1550

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
31 — A
H 8

8 31. A. 8

1

Haymonis

EPISCOPI HALBERSTAenſis, in diui Pauli Epiſtolas omneis interpretatio, ad vetuſtiſsimorum exemplarium fidem quàm diligentiſsimè recognita. Indicata ſunt nunc primum in margine capita eorum quæ ab autore è ſacra pagina adducuntur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,

Apud Iacobum Keruer, ſub duobus gallis, via ad D. Iacobum.

1550.

EFflagitas quotidianis fermè præculis (lector cãdidiſſime) vt in tui ſtudij profectũ, æneis typis excudantur cõmentaria in epiſtolas diui Pauli, quæ vt verboſa prolixitate non offendãt, ita breui perſpicuitate tibi blandiantur. Cauſaris hoc turbulento ſeculo neminem eſſe, cui nõ perpetuò in ore natet Paulus, & qui illius epiſtolas, aut ſub tunica compreſſas non gerat, aut calidis (quod aiunt) manibus non cõtrectet. In iis tamen epiſtolis pleraq; inueniri (quod B. Petrus teſtatur) difficilia intellectu, & quæ indocti & inſtabiles deprauent. Itaq; illũſtribus cõmẽtariis opus eſſe, quæ nõ minus veram atq; germanã adeo authoris intelligentiã exprimant, quàm lectorẽ etiam ipſum omni penitus erroris ſuſpitione tueantur. Circunferri animis eruditum plane & nunquam ſatis laudatum enarratorem, diuum ſcilicet Thom. Aquin. at in illo, id te male habere, quod texendo ordini, plus æquo indulgeat: & interſutis quæſtionũ argumentorũmq; ſalebris progreſſum tuũ remoretur & impediat. Fateris quoq; & aliorũ quorũdam præclaras lucubrationes proſtare, ſed quæ perplexioribus ſæpe difficultatũ ſcrupulis te lecturientẽ diſtineant, quàm vel ipſe Paulus ancipitem reddiderit. Vt igitur tuæ expectationi candidiſ. lector, tandẽ ſatisfieret. Haymonis epiſcopi quondam Halberſtatenſis doctæ ſimul & ſuccinctæ in Paulũ exegeſes, tibi edũtur. In quibus ſine cortice (quod dicitur) natare poteris, & reconditiſsima quæq; myſteria Apoſtoli abſq; Theſeo perrimari. Habent enim iucundam breuitatem & argutam dilucíditatẽ. Porro tametſi authoris barbarum ſit & ignotũ nomẽ, ingeniũ tamen plane atticũ eſt, eruditio ſingularis, & dictio non omnino aſpernabilis. Probabis in eruendis Pauli abſtrũſioribus ſententiis acumen, in hyperbatis connectendis, diligentiam: in explanandis tropis ſedulitatem, fidem in attemperanda ſcripturarum diuerſitate & in citandis teſtimoniis fœlicẽ copiam. Quem, ſi in exoricis præſertim voculis interpretandis, vel alias fortaſsis vt ſit lapſum deprehenderis, non temeritati hominis aut incuriæ putabis tribuendum, ſed cũ ſæculi illius, quo vixit infelicitati, cum illiterato populo, in quo illum & enutriri & diuerſari contigit, Vale, & hanc opellam qualemcunque boni conſule. Diligenter aduigilatum eſt, ne in hoc opere mendarũ portenta te moleſtent.

PAulus ſcripſit ad Romanos epiſtolam vnam in qua reuocat Romanos ab erroribus gentilium & ceremoniis legis ab veram & catholicam fidem. Et diuiditur in ſexdecim capita, vt ſequitur.

Paulus ſeruus Ieſu Chriſti	cap.1.
Propter quod inexcuſabilis	cap.2.
Quid ergo amplius eſt Iudæo	cap.3.
Quid dicemus inueniſſe Abraham	cap.4.
Iuſtificati igitur ex fide, pacem	cap.5.
Quid ergo dicemus, &c.	cap.6.
An ignoratis fratres, ſcientibus	cap.7.
Nihil ergo nunc damnationis eſt,	cap.8.
Veritatem dico in Chriſto	cap.9.
Fratres voluntas quidem cordis mei	cap.10.
Dico ergo nunquid repulit deus populum	cap.11.
Obſecro ita vos fratres	cap.12.
Omnis anima poteſtatibus	cap.13.
Infirmum autem in fide aſſumite	cap.14.
Debemus autem nos infirmiores	cap.15.
Commendo autem vobis	cap.16.

Ad Corinthios ſcripſit epiſtolas duas. In prima reuocat quoſdã ex Corinthiis à falſis Apoſtolis & philoſophis per eloquentiam quoſdam vero per obſeruãtiam legis Iudaicæ ſeductos, ad veram fidem & ad ſapientiam euangelicã. Et habet capita ſexdecim vt ſequitur.

Paulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti	cap.1.
Et ego cum veniſſem ad vos.	cap.2.
Et ego fratres non potui vobis loqui	cap.3.
Sic nos exiſtimet homo	cap.4.
Auditur inter vos fonicatio talis	cap.5.
Audet aliquis veſtrum	cap.6.
De quibus autem ſcripſiſti mihi	cap.7.
De his autem quæ idolis immolantur	cap.8.
Non ſum liber, non ſum Apoſtolus	cap.9.
Nolo enim vos ignorare fratres	cap.10.
Imitatores mei eſtote	cap.11.
De ſpiritalibus autem	cap.12.

Si linguis hominum loquar	cap.13.
Sectamini autem charitatem	cap.14.
Notum autem vobis facio	cap.15.
De collectis autem quæ fiunt in	cap.16.

In ſecunda laudat emendatos & cōuerſos ad pœnitentiā. Et habet capita tredecim.

Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti &c.	cap.1.
Statim hoc ipſum apud me	cap.2.
Incipimus iterum noſmetipſos commendare	cap.3.
Ideo habentes hanc adminiſtrationem	cap.4.
Scimus enim quoniam ſi terreſtris	cap.5.
Hortamur vos ne in vacuum	cap.6.
Has igitur habentes promiſsiones	cap.7.
Notum autem vobis facimus	cap.8.
Nam de miniſterio quod fit in ſanctos	cap.9.
Rogo autem vos ne	cap.10.
Vtinam ſuſtineritis modicum	cap 11.
Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti	cap.12.
Ecce tertio venio ad vos	cap.13.

Ad Galathas ſcripſit epiſtolam vnam, in qua ipſos Galathas ſeductos à falſis Apoſtolis vt ad legem & ad circūciſionem reuerterētur, reuocat ad fidem catholicæ veritatis, Et diuiditur in ſex capita.

Paulus Apoſtolus non ab hominibus	cap. 1.
Deinde poſt annos quatuordecim	cap.2.
O inſenſati Galathæ	cap 3.
Quanto tempore hæres paruulus eſt	cap.4.
Dico autem in Chriſto. Spiritu	cap.5.
Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus	cap.6.

Ad Epheſios ſcripſit epiſtolam vnam, in qua Epheſij qui ab Apoſtolo verbo veritatis accepto perſtiterunt in fide, & ipſos collaudat Apoſtolus. Et diuiditur in ſex capita.

Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti	cap.1.
Et vos cum eſſetis mortui delictis	cap.2.
Huius rei gratia ego Paulus vinctus	cap.3.

Obſecro itaque vos ego vinctus cap.4.
Eſtote imitatores dei cap.5.
Fratres de cætero corfortamini in domino cap.6.

Ad Philippenſes ſcribit epiſtolam vnã, in qua Philippẽſes laudat quod accepto verbo veritatis perſtiterũt in fide, nec falſos Apoſt. recepiſſent. Et diuiditur in quatuor capita.

Paulus & Timotheus cap.1.
Etnunc audiſtis de me cap.2.
De cætero fratres mei cap.3.
Itaque fratres mei cap.4.

Ad Coloſſenſes ſcripſit epiſtolam vnam, in qua Coloſſenſes corrigit, eo quòd præuenti eſſent à pſeudoapoſtolis, & eos ad veram fidem inducit, & hortatur vt deueniant, & diuiditur in quatuor capita.

Myſterium quod abſconditum fuit cap.1.
Volo enim vos ſcire cap.2.
Fratres ſi conſurrexiſtis cap.3.
Domini quod iuſtum eſt & æquum cap.4.

Ad Theſſalonicenſes ſcripſit epiſtolas duas. In prima laudat Apoſtolus Theſſalonicenſes, qui cum receperunt verbum veritatis, & multas perſecutiones paſsi eſſent propter illud à ſuis ciuibus, attamen fortiter perſtiterũt in fide & nullos falſos permiſiſſent Apoſtolos, neq; receperũt, Et diuiditur in quinque capita

Paulus & Siluanus & Timotheus cap.1.
Exhortatio noſtra de errore cap.2.
Placuit nobis ſolis cap.3.
Rogamus vos & obſecramus cap.4.
De temporibus & momentis cap.5.

In ſecunda inſtruit eos de nouiſsimis temporibus de falſa doctrina antichriſti, & eius aduentu & perſecutione, deq; eius exaltatione & ruina. Et habet capita tria

Paulus & Siluanus cap.1.

Rogamus vos fratres per caput.2.
De cætero orate pro nobis caput.3.

Ad Timotheum ſcripſit epiſtolas duas. In prima inſtruit Timotheum de ordinatione & officio epiſcopatus & diaconatus atq; oĩs eccleſiaſticę diſciplinæ. Et habet capita ſex.

Paulus Apoſtolus Chriſti Ieſu caput.1.
Obſecro igitur primo caput.2.
Si quis epiſcopatum deſiderat caput.3.
Spiritus autem manifeſte dicit caput.4.
Seniorem ne increpaueris caput.5.
Si quis aliter docet caput.6.

In ſecunda hortatur eum ad coronam martyrij & informat eum de omni regula catholicæ veritatis, & quid ſit futurum nouiſsimis temporibus, & de ſua paſsione. Et diuiditur in capita quatuor.

Paulus Apoſtolus Chriſti Ieſu caput.1.
Tu verò fili mi confortare caput.2.
In nouiſsimis diebus caput.3.
Teſtificor coram deo caput.4.

Ad Titum ſcripſit epiſtolam vnam, in qua inſtruit Titũ quomodo debeat conſtituere presbyteros, & de eorum cõuerſatione ſpirituali. Et de vitandis hæreticis. Et diuiditur in caput vnum.

Paulus ſeruus Dei ſecundum fidem caput.1.

Ad Philemonem ſcripſit epiſtolam vnam, in qua ipſum commendat de fide & charitate in ſanctos & rogat eum, vt indulgeat Oneſimo ſeruo ſuo, & ipſum benigne ſuſcipiat. Et habet caput vnicum.

Paulus vinctus Ieſu Chriſti caput.1.

Ad Hebræos ſcripſit epiſtolam vnã, in qua oſtendit defectum & euacuationem legis Moſaicæ, & per lectionem legis euãgelicæ. Et quod Chriſtus ſit verus deus & homo dei & hominum mediator. Et diuiditur in capita tredecim.

Multiphariam multiſque modis	caput.1.
Propterea abundantius oportet	caput.2.
Vnde fratres ſancti	caput.3.
Timeamus ergo ne forte	caput.4.
Omnis nanque pontifex	caput.5.
Quapropter intermittentes	caput.6.
Hic enim Melchiſedech rex	caput.7.
Capitulum autem ſuper ea quæ dicuntur	caput.8.
Habuit quidem & prius	caput.9.
Vmbram enim habens lex futurorum	caput.10.
Eſt autem fides ſperandarum	caput.11.
Ideóque & nos tantam habentes	caput.12.
Etenim deus noſter ignis	caput.13.

FINIS.

EX IOANNE TRITHEMIO Abbathe Sphanheimenſi Haymo. vita.

HAymo tertius epiſcopus Halberſtaten. in Saxonia ex abbate Hirſfelden. cœnobij ordinis ſancti Benedicti, natione Teutonicus, Alcuini monachi quondam auditor, ad quem Rabamus Fulden. tunc abbas. 22. libros de vniuerſo compoſuit: vir certe vndecunque doctiſsimus, diuinarũ ſcripturarum ſagaciſsimus interpres, in declamandis homiliis ad populum excellentis ingenij fuit. Hic primo monachus Fuldenſis, poſtea abbas Hirſfelden. hinc epiſcopus Halberſtatenſis tertius, quam eccleſiam ſtrenue verbo & exemplo annis. 13. gubernauit. Scripſit multa & varia opuſcula in nouum & vetus teſtamentum, tandem ſub Ludouico pio Caroli Magni filio moritur. Anno domini. 334. ſepultus in æde diui Stephani Halberſtatenſis.

IN

IN EPISTOLAM PAVLI AD Romanos Argumentum Haymonis.

A Corintho ciuitate metropoli Achaię regionis ſcripſit Apoſtolus Paulus Romanis hanc epiſtolã: quos nõ ipſe, nõ Petrus, non quilibet Apoſtolorũ duodecim primùm inſtruxit: ſed quidam Iudęorũ credentium, qui ab Hieroſolymis Romam veniẽtes, vbi princeps orbis reſidebat, cui erant ipſi ſubiecti, fidem quã apud Hieroſolymam didicerant, Romanis euãgelizauerunt. Cauſa autem ſcribendi hanc epiſtolam, hæc probatur extitiſſe: Orta eſt autem contentio inter Iudæos credentes, & gentiles etiam ad fidem concurrentes: Iudæi ſiquidem credentes, propter ſanctos patres, à quibus originem ducebant, & propter legem quam ſoli inter cæteras gentes acceperant, deſpiciebant gentiles venientes ad fidem, vtpote idololatriæ ſuperſtitioni hactenus deditos, dicentes, propter obſeruationem legis cui ſeruierant, meruiſſe gratiam Chriſti, fidem euangelij, E contra gentiles præferebant ſe nihilominus Iudæis, improperantes eis mortem filij dei, ſimul proteſtabantur ſe idolis obſequium venerationis minimè exhibuiſſe, ſi legis præcepta aut prophetarum oracula habuiſſent. Omnibus his igitur præbuit ſe Paulus apoſtolus medium, omnes illorum contentiones deſtruens, quæ in prologo huius epiſtolæ narrãtur: & quaſi bonus concionator extẽta manu illos alloquens, omnes ad vnam concordiam adduxit, oſtendens nullum eorum ſuis meritis eſſe ſaluatum, ſed per gratiã Ieſu Chriſti: quia omnes Iudæi & gentiles ſub peccato tenebantur.

IN EPISTOLAM PAVLI AD Romanos Prologus.

E Piſtola græco vocabulo, latinè dicitur ſupermiſſa vel addita, ſicut epigramma.i. ſuperſcriptio, & epithaphium, ſuper ſepulchrum. Epi quidem ſonat ſuper, ſtola verò miſſa. Epiſtolæ autem iſtæ idcirco dicũtur ſupermiſſæ vel additæ, eo quòd ſuper vetus teſtamentum

& gratiã euangelij, vbi perfecta ſalus conſiſtit, ab Apoſto- lo ſint miſſæ credẽtibus, ad reſecanda præſentia atque orientia vitia: & vt ſi quis tranſgreſſus fuerit euangeliũ, hic inueniat medicinã ſalutis: quatenus vindictã euangelij poſſit effugere, redditus illi per dignã pœnitentiam. Sunt ſupermiſſæ nõ dignitatis cauſa, ꝙ ſuperexcellant, ſed ad cõpletionem illorũ poſtea ſcriptæ. Epiſtola autẽ iſta nõ illũ ordinem tenet in corpore epiſtolarum quo ſcripta eſt, ſed cauſa dignitatis Romanorũ, qui tunc tẽporis vniuerſis gẽtibus imperabant, primatũ obtinuit. Hoc autem factum eſt non ab Apoſtolo, ſed potius ab illo qui omnes eius epiſtolas ſub vno corpore curauit colligere. Notandum autem ꝙ ſicut Moyſes legiſlator, Iſraelitico populo à Pharaone liberato, decem præcepta legis tradidit: ita Apoſtolus Paulus credentibus in Chriſtum, & à Pharaone ſpiritali erutis, decem epiſtolas ſcripſit. Nam quatuor reliquas ad diſcipulos miſit, duas videlicet Timotheo, vnam Tito, vnam Philemoni, *Pauli*. Paulus, vt Hieronymus dicit, à primo ſpolio quod ſanctæ Eccleſię cõtulit, à Paulo videlicet Sergio proconſule, quẽ apud Cyprum conuertit, hoc nomen ſibi impoſuit: vt ſicut Particus, qui Parthos ſuperauit, & Germanicus, qui Germaniam vicit, quilibet dux Romanorum dictus eſt: ſic ab eo principe quem prius ſuperauit, ſit appellatus Paulus. Beatus verò Auguſtinus dicit modicum interpretari Paulum, id eſt, humilem. Vnde ipſe dicit, Ego ſum minimus omnium apoſtolorum. Dicitur & aporis paulys ſecundum quoſdam, id eſt, à ceſſatione perſecutionis: vel certè (vt quidem dicunt) binomius fuiſſe intelligitur, vt plurimi inueniuntur duobus nominibus vocati, ſicut Ozias, qui & Azarias in veteri teſtamẽto: in nouo verò Matthęus, qui & Leui. Vnde in Actibus apoſtolorũ legitur: Saulus qui & Paulus, inualeſcebat & confundebat Iudæos: vel etiam more ſanctorum, communicationem meruit nominis, vt Abraham, & Iacob, & Simon, qui & Petrus vocatus eſt à domino, vt perſecutor vocatus eſt Saulus, id eſt, infernalis, poſt prædicator effectus, diceretur Paulus, id eſt, humilis Chriſti diſcipulus. *apoſtoli*. Apoſtolus Græcè, Latinè dicitur miſſus, & iſte audiuit à domino: Longe mittam te ad gentes. Apoſtolorum autem genera ſunt quatuor. Primũm eſt, quod nec ab hominibus ſit, nec per hominem, ſed à deo tãtummodo,

Exod. 29.

Actu. 15.

tummodo, de quorum numero fuerunt Moyſes, Iſaias, aliiq; quàplurimi prophetarum, duodecim quoque apoſtoli: qui quàuis ab homine Chriſto eſſent miſsi, tamen ipſe homo erat & verus deus, Moyſi ergo dictum eſt. Mittam te ad Pharaonem, Iſaiæ quoque: Quem mittam? & quis ibit nobis? Et ille: Ecce ego, mitte me, Et Dominus. Vade ad populum iſtum. Secundum quidem quod à deo eſt, ſed per hominem: de quorum numero extitit Ioſue, qui deo præcipiẽte atque volente, per Moyſen miſſus eſt, aliíque quàplurimi, qui electione populi pro vitæ meritis deo volente electi ſunt. Voluntas enim populi plerũque voluntas dei eſt. Tertium, quod ab homine eſt tantummodo, & non à deo, cùm fauore hominum aliquis eligitur, non pro bona conuerſatione, neque cauſa religionis, ſed nobilitatis parẽtelæ: ſeu cùm quis precio ſubrogatur in ſacerdotij dignitatem: de quorum numero dicit vni beatus Ambroſius, Epiſcope, niſi centum ſolidos dediſſes, hodie epiſcopus nõ eſſes. De iſtorum etiam numero erãt illi, de quibus dicitur in libro Regum, qui temporibus Ieroboam implebant manus ſuas, & fiebant ſacerdotes idolorum. De iſtis ergo talibus dicit Dominus per prophetam. Ipſi regnauerunt, ſed non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Quartum quoque genus eſt apoſtolorum, quod neque à deo, neque per hominem fit, ſed à ſemetipſo tantum conſtat, vt ſunt pſeudoprophetæ & pſeudoapoſtoli, dicentes: Hæc dicit dominus: cũ dominus non miſerit eos. Sciendum eſt autem inter hos omnes, quoſdam tantæ dignitatis eſſe, vt & apoſtolatus & prophetiæ ſublimẽtur honore, vt fuit Moyſes, Iſaias, Ioannes quoque Baptiſta, de quo dicitur: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te: ex quibus fuerunt & apoſtoli, qui præmia electorum & tormenta reproborum ſuis auditoribus prædixerunt, quodam honore prophetiæ inſigniti. *Ad Romanos.* Romanos appellat hic Apoſtolus, qui ex Iudæis gentibúſque credentes, in partibus Italiæ habitabant. Interpretantur autem Romani, ſublimes ſiue tonantes, quia illo tempore quo apoſtolus hanc epiſtolam eis miſit, cunctis gentibus principabantur. Ideóque ſublimiores erant omnib⁹ populis: & intonabant præcepta publica & priuata, eorũque fama in omnium hominum reſonabat ore.

Exod. 1. *Iſa. 6.* *1. Reg. 12.* *Oſee. 8.* *Marc. 1.*

IN EPISTOLAM PAVLI ad Romanos, per Haymonẽ epiſcopum Halberſtaten. Exegeſis.

CAPVT I.

PAVLVS *ſeruus Ieſu chriſti* De nomine apoſtoli iã ſuperius dictum eſt: ſed
quęrendũ eſt cùm dominꝰ dicat, Iã nõ
Ioan.13. dicã vos ſeruos, ſed amicos meos: quare Apoſtolꝰ ſe ſeruũ appellat: Ad quod
dicendum, duo genera eſſe ſeruitutis.
Vnũ videlicet timoris, alterũ amoris.
Luca.17. Eſt quidẽ ſeruitus timoris, qua timet
ſeruus dominũ ſuum, timẽs ab eo flagellari, ſi per omnia eiꝰ
volũtati nõ obedierit. Et eſt ſeruitus amoris filiationiſque,
qua ſeruit bonus filius patri, timẽs eius offenſam: quo ſcilicet genere ſeruitutis, vocat ſe Apoſtolus ſeruũ Ieſu Chriſti. De qua & ipſe Dominus ait: Cùm feceritis omnia quæ
præcepta ſunt vobis, dicite, ſerui inutiles ſumus, & hoc eſt
nõ ſerꝰ timoris & pœnæ, ſed ſeruus amoris & filiationis,
Lucæ.1. quo ad inſtar filij nõ vult offendere Chriſtũ. *Ieſu*, hoc nomẽ eſt ab angelo humanitati impoſitum, dicẽte ad Mariã:
Iſa.7. Vocabis nomen eius Ieſum. Ieſus enim latino eloquio ſal-
Mat.1. uator vel ſalutaris interpretatur. Cuius nominis etymologiã exponẽs angelus, dixit. Ipſe enim ſaluũ faciet populum
ſuũ à peccatis eorũ. Si verò nomen diuinitatis illius requiris, verbum patris vocatur Chriſtus græcè, latinè dicitur
vnctus, hebraicè meſſias: ſiquidem vnctus eſt ipſe, non oleo
viſibili, ſed oleo inuiſibili, plenitudine videlicet ſpiritus-
Pſal.43. ſancti. De qua vnctione dicit Pſalmiſta. Vnxit te deus, deꝰ
tuus, oleo lætitiæ. Aliis fuit olim adiectiuum hoc nomen,
ſacerdotibus videlicet, regibus, & prophetis: ſed Ieſu factũ
eſt proprium. *Vocatus apoſtolus.* Eſt vocatio generalis, de
qua dicitur: Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Et eſt
ſpecialis, de qua idem ait Apoſtolus quodam loco, Quos vo-
Mat.28. cauit, hos & iuſtificauit: ſecundum quam vocatus eſt Pau-
Rom.8. lus Apoſtolus, id eſt, miſſus. Notandum autem idcirco nomen apoſtolatus ab Apoſtolo in omnibus eſſe poſitum epi-
ſtolis,

ſtolis,vt maioris honoris & dignitatis eſſent eius epiſtolæ apud auditores. *ſegregatus*, id eſt, electus ad euangelium prædicandum. Vel ſegregatus, id eſt, à grege ſeparatus, à cæteris videlicet diſcipulis,nõ mente ſed corpore,quia cor vnum,& animam vnam habebat cum cæteris. Segregatus eſt corpore ab aliis, ſpiritu ſancto præcipiente, Segregate mihi Barnabam & Paulum:& deſtinatus eſt gentibus totius orbis predicator, Verbi gratia: Sicut homo extendit brachium ad operandum,& tamen non idcirco prçciditur à reliquo corpore:ita Paulus Apo.deſtinatus eſt quidẽ gẽtibus ad predicandũ,ſed tamen nõ ideo ſeparatus eſt à cæteris Apo.mente & deſiderio. Et cùm reliqui Apo.ſingulis in locis prçdicaſſent.& ſingula regna tenuiſsẽt,verbi gratia:Andreas Achaiã,Thomas Indiam, Matthæus Aethiopiam:ille omnibus gentibus & omnibus regnis prçdicator extitit.vnum ipſe dicit:Qui operatus eſt Petro in apoſtolatu circũciſionis,operatus eſt & mihi inter gentes. Quod tale eſt,ac ſi aliis verbis diceret:Qui Petrum conſtituit magiſtrum Iudæorum, me quoque magiſtrum voluit prçficere omnibus gẽtibus. *in euangelium dei.* Marcus dicit, Initium euangelij Ieſu Chriſti:iſte econtra euangelium dei patris eſſe affirmat.Quare fit iſtat diuerſitas? Quia(vt filius ait) omnia patris ſua ſunt, & ſua patris.ideóque vnum euangelium communiter poſſident.i.bonum nuntium. Nam ſicut vna ſubſtantia eſt patris & filij, vna poteſtas, vna deitas:ita vnum euangelium eſt patris, & filij.Quid ergo eſt euangelium?Bonum nuntium,vt diximus. Et quod eſt melius nuntium,quàm omnipotentem deum trinitatem habere in perſonis, vnitatem in ſubſtantia, patrem ingenitum,filium vnigenitum,ſpiritum ſanctum procedentem ab vtroque,annuntiare natiuitatem quoque Chriſti ſecundũ diuinitatem ante ſecula,ſecundũ humanitatem in fine tẽporũ,miracula illius, paſſionem,reſurrectionem,aſcẽſionẽ ad cælos,aduentum illius ad iudicium,reſurrectionem generalem,gloriam electorum,damnationem reproborum? Ad iſta omnia prædicanda ſegregatus eſt Apo.Sequitur: *quod antè promiſerat per prophetas ſuos.* Sicut promiſit deus pater per prophetas filium ſuum ad ſalutem humani generis in mundum eſſe venturum, ſic promiſit ad ſanctum euangelium. Notandúmque quia cùm dixiſſet, Per pro-

Act.13. *Gal.3.* *Mar.1.* *Luc.15.*

phetas, ſtatim ſubintulit, Suos: prophetæ enim nomen cõmune eſt, & accipitur aliquando pro bono, aliquando pro malo. Nã ſicut fuerunt in veteri teſtaméto prophetæ boni, qui ſpiritu ſancto afflati multi myſteria ſibi diuinitus oſtẽſa predixerunt: ita fuerunt & falſi dicẽtes: Hæc dicit dominus, cùm dominus nõ miſerit eos. Vnde & per Iſaiã dicitur:
Iſaie.1. propheta loquens mendacium, ipſe eſt cauda. Nõ ergo per
Hier.55. iſtorũ ora promiſit euangeliũ, ſed potius per illorũ quos ipſe in veritate miſit. Vnde per Ieremiã dicit, Diſponam (inquiẽs) domui Iſrael, & domui Iuda teſtamẽtũ nouũ. i. euãgeliũ. Et iterũ, Feriã (inquit) vobiſcũ pactũ ſempiternũ.
Pſal.118. Pſal. quoq; qui legem Moſaicã habebat, exorabat dicẽs, Legem euãgelij conſtitue mihi. *in ſcripturis ſanctis de filio ſuo.* Sunt ſcripturæ non ſanctæ, vt ſunt dicta philoſophorum Platonis ſeu Ariſtotelis, carmina poetarum Homeri ſeu Vergilij, aliorúmque poetarum gentilium. Scripturæ verò ſanctæ appellantur lex & prophetæ atq; pſal. quia ſanctificant obſeruationes ſuas, prohibẽdo vitia, & commendando virtutes. Quæ ſcripturæ ſanctæ vel euangelium de filio
Ioan.1. patris. i. de Chriſto ſunt quia illũ annuntiant. Multi quidẽ ſunt filij dei ſecundum adoptionem: de quibus Ioãnes di-
Matth.3. cit: Quia quotquot receperunt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri: ſed vnus eſt proprius naturaliſque dominus Ieſus Chriſtus, de quo ipſe pater: Hic eſt (inquit) filius meus chariſſimus. Et de quo Apoſtolus: *qui factus eſt ei*, inquit. i. à deo patre filius, *ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ*, Dominus Ieſus ex duabus ſubſtãtiis, diuina ſcilicet & humana. i. in vnitate perſonæ ſubſiſtẽs, verus deus eſt, & verus homo: ſecũdum quod deus eſt, non eſt factus, ſed genitus, quia non eſt creatura: ſecundum autem carnem, factus ex ſemine Dauid, qui fuit de tribu Iuda. De cuius progenie deſcẽdit beatiſſima virgo Maria, ex cuius ſemine formata eſt caro dominica, opere ſpiritusſancti in vtero virginali. Vnde ſatis conuenienter dicit Apoſtolus, quia factus eſt deo patri ex ſemine Dauid, ſecundum carnẽ, qui erat domin⁹ & creator Dauid ſecundũ diuinitatẽ. *qui prædeſtinatus eſt* . i. preordinatus & præfinitus *filius dei in virtute*, ſubauditur diuinitatis & in potẽtia verbi, à quo aſſumptus eſt ipſe homo in vnitate perſonæ. Origenes dicit: Qui deſtinatus eſt filius dei, dicẽs deſtinari illum poſſe qui eſt, prædeſtinari qui nõ eſt.

eſt. At verò ſecũdum B. Auguſt. melius eſt dicere: Qui prædeſtinatus eſt filius dei, quia nõ de verbo loquitur hic Apoſtolus, ſed de homine, qui non erat antequam factus eſſet Humanitas enim quæ non erat antea, illa eſt prædeſtinata & præfinita ſiue præordinata ſine ſuis meritis, vt filius dei eſſet, aſſumpta à verbo in virtute diuinitatis, & in potentia verbi, & vnita illi in vnitate perſonæ, *ſecundum ſpiritum ſanctificationis.* Spiritus ſanctificationis appellatur hic Spirituſſanctus, quia ſanctitatem præſtat angelis & hominibus iuſtis, qui etiam formauit, viuificauit & ſanctificauit ipſum hominem in vtero virginali, ex ſemine virginis ſine ſemine viri. Conſiderandum eſt autem, quia non fuit ei Spirituſſanctus pro ſemine, nec dicimus illum patrẽ eſſe humanitatis, ne dicantur eſſe duo patres, quod omnino nefas eſt dicere: nõ enim omne quod naſcitur ex nobis, vtiq; filius noſter eſt. Verbi gratia: Capillus naſcitur de capite, & tamẽ nõ ideo filius capitis rectè dicitur. Pediculi ex nobis quoq; naſcuntur, & tamẽ filij noſtri nequaquã dicũtur. Ita ergo & ille homo aſſumptus à verbo, de Spirituſancto cõceptus. i. opere Spirituſſancti formatus eſt, ſed tamẽ nõ eſt filiꝰ ſpirituſſancti. Iũgatur ergo ita à B. Aug. docẽte, Qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute diuinitatis & potẽtia verbi. *ex reſurrectione mortuorũ* primus reſurgere, & primus cælos penetrare. Deſtructo enim mortis imperio, ipſe primus omniũ mortuorum electorũ reſurrexit, iuxta quod Ioãnes de illo dicit. Qui eſt primogenitus mortuorũ, & princeps regnũ terrę, & primitiæ dormiẽtiũ Chriſtꝰ: & ſicut primus reſurrexit: ita & primus cælos penetrauit, dãs fidelibus ſuis poſt ſe aditũ ingrediẽdi. Aliter ſecundũ Beatũ Ambro. Meritò dicit illũ prædeſtinatũ eſſe filium dei ex reſurrectione, ſiue poſt reſurrectionẽ, quia tunc patuit verus filius dei eſſe, quando in morte illius multa miracula accidentia compulerunt dicere: Verè filius dei erat iſte, Siquidem antequàm ſuſpẽderetur in ligno pro ſalute generis humani, & moreretur, multáque miracula fierẽt in paſſione illius, quæ euãgelium narrat, à paucis cognoſcebatur filius dei eſſe: intantum vt Apoſtoli quoq; dum comprehẽderetur, relicto eo fugerent, Sed poſtquàm ſol obſcuratus eſt in morte eius, terra tremuit, monumenta aperta ſunt, velum quoque templi ſciſſum eſt, & reſurrexit, cognitus

eſt eſſe verus filius dei,ſiue etiam quando poſt reſurrectionem aſcenſionémque ſuam miſit Apoſtolis Spiritum ſanctum, quo inflammati cœperunt loqui omnium gentiũ linguis magnalia dei,tunc potius cognitus eſt eſſe verus filius
Actu.2. dei ab his videlicet, de quibus Lucas dicit, quòd vna die crediderunt tria milia,altera die quinq; milia. Digna autẽ cõſideratione animaduertendum eſt,quia non dixit Apoſtolus abſolute,Qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ex reſurrectione mortuorũ,ſed adhuc addidit aliquid dicẽs,ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti, hoc eſt tantummodo electorum ad ſe pertinentium : ſimúlque nobis demõſtratur,quia ſicut ſuã reſurrectionem procurauit, ita
Mat.27. quoq; multorũ mortuorũ corpora & animas pariter reſuſcitauit ſecũ,tam illorũ de quibus dicitur, Multa corpora ſanctorũ qui dormierant ſurrexerunt, quàm etiã omnium electorũ. Ex quorum ergo reſurrectione mortuorũ apparuit Chriſtus verus filius dei eſſe. *Ieſu Chriſti*.i.illorũ qui ad ſe pertinebãt,quos ipſe reſuſcitat ad vitam,& de quibus idẽ Apoſtolus dicit,vt ſit ipſe primogenitus in multis fratrib⁹. Nã de reſurrectione reproborum nihil hic dicitur.Poteſt & ita coniungi:Paulus ſeruus,vocatus Apoſtolus ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti,Omnes quidem Apo.ante Domini paſſionem ſunt vocati ab ipſo,Paulus verò poſt reſurrectionem eius. *Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.* Gratia dicitur gratis data. Et gratiã hic debemus intelligere fidem & remiſſionem peccatorum,vel patientiam omnium laborum , pro qua remunerabimur in futurum.Quæ omnia nullis præcedentibus meritis gratis data ſunt cunctis fidelibus,ſicut iiſdem egregius prædicator dicit:Gra-
Rom.8 tia ſalui facti eſtis.Apoſtolatus verò nomine debemus intelligere legationem prædicationis, quã ipſi ſoli Apoſtoli eorúmque ſequaces acceperunt,qui ſimiliter poſt illos offi-
Ephe.2. cium predicationis tenuerunt.Et ne quis putaret, quòd in vna gente tantummodo Iſraelitica accepiſſet legationem prædicationis,dicit,in omnibus gentibus ad obediendum fidei,accepiſſe illos Apoſtolatum.i.vt omnes gentes obediant fidei euangelicæ & Chriſti , quod vnum eſt.Fides autem dicitur , eo quòd fiat vt promittitur.Conſtat autem inter deum & homines.Verbi gratia : Tempore baptiſ-

matis

matis profitemur nos credere in deum patrem & dominũ Ieſum Chriſtum & in ſpiritũ ſanctum, abrenuntiare quoque diabolo & omnibus pompis eius omnibúſque operibus eius. Si ergo hoc obſeruamus, fidei obedimus: ſin autẽ, infidelitatis redarguimur. Fides igitur eſt, vt diximus, confeſsio ſanctæ trinitatis, & ſolidum fundamentum religionis, qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. Si autem quod credimus iam videmus, fides iam nõ eſt habenda, ſed cognitio. Notandumque, quia pro nomine Chriſti, id eſt, vice nominis eius dicit ſe accepiſſe apoſtolatum, Sic enim ait eis dominus: Sicut miſit me pater, & *Ioan.20.* ego mitto vos, id eſt, ſicut miſit me pater in nomine ſuo, ita & ego vos vice nominis mei mitto ad prædicationem. Vnde & iiſdem Apoſtolus alias dicit. pro Chriſto, id eſt, vice Chriſti legatione fungimur. Itemque, Obſecramus pro *2.Cor.5.* Chriſto, reconciliamini Deo. *in quibus*, ſubaudis gentibus, *Eſtis & vos* Romæ habitantes Iudæi & Gentiles, *vocati Ieſu Chriſti*, id eſt, ab illo vocati eſtis per nos, vt in eum credatis, vel etiam in hoc vocati eſtis illius, quia ab illo nomen Chriſtianitatis promeruiſtis. *Omnibus qui ſunt Romæ dilectis vel dei vocatis ſanctis.* Dilectis Dei dicit, id eſt, electis ad fidem & gratiam. Quod autem dicit vocatis ſanctis, ſic videntur hæc verba ſonare, quod iam ſancti eſſent quando vocati ſunt, ſed non conuenit. Qui enim erant peccatores & iuſtiſsimi, vocati ſunt ſancti, id eſt, ad hoc electi & vocati ſunt, vt eſſent ſanctificati per baptiſmũ. Tale eſt & illud, quod in canti. Zachariæ patris Ioannis Baptiſtæ, Viſitauit, inquit, & fecit redemptionem plebis ſuæ. Non e- *Lucæ 1.* nim inuenit illam eſſe plebem ſuam, ſed viſitando & redimendo ſuã fecit eſſe. Notandum autem quia initiũ huius epiſtolæ longo circuitu diſtenditur: ac per hoc eius diſtinctio ſolerter eſt conſideranda. ſimulque conſiderandum ſalutationes epiſtolarum ſub tertiis perſonis conſiſtere. Legatur ergo per cõmata ac ſubdiſtinctionibus. Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. &c. vſque, In quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti, ibique ponatur media diſtinctio, deinde inferatur, Omnibus qui ſunt Romæ vocatis ſanctis: ibiq; fiat plẽna diſtinctio, & ſubaudiatur tertia perſona: ſalutem optat. Nã quod ſequitur, gratia vobis. extra ſalutationẽ eſt, quia ſecũda perſona eſt ad quã debet poſt ſalutationẽ primam

loqui. *Gratia vobis & pax à deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto.* ſubaudis ſit gratia vobis, id eſt, fides & ſalus qua remittitur peccata tẽpore baptiſmatis, & pax qua recõciliamur deo patri per ſanguinẽ filij ſui. Quidã ita volũt intelligere diſtinctè, vt dicatur gratia vobis à deo patre, qui gratis miſit filiũ,& pax à domino Ieſu Chriſto: cuius paſſione recõciliamur tã deo quã angelis, ſed melius vtrumque à deo patre datũ intelligitur, vtrũque à filio, quia gratia & pax à patre & filio æqualiter cõfertur. Spiritusſancti verò perſonã idcirco reticuit, quia in donis ſuis eũ cõprehẽdit. i. in gratia & pace. Ait enim veritas Samaritanæ mu-

Ioan. 4. lieri: Si ſcires donũ dei. i. ſpiritũ ſanctũ. Quia enim per eũ diuinitus honorantur electi, ideo, vt diximus, in donis intelligitur. Gratia enim. i. remiſsio peccatorũ, quã percipiũt credẽtes in lauacro baptiſmatis, & pax per quã recõciliationem merẽtur, æqualiter à tota trinitate præſtãtur. *Primum quidẽ gratias ago deo meo pro omnibus vobis,* hucuſq; ſalutatio. poſt ſalutationẽ verò ſequitur ſtatim textus epiſtolæ. Beatus apoſtolus in exordio ſuæ epiſtolæ à gratiarũ exorſus eſt exactione, adimpletus vtiq; mandatũ ſuũ quod di-

1. Theſ. 5. xit alibi: In omnib⁹ gratias agite. Gratias, inquit, ago. i. laudes refero deo meo pro vobis. Bene autẽ addit meo, quia cũ omniũ rerũ vnus ſit deus per naturã: eo quod ſit creator omniũ, illis propriè tamẽ per gratiã deus dicitur eſſe, quod merito fidei & iuſtitię eius cultores eſſe probãtur, ſicut bea

Exod. 3. to Paulo aliiſq; Chriſti fidelib⁹. Hinc dicitur: Ego ſum de⁹ Abrahã, deus Iſaac, & deus Iacob per gratiã & vitæ meritum. *quia fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo.* A toto partem accipe, neque enim totus mundus illorũ fidem annuntiabat, ſed per plures mundi partes diuulgabatur, nouam fidẽ euangelij eos percepiſſe, vtpote qui tunc temporis pene omnibus gentibus dominabantur. Ab illis qui Roma veniebant, indeque ad propria repedabant, eorũ fides multis annũtiabatur gẽtibus. Fides dicitur eo ꝙ fiat, quod ſicut promittitur, ita debeat impleri: ſin autẽ non fuerit adimpleta, iam non eſt fides. *Teſtis enim mihi eſt Deus.* Videtur contra dominicũ præceptũ iurare apoſtolus quo dici-

Matt. 5. tur: Nolite iurare omnino. Sed quia veritatem iurare: neceſsitate cõpellente, non eſt peccare, vt ab Augu. dicitur, Coactus apoſtolus vt crederetur ei ab auditoribus, dũ iu-

rat non peccat. Tutius tamen eſt nó iurare : quia qui nunquam iurat, nunquã periurium perpetrat. *cui ſeruio in ſpiritu meo*, non ait adoro ſed ſeruio. Sunt quidã qui corpore & voce deum aut homines ficte adorant, ſed non ſpiritu. i. mẽtis affectu. Plus eſt ergo dicere, cui ſeruio in ſpiritu, quàm adoro: quia hic intelligitur ſeruitiũ amoris & integræ dilectionis. *in euangelio filij eius*. i. prædicatione Chriſti. Euangelium, vt diximus, bonum nuntium ſonat. Dicit enim: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: *Marc. 3.* Prædicare quoque conceptionẽ & natiuitatẽ Chriſti & reliqua diſpenſationis eius myſteria, euangelizare eſt. *quod ſine intermiſſione memoriã veſtri facio, ſemper in orationibus meis.* Sine intermiſſione dicit, quia omni die, omni nocte orationi incumbens, eorũ memoriã faciebat. Nã aliter hęc verba ſtare non valent, quia comedebat & dormiebat. Homo ſiquidem mortalis erat adhuc Apoſtolus, ideoque mortalia indigebat operari, comedere atque dormire. His enim omnibus indiget homo mortali tegmine indutus. In hoc vero quia orationi inſtabat, in ſemetipſo primũ opere prætẽdebat, quod ipſe alibi ſuis auditoribus exhortãdo præceperat: Sine intermiſſione, inquiens, orate. *obſecrans, ſi quo modo tandem aliquando proſperũ iter habeã in voluntate dei veniendi ad vos.* *1. Theſ. 5.* Si quo modo, id eſt, ſi aliquo modo, tandẽ ad vltimum vel vix. Bene dicit obſecrans ſi aliquo modo proſperum iter habeã in voluntate dei veniendi ad vos: quoniam ſunt quidam qui dei permiſſione non voluntate, proſperũ iter videntur accipere ad malum, ſiquando homicidiũ aut aliquod feſtinent ſcelus perpetrare. Sed Apoſtolus omnia proſpera, quæ ſine voluntate dei veniunt nihili pendit, & pro nihilo deputat. Nam aliter proſperum iter ſe poſſe habere non putabat, niſi voluntas Dei, quæ omnia nouit, & in omnibus nos præuenit, bonis præcedit & fouet, illuc eum duceret vbi fructum aliquem haberet. *Deſidero enim videre vos,* ideo dicit deſiderare ſe venire ad illos, vt illos ad amorem ſuum excitaret, vt & ipſi deſiderarent illum. Deſiderabat autem illos videre, vt aliquid gratiæ prædicationis & miraculorum illis largiretur, ſicut ſequentia manifeſtant. Deſidero, inquit, videre vos.

Vt aliquid gratiæ ſpiritalis impartiar vobis ad confirmandos vos. Vt confirmem fidem veſtram doctrina &

prædicatione atque miraculorum virtute,ſuppleamq; meo aduentu ſi quid minus habetis in fide,vel etiam vt doceam vos perfectam charitatem habere,ne ab inuicem diſsideatis & diſcordiam habeatis,ſicut nunc audio. *id eſt ſimul cõſolari in vobis per eam quæ inuicem eſt fidem veſtrã atque meam.*

Conſolantur magiſtri de profectu diſcipulorum,quando ſcilicet ſtabilimentum fidei reperiunt in illis,econtra conſolantur diſcipuli dum aduentu magiſtrorum cumulatur illis gratia ſpiritusſancti, vel dum ſuam ſcientiã & fidẽ magiſtrorum ſcientiæ aut fidei concordare & comparticipare intelligunt. *Nolo autem vos ignorare fratres: quia ſæpe propoſui venire ad vos,* id eſt,& volui & propoſui, *& prohibitus ſum vſque adhuc.* Prohibitus eſt Paulus à deo ne antea Romam veniret quàm gentibus circa Hieroſolymam poſitis,ſacrum adminiſtraret euangeliũ. Deinde verò per Macedoniam Aſiamque minorẽ prædicando Illyricum veniẽs quæ eſt prima pars Europę, tandẽ iuxta animi ſui votum perueniret Romã. Cum ergo dixiſſet Apoſtolus ſæpe ſe deſtinaſſe venire ad illos, poterat aliquis illorum ei obuiare interrogando ac dicere: O beate Apoſtole, cur diſpoſuiſti venire ad nos peccatores? Ad hæc ille, *Vt aliquem fructum habeam in vobis,ſicut & in cæteris gentibus,*id eſt,vt mercedem æternam ſpiritalis gratiæ habeam in vobis de meo labore, ſicut & in cæteris gentibus. *Græcis ac barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.* Sapientes appellat Iudæos & Græcos,à quibus omnis ſapientia diuina, & omnis philoſophia mundana exordium ſumpſit,inſipientes verò & barbaros,alias gentes, ſicut ſunt Teutonici, Britones, alijque qui illorũ cõparatione indocti &quaſi ſine literis erãt, Nã ſicut ab Hebræis acceperunt latini omnẽ diuinam ſcripturam,ita & à Græcis omnem philoſophiam ſecularem. Et cũ in ſapientia florerent,ſe quidẽ ſapientes, omnes verò reliquas gentes barbaras vocabant. Quorum ſuperbiã cõfundit apoſtolus, dum in ſequentibus præponit eis Iudæos. Sed conſiderandũ eſt quid acceperit Apoſtolus,vt horũ debitor eſſet,id eſt,ſapientium & inſipientiũ: Nã ab ipſis nõ acceperat aliquid A deo hoc donum acceperat,vt omnium gentium linguis loqueretur, quibus eiſdem gentibus fidem Chriſti,vtpote debitor,prædicare debebat.vel certè in hoc erat debitor omnibus gentibus, quia, ſicut beatus Auguſtinus

ſtinus ait in expoſitione epiſtolæ ad Epheſios, præ omnibus apoſtolis ſapientiam diuinam percepit. Et quare hoc niſi vt omnibus principibus, omnibúſque philoſophis per ſapieniam ſibi datam reſiſtere poſſet? Vnde & dominus ait *Actu. 9.* de illo ad Ananiam, Vas electionis mihi eſt vt portet nomen meum coram regibus & gentibus. Sapientibus debitor erat, vt eis profunda & alta myſteria panderet, ſicut ipſe dixit alibi: Sapientiam loquimur inter perfectos. *1. Cor. 2.* Inſipientibus debitor erat, vt ſecundum capacitatem illorum eis verbum myſteriorum committeret, quibus ipſe dicebat. Nō potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. *1. Cor. 3.* Inſipientibus verò debitor erat in hoc: vt illorum inſipientiam patienter ferret. *ita quod in me promptũ eſt*, id eſt, manifeſtũ eſt. *& vobis qui Romæ eſtis euãgelizare.* Ordo verborum eſt, pariterque ſenſus. Quia ſapientibus & inſipientibus debitor ſum, vobis quoq; qui Romæ eſtis: multo prōtior eſt mea voluntas ad euangelizandum: & ſicut de fide omniũ gẽtiũ, ita etiã de profectu veſtræ fidei opto magnus ſublimiſque fulgere. *Non erubeſco enim euangelium*, ſubaudis prædicare. Quidã credebant in filium dei, & verecũdabantur prædicare quod natus eſſet ex fœmina, quod crucifixus, quaſi nolentes iniuriã facere dei filio, ſed hoc non erubeſcebat Paulus qui dicebat: Non erubeſco euangelium prædicare, ac ſi diceret aliis verbis, Non erubeſco filiũ dei prædicare in fine temporũ natũ, quem ſcio ante ſecula æqualem patri genitũ. Non erubeſco mortuũ prædicare: quẽ ſcio ſuperata morte tertia ſurrexiſſe die, deinde cœlos penetraſſe. Et quaſi aliquis diceret, quare nō erubeſcis euangelium? ait, *Virtus enim dei eſt* euangelium *in ſalutem omni credenti. Iudæo primum & Græco.* Virtus enim dei eſt euangeliũ in ſalutẽ omni homini credenti, quia per illam fidem & operationẽ quam euangeliũ annunciat, decreuit ſaluare genus humanũ. Præferũtur modo Iudæi Græcis, vel quia ante illos leges diuinas humanaſq; habuere, vel quia enutriti in lege, cito per cognitionẽ legis peruenerunt ante illos ad fidẽ euangelij, videlicet quando poſt aſcenſionẽ dominicã prædicantibus apoſtolis crediderũt ex eis vna die tria millia: altera quinque millia, & deinceps multa millia. *Actu. 2.* Siue etiã in hoc præfert Iudæos Græcis, quia ipſi apoſtoli à quibus græci doctrinã fidemq; euangelij quaſi à magiſtris

percipiebant,natura Iudæi erant.Notandū autem nomine Iudæi,omnes Iudæos credentes debere intelligi:& nomine græci,omnes gentiles debere comprehendi. *Iuſtitia etenim dei in eo*,id eſt,euangelio, *reuelatur ex fide in fidem*.Iuſtitia dei. i. iuſtificatio qua iuſtificat in ſe credétes, vt in euangelio manifeſtatur dū dicitur. Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus,id eſt, iuſtus erit. Hæc eſt iuſtitia, qua omnes credétes dono patris & filij & ſpiritusſancti iuſtificantur.Quæ idcirco iuſtitia dei dicitur,quia eā impartiédo fidelibus,iuſtos eos reddit,& hac ex fide, ſubaudi legis, in fidé ſancti euāgelij,ſi ad Iudęos referas. Quia enim in lege vnius dei notitiā & fidé habuerūt,ſicut dicitur in Exodo.q̃ crediderūt domino & Moyſi ſeruo eius,facilius ex fide & cognitione vnius dei ad euangeliū tranſeūtes, fidé ſanctæ trinitatis perceperūt. Cōmuniter omnes credentes à fide verborū trāſiét quādoq; ad fidé rerū,quia iuxta quod promittit euāgeliū fideliter exhibetur ſpei præmiorū, quando quod modo tenemus in fide & in ſpe,tūc poſsidebimus in re:iuxta quod beatus Ioānes dicit, Chariſsimi filij dei ſumus in ſpe, & nondū apparuit quod erimus in re. Scimus auté quoniā cū apparuerit,ſimiles ei erimus, quoniā videbimus eū ſicuti eſt. *Sicut ſcriptū eſt Iuſtus autē ex fide viuit.* ad hoc exemplū in oraculo abacuc prophetæ cōtinetur. Ex fide igitur quæ cōcipitur corde & profertur ore,& bonis operibus exornatur,viuit iuſtus vita æterna. Fides auté ſine operibus mortua eſt. *Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiā hominū.* ira dei appellatur iſto in loco vltio diei iudicij, & vindicta diuina, quā omnibus reprobis infert dominus in die illa dicés illis:Ite in ignem æternū.Quæ vindicta diuina de cœlo manifeſtabitur,quia inde veniet dominus ad iudiciū, ſicut ipſe per ſeipſum dicit:Filius hominis veniet vt reddat vnicuique ſecundū opera ſua,vel certè vindicta diuina de cœlo manifeſtatur, hoc eſt de eccleſia per tubā euangelij: quia ea quæ de die iudicij & domini aduentu diximus,ibi continētur. Cœli enim nomine eccleſia céſetur. Sicut ipſa veritas dicit. Simile eſt regnū cœlorū decem virginibus.In apocalypſi quoque Ioānis multis in locis cœli nomine deſignatur. Poteſt & abſolute intelligi,quod dicitur de cœlo manifeſtari diuinam vindictam, hoc eſt, de euangelio de quo dominus dicit: Simile

Marc.16. *Exod.14.* *1.Ioan.3.* *Iacob. 2.* *Matt.15.* *Matt.16.* *Matt.25.*

Simile eſt regnum cœlorum fermento,quod mulier abſcōdit in farinæ ſatis tribus,donec fermentaretur totū. Reuelabitur inquit,diuina vindicta,ſuper omnē impietatem & iniuſtitiā. Impietas idololatriā ſignificat,vt habetur in Zacharia. Impietas ſedebit ſuper talētū plumbi. Iniuſtitia eſt qua contra dominū & proximū quis iniuſte agit,& eſt ſenſus. Vindicta quā domin⁹ in euāgelio cōminatur,venit ſuper omnes idololatras & peccatores. Sequitur. *eorū qui veritatē dei in iniuſtitia detinēt.* Simplex veritas deus inuiſibilis & incōmutabilis eſt:cuius religionē in iniuſtitia detinuerūt,qui cultū ſoli deo dignū creaturis corruptibilibus impendendū iudicarūt. Veritatē dei in iniuſtitia detinebant, qui veri dei religionē,atq; honorē iniuſte creaturæ quātū in ipſis erat attribuebant,dicētes lapidi, Deus meus es,& ligno, tu me genuiſti: *Quia quod notum eſt dei manifeſtum eſt in illis.* Hinc iam cōtra philoſophos iſtius ſeculi ex maxima parte loquitur apoſtolus,& eſt ſenſus. Idcirco ira dei omnipotentis veniet ſuper reprobos,maximeq; ſuper philoſophos quia quod notum eſt proprie dei eſt eſſe,ſcilicet quia ipſe ſolus ſit verus creator omniū rerum,manifeſtum eſt illis. Ex pulchritudine enim viſibiliū operum cognitio opificis & maieſtas innotuit philoſophis:quia tam ſpecioſæ creaturæ ſpecioſiorem haberent creatorem,ſicut fertur ab Hebræis de Melchiſedec:quia conſiderata fabrica mūdi,vnū deum excellentiorē creaturis dixit: & ideo excellētiora,id eſt,panē & vinū deo obtulit vero. *Deus enim illis reuelauit.* Siue enim per naturale ingeniū & rationis donū atq; acumen ſtudij, ſiue per occultā inſpirationē reuelauit deus eis,quia nō hoc eſt creator quod creatura,quia creator eſt de⁹,creatura vero eſt factura dei. *Inuiſibilia enim ipſius à creatura mūdi, per ea quæ facta ſunt, intellecta cōſpiciuntur,* quod eſt dicere. Inuiſibilia ſacramenta omnipotentis dei à creatura mūdi.i.ab homine maximeq; à philoſophis gētiū, per ea quæ facta ſunt viſibilia, intellecta ſiue percepta & cognita cōſpiciuntur,nō oculis corporeis,ſed oculis mētis intelliguntur. Per ea enim quæ facta ſunt eius ſacra inuiſibilia: *ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas,* ſubaudis per ea quæ facta ſunt viſibilia,conſpiciuntur mente, ab illis philoſophis. *Ita vt ſint inexcuſabiles.* Virtus dei eſt quæ cuncta creata gubernat: diuinitas vero,quæ vni-

uerſa replet: ideoque deus omnipotẽs per naturale ingenium, & per ea quæ facta ſunt viſibilia, dedit philoſophis multa cognoſcere de diuinitate ſua: vt illi adorantes idola creaturam videlicet pro creatore, inexcuſabiles ſint, & nõ poſsint dicere, quia deũ ignorauerint. Virtus enim dei quę ſempiterna eſt, & diuinitas quę nihilominus æterna eſt, ex coniecturis creaturæ oſtenditur. *Quia cum cognouiſſent deum* per naturale ingenium vel per creaturam inuiſibilem, *non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis*, id eſt, vani facti ſunt à ſua ſapientia propter ſuam ſuperbiam. *Et ad priſtinos redierunt errores, aſcribentes ſibi facultatem* à deo datæ ſapientiæ. *Et obſcuratum eſt cor eorum inſipiens*, Deum non glorificauerunt, ſiue non honorauerunt, quia maieſtatem illius non publice prædicauerunt, neque docuerunt illum ſolum eſſe colendum, abiectis idolis. Gratias non egerunt, id eſt, laudes non retulerunt illi pro demonſtratione ſummi & inuiſibilis boni. Cor quoque illorum quod illuminatum eſt per naturale ingenium & per gratiam dei, poſtquã cœperunt idola & creaturam adorare pro creatore, obſcuratum eſt per ignorantiam. Quid enim deterius & obſcurius, quàm ſerpentes pro vero deo coli? *Dicentes enim ſe eſſe ſapientes*, à ſemetipſis *ſtulti facti ſunt*. in hoc cum ab illis non eſſet ſapientia, à ſeipſis eam ſe habere putauerunt. Quod enim contulit illis diuina gratia gratis, abſtulit vtique dum eſſent ingrati. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum & ſerpentium.* Omnis creatura quæ mutari poteſt in melius aut in deterius, corruptibilis eſt. Verbi gratia. Homo corruptibilis eſt quia corrumpitur per ſenectutem, per infirmitatem: ad extremum etiam quando per mortem redigitur in puluerem· deus vero omnipotens, qui nõ poteſt mutari, aut in melius aut in deterius, ſed ſemper idem & æqualis manet, incorruptibilis ſolus exiſtit. *Cuius gloriam & culturam*, quæ ſoli conuenit ei qui deus eſt, mutauerunt homines in ſimilitudinem aliorum hominum, vt Aſſyrij, qui ſimulachrum Beli patris Nini regis pro deo colebant: & Babylonij idipſum, quem vocabant Bel, Sydonij Baal, Iudæi Beelzebub, & Philiſtei zebet: & non ſolum in ſimilitudinem hominis mortui & corruptibilis: ſed

ſed etiam in ſimilitudinem volucrum : ſicuti Romani qui colebant anſerem , & Aegyptij qui colebant accipitrem. In ſimilitudinem quoque quadrupedum : ſicut Aegyptij qui colebāt apim,hoc eſt vaccam albam. In ſimilitudinem etiam ſerpentium,ſicut Babilonij qui colebant draconem, & Aegyptij qui colebāt cocodrilum,qui eſt ſerpens aquaticus , natans in aqua vt piſcis , paſcens in terra vt bos. *Propter quod* , id eſt, quia cultum & religionem dei falſis imaginibus tradiderunt,& noluerunt ei gratias referre pro collatis ſibi diuinitus donis,*tradidit illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam* . id eſt , tradi permiſit à ſeipſis, vel ire ſecundum deſideria cordis eorum in immunditiam,*vt contumeliis*, id eſt, turpitudinibus libidinum, *afficiant* ſiue deturpent *corpora ſua in ſemetipſis*.idcirco permiſit eos ire in deſideria cordis eorum , vt grauius punirentur. Quomodo permiſerit illos deus ſecundum deſideria delectationum ſuarum in ſequentibus plenius refertur: *Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium: & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori,qui eſt benedictus in ſecula.* Veritatem dei in mendacium commutauerunt id eſt, cultum & religionem veri dei in idololatriã. Veritas enim eſt deus, mendacium vero idolum. aliter: Veritas quippe creata à deo eſt, ideoque ipſa creatura non eſt veritas,quam ipſi in mendacium conuerterunt dicentes ſolem & lunam aliaſque creaturas deos eſſe, pro nihilo duputantes deum qui eſt benedictus in ſecula, veritatem dei in mendacium commutauerunt , quando veram creaturam à deo factam per mendacium dicebant eſſe quod non erat.Solem etenim & lunam dicebāt mendaciter deos eſſe , denegantes quod erant,quia non ſunt dij, ſed ſolummodo creaturæ in veritate. Creatura quippe à deo facta vera creatura eſt:ſed nō eſt ea veritas quæ deus eſt,quia deus non eſt: qui eſt benedictus in ſecula.Si ergo ille eſt benedictus deus in ſecula , illi vtique qui cultum & religionem eius idolis impendebant, erant maledicti in ſecula. & temporales,id eſt,defectum & corruptibilitatem patientes:iuxta quod pſalmus dicit de illis : Erit tempus eorũ in ſecula,quod eſt dicere,Defectus eorũ manebit in ſecula:quia ſemper corrumpentur ab igne & vermibus. Sequitur. *Propterea tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ.*

Propterea, inquit, quia veri dei religionem in mendacium commutauerunt, tradidit illos deus, id eſt tradi permiſit, vel ire in paſsiones & flagitia ignominiæ. Ignominia dicitur quaſi qui ſine nomine dignitatis. Inde dicitur ignominioſus qui deſinit habere dignitatis nomen, quando deprehenditur in aliquo crimine: ſicut ignobilis, ſine bono nomine, & infamis ſine bona fama, quales erãt illi de quibus ſubiungitur. *Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter autem maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis, maſculi in maſculos turpitudinem operantes*, id eſt Naturalis vſus eſt vt vir & mulier in vnum cõcubitũ coeant: Cõtra naturã vero eſt, vt maſculus maſculum polluat, & mulier mulierẽ. Si quis relicta coniuge cũ alia cõcubuerit, turpitudinẽ quidẽ operatur & peccat, ſed nõ contra naturã. Qui vero cũ ipſa coniuge aliter quàm debet cõcubuerit. i. in alio mẽbro quàm decet, cõtra naturã turpitudinẽ operatur, & grauiſsimũ ſcelus perpetrat. *& mercedem quam oportuit in ſemetipſis recipientes*, id eſt, quia primũ deũ cognoſcẽtes nõ honorauerũt, iuſto dei iudicio mercedẽ mutuã receperũt ſui erroris, vt nõ ſeruarẽt ſibi honorẽ, traditi paſsionibus turpiſsimis. Siue etiã mercedem æternæ dãnationis receperũt, quã promeruerunt pro talibus operibus: de qua

Roma. 6. idẽ egregius prædicator alias dicit: Stipẽdiũ, inquiẽs, peccati mors eſt. *Et ſicut non probauerũt*, id eſt nõ elegerũt nec dilexerunt, *deum habere in notitia, tradidit illos deus*, id eſt, ire permiſit *in reprobum ſenſum, vt faciãt ea quæ nõ cõueniunt*, hoc eſt quæ & diuinæ & humanæ prohibẽt leges. Illi dicũtur deũ habere in notitia qui eum ſemper tãquam præſentem timent: & dum conſiderant eius præſentiam vbique eſſe, peccare non audent. Illi autem dicuntur illum non habere in notitia, qui nolunt cõſiderare præſentiam illius eſſe vbique, vt ſine timore liberius peccent. *repletos omni iniquitate*, iniquitas eſt, quæ & anomia dicitur, quicquid contra legem dei fit. Nam nomos lex, anomia vero quaſi ſine lege: & dicitur iniquitas mentis acerbitas, dum malum corde concipitur. Peccatum eſt perpetratio mali. Iniquitas autem & peccatũ ita diſtinguuntur, quia iniquitas ad mẽtis acerbitatem ſiue duriciam refertur, vt diximus: peccatũ autem ad prolapſionẽ corporis. *malicia*: Malicia autem eſt

fraus

fraus aut aſtutia , quando videlicet aliud corde geritur & aliud ore profertur , Cogitatio non profertur. Cogitatio prauæ mentis malicia dicitur. Maliciæ votum vel opus, malignitas appellatur. *Fornicatione.* Fornicatio autem à fornicibus, id eſt, arcuatis domibus dicitur, quæ fornices appellabantur, vbi publicæ meretrices proſternebantur. Fornicator ſiquidem eſt, cuius corpus publicum & vulgare eſt. *Auaritia.* Auaritia eſt cupiditas rerũ inexplebilis, vel adulterium, & eſt in hoc loco non ſolum ad pecuniam, ſed etiã ad coitum referendum. *nequitia.* Nequitia eſt ſuperbia vel audacia peccati. Vnde dicitur : Ego noui nequitiam eorum, *plenos inuidia.* Inuidus dicitur plenus inuidia, qui alterius felicitate torquetur, & ſcinditur in duplicem paſsionẽ, cum aut quod ipſe eſt, alium eſſe non vult: aut aliũ videns eſſe meliorem, dolet ſe non eſſe conſimilẽ. Inter inuidiam autem & zelum hoc diſtat: quia zelus vel æmulatio quæ vnum ſunt , aliquando in bonam partem ponitur, vt ibi: zelus domini exercituum faciet hoc: ponitur & in malam partem, ſicut de Ioſeph legitur , quod æmulantes ſiue zelantes eum fratres ſui, id eſt, inuidentes illi vendiderunt illum. Inuidia vero ſemper in malam partẽ ponitur. *homicidio.* Homicidium dicitur ab homine & cædo verbo, inde dicitur homicida hominem cædens. Recte autẽ poſt inuidiam ſubſequitur homicidium ſtatim, quia ex inuidia procedit homicidium. Verbi gratia. Diabolus cernens hominem ad hoc factum vt locum gloriæ acciperet, quẽ ille ſuperbiendo perdiderat, inuidia ductus interfecit illũ in anima. Similiter Cain inuidia cõmotus contra fratrem ſuum Abel, quia reſpexiſſet dominus ad illũ, inflãmando munera eius, ad ipſum vero non reſpexiſſet nec ad munera eius inflammando, interfecit illum. *Contentione.* Contentio eſt vbi non ratione aliquid, ſed animi pertinacia defenditur: vel vbi nõ veritas quæritur, ſed animoſitas, id eſt, ſuperbia fatigatur. Loqui cõtra alterũ ſine aliqua vtilitate cõtentio maxima poteſt dici. *dolo.* Inter dolorem & dolũ hoc diſtat, quia dolor ad infirmitatem corporis pertinet , dolus vero eſt mẽtis calliditas, dictus ab eo quod deludat verbis fictis. Inter dolũ autẽ & inſidias & fraudẽ hoc intereſt, quia dolus animo fit, inſidiæ loco ſine zelo : fraus vero circa fidem mutuam. *malignitate.* Malignitas eſt maliciæ opus quæ &

4.Re. 19. *Gene. 37.* *Gene. 3.* *Eodem.*

maleuolentia poteſt dici. *ſuſurrones* Suſurro de ſono locutionis nomen accepit,quia non in facie alicui, ſed in aure loquitur,detrahendo:& eſt onomatopœia,nomen de ſono factum *detractores.* Quidam codices habēt detractatores,ſed falſo ſcriptum eſt.Detractio eſt aliorum bene geſta opera vel in malum malitioſe mutare,vel inuidendo fallaci fraude diminuere:cum autem mala dicuntur,quæ bona ſunt,aut parua bona,quæ magna ſunt. Detrahere enim dicitur,qui alicui aliquid ſubtrahere comprobatur & diminuere. *Deo odibiles* qui dei odium incurrunt, *contumelioſos* Contumelioſi dicuntur qui veloces ſunt in verborum iniurijs,& aliis aut verbis aut factis iniuriam faciunt,verbis ſcilicet conuitiando,aut aliquid improperando:factis vero

Actu.5. flagellando. Vnde legimus de apoſtolis.quia flagellati in conſilio ibant gaudentes, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.id eſt, flagellationem & contumeliam & opprobrium. *ſuperbos.* Superbus eſt peruerſæ celſitudinis appetitor, & qui præcellere vult alios. Vnde græco vocabulo hyperphanos, id eſt,ſuper apparens vocatur. *elatos* Elatus qui effertur ſupra menſuram ſuam vel qui maiorum inſtitutis non acquieſcit. *inuentores malorum* qui multa mala adinueniunt,ſicut illi erant, de quibus hactenus diximus. *parentibus non obedientes* Parentibus terrenis non obtemperant, qui vero deo patri non obedientes exiſtunt. *inſipientes* ſunt ſtulti & fatui à ſale ſapientiæ immunes. *incompoſiti.* id eſt, inordinati laſciuique:qui omnia ſua inordinate & laſciuioſe peragunt. Omnis enim inſipiens,incompoſitus,inordinatus eſt. *ſine affectione* id eſt,ſine dilectione dei & proximi. Eſt affe-

Mat.22. ctio quæ ponitur pro afflictione,vt in euangelio vbi dicitur,quod ſeruos contumelijs affectos,id eſt afflictos occiderunt,& eſt affectio quæ ponitur pro dilectione:vt in pręſenti loco, *abſque fœdere.* hoc eſt amicitia & pace. *ſine miſericordia,* Sunt qui nec ſui nec aliorum miſerentur. Primum enim neceſſe eſt vt nobis miſericordiam impen-

Eccle.30. damus,deinde vero alijs. Vnde dicit Salomon:fili miſerere animæ tuæ placens deo, *Qui cum cognouiſſent iuſtitiam dei,non intellexerunt quoniam qui talia agunt digni ſunt morte.* Omne quod turpe eſt,deo diſplicet. Et philoſophi licet mala agerent,tamen in hoc erant conſentientes iuſticiæ dei, quia

quia in alijs ipſa vitia reprehendebant. Iuſtitia quippe dei eſt, quæ odit ac deteſtatur vitia, & docet virtutes. Quam iuſtitiām illi cognouerunt, qui vitia deo diſplicere intellexerunt, & tamen in hoc ignorare dicuntur, quia non intellexerunt quoniam qui talia agunt, qualia ipſi agebant, digni ſunt morte æternæ damnationis, & quaſi non intellexerunt, dum ſine timore peccauerunt *non ſolum qui ea faciunt,* ſubaudis digni ſunt morte, *ſed etiam qui conſentiunt facientibus* Qui facit peccatum & non conſentit, dignus eſt morte. Qui non facit & conſentit in ſubditis non puniendo, dignus eſt morte. Qui autem faciuut & conſentiunt, illi duplici morte digni ſunt.

CAPVT. II.

P*ropter quod,* quia nō ſolum ille dignus eſt morte qui facit peccatū, ſed etiam qui conſentit, *inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas* Hic non tantum gentilem quemlibet, ſed & iudæum alloquitur, & omnes generaliter prælatos. Iudæos ideo alloquitur quia illi reprehendebant & damnabant gẽtiles quaſi idolatras & peccatores, gloriantes ſe ad gratiam euangelij propter obſeruantiam legis meruiſſe peruenire, Prælatos autem, quia in alijs peccatum iudicant & reprehendunt, intelligentes eſſe peccatum, & in ſe non damnant, cum faciant idipſum. Sic etiam intelligendum eſt de omnibus qui aliorum vitia reprehendunt, & in ſe eadem non emendant *In quo enim iudicas alterum teipſum condemnas.* Hoc ita eſt intelligendum: Si reprehendis & iudicas aliū & temetipſum ab his vitijs, à quibus illum reprehendis, obſerues & ab alijs teipſum liberas: ſi vero ea opera imples aut maiora à quibus reprehendis fratrem tuum, in quo illum iudicas, teipſum damnas, quia ea facis quæ iudicas. *Scimus enim quoniam iudicium dei eſt ſecundum veritatem,* id eſt, ſine perſonarum acceptione, *in eos qui talia agunt,* hoc eſt qui talia faciunt, qualia in alijs reprehendunt. In præſenti ſeculo attendunt homines perſonas potentum, diuitum, propinquorum in iudicio: ſed dei iudicium in hoc verum eſt, quia qui alium iudicas, quandoque iudicaberis, & rectè: quia ipſe qui rex eſt non attendit

perſonas, ſed vitæ meritum. *Exiſtimas autem hoc ô homo omnis qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis cōtemnis? Ignoras quoniam benignitas dei.* id eſt, valde bona pietas dei, *ad pœnitentiam te adducit?* Ad Iudæos quidem loquitur ſpecialiter, qui reprehendebant & damnabāt gentiles quaſi idololatras, ſicut iam ſupra diximus: ſe autem promeruiſſe hoc dicebant, vt ad fidem Chriſti venirent: generaliter vero omnes alloquitur, tam Iudæos quā gentiles: Et eſt ſenſus. Si ſeruus aut ſubiectus tuus nō valet effugere iudicium tuum ô homo, humana tantummodo ſapiens, quomodo tu poteris effugere iudicium omnipotētis Dei? Diuitiæ bonitatis dei ſunt, quibus vniuerſum mūdum quotidie peccantem non ſtatim punit, expectans illum ad pœnitentiā, ſed inſuper illi benigna largitate ſolē & pluuiā largitur, quæ plerunque homines contemnunt ſiue deſpiciunt, dum ei gratias non referunt. Patientia eſt qua per ſuperbiam & procacitatem peccantes nō ſtatim punit. Lōganimitas eſt, quæ alibi ſubſtentatio ſiue ſuſtinētia vocatur. qua per infirmitatem & fragilitatem, & non deliberato animo peccantes diu portat, expectans illos ad pœnitentiā. *Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor theſaurizas,* id eſt reſeruas & multiplicas tibi *iram in die iræ* hoc eſt, vindictam in die iudicij, *& reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua,* bonis bona, malis mala. Dies iræ & reuelationis ſiue manifeſtationis iudicij, ipſum iudicium & manifeſtatio iudicij omnipotentis dei intelligitur. Cor durum & impœnitens in ſcripturis diuinis dicitur, cum mens humana velut cera frigore iniquitatis obſtricta, ſignaculum diuinæ maieſtatis non recipit, illud ſcilicet, quod dominus in anima nos habere docet, dicens. Sancti eſtote: quia & ego ſanctus ſum.
Leuit. 16. Et de quo Pſal. Signatum, inquit, ſuper nos lumen vultus
Pſal. 4. tui domine. *His quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus, vitam æternam.* Ordo verborum, & eſt ſenſus cum ſubauditione: his quidem qui ſecundum patientiam boni operis, modo laborant aut viuunt, quærentibus vitam æternam, id eſt iudicium dei expectantibus, qui de bono ſuo non modo, ſed in futuro mercedem quærunt gloriam & incorruptionem

ptionem

ptionem dabit in die iudicij Gloriam claritatis dabit eis, qua fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui : honorem quoque quo filij dei erunt,ſicut dicit beatus Ioannes: Chariſſimi,filij dei ſumus , & nondum apparuit quod erimus.Scimus autem quia cum apparuerit,ſimiles ei erimus,& videbimus eum ſicuti eſt.Incorruptionem quoque dabit illis,id eſt,immortalitatem,quia erunt omnes electi incommutabiles in anima,& incorruptibiles in corpore. *his autem qui ex contentione* ſubaudis ſunt,id eſt, qui dei iudicium reprehendunt. *& qui acquieſcunt veritati* id eſt euangelio vel Chriſto, *credunt autem iniquitati* hoc eſt mendacio,omnique malo vel etiam diabolo eius voluntatem implendo,*ira* id eſt,iudicium dei veniet *& indignatio* hoc eſt vindicta ſiue ſeueritas damnationis *tribulatio,* quoque veniet eis de reatu conſcientiæ & conſideratione peccati, *& anguſtia* de ſera pœnitentia.Hæc autem omnia venient *in omnem animam hominis operantis malum,Iudæi primum & Græci.* In omnem animam dicit, hoc eſt totum hominem,à parte totum intelligens : frequens enim Apoſtoli locutio eſt , vt eſt illud.Deſcendit Iacob in Aegyptum in animabus ſeptuaginta:vel etiam in animam dicit quia primum peccatum concipitur in animo cogitando,ac deinde perpetratur opere.Sed timendũ,nimiſque formidandum eſt quia dicit, In omnem animam hominis operantis malum , hæc eſſe ventura.Nulli enim parcit deus,non angelo , non amico. Peccauit ſiquidem angelus.& proiectꝰ eſt de cæleſti ſede. Peccauit item homo,& ipſe expulſus eſt à paradiſi gaudiis. Peccauit Moyſes ad aquas cõtradictionis,ideoq; nõ eſt ingreſſus terrã repromiſſionis.Idcirco autẽ Iudæus gẽtili in culpa ante fertur quia ipſi qui legem Moyſi ante habuerũt, grauius peccauerũt,legem naturalẽ & legem ſcriptã præuaricãdo.In gloria vero non cauſa honoris præfertur Iudæus gentili,ſed credulitatis tempore.*Gloria autẽ,*quia fulgebũt iuſti in regno dei ſicut ſol: *& honor* quo erunt filij dei,*& pax* id eſt,remiſſio peccatorũ,ſiue reconciliatio qua recõciliamur deo patri *omni operãti bonum* ſubaudi venit. *Iudæo primum & Græco*: quia primitiæ eccleſiæ ex Iudæis fuerunt. *Non eſt enim perſonarũ acceptio apud deum*. Tunc eſſet perſonarum acceptio ſiue diſtinctio apud deum , ſi propter Abraham Iudæos eligeret & gentiles diu idola colen-

1.Ioan.3.

Gene.16.
Deut.10.

tes, abij ceret. vel ſi remuneraret Iudæum bene viuentem, & negligeret gentilem recte credentem, & recte operantem. *Quicumque enim ſine lege* vel Moyſi, vel euangelij *peccauerunt* ſicut pagani, *ſine lege peribunt*: quia non requiretur ab illis lex, peribunt tamen, quia legem naturalem ſpreuerũt, & euangelium recipere noluerunt: *& quicumque in lege* Moyſi *peccauerunt* poſiti. *per legem iudicabuntur* quoniam ſunt præuaricati, *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deũ, ſed factores legis iuſtificabuntur*, hoc eſt iuſti habebuntur & iuſti apparebunt: ſicut ille volebat, de quo dici-
Luc.10. tur, Volens autem iuſtificare ſemetipſum, id eſt volens iuſtum apparere. Qui audit legem & non implet præcepta eius, non iuſtificabitur ſolummodo propter auditum. qui vero eſt auditor legis & factor: vtique ille iuſtificabitur per legem. *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus eorum.* Hoc dupliciter intelligi poteſt. Cum gentes quæ legem ſcriptam non habent, faciunt ea quæ lex ſcripta præcipit illis quibus data eſt, ipſi vtique oſtendunt ſe habere ſcriptam naturalem legem in cordibus, & ipſi ſibi ſunt lex: quia illa faciunt quæ lex docet, licet illis non ſit data. Verbi gratia. Saraceni qui neque legem Moyſi, neque euangelij habent, dum naturaliter ſeruant legem, ne homicidium faciant, neque adulterium perpetrent, cætera quæ lex in ſe ſcripta continet, ipſi ſibi ſunt lex, quoniam per opera quæ faciunt, ſcriptam legem in cordibus ſuis oſtendunt Lex dicit, Non occides. Is qui legem non acci-
Deut.1. pit, ſi non occidit, ipſe ſibi eſt lex. Aliter: Cum gentes quæ
Exo.5. legem Moyſi non habent per doctrinam euangelij imbu-
Leui.9. ti, naturaliter ea faciunt quæ lex Moyſi præcepit, ipſi ſibi ſunt lex, quia habent eandem legem Moyſi ſcriptam in cordibus ſuis inſpiratione omnipotentis dei. *teſtimonium illis reddente conſcientia ipſorum. & inter ſe inuicem cogitationum, accuſantium aut etiam defendentium.* Et quando hoc? *in die cum iudicabit dominus occulta hominum ſecundum euangelium meum* id eſt, ſecundum quod ego an-
Ioannis.5. nuntio vobis *per Chriſtum Ieſum.* Per illum iudicaturus eſt deus pater mundum, ſicut ipſe dixit. Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Sicut ſtylo imprimitur

primitur

primitur nota in cera,ſic quædam notæ malarũ aut bonarum cogitationum figuntur in mente & conſciẽtia noſtra, quæ aut accuſabunt,aut certe defendent nos in die iudicij, quando non ſolum aperta,ſed etiam quę modo ſunt nobis occulta iudicabuntur.In hoc ergo teſtimonium nobis perhibebit conſcientia noſtra,quia manifeſtabit nobis vtrum plura peccata ſint,an bona opera:& vtrum vetera an noua. vtrũ deleta per pœnitentiam,an nouis ſceleribus cumulata. *Si autem tu Iudæus cognominaris.* ſubaudis à Iuda patriarcha, *& requieſcis in lege* illam legendo,meditando,& ſecũdum tuam falſam doctrinam intelligendo, *& gloriaris in deo*,hoc eſt,in vnius dei notitia. *& noſti voluntatẽ eius* per ipſam legem, *& probas vtiliora inſtructus per legem*,& cætera vſque ad id,te dico, *habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege*,id eſt , ſimilitudinem quidem habentem ſcientiæ, ſed non veritatem prudentiæ:quia Chriſto non credis.Ad infidelem Iudæum loquitur,qui gloriatur quaſi in cognitione dei vnius, & in circunciſione , & probat vtiliora in lege Moyſi, *& putat ſe eſſe ducem cæcorum*, id eſt,gentium,quæ erant cæcæ in infidelitate ignorantiæ & peccatis , ſicut & illi fuerunt olim,quibus idem Apoſtolus loquitur . Fuiſtis aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino.Bene dicit, quia probat vtiliora in lege Moyſi.In lege autem naturali vtilia ſunt,quæ dicit: Quod tibi nõ vis fieri,alteri ne feceris,licet in lege ſcripta erant vtiliora, quia ibi eſt cognitio dei,in euangelio autem vtiliſsima.Gentiles enim quodam modo vtilia cognoſcebant per naturalem legem. Iudæi verò per legem naturalem & per legem Moyſi ſcriptam vtiliora,fideles autem in nouo teſtamento vtiliſsima cognoſcunt,quia habent fidem ſanctæ trinitatis. *Qui ergo alium doces,teipſum quare non doces?* Hoc increpatiue eſt legendum,& cum ſubauditione huiuſmodi : O Iudæe, qui alium doces,teipſum quare non doces? *qui prædicas nõ furandum*, quare *furaris* bona alterius?vel etiam qui prædicas legem, quare furaris de lege ſpiritalem intelligentiam? *qui dicis non mœchandum*, quare *mœcharis*? Mœchus eſt adulter,& non ſolum ille dicitur mœchus, qui vxorem alterius violat , ſed & ille qui cultum & religionem quæ ſoli Deo conuenit,quantum in ſe eſt,falſis ſuperſtitionibus tribuit. Et eſt ſenſus . Qui dicis alterius vxorem non debere adul-

Eph. 5.

terari,quare adulteraris?vel etiam qui dicis deo debere ſeruiri,quare deſeruis vitiis? *qui abominaris*, id eſt,reſpuis vel odio habes *idola*, quare *facis ſacrilegium*. Legere ſiue ſublegere,eſt furari.Inde ſacrilegium dicitur ſacrarum rerum furtum,Verbi gratia . Quiſquis de theſauro eccleſiæ, vel de ſubſtantia deo famulantium aliquid occultè abſtrahit,ſacrilegium perpetrat . Spiritualiter verò ſacrilegium eſt ſacrorum verborum præuaricatio. *Qui in lege gloriaris*, quare *per præuaricationem legis deum inhonoras*? deus inhonoratur,dum voluntas & iuſsio illius calcatur, & pro nihilo ducitur . Sic dicitur inhonorari rex vel quælibet poteſtas:dum epiſtola illius non obſeruatur, præceptúmq; eius non cuſtoditur. *Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes,ſicut ſcriptum eſt*,in Iſaia . Captiuatus eſt populus Iſrael in Aſſyrios & in Babylonem cæteraſque gẽtes.Nomen dei per illos blaſphemabatur,quia dicebant hoſtes illorum cum irriſione:Ecce quem deum colebatis , qui non valuit vos liberare de manibus noſtris: vere idola noſtra victricia fuerunt dei veſtri . Similiter quando deprædatur ſancta eccleſia ab hoſtibus,& quando illi qui nomen ſanctitatis deberent habere, male viuunt , blaſphematur nomen dei, quia dicunt Iudæi atque pagani : Ecce populus domini,ecce apparet quales ſeruos habet Ieſus veſter. *Circuncißio quidem prodeſt,ſi legem obſerues.* In hoc loco non eſt ſequendus Claudius , Sed potius Ambroſius . Huiuſmodi circuncißionem hoc in loco pro ipſo genere gentis accipe,hoc eſt pro genere Abrahæ , à quo ille populus originẽ carnis trahit,à quo etiam ipſa circuncißio exordium ſumpſit.Hanc enim habet Apoſtolus cõſuetudinem, vt Iudæos circuncißionem,gentes autem præputium appellet . Et eſt ſenſus.O Iudæe,tunc prodeſt tibi quod de genere Abrahę es & de genere circuncißionis, à quo ipſa circuncißio exordium ſumpſit , ſi legem ſpiritualiter intelligens credis in Chriſtum,cui lex teſtimoniũ perhibet : & ſi circuncißionẽ non carnaliter,ſed ſpiritualiter obſeruas,alioquin nõ prodeſt eſſe de genere Abrahæ,ſed magis obeſt tibi . Promit-
Gene.41. tens enim lex Chriſtum,dicit per Iacob.Non deficiet princeps ex Iuda , neque dux de femore eius,donec veniat qui mittendus eſt,& ipſe erit expectatio gentiũ , & per ipſum legiſlatorem prophetam ſuſcitabit dominus vobis de fra-

tribus

tribus veſtris,qué tanquam meipſum audietis,iuxta omnia quæ dixerit vobis.De circūciſione quoq; ſpirituali:in diebus(inquit)nouiſsimis circuncidet dominus cor tuum, & non carné tuā. *Deut.18.* *Deut.30.* *Si autem præuaricator legis ſis*.i. ſi non credis in Chriſtū quem lex promittit,& ſi circunciſioné ſpiritualiter nō ſeruas: *Circunciſio tua præputiū facta eſt*,talis es qualis & gentilis, qui legé non habet, quia qui debueras eſſe Iudæus credendo in Chriſtū,& legem ſpiritualiter implendo,ſimilis effectus es gentili, ideóque in gentilitatem reputaberis. Vnde dicit dominus per prophetam: Chermel in ſaltum reputabitur,circunciſio videlicet in gentilitatem.

Si igitur præputium legis iuſtitias cuſtodiat,nónne præputium illius in circunciſionem reputabitur? Senſus iſte eſt: Si gentilis quilibet legem cuſtodiat credendo in Chriſtum, circunciſionem ſpiritualiter obſeruando,cæteraque quæ lex præcipit ſpirituali intelligentia cuſtodiendo,nunquid gentilitas illius non reputabitur in circunciſionem?vtique, quia verus ille Iudæus erit,id eſt,cōfitens Chriſtum. Vnde propheta dicit:Conuertetur Libanus in Chermel,id eſt,gentilitas in circunciſionem veram: Libanus enim dealbatio dicitur,Chermel verò ſcientia veræ circunciſionis. Libanus ergo in Chermel conuerſus eſt:quando gentilitas dealbata in baptiſmate locum obtinuit Iudæorum,ſcientiam veræ circunciſionis habens. *& iudicabit id quod ex natura eſt præputium legis conſummans*,id eſt,perficiens *te qui per literā & circunciſionem præuaricator legis es.* Præuaricator legis eſt,qui in Chriſtū non credit. Ex ſuperioribus iſta pendet & eſt ſenſus. Nunquid ille qui naturaliter gentilis eſt, & legem conſummat ſiue perficit & obſeruat, non iudicabit te cōparatione,ſcilicet melioris facti,quia per literalé intelligentiam & circunciſionem carnalem, legem præuaricaris:vtique dānabit te ſicut diximus, quia ille ſpiritualé intelligentiam in lege ſeruando requirit, tu ſemper carnali intellectu delectaris ſuperficiem tantummodo lingendo.

Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, ſubaudis placet deo. *neque circunciſio quæ in manifeſto & in carne eſt* placet deo, *ſed qui in abſcondito*,id eſt,qui in corde,*Iudæus eſt*,placet deo.

Et circunciſio cordis in ſpiritu, non litera, ſubaudis placet deo. *cuius*,ſubaudis Iudæi *laus non ex hominibus, ſed ex deo eſt*.Carnalis circunciſio quæ manifeſtata atque ſecundum

literam explanatio vel expoliatio carnis eſt, illa laudatur
ab omnibus Iudæis: circuncisio vero cordis, quæ fit in ſpiri-
tu, eſt ablatio infidelitatis & ſuſceptio fidei Chriſti, atq; ex-
poliatio vitiorum. Et eſt ſenſus. Qui tantummodo genere
& nomine eſt Iudæus, & circuncisionem carnaliter obſer-
uat, nõ placet deo, neq; meretur laudari ab illo, quanquam
ab hominibus laudetur: qui verò in occulto in corde eſt Iu
dæus, id eſt, confitens Chriſtum, & in corde eſt circunciſus
ab omni infidelitate, & ab omni mala voluntate & cogita-
tione, placet deo, & meretur laudari à deo audiens ab illo:
Euge bone ſerue & fidelis intra in gaudium domini tui,

CAPVT III.

Quid ergo amplius eſt Iudæo? ſubaudis quã
gentili propter circuncisionem: *aut*
quæ vtilitas circunciſionis? multum per om-
nem modũ, id eſt, per multas cauſas, *Pri-*
mum quidem. In hoc ſubaudis, profuit
illis. *quia credita ſunt illis eloquia Dei.*
Erant apud Ro. Iudæi & Gentiles in
Chriſtũ credentes, ſed plus habuerunt
Iudæi ante domini aduentum quàm gẽtiles, quia illis cre-
dita ſunt eloquia dei. Et eſt ſenſus. Quid boni percipit Iu-
dæus propter circuncisionẽ pluſquã gentilis, aut quæ ma-
ior vtilitas eſt Iudæo circunciſo quã gentili incircunciſo?
Exod.16. multũ per omnes cauſas profuit illi, quia meruit legem ac-
Num.34. cipere, manna ſuſcipere de cœlo, in terram intrare omni-
Exod.28. bus meliorẽ, regnũ & ſacerdotiũ poſsidere, vnde dicit A-
poſtolus: Quid primũ profuit eis, quia legem & prophetiã
meruerunt accipere? *Quid enim?* ſubaudis nocuit, *ſi quidam*
illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem dei
euacuauit? Abſit. Hoc tripliciter poteſt intelligi. Quid in-
Num.11. quit, nocuit Ioſue, & Caleph, aliiſque qui terram repromiſ-
ſionis meruerunt accipere, ſi ſexcenta milia non credide-
runt, ſed perierunt propter ſuam incredulitatem? Nũquid
incredulitas & perditio illorũ fidem dei, id eſt, repromiſ-
ſionem dei euacuauit, aut inanẽ fecit quod dixit Abrahæ,
Gene.15. terram iſtam tibi dabo & ſemini tuo. Nihil eis nocuit, quia
ipſi non ſunt fruſtrati promiſsione dei. Aliter, Si quidã il-
lorum non crediderunt, ſed mortui ſunt in deſerto, nun-
quid mors illorum promiſsionem dei inanẽ fecit, quã pro-

miſit Abrahæ dicens de Chriſto, in ſemine tuo benedicẽ- *Gene.20.*
tur omnes gentes: Nónne quia remáſerunt ex ipſis de quorum progenie poſtmodũ Chriſtus natus eſt? Aliter. Quãuis multitudo Iudæorũ in aduentu Chriſti non crediderit, tamen non eſt euacuatum quod promiſſum fuerat Dauid.
De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, quia ſuper *Pſal.131.*
credentes ex Iudæis ſedem principatus accipit Chriſtus. Sed neque illud euacuatum eſt quod promiſit per prophetas. Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. *Eſt autem deus verax, omnis autem homo mendax* *Eſa.10.* Deus autem verax eſt, quia quod promiſit illis dare terram repromiſsionis, opere compleuit. Similiter quod promiſit Abrahæ de Chriſto, quia in ſemine eius benedicẽdæ forẽt omnes gentes, & quod promiſit Dauid, de fructu lũbi eius ſeſſurum regẽ ſuper ſedem regni eius, & per aliũ prophetã de ſalute reliquiarũ, totum compleuit. Omnis autem homo contradicẽs promiſsionibus dei mendax eſt: vel omnis homo in quantũ à ſeipſo eſt, mendax eſt, inquantũ verax à Deo *Sicut ſcriptum eſt: vt iuſtificeris in ſermonibus tuis: & vincas cum iudicaris.* Iuſtificeris, id eſt, iuſtus prædiceris & verax in tuis promiſsionibus, & vincas explendo illas, *1.Reg.11.*
dum iudicaris à populis. Dauid poſtquam factus eſt adulter & homicida, vxorem Vriæ accipiendo, & illum gladio filiorum Amon interficiendo, dicebant multi: Vacua efficietur promiſsio omnipotentis dei, quæ facta eſt ad Dauid quod ex ſemine illius eſſet Chriſtus naſciturus, quia non conuenit Chriſtum naſci de homicida & adultero, ſed falſum erit quod ſibi pollicitum aſſerebat. Quod ſi & Chriſtus de eius ſemine fuerit natus, iniuſtum atque indignum erit, vt de malefico & peccatore homine originem ducat. Qui contra confitetur peccatum ſuum, dicens humiliter: *Pſal.50.*
Tibi ſoli peccaui, quia rex ſum, & malum coram te feci, & deprecatur vt deus quod promiſit opere compleat, contradicentéſque mendaces oſtendat. Aliter: Iuſtificeris indulgentiam peccati dando ad te conuerſis ſicut promittis, & vincas remittendo peccata dum iudicaris nõ poſſe dimittere. *Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam dei commendat, quid dicemus?* Erãt quidã minus perfecti, qui dicebant ideo velle deum vt nos peccemus: vt ipſe ſolus comparatione noſtri iuſtus appareret, dum peccatum nobis dimitteret: & quia

miſericors ſit,patefaceret,ideo etiam velle eum vt nos mẽtiamur vt ipſe ſolus verax inueniatur. Quod ſi ita eſſet,iniuſtè damnaremur ab illo, qui malo noſtro creſceret magnúſque fieret. Contra illos tales loquitur Apoſtolus,perſonam ſtulti hominis aſſumens,ſimúlque ſapientis, & peruerſam illorum ſententiam deſtruit.Si, inquit,iniquitas noſtra & mendacium Dei iuſtitiam & ſanctitatem atque veritatem commendat.id eſt,laudabilem facit,quid dicemus?

2.Cor.12. Commendatio aliquando pro laude ponitur,vt in hoc loco. Et alibi idem Apoſtolus ait: Ego debeo à vobis cõmendari,id eſt,laudari. Subiungit ergo & dicit: *Nunquid iniquus eſt deus qui infert iram?* id eſt,vindictam. Et eſt ſenſus:Si noſtra iniquitas & mendacium deum laudabilem facit,& ſi quanto amplius peccamus, tanto ei placet,& eo amplius ipſe ſolus iuſtus & verax apparet,nunquid iniquus eſt deus. inferendo vindictam pro malis quæ ille vult vt faciamus? ſecundum quod ſtultiſsimi dicunt: Omnino ſi ille vult vt peccemus (ſicut quidam ſtultorum dicunt) quod nephas eſt inſuper cogitare,quando damnat hominem peccatoré, iniquus eſt qui iniuſtè iudicat: potius enim deberet illum honorare,cuius iniquitas illum laudabilem facit, ſed quia hoc verum non eſt, ſubdit Apoſtolus. *Secundum hominem dico,* id eſt,ſecundum intelligentiam carnalis hominis,qui nihil boni cogitare valet. Addit adhuc: *Abſit.*

Hoc iungendum eſt ad ſuperiora, vbi dixit, Nunquid iniquus eſt deus qui infert vindictam? Abſit: ſubaudis hoc quod aliquis fidelium cogitet,quia deus iniquus ſit, & quia noſtra iniquitas faciat illum laudabilem. *Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum?* id eſt, ſi deus hoc vult vt nos iniuſti ſimus,quare iudicabit homines qui quando peccant,eius voluntatem adimplent, & quorum iniquitas illũ laudabilem facit? *Si veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc tanquam & ego peccator iudicor?* Et eſt ſenſus: Si deus in meo mendacio verax apparet, & dum ego mentior ipſe ſolus verus eſſe prædicatur, quare damnat & iudicat me tanquam peccatorem? Hæc verba non dicuntur affirmando,ſed potius denegando, nec debet hoc aliquis pro veritate accipere, quod deus qui naturaliter & eſſentialiter iuſtus eſt,miſericors & verax, noſtro peccato, noſtro mendacio creſcat in laudem & iuſtitiam

tiam, quia non placet ei quandoque cum peccamus & mentimur: *Et non prædicamus ſicut blaſphemamur*, ſubaudis ab infidelibus, *& ſicut aiunt quidam*, infidelium, *nos dicere, Faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt.* Quidam ſimplicium minuſque perfecti audientes prædicationem Pauli & aliorum apoſtolorum qua dicebant, vbi abundauit iniquitas, ſuperabundauit gratia: quæ ſententia in ſubſequentibus exponenda eſt, vbi debuerunt accipere ſalutem & vitam, ibi acceperunt damnationem, non recte intelligentes illud: dicebant enim faciamus mala (ſicut apoſtoli noſtri prædicant) quia quanto amplius maiora crimina commiſerimus, tanto amplius maiora bona percipiemus, & maiorem gloriam: quia deus vult vt peccemus: vt per hoc habeat quod dimittat, ac per hoc iuſtus, & miſericors appareat. Contra tales protulit Apoſtolus ſententiam: Quidam dicunt quod nos iſta dicamus, ſed non ſumus tales quales dicimur & blaſphemamur, neque docemus illa quæ nos dicunt docere: quorum damnatio eſt iuſta: ſi illi in talibus permanſerint, vt per mala ſperent accipere bona, & inſuper quia mendacium de nobis ſentiunt. Nos autem non debemus dicere, faciamus mala vt veniant bona: ſed fecimus mala & venerunt nobis bona per gratiam dei, & nunc faciamus bona vt veniant meliora.

Quid igitur? præcellimus eos? Nequaquam. Reuertitur iterum ad ſuperiora, vbi dixit non quidem amplius Iudæo quàm græco. Quid igitur? Præcellimus eos? id eſt nunquid excellentiores ſumus nos Iudæi gentilibus? Nequaquam, quia non eſt perſonarum acceptio apud deum, ſed in omni genere qui timet deum acceptus eſt illi. *Cauſati enim ſumus Iudæos & græcos*, id eſt, cauſam oſtendimus eis & diximus *omnes* Iudæos & gentiles, *ſub peccato eſſe*, quia Iudæi præuaricando legem naturalem & ſcriptam, & gentiles naturalem tranſgrediendo, inuenti ſunt peccatores, *ſicut ſcriptum eſt. Quia non eſt iuſtus quiſquam*, ſubaudis à ſe, vel in omnibus malis hominibus. Iudæis & gentibus, non eſt iuſtus quiſquam. Tale eſt & illud: Teſtimonium eius nemo accepit, cũ multi electorũ acceperint, reproborũ vero nemo, *non eſt intelligens deũ, non eſt qui requirat illum.* Ille intelligit & requirit deum *Ioan.3.*

qui voluntatem illius ſciens, ſtudet placere deo. *Omnes*, Iudæi & gentiles, *declinauerunt*, id eſt, receſſerunt à deo, voluntatem eius non faciendo, *ſimul inutiles facti ſunt*, id eſt nihil facti ſunt creaturam adorantes pro creatore, *non eſt qui faciat bonum*, aliquod & non peccet, *non eſt vſque ad vnum*, id eſt præter Chriſtum, vel vſque ad Chriſtum. Sic enim ſoliti ſumus dicere. Ager ille pertingit vſque ad mare. Quo dicto non comprehendimus mare, quia non intrat in mare, ſed locum pertingentem vſque ad mare. Non eſt ergo qui faciat bonum vſque ad Chriſtum, id eſt, quouſque ad illum veniat credendo, per quem datur fides & facultas operandi bonum. Niſi enim ad Chriſtum veniat credendo in illũ, aliter bonum opus implere non valet, vt eſt agendum. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum*, hoc de Iudæis proprie intelligitur, quamuis & de philoſophis poſſit accipi, ſepulchrum ad hoc patet, vt mortuorum corpora ſuſcipiat. Tales ſunt qui ſuis erroribus & ſuaſionibus alios decipiunt, & alios ad malum deglutiunt interficientes eos in anima, ſicut Scribę & Phariſęi & philoſophi gẽtium, quorum ora & fauces ad hoc patebant, vt ſimpliciores quoſque ſua praua doctrina interficerent. Aliter. Sepulchrum quilibet patens exiſtit, qui malum apertis iudiciis cogitando meditatur, ac deinde in præſentia ſine aliquo metu aut verecundia operatur, *linguis ſuis doloſe agebant*. Doloſe agebant Iudæi, quando volebant dominum
Matt.22. callide ſuis ſermonibus decipere dicentes: Magiſter, ſcimus quia verax es, &c. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum.* Aſpis mordendo infundit venenum, quod pene omnibus venenis acerbius eſt, ita Iudæi mordendo infundebant venenum quodammodo erroris & ſuaſionis, dum loquendo & blandiendo interficiebant ſuos auditores in anima: & non ſolum in alios, ſed etiam aduerſus Chriſtum crudeliſsima extitit eorum malitia. Sub labiis autem dicit, id eſt, corde, vbi concipiuntur ſemina malitiæ & blaſphemiarum, ac poſtmodum proferuntur ore, iuxta quod
Matt.7. veritas dicit: De corde inquiens exeunt cogitationes malæ, &c. *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*, os Iudæorum plenum maledictionis, infidelitatis, peruer-
Ioã 7. 10. ſæque doctrinæ erat, quando dicebant de Chriſto, Dæmo
Idem. 11. nium habet, & quando maledicebant cæco, dicentes: Tu

diſcipulus illius ſis, qui & fabri filius eſt & Samaritanus, & cætera talia, quibus verbis prouocabant deum ad amaritudinem. Vel certe vt amaritudinem referamus ad domini paſsionem, os Iudæorum repletum fuit amaritudine, quando clamauerunt dicentes: Crucifige, crucifige eũ, reus eſt mortis. *Veloces pedes*, fuerunt, *eorum* ad effundendum ſanguinem, quia ſemper fuerunt prompti ad effundendum ſanguinem prophetarum & iuſtorum. Et non ſolum occiderunt ſeruos: ſicut Iſaiam, Ezechielem, Ieremiam atque Zachariam, ſed etiam prophetarum dominũ. Ergo quia hoc fecerunt, venit ſuper eos *Contritio*, id eſt, afflictio à Romanis, quam pertulerunt in corporibus, *& infelicitas in viis eorum*, id eſt, miſeria quam ſuſtinuerunt, *in corpore & anima, pro viis*, id eſt, actionibus ſuis malis. *Et viã pacis non cognouerunt*, id eſt, mediatorem dei & hominum, qui pacem attulit mundo: & dixit: Ego ſum via. Non co- *Ioan. 14.*
gnouerunt ad hoc vt in eum crederent, ignorantes eum ad hoc veniſſe, vt per ſuam paſsionem reconciliaret illos deo patri. Vel pacis viam dicit, id eſt, actionem iuſtam nõ elegerunt, vt agerent condignam pœnitentiam, per quam pacificamur deo patri, iuxta quod dominus dicit: Pœni- *Matt. 3.*
tentiam agite, appropinquabit vobis regnum cœlorum. *Non eſt timor dei ante oculos eorum.* Timorem dei præ oculis mentis ſemper habet, qui deum & dominum ſuum præſentem conſiderat eſſe, & vbique: & dum præſentiam illius recolit, peccare metuit, ideoque nequaquam illum offendit. Sed quia Iudæi iſtum timorem ante oculos non habuerunt, ideo offenderunt. *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur.* Lex generaliter appellatur vetus teſtamentum, aliquãdo tamen in tria diuiditur, vt in euangelio, vbi dominus dicit: Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & prophetis, *Mat. 24.*
& pſalmis de me: Aliquãdo vero in duo, vt ibi: Lex & pro- *Idem. 11.*
phetæ vſq; ad Ioannem, id eſt, vſq; ad Chriſtũ, cui Ioannes teſtimoniũ præbet. Nonnunquã pſalmi lex vocantur, ſicut *Ioan. 10.*
dominus dixit, In lege veſtra ſcriptũ eſt: Ego dixi dij eſtis. Et alibi. Sed vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus eſt. Quia odio habuerũt me gratis: ita & hic legem appellat Apoſtolus pſalmos, in quibus prædictum fuerat de Iu- *Ioan. 15.*
dæis: dixit inſipiens, id eſt populus Iudæorũ videns Chri- *Pſal. 25.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtum præſentem in carne, non eſt deus. Ergo Apoſtolus, vt oſtenderet ea quæ ſuperius dixit de pſalmo, proprie ad Iudæos pertinere, qui gloriabantur de nobilitate generis & vitæ meritis, quaſi Chriſtum ipſi non occiderint, vel dãnauerint, ſed obſeruatores eſſent legis mandatorum: propter quæ omnia ſe volebant gentibus præponere, dixit: Scimus autem quoniã quæcunque lex, id eſt, pſalmi iſto in loco, loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur, id eſt, Iudæis legem habentibus, Ideoq; non debent gloriari Iudæi in ſua iuſtitia, nec præferre ſe gentibus, ſed potius ſe reos intelligentes, ſubdere ſe debent deo: cuius gratia ſunt vocati, ſicut & gentes. quia reuera præuaricatores exiſtunt ſcriptæ & naturalis legis, ac ſi diceret Apoſtolus: O Iudæi nolite gloriari nolite vos extollere aduerſus gentiles: quia iſta quæ dixi de pſalmo, ad vos ſpecialiter pertinent, vobis enim loquitur lex, quibus ſpecialiter data eſt: *Vt omne os obſeruetur & ſubditus fiat omnis mundus deo*, ac ſi diceret aliis verbis Idcirco dixit lex pſalmorum, quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt qui faciat bonum. Vt omne os Iudæorũ & gentilium claudatur: ne quís poſsit gloriari ſe ſuis eſſe ſaluatum meritis non gratia dei: quoniam omnes inuenti ſunt peccatores, quod gratia dei ſunt ſaluati, non ſuis meritis. Subditus debet eſſe omnis mundus deo, reatum ſuum agnoſcendo, & medicinam ſalutis quærendo. Lex itaque Iudæorum eſt proprie, ſed extenditur quoque ad gentiles quaſi ad alienos, quia ipſi dixerunt idola colentes. Non eſt deus, ſcilicet præter illos quos colimus & veneramur. *Quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Lex Moyſi bifariam diuiditur, quoniam in myſteriis & præceptis continetur. Secundum myſteria & ſacramenta ceſſauit adueniente Chriſto, quia finis ſiue completio legis eſt Chriſtus. Secundum præceptum autem adhuc manet, quia

Exo. 20. ſeruandum eſt. Non adorabis deos alienos. Honora patrẽ tuum & matrem, & cætera præceptorũ dicta. Ergo ex operibus legis, id eſt, ex circuncifione carnali & ſabbati cuſtodia, & victimis legalibus non iuſtificabitur poſt domini aduentum omnis caro, id eſt, omnis homo vel omnis carnaliter viuẽs, & carnaliter ea obſeruans: quia omnia Chriſto adueniente velut vmbra ceſſauerunt. Lex enim & prophetæ vſque ad Ioannem. Aliter legis opus eſt. Honora patrem

trem & matrem. & alibi dicitur. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Si quis hæc præcepta propter pœnam quam minatur & vindictam, vel parentes honorauerit, vel non occiderit, & non propter amorem dei & iuſticiam hæc potius obſeruauerit, hominibus quidem iuſtus videtur, dum non committit, vnde occidi mereatur: tamen apud deum ſatis iuſtus non eſt, dum bonum præceptũ eius ex neceſsitate, & non ex amore probatur implere. Dũ ergo non iuſtificatur coram deo, licet videatur coram humano oculo, tamen in cõſpectu diuinæ maieſtatis eius minus iuſtus habetur. Hic autem quæritur. Nunquid Moyſes Ioſue, Dauid, aliique quamplures ex lege non fuerunt iuſtificati? Fuerunt quidem iuſti, ſed non ex operibus legis. Vnde Petrus apoſtolus: Quid (inquit) tentatis deum imponere iugum legis ſuper ceruices fratrum credentium, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus? ſed per gratiam domini Ieſu credimus ſaluari, quemadmodum & illi. Sicut ergo nos ſaluamur modo per gratiam dei in fide domini noſtri Ieſu Chriſti, ſic & illi ſaluabantur per eãdem gratiam: per eandem, quia credebant in filium dei, quem expectabant ſaluatorem, quem nos iam accipimus propiciatorem. Et quare non iuſtificabantur ex operibus legis? Quoniã impoſsibile erat ſanguine hircorum auferri peccata, & quiſquis operatur iuſtitiam, & in ea cõfidit, cõtra deum tumendo ſuperbit. Lex enim non venit peccata tollere, ſed oſtendere & punire. *Per legem enim cognitio peccati.* Nunquid ante legem non cognoſcebatur peccatum? Et ſi peccatum non cognoſcebatur, quare Ioſeph (licet iniuſte) miſſus eſt in carcerem? Nunquid non eſt accuſatus de crimine? & fratres eius nunquid nõ cognoſcebant peccatum, quando dixerunt: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum? Cognoſcebatur ergo peccatũ, ſed quantum malum eſſet, & quam vindictã iuſte expeteret, ignorabatur. Igitur per legem & maior cognitio peccati eſt quàm ante legem, quia lex dicit, Non occides, Non adulterium facies, & cognitio pœnæ ipſius peccati per legem oſtenditur, quæ monſtrat quomodo peccatum puniri debeat, dicendo: Si quis hoc vel hoc fecerit occidatur. Poteſt & ita intelligi: Quia erant quædam mala quæ non cognoſcebãtur peccatũ eſſe, ſicut cõcupiſcẽtia erat, de

Actu. 15.

Gene. 39.

Gene, 42.

qua idem Apoſtolus ait. Nam concupiſcentiam neſciebam peccatum eſſe, niſi lex diceret, Non concupiſces. *Nunc autem.* id eſt, in domini aduentu, & in præſenti tempore iuſtitia dei manifeſtata eſt *ſine lege* iuſtitia dei in præſenti tempore ſine lege manifeſtata eſt, non ea ſolummodo qua ipſe iuſtus eſt, aut qua iuſtificetur qui eſſentialiter ipſa iuſtitia eſt, ſed qua induit impium, quando miſericorditer de infideli facit fidelem: de adultero & fornicatore facit caſtum & continentem, de iniuſto & peccatore facit iuſtum & amatorem virtutum. Quæ iuſticia in Chriſto eſt reuelata, & data ſine lege, id eſt ſine obſeruatione legali, quia nulli lex ſecundum myſteria & ſacrificia traditur iam

Mar.16. obſeruanda, ſed dicitur Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, hoc eſt iuſtus erit. Poſſumus etiam ipſam iuſticiam dei patris, id eſt, filium intelligere, à quo & per quē iuſtificamur, quia ſine obſeruatione legis per opera dei manifeſtatus eſt filius dei eſſe. *teſtificata à lege & prophetis.* Iuſticia baptiſmatis qua iuſtificamur per legem teſtifica-

Deut.30. tur dum dicitur: In nouiſſimis diebus circuncidet dominus cor tuum, id eſt, auferet peccata tua, & iuſtificabit te per

Iſa.5. baptiſmum. Teſtificatur & per prophetas dum dicitur: ipſe

Exe.36. iniquitates noſtras portabit, & peccata noſtra ipſe tollet. Et alibi: Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Ipſe quoque Chriſtus iuſticia noſtra, teſtimoniū habet à lege & ꝓphetis. *Iuſticia autē dei* id eſt, iuſtificatio, qua iuſtificamur à deo ſuper omnes Iudæos & gentiles credentes, venit *per fidem Ieſu Chriſti*, qua credimus illum filium dei eſſe patris, redditque cauſam quare dixerit *ſuper omnes qui credunt* iuſtitiam dei venturam, cum protinus ſubdit. *Non eſt enim diſtinctio.* id eſt, nulla differentia eſt inter Iudæos & gentiles, quemadmodum. Iudæi peccatores ſunt inuenti, ita & gentiles. Vnde ſequitur. *Omnes enim peccauerūt & egent gratia dei.* id eſt, indulgentia & venia peccatorum indigent omnes, tam Iudæi quàm gentiles pro qua glorificandus eſt deus. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Gratia dicitur, ſine vllis præcedentibus meritis. Verbi gratia. Qui ad baptiſmū venit: nihil vnquā boni fecit, baptizatur, ſtatimque iuſtificatur. Ecce gratis iuſtificatur per gratiam, id eſt, per donum Dei, & hoc per re-

déptioné quæ eſt in Chriſto Ieſu.non operibus legis.Redenptio noſtra qua ſumus redenpti, & per quam iuſtificamur,paſſio Chriſti eſt,quæ iuncta baptiſmo, iuſtificat hominem per fidem, & poſtmodum per pœnitentiam .Ita enim illa duo mutuo ſunt coniuncta ,vt vnum ſine altero hominem non poſſit iuſtificare.Nam neque fides dominicæ paſſionis ſine aqua baptiſmatis hominem mundat, niſi forte in martyrio,quod pro baptiſmate accipitur, neque aqua baptiſmi ſine fide dominicæ paſſionis purificare hominem valet.Iungantur ergo ſimul,ſicque pręſtabunt perfectam redemptionem,perfectámque mundationem.Itaque neque Iudæus,neque gentilis ſuis iuſtificatur operib⁹, cum vterque ſit præuaricator ſuæ legis.Iudæus videlicet naturalis & ſcriptæ, gentilis autem naturalis: ſed redemptione qua Chriſtus nos redemit ſuo ſanguine & fide, & aqua baptiſmatis,qua quiſque renatus,ſi ſtatim obierit ſaluabitur in vita:ſi autem vixerit,debet ornare fidem operibus:quia fides ſine operibus mortua eſt. Notandum vero quod dicit per redemptioné,quæ eſt in Chriſto Ieſu. Nam *Iac.2.* per redemptionem captiui redimuntur, quia hoſtibus captiuantur.Quomodo ergo homo captiuari potuit, cũ deus vbique ſit:Sed captiuatus eſt animo à diabolo,quando diabolo ſe ſubdidit præuaricando legem dei,& quando vitiis & idolis cæpit ſeruire. Hæc autem captiuitas ſoluta eſt, dum animus ad deum rediit,& ſe infirmum,illum vero medicum intellexit:perfectaque redenptio in effuſione ſanguinis Chriſti patuit. *quem propoſuit deus pater propiciatorem per fidem in ſanguine ipſius.* Filium ſuum poſuit deus pater, id eſt decreuit & præfiniuit propiciatorem & reconciliatorem,vt ipſe nobis propitium faceret deum patrem & placabilem per fidem paſſionis ſuæ, vel in promptu ante oculos omnium poſuit,vt omnes ſaluaret in ſe credentes, quia dum in eum credimus,& eius ſanguinem pro nobis fuſum confitemur,ſine quo iuſtificari non poſſumus,ex integro iuſtificamur. *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ* ſubaudis ab inferioribus. *in hoc tempore* id eſt, in nouiſſima ætate. Iuſtitia in hoc loco duplici modo poteſt intelligi, videlicet vel ipſe Chriſtus qui iuſtificat nos,vel iuſtitia qua iuſtificat deus pater credentes in filium ſuum. Oſtendit ergo manifeſte deus pater iuſtitiam ſuam,id eſt filium ſuum.vel

terari,quare adulteraris?vel etiam qui dicis deo debere ſeruiri,quare deſeruis vitiis? *qui abominaris*, id eſt,reſpuis vel odio habes *idola*, quare *facis ſacrilegium*. Legere ſiue ſublegere,eſt furari. Inde ſacrilegium dicitur ſacrarum rerum furtum,Verbi gratia. Quiſquis de theſauro eccleſiæ, vel de ſubſtantia deo famulantium aliquid occultè abſtrahit,ſacrilegium perpetrat. Spiritualiter verò ſacrilegium eſt ſacrorum verborum præuaricatio. *Qui in lege gloriaris*, quare *per præuaricationem legis deum inhonoras*? deus inhonoratur,dum voluntas & iuſsio illius calcatur, & pro nihilo ducitur. Sic dicitur inhonorari rex vel quælibet poteſtas: dum epiſtola illius non obſeruatur, præceptúmq; eius non cuſtoditur. *Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes,ſicut ſcriptum eſt*,in Iſaia. Captiuatus eſt populus Iſrael in Aſſyrios & in Babylonem cæteraſque gẽtes. Nomen dei per illos blaſphemabatur,quia dicebant hoſtes illorum cum irriſione: Ecce quem deum colebatis, qui non valuit vos liberare de manibus noſtris: vere idola noſtra victricia fuerunt dei veſtri. Similiter quando deprædatur ſancta eccleſia ab hoſtibus,& quando illi qui nomen ſanctitatis deberent habere, male viuunt, blaſphematur nomen dei, quia dicunt Iudæi atque pagani: Ecce populus domini,ecce apparet quales ſeruos habet Ieſus veſter. *Circunciſio quidem prodeſt,ſi legem obſerues*. In hoc loco non eſt ſequendus Claudius, Sed potius Ambroſius. Huiuſmodi circunciſionem hoc in loco pro ipſo genere gentis accipe,hoc eſt pro genere Abrahæ, à quo ille populus originẽ carnis trahit,à quo etiam ipſa circunciſio exordium ſumpſit.Hanc enim habet Apoſtolus cõſuetudinem, vt Iudæos circunciſionem,gentes autem præputium appellet. Et eſt ſenſus.O Iudæe,tunc prodeſt tibi quod de genere Abrahę es & de genere circunciſionis, à quo ipſa circunciſio exordium ſumpſit, ſi legem ſpiritualiter intelligens credis in Chriſtum,cui lex teſtimoniũ perhibet: & ſi circunciſionẽ non carnaliter,ſed ſpiritualiter obſeruas,alioquin nõ prodeſt eſſe de genere Abrahæ,ſed magis obeſt tibi. Promit-
Gene.41. tens enim lex Chriſtum,dicit per Iacob.Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femore eius,donec veniat qui mittendus eſt,& ipſe erit expectatio gentiũ, & per ipſum legiſlatorem prophetam ſuſcitabit dominus vobis de fratribus

ribus veſtris,quē tanquam meipſum audietis,iuxta omnia quæ dixerit vobis.De circūciſione quoq; ſpirituali:in die- Deut.18.
bus (inquit)nouiſsimis circuncidet dominus cor tuum, & Deut.30.
non carnē tuā. *Si autem præuaricator legis ſis.i.* ſi non credis in Chriſtū quem lex promittit,& ſi circunciſionē ſpiritualiter nō ſeruas: *Circunciſio tua præputiū facta eſt*,talis es qualis & gentilis, qui legē non habet, quia qui debueras eſſe Iudæus credendo in Chriſtū,& legem ſpiritualiter implendo,ſimilis effectus es gentili, ideóque in gentilitatem reputaberis. Vnde dicit dominus per prophetam: Chermel in ſaltum reputabitur,circunciſio videlicet in gentilitatem.

Si igitur præputium legis iuſtitias cuſtodiat,nónne præputium illius in circunciſionem reputabitur? Senſus iſte eſt: Si gentilis quilibet legem cuſtodiat credendo in Chriſtum, circunciſionem ſpiritualiter obſeruando,cæteraque quæ lex præcipit ſpirituali intelligentia cuſtodiendo,nunquid gentilitas illius non reputabitur in circunciſionem?vtique, quia verus ille Iudæus erit,id eſt,cōfitens Chriſtum. Vnde propheta dicit:Conuertetur Libanus in Chermel,id eſt,gentilitas in circunciſionem veram: Libanus enim dealbatio dicitur,Chermel verò ſcientia veræ circunciſionis. Libanus ergo in Chermel conuerſus eſt:quando gentilitas dealbata in baptiſmate locum obtinuit Iudæorum,ſcientiam veræ circunciſionis habens. *& iudicabit id quod ex natura eſt præputium legis conſummans*,id eſt,perficiens *te qui per literā & circunciſionem præuaricator legis es.* Præuaricator legis eſt,qui in Chriſtū non credit. Ex ſuperioribus iſta pendēt & eſt ſenſus. Nunquid ille qui naturaliter gentilis eſt, & legem conſummat ſiue perficit,& obſeruat, non iudicabit te cōparatione,ſcilicet melioris facti.quia per literalē intelligentiam & circunciſionem carnalem, legem præuaricaris:vtique dānabit te ſicut diximus, quia ille ſpiritualē intelligentiam in lege ſeruando. requirit, tu ſemper carnali intellectu delectaris ſuperficiem tantummodo lingendo.

Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, ſubaudis placet deo. *neque circunciſio quæ in manifeſto & in carne eſt* placet deo, *ſed qui in abſcondito*,id eſt,qui in corde,*Iudæus eſt*,placet deo.

Et circunciſio cordis in ſpiritu, non litera, ſubaudis placet deo. *cuius*,ſubaudis Iudæi *laus non ex hominibus, ſed ex deo eſt*.Carnalis circunciſio quæ manifeſtata atque ſecundum

literam explanatio vel expoliatio carnis eſt, illa laudatur
ab omnibus Iudæis: circuncißio vero cordis, quę fit in ſpiri-
tu, eſt ablatio infidelitatis & ſuſceptio fidei Chriſti, atq; ex-
poliatio vitiorum. Et eſt ſenſus. Qui tantummodo genere
& nomine eſt Iudæus, & circuncißionem carnaliter obſer-
uat, nō placet deo, neq; meretur laudari ab illo, quanquam
ab hominibus laudetur: qui verò in occulto in corde eſt Iu
dæus, id eſt, confitens Chriſtum, & in corde eſt circunciſus
ab omni infidelitate, & ab omni mala voluntate & cogita-
tione, placet deo, & meretur laudari à deo audiens ab illo:
Euge bone ſerue & fidelis intra in gaudium domini tui,

CAPVT III.

QVid ergo amplius eſt Iudæo? ſubaudis quã
gentili propter circuncißionem: *aut
quæ vtilitas circuncißionis? multum per om-
nem modũ*, id eſt, per multas cauſas, *Pri-
mum quidem.* In hoc ſubaudis, profuit
illis. *quia credita ſunt illis eloquia Dei.*
Erant apud Ro. Iudæi & Gentiles in
Chriſtũ credentes, ſed plus habuerunt
Iudæi ante domini aduentum quàm gẽtiles, quia illis cre-
dita ſunt eloquia dei. Et eſt ſenſus. Quid boni percipit Iu-
dæus propter circuncißionẽ pluſquã gentilis, aut quæ ma-
ior vtilitas eſt Iudæo circunciſo quã gentili incircunciſo?
Exod.16. multũ per omnes cauſas profuit illi, quia meruit legem ac-
Num.34. cipere, manna ſuſcipere de cœlo, in terram intrare omni-
Exod.28. bus meliorẽ, regnũ & ſacerdotiũ poſsidere, vnde dicit A-
poſtolus: Quid primũ profuit eis, quia legem & prophetiã
meruerunt accipere? *Quid enim?* ſubaudis nocuit, *ſi quidam
illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem dei
euacuauit? Abſit.* Hoc tripliciter poteſt intelligi. Quid in-
Num.11. quit, nocuit Ioſue, & Caleph, aliiſque qui terram repromiſ-
ſionis meruerunt accipere, ſi ſexcenta milia non credide-
runt, ſed perierunt propter ſuam incredulitatem? Nũquid
incredulitas & perditio illorũ fidem dei, id eſt, repromiſ-
ſionem dei euacuauit, aut inanẽ fecit quod dixit Abrahæ,
Gene.25. terram iſtam tibi dabo & ſemini tuo. Nihil eis nocuit, quia
ipſi non ſunt fruſtrati promiſsione dei. Aliter, Si quidã il-
lorum non crediderunt, ſed mortui ſunt in deſerto, nun-
quid mors illorum promiſsionem dei inanẽ fecit, quã pro-

miſit Abrahæ dicens de Chriſto, in ſemine tuo benedicẽ- *Gene.20.*
tur omnes gentes:Nónne quia remáſerunt ex ipſis de quo-
rum progenie poſtmodũ Chriſtus natus eſt? Aliter. Quã-
uis multitudo Iudæorũ in aduentu Chriſti non crediderit,
tamen non eſt euacuatum quod promiſſum fuerat Dauid.
De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam,quia ſuper *Pſal.131.*
credentes ex Iudæis ſedem principatus accipit Chriſtus.
Sed neque illud euacuatum eſt quod promiſit per prophe-
tas.Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris,re- *Eſa.10.*
liquiæ ſaluæ fient. *Eſt autem deus verax, omnis autem homo
mendax* Deus autem verax eſt,quia quod promiſit illis da-
re terram repromiſsionis,opere compleuit.Similiter quod
promiſit Abrahæ de Chriſto,quia in ſemine eius benedicẽ
dæ forẽt omnes gentes,& quod promiſit Dauid, de fructu
lũbi eius ſeſſurum regẽ ſuper ſedem regni eius, & per aliũ
prophetã de ſalute reliquiarũ,totum compleuit. Omnis au
tem homo contradicẽs promiſsionibus dei mendax eſt:vel
omnis homo in quantũ à ſeipſo eſt, mendax eſt,inquantũ
verax à Deo *Sicut ſcriptum eſt:vt iuſtificeris in ſermonibus tuis:
& vincas cum iudicaris.* Iuſtificeris,id eſt, iuſtus prædiceris
& verax in tuis promiſsionibus, & vincas explendo illas, *2.Reg.11.*
dum iudicaris à populis. Dauid poſtquam factus eſt adul-
ter & homicida,vxorem Vriæ accipiendo, & illum gladio
filiorum Amon interficiendo,dicebant multi: Vacua effi-
cietur promiſsio omnipotentis dei,quæ facta eſt ad Dauid
quod ex ſemine illius eſſet Chriſtus naſciturus, quia non
conuenit Chriſtum naſci de homicida & adultero,ſed fal-
ſum erit quod ſibi pollicitum aſſerebat. Quod ſi & Chri-
ſtus de eius ſemine fuerit natus,iniuſtum atque indignum
erit,vt de malefico & peccatore homine originem ducat.
Qui contra confitetur peccatum ſuum, dicens humiliter:
Tibi ſoli peccaui,quia rex ſum,& malum coram te feci, & *Pſal.50.*
deprecatur vt deus quod promiſit opere compleat,contra-
dicentéſque mendaces oſtendat. Aliter: Iuſtificeris indul-
gentiam peccati dando ad te conuerſis ſicut promittis,&
vincas remittendo peccata dum iudicaris nõ poſſe dimit-
tere. *Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam dei commendat, quid di-
cemus?* Erãt quidã minus perfecti, qui dicebant ideo velle
deum vt nos peccemus:vt ipſe ſolus comparatione noſtri
iuſtus appareret,dum peccatum nobis dimitteret: & quia

miſericors ſit,patefaceret,ideo etiam velle eum vt nos mẽtiamur vt ipſe ſolus verax inueniatur. Quod ſi ita eſſet,iniuſtè damnaremur ab illo , qui malo noſtro creſceret magnúſque fieret. Contra illos tales loquitur Apoſtolus,perſonam ſtulti hominis aſſumens,ſimúlque ſapientis, & peruerſam illorum ſententiam deſtruit.Si, inquit,iniquitas noſtra & mendacium Dei iuſtitiam & ſanctitatem atque veritatem commendat.id eſt,laudabilem facit,quid dicemus? Commendatio aliquando pro laude ponitur,vt in hoc loco.Et alibi idem Apoſtolus ait: Ego debeo à vobis cõmendari,id eſt,laudari. Subiungit ergo & dicit: *Nunquid iniquus eſt deus qui infert iram?* id eſt,vindictam. Et eſt ſenſus:Si noſtra iniquitas & mendacium deum laudabilem facit,& ſi quanto amplius peccamus, tanto ei placet,& eo amplius ipſe ſolus iuſtus & verax apparet,nunquid iniquus eſt deus inferendo vindictam pro malis quæ ille vult vt faciamus? ſecundum quod ſtultiſsimi dicunt: Omnino ſi ille vult vt peccemus (ſicut quidam ſtultorum dicunt) quod nephas eſt inſuper cogitare,quando damnat hominem peccatoré, iniquus eſt qui iniuſtè iudicat: potius enim deberet illum honorare,cuius iniquitas illum laudabilem facit, ſed quia hoc verum non eſt, ſubdit Apoſtolus. *Secundum hominem dico,* id eſt,ſecundum intelligentiam carnalis hominis,qui nihil boni cogitare valet. Addit adhuc: *Abſit.*

2.Cor.12.

Hoc iungendum eſt ad ſuperiora , vbi dixit, Nunquid iniquus eſt deus qui infert vindictam ? Abſit: ſubaudis hoc quod aliquis fidelium cogitet,quia deus iniquus ſit, & quia noſtra iniquitas faciat illum laudabilem. *Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum?* id eſt , ſi deus hoc vult vt nos iniuſti ſimus,quare iudicabit homines qui quando peccant,eius voluntatem adimplent, & quorum iniquitas illũ laudabilem facit? *Si veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc tanquam & ego peccator iudicor?* Et eſt ſenſus: Si deus in meo mendacio verax apparet, & dum ego mentior ipſe ſolus verus eſſe prædicatur, quare damnat & iudicat me tanquam peccatorem ? Hæc verba non dicuntur affirmando,ſed potius denegando , nec debet hoc aliquis pro veritate accipere , quod deus qui naturaliter & eſſentialiter iuſtus eſt,miſericors & verax, noſtro peccato , noſtro mendacio creſcat in laudem & iuſti-

tiam

iam, quia non placet ei quandoque cum peccamus & mentimur: *Et non prædicamus ſicut blaſphemamur*, ſubaudis ab infidelibus, *& ſicut aiunt quidam*, infidelium, *nos dicere, Faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt.* Quidam ſimplicium minuſque perfecti audientes prædicationem Pauli & aliorum apoſtolorum qua dicebant, vbi abundauit iniquitas, ſuperabundauit gratia: quæ ſententia in ſubſequentibus exponenda eſt, vbi debuerunt accipere ſalutem & vitam, ibi acceperunt damnationem, non recte intelligentes illud: dicebant enim faciamus mala (ſicut apoſtoli noſtri prædicant) quia quanto amplius maiora crimina commiſerimus, tanto amplius maiora bona percipiemus, & maiorem gloriam: quia deus vult vt peccemus: vt per hoc habeat quod dimittat, ac per hoc iuſtus, & miſericors appareat. Contra tales protulit Apoſtolus ſententiam: Quidam dicunt quod nos iſta dicamus, ſed non ſumus tales quales dicimur & blaſphemamur, neque docemus illa quæ nos dicunt docere: quorum damnatio eſt iuſta: ſi illi in talibus permanſerint, vt per mala ſperent accipere bona, & inſuper quia mendacium de nobis ſentiunt. Nos autem non debemus dicere, faciamus mala vt veniant bona: ſed fecimus mala & venerunt nobis bona per gratiam dei, & nunc faciamus bona vt veniant meliora.

Quid igitur? præcellimus eos? Nequaquam. Reuertitur iterum ad ſuperiora, vbi dixit non quidem amplius Iudæo quàm græco. Quid igitur? Præcellimus eos? id eſt nunquid excellentiores ſumus nos Iudæi gentilibus? Nequaquam, quia non eſt perſonarum acceptio apud deum, ſed in omni genere qui timet deum acceptus eſt illi. *Cauſati enim ſumus Iudæos & græcos*, id eſt, cauſam oſtendimus eis & diximus *omnes* Iudæos & gentiles, *ſub peccato eſſe*, quia Iudæi præuaricando legem naturalem & ſcriptam, & gentiles naturalem tranſgrediendo, inuenti ſunt peccatores, *ſicut ſcriptum eſt. Quia non eſt iuſtus quiſquam*, ſubaudis à ſe, vel in omnibus malis hominibus, Iudæis & gentibus, non eſt iuſtus quiſquam. Tale eſt & illud: Teſtimonium eius nemo accepit, cũ multi electorũ acceperint, reproborũ vero nemo, *non eſt intelligens deũ, non eſt qui requirat illum.* Ille intelligit & requirit deum *Ioan. 3.*

qui voluntatem illius ſciens, ſtudet placere deo. *Omnes*, Iudæi & gentiles, *declinauerunt*, id eſt, receſſerunt à deo, voluntatem eius non faciendo, *ſimul inutiles facti ſunt*, id eſt nihil facti ſunt creaturam adorantes pro creatore, *non eſt qui faciat bonum*, aliquod & non peccet, *non eſt vſque ad vnum*, id eſt præter Chriſtum, vel vſque ad Chriſtum. Sic enim ſoliti ſumus dicere. Ager ille pertingit vſque ad mare. Quo dicto non comprehendimus mare, quia non intrat in mare, ſed locum pertingentem vſque ad mare. Non eſt ergo qui faciat bonum vſque ad Chriſtum, id eſt, quouſque ad illum veniat credendo, per quem datur fides & facultas operandi bonum. Niſi enim ad Chriſtum veniat credendo in illũ, aliter bonum opus implere non valet, vt eſt agendum. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum*, hoc de Iudæis proprie intelligitur, quamuis & de philoſophis poſſit accipi, ſepulchrum ad hoc patet, vt mortuorum corpora ſuſcipiat. Tales ſunt qui ſuis erroribus & ſuaſionibus alios decipiunt, & alios ad malum deglutiunt interficientes eos in anima, ſicut Scribę & Phariſęi & philoſophi gẽtium, quorum ora & fauces ad hoc patebant, vt ſimpliciores quoſque ſua praua doctrina interficerent. Aliter. Sepulchrum quilibet patens exiſtit, qui malum apertis iudiciis cogitando meditatur, ac deinde in præſentia ſine aliquo metu aut verecundia operatur, *linguis ſuis doloſe agebant*. Doloſe agebant Iudæi, quando volebant dominum
Matt. 22. callide ſuis ſermonibus decipere dicentes: Magiſter, ſcimus quia verax es, &c. *Venenum aſpidum ſub labiis eorum*. Aſpis mordendo infundit venenum, quod pene omnibus venenis acerbius eſt, ita Iudæi mordendo infundebant venenum quodammodo erroris & ſuaſionis, dum loquendo & blandiendo interficiebant ſuos auditores in anima: & non ſolum in alios, ſed etiam aduerſus Chriſtum crudeliſsima extitit eorum malitia. Sub labiis autem dicit, id eſt, corde, vbi concipiuntur ſemina malitiæ & blaſphemiarum, ac poſtmodum proferuntur ore, iuxta quod
Matt. 7. veritas dicit: De corde inquiens exeunt cogitationes malæ, &c. *Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt*, os Iudæorum plenum maledictionis, infidelitatis, peruer-
Ioã 7. 10. ſæque doctrinæ erat, quando dicebant de Chriſto, Dæmo-
Idem. 11. nium habet, & quando maledicebant cæco, dicentes: Tu

iſcipulus illius ſis, qui & fabri filius eſt & Samaritanus, cætera talia,quibus verbis prouocabant deum ad amaritudinem. Vel certe vt amaritudinem referamus ad domini paſsionem, os Iudæorum repletum fuit amaritudine,quando clamauerunt dicentes: Crucifige,crucifige eũ, us eſt mortis. *Veloces pedes*, fuerunt, *eorum* ad effundendum ſanguinem,quia ſemper fuerunt prompti ad effundendum ſanguinem prophetarum & iuſtorum. Et non lum occiderunt ſeruos:ſicut Iſaiam, Ezechielem, Iereiam atque Zachariam,ſed etiam prophetarum dominũ. rgo quia hoc fecerunt, venit ſuper eos *Contritio*, id eſt, fflictio à Romanis,quam pertulerunt in corporibus, *&* *felicitas in viis eorum*, id eſt,miſeria quam ſuſtinuerunt, *in rpore & anima,pro viis*, id eſt,actionibus ſuis malis. *Et viã cis non cognouerunt*, id eſt, mediatorem dei & hominum, i pacem attulit mundo: & dixit:Ego ſum via. Non cognouerunt ad hoc vt in eum crederent, ignorantes eum l hoc veniſſe, vt per ſuam paſsionem reconciliaret illos o patri. Vel pacis viam dicit,id eſt,actionem iuſtam nõ egerunt,vt agerent condignam pœnitentiam,per quam cificamur deo patri, iuxta quod dominus dicit: Pœniintiam agite, appropinquabit vobis regnum cœlorum. *on eſt timor dei ante oculos eorum.* Timorem dei præ ocumentis ſemper habet,qui deum & dominum ſuum præ...m conſiderat eſſe,& vbique: & dum præſentiam ils recolit,peccare metuit,ideoque nequaquam illum offendit. Sed quia Iudæi iſtum timorem ante oculos non ha erunt, ideo offenderunt. *Scimus autem quoniam quæcune lex loquitur, his qui in lege ſunt,loquitur.* Lex generaliter ppellatur vetus teſtamentum,aliquãdo tamen in tria diditur,vt in euangelio,vbi dominus dicit:Neceſſe eſt imeri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & prophetis, pſalmis de me:Aliquãdo vero in duo,vt ibi:Lex & proetæ vſq; ad Ioannem,id eſt,vſq; ad Chriſtũ,cui Ioannes ſtimoniũ præbet. Nonnunquã pſalmi lex vocantur,ſicut ominus dixit,In lege veſtra ſcriptũ eſt:Ego dixi dij eſtis. alibi. Sed vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus t. Quia odio habuerũt me gratis:ita & hic legem appelt Apoſtolus pſalmos,in quibus prædictum fuerat de Iuæis:dixit inſipiens,id eſt populus Iudæorũ videns Chri-

Ioan. 14. *Matt. 3.* *Mat. 24.* *Idem. 11.* *Ioan. 10.* *Ioan. 15.* *Pſal. 25.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtum præſentem in carne, non eſt deus. Ergo Apoſtolus, vt oſtenderet ea quæ ſuperius dixit de pſalmo, proprie ad Iudæos pertinere, qui gloriabantur de nobilitate generis & vitæ meritis, quaſi Chriſtum ipſi non occiderint, vel dānauerint, ſed obſeruatores eſſent legis mandatorum: propter quæ omnia ſe volebant gentibus præponere, dixit: Scimus autem quoniā quæcunque lex, id eſt, pſalmi iſto in loco, loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur, id eſt, Iudæis legem habentibus, Ideoq; non debent gloriari Iudæi in ſua iuſtitia, nec præferre ſe gentibus, ſed potius ſe reos intelligentes, ſubdere ſe debent deo: cuius gratia ſunt vocati, ſicut & gentes. quia reuera præuaricatores exiſtunt ſcriptæ & naturalis legis, ac ſi diceret Apoſtolus: O Iudæi nolite gloriari nolite vos extollere aduerſus gentiles: quia iſta quæ dixi de pſalmo, ad vos ſpecialiter pertinent, vobis enim loquitur lex, quibus ſpecialiter data eſt: *Vt omne os obſeruetur & ſubditus fiat omnis mundus deo*, ac ſi diceret aliis verbis Idcirco dixit lex pſalmorum, quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt qui faciat bonum. Vt omne os Iudæorū & gentilium claudatur: ne quis poſsit gloriari ſe ſuis eſſe ſaluatum meritis non gratia dei: quoniam omnes inuenti ſunt peccatores, quod gratia dei ſunt ſaluati, non ſuis meritis. Subditus debet eſſe omnis mundus deo, reatum ſuum agnoſcendo, & medicinam ſalutis quærendo. Lex itaque Iudæorum eſt proprie, ſed extenditur quoque ad gentiles quaſi ad alienos, quia ipſi dixerunt idola colentes. Non eſt deus, ſcilicet præter illos quos colimus & veneramur. *Quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Lex Moyſi bifariam diuiditur, quoniam in myſteriis & præceptis continetur. Secundum myſteria & ſacramenta ceſſauit adueniente Chriſto, quia finis ſiue completio legis eſt Chriſtus. Secundum præceptum autem adhuc manet, quia
Exo. 20. ſeruandum eſt. Non adorabis deos alienos. Honora patrē tuum & matrem, & cætera præceptorū dicta. Ergo ex operibus legis, id eſt, ex circuncifione carnali & ſabbati cuſtodia, & victimis legalibus non iuſtificabitur poſt domini aduentum omnis caro, id eſt, omnis homo vel omnis carnaliter viuēs, & carnaliter ea obſeruans: quia omnia Chriſto adueniente velut vmbra ceſſauerunt. Lex enim & prophetæ vſque ad Ioannem. Aliter legis opus eſt. Honora pa

trem & matrem. & alibi dicitur. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Si quis hæc præcepta propter pœnam quam minatur & vindictam, vel parentes honorauerit, vel non occiderit, & non propter amorem dei & iuſticiam hæc potius obſeruauerit, hominibus quidem iuſtus videtur, dum non committit, vnde occidi mereatur: tamen apud deum ſatis iuſtus non eſt, dum bonum præceptũ eius ex neceſsitate, & non ex amore probatur implere. Dũ ergo non iuſtificatur coram deo, licet videatur coram humano oculo, tamen in cõſpectu diuinæ maieſtatis eius minus iuſtus habetur. Hic autem quæritur. Nunquid Moyſes Ioſue, Dauid, aliique quamplures ex lege non fuerunt iuſtificati? Fuerunt quidem iuſti, ſed non ex operibus legis. Vnde Petrus apoſtolus: Quid (inquit) tentatis deum impo nere iugum legis ſuper ceruices fratrum credentium, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus? ſed per gratiam domini Ieſu credimus ſaluari, quemadmodum & illi. Sicut ergo nos ſaluamur modo per gratiam dei in fide domini noſtri Ieſu Chriſti, ſic & illi ſaluabantur per eãdem gratiam: per eandem, quia credebant in filium dei, quem expectabant ſaluatorem, quem nos iam accipimus propiciatorem. Et quare non iuſtificabantur ex operibus legis? Quoniã impoſsibile erat ſanguine hircorum auferri peccata, & quiſquis operatur iuſtitiam, & in ea cõfidit, cõtra deum tumendo ſuperbit. Lex enim non venit peccata tollere, ſed oſtendere & punire. *Per legem enim cognitio peccati.* Nunquid ante legem non cognoſcebatur peccatum? Et ſi peccatum non cognoſcebatur, quare Ioſeph (licet iniuſte) miſſus eſt in carcerem? Nunquid non eſt accuſatus de crimine? & fratres eius nunquid nõ cognoſcebant peccatum, quando dixerunt: Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum? Cognoſcebatur ergo peccatũ, ſed quantum malum eſſet, & quam vindictã iuſte expeteret, ignorabatur. Igitur per legem & maior cognitio peccati eſt quàm ante legem, quia lex dicit, Non occides, Non adulterium facies, & cognitio pœnæ ipſius peccati per legem oſtenditur, quæ monſtrat quomodo peccatum puniri debeat, dicendo: Si quis hoc vel hoc fecerit occidatur. Poteſt & ita intelligi: Quia erant quædam mala quæ non cognoſcebãtur peccatũ eſſe, ſicut cõcupiſcẽtia erat, de

Actu. 15.

Gene. 39.

Gene. 42.

qua idem Apoſtolus ait. Nam concupiſcentiam neſciebam peccatum eſſe, niſi lex diceret, Non concupiſces. *Nunc autem.* id eſt, in domini aduentu, & in præſenti tempore iuſtitia dei manifeſtata eſt *ſine lege* iuſtitia dei in præſenti tempore ſine lege manifeſtata eſt, non ea ſolummodo qua ipſe iuſtus eſt, aut qua iuſtificetur qui eſſentialiter ipſa iuſtitia eſt, ſed qua induit impium. quando miſericorditer de infideli facit fidelem: de adultero & fornicatore facit caſtum & continentem, de iniuſto & peccatore facit iuſtum & amatorem virtutum. Quæ iuſticia in Chriſto eſt reuelata, & data ſine lege, id eſt ſine obſeruatione legali, quia nulli lex ſecundum myſteria & ſacrificia traditur iam obſeruanda, ſed dicitur Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, hoc eſt iuſtus erit. Poſſumus etiam ipſam iuſticiam dei patris, id eſt, filium intelligere, à quo & per quē iuſtificamur, quia ſine obſeruatione legis per opera dei manifeſtatus eſt filius dei eſſe. *teſtificata à lege & prophetis.* Iuſticia baptiſmatis qua iuſtificamur per legem teſtificatur dum dicitur: In nouiſſimis diebus circuncidet dominus cor tuum, id eſt, auferet peccata tua, & iuſtificabit te per baptiſmum. Teſtificatur & per prophetas dum dicitur: ipſe iniquitates noſtras portabit, & peccata noſtra ipſe tollet. Et alibi: Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Ipſe quoque Chriſtus iuſticia noſtra, teſtimoniū habet à lege & pphetis. *Iuſticia autē dei* id eſt, iuſtificatio, qua iuſtificamur à deo ſuper omnes Iudæos & gentiles credentes, venit *per fidem Ieſu Chriſti*, qua credimus illum filium dei eſſe patris, redditque cauſam quare dixerit *ſuper omnes qui credunt* iuſtitiam dei venturam, cum protinus ſubdit. *Non eſt enim diſtinctio.* id eſt, nulla differentia eſt inter Iudæos & gentiles, quemadmodum. Iudæi peccatores ſunt inuenti, ita & gentiles. Vnde ſequitur. *Omnes enim peccauerūt & egent gratia dei.* id eſt, indulgentia & venia peccatorum indigent omnes, tam Iudæi quàm gentiles pro qua glorificandus eſt deus. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Gratia dicitur, ſine vllis præcedentibus meritis. Verbi gratia. Qui ad baptiſmū venit: nihil vnquā boni fecit, baptizatur, ſtatimque iuſtificatur. Ecce gratis iuſtificatur per gratiam, id eſt, per donum Dei, & hoc per redemptionem

Mar. 16. *Deut. 30.* *Iſa. 5.* *Exe. 36.*

deptionē quæ eſt in Chriſto Ieſu non operibus legis. Redenptio noſtra qua ſumus redenpti, & per quam iuſtificamur, paſſio Chriſti eſt, quæ iuncta baptiſmo, iuſtificat hominem per fidem, & poſtmodum per pœnitentiam. Ita enim illa duo mutuo ſunt coniuncta, vt vnum ſine altero hominem non poſſit iuſtificare. Nam neque fides dominicæ paſſionis ſine aqua baptiſmatis hominem mundat, niſi forte in martyrio, quod pro baptiſmate accipitur, neque aqua baptiſmi ſine fide dominicæ paſſionis purificare hominem valet. Iungantur ergo ſimul, ſicque pręſtabunt perfectam redemptionem, perfectámque mundationem. Itaque neque Iudæus, neque gentilis ſuis iuſtificatur operib⁹, cum vterque ſit præuaricator ſuæ legis. Iudæus videlicet naturalis & ſcriptæ, gentilis autem naturalis: ſed redemptione qua Chriſtus nos redemit ſuo ſanguine & fide, & aqua baptiſmatis, qua quiſque renatus, ſi ſtatim obierit ſaluabitur in vita: ſi autem vixerit, debet ornare fidem operibus: quia fides ſine operibus mortua eſt. Notandum vero *Iac. 2.* quod dicit per redemptionē, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Nam per redemptionem captiui redimuntur, quia hoſtibus captiuantur. Quomodo ergo homo captiuari potuit, cū deus vbique ſit: Sed captiuatus eſt animo à diabolo, quando diabolo ſe ſubdidit præuaricando legem dei, & quando vitiis & idolis cæpit ſeruire. Hæc autem captiuitas ſoluta eſt, dum animus ad deum redijt, & ſe infirmum, illum vero medicum intellexit: perfectaque redenptio in effuſione ſanguinis Chriſti patuit. *quem propoſuit deus pater propiciatorem per fidem in ſanguine ipſius.* Filium ſuum poſuit deus pater, id eſt decreuit & præfiniuit propiciatorem & reconciliatorem, vt ipſe nobis propitium faceret deum patrem & placabilem per fidem paſſionis ſuæ, vel in promptu ante oculos omnium poſuit, vt omnes ſaluaret in ſe credentes, quia dum in eum credimus, & eius ſanguinem pro nobis fuſum confitemur, ſine quo iuſtificari non poſſumus, ex integro iuſtificamur. *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ* ſubaudis ab inferioribus. *in hoc tempore* id eſt, in nouiſſima ætate. Iuſtitia in hoc loco duplici modo poteſt intelligi, videlicet vel ipſe Chriſtus qui iuſtificat nos, vel iuſtitia qua iuſtificat deus pater credentes in filium ſuum. Oſtendit ergo manifeſte deus pater iuſtitiam ſuam, id eſt filium ſuum. vel

quia nos iuſtificat in effuſione ſanguinis filij ſui in hoc tem pore.id eſt ab aduentu illius vſque in finem ſeculi,quia niſi nos iuſtificare voluiſſet,ad mortem filium ſuum pro nobis non tradidiſſet,quia non fecerat vllum peccatum.Propoſuit etiam illum venire & pati *propter remiſſionem præcedentium delictorum* id eſt, originalium, quę ex parentibus trahimus antequàm naſcamur: vel omnium peccatorum, quæ committimus ante baptiſmum, vel etiam ſequentium poſt baptiſmum, *in ſuſtentatione dei* id eſt,ad patientiam dei manifeſtandam,quia cum peccamus non ſtatim punimur: ſed eius patientia atque ſufferentia ad pœnitentiam expectamur. Quæ ſubſtentatio niſi à deo eſſet,in primo homine finis hominum per iudicium fuiſſet, *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ in hoc tempore* ſubaudis nouiſſimo,id eſt ad hoc præfiniuit propiciatorē fieri nobis filium ſuum,vt ſuam iuſtitiam oſtenderet per illum & miſericordiam qua nos expectat ad pœnitentiam. *vt ipſe ſit iuſtus.* Iuſtus eſt,qui quæ promittit,tribuit:ita & deus pater promiſit nobis filium ſuum,& in eo iuſtificationē, quod vtique adimpleuit, mittens illum in mundum per incarnationis myſterium:cuius paſſionis fide iuſtificamur, abluti aqua baptiſmatis.Vnde ſequitur, *& iuſtificans eum qui ex fide eſt Ieſu Chriſti*, hoc eſt, quemlibet hominem fidem Ieſu Chriſti habentem,non tamen per opera legis iuſtificat illum, ſed per fidem Ieſu Chriſti,quoniam abſque eius fide non valemus iuſtificari. *Vbi ergo eſt gloriatio tua. Excluſa eſt.* Iudæum alloquitur & confirmat,quia non valet quiſquam per opera legis iuſtificari,ac ſi dicat.O Iudæe,qui in tuis operibus gloriaris,vide iuſtificationem ſine fide dei eſſe non poſſe,Quare? quia excluſa & procul abiecta eſt lex iuſtificationis ſacrificiorum, in qua gloriabaris *Per quam legem?* excluſa eſt.Interrogat iterum Iudæum, vt conſideret per quam legem excluſa eſt lex in qua gloriabatur.Interrogat etiam adhuc *Factorum?* id eſt nunquid per legem factorum excluſa eſt,vt alia lex pro ipſa data ſit,quæ ſimiliter in operibus carnalibus conſiſtat? *Non,ſed per legem fidei,* id eſt non per legem factorum excluſa eſt,ſed per legem fidei & nouum teſtamentum:Simulque notandum quoniam non iubet deus vt carnaliter circuncidamur,ſed vt in fide recta baptize-
Mat. 3. mur,vbi gratis cuncta dimittuntur peccata.Dum enim di-
xit,

cit, Pœnitẽtiam agite appropinquabit enim regnum cælorum, non ait. Seruate legem carnaliter *Arbitramur* id iudicamus, definimus, ſiue teſtificamur *iuſtificari hominem per fidem Chriſti* in baptiſmate *ſine operibus legis* id eſt, ſine carnalibus obſeruationibus. Arbitrari eſt proprie iudicare, vel teſtificari. vnde arbitrari dicuntur iudices & teſtes. Duobus modis iuſtificatur homo per fidẽ Chriſti, Verbi gratia: Si fuerit ſine operibus bonis ante baptiſmum, in ipſo baptiſmate iuſtificatur, aut etiam poſt baptiſmum ſine legis operibus: quę iam nõ ſunt obſeruanda, iuſtus habetur, ſi tamen præcepta diuina cuſtodierit, Iudæis gloriantibus & dicentibus, Deus verus & vnus. Iudæorum tantum deus eſt, quibus dedit legem, & quibus dicitur. Notus in Iudæa deus. ait Apoſt. *An Iudæorum deus tantum? nonne & gentiũ?* deus eſt, id eſt, nũquid Iudæos ſolos creauit, vt de illis tantũmodo curam gerat? *immo & gentium* id eſt, multo magis gentium deus eſt, videlicet quia multi crediderunt deo, & placuerunt ex gẽtilibus, antequã Iudæi in Abraham fuiſſẽt electi, & in ſortẽ dei aſſumpti, ſicut Abel. Noẽ, Sem, Iob & amici eius, aliique quamplures quos ſcriptura commemorat, vel quos etiam reticet. Siue in hoc multo magis deus gentium eſt, quoniam multo plures credunt in eum ex gẽtilibus, quàm ex Iudæis. Nam quod ipſe ſit deus gentium Ieremias manifeſtat dicens. Quis non timebit te ô rex gẽtium? *Quoniã quidem vnus deus eſt, qui iuſtificat circumciſionem ex fide*, & non ex operibus vocatos, videlicet ex Iudæis, qui circumciſi appellantur propter Abraham qui primus accepit eam, de cuius ſtirpe illi deſcenderunt *& præputium per fidem.* id eſt. credentes ex gentilibus, qui à Iudæis præputium vocabantur. Quod dicit ex fide, idem eſt & per fidem: quia Apoſtolus ſæpe mutat præpoſitionem in vno ſenſu. *Legem ergo* præceptorum ſubaudis, quæ dicit. Diliges dominum deum tuum, & Audi Iſrael, deus vnus eſt. *deſtruimus?* per fidem & per nouum teſtamentum. *Abſit.* Præcauet in hoc loco Apoſtolus æſtimationem Iudeorum. *ſed legem*, ſubaudis præceptorum. *ſtatuimus.* id eſt, confirmamus, & laudamus, & à deo datam dicimus, vel etiam omnem legem generaliter ſtatuimus nos ſanctam eſſe, quia à deo data eſt: quæ obſeruanda fuit ſuis temporibus, ſed iam ceſſauit in myſterijs: manet tamen in

Pſal.75.
Iere.10.
Deut.6.

præceptis,vel ſtatuimus eam per fidem: quia quicquid illa promiſit de Chriſto,nos confirmamus verum & completum eſſe,& credimus in illum quem illa promiſit, ſicut eſt
Gen.49. illud,Prophetam ſuſcitabit vobis deus de fratribus veſtris. Et iterum:Non deficiet princeps ex Iuda,donec veniat qui mittendus eſt,& ipſe erit expectatio gentium,in quem modo gentes credunt.

CAPVT. IIII.

Q*Vid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?* id eſt quid boni promeruit Abraham propter circuncifioné carnalem?Nihil,quia necdum erat circunciſus quando placuit deo & audire meruit.
Gene.12. Exi de terra tua:& faciam te in gentem magnam,&
Gene.22. quod magis fuit de Chriſto.In ſemine tuo benedicentur omnes. *Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt,habet gloriam, ſed non apud deum.* Quidam codices habent ex operibus legis, ſed falſe ſcriptum eſt.Non enim lex adhuc data erat:niſi forte ita ſit intelligendũ, vt dicatur,ex operibus legis poſtea datæ:& eſt ſenſus:Si Abraham ex operibus ſuis iuſtificatus eſt ſine fide, & ſine gratia dei ſe præueniéte, habet quidem gloriam & laudem apud ſe in præſenti & apud homines:eo quod iuſtus fuerit ipſe,apud deum vero non eſt
Mat.18. laudabilis, neque erit in futurum. Quare? Quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo.In ſe ergo & apud homines habuiſſet Abraham gloriam & laudem pro ſuis operibus, ſicut ille ſi iuſtificatus fuiſſet ſine fide ſuis operibus Phariſæus gloriabatur:qui cum publicano in templum aſcenderat.Fuit opus Abrahæ circuncifio.Fuit vtique ob ſignum magnæ fidei ſuæ,ſed tamen antequam circũcideretur,ante à deo electus eſt,ideoque non ex operibus iuſtificatus eſt,ſed per fidem.Vnde ſcriptura non commemorat opera eius,ſed fidem.Sequitur, *quid ſcriptura dicit?credidit Abraham deo* obediens præceptis illius,quia exiuit de terra ſua & de promiſſione Iſaac & Chriſti, credidit quod ei dixit Deus,In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. *&* quia credidit deo *reputatum eſt ei ad iuſtitiam* id eſt,ad remiſſionem peccatorum, quia per ipſam fidem qua credidit,iuſtus effectus eſt,& poſtmodum circunciſionem accepit in ſignum ſuæ iuſtitiæ qua iuſtificatus fuerat per fidé.

Ei

Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ex humana conſuetudine ſumit exemplum, quando operantibus ſecundum meritum damus mercedem, & nullam nobis agunt gratiam: non operantibus ſi verò damus aliquod beneficium, non merces, ſed gratia: ideóq; gratiamur ab illis. & eſt ſenſus. Si Abraham propter opera ſua poſſet iuſtificari ſine gratia dei ſe præueniente, & ſine fide quæ etiam gratis illi data eſt, non eſſet ei præmium iuſtificationis gratis illi datum, ſed debitum eſſet, vel ſi alij Iudæi ſuis operibus fuiſſent iuſtificati, non eſſent vnde referrentur deo gratiæ, atq; ideo ſuperflua id eſt, ſine cauſa eſſet Chriſti paſsio. *Ei autem*, ſubaudis gẽtili, *qui non operatur* opera legis, *credenti autem in eum*, id eſt, in deum: *qui iuſtificat impium*. non per opera, ſed per fidem, & ſine præcedentibus meritis, ex impio & peccatore facit pium & iuſtum. *reputatur fides eius ad iuſtitiam*, id eſt, ad remiſsionem *ſecundum propoſitum gratiæ dei*, hoc eſt, decretũ iuſtitiæ & miſericordiæ dei, non ſecũdum meritum qui decreuit gratis peccata dimittere. Hoc intelligendum eſt de gentilibus qui ante fidem nulla habuere opera legis, & tamen ſicut Iudæi conuerſi iuſtificantur per fidem Chriſti ſine operibus legis, ita & iſti. Et bene dicit, ſecundum propoſitum ſiue decretum gratiæ dei, quia ante mundi conſtitutionem cum homo adhuc non eſſet, decreuit deus pater cum filio ſuo ſaluare genus humanum, nullis præcedentibus meritis, vnde idem Apoſtolus alias dicit: Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, volens ergo Apoſtolus oſtendere iuſtitiam, id eſt, iuſtificationem qua iuſtificantur homines, ſine operibus legis & meritis ſuis, teſtimoniũ pſalmi proponit, in quo prædicabatur quod in aduentu Chriſti & gentiles fide eſſent ſaluandi. Ait enim. *Ephe. 1.*

Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, ſubaudis deſcribens, *cui homini Deus accepto fert iuſtitiam ſiue iuſtificationẽ*, ſine operibus legis. Quod autem dicit accepto fert, aduerbialiter dicit accepto fert, id eſt; libenter tribuit: vel iungendum ita cũ ſubauditione, cui accepto à ſe, id eſt, electo & dilecto tribuit illi ad iuſtitiam. Dicimus & tertio modo, Inuſitatus enim mod⁹ eſt locutionis, cui deus accepto fert iuſtitiam, id eſt, cui deus acceptam dat iuſtitiam, vel acceptabilem habet ſine operibus legis. *Beati quorum remiſſæ*

ſunt iniquitates, id eſt, omnia peccata in baptiſmate, *& quorum tecta ſunt peccata*, per pœnitentiam poſt baptiſmū. Res tecta & cooperta non videtur, & nos tunc tegimus peccata, quando malis bona opera iuſtitiæ ſuperponimus, pœnitentiam videlicet de præteritis agendo dignam, & alia non perpetrando. Hoc autem diſtat inter iniquitatem & peccatum, vt quidam dicunt authores, quod iniquitas ſit ante legem, peccatum poſt legem. vel iniquitas ſit cogitationum, peccatum ſit operum. Quidam etiam dicunt iniquitatem eſſe quod contra legem committitur, peccatum quod contra naturam & conſcientiam, ſed indifferenter vnum pro altero ſæpe ponitur. *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* Miſericors deus neque in baptiſmate deleta imputabit, neque pœnitentia tecta, ſi permāſerit in fide. vel poteſt hoc intelligi de martyribus, qui in ſuo ſanguine baptizati, in ipſo martyrio cuncta eis dimittuntur peccata: vel certè de his poteſt accipi, qui poſt baptiſmum multa commiſerunt peccata, ſed veniente occaſione dum pro Chriſti nomine martyrium ſuſtinuerunt, in ipſo martyrio dimiſſa ſunt illis, quoniam pœnitentiam corporalem ſuſceperunt. *Beatitudo ergo hæc*, de qua Pſalmiſta dicit. *In circunciſione tantum manet, an etiam in præputio?* i. an pertinet ſolummodo ad Iudæos qui circunci-

Pſal. 31.

ſio appellantur, an etiam ad Gentiles qui præputium dicūtur? Illa beatitudo qua peccata ſine operibus legis dimittuntur gratis in baptiſmate, & per pœnitentiam atque martyrium, tam ad Iudæos ad fidem venientes, quàm ad Gentiles pertinet. qua gratia Abraham licet non eſſet baptizatus per fidem, tamen cùm eſſet in præputio iuſtificatus eſt. Vnde ſubdit Apoſtolus. *Dicimus autem quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſtitiam*, non circunciſio, id eſt, hoc affirmamus nos Apoſtoli, quia non propter circunciſionem carnalem, ſed propter fidem quam habuit, qua credidit deo, meruit iuſtificari. *quomodo ergo* Abrahæ *reputata eſt?* fides ad iuſtitiam, *in circunciſione an in præputio?* hoc eſt, an reputata eſt ei fides ad iuſtitiā, poſtquam eſt circunciſus: an cum eſſet in gentilitate incircunciſus. Ipſe ſibi Apoſtolus reſpondet. *Non in circunciſione, ſed in præputio*, id eſt, non poſtquam circunciſionem accepit, reputata eſt ei fides ad iuſtitiam, ſed cùm adhuc eſſet in præputio,

tio,id eſt,in gentilitate,quia necdũ erat circunciſus,ideó-
que antea eſt iuſtificatus per fidem,quã eſſet circũciſus. *Et
ſignum accepit circuncißionis ſignaculum iuſtitiæ fidei quæ eſt in præ
putio.* Ne dicerent Iudæi ſuperfluè circunciſum eſſe A-
braham,ſi per illam non eſt iuſtificatus, oſtendit illam cir-
cuncißionem ſignum eſſe iuſtitiæ,non augmentum, vt ſigni
ficaret iuſtitiã Chriſti, quæ eſt ex fide. Signum eſt quando
quod in hoc quod videtur aliud intelligitur,ſicut dominus
manifeſtat dicẽs: Generatio hæc ſignum quærit, & ſignum
non dabitur ei niſi ſignũ Ionæ prophetæ. Sicut fuit Ionas
in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus,ſic erit filius
hominis in corde terræ. Ecce quod ſignabat Ionas vora-
tus,ita quoque circunciſio Abrahæ fidem illius ſignifica-
bat quam habebat in corde.& qua meruit iuſtificari. Hæc
circunciſio eſt expoliatio infidelitatis & vitiorum aboli-
tio.Diſtat verò inter ſignum & ſignaculum, quod ſignum
aliud eſt,& aliud ſignificat, ſignaculum autem quod alicui
rei adhuc imprimitur, vt lateat quouſque ab illo reſeratur
à quo imprimitur, ita & illa circunciſio ſignificabat iuſti-
tiam fidei quæ erat in Abraham, & latebat in ſignaculo ve
ra circunciſio:qua Chriſtus,qui ex eius genere erat naſci-
turus,per baptiſmi gratiam ſuos fideles erat à cunctis ſor-
dibus peccatorum circunciſurus, in die quoque iudicij ab
omni mortalitatis fragilitate & corruptionis fece eſt emũ-
daturus.In hoc etiam quia octaua die fiebat: ſignificabat
dominicam reſurrectionem, quæ octaua die celebrata eſt.
Nam & ipſe Chriſtus ſignificabatur in cultello Petrino,
quo circuncifio patrabatur. Fuit præterea ſignum Iudæis
circunciſio data, quo cognoſceretur eorum genus,vt per-
mixtione non confunderentur, dum inter gentes multas
habitarent,vel cum inter gentes multas captiui duceren-
tur, & ignoraretur quod de genere Abrahæ deſcenderet
Chriſtus,ac tandiu manſit in typo & figura,quouſque ve-
raciter compleretur aduueniente Chriſto, remoto ſigna-
culo ſub quo latebat, id eſt, eadem circunciſione carnali
pœnitus ablata. Erat etiam in ſignũ eiſdem Iudæis, vt quã
do in præliis cum aliis ſternebantur, & nudi relinqueban-
tur,ex circunciſionis ſigno notati, ſepulturæ mandaren-
tur.Signum ergo accepit circunciſionis, ob huiuſmodi cau
ſas, vt prædiximus: quæ circunciſio ſignaculum fuit iu-

ſtitię fidei quę in prępucio eſt, quia ante eſt iuſtificatus per fidem quàm circuncideretur. Iuſtitia etiã fidei dicitur, quia primum fidem habuit, & per eam iuſtitiam promeruit, quia iuſtificatus & mundatus eſt ab omnibus peccatis: Nam in gentilitate ſiue in præputio poſitus, fide eſt iuſtificatus. Et reddit cauſam quare hoc, ſcilicet, *vt ſit pater omnium credẽtium per præputium*, id eſt, Per fidem quam habuit in præputio, pater eſt omnium credẽtium tam Iudæorum, quã gentium: Nam carne pater eſt Iudæorum non credentium, fide autem omnium credentium Iudæorum & gentium, quoniã fidem qua credidit Abraham deum omnipotentem eſſe & trinitatem habere in perſonis, & vnitatem in ſubſtantia, ipſam quaſi ex hæreditate paterna retinent credentes. Et quare ſunt omnes credentes filij Abrahæ per fidem? *vt reputetur* eadem fides, *& illis ad iuſtitiam*, ſiue ad iuſtificationem, ſicut reputata eſt Abrahæ dum eſſet adhuc in gentilitate. Sicut reputata eſt. Abraham antequam circuncideretur fidem habuit qua pater eſt credentium, & poſtea genuit Iſaac, ex quo pater eſt Iudæorum, ſic potius pater eſt ſpiritualium quàm carnalium, & ita factum eſt vt ſit pater gentium per fidem, *& ſit pater circunciſionis*, id eſt, Iudæorum credentium & non credentium per carnem. *non his tantum qui ſunt ex circunciſione: ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.* Ac ſi diceret aliis verbis: Non illis tantum Iudæis Abraham eſt pater, vel reputatur fides Abrahæ ad iuſtificationem, qui deſcenderũt de progenie illius, poſtquam circuncifionem accepit, ſed & his gentilibus qui imitantur exempla fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ. Nam illis eſt Abraham pater, & illis reputatur fides eius ad iuſtificationem, qui imitantur exempla fidei illius quæ data eſt ei, cum adhuc eſſet in gentilitate quæ præputium appellatur. *Non enim per legem promiſsio Abrahæ aut ſemini eius.* id eſt Chriſto data eſt. *vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei*, quam habuit antequam circuncideretur, & antequam illam promiſsionem acciperet. Ideo autem per legem non eſt facta vel data promiſsio Abrahæ, qua dictum eſt illi: Patrem multarum gentium poſui te, & in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, quia non erat adhuc lex quæ poſt quadringentos & triginta annos data eſt. Abraham ergo in

Gene. 22.

Chriſto

Chriſto hæres eſt mundi, quia omnes credentes per fidem filij ſunt Abrahæ, & ipſe in Chriſto omnia poſsidet, cui dictum eſt à patre. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. *Pſal.2.* *Si enim qui ex lege ſunt, hi ſunt hæredes, exinanita eſt fides, & abolita,* id eſt, deleta *eſt promiſsio,* id eſt, Si Iudæi qui ex circuncisione, & qui legem habent, hæredes ſunt tantummodo promiſsionis Abrahæ de Chriſto, & non etiam gentiles, euacuata ſiue annihilata eſt fides qua ipſe credebat Deo, & abolita, id eſt, deleta eſt promiſsio de Chriſto. Et eſt ſenſus: Si ſolummodo vos Iudæi circuncisi hæredes promiſsionis Dei eſtis, vt vos vultis, non impleuit Deus promiſsionem ſuam quam dedit Abrahæ, vt pater eſſet multarum gentium. Et ſi ita eſt, iam videbitur deo fruſtra crediſſe. Non eſt ergo data promiſsio Abrahæ per legem, ſed per fidem. Quare? *Lex enim iram operatur,* id eſt, vindictam Dei. Lex non dedit illam promiſsionem Abrahæ, ſed vindictam operatur, dum *Deut.19.* dicit: Dentem pro dente, Et qui occiderit, occidatur. *Exod.21.*

Vbi non eſt lex, non eſt præuaricatio, ſubaudis tanta, vel nõ ita imputatur. Hoc dupliciter intelligi poteſt: Vbi non eſt lex naturalis, non eſt tanta præuaricatio eiuſdem legis. Verbi gratia: Quandiu infantibus non viget intelligentia aut intellectus naturalis legis diſcernendi inter bonum & malum, licet percutiãt patrem, verberent matrem, maledicant parentibus, non eſt tanta præuaricatio, nec ita imputatur eis ſicut poſtmodũ, vbi venerint ad legitimos annos, & vbi cœperit vigere in illis naturalis intellectus. Aliter: Vbi non eſt lex Moyſi licet peccet aliquis, non eſt tanta præuaricatio, nec ita imputatur ei qui non habet ipſam legem ſi peccauerit, quia non exiſtit præuaricator eius, ſicut ille cui data eſt ad obſeruandum, ideóque vbi præcepta legis, vbi præuaricationis occaſio & vbi præuaricatio, ibi maior ira dei & vindicta in præuaricatorem. Poteſt & tertio intelligi: vbi non eſt lex Euangelij, ſicut in paganis, nõ eſt præuaricatio tanta, tamen non ideo immunes à vindicta dei erant: quia per creaturam poterant cognoſcere creatorem. *Ideo ex fide vt ſecundum gratiam firma ſit promiſsio omni ſemini Abrahæ.* Senſus igitur iſte eſt: Quia non eſt tanta præuaricatio in gentibus, vbi nõ eſt lex Moyſi, quãta in Iudæos, ideo ex fide, & per fidem iuſtificantur omnes Iu

dæi,ſiue Gentiles credentes,& per fidem ſunt hæredes,nõ per legem:vt ſecundum gratiam quã gratis promiſit: non ſecundũ meritum,neque ſecundũ legẽ firma ſit promiſsio, quam promiſit deus omni ſemini Abrahæ, non ſolũ ex Iu-
Gene.22. dæis,ſed etiã ex gentibus.Quę eſt iſta promiſsio?Benedicẽ tur,inquit,in te omnes gentes,patrémq; multarũ gentium poſui te.Vnde ſequitur: *Non enim ei qui ex lege eſt ſolum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium noſtrum.* Senſus iſte eſt, Promiſsio quæ facta eſt ad Abraham de Chriſto,quia in ſemine eius benedicentur omnes gentes, non enim Iudæo firmata eſt ſolummodo iſta promiſsio, qui ex lege circuncifionis deſcendit, ſed etiam gentili fir-
Ibidem. mata eſt, qui ex fide filius eſt Abrahæ qui eſt pater omniũ credentium. *ſicut ſcriptum eſt* in lege Moyſi. *Quia patrem multarum gentium poſui te ante deum cui credidiſti.* Hic percutitur Iudęorũ ſuperbia,qui ſe gloriantur de progenie Abrahæ deſcendiſſe. Non enim ait patrem vnius gentis Iſraeliticæ conſtitui te, ſed patrem omnium gentium per fidem conſtitui te. Per carnem enim pater Iudæorum eſt,per fidem autem omnium gentium.Et rectè addit Apoſtolus ex ſua interpretatione, ante deum cui credidiſti,id eſt,coram deo cui credidiſti in corde. Multi enim ſunt qui videntur credere in Deum, ſed non credunt ante deum. Illi autem non credunt ante deum, qui confitentur ſe credere deum verbis,ſed aliud corde retinent. Illi verò ante deum credunt,qui tota anima,toto corde, tota virtute illũ diligunt, vt Abraham, & qui potius in interiori homine in conſpectu dei fidem ſeruant, quàm in oſtentatione hominum:ſicut eſt carnis circuncifio: *qui viuificat mortuos,* per fidem & gratiam ſuam, id eſt, gentiles & omnes qui mortui ſunt per infidelitatem in peccatis.Si enim viuit iuſtus per fidem, ita moritur peccator per incredulitatem, vel certè dixit viuificat ſub præſenti tempore, pro futuro viuificabit. Ipſe enim ſuſcitabit ſiue viuificabit mortuos in
Ioan.11. die iudicij, ſicut in euangelio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumentis ſunt,audient vocem filij dei, & procedent, qui bona fecerunt,in reſurrectionem vitæ. *& vocat ea quæ non ſunt,tanquam ea quæ ſunt.* Deus omnipotens ſolus habet eſſentialiter eſſe, & qui adhærent ei per fidem & dilectionem, illi vtique habent eſſe ab illo, & illi

ſunt

unt ſicut ipſe dixit,Ego ſum deus Abrahã, & deus Iſaac, *Exod. 3.*
& deus Iacob.Econtra illi qui non adherent,comparatio-
ne eius quaſi nõ ſunt.Vnde Iſaias propheta dixit:Omnes *Eſa.4.*
gentes quaſi non ſint,ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum,
& inane reputatæ ſunt ei, igitur ſecundum hunc ſenſum
dicit Apoſtol⁹ modo.Ergo ſicut vocauit Abrahã qui erat, *Gene. 12.*
quia deo adhærebat per fidem,dicens: Exi de terra tua &
de cognatione tua,ſic vocat ea quæ non ſunt,id eſt ſic vo-
cat gentiles infideles ad fidem, vt habeant eſſe illi adhæ-
rendo:qui antea non erant,illi non adhærendo.*Qui contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium*, per fi-
dem. Contra ſpem deſperatæ ſobolis, credidit in ſpem
ſperandæ ſobolis, vel certe contra ſpem naturæ in ſpem
gratiæ & potentiæ dei credidit. Contra ſpem enim natu-
ræ erat,vt vetula pareret quæ adoleſcens & iuuencula ſte-
rilis permanſerat. Nam natura eſt, vt iuuenis iunctus iu- *Gene.15.*
uenculæ,generet,ſimiliter ſenex iunctus iuuenculæ,natu-
rale eſt vt generet,ſicut Abraham ſenex & Agar iuuencu
la,ex quibus natus eſt Iſmaël. Contra ſpẽ verò naturæ eſt,
vt ſenex cum vetula mixtus generet. Sed Abraham non
attendit ad conſuetudinem naturalem, quod non poſſet
ex ſe & Sara iã vetulis fili⁹ procreari,ſed in ſpẽ omnipotẽ-
tis dei credidit, quia omnipotẽtem nouerat eum qui pro-
miſit. Conſiderandum eſt autem, quatuor exiſtere cau-
ſas (vt beatus dicit Ambroſius) quæ reddunt fœminas
ſteriles, videlicet aut quod ſemen virile non peruenit vſ-
que ad locum conceptionis, aut quia mulier non valet il-
lud retinere, aut quia non habet vigorem coquendi illud,
aut quia ambo ſenes ſimul conueniunt & ſenectute gra-
uantur. *Secundum quod dictum eſt ei.Sic erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cæli & harena maris.*Semẽ Abrahæ in hoc loco intel-
ligitur tam multitudo Iudæorum, quorum pater per car-
nem eſt & per fidem,quàm etiam omnium gentium multi-
tudo,quorum pater ſolummodo eſt per fidem. Et dictũ eſt
hoc hiperbolice, per tropum, ſcilicet fidem excedentem.
Licet enim præ multitudine nõ poſſit numerari ab homi-
nibus ſemen Abrahæ,deo tamẽ numerabile eſt.Notãdúm-
que per ſtellas & harenam ſecundum quendã doctorẽ in-
telligendũ eſſe generaliter omne ſemen Abrahæ,creden-
tes videlicet ex gentibus & ex Iudæis,omnémq; Iſraelem.

& ſecundum alium per ſtellas, electos ſolummodo intelligendos ex vtroque populo, per harenam vero omnes Iudæos infideles & incredulos, pondere peccatorum grauatos. Et non inconuenienter per ſtellas quæ cœlo adherẽt, ſuaque claritate mundum illuminant, deſignantur electi, qui ſemper cœleſtia appetunt, dicentes cum apoſtolo. Noſtra conuerſatio in cœlis eſt, mundumque verbis & exemplis irradiãt: per harenam vero quæ ponderoſa eſt & ſterilis, reprobi, qui pondere peccatorum grauati, ſteriles exiſtunt à bono opere. *Et non infirmatus eſt*, ille infirmatur in fide, qui dubitat, nec credit promiſsionibus dei. Sed Abraham audiens à deo, Patrem multarum gẽtium poſui te: &, Secundum hoc tempus veniam, eritque Saræ filius. Licet contra naturæ vſum videretur eſſe quod promittebatur, non tamen eſt infirmatus fide, quia non dubitauit in promiſsione. Nihil enim fides conſiderat naturæ, quia in his quæ promittit deus facile ſeruit natura ſuo autori. *Nec conſiderauit corpus ſuum emortuũ*, ad procreandos filios. *Cum iam fere centum eſſet annorum*, quia centenarius erat. *Et emortuam vuluam Saræ*, non conſiderauit. Emortuos dicit Abraham & Saram in propagandis filiis propter annorum multitudinem iam deſperatos. Abraham nanque centenarius erat, & Sara nonagenaria, quando promiſit deus, inquiens per angelum. Secundum hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Emortua enim erat vulua Saræ: quia iam præceſſerat tempus pariendi, & iam defierant fieri Saræ muliebria, id eſt, iam defierat menſtruum pati, vbi maxime conſiſtit vigor cõceptionis, quod vbi ceſſauerit in fœminis, trãſit tempus generandi filios. Sed Abraham non attendit ad naturæ vſum: ſed ad dei potentiã, credulus eius promiſsionibus. Vnde ſequitur. *In repromiſsione etiam dei non hæſitauit diffidentia. ſed confortatus eſt fide, dans gloriã deo.* In repromiſſione dei (de qua ſupra diximus) ſiue de Iſaac, ſeu de Chriſto non hæſitauit diffidentia, ſiue non dubitauit incredulitate, ſed confortatus eſt fide promiſsionibus, dans gloriam deo, promiſsionibus illius gratias referendo quaſi de acceptis beneficiis, intelligens ſolius dei eſſe munus & gratiam, vbi humanæ fœcunditatis naturæ vſus ceſſauerat, *pleniſsime*, ſiue certiſsime, *ſciens quia quæcunque promiſit deus, potens eſt facere: ideo*, ſubaudis quia credidit dei promiſsionibus,

reputatum

reputatū eſt illi ad iuſtitiam. Non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam: ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis. Non eſt (inquit) tantum propter hoc ſcripta fides Abrahæ vt ipſe legeret, qui olim fuerat defunctus, quando Moyſes iſta ſcribebat, ſed propter nos & profectum noſtrum, vt imitaremur fidem illius, quibus reputatur fides eius ad iuſtitiam credentibus in eum, id eſt in deū patrem qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, id eſt, à ſepulchro, qui proprius locus eſt mortuorum, vel certe ab inferno. Si ita perfecte crediderimus Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, quomodo ille credidit corpus Saræ emortuum poſſe ad concipiendum viuificari, & crediderimus deum patrem, qui Chriſtum ſuſcitauit à mortuis, reputabitur & nobis fides noſtra ad iuſtificationē, quia repromiſſionem accipiemus omnium peccatorum. Deus pater ſuſcitauit filium ſuum à mortuis, & ipſe etiam filius ſuſcitauit ſemetipſum, & vt etiam altius dicamus, tota trinitas ſuſcitauit illum hominem aſſumptum à verbo dei, *qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Multis modis traditus legitur dominus Ieſus Chriſtus. Nam tradidit illum deus pater, ſicut dicit Apoſtolus, Qui proprio, inquiens, filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Tradidit ipſe filius ſeipſum, ſicut egregius prædicator dicit in præſenti loco, & alias vbi loquitur: Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Tradiderunt illum dæmones, qui perſuaſerunt Iudæ vt traderet illum. Vnde dicit euangeliſta, quia intrauit ſatanas in cor Iudæ vt traderet illum, & Apoſtolus manifeſtat, dicens de dæmonibus: Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Tradidit illum Iudas propter triginta argenteos. Tradiderunt eum Iudæi Pilato. Pilatus quoque illum tradidit militibus, qui crucifixerunt eum. Sed inter hæc omnia digna cōſideratione perpendendum eſt, quia quod deus pater & filius fecerūt cauſa dilectionis & miſericordiæ, hoc Iudas cauſa cupiditatis, dæmones vero & Iudæi atq; Pilatus cauſa inuidiæ. Tradit' eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt credētes eum paſſum propter ſalutem noſtrā, & reſurrexiſſe in veritate à mortuis,

Gala. 2.

Ioan. 1.

1.Cor. 3.

per hanc fidem mereamur iuſtificari.In traditione Chriſti
ineffabilis miſericordia extitit , in reſurrectione quoque
incomprehenſibilis potentia deitatis demonſtrata eſt,&c.

CAPVT V.

I*Vſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad
deum per dominum noſtrum Ieſum Chri-
ſtum.* Cum Iudæi & gentes inter ſe
diſceptarent , & illi de antiquæ legis
operibus,hi verò de noua Chriſti vo-
catione præſumptiue gloriarẽtur,per-
tractata & elucidata cauſa,quia nemo
eorum ex merito ſuo eſſet iuſtificatus,
ſed omnes per gratiam quæ fidem infundit , & veritatem
oſtẽdit,& quia nec genus nec circucíſio faciat filios Abra-
hæ,ſed fides recta qua claruit Abraham à deo illumina-
tus & præuentus , ſtatim ſubiunxit Apoſtolus. Iuſtificati
igitur ex fide, & non ex operibus legis,neque per aliquod
meritum noſtrum quod præceſſerat fidem, pacem habea-
mus ad deum patrem,per mediatorem dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum , cuius paſsione reconciliati ſumus deo
Lucæ. 2. patri , ſicut angeli in eius natiuitate cantauerunt. Gloria
in excelſis deo , & in terra pax hominibus bonæ volunta-
tis. Tunc enim pacem habemus apud deum , ſi inter nos
pacem & concordiam fraternam tenemus : Ac ſi diceret,
Iam quia reconciliati ſumus per ſanguinem filij dei , &
pacem habemus apud deum patrem , ſimus & nos inter
nos pacem habentes,nõ præſumentes in aliquo de nobis,
cum omnia ex fide dei habeamus:*per quem habemus acceſſum
per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus.*Per Chriſtũ (inquit)
nos pacificauit deo patri, per illũ vtiq; acceſſum & introi-
tum habemus,per fidem illius in gratia iſta in qua ſtamus,
credendo in patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Gratiã
appellat in hoc loco fidem,per quam plenitudinem iuſtifi-
cationis percepimus gratis à deo tempore baptiſmatis,&
inſuper quicquid donorũ habemus ſpiritualium , nomine
gratiæ iſto in loco comprehendit.In qua vel ad quam gra-
tiam,introitum vel acceſſum habemus per ipſum qui ante
Ioan.10. eramus longe , quia ipſe eſt oſtium ſicut dixit , Ego ſum
oſtium,& nemo venit ad patrem niſi per me.In qua gratia,
id eſt,fide iuſtificationis & indulgẽtia peccatorũ ſtare de-
bemus,

bemus, in bonis ſcilicet operibus viriliter laborando, qui antea iacebamus in luto & fœtore vitiorũ, *gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei*. In præſenti ſeculo filij dei ſumus in ſpe, in altera autẽ vita erimus in re, ſi in bonis operibus articulus mortis nos inuenerit. Vnde dicit Ioannes, Chariſsimi, filij dei ſumus in ſpe, & nondum apparuit quod erimus in re. *1. Ioan. 3.* *Nõ ſolum autem*, ſubaudis gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ dei. *Sed & gloriamur in tribulationibus*, id eſt anguſtiis & aduerſitatibus perſecutionum pro Chriſto: *ſcientes quod tribulatio*, & afflictio, *patientiam operatur*, in electis qui patienter aduerſa huius ſeculi perferunt. Patientia à patiẽdo, id eſt, à ferẽdo dicitur, & eſt patientia, quando corpus & animus timore & afflictione tormẽtorum feritur, ſed vindicta nõ petitur. Per hanc ſancti martyres vicerunt perſecutionem & ſæuitiam tyrannorũ: non reddẽtes vicem, ſed patientiã ſiue tolerantiã ſeruantes. *Patientia autem probationem*, meritorũ & fidei, ſicut probati ſunt ſancti martyres, & ſicut probatus eſt Iob, nõ deficiẽs in tribulatione. *Vide lib. Iob.* Eſt etiã probatio, honeſtas morum & laudabilitas actionũ, vnde probus dicitur laude dignus, *probatio verò operatur ſpem*, vitæ æternæ. Spes eſt expectatio futurorum bonorum. Qui ergo inter tribulationes & aduerſa per patientiam probabiles exiſtunt in fide, illi ſecuri de præmiis, futuram beatitudinem expectant. *Spes autem non confundit*. Spes ſiue expectatio futurorũ bonorum omnẽ confuſionem & verecundiam huius ſeculi expellit. Spes ergo nõ confundit, id eſt, qui probatus eſt in fide bonisq; operibus, & ſpẽ habet æternorũ præmiorũ, nõ erubeſcit quicquid aduerſi in hoc ſeculo ſuſtinuerit, ſecurus de præmio. Et quare hoc? *quia charitas dei*, qua nos diligit deus, vel qua diligim⁹ deũ, *diffuſa eſt in cordibus noſtris* tẽpore baptiſmatis, & tẽpore manus impoſitionis, *per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis*, nõ per meritum noſtrũ. verbũ effuſionis ſiue diffuſionis largitatẽ munerum ſignificat, ſicut in Iohël habetur: Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnẽ. *Ioël. 2.* Siue ergo charitas qua diligimus deum in nobis ſit, pro cuius amore patiẽter omnia aduerſa ſuſtinemus: ſiue qua diligimus proximum, vel quicquid boni in nobis habetur, non per meritum noſtrum, ſed per gratiã dei ſpiritu ſancto cooperãte, nobis tribuitur: ideóq; præceptis & volũtati illius obtẽperare debemus, habẽtes

inter nos pacem quam ipſe commendauit diſcipulis dicẽs: Pacem relinquo vobis. Ipſa etiam ſpes per ſpiritum ſanctũ nobis datur, qui facit nos credere quod promittit. Nec enim confundit nos ſpes, quoniam amplius dabit quàm ſperamus nos, gaudia videlicet patriæ cæleſtis. *vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum tempus, pro impiis mortuus eſt?* Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, id eſt peccatores, ſecundum tempus pro impiis, id eſt, irreligioſis mortuus eſt, niſi vt abundantiam & plenitudinem ſuæ charitatis nobis commendaret: ſicut ſequẽtia nobis manifeſtant. Infirmus eſt omnis peccator & omnis infidelis: fortis vero iuſtus & fidelis atque cognoſcens deum. Pietas eſt cultus & religio dei, à qua dicitur pius, id eſt, religioſus. E cõtra impietas, eſt irreligioſitas, à qua venit impius, id eſt irreligioſus. Tanta fuit charitas Chriſti, vt non ſolum pro illis qui comparatione reproborum religioſi erant, ſed etiam pro impiis moreretur, quos poſtea per fidem ſuam iuſtos fecit. Iſtam charitatem nobis commendauit, vt illam imitaremur: ſicut diſcipulis dixit, quando lauit

Iohan.14. pedes eorum. Exemplum (inquiens) dedi vobis vt qualia vobis facio, talia faciatis: id eſt ſicut ego vobis laui pedes, ita & vos alterutrum: & ſicut ego pro vobis animam meam non dubito ponere, ita & vos non dubitetis, neque pro me, neque pro fratribus, ſi neceſſitas fuerit, cauſa amoris mei animas ponere. Quod vero dicit Apoſtolus Chriſtum ſecundum tempus eſſe mortuum, tripliciter accipi poteſt. Beatus ſiquidem Ambroſius hoc modo dicit: Mortuus eſt ſecundum tempus, quia paruo & breui tempore potuit teneri à morte: tertia enim die reſurrexit. Aliter, Secundum tempus mortuus eſt, id eſt tunc quando totus mundus ſub peccato tenebatur. De quo tempore dicit Apoſtolus alibi. Poſtquam venit plenitudo temporis, miſit deus filium

Iſaie.49. ſuum, natum ex muliere factum ſub lege. Et deus pater ad filium per prophetam. Tempore (inquit) accepto exaudiui te. Poteſt etiam tertio modo intelligi, quia mortuus eſt ſecundum tempus, id eſt, corporaliter, in corpore, non in anima: quia peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Temp⁹ enim dicitur eſſe, vbi aliqua varietas eſt. verbi gratia. Vbi ſol oritur ſol & occidit. vbi luna augmentum vel decrementum capit, tempus dicitur eſſe: vbi etiam vertranſit

trãſit in æſtatem,æſtas quoque in autumnum mutatur,au-
tumnus nihilominus in hyemen.Mortuus eſt Chriſtus ſe-
cundum tempus,id eſt,ſecundum carnẽ, quæ mutabilis eſt
& variationi ſubiacet, mortuus eſt temporaliter.Nam vbi
æternitas eſt,tempus eſſe non poteſt. *Vix enim pro iuſto
quis moritur,nam pro bono forſitan quis audeat mori?* ſubaudis
aut nullus,aut rarus:quis enim pro nullo,aut pro raro ſæ-
piſſime ponitur.pro nullo accipitur,vt in Pſal.Deus quis ſi- *Pſal.73.*
milis tibi erit?id eſt,nullus.Pro raro,vt hic,& alibi vbi di- *Pſal.106.*
citur.Quis ſapiens & intelliget iſta? raro inuenitur. Et eſt
ſenſus,vix poteſt aliquis inueniri, qui non ſolum pro im-
piis,ſed nec pro iuſtis & bonis audeat mori.Et cum raro in
ueniatur qui pro iuſto & bono audeat mori, Chriſtus pro
impiis mortuus eſt.Inter iuſtum & bonum hoc diſtat, quia
iuſtus ſit ſtudio & exercitatione virtutum.ſic ſancti marty
res:bonus vero in innocentia,ſicut ſunt paruuli qui inun-
dantur in baptiſmate.Poteſt etiam & pro vno accipi,iuſtus
& bonus. *Commendat autem deus ſuam charitatem in no-
bis: quoniam cum adhuc peccatores eſſemus* id eſt,antequam
eſſemus iuſtificati per fidem. *ſecundum tempus Chriſtus pro
nobis mortuus eſt.* Ad quid commendat deus ſuam charita-
tem in nobis?vt illam imitemur eo modo quo ſuperius di-
ximus. *Multo magis igitur iuſtificati nunc per ſanguinem ipſius,
ſalui erimus ab ira per ipſum.* Si cum peccatores eſſemus,
Chriſtus pro nobis dignatus eſt mori,multo magis iam re-
miſſionem peccatorum habentes in ſanguine paſſionis
eius,& iuſtificati per fidem ſalui erimus per Chriſtum ab
ira,id eſt,vindicta diei iudicij quæ ventura eſt reprobis.Li
cet autem legamus pleriſque in locis omnipotentem deum
iram habere,non debemus putare quòd in illum cadat vlla
perturbatio,quia ipſe ſemper idem manet:iuxta quod Pſal.
dicit.Tu ſemper idem ipſe es,ſed ira illius appellatur vin- *Pſal.101.*
dicta & vltio ipſius,quã ille ſine aliqua mutabilitate exer-
cet:ſecundum quod ei ſapientiſſimus orator dicit.Tu au- *Sap.12.*
tẽ domine ſabbaoth cum tranquillitate iudicas.In hoc lo
co proponit ſibi beatus Auguſt.quæſtionem,dicens,Si (in-
quit) in ſanguine paſſionis filij dei accepimus remiſſionẽ
peccatorum,non neceſſe eſt vt baptizemur,& ſi in baptiſ-
mate accepimus remiſſionem,& mundamur ab omnibus
ſordibus vitiorum,quid neceſſe fuit Chriſtum pati?Quam

ſicut per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiuit, in quo omnes peccauerunt. Senſus dictionis iſto in loco eſt huiuſmodi: Sicut per Adam peccatum & mors intrauit, ita per Chriſtum iuſtificatio & vita æterna venit. Propterea inquit Apoſt. Reconciliati ſumus deo, quia ſicut per vnum hominem Adam in hunc mundum, id eſt, in vniuerſitatem generis humani (pręter Chriſtum qui de ſupernis eſt) peccatum intrauit, & per peccatum mors venit, ita & in omnes homines mors corporis & animæ pertranſijt, ſicut in illum primum, in quo omnes peccauerunt: ita per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum iuſtificatio intrauit, & per iuſtificationem vita futura. Senſus talis eſt. Sicut per Adã peccatũ intrauit in genus humanũ & mors, & per omnes trãſiit, ſic per Chriſtũ venit iuſtificatio & vita. In ipſo quoq; omnes peccauerunt, qui in lumbis eius erant, ſicut Leui in lunbis erat patris, quando decimatus eſt. Et congrue dicit primũ *Heb. 9.* intraſſe peccatum, ac deinde per peccatum ſubintraſſe mortem, quia ſtatim vt peccauit, mortalis factus, eſt, ſicut ei deus ante prędixerat: in quacunque die, inquiens, comederis ex eo, morte morieris. Peccauit concupiſcendo atque comedendo, & mortalis factus eſt in peccando. *vſque ad legem enim peccatum erat in mundo.* Non dicit vſque ad tempus, quo data eſt lex, ſed vſque ad terminum finiendæ legis. Sic enim ſoliti ſumus dicere. Regnauerunt vſque ad Attalum regem, id eſt, vſque ad mortem Attali regis. vſque ad tempus. i. vſq; ad finẽ legis & initium gratiæ, peccatum originale & actuale fuit in mundo. Per gratiam autem Ieſu Chriſti non ſolùm originalia. ſed etiã actualia deleta ſunt. *Peccatum non imputabatur cum lex non eſſet.* Hoc tripliciter intelligi poteſt. Quamdiu lex naturalis non eſt in homine: ſicut in paruulis, quicquid agat paruulus, non imputatur eſſe peccatum: quia neſcit quid ſit bonum aut malum. Aliter: Antequam lex daretur, non agnoſcebatur peccatum tam graue malum eſſe, ſicut per legẽ oſtenſum eſt. vel aliter. Cũ lex deeſſet, non imputabatur, id eſt, ignorabatur qua pœna dignum eſſet peccatum, quouſque ipſa lex dixit, Qui hoc vel illud fecerit, morte moriatur. *Sed regnauit mors ab Adã vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ.* id eſt, mors idem eſt quod pecca-

tum ; ideo dicit regnaſſe mortem, quia vniuerſum tenuit orbem tam mors peccati, quàm mors corporis. Quod dicit vſque ad Moyſen, ita eſt intelligendum vt iam diximus, id eſt, vſque ad finem legis, & initium gratiæ. Per Moyſen

Luc.16. enim intelligitur lex, ſicut dicitur in euangelio ad diuitem. Habent Moyſen, id eſt, legem. Et alibi: Incipiens à Moyſe,

Luca.24. hoc eſt à lege. Regnauit, (inquit) mors animæ in toto mũdo, ex quo primus homo peccauit, vſque ad finẽ legis Moyſi, & exordium euangelij, non ſolum in alios, ſed & iam in illos, qui non ſponte neque ſcienter peccauerunt, ſicut paruuli erant, qui originalibus peccatis tenebantur obnoxij. Illi in ſimilitudinem præuaricationis Adæ peccãt, qui ſciẽter & voluntariè peccant. ſicut ille cui dixit deus. Ex omni

Gene.2. ligno paradiſi comede, de ligno autẽ ſcientiæ boni & mali ne comedas. Ille vero in ſimilitudinẽ Adæ non peccat, qui neque legem naturalem habet, neque cum ſtudio peccat. *Qui eſt forma futuri.* Hoc tripliciter poteſt intelligi. Adam qui peccatum attulit mundo, exemplar ſiue forma eſt futuri Adæ, id eſt Chriſti, quia ſicut ex virgine terra ille factus eſt, ita Chriſtus ex virgine Maria natus eſt. Vel à contraria parte, aliter accipitur caput peccati, aliter caput iuſtitiæ: quia ſicut Adam peccatum attulit & mortem, ita Chriſtus iuſtificationem & vitam. Aliter: Si ſic dixerimus, qui eſt forma futuris, vt quidam codices habent, erit ſenſus: Exemplar eſt futuris, id eſt, poſteris ſuis in peccato, quia ſicut ille peccator & mortalis extitit, ita omnes poſteri eius, peccatores & mortales nati ſunt, & naſcuntur quotidie, tranſducto originali peccato in poſteros, vt B. Aug. dicit per cõcupiſcentiam coitus, ſed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti liberantur à peccatis & morte æterna. ſicut enim nullus homo extra Adam, id eſt, extra progeniem illius, ita nullus extra peccatum illius præter Chriſtum. *Sed non ſicut delictum* Adæ *ita & donum* iuſtificationis, hoc eſt maius fuit donum Chriſti, quo nobis remiſſio peccatorum venit, quàm peccatum Adæ, per quod venit mors. Et plus præualuit iuſtitia Chriſti in iuſtificando, quàm peccatum adæ in occidendo, quoniam in his qui per Chriſtum redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam: forma autem vitæ valebit in æternum per Chriſtum. *Si enim vnius hominis* Adæ *delicto multi* id eſt, electi *mortui ſunt* temporaliter

raliter: *multo magis gratia dei* qua nobis dimittūtur peccata, *& donum* ſpiritusſancti, *in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit.* Multi & plures, ad electos referuntur, nec eſt comparatio, quod dicit plures, quia plures ſunt reprobi qui damnabuntur, quàm ſint iuſti qui ſaluabuntur, ſed abſolute poſitum eſt. Iungatur & hoc modo. Si propter vnius hominis delictum Adæ, non ſolùm reprobi & nimiũ peccatores, ſed etiam electi mortui ſunt temporaliter corpore, non anima, multo magis abundauit & creuit gratia dei, & donum per gratiam Ieſu Chriſti in plures, id eſt, in electos, in hoc enim plus, ſiue multo magis abũdauit gratia, id eſt, remiſsio peccatorum in electos, quàm peccatum, quia non ſolùm illud peccatum originale, propter quod in mortẽ animæ & corporis ruimus, ſed etiã omnia actualia abſtulit in electis, & inſuper donauit vitam ſine fine manſuram. *Et non ſicut per vnum peccatum*, ſubaudis originale venit mors, *ita & donum*, ſubaudis gratiæ venit, quod eſt dicere, aliter atq; ad aliud venit peccatum Adæ, & aliter atq; ad aliud venit donũ Chriſti. Peccatum enim Adæ venit per inobedientiam, vt mortem afferret: donum autẽ gratiæ Chriſti venit per obedientiam: qua obediens fuit deo patri, vt non ſolùm originale, ſed etiã omnia actualia auferret. Quod delictũ fuerit per vnum peccantem, ita erit intelligendum. Et non ſicut per vnũ peccantem, id eſt, per Adã, venit mors: ita & donũ gratiæ venit per Chriſtũ. *Nã iudiciũ quidem ex vno in condẽnationem, gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationem*, iudiciũ, ſiue damnatio, ex vno homine Adam, vel vno peccato originali venit cõdemnatio omniũ hominum, gratia autem Chriſti, qua nobis gratis dimittũtur peccata, in iuſtificationem fideliũ venit ex multis delictis, quæ poſt originale peccatum addita ſunt. Et eſt ſenſus: Damnatio venit ex vno homine, vel vno peccato originali, in condemnationẽ generis humani: gratia autẽ Chriſti venit in iuſtificationem electorum ex multis delictis, id eſt, ad hoc venit, vt nõ ſolùm ab illo vno originali, ſed etiã ab omnibus actualibus nos iuſtificaret, ideóq; aliter venit peccatũ, aliter gratia. Conſiderandũ, quia cũ dicit iudiciũ venire ex vno homine in condemnationẽ, loquitur cõtra Pelagianos, qui negant originale peccatũ trahi ab infantibus quando naſcuntur, dicentes: quia non per originẽ il-

Cõtra Pelagianos.

lud peccatum trahitur,ſed per imitationem,quod omnino falſum eſt. Si enim ita eſſet,vt illi delirant, nequaquã dominus expreſſe in euangelio diceret: Si quis non renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto, non intrabit in regnum cœlorum. In veteri quoque teſtamento nequaquam diceret: Maſculus cuius caro circunciſa non fuerit,peribit de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit, non per ſe, ſed in patre ſuo Adam in paradiſo. *Si enim vnius hominis delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiã gratiæ donationis & iuſtitiæ accipientes in vitam regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum.* Et eſt ſenſus: Si pro delicto vnius hominis Adæ,quod per vnum hominem Adam venit,mors corporis & animæ regnauit temporaliter, & ad tempus in electis:multo magis regnabunt illi in vita æterna, accipiẽtes per Ieſum Chriſtum abundantiam, id eſt plenitudinem gratiæ,qua dimittuntur peccata:& plenitudinem donationis,id eſt, dona ſpirituſſancti,quæ electis donantur, quando illis datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, & cætera dona ſingulis diuiduntur,accipientes etiam plenitudinem iuſtitiæ,id eſt,omnes virtutes,vt poſt baptiſmi gratiã iuſte ſanctéq; viuamus. Si enim moriuntur electi temporaliter propter originale peccatum,tamen per gratiam Chriſti accipiunt vitam ſempiternam,vbi regnabunt cum ipſo. *Igitur ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem mortis,ſic per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ*, id eſt ſicut per vnius hominis delictum in omnes homines generaliter in condemnationẽ venit mors & peccatum,ſic & per vnius hominis iuſtitiã,id eſt,Chriſti,in omnes homines electos & prædeſtinatos ad vitam æternam, venit gratia in iuſtificationem vitæ. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis*, Adæ, *peccatores conſtituti ſunt multi*,id eſt, omne genus humanum, quod in lumbis Adæ erat,*ita per vnius hominis obedientiam*,id eſt, Chriſti,qua fuit obediens patri vſque ad mortem, *iuſti conſtituentur multi*, non tamen omnes. *Lex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum.* Iudæi ignorabant ad quid acceperant legem, & putabant ſe per circunciſionem, & per carnales obſeruationes ſaluari poſſe ſine gratia domini noſtri Ieſu Chriſti. Vnde Apoſt. volens eis oſtendere,quia lex non eſt data vt peccata auferret,ſed demonſtraret,ait,Lex autem ſubintra-

Ioan. 3. *Gene. 17.*

ntrauit, id eſt, ſubito intrauit, vt abundaret delictũ. Quomodo abundat delictum per legem? Dupliciter, vel quia eum præcepit dicens, Ne adulterium facias, Non concupiſcas rem proximi tui, exardeſcit animus ad libidinem & ad concupiſcentiam, qui ante neſciebat quod concupiſcentia huiuſmodi peccatum eſſet, aut tale, vel dum tranſgreſſor fit legis, & creſcit delictum in vindictam, quia maiori pœna & vindicta dignus eſt, qui ſcienter cõtra legis præcepta peccat, quàm qui non habens legem ignoranter delinquit. *Vbi autem abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia.* Originali peccato quod ad omnes peruenit addita ſunt actualia, & abundauit ſiue excreuit delictum. Sed vbi delictum abundauit & creuit per actualia peccata & contẽptum legis, ſuperabundauit gratia Chriſti, quæ non ſolùm peccatum originale, ſed etiam actuale abſtulit, largiẽs inſuper pia benignitate vitam ſine fine manſuram. *Vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiã in vitam æternam, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.* Acſi diceret: Sicut regnauit ac tenuit principatum originale peccatum, & inſuper actuale electis eſt vt in mortem eos traheret ad tempus, ita & gratia qua dimittuntur peccata, regnet in electis per iuſtitiam eorum, in vitam æternam illos intromittendo per adiutorium Ieſu Chriſti. In hoc enim maior eſt gratia Chriſti quæ nobis data eſt, quàm peccatum Adæ: & magis nobis profuit, quàm illud nocuit, quia peccatum Adæ facit nos ad tẽpus mori: gratia autem Chriſti dimittit nobis nõ ſolùm originale, ſed etiã actuale peccatum, faciens nos inſuper viuere in vitã æternam, &c.

Exod. 20.

CAPVT VI.

Q*Vid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Abſit.* Hæc ad ſuperiora pertinent, vbi dicit Apoſtolus: Et non ſicut aiunt nos quidã dicere, Faciamus mala, vt veniant bona, & illud: Vbi abũdauit peccatum, ſuperabundauit & gratia. Quidam enim gẽtilium, vbi audierant prædicationem Pauli & aliorum apoſtolorum, vbi debuerant accipere vitam: ibi acceperunt mortem, non intelligentes ſenſus præuaricationis eorũ. Vnde dicebãt Apoſt. prædicare,

Sup. 3.

quod quãto homo amplius peccaret, tanto magis deo placeret, & vbi maior eſſet culpa, ibi maior eſſet gratia dei: vt dii omnes eſſent nimium peccatores, ipſe ſolus appareret iuſtus, & quo maiora peccata & plura dimitteret, eo plus miſericors eſſe laudaretur. Quapropter dicebãt. Faciamus mala vt veniant bona: quia quo amplius peccamus: eo maiorem gratiam apud deum habemus. Nos autem aliter debemus dicere: Fecimus mala: & venerũt bona ſine noſtris meritis per gratiam Chriſti. Faciamus modo bona: vt veniant nobis bona: attendentes quod dicit Apo. ex perſona fidelium loquens, qui ſe à peccatis ſeruant: Nunquid permanebimus in peccato? Hoc eſt, nunquid ſemper peccabimus: vt gratia dei in hoc abundet, vt plus habeat quod vobis dimittat: & creſcat nobis dimittendo: ſicut quidam carnalium dicunt: abſit. Non fiat illud, vt ſemper in peccatis permaneamus. Hoc autem digna conſideratione perpendendum eſt: quia idcirco iſta cõtradicit Apoſtolus, ne aliquis infidelium dicere poſsit, quod aſſeret ipſe peccãdum eſſe: vt gratia dei abundaret. *Qui enim mortui ſumus peccato*, tempore baptiſmatis. *Quomodo adhuc viuemus in illo?* Id eſt ſi omnia peccata nobis dimiſſa ſunt in baptiſmo, quare obedimus vitiis & ſuggeſtionibus carnis? Ille mortuus eſt peccato: qui non habet peccatum, cui deleta ſunt omnia peccata in baptiſmo: econtra ille viuit peccato, qui obedit delectationibus peccati: & ſuggeſtionibus prauæ voluntatis. Docet autem Apoſtolus vt poſtquam in baptiſmate accepimus remiſsionem peccatorum: abſtineamus à carnalibus peccatis, & inquantum humana fragilitas valet, noſmetipſos reſtringamus per dei gratiam à delectationibus carnis & prauis cogitationibus. *An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus?* Beatus Apoſtolus myſtice & ſubtiliſsime iſto in loco loquitur, & vult oſtendere quomodo myſterium mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti ad baptiſmum noſtrum pertineat, & dicit: Nunquid ignoratis ô Romani myſterium mortis Chriſti ſepulturæ ac reſurrectionis, quomodo conueniat myſterio baptiſmatis? Certe, vt puto, ignoratis: & ſi ignoratis, ego vobis pandam. Sed quæſtio oritur in hoc loco, cum præcipiat dominus apo-
Mat.16. ſtolis in euangelio in nomine ſanctæ trinitatis baptizare creden-

credentes, cur apoſtolus in hoc loco ſolummodo perſonam Chriſti aſſumit dicens: Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? quæ hoc modo ſoluitur, quia Apoſtolus in hoc loco non tantum rationem & inſtitutionem deſcribere baptiſmi diſpoſuit, quantum myſterium mortis Chriſti & vbi de morte erat aliquid locuturus, indignum duxit perſonam patris & ſpiritusſancti ponere quæ carnem non ſuſcepit, neque mortem, ſed perſonam tantummodo filij, quæ carnem aſſumpſit, & pro nobis mortua eſt. Non enim conueniebat vt diceret. Quicunque baptizati ſumus in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti, in morte ipſius baptizati ſumus. Iterum quærendum eſt, quomodo baptizati ſumus in morte Chriſti, Chriſto mortuo in cruce pro peccatis noſtris, qui eſt caput omnium electorum, omnes electi qui ſunt membra eius, commortui ſunt peccato capiti ſuo Chriſto, verbi gratia: Sicut ablato & abſciſo capite cuiuſlibet animantis, commoriuntur omnia membra, ita mortuo Chriſto commortui ſunt in illo omnes electi, & baptizati in ei⁹ paſsione. Paſsio etenim illius baptiſmus noſter fuit. Ille quidem mortuus eſt corpore, & nos peccato, quia ipſe peccatorib⁹ mortuus eſt, & noſtrum peccatum in ſua morte occidit. Aliter: In morte ipſius baptizati ſumus, id eſt, in fide paſſionis & mortis eius: quia per fidem paſsionis Chriſti & baptiſmi gratiam abluimur à peccatis. Iſta enim duo ita coniuncta ſunt, vt neque paſsio Chriſti ſine baptiſmo neque baptiſmus ſine fide paſsionis Chriſti, nos poſsit ſaluare. Dicamus & aliter. In morte ipſius baptizati ſumus, id eſt, ad exemplū & figuram mortis eius, vt illi commoreremur peccato, ſicut mortuus eſt ipſe corpore, vel ad exéplū mortis eius, eo modo quo in ſequentibus dicendum eſt. Inter hæc conſiderandum eſt quatuor eſſe genera baptiſmatum. Vnum tantum in aquis, ſicut fuit baptiſma Ioannis, quod remiſsionem peccatorū non dedit: aliud in igne vel ſpiritu, quo baptizati ſunt apoſtoli in die péteco ſtes: & de quo dominus dixit. Vos autē baptizabimini ſpirituſancto, quia eo die in igne apparuit ſuper apoſtolos: tertiū eſt in *Act. 2.* aqua & ſpiritu, in quo ſancti apoſtoli baptizabant domino *Luc. 24.* præcipiente: quod genus baptiſmatis ſancta eccleſia modo retinet: quartū eſt in ſanguinis effuſione, quo baptizat⁹ eſt

ipſe dominus omnéſque ſancti martyres : de quo etiam
Mat. 10. dominus ait filiis Zebedæi: Poteſtis baptizari baptiſmate
quo ego baptizari habeo?id eſt poteſtis effuſioné ſanguinis
veſtri ſuſtinere:quorũ vnus ſcilicet Iacobus eo baptiſmate
baptizatus eſt decollatus ab Herode. Sed & hoc
quoque notandum eſt,quia in baptiſmate tria ſunt corporalia
atque viſibilia , & tria incorporalia atque inuiſibilia.
Tria ſunt viſibilia , ſacerdos videlicet , corpus baptizandum,&
aqua.Tria inuiſibilia,fides,& anima quæ abluitur à
Actu. 12. peccatis,& ſpiritus,quo cooperante remiſsio peccatorum
datur.Fortaſsis etiam quæret aliquis,quare in aqua ſolum
modo , & non aliquando in vino baptiſmus conſecretur?
Cui reſpondet beatus Ambroſius,idcirco vniformiter hoc
fieri in aqua,vt intelligatur, quia ſicut aqua ſordes corporis
aut veſtimenti abluit , ita illud baptiſma maculas animæ
ſordéſque vitiorum emundando abſtergit. *Conſepulti
enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem,* ſubaudis peccati
& vitiorum. Quomodo poſſumus viuentes in carne
conſepeliri Chriſto? Si morimur peccato , ſicut ille mortuus
eſt in cruce,& baptizamur in nomine ſanctæ trinitatis,conſepelimur
ei:ſi autem viuimus peccato,nequaquam
poſſumus conſepeliri ei. Conſideremus ergo quomodo
moriamur peccato,& conſepeliamur & conreſuſcitemur
Chriſto, & quomodo concordet myſterium mortis,ſepulturæ
, & reſurrectionis eius baptiſmati noſtro. Chriſtus
poſtquam mortuus eſt in cruce , de cruce poſitus eſt in ſepulchro,de
ſepulchro tertia die victor reſurrexit.Similiter
& nos veniétes ad fontem baptiſmatis, dũ abrenũciamus
diabolo & omnibus põpis eius,& omnibus operibus eius,
morimur peccato,ſicut Chriſtus mortu⁹ eſt in cruce.Chriſtus
de cruce poſitus eſt in ſepulchro,& nos poſt cõfeſsionem
ſanctę trinitatis cõſepelimur ei in cõnato,id eſt,ſimul
nato terræ elemento,hoc eſt in aqua.Reſurrexit ipſe tertia
die viuus , & nos poſt ternam merſionem reſurgemus
de morte peccatorũ ad vitam,vt deo viuamus in ſanctitate
& bonitate cæteríſque virtutibus. Aſcendit ad cælos,&
Ephe. 4. nos poſt illum aſcendemus, ſi in nouitate vitæ ambulauerimus:&
quaſi diceret aliquis Apoſtolo.Ad quid ſumus cõ
ſepulti Chriſto ? ſubiunxit : *Vt quomodo ſurrexit Chriſtus à
mortuis per gloriam patris , ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*

bulemus. à mortuis ſurrexit Chriſtus. i. ſepulchro quod propriè locus eſt mortuorum, ſiue ab inferno. Per gloriam autèm dei patris dixit ſurrexiſſe Chriſtũ. i. per diuinitatis virtutẽ, vt glorificaretur eius pater in eius ſuſcitatione, ſicut ipſe loquens ad patrẽ dixit: Pater, clarifica nomen tuum, id eſt, ſuſcita filium tuum, vt mea ſuſcitatione glorificeris. Poteſt etiam intelligi, quòd ipſe filius potentia deitatis ſuſcitauerit ſemetipſum, qui eſt gloria patris. ſicut ei dicit in Pſalmo, Exurge gloria mea, exurge pſalterium, id eſt, chorus omnium virtutum. Cui filius. Exurgam diluculo, Ipſe quoque filius dicit de ſua ſuſcitatione loquens ad Iudæos, Soluite templũ hoc, & poſt triduum ſuſcitabo illud. ita enim intelligendum eſt, vt ſicut tota trinitas creauit illum hominẽ, tota ita trinitas ſuſcitauit illum, quia opera totius trinitatis inſeparabilia ſunt. Præcipit ergo apoſtolus, vt ſicut Chriſtus ſurgẽs à mortuis iam non moritur, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus, hoc eſt ſicut noui effecti ſum⁹ in baptiſmo, ita ſemper noui & immaculati viuamus, ambulantes de virtute in virtutem. Nouitas enim vitæ eſt, poſt baptiſmum criminalia peccata non committere, & à leuibus inquantum poſsibile eſt temperare, qua nouitate innouantur quotidie electi, dum proficiunt in virtutibus: & laudatur omnipotens deus in illorũ operibus, ſicut deus dicit. videantur opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. *Si enim cõplantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius*, id eſt, Chriſti, *ſimul & reſurrectionis erimus.* ſubaudis cõplantati, id eſt, coniũcti & conformes. Quidam codices habẽt reſurrectionis, genitiuum videlicet caſum: ſed melius eſt, vt doctores dicunt, dicere per datiuum reſurrectioni, quia verbũ complantati ei. ſuperioribus iungitur. arbor complãtatur arbori cum inſeritur, & Chriſtus arbor eſt per ſimilitudinem, de qua dicit Salomon in perſona ſapientis quę eſt Chriſtus, lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam. Ipſe eſt etiã arbor vitæ quę eſt plantata in medio paradiſi, hoc eſt in medio eccleſiæ. Idcirco autem arbori comparatur, quia ſicut arbor paſcit & vmbrã præſtat, ita Chriſtus paſcit angelos ſpirituali cibo, ſua videlicet contemplatione, homines verò cognitione ſua, protegens vtroſque ab omni aduerſitate, generaliter autem paſcit & reficit totum mundum cibo corporali. Mors etiam

Ioan. 12. *Pſal.* 56. *Marc.* 3. *Prou.* 3.

eius arbor poteſt intelligi,quia ſicut arbor ad hoc plantatur vt fructum afferat plantatori, ita mors Chriſti ad hoc celebrata eſt in cruce, vt fructum ſalutis & redemptionis afferret mundo. Quæritur quare dixerit Apoſtolus, complātati ſumus ſimilitudini mortis eius,id eſt Chriſti:& nō ſimpliciter cōplātati ſumus morti eius: Mors enim Chriſti in hoc loco dupliciter poteſt intelligi,tā ſpiritalis videlicet quā corporalis. Similitudini mortis eius corporalis cōplantamur,quando ſicut ille mortuus eſt corpore pro peccatoribus nos morimur peccato. In hoc enim eſt ſimilitudo, quia ille mortuus eſt corpore nos vitiis. aliter. Similitudini mortis eius ſpiritalis cōplantamur,quando morimur criminalibus peccatis:Ille enim in veritate mortuus eſt peccato, qui nunquā peccauit.Cui veritati non poſſumus cōplantari & coniungi,quia quandiu ſumus in hoc mortali corpore,ex toto carere peccatis leuioribus uon poſſumus, ſicut
1.*Ioan*.5. dixit Ioannes.Si dixerimus,inquiens,quia peccatū non habemus,noſipſos ſeducimus,& veritas in nobis non eſt. Tūc enim ſimilitudinem mortis eius aſſumimus ſpiritualis,quādo eius auxilio freti criminalia peccata non cōmittimus: & ſic cōplantamur in præſenti ſeculo ſimilitudini mortis eius,tam corporalis quā ſpiritualis, vt ſicut ille mortuus eſt corpore:& mortuus eſt omnibus peccatis,quia nunquā peccauit,moriamur & nos omnibus peccatis criminalib⁹:erimus vtiq; cōplantati & coniuncti reſurrectioni eius in gloria,& cū apparuerit,ſimiles ei erimus,quoniam videbimus
1.*Ioan*.3 eum ſicuti eſt,*hoc ſcientes quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt,vt deſtruatur corpus peccati,vt vltra nō ſeruiamus peccato*. Veterem hominem,vt dicit beatus Auguſtinus,voluerūt quidam intelligere corpus,nouum verò animam,ſed non conuenit illud.quia corpus exterior homo à pleriſque appellatur,interior verò anima. Hoc verò in loco veterem hominem vocat vitā & conuerſationem veteris hominis Adæ, quæ crucifixa,id eſt,mortua occiſa eſt ſemel in baptiſmate. Quicunque enim originali adhuc & actualibus peccatis tenetur obnoxius quæ Adam perpetrauit,vel etiam pluribus,vetus homo eſt & ſequax Adæ, quia vitam & conuerſationem eius imitatur. Ad quid ergo mortua eſt & deleta illa conuerſatio,quę vetus homo dicitur? Vt deſtruatur corpus peccati.Corpus noſtrum corpus peccati eſt, quia nos

trahit

trahit ad peccatum per ſuggeſtionem carnis, & concupiſcentiam prauam. Quod corpus non ita præcipit Apoſtolus deſtrui vt annihiletur, ſed vt quieſcat ab opere peccati. Tunc enim quaſi deſtruitur dum refrenatur, & retrahitur à peccato & mala voluntate, quam deſiderat adimplere, nec permittitur ſeruire peccato. Aliter: Peccatum enim hic poſſumus intelligere diabolũ, qui eſt autor peccati, corpus verò eius vniuerſitatem vitiorũ. Sicut Chriſtus caput eſt omnium electorum, & omnium virtutum: omnéſque electi, & omnes virtutes ſunt corpus eius, ita diabolus caput eſt omnium reproborũ omniúmque vitiorum, omnéſq; reprobi & omnia vitia corpus illius ſunt, & ad hoc deleta eſt vita & conuerſatio veteris hominis Adæ ſemel in baptiſmo: vt deſtruatur vniuerſitas vitiorum, quæ eſt corpus diaboli: vt vltra non ſeruiamus diabolo, aliter ſecundum Origenem corpus peccati poteſt appellari vniuerſitas vitiorum, quæ faciunt vnum corpus quodãmodo peccati: ſingula autem vitia membra ſunt vniuerſitatis: quam præcipit Apoſtolus deſtrui per abolitioně, id eſt, per deletionem ceſſationis. Bené autem dicit apoſtolus, ſemel mortuum eſſe veterem hominem, vt admoneat nos cauere criminalia peccata, quia ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & iam nõ moritur, ita & nos ſi ſemel mortui ſumus peccato in baptiſmate, non poſſumus iterum baptizari. *Qui enim mortuus eſt.* ſubaudis peccato in baptiſmo, *iuſtificatus eſt à peccato*, id eſt alienus effectus eſt ab omnibus peccatis, quapropter debet ſe cuſtodire, ne iterum polluat ſe criminalibus peccatis, quia non poterit iterum iuſtificari per baptiſmum. *Si autem mortui ſumus cum Chriſto*, tempore baptiſmatis peccato, eo modo quo ſuperior ſermo texuit. *credimus quia ſimul etiam viuemus cum Chriſto* in cœlo poſt generalem reſurrectionem, *ſcientes quod Chriſtus reſurgens à mortuis*, id eſt, à ſepulchro, quod propriè locus eſt mortuorum, vel ab inferno. *iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.* Hoc laborat Apoſto. in hoc loco, vt oſtendat credentibus, quia ſi ſemel remiſsionem peccatorum acceperint, non poſſe eos iterum baptizari, ſicut Chriſtus non potuit mori niſi ſemel. Et ſicut Chriſtus ſurgens à mortuis, iam non moritur, ita & nos ſemper debemus viuere virtutibus, quia anima quæ peccauerit, criminali peccato, morietur. Quod au-

tem dicit,mors illi vltra non dominabitur: mortem intel-
ligere poſſumus nos dupliciter, ſiue mortem corporalem
atque temporalem quę ad tẽpus dominata eſt ei ipſo per-
mittente,ſiue diabolũ qui ei etiã quodãmodo dimiſſus eſt
dominari per miniſtros ſuos ipſo permittente, Intrauit au
Lucæ 22. tẽ diabolus in cor Iudæ vt traderet Chriſtũ.Ipſe etiã ſuaſit
Iudæis & Pilato,vt eũ crucifigerent. Quod diabolus mors
appelletur qui mortẽ attulit mundo,oſtendit Ioannes in-
Apo.6. quiẽs:Et nomẽ illi mors.*Quod enim mortuus*,ſubaudis Chri-
ſtus,*peccato mortuus eſt ſemel*, iſte verſiculus ita diſtinguẽdus
eſt vt primũ dicatur quod enim mortuus eſt,ac deinde ſub
ſequatur,peccato mortuus eſt ſemel.i.ſemper mortuus fuit
peccato,quia nunquã peccauit. Solus Chriſtus ſemel mor-
tuus eſt peccato,id eſt, ſemper quia nũquã peccauit.Aliter.
Quod Chriſtus mortuus eſt corporaliter, ſemel mortuus
eſt peccato noſtro,non amplius, ita & nos ſemel morimur
in baptiſmate.poſſumus tamen poſt baptiſmũ, ſi peccaue-
rimus,mori peccato,& per dignã pœnitentiam reſurgere:
quod autem viuit,viuit deo. Chriſtus dũ mortuus eſſet in cru-
ce, & ſepultus in monumento,videbatur nobis viuere,ſed
quid fecit?Intrauit in domũ fortis,id eſt,deſcendit in infer
num,abſtulit diabolo illos quos tenebat electos, & pote-
ſtatem etiam quam habebat in hoc mundo illi abſtulit:ſic-
que quadrageſimo die reſurrectionis ſuę aſcendens in cœ-
lum,viuit æternaliter deo,id eſt, in gloria paternæ maie-
ſtatis. *Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato*,
tempore baptiſmatis, *viuentes autem deo*. Melius habetur
in græco:vt in Origene legitur:Cogitate vos mortuos pec
cato:viuẽtes autẽ deo,& eſt ſenſus. Sicut ille qui crucifixus
eſt:nihil aliud cogitat: niſi tantũmodo miſericordiam dei
exoret:quatenus eius ſpiritũ dignetur ſuſcipere, ſicut & do
minus dixit ad patrẽ.In manus tuas cõmendo ſpiritũ meũ:
Lucæ 23. ita & vos ſi quando venit mala concupiſcentia:& delecta-
tio praua inflammat vos ad libidinem, & ad cætera mala
patranda,cogitate & ad memoriam reducite: quia in ba-
ptiſmate mortui eſtis omnibus peccatis: vbi recepiſtis re-
miſsionem peccatorũ,& talia cogitantes viuite deo,id eſt,
ſapientiæ,prudentiæ,caſtitati,cæteriſque virtutibus. Qui-
cunque enim viuit Deo: omnibus virtutibus viuit quæ in
Deo ſunt. *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali cor-*
pore:

re : *vt obediatis concupiſcentiis eius.* iam quia mortui eſti: eccato in baptiſmate:& viuitis deo:cauete ne regnet pec atum in veſtro mortali corpore.i. quãdiu in præſenti ſecu o eſtis. Non dicit Apoſt. non ſit peccatũ in veſtro mortali corpore, ſed non regnet. Quandiu ſumus in hoc mortalĩ corpore, ad integrum carere peccatis nõn poſſumus. De quibus ergo peccatis dicit? De homicidio, de adulterio, & de cæteris criminalibus vitiis, quæ à regno dei nos ſeparãt, non de leuioribus, ſicut eſt pẽccatũ cogitationis & con cupiſcẽtiæ. Et quomodo nõ regnat peccatũ in noſtro mor tali corpore, ſi ſtatim vt pulſauerit nos cõſentimus, & obedimus delectationi eius, quia ſubiacemus ei? *Sed neque exhibeatis*, id eſt, præparetis *membra veſtra arma iniquitatis peccatõ.* Iniquitas eſt quicquid contra legem agitur, ideóque per iniquitatem debemus intelligere omnia vitia. Membra corporis noſtri ad hoc facta ſunt, & ſenſus noſtri corporis ad hoc nobis dati ſunt, vt nobis neceſſaria procurẽt & deo militent. Si autem inclinamus aures ad audiendam detractionem de proximo, & ad delectanda verba otioſa, & ad carmina meretricum, ſi aperimus oculos ad concupiſcendam mulierem, ſi malum odorẽm, id eſt, malam famam ex nobis diffundimus: ſi delectamur in odoribus meretricum, ſi os aperimus ad loquendam blaſphemiam in deum vel proximum: ſi extendimus manus ad rapinam, ſi dirigimus greſſus pedum ad effundendum ſanguinem, tunc mem bra noſtra exhibemus ad hoc vt ſint arma militantia peccato & diabolo, qui eſt autor mortis omniúmque vitiorũ, hoc eſt, præparamus illa vt militent peccato & diabolo. *ſed exhibete*, id eſt, præparate *vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra* exhibete *arma iuſtitiæ deo*, id eſt, vt ſint deo arma omnium virtutum militando ei. Si omnia quæ ſuperius diximus de membris noſtris in dei ſeruitio occupauerimus, vt inclinemus aures ad audienda verba Dei, aperiamus oculos ad ſcrutanda eloquia diuina, & ad pauperem reſpiciendum: aperiamus os ad enarranda magnalia Dei, extendamus manus ad eleemoſynam, dirigamus pedes ad pacem, bonum odorem de his omnibus reddentes, tunc membra noſtra arma omnium virtutum erunt, & militabunt Deo. Quod autem dicit, tanquam ex mortuis viuentes, ſenſus eſt: Sicut illi qui domino reſur-

Mat.25. gente ſurrexerunt,de quibus dicit Euangeliſta.Multa corpora ſanctorum ſurrexerunt,viuunt quidem,ſed neque cõcupiſcunt,neq; peccare appetunt,ita & vos cogitate mortuos quidem eſſe peccato,& viuite deo,declinantes à peccatis criminalibus. *Peccatum enim vobis non dominabitur,* ſubaudis ſi hæc feceritis,ſed vtinam vobis peccatum non dominetur,vbi dominatur peccatum.ibi perficitur.Dominatur enim homini quando obedit deſideriis eius. *Non enim eſtis ſub lege,ſed ſub gratia.* Non eſtis, inquit, ſub lege Moyſi quæ punit & damnatpeccatores,ſed ſub gratia Chriſti,id eſt ſub remiſſione peccatorum, & quia remiſſionem peccatorum iam perceptam habetis,non debetis peccare. *Quid ergo? Peccabimus quia non ſumus ſub lege* Moyſi, quæ peccatores punit, *ſed ſub gratia* quæ peccatum dimittit? Poterat aliquis dicere, iam quia ſub lege non ſumus,quæ pœnam infert peccantibus,ſatis poſſumus peccare, quia quicquid deliquerimus dimittetur nobis larga pietate per gratiam Chriſti:ad hæc apoſtolus, non affirmando dicit, ſed denegando: Nunquid ergo ſemper peccabimus, eo quod lex deeſt cuius pœna conſtringamur? *abſit* vt ſemper peccemus,quia gratia ita vult nos viuere,vt criminalia peccata non admittamus. *an neſcitis* id eſt,nunquid ignoratis,*quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum,ſerui eſtis eius cui obeditis* ſiue ſitis ſerui, *peccati ad mortem* æternam *ſiue obeditionis* Chriſti *ad iuſtitiam?* Si ſeruimus virtutibus & deo,ſerui ſumus virtutum & dei,Si verò ſeruimus vitiis & diabolo, ſerui ſumus vitiorum & diaboli. *Gratias autem deo quod fuiſtis ſerui peccati.* Fuiſtis quidem: ſed iam non eſtis. Referens Apoſtolus gratias deo de fide, boniſque operibus illorum laudat illos,ſicut & illos de quibus

Ephe.4. dicebat.Fuiſtis aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. *obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ,in qua traditi eſtis.* Obediſtis, inquiens,deo in ea forma doctrinæ,id eſt in doctrina chriſtianitatis,in doctrina Eccleſiaſtica, in qua docti ſiue vocati & adſignati eſtis deo. *Liberati autem à peccato,* id eſt ab omnibus vitiis & ab omnibus peccatis in baptiſmo: *ſerui facti eſtis iuſtitiæ* id eſt,omnium virtutum.Sicut nomine peccati intelliguntur omnia vitia,ita nomine iuſtitiæ omnes virtutes: *Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ.* Quid eſt quod dicit

cit

cit Apoſtolus Humanum dico?hoc eſt leue,& ad complendum facile, acſi diceret aliis verbis, Quia carnales adhuc eſtis,nec poteſtis propter fragilitatem carnis maiora præcepta ferre & implere,idcirco leuia præcepta vobis committam. Quid enim tam facile, vt Origenes dicit,quid tã leue quàm vt ſit homo tam promptus ad iuſtitiam & voluntatem dei complendam , ſicuti & ad mala opera ſolet eſſe promptus vbique?Multo magis ſiquidem leuius poteſt virtutibus deſeruire,quàm vitiis : & dei voluntatem adimplere,quàm diaboli.Videamus quomodo & dicamus pauca ex pluribus.Eſt quilibet latro , & quilibet alius iuſtitia propria viuens,non de rapina.Dum latro cruciatur gelu & frigore:& ſuperfluis meditationibus per dies & noctes torquetur,voluens animo & expectans in agro quomodo furtum perficiat , iuſtus ſecurus epulatur in die de laboribus ſuis , & quiete noctis cum ſecuritate delectatur , & dormiente iſto ſomno gratiſſimo, plerunque ille qui gelu frigoris & inedia famis torquetur, occiditur ab his quib⁹ vim inferre moliebatur.Similiter qui adulterium perpetrat,timet ſuperuenire maritum & interfici ab illo , timet etiam vicinos propter famam volantem,Econtra caſtus & amator proprij connubij cum ſecuritate firma ſeruat caſtitatẽ ſuam:vel etiam ſecure cum optata quiete amplectitur proprium connubium:quapropter ſubiungit Apoſtolus. *Sicut enim exhibuiſtis* inquit.id eſt , præparaſtis *membra veſtra ſeruire immunditiæ* id eſt,libidini,fornicationi,impudicitiæ, *& iniquitati ad iniquitatem* ſubaudis perpetrandam: *ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ* omnibúſque virtutibus *in ſanctificationem,* videlicet vt ſancti eſſe poſſitis.ſecũdum quod deus præcipit:Sancti eſtote,quia & ego ſanctus ſum.Per iniquitatem debemus intelligere omnia peccata,quia quicquid contra legem dei agitur, iniquitas nũcupatur. Per iuſtitiam verò omnes virtutes: & eſt ſenſus: ſicut vos præparaſtis antequàm ad fidem vocati eſſetis, vt ſeruiretis omnibus immunditijs omnibúſque vitiis , ita nũc in fide iam cõſiſtentes præparate membra veſtra,& omnes ſenſus corporis veſtri,quomodo ſeruiatis omnibus virtutibus. *Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ,* id eſt,alieni fuiſtis à iuſtitia.Sicut qui ſeruit peccato & diabolo,eius ſeruus eſt cuius voluntatem adimplet,ſic qui ſer-

Leuit.16.

nam genere, quandiu vixerit vir eius, ſub ea lege viuet qua vir eius, & per eam reſpōdebit interrogata in publico. mortuo autem viro, reuertetur ad propriam legem, & deinceps non viuet ſub lege viri. Præterea digna conſideratione perpendendum eſt, duos viros in hoc loco ſpiritualiter ab Apoſtolo introduci, & vnam mulierem. Vnus autem vir lex intelligitur Moyſi, quæ ſicut vir ſuper vxorem, ita illa tenebat dominiū ſuper Iſraëliticam plebem, alter verò vir, accipitur peccatum, quod plerumque dominatur animæ. Mulieris autem nomine, vel ſpecialiter vnamquanque animam, vel generaliter totam plebem Iſraëliticam vult intelligi, quod in ſequentibus diſtinčte ſingulis in locis manifeſtabitur. Nam cum dicit Apoſtolus, Quæ ſub viro eſt mulier, per virum vult intelligi legem Moyſi, per mulierem autem ſpecialiter quamlibet animam: vel generaliter plebem Iſraëliticam, vt diximus, quæ ſub lege Moyſi conſiſtebat. Quod verò ſubiungit, viuente viro alligata eſt legi, per virum hic vult intelligi paſſiones carnis, id eſt, vitia, quæ quandiu viuunt in homine, alligatus eſt legi Moyſi, quæ dicit, Si quis hoc vel illud fecerit: morte moriatur, & eſt ſenſus. Anima vel plebs quæ ſub viro eſt, id eſt, ſub lege Moyſi conſiſtit, viuente viro, id eſt regnātibus in illa, ſubiacet legis Moyſi vindictæ, quæ data eſt impiis & peccatoribus. Si autem mortuus fuerit vir eius, id eſt, ſi mortua fuerint peccata in anima & vitia carnis, ſoluta eſt à lege viri, id eſt, non eſt iam ſubiecta legi Moſaicæ, quia nihil habet quod ei debeat. Lex enim non eſt poſita iuſtis, ſed peccatoribus & impiis. Viuit & regnat peccatū in anima quando ſtatim vt pulſat hominem, perficitur: moritur verò, quando mens nō obedit eius ſuggeſtioni & delectationi. *Igitur viuente viro vocabitur vxor adultera, ſi fuerit cum alio viro.* Hoc ſimpliciter intelligendum eſt, & eo modo quo & illud in

Mat.5. Euang. Omnis qui dimiſerit vxorem, & alteram duxerit, mœchatur, excepta cauſa fornicationis: & qui dimiſſam à viro duxerit mœchatur: & qui dimittit ſi alteram accipit, & qui dimiſſæ copulauerit ſe, vterque adulterium perpetrat. Poteſt tamen nō incōuenienter referri ad plebem Iſraëliticam, ſicut & ſuperiora. Quandiu lex vixit, id eſt, quandiu obſeruari debuit à Iudæis, ſi quis Iudæorum reliquit illam, & cultum dei veri, & ſe copulauit errori gentilium

lium adorando idola,adulter fuit. Vnde etiam ipſa plebs meretrix appellatur,dicente Ezechiele: Propterea meretrix audi verbũ domini. *Si autem mortuus fuerit vir eius,liberata eſt à lege viri,vt non ſit adultera,ſi fuerit cum altero viro.* Ad literam ſatis patent: Si autem mortuus fuerit vir eius.i.ſi mortua fuerint peccata & vitia carnis:quæ ſolét plerunq; dominari animæ, liberata eſt à lege viri.i. Moyſi quæ tam diu dominabatur homini,quãdiu peccabat,& nõ erit adultera ſi fuerit cũ alio viro,id eſt, cũ Chriſto,& ſub euãgelio. Anima enim quę liberata eſt à peccatis,Chriſto debet adhærere. *Itaque fratres mei & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.* Debuerat dicere, Mortua eſt lex vobis: ſed ne ſcandalizaret Iudæos,quibus iſta ſcribebat, maluit dicere mortificati eſtis legi,quia non habet quod puniat in vobis. ſi enim dixiſſet. Mortua eſt lex, contriſtarentur & ſcandalizarẽtur,eo quod diceret eam aboletã & mortuã. Illi enim mortificati ſunt legi,in quib⁹ nihil habet quod puniat. Cũ dicit.Per corpus Chriſti mortificati eſtis legi,de quo corpore loquitur? Nã corpus Chriſti eſt quod aſſumpſit in vtero virginali,corpus Chriſti eſt tota eccleſia fidelium, corpus Chriſti eſt quod cõſecratur in eccleſia quotidie. Apparet ergo de illo corpore dixiſſe Apoſtolum, quod aſſumpſit in vtero virginali.Per corpus ſuũ ergo Chriſtus nos liberauit à lege,id eſt,per paſsionem corporis ſui dedit nobis remiſſionem peccatorũ,vt iam non ſimus ſubiecti legi,ſi peccare deſiſtimus. *vt ſitis vos alterius*,id eſt,Chriſti:*qui ex mortuis reſurrexit:vt fructificetis deo*:ideo(inquit)redempti eſtis paſsione Chriſti:ideo accepiſtis remiſsionem peccatorum: vt iã non ſitis ſubiecti legi:ſed Chriſto, vt fructificetis deo. Ille fructificat deo: qui animas ei multiplicat, & qui acquirit eas verbo & exemplo & quibuſcunque modis. *Cum enim eſſemus in carne, paſsiones peccatorum quæ per legem erant: operabantur in membris noſtris vt fructificarent morti.* Cum enim eſſemus(inquit)in carne,id eſt, in ſpe rerum carnalium poſiti,& in concupiſcentiis carnalibus: paſsiones peccatorum:adulterium videlicet:rapina:homicidium:quæ per legem erant cognita hominibus: & quæ per legem cognoſcebantur eſſe peccata: operabantur in membris noſtris vitia & peccata:vt fructificarent morti:hoc eſt vt mortem æternam nobis acquirerent. Sicut enim qui ſeruit virtuti-

Ezec.16.

bus:fructificat vitæ æternæ:quia vitam æternam acquirit, ita qui ſeruit vitiis,mortem æternam ſibi acquirit:Stipendium enim & remuneratio peccati mors æterna eſt. *Nunc autem ſoluti ſumus* per paſsionem Chriſti, & per baptiſmum, *à lege mortis*, id eſt,à lege Moyſi,quæ mortem inferebat peccatoribus *in qua detinebamur*, ſubaudis,antequam per Chriſtum ſolueremur. *ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ.* In vetuſtate literæ ſeruit qui circuncifionem & ſabbatum carnaliter ſeruat, & qui per carnalem obſeruantiam legis putat ſe ſaluari poſſe. Ille verò ſeruit in nouitate ſpiritus, qui circuncifionem ſpiritualiter ſeruat, & circuncidit cor ſuum ab omnibus vitiis, & quieſcit à prauo opere, & cætera quæ lex docet ſpiritualiter intelligit & adimplet. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit* vt lex quæ peccata prohibet cauſa peccati nobis data ſit. Iudex quidem eſt peccatorum,& docet quid ſit appetendum & quid vitandum. non eſt tamen operatrix peccati, neque cauſa mortis eſt illis qui peccant. Verbi gratia:Sicut medicus qui hominẽ prohibet abſtinere à cibis mortiferis, & à ſucco venenatæ herbæ:ſi ille comederit aut biberit contra præceptum medici, & mortuus fuerit, non idcirco eſt medicus cauſa mortis illius qui prohibuit,ſed ipſe ſibi eſt cauſa mortis qui comedit de prohibitis, ita lex quæ prohibebat peccata, dicens: Si quis hoc vel illud fecerit,morte moriatur,peccantibus & ea facientibus quę ipſa prohibebat non erat cauſa mortis, ſed ipſi qui tranſgreſſores exiſtebant, erant ſibi cauſa ſuæ damnationis. *Sed peccatum non cognoui niſi per legem.* id eſt,pœnam & vindictam peccati non cognoui,niſi per legem quæ punit peccata, vel etiam quædam mala opera non cognoſcebam quia peccatum eſſent, vſquequo lex venit. Erant enim quædam peccata,quæ non putabantur ante legem eſſe peccata, ſicut erat peccatum concupiſcentiæ,de quo ipſe ſubiungit: *Nam concupiſcentiam* libidinis,aliarúmque malarum rerum *neſciebam*,ſubaudis peccatum eſſe. *niſi lex diceret: Non concupiſces.* Per concupiſcentiam enim intelliguntur & alia quàmplura peccata quæ ante legem ignorabantur eſſe peccata vel qua pœna digna eſſent. *Occaſione autem accepta,peccatum per mãdatum legis operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.* Ex perſo-

perſona Iudæorum loquitur Apoſtolus pœnitentiam agentium : vel ex perſona vniuſcuiuſque hominis pœnitentiam agentis. Nam quando iſta loquebatur, gratia baptiſmatis iuſtificatus erat. Peccati autem nomine in iſto loco Beatus Ambroſius vult intelligi diabolum qui eſt autor peccati. Videns enim diabolus quia per obſeruantiam Legis rediturus eſſet homo ad veniam, inuidit iterum ei ſicut & primo homini: cõſiderãſque legem, inuenit quomodo per tranſgreſsionem eius poſſet illum damnare, quem antea damnauerat per originale peccatum: & accepta occaſione, per tranſgreſsionem legis inflammauit illum, non ſolum ad concupiſcentiam libidinis, ſed omnium vitiorum, vt per concupiſcentiam fieret præuaricator legis. Nam hoc habet proprium per tranſgreſſionem humanæ mentis infirmitas, vt difficilius obſeruari poſsint prohibita. *Sine enim lege* naturali, vel Moyſi, *peccatum mortuum erat*, id eſt, latebat, ignorabatur, non apparebat. Antequam lex naturalis & intellectus incipiat vigere in paruulis, aliiſque hominibus, licet percutiant patrem & matrem, & maledicant parentibus, non peccant. Poſtquam autem ad legitimos annos intelligentiæ peruenerint, ſi aliquid tale fecerint peccant, & vindictam recipiunt. Similiter antequam lex Moyſi data eſſet, erant quædam peccata quæ ignorabãtur peccata eſſe, quæ commiſſa non tantæ grauitudinis erant: vel etiam ſi cognoſcebantur eſſe peccata, latebat qua pœna digna eſſent. *Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* Se ponit pro omnibus, & eſt ſenſus: aliquando, id eſt, antequam legẽ cognoſcerem viuere me arbitrabar rectè, cum penè omnibus vitiis deſeruirem: *Sed cum veniſſet mandatum* legis Moyſi dicens. Si quis hoc vel illud fecerit morte moriatur. *peccatum reuixit.* illud dicitur reuiuiſcere, quod iam vixit. Et peccatum in primo quidem homine vixit, qui ſcienter peccauit: & in Cain qui dixit: Maior eſt iniquitas mea quàm vt veniam merear, ſed in filiis eius mortuum eſt: qui ad tantum peruenerunt errorem: vt non putarent eſſe peccatũ, quod erat peccatum. Adueniente autem lege Moyſi reuixit quod cœperat iam viuere, quando latebat. *ego autem mortuus ſum*, id eſt, dignũ me morte intellexi: poſtquã accepi legem & tranſgreſſus ſum eam: & inuentum eſt mihi

mandatum quod erat ad vitam:hoc eſſe ad mortem.Senſus huiuſmodi eſt:Illud mandatum quod mihi ad hoc datũ eſt: vt obſeruatum & cuſtoditum proficeret ad vitã æternã:neglectum perduxit ad mortem æternam. Et ita factum eſt vt quod mihi pro bono datum eſt: meo vitio mutaretur in malum. *Nam peccatum*,id eſt,diabolus autor peccati: *occaſione accepta per mandatum* legis:eo modo quo ſuperius diximus,*ſeduxit me*:& decepit me dulcedine peccati & concupiſcentiæ:vt ea implerem à quibus lex prohibet: *& per illud* mandatũ:hoc eſt per tranſgreſsionem mandati *occidit* me in anima. *Itaque quidem lex ſancta & mandatum ſanctum: & iuſtum & bonum.* vnũ mandatũ accipe pro omnibus mãdatis.Lex ſancta:iuſta: & bona eſt:quia ſanctitatem iuſtitiam: bonitatem prædicat: & obſeruatores ſuos ſanctos, iuſtos, & bonos facit. *Quod ergo bonum eſt: mihi factum eſt mors?* id eſt,mandatum legis:quod per ſe bonum eſt ſi obſeruetur: mihi factum eſt mors. *Abſit* vt illud ſit mihi cauſa mortis. Non enim me occidit illud mandatum legis quod per ſe bonũ eſt:ſed ego me occidi,& cauſa meæ mortis fui tranſgrediẽdo illud, *Sed peccatum vt appareat peccatum,per bonum* mandatum legis *operatum eſt mihi mortem:* Peccatum in hoc loco intelligitur diabolus ſecundum B Ambroſium, ſicut & in ſuperioribus. Non ergo mihi lex mortem operata eſt,ſed diabolus, vt appareret peccatum .i. inimicus humani generis eſſe: per tranſgreſsionẽ boni mãdati operatus eſt mihi mortẽ,quia ad mortẽ me traxit.aliter ſecundũ beatum Auguſtinũ.Peccatum quod ante legem latebat:& ignorabatur eſſe peccatum,vt appareret quid eſſet:per trãſgreſsionem legis duxit me ad mortẽ: quia maiori pœna dignus fui:ſi peccaui poſtquam legem cognoui: quia ſcienter peccaui. *vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum legis.* Erat ante datam legem Moyſi magnum peccatum originale & actuale, quo cognoſcebatur tranſgreſsio naturalis legis,ſed iſtud peccatum excreuit per præuaricationem ſcriptæ legis:quæ dicit,Non occides: Non concupiſces,&
Exod.20. cætera.Et cum dicit.Vt fiat ſupra modum, oſtendit quendam modum & menſuram eſſe peccati,Vnde dominus di-
Gene.15. cit ad Abraham. Necdum completa ſunt peccata Amor-
Marc.22. rhæorum,& ad Iudæos:Implete menſuram patrum veſtrorum. Omnem ergo menſuram peccati quæ erat ante legẽ, tranſcen-

tranſcendit præuaricatio mandati legis. Et tale eſt ac ſi di-
ceret: Ideo diabolus ſeduxit hominem per dulcedinē pec-
cati, vt fiat per trāſgreſsionem mandati ſupra modum pec
cans peccatum, id eſt, deterius & maximum peccatum, ve-
lut beatus Hieronymus dicit: Peccatum peccatius. *Scimus
enim, quia lex ſpiritalis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub
peccato.* Ex perſona generis humani loquitur hic apoſtolus,
& in ſequentibus: vel etiam ex perſona cuiuſcunque homi
nis pœnitentiam agentis, & ex toto corde ſe ad dominū
conuertentis, Lex enim Moyſi ſpiritalis eſt, quia ſpirita-
lia præcepta habet, ea docens quæ ad ſalutem animæ per-
tinent, vel etiam ſpiritalis dicitur, quia ſpiritaliter ſe vult
intelligi à nobis. Ego autem carnalis ſum, id eſt, mortalis
ſum adhuc, ideóque in carnalibus deſideriis & concupiſcē
tiis ſpem pono, venundatus ſub peccato. Primus homo ac- *Gene.2.*
cepta dulcedine vetiti pomi vendidit ſemetipſum diabo-
lo in ſeruum, cum liber eſſet, & omnis qui concupiſcentia
carnali delectatur: & dulcedine peccati fruitur: diabolo &
peccato ſe vendidit cui ſe ſupponit. *Quod enim operor.
non intelligo.* Perſonam duorum hominum aſſumit in his
verbis apoſtolus, interioris videlicet, id eſt, mentis, & ex-
terioris, id eſt, carnis. Quid operabatur Apoſtolus? Concu-
piſcebat contra legis præceptum: quam concupiſcentiam
non intelligebat, id eſt non approbabat. non eligebat, ne-
que perficere optabat. Notandum autem: multa hic loqui
Apoſtolum ex perſona generis humani de concupiſcen-
tia, per quam debemus intelligere vniuerſitatem vitiorū,
quæ omnia per concupiſcentiam explentur. Nullum enim
peccatum perficitur ſine concupiſcentia, verbi gratia: Qui
facit homicidium. concupiſcit illum occidere, cui vim in-
fert, ſic de cæteris vitiis intelligendum. *Non enim quod
volo hoc ago, ſed quod odi malum illud facio.* Quid volebat
Apoſtolus? Volebat non concupiſcere, & tamen concupi-
ſcebat. *Si autem quod nolo illud facio,* id eſt, concupiſco,
conſentio legi quoniam bona eſt. licet concupiſceret per fra-
gilitatē carnis, tamē quia mēte nolebat cōcupiſcere, con-
cordabat legi dicenti. Non concupiſces. *nunc autem* ſub-
audis gratia dei confortatus, *iam non ego operor illud* de-
ſiderium peccati: neque concupiſco affectum mentis: *ſed
quod habitat in me peccatum,* id eſt, mala conſuetudo peccan-

& quam traxi ex Adam,operatur in me concupiſcentiam.
Scio enim quia non habitat in me,hoc eſt in carne mea bonum.
Cum dicit,non habitat in me,totum poſuit pro parte,ſicut
Ioan.20 & Maria in euangelio,Tulerunt(inquiens) dominũ meũ,
id eſt,corpus domini mei,ſed ſubiungens. Hoc eſt in carne
mea , expoſuit ipſe quid eſſet quod dicit, Non habitat in
me aliquod bonum,& ſeparauit affectum mentis à deſideriis carnis in qua nihil eſt boni,quia ſemper delectatur carnalia opera perficere. *nam velle adiacet mihi*,id eſt, ineſt mihi velle, & voluntas eſt mentis , vt non concupiſcam malũ quod non velim. *perficere autem non inuenio.* quia non poſſum non concupiſcere . Perfectum bonum eſt non ſolum non perficere,ſed nec concupiſcere. *non enim quod volo bonum hoc facio*, quia nollem concupiſcere , & concupiſco. *Sed quod nolo malum hoc ago*,quia concupiſco. *Si autẽ quod nolo illud facio*,id eſt,ſi concupiſco: & delector in carnalibus deſideriis, *iam non ego operor illud.* deſiderium rationabilitate mentis & intentione, *ſed quod habitat in me peccatum*,id eſt,mala conſuetudo peccandi. *Inuenio igitur legem mihi volenti facere bonum* vt non concupiſcam, *quoniã mihi malum adiacet*, conſuetudo videlicet praua & concupiſcentia peccati.Ordo verborum eſt: Mihi volenti facere bonum,inuenio legem bonam & vtilem. ac ſi diceret aliis verbis. Quia delectatio carnis & ſuggeſtio diaboli impellunt me ad malum,volenti mihi facere bonum,inuenio le-
Pſal.36. gem Moyſi:quæ præcipit declinare mala : & facere bona.
Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem id eſt,ſecundum rationabilitatem mentis. Lex dicit. Non concupiſces,& ego condelector illi, quia nolo concupiſcere, ideóque quod illam delectat , delectat & me. *Video autem aliam legẽ in membris meis , repugnantem legi mẽtis meæ*, id eſt,rationabilitati & intentioni mentis, *& captiuantem me in lege peccati*,id eſt,captiuare volentem in lege malæ conſuetudinis *quæ eſt in membris meis.* Legem membrorum appellat onus pondúſque mortalitatis, quia corpus noſtrum adhuc mortale,trahit nos quotidie ad concupiſcentiam malam & conſuetudinẽ prauã. Lex enim mẽbrorum corporis eſt cõcupiſcere:ſicut lex mentis nõ cõcupiſcere. Alio modo ſecundũ B. Greg.Alia lex quæ eſt in membris, repugnãs legi mẽtis:intelligitur titillatio carnis,id eſt promotio

motio ad libidinem: vel certe omnis concupiſcentia mala. *Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.* Ex perſona generis humani loquitur: ſicut & ſuperius: vel ex perſona illorum qui recedunt à peccatis & ex toto corde deſiderãt deo ſeruire, ſed impugnantur à concupiſcentiis carnis, & delectationibus corporis, ideoque deſiderãt liberari à corpore mortali & corruptibili: per quod trahuntur ad concupiſcentiam. Sed non omnes homines liberabuntur ab hoc corpore corruptionis. Reprobi enim licet recipiant corpora immortalia, tamen non ideo liberabuntur à corruptione, quia corruptibilia erunt & poterunt corrumpi à vermibus & igne: vt ſicut propriis delectationibus ſeruierunt, & voluptatibus in corpore & anima, ita corpore & anima pœnas æternas luent, electi autem liberabuntur in die iudicij ab omni fæce peccati & mortalitatis atque corruptionis, quia recipient corpora immortalia & incorruptibilia, in anima quoque incommutabilitatem, nec poterunt vltra concupiſcere aut aliquid mali cogitare, ſed in dei omnipotentis contemplatione erunt intenti, & hoc per gratiam dei patris & adiutorium domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem omnia bona habemus. Aliter: Corpus mortis poſſumus intelligere vniuerſitatem vitiorum, ſicut iam ſupra dictum eſt: vnumquodque peccatum per ſe membrum eſt, vniuerſitas verò peccatorum corpus appellatur. Quod idcirco corpus mortis dicitur, quia mortem æternam infert. De quo corpore mortis, id eſt, vniuerſitate omnium peccatorum exorabat apoſtolus liberari. *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati.* Rationabilitate mentis & intentione ſeruio legi dei, conſentiendo ei, dum volo cõcupiſcentię carnali ſubiacere, carne autem legi peccati, id eſt, cõſuetudini malę: quia concupiſco. Inquantum malignus ſpiritus ſuggerit & caro delectat, homo legi peccati ſeruit. inquantum verò contradicit mens his, legi dei ſeruire contendit.

CAPVT VIII.

N*ihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulãt.* Hinc datur nobis intelligi, quia ſe ponit pro omnibus fidelibus. Qui ergo mente ſeruiunt legi dei,

licet concupiſcant carne, nihil damnationis eſt illis, quia non ambulant ſecundum carnem, id eſt, ſecundum carnalia deſideria non viuunt, vel certè in illis, qui iã de corpore mortis ſunt liberati, id eſt, qui ab vniuerſitate omniũ peccatorum tempore baptiſmatis per dei gratiam ſunt exuti, & in eadẽ ſanctitate manent, nihil eſt dãnationis vt morti æternæ ſubiaceant. *Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.* Legem appellat gratiam ſpiritusſancti, qui ſpiritus vitæ ideo appellatur, quia quoſcunque repleuerit, viuere facit in virtutibus: & dimittendo peccata, perducit ad vitam æternam. Lex enim ſpiritus vitæ, id eſt, gratia ſpiritusſancti, quæ viuificat nos in anima, tempore baptiſmatis liberauit me à conſuetudine peccati per quã peruenitur ad damnationem mortis æternæ. Aliter: Legem in hoc loco gratiam ſancti euangelij poſſumus accipere, quam per ſpiritum ſanctum didicimus, vbi nobis vita repromittitur æterna, vel lex ſpiritus fides intelligitur, quæ ſpiritusſancti eſſe dicitur, quia ab illo: &
1. Cor. 12. per illum conceditur. Nemo enim dicit dominus Ieſus, niſi in ſpirituſancto, & fides vita eſt: quia ad vitam æternam nos ducit. *Nam quod impoßibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati.* Impoſsibile erat legi vt hominem iuſtificaret, & mundaret à peccatis, & vt ianuam patriæ cœleſtis aperiret, quod gratia euangelij per paſsionem domini ſaluatoris & aquam baptiſmatis credentibus præſtat. Et in hoc erat ei impoſsibile iſtud facere, in quo infirmabatur per carnem hoc eſt per carnales obſeruantias: & per obſeruationem carnalem illorum qui carnaliter ea intelligebant, atq; carnaliter viuebant. Impoſsibile enim erat ſanguine hircorum mundari peccata: quia lex non venit tollere peccata ſed oſtendere. In hoc infirma erat quia neq; hominem ſe carnaliter obſeruantem, neque ea deſtruentẽ quæ ipſa præcipiebat, iuſtificare poterat, ideóque infirmabatur per carnem, quia à nullo mortalium ſecũdum carnẽ
Actu. 15. impleri poterat. Vnde beatus Petrus dicit. Quid tentatis deum, imponere iugum legis ſuper ceruices fratrum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus? Vel in hoc infirmabatur per carnem, quapropter concupiſcentia carnis neminẽ iuſtificabat. Sicut enim medicus in ea parte eſt

e eſt infirmus, in qua nõ poteſt cęco lumen reddere, aliiſque infirmis ſanitatem præbere: ita Lex in ea parte erat infirma, in qua non poterat hominem mundare à criminalibus peccatis, ſed deus pater mittẽs filium ſuum ad ſaluandum genus humanum, quæ miſsio nihil aliud eſt quàm illius incarnatio, quod lex non poterat conferre, contulit ipſe. Quare autem dicit, in ſimilitudinem carnis peccati illum miſſum, cum in veritate credendum ſit, eum verum corpus aſſumpſiſſe ex carne & oſsibus? Corpus noſtrum & caro noſtra caro peccati eſt, quia libidinoſo vſu procreatur, ideóque cum peccato concipitur, cum peccato originali naſcitur, & in hoc ſeculo ſine peccato non poteſt cõuerſari. Corpus verò Chriſti nõ libidinoſo vſu maris & fœminæ eſt procreatum, ſed opere ſpirituſſancti de ſemine mulieris ſine ſemine virili: ideoque ſine peccato conceptus: ſine peccato eſt natus: & ſine peccato ab hoc mundo tranſiuit: & in hoc fuit caro illius in ſimilitudinem carnis peccati: quia veram carnem habuit, ſed ſine peccato. quod nos non habemus, *& de peccato damnauit peccatum in carne.* Licet difficilis videatur iſte verſiculus, ſenſus tamen iſte eſt: Peccatum appellat apoſtolus in hoc loco carnem Chriſti, nõ quia peccati maculam habuerit: ſed quia pro peccatoribus oblata eſt, ſicut idem Apoſtolus aliâs dicit eum. id eſt, Chriſtum deus pater pro nobis peccatum fecit, id eſt, hoſtiam pro peccatis. Sic enim hoſtia appellabatur pro peccato in veteri teſtamẽto, maximè in lxx. interpretibus. Vbi dicitur. Poſuit manum ſuam ſuper caput peccati, id eſt, ſuper caput hoſtiæ quæ offerebatur pro peccato. De peccato dãnauit peccatũ in carne ſua, i. de carne ſua, quæ fuit hoſtia pro peccato, dãnauit peccatũ humani generis, nõ peccando per carnem. Dupliciter enim dãnauit, ſiue occidit & mortificauit peccatum generis humani, vel quia non peccauit in carne ſua, vel etiam mortificando illud in cruce, Tale eſt hoc, quaſi quis de barbaris, victoriã ſumat de barbaris, & de Gothis vincat Gothos. *Vt iuſtificatio legis impleretur in nobis*, id eſt, vt per paſsionem eius redempti, & per baptiſmum ab omnibus peccatis liberati, per ſpiritum quoq; ſanctum roborati, opera legis ſpiritualiter implere poſsimus, per cuius impletionem poſſumus iuſtificari. *Qui non ſecundum carnem ambulamus*, id eſt, ſecun-

2.Cor.5.

Leuit.4.

dum carnalia deſideria viuimus,ſed ſecundum ſpiritũ ſanctum,hoc eſt ſecundum quod ſpiritusſanctus docet & pręcipit: vel certe idcirco dãnauit deus hoſtia factus pro peccato peccatum generis humani, ſeu diabolum qui eſt author peccati,vt iuſtitia quam lex præfigurabat, in ſacrificiis ſuis,in agno ſcilicet,ariete,columba,& turture,cõpleretur in nobis per Chriſtum in eius paſsione,quam illa ſignificabant. *Qui enim ſecundum carnem ſunt*,id eſt,qui carnaliter viuunt, & carnalibus delectationibus fruuntur. *Quæ carnis ſunt ſapiunt*, hoc eſt,carnalia & temporalia ſolummodo requirunt, non curantes de ſpiritalibus. *Qui verò ſecundum ſpiritum viuunt*, id eſt, ſecundum quod ipſe docet & eius voluntas eſt viuunt, *quæ ſunt ſpiritus ſentiunt*, id eſt, ſpiritalia ſectantur,gaudia patriæ cœleſtis quærentes. Aliter: Homo ex duabus ſubſtantiis conſiſtit, ex carne videlicet & anima. Si actus carnis ſuperauerint affectum mentis, carnalia & temporalia tunc homo requirit,ſi verò affectus ſpiritus ſiue mentis ſuperauerit actus carnis: tunc ſpiritalia ſectatur. *Nam prudentia carnis mors eſt.* Prudentia verò carnis ſiue carnalis eſt malum pro malo reddere, carnalia deſideria ſectari,quæ ſi quis impleuerit,mortẽ æternam ſibi acquirit. Philoſophi definierunt prudentiam eſſe bona temporalia appetere, & mala temporalia cauere. Quæ prudentia quia carnalis eſt, idcirco generat mortem æternam, quoniam dum bona præſentis vitæ omni auiditate deſiderantur, & aduerſa pro Chriſti nomine deſiderantur, bona æternæ vitæ pro nihilo habentur. *Prudentia autem ſpiritus, vita, & pax*, prudentia ſpiritus, id eſt, rationabilitas mentis,eſt malum pro malo non reddere, amicos in deo, & inimicos propter deum diligere: orare pro perſequentibus, & calumniantibus, iuxta quod euangelium præcipit, cuncta temporalia ac tranſitoria ſpernere, 1.The.3. gaudia patriæ cœleſtis toto niſu mentis appetere,Prudẽtia enim mentis in præſenti pacem habet, non reddendo malum pro malo, & in futuro vitam æternam meretur. *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt deo.* Quod ſuperius dixit,prudentiam carnis, modo appellat ſapientiam carnis. Sapientia autem carnalis hominis & mundana eſt, in rebus caducis ſpem ponere, & ea operari quæ ſuperius diximus. *Legi enim dei*, id eſt, legi euangelij, quæ dicit,Malum

im pro malo non reddas, *non eſt ſubiecta*, ſapientia car-
alis. Quare? *Quia non poteſt.* Et quare non poteſt? Quia
on vult, timens amittere bona temporalia. Dum enim
alum pro malo reddunt, odientes inuicem, euangelio
ontrarij exiſtunt quod inimicos præcipit diligi. *Qui au-
m in carne ſunt*, id eſt, qui ſecundum carnalia deſideria
uunt: & in ſpe carnalium bonorum ſunt poſiti: *deo pla-
re non poſſunt*, ſubaudis quandiu in talibus manent. *Vos
tem*, ô Romani, *in carne non eſtis*, id eſt, in carnalibus
ſideriis: quia iam mortificaſtis membra veſtra cum vi-
s & concupiſcentiis, *ſed in ſpiritu* eſtis, id eſt, in ſpirita-
bus rebus, & ſpiritualia quæritis. *Si tamen ſpiritus dei ha-
at in vobis*, hoc eſt, ſi ſpirituſſanctus habitat in vobis,
nc vtique ſpiritaliter viuitis. *Si quis autem ſpiritum Chri-
non habet, hic non eſt eius.* Spirituſſanctus communis ſpi-
us eſt patris & filij. Quomodo poteſt cognoſci ſi ſpi-
uſſanctus habitat in nobis? per operationem bonam &
ram, quia ſpirituſſanctus diſciplinę effugiet fictũ. Qui-
uque Chriſti opera imitatur, oret pro perſequentibus
calumniantibus, vtique ſpiritum eius habet in ſe habi-
item, id eſt ſpiritum ſanctum, qui eſt titulus poſſeſsio-
s eius, quia quemcunque repleuerit ad corpus Chriſti
it pertinere: qui verò Chriſtum non imitatur, nec ſpi-
um eius habet, non pertinet ad patrem illius. *Si autem
riſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt*, id eſt, Mortale
moriturum, *propter peccatum* Adæ: & propter actualia
ſt modum commiſſa, *Spiritus verò*, id eſt, anima, *viuit*
id deum per fidem, *propter iuſtificationem* fidei & baptiſ-
tis, per anticipationem dicit corpus mortuum eſſe, pro
quòd debuit dicere, mortale & corruptibile. Hoc autem
endum eſt: quia non propter terrenam fragilitatem cor
noſtrum mortale eſt, ſed propter peccatum. *Quòd ſi ſpi
eius*, id eſt, patris, *qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis,
itat in vobis*, per fidem, per charitatem, per ſpem, ſicut
it per prophetam. Inhabitabo in illis, *qui ſuſcitauit Ie-
Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra,*
die iudicij, vt vltra non ſint mortalia, *propter inhabitan-
ſpiritum eius in vobis*, in quo inuenerit deus pater in prę-
ti ſeculo habitantem ſpiritumſanctum: vtique potentia
initatis, qua Chriſtum ſuſcitauit, ſuſcitabit & illum in

Eſaiæ.12.

die iudicij ad gloriam,dans ei immortalitatẽ & incorruptibilitatem in corpore,& incommutabilitatem in anima. Paſſio etenim Chriſti à morte animæ liberauit nos in præſenti ſeculo,ſed mors corporis vſque ad generalem reſurrectionem omnibus æqualiter eueniet: *Ergo fratres debitores ſumus non carni,vt ſecundum carnem viuamus.* Debitor eſt qui alicui aliquid debet:Non idcirco creati ſumus ab omnipotente deo vt ſecundum carnem,id eſt,ſecundum deſideria carnis viuamus,quia non ſumus carni debitores, ſed deo,vt ſpiritualiter conuerſemur, cuncta tranſitoria & caduca pro nihilo ducentes,& deo debitum noſtrum reddẽtes.Quid ergo accepimus ab illo vt ei debitores eſſemus? Quicquid boni habemus.Cum enim non eſſemus, ab illo de nihilo conditi ſumus, & cùm noſtro vitio perditi eſſemus,ab ipſo redempti ſumus,donante nobis pariter bona temporalia,& promittente æterna,Et quomodo poſſumus ei debitum reddere?Seruiendo voluntati illius,obtemperãdo mandatis eius:& quicquid boni habemus,nõ noſtris meritis,ſed illius gratiæ imputando. *Si enim ſecundum carnem vixeritis*,id eſt ſi carnales concupiſcentias & delectationes ſecumdum appetitum carnalium deſideriorum opere impleueritis, *moriemini* morte æterna.Quid eſt ſecundum carnem viuere?Carnalia opera exercere, adulterium videlicet,homicidium,furtum, & cætera talia. *Si autem ſpiritu* id eſt,gratia ſancti ſpiritus *facta carnis mortificaueritis,viuetis* vita æterna. videamus primum quæ ſint opera vel facta carnis,ex alijs verbis Apoſtoli.Manifeſta autem ſunt opera carnis,quæ ſunt fornicatio,immunditia,luxuria,& cætera talia quæ ſequuntur.Et quid dicit de fructu & operibus ſpiriutſſancti?Fructus,inquiẽs,ſpiritus eſt charitas,gaudiũ pax,& cætera talia.Quomodo ergo poſſumus mortificare per gratiam ſancti ſpiritus opera carnis?hoc modo : verbi gratia:Viuit in nobis & regnat ſuperbia,accipienres à ſancto ſpiritu humilitatem ,ſimus humiles, & ſic mortificabimus ſuperbiam.Viuit in nobis libido,accipientes à ſpiritu ſancto caſtitatem,ſimus caſti,& ſic poterimus mortificare libidinem.Si, inquit,ſecundum deum viuendo voluptates carnis & deſideria carnalia extinxeritis,beati eritis in vita æterna.*Quicunque enim ſpiritu dei aguntur*. id eſt,reguntur & ducuntur ad bonum, *hi filij dei ſunt*, non per naturam,ſed

per

er adoptionem. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei, in uo clamamus, abba pater.* Iudæi quibus iſta ſcribebat Apoolus, acceperant à patribus ſuis ſpiritum ſeruitutis in tiore, id eſt legem à ſpirituſancto dictatam & ſcriptam: uæ eos cogebat per timorem ad obſeruantiam ſui, minás dicens: Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur. Ipſe iam ſpirituſſanctus, quem illi acceperunt quando data t lex, cogebat eos vt legem obſeruarent: Et quia tunc acperant iſti à patribus ſuis ſpiritumſanctum & legẽ, ideo cit apoſtolus, Non accepiſtis iterum ſpiritum ſeruitutis i vos cogat per timorem ad ſeruitium omnipotentis i, ſed accepiſtis gratiam euangelij, vbi non cogitur aliis venire ad fidem Chriſti timore. Accepiſtis quoque iritum adoptionis ſiue electionis filiorum dei, qui vos in rtem dei vocauit ad libertatem, vt iam non ſitis ſeruiens deo timore ſeruili, ſed amore ac timore filiationis, quo uit bonus filius patri, timens eum offendere. Quod vefubdit, in quo ſpirituſancto clamamus abba pater: tale ac ſi diceret: per quem ſpiritum ſanctum edocti & illunati clamamus, abba pater: niſi enim ſpiritum ſanctum npore baptiſmatis accepiſſemus: nequaquam auderemus um omnipotenrem factorem noſtrum patrem clamare, entes in oratione dominica: Pater noſter qui es in cœ- Nemo enim paganorum hoc præſumit dicere. Abba, rum eſt & Hebræum: pater, Græcum & latinum. Præuins ergo Apoſtolus vtroſque populos ad fidem colligen-, poſuit duo nomina ſub vna ſignificatione, vt illi qui dunt ex Hebræis & Syriis, dicant abba miſerere noſtri: ex Græcis aliiſque omnibus gentibus credunt: dicant er. Tale quid in euangelio Marci habetur, dicente doo, Abba pater, ſi poſſibile eſt tranſeat calix iſte à me. *enim ſpiritus* ſanctus *teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, d ſumus filij dei,* Si quando opera bona agimus deo ſerntes, ſpirituſſanctus qui habitat in nobis, perhibet noteſtimonium in corde per occultam inſpirationem ſine pitu vocis, quia filij dei ſumus effecti in baptiſmate, nõ naturam, ſed per adoptionem: & quia talia faciendo, euerabimus in eius filiatione. *Si autem filij, & hæredes.* ius non meretur accipere hæreditatem, filius accipit:

& nos,ſi filij dei ſumus hæreditatem merebimur accipere. Hoc quoque conſiderandũ quia hæreditas in morte patris confirmatur ſecundum humanas leges. Quam ergo hæreditatem poterit deus pater dare nobis,qui non poteſt mori? Seipſum vtique dabit,vt ſicut eſt immortalis & incorruptibilis,ita & nos ſimus immortales & incorruptibiles atque incommutabiles,theſauri quoque ſapientiæ & ſcientiæ diuinitatis ſuæ. *Hæredes quidem dei,cohæredes autẽ Chriſti.* Hæredes dei patris erimus,vt diximus,ſed conſideremus quomodo ſimus hæredes Chriſti. Hęredes igitur Chriſti iam ex parte ſumus,quia pergens ad paſſionem reliquit nobis poſſeſſionem pacis eccleſiaſticæ,inquiens,Pacẽ relinquo vobis,pacem meam do vobis. Quid plura dicã? Omnia quę ipſe in præſenti ſeculo,ſiue in prędicatione ſiue in miraculis operatus eſt,omnia nobis reliquit ad credendum & tenendum,euangelij quoque teſtamentum, quæ omnia in morte ſua confirmauit. Cohæredes etiam eius erimus poſt generalem reſurrectionem,quando erimus immortales incorruptibileſque in corpore atque incommutabiles in anima,ſicut & ipſe. In gloria quoq; ſimiles ei erimus,quo-
1. Ioan.3. niam videbimus eum ſicuti eſt,velut Ioanes dicit,Chariſſimi filij dei ſumus, & nõdum apparuit quid erimus. Scimus autem quia cum apparuerit,ſimiles ei erimus. Et ipſe domi-
Ioan.12. nus ad patrem,Pater volo vt vbi ſum ego,ibi ſit & miniſter meus. Sicut enim Chriſtus habitat in dextera patris.id eſt, in magnitudine paternę maieſtatis,ita erimus & nos ei cohæredes,quia fulgebimus ſicut ipſe fulſit in monte,& non ſolũ in gloria erimus ei cohæredes,ſed etiã in poteſtate,ſi-
Mat.19. cut ipſe dixit Apoſtolis,Cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſraël. Quid plura dicam? Quicunq; filius dei efficitur & hæres,quæcũque dei ſunt,vtique & ipſe merebitur accipere. Iſta enim omnia cũ ſecuritate expectare poſſumus,ſi fecerimus quod ſequitur: *ſi tamẽ compatimur,* ſubaudis Chriſto *vt glorificemur cum illo.* Quod eſt dicere:tunc merebimur cohæredes Chriſti eſſe in gloria,ſi talia patimur pro amore nominis eius neceſſitate ingruẽte,qualia ipſe pro nobis pertulit,imitantes eius paſſionem
1. Pet.3. & dilectionem,iuxta quod Petrus dicit: Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquens exemplum,vt ſequamini veſti-
gia

ia eius. *Exiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paſſiones huius* *mporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Si quili- et hominum omnia præcepta veteris & noui teſtamenti otuiſſet implere, & omnia genera tormentorum deſpi- ere, carceres videlicet, aculeos, vngulas, vſtiones, lapida- iones, crucifixiones, frixiones in ſartagine per multa cur- ricula temporum, nequaquam eſſet dignus gloria futura, quam percepturi ſunt electi. Quæret aliquis quare? Ideo vtique, quia iſta temporalia ſunt: illa æterna. Quæ erit illa gloria? Quia fulgebunt electi vt ſol in regno patris ſui, & erunt ſicut angeli dei, cernentes præſentiſſimum dei vul- tum, iuxta quod Iohannes dicit, Scimus quoniam cum ap- paruerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. *Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat.* Creaturam in hoc loco appellat hominem: qui merito crea tura appellatur, quia vicio ſuo imaginem amiſit, & ſimili- tudinem omnipotentis dei quam habebat in anima. Iſta ergo creatura, id eſt, omnis homo fidelis, manifeſtationem dei expectat, vt appareat quod promiſſum eſt, quando ipſa re manifeſtabitur qui ſint filij dei, quod modo tenemus in ſpe. Eccleſia ſiquidem in præſenti permixta eſt bonis & malis, omnéſque Chriſtum clamant, & non apparet qui ſint filij dei futuri in re. Cum autem Chriſtus venerit ad iu dicium, & ſeparauerit agnos ab hœdis, dicens iuſtis, Venite benedicti patris mei, tunc reuelabitur qui ſint filij dei in re. *Mat.22.* Quod autem dicit, expectatio ceeaturæ, ſiue expectatio noſtra reuelationem filiorum dei expectat, ſic videntur hęc verba ſonare, quaſi aliud ſit creatura, atque aliud filius dei, cum vnum ſit. Sic denique ſoliti ſunt homines dicere: vi- dentes in præſentia ſui multos colores per diuerſa vaſa ordinatos, expectatio vel expreſſio iſtorum colorum mani feſtationem imaginis expectat, cum non ſit aliud imago, & aliud colores. *Vanitati enim crratura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui fecit eam in ſpe.* in hoc loco & etiam ſubſequentibus, vbi dicit Apoſtolus, quod omnis creatura ingemiſcit, reprehendit beatus Auguſtinus accuratiſſime Origenem, quare in hoc nomine quod eſt creatura, com- prehenderit non ſolum beſtias, ſed etiam ſolem cæterá- que ſydera & angelos pariter cum homine: dicens, omnia vanitati ſubiecta eſſe, & quod maius eſt ingemiſcere in ſuo

& quam traxi ex Adam,operatur in me concupiſcentiam.
Scio enim quia non habitat in me,hoc eſt in carne mea bonum.
Ioan.20 Cum dicit,non habitat in me,totum poſuit pro parte,ſicut & Maria in euangelio,Tulerunt(inquiens) dominũ meũ, id eſt,corpus domini mei,ſed ſubiungens. Hoc eſt in carne mea, expoſuit ipſe quid eſſet quod dicit, Non habitat in me aliquod bonum,& ſeparauit affectum mentis à deſideriis carnis in qua nihil eſt boni,quia ſemper delectatur carnalia opera perficere. *nam velle adiacet mihi*,id eſt, ineſt mihi velle, & voluntas eſt mentis, vt non concupiſcam malũ quod non velim. *perficere autem non inuenio.* quia non poſſum non concupiſcere. Perfectum bonum eſt non ſolum non perficere,ſed nec concupiſcere. *non enim quod volo bonum hoc facio*, quia nollem concupiſcere, & concupiſco. *Sed quod nolo malum hoc ago*,quia concupiſco. *Si autẽ quod nolo illud facio*,id eſt,ſi concupiſco:& delector in carnalibus deſideriis, *iam non ego operor illud.* deſiderium rationabilitate mentis & intentione, *ſed quod habitat in me peccatum*,id eſt,mala conſuetudo peccandi. *Inuenio igitur legem mihi volenti facere bonum* vt non concupiſcam, *quoniã mihi malum adiacet*, conſuetudo videlicet praua & concupiſcentia peccati.Ordo verborum eſt:Mihi volenti facere bonum,inuenio legem bonam & vtilem. ac ſi diceret aliis verbis. Quia delectatio carnis & ſuggeſtio diaboli impellunt me ad malum,volenti mihi facere bonum,inuenio legem
Pſal.36. Moyſi:quæ præcipit declinare mala: & facere bona.

Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem id eſt,ſecundum rationabilitatem mentis. Lex dicit. Non concupiſces,& ego condelector illi, quia nolo concupiſcere, ideóque quod illam delectat, delectat & me. *Video autem aliam legẽ in membris meis, repugnantem legi mẽtis meæ,* id eſt,rationabilitati & intentioni mentis, *& captiuantem me in lege peccati*,id eſt,captiuare volentem in lege malæ conſuetudinis *quæ eſt in membris meis.* Legem membrorum appellat onus pondúſque mortalitatis, quia corpus noſtrum adhuc mortale,trahit nos quotidie ad concupiſcentiam malam & conſuetudinẽ prauã. Lex enim mẽbrorum corporis eſt cõcupiſcere:ſicut lex mentis nõ cõcupiſcere. Alio modo ſecũdũ B. Greg.Alia lex quæ eſt in membris, repugnãs legi mẽtis:intelligitur titillatio carnis,id eſt promotio

motio ad libidinem: vel certe omnis concupiſcentia mala. *Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.* Ex perſona generis humani loquitur: ſicut & ſuperius: vel ex perſona illorum qui recedunt à peccatis & ex toto corde deſiderãt deo ſeruire, ſed impugnantur à concupiſcentiis carnis, & delectationibus corporis, ideoque deſiderãt liberari à corpore mortali & corruptibili: per quod trahuntur ad concupiſcentiam. Sed non omnes homines liberabuntur ab hoc corpore corruptionis. Reprobi enim licet recipiant corpora immortalia, tamen non ideo liberabuntur à corruptione, quia corruptibilia erunt & poterunt corrumpi à vermibus & igne: vt ſicut propriis delectationibus ſeruierunt, & voluptatibus in corpore & anima, ita corpore & anima pœnas æternas luent, electi autem liberabuntur in die iudicij ab omni fœce peccati & mortalitatis atque corruptionis, quia recipient corpora immortalia & incorruptibilia, in anima quoque incommutabilitatem, nec poterunt vltra concupiſcere aut aliquid mali cogitare, ſed in dei omnipotentis contemplatione erunt intenti, & hoc per gratiam dei patris & adiutorium domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem omnia bona habemus. Aliter: Corpus mortis poſſumus intelligere vniuerſitatem vitiorum, ſicut iam ſupra dictum eſt: vnumquodque peccatum per ſe membrum eſt, vniuerſitas verò peccatorum corpus appellatur. Quod idcirco corpus mortis dicitur, quia mortem æternam infert. De quo corpore mortis, id eſt, vniuerſitate omnium peccatorum exorabat apoſtolus liberari. *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati.* Rationabilitate mentis & intentione ſeruio legi dei, conſentiendo ei, dum volo cõcupiſcentię carnali ſubiacere, carne autem legi peccati, id eſt, cõſuetudini malę: quia concupiſco. Inquantum malignus ſpiritus ſuggerit & caro delectat, homo legi peccati ſeruit. inquantum verò contradicit mens his, legi dei ſeruire contendit.

CAPVT VIII.

N*ihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulãt.* Hinc datur nobis intelligi, quia ſe ponit pro omnibus fidelibus. Qui ergo mente ſeruiunt legi dei,

licet concupiſcant carne,nihil damnationis eſt illis, quia non ambulant ſecundum carnem,id eſt,ſecundum carnalia deſideria non viuunt,vel certe in illis,qui iã de corpore mortis ſunt liberati,id eſt, qui ab vniuerſitate omniũ peccatorum tempore baptiſmatis per dei gratiam ſunt exuti, & in eadẽ ſanctitate manent,nihil eſt dãnationis vt morti æternæ ſubiaceant. Lex *enim ſpiritus vitæ in Christo Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.* Legem appellat gratiam ſpiritusſancti,qui ſpiritus vitæ ideo appellatur, quia quoſcunque repleuerit, viuere facit in virtutibus:& dimittendo peccata, perducit ad vitam æternam. Lex enim ſpiritus vitæ, id eſt, gratia ſpiritusſancti, quæ viuificat nos in anima,tempore baptiſmatis liberauit me à conſuetudine peccati per quã peruenitur ad damnationem mortis æternæ. Aliter: Legem in hoc loco gratiam ſancti euangelij poſſumus accipere,quam per ſpiritum ſanctum didicimus, vbi nobis vita repromittitur æterna, vel lex ſpiritus fides intelligitur, quæ ſpiritusſancti eſſe dicitur, quia ab illo:&

1. Cor. 12. per illum conceditur. Nemo enim dicit dominus Ieſus, niſi in ſpirituſancto, & fides vita eſt: quia ad vitam æternam nos ducit. *Nam quod impoſsibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem,deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati.* Impoſsibile erat legi vt hominem iuſtificaret,& mundaret à peccatis, & vt ianuam patriæ cœleſtis aperiret,quod gratia euangelij per paſsionem domini ſaluatoris & aquam baptiſmatis credentibus præſtat. Et in hoc erat ei impoſsibile iſtud facere, in quo infirmabatur per carnem hoc eſt per carnales obſeruantias: & per obſeruationem carnalem illorum qui carnaliter ea intelligebant,atq; carnaliter viuebant.Impoſsibile enim erat ſanguine hircorum mundari peccata: quia lex non venit tollere peccata ſed oſtendere. In hoc infirma erat quia neq; hominem ſe carnaliter obſeruantem,neque ea deſtruentẽ quæ ipſa præcipiebat,iuſtificare poterat,ideóque infirmabatur per carnem,quia à nullo mortalium ſecũdum carnẽ

Actu. 15. impleri poterat.Vnde beatus Petrus dicit. Quid tentatis deum,imponere iugum legis ſuper ceruices fratrum,quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus?Vel in hoc infirmabatur per carnem, quapropter concupiſcentia carnis neminẽ iuſtificabat. Sicut enim medicus in ea parte eſt

te eſt infirmus,in qua nõ poteſt cęco lumen reddere,aliiſque infirmis ſanitatem præbere: ita Lex in ea parte erat infirma , in qua non poterat hominem mundare à criminalibus peccatis,ſed deus pater mittẽs filium ſuum ad ſaluandum genus humanum,quæ miſsio nihil aliud eſt quàm illius incarnatio,quod lex non poterat conferre, contulit ipſe. Quare autem dicit, in ſimilitudinem carnis peccati illum miſſum,cum in veritate credendum ſit, eum verum corpus aſſumpſiſſe ex carne & oſsibus? Corpus noſtrum & caro noſtra caro peccati eſt , quia libidinoſo vſu procreatur,ideóque cum peccato concipitur,cum peccato originali naſcitur,& in hoc ſeculo ſine peccato non poteſt cõuerſari.Corpus verò Chriſti nõ libidinoſo vſu maris & fœminæ eſt procreatum,ſed opere ſpirituſſancti de ſemine mulieris ſine ſemine virili : ideoque ſine peccato conceptus:ſine peccato eſt natus:& ſine peccato ab hoc mundo tranſiuit:& in hoc fuit caro illius in ſimilitudinem carnis peccati : quia veram carnem habuit, ſed ſine peccato. quod nos non habemus , *& de peccato damnauit peccatum in carne.* Licet difficilis videatur iſte veriſiculus, ſenſus tamen iſte eſt: Peccatum appellat apoſtolus in hoc loco carnem Chriſti, nõ quia peccati maculam habuerit:ſed quia pro peccatoribus oblata eſt,ſicut idem Apoſtolus aliâs dicit eum. id eſt , Chriſtum deus pater pro nobis peccatum 1.Cor.3.
fecit,id eſt, hoſtiam pro peccatis. Sic enim hoſtia appellabatur pro peccato in veteri teſtamẽto , maximè in lxx.in- *Leuit.1.*
terpretibus.Vbi dicitur. Poſuit manum ſuam ſuper caput peccati,id eſt,ſuper caput hoſtiæ quæ offerebatur pro peccato. De peccato dãnauit peccatũ in carne ſua.i.de carne ſua , quæ fuit hoſtia pro peccato,dãnauit peccatũ humani generis,nõ peccando per carnem. Dupliciter enim dãnauit, ſiue occidit & mortificauit peccatum generis humani, vel quia non peccauit in carne ſua,vel etiam mortificando illud in cruce,Tale eſt hoc,quaſi quis de barbaris,victoriã ſumat de barbaris,& de Gothis vincat Gothos. *Vt iuſtificatio legis impleretur in nobis*, id eſt, vt per paſsionem eius redempti , & per baptiſmum ab omnibus peccatis liberati, per ſpiritum quoq; ſanctum roborati,opera legis ſpiritualiter implere poſsimus , per cuius impletionem poſſumus iuſtificari.*Qui non ſecundum carnem ambulamus*,id eſt,ſecun-

dum carnalia deſideria viuimus,ſed ſecundum ſpiritũ ſanctum,hoc eſt ſecundum quod ſpirituſſanctus docet & pręcipit: vel certe idcirco dãnauit deus hoſtia factus pro peccato peccatum generis humani, ſeu diabolum qui eſt authar peccati,vt iuſtitia quam lex præfigurabat, in ſacrificiis ſuis,in agno ſcilicet,ariete,columba,& turture,cõpleretur in nobis per Chriſtum in eius paſsione,quam illa ſignificabant. *Qui enim ſecundum carnem ſunt*,id eſt,qui carnaliter viuunt, & carnalibus delectationibus fruuntur. *Quæ carnis ſunt ſapiunt*, hoc eſt,carnalia & temporalia ſolummodo requirunt, non curantes de ſpiritalibus. *Qui verò ſecundum ſpiritum viuunt*, id eſt, ſecundum quod ipſe docet & eius voluntas eſt viuunt, *quæ ſunt ſpiritus ſentiunt*, id eſt, ſpiritalia ſectantur,gaudia patriæ cœleſtis quærentes. Aliter: Homo ex duabus ſubſtantiis conſiſtit, ex carne videlicet & anima. Si actus carnis ſuperauerint affectum mentis, carnalia & temporalia tunc homo requirit,ſi verò affectus ſpiritus ſiue mentis ſuperauerit actus carnis: tunc ſpiritalia ſectatur. *Nam prudentia carnis mors eſt.* Prudentia verò carnis ſiue carnalis eſt malum pro malo reddere, carnalia deſideria ſectari,quæ ſi quis impleuerit,mortẽ æternam ſibi acquirit. Philoſophi definierunt prudentiam eſſe bona temporalia appetere, & mala temporalia cauere. Quæ prudentia quia carnalis eſt, idcirco generat mortem æternam, quoniam dum bona præſentis vitæ omni auiditate deſiderantur, & aduerſa pro Chriſti nomine deſiderantur, bona æternæ vitæ pro nihilo habentur. *Prudentia autem ſpiritus, vita, & pax*, prudentia ſpiritus, id eſt, rationabilitas mentis,eſt malum pro malo non reddere, amicos in deo, & inimicos propter deum diligere: orare pro perſequentibus, & calumniantibus, iuxta quod euangelium præcipit, cuncta temporalia ac tranſitoria ſpernere,
1.Thc.3. gaudia patriæ cœleſtis toto niſu mentis appetere,Prudẽtia enim mentis in præſenti pacem habet, non reddendo malum pro malo, & in futuro vitam æternam meretur. *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt deo.* Quod ſuperius dixit,prudentiam carnis, modo appellat ſapientiam carnis. Sapientia autem carnalis hominis & mundana eſt, in rebus caducis ſpem ponere, & ea operari quæ ſuperius diximus. *Legi enim dei*, id eſt, legi euangelij, quæ dicit,Malum

lum pro malo non reddas, *non eſt ſubiecta*, ſapientia carnalis. Quare? *Quia non poteſt.* Et quare non poteſt? Quia non vult, timens amittere bona temporalia. Dum enim malum pro malo reddunt, odientes inuicem, euangelio contrarij exiſtunt quod inimicos præcipit diligi. *Qui autem in carne ſunt*, id eſt, qui ſecundum carnalia deſideria viuunt: & in ſpe carnalium bonorum ſunt poſiti: *deo placere non poſſunt*, ſubaudis quandiu in talibus manent. *Vos autem*, ô Romani, *in carne non eſtis*, id eſt, in carnalibus deſideriis: quia iam mortificaſtis membra veſtra cum vitiis & concupiſcentiis, *ſed in ſpiritu* eſtis, id eſt, in ſpiritalibus rebus, & ſpiritualia quæritis. *Si tamen ſpiritus dei habitat in vobis*, hoc eſt, ſi ſpiritusſanctus habitat in vobis, tunc vtique ſpiritaliter viuitis. *Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.* Spiritusſanctus communis ſpiritus eſt patris & filij. Quomodo poteſt cognoſci ſi ſpiritusſanctus habitat in nobis? per operationem bonam & veram, quia ſpiritusſanctus diſciplinę effugiet fictũ. Quicunque Chriſti opera imitatur, oret pro perſequentibus & calumniantibus, vtique ſpiritum eius habet in ſe habitantem, id eſt ſpiritum ſanctum, qui eſt titulus poſſeſsionis eius, quia quemcunque repleuerit ad corpus Chriſti facit pertinere: qui verò Chriſtum non imitatur, nec ſpiritum eius habet, non pertinet ad patrem illius. *Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt*, id eſt, Mortale & moriturum, *propter peccatum* Adæ: & propter actualia poſt modum commiſſa, *Spiritus verò*, id eſt, anima, *viuit* apud deum per fidem, *propter iuſtificationem* fidei & baptiſmatis, per anticipationem dicit corpus mortuum eſſe, pro eo quòd debuit dicere, mortale & corruptibile. Hoc autem ſciendum eſt: quia non propter terrenam fragilitatem corpus noſtrum mortale eſt, ſed propter peccatum. *Quòd ſi ſpiritus eius*, id eſt, patris, *qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, habitat in vobis*, per fidem, per charitatem, per ſpem, ſicut dicit per prophetam. Inhabitabo in illis, *qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra*, in die iudicij, vt vltra non ſint mortalia, *propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis*, in quo inuenerit deus pater in præſenti ſeculo habitantem ſpiritumſanctum: vtique potentia diuinitatis, qua Chriſtum ſuſcitauit, ſuſcitabit & illum in

Eſaiæ.12.

die iudicij ad gloriam, dans ei immortalitatẽ & incorruptibilitatem in corpore, & incommutabilitatem in anima. Paſſio etenim Chriſti à morte animæ liberauit nos in præſenti ſeculo, ſed mors corporis vſque ad generalem reſurrectionem omnibus æqualiter eueniet: *Ergo fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus.* Debitor eſt qui alicui aliquid debet: Non idcirco creati ſumus ab omnipotente deo vt ſecundum carnem, id eſt, ſecundum deſideria carnis viuamus, quia non ſumus carni debitores, ſed deo, vt ſpiritualiter conuerſemur, cuncta tranſitoria & caduca pro nihilo ducentes, & deo debitum noſtrum reddẽtes. Quid ergo accepimus ab illo vt ei debitores eſſemus? Quicquid boni habemus. Cum enim non eſſemus, ab illo de nihilo conditi ſumus, & cùm noſtro vitio perditi eſſemus, ab ipſo redempti ſumus, donante nobis pariter bona temporalia, & promittente æterna, Et quomodo poſſumus ei debitum reddere? Seruiendo voluntati illius, obtemperã do mandatis eius: & quicquid boni habemus, nõ noſtris meritis, ſed illius gratiæ imputando. *Si enim ſecundum carnem vixeritis*, id eſt ſi carnales concupiſcentias & delectationes ſecumdum appetitum carnalium deſideriorum opere impleueritis, *moriemini* morte æterna. Quid eſt ſecundum carnem viuere? Carnalia opera exercere, adulterium videlicet, homicidium, furtum, & cætera talia. *Si autem ſpiritu* id eſt, gratia ſancti ſpiritus *facta carnis mortificaueritis, viuetis* vita æterna. videamus primum quæ ſint opera vel facta carnis, ex alijs verbis Apoſtoli. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, luxuria, & cætera talia quæ ſequuntur. Et quid dicit de fructu & operibus ſpiriut ſancti? Fructus, inquiẽs, ſpiritus eſt charitas, gaudiũ pax, & cætera talia. Quomodo ergo poſſumus mortificare per gratiam ſancti ſpiritus opera carnis? hoc modo: verbi gratia: Viuit in nobis & regnat ſuperbia, accipientes à ſancto ſpiritu humilitatem, ſimus humiles, & ſic mortificabimus ſuperbiam. Viuit in nobis libido, accipientes à ſpiritu ſancto caſtitatem, ſimus caſti, & ſic poterimus mortificare libidinem. Si, inquit, ſecundum deum viuendo voluptates carnis & deſideria carnalia extinxeritis, beati eritis in vita æterna. *Quicunque enim ſpiritu dei aguntur.* id eſt, reguntur & ducuntur ad bonum, *hi filij dei ſunt*, non per naturam, ſed

per adoptionem. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus, abba pater.* Iudæi quibus iſta ſcribebat Apoſtolus, acceperant à patribus ſuis ſpiritum ſeruitutis in timore, id eſt legem à ſpirituſancto dictatam & ſcriptam: quæ eos cogebat per timorem ad obſeruantiam ſui, minās & dicens: Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur. Ipſe etiam ſpirituſſanctus, quem illi acceperunt quando data eſt lex, cogebat eos vt legem obſeruarent: Et quia tunc acceperant iſti à patribus ſuis ſpiritumſanctum & legē, ideo dicit apoſtolus, Non accepiſtis iterum ſpiritum ſeruitutis qui vos cogat per timorem ad ſeruitium omnipotentis dei, ſed accepiſtis gratiam euangelij, vbi non cogitur aliquis venire ad fidem Chriſti timore. Accepiſtis quoque ſpiritum adoptionis ſiue electionis filiorum dei, qui vos in partem dei vocauit ad libertatem, vt iam non ſitis ſeruientes deo timore ſeruili, ſed amore ac timore filiationis, quo ſeruit bonus filius patri, timens eum offendere. Quod verò ſubdit, in quo ſpirituſancto clamamus abba pater: tale eſt ac ſi diceret: per quem ſpiritum ſanctum edocti & illuminati clamamus, abba pater: niſi enim ſpiritum ſanctum tempore baptiſmatis accepiſſemus: nequaquam auderemus deum omnipotentem factorem noſtrum patrem clamare, dicentes in oratione dominica: Pater noſter qui es in cœlis. Nemo enim paganorum hoc præſumit dicere. Abba, Syrum eſt & Hebræum: pater, Græcum & latinum. Præuidens ergo Apoſtolus vtroſque populos ad fidem colligendos, poſuit duo nomina ſub vna ſignificatione, vt illi qui credunt ex Hebræis & Syriis, dicant abba miſerere noſtri: qui ex Græcis aliiſque omnibus gentibus credunt: dicant pater. Tale quid in euangelio Marci habetur, dicente domino, Abba pater, ſi poſſibile eſt tranſeat calix iſte à me. *Iſte enim ſpiritus* ſanctus *teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij dei,* Si quando opera bona agimus deo ſeruientes, ſpirituſſanctus qui habitat in nobis, perhibet nobis teſtimonium in corde per occultam inſpirationem ſine ſtrepitu vocis, quia filij dei ſumus effecti in baptiſmate, nō per naturam, ſed per adoptionem: & quia talia faciendo, perſeuerabimus in eius filiatione. *Si autem filij, & hæredes.* Seruus non meretur accipere hæreditatem, filius accipit:

& nos,ſi filij dei ſumus hæreditatem merebimur accipere. Hoc quoque conſiderandũ quia hæreditas in morte patris confirmatur ſecundum humanas leges. Quam ergo hæreditatem poterit deus pater dare nobis, qui non poteſt mori? Seipſum vtique dabit, vt ſicut eſt immortalis & incorruptibilis, ita & nos ſimus immortales & incorruptibiles atque incommutabiles, theſauri quoque ſapientiæ & ſcientiæ diuinitatis ſuæ. *Hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Chriſti.* Hæredes dei patris erimus, vt diximus, ſed conſideremus quomodo ſimus hæredes Chriſti. Hęredes igitur Chriſti iam ex parte ſumus, quia pergens ad paſſionem reliquit nobis poſſeſſionem pacis eccleſiaſticæ, inquiens, Pacẽ relinquo vobis, pacem meam do vobis. Quid plura dicã? Omnia quę ipſe in præſenti ſeculo, ſiue in prędicatione ſiue in miraculis operatus eſt, omnia nobis reliquit ad credendum & tenendum, euangelij quoque teſtamentum, quæ omnia in morte ſua confirmauit. Cohæredes etiam eius erimus poſt generalem reſurrectionem, quando erimus immortales incorruptibiléſque in corpore atque incommutabiles in anima, ſicut & ipſe. In gloria quoq; ſimiles ei erimus, quo

1. Ioan. 3. niam videbimus eum ſicuti eſt, velut Ioanes dicit, Chariſſimi filij dei ſumus, & nõdum apparuit quid erimus. Scimus autem quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus. Et ipſe domi

Ioan. 12. nus ad patrem, Pater volo vt vbi ſum ego, ibi ſit & miniſter meus. Sicut enim Chriſtus habitat in dextera patris, id eſt, in magnitudine paternę maieſtatis, ita erimus & nos ei cohæredes, quia fulgebimus ſicut ipſe fulſit in monte, & non ſolũ in gloria erimus ei cohæredes, ſed etiã in poteſtate, ſi

Mat. 19. cut ipſe dixit Apoſtolis, Cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſraël. Quid plura dicam? Quicunq; filius dei efficitur & hæres, quæcũque dei ſunt, vtique & ipſe merebitur accipere. Iſta enim omnia cũ ſecuritate expectare poſſumus, ſi fecerimus quod ſequitur: *ſi tamẽ compatimur,* ſubaudis Chriſto *vt glorificemur cum illo.* Quod eſt dicere: tunc merebimur cohæredes Chriſti eſſe in gloria, ſi talia patimur pro amore nominis eius neceſſitate ingruẽte, qualia ipſe pro nobis pertulit, imitantes eius paſſionem

1. Pet. 3. & dilectionem, iuxta quod Petrus dicit: Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſti

gia

gia eius. *Exiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Si quilibet hominum omnia præcepta veteris & noui teſtamenti potuiſſet implere, & omnia genera tormentorum deſpicere, carceres videlicet, aculeos, vngulas, vſtiones, lapidationes, crucifixiones, frixiones in ſartagine per multa curricula temporum, nequaquam eſſet dignus gloria futura, quam percepturi ſunt electi. Quæret aliquis quare? Ideo vtique, quia iſta temporalia ſunt: illa æterna. Quæ erit illa gloria? Quia fulgebunt electi vt ſol in regno patris ſui, & erunt ſicut angeli dei, cernentes præſentiſſimum dei vultum, iuxta quod Iohannes dicit, Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. *Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat.* Creaturam in hoc loco appellat hominem: qui merito creatura appellatur, quia vicio ſuo imaginem amiſit, & ſimilitudinem omnipotentis dei quam habebat in anima. Iſta ergo creatura, id eſt, omnis homo fidelis, manifeſtationem dei expectat, vt appareat quod promiſſum eſt, quando ipſa re manifeſtabitur qui ſint filij dei, quod modo tenemus in ſpe. Eccleſia ſiquidem in præſenti permixta eſt bonis & malis, omnéſque Chriſtum clamant, & non apparet qui ſint filij dei futuri in re. Cum autem Chriſtus venerit ad iudicium, & ſeparauerit agnos ab hœdis, dicens iuſtis, Venite benedicti patris mei, tunc reuelabitur qui ſint filij dei in re. Quod autem dicit, expectatio ceeaturæ, ſiue expectatio noſtra reuelationem filiorum dei expectat, ſic videntur hęc verba ſonare, quaſi aliud ſit creatura, atque aliud filius dei, cum vnum ſit. Sic denique ſoliti ſunt homines dicere: videntes in præſentia ſui multos colores per diuerſa vaſa ordinatos, expectatio vel expreſſio iſtorum colorum manifeſtationem imaginis expectat, cum non ſit aliud imago, & aliud colores. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui fecit eam in ſpe.* in hoc loco & etiam ſubſequentibus, vbi dicit Apoſtolus, quod omnis creatura ingemiſcit, reprehendit beatus Auguſtinus accuratiſſime Origenem, quare in hoc nomine quod eſt creatura, comprehenderit non ſolum beſtias, ſed etiam ſolem cæteráque ſydera & angelos pariter cum homine: dicens, omnia vanitati ſubiecta eſſe. & quod maius eſt ingemiſcere in ſuo

Mat. 25.

curſu & operatione.ſed licet omnis creatura, quæ poteſt mutari in melius aut deterius, ſicut ſancti angeli quondam potuerunt, licet modo non poſſint illi qui deo adhærent, aut quæ poteſt à lætitia in triſtitiam conuerti, vt homo: vel cæteræ omnium rerum creaturæ comparatione omnipotentis dei qui ſemper idem eſt, vanitas ſint, ſicut dicit Eccleſiaſtes, Vanitas vanitatum & omnia vanitas, tamen non ideo omnis ingemiſcit, ſicut angeli deo adhærentes, quia iam immutabiles ſunt effecti, ſicut Ezechieli monſtratum eſt in cryſtalo quod erat ſuper capita animalium, & ſicut illa quę irrationabilis eſt, vel anima caret. Quapropter creaturæ nomine debemus intelligere hominem, qui cum omnibus creaturis quandam communionem habet, quia omnis creatura in tria diuiditur. Aut enim eſt corporalis: quę poteſt moueri & volui per loca: aut eſt animalis qua anima viuificatur, aut eſt ſpiritualis, vt angeli qui ratione vtuntur. Homo ergo in hoc quòd corpus habet, coniumgitur corporalibus creaturis per animam, anima vegetantibus, per rationē qua diſcernit inter bonum & malum, ſpiritalibus. Quod b. Greg. aliis verbis, ſed eodem ſenſu ita exponit dicens. Habet homo inquit, eſſe, cum lapidibus, viuere cum arboribus, ſentire & viuere cum animalibus: intelligere, id eſt, rationabilitatem habere, cum angelis. Creatura enim; id eſt, omnis homo viuens in carne, vanitati, id eſt, mutabilitati, mortalitati, corruptioni ſubditus eſt, non volens, quia ſponte quidem peccauit in paradiſo, ſed non ſponte neque volens ſubiectus eſt mortalitati & pœnæ. Verbi gratia, Sicut latro qui ſponte committit furtum, ſed non ſponte ſuſpenditur, & licet ipſe nollet, tamen ſubiectus eſt vanitati propter eum, id eſt, propter iuſtum omnipotentis dei iudicium, qui ſubiecit eum in ſpe liberationis & veniæ. Nam in hoc oſtenditur deus omnipotens eſſe iuſtus, quia eius peccatum nō dimiſit impunitum & in hoc prædicatur eſſe miſericors: quia non ſtatim illum penitus damnauit & occidit, ſed reſeruauit ad pœnitentiam, dans ei veniæ ſpem & liberationis regreſſioniſque in gradum priſtinum, vt expectet illud quod in ſequentibus dicitur, *Quia & ipſa creatura*, id eſt quilibet homo electus, *liberabitur* in die iudicij, *à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei.* Homo in præſenti ſeculo ſub ſeruitute corru-

Eccl. 1. / Eze. 1. (margin)

te corruptionis & mortalitate eſt poſitus, quia ſubiacet mutabilitati & vitiis, liberabitur autẽ in die iudicij ab omni fęce mortalitatis & peccati, quando mortale corpus acceperit immortalitatem: & corruptibile hoc incorruptionem, & tranſibit in libertatem gloriæ filiorum dei, quia erit ſimilis Chriſto in gloria, & in libertatem filiationis adoptiuæ, de qua ait dominus Iudæis. Si vos filius liberauerit, vere liberi eſtis. Poteſt etiam differentia eſſe in hoc loco inter creatorem & creaturam. Nam paulo ſuperius vbi dixit, Expectatio creaturæ filiorum dei reuelationem expectat, fideles tantummodo poſſunt intelligi, qui iam credebant, hic verò vbi dicit, ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, infideles intelligi poſſunt, qui necdum temporibus Apoſtolorum crediderant, prædeſtinati tamen erant ad vitam, vnde & poſtea crediderunt. *Scimus enim quod omnis creatura*, id eſt, omnis homo, *ingemiſcit, & parturit vſque adhuc*, in hoc loco vt dicit b. Auguſt. non eſt Origenes ſequendus, neque ſequaces eius qui omnem creaturam rationabilem & irrationabilem, corporalem & incorporalem comprehendunt. Non enim omnis creatura ingemiſcit, vt illi volunt. ſed homo qui cum omni creatura quãdam communionem habet, eo modo quo paulo ſuperius dixit. Omnis, inquit, creatura, id eſt, omnis homo ingemiſcit, affligitur, triſtatur in dolore: in fame & ſiti, in frigore & nuditate, in carceribus. & parturit: ſiue (quod melius habetur in græco) dolet in multis anguſtiis vſq; adhuc, id eſt, vſque ad diem iudicij, & quamdiu dicitur adhuc, vel quamdiu dicitur hodie, ſemper ſubiacebit creatura humana anguſtiis & doloribus, illi autem qui iam regnant cum deo, & quotidie tranſeunt ad requiẽ ſempiternam, poſtquam ab huius ſeculi ærumnis liberãtur non ingemiſcunt, *non ſolũ autẽ illa* ſubaudis creatura, id eſt; non ſolum credentes, & non credentes ingemiſcunt & dolent in præſenti vita, *ſed & noſipſi*, ſubaudis apoſtoli: qui perfectioris fidei ſumus, *primitias ſpiritus habentes*, dolemus, *& ipſi intra nos gemimus*, in corde & mente, ſuſtinentes carceres, pœnurias, egeſtates, multáſq; anguſtias & afflictiones. Bene & conuenienter dicit. Nõ ſolum illi ingemiſcũt: ſed & noſipſi apoſtoli primitias ſpiritusſancti habentes, quia ſicut illos primos elegit de⁹: ita primi accipere meruegitur

Ioan. 8.

Ioan.20. runt ſpiritum ſanctum in die reſurrectionis, quando dixit eis, Accipite ſpiritumſanctum. Die quoque penthecoſtes, quando in linguis igneis venit ſuper eos ſpiritusſanctus. Vel etiam primitias ſpiritus dixit, id eſt, maiora dona ſpiritusſancti acceperunt in prædicatione, vt omnium gentium linguis loquerentur: in miraculis quoque quibus præ omnibus mortalibus abundantes glorioſi extiterunt. Legitur enim in actibus apoſtolorum quòd ponebant infirmos, & mortuos in plateis, vt veniente Petro ſaltem vmbra illius veniret ſuper illos & ſanarentur. *Actu. 5.* Beatum quoque Andreã legimus vno die triginta & eo amplius mortuos ſuſcitaſſe. Primitiæ ſiquidem appellãtur optimæ quæque & chariora, ſicut in lege habetur, offeres primitias auri & argenti tui domino, id eſt, optima & cariora. Re enim vera ita dignum erat, vt per quorum miniſterium doctrina euangelica, & fides dominica per quadrifidum orbem diffamanda erat, maiora dona ſpiritusſancti acciperent. Aliter: Non ſolùm, inquit, alij ingemiſcunt, ſed etiam nos qui primitias ſpiritus noſtri, id eſt, qui rationabilitatem & deuotionem mentis noſtræ deo iam habemus oblatas in holocauſtum: quod igne dilectionis dei & proximi ardet, de quo igne dominus ait, Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? *Lucæ 21.* Nunquid primitias mentis ſuæ idem Apoſtolus non habebat deo oblatas, qui dicebat, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati? *Sup. 7.* Apoſtolus etenim rationabilitate mentis & intentione ſeruiebat legi dei conſentiendo ei in hoc, quia nolebat concupiſcentiæ carnali ſubiacere, carne autem legi peccati, id eſt, conſuetudini malæ qua concupiſcebat. *Expectantes adoptionem filiorum dei redemptionem corporis noſtri.* Quæſtio oritur in hoc loco, cum Apoſtolus in ſuperioribus locis huius epiſtolæ dicat. Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quòd ſumus filij dei, & alibi. Chriſtus nos redemit de maledicto legis, quare modo dixerit expectare nos adoptionem, ſiue electionem filiorum dei: & redemptionem corporis noſtri, id eſt, totius eccleſiæ quæ eſt corpus Chriſti. Quæſtio hæc in ſequentibus ſoluitur tibi cum dicit Apoſtolus. *Spe enim ſalui facti ſumus*, in ſpe quidem iam filij dei ſumus omnes credentes, & redempti paſsione Chriſti, ſed adhuc expectamus, vt quod modo

ſumus & tenemus in ſpe: quandoque ſimus & poſsideamus in re. Omnes quidem credentes fidem habemus, quod ſimus filij dei, & ſimus redempti ſanguine paſsionis eius, ſed non proderit aliis paſsio eius, niſi electis qui & filij dei erunt ſicut Ioannes dicit, Chariſsimi, filij dei ſu- *1.Ioan.5.*
mus modo in ſpe: & nondum apparuit, quid erimus in re. Scimus autem, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Spe enim ſalui facti ſumus, ſicuti fides eſt credere ea quæ non videmus: ita ſpes eſt expectatio futurorum bonorum. Per paſsionem enim Chriſti redempti ſumus in ſpe: Per baptiſmum autem accipimus remiſsionem peccatorum, & filij dei ſumus in ſpe, non in re, quia necdum apparet quales futuri ſumus. *Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes*, quaſi diceret, illa res quæ videtur non eſt ſpes. *Nam quod videt quis quid ſperat?* Illud quod videmus non ſperamus. verbi gratia, video te in præſentia mea ſtare, non te ſpero venturum. *Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus*, id eſt, non deficimus. Inter ſpem & rem media eſt patientia: quia per patientiam qua ſancti ſuſtinent aduerſa huius ſeculi non quærentes in præſenti mercedem, ſperant ſe peruenire ad gloriam æternam. *Similiter & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram*, id eſt, ſicut ſpes & patientia adiuuant & ſuſtinent infirmitatem mentis noſtræ, ita & ſpiritusſanctus, infirmitas autem animæ eſt plerunque illa petere quæ nobis non conueniunt: ſicut ſequentia manifeſtant. *Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus.* Plerunque dum volumus bona nobis petere, contraria & aduerſa petimus, ſi nobis illa conſiderentur, ſicut beatus Paulus contraria ſibi petebat, quando petebat auferri à ſe ſpiritum tentationis & infirmitatem. Si enim exaudiretur, forſitan reuelationum magnitudine ſe extolleret, & caderet in lapſum. Sic etiam plerunque poſiti in proſperitate, petimus illam nobis conſeruari, quæ ſi ſemper nobis maneret forſitan amore ſui implicaret animum noſtrum. Similiter quando ſumus poſiti in infirmitate cauſa probationis aut emendationis implorамus liberari: quæ ſi à nobis tolleretur: fortaſſe ad peccata priſtina reuerteremur aut remiſsius in bono opere laboraremus. Ideóque neſcimus orare ſicut oportet, niſi

ſpirituſancto docente, *ſed ipſe ſpiritus* ſanctus, *poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Dicit beatus Ambroſius, quia ſi quando fideles aliquid petunt contra ſalutem ſuam per ignorantiam, non per iactantiam, ſpirituſſanctus qui vnius ſubſtantiæ eſt cum patre & filio, interponit ſe in medio inter nos & deum patrem, & poſtulat pro nobis quæ vtilia ſunt, non cum impulſu aëris, neque cum ſonitu vel ſtrepitu vocis, ſed inenarrabiliter, ſicut conuenit eius diuinitati, qua æqualis, & conſubſtantialis eſt deo patri, & plerunque ea quæ nos petimus nobis contraria ipſe mutat in melius, non dando quod petimus. Poſtulare etiam dicitur pro nobis: ſecundum alios doctores: ac gemere, quia quoſcunque gratia ſua replet, poſtulantes facit & gementes pro ſuis reatibus & aliorũ: vel quia differũtur á regno, qui gemitus bene inenarrabiles dicũtur, quia nemo poteſt enarrare quantæ cõpunctiones in cordibus fidelium ſint, vel quanta remuneratione digni ſunt coram deo. *Qui autẽ ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum deum poſtulat pro ſanctis.* Deus pater cum filio ſuo, qui omnia arcana cordium & ſecretorum non ſolùm hominũ: ſed & angelorum penetrat: ſcit quid deſideret ſpirituſſanctus, habitans in cordibus fidelium ſuorũ, quia vnius ſcientiæ ſunt, vel quod nos deſiderare faciat. Poſtulat quoque ſecundum deum pro ſanctis, quoniam ea facit nos poſtulare quæ & deo placeant, & nobis vtilia ſint, ita vt dicamus poſiti in oratione. Deus æterne qui abſconditorum & futurorum es cognitor, ſicut ſcis nobis neceſſarium eſſe, & ſicut tibi placet miſerere noſtri. Deo ergo loquitur ſine ſtrepitu vocis, cum nobis tacere videtur: quia & videt cum non videatur, & hæc petit quæ ſcit deo patri placere & nobis prodeſſe, vnius enim voluntatis eſt ipſe & pater. *Scimus autem quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in bonum his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.* Illi qui diligunt deum, qui mandata eius cuſtodiunt & ſeruant, ſicut

Ioan.14. dominus dicit. Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit, hoc dicit, quia diligentes deum, & mandata eius ſeruantes, & qui ſecundum propoſitum ſiue prædeſtinationem omnipotentis dei ad hoc vocati ſunt, vt ſanctè viuẽdo ſancti ſint, ſi quando aliquid inepte atque imperite contra ſuam vtilitatẽ petunt, ſicut & Paulus & filij Zebedæi,

deus

deus omnipotens cooperatur illis in bonum,aut non dan-
do quod petunt,aut etiam mutando aliud pro ipſo quod
petunt,neque imputat illis in peccatum,ſed ea tribuit quæ
danda ſunt deum amantibus. Bene autem dicit cooperan
tur , quia operantur illi qui petunt, cooperatur deus om- *Mat.20.*
nipotens : implendo quæ ad ſalutem illorum pertinent.
Nam quos præſciuit , ſubaudis eſſe credituros, & in ſua fide
permanſuros , illos *& prædeſtinauit*, ſiue præfiniuit & or-
dinauit , *conformes fieri imaginis filij ſui*, id eſt , ſimiles fieri
in gloria humanitatis filij ſui , qui reformabit corpus hu-
militatis noſtræ(vt idem Apoſtolus alibi dicit)configura-
tum corpori claritatis ſuæ : Licet enim in potentia diui-
nitatis non ſimus æquales illi,tamen in gloria & in immor
talitate , & in incorruptione erimus ſimiles ei : quoniam
videbimus eum ſicuti eſt : vel certe ad hoc prædeſtinauit
eos conformes fieri imaginis filij ſui,vt ſicut Chriſtus pec-
catum non fecit nec inuentus eſt dolus in ore eius , ita & *Eſaiæ. 53.*
illi qui fratres volunt exiſtere domini Ieſu Chriſti, non
habeant voluntatē peccandi.*Vt ſit ipſe primogenitus in mul-
tis fratribus*. Omnis vnigenitus poteſt dici primogenitus,
non tamen omnis primogenitus dici poteſt vnigenitus,
Quicunque enim primus aperit vuluam matris naſcendo,
nec habet alios fratres ſequaces, & primogenitus eſt , &
vnigenitus : qui verò primus egreditur ab vtero mater-
no & habet poſtmodum fratres ſequentes , ſolummodo
primogenitus eſt.Filius autem dei redemptor videlicet hu
mani generis,ſi digna conſideratione perpendimus , tam
ſecundum diuinitatem , quàm ſecundum humanitatem,&
vnigenitus prædicandus eſt & primogenitus. Vnigeni-
tus quidem eſt ſecundum diuinitatem,quia in natura diui
nitatis non habet alios fratres:primogenitus verò eſt,quia
ante omnem creaturam non factus ſed genitus eſt,ſicut
per Salomonem dicit. Ego ſapientia ex ore altiſsimi pro- *Eccle.24.*
diui , primogenita ante omnem creaturam.Secundum hu
manitatem autem vnigenitus quidem poteſt dici beatæ
Mariæ,& primogenitus in multis fratribus adoptiuis,quia
ipſe primus ſurrexit à mortuis, primus aſcendit ad cælos. *Ioan 20.*
Iſti ſunt fratres,de quibus ipſe dixit ad Mariam , Vade ad
fratres meos,& dic eis. Fratres enim illius dicuntur omnes
fideles in hoc,quia homo fieri dignatus eſt. Sed is qui fra-

ter noſter eſt ſecundum carnem, ipſe dominus deus noſter eſt ſecundum diuinitatem. *Quos autem prædeſtinauit,* ſiue præfiniuit ſecum regnaturos in æterna beatitudine, *hos & vocauit* per ſe & per apoſtolos ſuos. Vocat quoque modo vſque ad finem iudicii. *Et quos vocauit* per gratiam ſuam vt permanerent in gloria ſecum, *hos & iuſtificauit* per paſsionem ſuam, per baptiſmum & fidem exornatam bonis operibus, & iuſtificabit vſque ad finem ſeculi. *Quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit.* Præterito tempore vtitur Apoſtolus in hoc loco pro futuro, in hoc quod dicit, glorificauit, morem ſacræ ſcripturæ tenens, quæ ſic ſolet narrare futura quaſi præterita. Illos enim quos vocauit, & iuſtificauit in præſenti ſeculo, hos glorificauit in die iudicij: ſicut idem Apoſtolus aliâs dicit.

Collo. 3. Cum Chriſtus apparuerit, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria, *quid ergo dicemus ad hæc*? ſubaudis quæ mox diximus de vocatione, iuſtificatione, & glorificatione, id eſt, quam gratiarum actionem reddemus illi, qui gratis nulliſque meritis præcedentibus antequam eſſemus, nos prædeſtinauit regnaturos ſecum, ac poſtea vocauit & iuſtificauit, ad vltimum etiam & glorificabit? Tale

Pſal. 119. eſt & illud Pſalmiſtæ. Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Poteſt & intelligi, Quid prædeſtinationi dei contradicere poſſumus, ſi omnes nō prædeſtinamur ad hoc vt regnemus cum illo? *Si deus pro nobis* ſubaudis eſt, vel pugnat qui prædeſtinat, iuſtificat, & glorificat, *quis contra nos*? Valet pugnare, Nullus: Neque diabolus, neque Nero ſiue quilibet perſecutor, *qui etiam proprio filio ſuo non pepercit,* id eſt, à morte non ſeruauit, *ſed pro nobis omnibus*, prædeſtinatis ad vitam æternam, *tradidit illum.* Et ipſe pater tradidit filium, quia tradi permiſit, multiſque modis eſt ipſe filius traditus. Hoc verbum quod eſt parcere aliquando ſignificat dimittere. Vt illud in Vergilio. Parce metu Cytheræa, id eſt, dimitte metum. Aliquando ſignificat ſeruare, ſicut hic, qui proprio filio ſuo non pepercit. Vnde apes parcæ vocantur, id eſt, ſeruatrices, quia ſeruant ſua mella, *quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit.* Hoc maxime ad Apoſtolos refertur

Matt. 9. quibus ait veritas. Cū ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper duodecim ſedes: poteſt referri

ferri & ad omnes prædeſtinatos, qui in capite ſuo Chriſto omnia poſsident,quæ ipſe poſsidet.Cum enim omnis creatura longè incomparabiliter diſtet à filio dei,per quem facta ſunt omnia, ſi deus pater intantum nos dilexit, vt pro nobis traderet illum, vtique poterit in nobis iſta implere.

Quis accuſabit aduerſus electos dei? id eſt,quis ſumet accuſationem aduerſus electos dei? diabolus accuſat electos dei,ſicut accuſauit beatum Iob,ſed meritum auxit, non minuit,quia vir iuſtus eius aduerſa patienter ſuſtinuit. Notandum autem quia hæc ſententia ſecundum beatum Auguſtinum per interrogationem & percontationẽ legi debet,& ſicut ipſe dicit,percontationi multa poſſunt reſponderi,interrogationi autem aut affirmatiue debet reſponderi etiam aut negatiue, non pronunciabitur ergo ita vt poſt percontationem qua dicimus, quis accuſabit aduerſus electos dei?illud quod ſequitur *deus qui iuſtificat* enuntietur ſono interrogantis,vt tacitè reſpondeatur non. Similiter illud quod ſequitur *quis eſt qui condemnet?* percõtando legendum eſt: vt ſubinferatur interrogando *Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt imò qui & reſurrexit,* & ſubintelligatur tacite, non. Et eſt ſenſus: Nunquid Chriſtus, qui mortuus eſt pro nobis & reſurrexit, vt nobis vitam donaret condemnabit nos?Non vtique, ſed ſaluabit. Hoc verò quod ſequitur,qui eſt ad dexteram patris, qui etiam interpellat pro nobis, non iam interrogando, ſed potius affirmando pronunciandum eſt. *qui eſt ad dexteram dei*, id eſt, in plenitudine & magnitudine paternæ maieſtatis, *qui etiam interpellat pro nobis* deum patrem non voce, ſed miſeratione,dum quotidie hominem quem aſſumpſit, & grauiſſimum genus mortis quod pro nobis ſuſtinuit vultui pater no offert, vt noſtri miſereatur. *Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti?* Ad ſuperiora pertinet vbi ait: Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quia omne quod in præſenti eſt, comparatione futuræ gloriæ momentaneum eſt,ideoq; alloquitur Romanos, ne deficerent in tribulationibus.Videte Petrũ,conſiderate Paulum,ante potuit Nero illos occidere,quã à charitate Chriſti ſeiungere.Stephanus lapidibus obrutus. Laurentius vſtus.non potuerunt à Chriſto ſeparari: quoniam ita erant mente deo copulati,vt inſenſibiles eſſent ad omnia tolerã-

Iob 3.

da tormenta. Nunquid nos ſeparabit *tribulatio, an anguſtia?* Anguſtia dicitur omnis neceſsitas, omniſq; indigẽtia. *perſecutio* autem eſt vis mali. Nam perſequi eſt apertè vim inferre. *periculum.* Periculum in multis rebus & in inſidiis accipitur. *gladius.* Gladius verò poteſt ſignificare quælibet genera ſuppliciorum, *fames & nuditas?* non poterant eos ſeparare quia habebant panem verum Chriſtum, qui eos

Sup.6. ſpiritaliter paſcebat & veſtiebat, ſicut alibi Apoſtolus ait: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. *quia propter te mortificamur tota die.* Vox martyrum ad Chriſtum, Tota die dicit.i. omni tẽpore quandiu viuimus, quia qui perſeuerauerit vſque in finem, coronabitur. Non enim ſufficit vno die pro Chriſto tribulationem pati, ſed omni tẽpore ſi neceſſe fuerit. *æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis,* quę occiduntur ſine reluctatione. Sicut oues non reluctantur cum ad mortem ducuntur, ita & nos non reluctemur, dum occiſioni paramur. *Sed in his omnibus* tribulationibus tormentíſque poſiti *ſuperamus* & vincimus *propter eum qui dilexit nos,* id eſt, propter Chriſtũ qui nos dilexit vſque ad mor

Matt.24. tem, quia pro nobis eſt mortuus, & qui nobis dixit: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. *Certus enim ſum, quia neque mors,* quæ infligitur corpori, poterit nos ſeparare à charitate Chriſti. Nõ dixit opinor, ſed certus ſum, *neque vita,* ſubaudis præſens quæ in longinquum abnegationibus Chriſti promittitur. & eſt ſenſus. Si minatus fuerit mihi Nero mortem omnibus crudeliorem, aut vitam in præſenti ſeculo omnibus feliciorem, non poterit me ſeparare à fide Chriſti, ſed neque alios coapoſtolos meos, *neque angeli,* ſubaudis maligni, qui

Gala.3. transfigurant ſe in angelos lucis. Vel ſecundum illud: Si angelus de cœlo euangelizet vobis præter quod nos euãgelizamus, anathema ſit. Et eſt ſenſus: Et ſi angelus de cœlo vellet me ſeparare à charitate Chriſti, quod fieri non poteſt, non poſſet me ſeparare, *neque principatus,* id eſt contrariæ poteſtates dæmonum, quæ aliis principãtur, de qui-

Ephe.6. bus ipſe dicit in epiſt. ad Ephe. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes &

Luc.11. poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum. *neque virtutes,* contrariæ dæmonum, quæ ſub ipſis principibus cõſiſtunt. *neque inſtantia.* i. præſentia bona quæ promittuntur

tuntur credentibus,vel mala quæ minantur. *neque futura,* ſubaudis bona vel mala iſtius ſeculi,*neque fortitudo*.i. diabolus princeps dæmonum de quo dicitur,Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, *neque altitudo*, id eſt , aſtrologia, *neque profundum*, id eſt, necromantia,quæ inferiora inferni ſcrutatur, per quæ duo multi auertebantur à fide. Et eſt ſenſus: Etiã ſi omnes aſtrologi & mathematici , hoc eſt aſtrorum cõſpectores, qui ſe fatentur rationem ſyderũ penetrare & curſus,venerint contra nos.Vel etiam illi,qui per necromantiam,id eſt, mortuorũ reſuſcitationẽ animas ab inferis reuocant, ſicut mulier illa phytoniſſa reuocauit animã Samuelis,nequaquam poterunt nos ſeparare à charitate Chriſti. *neque creatura alia* , id eſt, ſi aliqua creatura eſt ſurſum,aut deorſum , præter iſtas quas dixi , nec ipſa *poterit nos ſeparare* in aliam partem. Vel ſecundum Gregorium alia creatura , intelligitur hic homo , qui ſe poteſt à veritate dei ſeparare male viuẽdo. Et eſt ſenſus:Neque alia creatura quàm noſipſi, *poterit nos ſeparare à charitate Dei quæ eſt in Chriſto Ieſu,* Nos non poſſumus ſeparare ab ea male viuendo.Mentes enim ſanctorum ita ſunt Deo , qui ſummus ſpiritus eſt, per charitatẽ coniunctæ,vt inter illas & deum nulla creatura ſit media : quia qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt.

CAPVT IX.

V*eritatem dico in Chriſto Ieſu,* id eſt, per Chriſtum,*non mentior.* Neceſſitate cogente ſæpe iurabat Apoſtolus , non agens contra domini præceptũ, & quia dicturus erat rem pene incredibilem, ideo iurauit neceſſitate cogente.Nam inter Romanos qui crediderant erant Iudæi credentes, quibus iſta ſcribebat. & quia erant qui dicerent Paulũ non diligere gentẽ ſuam eo ꝙ euangelizaret gentibus , iuramento obligat aſſerens ſe diligere & amare gentem ſuam,vnde & ſubiungit. *teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea in ſpiritu ſancto , quoniã triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Non dicit modica & parua triſtitia mihi eſt , aut temporaneus dolor ſubito accidens,ſubitóque recedens , ſed teſtatur magnam triſtitiam & aſſiduum dolorẽ ſibi ineſſe pro fratribus ſuis,

qui filium dei ad ſe miſſum non ſolùm noluerunt ſuſcipe-
Luc.23. re,ſed inſuper declamauerunt eum dignum morte, dicen-
tes ad Pilatum : Crucifige crucifige eum , reus eſt mortis.
Quod dicit in ſpiritu ſancto, vel in ſpiritum ſanctum, iurat
ſicut per Chriſtum,id eſt,ſpiritum ſanctum,qui erat in mẽ-
te illius, teſtem adhibet conſcientiæ ſuæ , ipſa conſcientia
teſtimoniũ ſibi perhibente,quod nimium doleret de perdi
tione fratrum ſuorum: *Optabam enim* pro eo quod opto,
*ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis , qui ſunt cognati
mei ſecundum carnem,qui ſunt Iſraelitæ,* id eſt,de progenie
Iſraël.Vnde venit tam ſubita mutatio in animo Apoſtoli
vt optaret anathema eſſe à Chriſto: quæ in plerìſque locis
pro ſeparatiõe ponitur, cũ paulo ſuperius dixerit nullo mo
do ſe poſſe à charitate Chriſti ſeparari? Conſiderandũ eſt,
quia anathema varias habet ſignificationes. Ponitur enim
pro ſeparatione, ſicut in edicto Iuſtiniani imperatoris di-
Gala.1. citur,& vbi ait idem Apoſtolus:Si angelus de cœlo euange
lizet vobis præterquàm quod nos euangelizauimus vobis,
anathema ſit.i.à deo ſeparatus.Ponitur & pro maledictio-
ne,vt in cãnonibus habetur ſępiſsime:Si quis hoc vel illud
fecerit, anathema ſit.i.maledictus . Ponitur pro occiſione
corporali,vt hic,quod tale eſt ac ſi diceret:Optabã ego in-
terfici à Chriſto corpore , & hoc eſt quod dicit ſecundum
carnẽ.Poterat aliquis dicere: O beate Apoſtole, quare o-
ptabas interfici ſecundũ carnẽ? Ad hoc ſubintulit ipſe: Vt
fratres mei qui ſunt cognati mei ſecũdũ carnẽ, ſalui fierẽt,
& viuerent mẽte deo . Dicendo verò,qui ſunt cognati mei
ſecundũ carnẽ, oſtendit non eſſe illos ſibi cognatos inte-
gritate fidei,& deuotione mẽtis.Imitatus eſt autẽ Apoſto-
lus in hoc loco charitatẽ & factum Moyſi legiſlatoris : cui
cum dixiſſet dominus:Deſcende,peccauit populus tuus, &
Exod.31. dimitte me vt deleam eos , & faciã te in gentem magnam,
ait , nimia charitate ductus:Aut dimitte eis hanc noxam,
aut dele me de libro tuo . Vidénſque dominus eius chari-
Exod.4. tatem erga populum,ait:Non delebo te de libro meo , ſed
dimiſi iuxta verbum tuum:ita & Apoſt. volens magis Chri
ſto placere,hoc loquebatur charitate cogente de occiſione
corporis ſui,cum nullo modo optaret mentis affectu ſepa-
rari à Chriſto. *quorum adoptio eſt filiorum,*id eſt,electio illo-
rum,electio filiorum eſt,quia ex ipſis adoptati ſunt filij , &
ipſe

ipſe populus vocabatur filius dei. Vnde dicitur ad Pharaonem: Filius meus primogenitus Iſraël, & per Eſaiam: Filios genui & exaltaui *gloria* erat illis, q; de omnibus gentibus *Eſaiæ.1.* in peculiarem dei plebem ſunt electi. Illis etiam eſt teſtamentum vetus datum : vel (ſicut quidam codices habent) teſtamenta, vetus ſcilicet & nouum, ſi voluerint credere. Teſtamentum enim nouum datum eſt illis, vt à ſeruitute legis tranſirent ad libertatem gratiæ Chriſti. *& legiſlatio,* id eſt, datio ad eos pertinet, quia lex per Moyſen eis data eſt, *& obſequium* cultus videlicet diuinæ religionis, qui eſt traditus *promiſſa* quoq; de Chriſto & de redẽptione ipſorum : & vita æterna illis data ſunt, vt quicquid promiſſum eſt patribus, compleretur illis. *quorum patres* ſubaudis fuerunt Abraham, Iſaac, & Iacob, *ex quibus* patribus, vel Iudæis, *eſt Chriſtus* natus *ſecundum carnem,* non ſecundum diuinitatem, *qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula.* Chriſtus, deus & homo eſt: & ſecundum quod homo eſt, ex ipſis carnem aſſumpſit: & inter omnia fuit: ſecũdum quod deus eſt, à deo patre ante ſecula genitus eſt ſupra omnia potentia diuinitatis. Notandum autem, quia cũ eſſet locutus de abiectione parentum ſuorum, non murmurando, neque reprehendendo iudicium dei talia proſecutus eſt: ſed potius benedixit illum pro certo ſciens, iuſto iudicio cũcta ab illo moderari ac diſponi, vnde & ſubdit:

Non autem quòd exciderit verbum dei, & eſt ſenſus, Quãtis multitudo Iudæorum parentum meorũ in infidelitatis errore remanſiſſet: nolens in Chriſtum credere, non tamẽ ideo dico quòd euanuerit, aut annullata ſit promiſsio dei, quæ facta eſt ad Abrahã, quod in ſemine eius benedicẽtur *Gene.12.* omnes gentes, quoniam in illis eſt adimpleta qui crediderunt, tam ex Iudæis quàm ex Gentibus, & qui adhuc credituri ſunt. *Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt hi ſunt Iſraelitæ,* Iacob & Iſrael nomina vnius hominis fuerũt. Non autem omnes qui ex ſtirpe illius deſcenderũt. omnes viri Iſraelitæ ſunt, id eſt videntes deũ mente & fide deũ non cernũt. Itaque Iſrael in ſpiritalem & carnalẽ diuiditur. Iudæi credentes, filij ſunt Iſrael & Abrahæ ſecundũ carnem, & ſecũdum fidem, non credentes verò, etſi ſunt carne filij Iſrael, ſed non tamen ſpiritu. Gentiles autem licet carne nõ ſint filij Iſrael, tamen fide & mente ſunt filij Iſrael & Abrahæ,

quia deum mente contemplantur: *neque quia ſemen ſunt* Abrahæ,omnes filij, ſed de ſolo Iſaac dictum eſt, *in Iſaac* Eodem. *vocabitur tibi ſemen.* Iſmaël quidem ex ſemine Abrahæ fuit, & tamen non computatur eius filius eſſe. Et ſicut non omnes filij Abrahæ ſecundum carnem,eius dicũtur filij, ſed ſemen eius in Iſaac ſtabilitur:ita modo non omnes qui ex eius ſtirpe per Iſaac deſcenderunt,eius filij reputantur,ſed qui habent fidem eius,& credunt in Chriſtum,de quo prędictum eſt:In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. *id eſt,non qui filij carnis,hi filij dei,ſed qui filij ſunt promiſſionis,æſtimantur in ſemine.* Licet Iudæi in infidelitate permanentes , filij ſunt Abrahæ per naturam carnis,quia de proſapia illius deſcenderunt,tamen non ſunt ideo filij dei,quoniam degeneres ſunt à fide & operibus Abrahæ, neque pertinet ad eos aliquid ex dono benedictionis ſpiritalis, quæ facta eſt ad Abraham de Chriſto & multitudine credentium,Grentiles verò qui ſunt filij promiſſionis , reputantur in ſemine Abrahæ,id eſt,in Chriſto,quoniam fidem & opera Abrahæ imitantur.Promiſſionis autem filij appellantur gẽtiles,propter promiſſionem, ſcilicet quæ facta eſt de eis ad Abraham,cui dicitur:In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes.In figura igitur gẽtilis populi præceſſit Iſaac. Quapropter licet non credant omnes Iudæi , tamen verum eſt quod promiſſum eſt Abrahæ:in Iſaac vocabitur tibi ſemen,id eſt in his qui tibi promittuntur filij futuri:ſi-Gene.21. cut promiſſum eſt Iſaac.Ponitq́ue exemplum. *Promiſſionis,* inquit,*verbum hoc eſt.Secundum tempus hoc veniam*, per angelum ſcilicet veniam,id eſt,apparebo. *& erit Saræ filius.* Igitur ſicut Iſaac per promiſſionem qua dicitur, in Iſaac vocabitur tibi ſemen , ſic gentilis populus ſectando fidem & veſtigia Abrahæ, per promiſſionem quæ facta eſt ad illum,benedictionis gratiam conſequi meretur. *Non ſolum autem illi,ſed & Rebecca ex vno concubitu habens,Iſaac patris noſtri.* Ordo verborum eſt paritérque ſenſuum : Non ſolum illi duo filij Abrahæ Iſaac & Iſmaël figuram tenuerunt duorum populorum,fidelium & infidelium, verumetiam Rebecca typum credentium & reproborum geſſit in duobus filijs ſuis Iacob & Eſau,habens illos ex vno concubitu patris noſtri Iſaac. Nec vacat quod ait,Ex vno concubitu:Ne forte enim diceret poſſet Iacob, Quando me genu-

nuit

nuit pater meus,boni animi & bonæ voluntatis erat,quã-
do verò fratrem meum Eſau genuit malæ voluntatis erat,
ideóque bonitas eius per ſemen illius diffuſa eſt in me,ma
litia autem in fratrem meum.Aut etiam,ne aliquis homi-
num ita dicere poſſet,ait Apoſt.ex vno concubitu genitos
eſſe illos duos:oſtendens ex vocatis dono vnum dilectum,
alterum ex iuſto iudicio odio habitum,Nam omnes ab A-
dæ deſcendentes proſapia filij naſcuntur peccati , ideóque
damnatione digni.Si qui verò liberantur, bonitas & gra-
tia dei eſt,& non eorum retributio meritorum.quia cũ nati
nondum fuiſſent illi duo Iacob & Eſau, *aut aliquid egiſſent
boni aut mali,vt ſecundum electionem* operum illorum *pro-
poſitum* ſeu præordinatio *dei maneret:non ex operibus* il-
lorum quæ nulla erant, *ſed ex vocante dictum eſt ei,quia maior
ſeruiet minori.* Ex vocante dicit ,id eſt, ex dono omni- *Gene.25.*
potentis dei qui illos vocauit : dictum eſt Rebeccæ , quod
Eſau maior natu ſeruitutis obſequium minori eſſet reddi-
turus : hoc eſt Iacob.Et ita euenit.Nam ſicut in libris Re-
gum legitur,Edom temporibus Dauid & Salomonis alio- *4.Reg.8.*
rúmque regum ſeruiuit Iſraëli vſque ad illud tempus, quan
do(ſicut in eodem volumine legitur)præparauit ſe Edom
ne eſſet ſub Iuda,quod vtique prædictum ei fuerat ab Iſaac
patre ſuo,Veniet,inquit,tempus cum excuties iugum illius
de ceruice tua.Quis hominum poteſt enarrare, quare deus *Gene.27.*
omnipotens elegerit Iacob antequam naſceretur: & repro
bauerit Eſau,cùm nec ille nec iſte bonum aliquod vel ma-
lum poterat implere,niſi quia in iſto,id eſt,in Iacob , gra-
tiam ſuam & miſericordiam exhibuit , & in Eſau iuſtum
iudicium ſuum impleuit?Nam cum Rebecca iam haberet
conceptum in vtero , & iret vt dominum conſuleret , aut
per Melchiſedech ſacerdotem dei ſummi,aut per alium
quemlibet,per quem deus tũc tẽporis reſponſa dabat, di-
ctum eſt ei ex vocante deo:duo filij in vtero tuo ſunt , &
duo populi,maiórque ſeruiet minori , ergo ſicut non fuit
propoſitum deo , & prædeſtinatio ſecundum electionem
boni meriti Iacob,ita & electio gentium non fuit ſecun-
dum electionem meritorum,ſed ſecundum gratiam & præ
deſtinationem dei Quapropter quare Iacob ſine operibus
bonis electus ſit,Eſau verò abſque malis operibus odio ha
bitus,ſoli deo notum eſt qui omnia nouit antequàm fiant.

rat. *Voluntati enim eius quid reſiſtit?* Quod quorundam miſeretur, bonitas & gratia eius eſt, quod quoſdam dānat iuſtum ſuum iudicium oſtendit, quia omnes ſumus filij iræ, antequam reuaſcamur ex aqua & ſpiritu ſancto. *O homo tu quis es qui reſpondeas deo?* Hominem vocat humana tan-

Ioanno.3. tummodo ſapientem & dei iudicium reprehēdere nitentem. *Nunquid dicit figmentum,* id eſt, vas ex luto fictum *ei qui ſe finxit, Quid me feciſti ſic?* id eſt vt quid me feciſti ſic in hanc paruitatem, vel ad hoc vile miniſterium? *An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem,* quo miniſtretur cibus vel potus qui tranſeat in vſus regis. *Aliud verò in contumeliam?* id eſt in vile officium: videlicet ad opus coquinæ, vbi coquuntur carnes. ſic omnipotens deus figulus humani generis, ex maſſa peccati & perditionis, id eſt ex maſſa humani generis, habet poteſtatem aliud vas in honorem facere, id eſt vnum ad hoc creare, vt ipſe honoretur in illo, & honoret eum vocando ad fidem ſuam, & ſaluando ad vitam: aliud verò in contumeliam, id eſt, reprobos propter nequitiam ſuam iuſto iudicio perdere. Ex corrupta enim maſſa, omnia corrupta ſunt vaſa. Si autem ingenio artis ſuæ figulus quædā ex illis excoquendo per ignē à vitio maſſæ purificauerit, nunquid in his magnificari non poteſt? Quod autem quædam impurificata dimittit, non redarguendus eſt, quia in ſua poteſtate ſubſiſtit, Sua enim eſt maſſa, *quod ſi deus volens oſtēdere iram & notam facere potentiam ſuam. ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum.* ſubaudis, tu quis es qui reſpondeas deo? volens deus oſtendere iram, id eſt vindictā ſuam in Pharaonem & Aegyptios, in Sodomitas & diluuio perditos, & notam facere potentaim ſuam liberando Hebræos, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, id eſt, Aegyptios per plagas expectando ad pœnitentiam: quos non pariter effudit. Apta enim in interitū, appellat Aegyptios, qui ſe præparauerant atque aptauerant æternæ perditioni male viuendo, Ad hæc poſſet aliquis Apoſtolo obiicere. vt quid perdidit illos, & ſaluauit Iudæos? Cui ille obuiat reſpondendo, dicens: *vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ, quibus glorificetur in vaſa miſericordiæ,* id eſt Hebræos, *quos præparauit in gloriam ſuam:* vt in eis glorificetur & laudetur, quod eripiens illos de Aegypto, inimicis eorum interfe-

ctis,

ctis,mare rubrum traduxit, & repromiſsionis terram tradidit. *Quos & vocauit*, id eſt,quos vocauit ad fidem ſuam, ſicut & nos Apoſtolos alióſque credentes ex eadem plebe. Vocauit quoque illos de Aegypto gratia miſericordię ſuę, vocauit & nos de ſeculo maligno, in vaſa miſericordiæ ſuæ. Omnes homines poſt præuaricationem Adæ peccatores naſcuntur,& damnatione digni, atque ſecundũ meritum ſuum debuerant omnes perire. Quod verò pauci ſaluari merentur, qui de vaſis iræ in vaſa miſericordiæ tranſferũtur,ideo fit vt miſericordia appareat authoris ĩ his qui à morte æterna liberãtur,& ꝙ plures ſunt qui pereunt remanendo in vaſis iræ peccatis præpedientibus, iudicium eſt meritò omnes debuiſſe perire, ac per hoc iuſtũ iudiciũ ſecundum meritũ manet in eis. Verùm quia Iudæi excludebant gentiles à fide Chriſti,dicentes eos non poſſe ſaluari,ſubdit Apo. *non ſolum ex Iudæis* vocauit ad fidem ſuã, *ſed etiam ex Gentibus,ſicut in Oſea dicit: vocabo non plebem meã*, id eſt.gẽtes *plebem meam*, vt ſint plebs mea, hoc ſecundum B Hieronymum,ſecundum B.Auguſt. verò, poteſt & de Iudæis intelligi,qui facti ſunt non plebs dei, quando receſſerunt à deo, & reſpuerunt Chriſtum dicentes; Neſcimus vnde ſit, ſicut habemus in Pſalmo:Filij alieni mentiti ſunt *Ioan.19.* mihi.Qui poſtmodum facti ſunt plebs Chriſti,quando vna *Pſal.17.* die crediderunt tria milia,altera die quinq; milia: & deinceps *Actu.2.* multa milia, & *non miſericordiam conſecutam* in infidelitate manendo, *miſericordiam conſecutam* effectam fidelem. *Et erit in loco vbi dictum eſt eis. Non plebs mea vos,vbi vocabuntur filij dei viui.* Gentibus infidelitate depreſsis, dicebatur eis à deo per prophetas,ꝙ non eſſent plebs eius, quoniam licet per conditionem creaturæ dei eſſent, non erant tamen plebs eius per gratiam. Poſtquam autem ad fidem venerunt in loco,id eſt,in toto mundo, vbi dicebatur eis antequam in deum crederent, Non plebs mea vos, ibi modo vocantur filij dei viui,non per naturam,ſed per adoptionẽ. Quotquot autem,ait Euangeliſta, crediderunt in eum,dedit eis poteſtatem filios dei fieri. *Ioan.1.* Et bene dicit, dei viui, ad diſtinctionem mortuorum deorum, quos ipſi antea colebant.Poteſt intelligi ſimiliter & de Iudæis. quod apertum eſt. *Iſaias autem clamat pro Iſrael*,id eſt,cauſa Iſraelis. *Si fuerit numerus filiorũ Iſrael, tanquã arena maris, reliquiæ ſaluæ fiet.*

Sicut hominibus incognitus eſt arenæ maris numerus, ita & præ multitudine ſui, innumerabilis factus eſt populus Iſraeliticus. Quibus ſic multiplicatis, & oneribus peccatorum prægrauatis, reliquiæ ſaluæ tantum factæ ſunt. i. apoſtoli & cæteri qui crediderũt ex eis. *Verbum enim conſummans*, id eſt, perficiens, & perfectionem continens, *Et abbreuians in æquitate: quia verbum abbreuiatum faciet dominus ſu per terram.* Tribus modis intelligitur verbum perficiens omnia & abbreuiatum in veritate, verbum breuiatum eſt, de quo dicit dominus, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis, tota lex pendet & prophetæ. Vel verbum breuiatum, poteſt intelligi ſymbolum Apoſto. vbi fides continetur, quæ per diuerſa volumina prædicatur: ſeu quatuor libri euangelij comparatione legis & prophetarum. Verbum breuiatum poteſt dici & perfectionẽ continens. *Et ſicut prædixit Iſaias: Niſi dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen.* Apoſtoli ſcilicet, qui ſeminati ſunt per vniuerſum orbem, miſsi à Chriſto, & fructum multiplicauerunt credentium animarum, *quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorra ſimiles facti eſſemus.* Niſi Apoſtoli qui extiterũt ſemẽ totius meſsis credentium, ſeminati à domino per vniuerſum orbem, crediſsent in illum, ſicut Sodomitæ & Gomorrithæ vno perierunt interitu & momento, ita omnes Iudæi vno tẽpore infidelitatis peccato perditi fuiſſent. Apoſtolorũ enim doctrina multi poſtmodum crediderunt ex Iudęis, qui periiſſent, niſi apoſtolicum ſemen manſiſſet. Aliter, Ambroſius hoc ſemen intelligit Chriſtum, qui niſi à patre ſeruatus fuiſſet periiſſent Iudæi, periiſſent Apoſtoli, qui relicto eo fugerunt, periiſſemus & nos. *Quid ergo dicemus?* Hoc dicemus, *quòd gẽtes quæ non ſectabantur iuſtitiam legis*, circuncisionem videlicet, otium ſabbati, victimas legales, *apprehenderunt iuſtitiam* ,fidei euangelicæ, vnde ſubdit: *iuſtitiam autem* dico apprehendiſſe gentes *quæ ex fide eſt*: quia fide Chriſtus iuſtificat credentes: dum in ea baptizantur, & fructus iuſtitiæ ac fidei operantur, vel certè iuſtitiam poſſumus hic alio modo intelligere Chriſtum, qui factus eſt nobis iuſtitia & redemptio à deo patre, ſicut Apoſtolus aliàs ait, quia per illum iuſtificat Deus pater omnipotens omnes in

ſe

Margin notes: *Deut. 6.* *Gene. 19.* *Eph. 1.*

e credentes. Hanc iuſtitiam apprehenderunt gentes, non
oco ei appropinquando,ſed fide credendo, quoniam fide
cceditur ad eam,vnde & appellatur iuſtitia ex fide. *Iſrael
erò ſectando legem iuſtitiæ,* id eſt, obſeruantiam legalem
er quam ſe iuſtificari poſſe putabat ſine fide Chriſti. *In
gem iuſtitiæ,* id eſt,in legem euangelij vbi iuſtificatur ho
no per fidem Chriſti, *non peruenit*, legem autem iuſtitiæ
ion immerito dicimus obſeruātiam deſignare legis Moy-
,quia qui ſuo tempore eam cuſtodiebant iuſti putabātur:
icut & econtra non cuſtodientes velut iniuſti damnabā-
ur. *Quare?* ſubaudis nō peruenit Iſraël in legem iuſtitiæ,
uia non ex fide Chriſti voluit ſaluari: *ſed quaſi ex operibus*
egis. *Offenderunt enim in lapidem offenſionis*, id eſt, in Chri
tum nolentes in eum credere, ſed dixerunt. Non habe- *Ioan.19.*
nus regem niſi Cæſarem,crucifige iſtum. Qui lapis bene
ppellatur,propter firmitatem fidei. Et ſicut eſt lapis ſalu-
is & firmamenti illis qui crediderunt in eum, ita eſt lapis
ffenſionis his qui eum reſpuunt. *ſicut ſcriptum eſt* in
ſaia, *Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcanda-*
. Quod ita eſt,ac ſi diceret:Ecce mittam in populum Iu-
æorum Chriſtum, qui idcirco lapis offenſionis vocatur,
uia mox vt natus eſt,offenderunt in eum Herodes & Iu-
æi,necantes pro eo paruulos: deinde (ſicut euangelium *Matt.14.*
arrat) ſcandalizabantur in eo,& multi diſcipulorum eius
udientes verbum,ſcandalizati ſunt, & iā non ambulabāt
um illo,& inſuper in paſsione eius diſcipuli relicto eo fu
erunt, *omnis qui credit in eum*,id eſt,in Chriſtū: qui vnius
ſſentiæ eſt cum patre & ſpirituſancto, & præcepta illius
uſtodierit; *non confundetur*, id eſt,non erubeſcet in ſentē-
ia qua damnabuntur reprobi & infideles, audientes ab
lo,Ite maledicti in ignem æternum,ſed potius lætabitur,
udiens ab illo cum electis cæteris,venite benedicti patris *Matt.15.*
nei,percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine
nundi. Et quia poterat aliquis obiicere Apoſtolo,quare nō
ras pro incredulis tuæ gentis? vel etiam ne ſuperbirēt gē-
iles,& deſpicerent Iudæos,ſubdit Apoſtolus.

CAPVT X.

F*Ratres* qui mecum in Chriſtũ creditis. *voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad deũ fit pro illis in ſalutem* pro Iudæis, id eſt, incredulis, vt ſaluentur. Vbi demonſtrat, quoniã ſi ex operibus legis quis potuiſſet iuſtificari & pro illis mereretur ad fidẽ Chriſti peruenire, omnes illi vocati eſſent & ſaluati, gentiles autem qui legem ignorabant, à ſalute fuiſſent alieni. Salus ergo gratis à deo datur, & nõ ab homine meretur, id eſt, fides Chriſti qua ſaluamur. *Teſtimoniũ enim perhibeo illis quòd æmulationem quidem dei*, id eſt, zelum amoris dei *habent* ſicut & ego conuerſationem habebam, *ſed non ſecundum ſcientiã* dei. Stultum eſt enim legem per ſeruum datam venerari. & euangelium, quod datum eſt per dominum, perſequi. Stultum eſt etiam patrem confiteri, & filium negare. In hoc ſiquidem Iudæi ſcientiam dei non habebant, quia ita volebant adhærere legi per ſeruum datæ, vt gratiam reſpuerẽt euangelij à domino datam, & perſequendo filium deo patri ſe placere putarent. Hoc autem dicitur de illis qui igno-

Ioan.16. rantia tenebantur, de quibus veritas ait, venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur ſe obſequium præſta-

Actu.3. re deo. Sic & Petrus ait: Scio (inquit) fratres, quia per ignorantiam feciſtis malum hoc. Dum enim multi Iudæorum apoſtolos Chriſti perſequerẽtur, arbitrabantur ſe per hoc placere deo. At contra multi ſcientes Chriſtum, ſicut ſcribæ & phariſæi. *Ignorantes enim dei iuſtitiam*, non qua ipſe iuſtus eſt eſſentialiter, ſed Chriſtum cuius fide iuſtificamur cum bonis operibus. *& iuſtitiam ſuam volentes ſtatuere*, legem ſcilicet, per quã ſe putabãt poſſe iuſtificari ſine gratia Chriſti, *iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti.* Nolentes ſe ſubdere fidei Chriſti & euangelio eius. Etenim quia legis operibus nemo perfectè iuſtificabatur, miſit deus filium ſuũ qui præcepta iuſtitiæ, quæ euangelia vocantur, nobis tradidit, & in ipſo perfectionem iuſtitiæ nobis exhibuit, cuius fidei gratia perfectionem conſequi mereremur. Et quia Iudæi iuſtitiam ſuam quæſierunt ſtatuere, id eſt, legis iuſtitiam ſibi putauerunt ſufficere, iuſtitiæ dei, id eſt, Chriſto & fidei illius atque euangelicæ doctrinæ noluerũt colla ſubmittere

mittere. *Finis enim legis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti.* Eſt finis qui pro conſumptione accipitur, ſicut tunc, quando dicimus. Finita eſt cœna, id eſt, conſumpta eſt: etiã quandoque pro conſummatione & perfectione, ſicut tunc quando dicimus finita eſt tela, hoc eſt perfecta & conſummata. Secundum hunc ſenſum dicitur Chriſtus finis eſſe legis, non conſumptio, ſed completio & conſummatio legis & prophetarum, ad iuſtitiam omni credenti. Completio legis & prophetarum ipſe eſt, quia omnia quæ lex & prophetæ verbis & myſteriis de ipſo prædixerãt, per ſemetipſum compleuit, vnde pendens in cruce, ait. Conſummatum eſt. Quod qui credit & confitetur iuſtificatur, ſi tamen opera digna fide fecerit, Hoc autem diſtat inter officium & finẽ. Quod officiũ, eſt ipſa res quæ agitur: Finis verò, ipſum propter quod agitur. Officium, lex & prophetæ, finis Chriſtus propter quem omnia illa præceſſerunt. *Moyſes enim ille ſcripſit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea,* ſubaudis iuſtitia. Vel, ſicut quidam codices habent, *viuet in eis* ſubaudis mandatis & præceptis. Legem poſuit pro operibus legis, id eſt, circunciſione, otio ſabbati, cæteriſque legalibus operibus. Iuſtitia quæ ex lege eſt, viuere hominem in ſe faciebat, quia non interficiebatur. Præmium ergo illius iuſtitiæ nihil aliud erat, quàm vita præſens quæ non tollebatur. Viuet in ea dicit, id eſt, mortem præſentẽ euadet: Si quis verò ſpiritualiter ea quæ lex præcipit impleuerit, licet in præſenti tempore non remuneretur, in futuro tamẽ remunerationis cauſa vitam æternã habebit. i. pręſentiſsimum omnipotentis dei vultum. *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit:* Iuſtitiam hic appellat Chriſtum, qui per paſsionem ſuam & fidem, iuſtificat in ſe credentes. Iſta iuſtitia Chriſtus, qui eſt verbum patris, ſic dicit in Deuteronomio per Moyſen, quia ipſe loquebatur per ora prophetarum, *Ne dixeris in corde tuo quis aſcendet in cœlum? id eſt Chriſtum deducere, aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt Chriſtum ex mortuis reuocare.* Hæc verba ſunt partim Moyſi, partim Apoſtoli. Quando Moyſes dedit Iudæis legem, dixit eis: Ne dixeris in corde tuo, id eſt, ne fingas in mente tua, quis [aſcen]bit in cœlum, vt inde mihi afferat dei mandatum? Aut quis deſcendet in abyſſum, vt inde mihi afferat illud mandatum? Non eſt neceſſe vt hoc taliter quæras, quia *prope*

eſt verbum,id eſt,mandatum legis *in ore tuo & in corde tuo*, & in præſentia tua ſcriptum. vel etiam ipſe deus in corde tuo, & in ore docebit te. Verùm quia Moyſes propheta extitit,& multa de futuro prædixit,Paulus Apoſtolus verba eius ad Chriſtum retulit, aſſerens illum hęc dixiſſe per Moyſen, qui eſt iuſtitia vera. Quibus verbis inſtruit nos, ne dicamus in corde noſtro, & putemus Chriſtum localem eſſe, vt in aliquo loco contineatur, ſed potius credamus illum ſecundum diuinitatis plenitudinem vbique eſſe, ac per omnia diffuſum cum patre & ſpirituſancto, iuxta

Iere.23. quod deus pater per Ieremiã prophetam dicit: Cælum & terram ego impleo.Ideóq; enim non côcluditur loco,quia in eo cõſiſtit omnis locus. Præſidendo ſiquidẽ ſuſtinet omnia,ſuſtinendo præſidet,implendo circundat, circundando implet. In verbis ergo Apoſtoli ſenſus huiuſmodi eſt: Ne dixeris in corde tuo: ò quicunque es, quis aſcendet in cœlum,id eſt,non credas Chriſtum localem eſſe, vt credas illum poſt aſcenſionem ita eſſe in cœlo, vt non ſit in terra:aut ita eſſe deorſum in abyſſo apud inferos, vt te ſurſum poſitum ignoret, ſed crede illum vbique eſſe præſen-

Sap.8. tem ſecundum diuinitatem, ſicut de eo dicitur: Sapientia attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Ne dixeris ergo ô homo, Quis aſcẽdet in cœlum, vt inde Chriſtum deducat mihi, qui me doceat, ſaltem in corde noli dicere hoc,quia hic eſt Chriſtus,& vbique.Nam

Ioan.3. in terra erat & dicebat: Nemo aſcendit in cœlum, niſi filius hominis qui eſt in cœlo,quomodo nõ magis cum ſit in cœlo,eſt & in terra? Aut quis deſcendet in abyſſum? ſubdit Apoſtolus ex ſuo, Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reuocare: Similiter & ſupra, Hoc eſt Chriſtum deducere. Non neceſſe habes ab inferis Chriſtum vocare,quem vbique præſentem debes agnoſcere.vnde dicit ipſa ſcriptura Deute-

Deut.30. ronomij 30. Prope eſt verbum in ore & in corde tuo.Verbum hic ſimpliciter poſſumus intelligere, ſi volumus,verbum legis.quod illi in ore habebant aſsidue illud legendo, in corde quoque iugiter meditando,ac memoriæ commen dando. Altiori autem ſenſu verbum iſtud eſt, de quo Ioan-

Ioan.1. nes ait,In principio erat verbũ, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum. Ergo quia deus erat verbum, prope erat in ore & in corde illorum, vtpote quod omnia replet.

Nam

Nam beatus Hieronymus dicit.Sicut veſtis totum corpus hincinde circũdat,ita Chriſtus electos ſuos vndiq; circun dando amplectitur.immo amplius,quoniam veſtis tantũmodo extrinſecus corpus circundat, adhærẽdo illi: Chriſtus verò eſt exterius in ore per confeſſionem,interius in corde per credulitatem, ſicut hic dicitur & aliâs, vbi dicit idem Apoſtolus. In interiori homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. *Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus.* Nos apoſtoli. Hoc eſt verbum,inquit,filius, videlicet dei patris,in quem ſecundum prædicationem noſtram credere oportet, *quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & credideris in corde tuo quòd deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris*, id eſt, ſalutem conſequeris æternam:ita tamen, vt iuſtitiæ ſecteris opera:quia non oportet ſeruum dei manere otioſum. *Corde enim creditur ad iuſtitiam,ore autem confeſsio fit ad ſalutem.* Proſequitur diligentius quod ſuperius de fide tetigerat. Fides in corde locanda eſt, quæ deum Trinitatem habere in perſonis,& vnitatem in omnipotentia maieſtatis credat, filiúmque humanatum: & ſecundum euangelium firmiter teneat genus humanum ſan guine illius redemptum, & ea quæ circa humanitatem eius ſunt facta,deificè exhibita non hæſitet. In ore etiam confeſſio debet eſſe: quia fides cordis promenda eſt officio oris. Illa enim confeſsio fit ad ſalutem, ſi tamen exornata fuerit bonis operibus per ſpatium vitæ. Nam aliter fides ſine operibus mortua eſt. Non dicit de ſalute corporis qua potiuntur etiam qui non confitentur deum, ſed de ſalute interioris hominis, id eſt, animæ quæ ſaluatur confeſsione veræ fidei non temporaliter, ſed æternaliter, quoniam ſalus huius confeſsionis ſempiternalis eſt. *Dicit enim ſcriptura* Iſaiæ prophetæ. *Omnis qui crediderit in illum*, id eſt, in Chriſtum, ea fide quæ per dilectionem operatur, *non confundetur.* Quicunque crediderit in Chriſtum ſicuti credendum eſt,non erubeſcet cum incredulis in die iudicij, quibus ipſe iudex dicet: Ite in ignem æternum, ſed potius gaudebit, cum ab eo in quẽ crediderit remunerabitur, aggregatus numero & collegio electorum & deum cõfitentium.Hoc exemplum valet contra Iudæos,qui gentiles à fide Chriſti putabant ſecernendos, vnde & ſubdit. *Non enim eſt diſtinctio*, ſubau-

Iac. 2.

Matt. 26.

quia deum mente contemplantur: *neque quia ſemen ſunt* Abrahæ,omnes filij, ſed de ſolo Iſaac dictum eſt, *in Iſaac*
Eodem. *vocabitur tibi ſemen*. Iſmaël quidem ex ſemine Abrahæ fuit, & tamen non computatur eius filius eſſe. Et ſicut non omnes filij Abrahæ ſecundum carnem,eius dicũtur filij, ſed ſemen eius in Iſaac ſtabilitur:ita modo non omnes qui ex eius ſtirpe per Iſaac deſcenderunt,eius filij reputantur,ſed qui habent fidem eius,& credunt in Chriſtum,de quo prędictum eſt:In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. *id eſt,non qui filij carnis,hi filij dei,ſed qui filij ſunt promiſſionis,æſtimantur in ſemine.* Licet Iudæi in infidelitate permanentes , filij ſunt Abrahæ per naturam carnis,quia de proſapia illius deſcenderunt,tamen non ſunt ideo filij dei,quoniam degeneres ſunt à fide & operibus Abrahæ, neque pertinet ad eos aliquid ex dono benedictionis ſpiritalis, quæ facta eſt ad Abraham de Chriſto & multitudine credentium,Grentiles verò qui ſunt filij promiſſionis , reputantur in ſemine Abrahæ,id eſt,in Chriſto,quoniam fidem & opera Abrahæ imitantur.Promiſſionis autem filij appellantur gẽtiles,propter promiſſionem, ſcilicet quæ facta eſt de eis ad Abraham,cui dicitur:In ſemine tuo benedicentur omnes gẽtes.In figura igitur gẽtilis populi præceſſit Iſaac. Quapropter licet non credant omnes Iudæi , tamen verum eſt quod promiſſum eſt Abrahæ:in Iſaac vocabitur tibi ſemen,id eſt in his qui tibi promittuntur filij futuri:ſicut promiſſum eſt Iſaac.Ponitque exemplum. *Promiſſionis,*
Gene.21. inquit,*verbum hoc eſt.Secundum tempus hoc veniam*, per angelum ſcilicet veniam,id eſt,apparebo. *& erit Saræ filius.* Igitur ſicut Iſaac per promiſſionem qua dicitur, in Iſaac vocabitur tibi ſemen , ſic gentilis populus ſectando fidem & veſtigia Abrahæ, per promiſſionem quæ facta eſt ad illum,benedictionis gratiam conſequi meretur. *Non ſolum autem illi,ſed & Rebecca ex vno concubitu habens,Iſaac patris noſtri.* Ordo verborum eſt paritérque ſenſuum : Non ſolum illi duo filij Abrahæ Iſaac & Iſmaël figuram tenuerunt duorum populorum,fidelium & infidelium, verumetiam Rebecca typum credentium & reproborum geſſit in duobus filijs ſuis Iacob & Eſau,habens illos ex vno concubitu patris noſtri Iſaac. Nec vacat quod ait,Ex vno concubitu:Ne forte enim dicere poſſet Iacob, Quando me genuit

nuit pater meus,boni animi & bonæ voluntatis erat,quãdo verò fratrem meum Eſau genuit malæ voluntatis erat, ideóque bonitas eius per ſemen illius diffuſa eſt in me,malitia autem in fratrem meum. Aut etiam,ne aliquis hominum ita dicere poſſet,ait Apoſt.ex vno concubitu genitos eſſe illos duos:oſtendens ex vocatis dono vnum dilectum, alterum ex iuſto iudicio odio habitum,Nam omnes ab Adæ deſcendentes proſapia filij naſcuntur peccati ,ideóque damnatione digni.Si qui verò liberantur, bonitas & gratia dei eſt,& non eorum retributio meritorum.quia cũ nati nondum fuiſſent illi duo Iacob & Eſau, *aut aliquid egiſſent boni aut mali, vt ſecundum electionem* operum illorum *propoſitum* ſeu præordinatio *dei maneret:non ex operibus* illorum quæ nulla erant, *ſed ex vocante dictum eſt ei,quia maior ſeruiet minori.* Ex vocante dicit ,id eſt, ex dono omnipotentis dei qui illos vocauit : dictum eſt Rebeccæ , quod Eſau maior natu ſeruitutis obſequium minori eſſet redditurus : hoc eſt Iacob.Et ita euenit.Nam ſicut in libris Regum legitur,Edom temporibus Dauid & Salomonis aliorúmque regum ſeruiuit Iſraëli vſque ad illud tempus, quando(ſicut in eodem volumine legitur)præparauit ſe Edom ne eſſet ſub Iuda,quod vtique prædictum ei fuerat ab Iſaac patre ſuo,Veniet,inquit,tempus cum excuties iugum illius de ceruice tua.Quis hominum poteſt enarrare, quare deus omnipotens elegerit Iacob antequam naſceretur:& reprobauerit Eſau,cùm nec ille nec iſte bonum aliquod vel malum poterat implere,niſi quia in iſto,id eſt,in Iacob , gratiam ſuam & miſericordiam exhibuit , & in Eſau iuſtum iudicium ſuum impleuit?Nam cum Rebecca iam haberet conceptum in vtero , & iret vt dominum conſuleret , aut per Melchiſedech ſacerdotem dei ſummi,aut per alium quemlibet,per quem deus tũc tẽporis reſponſa dabat, dictum eſt ei ex vocante deo:duo filij in vtero tuo ſunt , & duo populi,maiórque ſeruiet minori , ergo ſicut non fuit propoſitum deo , & prædeſtinatio ſecundum electionem boni meriti Iacob,ita & electio gentium non fuit ſecundum electionem meritorum,ſed ſecundum gratiam & prædeſtinationem dei.Quapropter quare Iacob ſine operibus bonis electus ſit,Eſau verò abſque malis operibus odio habitus,ſoli deo notum eſt qui omnia nouit antequàm fiant.

Gene.25.

4.Reg.8.

Gene.27.

Gene.25. cuius iudicia ſemper iuſta ſunt. *ſicut ſcriptum eſt* in Malachia propheta *Iacob dilexi, Eſau odio habui.* Cũ dicit ſcriptura. Nihil odiſti eorum quæ feciſti, & quia vidit deus cũcta quæ fecit: & erat valde bona, quæſtio oritur quare dicitur odio habere Eſau. Quæ ita ſoluitur, quia non odit naturam quã fecit: ſed peccatum & vitium quod non fecit, Iacob autem dilexit ſua miſericordia gratuita. Eſau odio habuit iuſto iudicio: & cum ambo originali peccato maculati eſſent, quòd vnum dilexit eius miſericordia fuit, quòd verò reprobauit alterum, iuſtum iudicium eius extitit. *Quid ergo dicemus?* Nunquid iniquitas apud deum? ſubaudis quia Iacob per miſericordiam ſuam dilexit, & Eſau iuſto ſuo iudicio reprobauit, & qui vnum diligit, alterum odit. *Abſit* vt ipſe iniquus dicatur, *Moyſi enim dicit, miſerebor cui miſereor, & miſericordiam præſtabo, cui miſerebor.* Ordo iſte eſt, Cuius miſereor, vocando eum ad fidem meam miſerebor, fidem meam illi dando vt credat in me, & cuius fuero miſertus, vt credat in me, miſericordiã præſtalo illi vt iuſte viuat, & miſericors ſit, perſeuerétque in bonis operib⁹ pro quibus præmium accipiat. *Igitur non volentis* ſubaudis eſt voluntas *neque currentis* curſus, *ſed miſerentis eſt dei* miſericordia vt det homini bonum velle, facere, perſeuerare. Non ſufficit ſola bona volũtas hominis, niſi etiam prçueniat eum

Pſal.5. miſericordia dei ad hoc vt det illi bonũ velle, & bonũ idipſum perficere, iuxta quod Pſalmiſta dicit. Miſericordia eius præueniet me, & miſericordia eius ſubſequet̃ me. Sed hic fortaſſe quæret aliquis. Vt quid remunerãtur electi, vel quid præmij merentur, ſi & voluntas bona & perfectio operis à deo eis datur? Cui reſpondendum eſt, idcirco electos dignos eſſe remuneratione quia ſtatim vt ſentiunt ſe à dei gratia præueniri, totis niſibus laborant voluntati illius obſequendo obedire. *Dicit enim ſcriptura Pharaoni.*

Exod.8. Nõ ſcriptura per ſe loquitur, ſed alius per eam, ſicut hic loquitur deus. *quia in hoc ipſum excitaui te* id eſt duritiã cordis tui propter hoc aliis manifeſtaui, *vt oſtendam in te virtutem meam* ſiue potentiam, *vt annuntietur nomen meum* id eſt, diuinitas mea *in vniuerſa terra.* Ita modo fit. In vniuerſa enim terra, & per quadrifidum orbem annuntiatur nomen diuinitatis eius., quia pene vbique liber

Exod.5. Exodus recitatur. Antequam excitaretur Pharao decem plagis

plagis à deo quaſi dormiebat, & excitatus cuius malitiæ eſſet cor eius hominibus ignorantibus manifeſtatum eſt. vnde dicit dominus. Excitaui te pulſando decem plagis *Exodi. 1.*
id eſt, manifeſtaui malitiam cordis tui, quæ me non latebat *Gene. 7.*
vnde excitatus ait, deum ignoro, & Iſrael non dimittã. Et *Ge. 14.*
quia pro ſua malitia ignorabat deum, indurauit deus cor illius, id eſt nõ emolliuit meritis eius hoc exigentibus. Sed quæret aliquis quare perdiderit deus aut Pharaonem cum exercitu ſuo, aut Sodomitas, aut eos qui in diluuio perierunt? Cui reſpondendũ eſt, quia eorũ malitia iam erat cõſummata excedens modũ peccãdi, & ideo iuſto dei iudicio erat punienda. Sic vnuſquiſq; peccator diuinitus punitur modo ſine peccatorũ cõpleto, de quo ait dominus ad Abrahã. Non ſunt cõpleta peccata Amorrhæorũ: & ad Iudæos. Implete mẽſuram patrũ veſtrorum, verũ quia Deus manifeſtauit malitiã Pharaonis, cor illius nõ emolliẽdo. non in deũ reflectitur, qui malum non operatur, ſed ipſi Pharaoni malũ ſuum quod fecit, proprie deputat. Verbi gratia, ſicut *Gene. 15.*
ſi fuerint duo vaſa, vnum balſamo plenũ, aliud ſtercore, ſi *Mat. 23.*
quis ea agitauerit vel ventilauerit, non eſt autor odoris vel fœtoris, ſic deus qui tetigit ſuis plagis Pharaonem, non eſt author malitiæ ei᷒. Ob duas cauſas autẽ percuſſus eſt Pharao cum ſuo exercitu, & in mari ſubmerſus, videlicet vt eorũ malitia puniretur quæ erat multiplicata, & Iſraeliticis terror incuteretur quo timerent peccare, ne ſimilia paterẽtur, ſciẽtes iniquitatẽ à deo dãnari: Dicit enim, vt oſtendã in te virtutem meam, ſcilicet per ſigna & ſupplicia, & vt annuntiet nomen meum in vniuerſa terra. Vbiq; enim deus magnus prædicatur. qui Pharaonẽ cum curribus, & equitibus ſuis ſubmerſit in mare. *Ergo* ſubaudis, ſi volentis non eſt voluntas: neque currentis curſus, ſed miſerentis dei eſt miſericordia, *cuius vult miſeretur* ſicut Iſraëlitis. quos eripuit non eorum meritis, ſed reſpectu ſuæ pietatis. Neque enim Iſraëlitæ in Aegypto aliquod bonum fecerant: pro quo liberari meruerint. *& quem vult indurat* id eſt indurari permittit, & in duritia ſua deſerit, ſicut Pharaonem & exercitum eius. Hoc quod deus miſecordia ſua plagas ſuſpendebat in Pharaone indurabat cor eius. *Dicis itaque mihi. Quid adhuc queritur?* id eſt, Quid adhuc cauſatur humana fragilitas, ꝙ deus cuius vult miſeretur, & quem vult indu-

rat. *Voluntati enim eius quid reſiſtit?* Quod quorundam miſeretur, bonitas & gratia eius eſt, quod quoſdam dânat iuſtum ſuum iudicium oſtendit, quia omnes ſumus filij iræ, antequam renaſcamur ex aqua & ſpiritu ſancto. *O homo tu quis es qui reſpondeas deo?* Hominem vocat humana tantummodo ſapientem & dei iudicium reprehêdere nitentem. *Nunquid dicit figmentum,* id eſt, vas ex luto fictum *ei qui ſe finxit, Quid me feciſti ſic?* id eſt vt quid me feciſti ſic in hanc paruitatem, vel ad hoc vile miniſterium? *An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem,* quo miniſtretur cibus vel potus qui tranſeat in vſus regis. *Aliud verò in contumeliam?* id eſt in vile officium: videlicet ad opus coquinæ, vbi coquuntur carnes. ſic omnipotens deus figulus humani generis, ex maſſa peccati & perditionis, id eſt ex maſſa humani generis, habet poteſtatem aliud vas in honorem facere, id eſt vnum ad hoc creare, vt ipſe honoretur in illo, & honoret eum vocando ad fidem ſuam, & ſaluando ad vitam: aliud verò in contumeliam, id eſt, reprobos propter nequitiam ſuam iuſto iudicio perdere. Ex corrupta enim maſſa, omnia corrupta ſunt vaſa. Si autem ingenio artis ſuæ figulus quædâ ex illis excoquendo per ignê à vitio maſſæ purificauerit, nunquid in his magnificari non poteſt? Quod autem quædam impurificata dimittit, non redarguendus eſt, quia in ſua poteſtate ſubſiſtir, Sua enim eſt maſſa, *quod ſi deus volens oſtêdere iram & notam facere potentiam ſuam. ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum.* ſubaudis, tu quis es qui reſpondeas deo? volens deus oſtendere iram, id eſt vindictâ ſuam in Pharaonem & Aegyptios, in Sodomitas & diluuio perditos, & notam facere potentaim ſuam liberando Hebræos, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, id eſt, Aegyptios per plagas expectando ad pœnitentiam: quos non pariter effudit. Apta enim in interitû, appellat Aegyptios, qui ſe præparauerant atque aptauerant æternæ perditioni male viuendo, Ad hæc proferar aliquis Apoſtolo obiicere. vt quid perdidit illos, & ſaluauit Iudæos? Cui ille obuiat reſpondendo, dicens: *vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ, quibus glorificetur in vaſa miſericordiæ,* id eſt Hebræos, *quos præparauit in gloriam ſuam:* vt in eis glorificetur & laudetur, quod eripiens illos de Aegypto, inimicis eorum interfectis;

Ioanno. 3.

ctis,mare rubrum traduxit, & repromiſsionis terram tradidit *Quos & vocauit*, id eſt,quos vocauit ad fidem ſuam, ſicut & nos Apoſtolos alióſque credentes ex eadem plebe. Vocauit quoque illos de Aegypto gratia miſericordię ſuę, vocauit & nos de ſeculo maligno, in vaſa miſericordiæ ſuæ. Omnes homines poſt præuaricationem Adæ peccatores naſcuntur,& damnatione digni, atque ſecundũ meritum ſuum debuerant omnes perire. Quod verò pauci ſaluari merentur, qui de vaſis iræ in vaſa miſericordiæ transferũtur,ideo fit vt miſericordia appareat authoris ĩ his qui à morte æterna liberãtur,& ꝙ plures ſunt qui pereunt remanendo in vaſis iræ peccatis præpedientibus, iudicium eſt meritò omnes debuiſſe perire, ac per hoc iuſtũ iudiciũ ſecundum meritũ manet in eis. Verùm quia Iudæi excludebant gentiles à fide Chriſti,dicentes eos non poſſe ſaluari,ſubdit Apo. *non ſolum ex Iudæis* vocauit ad fidem ſuã, *ſed etiam ex Gentibus,ſicut in Oſea dicit: vocabo non plebem meã*, id eſt.gẽtes *plebem meam*, vt ſint plebs mea, hoc ſecundum B Hieronymum,ſecundum B.Auguſt. verò, poteſt & de Iudæis intelligi,qui facti ſunt non plebs dei, quando receſſerunt à deo, & reſpuerunt Chriſtum dicentes, Neſcimus vnde ſit, ſicut habemus in Pſalmo:Filij alieni mentiti ſunt mihi.Qui poſtmodum facti ſunt plebs Chriſti,quando vna die crediderunt tria milia,altera die quinq; milia: & deinceps multa milia, & *non miſericordiam conſecutam* in infidelitate manendo, *miſericordiam conſecutam* effectam fidelem. *Ioan.9.* *Pſal.17.* *Actu.2.4*

Et erit in loco vbi dictum eſt eis. Non plebs mea vos,ybi vocabuntur filij dei viui. Gentibus infidelitate depreſsis, dicebatur eis à deo per prophetas,ꝙ non eſſent plebs eius, quoniam licet per conditionem creaturæ dei eſſent, non erant tamen plebs eius per gratiam. Poſtquam autem ad fidem venerunt in loco,id eſt,in toto mundo, vbi dicebatur eis antequam in deum crederent, Non plebs mea vos, ibi modo vocantur filij dei viui,non per naturam,ſed per adoptionẽ. Quotquot autem,ait Euangeliſta,crediderunt in eum,dedit eis poteſtatem filios dei fieri.Et bene dicit, dei viui, ad diſtinctionem mortuorum deorum, quos ipſi antea colebant.Poteſt intelligi ſimiliter & de Iudæis. quod apertum eſt. *Iſaias autem clamat pro Iſrael*,id eſt,cauſa Iſraelis. *Si fuerit numerus filiorũ Iſrael, tanquã arena maris, reliquiæ ſaluæ fiẽt.* *Ioan.1.*

Sicut hominibus incognitus eſt arenæ maris numerus, ita & præ multitudine ſui, innumerabilis factus eſt populus Iſraeliticus. Quibus ſic multiplicatis, & oneribus peccatorum prægrauatis, reliquiæ ſaluæ tantum factæ ſunt. i. apoſtoli & cæteri qui crediderũt ex eis. *Verbum enim conſummans*, id eſt, perficiens, & perfectionem continens, *Et abbreuians in æquitate: quia verbum abbreuiatum faciet dominus ſu per terram.* Tribus modis intelligitur verbum perficiens omnia & abbreuiatum in veritate, verbum breuiatum eſt, de quo dicit dominus, diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & ex tota mente tua, & proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis, tota lex pendet & prophetæ. Vel verbum breuiatum, poteſt intelligi ſymbolum Apoſto. vbi fides continetur, quæ per diuerſa volumina prædicatur: ſeu quatuor libri euangelij comparatione legis & prophetarum. Verbum breuiatum poteſt dici & perfectionẽ continens. *Et ſicut prædixit Iſaias: Niſi dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen.* Apoſtoli ſcilicet, qui ſeminati ſunt per vniuerſum orbem, miſsi à Chriſto, & fructum multiplicauerunt credentium animarum, *quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorra ſimiles facti eſſemus.* Niſi Apoſtoli qui extiterũt ſemẽ totius meſsis credentium, ſeminati à domino per vniuerſum orbem, credidiſſent in illum, ſicut Sodomitæ & Gomorrithæ vno perierunt interitu & momento, ita omnes Iudæi vno tẽpore infidelitatis peccato perditi fuiſſent. Apoſtolorũ enim doctrina multi poſtmodum crediderunt ex Iudæis, qui periiſſent, niſi apoſtolicum ſemen manſiſſet. Aliter, Ambroſius hoc ſemen intelligit Chriſtum, qui niſi à patre ſeruatus fuiſſet periiſſent Iudæi, periiſſent Apoſtoli, qui relicto eo fugerunt, periiſſemus & nos. *Quid ergo dicemus?* Hoc dicemus, *quòd gẽtes quæ non ſectabantur iuſtitiam legis,* circunciſionem videlicet, otium ſabbati, victimas legales, *apprehenderunt iuſtitiam*, fidei euangelicæ, vnde ſubdit: *iuſtitiam autem* dico apprehendiſſe gentes *quæ ex fide eſt:* quia fide Chriſtus iuſtificat credentes: dum in ea baptizantur, & fructus iuſtitiæ ac fidei operantur, vel certè iuſtitiam poſſumus hic alio modo intelligere Chriſtum, qui factus eſt nobis iuſtitia & redemptio à deo patre, ſicut Apoſtolus aliàs ait, quia per illum iuſtificat Deus pater omnipotens omnes in

Deut.6. *Gene.19.* *Eph.1.*

ſe credentes. Hanc iuſtitiam apprehenderunt gentes, non loco ei appropinquando, ſed fide credendo, quoniam fide acceditur ad eam, vnde & appellatur iuſtitia ex fide. *Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ*, id eſt, obſeruantiam legalem per quam ſe iuſtificari poſſe putabat ſine fide Chriſti. *In legem iuſtitiæ*, id eſt, in legem euangelij vbi iuſtificatur homo per fidem Chriſti, *non peruenit*, legem autem iuſtitiæ non immerito dicimus obſeruātiam deſignare legis Moyſi, quia qui ſuo tempore eam cuſtodiebant iuſti putabātur: ſicut & econtra non cuſtodientes velut iniuſti damnabātur. *Quare?* ſubaudis nō peruenit Iſraël in legem iuſtitiæ, *quia non ex fide* Chriſti voluit ſaluari: *ſed quaſi ex operibus* legis. *Offenderunt enim in lapidem offenſionis*, id eſt, in Chriſtum nolentes in eum credere, ſed dixerunt. Non habemus regem niſi Cæſarem, crucifige iſtum. Qui lapis bene appellatur, propter firmitatem fidei. Et ſicut eſt lapis ſalutis & firmamenti illis qui crediderunt in eum, ita eſt lapis offenſionis his qui eum reſpuunt. *ſicut ſcriptum eſt* in Iſaia, *Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali.* Quod ita eſt, ac ſi diceret: Ecce mittam in populum Iudæorum Chriſtum, qui idcirco lapis offenſionis vocatur, quia mox vt natus eſt, offenderunt in eum Herodes & Iudæi, necantes pro eo paruulos: deinde (ſicut euangelium narrat) ſcandalizabantur in eo, & multi diſcipulorum eius audientes verbum, ſcandalizati ſunt, & iā non ambulabāt cum illo, & inſuper in paſsione eius diſcipuli relicto eo fugerunt, *omnis qui credit in eum*, id eſt, in Chriſtū: qui vnius eſſentiæ eſt cum patre & ſpirituſancto, & præcepta illius cuſtodierit; *non confundetur*, id eſt, non erubeſcet in ſentētia qua damnabuntur reprobi & infideles, audientes ab illo, Ite maledicti in ignem æternum, ſed potius lætabitur, audiens ab illo cum electis cæteris, venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. Et quia poterat aliquis obiicere Apoſtolo, quare nō oras pro incredulis tuæ gentis? vel etiam ne ſuperbirēt gētiles, & deſpicerent Iudæos, ſubdit Apoſtolus.

Ioan.19.

Matt.14.

Matt.15.

CAPVT X.

F*Ratres* qui mecum in Chriſtū creditis. *voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad deū fit pro illis in ſalutem* pro Iudæis, id eſt, incredulis, vt ſaluentur. Vbi demonſtrat, quoniā ſi ex operibus legis quis potuiſſet iuſtificari & pro illis mereretur ad fidē Chriſti peruenire, omnes illi vocati eſſent & ſaluati, gentiles autem qui legem ignorabant, à ſalute fuiſſent alieni. Salus ergo gratis à deo datur, & nō ab homine meretur, id eſt, ſi des Chriſti qua ſaluamur. *Teſtimoniū enim perhibeo illis quòd æmulationem quidem dei*, id eſt, zelum amoris dei *habent* ſicut & ego conuerſationem habebam, *ſed non ſecundum ſcientiā* dei. Stultum eſt enim legem per ſeruum datam venerari. & euangelium, quod datum eſt per dominum, perſequi. Stultum eſt etiam patrem confiteri, & filium negare. In hoc ſiquidem Iudæi ſcientiam dei non habebant, quia ita volebant adhærere legi per ſeruum datæ, vt gratiam reſpuerēt euangelij à domino datam, & perſequendo filium deo patri ſe placere putarent. Hoc autem dicitur de illis qui igno

Ioan.16. rantia tenebantur, de quibus veritas ait, venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur ſe obſequium præſta-

Actu.3. re deo. Sic & Petrus ait: Scio (inquit) fratres, quia per ignorantiam feciſtis malum hoc. Dum enim multi Iudæorum apoſtolos Chriſti perſequerētur, arbitrabantur ſe per hoc placere deo. At contra multi ſcientes Chriſtum, ſicut ſcribæ & phariſæi. *Ignorantes enim dei iuſtitiam*, non qua ipſe iuſtus eſt eſſentialiter, ſed Chriſtum cuius fide iuſtificamur cum bonis operibus. *& iuſtitiam ſuam volentes ſtatuere*, legem ſcilicet, per quā ſe putabāt poſſe iuſtificari ſine gratia Chriſti, *iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti*. Nolentes ſe ſubdere fidei Chriſti & euangelio eius. Etenim quia legis operibus nemo perfecte iuſtificabatur, miſit deus filium ſuū qui præcepta iuſtitiæ, quæ euangelia vocantur, nobis tradidit, & in ipſo perfectionem iuſtitiæ nobis exhibuit, cuius fidei gratia perfectionem conſequi mereremur. Et quia Iudæi iuſtitiam ſuam quæſierunt ſtatuere, id eſt, legis iuſtitiam ſibi putauerunt ſufficere, iuſtitiæ dei, id eſt, Chriſto & fidei illius atque euangelicæ doctrinæ noluerūt colla ſubmittere

mittere. *Finis enim legis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti.* Eſt finis qui pro conſumptione accipitur, ſicut tunc, quando dicimus. Finita eſt cœna, id eſt, conſumpta eſt: etiã quandoque pro conſummatione & perfectione, ſicut tunc quando dicimus finita eſt tela, hoc eſt perfecta & conſummata. Secundum hunc ſenſum dicitur Chriſtus finis eſſe legis, non conſumptio, ſed completio & conſummatio legis & prophetarum, ad iuſtitiam omni credenti. Completio legis & prophetarum ipſe eſt, quia omnia quæ lex & prophetæ verbis & myſteriis de ipſo prædixerãt, per ſemetipſum compleuit, vnde pendens in cruce, ait. Conſummatum eſt. Quod qui credit & confitetur iuſtificatur, ſi tamen opera digna fide fecerit, Hoc autem diſtat inter officium & finẽ. Quod officiũ, eſt ipſa res quæ agitur: Finis verò, ipſum propter quod agitur. Officium, lex & prophetæ, finis Chriſtus propter quem omnia illa præceſſerunt. *Moyſes enim ille ſcripſit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea,* ſubaudis iuſtitia. Vel, ſicut quidam codices habent, *viuet in eis* ſubaudis mandatis & præceptis. Legem poſuit pro operibus legis, id eſt, circuncíſione, otio ſabbati, cæteriſque legalibus operibus. Iuſtitia quæ ex lege eſt, viuere hominem in ſe faciebat, quia non interficiebatur. Præmium ergo illius iuſtitiæ nihil aliud erat, quàm vita præſens quæ non tollebatur. Viuet in ea dicit, id eſt, mortem præſentẽ euadet: Si quis verò ſpiritualiter ea quæ lex præcipit impleuerit, licet in præſenti tempore non remuneretur, in futuro tamẽ remunerationis cauſa vitam æternã habebit. i. pręſentiſsimum omnipotentis dei vultum. *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit:* Iuſtitiam hic appellat Chriſtum, qui per paſsionem ſuam & fidem, iuſtificat in ſe credentes. Iſta iuſtitia Chriſtus, qui eſt verbum patris, ſic dicit in Deuteronomio per Moyſen, quia ipſe loquebatur per ora prophetarum, *Ne dixeris in corde tuo quis aſcendet in cœlum? id eſt Chriſtum deducere, aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt Chriſtum ex mortuis reuocare.* Hæc verba ſunt partim Moyſi, partim Apoſtoli. Quando Moyſes dedit Iudæis legem, dixit eis: Ne dixeris in corde tuo, id eſt, ne ſingas in mente tua, quis ibit in cœlum, vt inde mihi afferat dei mandatum? Aut quis deſcendet in abyſſum, vt inde mihi afferat illud mandatum? Non eſt neceſſe vt hoc taliter quæras, quia *prope*

eſt verbum,id eſt,mandatum legis *in ore tuo & in corde tuo*, & in præſentia tua ſcriptum. vel etiam ipſe deus in corde tuo, & in ore docebit te. Verùm quia Moyſes propheta extitit,& multa de futuro prædixit,Paulus Apoſtolus verba eius ad Chriſtum retulit, aſſerens illum hoc dixiſſe per Moyſen, qui eſt iuſtitia vera. Quibus verbis inſtruit nos, ne dicamus in corde noſtro, & putemus Chriſtum localem eſſe, vt in aliquo loco contineatur, ſed potius credamus illum ſecundum diuinitatis plenitudinem vbique eſſe, ac per omnia diffuſum cum patre & ſpirituſancto, iuxta
Iere.23. quod deus pater per Ieremiã prophetam dicit: Cælum & terram ego impleo.Ideóq; enim non cõcluditur loco,quia in eo cõſiſtit omnis locus. Præſidendoſiquidẽ ſuſtinet omnia,ſuſtinendo præſidet,implendo circundat, circundando implet. In verbis ergo Apoſtoli ſenſus huiuſmodi eſt: Ne dixeris in corde tuo: ô quicunque es, quis aſcendet in cœlum,id eſt,non credas Chriſtum localem eſſe, vt credas illum poſt aſcenſionem ita eſſe in cœlo, vt non ſit in terra:aut ita eſſe deorſum in abyſſo apud inferos, vt te ſurſum poſitum ignoret, ſed crede illum vbique eſſe præſentem ſecundum diuinitatem, ſicut de eo dicitur: Sapientia
Sap.8. attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Ne dixeris ergo ô homo, Quis aſcẽdet in cœlum, vt inde Chriſtum deducat mihi, qui me doceat, ſaltem in corde noli dicere hoc,quia hic eſt Chriſtus,& vbique.Nam
Ioan.3. in terra erat & dicebat: Nemo aſcendit in cœlum, niſi filius hominis qui eſt in cœlo,quomodo nõ magis cum ſit in cœlo,eſt & in terra? Aut quis deſcendet in abyſſum? ſubdit Apoſtolus ex ſuo, Hoc eſt Chriſtum ex mortuis reuocare: Similiter & ſupra, Hoc eſt Chriſtum deducere. Non neceſſe habes ab inferis Chriſtum vocare,quem vbique præſentem debes agnoſcere.vnde dicit ipſa ſcriptura Deute-
Deut.30. ronomij 30. Prope eſt verbum in ore & in corde tuo.Verbum hic ſimpliciter poſſumus intelligere, ſi volumus,verbum legis.quod illi in ore habebant aſsidue illud legendo, in corde quoque iugiter meditando,ac memoriæ commendando. Altiori autem ſenſu verbum iſtud eſt, de quo Ioan-
Ioan.1. nes ait,In principio erat verbũ, & verbum erat apud deũ, & deus erat verbum. Ergo quia deus erat verbum, prope erat in ore & in corde illorum, vtpote quod omnia replet.

Nam

Nam beatus Hieronymus dicit.Sicut veſtis totũ corpus hincinde circũdat,ita Chriſtus electos ſuos vndiq; circun dando amplectitur.immo amplius,quoniam veſtis tantũmodo extrinſecus corpus circundat, adhærẽdo illi:Chriſtus verò eſt exterius in ore per confeſſionem,interius in corde per credulitatem, ſicut hic dicitur & aliâs, vbi dicit idem Apoſtolus. In interiori homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris.*Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus.*Nos apoſtoli. Hoc eſt verbum,inquit,filius, videlicet dei patris,in quem ſecundum prædicationem noſtram credere oportet, *quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & credideris in corde tuo quòd deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris*, id eſt, ſalutem conſequeris æternam:ita tamen, vt iuſtitiæ ſecteris opera:quia non oportet ſeruum dei manere otioſum. *Corde enim creditur ad iuſtitiam,ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Proſequitur diligentius quod ſuperius de fide tetigerat. Fides in corde locanda eſt, quæ deum Trinitatem habere in perſonis,& vnitatem in omnipotentia maieſtatis credat, filiúmque humanatum: & ſecundum euangelium firmiter teneat genus humanum ſanguine illius redemptum, & ea quæ circa humanitatem eius ſunt facta,deifice exhibita non hæſitet. In ore etiam confeſſio debet eſſe: quia fides cordis promenda eſt officio oris. Illa enim confeſsio fit ad ſalutem, ſi tamen exornata fuerit bonis operibus per ſpatium vitæ. Nam aliter fides ſine operibus mortua eſt. Non dicit de ſalute corporis qua potiuntur etiam qui non confitentur deum, ſed de ſalute interioris hominis, id eſt, animæ quæ ſaluatur confeſsione veræ fidei non temporaliter, ſed æternaliter, quoniam ſalus huius confeſsionis ſempiternalis eſt. *Dicit enim ſcriptura* Iſaiæ prophetæ. *Omnis qui crediderit in illum*, id eſt, in Chriſtum, ea fide quæ per dilectionem operatur, *non confundetur.* Quicunque crediderit in Chriſtum ſicuti credendum eſt,non erubeſcet cum incredulis in die iudicij, quibus ipſe iudex dicet: Ite in ignem æternum, ſed potius gaudebit, cum ab eo in quẽ crediderit remunerabitur, aggregatus numero & collegio electorum & deum cõfitentium.Hoc exemplum valet contra Iudæos,qui gentiles à fide Chriſti putabant ſecernendos, vnde & ſubdit. *Non enim eſt diſtinctio*, ſubau-

Iac. 2.

Matt. 26.

dis in iſto exemplo quod poſui. Quorum non eſt diſtinctio ſiue ſeparatio *Iudæi & græci*,quia de vtriſque dicitur: Omnis homo qui crediderit in illum , ſiue Iudæus , ſiue gentilis , non confundetur. *Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum*,id eſt,dominus qui eſt creator & dominus Iudæorum,ipſe eſt creator & dominus gẽtium,id eſt, omnium hominum. Diues autem idcirco dicitur in omnes qui inuocant illum, quia poteſt omnes in ſe credentes à præſentibus tribulationibus eruere: & ad vitam æternam perducere,reddẽs eis præmium à ſe promiſſum.Vel ideo dicitur diues,quia potens eſt gentiles exaudire & ſaluare, ſicut & Iudæos,quia perſonarum acceptio non eſt apud illum:nec ſic intendit vni,vt ſe deneget alteri.Ergo ſi vox noſtra ad omnes qui audiunt æqualiter venit,& tamen vna eſt:multo magis omnipotens deus exaudire omnes miſericorditer poteſt, necdum vnum audit alterius precũ obliuiſcitur, quapropter ſubinfert *Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini.ſaluus erit.*Quicunq; inuocauerit nomẽ domini ſicut inuocari debet,ſcilicet fide,ore, opere,hic ſaluus erit.*Quomodo ergo inuocabunt*,ſubaudis Iudæi Chriſtum,*in quem non crediderunt?*Et idcirco non ſaluãtur,qui non inuocant. *Aut quomodo credent ei quem nõ audierunt?*Ergo audierũt Iudæi Chriſtum , & non audierunt:
Luc. 9. audierũt aure corporis,ſed nõ aure mentis, quas dominus requirebat,inquiens:Qui habet aures audiẽdi,audiat. Inſuper & auerterunt aures ſuas ne audirẽt verba eius,quando
Ioan. 7. illo clamãte in templo & dicẽte.Si quis ſitit, veniat ad me & bibat,noluerunt ad eũ venire credẽdo.Ideoq; nõ audierunt,quia non fuerunt obediẽtes. *Quomodo autẽ audient ſine prædicante?*Hic oſtendit,ſe ſuique ſimiles coapoſtolos & prædicatores ad prædicandum Iudæis eſſe miſſos à Chriſto,quorũ miniſterio docerentur:ſed illi perſecuti ſunt eos, expellentes eos à ſe,ſicut in Actibus apoſtolorum legitur,
Actu. 13. vbi & narratur quemadmodum eis Paulus dixerit. Vobis quidem oportebat primum loqui verbum dei:ſed quia repellitis illud , ecce conuertimur ad gentes. Hinc eſt quod ſubdit,*Quomodo autem prædicabunt?* eis prædicatores verbũ vitæ,*niſi mittantur?*& eſt ſenſus.Ipſi occiderunt prædicatores quoſdam ad ſe miſſos,ſicut Iacobum fratrem Ioannis, & Stephanum,reliquos verò flagellantes,à ſe expulerunt.

Quod

Quod autem dicit, Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? ita poteſt vno modo intelligi: Nequaquam nos apoſtoli ad officium prædicationis accedere potuiſſemus, niſi gratia dei (qua protegimur) admoniti, directi fuiſſemus, primùm Iudæis verbum vitę annuntiare, deinde gentibus. Ideóq; Iudæi excuſabiles non erunt de aduentu filij dei, quia apoſtolos ad ſalutē ſui directos à ſuis finibus repulerunt. Poteſt & ita nō inconuenieter accipi. Quomodo, inquit, prædicabūt ipſi prædicatores eis verbū vitæ qui expulſi ſunt ab eis, niſi iterū mittantur? Affirmat quoq; exēplo prophetico, qualiter prædicatores euangelizare voluerūt eis bona, ſed noluerunt eis credere, niſi pauci, *ſicut ſcriptum eſt*, in Iſaia propheta: *Quàm ſpecioſi pedes euangelizātium pacem, euangelizantium bona.* Apoſtolorū pedes ſpecioſi fuerunt, quia à domino ſunt abluti. Pedes quoq; in ſacra ſcriptura aliquādo bonas actiones ſignificant, ſicut Zacharias pater Ioannis Baptiſtæ oſtendit, dicens: viſitauit nos oriēs ex alto, Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent ad dirigendos pedes noſtros, id eſt, actiones noſtras in viam pacis. Aliquando ſignificant pedes verbum prędicationis, vt illud: Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Apoſtoli pacem prædicauerūt ſecundū monita domini dicentis: In quamcunq; domum intraueritis, primum offerte pacem, dicentes: Pax huic domui. Euangelizauerunt bona, futuri ſcilicet regni præmia, quæ oculus non vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit. Et de quibus dicit Pſalmiſta, Credo videre bona domini in terra viuentium. Bona quoq; annuntiauerunt, fidē ſanctæ Trinitatis, myſterium incarnationis Chriſti, paſsionē, reſurrectionem, aſcēſionem eius, aduentum quoq; ad iudicium, gloriam electorum, damnationē reproborū. *Sed nō omnes obediunt euangelio.* Licet apoſtoli bona euangelizaſſent patriæ cœleſtis, tamen non omnes Iudæi, neq; omnes gentiles obedientes extiterunt tunc temporis euāgelicæ prædicationi, ſed neq; adhuc obediunt omnes. *Iſaias enim dicit. Domine quis credidit auditui noſtro?* Hoc loco Iſaias in perſona loquitur apoſtolorū, eodem enim ſpiritu fuit repletus, quo & apoſtoli. animaduertendum autē, quia in ſacra ſcriptura aliquando quis pro nullo, aliquando pro raro ponitur. Pro nullo, vt eſt illud. Quoniā quis in nubibus æqua-

Lucæ 1.

Pſal. 26.

Lucæ 9.

Pſal. 56.

Pſal. 84

bitur domino?id eſt,nullus. Pro raro,vt hic: Pauci enim inuenti ſunt qui crediderũt ex Iudæis auditui Apoſtolorum. Qui idcirco auditus illorũ dicitur,quia intrinſecus in mente,domino inſpirante,auditu ſpiritali audiebant,quid extrinſecus voce corporali ad ſalutẽ auditorum proferre debuiſſent. Vnde & Paulus aliâs ait: An experimẽtum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Et Dauid quidem dicit: Audiam quid loquatur in me dominus deus. Ab hoc auditu apoſtolorum,id eſt,à prædicatione illorũ ſubtraxerũt ſe Iudæi, renuentes in Chriſtum credere. *Ergo fides ex auditu.* Primum audit quiſprædicatorem loqui quomodo debeat credere,deinde accipit fidem. *Auditus autem per verbum Chriſti*, quod prædicatur ab apoſtolis & doctoribus verbum Chriſti eſt:quia non alia prædicant, quàm quæ in euangelio continentur,quod ab ore Chriſti eſt prolatum: Vel quæ ipſe Chriſtus reuelat eis in corde, & loquitur per ora illorum. Ad hæc poterant Iudæi dicere, licet falſo: Non audiuimus verbum Chriſti per ora apoſtolorum,contra quos Apoſtolus ſubiungit: *Sed dico, Nunquid non audierunt?* ſubaudis Iudæi verbum prædicationis apoſtolorum: Reſpondet ipſe apoſtolus ſibi,& affirmat,quia audierunt. *Et quidem.* Ecce affirmatio,& hic eſt diſtinguendum. Senſus enim huiuſcemodi eſt: Nunquid non audierunt Iudæi verbum Chriſti? Et quidem, id eſt, certiſsime, in veritate dico,quia audierunt, ſed credere contempſerunt. Poterat aliquis ad hæc dicere: Apoſtoli receſſerunt ab eis, & quomodo potuerunt audire? Aſſerit quoque Apoſtolus exemplo prophetico, & dicit. Quomodo potuit eſſe vt non audirent? *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Dixerat ſupra idem Pſalmiſta: Non ſunt loquelæ neque ſermones,quorum non audiantur voces eorum. Si ſecundum linguas omnium gentium & ſermones auditæ ſunt voces apoſtolorũ in ipſis gentibus, quanto magis apud Iudæos, ipſa lingua eorum Hebræa audita? Si enim ab Hieruſalem in quatuor climata mundi euangelium diuulgatum eſt, quomodo ipſis Iudæis à quibus prædicatio eiuſdem euangelij exordium ſumpſit, non eſt prædicatum? maxime cum & ipſi mediterranei ſint. Quod enim Hieruſalem in medio terrarum ſit poſita,ſicut vmbilicus ventris,teſtatur Pſalmiſta,dicens. Deus autem

Marginalia: 1Cor.13. — Pſal.84. — Pſal.18. — Pſal.17.

autem rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio terræ, id eſt, in Hieruſalem. Et per Ezechielem dominus loquitur: Iſta eſt, inquiens, Hieruſalem, in medio gentium poſui eam. Sed fortaſſe quæret aliquis, quare deus omnipotens illam plebem in medio omnium decreuerit collocare? Cui reſpondendum eſt, ideo hoc factũ eſſe, vt quia ipſa ex omnibus gentibus ſolã cognitionem veri dei habebat, & legem ſcriptam ſuo cultu & religione prouocaret alias ad cultum dei omnipotentis, ſicut plurimos gentilium legimus ad Iudaiſmum tranſiiſſe: vel idcirco, vt ſi ipſa plebs legem dei ſeruaret, ab omnibus in circuitu ſuo honoraretur ac timeretur, ſicut factum eſt tẽporibus Dauid & Salomonis, quando omnes reges in circuitu ſuo poſiti, ei munera mittebant: vel ſi à lege & cultura dei recederet, ab hoſtibus affligeretur ac depopularetur, quod ſæpiſsime actum eſt. Quarta quoque extitit cauſa, vt quia Chriſtus ex eadem plebe erat naſciturus, & genus humanum redempturus, & multa miracula in mundo poſitus patraturus, ibi hæc agerentur, vnde fama eius ad omnes gentes citius poſſet tranſuolare. Reuertamur iterum ad ſuperiora. Igitur in omnem terram exiuit ſonus prædicationis apoſtolorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ, quia pene ante defecit eis terra quã lingua. In hoc autẽ exẽplo per terrã intelligere poſſumus terrenos homines, qui tantũ ſonum, id eſt, famã prædicationis & ſimplicia monita perceperunt: Per fines terræ, philoſophos & artib⁹ liberalib⁹ eruditos, qui verba ſcrutati ſunt prædicationis euãgelicæ, vt Auguſtinus fuit & Cyprianus. *Sed dico: Nunquid Iſrael non cognouit?* id eſt, ſi prædicatio apoſtolorum ad omnes gentes peruenit, quanto magis ad Iudęos, apud quos ſeminari cœpit, præſertim cũ ipſi ſint omniũ gentium mediterranei? Vel aliter, Nũquid Iſrael nõ cognouit primum? Cognouit vtique in apoſtolis & apoſtolicis viris. *Primum Moyſes dicit. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem.* Aemulatio quæ græco vocabulo zelus appellatur, non vniformiter, neque ſub vno ſenſu ſemper accipitur. Nam ponitur pro imitatione, pro ſtudio, pro amore, pro inuidentia, ſicut hic. Hoc autẽ Moyſes ex perſona omnipotentis dei contra Iudæos loquitur, qui ad æmulationem & inuidiam ducti ſunt contra non

Ezech.5.

1.Re. 14.

gentem,id eſt contra populum ex gentibus credentem,cui ſemper inuident,dum vident eum in ipſum credere quem ipſi occiderunt,ſicut in Actibus apoſtolorum refertur.

Act.13. Quòd videntes Iudæi turbas gentium credentium,repleti ſunt zelo , & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur. Ante domini aduentum genus humanum in Iudæos diuidebatur & gẽtes,ſed gentes per enormitatem malorum ita tranſcenderãt conditionis ſuæ modum,vt etiam gentis nomine non meruiſſent appellari,ſed canes,dicente domino in euangelio.Non eſt bonnm ſumere panem filiorum , &

Mat.15. mittere canibus.Vnde non gens dicebãtur,quia ratione amiſſa irrationabilitatem ſectabantur.Verùm cum poſtmodum credidiſſent tam Apoſt.prædicantibus quàm eorum ſucceſſoribus,Iudæi contra eos excitati ſunt,&inflammati inuidiæ facibus. Exponens ergo Apoſtolus quod dixerat, nõ gentem,infert, *in gentem inſipientem*, id eſt,idola pro deo vero colentem,*in iram vos mittam* ſubaudis contra hanc gẽtem inſipientem.Quæ cũ fuiſſet vſque ad aduentum Chriſti inſipiens,eius fide potita,facta eſt ſapiens.Cõtra quam iam credentem in iram mittuntur Iudæi , non quòd deus æmulationem & iram in illis operetur, ſed quòd beneficia ſua quæ iudæis diſplicuerunt,ad ſe conuerſis gentibus largiatur.Poteſt & quod dicit in non gentem,aliter intelligi: Gentiles increduli ante perceptam fidem , gens vocabantur : percepta autem gratia fidei,non iam gens vocantur, ſed dei populus & plebs appellantur,dicente domino per

Pſal.17. Pſalmiſtam,Populus quem non cognoui ſeruiuit mihi.Vnde alibi Apoſtolus:Scitis(inquit)quia cum gẽtes eſſetis, ad

1.Cor.12. ſimulachra muta prout ducebamini , eratis euntes. Quod tale eſt ac ſi diceret.Fuiſtis quondam gentes , ſed iam non eſtis gentes.In hanc ergo non gentem iraſcuntur Iudæi inuidia ducti. *Iſaias autem audet & dicit,* Non ſine ratione hoc verbum quod eſt audet , poſuit Apoſto.Iſaias ſpiritu prophetico repletus,ſciebat ſe contemnendũ à Iudæis,& etiam ſerra lignea ſecandum,& tamen audet,id eſt audacter dicit ex perſona Chriſti,non formidans Iudæos rebelles. *Inuentus ſum à non quærentibus me,palam apparui his qui me non interrogabant.* Gentilibus non quærentibus Chriſtum,qui neque legis , neque prophetarum aliquod habebant documẽtum ſiue promiſſionem de eo,ipſe apparuit.

ruit.Ille apparere dicitur,qui non ſeparatur , ſed ſubito & inſperate venit, ſicut apparuit dominus Abrahæ cum non ſperaretur: & ſicut apparuit angelus Zachariæ,ſic dominus Ieſus apparuit gentibus,prædicantibus apoſtolis,& coruſcantibus miraculis,cum nō expectaretur ab illis:Nā quòd ipſe in apoſtolis apparuerit gentibus,teſtatur ſuis ſermonibus Ecce ego vobiſcū ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi.Per doctrinam enim cœleſtem,& per miraculorū ſigna quę apoſtoli operabantur,apparuit Chriſtus gentibus,quoniam ipſe cooperabatur eis & loquebatur per ora illorum:dicit nanque euangelium , quòd profecti prædicauerunt,vbique domino cooperante, & ſermonem confirmante,ſequentibus ſignis.Sequitur *& his qui nō interrogabant.* Sæpe legitur deus omnipotens à ſanctis interrogatus,ſicut à Moyſe,Abraham,Samuele,&cæteris,at gentiles non interrogabant deum: ſed conſulebant idola & dęmonia. *Ad Iſrael autem dicit* idem Iſaias ex perſona Chriſti, *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem,ſed contradicentem mihi.* Totum diem appellat totum tempus dominicæ prædicationis vſque ad paſſionem illius.Qui videlicet manus ſuas ad eundem populum extendit,quia munera beneficiorum ſuorum largiſſima bonitate exhibuit.Expanſio enim manuum,donationem munerum deſignat.Et ille dicitur manus expandere,qui poſcentibus beneficia largiſſime tribuit.Nam mortuos illorum ſuſcitauit:diuerſas infirmitates morborum curauit,eſurientes & famelicos panibus ſuis pauit multáque innumerabilia bona eis impēdit, quibus ſemper illi contradixerunt dicētes de illo:In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia:& , Non eſt hic homo à deo , qui ſabbatum non cuſtodit.Siue etiā manus expandit dum eas in cruce affigi permiſit.Eſt quoque conſuetudo patrum,vt expandant brachia quibus chariſſimos filios amplexentur,& in gremium ſuum collocent:ſic dominus Iudæos amplexari voluit,& in ſinu ſuæ charitatis trahere,dicens : Pœnitentiam agite , appropinquabit enim regnum cælorum;ſed illi ſemper ſtuduerunt contradicere,dicentes.Neſcimus hunc vnde ſit.Solet etiam nutrix extendere manus,vt delectatus is qui nutritur veniēdo ad eam diſcat ambulare.& populus Iſraeliticus admodū claudus erat.quia greſſus bonæ operationis iam non ha-

Mat.29. *Mar.16.* *Mat.12.* *Ioa.9.* *Mat.11.*

bebat,ad quē dominus quodammodo manus expandit vt ad ſe veniret dum dixit:venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis:& ego reficiam vos.Sed ille neglectis eius donorum beneficiis,greſſus retro in infidelitatem retorſit.

CAPVT XI.

D*Ico ergo. Nunquid repulit deus populum ſuum*?ſubaudis ex toto,*Abſit.Nam & ego Iſraelita ſum,ex ſemine Abraham,de tribu Beniamin*,qui nō ſum repulſus ſed cū aliis per fidē Chriſti ſaluat⁹.Si enim ex toto repuliſſet populū ſuum Iſraël, me non ſaluaret,qui de eorum proſapia originem duco. *Non repulit deus plebem ſuam quam præſciuit.* Præſcientia prædeſtinationē præcedit,& non omnia quæ pręſciuntur,prędeſtinantur,verūtamen quæ prædeſtinātur, omnia præſciuntur.Hoc autem in loco præſcientia pro prædeſtinatione accipitur, per quod oſtendit nullum,ſiue ex Iudæis ſiue ex gentibus,prędeſtinatum eſſe repulſum.Præſciuntur enim bona & mala à deo,prædeſtinantur autē ſolummodo bona.Et hoc diſtat inter prędeſtinationē & gratiā:quia prędeſtinatio eſt præparatio gratiæ,gratia autē iam ipſa donatio munerū gratuita *An neſcitis* id eſt,nunquid ignoratis *quid dicit ſcriptura in Elia,quemadmodum interpellat deum aduerſum Iſrael?* Cōtra eos videlicet, qui ex decē tribubus propter idololatriam
3.Re.18. interfecerunt cultores vnius dei veri: *Domine prophetas tuos occiderunt.* Hoc in libris Regum plenius narratur,quomodo Achab & Iezabel cū ſibi fauentibus,prophetas domini oc-
2.Par.18. ciderunt. *altaria tua ſuffoderunt* decē tribubus,apud quos talia fiebant, qui vitulos aureos in Dan & in Betel à Ieroboā ad adorādos acceperant,altaria Hieroſolymitani tēpli nō ſuffoderant,& idcirco intelligimus,quod in ipſis decem tribubus,licet quidam altaria diis gentium ædificarent,erant tamen qui deo ædificabant,& ibi immolabant,nō audētes ire in Hieruſalē propter reges Iſrael idololatras,.qui illos à templo Dei arcebant.Horum altaria,deum ſcilicet colentium,illi qui idola colebant, ſuffodiſſe ac funditus euertiſſe
3.Re.18. intelliguntur. *& ego relictus ſum ſolus.* Sic enim ei videbatur quod ipſe ſolus remanſiſſet ex omnibus prophetis domini, præ magnitudine ſtragis & intefectionis, qua ſæuiebatur

in de

in dei cultores. *& quærunt animam meam.* ſic enim minata fuerat ei Iezabel impiiſſima; Hæc faciant mihi dij, & hæc addant, ſi non poſuero cras animam Eliæ, ſicut animã vnius ex iſtis. *Sed quid dicit illi reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal.* Cum eſſet in ſpelunca quæ eſt in monte dei Oreb, hoc diuinum reſponſum accepit: nec ait: Relicta ſunt mihi, ſed: Ego reliqui & reſeruaui mihi ſeptem milia virorum, qui aliis ad idololatriã tranſeuntibus, non curuauerunt genua ante Baal qui erat deus Achab & Iezabelis. qui recte viri appellantur eo quod viriliter idola ſpreuerint. Septem autem iſta milia illorum, qui non adorauerunt idola, multa ſignificant idola illorum, quos deus dono gratiæ ſuæ ſeruauit, ne curuarent genua ſua ante Baal, in Dan & Bethel, aut in aliquo delubro idolorum. Sic enim quinque prudentes virgines, ſignificant omnes iuſtos integritaten fidei habentes: & imprudentes iniuſtos: Quinque etiam fratres diuitis, qui torquebatur apud inferos: omnes Iudæos incredulos: ſic ſeptem milia illorum ſignificant omnes qui idola non adorauerunt, Septenarius etenim numerus pleriſq; in locis ſacratus eſt, & ponitur ſæpiſſime pro vniuerſitate, ſicut in Pſal. vbi dicit Pſalm. domino: Septies in die laudẽ dicã tibi, quid enim ſit ſepties in die laudem dicã tibi, expoſuit cum dixit, Benedicã dominũ in omni tempore. Ioãnes quoq; in Apocalypſi ſua, ſeptẽ eccleſiis ſcribit, quæ generaliter omnes eccleſias ſignificant. *Sic ergo & in hoc tempore,* id eſt, in domini aduentu, & Apoſt. prædicatione, *reliquiæ ſaluæ factæ ſunt,* de quibus ſupra dictum eſt, ſi fuerit numerus filiorum Iſrael, ſicut arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Sicut temporibus Eliæ, dono gratiæ dei, multi reſeruati ſunt, ne adorarent idola, ſic temporibus Apoſtolorum, multi ex Iudæis ſecundum electionem gratiæ dei ſaluati ſunt, veniendo ad fidẽ, qui & reliquiæ appellantur. Et conſiderandum, quia *ſecundum electionem gratiæ dei,* id eſt, ſecũdum prædeſtinationis donũ ſalųę factæ ſunt: nõ ſecundũ merita operũ ipſorum. Vnde dicit in epiſtola ad Ephe. ſicut elegit nos, inquit. ante mundi cõſtitutionẽ in ipſo, id eſt, in Chriſto: vt eſſemus ſancti & immaculati. *Si autẽ gratia* ſalui facti ſunt illi qui crediderunt ex Iudæis, *iam non* fuit illud *ex operibus legis,* per quę putabãt ſe iuſtificari poſſe illi qui in in-

3. Reg. 16. Mat. 25. Luc. 16. Pſal. 118. Pſal. 33. Apoc. 1. Epheſ. 1.

fidelitate remanſerunt. *Alioqui gratia iam non eſt gratia.* Hoc eſt:ſi aliter ſalui facti ſunt, quod non poteſt fieri niſi gratia dei, ergo ipſa gratia iam non erit gratia, ſed meritũ. *Quid ergo?* ſubaudis dicendum eſt, Hoc proculdubio *quod quærebat Iſraël: hoc non eſt conſecutus: electio autem conſecuta eſt.* Quid quærebat Iſraël? Opera legis perficere ſine gratia Chriſti, & ex ipſis operibus iuſtificari ſine gratia Chriſti, & ſine fide euangelij, quod idcirco non eſt conſecutus, quia neque opera legis valuit implere ſine gratia Chriſti, neque iuſtificari ſine fide illius. Hoc tamen de illis intelligendum eſt, qui ad fidem Chriſti noluerunt tranſire. De tranſeuntibus verò ad Chriſtum ſubinfertur, Electio autem conſecuta eſt, id eſt, illi qui electi ſunt ex eadem plebe. Quod ſupra appellauit reliquias, nunc electionẽ vocat: & ſicut in præcedentibus circuncisio pro Iudæis, ſic & hic electio pro electis accipitur, qui conſecuti ſunt iuſtificationem per fidem, qua crediderunt in Chriſtũ: quanuis & electio ad credentes gentiles etiam poſſit referri, qui

Pſal. 10. vnum effecti ſunt cum Iudæis fidelibus. Tale eſt & illud Pſalmiſtæ: Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit, id eſt, iuſtos, amatores iuſtitiæ: *cæteri verò excæcati ſunt* tenebris infidelitatis, Sicut enim ille qui fidem habet, in luce dicitur con-

Ephe. 4. ſiſtere, ita qui infidelis eſt, in tenebris ignorantiæ manet. Vnde idẽ egregiꝰ prædicator credẽtibus dicit: Fuiſtis enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. *Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vſque in hodiernum diem.* Hæc verba partim ſunt Apoſtoli, partim Iſaiæ prophetæ. Quod dicit Dedit illis deus ſpiritum cõpunctionis, Apoſtoli verba ſunt: quę autem ſequuntur, Iſaiæ prophetæ. Spiritus cõpunctionis aliquando in bonam partem accipitur, aliquã-

Actu. 2. do verò in contrariam. In bono accipitur, ſicut in Act. apoſtolorum legitur, quòd audientes Iudæi prædicationem Apoſtolorum compuncti ſunt corde, & dixerunt ad apoſtolos. Quid faciemus viri fratres? In contrariam verò partẽ accipitur, vt in iſto loco: Dedit illis deus, i. habere permiſit, ſicut tradidit & indurauit, pro eo quod eſt, tradi & indurari permiſit. Spiritũ autem compunctionis appellat mentẽ inuidentiæ, quia inuiderunt & inuident adhuc ſaluti gentiũ. Aliquando enim ſpiritus pro anima ponitur: vt in euangelio

gelio habetur de domino, quòd inclinato capite emiſit ſpi- *Ioan.19.*
ritum, aliquando pro mente, vt hic. Et anima eſt qua viui-
ficatur corpus: ſpiritus verò ipſa ratio, qua inter bonum &
malum, verũ & falſum diſcernimus, & non eſt aliud mens,
atque aliud ratio. Spiritus autem compunctionis, idcirco
appellatur mens inuidentiæ, quoniam plerunque dum cer
nunt homines fœlicitatem alterius, torquentur & affli-
guntur inde, intantum vt etiam inuidendo prorumpant in
lachrymas. Ad exaggerandum ergo inuidiam, qua tor-
quentur Iudæi de ſalute gentium, dixit habere illos ſpiri-
tum compunctionis. Aliter: Spiritum compunctionis ma-
lignum ſpiritum, qui eſt ſpiritus perditionis, poſſumus in-
telligere, qui dei contemptores in ſuam poteſtatem ſuſci-
pit. Bonus ergo deus, exigentibus culpis Iudæorum, per-
miſit eis habere ſpiritũ perditionis, qui eos perimat in ani
ma, ſicut & de philoſophis gentium dicitur, quòd tradide-
rit illos deus in reprobum ſenſum: *oculos, vt non videant.*
Oculis quidem corporis viderunt Iudæi dominum: & mul *Roma.1.*
ta miracula ab eo fieri: ſed quia immoderate terrenis ne-
gotiis intendebant, oculis fidelitatis & amoris nequaquã
meruerunt illum cernere, *& aures vt non audiant*, ſubaudi
permiſit eis habere. Audierunt Criſtum auribus carnis, ſed
non audierunt auribus cordis, quas dominus requirebat,
cum diceret. Qui habet aures audiendi, audiat. Cæcitas *Lucæ. 8.*
igitur & ſurditas atque mens inuidentiæ vſque in hodier-
num diem in Iudæis manet, quia dum nolunt obedire eu- *Matt.6.*
angelio, ad hoc vt in Chriſtum credant, liuore inuidiæ
ſuccenſi, ſemper inuident ſaluti gentium. *Fiat menſa eo-* *Io.12. 13.*
rum in laqueum. Ad menſam ſolent tractare impij de nece
innocentium, ſicut Herodes de obtruncatione beati Ioan- *2.Reg.13.*
nis: & Holofernes ſpurciſsimus de violatione Iudith. So-
lent etiam eos vocare ad menſam: vt dolo illos interfi-
ciant: ſicut Abſalon interfecit fratrem ſuum Ammon. Sic
Iudæi intelliguntur ſuper menſas ſuas tractaſſe de nece
innocentis Chriſti: ideóque per menſam debemus intel-
ligere collationes verborum illorum quas agebant ſuper
menſam de Chriſto. Vnde dicit propheta, Fiat menſa
eorum, id eſt, collatio verborum Iudæorum in laqueum:
vt illaqueentur & inuoluantur, ſiue decipiantur vltione
iniquitatis menſæ ſuæ, *in captionem* quoque: vt ipſi capian-

tur. Fiat illis etiam, *in ſcandalum*, hoc eſt in ruinam, vel offenſionem ſiue in rixam: quatenus offenſam omnipotentis dei incurrentes, ruinam patiantur damnationis: & inter ſe rixas gerant & contentiones. Scandalum ſiquidem Græcum eſt, & ſonat in latino ſermone offenſam, ruinam, vel rixam. Pro offenſione enim & ruina ponitur,
Matt. 18. vbi dominus dicit. Væ qui ſcandalizauerit vnum de puſil-
Matt. 4. lis iſtis, id eſt, qui offenderit, vel ruere fecerit, pro rixa autem, ſicut illo in loco vbi dicit euangeliſta, quòd audito phariſæi verbo ſcandalizati ſunt, id eſt, rixati, hic autē ſub vtroque ſenſu accipi poteſt. *Et in retributionem*, inquit, vt qualia fecerunt, in Chriſtum talia retribuātur illis, & vtique ita contigit. Verbi gratia. Voluerunt Chriſti nomen delere de terra, nomen eorum deletum eſt, vt iam non dicantur populus domini. Interfecerunt Chriſtum, interfecti ſunt & ipſi gladio Romanorum. Significatur & ſacra ſcriptura per menſam, quæ data eſt Iudæis in lege & pro-
Pſal. 22. phetis, ſicut Pſalmiſta oſtendit, dicens: Paraſti in conſpectu meo menſam, cuius intelligentiā quia non recte ſcrutati ſunt Iudæi, facta eſt eis ipſa menſa in laqueum & in cætera quæ ſupra memorata ſunt, nolentes in Chriſtum credere, cui omnis illa ſcriptura teſtimonium perhibebat: & quoniam ad mortem cōtra authoritatem illius ſcripturæ tradiderunt Chriſtum, illata eſt eis retributio, ſecūdum meritum illorum. *Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.* Hæc verba non optantis voto, ſed prædicentis officio dicuntur: Obſcurentur oculi cordis eorum, id eſt, intellectus eorum, vt non intelligant Chriſtum filium dei eſſe. Et dorſum eorum ſemper incurua, ſicut qui graue onus portat incuruatur in terram, ita quodammodo peccator qui pondere peccatorum premitur, incuruatur, ſicut Pſalmiſta deplorat, dicēs, iniquitates meæ ſupergreſ-
Pſal. 37. ſæ ſunt caput meum. *Dico ergo, Nunquid offenderunt.* Iudæi, *vt caderent?* ſubaudis ſolummodo: vt eorum caſus nihil profuerit. *Abſit.* Et eſt ſenſus. Non offenderunt deum Iudæi ſolummodo propter hoc vt ipſi caderent, ſed vt multitudo gentium in eorum locum ſurgeret, & magnam vtilitatem caſus illorum nobis præſtaret. Vnde ſequitur. *Sed illorum delicto, ſalus eſt gentibus vt illos æmulentur.* Ac ſi diceret aliis verbis, in illorum delicto ſalus gentibus eſt procurata

curata, quia niſi Iudæi periiſſent, nequaquam gẽtes ſaluarentur. Delictum dicitur quaſi derelictũ: & delictum fit in cogitatione, peccatum verò in operatione. Dicitur & delictum quando non adimpletur dei mandatum, peccatum verò, quando fit quod prohibitum eſt. Sed Apoſt. indifferẽter ponit delictum pro peccato. Delictum ergo Iudæorũ, mors Chriſti fuit, & cor impœnitens cum infidelitate, cuius morte gẽtiles ſunt redempti, & ſacro baptiſmate abluti: quos debent Iudæi æmulari, id eſt, imitari in fide, vt credentes ſicut illi credunt ſalui fiant. *Quòd ſi delictum eorum diuitiæ ſunt mundi.* Propter delictum Iudæorum, quod com miſerunt in filium dei, & propter infidelitatem illorum di tata eſt multitudo gentium diuitiis legis, & prophetarum, Pſalmis, & gratia fidei, quia abſtulit eis dominus omnia iſta, & tradidit gentibus in ſe credentibus, ſicut in euang. minatus eſt eis dicens: Auferetur à vobis regnũ dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Magnæ & incomprehenſibiles fuerunt diuitiæ Iudæorũ, quæ totum ditauerũt mun dum, *& ſi diminutio eorum, diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?* Diminutio hic pro paucitate accipitur & paruo numero. Diminutio autem infidelium Iudæorũ Apoſt. fuerunt aliique credẽtes ex eadẽ plebe, & eſt ſenſus. Si paucitas quę ex Iudæis credidit, tantam ſalutẽ attulit gẽtibus, vt pene in omnes gentes euang. per illos prædicatum ſit, quanto magis prodeſſet, ſi omnes credidiſſent? Multo magis prodeſſet, quia per omnes gentes iam eſſet euãgelium prædicatũ ab illis. Apoſtoli enim aliiq; credẽtes ex Iudęis, diuitiæ ſunt gentiũ, quia per illorũ miniſterium acceperũt fidem cognitionémq; diuinarum ſcripturarum, vbi notitia dei eſt, & ipſi ordinauerunt gentibus epiſcopos, presbyteros, diaconos, & cæteros ordines eccleſiaſticos, & vt amplius dicã, quicquid boni habemus (gratia dei cooperante ac largiẽte) per illorum miniſterium accepimus. *Vobis enim dico gentibus, quandiu quidem ego ſum gentiũ Apoſtolus, miniſterium meum honorifico.* Cum cæteri apoſtoli ſingulis in locis ſibi deſtinatis prædicaſſent, Paulus Apoſtolus pene omnibus gentibus prædicauit, quia à domino audiuit. Longe mittã te ad gẽtes. Qua de cauſa ipſe proprie Apoſtolus extitit gentiũ, ſicut alio loco teſtatur, dicẽs. Qui operatus

Matt. 21.

Gala. 2.

eſt Petro in apoſtolatum circuncifionis, operatus eſt & mihi inter gentes,hoc eſt qui Petrum cõſtituit principem Iudæorum,me etiam conſtituit,vt ſim princeps & Apoſtolus omnium gentium. Bene autem dicit,Miniſterium meũ honorificabo,id eſt,prædicationem in opus vertam. Tunc etenim prædicator miniſterium ſuum honorificat,quando ſecundum illud quod prædicat,viuere ſtudet,vt quod prædicat ore, honoret & confirmet bono exemplo boníſque operibus. Aliter miniſterium meum honorificabo,hoc eſt, gratiam euangelij non ſolùm gentibus, quibus delegatus ſum apoſtolus,prædicabo,ſed etiam Iudæis impertiri curabo. Honor magiſtorum, numeroſitas eſt auditorum: *ſi quo modo ad æmulationem prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis.* Si quo modo ad æmulationem prouocem carnem, hoc eſt, idcirco miniſterium meum honorificabo, vt aliquo modo ad imitandum me prouocem Iudæos ex quibus carnem ſumpſi, & me imitando ſaluentur, ſicut & ego ſaluus effectus ſum, & ſi non omnes, ſaltem vel paucos ex eis ſaluos faciam. *Si enim amiſsio eorum, reconcilatio eſt mundi, quæ aſſumptio,* ſubaudis erit, *niſi vita ex mortuis?* Senſus huiuſmodi eſt, Si amiſsio Iudæorum qua derelicti ſunt à deo propter infidelitatem, gentium reconciliatio fuit, quibus deus ante aduentum filij ſui quodammodo iratus erat, quanto magis aſſumptio illorum quâ aſſumentur ad fidem, præſtabit electis vitã ex mortuis? Statim enim vt illi cœperint viuere deo per fidẽ, qui antea mortui erãt in infidelitate, adueniet dies iudicij, & reſurgẽt omnes de puluere terræ, viuéntque omnes electi in vita æterna ſemper cum Chriſto. Profuit etenim gentibus ad fidem amiſſio eorum, proderit & aſſumptio, quoniam vita æterna dabitur electis ex mortuis. Alio modo aſſumptionis nomine apoſtoli poſſunt intelligi, qui fidelibus gentibus vita extiterunt. Quæ (inquit) aſſumptio eſt, niſi vita ex mortuis? id eſt, quid aliud ſunt aſſumpti & electi à deo ex eadem plebe, ſicut ego & Petrus, & reliqui credentes, qui vos etiam aſſumpſimus ad fidem Chriſti, viuentes per vitam Chriſti ex mortuis Iudæis infidelibus? Si enim illi ſua morte infidelitatis reconciliationem præſtiterunt mundo, nos qui in infidelitate mortui non ſumus, ad vitam aliorum, quaſi viui ex mortuis ſeruati ſumus. *Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa.*

maſſa. Delibatio eſt deguſtatio quædam,ſiue primitiæ alicuius rei. Verbi gratia: Quãdo particula accipitur ex maſſa conſperſæ farinæ, & prægustatur cuius ſaporis ſit eliqua. Nam naturale eſt, vt omnis res quæ vnius ſubſtantiæ eſt, diuiſa per partes, in eadem permaneat natura, & vnius ſaporis & qualitaris ſit: ſicut ex fermento farina dinoſcitur. Hic autem delibatio ſanctos ſignificat apoſtolos, maſſa verò patres ſanctos, Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, Iſaiam, & reliquos, ex quotum progenie apoſtoli deſcenderunt. Ergo ſi apoſtoli ſancti, & patres, quorum fidem ipſi apoſtoli aſſecuti & imitati ſunt, ſancti fuerant. Poteſt & præpoſtero ordine non inconuenientius dici. Si maſſa ſancta in patribus, ergo & delibatio ſimiliter ſancta in apoſtolis, cæteríſque credentibus, qui fidem patrum veraciter habuerunt. *Etſi radix ſancta, & rami.* Idipſum appellat modo radicem, quod ſuperius maſſam: & idem ſignificant rami, quod delibatio. Patres videlicet veteris teſtamenti, ſunt maſſa & radix: quia de illorum proſapia ſumpta eſt delibatio, & proceſſerunt rami, id eſt, apoſtoli. Sicut ergo radix bona bonum ſuccum diffundit per ramos vbi ſunt fructus boni ſaporis: ita apoſtoli qui originem duxerunt à ſanctis patribus & eorum fidem imitati ſunt, ſancti & boni fuerunt. Iam ſuperius in hac epiſtola alteram maſſam poſuerat, qua ſignificatur mortalitas & peccatum Adæ, & ex quo fiunt quædam vaſa in honorem per miſericordiam gratiæ dei: quædam verò iuſto dei iudicio in contumeliam. Hic verò maſſa in bono accipitur. Poteſt & per radicem intelligi Chriſtus, per ramos autem apoſtoli aliíque credentes: quia ſicut à radice emittitur ſuccus in ramos vt viuant, ita & in Chriſto viuunt omnes credentes, ab illo omne bonum accipientes, cuius & membra ſunt. *Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt*, in infidelitate remanendo, *tu autem cum oleaſter eſſes*, totus ſcilicet paganus, *inſertus es in illis*, id eſt, in locum illorum ſucceſsiſti, *& ſocius factus es radicis*, id eſt, fidei ſanctorum patrum, *& pinguedinis oliuæ*, gratiæ videlicet ſancti ſpiritus, *noli gloriari*, neque extolli *aduerſus ramos*, in infidelitate manentes. Nam illi ſancti patres ſpiritum ſanctum habuerunt, vnde & vncti dei appellabantur, ſicut eſt illud: Nolite tangere Chriſtos meos, quod de Abrahã, Iſaac, & cæteris intel-

ligendum eſt. Aliter: Per radicem iterum alio modo poſſu-
Pſal. 104. mus intelligere Chriſtum, vt ſit ſenſus: Socius radicis, id
eſt Chriſti, & pinguedinis oliuæ, gratiæ videlicet ſpirituſ-
ſancti factus es, ne extollaris in ſuperbiam, ne amittas
gratiam quæ data eſt tibi. Gentiles alloquitur Apoſtolus,
& loquitur omnibus quaſi vni. Ramos fractos (vt diximus)
appellat Iudęos in infidelitate manẽtes, qui à radice, id eſt,
à fide patriarcharum: vel à Chriſto receſſerunt: oleaſtrum
autem gentiles, qui infructuoſi ante domini aduentum
erant: agreſtem vitam ducentes, & eſt ſenſus. O genti-
lis, ſi videas aliquos Iudæorum à gratia Chriſti alienos
exiſtere, & à fide patriarcharum, & te in locum illorum
eſſe, ſociúmque factum fidei patrum, & Chriſti, atque gra-
tiæ ſpirituſſancti, noli deſpicere illos, neque extollaris, ne
forte amittas gratiam quæ data eſt tibi gratis. *Quód ſi
gloriaris*, contra eos qui lapſi ſunt, attende quia *non tu ra-
dicem portas, ſed radix te*. Quaſi diceret: Si vis extolli, audi
vnde humilieris. Non portas tu radicem, id eſt, nihil con
fers patribus ſanctis, qui te præceſſerunt, ſed radix te por-
tat, quia eorum fide ſaluaris. Tu enim accepiſti ab eis, illi
non acceperunt à te. Aliter. Non portas radicem, id eſt,
Chriſtum, cui nihil ex tuo tribuis: ſed ipſe te portat, à
quo habes quicquid boni habes, & inſuper ab illo habes
eſſe. *Dicis ergo*, mihi ô gentilis: *fracti ſunt rami*, increduli
ſcilicet Iudæi, abiecti ſunt, *vt ergo* gentilis *inſerar* in lo-
cum illorum. *Bene* ſubaudis dicis, quia ita eſt: ſed atten-
de quod ſequitur: *propter incredulitatem fracti ſunt rami*, quia
noluerunt Iudæi in Chriſtum credere, lapſi ſunt in mor-
tem damnationis, fracti à gratia dei, *tu autem fide* Chri-
ſti *ſtas*, non tuis meritis. Ideóque noli gloriari. *Noli al-
tum ſapere*, id eſt, noli ſuperbire. *Sed time* credere. Dei
enim beneficium eſt, quód vocatus es: non tuum meritũ.
Iuxta quod idem egregius prædicator aliàs dicit, Gratia
ſalui facti eſtis, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt,
non ex operibus, vt ne quis glorietur. *Si enim deus natura-
libus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* Naturales ra-
mos appellat Iudæos, qui ex ſanctis patribus & deo dile-
ctis originem traxerunt, & eſt ſenſus: O gentilis conſide-
ra, quia ſi deus Iudæis non pepercit, qui à ſanctis patribus
originem duxerunt, & ex quorum gente ipſe carnẽ aſſum-
pſit,

pſit,multò magis nec tibi parcet,ſi à fide dei receſſeris, qui oleaſter eras,vel ſi in ſuperbiæ faſtu te eleuaueris deſpiciẽdo Iudæum. *Vide ergo bonitatem & ſeueritatem dei.* Seuerus iudex dicitur,qui in nullam partem ſuum iudicium flectit,ſed per rectitudinem incedit : Seueritas verò dicitur iudicium,quo nulli adulatur, ſed iuſtè omne iudicat.Bonitas autem,pietas gratiæ & miſericordiæ,qua bona præſtantur hominibus, *in eos quidem* Iudæos *qui ceciderunt, ſeueritatem,* id eſt,iuſtiſsimum iudicium exercuit. *in te autẽ bonitatem dei,* hoc eſt gratiam pietatis monſtrabit, *ſi permanſeris in bonitate,* id eſt , in fide recta: *Alioquin & tu excideris,*id eſt,ſi à fide receſſeris,penitus peribis.Diſtat autem inter frangi & excidi,quia fractus ramus poteſt vtcũque arbori ſuæ reſolidari:excíſus nullatenus . Et notandũ quia Iudæos dixit fractos , qui prædicante Elia & Enoch, ſolidabuntur in fide Chriſti.gentiles autem ſi à fide Chriſti receſſerint,penitus abſcindendos à gratia dei, ac deinde perdendos.Vnde ſequitur, *Sed & illi* ſubaudis Iudæi, *ſi non permanſerint in incredulitate,inſerentur* fidei Chriſti,& ſi dei patriarcharum. *Potens eſt enim deus iterum inſerere illos* fidei Chriſti. *Nam ſi tu ex naturali præciſus es oleaſtro,& cõtra naturam inſertus es in bonam oliuam, quantò magis hi qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ?* Gentilem alloquitur ſuperbientem contra ramos,qui fracti ſunt,& qui gloriatur quaſi ſuis meritis meruerit ſaluari, & dicit ,ſi tu ô gentilis, per gratiam dei ſeparatus es à paganiſmo, & ab his qui ab exordio ſui diuerſis erroribus à deo ſunt ſeparati,& contra conſuetudinem inſertus eſt in bonam oliuam , hoc eſt in fidem præcedentium patrum, qui pinguedinem ſancti ſpiritus habuerunt , quantò magis Iudæi ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ,fidei videlicet patrum ſuorum. Quòd dicit contra naturã inſertum eſſe ramũ oleaſtri in oliuam, more humano loquitur,quia naturale eſt vt ſurculum bonæ arboris inſeramus in trunco malæ , non ſurculum malæ,in bono trunco, & hoc inſertio dicitur . Deus autem conditor & creator omnium rerum & naturarum , nihil contra naturam facit. *Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc.* Myſterium eſt res occulta , & ſecretum aliquod in ſe continens . Alloquitur ergo gentiles credentes vt conſiderent qua de cauſa ſalui facti ſint,ſuis meritis, an

gratia dei,& Iudæi abiecti,& dicit, Occultum & ſecretum dei iudicium, quantum homo penetrare poteſt, nolo vos lateat,quare Iudæos quondam populum peculiarem abiecerit, & gentes peccatrices per fidé ſibi copulauerit, & cuius rei gratia hoc admonuerit perpendere,ſubinfert & dicit, *vt non ſitis vobiſipſis ſapientes*, id eſt,vt non ſuperbiatis, dicentes vos propriis meritis fore ſaluatos, ac per hoc alios deſpiciatis. Sibi enim ſapiens dicitur,qui donum quod habet, non dei gratiæ, ſed ſuis meritis & ſtudio deputat. Qui autem ſecundum deum ſapiens eſt, in beneficiis Dei non inſultat abiectis,ſed cũ timore gratias agit miſericordiæ largitoris. Aliter:Sibi fit ſapiens,qui quemlibet peccatorem deſpicit,cũ potius ex conſideratione peccatoris humiliari conueniat: quia omnes ſumus vnius naturæ, licet non eiuſdem gratiæ.Ipſe ergo Apoſtolus demonſtrabit de quo myſterio loquitur, *quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael.* Rectè dicit, ex parte contigit cæcitas, & nõ ex toto, quia reliquiæ ceciderunt. Cæcitas verò contigit in Iſrael non corporis,quæ fit amiſſo lumine oculorũ,ſed cordis, quæ fit tenebris infidelitatis.In his ergo dictis Apoſtoli quod myſterium ſit in lapſu Iudæorum dicimus,ſed ex qua profunditate cõſilij dei veniat, cũ ipſo Paulo ignoramus:& ſi ipſe ſciebat,non tamen manifeſtauit.Dicit enim: quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael: *donec plenitudo gentium intraret: & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Plenitudinem autẽ gẽtium non conuerſionem omniũ accipimus: ſed multitũdinem earum, quæ aut iam diuina prædeſtinatione collecta eſt:aut in futuro colligetur. Plenitudo verò hæc non ad numerum cunctorũ pertinet,ſed ad numerũ à deo præfinitũ. Corruerunt itaque Iudæi,vt ſurgerent gẽtes. Quis hoc myſterium valet penetrare, cur deus multitudinem gentium ſpreuerit pene ab exordio mundi, ac tempore ſcilicet quo confuſum eſt labium vniuerſæ terræ, & Iudæos tantũ ſibi peculiares fecerit,qui per lineã Heber deſcenderunt, iterúmque gentes in ſuo aduentu collegerit,& Iudæos in fine mundi recipiendos abiecerit: quis inquam tam ſubtilẽ diſpoſitionem diuinam inueſtigare ſufficiet? *Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob.* Sion ipſa eſt Hie-
Mich.5. ruſalem. de qua Micheas ait,De Sion exibit lex,& verbum domini de Hieruſalem. Saluator etenim naſcendo ex ple-
be

be Iſraelitica, iuxta quod Iſaias olim propheta cecinerat, *Eſaiæ.8.*
dicens: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, veniet de
Sion, ſiue de Hieruſalem. Ponendo verò membra ſua in
cruce, propriúmque ſanguinem fundendo, & lauacrum
baptiſmatis dãdo, eripuit tã gentes quàm & illas reliquias
quæ ex Iſrael crediderunt, quod ante nemo facere præua-
lebat. auertit nihilominus impietates ab Iacob, ab his vi-
delicet, qui crediderunt ex Iudæis in primo aduentu illius,
auertet quoq; pleniter & ab his, qui ſuſcepta gentiũ multi- *Pſal.120.*
tudine conuertentur & ſaluabuntur. ſicut ſcriptum eſt, Ipſe
redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus ſuis: & cũ plenitu-
do gentiũ intrauerit, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. *Et hoc
illis à me teſtamentum*, ſubaudis dabitur, ſiue cõplebitur, per
quod aliquando promiſsio deſignatur & euangelium. Et
poteſt hic vtrũque intelligi, promiſsio videlicet regni cœ-
lorum & euangelium in quo ipſa promiſsio continetur, di-
cente domino: Pœnitentiam agite, appropinquabit regnũ *Matt.3.*
cœlorũ. De hoc teſtamento dictũ eſt per Ieremiã: Feriam *Hiere.31.*
(inquit) cũ eis pactum nouũ & teſtamẽtum nouum ſcribã
in cordibus eorum. Sequitur, *cum abſtulero peccata eorum.* His
verbis demonſtrat, quod licet quorundã credentiũ ex eis
peccata ſint ablata, in fine tamẽ ſeculi per baptiſmi gratiã
plenius auferentur. *Secundum euangeliũ quidẽ inimici dei pro-
pter vos.* Non ait, ſecundũ legem, quam pro viribus ſuis Iu-
dæi æmulabantur, ſed ſecundum euangeliũ quod ipſi con-
temnebant, vbi narratur qualiter dominũ morti tradide-
rint. Ergo quantũ attinet ad euangeliũ, quod Iudæi nõ re-
cipiunt, inimici ſunt Chriſti & eiuſdem euangelij. Hanc
inimicitiam idcirco Iudæi incurrerunt, vt gentes credere
poſſent, & hoc eſt quod dicit, propter vos ô gentiles, vt vos
crederetis, inimici dei facti ſunt Iudæi ſecundũ euangeliũ,
id eſt, ſecundũ quod euangeliũ loquitur. Siquidẽ in euan-
gelio refertur, qualiter impij Iudæi peregerunt necẽ Chri
ſti, propter quam incurrerunt inimicitiam dei, quod quia
in infidelitate permanſerunt, *Secundum autem electionem
chariſsimi propter patres.* Non ſic intelligendum eſt, vt qui
appellantur inimici dei, ipſi ſint & chariſsimi, præſertim
cum Iudæi vna gens ſint, quæ diuiditur in credentes, & nõ
credẽtes. Igitur Iudęi alieni à fide Chriſti, inimici ſunt dei,
chariſsimi verò illi, qui per electionẽ, ſiue prędeſtinationẽ

cator aliàs loquitur,dicens. Cum plenitudo gentium intrauerit,tunc omnis Iſrael ſaluus fiet.ſicut inquit:vos gentiles aliquando non credidiſtis deo', nunc autem in domini aduentu per prædicationem apoſtolorũ miſericordiam omnipotentis dei cõſecuti eſtis propter Iudæorũ incredulitatem,in quorũ loco credendo ſubintraſtis, ita & ipſi Iudæi nunc nõ crediderunt in veſtrã miſericordiã,quæ vobis à deo data eſt.i. in iſto tẽpore quãdo vos miſericordiã cõſecuti eſtis,vel in veſtra miſericordia dicit,hoc eſt vt vos miſericordiã cõſequi potuiſſetis. Caſus eteñi illorũ, ſalus fuit gentiũ. Poterat aliquis dicere: Quare nõ crediderũt Iudęi in primo domini aduẽtu? Ad hæc Apoſtolus, vt gentes (inquit) miſericordiã cõſequerentur, & ipſi poſtmodũ in fine ſæculi conſequantur. Si enim in primo domini aduentu credidiſſent,ex legis operibus ſe iuſtificatos putarent, in fine verò ſeculi cum crediderint, miſericordiam conſecutos ſe non dubitabunt. Vnde ſubdit. *Concluſit deus omnia*.i.omniũ hominum genera *in incredulitate*, id eſt,concludi permiſit intra incredulitatẽ, *vt omnium miſereatur.* Concluſos eſſe oſtendit tã Iudęos quã gentiles ſub peccato incredulitatis, Iudæos quidem legem naturalem & ſcriptam deſtruendo, gentiles verò naturalẽ legem calcando. Sed vt clarior fieret eius gratia, qua dimittuntur peccata, his ita concluſis, placuit ei tunc abolendis peccatis hominum, ſacramentũ remiſsionis afferre, quando nemo poterat de ſuis meritis gloriari. Increduli ſiquidem fuerũt gentiles, ſed miſericordiam dei ab eo vocati,conſecuti ſunt. Sunt modo & Iudęi increduli,ſed miſerebitur earum. Quare tamen multitudinem gentium tantopere abiecerit deus, Iudæos verò dilexerit, & poſtmodum in aduentu ſuo gentibus ad ſe collectis Iudæos abiecerit,ſolus ipſe nouit qui conſpicit omnia. Conſiderans apoſtolus tantas eſſe diuitias bonitatis dei,& tantũ opus diuinæ ſapientiæ,cum non potuiſſet hoc comprehendere, ſubito in interioribus oculis cordis, ſtupore ſimul atque pauore perculſus,exclamauit & dixit. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei.* Altitudo ſublimitatem & profunditatem ſignificat. Sapientia accipitur in diuinis rebus, ſcientia in humanis. Sublimis ergo & profunda eſt abundantia ſapientiæ diuinarum humanarúmque rerum apud deum, qui ſolus ſicuti ſunt,omnia intue-

Sup. eodem

tur,& ad cuius notitiam omnis ſenſus noſter confunditur, *quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius*, quibus angelos & homines iudicat,ſeu Iudæos atque gentiles,ex quibus nũc iſtos elegit,nunc illos abiecit: *& quàm inueſtigabiles viæ eius*, quibus à gentibus ad Iudæos,& à Iudæis ad gentes tranſiit, & quibus iterum à gentibus ad Iudæos tranſiturus eſt.Vel per vias,poſſumus accipere actiones dei quibus omnia operatus eſt,quæ vtique inueſtigabiles ſunt.*Quis enĩ cognouit ſenſum domini?* id eſt,intellectus eius profunditatem quis penetrauit? *aut quis conſiliarius eius fuit?* Patris conſiliarius vnigenitus filius eius eſt,qui & angelus magni conſilij appellatur,ſed ex hominibus & angelis nullus eius fuit conſiliarius. *Aut quis prior dedit illi?* ſubaudis fidem ſuam aut aliquod bonum opus,antequam ab eius gratia preueniretur. *& retribuetur ei?* merces à domino,ex hoc quod fidẽ ſuam prior ei dedit.Quidam voluerunt contra hoc intelligere centurionem Cornelium bonis ſuis meritis exigentibus à deo accepiſſe fidem,quaſi cauſa remunerationis,propter eleemoſyna ſcilicet & orationes quibus inſtabat.Qui idcirco ignoranters locuti ſunt,quoniam à fide venitur ad bona opera agenda,non ab operibus ad fidem,niſi enim Cornelius fidem primum habuiſſet,præuentus ab inſpiratione diuina , nequaquam bona opera habuiſſet.Sed(ſicut beatus Gregorius dicit)præuentus eſt à deo:vt haberet fidem vnius deitatis,non tamen trinitatem perſonarum in deo eſſe cognouit,quoadusque Petrus ad eũ eſt miſſus.vnuſquiſque autem deo fidem & opera ſua tribuit,quando eius gratia preuentus credit in eum,& bona opera exercendo, ſtudet voluntati eius placere. *Quoniam ex ipſo*, id eſt ex patre ſunt omnia,quia ab ipſo originẽ ſumpſerunt, *& per ipſum* id eſt per filium ſunt omnia,quia per illũ omnia facta ſunt,*& in ipſo* id eſt,ſpiritusancto *ſunt omnia* , quia in illo cõſiſtunt. Ecce trinitas perſonarum.Quod verò ſubdit *Ipſi gloria*,trium perſonarũ vna & ſingularis ſubſtantia declaratur. ſicut & Iſaias etiam dicit ſe audiſſe dicere Seraphin:Sanctus,ſanctus,ſanctus dominus deus ſabaoth.Ter dicit de perſonis, ſanctus , & vna tantummodo vice de maieſtate,dominus.Similiter & Pſalmiſta , Benedicat nos deus Pater,benedicat deus filius,benedicat nos deus ſpiritusſanctus, & metuant eum omnes fines terræ,Quod verò ait,ex

Eſaiæ.9. *Actu.10.* *Eſaiæ.6.* *Pſal.66.*

ait,ex ipſo deo patre ſunt omnia,attendẽdum eſt,quòd nõ dixit de ipſo,aliud eſt enim ex ipſo, aliud de ipſo.Omne enim qđ eſt ex ipſo,nõ eſt de ipſo,ſed quod eſt de ipſo,hoc vtiq; eſt ex ipſo. Verbi gratia, Filius ex patre eſt, quia ab illo originẽ accepit,& de ipſo,qa de eius ſubſtãtia eſt.Domus verò quæ ædificatur ex lignis vel lapidibus:ex ipſo homine eſt à quo fit,& à quo originẽ habet:ſed nõ eſt de ipſo, id eſt,de eius ſubſtãtia.Deus igitur creator omniũ ſpiritus eſt inuiſibilis atq; ĩmutabilis, creatura verò omnis mutabilis eſt.Ergo nõ de immutabili ſubſtãtia eius creata ſunt omnia,ſed ab immutabili deitate cũcta ſunt ex nihilo facta: ac ꝓpterea ex ipſo patre ſunt,quia ab illo originẽ ducunt.

CAPVT XII.

O *Bſecro itaque vos fratres per miſericordiam dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* Quia ſupra dixerat Apoſtolus. Cõcluſit deus omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur,oſtendens quod ſiue Iudæi credentes ſiue gentiles,non ſuis meritis,ſed miſericordia & gratia dei ſaluati ſunt, obſecrat eos modo, & omnes credentes per eandem miſericordiam,qua redempti ſunt ſanguine Chriſti,& tempore baptiſmatis ab omnibus ſordibus abluti,vt exhibeant corpora ſua hoſtiam viuentem: & dicit:Obſecro vos per miſericordiam dei: ac ſi diceret: Non per potentiam magiſterialem vobis impero, qua ſum veſter magiſter & Apoſtolus,ſed obſecro & deprecor quaſi ſocius,quapropter & fratres eos appellat non carne,ſed fide, recolens illud quod ſaluator fidelibus dixit: Omnes *Mat.22.* vos fratres eſtis, quia vnus eſt pater veſter, qui eſt in cælis.Hoc(inquit) obſecro per miſericordiam dei, qua ſaluati eſtis, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem.Erant apud Romanos Iudæi credentes, qui victimas & hoſtias legales deo Hieroſolymis in templo obtulerant, hos hortatur vt iam non boues, non hircos, non arietes, ſed ſemetipſos hoſtias deo ſpiritales immolent.Siquidem quando iſta ſcribebat Apoſtolus, adhuc templum Hieroſolymis ſtabat, & necdum erat ſubuerſum à Romanis. Hoſtia igitur & immolatur & viua eſt, quando homo ab hac vita non deficit, & carnalibus vitiis ſe occidit mor-

videlicet Ieſus Chriſtus,qui ſua immolatione abſtulit peccatum mundi,quod omnino dignum erat vt haberet figuratiua ſacrificia longe antequam veniret,vt per illa typica facilius perueniretur ad iſtud verũ:Siue etiam tertia cauſa myſterij fuit, vt illa offerrentur ſacrificia typica,quatenus iſtud ſacrificium præfiguraretur, quod quotidie in eccleſia pro ſalute fidelium offertur. *Et nolite conformari huic ſeculo.* Per ſeculum hic non debemus intelligere præſentem vitam:quæ ſemper annis, temporibus, diebus,noctibus,horis,atque momentis voluitur, ſed homines per carnalem conuerſationem ſeculo deditos, paganos videlicet. Iudæos,hæreticos falſóſque Chriſtianos,quibus non debemus aſſimilari & conſociari, ne eorum vitiis iniquinemur & noſtris. Nolite(inquit)conformari huic ſeculo,id eſt,nolite ſimiles fieri amatoribus huius ſeculi,qui virtutes deſpiciunt & vitia ſectantur, *ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri* per ſtudium lectionis & meditationis veteris teſtamenti & noui.Quotidie ſenſus noſter & intellectus innouatur & reformatur,dum proficimus,& magis ac magis in ſapiẽtia credimus,ea de deo intelligẽdo,quæ antea ignorabam⁹. Reformatur etiam in nouitate ſenſus noſter,dum proficit in nobis opus bonum,quia quanto intellectus in effectum operum vertitur,tanto amplius innouatur. Dicamus apertius.Erat quis in litera legis poſitus,non penetrabat interiora,trãſiit ad euãg.didicit quòd lex ſpiritaliter debeat intelligi,atque ita reformatus eſt in nouitate ſenſus ſui,dum amiſſis tenebris carnalis intelligẽtiæ,ad fructũ tranſiit ſpiritalis allegoriæ.Sic intelligẽdum & de his, qui ſpretis vitiis,ad virtutes tranſeunt,& dum proficiunt de virtute in virtutem,quotidie innouantur. *vt probetis quæ ſit voluntas dei.* Qui ſacras ſcripturas ſedulo legit,ille inuenit,quæ ſit voluntas dei,id eſt,quid deo placeat,quídue diſpliceat:vel quomodo voluntas eius impleri poſſit.In omnibus etenim actionibus noſtris debemus perpendere vtrum deo accepta ſint opera quæ agimus, ac non. *bona, & beneplacens:, & perfecta.* bona voluntas dei eſt, quia bona deſiderat ſemper.beneplacens,quia omnia bona placita ſunt ei.perfecta: quia nihil duplicitatis placet ei:ſed ea quæ ſincero animo fiunt.Aliter:Bona in fide:beneplacens in ſpe futurorum bonorũ, pfecta in charitate,id eſt,in dei dilectione

& proximi. Hæc enim tria voluntatem dei perficiuut. Siue aliter: Bona voluntas dei eſt in coniugatis, beneplacens in viduis, perfecta in virginibus. Hi tres ordines, ſi ſecundum voluntatem dei & virtutum tramitem proceſſerint, præmiis voluntatis dei donabuntur. *Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere quàm oportet ſapere: ſed ſapere ad ſobrietatem.* Gratiam in hoc loco, ſecundum beatum Ambroſium, ſapientiam debemus accipere, quæ Paulo gratis data eſt ſine ſuis meritis in ſcientia veteris & noui teſtamenti, & in linguis omnium gẽtium. Dicit enim beatus Auguſtinus in quodam ſermone ſuo. Diuinitus ita procuratum eſſe Apoſtolo, vt quia omnibus gentibus erat prædicaturus, maiorem ſapientiam præ omnibus Apoſtolis haberet, vt omnibus philoſophis gentium & ſimplicibus eſſet ſufficiens. Vnde & Petrus in epiſtola ſua laudat illum, dicens Sicut (inquit) frater noſter Paulus

2. Pet. 3. prædicat in omnibus eccleſiis ſecundum ſapientiam ſibi à deo datam. Quod autem dicit, omnibus qui ſunt inter vos, ſimpliciter poteſt intelligi, vt dicatur. Omnibus dico qui ſunt inter vos, & altiori intellectu, vt illos alloquatur qui per fidem deo adhærebant, qui ſemper habet eſſe, Deus enim ſolus eſt, quia ipſe ſubſtantialiter habet eſſe, ſicut ad

Exod. 3. Moyſen dicit. Ego ſum qui ſum. &, Ego ſum deus Abrahã &c. Quicunque ergo illi adhærent, illi ſunt, ſicut & qui non adhærent, non ſunt: ergo qui ſunt dicit, id eſt, qui per fidem quæ per dilectionem operatur, deo copulantur. Et quid dico? Hoc vtique dico & præcipio, non plus ſapere quàm oportet ſapere, id eſt non ſuperbire. Hoc dicit contra gentiles tumentes, qui inſultabant Iudæis tanquam ramis fractis. Plus enim quàm oportet ſapit, qui propter alterius miſeriam ſe extollit, cum potius humiliari debeat, ne & ipſe cadat. Dicendum & propter eos qui ſanam doctrinam non ſectantes, quædam falſitatis dogmata componunt, quibus ſimplicium animos corrumpunt, non plus ſapere quàm oportet ſapere. Oportet denique vt viã præcedentium doctorum imitetur, & ingenium præſentium magiſtrorum, adimplens quod dicit ſapientia, Ne tranſgrediaris terminos quos poſuerunt patres tui, ſed ſapere ad ſobrietatem, id eſt, ad temperantiam. Sobrie nanque ſapit, qui agnoſcit quid ipſe ſit, & ſicut coram deo in Chriſto loqui-

ſto loquitur. Hoc præceptum tranſgreſsi ſunt omnes hæretici. *& vnicuique*,ſubaudis, dico ſic debere ſapere, *ſicut deus diuiſit menſuram fidei*.In fide namque menſura eſt,quãtum ad noſtram capacitatem attinet: quia alius plus, alius minus credit.Maiorẽ enim fidem habuerũt Apoſt.montes transferendo,quã nos habemus.Siue intelligitur hic menſura in donis fidei: quia habentibus fidẽ, alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, &c. Et huiuſmodi menſura ſecundũ rationem fidei datur,quoniã non niſi fidem tenẽtibus tribuitur.Intelligitur & fides in miniſteriis eccleſiaſticis,quia ſecundũ modũ ſuum debẽt peragi, & non vltra licitũ vſurpari.Verbi gratia:Presbyter es, nõ vſurpes epiſcopi miniſteriũ:diaconus es,noli tibi vẽdicare aliquid ex officio presbyteri.Sic de cæteris miniſteriis & gradib⁹ intelligendũ eſt. *Sicut enim mẽbra multa habemus in vno corpore, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Christo.* Sicut in vno corpore multa membra vnum corpus faciunt, ita multitudo fidelium coniuncta per fidem & dilectionem capiti ſuo quod eſt Chriſtus, vnũ corpus ſunt cum illo.verùm mẽbra corporis noſtri propria habent officia,vt oculi videndi,aures audiendi, & reliqua ſimiliter. Et ſicut vnũ membrũ alterius membri non vſurpat officium. ſic vnuſquiſque noſtrum non debet inuadere alterius miniſterium. Et tamẽ ſicut oculi vident toto corpori,& aures audiũt,& os loquitur: & manus cooperantur ſuo corpori: ſic debent agere & ſpiritalia membra eccleſiæ.Oculi ſunt,qui aliis miniſtrant ſpiritale lumen,ſicut doctores.Aures,boni auditores, qui verba magiſtrorum humiliter audiunt.Nares, qui ſcientiam diſcernendi inter fœtores vitiorum, & odores virtutum obtinent.Os,qui alios erudiunt.Manus,qui aliis miniſtrant neceſſaria, ſicut ſunt eleemoſynarij boni.Pedes,qui pro ſanguine innoxio liberando,& ad infirmos viſitandos currunt.Hæc ſibi inuicem proſpicere & miniſtrare debent. Quapropter & infert Apoſtolus: *ſinguli autem alter alterius membra.* quia vnuſquiſque iuxta gratiam ſibi diuinitus collatam alios iuuare debet,vt ſint ſibi inuicem membra, & in ſpiritalibus, & in tẽporalibus. *habentes autem donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis,differentes.* In hoc loco defectus dictionis eſt. Quapropter neceſſe eſt vt ſubaudiatur aliquid ad comple-

1.Cor.12.

tionem ſenſus. Dicatur itaque hoc modo: *S*umus igitur nos habentes donationes ſecundũ gratiam quæ data eſt nobis à deo, differentes, & abinuicem diſtantes, ſicut & membra corporis. Verbi gratia. Oculus non eſt auris, nec auris oculus. Sic ſunt in eccleſia qui ſunt oculi, & nõ ſunt aures, ſunt aures, & non ſunt oculi, ſunt doctores, ſunt auditores, ſunt eleemoſynarij, & cæteri ordines, in quibus diuiſa eſt gratia. Gratia dicitur gratis data, & quicquid habent fideles donorũ & donationũ, gratia dei eſt, quia ſine ſuis meritis illud perceperũt: *ſiue prophetiã*, ſubaudis quis habet, *ſecundũ rationem fidei*, habet illã, quia fides hoc promeruit. Si enim non credidiſſemus, prophetiæ ſpiritum nequaquam acce-
Act. 11. piſſemus. Legitur Agabus prophetaſſe poſt domini aſcenſionem, & quatuor filiæ Philippi. Ipſi etiam Apoſtoli prophetæ fuerunt, quia futura præmia electorũ & pœnas reproborum prædicabant ſuis auditoribus. Alio modo prophetiã hic pro doctrina poſſumus accipere, vt ſit ſenſus, Siue prophetiam i. doctrinam quis habet, ſecũdum rationem fidei diſpenſet illam, nec plus ſapiat quàm oportet ſapere. Rationem autẽ fidei, veritatem catholicæ fidei dicit, ſecũdum quam debet quilibet doctor diſpenſare prædicationẽ ſuã, ne fortè à veritate deuiet. *ſiue miniſteriũ*, ſubaudis quis habet, *in miniſtrando*, non plus ſapiat quàm oportet ſapere. In miniſterio etenim gratis à deo ſibi collato, nemo ſuperbire debet, id eſt, non plus ſapere quã oportet ſapere. Habes quod miniſtres pauperibus & orphanis, noli ſuperbire: quia gratis tibi à deo datum eſt. Poteſt & de miniſterio eccleſiaſtico intelligi, de quo nemo debet ſuperbire, licet ſit epiſcopus, licet presbyter, aut pater monaſterij conſtitutus: ſed magis debet ſe humiliare, attẽdens illud quod
Lucæ 14. dicitur, Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur: &, quanto magnus es, humilia te in omnibus. *ſiue qui docet in doctrina*, ſubaudis quæ illi à Deo gratis data eſt, non debet plus ſapere quàm oportet ſapere. Hæc autem doctrina in veteri & nouo teſtamento intelligitur. *Qui exhortatur, in exhortando*, ſubaudis non debet plus ſapere quàm oportet ſapere, quia non oportet inde ſuperbire. Hoc autem animaduertendũ, hucuſque ſubaudiendum eſſe à ſuperioribus huius epiſtolæ, Non plus ſapere quàm oportet ſapere. Exhortatio eſt ſpecies prædicationis & doctrinæ, & maxime ad dolentẽ

&

& deſperantem reſpicit. Verbi gratia: Sunt multi doctores qui ſapientia diuinarum ſcripturarum pollentes, paritérque eloquentia verborum florentes, tota die alloquuntur populum, diſputantes de rectitudine fidei, de appetitu virtutum, & execratione vitiorum, de felicitate perpetui regni, & perditione inferni: & protelato ſermone pene vſque ad ſolis occubitum, exemplum conſolationis lapſis minime proferunt. Interim verò dum audit aliquis ex circunſtantibus pœnas inferni, quæ ab illis minantur his qui criminalibus delictis tenentur obnoxij, & recolit ſe aliquod facinus grauiſsimũ perpetraſſe, homicidiũ videlicet, adulteriũ, aut aliquid horũ: ob immanitatẽ ſceleris ſui triſtitia deſperationis perfunditur, quia non audiuit verbũ cõſolationis à prædicatoribus. quẽ ſi inuenerit quilibet ſimplex prędicator, ſtatim percõtando perquirit ab eo cuius rei cauſa triſtetur, mœſtúſq; incedat, & cõperta cauſã conſolatur illũ verbis ſimplicibus, quibus valet, ſimúlq; hortatur ne deſperet de venia ſalutis, dans pariter exẽpla cõſolatoria, ac dicens, Quid in deſperationis malũ laberis? Conſidera (ſi vales) miſericordias domini quãtæ ſint, de quibus Pſalmiſta dicit: Miſericordia domini ſuper omnia opera eius. *Pſal.33.* Nunquid Dauid nõ erat rex & propheta, quando ſimul patrauit adulterium cum homicidio? & tamẽ veniam meruit? *Matt.26.* Nunquid Petrus poſtquam electus eſt à domino, nónne negauit illum ter dicens: Non noui illum? & tamen pius dominus poſtea præfecit illum Eccleſiæ ſuæ. Nunquid & latro non meruit audire, Hodie mecum eris in paradiſo? *Lucæ.25.* Talibus verbis exhortaturus illum alloquens, qui in deſperationem ruerat, in ſpẽ veniæ ſiſtit. Ecce quomodo exhortatio ſpecies eſt prædicationis. *qui tribuit in ſimplicitate,* id eſt, qui eleemoſynam pauperibus largitur, & doctrinã inſcio, ideo faciat. vt deo & non hominibus placeat. & eſt ſubaudiendum, Ita qui tribuit, in ſimplicitate tribuat. *qui præeſt in ſolicitudine,* ſubaudis debet præeſſe, vt ſibi commiſſos non negligat. Hæc ſolicitudo, id eſt magna cura, circa animas maxime debet eſſe, *qui miſeretur,* ſubaudis pauperis, cibum eſurienti porrigendo, & potum ſitienti, veſtimentum algenti, & tectum vaganti. *in hilaritate* & gaudio mentis hoc faciat, quia hilarem datorem diligit deus. Cum gaudio etenim mẽtis eleemoſyna danda eſt, & miſe-

ricordia præſtanda. Securus ſit de mercede qui huic operi inſiſtit, quia qui parua tribuit ac tēporalia, recepturus eſt maxima præmia & æterna: quoniā eleemoſyna quę paupe ri largitur in terra, à domino recipitur in cœlo, ſicut beat. Ambroſius dicit. Ipſe idémq; dicturus eſt electis in die iudicij: Quod enim vni ex his minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. At qui de mercede æternæ retributionis dubitat, in hilaritate cordis eleemoſynas nō erogat. Nō enim prodeſt quod porrigit, quia & hic amittit quod tribuit, & in futuro præmiū vel mercedē non recipiet. *Dilectio ſine ſimulatione*, ſubaudis adimplenda eſt. Omnis dilectio quę ſecundū deū non eſt, & pro dei amore nō agitur, ſimulatio & fictio vocanda eſt. Ideóque qui fratrē diligere dicitur, ſi non correxit cū eum errare viderit, ſimulatā charitatē erga proximū habere conuincitur. *odientes malum*, id eſt, diabolū & mēbra illius, atq; omne peccatū ſitis odientes. Notandum autem, ꝙ odiū hic in bonam partem accipiendū, quoniam eſt & odium malum quo odimus fratrem noſtrum. *adhærentes bono*, id eſt deo, qui eſt ſummum bonum, & membris eius, atque iuſtitiæ, omnibúſque virtutibus. *charitatem fraternitatis inuicem diligentes*, id eſt, cum charitate fraternitatis ſit[illegible] vos alterutrum diligentes, quia vnus eſt pater veſte[illegible] in cœlis eſt. Omnes enim qui vnam fidem habent, [illegible] baptiſmate ſunt abluti, ita ſe inuicem diligere ſe[illegible] deum debent, veluti fratres ex vno matris vte[illegible] *honore inuicem præuenientes*, id eſt, inuicem hon[illegible] impendite, prælati ſubiectis, ſubiecti prælati[illegible] litatis virtus, etiam ethnicis placet, *ſolicit*[illegible] *gri.* id eſt, in cura ſubditorū non ſi[illegible] ne fortè cum ſeruo inutili dam[illegible] & pedibus miſſus eſt in ten[illegible] verùm etiā omnis ſub[illegible] ad omne opus bon[illegible] feruorem ſpi[illegible] non ſitis [illegible] diatis [illegible]

Lucæ 12.

expectatio futurorum bonorũ. Inde dicit Apoſtolus modo: Spe ſiue expectatione præmiorũ cœleſtiũ ſitis gaudentes etiam in anguſtiis. *in tribulatione* vobis illata à perſecutoribus, *ſitis patientes*, id eſt in animoſitate non reluctantes, & non requirentes præmiũ in præſenti, *orationi inſtantes*. quia quod humanis auxiliis neq; noſtris viribus obtinere & agere non poſſumus, neceſſe eſt vt orationibus à deo impetremus, ſicut de Daniele & ſociis eius legimus. *neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Non dixit, ſanctis eleemoſynam prębete aut facite, ſed honeſtiori verbo vſus eſt, veſtra bona ſanctis participate. Eo tempore quo Apoſtolus iſta ſcribebat, credentes ſuis facultatibus priuabantur, vnde laudando dicit in epiſtola ad Hebræos Iudæis credẽtibus, *Heb.10.* Et rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. Ideóque illos qui facultatibus propriis adhuc non erãt priuati, hortabatur Apoſtolus, vt expoliatis pro Chriſti nomine ſubſidia tẽporalia adminiſtrarẽt, illorũ indigentiam ſuã putantes, bonis tẽporalibus cum eis in commune vtentes. Dei etenim dona communia, non debent fieri priuata. *hoſpitalitatem ſectantes*, Non dixit, hoſpitales eſtote, vel hoſpitalitatem ſequimini, ſed dixit, hoſpitalitatem ſectamini. Plus enim dixit. Sequitur nãque hoſpitalitatẽ, qui rogantes ſuſcipit: ſectatur verò, qui etiã non rogantes cogit & quærit, ne forte in vicis & plateis extra tectũ remaneant. Magna etenim virtus eſt hoſpitalitas, per quã multi placuerũt deo, angelis hoſpitio ſuſceptis, ſicut Abraham & Loth & alij multi. *Benedicite perſequentibus vos*, id eſt, benedicite illos, & bene loquimini cum illis qui vobis vim inferunt. *benedicite & nolite maledicere*, id eſt, malum dicere. Verbi gratia: Detrahere alicui aut blaſphemare, vel contumeliã facere, maledicere eſt. Quaſi dicat: Licet ipſi male loquantur de vobis, dicentes vos magos eſſe & diſcipulos ſeductoris hominis, nolite ideo illis maledicere, ſed patienter ferte illorum opprobria. Quod apoſtolus in ſemetipſo implebat, hoc vtique ſuis auditoribus implere præcipiebat. Dicit enim alibi: Maledicimur, & benedicimus. *Gaudete cum gaudentibus*. *1.Cor.4.* Non præcipit gaudere cum his qui gaudent de tranſitoriis & caducis rebus, ſed cum his qui gaudent quòd nomina eorum ſcripta ſunt in cœlis. Neque enim quibuſcunque gaudiis Chriſtianorũ gaudia ſocianda

ſunt:nec quibuſcunque fletibus lachrymæ noſtræ iungendæ ſunt. Verbi gratia: Si videmus gaudere aliquos ſuper quæſtum pecuniæ,aut poſſeſsionum latitudine, non debemus congratulari illis,quia iſtorum gaudia luctus ſequuntur & lachrymæ.Vnde dominus non ſolum de talibus, ſed etiam de hoc admonuit Apoſtolos non eſſe gaudendum, quòd dæmonia eis ſubiecta erant,ſed potius de hoc ꝙ nomina eorũ ſcripta eſſent in cœlo. & eſt ſenſus: Si videritis hominem digna opera agentem, quæ merentur ſcribi in cœlis,de illius ſalute congaudete. *flere cum flentibus* curate: non cum his qui lugent & deflent amiſsionem rerum temporalium,ſed potius cum his qui ſua aut proximorum deflent peccata,ſicut Samuel deflebat Saul, eo quòd receſsiſſet dominus ab eo:& Paulus multos Corinthiorũ, qui poſt fornicationem non egerant pœnitentiam. Siue etiam cum his lugere præcipit,qui lugent quòd differtur regnũ cœlorum,ſecuri iam de præmio.de quibus omnibus dominus di-
Matt.5. cit:Beati qui lugent,quoniam ipſi conſolabuntur. *idipſum inuicem ſentientes.* Hic ſermo apertius habetur in Græco.Eſt autem ſenſus,Sic ſentite de alio,ſicut de vobis,id eſt, ſicut vobis bona optatis,ſic & aliis:& ſicut voſipſos diligitis,ſic alios diligite : vel ita æſtimate vos diligi à fratre, veluti à vobiſmetipſis. *non alta ſentientes*,id eſt,ſuperba, *ſed humilibus conſentientes*, vt & vos humiles exhibeatis. Diſcite à
Luc.14. me,inquit dominus,quia mitis ſum & humilis corde.Humilibus autem conſentit,qui cum humilibus ſe humiliat, non præferens ſe illis, ſed ſocians & expectans quod dominus promiſit,Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur. Quicunque enim humilitatem veram habent, vtique eandem humilitatem in aliis venerantur. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos*, Apud ſe prudens eſt, & non apud deum, qui ſapientiam quam habet, non authori omnis ſapientiæ deputat, ſed ſibi ſuiſque meritis & ingeniis ſiue ſtudiis ſuis. Quo vitio deprehenduntur laboraſſe philoſophi gentium,
Sup.1. de quibus dicit idem Apoſtolus in exordio huius epiſtolæ:Qui cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerũt,ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, id eſt vani facti ſunt,non referẽtes deo gratias de collato ſibi dono ſiue ſuis meritis. Aliter:Apud ſe ſapiens vel prudens eſt, qui cũ ſit ſtultus,ſapientẽ ſe putat eſſe,& gloriatur in ſe:quia ſpe-

rat ſcire quod neſcit. Vel etiam tertio modo: Prudẽs apud ſe eſſe dicitur, qui vindictam expetendo, ſuas iniurias vlciſcitur, quòd ſequens verſus indicat: *nulli malum pro malo reddentes.* Multi putant non eſſe peccatum, ſi quis accepta iniuria ſe vlciſcitur, & vindictam iterum ſumit. Quod ſi ita eſſet, nequaquam Apoſtolus tale præciperet: ac propterea dicunt aliqui etiam plerumque maius eſſe delictum, ſi malum quis pro malo reddiderit: quoniam poteſt fieri, vt qui prius malum intulit, quod peccatum aut malum eſſe ignorauerit: ille verò qui vindictam expetit, & vicem reddit, quod malum fuerit, ſtatim oſtendit. Vnde poteſt ita intelligi, quòd malum inferre alteri culpa eſt: reddere verò malum pro malo peccatum eſt. Et dum dicit Apoſtolus, Nulli malum eſſe reddendum, fidelem qui videtur eſſe & infidelem tangit. Fidelẽ ideo, quia frater eſt: & infidelẽ, vt lucrari poſsit, *Prouidentes bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Coram deo bona ſibi prouidet, qui intimo corde ei qui ſecreta intuetur placere ſtudet, & illum non cogitatione, non verbo, non opere vult offendere, nec offendit quantum valet. Prouidet & coram õmnibus hominibus bona, qui verbo & moribus, omníque conuerſatione in omni vita ſua pro viribus ſuis, inquantum valet, irreprehenſibilem ſe præbet. *Si fieri poteſt quod in vobis eſt*, id eſt, quod veſtræ congruit religioni, *cum omnibus hominibus pacem habentes.* Rem difficilem dicturus præmiſit dicens, Si fieri poteſt, quia vix aut nullatenus fieri poteſt, vt pax cum omnibus hominibus ſeruetur. Nam ſi paganum increpaueris, téque contempſerit, non vult tecum habere pacem. Similiter de Iudæo intelligendum atque hæretico. Dicamus & aliter: Et quilibet prælatus increpat ſubiectos delinquentes. Dum enim eis diſplicet increpatio prælati, pacem cum illis habere non poteſt. Et cum ita ſit, vnuſquiſque animum ſuum ſeruet pacatum & quietum, habẽs in ſe cum illis pacem, diligendo eos: quia dominus omnium author eſt, licet vitiis ſe ab illo ſeparent. Hoc loco & in ſequentibus prohibet contentiones & lites, quibus maxime pax violatur. *Non voſmetipſos defendentes, chariſſimi.* Hoc dupliciter eſt intelligendum: vno modo de aduerſariis noſtris, hæreticis videlicet, falſis fratribus, qui in nos plerunq; ſæuiũt: de

quibus non debemus nos defendere, vindictam expetendo. Alio verò modo, vt ſi fuerit quis infidelium contra nos excitatus pro nomine Chriſti, aut cauſa alicuius iurgij, verbis contradictoriis (prout ratio dictat) parcamus, vt manſueti & humiles appareamus, imitantes dominum, qui pauca coram Pilato reſpondit. *Sed date locum iræ.* Duobus modis locum damus iræ: vel cum refrenamus animum ne vindictam expetamus, vel cum de loco ad locum fugimus. Date (inquit) locum iræ, id eſt, eos qui contrà vos irati ſæuiunt, permittite vobis nocere, quia patientia veſtra remunerabitur, & eorum ſæuitia punietur. Vel date locum iræ, id eſt, nolite vos vindicare, ſed fugite de loco ad locum, iuxta quod dominus præcipit dicens: Si vos fuerint perſecuti in ciuitate vna, fugite in aliam. Quod autem dicit, Date locum iræ, hæc ira vel illius intelligitur qui ſæuit, vel futuri iudicis, qui in ſequentibus loquitur per exemplum propheticum. *Scriptum eſt enim. Mihi vindictam* ſubaudis reſeruate, & ego retribuam vobis, qui patienter tuliſtis, præmia & coronam. & illis qui malum intulerunt, vindictam pœnarum gehennæ. Quia enim homo in vindicta modum excedit, nec poteſt ſe vindicare cum tranquillitate mentis, idcirco omnipotens deus præcipit ſibi vindictam reſeruari, vt ipſe qui immutabilis eſt, iudicet illos. & qui non mouetur ad iram, iuxta quod ei eximius orator Salomon dicit: Tu autem domine cum tranquillitate iudicas omnia. Huius etenim iudicis iuſtum eſt iudiciū, quoniam non excedit modum: nec perturbatur in ſuo iudicio. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi.* Si hoc feceris, tunc pro malo reddes bona, & accipies magna præmia. *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Carbones ignis appellat in hoc loco feruorem charitatis dei & proximi. de quo feruore dominus dicit: Ignem veni mittere in terram. Si hęc feceris (inquit) quæ ſuperius diximus, cibum videlicet & potum inimico miniſtrando, carbones ignis, id eſt, ardorem charitatis pones ſuper caput eius, id eſt, ſuper mentem eius: quatenus tuis beneficiis delectatus, incipiat diligere te, quem antea exoſum habebat, intantum vt dicat: Quid eſt quod hactenus egi contra hunc virum? cur ei tanta mala intuli, qui mihi tot bona contulit? ſine cauſa ergo infeſtus ei ex-

Matt. 19.

Sap. 11.

Lucæ. 12.

ei extiti. Quapropter quia tam benigne & patienter erga me agit, incipiam illum diligere vt chariſsimum fratrem, quem hactenus perſequebar vt hoſtem. Si autem cibum & potum tribuit, idcirco hoc fecerit, iuxta quod quidam voluerunt intelligere, vt carbones ignis, id eſt, pœnā inferni ei præparet, dum eius beneficiis honoratus eum non dilexerit, iam hoc non eſt charitas, ideóque melius eſt ita intelligi, vt ſupra diximus in primo, de ardore charitatis. Quod verò dicit, ſuper caput, recte per caput mens, id eſt, rationabilitas ac principalitas animæ accipitur: quia ſicut omnia membra reguntur à capite, ita cogitationes & volũtates mente diſponuntur. *Noli vinci à malo.* Noli (inquit) vinci à malo, id eſt, ab aliquo vitio, non ab ira, non ab odio, non ab iniuſtitia. Siue noli vinci à malo, id eſt, diabolo, à quo vinceris, dum contra inimicum tuum iracundia accenderis, quia ad ſuam voluntatem te trahit. Aliter: Si tuas iniurias vleiſci volueris, à malo vinceris: quia ei qui tibi malum fecit, ſimilis efficeris. Quandocunq; enim diabolo, vel vitio alicui obedimus vincimur ab illo. Dum malum pro malo reddimus, ab illo vincimur, qui nobis iniuriam fecit, & cui vicem reddimus, quia nos ſimiles ſibi facit. Si autem commotum animum refrenamus, vt vindictā proximo nõ inferamus, tunc victores exiſtimus, & de peccato ad ſalutem acquirendo fratrē, triumphamus. *Sed vince in bono malum.* Vince in bono malum, id eſt, in deo diabolum. Vince in bono malum, in patientia ſupera inimicum & aduerſarium tuum, præbendo ei cibum & potum, veſtimentum & calceamentum. Dum enim tuis beneficiis prouocas illum ad hoc, vt te incipiat diligere eo modo quo ſuperius diximus, quodammodo ſuperas illum. Vel vince in bono malum, id eſt, in virtutibus vince & ſupera vitia & peccata, accipiendo ex eis palmam victoriæ.

CAPVT XIII.

O*Mnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* In exordio ſanctæ eccleſiæ ex omnibus conditionibus veniebant ad fidem, & ne ſerui, ancillæ, ſeu quilibet ſubiecti dicerent ꝙ ipſi qui cõſecuti erāt libertatem omnium peccatorum, & filij dei effecti, indignum eſſet vt ſeruirent ſeculi poteſtatibus, dixit Apoſtolus: Omnis anima, id eſt omnis

homo liber & ſeruus,fidelis & infidelis, poteſtatibus ſublimioribus ſubditus ſit. Omnis anima dicit,pro eo quod eſt omnis homo. In ſacra enim ſcriptura, frequēter ſola anima totum hominem ſignificat, ſicut hic, & in Geneſi,vbi
Gene. 2. dicitur,Quòd ingreſſus eſt Iacob in Aegyptum in anima-
Actu. 27. bus ſeptuaginta,& in Actibus apoſtolorum, Eramus(inquit)in naui animæ ducentæ ſeptuaginta quinque. Poteſtatibus ſublimioribus dicit,regibus & principibus,tribu-
1.Pet.2. nis,centurionibus,dominis,omnibúſque prælatis. Hoc & Petrus præcipit: Subditi (inquiens) eſtote omni humanæ creaturæ, id eſt omnibus hominibus, vobis præpoſitis, & hoc propter deum,ſiue propter amorem domini. Inquantum quippe homo non offendit deum, obſequi & obedire debet celſioribus. Nam homo conſtat ex anima & corpore. Et in anima quidem debet ſeruare inuiolatam fidem deo, in corpore verò debet ſeruire ſibi dominantibus ſecundum ſeruitutem præſentis vitæ. verùm ſi contra fidei propoſitum viderit ſibi imperari à principibus huius ſeculi ſiue poteſtatibus,vel dominis, tūc pro fide vſq; ad mortem ſatagat laborare,ne quod maius eſt,animam videlicet perdat: quoniam licet illa poteſtas interficiat corpus gladio,animam autem non poteſt occidere. *Non eſt enim poteſtas, niſi à deo.* Omnis poteſtas, ſiue maior, ſiue minor, quæ hominibus præſtatur: aut ex voluntate dei, aut ex permiſsione conſtituta eſt, ſicut dicitur per Salomonem: Per me reges regnant, & principes decernunt iuſtitiam. Si autem quærimus,quare hæ poteſtates ordinatæ ſint: id dicēdum, quòd genus humanum beſtiale effectum, beluino more contra ſe cœpit ſæuire, intantum, vt primi parentis filius in fratrem conſurgens, interfecerit eum. Beſtiarum enim eſt & homines diſcerpere, & ſe inuicem lacerare atque deuorare. Verbi gratia: Leo deuorat homi-
Prou.8. nem & vrſum, vrſus & lupus deuorant homines, boues, & oues. Hac de cauſa omnipotens deus beſtialibus hominibus principes præpoſuit, vt eorum terrore acerbitas animorum illorum reprimeretur. Sunt etiam piſces alios deglutientes, quos imitantur homines in alios ſæuientes, quorum temeritas principum formidine ſedata eſt. *Quæ autem ſunt*, ſubaudis poteſtates ſuper alios, à deo ordinatæ,ſiue quæ ſunt iura poteſtatum, *à deo ordinata ſunt.*

Poteſtates

Poteſtates etenim vel iura poteſtatũ quæ in mundo principantur, à deo conſtituta ſunt, ſicut iam ſupra diximus. Vnde dominus dixit Pilato: Nõ haberes in me poteſtatẽ, niſi tibi datũ eſſet deſuper. Quibus verbis indicatur, quòd ſiue bona poteſtas, vt Dauid, ſeu mala fuerit, vt Nero, non eſt niſi aut volente aut permittente deo. Hoc autem totum idcirco proſequitur Apoſtolus, vt poteſtatibus ſubditi ſint, quia nonnulli (ſicut iam diximus) ad fidem venientes, priſtinum obſequium & ſeruitiũ, quaſi liberi effecti, dominis & principibus ſuis nolebant reddere, cum dominus Ieſus non venerit conditiones mutare, ſed animas in æternum victuras ſaluare. Dicebant enim Romani credentes: Nos qui diuinis legibus paremus, & deo ſeruimus, nõ debemus ſeruire neq; honorem præbere Neroni, aliiſque poteſtatibus terrenis. Quapropter Apoſtolus talia ſcripſit eis. Poterat nanq; ſcandalum naſci dominis & principibus, ſi ſerui & ſubiecti eorum Chriſtiani effecti, à ſeruitio illorum efficerentur alieni. Noceret quoque eccleſiæ, dum nõ permitterentur alij credere, cum magis meliores debeant domini ſeruos ſuos recipere, fideles Chriſti effectos. Hoc & ipſa veritas per ſemetipſam præcipit, dicens: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. *Itaque qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit.* Siue bona ſit illa poteſtas, ſeu mala, quicunque ei reſiſtit, ſubtrahendo ſeruitium ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quẽ ei debet præbere, dei ordinationi reſiſtit & diſpoſitioni, cuius ordinatione illi principantur. Quidam male ſentientes, has poteſtates interpretati ſunt dæmones, de quibus in epiſtola ad Epheſios dicitur, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates. Sed iſte ſenſus valde eſt ſuperfluus, quia in nullo debemus ſubdi dæmonibus. *Qui autem reſiſtunt* poteſtatibus, regibus videlicet, & principibus, & dominis ſuis, *ipſi ſibi damnationem acquirunt.* Pro qualitate enim culpæ acquirunt ſibi vindictã, quia iratæ illæ poteſtates dum ſubditi eis parere contemnunt, aut occidunt eos, aut in carcerem mittunt, aut etiam in exilium dirigunt. Si quæſierit aliquis, cur dominus dãnauerit ſeruum, aut princeps ſubiectum, reſponde, reſiſtebat mihi, & idcirco vindictam accepi ex illo. Conſiderandum autem, quia nõ de damnatio-

tionem ſenſus. Dicatur itaque hoc modo: Sumus igitur nos habentes donationes ſecundũ gratiam quæ data eſt nobis à deo, differentes, & abinuicem diſtantes, ſicut & membra corporis. Verbi gratia. Oculus non eſt auris, nec auris oculus. Sic ſunt in eccleſia qui ſunt oculi, & nõ ſunt aures, ſunt aures: & non ſunt oculi, ſunt doctores, ſunt auditores, ſunt eleemoſynarij, & cæteri ordines, in quibus diuiſa eſt gratia. Gratia dicitur gratis data, & quicquid habent fideles donorũ & donationũ, gratia dei eſt, quia ſine ſuis meritis illud perceperũt: *ſiue prophetiã*. ſubaudis quis habet, *ſecundũ rationem fidei*, habet illã, quia fides hoc promeruit. Si enim non credidiſſemus, prophetiæ ſpiritum nequaquam acce-
Actu. 11. piſſemus. Legitur Agabus prophetaſſe poſt domini aſcenſionem, & quatuor filiæ Philippi. Ipſi etiam Apoſtoli prophetæ fuerunt, quia futura præmia electorũ & pœnas reproborum prædicabant ſuis auditoribus. Alio modo prophetiã hic pro doctrina poſſumus accipere, vt ſit ſenſus, Siue prophetiam i. doctrinam quis habet, ſecũdum rationem fidei diſpenſet illam, nec plus ſapiat quàm oportet ſapere. Rationem autẽ fidei, veritatem catholicæ fidei dicit, ſecũdum quam debet quilibet doctor diſpenſare prædicationẽ ſuã, ne fortè à veritate deuiet. *ſiue miniſteriũ*, ſubaudis quis habet, *in miniſtrando*, non plus ſapiat quàm oportet ſapere. In miniſterio etenim gratis à deo ſibi collato, nemo ſuperbire debet, id eſt, non plus ſapere quã oportet ſapere. Habes quod miniſtres pauperibus & orphanis, noli ſuperbire: quia gratis tibi à deo datum eſt. Poteſt & de miniſterio eccleſiaſtico intelligi, de quo nemo debet ſuperbire, licet ſit epiſcopus, licet presbyter, aut pater monaſterij conſtitutus: ſed magis debet ſe humiliare, attẽdens illud quod
Lucæ 14. dicitur, Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur: &, quanto magnus es, humilia te in omnibus. *ſiue qui docet in doctrina*, ſubaudis quæ illi à Deo gratis data eſt, non debet plus ſapere quàm oportet ſapere. Hæc autem doctrina in veteri & nouo teſtamento intelligitur. *Qui exhortatur, in exhortando*, ſubaudis non debet plus ſapere quàm oportet ſapere, quia non oportet inde ſuperbire. Hoc autem animaduertendũ, hucuſque ſubaudiendum eſſe à ſuperioribus huius epiſtolæ, Non plus ſapere quàm oportet ſapere. Exhortatio eſt ſpecies prædicationis & doctrinæ, & maxime ad dolentẽ

&

& deſperantem reſpicit. Verbi gratia: Sunt multi doctores qui ſapientia diuinarum ſcripturarum pollentes, paritérque eloquentia verborum florentes, tota die alloquuntur populum, diſputantes de rectitudine fidei, de appetitu virtutum, & execratione vitiorum, de felicitate perpetui regni, & perditione inferni: & protelato ſermone pene vſque ad ſolis occubitum, exemplum conſolationis lapſis minime proferunt. Interim verò dum audit aliquis ex circunſtantibus pœnas inferni, quæ ab illis minantur his qui criminalibus delictis tenentur obnoxij, & recolit ſe aliquod facinus grauiſsimũ perpetraſſe, homicidiũ videlicet, adulteriũ, aut aliquid horũ: ob immanitatẽ ſceleris ſui triſtitia deſperationis perfunditur, quia non audiuit verbũ cõſolationis à prædicatoribus. quẽ ſi inuenerit quilibet ſimplex prędicator, ſtatim percõtando perquirit ab eo cuius rei cauſa triſtetur, mœſtúſq; incedat, & cõperta cauſã conſolatur illũ verbis ſimplicibus, quibus valet, ſimúlq; hortatur ne deſperet de venia ſalutis, dans pariter exẽpla cõſolatoria, ac dicens, Quid in deſperationis malũ laberis? Conſidera (ſi vales) miſericordias domini quãtæ ſint, de quibus Pſalmiſta dicit: Miſericordia domini ſuper omnia opera eius. *Pſal.33.* Nunquid Dauid nõ erat rex & propheta, quando ſimul patrauit adulterium cum homicidio? & tamẽ veniam meruit? *Matt.26.* Nunquid Petrus poſtquam electus eſt à domino, nónne negauit illum ter dicens: Non noui illum? & tamen pius dominus poſtea præfecit illum Eccleſiæ ſuæ. Nunquid & latro non meruit audire, Hodie mecum eris in paradiſo? *Lucæ.25.* Talibus verbis exhortaturus illum alloquens, qui in deſperationem ruerat, in ſpẽ veniæ ſiſtit. Ecce quomodo exhortatio ſpecies eſt prædicationis. *qui tribuit in ſimplicitate*, id eſt, qui eleemoſynam pauperibus largitur, & doctrinã inſcio, ideo faciat. vt deo & non hominibus placeat. & eſt ſubaudiendum, Ita qui tribuit, in ſimplicitate tribuat. *qui præeſt in ſolicitudine*, ſubaudis debet præeſſe, vt ſibi commiſſos non negligat. Hæc ſolicitudo, id eſt magna cura, circa animas maxime debet eſſe, *qui miſeretur*, ſubaudis pauperis, cibum eſurienti porrigendo, & potum ſitienti, veſtimentum algenti, & tectum vaganti. *in hilaritate* & gaudio mentis hoc faciat, quia hilarem datorem diligit deus. Cum gaudio etenim mẽtis eleemoſyna danda eſt, & miſe-

ricordia præſtanda. Securus ſit de mercede qui huic operi inſiſtit, quia qui parua tribuit ac tẽporalia, recepturus eſt maxima præmia & æterna: quoniã eleemoſyna quę paupe ri largitur in terra, à domino recipitur in cœlo, ſicut beat. Ambroſius dicit. Ipſe idémq; dicturus eſt electis in die iudicij: Quod enim vni ex his minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. At qui de mercede æternæ retributionis dubitat, in hilaritate cordis eleemoſynas nõ erogat. Nõ enim prodeſt quod porrigit, quia & hic amittit quod tribuit, & in futuro præmiũ vel mercedẽ non recipiet. *Dilectio ſine ſimulatione*, ſubaudis adimplenda eſt. Omnis dilectio quę ſecundũ deũ non eſt, & pro dei amore nõ agitur, ſimulatio & fictio vocanda eſt. Ideóque qui fratrẽ diligere dicitur, ſi non correxit cũ eum errare viderit, ſimulatã charitatẽ erga proximũ habere conuincitur. *odientes malum*, id eſt, diabolũ & mẽbra illius, atq; omne peccatũ ſitis odientes. Notandum autem, ꝙ odiũ hic in bonam partem accipiendũ, quoniam eſt & odium malum quo odimus fratrem noſtrum. *adhærentes bono*, id eſt deo, qui eſt ſummum bonum, & membris eius, atque iuſtitiæ, omnibúſque virtutibus. *charitatem fraternitatis inuicem diligentes*, id eſt, cum charitate fraternitatis ſitis vos alterutrum diligentes, quia vnus eſt pater veſter qui in cœlis eſt. Omnes enim qui vnam fidem habent, & vno baptiſmate ſunt abluti, ita ſe inuicem diligere ſecundum deum debent, veluti fratres ex vno matris vtero egreſsi. *honore inuicem præuenientes*, id eſt, inuicem honorem vobis impendite, prælati ſubiectis, ſubiecti prælatis, quia humilitatis virtus, etiam ethnicis placet, *ſolicitudine* non ſitis *pigri*. id eſt, in cura ſubditorũ non ſitis deſides & torpentes, ne fortè cum ſeruo inutili damnemini, qui ligatis manibus & pedibus miſſus eſt in tenebras. Et non ſolùm qui præeſt, verùm etiã omnis ſubiectus, ſtudioſus & velox debet eſſe ad omne opus bonum. *ſpiritu feruentes*, id eſt, calorem & feruorem ſpiritusſancti habeatis, vel ſpiritu, id eſt, mente non ſitis tepidi in dilectione dei & proximi, ne forte audiatis: Quia nec frigidus es, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. De huius ignis feruore dicit dominus in

Lucæ 12. euangelio: Ignẽ veni mittere in terrã &c. *domino ſeruiẽtes*, non diuitiis, neque vitiis, ſiue delectationibus: illi domino ſeruiunt, qui eius præcepta ſeruant. *ſpe gaudentes*. Spes eſt expe-

expectatio futurorum bonorũ. Inde dicit Apoſtolus modo: Spe ſiue expectatione præmiorũ cœleſtiũ ſitis gaudentes etiam in anguſtiis. *in tribulatione* vobis illata à perſecutoribus, *ſitis patientes*, id eſt in animoſitate non reluctantes, & non requirentes præmiũ in præſenti. *orationi inſtantes*. quia quod humanis auxiliis neq; noſtris viribus obtinere & agere non poſſumus, neceſſe eſt vt orationibus à deo impetremus, ſicut de Daniele & ſociis eius legimus. *neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Non dixit, ſanctis eleemoſynam præbete aut facite, ſed honeſtiori verbo vſus eſt, veſtra bona ſanctis participate. Eo tempore quo Apoſtolus iſta ſcribebat, credentes ſuis facultatibus priuabantur, vnde laudando dicit in epiſtola ad Hebræos Iudæis credẽtibus, Et rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. Heb.10.
Ideóque illos qui facultatibus propriis adhuc non erãt priuati, hortabatur Apoſtolus, vt expoliatis pro Chriſti nomine ſubſidia tẽporalia adminiſtrarẽt, illorũ indigentiam ſuã putantes, bonis tẽporalibus cum eis in commune vtentes. Dei etenim dona communia, non debent fieri priuata. *hoſpitalitatem ſectantes*, Non dixit, hoſpitales eſtote, vel hoſpitalitatem ſequimini, ſed dixit, hoſpitalitatem ſectamini. Plus enim dixit. Sequitur nãque hoſpitalitatẽ, qui rogantes ſuſcipit: ſectatur verò, qui etiã non rogantes cogit & quærit, ne forte in vicis & plateis extra tectũ remaneant. Magna etenim virtus eſt hoſpitalitas, per quã multi placuerũt deo, angelis hoſpitio ſuſceptis, ſicut Abraham & Loth & alij multi. *Benedicite perſequentibus vos*, id eſt, benedicite illos, & bene loquimini cum illis qui vobis vim inferunt. *benedicite & nolite maledicere*, id eſt, malum dicere. Verbi gratia: Detrahere alicui aut blaſphemare, vel contumeliã facere, maledicere eſt. Quaſi dicat: Licet ipſi male loquantur de vobis, dicentes vos magos eſſe & diſcipulos ſeductoris hominis, nolite ideo illis maledicere, ſed patienter ferte illorum opprobria. Quod apoſtolus in ſemetipſo implebat, hoc vtique ſuis auditoribus implere præcipiebat. Dicit enim alibi: Maledicimur, & benedicimus. *Gaudete cum gaudentibus*. Non præcipit gaudere cum his qui gaudent de tranſitoriis & caducis rebus, ſed cum his qui gaudent quòd nomina eorum ſcripta ſunt in cœlis. Neque enim quibuſcunque gaudiis Chriſtianorũ gaudia ſocianda 1.Cor.4.

ſunt:nec quibuſcunque fletibus lachrymæ noſtræ iungendæ ſunt. Verbi gratia: Si videmus gaudere aliquos ſuper quæſtum pecuniæ, aut poſſeſsionum latitudine, non debemus congratulari illis, quia iſtorum gaudia luctus ſequuntur & lachrymæ. Vnde dominus non ſolum de talibus, ſed etiam de hoc admonuit Apoſtolos non eſſe gaudendum, quòd dæmonia eis ſubiecta erant, ſed potius de hoc ꝙ nomina eorũ ſcripta eſſent in cœlo. & eſt ſenſus: Si videritis hominem digna opera agentem, quæ merentur ſcribi in cœlis, de illius ſalute congaudete. *flere cum flentibus* curate: non cum his qui lugent & deflent amiſsionem rerum temporalium, ſed potius cum his qui ſua aut proximorum deflent peccata, ſicut Samuel deflebat Saul, eo quòd receſsiſſet dominus ab eo: & Paulus multos Corinthiorũ, qui poſt fornicationem non egerant pœnitentiam. Siue etiam cum his lugere præcipit, qui lugent quòd differtur regnũ cœlorum, ſecuri iam de præmio. de quibus omnibus dominus di-

Matt. 5. cit: Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. *idipſum inuicem ſentientes.* Hic ſermo apertius habetur in Græco. Eſt autem ſenſus, Sic ſentite de alio, ſicut de vobis, id eſt, ſicut vobis bona optatis, ſic & aliis: & ſicut voſipſos diligitis, ſic alios diligite: vel ita æſtimate vos diligi à fratre, veluti à vobiſmetipſis. *non alta ſentientes*, id eſt, ſuperba, *ſed humilibus conſentientes*, vt & vos humiles exhibeatis. Diſcite à

Luc. 14. me, inquit dominus, quia mitis ſum & humilis corde. Humilibus autem conſentit, qui cum humilibus ſe humiliat, non præferens ſe illis, ſed ſocians & expectans quod dominus promiſit, Omnis qui ſe humiliat, exaltabitur. Quicunque enim humilitatem veram habent, vtique eandem humilitatem in aliis venerantur. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos,* Apud ſe prudens eſt, & non apud deum, qui ſapientiam quam habet, non authori omnis ſapientiæ deputat, ſed ſibi ſuiſque meritis & ingeniis ſiue ſtudiis ſuis. Quo vitio deprehenduntur laboraſſe philoſophi gentium,

Sup. 1. de quibus dicit idem Apoſtolus in exordio huius epiſtolæ: Qui cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerũt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, id eſt vani facti ſunt, non referẽtes deo gratias de collato ſibi dono ſiue ſuis meritis. Aliter: Apud ſe ſapiens vel prudens eſt, qui cũ ſit ſtultus, ſapientẽ ſe putat eſſe, & gloriatur in ſe: quia ſpe-

rat ſcire quod neſcit. Vel etiam tertio modo: Prudēs apud ſe eſſe dicitur, qui vindictam expetendo, ſuas iniurias vlciſcitur, quòd ſequens verſus indicat: *nulli malum pro malo reddentes.* Multi putant non eſſe peccatum, ſi quis accepta iniuria ſe vlciſcitur, & vindictam iterum ſumit. Quod ſi ita eſſet, nequaquam Apoſtolus tale præciperet: ac propterea dicunt aliqui etiam plerumque maius eſſe delictum, ſi malum quis pro malo reddiderit: quoniam poteſt fieri, vt qui prius malum intulit, quod peccatum aut malum eſſe ignorauerit: ille verò qui vindictam expetit, & vicem reddit, quod malum fuerit, ſtatim oſtendit. Vnde poteſt ita intelligi, quòd malum inferre alteri culpa eſt: reddere verò malum pro malo peccatum eſt. Et dum dicit Apoſtolus, Nulli malum eſſe reddendum, fidelem qui videtur eſſe & infidelem tangit. Fidelē ideo, quia frater eſt: & infidelē, vt lucrari poſsit, *Prouidentes bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.* Coram deo bona ſibi prouidet, qui intimo corde ei qui ſecreta intuetur placere ſtudet, & illum non cogitatione, non verbo, non opere vult offendere, nec offendit quantum valet. Prouidet & coram omnibus hominibus bona, qui verbo & moribus, omníque conuerſatione in omni vita ſua pro viribus ſuis, inquantum valet, irreprehenſibilem ſe præbet. *Si fieri poteſt quod in vobis eſt*, id eſt, quod veſtræ congruit religioni, *cum omnibus hominibus pacem habentes.* Rem difficilem dicturus præmiſit dicens, Si fieri poteſt, quia vix aut nullatenus fieri poteſt, vt pax cum omnibus hominibus ſeruetur. Nam ſi paganum increpaueris, téque contempſerit, non vult tecum habere pacem. Similiter de Iudæo intelligendum atque hæretico. Dicamus & aliter: Et quilibet prælatus increpat ſubiectos delinquentes. Dum enim eis diſplicet increpatio prælati, pacem cum illis habere non poteſt. Et cum ita ſit, vnuſquiſque animum ſuum ſeruet pacatum & quietum, habēs in ſe cum illis pacem, diligendo eos: quia dominus omnium author eſt, licet vitiis ſe ab illo ſeparent. Hoc loco & in ſequentibus prohibet contentiones & lites, quibus maxime pax violatur. *Non voſmetipſos defendentes, chariſsimi.* Hoc dupliciter eſt intelligendum: vno modo de aduerſariis noſtris, hæreticis videlicet, falſis fratribus, qui in nos plerunq; ſæuiūt: de

quibus non debemus nos defendere,vindictam expetendo. Alio verò modo,vt ſi fuerit quis infidelium contra nos excitatus pro nomine Chriſti, aut cauſa alicuius iurgij, verbis contradictoriis (prout ratio dictat) parcamus, vt manſueti & humiles appareamus, imitantes dominum, qui pauca coram Pilato reſpondit. *Sed date locum iræ*. Duobus modis locum damus iræ:vel cum refrenamus animum ne vindictam expetamus,vel cum de loco ad locum fugimus. Date(inquit)locum iræ,id eſt,eos qui contrà vos irati ſæuiunt, permittite vobis nocere, quia patientia veſtra remunerabitur,& eorum ſæuitia punietur. Vel date locum iræ,id eſt, nolite vos vindicare, ſed fugite de loco ad lo-
Matt.19. cum,iuxta quod dominus præcipit dicens: Si vos fuerint perſecuti in ciuitate vna,fugite in aliam. Quod autem dicit,Date locum iræ,hæc ira vel illius intelligitur qui ſæuit, vel futuri iudicis, qui in ſequentibus loquitur per exemplum propheticum. *Scriptum eſt enim. Mihi vindictam* ſubaudis reſeruate,& ego retribuam vobis, qui patienter tuliſtis, præmia & coronam. & illis qui malum intulerunt, vindictam pœnarum gehennæ. Quia enim homo in vindicta modum excedit, nec poteſt ſe vindicare cum tranquillitate mentis, idcirco omnipotens deus præcipit ſibi vindictam reſeruari, vt ipſe qui immutabilis eſt, iudicet
Sap.11. illos. & qui non mouetur ad iram, iuxta quod ei eximius orator Salomon dicit:Tu autem domine cum tranquillitate iudicas omnia. Huius etenim iudicis iuſtum eſt iudiciũ, quoniam non excedit modum: nec perturbatur in ſuo iudicio. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi.* Si hoc feceris, tunc pro malo reddes bona, & accipies magna præmia. *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Carbones ignis appellat in hoc loco feruorem charitatis dei & proximi. de quo feruore domi-
Lucæ.12. nus dicit: Ignem veni mittere in terram. Si hęc feceris(inquit)quæ ſuperius diximus,cibum videlicet & potum inimico miniſtrando, carbones ignis, id eſt, ardorem charitatis pones ſuper caput eius, id eſt, ſuper mentem eius: quatenus tuis beneficiis delectatus, incipiat diligere te, quem antea exoſum habebat,intantum vt dicat: Quid eſt quod hactenus egi contra hunc virum? cur ei tanta mala intuli,qui mihi tot bona contulit? ſine cauſa ergo infeſtus

ei ex-

ei extiti. Quapropter quia tam benigne & patienter erga me agit, incipiam illum diligere vt charisſimum fratrem, quem hactenus perſequebar vt hoſtem. Si autem cibum & potum tribuit, idcirco hoc fecerit, iuxta quod quidam voluerunt intelligere, vt carbones ignis, id eſt, pœnã inferni ei præparet, dum eius beneficiis honoratus eum non dilexerit, iam hoc non eſt charitas, ideóque melius eſt ita intelligi, vt ſupra diximus in primo, de ardore charitatis. Quod veró dicit, ſuper caput, recte per caput mens, id eſt, rationabilitas ac principalitas animæ accipitur: quia ſicut omnia membra reguntur à capite, ita cogitationes & volũtates mente diſponuntur. *Noli vinci à malo.* Noli (inquit) vinci à malo, id eſt, ab aliquo vitio, non ab ira, non ab odio, non ab iniuſtitia. Siue noli vinci à malo, id eſt, diabolo. à quo vinceris, dum contra inimicum tuum iracundia accenderis, quia ad ſuam voluntatem te trahit. Aliter: Si tuas iniurias vlciſci volueris, à malo vinceris: quia ei qui tibi malum fecit, ſimilis efficeris. Quandocunq; enim diabolo, vel vitio alicui obedimus vincimur ab illo. Dum malum pro malo reddimus, ab illo vincimur, qui nobis iniuriam fecit, & cui vicem reddimus, quia nos ſimiles ſibi facit. Si autem commotum animum refrenamus, vt vindictã proximo nõ inferamus, tunc victores exiſtimus, & de peccato ad ſalutem acquirendo fratrẽ, triumphamus. *Sed vince in bono malum.* Vince in bono malum, id eſt, in deo diabolum. Vince in bono malum, in patientia ſupera inimicum & aduerſarium tuum, præbendo ei cibum & potum, veſtimentum & calceamentum. Dum enim tuis beneficiis prouocas illum ad hoc, vt te incipiat diligere eo modo quo ſuperius diximus, quodammodo ſuperas illum. Vel vince in bono malum, id eſt, in virtutibus vince & ſupera vitia & peccata, accipiendo ex eis palmam victoriæ.

CAPVT XIII.

O*Mnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* In exordio ſanctæ eccleſiæ ex omnibus conditionibus veniebant ad fidem, & ne ſerui, ancillæ, ſeu quilibet ſubiecti dicerent ꝙ ipſi qui cõſecuti erãt libertatem omnium peccatorum, & filij dei effecti, indignum eſſet vt ſeruirent ſeculi poteſtatibus, dixit Apoſtolus: Omnis anima, id eſt omnis

homo liber & ſeruus,fidelis & infidelis, poteſtatibus ſublimioribus ſubditus ſit. Omnis anima dicit,pro eo quod eſt omnis homo. In ſacra enim ſcriptura, frequẽter ſola anima totum hominem ſignificat, ſicut hic, & in Geneſi,vbi
Gene. 2. dicitur,Quòd ingreſſus eſt Iacob in Aegyptum in anima-
Actu. 27. bus ſeptuaginta,& in Actibus apoſtolorum, Eramus(inquit)in naui animæ ducentæ ſeptuaginta quinque. Poteſtatibus ſublimioribus dicit,regibus & principibus,tribu-
1.Pet.2. nis,centurionibus,dominis,omnibúſque prælatis. Hoc & Petrus præcipit: Subditi (inquiens) eſtote omni humanæ creaturæ, id eſt omnibus hominibus, vobis præpoſitis, & hoc propter deum,ſiue propter amorem domini. Inquantum quippe homo non offendit deum, obſequi & obedire debet celſioribus. Nam homo conſtat ex anima & corpore. Et in anima quidem debet ſeruare inuiolatam fidem deo, in corpore verò debet ſeruire ſibi dominantibus ſecundum ſeruitutem præſentis vitæ. verùm ſi contra fidei propoſitum viderit ſibi imperari à principibus huius ſeculi,ſiue poteſtatibus,vel dominis, tũc pro fide vſq; ad mortem ſatagat laborare,ne quod maius eſt,animam videlicet perdat: quoniam licet illa poteſtas interficiat corpus gladio,animam autem non poteſt occidere. *Non eſt enim poteſtas, niſi à deo.* Omnis poteſtas, ſiue maior, ſiue minor, quæ hominibus præſtatur : aut ex voluntate dei, aut ex permiſsione conſtituta eſt, ſicut dicitur per Salomonem: Per me reges regnant, & principes decernunt iuſtitiam.Si autem quærimus,quare hæ poteſtates ordinatæ ſint:id dicẽdum, quòd genus humanum beſtiale effectum, beluino more contra ſe cœpit ſæuire, intantum, vt primi parentis filius in fratrem conſurgens, interfecerit eum. Beſtiarum enim eſt & homines diſcerpere, & ſe inuicem lacerare atque deuorare. Verbi gratia:Leo deuorat homi-
Prou.8. nem & vrſum, vrſus & lupus deuorant homines, boues, & oues. Hac de cauſa omnipotens deus beſtialibus hominibus principes præpoſuit, vt eorum terrore acerbitas animorum illorum reprimeretur. Sunt etiam piſces alios deglutientes, quos imitantur homines in alios ſæuientes, quorum temeritas principum formidine ſedata eſt. *Quæ autem ſunt*, ſubaudis poteſtates ſuper alios, à deo ordinatæ,ſiue quæ ſunt iura poteſtatum, *à deo ordinata ſunt.*

Poteſtates

Poteſtates etenim vel iura poteſtatũ quæ in mundo principantur, à deo conſtituta ſunt, ſicut iam ſupra diximus. Vnde dominus dixit Pilato: Nõ haberes in me poteſtatẽ, niſi tibi datũ eſſet deſuper. Quibus verbis indicatur, quòd ſiue bona poteſtas, vt Dauid, ſeu mala fuerit, vt Nero, non eſt niſi aut volente aut permittente deo. Hoc autem totum idcirco proſequitur Apoſtolus, vt poteſtatibus ſubditi ſint, quia nonnulli (ſicut iam diximus) ad fidem venientes, priſtinum obſequium & ſeruitiũ, quaſi liberi effecti, dominis & principibus ſuis nolebant reddere, cum dominus Ieſus non venerit conditiones mutare, ſed animas inæternum victuras ſaluare. Dicebant enim Romani credentes: Nos qui diuinis legibus paremus, & deo ſeruimus, nõ debemus ſeruire neq; honorem præbere Neroni, aliſque poteſtatibus terrenis. Quapropter Apoſtolus talia ſcripſit eis. Poterat nanq; ſcandalum naſci dominis & principibus, ſi ſerui & ſubiecti eorum Chriſtiani effecti, à ſeruitio illorum efficerentur alieni. Noceret quoque eccleſiæ, dum nõ permitterentur alij credere, cum magis meliores debeant domini ſeruos ſuos recipere, fideles Chriſti effectos. Hoc & ipſa veritas per ſemetipſam præcipit, dicens: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt dei, deo. *Itaque qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit.* Siue bona ſit illa poteſtas, ſeu mala, quicunque ei reſiſtit, ſubtrahendo ſeruitium ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quẽ ei debet præbere, dei ordinationi reſiſtit & diſpoſitioni, cuius ordinatione illi principantur. Quidam male ſentientes, has poteſtates interpretati ſunt dæmones, de quibus in epiſtola ad Epheſios dicitur, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates. Sed iſte ſenſus valde eſt ſuperfluus, quia in nullo debemus ſubdi dæmonibus. *Qui autem reſiſtunt* poteſtatibus, regibus videlicet, & principibus, & dominis ſuis, *ipſi ſibi damnationem acquirunt.* Pro qualitate enim culpæ acquirunt ſibi vindictã, quia iratæ illæ poteſtates dum ſubditi eis parere contemnunt, aut occidunt eos, aut in carcerem mittunt, aut etiam in exilium dirigunt. Si quæſierit aliquis, cur dominus dãnauerit ſeruum, aut princeps ſubiectum, reſponde, reſiſtebat mihi, & idcirco vindictam accepi ex illo. Conſiderandum autem, quia nõ de damnatio-

ne æterna loquitur Apoſt.ſed de corporali,eo modo quo di ctum eſt. *Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali* id eſt,non ſunt ad hoc conſtituti vt timorem incutiant bene laborantibus,& bono operi inſiſtentibus, ſed male facientibus. & ſeruire nolentibus. Nam ad hoc ſunt conſtituti,vt bene laborantes laudent & adiuuent, male verò facientes dānent.Sed ſi quis bonum facit,non timet poteſtatem, qui verò malum, timet ab ea damnari.vnde ſubdit Apo. *Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa* Non dicit,laudabit te illa poteſtas,quia multæ poteſtates ſunt,quæ in ſubditis magis malum quàm bonum diligunt:ſed,habebis laudem ex illa poteſtate,id eſt,ipſa erit occaſio vt laude dignus ſis:quia ſi tuo exemplo ad fidem vel,iuſtitiæ opera fuerit perducta,laudaberis tam ab illa,quàm etiam ab illis,&apud deum quoque laude dignus eris. Aliter.ſi poteſtas illa vſque ad mortem pœnis te afflixerit,aut in aliquo contraria extiterit:tu quoque legitime decertando mortem aut aliquam iniuriam patienter pertuleris,habebis ex illa laudem,id eſt ipſa præbebit occaſionem vt tu lauderis:quia percipies pro perſecutionib⁹ eius tibi irrogatis perpetuam beatitudinem,& laudaberis apud deum & hominem.Conſideremus Laurentium, qui pro Chriſti nomine acerrime eſt vſtus.Non fuiſſet laude dignus perfectæ iuuentus,niſi à ſuo perſecutore fuiſſet vſt⁹. ideòque ipſa poteſtas fuit occaſio laudis eius.Sic de cæteris ſanctis martyribus eſt intelligendum, & de omnibus qui iniuſte damnantur. *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum.* Dei enim miniſter eſt,id eſt,à deo conſtitutus eſt ad bonū tuum,vt ſuo timore & adiutorio cuſtodiat & tueatur te,ne interficiaris ab inimico tuo,& tuam ſubſtantiam non diripiant alij. Aliter, Sunt multi qui nolunt agere malum, ſed timent poteſtatem mundanam: & cauſa huius timoris non percipiunt quod cupiunt. Ergo ad bonum illorum ne faciant malum,poteſtates illæ præpoſitæ ſunt,quia quo amplius homo malum facit, eo amplius pœnas ſuſtinebit maiores. *Si autem male feceris,time.* id eſt non leue feras poteſtatem timere:poterit enim te damnare inuenta occaſione. *Non enim ſine cauſa gladium portat.* Per gladium intelligitur vindicta. Non ſine cauſa gladium portat,id eſt,non ſine cauſa vlciſcendi poteſtatem habet. Sunt nempe quædā

enormia

enormia flagitia,quæ potius per mundi iudices,quàm per antiſtites & rectores eccleſiarum iudicantur,ſicut cum quis interficit pontificem apoſtolicum,epiſcopum,ſiue preſbyterum,ſiue dyaconum. Huiuſmodi reos reges & principes mundi damnant. Ergo non ſine cauſa gladium portat, qui talia ſcelera iudicat. Sunt etiam maxime conſtituti propter latrones,homicidas,raptores,vt illos damnent,& alios ſuo timore compeſcere faciant. Vnde ſubditur, *Dei enim miniſter eſt,vindex in iram* id eſt,in vindictam *ei qui malum facit. Ideóque neceſſitati ſubditi eſtote.* Hoc eſt,quia illi vobis dei miniſtri ſunt in bonum,obedite illis,vt cum eis pacem habere poſſitis. vel neceſſitati ſubditi eſtote, quia vlciſcentur ſe de vobis,ſi eorum poteſtati cõtradixeritis. Ad hoc enim à deo eſt præpoſitus , vt benefacientes iuſtéq; viuentes ſua protectione muniendo defendat, vindictam verò inferat peccantibus , ſibique reſiſtentibus. Quapropter ſubditur: *non ſolum propter iram*, ſiue vindictam qua conſurgẽt in vos, *ſed & propter conſcientiam* id eſt,propter mentem quam debetis habere mundam in dilectione eius cui ſubditi eſtis, maxime propter hoc quia à deo conſtitutus eſt,cuius ordinationi reluctari non debetis verbi gratia: Es ſubditus illi timens damnum temporale dum ſeruis ad oculum,eſto ſubditus propter conſcientiam mentis,vt in ipſa conſcientia quam dominus intuetur,non habeas illum odio cui pręſtas obſequium,ſed tua mens perhibeat tibi teſtimoniũ,quòd ex corde diligas illum. *Ideo enim & tributa præſtatis.* Subaudis quia à deo præpoſiti ſunt vobis , vel quia defendunt vos ab hoſtibus,& ſuo timore conſtringunt inimicos veſtros,ne interficiamini ab illis,neque veſtra bona diripiãt, vel etiam ne in vos ſuam vindictam exerceant ſi in aliquo rebelles fueritis , & eorum iram patiamini,ſicut paſſi ſunt Iudæi,qui noluerunt Romanis tributum dare. vnde & ſequitur. *Miniſtri enim dei ſunt , in hoc ipſum ſeruientes.* ſubaudis vt vos defendant,reos puniant,tributum à vobis recipiant. Sic & Ioannes Baptiſta, militibus quærẽtibus quid agere deberent,reſpondit : Neminem concutiatis,nemini calumniam faciatis : ſed contenti eſtote ſtipendiis veſtris. *Luc.3.* Vbi notandum eſt, quia non dixit,Nolite militare, quia milites à deo conſtituuntur,vt ab eis patrie ſibi commiſſæ tueantur. *Reddite ergo omnibus debita*, id eſt,cõſuetum

Mat.22. obſequium:ſicut dominus ait:Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari. & quæ ſunt Dei,deo. *cui tributum* debetis reddere,reddite ei *tributum,* ſicut & ipſe conditor pro ſe & Petro didrachma.Tributum dicitur à tribunis, & tribuni à tribus.Siquidem Romulus conditor & author Romæ, in tres partes populum ſibi ſubiectum diuiſit rationabili diſtributione,in ſenatores videlicet,qui & conſules vocabātur,in milites, & agricolas:& vnicuique parti principem vnum conſtituit,qui tribunus dicebatur,eo ꝙ vni ex tribus partibus præeſſet.Cenſus verò qui à ſubditis exigebatur. *cui vectigal,vectigal.* Vectigal eſt tributū fiſcale,& dicitur à vehendo,eo quòd accipiatur de vectis,id eſt, de eportatis mercibus. *cui timorem,timorem,* debetis,vt dominis,reddite illi. *cui honorem,honorem* debetis,reddite illi,non ſolum in conquieſcendo & humiliamdo, ſed etiam munera dando. *Nemini quicquam debeatis,niſi vt inuicem diligatis.* Sic omnibus ſeruitutis veſtræ obſequia & debita reddite, vt nemini quicquam pro quo vobis iraſcatur,debeatis,niſi vt inuicem diligatis.Reddite debitum & obſequium,quod omnibus poteſtatibus & principibus perſoluere debetis, id eſt, eos qui vobis præpoſiti ſunt,diligere debetis.Hoc debitum charitatis quandiu in præſenti ſeculo viuitur, debetur.in futuro quoque ſine pondere plenius firmabitur, *Qui enim diligit proximum, legem impleuit.* Proximus iſte non tantum propinquus cognatione aut aliqua affinitate, ſed etiam omnis homo intelligitur,quem diligendo,legem Moyſi implemus.quia quod Moyſes prohibet per legem, *Non occides, non adulterabis, & cætera talia,* ſi dilectionem habemus,cōtra proximum non agemus.Si enim proximum diligis ſicut teipſum,non occides illum,quia non vis occidi.non pollues vxorem eius,quia ab illo adulterari non vis,ſic de cæteris intelligendum eſt.Et vt abundet iuſtitia noſtra ſuper iuſtitiam ſcribarum & phariſæorum cæterorúmque Iudæorum, inimicos etiam noſtros debemus diligere propter dei amorem: & licet ab illis perſecutionem ſuſtineamus, non tamen debemus diligere & amare in illis vitia, ſed naturam, adimplentes quod veritas præcipit:

Mat.17.

Luc.6. Diligite inimicos veſtros,& orate pro perſequentibus vos. Sed quæritur cum dominus dicat in dilectione dei & proximi totam legem conſiſtere, quare dicat Apoſtolus in ſola

in ſola dilectione proximi legem impleri. quod hoc modo ſoluitur, quia in dilectione proximi cõſiſtit & dilectio dei. Neque enim proximus ſine deo, nec deus ſine proximo po teſt diligi. Vel ideo etiam in dilectione proximi totam legem impleri, quia in dilectione dei non ſic facile poſſumus probari, vtrum deum diligamus an non, ſicut in dilectione proximi. Verbi gratia: Dum malum pro malo non reddo, dum peccanti in me fratri dimitto, cum colligo vagum ad hoſpitium, dum hilari mente & vultu eleemoſynam im pendere ſatago, dum oro pro perſequentibus, apparet vtique in his & talibus, quia diligo proximum: & dum diligo proximum, oſtendo me diligere & deũ, cuius mandatis ob tẽpero. Hoc enim mãdatum habemus à deo, vt qui diligit deũ, diligat proximũ ſuum: quia per dilectionẽ proximi peruenitur ad dilectionẽ dei, & per dilectionẽ dei ad proximi dilectionẽ peruenitur. Quãuis enim dilectio dei maior ſit dignitate, tamẽ dilectio proximi prior erit in operatione. Qui enim nõ diligit fratrem ſuum, inquit Ioannes, quem videt, deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Intelligamus & per proximum, illum Samaritanum qui fecit miſericordiam cũ ſaucio vulnerato à latronibus, id Chriſtum, qui nobis eſt factus proximus per aſſumptionem carnis. Ergo qui hunc diligit, legem charitatis adimplet, & legem Moyſi, quia nihil contra voluntatẽ eius facit. *Et ſi quod eſt aliud mandatum,* ſubaudis præter iſta quæ enumerauimus, de adulterio videlicet, homicidio, fornicatione, falſo teſtimonio, & concupiſcentia, *in hoc verbo,* id eſt dilectione Chriſti, *inſtauratur,* id eſt redintegratur, vel adimpletur. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur.* Non ſolum non operatur, verum etiam malum non cogitat de proximo. *Plenitudo ergo legis* Moſaicæ atque euangelij *dilectio eſt* dei & proximi. Vbi charitas eſt, quid eſt quod poſſit deeſſe? & vbi charitas non eſt, quid poteſt prodeſſe? Quapropter appetenda eſt dilectio dei & proximi, & ſummis viribus tenenda. Nam dilectio dicitur eo quòd duos liget, deum videlicet & hominem coniungat, vel vnumquemque proximum cum alio. *Hoc ſcientes, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.* Mos eſt ſacræ ſcripturæ, horam ſæpiſſime pro tempore ponere, ſicut & diem. Quæ eſt ergo iſta hora, de qua

Apo.loquitur. tempus eſt non legis,ſed euangelicæ prædicationis,vltima videlicet ætas,finiſque ſeculi,in qua ſumus iam poſiti,de quo idem Apo.aliàs dicit: Ecce nunc tempus acceptabile. Dicit Apoſt.Romanis & omnibus credẽtibus, etiam necdum credentibus,Hoc ſcientes,inquiens, id eſt hoc ſcimus ſcientes,quia hora eſt ſiue tempus,iam nos de ſomno pigritiæ & deſidiæ ſurgere,de ſomno quoque infidelitatis & vitiorum atque ignorantiæ. De hoc ſomno pręcipit etiam nos propheta expergiſci,dicens: Expergiſcimini ebrij. Et quare dicit,iam tempus eſt ſurgere? Ille ſurgit,qui iacebat,& nos ſi hactenus iacuimus in vitiis & torpore vitiorum,ſurgamus ad bona opera agenda, & laboremus viriliter ſtudioſéque. Poterat aliquis obiicere Paulo: cur præcipis nos iam de ſomno ſurgere? ad hæc ille reddens cauſam: *Nunc enim*(inquit)*propior eſt noſtra ſalus,quàm cum credidimus.* Quæ eſt iſta ſalus? Vita æterna,gaudium ſine fine manſurum,beatitudo perpetua, quam ſoli electi cum angelis poſſeſſuri ſunt. iſta beatitudo & ſalus æterna propior eſt modo nobis,quàm eo tempore,quando credidimus: quoniam dum finis mundi magis ac magis appropinquat,vita futura & ſalus æterna magis ac magis feſtinat. *Nox præceſſit,dies autem appropinquauit.* Nox eſt cæcitas infidelitatis,nox eſt ignorantia, nox eſt etiam conuerſatio tenebroſa in peccatis. Iſta nox quotidie præcedit in electis,& ad vitam æternam prædeſtinatis appropinquat dies,illuminatio videlicet fidei,cognitio ſanctæ trinitatis,& ſplendor virtutum: quoniam dum tranſeunt quotidie per mortem corporis ab ærumnis huius ſeculi,in lucem ſupernæ claritatis colliguntur: vel etiam per noctem poſſumus intelligere omne ſpatium præſentis vitæ vſque ad finem ſeculi. Per diem verò,vitam æternam,cuius claritatis cõparatione vita præſens non incongrue nox appellatur: quia vita præſens ſemper in dolore verſatur & triſtitia,non habens perpetuitatem. Illa verò gaudiis ſine fine manſuris florebit,nihil triſtitiæ admittens: quæ tunc pleniſſime manifeſtabitur,cum dominus de iudicio in regnum tranſierit. Ergo quia iam appropinquat, *Abiiciamus opera tenebrarum.* id eſt adulterium, homicidium, fornicationem, & cætera talia, quæ à regno cælorum ſeparant,& ad tenebras perpetuas operatorem ſuum trahunt,

Iohe.1.

hunt. Quæ etiam merito opera tenebrarum vocantur, eo quòd in tenebris permaxime exerceantur, iuxta quod dominus manifeſtat dicens: Omnis qui facit malum, odit lucem. *& induamur arma lucis.* Arma lucis ſunt, fides, ſpes, charitas, pax, patientia, & cæteræ virtutes, quæ nos ad lucem æternæ beatitudinis perducunt: quæ non immerito arma appellantur, quia nos defendunt ab improbitate malorum ſpirituum. Abiicimus ergo opera tenebrarum, quando expoliamur vitiis, & induimur virtutibus. Induamur igitur arma lucis. hoc eſt, vndique muniamus nos omnibus virtutibus, vt ſimus protecti & tuti contra aduerſa diaboli. Et quomodo debeamus illa arma indui, & his virtutibus exornari, Apoſtolus declarat, ſubnectens: *ſic,* id eſt tali modo induimini arma lucis, *vt in die,* hoc eſt in claritate virtutum. *Honeſte ambulemus.* Qui in die ambulat, honeſte ambulat, quia non offendit pedem ſuum ad lapidem, non cadit, non impingit, ſicut ille qui in nocte ambulat. Nos autem ſecundum hoc monitum Apoſtoli, honeſte & ſine offenſione fidei & gratiæ ſiue ſcientiæ ambulare debemus. *Non in comeſſationibus.* Comeſſatio dicitur menſæ collatio, ſiue menſæ alternatio. Sunt enim conuiuia, quæ celebrantur alternatim, & præparantur à ſociis per dies & vices. Sunt etiam alia conuiuia, quæ ex communione præparantur, quando vnus affert panem, alius carnes, alius vinum, atque alius aliud, & idcirco comeſſationes, hoc eſt, menſæ collationes appellantur. Vocantur quoque eædem comeſſationes turpia & inhoneſta conuiuia, quia ſicut omnes propriis cibis vtuntur & communibus, ita etiam pro libitu ſuo vnuſquiſque quicquid ſcurrilitatis & otioſitatis ſibi placet, loquitur. *Non in ebrietatibus.* Briam genere maſculino dicimus calicem aptum potationi, à quo dicitur ebrietas, quæ eſt nimia potatio vini. *Non in cubilibus.* Cubilia proprie ſunt lecti, ſiue luſtra ferarum, dicta à fœdis cubitationibus, quibus aſsimilantur lecti illorum, qui cum meretricibus in lupanaribus coëunt *Et impudicitiis.* Impudicitia eſt inuerecundia & irreligioſitas ſiue turpis atque irrationabilis coitus. Generaliter omnis libido & incontinentia vel immunditia impudicitia appellatur, Operatores verò dicuntur impudici, inuerecundi, atq; irreligioſi. *Nō in contētione.*

Ioan. 3.

Contentio eſt altercatio ſiue controuerſia,quæ plerunque ex quæſtionibus ſcripturarum ſolet oriri, vt videatur quis aliquid ſapientiæ habere,dum alium vicerit ſua pulſatione,& maxime ex re nullius vtilitatis naſcitur. Ideo verò vitanda eſt, quia rixam generat, de qua procedit odium, & de odio enormitas mali: *& æmulatione.* æmulatio varias habet ſignificationes. Significat enim imitationem, ſignificat ſtudium, ſignificat & inuidiam, qua quis alterius fœlicitate torquetur, vt in hoc loco. Vnde & æmulus dicitur imitator,dicitur ſtudioſus,& inuidus. *Sed induimini dominum Ieſum Chriſtum.* Senſus ex ſuperioribus pendet,vbi præcipit ſic indui arma lucis,vt in die honeſte ambulemus. Nolite(inquit) ambulare,id eſt viuere in comeſtionibus & reliquis vitiis, ſed induimini dominum Ieſum Chriſtum. Sed quæſtio oritur, quomodo poſsimus induere dominum Ieſum Chriſtum, qui quadrageſimo die reſurrectionis ſuæ cœlorum altitudinem penetrauit, vbi ſedere nunc creditur in plenitudine paternæ maieſtatis. Chriſtus ergo ipſe eſt ſapientia, ipſe eſt iuſtitia, ipſe eſt pax,& reliquæ virtutes in ipſo ſunt. Chriſtum itaque induit, qui omnes virtutes quas ſcit in illo eſſe, inquantum valet cum dei adiutorio illas aſſumit,iuxta quod aliàs Apoſtolus dicit.Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, id eſt, omnes virtutes tunc induiſtis, quia ab omnibus peccatis mundati eſtis. Similiter & in hoc loco intelligendum eſt, Induimini(inquit) dominum Ieſum Chriſtum, id eſt omnes virtutes quas ſcitis in ipſo eſſe,vt ipſe ſit decus atque ornamentum veſtrum, *& carnis curam ne feceritis in deſideriis.* Non ait neceſsitatem carnis ne feceritis,quia neceſſe eſt vt manducemus, bibamus, dormiamus, veſtiamur. Hoc quia neceſſarium eſt, non prohibuit,ſed carnis curam in deſideriis, id eſt malum, vtpote adulterium, crapulam, ebrietatem, vſum quoque balnearum vltra quàm expediat,& cætera quæ deſiderat miſera caro,ne perficiatis ait:& non dixit,ne cogitetis, quoniam impoſsibile eſt ceſſare penitus à cogitatione delectationum.Sed hoc conſiderandum, quia quod prohibuit in deſideriis, conceſsit in neceſsitate. Adhibenda eſt etenim cura carni in neceſsitatibus, in deliciis verò & luxuria atque omni concupiſcentia penitus excludenda.

CAPVT

CAPVT XIIII.

I*Nfirmum autem in fide aſſumite.* ſubaudis in affectum charitatis. Nõ *in diſceptationibus cogitationum*, id eſt non in diiudicationibus ſiue in contentionibus. Infirmus eſt in fide qui in aliqua parte fidei dubitat, nec credit perfecte ſicut credendum eſt. Infidelis eſt in toto qui nihil fidei habet. Firmus autẽ eſt in fide exiſtens, qui in ea nihil dubitat. Ergo infirmus eſt in fide Iudæus, qui nouiter ad fidem veniens, non putat omnes cibos mundos: firmus verò in fide eſt gentilis, qui illud ſeruat euãgelij, Quod in os intrat, nõ coinquinat hominem: & illud Apoſtoli, Omnia munda mũdis: & in Geneſi, vidit deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Qui taliter ſunt firmi in fide, debent aſſumere in affectum charitatis & in dilectionem ſuam Iudæum, qui putat ſuillam carnem, leporinam, aquilinam, immundam eſſe, & cætera à quibus lex prohibet, & quæ ille ante gratiam fidei quaſi communia, id eſt, munda dicebat. Iſtum tamen præcipit Apoſtolus aſſumere in dilectionem. Aſſumite (inquit) illum talem Iudæum in affectũ charitatis, & nolite diiudicare illum in cogitationibus veſtris, neque contendatis cum illo, licet quædã immunda putans, nolit manducare. *Alius enim credit ſe manducare omnia.* Alius, id eſt gentilis firmus in fide, credit omnia munda eſſe mundis hominibus. *Qui autem infirmus eſt, holus manducet.* Iudæus infirmus in fide, qui quaſdam carnes abominatur, dum non vult eas comedere, holus, id eſt herbam hortorum, & quicquid cordi eius placet, hoc ſumat. Tu autem noli illum diiudicare. Per holus, omnia genera herbarum deſignantur, apta comeſtioni. Dicit Beatus Hieronymus: Qui infirmus eſt impetu libidinis, abſtineat à carnibus & vino, quibus libido excitatur: & holus manducet, id eſt viles cibos & aridos (quibus frenatur & reſtringitur fluxus libidinis) edere diſcat. Craſſitudo enim carnium & delitioſæ epulæ prouocant carnem corporis ad libidinem. *Is*, id eſt gentilis, *qui manducat*, indifferenter omnes cibos, *non manducantem* Iudæum *non ſpernat* in animo ſuo, quaſi minus iuſtum: *& qui non manducat* omnia, vt Iudæus, *manducantem* omnia, gen-

Matt. 15. *Tit. 1.* *Gene. 1.*

tilem videlicet, *non iudicet*, neque reprehendat, quaſi reum & peccatorem. Vtroſque enim, Iudæos & gentiles, alternis inſtruit ſententiis. Poteſt & ſpiritaliter intelligi ſecundum beatum Gregorium: Qui manducat, inquit, id eſt, qui meditando & ſcrutando ſacram ſcripturam penetrare valet, non manducantem, id eſt illum qui non valet penetrare, non deſpiciat neque ſpernat. Econtra qui non manducat, id eſt, qui non intelligit nec valet penetrare profunditatem diuinarum ſcripturarũ, illum qui intelligit & ſapiẽs eſt, non contriſtet neque deſpiciat. *Deus enim illum*, ſubaudis gentilem manducantem omnia, *aſſumpſit* ad fidem ſuã, quem perfecte docuit, vt nil putet immundum eſſe mundis hominibus. *Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum?* Et eſt ſenſus. Si deus illum gentilem aſſumpſit ad fidem ſuam, vt omnia manducet, tu quis es, qui illum de comeſtione ſua reprehendis? Poteſt tamen & hæc ſententia ad Iudæum in fide aſſumptum referri, ſecundum quod ſequentia manifeſtant, vt dicatur: Deus aſſumpſit Iudæum ad fidem ſuam, licet ille quædã immunda adhuc putet & reiiciat, tu quis es ô gentilis fidelis, qui iudicas alienum ſeruum? Iudæum ſcilicet ſeruum Chriſti per fidem? *Suo domino ſtat*, ſubaudis ſi perfectus eſt in fide, *aut cadit* domino ſuo, ſi in ea dubitat. Domino ſuo ſtat Iudæus, ſi perfectus eſt, & ſi omnia credit munda, quia in fide domini ſui ſtat. Si autem cadit, non credens omnia munda, non tibi cadit ô gentilis, qui non potes eum releuare, ſed ſuo domino quem offendit, qui potens eſt eum erigere & ſolidare in fide. Nam cadere ſponte poſſumus, ſed ſurgere, niſi à deo erigamur, nequimus. *Stabit autem*, id eſt perficietur & ſtabilietur in fide. Quare? *Potens eſt enim deus*, cui cecidit, *ſtatuere illum*, & in recta fide firmare. verbi gratia, venit modo Iudæus ad baptiſmum, tranſit ad gratiam euãgelij, nunquam comedit carnem ſuillam, aut anguillam, neque nauprædam, abſtinet adhuc quaſi à carne immunda, adhuc nouellus Chriſtianus eſt. Hic talis, dum per interualla temporum perfectius eruditur, dum diſcit quòd nihil ſit immundum, quod à fidelibus cum gratiarum actione ſumitur, ecce ſtatuitur à deo & domino ſuo, cui cecidit, putans aliquid immundum, ecce in fide firmatur. *Nam alius iudicat diem inter diem.* Ille iudicat, id eſt, diſcernit

&

& differentiam facit inter diem & diem,qui alternis diebus à carne vel vino abſtinet,alternis non abſtinet. Verbi gratia:Sunt modo multi,qui in ſecūda & quarta & ſexta feria à carne & vino abſtinent,tertia,quinta,& ſeptima comedunt carnem,& vino indigent.*alius iudicat*, id eſt decernit & eligit, *omnem diem*,in abſtinentia carnis vel vini, ſicut eremitæ, & multi monachorum. Aliter,Diem inter diem iudicat, qui quaſdam ſententias veteris & noui teſtamenti intelligit, quaſdam penetrare non valet.Omnē autem diem iudicat,qui ex integro vetus & nouum teſtamentum intelligit. Nō immerito ergo ſacra ſcriptura per diem intelligitur,quia ſicut ignorantia eſt cæcitas, ita cognitio ſanctæ trinitatis,quæ in veteri & nouo teſtamento continetur,lux & illuminatio cordis eſt. Tertio modo dič inter diem iudicat,qui tātum de præſenti examinat & diiudicat.Verbi gratia:videt quis hominem bene facientem vel male,quem cernit bonis operibus intentum,iudicat eū propter iuſtitiam præſentem bonum: & quem videt malis operibus deditum, iudicat eum propter iniuſtitiam ſuam malum.Si autem ille qui hodie bonus eſt, cras malum fecerit,iudicat illum malum eſſe, quem antea laudauerat: & ſi ille qui hodie malus eſt,declinauerit à malis,& pura mēte deo ſeruire cœperit,iudicat eum iuſtum, iſte talis diem inter diem iudicat, quia ſecundum varietatem temporis & mutationem vitæ, mutat iudicium ſuæ ſententiæ. Qui autem iudicat omnem diem, deus omnipotens intelligitur,qui nouit qualis quiſque ſit in præſenti, in præterito. & in futuro: quia omnia ſunt ei præſentia: & ipſe poteſt eum qui hodie fecit malum, cras facere bonum. *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Non dicit indicatiuo modo abundat,ſed imperatiuo abundet. Et eſt ſenſus: Secundum quod vnicuique homini conceſſum eſt intelligere, abundet in ſuo iudicio: id eſt, qui intelligit à carne abſtinendum, abſtineat: & qui non intelligit, id eſt, qui non vult abſtinere, aut non poteſt, comedat. Aliter: vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet. Qui magna intelligit & ſublimia, obſeruet illa, & abundet bonis operibus: & qui ſublimia diuorum ſacramentorum arcana capere non valet,ea quæ veraciter credit & intelligit, humiliter & deuote domino ſeruiendo, adimpleat, abundando bonis operibus.In ſuo

ſenſu abundabat Cyprianus, quando ſemel mergebat in baptiſmate paruulos: quia quod intelligebat, ſtudioſe adimplebat, bonis operibus abūdando, licet in hoc facto neſcius delinqueret. Sed quia bonis operibus abūdabat, poſtea correptus à domino abundauit altiori ſenſu, ter illos mergendo. Non eſt ergo de hæretico intelligendum, aut de praua doctrina: vt vnuſquiſque magis ac magis abundet in errore ſuo. *Qui ſapit diem*, id eſt qui eligit per omne tempus abſtinendum: *domino ſapit*, id eſt, domino conſentit, quia placet illi eius abſtinentia. Aliter: Qui ſapit diē, id eſt qui iudicat peccatorem per pœnitentiam poſſe ſaluari, nec deſperat de ſalute illius, domino ſapit, id eſt domino concordat, in hac parte, qui peccatores non ſtatim punit vt peccant, ſed expectat ad pœnitentiam. Ergo qui nō iudicat & damnat peccatorem, ſed credit illū omni die poſſe venire ad veniam per domini miſericordiam, domino ſapit, quia cum domino concordat qui dixit: In quacunque die peccator conuerſus fuerit ad me, ſaluabitur. Dum ergo peccator non deſperat, cum domino ſapit. qui peccatorem expectat: & cum qui hodie videtur iniuſtus, fieri poſſe iuſtum non deſperat, cum domino intelligit & concordat, *& qui manducat*, ſubaudis omnia, vt gentilis, *domino manducat*. Propter hoc quod ſubditur: *gratias enim agit deo*. Videlicet quia omnia credit eſſe munda, & omnia licet ei edere. Domino enim manducat, qui de perceptis ab eo beneficiis gratias refert. *& qui non manducat* omnia, ſicut Iudæus, ſcilicet minus adhuc perfectus in fide, *domino non manducat*. Hoc eſt, domino abſtinet, quia pro amore omnipotentis dei, abſtinens eſt à cibis, quibus ipſe præcipit abſtinendum eſſe. *& gratias agit deo*, pro eo quod dedit illi virtutem abſtinentiæ, & notitiam per legem, à quibus abſtinere deberet. Notandum autem, ab vtroque gratiarum actionem referri omnipotenti deo. Gentilis enim gratias refert illi pro libertate veſcendi omnia: Iudæus verò pro fructu abſtinentiæ, licet in hac parte qua abſtinet, minus perfectus ſit. *Nemo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi moritur*. Hoc ſpiritualiter intelligitur, quamuis & ad literam poſsit dici: Nullus enim noſtrum ſibi viuit, quia non habet à ſe vitam: & nullus ſibi moritur, quia non habet in poteſtate

teſtate quando viuat, & quando moriatur. Sed dum dixit, Nemo noſtrũ.i.fideliũ perfectorum, ad altiorem noſtrum 1.Cor.2. excitauit ſenſum. Chriſtus dominus noſter ſemel mortuus eſt pro peccato, quia nullũ fecit peccatum: & nos ad exemplum mortis eius ſemel mortui ſumus peccato, purgati ab omnibus delictis in baptiſmate, redẽpti Chriſti ſanguine. Non ergo nobis morimur peccato in baptiſmate ſed Chriſto, dum non in noſtra poteſtate ablutionẽ conſequimur, ſed per paſsionem & baptiſmũ atque per fidẽ illius abluimur. Et nemo ſibi viuit, ſubaudis virtutibus, ſed Chriſto, qui reſurgens à mortuis, iã non moritur, mors illi vltra non Sup.6. dominabitur Ad cuius exemplum poſtquam de fonte baptiſmatis ſurgimus, mori peccãdo nullatenus debemus. Mori autem peccando dixit, quia anima quæ peccauerit, ipſa morietur. *Siue enim viuimus*, virtutibus & vita ſpirituali, *domino viuimus*. quia abſtinendo à peccatis poſt baptiſmũ, exemplar reſurrectionis eius attendimus, poſtquam ipſe iam non moritur, quatenus ad cœlum pariter cum illo aſcẽdamus. *ſiue morimur*, ſubaudis peccato tempore baptiſmatis, *domino morimur*: quia vt ei placeamus, ad ſimilitudinẽ illius qui nunquam peccauit, per fidem & redemptionem ſanguinis eius, ab originalibus & actualibus peccatis in baptiſmate mundamur. *Siue ergo viuimus, ſiue morimur, domini ſumus*, ſubaudis ſerui, quia in poteſtate illius conſiſtimus. Poſſumus hæc verba ex martyrum perſona intelligi dicta & omnium perfectorum, qui non ſibi viuunt, quia non volũtatem ſuã quærunt adimplere, ſed domini, dum per dilectionem quod aliis expedit, faciunt. Quòd autem non ſibi moriuntur morte temporali, in qua ſibi non conceduntur neque relinquuntur, ſed à deo aſſumũtur, ſeu etiam ſibi non moriuntur morte ſpiritali, peccatis videlicet, quibus moriũtur, dum per ſpiritum ſanctum & aquam regenerantur, hoc aperte innuitur, quia non debent ocio torpere, ſed dei & proximi dilectione ſemper feruere. Martyres quoque non ſibi moriebantur, ſed domino: quia non propter ſuam malitiam perimebantur, ſed pro dei notitia & confeſsione fidei, dicente ipſo domino: Beati eritis cum Luc.6. eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis. *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit*, vel morte carnis, vel morte peccati, quia nunquam peccauit,

vt & viuorum & mortuorũ dominetur.i. vt eorũ dominetur, qui viuunt iam virtutibꝰ, gratia dei abluti à peccatis:& illorum qui quotidie moriũtur peccato,ad hoc vt viuāt ſimiliter virtutibus,in nouitate vitę ambulādo, *Tu autẽ* Iudęe, *quid iudicas fratrem tuum*? gentilem manducantem omnia. *Aut tu* gentilis *quare ſpernis* & deſpicis *fratrem tuum*? Iudęũ infirmum adhuc in fidę , & nolentem manducare omnia, cum idem Paulus alibi dicat:Neſcitis quia angelos iudicabimus,quanto magis ſecularia ? & iterum ipſe iudicando, qui talia agunt,regnum dei non conſequentur:cur hic prohibet ne iudicemus?Sciendum ꝙ de apertis reatibus libera poteſtas nobis iudicandi conceditur,ſicut de homicidio, adulterio publico,atque furto . De occultis verò quæ poſſunt bono & malo animo fieri,interdicitur nobis iudicare, quia horum iudicium deo eſt reſeruandum. *Omnes enim*, id eſt,boni & mali,perfecti & imperfecti,gentiles & Iudęi, *ſtabimus ante tribunal Chriſti*. Tribunal eſt ſedes iudicis,quæ in celſo loco collocatur,quo iudex ab omnibus poſsit videri:& ipſe accuſantes & accuſatos ex eminenti loco poſſit intueri.Ita & dominus Ieſus quaſi in tribunali ſedebit, quia & ab omnibus videbitur, & ab ipſo omnium cõſciētiæ & cauſæ diiudicabuntur apertiſsime.& eſt ſenſus : Vos qui adinuicem fratres iudicatis,quantum in vobis eſt, deo aufertis ſuam potentiam. *Scriptum eſt enim: viuo ego dicit dominus*.Hoc propriè iuramentum dei eſt in veteri teſtamẽto,ſi dici fas eſt,ſicut Amen in nouo:Ipſe enim propriè viuit,& vita eſt,quia mutari non poteſt: cuius comparatione mortuum eſt quicquid mutari poteſt,quoniam nulla creatura eſt quæ à ſe habeat vitam. *quoniam mihi flectetur omne genu,& omnis lingua confitebitur deo*. Quomodo ergo angeli qui ſunt ſpiritus,flectent deo genu ? Per flexionem genuũ ſubiectionem debemus intelligere , quia in iudicio omnia Chriſto ſubdentur.Flectetur ergo deo omne genu,dum omnis creatura ſubiicietur illi.Omnis quoque lingua hominum cõfitebitur deo, dũ laudabit deum patrem per filium. quod de electis tantum ſentitur . Nam de impiis dicitur: Quia non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris.Angeli autem eo modo quo ſunt incorporei,laudant & laudabunt deum. Vox enim angelorũ in laudẽ creatoris , ipſa eſt admiratio intimæ cõtēplationis. *Itaque vnuſquiſque noſtrũ pro ſe rationẽ*

Eccle.15.

reddet

reddet deo. Et eſt ſenſus: O Iudæi & Gẽtiles, qui vos iam inuicem iudicatis, cur dei iudiciũ veſtro iudicio præuenitis, & eius poteſtatem quantum in vobis eſt, temere vſurpatis? Hoc vobis ſufficiat, ꝙ vnuſquiſque pro ſe rationem eſt red diturus, non ſolum operum & ſermonum, ſed etiam cogitationum. *Non ergo amplius inuicem iudicemus*, ſubaudis cũ futurum dei iudicium minime ignoramus. Hoc dicitur de occultis, non de apertis. *Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum*, id eſt hoc maxime cauete, & magis decernite, ne quis veſtrum malo verbo, aut peruerſo exemplo ſcandalizetur & offendatur: vel hoc ſtatuite, ne cauſa carnalium ciborum offenſionem fratribus minus perfectis generetis. *Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum* creatum eſt. Iudæi cibos ex lege ſibi permiſſos dicebant tantummodo mundos, quibus autem gentes communiter vtebantur, communes, id eſt, immundos appellabant, ſicut & Petrus ait, Commune non manducaui, id eſt, immundum. Inde dicit Apoſtolus: Scio (inquiens) & credo in domino Ieſu, ſiue per dominum Ieſum, qui mihi hoc manifeſtauit, quia per ipſum nihil eſt immũdum creatum, ſed omnia munda ab eo facta ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Vidit deus cuncta quę fecerat, & erant valde bona *niſi ei*, forte Iudæo, vel alij cuilibet, *qui exiſtimat aliquod* alimentum *commune*, id eſt, immundum *eſſe, illi commune eſt*: quia immundũ videtur ei hoc ſecundum eius ſenſum: non ſecundum deum, qui omnia fecit munda. *Si enim propter cibum*, quem ille immũdum putat, & tu ſuades ei vt comedat, *contriſtaueris fratrem tuum* Iudæum, infirmum adhuc in fide: *iam non ſecundum charitatem ambulas*, id eſt, non habes charitatem: quia non diligis fratrem tuum, ſicut te. *Noli cibo tuo illum perdere*, dando occaſionem offendendi & ſcandalizandi, *pro quo Chriſtus mortuus eſt*. Tunc enim illum perdis, cum animum illius ſcandalizas: quia offendit deũ, dum contra te iraſcitur, qui es proximus eius. *Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum*. Bonum hic vel charitatem poſſumus intelligere: quia debemus proximum diligere: vel fidem, quia credimus omnia eſſe munda: & quia habemus libertatem manducandi omnia. Non ergo blaſphemetur neque reprehẽdatur charitas noſtra, vt infirmo fratri Iudæo nõ exhibeatur: vel nõ blaſphemetur fides & cre

dulitas,qua libertatem accepimus comedendi omnia. Tūc blaſphematur libertas noſtra,quando cogimus eos qui aliquid immundum putant,nobiſcū comedere ipſi quod horrent.Nobis iſta libertas bonū eſt , quia omnia munda ſunt mundis hominibus. Et erant omnia valde bona , bonū eſt ſcripturæ concordari. Noli tamen cogere Iudæū ad manducandum hoc quod ſpernit : ſed neq; comedas illud corā eo,ne tua libertas blaſphemetur ab illo. *non eſt enim regnū dei eſca & potus,ſed iuſtitia & pax & gaudium in ſpirituſancto,* Et eſt ſenſus:Stultum ſatis eſt de non manducandis & de manducandis non diſputare,de his videlicet,quę in regno cœlorum non erunt neceſſaria: cū potius debeamus de iuſtitia & pace & gaudio ſpiritali tractare.Iuſtitia erit in regno cœlorum,quia qui modo iuſtitiæ opera exercent , illi intrabunt in regnum cœlorum . Pax erit ibi & gaudium in ſpirituſancto.i.illi qui modo per ſpiritumſanctū illuminati pacem ſectantur,& gaudia patriæ cœleſtis toto niſu mētis quærunt,gaudentes in præſenti de ſpiritali gaudio , & ſpe patriæ cœleſtis.Aliter:Iuſtitia in illo regno erit, quia nullus ibi alteri nocebit.Erit ibi pax.i.plena concordia: quam habebunt electi cum deo & angelis: erit gaudium ineffabile de viſione omnipotentis dei. In his quocūque modo poſſumus, debemus alios imitari & ſuperare. *Qui enim in hoc ſeruit* Chriſto, id eſt,in iuſtitia,& pace,& gaudio ſpiritali in gratia ſpirituſſancti,quem per has virtutes habet habitatorem, *placet deo, & probatus eſt hominibus*,atque laudabilis & laude dignus,quia non ſolum deo placet, ſed etiam hominibus. *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur*,id eſt,quæ amorē fraternum conſeruant, diligenter & ſtudioſè quæramus, ſicut ſupra de hoſpitalitate dictum eſt: Hoſpitalitatē ſectantes. *& quæ ædificationis ſunt,inuicem cuſtodiamus.* hoc eſt,deponamus omnem contentionem de re nullius vtilitatis , & cuſtodiamus quæ ad ædificationem noſtram & fratrum pertinent,vt verbo & exemplo omnique cōuerſatione noſtra ædificetur in nobis templum dei , ædificatione fidei cuſtodita, vt fratres adhuc infirmi in fide , per nos ædificentur. *noli propter eſcam deſtruere opus dei.* Opus dei intelligitur homo,corpore & anima à deo factus. Iſtud opus tunc deſtruitur, quando ſcandalizatur , quia iracundum efficitur,quod omnino deo diſplicet , Opus dei etiam intelligitur charitas,

tas, quā deus in nobis operatur, vel per quā opus noſtrum illi offertur, quæ tunc deſtruitur, cum frater à nobis ſcādalizatur. *omnia quidē* alimēta à deo creata, per ſe & in ſua natura, *munda ſunt: ſed malū eſt homini* gentili, *qui per offendiculū manducat.* Qui autē ideo manducat indifferenter omnia, vt fratrē ſuū Iudæum ſcandalizet, infirmū adhuc in fide, culpā peccati & offendiculi ſibi attrahit. *Bonum eſt tibi* ô gentilis, *non manducare carnem, & non bibere vinū, neque aliquid tale, in quo frater tuus* Iudæus *ſcandalizatur, aut infirmatur* in fide. Infirmatur in fide, dū ſuades illi, vt comedat cibos quos immundos eſſe deputat: vel dum contriſtas eum ex hoc, q̄ in præſentia illius cibos comedis, quos ille abominatur. Manducare carnem & bibere vinū nec bonum eſt nec malum, ſed medium: Similiter non manducare carnem & nō bibere vinū, medium eſt: quia multi ſunt iſti qui comedūt carnem, & bibunt vinū cum ſobrietate. Et multi ſunt paganorum atque hæreticorū, maximéque hypocritarum, qui non manducant carnē, neque bibūt vinum: & tamen non ideo iuſtificantur. Tamen melius eſt abſtinere à carnibus & vino in præſentia Iudæi credētis: quā in aliquo illū ſcandalizare. Poteſt & generaliter de omnib⁹ intelligi, qui cauſā abſtinentiæ vel ieiuniorū, ſcandalizant plurimos. vel certe qui cauſa guloſitatis, aut etiā qui ſimplici animo diebus priuatis carnibus veſcuntur: vnde plurimis offenſionē generant, bonum eſſet non comedere, quia minus caute hoc peragunt: *Tu fidem habes apud temetipſum, habe & corā deo.* Non de fide ſanctæ trinitatis hic loquitur, ſed de fide qua credimus omnia eſſe mūda, iuxta quod ſupra diximus. Gētilem alloquitur: O gentilis, habes fidē penes temetipſum id eſt, credis in corde tuo omnia eſſe mūda, & ad manducandū licita, habe illā corā deo in corde, nō in oſtētatione verborū & iactantia, ne alium ſcandalizes, dicēs te habere poteſtatē omnia comedēdi. *Beatus* eſt ille gentilis, *qui non iudicat,* neque reprehendit *ſemetipſum,* ſubaudis, quia fratrem ſuum Iudæum non ſcandalizauerit. *in eo quod probat,* omnia eſſe munda. Beatus dicitur eſſe in hac parte gentilis, cuius conſcientia non reprehendit illū, q̄ fratrē ſuum Iudæū ſcandalizauerit, vt illum cogeret ad manducandū carnes quas ille deteſtabatur: ſed neq; in præſentia illius comederit aliquid quod ille abhorreret, licet ipſe om

nia probaret & cognoſceret eſſe munda. *Qui autem diſcernit,* id eſt qui iudicat & facit differentias inter cibos mũdos & immundos, poſtquam ad fidem venit,ſicut Iudæus, *Si manducauerit,damnatus eſt,quia non ex fide.* Hoc eſt quia infideliter agit,non credens omnia munda eſſe. Hoc dicit, ſi quilibet gentilis ad fidem veniens cognouerit omnia eſſe munda,& poſtmodum fecerit differentiam inter cibum & cibum , dicens alios mundos alióſque immundos , ſi manducauerit poſtea ex illis cibis,quos immundos reputauit,damnationem ſibi acquirit,quia non agit fideliter dubitans in fide , & ea comedit quæ immunda dicebat aliis comedentibus,& quòd non ſint omnia munda à deo facta. *Omne autem,* ſubaudis quod ad manducandum pertinet, *& quod non ex fide.* id eſt quod non creditur eſſe mũdum à deo factum,ſi manducauerit, *peccatum eſt.* quia quod immundum dixit,hoc manducauerit.

CAPVT XV.

D*Ebemus autem nos,* ego videlicet,& coapoſtoli mei,aliique credentes,*Firmiores in fide* , quia credimus eſſe omnia munda, *imbecillitates infirmorum ſuſtinere,* id eſt infirmitates fidei illorum ſuſtinere,qui adhuc non credunt omnia eſſe munda,& ad manducandum licita. *& non nobis placere,* ſuadendo ſcilicet illis veſci communibus , vel coram eis edere illos cibos,quos ipſi abhorrent. *Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem* fidei, vt verbo & exemplo veſtro,omniúmque conuerſatione ædificentur illi in fide, qui adhuc infirmi ſunt. *Etenim Chriſtus non ſibi placuit* ſolummodo, *ſed* patri(de quo ipſe dicit,quæ placita ſunt ei facio ſemper)& bonis hominibus, *ſicut ſcriptum eſt:Improperia* id eſt,conuitia,maledictiones, blaſphemiæ, detractiones *improperantium tibi,* ô pater, *ceciderunt ſuper me.* Vox Chriſti ad patrem de improperiis Iudæorum.Quando enim improperabant filio,dicentes.Samaritanus es,& dæmonium habes,& cætera talia,deo patri improperabãt qui erat in filio,ſed ipſa improperia ſuper Chriſtum ceciderunt,quia vſque ad mortem perſecuti ſunt illum . Bene ergo dicit Apoſt.Chriſtus ſibi non placuit: quia ipſe non quæſiuit

Ioan. 8.

quæſiuit ſua, ſed patris & noſtra, ſicut ipſe dixit. Non veni facere voluntatem meam, ſed eius qui miſit me. Similiter nos non debemus nobis placere: neque propriam voluntatem quærere, ſed dei & fratrum. *Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.* Iungit ſe Apoſtolus omnibus credentibus, & vult oſtendere omnia quę in diuinis libris ſcripta ſunt, non propter illos eſſe ſcripta, quorum geſta & facta ibi narrantur, quia illi non erant ea lecturi, quia olim mortui quieſcebant, ſed etiā propter noſtram ſalutem & futurorum, vt habeamus vbi poſſimus exemplum fidei bonorúmque operum ſumere, & vbi poſſimus cognoſcere quibus operibus placatur deus, & quibus ad vindictam prouocatur, videlicet quomodo appetendæ virtutes, & reſpuenda vitia, & qualiter patientes in fide & ſpe eſſe debeamus. Quid enim profuit Abrahæ, quòd ſcripſit Moyſes illum fuiſſe obedientem, & quòd laudauit illū deo placuiſſe? Quæcunque, inquit, ſcripta ſunt in lege, prophetis, & Pſalmis, & reliquis ſcripturis, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt nos inde doceamur quid ad fidem venimus. Quomodo? vt per patientiam præcedentium patrū edocti, patienter aduerſa huius ſeculi perferamus: & per conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus, id eſt, expectationem futurorum bonorum teneamus, Videamus quomodo pertineant ad noſtram doctrinam ea quæ ſcripta ſunt in diuinis libris: Dum legimus populum Iſraël de Aegypto egreſſum, per mare rubrum traductum, Pharaone & Aegyptiis ſubmerſis, aquam eis de petra datā, manna de cælo largitum, & poſt multa prælia quæ contra hoſtes viriliter peregerunt, terram repromiſſionis ingreſſum, debemus inde & doceri & docere, vt per Aegyptum intelligamus hunc mundum: per mare rubrum, baptiſmum qui conſecratur rubore ſanguinis Chriſti: per Pharaonem, diabolum: per Aegyptios, originalia peccata & actualia, quæ in baptiſmate pereunt: per petram, Chriſtum: per aquam, doctrinam illius, de qua ipſe dicit: Qui ſitit, veniat & bibat, ſiue myſterium redemptionis atque ablutionis noſtræ: per manna verò, corpus illius quod quotidie ſumitur à fidelibus in eccleſia: per prælia quæ illi ſuſtinuerunt, certamina & bella quæ habemus aduerſus dæmones: poſt quo-

Exod.14. *Nūe.20.* *Exod.16.* *Ioh.2.*

rum debellationem,ſi recte in fide permanſerimus, merebimur peruenire ad patriã cæleſtẽ,quæ ſignificatur per terrã
Pſal.27. repromiſſionis,de qua Pſa.ait:Credo videre bona domini interra viuentium Hanc terram,id eſt,ſoliditatem æternæ patriæ non niſi veri Iſraëlitæ accipiunt.Iterum dum legimus fidem & obedientiam beati Abrahæ & patientiam: quomodo aduerſa huius ſeculi pertulit,quando per multo-
Gene.2. rum annorum curricula peregrinatus eſt in terra aliena,& quomodo obediuit verbis dei,quando voluit filium vnigenitum immolare,non dubitans de promiſſione, quia dixit ei deus:In Iſaac vocabitur tibi ſemen:debemus fidem illius imitari,qui filij eius dicimur per fidem,& patientiã &,obedientiam , non deficientes in tribulationibus.Similiter dũ
Iob.2. legimus beatum Iob grauiter eſſe percuſſum & flagellatũ, intantum vt filiis & filiabus omnique ſubſtantia priuatus, in ſterquilinio ſederet teſta ſaniem radens , qui quondam erat vtpote potentiſſimus regum, & quomodo omnia aduerſa patientiſſime ſuſtinuerit,pro qua iterũ meruit ſanitatem recipere,& omnia duplicata quæ amiſerat, & inſuper futura præmia , debemus ex hoc magnam conſolationem recipere:& ſi forte aliquando talia euenerint nobis:debemus iſta ad memoriam reducere:& patientiæ eius imitato
Iob.2. res exiſtere,dicentes cum illo:Sicut domino placuit,ita factum eſt:ſit nomen domini benedictum.Talia & his ſimilia ſedulo animo reuoluentes,debemus ſpem firmam tenere,expectantes gaudia futurorum bonorum. *Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtũ.* More patriarcharum dat modo benedictionẽ Apo.Romanis.Verbi gratia:Sicut Iſaac benedixit filiis ſuis Eſau & Iacob:& poſtmodum Iacob duodecim patriarchis,& Moyſes duodecim tribub⁹ filiorũ Iſraël.Sicut autem dicitur Deus iuſtitiæ,eo quòd ipſe iuſtitiam tribuat omnibus qui merentur iuſtificari , & in illorum cordibus habitet:ſic dicitur Deus patientiæ,quia ipſe tribuit patiẽtiã, & in illorũ cordibus habitat,qui interũ aduerſa patiẽtiam ſeruant,Similiter dicitur & deus ſolatij,quia ipſe ſolatium præſtat in ſe confidentibus:atque in illorum cordibus habitare dignatur,qui aliis conſolationem impendere ſtudent,vel qui in aliorum patientia conſolationem accipiunt in aduerſitatibus conſtituti.Deus autem (inquit) pa

tientiæ

tientiæ & ſolatij,det vobis idipſum ſapere in alterutrũ,vt vnũ ſentiatis de fide,ſpe,& charitate,& quod vnus credit, hoc ſperet alium credere:& quod in ſe eſt boni,hoc in alio: vel idipſum det vobis ſapere,vt ſicut ſibi vnuſquiſque, ſic proximo velit,id eſt,quod ſibi vult euenire,hoc optet proximo ſuo.& ſicut diligit illum,ita credat ſe diligi ab illo.Et bene addidit,ſecũdum Ieſum Chriſtũ,id eſt,ſecundũ quòd volũtas eſt Ieſu Chriſti,quia multi ſentiunt vnum,& vidẽtur ſe diligere,ſed non ſecundum Ieſum Chriſtum.Verbi gratia:Sicut ſunt hæretici,qui non ſentiunt in ſe errores, quos & in aliis hæreticis:& ſicut ſunt illi,qui non cauſa amoris dei diligunt alios, ſed propter beneficia temporalia quæ ab illis captant, vel quia in malitia concordant cum eis.*vnanimes* ,id eſt,vno intellectu atque vno conſenſu,vel vna fide,*& vno ore* id eſt,vna confeſſione,*honorificetis deum & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti* Deus omnipotens pater, pater eſt domini noſtri Ieſu Chriſti,tã ſecundũ diuinitatẽ, in qua genuit illum coæternum ſibi & conſubſtantialem ante omnia ſecula,quàm ſecũdum humanitatem,qua creauit illum in fine temporum in vtero virginali. Deus verò eſt ſolummodo hominis aſſumpti à verbo,hoc eſt ſecundũ humanitatẽ.vnde ipſe dixit Mariæ poſt reſurrectionis glo- *Ioan.20.*
riam:Vade ad fratres meos, & dic eis:Aſcendo ad patrem meum,& patrem veſtrum, deum meum,& deum veſtrum Quem tunc glorificamus ſiue laudamus,quando eius fidem ſynceriſſimam tenentes in corde omniq; intellectu,confitemur eum ore verum deum eſſe:& fidem quam habemus, bonis operibus exornamus.iuxta quod ipſa veritas admonet,dicens:Videant opera veſtra bona:& glorificent patrẽ veſtrum qui in cælis eſt. *Propter quod,* ſubaudis decus *Mat.5.*
honoris *ſuſcipite adinuicem , ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem dei.* Ad ea quæ paulo ſuperius dixit Apoſtolus de infirmis adhuc fratribus in fide loquens,& differentia ciborum quos percepit,ſuſcipit in affectũ charitatis cũ tranquillitate,inquiens:Infirmũ autẽ in fide aſſumite,pertinent iſta pſentia,& eſt ſenſus:Propter hoc talia dico,vt ſuſcipiatis in charitatis affectu fratres adhuc infirmos in fide,neq; ſcandalizetis eos,ſuadentes eis vt comedant cibos,quos ipſi deteſtãtur quaſi immũdos:& ita ſuſcipite illos cũ charitate,ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos ad fidẽ ſuã in honorem dei

patris,vt deus pater laudet per vos.Si ergo Chriſtus dignatus eſt recipere ad fidem ſuam Iudæos blaſphematores & vos gentiles idololatras,omnı́que immunditia repletos, atque à cognitione dei alienos , multo magis nos debemus non deſpicere fratrem noſtrum infirmum in fide,neque in aliquo contriſtare aut ſcandalizare:ſed potius in affectum charitatis debemus eum colligere.Ideo ergo dicit nos ſuſceptos in honorem dei patris , vt deus pater per nos & per bona noſtra opera glorificetur & laudetur cum filio ſuo,qui dixit in euangelio diſcipulis & omnibus in ſe credituris:Sic luceat lux veſtra coram hominibus,vt videant opera veſtra bona , & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. *Dico enim Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circuncıſionis propter veritatem dei ad confirmandas promiſſiones patrum.* Circunciſio in hoc loco duplici intelligentia accipi poteſt,videlicet tam carnalis quàm ſpiritualis : quoniam vtriuſque miniſter extitit dominus , in ſe ſuſcipiendo , & aliis miniſtrando. Circunciſionis enim carnalis miniſter extitit,quia antequàm veniret in mundum per incarnationis myſterium,ipſe qui eſt verbum patris,miniſtrauit illam,dando & præcipiendo vt obſeruaretur : quia ipſe qui loquebatur per angelum ad ſanctos patres , ſicut in libris propheticis ſæpiſſime manifeſtatur.vbi dicitur , Os , ſiue verbum domini locutum eſt,veniens in carne etiam miniſter extitit circumciſionis , quia illam in ſemetipſo ſuſcepit , non vt illam præciperet ſeruari & cuſtodiri poſt ſuum aduentum,ſed vt oſtenderet legem ſanctam eſſe , iuſtam, & bonam. Nam mittens apoſtolos dominus ad prædicandum,non dixit:Ite,prædicate circunciſionem ſeruandam omnibus gentibus : ſed,ite, prædicate euangelium omni creaturæ,& baptizate in nomine patris , & filij , & ſpiritusſancti.Hoc quidem non de circunciſione carnali dictum eſt,ſed melius,id eſt,altiori ſenſu de circunciſione ſpiritali intelligendum,id eſt,de gratia baptiſmatis.Circũciſio ſpiritalis quæ eſt? Expoliatio vtique vitiorum,quæ fit per baptiſmum,cuius miniſter extitit ipſe dominus,in ſe ſuſcipiendo,& aliis dando.Suſcepit enim baptiſmum,quando baptizatus eſt à Ioanne Baptiſta : miniſtrauit autem
Mat.28. poſtmodum,quia baptizauit Apoſtolos, alióſque ad ſe per fidem accedentes,iuxta quod euangelium narrat,dicens,
Quia

Quia Ieſus baptizabat, & diſcipuli eius. Mittens quoque apoſtolos ad prædicationis officium per quadrifidum orbem, indixit eis, dicens: Ite, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine ſanctæ trinitatis. Ecce quomodo fuit dominus Ieſus miniſter circunciſionis ſpiritalis. Poſſumus etiã & hoc veraciter dicere, quia quotidie adminiſtrat ipſe eandẽ circunciſionẽ, dimittendo peccata in baptiſmate. Miniſteriũ etenim tingẽdi corpora, tradidit ſuis fidelibus, poteſtatem dimittẽdi peccata, ſibi proprie reſeruauit, ſicut Ioãnes præcurſor eius de eo dicit turbis: Ipſe vos baptizabit in ſpirituſanſcto & igni. Et iterũ, Ego, inquit Ioan. neſciebam eũ, ꝙ ſibi eſſet ſeruaturus poteſtatẽ baptizandi, nulliq́ue traditurus: ſed qui miſit me baptizare, ille mihi dixit: Super quem videris ſpiritũ deſcendentem, & manentẽ ſuper eum, hic eſt qui baptizat. Apoſtolo dicente Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circũciſionis ſpiritalis, poterat aliquis ei obiicere: Cuius rei gratia extitit ipſe miniſter circũciſionis? Ad hæc Apoſtolus: *Propter veritatẽ* (inquit) *dei patris, ad confirmandas promiſsiones patrũ*. i. vt confirmaret deus pater promiſsiones ſuas, quas locutus eſt ad ſanctos patres de ſalute gentiũ, dicens Abrahæ: In ſemine tuo benedicẽtur omnes gentes, ſiue vt verax appareret, cõplendo promiſsiones quas patribus promiſerat de ſalute gentium: & quæ prædixerat de eadẽ circunciſione ſpiritali. Niſi enim per gratiã baptiſmatis mundarẽtur gentiles, & per fidẽ domini ſaluatoris, nequaquã in filiationẽ Abrahæ tranſirent, nequaquã etiã eſſet cõpletũ quod dicit Moyſes, In nouiſsimis diebus circũcidet dominus cor tuũ, & non carnẽ tuã, id eſt, mundabit illud ab infidelitate, omnibúſque peccatis per baptiſmũ: illud quoque Ezechielis prophetæ, dicentis: Effundã ſuper vos aquam mundam, aquam videlicet baptiſmatis. *gentes autem ſuper miſericordia*, id eſt, de miſericordia *honorare deum*, ſubaudi debent, quia gratis ſine vllis meritis præcedentibus vocati ſunt ad fidem, gratiſque acceperunt remiſsionem omnium peccatorum per ſpiritalem circunciſionem: per gratiã videlicet baptiſmatis, non per circunciſionem carnalẽ, cui enim plus dimittitur, plus debet diligere. *ſicut ſcriptum eſt: Propter hoc confitebor tibi in gẽtibus domine, & nomini tuo cantabo.* Pſalmiſta loquitur ex perſona filij dei, deo patri gratias referentis propter obe-

Matt. 3.
Ioan. 1.
Gene. 22.
Deut. 30.
Eze. 36.
Lucæ. 7.

dicentiam gentium ad fidem venientium. Quomodo ergo laudat & glorificat filius deum patrem, qui æqualis eſt ei in omnibus? In gentibus vtique credentibus laudat illum. Quandocunque enim gentes laudant & glorificant deum patrem, filius dei laudat illum per ora & opera gentium, cuius ſanguine redemptæ ſunt. Ideóque dicit: Propterea quia populos multos & gentes mihi ſubiugaſti per fidem, confitebor tibi domine pater: & glorificabo te per ipſas gẽtes: & nomini tuo cantabo, id eſt, nomen deitatis tuæ laudabo. *Et iterum dicit* ſcriptura in Deuteronomio: *Lætamini gentes cum plebe eius.* Moyſes legiſlator extendens oculum prophetæ ad tempus vocatonis gẽtium, alloquitur eas hortando vt laudent deum patrem cum plebe Iſraelitica: quæ olim plebs eius ſola ex omnibus gentibus vocabatur. O gẽtes credentes in filium dei, per cuius paſsionem eſtis redẽptæ, & per cuius baptiſmum mundatæ & expiatæ eſtis ab omnibus peccatis, ſociantes vos in affectu charitatis credentibus ex Iſrael, lætamini lætitia ſpiritali: *Et iterum: Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi.* Chorus Apoſtolorum alloquitur multitudinem gentium, ad fidem Chriſti & baptiſmi gratiam cõcurrentem: & præcipit vt laudes gratiarum referant domino corde, ore, & opere: cuius gratia ſunt redemptæ, cuius miſericordia ab omnibus reatibus ſunt expiatæ. In hoc verò quod ſubdit, magnificate eum omnes populi, Iudæos hortatur vt gaudeant de ſalute gentium, inquiẽs: Et vos omnes populi .i. omnes Iudæi magnificate deum .i. magnum prædicate propter ſalutem fratrum veſtrorum gentilium, & propter ineffabilia magnalia quæ vobis contulit à diebus antiquis, referentes gentibus quanta & qualia vobis libentiſsime præſtitit. *Et rurſum Iſaias ait: Erit radix Ieſſe: & qui exurget regere gentes:*
Eſa. 11. *in eum gentes ſperabunt.* Ieſſe ipſe eſt Iſai pater Dauid regis, de cuius proſapia ortus eſt Chriſtus ſecundum carnem per Mariam virginem. Hoc quod dicit, erit radix Ieſſe, dupliciter intelligi poteſt hoc modo: Ieſſe ipſe eſt radix, Dauid verò filius eius, ipſe eſt arbor, Maria virgo, ipſa eſt ramus eiuſdẽ arboris: flos verò rami iſtius, Chriſtus, qui dicit
Cant. 2. ad Eccleſiã in Canticis Cãticorum: Ego flos campi. Radix ergo huius floſculi .i. Chriſti, Ieſſe fuit: quia ſicut flos ex radice arboris proceſsionem habet, ita & Chriſtus ſecundũ

carnem ex Ieſſe originẽ traxit. Altiori autẽ intellectu, radix Ieſſe Chriſtus eſt, verbũ ſcilicet dei patris, quod inter cętera quę creauit, Ieſſe quoq; creator extitit. Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Qui ergo ſecundum carnẽ ex Ieſſe originẽ duxit, ipſe quoq; ſecundum diuinitatẽ radix & creator Ieſſe extitit. Ieſſe interpretatur, Eſt mihi. Eſt, verbũ ſubſtantiuũ eſt. Quod verò dicitur, erit radix, ſimiliter, Erit ab eodẽ verbo ſubſtantiuo venit, & ponitur pro futuro tẽpore: Quicunq; ergo in eũ credit, qui dixit ad Moyſen: Qui eſt, miſit me ad vos, ille veraciter poteſt dicere, Eſt mihi. i. credo in eũ qui ſemper eſt, & ipſe eſt mihi deus, & erit. Sed quæri poteſt quare dixerit propheta, Erit radix Ieſſe, & nõ potius erit radix Booz vel Obed, cũ & ipſi iuſti extiterint, & patres Iſai? Ad quod dicendũ eſt, ideo dixiſſe prophetã, Erit radix Ieſſe, & non radix Booz vel Obed, vt oſtenderet dominũ Chriſtũ Ieſum de progenie regali, etiã ſecundũ carnẽ deſcẽdere, qui ante ſecula genitus eſt à deo patre, rege regũ, & domino dominãtium. Notandũq; quia quod dixit, Erit radix Ieſſe, ſub verbo futuri temporis loquens, ad natiuitatẽ Chriſti humanã reſpexit, quæ adhuc futura erat, quãdo iſta prædixit. Dicamus itaque hoc modo. Erit Ieſſe radix Chriſti ſecundũ humanitatẽ, & ipſe Chriſtus, qui exurget naſcẽdo per virginem, vel à mortuis reſurgendo, regere gentes: in eo gentes ſperabunt. Chriſtus igitur regit & gubernat gentes, in ſe credentes: & ipſe defendit illas ab inſidiis & infeſtationibus dæmonum, omniúmque aduerſariorum: quoniam ipſi in eo ſperant. *Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo.* Ex hoc quod Iſaias propheta dixit de Chriſto, In eo gentes ſperabunt, ſumpſit Apoſtolus occaſionem, vt diceret illis hanc benedictionem: Deus autem ſpei qui tribuit ſpem futurorum bonorũ in ſe credentibus, repleat vos omni gaudio ſpiritali, & pace, id eſt, cõcordia, & amore fraterno in ſe credẽdo, credẽtes in eũ qui vos per ſanguinẽ ſuum pacificauit deo patri, ſitis & ipſi inuicẽ concordes & pacifici, qui hactenus fuiſtis inuicem diſsidẽtes. *vt abundetis in ſpe & virtute ſpiritus ſancti*, id eſt, per virtutẽ ſpiritus ſancti plenam habeatis ſpẽ æternæ remunerationis, eiúſq; dono atque auxilio ſubleuati, virtutẽ totius bonitatis adipiſci mereamini. *Certus ſum autem, fratres mei, & egoipſe de*

Ioan. 1.
Eſa. 11.

vobis,quoniam pleni eſtis dilectione dei & proximi, *repleti omni ſcientia,ita vt poßitis alterutrum monere*,id eſt,inuicem vos caſtigare & corripere. Perfectos in fide blande alloquitur.

Audacius autem ſcripſi vobis fratres ex parte. Audacius, licet ſit comparatiuus gradus,in hoc tamen loco pro poſitiuo ponitur quod eſt audacter,id eſt,cum audacia & ſecuritate. Ideóque addit,ex parte, quia multa ſciebat ipſe in corde,quæ non proferebat ore, & quæ illi non poterant capere,ex quibus partem ſcribebat eis:vel etiã idcirco dixit,ex parte,quia iam legerant ipſi epiſtolas eius,quas aliis eccleſiis deſtinauerat:& quæ ibi non legerant ex parte, in hac inferre ſtuduit,vnde & ſubditur: *tanquam in memoriam vobis reducens,* ſubaudis iam legiſſe mea dicta in quibuſdam epiſtolis meis,quod tale eſt,ac ſi aliis verbis diceret: Dum reduxi ad memoriam legiſſe vos iam mea dicta, pauciora vobis ſcripſi, & hoc *propter gratiam quæ data eſt mihi à deo, vt ſim miniſter Ieſu Chriſti in gentibus.* Gratiam hic appellat ſapientiam, quam præ omnibus aliis apoſtolis accipere meruit, vt beatus Auguſtinus dicit. Poteſt & de miniſterio apoſtolatus intelligi,quod ei gratis à deo collatum eſt. Scripſi vobis (inquit) pauca ex pluribus quæ in corde meo firma habentur,propter gratiam ſapientiæ, quæ mihi à domino ad hoc data eſt, vt illam pro capacitate auditorũ expenderem,ſiue etiam vt miniſterium apoſtolatus mei cõplerem in gentibus. *ſanctificans euangelium Dei.* id eſt, ſanctum eſſe demonſtrans,prædicando illud ſine errore & mẽdacio,ſanctéque viuendo:& miraculis virtutum teſtificando,gloriam propriam non quærendo,neque pro lucris tẽporalibus hæc & omnia, ſed pro remuneratione æternæ vitæ agendo. Ille ſanctificat euangelium ſiue ſanctum demonſtrat, qui abſque errore & mendacio illud prædicat: & quod prædicat ore, confirmat miraculis, exornat ſancta conuerſatione,& qui non quærit ſuam laudem,ſed dei,

vt fiat oblatio gentium accepta, id eſt, vt gentes offerantur deo per me in gratiarum actione:& ſit ipſa oblatio amabilis ei, *& ſanctificata* per baptiſmum per paßionẽ Chriſti,& per fidem, *in ſpirituſancto*, id eſt, per gratiam ſpirituſſancti. Pontificum eſt, doctrinæ & prædicationi operam dare:& illorum eſt ſacrificium offerre deo. Nam ſicut in veteri teſtamento pontifex ſiue ſacerdos hoſtiam & oblatio-

oblationē quā offerebat deo, ſtudioſe prouidebat vt abſq; macula eſſet:ita & qui euangelium annunciant, prouidere debent,vt neque in prædicatione, neq; in doctrina ſeu magiſterio aliqua culpa naſcatur:vt ſicut illæ hoſtiæ deo erāt acceptæ,ita ſint & auditores illorū in ſacrificium dei tranſeuntes,imitantes ipſi prædicatores egregium doctorem & magiſtrum gentium, qui illos quos deo ſua prædicatione & miniſterio in fide obtulerat,optabat,vt ſine macula grauioris peccati permanentes,accepti eſſent deo. *Habeo igitur gloriam* præparatam *in Chriſto Ieſu ad deum*.ac ſi diceret: Per virtutes quæ ſunt in Chriſto Ieſu,quas ego amplector, habeo gloriam præparatam mihi, & honorem maximum apud deum patrem. *Non enim audeo aliquid loqui eorum* verborum, *quæ per me non effecit Chriſtus* verbo & factis, id eſt,non audeo alia loqui & prædicare, niſi quæ Chriſtus inſpirat mihi corde. Quicquid enim operabatur, quicquid loquebatur,totum Chriſtus per eum efficiebat, ſicut ipſe aliàs dicit: An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? *in obedientiam gentium in verbo & factis*. 2. Cor. 3.

Hoc eſt,idcircò iuſto ego verbo prædicationis, & factis miraculorum,vt gentes obediant euangelio. *in virtute ſignorum & prodigiorum,in virtute ſpiritusſancti*. Signa appellantur multis in locis, in quibus cum fit aliquid mirabile, indicatur quoque per ea aliquid futurum,ſicut in ſanatione filij Reguli oſtenſum eſt,domino dicente: Niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis. Per hoc enim quòd viſo Ioan. 4. miraculo ſanitatis in filio illius,perpauci crediderunt, pater videlicet illius cum ſuis, ſignificabatur quòd paucitas Iudæorum creditura eſſet in deum. Ecce ſignum quod vtrūque in ſe continet, quædam ſcilicet miracula & quædam futura. At verò prodigia dicuntur quaſi prodigia, vel porrodicentia,eo quòd aliquid in futurum tantummodo oſtēdant, quaſi digito oſtendendo. Signa autem & prodigia pro vno accipiuntur hoc loco,miracula videlicet, quæ per virtutem ſpiritusſancti operabatur, *ita vt per Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum*, quæ eſt prouincia in initio Europe, *repleuerim euangelium Chriſti*, ſubaudis omnes gētes & prouincias. Illiricum prouincia eſt, vt diximus. Eſt autem finis Aſiæ,& principium Europæ. *Sic autem prædicaui euangelium hoc*, Quomodo? *non vbi nominatus eſt*

Chriſtus, à prædicatoribus, ſiue vbi in eum iam crede- rent. *ne ſuper alienũ fundamentum ædificarem.* Non prædica- ui (inquit) vbi iam Chriſtus eſſet prædicatus, & crederetur, ſed vbi penitus ignorabatur, ne ſuper aliorum prædicationem & fidem ponerem meam. Apoſtolus ergo ipſe iaciebat fundamenta fidei, & ipſe erigebat parietes. Illis vtique prædicabat, de quibus olim prædictum erat:

Quoniam quibus non eſt annuntiatum à prophetis, *de eo*, id eſt, de Chriſto, *videbunt* illum per fidem: *& qui non audierunt*, prædicantem eum, *de eo intelligent*, per prædicationem apoſtolorum, *propter quod*, ſubaudis opus prædicationis, *& impediebar plurimum* ab ædificatione verbi, *venire ad vos*, ô Romani: *& prohibitus ſum vſque adhuc.* Non impediebatur à ſatana, ſed ab vtilitate prædicationis, vt primum eccleſias fundaret Aſiæ, poſtmodum ad exteras pergeret nationes. *Nunc verò vlterius locum non habens*, vacuum ad prædicandum, *In his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, ſi vobis primum ex parte fruitus fuero.* Videtur hoc in Achaia poſitus dicere, apud Corinthum ciuitatem eiuſdem prouinciæ, quæ vtique Achaia, vicina & cohærens eſt Macedoniæ, in quibus locis degens, cum ſingula quæque peragraſſet, euangelium prædicans in his duntaxat finibus, in quibus Chriſtus nondum fuerat prædicatus, agnitione dei cũ vniuerſa repleſſet, deſignat iam adeſſe tempus quo deſiderium ſuum debeat adimplere, videndi videlicet eos qui Romæ morabantur. Bene autem his quos nondum ſecundum carnem viderat, & ad quos nondum in corpore aduenerat, præſentiam ſui & retardationem pollicetur. Deſiderabilius enim ſuſcipimus bona, quæ cito meminimus auferenda: ſecurius verò negligimus, quod nos diutius poſſidere credimus. Frui, eſt cum delectatione & gaudio aliquid poſſidere, vel amplecti & videre. *Nunc igitur*, ſubaudis antequam ad vos veniam, *proficiſcor in Hieruſalem miniſtrare ſan*

Actu. 4. *ctis* Sanctos appellat illos, qui pro Chriſti amore omnia ſua reliquerant, aut vendiderant, & pretium illorum ad pedes apoſtolorum attulerant: vel illos qui deprædati fuerãt à Iudæis non credentibus, quos laudat, inquiẽs in epiſtola

ad

ad Hebræos: Et rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. De iſtis etiam dicit Eſaias: Et qui receſsit à malo, eorum prædæ patuit. Iſti omnes qui propria reliquerant, vel expoliati fuerant, qui ſcientiam prædicandi non habebant, vt ad prædicandas gentes poſſent ire, erant in Hieruſalem, vacantes iugiter orationibus ac ieiuniis: quibus apoſtoli de ſingulis prouinciis & locis, in quibus prædicabant, quicquid pecuniarum, auri, argenti, veſtimentorum accipiebant, eis mittere ſatagebant, maxime tamen Paulus, qui plurimis gentibus prædicabat. Vnde dicunt doctores, quia aliquando amplius quàm tres aut quinque modios argenti eis mittebat. *Probauerunt autem Macedonia & Achaia*, id eſt ſanctum & bonum viſum eſt illis, *collationem aliquam facere* munerum, *in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Hieruſalem.* Macedonia & Achaia, quæ & Achæia vocatur, à qua & populi eius Achæi dicuntur, prouinciæ ſunt nobiliſsimæ græcorum, ſibi adiacentes: quas Apoſtolus eccleſiis repleuit. *Placuit enim eis: & debitores eorum ſunt.* Quid acceperunt Macedones & Achaici ſiue Achæi à ſanctis qui erant Hieruſalem, vt eorum debitores eſſent? Tribus modis erant debitores eorum: vel quia eos in fide præceſſerant, qui ab apoſtolis & prædicatoribus erudiebantur, vel quia ipſorum exemplo & doctrina proficiebant: vel quia etiam vnius fidei erant, & vnum patrem deum habentes, fratres erant in fide. Omnes enim Chriſtiani, qui fratres ſunt in fide, debitores ſibi ſunt, vt alter alterius onera portet. Poteſt & quarto modo intelligi, in hoc eos exiſtere debitores eorum, quia illi die ac nocte pro ſalute illorum orationibus inſiſtebant, vt fides Chriſti in eis roboraretur. *Quoniam ſi eorum ſpiritualium* bonorum *participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare eis.* Iiſdem modis erant participes eorum, quibus & debitores, & eſt ſenſus: Iam quia in ſpiritalibus rebus illis præſtant ſupplementum, & quod in ſe non habent, habent in illis: iuſtum eſt vt in temporalibus beneficiis eis ſubueniant. *Hoc igitur* opus miniſtrationis, *cum conſummauero*, id eſt cum perfecero, *& aſſignauero eis fructum hunc*, collationem videlicet munerum, quam eis mittunt per me fideles: *Proficiſcar per vos in Hiſpaniam.* Congrue autem dicit proficiſci per Romanos

Heb. 10.
Eſaiæ. 26.
Gala. 6.

in Hiſpaniam, quia euntibus de Achaia in Hiſpaniam, in
Sup.1. medio itinere Roma habetur. *Scio autem quoniam veniens ad vos.* In abundantia benedictionis *Chriſti veniam.* Spiritu prophetico afflatus, talia cum ſecuritate dicebat. Quòd autem dicit, in abundantia benedictionis Chriſti veniam, tale eſt, quale & illud quod in exordio huius epiſtolæ dixit: Deſidero (inquiens) venire ad vos, vt aliquid gratiæ ſpiritalis impartiar vobis, ad confirmandos vos. In abundantia benedictionis veniam, id eſt, plenitudine virtutum, vt mea prædicatione quod minus habetis in fide, percipiatis ex virtute miraculorum, quæ apud vos operabor, roboremini in eadem fide, vt maiorem gratiam Chriſti in meo aduentu percipere mereamini. Sic etenim fecit: quia veniens quod illis deerat in fide, in charitate, & in cæteris rebus ſpiritalibus, ſuo aduentu suppleuit. *Obſecro ergo vos fratres* Romani, *per dominum Ieſum, & per charitatem ſpiritus ſancti.* Per dilectionem quam debetis habere erga deum & proximum, quæ per ſpiritum ſanctum datur fidelibus: *vt adiuuetis me in orationibus veſtris ad deum*, id eſt apud deum, *vt liberer ab infidelibus, qui ſunt in Iudæa: & obſequij mei*, id eſt, miniſterij vel obedientiæ meæ, *oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis, vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei, & refrigerer vobiſcum.* Ille quærit refrigerari, qui calore ſolis vritur, vel qui pugnando & luctando caleſit atque laſſatur. Et beatus Apoſtolus fortiter pugnabat contra philoſophos, contra Iudæos, contra hæreticos: ideóque deſiderabat ad tempus tam corpore quàm ſpiritu requieſcere. Vnde ipſe dicit quo-
1.Cor.4. dã in loco: Si ad beſtias pugnem Epheſi. Beſtias appellat philoſophos & hæreticos. Ideo autẽ exorabat, vt Romani ſuis orationibus ei ſubuenirent, quia timebat comprehendi dum veniret Hieroſolymam, ab infidelibus Iudæis, & retrudi in carcerem, vel occidi: & non poſſet neque ſanctis deferre munera & oblationem ſuam, neque poſtmodum venire Romam, ſicut in deſiderio habebat. Hinc percutitur pontificum ſuperbia, & prælatorum, atque principum, & potentium huius ſeculi, qui dedignantur exorare ſubiectos ſuos, quatenus pro eis preces orationéſque fundant. Si enim ille qui & apoſtolus & pontifex erat omniũ gentium, omníque gratia ſpiritusſancti repletus, non eſt dedi-

dedignatus auxilium ſubiectorum expetere in orationibus, quanto magis iſti qui pleni ſunt rapacitate, ſuperbia, omníque nefario actu, non debent dedignari? Itaque imitandus eſt omnibus viribus. *Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis, Amen.* Deus pacis intelligitur ſancta Trinitas, cuius miſericordia reconciliatum eſt genus humanum: & cuius dono pax & concordia datur cunctis fidelibus. Et ſatis pulchre in pace finiuit, duobus populis in concordiam reuocatis, oſtendens quia non niſi in pacificis deus pacis (qui pacem præſtat) poſsit habitare.

CAPVT XVI.

C*ommendo autem vobis Phœbem ſororem noſtram*, non carne, ſed communem in fide. *Quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt Cenchris, vt eam ſuſcipiatis in domino digne ſanctis*, hoc eſt, ſicut conuenit ſanctis, ſiue (vt quidam codices habent) digne ſatis, id eſt abunde & humane, *& aſsiſtatis ei*, id eſt auxiliamini, & ſubſidium præbete, *in quocunque negotio* ſiue cauſa, *indiguerit veſtri* auxilij. Cenchræ portus eſt Corinthi, vbi erat eccleſia fidelium, cui miniſtrabat Phœbe nobiliſsima matrona victum & veſtimentum, vtpote fideliſsima in fide Chriſti. Ergo tunc tẽporis quando Apoſtolus iſtam ſcribebat epiſtolam, Romani omnibus gentibus imperabant: & ſiquis nobilium præcipuam habebat cauſam ex aliquo negotio, ſiue ex oppreſsione aliorum, ſiue ex prædiorum vel mancipiorum ratione, Romam concurrebat, vbi erat imperator & iudices cauſarũ. Potuit ergo fieri vt Phœbe matrona ob huiuſmodi cauſam tunc deueniret Romam: quapropter præcepit Paulus credentibus, vt ei in omni negotio auxiliũ ferrẽt, ſiue in veſtibus, ſiue in victu, vel aliquo ſubſidio temporali. Redditque cauſam quare talia præcipiat. *Etenim ipſa quoque aſtitit*, id eſt miniſtrauit atq; auxiliũ præbuit *multis, & mihi ipſi. Salutate Priſcam & Aquilã adiutores meos in Chriſto Ieſu*, in prædicatione videlicet & aliis operibus, *qui pro anima mea*, id eſt pro vita mea vt illam ſeruarẽt, *ſuas ceruices ſuppoſuerunt*, periculoſe opponentes. Priſca ipſa eſt, quæ & Priſcilla appellatur in Actibus Apoſtolorum, & erat Iudæa genere, vxor Aquilæ Iudæi, qui quodam tẽpore

dum Iudæi vellent Apoſtolum interficere apud Corinthũ, iſti ſe in medio oppoſuerunt & liberauerunt eum. Vnde & ſubdit: *quibus non ſolum ego* Paulus *gratias ago* pro hoc facto,*ſed & cunctæ eccleſiæ gentium.* Quibus ego præſum: quia per meam prædicationem ad fidem venerunt. Iſte eſt ergo Aquila & Priſcilla vxor eius, apud quos manebat Paulus Corinthi poſitus, quia eiuſdem artis labori inſiſtebant: cui & Paulus ſtructuræ videlicet tabernaculorum, quæ & ſcœnofactoria ars appellatur. Sutores etenim erant, & ſuebãt ex pellibus ſiue linteaminibus tabernacula & papiliones, in quibus maxime Saraceni habitant, vẽdebántque ea quæ operabantur, indéque viuebant. De his ergo
Actu. 18. ita legitur in Actibus Apoſto. Poſt hæc autem deſcendens Paulus ab Athenis, venit Corinthum: & inuento ibi quodam Iudęo, nomine Aquila, Pontico genere, qui nuper venerat ab Italia, cũ Priſcilla vxore eius, eo quòd pręcepiſſet Claudius imperator diſcedere omnes Iudæos ab vrbe Roma, eo quòd ſeditioſi eſſent, adhæſiteis: & quia eiuſdem artis erant, manebant in vnum, & operabãtur ſimul. Erant enim artifices tabernaculorum, vt diximus, id eſt ſutores, componentes tabernacula ex pellibus ſeu cortinis lineis. Sed quæſtio hic oritur. Cũ in Acti. Apo. dicatur (ſicut paulo ſuperius oſtẽſum eſt) quòd apud Corinthũ ſimul hoſpitabãtur Paulus, Aquila, & Priſca, quare in hac epiſtola á Corintho eis verba ſalutatoria ſcribebat, quaſi Romæ degẽtibus: Quæ ita ſoluitur, quòd pulſis Iudæis ex vrbe per præceptum Claudij, Corinthum iſti duo venerint, rurſúſque reddita libertate redeundi in morte Cæſaris, reuerſi ſunt Romã, vbi eos Apoſtolus nunc ſalutat. Horum etiã domeſticos & vernaculos ſalutat, quos & eccleſiam appellat, dicens: *& domeſticam eorum eccleſiam*, ſubaudis ſaluto. *Salutate Ephenetum dilectum mihi, qui eſt primitiuus eccleſiæ Aſiæ.* Hic Ephenetus videtur primus credidiſſe ex Aſia, vnde & primitiuum Aſiæ illum vocat: ſiue quía primum omnium credidit, ſeu etiã quia magnæ dignitatis atq; nobilitatis erat. Idcirco autem mentionem iſtius fecit, vt oſtenderet nobiles etiam ad fidẽ venire, ac per hoc inuitaret primos Romanorũ ad fidem. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in domino.* Officium ſcilicet prædicationis fœminis ſui ſexus impendendo per domos. Nã in eccleſia nõ docebant mulieres

lieres,ſed viri:quia ipſe Apoſtolus prohibuerat hoc,dicẽs: 1.Cor.1.
Mulieres in eccleſia taceant. *Salutate Andronicum & Iuliam, cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto.* Poteſt fieri vt ſecundum carnem iſti cognati fuerint Apoſtoli. Iudæique ſimiliter exiſtentes,& ſunt exules effecti propriæ ſedis ob gratiam Actu.23.
fidei,ſicut & Paulus quando appellauit Cæſarem. Crediderunt autem ante illum in Chriſtum, & nobiles habiti ſunt in apoſtolis,id eſt apud apoſtolos duodecim: de quibus & illud intelligere poſſumus,quòd fortaſsis ex illis ſeptuagintaduobus apoſtolis fuerint & ipſi nobiles. *Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli domo.* Iſte Ariſtobulus congregator intelligitur fuiſſe fratrum in Chriſto credentium: cuius factum ſic probat, vt eius diſcipulos ſua ſalutatione dignos ducat. *Salutate Appellem probũ in Chriſto.* Licet quidam faciant ex hoc duo nomina propria,dicentes ita:Salutate Appellem & Probum,non eſt illud,ſed vnum nomẽ eſt proprium cum adiectiuo. Salutate (inquit) Appellem probum,id eſt,probatum in fide, & laude dignum. Probũ etenim dicimus probatum & laudabilem. *Salutate eos qui ſunt ex Narciſsi domo.* Iſte Narciſſus (vt in aliis codicibus inuenitur) presbyter erat tunc temporis, *Salutate Rufum electum in domino*, id eſt, promotum ad ſacerdotium, *& matrem eius atque meam,* per adoptionem amoris. Hæc mulier magna religione pollebat, quæ apud Apoſtolum hoc donum promeruerat,vt mater apud illum vocaretur.Non enim putandum eſt, in iſtis ſalutationibus inaniter fieri per ſingulos quoſque laudis & ſalutationis differentiam. Qui enim ſcit quia Chriſtus loquitur in Paulo, certus eſt quòd pro vitæ merito,alius quidem probus dicitur ab eo, alius chariſsimus,alius laborans in domino, alius electus, vt hic Rufus (de quo nunc ſermo eſt) electus in domino ſalutatur: & mater illius mater apoſtoli dicitur, cauſa ſummæ dilectionis. *Salutate inuicem in oſculo ſancto*, id eſt in oſculo non ficto,vel ſubdolo,quali oſculo tradidit Iudas Saluatorem. Vel quali oſculantur inceſti alios cauſa immunditiæ:quod oſculum non caſtum vocatur, ſed columbinum,& eſt ſenſus,Iam quia ego non ſum præſens,vt vos poſsim omnes oſculari, oſculamini vos inuicẽ mei amoris cauſa,cum acceperitis hanc epiſtolã.Ex hoc loco aliiſq; ſi-

milibus,mos traditus eſt eccleſiæ,vt conuenientes fideles in eccleſiā ad audiendum verbum diuinum miſſarúmque celebrationem,poſt orationes oſculo dilectionis ſuſcipiāt ſe inuicem. *Rogo autem vos fratres,vt obſeruetis eos qui diſſenſiones faciunt.* id eſt,declinate ab illis, qui diſcordias & rixas mouent inter vos.Cōtra pſeudo apoſtolos & Iudæos non recte credentes loquitur iſta. *Huiuſmodi enim*, ſubaudis homines,qui diſſenſiones generant inter vos,diſcurrendo de domo in domum,adulantes & laudantes quoſdā, alios verò detrahentes, & concitantes vnum aduerſus alterum per detractiones, *non ſeruiunt Chriſto ſed ſuo ventri*,quia ideo adulantur aliis,& detrahunt aliis, vt poſſint ſuum vētrem implere: *& per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentum.* Ad hoc,inquit,prædicant,& dulces ſermones adulationis & benedictionis proferunt,vt corda ſimplicium fratrum ſeducere poſſint,& innocentiam eorum auferre valeant. *Veſtra enim obedientia*, qua obediſtis euangelio venientes ad fidem, *in omnem locum* veſtræ poteſtatis, *diuulgata eſt*, hoc eſt quod in principio hu-

Sup.1. ius epiſtolæ dixit:Gratias ago deo meo,quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo. *Gaudeo igitur in vobis*,ò Romani,quia crediditis,ſicut & ego *volo vos ſapientes eſſe in bono:* vt quicquid ſapitis & intelligitis,totum opere ſtudeatis implere: *ſimplices autem in malo*, vt vitia & omnia quæ mala ſunt,vitetis & contemnatis.Simile eſt hoc illi di-

1.Cor.14. cto,quod ad Corinthios ſcribit, dicens: Malitia paruuli eſtote,ſenſu autem perfecti eſtote:acſi diceret aliis verbis: Bonum ſapite faciendo,malum ignorate vitando:& ita in vobis implebitur quod ſubditur: *Deus autem pacis*, qui pacem amat, & pacem tribuit ſuis, *conterat ſathanam ſub pedibus veſtris velociter.* Sathanas in lingua noſtra interpretatur aduerſarius:& poteſt in hoc loco ſignificare diabolum & Neronem, qui Chriſtianis aduerſabatur.Poſſumus,etiam & omnia aduerſa per hoc nomen intelligere, quæ animæ tēdenti ad deum reſiſtunt,& aduerſantur.quæ exorat Apoſt.conteri & ſubiici poteſtati illorum.Deus pacis,cui pax placet,conterat hoc quod contrarium eſt paci, & diſſenſiones operatur.Quod autem dicit,ſub pedibus,vel ſimpliciter accipiendum eſt ſub poteſtate,vel etiā in breui tempore & velociter. *Salutat vos Timotheus adiutor meus*

in præ-

in prędicatione, *& Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei.* Timotheum adiutorem ſuum dicit: omnéſque ſimul cognatos appellat. Et quidem de Timotheo pleniſſime fertur in Acti. Apoſt. quòd fuerit ex Derben, filius mulieris viduæ, fidelis, patre gẽtili. Ipſe quoque Apoſt. dicit, quòd propter ea rogauerit eum manere Epheſi, vt denuntiaret quibuſdam ne aliter docerent, neque attenderent fabulis & genealogiis infinitis. Lucium autem, quidam ipſum perhibet Lucam eſſe, qui euangelium Actúſque Apoſtolorum ſcripſit. B. enim Apoſt. non curat de proprietatibus nominum, pro eo quod ſoleant nomina interdum etiam ſecundum patriam declinationem, interdum etiam ſecundum Græcam Romanámq; proferri. Iaſon ipſe eſt, cuius mentionẽ liber Actuum Apoſt. facit. Soſipater ipſe fuit filius Pyrrhi Berœenſis. *Salutat vos Gaius hoſpes meus.* Iſte eſt Gaius cõcaptiuus, qui baptizatus eſt ab Apoſtolo ſicut ait in epiſt. ad Corinthios: Gratias ago deo meo quòd neminem veſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Gaium. *Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam hanc in domino.* Tertius, proprium nomen eſt ſcriptoris credentis, qui Apoſtolo dictãte hanc ſcripſit epiſtolam, cui conceſſit Apoſtolus ſuo nomine plebem Romanam ſalutare: & vocatur Tertius nomine, non numero. *ſalutat vos Eraſtus arcarius ciuitatis.* Eraſtus arcarius erat ciuitatis Corinthiorum, id eſt princeps vel diſpenſator, qui præerat arcæ vbi ponebantur cenſus regis tributorum & vectigalium Quod autem addidit, *& Quartus frater.* proprium eſt nomen, ſicut & Tertius. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.* Gratia dicitur gratis data, & nomine gratiæ debemus intelligere quicquid boni gratis accipiunt electi à deo, fidem videlicet, ſpem, charitatem, remiſſionémque peccatorum. *Ei autem* honor in ſecula ſeculorum, *qui potens eſt vos confirmare* in fide perfecta & in omni bono, *iuxta euangelium meum.* videlicet vt ſic ſitis confirmati, ſicut monet euangelium quod prædico, vt de eo nihil vobis deſit. Quod autem ſubdit, *& prædicationem Ieſu Chriſti,* ipſum eſt quod euangelium. quia Chriſtus illud prædicauit, *ſecundum reuelationem myſterij temporibus æternis taciti,* id eſt, abſconditi ante æterna tempora, intellige ſecula immenſa quæ pręceſſerunt mundi exordium, à cuius exordio homine crea-

Actu. 19.

1. Cor. 1.

to potuit reuelari myſterium ſanctæ trinitatis, & myſterium dominicæ incarnationis, paſſionis, & cætera talia: ſed noluit tam venerabile myſterium omnipotens pater niſi paucis innoteſcere, præſertim cum homo neglecto deo, ſe totum diabolo conceſſerit. Igitur à temporibus æternis, quæ præceſſerũt creationem mundi, & (vt ita dicamus) ex quo mundus cœpit eſſe, tantum occultúmque fuit myſterium ſanctæ trinitatis, *quod nunc* in aduentu Chriſti *patefactum eſt* ab ipſo Chriſto *per ſcripturas prophetarum*, qui de illo myſterio aliquando apertis, aliquando obſcuris prophetauerunt ſermonibus, verbi gratia: Dixit Moyſes: In principio creauit deus cælum & terram: & ſpiritus dei ferebatur ſuper aquas. Ecce trinitas, ſed non niſi à paucis intelligebatur. quid dicit Chriſtus? Cum venerit paraclitus, quem ego mittam vobis à patre meo, & alibi: Baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpirituſſancti. De natiuitate quoque illius dixit Eſaias propheta: Ecce virgo concipiet & pariet filium. Natus eſt Chriſtus de virgine, patefecit myſterium propheticæ ſcripturæ. De ſepultura etiam illius dicit idem propheta, Erit ſepulchrum eius glorioſum. Sepultus eſt Chriſtus, patefactum eſt illud myſterium quod latebat. Quid plura? Surgens à mortuis, aperuit diſcipulis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Illis intellectis & cognitis, cognouerunt myſterium iam eſſe completum & manifeſtum, quod antea latebat. Concordantibus enim & adimpletis in Chriſto de conceptione, natiuitate, morte, atque aſcenſione myſteriis, & cæteris propheticis annuntiationibus, nulla remanet iam dubitatio, quin per prophetas patefactum ſit myſterium, à ſeculis & temporibus æternis occultum, *ſecundum præceptum æterni dei*: quia præcepit filius Dei, qui vnius ſubſtantiæ eſt cum patre & ſpirituſſancto, dicens: Euntes in mundum, prædicate euangelium omni creaturæ, & baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & ſpirituſſancti, *ad obeditionem fidei in omnibus gentibus*, id eſt vt omnes gentes obediant fidei & euangelio eius. Quod ergo dixit, Ei honor & gloria in ſecula, manifeſtare voluit, ſubiungens. *ſoli ſapienti deo cognito per Ieſum Chriſtum* id eſt, patri & filio & ſpirituiſancto, qui vnius ſubſtantiæ ſunt, & qui in trinitate vnus eſt deus. Ideo autem dixit, cognito per Ieſum Chriſtum, quia per illum

Gene. 1. *Ioan. 15.* *Mat. 28.* *Eſa. 7.* *Eſa. 11.*

eſt cognitus & manifeſtatus deus pater & ſpiritusſanctus, myſterium videlicet trinitatis. Sapiens autem deus non ex accedenti vel accidenti dono, ſicut Salomon, aut aliquis hominum, ſed eſſentialiter dicitur ſapiens, & eſt, quia nihil eſt ei aliud eſſe, quàm ſapientem eſſe: nec ſapientem eſſe, quàm eſſe. Finis huius epiſtolæ in Græco apertior habetur, in quo ſcripta eſt epiſtola. Nam quod dicit, *ei honor & gloria*, & poſtea addidit, *cui*, cum ſufficeret quod præmiſſum habebat, Ei gloria, inuſitato noſtræ locutionis genere vſus eſt. Et quod dixit, *in ſecula ſeculorum*, morem ſacræ ſcripturæ tenuit, & immenſitatem temporum per hoc voluit deſignare, & tale eſt ac ſi diceret, in omnia futura ſecula, honor & gloria ſit omnipotenti deo. *Amen* autem idcirco ſuppoſuit (quod eſt iuramentum vel affirmatio in lingua Hebræa: latine autem ſonat verum) vt confirmaret omnia vera eſſe: quæ per totum textum huius epiſtolæ ab eo ſcripta ſunt.

FINIS. EPISTOLÆ ROMANOS.

¶ *IN EPISTOLAM AD CO-rinthios priorem. Argumentum Haymonis.*

PRæcepto domini Saluatoris admonitus Apoſtolus Paulus, venit Corinthum, quæ eſt metropolis ciuitas Achaiæ, prouinciæ græcorum, vbi moratus eſt anno integro & menſibus ſex: ibique conſtanter prædicauit euangelium, tantum vt pene omnes eiuſdem ciuitatis habitatores ad fidem Chriſti conuerteret. Sed poſtquam ipſe diſceſſit ab eis, multi illorũ ſeducti ſunt à Iudæis & pſeudoapoſtolis. Quod audiens Apoſtolus, ſcripſit eis hanc epiſtolam ab Epheſo, & miſit per Timotheum, volens eos ad fidem Chriſti reuocare, quia ad tempus ab eo receſſerant, & reliquos confirmare.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Corinthios priorem exegeſis.

CAPVT I.

PAulus, *vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei.* ſubauditur patris. De nomine Pauli in epiſtola ad Romanos, prout melius cognoſcere potuimus, authoritate doctorum dicere ſtuduimus. & quomodo ipſe vocatus ſit Apoſtolus. In hoc autem quod dicit, vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem dei patris, oſtendit vnam voluntatem eſſe patris & filij. Sicut enim vnius ſubſtantiæ, vnius maieſtatis, atque potentiæ ſunt pater & filius, ita vnius voluntatis exiſtunt: & qui vocantur à filio, vocantur à patre. Sicut Paulus per filium vocatus eſt: ita à deo patre Apoſtolus, id eſt, miſſus & legatus, quia legatione euangelij functus eſt. Quibus verbis percutit pſeudoapoſtolos, nec non & Iudæos, qui dicebant illum non eſſe à deo vocatum Apoſtolum. *& Soſthenes frater* in fide, & in prędicatione, non tamen apoſtolus. Quare interponebat Apoſtolus nomina diſcipulorum ſuorum in ſuis epiſtolis? Ob duas cauſas. Siue vt maioris authoritatis eſſent, ſecundum quod dominus
Mat.18. dixit In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbū. & aliquis diceret, quia vnius mendacio iſta excogitata ſunt: Siue vt compleret quod ipſe docebat, dicens in quodam loco: Si cui reuelatum fuerit aliquid ſedenti, prior ta-
1.Cor.3. ceat. Nam quando dictabat epiſtolas, diſcipuli eius aderāt in præſentia: & ſi forte alicui illorum aliter aut alia reuelata eſſent per ſpiritumſanctum, quàm ipſe dicebat, quia idē ſpirituſſanctus erat in diſcipulis, quia & in magiſtro, ſicut ab illo dicebatur, ita ponebat in ordinem, non inuidens bonus magiſter diſcipulis: & inſuper nomen illius in exordio cum ſuo ponebat, quia quandam partem ibi habebat. *eccleſiæ dei quæ eſt Corinthi.* Generaliter ad omnem eccleſiam id eſt, multitudinem Corinthiorum ſcribit, quia carebant illi adhuc epiſcopo, cui ſpecialiter ſcriberet. *ſanctificatis in Chriſto*

Chriſto Ieſu,id eſt per fidem Chriſti Ieſu,per paſsionē eius, per aquā baptiſmatis, *vocatis ſanctis*. Non ideo vocati ſunt Corinthij ad Chriſtum per Paulum quòd ſancti eſſent,ſed vt ſanctificarentur ſanctéq; viuerent.*Cum omnibus qui inuocant nomē domini noſtri Ieſu Chriſti*. Sacerdotum eſt inuocare dominum pro ſalute populi:vt de ipſis dicitur in veteriteſtamento,vos inuocabitis nomen meū, & ego benedicam eis. Et in Pſalmo : Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius, *Pſal.98.* Samuel inter eos qui inuocāt nomen eius. Hoc dupliciter poteſt intelligi, cum omnibus (ſubaudis ſacerdotibus)qui inuocant nomē domini:vel cū omnibus,Iudæis credentibus,cum eis habitātibus,*in omni loco ipſorum & noſtro*,ſubaudis ſalutē optamus.In omni loco ipſorū,id eſt vbicūque illi fuerint,qui apud illos ſunt & apud nos,ſalutē optamus cum eis. *Gratia vobis* ſit,id eſt fides,remiſsiopeccatorum,*& pax*,qua reconciliamur deo patri per paſsionem Chriſti, *à deo patre, & domino Ieſu Chriſto*. Spirituſſancti perſona in donis ſuis accipitur , in remiſsione videlicet peccatorum & pace,quia dominus diſcipulis promiſit inquiens,vos autem baptizabimini in ſpirituſancto.*Gratias ago deo meo*,id eſt,gratias vel laudes refero deo meo, *ſemper pro vobis*. *Lucæ.3.* Cū dixit Apoſtolus,Gratias ago deo,id eſt laudes:nō ſine cauſa addidit, meo , cum enim omnium creaturarum vnus ſit per naturā atq; potētiam,eo quòd ſit creator omnium illorum:tamē proprie dicitur deus eſſe,qui merito fidei & iuſtitiæ eius cultores eſſe probantur: ſicut beati Pauli, aliorúmque apoſtolorum.Hine dicitur, Ego ſum deus Abraham,deus Iſaac,& deus Iacob,per gratiam & vitæ meritū, *Exod. 3.* & quare dicit ſe gratias agere deo ſemper pro ſalute illorum,cū nemo hominū ſemper poſsit intentus eſſe orationibus aut gratiarum actionibus?Nā ſicut in ſcripturis patrum legimus,Apoſtolus ab hora prima vſque ad quintam operi manuū inſiſtebat,ab hora autem quinta vſq; ad decimā prædicationi operā dabat , poſt decimā verò iterum procurabat pauperū peregrinorūq; hoſpitalitatē,ſuiq; corporis neceſsitatē:per noctē verò orationi intētiſsime inſudabat.Igitur propter nimiam aſsiduitatē,qua per ſingulos dies & noctes deo gratias referebat, tā pro Corinthiis quàm pro omnibus quos Chriſto acquiſierat, dixit ſe gratias deo ſemper referre pro illis,*in gratia dei*,ſubaudi patris,

Id eſt pro remiſsione peccatorum, *quæ data eſt vobis*, ſubaudis gratis à deo patre, *in Chriſto Ieſu*. Hoc eſt per fide Chriſti Ieſu Illis enim tantummodo largitur deus pater gratiã ſuam, id eſt remiſsionem peccatorũ, quos videlicet veraciter cognoſcit credere in filiũ ſuũ. Gratia dicitur gratis data. Et non immerito remiſsio peccatorum & fides, gratia dei appellatur, quia quicquid donorum habemus, dei gratia eſt: quoniam gratis nobis tribuitur nullis præcedentibus meritis. *Quia in omnibus diuites facti eſtis in illo*, hoc eſt in Chriſto. In quibus rebus erant illi diuites effecti? in fide, in doctrina, in diuerſitate linguarum, in efficatia miraculorum. Iſtæ ſunt diuitiæ ſpiritales, quibus ditantur electi, *in omni verbo*, id eſt in doctrina noui teſtamenti, *& in omni ſcientia*, ſubaudis veteris & noui teſtamenti: vel (vt ita dicamus) in omni ſapientia & ſcientia, ſiue in intellectu veteris & noui teſtamenti, *ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis*. Teſtimoniũ Chriſti appellat euang. in quo narrantur teſtimonia natiuitatis Chriſti, miraculorũ quoque, necnon & paſſionis, reſurrectioníſque eius, & aſcenſionis ad cælos, & aduentus illius ad iudicium. Quæ teſtimonia Chriſtus ante paſsionem ſuam prædixit, & omnia in morte ſua confirmauit. Videamus vnum teſtimonium ex multis, & conſideremus quomodo illud prædixit, & quomodo confirmauit, longe ante paſsionem ſuam dixit diſcipulis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per prophetas, de filio hominis &c. (*Lucæ.18.*) vſque dum ait: Et die tertia reſurget. Sic omnia illo veniẽte Hieroſolymam completa ſunt, quia traditus eſt gentibus, Pilato ſcilicet, & militibus eius, illuſus eſt, occiſus, & die tertia reſurrexit, vnde dicit Apoſtolus: Sicut teſtimonium Chriſti, id eſt euangeliũ, confirmatum eſt in vobis, hoc eſt creditum eſt à vobis, & confirmatum in veſtris cordibus: quia omnia creditis vera eſſe, quæ ibi cõtinentur, *ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia*, id eſt neque in fide, neque in doctrina, neque in diuerſitate linguarum, neque in virtute miraculorum. Quæſtio oritur in hoc loco. Si Corinthij diuites erant facti in omni verbo, & in omni ſcientia, & ſi tãta gratia erant repleti, vt nihil eis deeſſet gratiæ (ſicut in ſequentibus dicitur) quare Apoſt. in ſubſequentibus huius epiſtolæ locis dicit illos contentioſos eſſe, & inſuper ad-

dit

dit,ad verecundiā veſtram dico? Quæ hoc modo ſoluitur. Sicut in omnibus eccleſiis duo ſunt genera hominum,bonorum. ſ. & malorum,ita apud Corinthios tunc temporis erant.Primum ergo Apoſt.à laudibus cœpit & gratiarum actione,alloquens eos qui in fide boniſque operibus perfecti erant,abūdantes diuitiis ſpiritualibus,vt ipſi ſemper in melius proficerent:ſicque poſtmodum fortiter cœpit redarguere illos qui in fide errabant, diſſenſionéſq; ſeminabant,more peritiſsimi medici agens,qui vulnus ſecandum videns,ſed ægrum timidum eſſe conſpiciens,diu palpat ſana mēbra,ſubitóq; percutit:more etiam arietis , qui primū humiliato capite incedit,ſed poſtmodū fortiter ferit.Primū enim laudauit bonos,& deinde percuſsit malos:verecundæ etenim mentes,niſi fuerint palpādo reprehēſæ,ita vt ex aliis rebus audiāt quod in conſolationem ſumāt, per increpationem durā protinus ad deſperationē cadūt,*expectantibus reuelationē domini noſtri Ieſu Chriſti*.Reuelatio manifeſtatio eſt.Chriſtus ergo modo abſconditus eſt quodammodo,& non apparet,quia nō videtur à nobis niſi mente. Videbitur autem in die iudicii,quando ſe manifeſtabit omnibus hominibus,tam electis quàm reprobis, ſicut dicit ſcriptura,immo propheta per ſcripturā,videbit omnis caro ſalutare dei:& tunc dabit electis gloriam quā eis promiſit,& vitā ſine fine māſuram,vnde Apoſt.aliàs , Mortui, inquit,eſtis peccato,& vita veſtra abſcondita eſt cū Chriſto in deo.Cum autem Chriſtus apparuerit in vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria : quia eritis ſicut angeli dei in cœlo:& quod maius eſt,ſimiles ei erimus ſpiritu, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. *Qui & confirmabit vos*,id eſt roborabit in ſua fide & in bonis operibus, *vſque in finē*,id eſt vſq; ad diē mortis veſtræ, vel vſq; ad diē iudicij, *Sine crimine*.Non dicit ſine peccato,ſed ſine crimine,id eſt ſine capitali peccato, quod à regno cœlorū ſeparat.Nā nullus homo eſt ſuper terram, qui faciat bonum,& nō peccet,aut in verbo,aut in cogitatione.Vnde & Ioannes ait:Si dixerimus,quia peccatū non habemus,noſipſos ſeducimus,& veritas in nobis nō eſt. Quod autē dicit,cōfirmabit vos vſq; in finem,hoc expoſuit,ſubnectens , *in die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti* ,quando ipſe veniet reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Duæ autem ſunt

1.Ioan.3.

vocationes: vna eſt, quæ fit ſingulis hominibus, quando ab hac vita per mortem corporis tranſeunt, vocati à domino. Altera erit generalis in die iudicij, quando omnes tã boni quàm mali ad iudicium vocabuntur: & quos in iſta prima vocatione inuenerit deus omnipotens bene laborãtes, illos vtiq; in ſecunda nõ vocabit, ad hoc vt damnet cum reprobis, qui audituri ſunt, Ite maledicti in ignem æternum, ſed potius vt remuneret cum electis, quibus dicturus eſt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum vobis paratũ ab origine mundi. In omnibus enim verax apparebit, ſicut ſequentia manifeſtabunt. *Fidelis deus, per quẽ vocati eſtis in ſocietatem filij eius Ieſu Chriſti.* Fidelis pater dicitur, quia verax eſt & completor ſui ſermonis. Promiſit enim Abrahæ daturum ſe illi terram peregrinationis ſuæ, & quòd in ſemine eius benedicendæ eſſent omnes gentes, id eſt in Chriſto: compleuitq; illud (ſicut modo cernimus) & promiſit nobis per filium ſuum regnum cælorũ, in quo verax apparebit vtrique, quia dabit illud nobis, ſi permanſerimus in fide eius. Societatem hic ſecundum Ambroſium fraternitatem debemus accipere. Fidelis (inquit) deus pater & verax eſt, qui dabit omnia bona patriæ cæleſtis, per quẽ deũ patrem vocati eſtis in ſocietatem, id eſt in fraternitatem filij eius Ieſu Chriſti, vt ſimus fratres Ieſu Chriſti, & filij eius, non per naturam, ſed per adoptionem. Per filium ſuũ vocauit nos ad fidem ſuam, vt ſit ipſe nobis pater, & ſimus nos fratres filij eius. Quicunque enim in deum veraciter credit, eiúſque voluntati obtemperat, ipſe vtiq; frater domini noſtri Ieſu Chriſti eſt, non per naturam, ſed per gratiam adoptionis, ſicut ipſe dicit in euangelio: Quicunque *Matt. 7.* fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus *Matt. 9.* frater, ſoror, & mater eſt: & ad mulieres poſt reſurrectionem: Ite, inquit, nunciate fratribus meis. *Obſecro autem vos fratres, vt ipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata.* Hactenus laudauit illos qui permanſerunt veraciter in fide, amodo verò ex hoc loco incipit redarguere illos, qui diuiſiones (quę ſchiſmata græce appellantur) ſeminabant, dicentes ſe potius filios hominum à quibus baptizabantur, ſicut ſequentia manifeſtant, quàm filios dei. Quapropter dicit eis Apoſtolus: Obſecro vos fratres per nomen domini ſaluatoris, per quod ſaluati eſtis, vt idipſum dicatis omnes

omnes,ſubaudis quod ego dixi ſuperius, quia filij dei eſtis, non dicentes vos filios alicuius hominis,ſed dei. *Sitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſententia*, quod vnum eſt,id eſt in eodem intellectu manete, quem à me accepiſtis,& dicite vos filios eſſe dei,ſicut dicebatis quādo à vobis diſcedebam. *Significatum*, id eſt relatum *eſt enim mihi de vobis fratres mei ab his qui ſunt Chloes, quia contentiones ſunt inter vos.* Chloes locus eſt, & tale eſt ac ſi diceret, ab his qui ſunt Antiochiæ, aut aliquid tale. *Ego quidem ſum Pauli*, ſubaudis filius, vel baptiſmate baptizatus. Apud Corinthios emerſerant hæretici poſt diſceſſum Apoſtoli,maxime hi qui ex circuncisione erant Iudæi credentes, qui quoſcunque baptizabant, ſuos eſſe dicebant filios,baptizantes eos in nomine ſuo: & illi qui ab eis baptizabantur, gaudebant ſuos appellari filios eſſe illorum à quibus baptizati fuerant:credentes verò, qui erant fidem & doctrinam Apoſtoli tenentes, dicebant: Ego ſum Chriſti, quod vtique bene dicebant,quia ſic eſt dicendum. Similiter factum eſt quodam tempore quando exurrexit Donatus & Nouatianus hæretici,qui quoſcunq; poterant ab eccleſia expellebant,iterúmque rebaptizabant, & dicebant ſuos eſſe filios:& illi gaudebant ſe appellari Donatiſtas & Nouatianos. Ergo Apoſtolus vt comperit talia geri apud Corinthios,ſcripſit eis iſta quæ dicuntur hic,errorem illorum oſtendens,ſed nomina authorū non prodens.Maluit enim in ſuam & in aliorum fidelium doctorum perſonam iſta transferre,quàm illos prodere,ne deteriores efficerētur.Si enim ita eſſet vt illi volebant,vt omnes à quo baptizabantur,illius eſſent filij,quaſi eius baptiſmate baptizati, quot eſſent baptizatores,tot eſſent baptiſmata,cum vnum ſit baptiſma Chriſti,ſicut vnus deus,& vna fides.Dominus Ieſus miniſterium quidem tingendi corpora dedit ſuis fidelibus,gratiam autē baptizandi,id eſt,peccata dimittendi nulli tribuit,ſed ſibi proprie retinuit,ſicut Ioannes dicit de eo turbis:Ipſe vos baptizabit in ſpiritusancto, & iterū, Et ego(inquit Ioannes)neſciebam eum, id eſt neſciebam quòd poteſtatem baptizādi ſibi eſſet reſeruaturus: ſed qui miſit me baptizare,deus pater videlicet,ille mihi dixit,Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & manentē ſuper eū,hic eſt qui baptizat in ſpiritusancto. In tantū ergo

retinuit ſibi Chriſtus poteſtatem baptizandi, vt ſicut dimittuntur ei omnia peccata, qui à ſancto & innocente viro tingitur in aqua, ita & illi qui à peccatore & ſcelerato, modo in nomine ſanctæ trinitatis illud fiat. Meritũ enim vitæ baptizantis ſiue agentis, nec prodeſt nec obeſt in hac parte illi qui baptizatur. *Diuiſus eſt Chriſtus*, ſubaudis, ſi ita eſt, vt dicitis. Nõ affirmatiue neque interrogatiue hoc legendum eſt, ſed ſuſpẽſa voce. Chriſtus quodam modo dicitur diuiſus eſſe, quando honorem & gloriam eius, quam ſibi proprie ipſe retinuit, hæretici inter ſe partiuntur, diuidentes eius baptiſmũ. Similiter hæretici diuidebant Chriſtum, quando aliqui dicebant illum verum corpus non habuiſſe, ſicut Manichæi: quidam non habuiſſe animam, vt Apollinariſtæ: quidam minorem patre, vt Arrius. *Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt?* ſubaudis non. & eſt ſenſus: in illius nomine debetis baptizari, & in illius baptiſmate debetis credere vos poſſe ſaluari, qui pro vobis crucifixus eſt. *Aut in nomine Pauli baptizati eſtis?* Hic ponit ſe Apoſtolus pro omnibus illis, in quorũ nomine ſe dicebant eſſe baptizatos, ideóque à ſe cœpit, ne forte dicerent illi hæretici: Idcirco Paulus talia prohibet, ne aliquis dicat ſe noſtro baptiſmate baptizatum, & noſtrum filium eſſe, & ne ipſe ſibi vendicet omnem honorem. *Gratias ago deo meo quòd neminem veſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Gaium,* qui fuerunt primitiæ Achaiæ. Baptizauit quidem Paulus tanquam miniſter, non tanquam ipſa poteſtas: & idcirco ipſe gratulabatur, quòd plurimos illorum non baptizauerat, vt quia error ſub hac re cœperat oriri, ſi ipſe plurimos baptizaſſet, multo magis ex eius nomine augeretur error, & dicerent: Ego ſum Pauli. *Baptizaui autem & Stephanæ domum.* Nobilis matrona Stephana extitit, cuius familiam baptizauit Apoſtolus. vtrum verò ipſam baptizauerit, an in infidelitate permãſerit ignoratur. *Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare.* Magis electus eſt Apoſtolus vt euangelizaret, quàm baptizaret: quia plus eſt euangelizare, quàm baptizare. Omnis enim qui euangelizat, poteſt & baptizare: ſed non omnis qui baptizat, idoneus eſt & euãgelizare: In epiſcopo omniũ ordinũ dignitas eſt. Caput eſt enim cæterorũ mẽbrorũ. Et Apoſtolus qui põtifex erat, oẽs gra-

dus eccleſiaſticos habebat. Ideóque & baptizare & euangelizare poterat,ſed maxime prædicationi inſiſtebat,ſicut alij apoſtoli.Diſcipuli verò eius baptizabāt,ſicut legimus, ꝙ Petro veniente ad domum Cornelij, poſtquam cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnem domum eius, præcepit eos Petrus à ſuis diſcipulis baptizari. In primordio etenim fidei omnes baptizabant,& non ſolum viri, ſed etiam fœminæ,ſi quando neceſsitas imminebat.Sed ne tantum myſterium vileſceret,aut non recte à ſimplicioribus impleretur, creſcente numero fidelium per vniuerſas ciuitates & villas,decretum eſt à ſanctis patribus, vt epiſcopi tantum & presbyteri baptizarent:& ſi neceſsitas fuerit,diacones. *nō in ſapientia verbi,* ſubaudis miſit me Chriſtus euangelizare, *vt non euacuetur crux Chriſti.*i. vt non annihiletur paſſio crucifixi Chriſti.Hæretici & philoſophi prædicabant in ſapiētia verbi.hoc eſt, culto & polito ſermone, vt placerent ſuis auditoribus:& ipſi apparerēt docti:vel etiā in ſapientia verbi prædicabant,quia ea quæ mundus,id eſt, amatores huius mundi,& philoſophi humanæ ſapientiæ ſtulta putant, non prædicabant illi.Verbi gratia,Chriſti natiuitatem ex virgine,mortem,& reſurrectionem, quæ omnia illi denegabant,dicentes non poſſe aliquid gigni,niſi ex cōmixtione alterius ſeminis:& deum qui ſpiritus eſt,non eſſe hominem factum,neque filiū dei mori potuiſſe: ſed quando voluit apparuit,& quādo noluit receſsit,neq; reſurrexit, quia nō mortuus eſt.Iſta omnia philoſophi & hæretici,quia per humanam ſapiētiā penetrare non poterant, dicebant mēdacium eſſe,& annihilabant paſsionē Chriſti.Sed Apoſtolus prædicabat ſimplicibus verbis Chriſtum eſſe natum de virgine,mortuum,& reſurrexiſſe, vt auditores eius intelligere poſſent quæ loquebatur.Quicunque enim fidē Chriſti verbis vult exornare,non dei gloriam,ſed propriā quærit. *Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt, his autem qui ſalui fiunt, id eſt, nobis, virtus dei eſt.* Quid ergo dicit verbum crucis?Crux quæ inanimata & inſenſibilis res eſt, quomodo poteſt loqui verbum dei? Verbum crucis dixit, id eſt,euangelium & prædicationem crucifixi Chriſti: in infidelitate manentibus, & non intelligentibus virtutem dei & ſapientiam, ſtultitia eſt filium dei dicere crucifixum: credentibus verò & fidem habentibus,qui per paſ-

Actu. 10.

ſionem ſunt redempti, virtus dei eſt ipſa paſsio, quia per illam merentur ſaluari. *Scriptum eſt enim* in Eſaia, *Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentium reprobabo.* Non ſapientiam quam ipſe deus dat, perdit ſiue reprobat, ſed humanam, quam ipſi homines ſibi adinueniunt deo permittente, dialecticam videlicet, cæteráſque artes, per quas ſperant ſapientes eſſe, illam ad nihilum deducit, & ſtultam eſſe manifeſtat. *Vbi ſapiens? vbi ſcriba?* Hoc ad Iudæorum ſapientes, ſcribas videlicet, & phariſæos pertinet. *vbi inquiſitor*, vel cõquiſitor *huius ſeculi?* Hoc ad philoſophos pertinet gentium, qui de ſapientia conquirebant, & de cęteris, occultis & abditis rebus, & de naturis creaturarum: & maxime ad aſtrologos, qui curſu & moderatione duodecim ſignorum, ſolis quoque & lunæ, & quinque planetarũ, dixerunt omnia quæ in terris aguntur, conſiſtere, & deum non curare de his quæ in terris aguntur, neque de hominibus, neq; de animantibus. De his ergo dicit Apoſtolus: Vbi ſunt modo ſapientes & ſcribæ Iudæorum? & Vbi ſunt philoſophi gentium & aſtrologi? In eccleſia nullum habent locum. *Nónne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi?* id eſt nunquid non fecit, id eſt, demõſtrauit deus ſtultam eſſe ſapientiam amatorum mundi, & philoſophiam, dũ compleuit opere quod illi denegabant? Vtique illi negabant poſſe aliquid gigni, niſi commixtione maris & fœminæ. Deus autem omnipotens oſtendit ſapientiam illorum non eſſe veram, dum filium ſuum conſtituit naſci ex virgine, ſic etiam reſuſcitauit eum à mortuis, licet illi negarent reſurrectionem. *Nam quia non cognouit mundus*, id eſt amatores mundi & philoſophi, *per ſapientiam* ſuam mũdanam, *deum* patrẽ, *in dei ſapientia*, id eſt, in filio, qui eſt ſapientia dei patris: *placuit deo*, ſubauditur patri, *per ſtultitiam prædicationis*, id eſt, per prædicationem euangelij, quam illi ſtultitiam dicebant, *ſaluos facere credentes.* Senſus huiuſmodi eſt, quia ſapientes iſtius ſeculi confidentes in ſua ſapientia humana, noluerunt credere in Chriſtum, qui eſt ſapiẽtia dei: neque in illo etiam voluerunt cognoſcere deum patrem. vel quia noluerunt credere vera eſſe quæ in ſapientia dei erant, id eſt, euãgelio, permiſit eos deus perire in ſua incredulitate, & placuit ei per illam prædicationem quam illi putabant eſſe ſtultitiam, ſaluos facere illos qui credere voluerunt.

Quoniam & Iudæi ſigna petunt. In hoc ꝙ credunt deo omnia poſsibilia eſſe,quærunt ſemper ſigna, quomodo illud factum ſit,de quo ſermo agitur.Sic fecit Abraham,quando dixit ad deum, In quo ſcire potero ꝙ daturus es mihi terram hanc in poſſeſsionem?ſic Gedeon, & alij plurimi. *Gene.15.* *& Græci ſapientiam,*ſubaudis.humanã *quærunt*, id eſt,philoſophiam.Quia ſeptem liberales artes apud illos præcipue viguerunt. Ideo pro nihilo ducunt ſimplicem doctrinã fidelium. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum,*id eſt,rixam & cõtentionem, *gentibus autẽ ſtultitiam.* Apoſtolis prædicantibus myſteria humanitatis filij dei,videlicet quomodo natus eſt ex virgine,quomodo miracula multa fecit,quomodo Iudæi Chriſtum crucifixerũt innocentem,& quomodo ipſe reſurgens aſcẽdit ad cœlos, ſcandalizabantur Iudæi,id eſt, rixabantur ſiue contendebant,dicentes nullo modo eſſe verũ,vt virgo pareret.vt ipſi dei filiũ interfeciſſent, ſed magum quendam, à cuius diſcipulis dicunt inuenta eſſe illa, quæ in euangelio de eius reſurrectione & aſcenſione referuntur. quæ omnia denegant vera eſſe. Dicũt inter cætera:Chriſtus quẽ dicitis vos iam veniſſe per virginẽ,nondũ venit,quia nobis promiſſus eſt,nec naſcetur ex virgine,ſed Dauid reſurget, & ipſe erit noſter Meſsias. Similiter philoſophis gentiũ ſtultum viſum eſt,vt filius dei qui eſt author vitæ,pro hominibus moreretur: & dum ea audiebant prædicari de Chriſto, quæ ratio mundana & philoſophorũ ſapientia penetrare nõ poterat, conſtricti ſtultitiam eſſe illud dicebant.Ipſi enim dicebant virginem non poſſe ſine ſemine viri parere,& reſurrectionem negabant. *ipſis autem Iudæis vocatis,*ſubaudis ad fidem Chriſti, *& Græcis,*id eſt, gentibus ſimiliter prædeſtinatis ad vitam,& credere volentibus, *Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam.* ſubaudis prædicamus eſſe. Chriſtus virtus dei eſt patris,quia per illũ deus pater omnia fecit. ipſe eſt etiam ſapientia eius,quæ dicit per Salomonem:Ego ſapiẽtia ex ore altiſsimi prodij primogenita. & de qua Pſalmiſta ad deũ patrem:Omnia,inquit,in ſapientia feciſti,id eſt,per filiũ. Ipſe enim recte dicitur ſapientia & verbũ patris,quia per illum deus pater ſemetipſum manifeſtauit hominibus, verbi gratia:Sicut homo per verbũ ſuum manifeſtat volũtatem ſuam. Vnde ipſe filius dicit in euangelio, Pater ma- *Eccle.24.* *Pſal.103.*

nifeſtaui nomen tuũ hominibus. *quia quod ſtultum eſt dei*, id eſt quod ſtultum ab hominibus putatur, *ſapientius eſt hominibus*, id eſt, humanam ſapientiam tranſcendit, & eſt ſenſus: Quod homines ſtultũ putant eſſe, vt deus omnipotens pater filium ſuũ ad paſsiones, ad mortem perferendã mitteret in mundum, omnem ſapientiã philoſophicam tranſcendit: & quia penetrari ab ipſis non poteſt, ſtultum dicũt eſſe, & nolunt credere: non quia vere ſtultum eſt, ſed ſapiẽtius omni ſapientia mundana. *& quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus*, id eſt quod illi putant & dicunt infirmum eſſe, ꝙ filius dei potuiſſet mori, fortius eſt omnibus hominibus, & omni fortitudine gygantũ. Quomodo? Quia mortem quã gygantes euadere non potuerunt, infirmitas crucifixi Chriſti ſuperauit. Quamobrẽ infirmũ dei quod illi dicunt eſſe infirmũ, non eſt infirmũ? Quia infirmitas Chriſti magna victoria eſt. Superauit enim diabolũ, ſuperauit mortem. *Videte*, id eſt, conſiderate, & in vobiſipſis probate, *Vocationem veſtram*, ſubaudis qua vocati eſtis ad fidem Chriſti, *quia non multi ſapientes*, ſubaudis à deo vocati ſunt ad fidẽ prædicandam & euangeliũ, & cætera, vſque ad id quod ſequitur. *ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit deus, vt confundat ſapiẽtes*, id eſt piſcatores & pauperes atque idiotas, quos potentes huius ſeculi & philoſophi ſtultos deputabant, & pro nihilo ducebant. *& infirma mundi elegit deus, vt confundat fortia*: id eſt vt mendaces oſtendat & erubeſcere faciat philoſophos & potentes huius ſeculi. Apoſtolos appellat infirma mũdi, vel quia ſtulti videbantur ſapientibus huius ſeculi, & infirmi ſenſu atq; intellectu mũdano: vel propter infirmitatem filij dei quem prædicabant. Videamus quomodo per iſta infirma mundi oſtendebat mendaces potentes & fortes huius ſeculi, & quomodo faciebat eos erubeſcere. Prædicantibus apoſtolis myſteria humanitatis filij dei, dũ à philoſophis contradiceretur omnia quaſi mẽdacia, præcipiebant apoſtoli afferri mortuos duos ſiue quinq; vel etiã amplius: & dũ eos per inuocationẽ filij dei crucifixi ſuſcitabant, apparebant philoſophi & potentes mundi mendaces, & illi veraces. *& ignobilia mundi*, id eſt quæ ſine nomine dignitatis erant, *& contemptibilia*, id eſt deſpicabilia, *elegit deus*, apoſtolos videlicet, qui deſpectui habebantur, *& ea quæ non ſunt*, ſubaudis elegit, eoſdem ſcilicet apoſtolos,

Joan. 15.

qui nullius dignitatis vel vtilitatis à philoſophis & potentibus huius ſeculi videbantur eſſe: *vt ea quæ ſunt deſtrueret*, id eſt vt illorum ſapientiam euacuaret, qui apud ſe aliquid videbantur eſſe. Et quare elegerit infirma mundi & nõ fortia, manifeſtat ex parte, dum ſubdit: *Vt non glorietur omnis caro*, id eſt omnis homo *in conſpectu eius*. Sapientes & potentes non poſſunt gloriari: quia nõ ſunt ab eo vocati propter ſuam ſapientiam aut diuitias: nec habent ſapientiam diuinam & diuitias ſpiritales. Apoſtoli non poſſunt gloriari, quia gratis quicquid habent, ſine ſuis meritis à deo perceperunt: & non poſſunt gloriari propter ſapientiam ſuam & diuitias ſe eſſe electos. *Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu*. Ex ipſo, id eſt deo patre eſtis, quia ab ipſo creati eſtis: vel ex ipſo eſtis in Chriſto, id eſt ex deo patre factum eſt, vt in Chriſtum crederetis, & firmi ſitis in fide Chriſti Ieſu. Propoſitum enim & diſpoſitio dei patris fuit, vt per Chriſtum veritatem & miſericordiam eius cognoſceremus. *qui*, ſubaudis Ieſus Chriſtus, *factus eſt nobis ſapientia* à deo patre. Non debemus pueriliter intelligere filium dei ſecundũ diuinitatem eſſe factum, ſed genitum à deo patre ante omnia ſecula, licet ſecũdum humanitatem factus ſit in vtero virginali opere ſpiritusſancti: ſed ita eſt intelligendum, Factus eſt nobis ſapientia, id eſt, factus eſt vt nobis eſſet ſapientia, & nos faceret ſapientes. Tale quid in Pſalmo habetur: Factus eſt mihi dominus in refugium, quod nihil eſt aliud niſi factus eſt, vt in illo refugium haberemus. Et in propheticis libris: Factum eſt verbum domini ad Iohel & ad Oſee, id eſt, factum eſt vt loqueretur verbum domini ad Iohel. Verbum etenim domini non eſt factum, ſed genitum. Dicamus & aliter, factus eſt nobis ſapientia à deo patre, id eſt, ille qui eſt genitus ante omnia ſecula, factus eſt homo, vt nos faceret ſapientes. Simili modo factus eſt nobis *& iuſtitia*, quia nos iuſtificat, *& ſanctificatio*, quia ſanctos nos facit, & ſanctificat nos per baptiſmum, *& redemptio*, quoniam ſanguine ſuo nos redemit. Et hoc quare? *vt quemadmodum ſcriptum eſt*, ſubaudis in Ieremia, *Qui gloriatur, in domino glorietur*, in domino & non in ſe gloriatur, qui bonũ omne quod habet, à deo ſe percepiſſe fatetur ſine ſuo merito, ideóque non quærit gloriam propriam & laudem, ſed illius à quo quicquid habet accepit.

Pſal. 104.

Iohel. 1.

CAPVT II.

ET *ego cum veniſſem ad vos fratres,veni nõ in ſublimitate ſermonis*, id eſt, in facundia eloquentiæ *aut ſapientiæ* mundanæ,quia nihil vobis per humanam ſapientiam polito ſermone prædicaui, *annuntians vobis teſtimonium Chriſti.* teſtimonium Chriſti eſt euangeliũ,quią ibi ſunt teſtimonia incarnationis eius, paſſionis,mortis,reſurrectionis,aſcenſioniſq; ad cœlos, & aduentus ad iudicium. *Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos,niſi Ieſum Chriſtum,& hunc crucifixum.* Quod nihil aliud eſt,quàm nihil vobis aliud prædicaui, niſi Ieſum Chriſtum crucifixum.Quæſtio oritur in hoc loco,Cum in ſubſequentibus dicat,Tradidi enim vobis in primis quod & accepi,quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris:& quia reſurrexit tertia die,loquens de myſteriis humanitatis eius,quare modo dicat non alia ſe prædicaſſe, niſi Ieſum Chriſtum crucifixum,id eſt paſſionem eius,Quę hoc modo ſoluitur,quia in hoc quod dicit Chriſtum Ieſum crucifixum,comprehendit omnia myſteria pertinentia ad humanitatem eius.Ille enim crucifigitur,qui ante naſcitur:ille moritur,qui crucifigitur:ille ſepelitur , qui moritur:ille reſurgit,qui mortuus fuerat.ac ſi diceret aliis verbis Quia vos idonei non eratis ad capienda alta myſteria diuinitatis Chriſti,licet multa ſapientia in me eſſet,iudicaui ſiue ſtatui,& decreui in animo meo,ea tantummodo myſteria vobis prædicare,quæ ad humanitatem Ieſu Chriſti pertinent , & quæ vos penetrare poſſetis. *Et ego in infirmitate*, ſubaudis corporis, *& timore* mentis,& tremorę multo *membrorum*, fui apud vos ô Corinthij.Forſitan veniens Apoſtolus Corinthum infirmatus eſt corpore:& timebat nimium,ne in ipſa infirmitate poſitus interficeretur à pſeudoapoſtolis,quibus contraria prædicabat:& timebat ne Corinthij ab ipſis pſeudoapoſtolis decepti, recederent à rectitudine fidei quam ab ipſo perceperant.Vel aliter, In infirmitare ſenſus fuit apud illos,quia quodammodo infirma videbatur eius ſapientia,dum propter infirmitatem auditorum,& tarditatem ſenſus eorum,non manifeſtabatur pleniſſime : in timore etiam & tremore erat timeis

mens interfici,vt diximus,ab hæreticis & pſeudoapoſtolis: *& prædicatio mea,* ſubaudis fuit *non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis,* id eſt,non philoſophico & culto ſermone prædicaui vobis Chriſtum,vt vos deciperem & deluderem per obſcuritatem verborum,ſicut philoſophi faciunt: *ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis,* id eſt,in exhibitione miraculorum,ſiue per virtutem Spiritusſancti operibus confirmabam meam ſententiam vel prædicationem : quia quod dicebam & prædicabam verbis,miraculis roborabam , & oſtendebam vera eſſe,quod philoſophi veſtri & pſeudo apoſtoli non poterant agere.Hoc autem idcirco faciebã, *vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum* .i.vt per humanam tantummodo ſapientiam, *ſed in virtute dei,* hoc eſt in virtute miraculorum probetur. *ſapientiam autem* diuinam *loquimur inter perfectos* in fide & ſenſu,qui valent eam capere.Perfectos hic appellat Apoſtolos alióſque credentes, qui intantum etiam profecerãt in fide,vt ſocij eſſent & adiutores in officio prædicationis,ſicut erat Timotheus , Titus,Soſthenes,aliquando quàm plurimi , & eſt ſenſus:Nos quidem habemus ſapientiam diuinam,ſed vos non poteſtis eam capere,neque tunc poteratis , quia adhuc paruuli probabamini eſſe in ſenſu.*Sapientiam verò nõ huius ſeculi*.id eſt,mundanam ſapientiam non loquimur,qua vtuntur amatores huius ſeculi, *neque* ſapientiam *principum huius ſeculi* loquimur,id eſt philoſophorum, *qui deſtruuntur.* Quo modo deſtruuntur Philoſophi & potentes huius ſeculi? Per mortem corporis rediguntur in puluerem, & deſtruitur ſiue annihilatur eorum ſapientia.Deſtructus eſt Plato & Ariſtoteles per mortem , & eorum ſapientia in eccleſia pro nihilo ducitur.Vel etiam tunc deſtruebantur illi eorúmque ſapientia,dum quod illi per humanam ſapientiam edocti,dicebant nullo modo poſſe fieri , deus omnipotens per Apoſtolos oſtendebat verum eſſe.verbi gratia:Negabant illi quòd filius dei eſſet natus ex virgine ſine ſemine viri,eo quòd humana natura hoc non admitteret:dum per inuocationem eiuſdem filij dei Apoſtoli mortuos ſuſcitabant,euacuabatur & deſtruebatur eorum ſapientia,& ipſi ſtulti reputabantur.Si ergo Apoſtoli ſapientiam humanam non loquebantur,quid prædicabant?Hoc Apoſtolus exponit, *ſed loquimur* (inquiens) *dei ſapientiam quæ abſcondita eſt*

in myſterio id eſt,in obſcuritate intelligentiæ.Sapiētiam hic duobus modis poſſumus intelligere,euangelium Chriſti videlicet,vbi inenarrabilis ſapientia latet.vel(quod melius eſt)ſapientiam ſubſtantialem,quæ eſt verbum dei patris,quæ loquitur per ſapientiam:Ego ſapientia ex ore altiſſimi prodij primogenita.Iſtam ergo ſapientiam loquebantur Apoſtoli,quia ipſa loquebatur per illorum ora, & ipſam prædicabant illi.Sed ſi abſcondita erat, quomodo loquebantur illam Philoſophis?vtique & potentibus huius ſeculi erat abſcōdita,& illis erat manifeſtata per ſeipſam. Vnde ſequitur: *quam* ſapientiam,id eſt,Chriſtum, *prædeſtinauit deus* pater ſecundum humanitatem, *ante ſecula in gloriam noſtram* id eſt,ad glorificationem noſtrā,qui credidimus per illum,redempti & mundati à peccatis,vt glorificari mereamur adhuc.Igitur ante omnia ſecula prędeſtinauit deus pater hominem aſſumendum à verbo . vt eſſet verus filius dei,& nos per illū glorificaremur.Vnde Apoſt. in epiſtola ad Romanos ait:Qui prædeſtinatus eſt filiꝰ dei in virtute.Sequitur: *quam* ſapientiam *nemo principum huius ſeculi cognouit.* principes huius ſeculi dupliciter intelligendi ſunt in hoc loco.Prīcipes huius ſeculi,id eſt,Octauianꝰ,Tiberius,Herodes,Pilatus,ſcribæ,& phariſæi,ſacerdotéſque Iudæorum,non cognouerunt Chriſtum eſſe filium dei,quia videntes illum hominem eſſe,videntes eum fatigari,ſitire, eſurire,non putabant eſſe deum,vnde Petrus,Scio,inquit, fratres,quia per ignorātiam hoc feciſtis,ſicut & principes veſtri.Quid ergo?Si per ignorantiā ſerui occiderunt filium dei,nunquid immunes ſunt à peccato?Abſit vt peccatum eis non adſcribatur,quia per opera miraculorum poterant cognoſcere operatorē:quoniam niſi filius dei eſſet, nequaquam talia facere poſſet, quæ nemo ante eum alius fecit. Vnde ipſe dicit:Si non veniſſem,& locutus fuiſſem eis,& opera non feciſſem in eis,quæ nemo alius fecit,peccatum incredulitatis non haberent.Et quid ſequitur ? Nunc(inquit)excuſationem non habent de peccato ſuo.Et quamuis deum eſſe neſcirent,tamen quia rem impiam faciebant & iniuſtā,innocētem dānantes,nō erant neſcij:ideóq; rei tenentur.Alio modo principes huius ſeculi poſſumus intelligere aëreas poteſtates,dæmones videlicet,per hunc aerē diſcurrentes,de quibus ipſe dicit in epiſtola ad Epheſios:

Eccl.24. *Roma.1.* *Actu.3.* *Ioan.15.*

Non

Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, *Ephe.6.* ſed aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harū, contra ſpiritalia nequitiæ in cęleſtib⁹: de quorū principe dominus ait: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. &, venit princeps mundi huius, & in me nihil inuenit. Quamuis enim Marcus euangeliſta dicat de dæmonibus, Sciebant (inquit) illum eſſe Chriſtum: & ipſa dæmonia, ſubaudis dicunt: Scimus quia tu es filius dei, tamen nō veraciter poterant credere illum eſſe filium dei, videntes illum iterum poſt facta miracula eſurire, ſitire, fatigari. Sciebant quidem illum poſſe eſſe promiſſum in lege, ſed neſciebant quòd poteſtatem, quam in hoc mundo tenebant. per illum eſſent amiſſuri. & quòd tantæ potentiæ eſſet futurus. Quapropter ſubiungit Apoſtolus de vtroque ordine principum: *Si enim cognouiſſent*, ſubaudis principes huius ſeculi, illum eſſe filiū dei: *nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent.* Dominus gloriæ verbum dei patris eſt, per quod glorificatur de⁹ pater: quia per illud omnia fecit. Sed quærendum eſt ſtudioſiſſime, ſi gloria dei patris verbum eius eſt: quomodo ipſe dominus gloriæ qui ſpiritus eſt, potuit crucifigi? Chriſtus filius dei ex duabus ſubſtantiis cōſiſtit, diuina ſclilicet & humana in vnitate perſonæ. Diuinitas ergo verbi, quæ genita eſt à deo patre ante omnia ſecula, à tépore cōceptionis illius hominis, quem aſſumpſit in vtero virginali, in eodem homine pleniſſime manſit, & eadem gloria & poteſtas quæ erat in verbo, cœpit habitare in homine, & factus eſt ipſe homo gloria dei patris, ſicut ei de⁹ pater dicit: Exurge gloria mea de ſepulchro. Et non ſolum gloria dei patris eſt ipſe homo, ſed etiam deus eſt Si enim verbum caro factum eſt, id eſt ſi deus homo factus eſt, vtique & homo deus factus eſt. Et tamen hoc eſt diligentiſſime attendendum, quia licet Iudæi & principes huius ſeculi deū perſequerentur: tamen in forma ſerui crucifixus eſt ipſe, qui erat dominus gloriæ, & diuinitas impaſſibilis māſit. Videam⁹ ex hoc aliquā ſimilitudinē, Rutilāte ſole, & ex clara lampade fundente lumē, radius & ſplendor eius illuſtrat & perfundit arborem, dū ergo adeunt eandem arborem homines cum ſecuribus incidendam: nunquid erigendo & deponendo ſecures incidūt radios ſolis, licet arborem incidāt? Sic vtiq; ſicut impaſſibilis manet radi⁹ ſolis, licet ſemper videaī ferri ſuper arbo-

rem quam illuſtrat,ita illius diuinitas,quæ omnia implet, impaſſibilis manſit,quanuis ille quem replebat in cruce paſſionem ſufferret.Multa poſſent ex hoc dici,ſed iſta pauca dicta nobis ſufficiant,tenentibus firmiſſime,quia ſi dæmones Chriſtum eſſe filiũ dei cognouiſſent,qui dominus gloriæ eſt & maieſtatis,per quem deus pater glorificatur,nequaquam ad crucifigendum eum Iudæos ac milites Romanorum compellerent.ipſi enim illum crucifixerunt,qui ad crucifigendum ſuaſerunt,& ipſi principes Iudæorum & milites nequaquam illorum ſuaſionibus obedirent ad hoc vt crucifigerent,ſi filium dei eſſe veraciter crederent.Sed ſicut ſcriptum eſt in Iſaia, *Quod oculus* corporis *non vidit*; quia non eſt corpus neque color, *nec auris* corporis *audiuit*, quia non eſt ſonus, *nec in cor hominis* humana ſapiẽtis *aſcendit*: quia cor id eſt intellectus hominis illuc debet aſcendere, *quæ præparauit deus his qui diligunt eum*, id eſt qui eum non offendunt corde,verbo, & opere. *Nobis autem* Apoſtolis & credentibus in ſe, *reuelauit Deus per ſpiritum ſuum*, id eſt,ſpiritumſanctum,quod non reuelauit dæmonibus,neque philoſophis humana ſapientibus. *Spiritus enim* ſanctus qui eſt in nobis, *omnia ſcrutatur*, id eſt,omnia ſecreta inueſtigat,& non ſolum ſecreta cordium,ſed *etiam profunda* ſubaudis myſteria *dei* & præſcientiam illius, quia vnius ſubſtantiæ eſt cum patre & filio. *Quis enim ſcit hominum quæ ſunt* in corde *hominis*, *niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt?* ſubaudis nullus. & eſt ſenſus: Sicut quæ in homine ſunt,nemo ſcit niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt, *ita & quæ dei ſunt,nemo cognouit niſi ſpiritus dei*; & cui idem ſpiritusſanctus reuelare dignatur, *nos autem* Apoſtoli & credentes, *non ſpiritum huius mundi accepimus* id eſt, ſpiritum diuinationis & ſpiritum phitonicum, *ſed ſpiritum qui ex deo eſt*, id eſt ſpiritumſanctum, *& in doctrina ſpiritus loquimur* id eſt ſimplici ſermone, & ſicut ſpiritusſanctus nos docet interius cum miraculorum virtute, *ſpiritalibus* viris qui poſſunt penetrare quæ dicimus, *ſpiritalia* myſteria *comparantes*. Quod tunc fit quando capacioribus diuina committuntur myſteria. *Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus* Dei, id eſt quid gratiæ crux Chriſti conferat credentibus.Animalis homo dicitur,qui ſpiritum dei non habet,qui licet ratione à pecore diſtet,tamen

men ipſa ratione non bene vtitur,quia non putat aliquid eſſe poſt mortem,ſed ſecundum ritum animalium verſatur. Ideóque animalis dictus eſt ab anima,carnalis à carne,eo ꝙ totus ex anima cõſtet & carne. *Stultitia eſt enim illi*,ſubaudis quod audit de myſteriis dei. *& non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur*, id eſt,diſcutitur & diiudicatur. Et quia homo non poteſt intelligere quod audit, nec vult credere, à ſpiritalibus viris diiudicatur & condemnatur. Philoſophi mundana ſapientes, & hæretici apud Corinthios degentes, vt facilius animos auditorum peruertere poſſent,& à rectitudinis ſtatu deiicere, ſua praua dogmata honeſto ſermone poliebant. Ideóque dixit parumper ſuperius.Non loquimur nos in verbis doctis humanæ ſapiẽtiæ. Dicebant enim culto ſermone, quod humana natura non reciperet, vt deus comprehenſibilis & incorporeus homo fieri poſſet,& nec eſſe credibile, vt Virgo hominem ſine virili ſemine conciperet. aut poſt partum virgo eſſe poſſet,nec poſſe fieri,vt homo poſt mortem de puluere terræ reſurgat, & alia luculentiſsimo ſermone proferebant, & vt hoc credatur,ſtultum eſſe dicebant, ideo quia ipſi per humanam ſapientiam penetrare non valebant, *Spiritalis autem vir diudicat omnia*, id eſt, diſcernit & probat omnia quæ audit,videt,& cogitat: quid ſit verum & falſum, quid ſit bonum & malum: & cognoſcit vera eſſe quæ prædicamus,vel diſcernit omnia genera hominum carnalium. *Sup. codẽ.*

Ipſe autem à nemine iudicatur, id eſt, neque à ſpiritalibus viris ſuis ſimilibus, neque à deo damnatur vel reprehenditur. *quis enim cognouit ſenſum domini? aut quis inſtruxit eũ?* id eſt,quis hominum poteſt intelligere & penetrare intellectum & ſapientiã domini, quo omnia fecit? quis ſubaudis homo inſtruat & doceat ſiue corrigat ipſum dominum, & dicat, Hoc & illud non bene feciſti, ita debes corrigere iſtud,& ita meliorare illud? ſubaudis nullus. Inſuper magnificabit & laudabit ſenſum & intellectum domini atque potentiam, ſi cognouerit ab illo omnia eſſe facta, dicens eum ſapienter cuncta feciſſe. *Nos autem ſenſum Chriſti habemus*, id eſt, intellectum Chriſti habemus,& ſentimus vera de illo per ſpiritumſanctum illuminati, qui omnia nouit cum patre & filio. & eſt ſenſus. Ideo quia nemo poteſt penetrare intellectum & ſapientiam Dei, niſi ipſo

donante,idcirco nemo debet dubitare, quin iſta vera ſint, quæ dicimus de natiuitate & humanitate Chriſti,quia nos ſpiritumſanctum habemus.

CAPVT III.

T ego fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus,tarditate ſenſus veſtri,non mei præpeditus. *nondum enim poteratis*,ſubaudis myſteriū diuinitatis Chriſti capere.Ne illi dicerent, modo poſſumus,ſubdidit: *Nec nunc quidē poteſtis.* in futurum tamen deo donante poteritis. Ideóque quia non poteratis capere,addo: *lac vobis potum dedi,non eſcam*.i. ſimplicē doctrinam de humanitate Chriſti,non ſolidū cibum de diuinitate Chriſti.& myſterio trinitatis. *Cum enim ſit inter vos zelus & contentio*,zelus,id eſt,inuidia & contentio de variis baptiſmatibus, *cum dicit vnus:Ego quidem ſum Pauli* baptiſmate baptizatus,& eius filius ſum, *alius autem,Ego Apollo,nónne homines eſtis*?id eſt,nónne carnaliter ſapitis?Fidelium Apoſtolorum nomina pro falſorū ponit ob cauſam ſupra memoratam. *quid eſt Apollo? quid verò Paulus?*ſubaudis nihil per ſe,cōparatione Chriſti,& ipſe exponit quid ſint. *Miniſtri*(inquit)*eius cui credidiſtis.* ideóque non poſſumus dimittere peccata in baptiſmate, quod Chriſtus proprie ſibi retinuit.Ille miniſtrat qui recte prædicat. *& vnicuique* ſicut cōuenit,miniſtrat:*ſicut dominus* miniſteriū*dedit.Ego plantaui*, prædicando vobis fidem. *Apollo rigauit*, id eſt baptizauit & tinxit corpora,*ſed deus incrementum*,id eſt,augmentū dedit mihi prædicanti,& Apollo riganti, quia ego fidem exterius prædicaui,deus firmauit eam in cordibus audientiū, & multiplicauit numerum credentiū: & Apollo tinxit corpora,ſed deus peccata dimiſit.Deus omnia ex ſe & à ſe habet,nos autem & ex illo & ab illo. *Itaque neque qui plātat*, id eſt,prædicat, *neque qui rigat*,id eſt, baptizat, *eſt aliquid* comparatione dei:quia non poteſt fidem infundere,neque peccata dimittere,ſi deus auxilium non dederit. *Qui autē plantat,& qui rigat,vnum ſunt*, id eſt vnius miniſtri & ſerui ſunt & vnius naturæ, quia homo iſte & homo ille in perſonis quidem duo ſunt, ſed in natura & officio vnum.

Vnuſ-

Vnuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundum laborem ſuum,id eſt,qui prædicat, maiorem: & qui baptizat, minorem. Similiter intelligitur de omnibus hominibus, quia vnuſquiſque ſecundum qualitatem laboris accipiet quantitatem muneris. *Dei enim ſumus adiutores.* In græco melius habetur. Dei operis participes ſumus. Deus operatur fidē in prædicatione,& ſoluit peccata in baptiſmate: cuius operis participes & adiutores ſunt qui prædicant, & baptizandorum corpora mergunt. *Dei agricultura eſtis.* Ager eſt hic mundus,id eſt,eius habitatores, quorum corda excolit per prædicatores ſuos. Nam ſicut ager vomere & ligone excolitur à cultore,ita vomere prædicationis excoluntur corda auditorum, vt ſementum fidei & prædicationis recipiant,& fructum bonorū operum reddant. *Dei ædificatio eſtis*.quia ipſe vos in ſua fide per noſtram prædicationem ædificat.vt ipſum in corde retineatis. *Secundum gratiam dei*, id eſt,ſecundū ſapientiam, *quæ data eſt mihi* præ omnibus Apoſt. *Vt ſapiens architectus fundamentum poſui.* Architectus dicitur princeps in ſtructura domus. Sapiēs architectus eſt,qui eius à quo inſtructus eſt voluntatem & authoritatem imitatur,ſicut fecit Paulus Chriſti doctrinā imitādo, non alia prædicans quā quæ ab ipſo percipiebat,& in mente videbat. Vel, Sapiens architectus eſt,qui ſuper harenam fundamentū non ponit ſuū,ne ſit infirmū, nec ſuper vacuā terrā. Similiter Paulus vt ſapiens architectus, fundamentum poſuit:quia Corinthiis ipſe primum prædicauit. Nullus enim ante ipſum fundamentum fidei in illis locauerat. *alius autem* bonus aut malus ædificator vel operator, *videat* & conſideret *quid ſuperædificet*,vt ſecundum firmitatē fidei ſiue fundamēti procedant parietes.i. bona opera. *Fundamētum enim aliud nemo poteſt ponere,præter id quod poſitū eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* Fūdamentū appellat in hoc loco fidem Chriſti Ieſu. Quæ bono fundamento cōparatur, quia ſicut in domo primū fundamentū ponitur,ac deinde parietes eriguntur: ita primum fides collocanda eſt in cordibus auditorum,ac deinde bona opera debent ſurgēdo apparere. Et ſicut domus ſine fundamento ſi fuerit: vel ſi fundamentum infirmū & nō ſolidum habuerit, non poteſt ſubſiſtere,vt non corruat impulſa à ventis & imbribus:ita opera non poſſunt eſſe bona neq; deo accepta ſine fide perfe-

cta:quia ſine fide impoſsibile eſt deo placere,& ſicut dom*
firmum fundamentum habens immota permanet, ita qui-
cunque veram ſyncerißimámq; fidẽ habuerit,inter aduer-
ſa & proſpera huius ſeculi firmiter permanebit,quia iuſtus
ex fide viuit.Sed ſicut fundamentum ſine ſtructura parie-
tum nihil vtilitatis habet,ita quicunque fidẽ ſine operibus
habere videtur,nô ideo perfectus habebitur, quia fides ſi-
ne operibus mortua eſt. Quapropter exornanda eſt bonis
operibus,vt quod corde credimus,confiteamur,ore,& bo-
na opera ſectando,ſtudeamus decorare. Fundamẽtum er-
go aliud nemo philoſophorum, nemo pſeudoapoſtolorũ,
nemo hæreticorum poteſt ponere , præter id quod poſitũ
eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus: quia alium deum nemo poteſt
prædicare,quàm illum quem nos prædicamus:neque aliam
fidem quã illam quam annunciamus, & quę in cordibus ve
ſtris eſt.i.fides Chriſti Ieſu.Bene autem dicit Chriſtum Ie
ſum fundamentũ eſſe,quia quicũque fidem eius habent, in
illorum vtique cordibus habitat ipſe . Ideóq; nemo poteſt
aliud fundamentũ ponere in cordibus fidelium,quã funda
mentum fidei Chriſti: quoniã ſi aliam fidem cœperit præ-
dicare,à fidelibus non recipietur: & ſi quis illius doctrinã
& errorem ſuſceperit,iam non erit fundamentum,ſed po-
tius deſtructio domus. *Si quis autem ſuperædificat ſupra fun-
damentum hoc*,id eſt,ſupra fidem Chriſti, *aurum*,id eſt,do-
Pſal.40. ctrinàm ſanctam,& rectum ſenſum, *argentum*, id eſt,elo-
quia diuina,de quibus dicit Pſalmiſta Eloquia domini elo-
quia caſta,argentum igne examinatum, *& lapides pretio-
ſos*,id eſt, diuerſa genera virtutum : quoniam ſicut lapides
boni inſolubiles ſunt ab igne,ita & illa æternaliter perma
nent,nec conſumentur ab igne in die iudicij . Si quis autẽ
ſuperædificat *ligna,fœnum,ſtipulam*,id eſt , prauam doctri-
nam & mala opera, *vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit*, . in
die iudicij . Sicut ergo per aurum ſenſum perfectum , per
argentum eloquia incorrupta,per lapides pretioſos qui ab
igne non liqueſiunt,virtutes intelligimus:ita per ligna,fœ
num,ac ſtipulam , praua doctrina & mala operatio accipi
poteſt . Aliter , Per aurum & argentum & lapides precio-
ſos , poſſumus intelligere bona opera virtutéſque præcla -
ras:per fœnum verò,lignum,ſtipulam,leuia peccata , ſicut
eſt otioſus ſermo,riſus inhoneſtus,& cætera talia. Per plũ-
bum

bum verò & ferrum atque ſtannum, quæ ſancti doctores addunt, grauia & immaniſsima peccata, quæ à regno cœlorum ſeparant. Igitur ſicut aurum & argentum & lapides pretioſi igne probantur: & tamen non conſummuntur: ita in die iudicij qui habuerint bona opera & bonam prædicationem, licet per ignem tranſeant, tamen nullam pœnam neque læſuram ſuſtinebunt. Qui verò habuerint leuia peccata, tranſeundo per ignem expiabuntur: quia conſumentur ibi ſicut fœnum vel ſtipula, ſiue vt ligna comburētur ab igne: tamen ipſi non remanebunt in igne, ſed mundati & probati aſcendēt ad dominū. At qui habuerint grauia peccata, quæ à regno cœlorū ſeparant, & quæ Apoſtolus commemorat alibi, inquiens, Adulterium, fornicationē & homicidium, & cætera talia, ſicut ferrū & plumbum ſiue ſtannum liqueſiunt quidē, ſed non deficiunt per ignem: ita illi pondere peccatorū grauati, remanebunt in igne, & ſuſtinebunt pœnas non deficientes. *Dies enim domini declarabit*, id eſt dies iudicij & vindictæ domini manifeſtabit omnia opera hominum: *quia igne reuelabitur*, id eſt, cum igne demonſtrabitur ipſa dies. Tradunt doctores, ꝙ quantum ſpatium aëris occupauit aqua in diluuio, quæ omnes mōtes tranſcendit, & (vt philoſophi definiūt) vſque ad circulū lunæ peruenit, tantū ſpatiū occupabit ignis in die iudicij. In quo probabuntur electi ſicut aurum: & quorundā leuia peccata conſumentur, impiis ibi remanētibus. Dicit enim beatus Effrem: quia tantus terror inuadet omnes in die illa, & bonos & malos, dum viderint infernum ardentem, & dominum Ieſum cum maieſtate & gloria venientem ad iudicium, vt ſi immortales iam non eſſent effecti, iterum morerentur. Quo timore etiam leuia peccata ſanctorum purgabuntur, ſicut dicitur: Videntes autem angeli purgabuntur. Angeli hic appellantur electi. *& vniuſcuiuſque opus quale ſit*, vtrum bonum an malum, *ignis* ille probabit.

Si cuius opus manſerit, quod ſuper fidei fundamentum *ædificat, mercedem* æternæ retributionis *accipiet*. De illis modo loquitur, qui ædificant ſuper fidei fundamentum bona opera, quæ deſignantur per aurum & lapides ſiue argentum, quæ manebunt, quia non conſumentur ab igne, ſed potius probabuntur, ſicut probatur aurum. *ſi cuius opus arſerit* in igne, qui leuia peccata habuerit, quæ velut ſti-

pula conſummentur, *detrimentum patietur.* id eſt, pœnas ſuſtinebit, dum cœperint illa probari & conſumi, licet ipſe patiatur, ſicut ſequentia manifeſtant. *ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem,* ſubaudis tranſiens, & ab igne purgatus & expiatus. Nam & in hac vita electi aduerſitatibus & infirmitatibus probantur in modum auri & argenti ab igne, ſicut tres pueri & ſancti martyres, necnon etiam & beatus Iob. Qui verò leuia peccata attrahunt, purgantur ab illis, quia tribulationibus incendũtur in hoc ſeculo, vel poſt mortem in igne purgatorij, vel alia afflictione, orationibúſque hominum expiantur. Tamen quod ſine illicito amore non habuerunt, vtique ſine vrente dolore nõ perdent. Qui verò plumbum coaceruant ſibi, plerunque in hoc ſeculo incipiunt cruciari, & ex parte pati, quæ in futurum plenius paſſuri ſunt. *Neſcitis quia templum dei eſtis?* id eſt, habitatio ſpirituſſancti, & quòd *ſpiritus dei habitat in vobis?* A tempore baptiſmatis incipit habitare in nobis ſpirituſſanctus: & templum illius ſunt omnes angeli & omnes iuſti. *Si quis autem templum Dei violauerit,* id eſt, ſi quis ſeipſum corruperit peccando, vel alios praua doctrina: ſicut pſeudoapoſtoli, vel quemlibet prauo ſuo exẽplo: *Diſperdet illum deus,* de numero fidelium ſuorum, & cœtu electorum, ſicut latro vel homicida, ſiue quilibet reus à bonis ſententia iudicis diuiditur: & malus tortorũ in carcerem mittitur. *Templum enim dei,* id eſt templum ſpirituſſancti, patris, & filij, *ſanctum eſt, quod eſtis vos.* ideo non debetis illud violare. Fideles alloquitur, in quibus deus per fidem & dilectionem habitat. *Nemo vos ſeducat,* id eſt, nemo falſorum hominum blandiendo decipiat vos. *Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo,* id eſt, apud ſeculares homines, *ſtultus fiat,* ſtultam deputans tẽporalem ſapientiam, deponat illam, *vt ſit ſapiens,* apud deum in futurum. Hoc dupliciter poteſt intelligi, & diſtingui hoc modo: Si quis vult veram ſapientiã habere, hic diſtingue, in hoc ſeculo ſtultus fiat, id eſt hoc credat de Chriſto, quod ſapientibus huius ſeculi ſtultum videtur. Aliter: Si quis videtur ſapiens eſſe in hoc ſeculo, & ſubinferendũ, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens apud deũ: qui potuit agere quod humana ſapientia denegabat. *Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud deum.* Sapientia huius mundi eſt, qua negatur

ceu

deus abſque coniuge filium genuiſſe. *Scriptum eſt enim* in Iob, in verbis Eliphaz. *Comprehendam*, id eſt mendaces *Iob. 5.* oſtendam, *ſapientes*, philoſophos videlicet, *In aſtutia eorum*, cum filium meum ex virgine naſci fecero. *Nemo itaque* veſtrum ô Corinthij, *glorietur in hominibus*, vt illius nomine ſe velit appellari, à quo baptizatus eſt, ſicut Donatiſtæ à Donato, Appollinariſtæ, & Manichæi. *Omnia enim veſtra ſunt*, ſi vos dei eſtis, omnia dei veſtra ſunt. Quæ omnia? *Siue Paulus*, ſubaudis miniſter veſter eſt, *ſiue Cephas*, miniſter veſter eſt, non dominus. Forſitan veniens Romam Petrus per Corinthios tranſitum fecit. *Siue mundus*, ſubaudis veſter eſt, quia propter vos factus eſt, vt vtamini bene his quæ in mundo habentur, & vt credatis illum per verbum dei eſſe factum. *Siue vita*, ſubaudis præſens, in qua oportet bonum operari, veſtra eſt, ſi ita viuitis vt deo placeatis. Vel veſtra eſt in hoc quia in veſtra eſt poteſtate. vtrum pro dei nomine illam velitis ponere: *ſiue mors*, ſubaudis veſtra eſt, vt ſi vultis pro deo moriamini temporaliter, & viuatis æternaliter. *Siue præſentia*, ſubaudis bona & commoda, veſtra ſunt, vt pauperibus ea diſtribuatis, à quibus recipi mereamini, & de cætero viuatis & veſtiamini: *ſiue futura* gaudia veſtra ſunt, vt bene conuerſantes in hoc ſeculo, ad ea poſsidenda quandoque perueniatis. *Omnia enim*, quæ dixi, & quæ facta ſunt, *veſtra ſunt*, id eſt ad veſtram dignitatem & vtilitatem creata ſunt: *vos autem Chriſti* ſemper eſſe ſerui debetis, duobus modis: vel quia per illum qui eſt verbum dei patris, cum non eſſetis, creati eſtis, vel cum perditi eſſetis, per illum redempti eſtis. *Chriſtus autem dei* ſubaudis filius eſt, & ab illo habet eſſe, tam ſecundum diuinitatem, quàm ſecundum humanitatem: qui ante omnia ſecula ab illo eſt genitus, & ab illo habet originem, & in fine temporum ſecundum humanitatem ab illo factus eſt.

CAPVT IIII.

S*Ic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum dei.* Corinthij poſtquam per prædicationem apoſtoli venerunt ad fidem, quidam illorum ſeducti à pſeudoapoſtolis, non ſentiebant de illo quantum dignum erat, quaſi non tantæ dignitatis &

gratiæ eſſet,eo quòd à domino per præſentiam carnis nõ eſſet vocatus, quantæ Petrus aliiſque Apoſtoli, qui eum ſunt ſecuti, & eius prædicationem audierunt. Dicebant etiam illum ſeductorem,&,falſæ doctrinæ prædicatorem, honorantes amplius pſeudoapoſtolos, ſeductores ſuos, qui eis blande loquebantur,quàm illum,qui veritatẽ prædicans eorum vitia redarguebat. Quod vt apoſtolo manifeſtatum eſt, inter cætera iſta ſcripſit, quæ hic dicuntur, oſtendens hoc debere intelligi de ſe & ſentiri, quòd deus illum ad apoſtolatus dignitatẽ elegerat,inquiens:Sic nos, me & Barnabam, & Soſthenem,exiſtimet homo, Corinthius,vel alius quilibet ,vt miniſtros Chriſti: ac ſi diceret aliis verbis: Nolite ô Corinthij nos deſpicere ac ſpernere, eo quòd nos à domino non ſumus vocati cum Petro aliiſque Apoſtolis: quia non alia prædicamus ego & Barnabas,quàm quæ illi prædicant: & qui illos in terra poſitus adhuc mortalis vocauit, atque ad gratiam apoſtolatus accerſiuit, & eadem mihi reuelauit de cœlo,quæ illos docuit in terra. Nec rogo vt me Barnabam ſimiles Chriſto exiſtimetis, ſed vt miniſtros Chriſti,qui vobis euangelium eius miniſtrauimus. Miniſter Chriſti eſt, qui præceptum illius ſeruando, imitatur illum, ſicut ipſe dixit:

*Ioan.*12. Qui mihi miniſtrat,me ſequatur.Ille etiam miniſter Chriſti eſt,qui eius euangelium prædicando aliis miniſtrat: ſicut Paulus,qui & ſeruabat vel prædicabat & miniſtrabat. Chriſto etiam miniſtrat, qui bona temporalia pro amore eius pauperibus erogat, quod idem apoſtolus adimplebat, non de alienis pauperes ſuſtentando:ſed de hoc quod labore manuũ acquirebat. Quod autem ſequitur. *Et diſpenſatores myſteriorum dei*,& vt quidam codices habent,miniſteriorum dei,melius eſt dicere myſteriorum dei, quia ſi dixerimus miniſteriorum, erit ſenſus, quaſi tantummodo ad diſponendos & ordinandos gradus eccleſiaſticos ſint vocati:epiſcopos videlicet,presbyteros,diaconos, cæteróſq; ordines,qui & miniſteria eccleſiaſtica appellantur. Cum verò dicimus diſpenſatores myſteriorum, intelligimus illius electos ad diſpẽſanda ſuis auditoribus myſteria & ſacramenta veteris nouique teſtamenti,quamuis & ordines

Luc. 14. eccleſiæ,ſicut alij apoſtoli,ita & ipſi ordinauerint. Diſpen-

*Matt.*12. ſatores ergo fuerunt,quia ſicut aliquis paterfamilias elegit

diſpen-

diſpenſatorem in domo ſua, qui conſeruis ſuis ſecundum ſuam voluntatem ſingulis illorum bona ſua diſtribuat, quibuſdam amplius, quibuſdam minus, & quibuſdã hora tertia, quibuſdam nona: ſic Chriſtus elegit Paulum, & reliquos, qui myſteria euangelij ſui ſecundum qualitatem auditorum diſtribuerent, perfectis videlicet, & qui capacioris ſenſus intellectuſque erant, alta ac profunda myſteria de diuinitate omnipotentis dei committerent, ſimplicioribus verò ſimpliciora, quæ capere poſſent. quod vtrunque idem egregius prædicator agebat, ſicut ipſe dixit, Sapientiam (inquit) loquimur inter perfectos. Et quid dicit eiſdẽ Corinthiis in hac epiſtola? Tanquam paruulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, non eſcam. Iſtorum myſteriorum diuinorum diſpenſator erat iſte, ideóque ſe volebat haberi à ſuis auditoribus quod erat, id eſt miniſter Chriſti, & diſpenſator ſacramentorum eius, in quo non verba tantum, ſed virtus fulgebat. *Hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur.* Licet quidam hunc verſiculum interrogatiue velint legere, tamen ſecundum beatum Auguſtinum potius eſt affirmatiue legendus, ſicut ſequens manifeſtabit ſenſus: Hic, id eſt in præſenti ſeculo, quæritur & conſideratur à deo, vt fidelis diſpenſator quis inueniatur inter diſpenſatores alios, ſicut ego ſum & Barnabas. Pſeudo igitur apoſtoli qui vos decipiunt, nõ ſunt fideles diſpẽſatores: quoniam à fide & doctrina Chriſti diſcordãt. Nã in hoc erant infideles diſpenſatores, quia adulterabãt verbum dei & fraudabant. Paulus autem fidelis diſpenſator erat, quia ſicut ex deo coram deo loquebatur. Ille etenim fidelis diſpenſator euãgelij eſt, qui nõ alia prædicat, quàm quæ in euangelio habentur, ſine errore videlicet & mendacio: & qui non quærit ſuam gloriam, vt ipſe laudetur ab auditoribus ſuis, ſed vt deus glorificetur per illos: & qui nõ pro lucris temporalibus, & vt ventrem ſuum impleat, prędicationi inſiſtit, ſed vt à domino præmiũ ſui laboris percipiat. Igitur ſi euangelium per malos non diſpenſaretur, nequaquam dominus diceret: Quæ dicunt bona, facite: & quæ faciunt mala, facere nolite. Rurſus, ſi per bonos non diſpenſaretur, nequaquam Apoſtolus alibi diceret: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Multi ergo diſpenſatores ſunt, per quorum miniſterium peruenitur ad æternã

1. Cor. 3.

Matt. 13.

ſalutem. Sed quæritur á deo inter diſpenſatores in præſenti, vt fidelis quis inueniatur, videlicet vt quod prædicat ore, operibus exornet. *Mihi autem pro minimo eſt, vt á vobis iudicer, aut ab humano die.* Pſeudoapoſtoli atque philoſophi & quidam Corinthiorum ſeducti ab illis, diiudicabant ſeu deridebant Paulum, eo quòd non diſcreparet á prædicatione Petri & aliorum apoſtolorum, ſimpliciter & ruſtice prædicans, dicentes, Si Petrus, Andreas, Iacobus, & Ioannes, qui piſcatores fuerunt, ruſtice prædicabant, & non ſcolaſtice, non eſt adeo mirum: quare autem Paulus imitator illorum ruſtice, & nō philoſophice ſiue dialectice diſputet, qui doctor legis extitit, hoc mirum eſt. Non eſt ergo aliud, niſi quia magus & ſeductor eſt: vt qui ante non potuit perſequendo Chriſtianos perdere, ſaltem ſeducendo ſua prædicatione falſa decipiat, fingens ſe ſocium eſſe Petri aliorúmque apoſtolorum. Aliter enim prædicat exterius, atque aliter agit interius in occulto. Sed Apoſtolus non curans de eorum detractionibus & irriſionibus, ſciens pro certo quia nihil nocent homini aliena verba, quem propria non maculat conſcientia, ſubintulit, inquiens: Mihi (inquit) pro minimo eſt, id eſt, pro nihilo duco, & non eſt mihi cura, ſi iudicer, id eſt ſi detrahar & irridear á vobis, vel damner, qui legibus diuinis debúeratis vti, aut ab humano die, id eſt ab illis qui humanis legibus vtuntur, & humanis laudibus & fauoribus delectantur, loquentes & prædicantes philoſophice, vt ab omnibus laudentur: quia neque contra leges diuinas, neque contra humanas aliquid perpetro. Humanas leges vel laudes, dici comparat, quia illi habentur & videntur clari & iucundi, qui in illis edocti ſunt: & qui ab hominibus extolluntur. *Sed neque meipſum iudico*, id eſt neque meipſum reprehendo in aliquo contra leges diuinas aut humanas egiſſe, quia nulli vicio ſubiaceo. Quare? *Nihil enim* ſubaudis mali, *mihi conſcius ſum*, id eſt nullius criminis malum in me recognoſco, poſtquam per gratiam Chriſti expiatus ſum ab omnibus peccatis originalib⁹ & actualibus. Et eſt ſenſus: Si ego meipſum irreprehenſibilem inuenio, qui melius meipſum noui quàm vos, quomodo poteſtis diiudicare conſcientiam meam? quomodo poteſtis examinare quo animo & intentione facio quicquid facio, maxime cum nemo ſciat hominum

Infra co.

num

num quæ ſunt in homine, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Fœlix cõſciẽtia, quæ ita ſecure de ſe audet loqui. Et ne videretur apoſtolus præſumptiue ac ſuperbe talia fateri, ſubiunxit. *Sed nõ in hoc iuſtificatus ſum*, ſubaudis apud me, vel apud deum, ac ſi diceret aliis verbis: Licet ego in me nihil mali nihílque reprehenſione dignum inueniam, vt quidã mihi detrahant iniuſte, quidam extollant ſuis fauoribus: tamen non ideo iuſtificatus ſum apud me: neque iuſtificatum eſſe credo per hoc apud deum, quia neſcio vtrum placeant ei quæ ago, aut qualiter ea accipiat, qui melius cognoſcit quid ſit in me quàm ego: quoniam & ſi in maximis operibus peccatorũ nõ deliqui, ſaltẽ in cogitationibus deliqui & peccaui. Melius quidem ego memetipſum cognoſco, quàm vos qui me diiudicatis & detrahitis: & melius deus quàm ego. Vnde & ſequitur: *Qui autem iudicat me, dominus eſt*. Non ideo bona eſt conſcientia mea, quia laudat me aliquis: neq; ideo mala, ſi vos illam diiudicatis. Quid enim iudicatis vel damnatis quod non videtis? Ille debet alium reprehendere, qui aliquid reprehenſibile in eo videt, quod eius oculos offendit. Vos autem nolite me iudicare & detrahere quaſi ſeductorem & ruſticum, aliúdq, oſtentantem exterius, & aliud operantẽ interius, quia dominus iudicat me, id eſt diſcernit & probat cauſam meam, & conſiderat actus meos, qui nouit non ſolũ de operibus, ſed etiã de cogitationibus iudicare. Quantum enim poſſunt homines de alio iudicare, plùs homo vtiq; de ſeipſo: ſed deus plus de homine, quàm homo de ſe. Tanta profunditas eſt in homine, vt lateat plerũq; hominem in quo eſt. Quanta profunditas infirmitatis latebat in Petro, quando quid intus in ſe ageretur neſciebat, & ſe cũ domino, vel pro domino moriturum temere promittebat? Nã hoc illi Chriſtus prænũtiabat, quod ipſe in ſe ignorabat. *Itaque*, ſubaudis, quia neſcitis quid ſit in homine, & dominus eſt qui diſcernit & iudicat me, *nolite ante tempus iudicare, quoaduſque veniat dominus* ad iudicium. De apertis rebus quæ cognoſci poſſunt quo animo fiant, permittitur nobis iudicare. Verbi gratia: Sicut eſt homicidium, adulteriũ publicũ, fornicatio, & cætera talia. Cuiꝰ authorẽ criminis nõ aliter permittitur nobis dãnare, ſecũdum authoritatem ſanctorũ patrũ, niſi aut confeſſus, aut cõuictus fuerit teſtibus. De his verò, de qui-

bus dubium & incertum eſt quomodo omnia fiant, ſicut eſt de abſtinentia & ieiunio, quando plerique hominum dicũt ſe non poſſe abſtinere à vino & carnibus, & quòd non poſſint ieiunare, non eſt noſtrum iudicare, nam poſſunt & bono animo & malo fieri: ſicut & de cogitationibus & de his quæ in occulto fiunt: quæ licet dicantur, non tamen per approbationem patent, ſed debemus domini iudicio reſeruare: quia ſi quis de his iudicat quæ incerta habentur, omnipotenti deo quantum in ſe eſt, conatur auferre iudiciũ. Plerunque tamen noſtra credulitas in his fallitur. Pertinet autem ad nos, ne pernicioſa opinione fallamur: vt quià nõ poſſumus hominum indagare conſcientiam, de rebus incognitis iudicium temere non proferamus. hoc eſt vt ille vel ille homo, vtrum ſit impudicus pudicúſve neſciamus, odio habeamus impudicitiam, & pudicitiam diligamus: tamen præſumptuoſe ſententiam non proferamus, neque aliorum criminum narratores ſimus. Et ſi illum vel illum iniuſtum eſſe iuſtúmve neſcimus, amemus iuſtitiam, iniuſtitiam deteſtando: non tamen iudicium proferendo, quoadusque veniat dominus ad iudicium, *qui & illuminabit* id eſt, manifeſtabit, denudabit, reuelabit *abſcondita*, ſuſ bdis opera *tenebrarum*, quæ ad tenebras perpetuas ducunt hominem. vel abſcondita opera tenebrarum dicit, quæ in occulto fiunt à bonis & malis. & non ſolum opera reuelabit, ſed etiam manifeſtabit *& conſilia cordium* bonorum & malorum. Cui ergo reuelabit opera & cogitationes, ſiue conſilia cordium? Secundum quod beatus Auguſtinus dicit, ſingulis electis manifeſtabit opera & cogitationes omnium electorum: nec erit quod ſuis non aperiat amicis, & abſcondat alienis, vbi nullus erit alienus. ſimiliter credendum eſt omnia opera & conſilia reproborũ patere ad contumeliam & verecundiam illlorum. nam modo quandiu non vides cor meum, & non video cor tuum, nox eſt. Non enim ſcimus mortales corda mortalium. lux autem per quam manifeſtabuntur iſta omnia ipſe deus eſt, qui eſt vera lux. videamus quid ſubiungat Apoſtolus: *& tunc* (inquiens) cum dominus manifeſtauerit omnia opera abſcondita & cordium conſilia, iuxta quod dicitur per prophetam, Ecce ego ad hoc veni, vt opera & cogitationes congregem ſingulorum. *Laus erit vnicuique à deo*, Non omnium

mnium hominum laus erit, ſed vnicuique bona opera & conſilia ſeu cogitationes habenti, quoniam tunc laudabiť *Mat.13.* iuſtus, audiens à domino: Euge ſerue bone & fidelis, intra *Ibidem.* in gaudium domini tui. &, Venite benedicti patris mei, per *Mat.11.7.* cipite regnum vobis paratum. Vituperabitur quoque iniuſtus, accipiens ſententiam: Mittite eum in tenebras exteriores. &, Ite maledicti in ignem æternũ. A qua maledictio ne qui fuerint alieni & excluſi, fœlices regnabũt cum deo. *Hæc autem fratres*, id eſt, nomina falſorum Apoſt. *transfiguraui* id eſt, transtuli *in me, & Apollo propter vos*, videlicet ne vos ad inuidiam & detractionem prouocarem, *vt in nobis diſcatis*, ſubaudis humilitatem, *ne ſupra quàm ſcriptum eſt, vnus aduerſus alterum infletur pro alio.* Concatenatio eſt huiuſmodi, vt à nobis diſcatis humilitatem, ne infletur id eſt, ne ſuperbiat vnus aduerſus alterum pro alio ſupra quàm ſcriptum eſt, id eſt, ſicut iam ſupra ſcriptum eſt, quod non debeatis agere, videlicet ne vnus Donatiſta infletur pro alio, id eſt, pro Donato à quo baptizatus eſt, aduerſus alterum, id eſt, Nouatianum, dicens ſe à ſanctiore homine & meliori baptiſmate eſſe baptizatum. Et iterum Nouatianus contra Donatiſtam pro alio, pro Nouato videlicet, à quo eſt baptizatus, dicens ſanctius eſſe baptiſma Nouati, cuius baptiſmate ipſe eſt baptizatus: Meliori, inquit, baptiſmate ſum baptizatus quàm tu, quia melior eſt Nouatus Donato. *quis enim te diſcernit?* ſubaudis fidelem eſſe ab infideli, doctum ab indocto, id eſt, quis te facit meliorem illo; cui non donauit quod tibi donauit? Vel quis fecit te meliorem ò Donatiſta, quàm ſit Nouatianus, donando tibi virtutes quas ille nõ habet? Dedit tibi hoc donum Donatus, an Deus? Vtique deus donis ſuis & gratia hoc facit, dans vni quod habet alter. *Quid autem habes* donorũ diuinorũ, *quod non accepiſti?* ſubaudis à deo, *Iam ſaturati eſtis*, ſubaudis diuinis myſteriis: *iã diuites facti eſtis* in omni verbo & doctrina & abundantia bonorum operum. *ſine nobis regnatis* ſecuri de præmio. Ironice eſt legendum hoc, & per contrarium: quia non erant illi qui ſeducti fuerant à pſeudoapoſtolis, ſaturati diuinis myſteriis, neque diuites, neque regnabant ſine illis. Hoc autem quod ſequitur, optatiue atque affirmatiue eſt proferendum: *& vtinam regnetis* modo, *vt & nos vobiſcum regnemus.* Illi in præſenti ſeculo regnant cum deo,

qui talia opera agunt,pro quibus iā ſecuri ſunt de præmio æternæ vitæ,& qui cum deo regnaturi ſunt,ſicut Apoſtoli & ſancti martyres. *Puto enim quòd deus nos Apoſtolos,* me & Barnabam.Soſthenem & reliquos,qui vobis prædicauimus , *nouiſſimos oſtendit, tanquam morti deſtinatos,* id eſt quando miſit nos ad prædicandum vobis euangelium,morti deſtinauit,quoniam veſtra incredulitas & ferocitas nos interficiet.Ideo dixit nouiſſimos,quia poſt duodecim Apoſtolorum vocationem,& poſt domini aſcenſionem,ipſi vocati ſunt & electi, *quia ſpectaculum* id eſt ridiculum ſiue irriſio vel pro miraculo, *facti ſumus mundo & angelis,* videlicet immundis ſpiritibus & malis, *& hominibus,* qui gaudent de malis atque tormentis quę patimur pro vobis. Spectaculum dicitur à ſpectando , id eſt videndo , contemplando,quod & theatrum dici poteſt : erat enim locus in ciuitatibus,vbi exercebantur ioca regalia , & vbi decollabantur rei,& plerunque innocentes, vt erant ſancti martyres:ad quem confluebat omnis populus,ad videndum ea quæ ibi agebantur. *Nos ſtulti propter Chriſtum:* ſicut vos putatis,quia non contradicimus mala inferentibus,& malum pro malo non reddimus, *vos autem prudentes in Chriſto,* ſicut vobis videtur , quia ſic vultis eſſe Chriſtiani , vt prudentiam mundi non amittatis.& magna vultis ſentire de Chriſto infirma denegantes. *Nos infirmi,* quia noſtras iniurias non vindicamus, *vos autem fortes,* qui viribus propriis reſiſtendum putatis. *vos nobiles,* de nobilitate generis gloriantes: *nos ignobiles,* vt vos putatis.Hæc omnia per contrarium intelligi debent,& ironice proferenda ſunt:quoniam quod videtur denegare,hoc affirmat: & hoc denegat, quod affirmare videtur,quaſi diceret:Nos prudentes,vos ſtulti,nos fortes qui aduerſa huius mundi ſuſtinemus pro Chriſto:vos infirmi qui talia & ſimilia non audetis ſuſtinere.Nos nobiles de genere patriarcharum deſcendentes,vos ignobiles,id eſt,ſine nomine dignitatis, de genere gētilium idola colentiū, *vſque in hanc horā,*id eſt, vſque ad pręſens tēpus *& eſurimus.* longam famē & nuditatem & penuriā Paulus pertulit,qui iuuenis vocatus , vſque ad ſenectutem in his perdurauit. *& colaphis cedimur,* id eſt, pugnis,quib⁹ omnia genera tormentorū deſignātur. *& inſtabiles ſumus,*qui pellebantur de loco in locum.effugabātur

de

de ciuitate in ciuitatem: *& laboramus operantes manibus noſtris.* Laborabat Paulus ſcœnofactoria arte à prima hora vſque ad quintam, & à quinta prædicationi vſque ad deciman inſtebat, quoniã nolebat à Corinthiis aliquid accipere, neq; ab aliis auditorib⁹, vt libere potuiſſet eorũ vitia redarguere & corripere. *Maledicimur.* id eſt, blaſphemamur ab infidelibus, quaſi magi, malefici, atque ſacrilegi, *& benedicimus,* prædicando illis Chriſtum: *blaſphemamur,* qua ſi ſeductores, *& obſecramus,* ſubaudis vt libere audiãt doctrinam domini, quam illi deteſtantur velut blaſphemiam: petimúſq; vt dent nobis locum reddendæ rationis, quo manifeſte probemur non eſſe tales quales blaſphemamur. *Facti ſumus omnium peripſema,* id eſt, deſpectiſſimi & viliſſimi omnium. Peripſema eſt proprie limatura & raſura æris, aut alicuius metalli, vel purgamentum pomi, ſiue quiſquiliæ domus. *Non vt confundam vos hæc ſcribo,* id eſt, non vt verecundari vos faciam, *ſed vt filios meos chariſſimos moneo,* quid agere in exemplum patris debeatis, vel indico vobis qualia perferam, vt & vos ſimilia non dubitetis ſuſtinere pro Chriſto. *Nam ſi decem milia pædagogorum habeatis in Chriſto,* id eſt in doctrina fidei Chriſti, *ſed non multos patres* poteſtis habere. Pædagogi dicuntur quòd pedibus agant, id eſt ducent ſiue ducant pueros, Iidem ſunt & pediſſequi. pater prius generat filium, poſtmodum verò pædagogo committit ad inſtruendum: & cũ multos poſſit habere pędagogos, non tamen niſi vnum patrem. Sic Paulus per prędicationis fidem genuerat Chriſto Corinthios: ſed poſt diſceſſum eius, acceperunt multos pædagogos, non ſolum bonos, ſed etiam malos, pſeudo videlicet apoſtolos. Quapropter ipſe dicit: licet multos magiſtros & doctores habeant, tamen non poſſunt habere plures patres, videlicet niſi illum qui primum eis fidem prædicauit. *Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt fidelis in domino.* Latenter eos percutit, & in laude ipſius vituperat illos. qua ſi dicat: vos non eſtis fideles. *qui vos commonefaciat vias meas,* id eſt. qui vos commoneat & denunciet quid agatur circa me. & quę prædico opere conpleo, & qualiter viuo, idipſum in eccleſia prædico, quoniam in omnibus ęqualiter doceo. *Tanquam non venturus ſim ad vos, ſic inflati eſtis* ſuperbiendo. Dicebant enim Corinhij: Cognoſcit ſe

Paulus ruſticanum eſſe noſtri comparatione, & ideo non venit ad nos, nec nobis curæ eſt: quoniã habemus noſtros philoſophos: Peccatores nos putat eſſe, ideóque dedignatur venire ad nos. nec nobis cura eſt, quoniam habemus noſtros Apoſtolos. faciat quod vult. Quapropter ſubiunxit Apoſtolus: *veniam autem ad vos cito, ſi dominus voluerit:* ſed modo non dimittam Epheſum, vt ad vos veniam, quia maius lucrum hic acquiro deo quàm apud vos. *Cum autem venero, & cognoſcam non ſermonem eorum,* ſubaudis tantum, *qui inflati ſunt, ſed virtutem,* id eſt, cum venero non conſiderabo ſermonem eorum pompaticum, qui modo ſuperbiunt, ſed virtutem, id eſt vitæ meritum & rationem veritatis, quomodo credant, vel quas virtutes miraculorum poſſunt operari, qui ita inflantur. *Non enim in ſermone* pompatico atque polito, *eſt regnum dei,* id eſt, non conſiſtit in ſermone ſermo prædicationis & euangelij: quod regnum cælorum appellatur, eo quòd ſuos obſeruatores ad regnum dei perducat, *ſed in virtute* boni operis conſiſtit: quia in regno cælorum nõ regnant verba, ſed facta: vel in virtute miraculorum conſiſtit, quãdo quod prædicatur verbis, miraculis confirmatur. *Quid vultis* ò Corinthij, vultis vt *in virga veniam ad vos,* id eſt vindicta vitiorum veſtrorum, & in ſeueritate correptionis, ſicut Moyſes in Aegyptum, quod ſignificabatur per virgam quam ferebat. *an* vultis vt *in charitate* ſiue dilectione, *& ſpiritu manſuetudinis?* veniam, id eſt, in lenitate mentis & humilitate atque tranquillitate. & eſt ſenſus: Si vultis vt in virga non veniam, manebitis incorrepti: ſin autem in animo pacifico & lenitate mentis, corrigite vos & emendate agentes pœnitentiam.

CAPVT. V.

A *Vditur inter vos fornicatio talis, qualis nec inter gentes,* id eſt inter paganos, *ita vt vxorem patris ſui quis habeat,* nouercam videlicet ſuam. *Et vos inflati eſtis* id eſt, in ſuperbiam eleuati ſuperbitis: *& non magis luctum habuiſtis* pro hoc ſcelere, ſicut Samuel lugebat ſuper Saul. & eſt ſenſus: Cum debuiſſetis lugere peccatum illius, & à veſtro conſortio huiuſmodi ſeparare, magis in ſuperbiam eſtis eleuati, quia intuitu illius ſceleſti putatis vos magni meriti eſſe,

eſſe, & ſanctiores illo apparere. *Ego autem abſens corpore, præſens autem ſpiritu*, ſubaudis ſancto, qui replet omnia, vt B. Ambro. dicit, tanta gratia erat conceſſa Paulo, vt vbicunque eſſet, per ſpiritumſanctum cognoſceret, quid alibi gereretur ab his quibus euangelizauerat. *Iam iudicaui eum qui ſic operatus eſt, vt præſens*, id eſt illum qui vxorem patris accepit, iam iudicaui quaſi præſens ſim corpore, *in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti*, id eſt, vice illius cuius legatione fungor, *congregatis vobis & meo ſpiritu*, id eſt, ſpiritusſancto, *cum virtute domini Ieſu*, id eſt cum ſententia domini Ieſu quæ in me eſt. Ecce tres perſonæ, ſpiritusſancti videlicet, & domini Ieſu, atque illorum, in quorum numero omne iudicium agitur & roboratur, iuxta quod dominus dicit: In ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum. Ab his tribus perſonis iam iudicatum habebat Apoſtolus, *Tradere huiuſmodi hominem* Matth. 18.
Sathanæ in interitum carnis, ſiue in afflictionem, & vt vexaretur à diabolo in corpore graui ægritudine, non tamen amentem neque phreneticum illum redderet, *vt ſpiritus*, id eſt anima illius, *ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti*, id eſt iudicij. Dicit beatus Auguſtinus, quia hæc poteſtas & gratia data erat Apoſtolo, vt peccantes & pœnitentiam nolentes agere, poſſet diabolo tradere ad vexandum in corpore, ſicut iſtum, necnon Hermogenem & Philetum, de quibus ipſe dicit: Quos tradidi (inquiens) ſathanæ, vt diſcant non blaſphemare. Eiiciebat enim illum talem ab eccleſia, & ab omni ſocietate; & ſic diabolus per imperium & permiſsionem illius nimium graui infirmitate vexabat illum, putans ſe animam illius per talia poſſe auferre: ſed piiſsimus prædicator in anima non dabat ei poteſtatem, vt illum amentem redderet, vel extingueret. *Non eſt bona gloriatio veſtra*, ô Corinthij, qui gloriamini in peccato illius, putantes vos comparatione illius meliores eſſe. *Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?* Fermentum hic duobus modis poſſumus intelligere, prauam videlicet doctrinam, & peccatorem hominem. Sicut modicum fermentum omnem maſſam farinæ conſperſam corrumpit, & ad ſuum acorem trahit; ita mala doctrina vel vnus peccator homo totam congregationem eccleſiæ ſolet cor-

infidelitatis,fermẽtum ſignificat peccatum. Et nos Aegyptum relinquimus & fermentum peccati, quando per fidem deſerimus infidelitatem, & relinquimus peccatum, tranſeuntes per aquam baptiſmatis ad terram repromiſſionis. Fermentum ergo vetus,appellat vetuſtatem peccati, & conuerſationem veteris hominis. *Neque in fermento malitiæ & nequitiæ.* Malitia & nequitia proprie ad interiorem hominem pertinent,hoc eſt ad mentem. Sed Apoſtolus non curans de proprietate verborum, vnum retulit ad exteriorem, ad interiorem alterum: nam malitia eſt maleuolentia ſiue mala voluntas. Hic autem pro mala operatione ponitur. Nequitia eſt ſuperbia vel audacia ad malum, ſiue mala cogitatio, & eſt ſenſus. Non epulemur neque lætemur in vetuſtate peccati, neque in conuerſatione veteris hominis, neque in perpetratione mali operis, aut malæ voluntatis, aut in ſuperbia vel audacia mentis aut mali, ſicut ſolent amatores huius ſeculi agere, qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſsimis. *Sed in azymis ſinceritatis & veritatis,*ſubaudis epulemur & lætemur. Sincera materia eſt quæ naturam ſuam perfectè ſeruat, & nulla corruptione interius fucata aut corrupta, ſemper in melius proficit, non in peius. Et nos tunc ſumus ſinceri, quando omnia in ſimplicitate & puritate mentis agimus, ſemper in melius proficientes, vel malum pro malo non reddentes, ſiue aliis offendiculum per malum exemplum non generantes. Et nos in azymis ſinceritatis & veritatis epulamur, quando omnia in integritate & puritate mentis agimus, & ſine corruptione, non duplicitate vel ſimulatione aliquid agentes, aut pro humana laude lucríſque temporalibus, ſed pro remuneratione patriæ cœleſtis, & vt deo ſoli placeamus. *Scripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini fornicariis*, id eſt ne ſimiles illis efficiamini, vel ne velitis intereſſe illorum ſocietati. Miſerat eis apoſtolus paruam epiſtolam, ne commiſcerentur fornicariis talibus, qualis erat ille qui vxorem patris habebat. Sed Corinthij male intellexerant hoc, putantes quòd de infidelibus gentibus diceret, non de fidelibus. Ideóque repetit iſta,& corrigit eos,inquiens: *Non vtique fornicariis huius mundi*, id eſt non dixi vel ſcripſi de fornicariis huius mundi, paganis videlicet, ſed de illis

qui

qui ſunt inter vos. *Alioqui debueratis de hoc mundo exiiſſe,* id eſt ſi paganis iterum commiſceremini ad paganiſmum tranſeundo, melius vobis erat ab hac vita tranſiiſſe, quàm illis miſceri. Aliter, Alioqui debueratis de hoc mundo exiiſſe, id eſt, ſi in talibus peccatis permanere vultis, melius eſſet vobis mori & exire à corpore. Commiſcetur fornicario quis, aut fornicando, aut etiam illi in aliquo famulatu cibi & potus vel colloquio fauendo, vel non increpando. Idcirco autem melius eſt à vita exire, quàm in peccatis manere, quia quanto amplius viuit in illis, tanto maiorem pœnam ſibi acquirit. *Si is qui frater nominatur inter vos*, id eſt fidelis dicitur eſſe, *eſt fornicator, cum huiuſmodi*, id eſt, cum tali, *nec cibum ſumere. Quid enim mihi eſt de his qui foris ſunt iudicare?* id eſt, quid pertinet ad me, iudicare de his qui foris ſunt? de paganis videlicet, qui extra eccleſiàm ſunt? *Nónne de his qui intus ſunt* in eccleſia, *vos iudicatis?* ſiue diſcernitis, id eſt, nónne vos poteſtis ſatis diſcernere, cum quibus debeatis commiſceri, ex his qui in eccleſia ſunt? *Nam eos qui foris ſunt*, id eſt, paganos & infideles, *dominus iudicabit.* Quoniam qui non credit, iam iudicatus eſt. *auferte malum ex vobiſipſis*, id eſt, qui malum opus fecit, à veſtra ſocietate expellite, ne eius miſeria alij vitientur. Vel quicquid mali in vobis eſt, auferte à vobis, &c.

CAPVT VI.

A*Vdet aliquis veſtrum habẽs*, ò Corinthij, *negotium* quod dicitur quaſi nec otioſi, id eſt cauſam & accuſationem, *aduerſus alterum* fratrem fidelem, *apud iniquos*, id eſt, paganos, *iudicari*, id eſt, iudicium accipere, *& non apud ſanctos*, id eſt fideles. Quidam Corinthiorum credentium, ſed non rectè viuentium, habentes accuſationem & iudicium aduerſus aliquem fratrem fidelem, ibant ad iudices paganos & infideles, vt illorum iudicio damnaretur & iudicaretur ille, contra quem falſo aut veraciter cauſam habebant, lucrantes eos muneribus, quatenus falſo aut veraciter illum diiudicarent. Qui iudices iniqui appellantur: vel, quia alieni erant à deo: vel etiam, quia leges diuinas

dixit: in veritate dico, delictũ eſt in vobis, quia contra præceptum domini agitis, qui dixit: Si quis aufert quę tua ſunt, ne repetas: & nobis pacem ſuam commendauit. *Quare nõ magis iniuriam accipitis?* id eſt, quare non magis damnum ſuſtinetis, vt præceptum domini cuſtodiatis? *quare non magis fraudem patimini?* quàm vos aliis fraudem faciatis, vel iniurias inferatis? *Sed vos* non ſolum repetitis veſtra, ſed etiam *iniuriam* aliis *facitis*, percutiendo illos: *& fraudatis. & hoc* ſubaudis facitis *fratribus* veſtris in fide, cum quibus pacem habere debueratis. *An neſcitis quòd iniqui*, id eſt, peccatores *regnum dei non poßidebunt? Nolite errare*, id eſt, à rectitudinis via declinare. Errabant Corinthij, qui vno vitio non credebant hominem ſeparari à regno dei, niſi omnibus fuiſſet implicatus. Ideo ſubdit, commemorando quæ vitia ſingula à regno dei ſeparant, dicens: *Neque fornicarij*, ſubaudis regnum dei poſsidebunt, niſi pœnitentiam dignam in hoc ſeculo poſiti egerint, ſecundum quantitatem peccati, & eleemoſynis illud redemerint: vel niſi pœnitentiã agẽtes, mors illos inuenerit: & poſt mortẽ hoc quod deeſt de pœnitentia, in locis purgatoriis deleatur, & per orationes bonorum hominum, & per oblationem ſacrificiorũ. Dicit etiã beatus Gregorius, quia aliter orationes & oblationes obtinere non poterunt bonorum operũ, niſi ille pro quo offeruntur, illud in hoc ſeculo poſitus bona intentione promeruerit, & eleemoſynis: vt ſi tempus ei eſſet cõceſſum, illa plangeret, & alia plangendo non committeret. *Omnia mihi licent*, id eſt, omnia genera ciborum

Matt.15. licitum eſt mihi ſumere: quia omne quod intrat in os, non
Gene.1. coinquinat hominem. &, Vidit deus cuncta quæ fecerat, &
Tit.1. erant valde bona, Omnia quoque munda mundis, *ſed nõ omnia expediunt*. i. non omnia ſunt vtilia, quia quædam ſunt venenata, & vſu horrida: vel non expediunt propter ſcandalum fratrũ: quia melius eſt non manducare, quã fratrem ſcandalizare. Omnia mihi licent, ſubaudis quæ permiſſa ſunt apoſtolis à domino Ieſu, vt qui euangeliũ prædicant, de euangelio ſumptus accipiant, ab his quibus prædicant. *ſed ego ſub nullius redigar poteſtate*. i. nullius poteſtati me ſubdam. Beatus Apoſtolus noluit ſe ſubdi Corinthiis, aliquod munus ex eis accipiens, vt omnia vitia libere redarguere poſſet, ne cauſa ventris vigor euangelicæ veritatis torpeceret,

ſceret, & ne occaſionem pſeudoapoſtolis daret expoliandi demos, eſſetque euangelium venale. *Eſca ventri*, ſubaudis, modo ſeruit, *& venter* ſeruit *eſcis: deus autem hunc* ſubaudis ventrem, deſtruet per mortem, cum ceſſauerit officium edendi, & redactus fuerit in puluerem, *& hanc* ſubaudis eſcam, *deſtruet*, cum homines naſci deſierint. *Corpus autem* hominis *non fornicationi*, ſubaudis debet ſeruire, *ſed domino, & dominus corpori*, ſubaudis immortalitatem dabit. *Deus verò* pater *& dominum ſuſcitabit*, & vere filius ſuſcitauit ſemetipſum, *Et nos ſuſcitabit* deus pater cum filio, *per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti?* Generaliter tota eccleſia eſt corpus Chriſti, quia ipſe eſt caput & princeps eius ſecundum humanitatem. eo ꝙ homo factus eſt propter nos, ſinguli autẽ electi, membra ſunt eius. Si ergo dominus Ieſus Chriſtus tantummodo animam ſuſciperet, membra eius non eſſent niſi animæ noſtræ. Quia verò & corpus ſuſcepit, per quod etiam nobis eſt caput. qui ex anima & corpore conſtamus, profecto & membra illius ſunt corpora noſtra. *Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit.* quia mẽbra quæ meretrici adhærent & copulantur, deſinunt eſſe membra Chriſti. *An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici* in coitu, *vnum corpus efficitur?* & per naturam, & per maculam peccati vnum efficiuntur. Per naturam maſculus & mulier vnũ corpus ſunt, quia mulier de viro ſumpta eſt. Per maculam verò peccati, concumbendo ſimul, in ipſo amplexu coitus vnũ corpus fiunt, ſicut & ille qui legitimę vxori copulatur. Vel etiã qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur, quia ſimilis ei efficitur per peccatũ. *Erunt enim* (inquit) *duo in carne vna* in perſonis: vel quia ex viri corpore facta eſt mulier: vel etiam ſimul concũbendo vnum corpus efficiuntur. *Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt.* Spiritusſanctus per ſe deus eſt, & mens hominis, ſiue ſpiritus cũ ſpiritaliter viuit, & voluntatẽ dei adimplet, per fidẽ & dilectionẽ adhærendo ſummo ſpiritui, efficitur cũ eo vnus ſpiritus. *Fugite fornicationem.* Non dixit, pugnate contra fornicationẽ, ſed fugite. Cũ enim multa ſint vitia contra quæ pugnare debeamus, verbi gratia, ſicut contra ebrietatẽ & guloſitatẽ, abſtinẽdo à nimia potatione vini, & perceptione ciborũ, ſimilíque modo contra alia, contra fornicationẽ nõ

prçcipitur nobis pugnare,ſed fugere,quia nullo modo melius vitari poteſt. Debemus enim fugere locũ, & declinare perſonas,quibus facile fornicatio ſuggeritur: & quærere multitudinẽ hominũ,quorũ reuerentia timeamus fornicationẽ perpetrare,licet cõcupiſcẽtia nobis ſuggerat. *Omne enim peccatũ quodcunque fecerit homo,extra corpus eſt:qui autẽ*
Matt.15. *fornicatur,in corpus ſuum peccat.* Quæſtio oritur in hoc loco: Cum dominus dicat,De corde exeunt cogitationes malæ, adulteriũ,fornicatio,homicidiũ,furtum,cæteráque talia:& cum nullum peccatũ fiát,niſi corpore delectante,& anima cõſentiẽte, quare apoſtolus dicat omnia peccata extra corpus eſſe,ſolúmque peccatũ fornicationis in corpore conſiſtere?Quæ hoc modo ſoluitur, quia ad exaggerandũ tantum malum hoc dixit Apoſtolus: quoniam comparatione iſtius peccati,omnia peccata quaſi extra corpus ſunt: dum enim facit furtum,homicidium,aut aliquid tale, dum illud agit,aliud poteſt cogitare. Verbi gratia. Vult facere furtũ, cogitat ſe pœnitentiam acturum. Profert falſum teſtimonium,forſitan de pœnitentia quam agere debet, cogitat: Dum autem fornicatur,ita præ omnibus peccatis tota mẽs abſorbetur in coitu, totúmque animum voluptas corporis ita facit captiuum atque ſeruum ſibi,vt totus ſit homo carneus,nihil valens cogitare, præter quod delectatione corporis agit. *An neſcitis quoniam membra veſtra templum eſt ſpiritusſancti,qui in vobis eſt?* à tempore baptiſmatis, *quem habetis à deo, & non eſtis veſtri?* Superius dixit,templum dei, hic ſpiritusſancti,quia in ſubſtantia idẽ eſt ſpiritusſanctus, quod & deus. Et in quo habitat ſpiritusſanctus,habitat pater,habitat & filius:quia ſicut ſunt vnius ſubſtãtiæ, vniúſq; deitatis,ita inſeparabiles ſunt. Quãdocũque animus & delectatio trahit nos ad libidinẽ,vel ad aliquod vitiũ, debemus conſiderare ꝙ non ſumus noſtri,neque noſtræ poteſtatis:ſed Chriſti ſerui ſumꝰ,cuius volũtati obedire debemus, cuius ſanguine redempti ſumus, ſicut ſequẽtia manifeſtãt. Pulſatur corpus delectatione,vult anima conſentire,debet rationabilitas animæ ad ſe redire,ac dicere: Quid cogitas? quid æſtuaris? quo vis ire? Non es tuæ poteſtatis,ſed Chriſti ſeruus es,qui te redemit precioſiſsimo ſanguine ſuo, à diaboli captiuitate: vt quid iterum vis captiuari à diabolo, & eius poteſtati ſubdi,qui tibi in primo parẽte omnem gloriã abſtu

abſtulit? Dũ talia cœperit cogitare, omnipotẽtis dei gratia protectus, euadet laqueos incentiuę delectationis. *Empti enim eſtis precio magno*, non auro neq; argento, ſed ſanguine Chriſti. Ille qui emitur ſiue redimitur, captiuus tenetur, & ſeruus eſt illius à quo redimitur. Sic genus humanum captiuum tenebatur à diabolo, ſeruúſque erat diaboli, quoniam accipiendo dulcedinem pomi vetiti, vendidit ſemetipſum illi: Redemptus verò ſanguine Chriſti, illius ſeruus eſt, eiúſque voluntati obtemperare debet. *Glorificate & portate deum in corpore veſtro.* Ille deum glorificat, qui mandata illius ſeruando, alios ad laudem dei excitat, iuxta quod dominus ait, Videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum. Deum etiam portat, qui eius notitiam præceptáque in mente gerendo, operibúſque implendo, ſanctè viuit & iuſte, ſecundum quod dominus præcipit: Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum. Quicunque ergo ſanctè viuendo ſanctus eſt, deum portat in mente ſua, ad cuius imaginem eſt factus in anima.

CAPVT VII.

D*E quibus autem ſcripſiſtis mihi*, ſubaudis per veſtras literas, *bonum eſt homini mulierem non tangere*, ſiue non accipere. Pſeudoapoſtolis dicentibus ad Corinthios, Non debetis mulieribus adhærere, qui mũdi deo ſeruitis: ſed qui creditis in Chriſtum, veſtras vxores debetis dimittere. Scripſerũt Apoſtolo Corinthij ſuper hac re, vtrum deberent vxoribus adhærere in coitu, nécne. Quibus Apoſt. reſpondit, Bonum quidem eſſe ab vxore abſtinere: ſed melius eſſe accipere, quàm cum alterius perpetrare adulterium, aut aliquo modo fornicationem. *Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro*, id eſt, non ſe ſubtrahant abinuicem: volente viro concumbere, locum det & licentiam mulier. Similiter & vir ſeruiat mulieri, reddens ei debitum concumbendi, illa volente. *Mulier ſui corporis*, id eſt, ſui genitalis membri *poteſtatem non habet*, vt prohibeat viro coitum, *Sed in viri poteſtate eſt. Similiter vir ſui corporis*. id eſt, ſui verendi ſiue genitalis membri *non habet poteſtatẽ*, vt mulieri prohibeat coitũ,

ſed in mulieris poteſtate eſt. Sic ſibi ſunt inuicem debitores, & quod maius eſt, ſerui: vt vna debeat eſſe voluntas in lege naturæ. Dies feſti, diéſque purgationis, & ipſa ratio conceptus & partus, iuxta legem ceſſari his debere monſtrantur. *Nolite fraudare inuicem,* id eſt nolite vos ſubtrahere abinuicem, ne forte diſceſſio generet fornicationem: *niſi forte ex conſenſu,* id eſt communi voluntate & conſilio, *vt vacetis orationi* ad tempus. Omni quidem tempore orãdum eſt nobis, orationíque inſiſtere debemus: ſed tunc acceptior eſt Deo noſtra oratio, quando mundo corde & corpore profertur. Cum enim quis etiam conceſſa non tangit, oſtendit ſe velle accipere quod prædicatur. *& iterum reuertimini in idipſum,* id eſt, ad licitũ coitũ. Conſilium dat coniugatis, vt poſt dies orationis ad vſum naturalẽ reuertantur, exponẽs cauſam quare hoc præcipiat, *ne tentet* (inquit) *vos Sathanas* ſiue diabolus *propter incontinentiam veſtram,* videlicet ne vno ſe ſubtrahente, alter fornicetur, & ſathanas locum tẽtandi inueniat. *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium:* quia non præcipio ſed permitto. *volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum,* id eſt, ſi fieri poſſet, vellem omnes homines eſſe, ſicut ego ſum, & amare virginitatem ſicut ego amo. Sed quia non poteſt fieri, concedo ſecũdum indulgentiam infirmis, qui ſe nõ poſſunt continere: non tamen præcipio perfectis ſecundum imperium: quia omnes homines vellent me in omnibus imitari, & in integritate corporis permanere, quia ſcio quantum valeat caſtitas apud Deum, *alius quidem ſic,* vt virgo maneat, *alius verò ſic,* vt ſit cum coniuge. *Melius eſt enim nubere quàm vri.* Non dixit ideo comparatiuo modo, melius eſt nubere quàm vri, quaſi bonum ſit vri, ideóque eſt melius nubere, ſed conſuetudinẽ ſecutus eſt. Solemus enim dicere. Melius eſt lucrum facere quàm damnum. Melius eſt vnum oculum habere quàm nullum. Melius eſt vno pede inniti, & ex altera parte baculo ſuſtentari, quàm fractis cruribꝰ repere. Sic melius eſt nubere & vxorem ducere, quàm vri, quod eſt proprie calore corporis cogente libidinem explere, & quocunque modo nefas perpetrare. *His autem qui matrimonio iuncti ſunt,* id eſt, vxori legitimæ: quæ coniunctio matrimonium dicitur, à matrona, eo quòd ſit mater filiorum. *præcipio non ego,* ex mea ſententia, *ſed dominus* in

euangelio, *vxorem à viro non diſcedere*, excepta cauſa fornicationis. *Quòd ſi diſceſſerit* cauſa fornicationis, *innupta maneat, aut viro ſuo reconcilietur. Nam cæteris ego dico, non dominus.* Locutus eſt ſuperius cum innuptis & viduis atque coniugatis fidelibus, modo dicit cæteris, id eſt, permixtis infidelibus cum fidelibus. Quare dicit, ego dico, nō dominus? nunquid dominus non loquebatur per eum? Vtiq;. Sed ideo dixit ſe dicere, & non dominum, quia hoc præceptum non continetur in euangelio dictum à domino, ſicut illud ſuperius, quòd non debeat vir dimittere vxorem ſuā, niſi cauſa fornicationis. *Si quis frater* fidelis *habet vxorem infidelem*, ſiue non credentem: *& hæc* vxor *conſentit habitare cum illo*: id eſt, ſi nomini Chriſtiano non detrahit: *non dimittat illam.* quia accidere ſolebat, vt viro credente mulier infidelis perſiſteret: & plerunque vxore credente vir infidelis maneret. Ideo talia præcepit Apoſtolus: vt ſi nomini Chriſtiano non detraheret, non dimitteret aliquis ſociam ſuam. *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem.* Iam hoc euenerat in multis poſt domini aſcenſionem, vt per mulierem fidelem ſanctificatus eſſet vir infidelis, credendo in Chriſtum, illius prædicatione & bono exemplo, quæ de ſuperba facta erat humilis & ſubiecta viro: & per virum fidelem mulier infidelis ſaluata eſt ſimiliter quondam. *Alioqui filij veſtri immundi eſſent: nunc autem ſancti ſunt*, id eſt, ſi ambo infideles eſſetis, vel ille qui fidelis factus eſt, iterum reuerteretur ad paganiſmum propter illum qui noluit credere, vtique filij vos imitarentur. Vel etiam ſi fidelis dimitteret ſociam ſuam infidelem, eſſéntque ſeparati abinuicem, filij forſitan immundi eſſēt: quia idolis deſeruirent patre infideli, vel matre infideli adhortante, & immundi eſſent etiam ex cibis quos comederent idolis conſecratis. Nunc autem dum ſimul morantur fidelis cum infideli, forſitan filij illorum fidelem imitantur, & ſancti ſunt. *Quòd ſi infidelis* vir aut mulier, à ſocio fideli *diſcedit*, nolens credere: *diſcedat*, id eſt, liberam habeat poteſtatem diſcedendi: tamen fidelis non proiiciat illum à ſe, neque propter illum diſcedat à fide. *Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in eiuſmodi*, id eſt in tali facto, id eſt infidelis ſi non vult manere cum fideli, ille qui fidelis non eſt ita ſubiectus illi vt debeat illum ſequi, neque ſubie

ctus eſt culpæ, propter hoc ſi ille diſcedit. *in pace enim,* id eſt ad concordiam *vocauit nos deus.* idcirco ſi vult diſcedere infidelis qui blaſphemat nomen domini, recedat, vt pacem poſſit habere fidelis, id eſt, non oportet litigare cum eo qui diſcedit. *vnde enim ſcis mulier aut vir, ſi vnus alterum ſaluum faciet, niſi ſicut vnicuique* viro & mulieri *diuiſit,* ſiue diſpoſuit, *dominus,* ſubaudis tempora credendi, vt primum credat vir, deinde mulier, aut primum mulier, deinde vir? *vnumquemque ſicut vocauit dominus* ad fidem, *ita ambulet,* ita maneat, id eſt ſi habes vxorem, tene eam: ſi non habes, ducere non compelleris. *Circunciſus aliquis vocatus eſt, non adducat præputium.* Quid eſt quod loquens Apoſtolus de vxoribus atque coniugatis, ſic ſubito tranſiuit ad circunciſionem atque præputium? Et quomodo poteſt adduci præputium quod præciſum eſt: Notandum in hoc loco, quia non de circunciſione, id eſt expoliatione pellis genitalis membri loquitur, ſed circunciſum appellat liberum ab vxore: & præputiatum, vxorem habentem. Circunciſus (inquit) vocatus eſt quis, id eſt, non habens vxorem, non adducat præputium, id eſt non ducat vxorem, vt non ſit præputiatus ſed alienus á coniugio. *In præputio aliquis vocatus eſt,* id eſt habens vxorem, *non circuncidatur,* id eſt non relinquat vxorem ſuam, niſi illa forte caſta permanere decreuerit. *Circunciſio nihil eſt,* id eſt, caſtitas ſine bonis operibus nihil eſt: & inſuper fides ſine operibus otioſa eſt. *& præputium nihil eſt,* id eſt, coniugium abſque opere bono. Si fuerit quis circunciſus, id eſt caſtus ſiue cœlibatus, quod eſt ſine vxore, carueritque bonis operibus, nihil ei prodeſt ſua caſtitas. Si etiam fuerit coniugatus, & non habuerit bona opera, coniugium illius nec prodeſt, nec obeſt ei, *ſed obſeruatio mandatorum dei* prodeſt. *Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt* ad fidem, *in ea permaneat,* ſiue cum vxore, ſiue ſine vxore. *Seruus* ſubaudis vxoris *vocatus es,* cuius voluntati ſeruire & parere debes: *non ſit tibi curæ.* noli deficere neque dimittere eam, quia non ideo amittes regnum dei, licet coniugatus ſis, ſi ita ſerueris vxori, vt non diſpliceas creatori. *ſed & ſi potes liber fieri,* ſubaudis ab vxore, id eſt, ſi tua coniunx obierit, aut etiam in caſtitate manere elegerit, *magis vtere* ſubaudis iſta libertate, vt conſentias ei, & aliam noli accipere.

pere. *Qui enim in domino*, id eſt vt in domino crederet, *vocatus eſt ſeruus*, ſubaudis vxoris, *libertus eſt domini*, id eſt, liberatus eſt à peccati iugo, & quandam libertatulam habet à domino, vt ſeruiat vxori ita, vt non diſpliceat creatori. *Similiter qui liber vocatus eſt*, id eſt ſine vxore, *ſeruus eſt Chriſti*, id eſt, non debet ſe occupare ſeruitio terreno & vxorio: ſed ex toto debet ſeruire domino: quoniam maius ſeruitium requiritur ei à domino, quàm à coniugato. *Pretio empti eſtis*, id eſt, ſanguine Chriſti, *nolite fieri ſerui hominũ*, id eſt, ſerui vxorum. Illi ſerui efficiuntur hominum, qui propter vxorem deſerunt creatorem: & ei diſplicent, immoderate ſeruientes vxori. Tam charo ergo precio empti ſum⁹: vt nullo alio redimi poſſemus, niſi ſanguine filij dei. Quapropter ſicut ille qui emitur, magis ſeruire debet illi à quo emitur, vt aliquando vicem reddat emptori: ita & nos omni ſtudio atque inſtantia ſeruire debemus Chriſto à quo empti ſumus. *Vnuſquiſque frater*, id eſt fidelis, *in quo vocatus eſt* vt crederet, *in hoc permaneat*. videlicet ſi cum vxore vocatus eſt, non dimittat illam: ſi liber eſt ab vxore, ſi ſe poteſt continere, vtatur illa libertate. *De virginibus præceptum domini non habeo*. quia dominus virginitatem laudauit, non tamen præcepit, ne videretur nuptias damnare. ſed dixit: Sunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum, atque ſubintulit. Qui poteſt capere, capiat. *Mat. 19.* *Conſilium autem do*, quod non diſpliceat aliis, *tanquam miſericordiam conſecutus à domino, vt ſim fidelis*, ſubaudis conſiliator, & idoneus in dandis ſalutaribus conſiliis. Paulus Apoſtolus conſiliator Dei erat, quia ſpiritum dei habebat, ſicut ipſe aliàs dicit, Puto autem quòd & ego ſpiritum dei habeam. Idcirco dicit, Gratiam & miſericordiam conſecutus ſum, vt ſim fidelis conſiliator dei: ideóque conſilium meum non debeo vobis abſcondere. *Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe*, id eſt, virginitatem ſeruare, *propter inſtantem neceſſitatem*. inſtantem ſiue præſentem neceſſitatem appellat tribulationem & anguſtiam, quam ſuſtinent cõiugati, & maxime coniugatæ, faſtidium videlicet in cõcipiendo, dolorem in parturiendo: quo dolore plerunq; ſolet mulier mori, curam multam & laborem in alendis & contuendis filiis, triſtitiam de ægrotatione & morte eorum, maxime ſi omnibus filiis fuerit orbata, de amiſſione quoq;

infidelitatis, fermẽtum ſignificat peccatum. Et nos Aegyptum relinquimus & fermentum peccati, quando per fidem deſerimus infidelitatem, & relinquimus peccatum, tranſeuntes per aquam baptiſmatis ad terram repromiſſionis. Fermentum ergo vetus, appellat vetuſtatem peccati, & conuerſationem veteris hominis. *Neque in fermento malitiæ & nequitiæ.* Malitia & nequitia proprie ad interiorem hominem pertinent, hoc eſt ad mentem. Sed Apoſtolus non curans de proprietate verborum, vnum retulit ad exteriorem, ad interiorem alterum: nam malitia eſt maleuolentia ſiue mala voluntas. Hic autem pro mala operatione ponitur. Nequitia eſt ſuperbia vel audacia ad malum, ſiue mala cogitatio, & eſt ſenſus. Non epulemur neque lætemur in vetuſtate peccati, neque in conuerſatione veteris hominis, neque in perpetratione mali operis, aut malæ voluntatis, aut in ſuperbia vel audacia mentis aut mali, ſicut ſolent amatores huius ſeculi agere, qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſsimis. *Sed in azymis ſinceritatis & veritatis*, ſubaudis epulemur & lætemur. Sincera materia eſt quæ naturam ſuam perfecte ſeruat, & nulla corruptione interius fucata aut corrupta, ſemper in melius proficit, non in peius. Et nos tunc ſumus ſinceri, quando omnia in ſimplicitate & puritate mentis agimus, ſemper in melius proficientes, vel malum pro malo non reddentes, ſiue aliis offendiculum per malum exemplum non generantes. Et nos in azymis ſinceritatis & veritatis epulamur, quando omnia in integritate & puritate mentis agimus, & ſine corruptione, non duplicitate vel ſimulatione aliquid agentes, aut pro humana laude lucríſque temporalibus, ſed pro remuneratione patriæ cœleſtis, & vt deo ſoli placeamus. *Scripſi vobis in epiſtola, ne commiſceamini fornicariis*, id eſt ne ſimiles illis efficiamini, vel ne velitis intereſſe illorum ſocietati. Miſerat eis apoſtolus paruam epiſtolam, ne commiſcerentur fornicariis talibus, qualis erat ille qui vxorem patris habebat. Sed Corinthij male intellexerant hoc, putantes quòd de infidelibus gentibus diceret, non de fidelibus. Ideóque repetit iſta, & corrigit eos, inquiens: *Non vtique fornicariis huius mundi*, id eſt non dixi vel ſcripſi de fornicariis huius mundi, paganis videlicet, ſed de illis

qui

qui ſunt inter vos. *Alioqui debueratis de hoc mundo exiiſſe*, id eſt ſi paganis iterum commiſceremini ad paganiſmum tranſeundo, melius vobis erat ab hac vita tranſiiſſe, quàm illis miſceri. Aliter, Alioqui debueratis de hoc mundo exiiſſe, id eſt, ſi in talibus peccatis permanere vultis, melius eſſet vobis mori & exire à corpore. Commiſcetur fornicario quis, aut fornicando, aut etiam illi in aliquo famulatu cibi & potus vel colloquio fauendo, vel non increpando. Idcirco autem melius eſt à vita exire, quàm in peccatis manere, quia quanto amplius viuit in illis, tanto maiorem pœnam ſibi acquirit. *Si is qui frater nominatur inter vos*, id eſt fidelis dicitur eſſe, *eſt fornicator, cum huiuſmodi*, id eſt, cum tali, *nec cibum ſumere. Quid enim mihi eſt de his qui foris ſunt iudicare?* id eſt, quid pertinet ad me, iudicare de his qui foris ſunt, de paganis videlicet, qui extra eccleſiam ſunt? *Nónne de his qui intus ſunt* in eccleſia, *vos iudicatis?* ſiue diſcernitis, id eſt, nónne vos poteſtis ſatis diſcernere, cum quibus debeatis commiſceri, ex his qui in eccleſia ſunt? *Nam eos qui foris ſunt*, id eſt, paganos & infideles, *dominus iudicabit.* Quoniam qui non credit, iam iudicatus eſt. *auferte malum ex vobiſipſis*, id eſt, qui malum opus fecit, à veſtra ſocietate expellite, ne eius miſeria alij vitientur. Vel quicquid mali in vobis eſt, auferte à vobis, &c.

CAPVT VI.

AVdet aliquis veſtrum habẽs, ò Corinthij, *negotium* quod dicitur quaſi nec otioſi, id eſt cauſam & accuſationem, *aduerſus alterum* fratrem fidelem, *apud iniquos*, id eſt, paganos, *iudicari*, id eſt, iudicium accipere, *& non apud ſanctos*, id eſt fideles. Quidam Corinthiorum credentium, ſed non rectè viuentium, habentes accuſationem & iudicium aduerſus aliquem fratrem fidelem, ibant ad iudices paganos & infideles, vt illorum iudicio damnaretur & iudicaretur ille, contra quem falſo aut veraciter cauſam habebant, lucrantes eos muneribus, quatenus falſo aut veraciter illum diiudicarent. Qui iudices iniqui appellantur: vel, quia alieni erant à deo: vel etiam, quia leges diuinas

hominibus conceſſas,frequẽter accipientes munera cum adulatione, aut ſpernebant, aut falſa interpretatione authoritatem illarum legum idolis ſuis deputabant, dicentes: Sic & ſic dicit ille deus meus in lege,quam nobis ſuis cultoribus tradidit. Quapropter, quia Corinthij hoc faciebant, redarguit eos Apoſtolus,inquiens:Audet aliquis veſtrũ hoc facere?Omnino non debuit tanta præſumptio eſſe in vobis,vt aliquis dimittens fideles, cauſa iudicij iret ad infideles, quærens iudicari fratrem ſuum ab illis. *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt?* id eſt,neſcitis quòd ſancti,amatores huius mundi iudicabunt ex exemplo fidei ſuæ,& comparatione melioris facti,non poteſtate ſicut iudices ſeculi. *Et ſi in vobis*,id eſt,per vos & veſtram comparationem, *iudicabitur mundus*, amatores videlicet mundi: *indigni eſtis quidẽ minimis iudicetis.* Hoc quidem non affirmatiue, ſed potius increpatiue & interrogatiue legendum eſt: Eſt autem ſenſus huiuſmodi: Si comparatione veſtri damnabuntur ſeculares homines & mundi amatores,indigni eſtis, id eſt indignos vos iudicatis, vt de minimis iudiciis vel cauſis iudicetis, de equo videlicet ablato, & aliquo furto, ſubaudis non eſtis indigni, ea videlicet iudicare quæ mundi ſunt. *Neſcitis quoniam angelos iudicabimus?* Malignos videlicet ſpiritus, eodem modo quo & mundum, *quanto magis ſecularia?* id eſt, amatores ſeculi. Hi qui dei auxilio freti, obedientiam & humilitatem ſeruarunt, comparatione ſui iudicabunt malignos ſpiritus, qui per ſuperbiam ceciderunt. *Secularia igitur iudicia ſi habueritis*,id eſt ad corpus pertinentia ſiue corporea,vt eſt de veſte furata, vel equo, aut aliquid tale, *contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum.* Hoc dupliciter poteſt intelligi. Secundum Auguſtinum contemptibiles appellantur ſimplices, qui nec notitiã diuinæ legis neque humanæ habebant,neque prudentiã diſcernẽdi in negotiis:& quorum perſonæ deſpicabiles habebantur, quos illi cõſtituerant iudices,ideóq; illi qui aliquod negotium habebant Chriſtiani, neceſsitate cogente, quia non habebant iudices vtiles ſibi, pergebãt ad iudices paganorum,qui in circuitu ſuo erant.Secundum hunc ſenſum non dicit affirmatiue hoc,ſed ironice pręcipit quod illi agebãt, quod & ſequẽtia manifeſtant.Secularia (inquit) iudicia ſi habueritis:

habueritis: illos qui nec poſſunt neque ſciũt diſcernere illa, illos conſtituite ad iudicandum. *Ad verecundiam veſtram dico*: quia non debueratis ita agere. Quaſi diceret: Nõ imperatiue hoc præcipio, ſed ironice & denegando, quia licet vos ita agatis, non debuiſtis taliter agere, ſed debueratis tales conſtituere, qui aliorum cauſas diſcernere & diiudicare ſcirent: & quorum perſonæ honorabiles eſſent: vt non eſſet neceſſe aliquem propter hoc ad gentilium iudicẽ tranſire. Igitur nolite conſtituere amplius contemptibiles. Secundum Greg. contemptibiles poſſumus intelligere ſeculares homines, humanarum legum ſcientiam habentes, in perſonis quoque honorabiles: qui cõparatione illorum qui diuinas leges intelligunt, & myſteria ſanctæ trinitatis penetrant, contemptibiles ſunt & ſimplices: licet ipſi fideles ſint. Et eſt ſecundum hũc ſenſum affirmatiue legendũ: quia tales conſtituendi ſunt: & à canonibus filij eccleſiæ appellantur, & tales debuerant illi conſtituere. Vnde & ſubditur: Ad verecundiã veſtram dico. Quia etiam me non præcipiente hoc facere debuiſſetis. Ideóque tales præcipit conſtitui: quia illi qui altario debent deſeruire, & diuina eloquia meditari, & populis verbũ prædicationis exhibere, à ſecularibus negotiis & iudiciis alienos ſe debent reddere: *Sic non eſt inter vos*, id eſt, nunquid non eſt inter vos *ſapiens quiſquam, qui poßit iudicare inter fratrem ſuum? ſed frater* fidelis *cum fratre* fideli *contendit*, ſubaudis, certe eſt. Et hoc interrogatiue atque increpatiue eſt legendum. Quem ſuperius appellauit ſecundum Gregorium, contemptibilẽ, ſiue ſimplicem in diuinis legibus, cõparatione doctorum & prædicatorũ: modo appellat ſapientem in humanis legibus, quẽ præcipit conſtitui. Secundũ Auguſtinum autẽ, quia illi deſpicabiles conſtituebant, dixit iſte: Nũquid non eſt aliquis ſapiens inter vos qui poſsit conſtitui, vt fratres inter ſe non contẽdant? & quod peius eſt, hoc etiam apud infideles faciunt, duplicántque peccatum, & quod litigant, & quod in præſentia infidelium litigant, à quibus blaſphematur nomen Chriſtianitatis. *Iam quidem omnino delictum*, id eſt, offenſio & peccatum, *eſt in vobis, quòd iudicia habetis inter vos*: quia accuſatio litem, lis diſcordiam, diſcordia odium generat. Ne forte illi dicerent, omnino hoc peccatum non eſt, ſi mea requiro, ideo Apoſtolus

dixit: in veritate dico, delictũ eſt in vobis, quia contra præceptum domini agitis, qui dixit: Si quis aufert quę tua ſunt, ne repetas: & nobis pacem ſuam commendauit. *Quare nõ magis iniuriam accipitis?* id eſt, quare non magis damnum ſuſtinetis, vt præceptum domini cuſtodiatis? *quare non magis fraudem patimini?* quàm vos aliis fraudem faciatis, vel iniurias inferatis? *Sed vos* non ſolum repetitis veſtra, ſed etiam *iniuriam* aliis *facitis*, percutiendo illos: *& fraudatis. & hoc* ſubaudis facitis *fratribus* veſtris in fide, cum quibus pacem habere debueratis. *An neſcitis quòd iniqui,* id eſt, peccatores *regnum dei non poſsidebunt? Nolite errare,* id eſt, à rectitudinis via declinare. Errabant Corinthij, qui vno vitio non credebant hominem ſeparari à regno dei, niſi omnibus fuiſſet implicatus. Ideo ſubdit, commemorando quæ vitia ſingula à regno dei ſeparant, dicens: *Neque fornicarij,* ſubaudis regnum dei poſsidebunt, niſi pœnitentiam dignam in hoc ſeculo poſiti egerint, ſecundum quantitatem peccati, & eleemoſynis illud redemerint: vel niſi pœnitentiã agẽtes, mors illos inuenerit: & poſt mortẽ hoc quod deeſt de pœnitentia, in locis purgatoriis deleatur, & per orationes bonorum hominum, & per oblationem ſacrificiorũ. Dicit etiã beatus Gregorius, quia aliter orationes & oblationes obtinere non poterunt bonorum operũ, niſi ille pro quo offeruntur, illud in hoc ſeculo poſitus bona intentione promeruerit, & eleemoſynis: vt ſi tempus ei eſſet cõceſſum, illa plangeret, & alia plangendo non committeret. *Omnia mihi licent,* id eſt, omnia genera ciborum

Matt.15. licitum eſt mihi ſumere: quia omne quod intrat in os, non

Gene.1. coinquinat hominem. & Vidit deus cuncta quæ fecerat, &

Tit.1. erant valde bona. Omnia quoque munda mundis, *ſed nõ omnia expediunt.* i. non omnia ſunt vtilia, quia quædam ſunt venenata, & vſu horrida: vel non expediunt propter ſcandalum fratrũ: quia melius eſt non manducare, quã fratrem ſcandalizare. Omnia mihi licent, ſubaudis quæ permiſſa ſunt apoſtolis à domino Ieſu, vt qui euangeliũ prædicant, de euangelio ſumptus accipiant, ab his quibus prædicant. *ſed ego ſub nullius redigar poteſtate.* i. nullius poteſtati me ſubdam. Beatus Apoſtolus noluit ſe ſubdi Corinthiis, aliquod munus èx eis accipiens, vt omnia vitia libere redargueret poſſet, ne cauſa ventris vigor euangelicæ veritatis torpeceret,

ſceret, & ne occaſionem pſeudoapoſtolis daret expoliandi domos, eſſetque euangelium venale. *Eſca ventri*, ſubaudis modo ſeruit, *& venter* ſeruit *eſcis: deus autem hunc* ſubaudis ventrem, deſtruet per mortem, cum ceſſauerit officium edendi, & redactus fuerit in puluerem, *& hanc* ſubaudis eſcam, *deſtruet*, cum homines naſci deſierint. *Corpus autem* hominis *non fornicationi*, ſubaudis debet ſeruire, *ſed domino, & dominus corpori*, ſubaudis immortalitatem dabit. *Deus verò* pater *& dominum ſuſcitabit*, & vere filius ſuſcitauit ſemetipſum, *Et nos ſuſcitabit* deus pater cum filio, *per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti?* Generaliter tota eccleſia eſt corpus Chriſti, quia ipſe eſt caput & princeps eius ſecundum humanitatem. eo ꝙ homo factus eſt propter nos, ſinguli autē electi. membra ſunt eius. Si ergo dominus Ieſus Chriſtus tantummodo animam ſuſciperet, membra eius non eſſent niſi animæ noſtræ. Quia verò & corpus ſuſcepit, per quod etiam nobis eſt caput. qui ex anima & corpore conſtamus, profecto & membra illius ſunt corpora noſtra. *Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit.* quia mēbra quæ meretrici adhærent & copulantur, deſinunt eſſe membra Chriſti. *An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici* in coitu, *vnum corpus efficitur?* & per naturam, & per maculam peccati vnum efficiuntur. Per naturam maſculus & mulier vnū corpus ſunt, quia mulier de viro ſumpta eſt. Per maculam verò peccati, concumbendo ſimul, in ipſo amplexu coitus vnū corpus fiunt, ſicut & ille qui legitimę vxori copulatur. Vel etiā qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur, quia ſimilis ei efficitur per peccatū. *Erunt enim* (inquit) *duo in carne vna* in perſonis: vel quia ex viri corpore facta eſt mulier: vel etiam ſimul concūbendo vnum corpus efficiuntur. *Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt.* Spiritusſanctus per ſe deus eſt, & mens hominis, ſiue ſpiritus cū ſpiritaliter viuit, & voluntatē dei adimplet, per fidē & dilectionē adhærendo ſummo ſpiritui, efficitur cū eo vnus ſpiritus. *Fugite fornicationem.* Non dixit, pugnate contra fornicationē, ſed fugite. Cū enim multa ſint vitia contra quæ pugnare debeamus, verbi gratia, ſicut contra ebrietatē & guloſitatē, abſtinēdo à nimia potatione vini, & perceptione ciborū, ſimiliq́ue modo contra alia, contra fornicationē nō

prçcipitur nobis pugnare,ſed fugere,quia nullo modo melius vitari poteſt. Debemus enim fugere locũ, & declinare perſonas,quibus facile fornicatio ſuggeritur: & quærere multitudinẽ hominũ,quorũ reuerentia timeamus fornicationẽ perpetrare,licet cõcupiſcẽtia nobis ſuggerat. *Omne enim peccatũ quodcunque fecerit homo,extra corpus eſt:qui autẽ fornicatur,in corpus ſuum peccat.* Quæſtio oritur in hoc loco:

Matt.15. Cum dominus dicat,De corde exeunt cogitationes malæ, adulteriũ,fornicatio,homicidiũ,furtum,cæteráque talia:& cum nullum peccatũ fiat,niſi corpore delectante,& anima cõſentiẽte, quare apoſtolus dicat omnia peccata extra corpus eſſe,ſolúmque peccatũ fornicationis in corpore conſiſtere?Quæ hoc modo ſoluitur, quia ad exaggerandũ tantum malum hoc dixit Apoſtolus: quoniam comparatione iſtius peccati,omnia peccata quaſi extra corpus ſunt: dum enim facit furtum,homicidium,aut aliquid tale, dum illud agit,aliud poteſt cogitare.Verbi gratia. Vult facere furtũ, cogitat ſe pœnitentiam acturum. Profert falſum teſtimonium,forſitan de pœnitentia quam agere debet, cogitat: Dum autem fornicatur,ita præ omnibus peccatis tota mẽs abſorbetur in coitu, totúmque animum voluptas corporis ita facit captiuum atque ſeruum ſibi,vt totus ſit homo carneus,nihil valens cogitare, præter quod delectatione corporis agit. *An neſcitis quoniam membra veſtra templum eſt ſpiritusſancti,qui in vobis eſt?* à tempore baptiſmatis, *quem habetis à deo,& non eſtis veſtri?* Superius dixit,templum dei, hic ſpiritusſancti,quia in ſubſtantia idẽ eſt ſpiritusſanctus, quod & deus.Et in quo habitat ſpiritusſanctus,habitat pater,habitat & filius:quia ſicut ſunt vnius ſubſtãtiæ, vniúſq; deitatis,ita inſeparabiles ſunt. Quãdocũque animus & delectatio trahit nos ad libidinẽ,vel ad aliquod vitiũ, debemus conſiderare ꝙ non ſumus noſtri,neque noſtræ poteſtatis:ſed Chriſti ſerui ſumus,cuius volũtati obedire debemus, cuius ſanguine redempti ſumus, ſicut ſequẽtia manifeſtãt. Pulſatur corpus delectatione,vult anima conſentire,debet rationabilitas animæ ad ſe redire,ac dicere:Quid cogitas? quid æſtuaris?quo vis ire?Non es tuæ poteſtatis,ſed Chriſti ſeruus es,qui te redemit precioſiſsimo ſanguine ſuo, à diaboli captiuitate:vt quid iterum vis captiuari à diabolo, & eius poteſtati ſubdi,qui tibi in primo parẽte omnem gloriã abſtu

abſtulit? Dũ talia cœperit cogitare, omnipotẽtis dei gratia protectus, euadet laqueos incentiuę delectationis. *Empti enim eſtis precio magno*, non auro neq; argento, ſed ſanguine Chriſti. Ille qui emitur ſiue redimitur, captiuus tenetur, & ſeruus eſt illius à quo redimitur. Sic genus humanum captiuum tenebatur à diabolo, ſeruúſque erat diaboli, quoniam accipiendo dulcedinem pomi vetiti, vendidit ſemetipſum illi: Redemptus verò ſanguine Chriſti, illius ſeruus eſt, eiúſque voluntati obtemperare debet. *Glorificate & portate deum in corpore veſtro.* Ille deum glorificat, qui mandata illius ſeruando, alios ad laudem dei excitat, iuxta quod dominus ait, Videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum. Deum etiam portat, qui eius notitiam præceptáque in mente gerendo, operibúſque implendo, ſancte viuit & iuſte, ſecundum quod dominus præcipit: Sancti eſtote, quia & ego ſanctus ſum. Quicunque ergo ſancte viuendo ſanctus eſt, deum portat in mente ſua, ad cuius imaginem eſt factus in anima.

CAPVT VII.

D*E quibus autem ſcripſiſtis mihi*, ſubaudis per veſtras literas, *bonum eſt homini mulierem non tangere*, ſiue non accipere. Pſeudoapoſtolis dicentibus ad Corinthios, Non debetis mulieribus adhærere, qui mũdi deo ſeruitis: ſed qui creditis in Chriſtum, veſtras vxores debetis dimittere. Scripſerũt Apoſtolo Corinthij ſuper hac re, vtrum deberent vxoribus adhærere in coitu, nécne. Quibus Apoſt. reſpondit, Bonum quidem eſſe ab vxore abſtinere: ſed melius eſſe accipere, quàm cum alterius perpetrare adulterium, aut aliquo modo fornicationem. *Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro*, id eſt, non ſe ſubtrahant abinuicem: volente viro concumbere, locum det & licentiam mulier. Similiter & vir ſeruiat mulieri, reddens ei debitum concumbendi, illa volente. *Mulier ſui corporis*, id eſt, ſui genitalis membri *poteſtatem non habet*, vt prohibeat viro coitum, *Sed in viri poteſtate eſt. Similiter vir ſui corporis*, id eſt, ſui verendi ſiue genitalis membri *non habet poteſtatẽ*, vt mulieri prohibeat coitũ,

ſed in mulieris poteſtate eſt. Sic ſibi ſunt inuicem debitores, & quod maius eſt, ſerui: vt vna debeat eſſe voluntas in lege naturæ. Dies feſti, diéſque purgationis, & ipſa ratio conceptus & partus, iuxta legem ceſſari his debere monſtrantur. *Nolite fraudare inuicem,* id eſt nolite vos ſubtrahere abinuicem, ne forte diſceſſio generet fornicationem: *niſi forte ex conſenſu,* id eſt communi voluntate & conſilio, *vt vacetis orationi* ad tempus. Omni quidem tempore orādum eſt nobis, orationíque inſiſtere debemus: ſed tunc acceptior eſt Deo noſtra oratio, quando mundo corde & corpore profertur. Cum enim quis etiam conceſſa non tangit, oſtendit ſe velle accipere quod prædicatur. *& iterum reuertimini in idipſum,* id eſt, ad licitū coitū. Conſilium dat coniugatis, vt poſt dies orationis ad vſum naturalē reuertantur, exponēs cauſam quare hoc præcipiat, *ne tentet* (inquit) *vos Sathanas* ſiue diabolus *propter incontinentiam veſtram,* videlicet ne vno ſe ſubtrahente, alter fornicetur, & ſathanas locum tētandi inueniat. *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium:* quia non præcipio ſed permitto. *volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum,* id eſt, ſi fieri poſſet, vellem omnes homines eſſe, ſicut ego ſum, & amare virginitatem ſicut ego amo. Sed quia non poteſt fieri, concedo ſecūdum indulgentiam infirmis, qui ſe nō poſſunt continere: non tamen præcipio perfectis ſecundum imperium: quia omnes homines vellent me in omnibus imitari, & in integritate corporis permanere, quia ſcio quantum valeat caſtitas apud Deum, *alius quidem ſic,* vt virgo maneat, *alius verò ſic,* vt ſit cum coniuge. *Melius eſt enim nubere quàm vri.* Non dixit ideo comparatiuo modo, melius eſt nubere quàm vri, quaſi bonum ſit vri, ideóque eſt melius nubere, ſed conſuetudinē ſecutus eſt. Solemus enim dicere. Melius eſt lucrum facere quàm damnum. Melius eſt vnum oculum habere quàm nullum. Melius eſt vno pede inniti, & ex altera parte baculo ſuſtentari, quàm fractis cruribꝰ repere. Sic melius eſt nubere & vxorem ducere, quàm vri, quod eſt proprie calore corporis cogente libidinem explere, & quocunque modo nefas perpetrare. *His autem qui matrimonio iuncti ſunt,* id eſt, vxori legitimæ: quæ coniunctio matrimonium dicitur, à matrona, eo quòd ſit mater filiorum. *præcipio non ego,* ex mea ſententia, *ſed dominus* in

euangelio,

euangelio, *vxorem à viro non diſcedere*, excepta cauſa fornicationis. *Quòd ſi diſceſſerit* cauſa fornicationis, *innupta maneat, aut viro ſuo reconcilietur. Nam cæteris ego dico, non dominus.* Locutus eſt ſuperius cum innuptis & viduis atque coniugatis fidelibus, modo dicit cæteris, id eſt, permixtis infidelibus cum fidelibus. Quare dicit, ego dico, nō dominus? nunquid dominus non loquebatur per eum? Vtiq;. Sed ideo dixit ſe dicere, & non dominum, quia hoc præceptum non continetur in euangelio dictum à domino, ſicut illud ſuperius, quòd non debeat vir dimittere vxorem ſuã, niſi cauſa fornicationis. *Si quis frater* fidelis *habet vxorem infidelem*, ſiue non credentem: *& hæc* vxor *conſentit habitare cum illo*: id eſt, ſi nomini Chriſtiano non detrahit: *non dimittat illam.* quia accidere ſolebat, vt viro credente mulier infidelis perſiſteret: & plerunque vxore credente vir infidelis maneret. Ideo talia præcepit Apoſtolus: vt ſi nomini Chriſtiano non detraheret, non dimitteret aliquis ſociam ſuam. *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem.* Iam hoc euenerat in multis poſt domini aſcenſionem, vt per mulierem fidelem ſanctificatus eſſet vir infidelis, credendo in Chriſtum, illius prædicatione & bono exemplo, quæ de ſuperba facta erat humilis & ſubiecta viro: & per virum fidelem mulier infidelis ſaluata eſt ſimiliter quondam. *Alioqui filij veſtri immundi eſſent: nunc autem ſancti ſunt*, id eſt, ſi ambo infideles eſſetis, vel ille qui fidelis factus eſt, iterum reuerteretur ad paganiſmum propter illum qui noluit credere, vtique filij vos imitarentur. Vel etiam ſi fidelis dimitteret ſociam ſuam infidelem, eſſéntque ſeparati abinuicem, filij forſitan immundi eſſẽt: quia idolis deſeruirent patre infideli, vel matre infideli adhortante, & immundi eſſent etiam ex cibis quos comederent idolis conſecratis. Nunc autem dum ſimul morantur fidelis cum infideli, forſitan filij illorum fidelem imitantur, & ſancti ſunt. *Quòd ſi infidelis* vir aut mulier, à ſocio fideli *diſcedit*, nolens credere: *diſcedat*, id eſt, liberam habeat poteſtatem diſcedendi: tamen fidelis non proiiciat illum à ſe, neque propter illum diſcedat à fide. *Non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in eiuſmodi*, id eſt in tali facto, id eſt infidelis ſi non vult manere cum fideli, ille qui fidelis non eſt ita ſubiectus illi vt debeat illum ſequi, neque ſubie

ctus eſt culpæ, propter hoc ſi ille diſcedit. *in pace enim,* id eſt ad concordiam *vocauit nos deus.* idcirco ſi vult diſcedere infidelis qui blaſphemat nomen domini, recedat, vt pacem poſſit habere fidelis, id eſt, non oportet litigare cum eo qui diſcedit. *vnde enim ſcis mulier aut vir, ſi vnus alterum ſaluum faciet, niſi ſicut vnicuique* viro & mulieri *diuiſit,* ſiue diſpoſuit, *dominus,* ſubaudis tempora credendi, vt primum credat vir, deinde mulier, aut primum mulier, deinde vir? *vnumquemque ſicut vocauit dominus* ad fidem, *ita ambulet,* ita maneat, id eſt ſi habes vxorem, tene eam: ſi non habes, ducere non compelleris. *Circunciſus aliquis vocatus eſt, non adducat præputium.* Quid eſt quod loquens Apoſtolus de vxoribus atque coniugatis, ſic ſubito tranſiuit ad circunciſionem atque præputium? Et quomodo poteſt adduci præputium quod præciſum eſt: Notandum in hoc loco, quia non de circunciſione, id eſt expoliatione pellis genitalis membri loquitur, ſed circunciſum appellat liberum ab vxore: & præputiatum, vxorem habentem. Circunciſus (inquit) vocatus eſt quis, id eſt, non habens vxorem, non adducat præputium, id eſt non ducat vxorem, vt non ſit præputiatus ſed alienus à coniugio. *In præputio aliquis vocatus eſt,* id eſt habens vxorem, *non circuncidatur,* id eſt non relinquat vxorem ſuam, niſi illa forte caſta permanere decreuerit. *Circunciſio nihil eſt,* id eſt, caſtitas ſine bonis operibus nihil eſt: & inſuper fides ſine operibus otioſa eſt. *& præputium nihil eſt,* id eſt, coniugium abſque opere bono. Si fuerit quis circunciſus, id eſt caſtus ſiue cœlibatus, quod eſt ſine vxore, carueritque bonis operibus, nihil ei prodeſt ſua caſtitas. Si etiam fuerit coniugatus, & non habuerit bona opera, coniugium illius nec prodeſt, nec obeſt ei, *ſed obſeruatio mandatorum dei* prodeſt. *Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt* ad fidem, *in ea permaneat,* ſiue cum vxore, ſiue ſine vxore. *Seruus* ſubaudis vxoris *vocatus es,* cuius voluntati ſeruire & parere debes: *non ſit tibi curæ.* noli deficere neque dimittere eam, quia non ideo amittes regnum dei, licet coniugatus ſis, ſi ita ſeruieris vxori, vt non diſpliceas creatori. *ſed & ſi potes liber fieri,* ſubaudis ab vxore, id eſt, ſi tua coniunx obierit, aut etiam in caſtitate manere elegerit, *magis vtere* ſubaudis iſta libertate, vt conſentias ei, & aliam noli accipere.

pere. *Qui enim in domino*, id eſt vt in domino crederet, *vocatus eſt ſeruus*, ſubaudis vxoris, *libertus eſt domini*, id eſt,liberatus eſt à peccati iugo, & quandam libertatulam habet à domino,vt ſeruiat vxori ita,vt non diſpliceat creatori. *Similiter qui liber vocatus eſt*, id eſt ſine vxore, *ſeruus eſt Chriſti*, id eſt,non debet ſe occupare ſeruitio terreno & vxorio:ſed ex toto debet ſeruire domino:quoniam maius ſeruitium requiritur ei à domino,quàm à coniugato. *Pretio empti eſtis*, id eſt,ſanguine Chriſti, *nolite fieri ſerui hominū*, id eſt,ſerui vxorum.Illi ſerui efficiuntur hominum,qui propter vxorem deſerunt creatorem:& ei diſplicent,immoderate ſeruientes vxori. Tam charo ergo precio empti ſum⁹: vt nullo alio redimi poſſemus,niſi ſanguine filij dei.Quapropter ſicut ille qui emitur,magis ſeruire debet illi à quo emitur,vt aliquando vicem reddat emptori:ita & nos omni ſtudio atque inſtantia ſeruire debemus Chriſto à quo empti ſumus. *Vnuſquiſque frater*, id eſt fidelis, *in quo vocatus eſt* vt crederet, *in hoc permaneat.* videlicet ſi cum vxore vocatus eſt,non dimittat illam: ſi liber eſt ab vxore, ſi ſe poteſt continere,vtatur illa libertate. *De virginibus præceptum domini non habeo.* quia dominus virginitatem laudauit,non tamen præcepit,ne videretur nuptias damnare. ſed dixit: Sunt eunuchi, qui ſeipſos caſtrauerunt propter *Mat.19.*
regnum cælorum,atque ſubintulit.Qui poteſt capere, capiat. *Conſilium autem do*, quod non diſpliceat aliis, *tanquam miſericordiam conſecutus à domino,vt ſim fidelis*, ſubaudis conſiliator, & idoneus in dandis ſalutaribus conſiliis. Paulus Apoſtolus conſiliator Dei erat, quia ſpiritum dei habebat,ſicut ipſe aliàs dicit,Puto autem quòd & ego ſpiritum dei habeam.Idcirco dicit,Gratiam & miſericordiam conſecutus ſum,vt ſim fidelis conſiliator dei:ideóque conſilium meum non debeo vobis abſcondere. *Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe*, id eſt,virginitatem ſeruare, *propter inſtantem neceſſitatem.* inſtantem ſiue præſentem neceſſitatem appellat tribulationem & anguſtiam,quam ſuſtinent cōiugati,& maxime coniugatæ,faſtidium videlicet in cōcipiendo,dolorem in parturiendo:quo dolore plerunq; ſolet mulier mori, curam multam & laborem in alendis & cenuendis filiis, triſtitiam de ægrotatione & morte eorum, maxime ſi omnibus filiis fuerit orbata,de amiſſione quoq;

coniugis. Similiter etiã labores & dolores quos ſuſtinet vir de amiſſione filiorũ,& morte vxoris. à quib⁹ omnibus ſunt illi liberi, qui virginitatem ſeruant, imitantes illam vitam quæ poſt mortem erit. Quapropter ſubdit Apoſtolus: *quoniam bonum eſt homini ſic eſſe,* id eſt, in integritate corporis viuere, virginitatem ſeruare, vt poſſit eſſe liber ab his neceſſitatibus. Quod verò ſequitur, *tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi,* illi tales, videlicet qui matrimonio copulantur, quod ſupra appellauit neceſſitatem inſtantem, in hoc loco appellauit tribulationem. *Ego autem vobis parco.* & eſt ſenſus, Suadeo vobis, & conſilium do vt caſti ſitis, volens vos ſeruare, ne in tribulationem carnis incidatis. Aliter: Ego vobis parco, id eſt, dimitto, vel conſentio accedere vos ad hanc tribulationem carnis, ſi non vultis integritatem corporis ſeruare. *Tempus* ſubaudis vitæ noſtræ, *breue eſt,* quia in breui finietur: ideóque non eſt populus dei ita propagandus generatione carnali, ſicut hactenus à principio mundi, ſed eſt iam regeneratione colligendus. *Reliquum eſt,* id eſt hoc remanet, vel hoc ſuper eſt, *vt & qui habent vxores* modo, *tanquam non habentes ſint.* Vxorem nanque habet, ſed quaſi non habet, qui hodie videtur illam habere, ſed craſtina die moritur, & deſinit poſtmodum vxorem habere. Ideóque debet in præſenti ſeculo futuram vitam imitari, in qua erunt electi ſimiles angelis dei. Aliter, vxorem habet, ſed quaſi non habet, qui ſic ſcit debita carnis exoluere, vt tamen per eam mundo tota mente non cogatur inhærere, videlicet ſic reddens debitum vxori, vt non diſpliceat creatori. *& qui flent, tanquam non flentes* ſint. Flet quilibet amiſſione proximorum, & miſerias huius ſeculi, ſua quoque & aliorum peccata: ſed quaſi non flet, qui conſolationem habet in ſpe cœleſtis remunerationis, vt impleatur quod dominus dixit, Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur *& qui gaudẽt, tanquam non gaudentes.* Multi ſunt qui gaudent de temporalibus commodis: ſed quaſi non gaudent, quia ſic gaudent in temporalibus bonis, vt ſemper tormenta perpetua conſiderẽt, & æternum dei iudicium timeant. *& qui emunt, tanquam non poſſidentes.* Emit aliquis prædia terrena, boues, ſeruos, & ancillas: ſed quaſi non poſſidet, dum repente ab hoc ſeculo tranſit per mortem corporis. Aliter: Emunt multi bona

Matt. 5.

ti bona temporalia,atque ad vſum ſuum aliorúnque præparant,quæ in hoc ſeculo neceſſaria ſunt:ſed quaſi non poſſident,dum ſic adhærent terrenis,vt non amittant æterna, cauta cõſideratione præuidentes,quia hæc omnia in proximo relicturi ſint: ſpémq; ſuam in terrenis & trãſitoriis rebus & poſſeſsionibus non ponunt, *& qui vtuntur hoc mũdo, tanquam non vtantur.* Multi vtuntur bonis huius ſeculi,ſicut reges & principes: ſed quaſi non vtuntur, dum inſperate munus & concupiſcentiam eius relinquunt per mortẽ corporis. Multi etiam vtuntur his quæ in hoc mũdo ſunt, ſicut boni reges & principes diuitéſque, vt fuit Abraham, Iob, & Dauid, qui propter dignitatem honoris & principatus quã obtinent,non poſſunt his non vti:ſed quaſi non vtuntur,dum non ſiunt ſerui diuitiarum, neq; permittunt hæc eadẽ ſuæ menti dominari,cogitantes cuncta tranſitoria eſſe. *Præterit enim figura huius mundi*,id eſt,tranſibit figura & ſpecies mundi per ignem, remanebit ſubſtantia renouata per ignem & melior, ad hoc vt in æternum maneat. iuxta quod Salomon dicit,Terra in æternum ſtat. *Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe*, id eſt, ſine multa & ſuperflua cura, quam habent coniugati. *Qui cum vxore eſt,diuiſus eſt.* quoniã ex parte ſeruit coniugi,ex parte domino. *& mulier innupta & virgo*, quod vnum eſt, *cogitat vt ſit ſancta corpore & ſpiritu*,id eſt, mẽte. Ideo addidit,mẽtẽ ſiue ſpiritu,quia multæ ſunt quæ habẽt integritatem corporis,ſed non ſunt virgines mente:quoniam ſi poſſent,iam nupſiſſent. *Hæc ad vtilitatem veſtram dico*, quoniam ſanctum eſt apud deum, & leue in hoc ſeculo,in virginitate permanere. *non vt laqueum vobis iniciam*, id eſt ideo iſta non dico, vt æternam perditionem vobis immittam: *ſed ad id quod honeſtum eſt*, ſubaudis prouocans. Virginitatem ſeruare honeſtum eſt, ergo omne honeſtum ſanctum,ideóque virginitas ſancta, honeſta,& deo accepta eſt. *Si quis autem exiſtimat* & putat *turpem ſe videri* ab aliis, *ſuper virgine ſua, quòd ſit ſuperadulta*, id eſt, eo quòd ad nubiles annos peruenerit,timet illam fornicari cum aliquo ſeruorum ſuorum, nec poteſt illam ſeruare virginem, *quod vult faciat*, id eſt,tradat illam cuicunque vult: *non peccat* virgo *ſi nubat*: *quòd ſi dormierit*,id eſt,ſi mortuus fuerit *vir eius*, *nubat* mulier *cui vult*, *tantum in domino*,id eſt,fideli ſe miſceat viro. *Beatior autem erit*, *ſi ſic*

Eccle. 1.

ſcientia ipſorum cum ſit infirma, polluitur: quoniam dū firmiores in fide viderint recumbere idolo, & comedere idolothyta, aliquid numinis & religioſum putant eſſe in idolis. Et in hoc eſt illorum conſcientia infirma, vel quia putantes omnia eſſe munda, comedūt idolothyta, vel quia aliquid numinis credunt eſſe in idolis. *Eſca autem nos non commendat deo.* ſubaudis quam credimus mundam, id eſt, non facit nos acceptabiles deo, & laudabiles apud illum. *neque enim ſi non manducauerimus,* ſubaudis de ſacrificiis idolorum, *deficiemus,* vt alios cibos non habeamus, quos poſsimus manducare. *neque ſi manducauerimus* carnes idolis conſecratas, *abundabimus,* ſubaudis vt aliorum ciborum refectionem nō quæramus. *Videte autem ne forte hæc licentia veſtra,* qua creditis omnia munda mundis, & per inuocationem nominis Chriſti omnia ſanctificari, *offendiculum fiat infirmis* in fide, vt credant aliquid deitatis eſſe in idolo: & comedant propter hoc carnes illi conſecratas. *Si quis enim viderit eum qui habet ſcientiam,* id eſt, qui perfectus eſt in fide, & credit omnia munda, *in idolio recumbentem,* id eſt, recumbendo mā ducare. Sic peccatis in fratres, dū comeditis corā illis carnes idolis conſecratas, recūbentes in idolio. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum,* quemlibet credentē, ſimplicem & adhuc infirmum in fide, *non manducabo carnem* idolis conſecratā, *in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.* Erant quidā apud Corinthios, qui ſcientiam habētes omnia munda eſſe, cōedebant cibos idolis conſecratos, & prouocabant ſimplices & infirmos in fide ad ſimilia. qui dicebant: Niſi iſti qui prudentiā & ſcientiā habent, ſcirent deitatem eſſe in his idolis, nequaquā hoc agerent. Manducabo ergo & ego, vt conſecrer per has carnes. E cōtra erāt alij perfectiores, qui licet ſcirent omnia eſſe munda à deo facta, nolebant carnes idolothytas comedere, quia ſciebant illas per inuocationem dæmoniorū eſſe immundas, & ne ſcandalizarent fratrem ſuū, prouocando eū ad comedendū, dicebant iſta quæ Apoſtolus ex perſona illorum loquitur: Ante (inquit) moriar fame, quā vt fratrem meū ſcandalizem, manducando carnes idolothytas. Et non ſolum abſtinebo ab illis: ſed etiam ab omnibus, pro quibus ille poteſt ſcandalizari. Poteſt tamen ex perſona Apoſtoli eſſe dictum, vt Apoſtolus ex ſe talia diceret, prouocans eos ad charitatem.

CAPUT

CAPVT IX.

N*On ſum liber?* Verba iraſcentis ſunt, & quod videtur negare confirmat. Sunt autem increpatiue legenda: Non ſum liber? Sum vtique. Liber erat Apoſtolus ſecundum carnis proſapiam, vtpote de genere patriarcharum deſcendens. Liber quoque erat ab omni debito ipſorum, quia nihil ab eis acceperat. *Non ſum Apoſtolus?* Dicebatur à quibuſdam Iudæis nõ credentibus & inſuper à Corinthiis ſeductis à falſis Apoſtolis, ꝙ Paulus non eſſet Apoſtolus, eo ꝙ Chriſtum non viderit. quos increpat Apoſtolus, inquiens: Nunquid non ſum Apoſtolus à Chriſto miſſus? Sum vtique, quia ipſe mihi dixit, Longe mittam te ad gentes. *nónne dominum Ieſum vidi?* Vtique vidi illum dum pergerem Damaſcũ, & poſtea in templo. *Actu. 17.* *nónne opus meum*, id eſt, operatio & plantatio mea, *vos eſtis in domino?* Eſtis omnino. *Et ſi aliis*, ſubaudis gentibus & Iudæis, *non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis* Corinthiis *ſum* Apoſtolus, quos ſpatio vnius anni & ſex menſibus ad fidẽ Chriſti mea prædicatione adduxi. Non ſolum ergo Corinthiis erat Apoſtolus. ſed pene omnibus gẽtibus, ſicut ipſe dixit, Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes. *nam ſignaculum*. i. ſignum & *Gala. 2.* indiciũ *apoſtolatus mei vos eſtis* & veſtra credulitas, qui per meam prædicationem crediditis in domino, *Mea defenſio apud eos qui me interrogant*, ſubaudis vtrũ ſim Apoſtolus, nécne, *hæc eſt*, quia vos eſtis ſignũ apoſtolatus mei in domino, & per hoc defenſor eſſe Apoſtolus. vos enim eſtis defenſio mea, quibus euangelium prædicaui. *Nunquid non habemus*, ego & Barnabas, *poteſtatem manducandi & bibendi?* ſubaudis ex officio prædicationis: & à vobis accipiendi quæ neceſſaria ſunt, ſecundum quod nobis dominus poteſtatem dedit, ſicut & aliis apoſtolis? *nunquid non habemus*, ego & Barnabas, *poteſtatem ſororem mulierculam*, id eſt, quamlibet fidelem, *circunducendi*, id eſt, de loco ad locum ducendi, vt miniſtret nobis: *ſicut & cæteri apoſtoli, & fratres domini* faciunt, Iacobũs videlicet, & Ioannes Zebedæi, & materteræ domini, necnon etiã Iacobus Alphæus, & Iudas, & Ioſeph filij ſimiliter materteræ domini, necnon etiam *& Cephas?*

qui & Petrus. Cephas Hebræum eſt & Syrum, Petrus græcum & latinum. Simon græcum eſt. Quidam non intelligẽtes proprietatem grecæ linguæ, fefellit eos ambiguitas verbi græci in hoc, quod dicit ſororem mulierẽ, quaſi vxores habuerint apoſtoli, quas ſecum ducerent, nam gyne vtrũque ſignificat, & vxorem & mulierẽ. Vnde gynecęum appellatur locus vbi plurimæ reſident mulieres. Fideles enim mulieres habentes terrenam ſubſtantiam, ibant cum Petro aliíſque apoſtolis Iudæorum, miniſtrantes eis de ſubſtantia ſua, quæ neceſſaria erãt: ſicut Maria Magdalena, & Martha, aliæque mulieres, quæ ſecutæ erant dominũ de Galilæa, ſequebantur illum miniſtrantes ei, quod beatus Paulus Apoſtolus non faciebat, qui gentibus prædicauit, licet poteſtatem haberet. tamen non ducebat mulieres ſecum, ne ſcandalum oriretur apud gentes, quarum magiſtri & præpoſiti hanc conſuetudinẽ non habebant. *Quis* miles *militat* pro vita regis, & pro defenſione patriæ, *ſuis ſtipendiis vnquã?* id eſt, propriis ſubſtantiis, ſubaudis nullus. Tamen ego milito meis ſtipendiis, labore manuũ mearũ victum & veſtitum acquirens. *Quis plantat vineam, & fructus eius*, id eſt, racemos *non edit?* Vinea apoſtoli, erant Corinthij, quos plantauerat ipſe in fide Chriſti, ſed fructum eius non ſuſcepit, ſumptum videlicet vnde viueret. *nunquid ſecundum hominem hæc dico?* id eſt, nunquid ſecundum humanum intellectum & ex proprio ſenſu iſta loquor? *An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi, non alligabis os boui triturantis*, id eſt, os prædicatoris alienum à mercede non facies. Recte ergo prædicatores bobus comparantur, quia ſicut illi vomere exarant terrã, ita prædicatores vomere ſiue ligone verbi dei excolunt corda auditorum, vt ferant fructus ſalutis æternæ. *nunquid de bobus cura eſt deo?* Eſt vtiq; deo cura de bobus, qui omnium quæ fecit, curam habet, ſicut ei dicitur, Nihil odiſti eorum quæ feciſti. Et non ſolum de bobus, verum etiam de paſſeribus cura eſt illi, ſicut
Lucæ. 12. in euãgelio oſtenditur, vbi dicitur paſcere illos. Sed nõ curabat ita de bobus: vt inter præcepta quæ homini dedit ad ſalutem ſui, præciperet curã bouis habere. Nec enim neceſſe eſt per ſcriptam legem monere hominem, quomodo boui ſuo conſulat. *quoniam debet in ſpe*, ſubaudis fructus percipiendi, *qui arat, arare. Si nos vobis ſpiritalia*, ſubaudis, bona

bona, *ſeminauimus*, prædicando gratiam videlicet fidei & doctrinæ, *magnum eſt, ſi nos veſtra carnalia metamus*? id eſt, vt à vobis accipiamus temporalia, quibus contulimus æterna? Non eſt hoc magnum, increpatiue legendum eſt & interrogatiue. *Si alij*, id eſt pſeudoapoſtoli, *poteſtatis veſtræ*, hoc eſt, facultatis veſtræ bonorúmque temporalium, *participes ſunt*, *quare non potius nos?* ſubaudis, debemus participare bonis veſtris, qui ſacra monita euangelij vobis prædicamus? Verum omnia incommoda ſubſtinemus ego & Barnabas, ſitim videlicet, famem, nuditatem, omnémque indigentiam: *ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti*, id eſt ne dicatur de nobis, quòd cauſa quæſtus & lucri temporalis potius prædicemus euangelium, quàm cauſa ſalutis animarum & remunerationis æternę, habeaturq́; euangelium venale. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario*, id eſt in templo idolorum, *operâtur*, excoriando victimas, & coquendo, *quæ de ſacrario ſunt edunt*? id eſt de his viuunt, quæ ibi offeruntur, & quæ pertinent ad ſacrarium, *& qui altario* ſubaudis dei, *deſeruiunt* in lege, id eſt veteri teſtamento, *cum altario participant*? Si quando holocauſtum offerebatur in altari domus domini, totum animal ſibi vendicabat altare: ſi quando veró victimæ aliáque ſacrificia offerebantur, partim cremabãtur in altari, partim ſumebant ſeruitores in ſuos vſus. *Ita & dominus ordinauit*, id eſt, diſpoſuit & poteſtatem dedit. *Ego autem*, licet poteſtatem haberem de euangelio viuere, *nullo horum* quæ ſuperius dixi, *vſus ſum*, quia nullos ſumptus à vobis accepi, vt euangelium non facerem venale, & vos libere poſſem redarguere. *Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me.* Poterant illi dicere: Vere ideo Apoſtolus talia ſcripſit nobis, vt quod antea non accepit à nobis, modo accipiat, vt demus ei quæ neceſſaria ſunt. Ad hæc ille. Non ideo (inquit) iſta dico, vt quod hactenus non feci, nunc facere incipiam, ſed vt vos ad charitatem prouocem. *Bonum eſt enim mihi magis mori* fame, ſiti, nuditate, *quàm vt gloriam meam*, quam ſpero me recepturum pro mercede prædicationis, *quis euacuet* ſiue deſtruat, dando mihi munera. Tunc enim gloria illius euacuaretur, ſi mercedem accipiens in præſenti, non ſperaret mercedem aliam accipere in futurum, nec redargueret

delinquentes. *Nam & ſi euãgelizauero*, ſubaudis ſolummodo propter hoc, vt propter aſsiduitatem prædicationis mercedem in præſenti accipiam, & laudem ab hominibus, *non eſt mihi gloria*, ſubaudis æterna in futuro. *Neceſsitas enim* ſubaudis manducandi, bibendi, veſtiendi, *mihi incumbit*. Ideóque prædico, quoniam vnde viuam, aliunde non habeo. Hæc in quibuſdam fiebant, ſicut in pſeudoapoſtolis, ſed in Paulo non erãt, qui neque mercedem, neque laudem ab hominibus quærebat in præſenti, timens audire in die iudicij, Recepiſti mercedem tuam ſi laboraſti: *Væ enim mihi eſt*, id eſt indigentia me opprimet, penuriam famis ſuſtinebo, *ſi non euangelizauero*, non ex ſua perſona talia dicit, ſed potius ex illorum, qui idcirco prædicabant, quiá non habebant vnde viuerent, niſi ex prædicatione, ideóque fauebant ſuis auditoribus. *Si enim volens* ſiue ſponte, *hoc ago*, id eſt ſi non prædicauero propter ſumptus carnales, & adminiſtrauero euangelium ſine mercede temporali, *mercedem habeo* paratam à Chriſto, remunerationem videlicet æternam, auditurus ab ipſo, Intra in gaudium domini tui. *Quæ eſt ergo merces mea?* interrogat Apoſtolus ſeipſum quæ ſit merces prædicationis eius in præſenti, & dicit: Iam (inquiens) volo ſponte prædicare euangelium, quæ eſt merces mea in præſenti? Et reſpondet ipſe ſibi, aut alicui interroganti, quæ eſt merces tua? Hæc eſt merces mea in præſenti & intentio, vt euangelium prædicans fidelibus, omnibúſq; audire volentibus, *ſine ſumptu ponam euangelium*. Subaudis in cordibus eorum: *vt non abutar*, ſiue non vtar, *poteſtate mea in euangelio*, quam cum aliis Apoſtolis habeo, id eſt ne accipiam aliquid ab auditoribus, quoniam magna merces mihi reſeruatur à Chriſto. *Nam cum liber eſſem*, non ſolum ſecundum naturam, vtpote de genere patriarcharum deſcendens, verum etiam, *ex omnibus* negotiis hominum, nihil ab eis accipiendo, *Omnium*. ſubaudis hominum, *me ſeruum feci*, ſupportando omnes, veluti bonus procurator ſupportat infirmos, maxime vos ô Corinthij per meam patientiam. Feci autem hoc non calliditatis aſtutia, ſed compatientis affectu, *vt plures lucrifacerem* Chriſto. *Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus*, ſubaudis legis obſeruator, adhuc tondendo caput in Cencbris, quæ eſt portus Corinthij, offerendo munera

munera in templo Hieroſolymis.ſecundum quod in Actibus Apoſtolorum habetur, quando purificatus aſcendit in templum, & circuncidendo Timothæum propter Iudæos: *vt Iudæos lucrarer* Chriſto, à cultura videlicet legis, ad gratiam perducendo euangelij. *His qui ſub lege ſunt*, id eſt, à Samaritanis, quinque libros legis habentibus, veniens ad illos factus ſum eis, *quaſi ſub lege eſſem*, id eſt, quaſi carnaliter legi ſeruirem, *cum ipſe non eſſem ſub lege* Moyſi animo, ſed ſub gratia euangelij, vt eos Chriſto lucrarer. Feci autem hoc, non ſimulandi verſutia, ſed compatiendi miſericordia. *His qui ſine lege erant*, id eſt gentibus, factus ſum, *Tanquam ſine lege eſſem*, conſentiendo gentilium philoſophis apud Athenas, vnum deum eſſe qui cuncta fecerat: & animas immortales eſſe, & homines ab vno deo principiũ ſumpſiſſe, viſus eſt eis quaſi vnus ex ipſis, licet idola non adoraret: paulatímque trahebat eos ad illa quæ minus credebant, ſuadens vt in eũ crederent, per quẽ omnia facta ſunt, id eſt in filiũ dei. *Factus ſum infirmis* Iudęis & gentibus in ſenſu & intellectu, qui magna non poterãt capere, *infirmus*, comparando & coæquando me illorũ infirmitati & puſillanimitati: *vt infirmos* ſenſu & intellectu, *lucri facerem*, talia prædicando, quæ eorum capacitati congruebant, & quæ ipſi capere poterant. *Omnibus* ſubaudis gentibus Iudæíſq;, *omnia* ſuperi⁹ dicta, *factus ſum*, infirmus videlicet infirmis, Iudæus Iudæis, Samaritanus Samaritanis, qui repromiſsionẽ de Chriſto expectabant, gẽtilibus gentilis, *vt omnes ſaluos facerem*, prædicando illis verbum dei. *Omnia autem facio propter euangelium*, id eſt propter Chriſtum, cui euangelium teſtimonium perhibet, *vt particeps eius*, id eſt particeps euangelij, *efficiar*. Sic videntur hæc verba ſonare, & ſic loquitur Apoſtolus, quaſi euangelium rationis capax ſit, ac ſi diceret: vt particeps euangelij efficiar, id eſt vt præmia quæ in euangelio promittuntur, in regno cœlorum conſequi merear. *Neſcitis quòd hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium?* Volens & deſiderans egregius prædicator Corinthios omnéſq; fideles prouocare ad curſum bonæ operationis, quatenus fortiter in ſudãdo pertingere ad brauium æternæ vocationis mereantur: dat inde comparationem, cuius exemplo accendantur ad victoriam æternam captandã, inquiens: Neſci-

Actu.16.

tis quòd hi qui in ſtadio currunt,&c. Fuit quodam tempore gygas quidam nomine Hercules, apud Græcos fortiſsimus, omnique virtute corporis robuſtus, agilitate quoque ſeu velocitate pedum in curſu velociſsimus atque peritiſſimus, qui vno anhelitu cucurrit, atque (vt ita dicamus) peruolauit centum vigintiquinque paſſus, ſicque ſubdit vno in loco, quod ſpatium ſui curſus ſtadium appellauit, à ſtando: & eſt octaua pars miliarij. Inde poſtmodum inoleuit mos apud Græcos & conſuetudo diuturna, vt ex ſingulis vrbibus, caſtellis, oppidis, necnon & villulis, iuuenes ſe præpararent, quatenus adueniente feſtiuitate deorum, poſſent currere ad illud ſtadium, quod menſurabatur centum vigintiquinq; paſsibus. Poſt cuius metam ponebatur aurum vel argentum, aut equus, ſiue pallium, aut aliquod præmium, quod brauium græco vocabulo dicebatur, latine verò palma victoriæ appellari poteſt, vel corona: cunctíſque aſtantibus viris & mulieribus, ad ſpectaculum illud currebant omnes: ſed vnus qui prior currebat, accipiebat brauium, cæteris in vanũ currẽtibus: quia nihil vtilitatis pręſtabat eis ſuus curſus, niſi ꝙ riſum & cachinnum populis excitabant, ſibi autem verecundiam magnã. Altiori verò intelligentia, per ſtadium, per quod illi currebant, debemus intelligere fidem noſtrã, intra cuius metam currere iubemur, ab exordio fidei noſtræ vſque ad terminum huius vitæ, quouſque perueniamus ab brauium re-
Matt. 10. promiſſum, de quo dominus dicit: Qui perſeuerauerit vſq; in fidem, hic ſaluus erit. Hoc tamẽ diſtat inter illorum curſum & noſtrum, quòd ibi omnes qui ad hoc erant parati, currebant: ſed vnus qui præ cæteris currebat, prior perueniendo ad brauium, accipiebat ſolus remunerationem ſuæ victoriæ. In noſtro autem curſu, omnes qui bene cucurrerint, præmium ſui laboris percipient, nec dolebunt ſe incaſſum cucurriſſe, cum omnes qui peruenerint, remunerationem acceperint. Ille verò vnus ſignificat numerũ electorum, qui comparatione reproborum paruiſsimus erit, licet in ſe ſit perfectus. Vnde dominus dicit: Multi ſunt vo-
Matt. 20. cati, pauci verò electi, quaſi diceret: Multi incipiũt currere, ſed ante deficiũt & laſſeſcunt, quàm perueniãt ad brauiũ: paucique ſunt qui perueniunt ad palmam victoriæ. Significat enim vnus ille, vnitatem ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt cor-

pus

pus Chriſti. Quicunq; etenim vnitati eccleſiæ fide boniſq; operibus atque perſeuerantia iunguntur, illi perueniēt ad palmam. De qua vnitate dicit dominus: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo, cum corpore videlicet ſuo, quod eſt eccleſia. *Sic currite* ò fideles, in fide, rectè credendo, & bene viuendo, *vt comprehendatis* palmam perennis remunerationis. Solicite ac viriliter vult Apoſtolus vt curramus, quia magna eſt promiſsio ad quam tendimus: *omnis enim qui in agone*, id eſt, in certamine & pugna, *contendit* ſiue deſudat, *ab omnibus ſe abſtinet*, quæ contraria ſunt curſui illius. Illi iuuenes qui ſe ad curſum præparabant, ab omnibus eſcis & potibus, omnibúſque rebus abſtinebant, quæ impedire poterant curſum illorum. Nec ſolum à nimia comeſtione, & ſuperflua potatione corpus refrenabant, ſed etiam laminas plumbeas noctibus ponebant circa lumbos, ne fluxum libidinis per ſomnum paterentur, quoniam libido nimium debilitat corpus. Et ſi illi omnes ita ſe pręparabant, cū ſcirent vnum coronandum, & illi ſolummodo repromiſſum brauium qui prior veniret, licet omnes poſt illum ad eundem locum perueniſſent, quanto magis nobis eſt abſtinendum ab omnibus quæ curſum noſtrum impedire poſſunt, cum omnibus nobis promiſſa ſit ſalus æterna? Si quærimus ergo à quibus rebus debeamus abſtinere, & quæ curſum noſtrum incipiendo ſuperent & retrahant à promiſſo brauio, interrogemus Apoſt. & ipſe nobis demonſtrabit illo in loco vbi dicit: Manifeſta autem ſunt opera carnis, adulterium videlicet, fornicatio, immūditia, luxuria. Iſta & his ſimilia contraria ſunt noſtro curſui. *Et illi quidem*, qui currunt intra ſtadium, ideo currunt, *vt corruptibilem coronā accipiant: nos autem* ideo currimus intra metas fidei noſtræ, vt coronam *incorruptam* accipiamus. Quod ſuperius appellauit brauiū græco vocabulo, nūc vocat latine coronā. illorū corona & remuneratio corruptibilis erat, id eſt tēporalis, quia cum tēpore tranſibat. Verbi gratia. Accipiebāt aurum aut argentū, quod corruptibile erat, quia de terra ſumebatur, & in terrā reuertebatur. Accipiebāt veſtes, quæ vetuſtate & tineis conſumebantur. Accipiebant equū, qui corrumpebatur per mortē, & conſumptus à vermibus in puluerem tranſibat. Dabatur eis corona terrenis & marceſci-

Ioan. 3.

Gal. 5.

coniugis. Similiter etiã labores & dolores quos ſuſtinet vir de amiſſione filiorũ,& morte vxoris. à quib⁹ omnibus ſunt illi liberi, qui virginitatem ſeruant, imitantes illam vitam quæ poſt mortem erit. Quapropter ſubdit Apoſtolus: *quoniam bonum eſt homini ſic eſſe*, id eſt, in integritate corporis viuere, virginitatem ſeruare, vt poſſit eſſe liber ab his neceſſitatibus. Quod verò ſequitur, *tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi*, illi tales, videlicet qui matrimonio copulantur, quod ſupra appellauit neceſſitatem inſtantem, in hoc loco appellauit tribulationem. *Ego autem vobis parco.* & eſt ſenſus, Suadeo vobis, & conſilium do vt caſti ſitis, volens vos ſeruare, ne in tribulationem carnis incidatis. Aliter: Ego vobis parco, id eſt, dimitto, vel conſentio accedere vos ad hanc tribulationem carnis, ſi non vultis integritatem corporis ſeruare. *Tempus* ſubaudis vitæ noſtræ, *breue eſt*, quia in breui finietur: ideóque non eſt populus dei ita propagandus generatione carnali, ſicut hactenus à principio mundi, ſed eſt iam regeneratione colligendus. *Reliquum eſt*, id eſt hoc remanet, vel hoc ſuper eſt, *vt & qui habent vxores* modo, *tanquam non habentes ſint.* Vxorem nanque habet, ſed quaſi non habet, qui hodie videtur illam habere, ſed craſtina die moritur, & deſinit poſtmodum vxorem habere. Ideóque debet in præſenti ſeculo futuram vitam imitari, in qua erunt electi ſimiles angelis dei. Aliter, vxorem habet, ſed quaſi non habet, qui ſic ſcit debita carnis exoluere, vt tamen per eam mundo tota mente non cogatur inhærere, videlicet ſic reddens debitum vxori, vt non diſpliceat creatori. *& qui flent, tanquam non flentes* ſint. Flet quilibet amiſſione proximorum, & miſerias huius ſeculi, ſua quoque & aliorum peccata: ſed quaſi non flet, qui conſolationem habet in ſpe cœleſtis remunerationis, vt impleatur quod dominus dixit, Beati qui
Matt. 5. lugent, quoniam ipſi conſolabuntur *& qui gaudẽt, tanquam non gaudentes.* Multi ſunt qui gaudent de temporalibus commodis: ſed quaſi non gaudent, quia ſic gaudent in temporalibus bonis, vt ſemper tormenta perpetua conſiderẽt, & æternum dei iudicium timeant. *& qui emunt, tanquam non poſſidentes.* Emit aliquis prædia terrena, boues, ſeruos, & ancillas: ſed quaſi non poſſidet, dum repente ab hoc ſeculo tranſit per mortem corporis. Aliter: Emunt multi bona

ti bona temporalia,atque ad vſum ſuum aliorúnque præparant,quæ in hoc ſeculo neceſſaria ſunt:ſed quaſi non poſſident,dum ſic adhærent terrenis,vt non amittant æterna, cauta cōſideratione præuidentes,quia hæc omnia in proximo relicturi ſint: ſpemq; ſuam in terrenis & trāſitoriis rebus & poſſeſsionibus non ponunt, *& qui vtuntur hoc mūdo, tanquam non vtantur.* Multi vtuntur bonis huius ſeculi,ſicut reges & principes: ſed quaſi non vtuntur, dum inſperate munus & concupiſcentiam eius relinquunt per mortē corporis. Multi etiam vtuntur his quæ in hoc mūdo ſunt, ſicut boni reges & principes diuitéſque, vt fuit Abraham, Iob, & Dauid, qui propter dignitatem honoris & principatus quā obtinent,non poſſūnt his non vti:ſed quaſi non vtuntur,dum non fiunt ſerui diuitiarum, neq; permittunt hæc eadē ſuæ menti dominari,cogitantes cuncta tranſitoria eſſe. *Præterit enim figura huius mundi*,id eſt,tranſibit figura & ſpecies mundi per ignem, remanebit ſubſtantia renouata per ignem & melior, ad hoc vt in æternum maneat. iuxta quod Salomon dicit,Terra in æternum ſtat. *Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe*, id eſt, ſine multa & ſuperflua cura, quam habent coniugati. *Qui cum vxore eſt,diuiſus eſt.* quoniā ex parte ſeruit coniugi,ex parte domino. *& mulier innupta & virgo*, quod vnum eſt, *cogitat vt ſit ſancta corpore & ſpiritu*,id eſt, mēte. Ideo addidit,mēte ſiue ſpiritu,quia multæ ſunt quæ habēt integritatem corporis,ſed non ſunt virgines mente:quoniam ſi poſſent,iam nupſiſſent. *Hæc ad vtilitatem veſtram dico*, quoniam ſanctum eſt apud deum, & leue in hoc ſeculo,in virginitate permanere. *non vt laqueum vobis iniciam*, id eſt ideo iſta non dico, vt æternam perditionem vobis immittam: *ſed ad id quod honeſtum eſt*, ſubaudis prouocans. Virginitatem ſeruare honeſtum eſt, ergo omne honeſtum ſanctum,ideóque virginitas ſancta, honeſta,& deo accepta eſt. *Si quis autem exiſtimat* & putat *turpem ſe videri* ab aliis, *ſuper virgine ſua, quòd ſit ſuperadulta*, id eſt, eo quòd ad nubiles annos peruenerit,timet illam fornicari cum aliquo ſeruorum ſuorum, nec poteſt illam ſeruare virginem, *quod vult faciat*, id eſt,tradat illam cuicunque vult: *non peccat* virgo *ſi nubat: quòd ſi dormierit*,id eſt,ſi mortuus fuerit *vir eius*,*nubat* mulier *cui vult*, *tantum in domino*,id eſt,fideli ſe miſceat viro. *Beatior autem erit, ſi ſic*

Eccle. 1.

permanſerit ſecundum meum conſilium, id eſt, ſi in caſtitate & viduitate permanſerit.

CAPVT VIII.

DE *his autem* cibis & potibus, *quæ idolis immolantur*, ſubaudis ſcripſiſtis mihi. Inter cætera quæ Corinthij Apoſtolo ſcripſerunt per epiſtolam, etiam ſuper hoc ſcripſerunt, vtrũ deberent omnia comedere, necne: & vtrũ eſſent omnia munda, quia quidam illorum habẽtes ſcientiam, cuncta eſſe à deo creata bona, manducabant in templis idolorum, & ſcandalizabant ſimpliciores fratres, qui dicebant: Niſi iſte qui maioris ſciẽtiæ eſt quàm ego, ſciret aliquid numinis & deitatis eſſe in hoc idolo, & in carnibus ei conſecratis, nequaquã in idolio, id eſt in templo idolis conſecrato reſidens, carnes, alióſque cibos, & vinum idolis conſecratum ſumeret. De hoc multa dicturus eſt hic Apoſtolus. *Scimus quoniam omnes ſcientiam habemus*, ſubaudis, omnia eſſe munda per naturam, ſed inuocatio illorum, & conſecratio qua illis conſecratur, facit ea immũda. *Scientia*, ſubaudis qua credimus omnia munda mũdis, & omnia ſanctificari per inuocationẽ nominis Chriſti, *inflat*, id eſt per ſuperbiæ tumorem mentem eleuat: *Charitas verò ædificat*. i. dilectio fraterna qua cõſulimus fratribus ſimplicioribus, quatenus eos in aliquibus non ſcandalizemus, ædificationẽ habet. In qua virtute. i. charitate etiã aliæ virtutes cõprehenduntur, patientia videlicet, humilitas, cordíſque ſimplicitas. Sicut enim vinum non temperatum ad mixtione alicuius dulcedinis, aut etiam aquæ, mẽtem eleuat: & ſicut omnia mera & pura non ita delectant ſicut cõmixta: ſic ſcientia diuina vel humana non eſt vtilis, quia mentem in ſuperbiã eleuat, niſi tẽperata fuerit dilectione proximi, humilitate quoque, patientia, atque ſimplicitate. Tunc autẽ ſcientia magna eſt & ſibi vtilis, ſi charitate humilietur, cũ qua etiam amplius creſcit. *Si quis autem exiſtimat ſe ſcire aliquid*. i. omnia munda eſſe, & quòd licita fidelibus ſint ad vtendum, *nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire*. i. nondum conſiderat quòd expedit etiã multis licitis abſtinere propter ſcandalum fratrum. *Si quis autem diligit deum*, & cauſa charitatis ſcientiam mitigat,

Hic

Hic cognitus eſt ab eo, id eſt, hic eſt electus ab eo. *De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo.* Idos græcè, latinè dicitur ſpecies vel forma, inde diminutiue idolum, id eſt, formula ex aliquo metallo, aut ex lignis, ſiue lapidibus. Ideo ergo idolum nihil eſt, quia videtur imaginem hominis habere, & non eſt homo: videtur imaginem alicuius beſtiæ habere, & non eſt beſtia: videtur aures, oculos, nares, & os habere, ſed ideo nihil eſt: quia non videt, non audit, non olfacit, non loquitur. Dicitur homo eſſe, non eſt homo: dicitur deus eſſe, nõ eſt deus, ideóque nihil eſt, quia quod dicitur eſſe non eſt. Adoratores quoque, cultoréſque eius, atque cibi qui illis conſecrantur, nihil ſunt, quia illius cultura & conſecratio facit eos nihil eſſe. Ex hoc etiam homines idola colentes nihil ſunt, quia omnis creatura quæ nõ adhæret ei qui ſemper habet eſſe, nihil eſt, ſicut propheta dicit: Omnes gentes idola colentes, ſic ſunt quaſi non ſint, & quaſi nihil & inane reputatæ ſunt ei. Idola quoq; propterea nihil ſunt, quia facit homo formam habentem caput hominis ex vna parte, caput bouis ex alia parte, caput leonis ex tertia, caput aquilæ ex quarta, reliquũ corpus ſerpentinũ, pedes equinos, quod nihil eſt, quia deus aliquam creaturã talem non fecit. *Nã & ſi ſunt qui vocantur* à paganis *dij in cœlo*, vt Saturnus, Iupiter, Mercurius: aut certe à Chriſtianis, vt angeli & ſancti nuncupatiue, & nõ ſubſtantialiter, *ſiue in terra* à paganis, vt Neptunus, Pluto, aut certe iuſti homines. *ſiquidem ſunt dij multi* paganis vel Chriſtianis nũcupatiue, vt Moyſes, cui dictum eſt, Conſtitui te deũ Pharaonis: & de quibus dicitur, Ego dixi dij eſtis. *nobis tamen* apoſtolis aliiſq; fidelibus, *vnus eſt deus pater*, ſubſtantialiter, *ex quo omnia* cõſtant, & à quo originẽ cuncta ſumpſerunt. *& nos in illo* ſubſiſtimus, ſiue in illũ, quaſi intra illũ ſubſiſtimus: quia omnis creatura intra illum conſiſtit, & ipſe eſt extra omnia, & intra omnia. *& vnus dominus Ieſus Chriſtus*, cũ patre & ſpiritu ſancto, *per quẽ* dominũ Ieſum, *omnia* facta ſunt ſubaudis, *& nos per ipſum* creati ſumus & redẽpti: *Sed non in omnibus eſt ſcientia* ſubaudis iſta, vt credant vnum verum deum ſolummodo eſſe, qui trinitatem habet in perſonis, & vnitatem in ſubſtantia.

Esaiæ. 60.

Exod. 7.
Pſal. 81.

Quidam autem cum conſcientia vſque nunc idoli quaſi idolothytum, id eſt, idolis datum & conſecratum *manducant: & con-*

ſcientia ipſorum cum ſit infirma, polluitur: quoniam dñ firmiores in fide viderint recumbere idolo, & comedere idolothyta, aliquid numinis & religioſum putant eſſe in idolis. Et in hoc eſt illorum conſcientia infirma, vel quia putantes omnia eſſe munda, comedũt idolothyta, vel quia aliquid numinis credunt eſſe in idolis. *Eſca autem nos non commendat deo.* ſubaudis quam credimus mundam, id eſt, non facit nos acceptabiles deo, & laudabiles apud illum. *neque enim ſi non manducauerimus,* ſubaudis de ſacrificiis idolorum, *deficiemus,* vt alios cibos non habeamus, quos poſsimus manducare. *neque ſi manducauerimus* carnes idolis conſecratas, *abundabimus,* ſubaudis vt aliorum ciborum refectionem nõ quæramus. *Videte autem ne forte hæc licentia veſtra,* qua creditis omnia munda mundis, & per inuocationem nominis Chriſti omnia ſanctificari, *offendiculum fiat infirmis* in fide, vt credant aliquid deitatis eſſe in idolo: & comedant propter hoc carnes illi conſecratas. *Si quis enim viderit eum qui habet ſcientiam,* id eſt, qui perfectus eſt in fide, & credit omnia munda, *in idolio recumbentem,* id eſt, recumbendo mãducare. Sic peccatis in fratres, dũ comeditis corã illis carnes idolis conſecratas, recũbentes in idolio. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum,* quemlibet credentẽ, ſimplicem & adhuc infirmum in fide, *non manducabo carnem* idolis conſecratã, *in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.* Erant quidã apud Corinthios, qui ſcientiam habẽtes omnia munda eſſe, cõedebant cibos idolis conſecratos, & prouocabant ſimplices & infirmos in fide ad ſimilia. qui dicebant: Niſi iſti qui prudentiã & ſcientiã habent, ſcirent deitatem eſſe in his idolis, nequaquã hoc agerent. Manducabo ergo & ego, vt conſecrer per has carnes. E cõtra erãt alij perfectiores, qui licet ſcirent omnia eſſe munda à deo facta, nolebant carnes idolothytas comedere, quia ſciebant illas per inuocationem dæmoniorũ eſſe immundas, & ne ſcandalizarent fratrem ſuũ, preuocando eũ ad comedendũ, dicebant iſta quæ Apoſtolus ex perſona illorum loquitur: Ante (inquit) moriar fame, quã vt fratrem meũ ſcandalizem, manducando carnes idolothytas. Et non ſolum abſtinebo ab illis: ſed etiam ab omnibus, pro quibus ille poteſt ſcandalizari. Poteſt tamen ex perſona Apoſtoli eſſe dictum, vt Apoſtolus ex ſe talia diceret, prouocans eos ad charitatem.

CA PVT

CAPVT IX.

N*On ſum liber?* Verba iraſcentis ſunt, & quod videtur negare confirmat. Sunt autem increpatiue legenda: Non ſum liber? Sum vtique. Liber erat Apoſtolus ſecundum carnis proſapiam, vtpote de genere patriarcharum deſcendens. Liber quoque erat ab omni debito ipſorum, quia nihil ab eis acceperat. *Non ſum Apoſtolus?* Dicebatur à quibuſdam Iudæis nõ credentibus & inſuper à Corinthiis ſeductis à falſis Apoſtolis, ꝙ Paulus non eſſet Apoſtolus, eo ꝙ Chriſtum non viderit. quos increpat Apoſtolus, inquiens: Nunquid non ſum Apoſtolus à Chriſto miſſus? Sum vtique, quia ipſe mihi dixit, Longe mittam te ad gentes. *nónne dominum Ieſum vidi?* Vtique vidi illum dum pergerem Damaſcũ, & poſtea in templo. *Actu. 17.*
nónne opus meum, id eſt, operatio & plantatio mea, *vos eſtis in domino?* Eſtis omnino. *Et ſi aliis,* ſubaudis gentibus & Iudæis, *non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis* Corinthiis *ſum* Apoſtolus, quos ſpatio vnius anni & ſex menſibus ad fidẽ Chriſti mea prædicatione adduxi. Non ſolum ergo Corinthiis erat Apoſtolus, ſed pene omnibus gẽtibus, ſicut ipſe dixit, Qui operatus eſt Petro in apoſtolatum circuncíſionis, operatus eſt & mihi inter gentes. *nam ſignaculum.* i. ſignum & *Gala. 2.*
indiciũ *apoſtolatus mei vos eſtis* & veſtra credulitas, qui per meam prædicationem credidiſtis in domino, *Mea defenſio apud eos qui me interrogant,* ſubaudis vtrũ ſim Apoſtolus, nécne, *hæc eſt,* quia vos eſtis ſignũ apoſtolatus mei in domino, & per hoc defenſor eſſe Apoſtolus. vos enim eſtis defenſio mea, quibus euangelium prædicaui. *Nunquid non habemus,* ego & Barnabas, *poteſtatem manducandi & bibendi?* ſubaudis ex officio prædicationis: & à vobis accipiendi quæ neceſſaria ſunt, ſecundum quod nobis dominus poteſtatem dedit, ſicut & aliis apoſtolis? *nunquid non habemus,* ego & Barnabas, *poteſtatem ſororem mulierculam,* id eſt, quamlibet fidelem, *circunducendi,* id eſt, de loco ad locum ducendi, vt miniſtret nobis: *ſicut & cæteri apoſtoli, & fratres domini* faciunt, Iacobus videlicet, & Ioannes Zebedæi, & materteræ domini, necnon etiã Iacobus Alphæus, & Iudas, & Ioſeph filij ſimiliter materteræ domini, necnon etiam *& Cephas?*

qui & Petrus. Cephas Hebræum eſt & Syrum, Petrus græcum & latinum. Simon græcum eſt. Quidam non intelligẽtes proprietatem gręcæ linguæ, fefellit eos ambiguitas verbi græci in hoc, quod dicit ſororem mulierẽ, quaſi vxores habuerint apoſtoli, quas ſecum ducerent, nam gyne vtrũque ſignificat, & vxorem & mulierẽ. Vnde gynecęum appellatur locus vbi plurimæ reſident mulieres. Fideles enim mulieres habentes terrenam ſubſtantiam, ibant cum Petro aliiſque apoſtolis Iudæorum, miniſtrantes eis de ſubſtantia ſua, quæ neceſſaria erãt: ſicut Maria Magdalena, & Martha, aliæque mulieres, quæ ſecutæ erant dominũ de Galilæa, ſequebantur illum miniſtrantes ei, quod beatus Paulus Apoſtolus non faciebat, qui gentibus prædicauit, licet poteſtatem haberet. tamen non ducebat mulieres ſecum, ne ſcandalum oriretur apud gentes, quarum magiſtri & præpoſiti hanc conſuetudinẽ non habebant. *Quis miles militat* pro vita regis, & pro defenſione patriæ, *ſuis ſtipendiis vnquã?* id eſt, propriis ſubſtantiis, ſubaudis nullus. Tamen ego milito meis ſtipendiis, labore manuũ mearũ victum & veſtitum acquirens. *Quis plantat vineam, & fructus eius*, id eſt, racemos *non edit?* Vinea apoſtoli, erant Corinthij, quos plantauerat ipſe in fide Chriſti, ſed fructum eius non ſuſcepit, ſumptum videlicet vnde viueret. *nunquid ſecundum hominem hæc dico?* id eſt, nunquid ſecundum humanum intellectum & ex proprio ſenſu iſta loquor? *An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi, non alligabis os boui trituranti*, id eſt, os prædicatoris alienum à mercede non facies. Recte ergo prædicatores bobus comparantur, quia ſicut illi vomere exarant terrã, ita prædicatores vomere ſiue ligone verbi dei excolunt corda auditorum, vt ferant fructus ſalutis æternæ. *nunquid de bobus cura eſt deo?* Eſt vtiq; deo cura de bobus, qui omnium quæ fecit, curam habet, ſicut ei dicitur, Nihil odiſti eorum quæ feciſti. Et non ſolum de bobus, verum etiam de paſſeribus cura eſt illi, ſicut

Lucæ. 12. in euãgelio oſtenditur, vbi dicitur paſcere illos. Sed nõ curabat ita de bobus: vt inter præcepta quæ homini dedit ad ſalutem ſui, præciperet curã bouis habere. Nec enim neceſſe eſt per ſcriptam legem monere hominem, quomodo boui ſuo conſulat. *quoniam debet in ſpe*, ſubaudis fructus percipiendi, *qui arat, arare. Si nos vobis ſpiritalia*, ſubaudis

bona

bona, *ſeminauimus*, prædicando gratiam videlicet fidei & doctrinæ, *magnum eſt, ſi nos veſtra carnalia metamus*? id eſt, vt à vobis accipiamus temporalia, quibus contulimus æterna? Non eſt hoc magnum, increpatiue legendum eſt & interrogatiue. *Si alij*, id eſt pſeudoapoſtoli, *poteſtatis veſtræ*, hoc eſt, facultatis veſtræ bonorúmque temporalium, *participes ſunt*, *quare non potius nos*? ſubaudis, debemus participare bonis veſtris, qui ſacra monita euangelij vobis prædicamus? Verum omnia incommoda ſubſtinemus ego & Barnabas, ſitim videlicet, famem, nuditatem, omnémque indigentiam: *ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti*, id eſt ne dicatur de nobis, quòd cauſa quæſtus & lucri temporalis potius prædicemus euangelium, quàm cauſa ſalutis animarum & remunerationis æternę, habeaturq́; euangelium venale. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario*, id eſt in templo idolorum, *operātur*, excoriando victimas, & coquendo, *quæ de ſacrario ſunt edunt*? id eſt de his viuunt, quæ ibi offeruntur, & quæ pertinent ad ſacrarium, *& qui altario* ſubaudis dei, *deſeruiunt* in lege, id eſt veteri teſtamento, *cum altario participant*? Si quando holocauſtum offerebatur in altari domus domini, totum animal ſibi vendicabat altare: ſi quando verò victimæ aliáque ſacrificia offerebantur, partim cremabātur in altari, partim ſumebant ſeruitores in ſuos vſus. *Ita & dominus ordinauit*, id eſt, diſpoſuit & poteſtatem dedit. *Ego autem*, licet poteſtatem haberem de euangelio viuere, *nullo horum* quæ ſuperius dixi, *vſus ſum*, quia nullos ſumptus à vobis accepi, vt euangelium non facerem venale, & vos libere poſſem redarguere. *Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me.* Poterant illi dicere: Vere ideo Apoſtolus talia ſcripſit nobis, vt quod antea non accepit à nobis, modo accipiat, vt demus ei quæ neceſſaria ſunt. Ad hæc ille. Non ideo (inquit) iſta dico, vt quod hactenus non feci, nunc facere incipiam, ſed vt vos ad charitatem prouocem. *Bonum eſt enim mihi magis mori* fame, ſiti, nuditate, *quàm vt gloriam meam*, quam ſpero me recepturum pro mercede prædicationis, *quis euacuet* ſiue deſtruat, dando mihi munera. Tunc enim gloria illius euacuaretur, ſi mercedem accipiens in præſenti, non ſperaret mercedem aliam accipere in futurum, nec redargueret

delinquentes. *Nam & ſi euãgelizauero*, ſubaudis ſolummodo propter hoc, vt propter aſsiduitatem prædicationis mercedem in præſenti accipiam, & laudem ab hominibus, *non eſt mihi gloria*, ſubaudis æterna in futuro. *Neceſsitas enim* ſubaudis manducandi, bibendi, veſtiendi, *mihi incumbit.* Ideóque prædico, quoniam vnde viuam, aliunde non habeo. Hæc in quibuſdam fiebant, ſicut in pſeudoapoſtolis, ſed in Paulo non erãt, qui neque mercedem, neque laudem ab hominibus quærebat in præſenti, timens audire in die iudicij, Recepiſti mercedem tuam ſi laboraſti: *Væ enim mihi eſt*, id eſt indigentia me opprimet, penuriam famis ſuſtinebo, *ſi non euangelizauero*, non ex ſua perſona talia dicit, ſed potius ex illorum, qui idcirco prædicabant, quia non habebant vnde viuerent, niſi ex prædicatione, ideóque fauebant ſuis auditoribus. *Si enim volens* ſiue ſponte, *hoc ago*, id eſt ſi non prædicauero propter ſumptus carnales, & adminiſtrauero euangelium ſine mercede temporali, *mercedem habeo* paratam à Chriſto, remunerationem videlicet æternam, auditurus ab ipſo, Intra in gaudium domini tui. *Quæ eſt ergo merces mea?* interrogat Apoſtolus ſeipſum quæ ſit merces prædicationis eius in præſenti, & dicit: Iam (inquiens) volo ſponte prædicare euangelium, quæ eſt merces mea in præſenti? Et reſpondet ipſe ſibi, aut alicui interroganti, quæ eſt merces tua? Hæc eſt merces mea in præſenti & intentio, vt euangelium prædicans fidelibus, omnibúſq; audire volentibus, *ſine ſumptu ponam euangelium.* Subaudis in cordibus eorum: *vt non abutar*, ſiue non vtar, *poteſtate mea in euangelio*, quam cum aliis Apoſtolis habeo, id eſt ne accipiam aliquid ab auditoribus, quoniam magna merces mihi reſeruatur à Chriſto. *Nam cum liber eſſem*, non ſolum ſecundum naturam, vtpote de genere patriarcharum deſcendens, verum etiam, *ex omnibus* negotiis hominum, nihil ab eis accipiendo, *Omnium* ſubaudis hominum, *me ſeruum feci*, ſupportando omnes, veluti bonus procurator ſupportat infirmos, maxime vos ô Corinthij per meam patientiam. Feci autem hoc non calliditatis aſtutia, ſed compatientis affectu, *vt plures lucrifacerem* Chriſto. *Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus*, ſubaudis legis obſeruator, adhuc tondendo caput in Cenchris, quæ eſt portus Corinthij, offerendo

munera

munera in templo Hieroſolymis.ſecundum quod in Acti- *Actu.16.*
bus Apoſtolorum habetur, quando purificatus aſcendit in templum, & circuncidendo Timotheum propter Iudæos: *vt Iudæos lucrarer* Chriſto, à cultura videlicet legis, ad gratiam perducendo euangelij. *His qui ſub lege ſunt*, id eſt, à Samaritanis, quinque libros legis habentibus, veniens ad illos factus ſum eis, *quaſi ſub lege eſſem*, id eſt, quaſi carnaliter legi ſeruirem, *cum ipſe non eſſem ſub lege* Moyſi animo, ſed ſub gratia euangelij, vt eos Chriſto lucrarer. Feci autem hoc, non ſimulandi verſutia, ſed compatiendi miſericordia. *His qui ſine lege erant*, id eſt gentibus, factus ſum, *Tanquam ſine lege eſſem*, conſentiendo gentilium philoſophis apud Athenas, vnum deum eſſe qui cuncta fecerat: & animas immortales eſſe, & homines ab vno deo principiũ ſumpſiſſe, viſus eſt eis quaſi vnus ex ipſis, licet idola non adoraret: paulatímque trahebat eos ad illa quæ minus credebant, ſuadens vt in eũ crederent, per quẽ omnia facta ſunt, id eſt in filiũ dei. *Factus ſum infirmis* Iudęis & gentibus in ſenſu & intellectu, qui magna non poterãt capere, *infirmus*, comparando & coæquando me illorũ infirmitati & puſillanimitati: *vt infirmos* ſenſu & intellectu, *lucri facerem*, talia prædicando, quæ eorum capacitati congruebant, & quæ ipſi capere poterant. *Omnibus* ſubaudis gentibus Iudæíſq;, *omnia* ſuperi⁹ dicta, *factus ſum*, infirmus videlicet infirmis, Iudæus Iudæis, Samaritanus Samaritanis, qui repromiſsionẽ de Chriſto expectabant, gẽtilibus gentilis, *vt omnes ſaluos facerem*, prædicando illis verbum dei. *Omnia autem facio propter euangelium*, id eſt propter Chriſtum, cui euangelium teſtimonium perhibet, *vt particeps eius*, id eſt particeps euangelij, *efficiar*. Sic videntur hæc verba ſonare, & ſic loquitur Apoſtolus, quaſi euangelium rationis capax ſit, ac ſi diceret: vt particeps euangelij efficiar, id eſt vt præmia quæ in euangelio promittuntur, in regno cœlorum conſequi merear. *Neſcitis quòd hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium?* Volens & deſiderans egregius prædicator Corinthios omnéſq; fideles prouocare ad curſum bonæ operationis, quatenus fortiter in ſudãdo pertingere ad brauium æternæ vocationis mereantur: dat inde comparationem, cuius exemplo accendantur ad victoriam æternam captandã, inquiens: Neſci-

tis quòd hi qui in ſtadio currunt,&c. Fuit quodam tempore gygas quidam nomine Hercules, apud Græcos fortiſsimus, omnique virtute corporis robuſtus, agilitate quoque ſeu velocitate pedum in curſu velociſsimus atque peritiſſimus, qui vno anhelitu cucurrit, atque (vt ita dicamus) peruolauit centum vigintiquinque paſſus, ſicque ſubdit vno in loco, quod ſpatium ſui curſus ſtadium appellauit, à ſtando: & eſt octaua pars miliarij. Inde poſtmodum inoleuit mos apud Græcos & conſuetudo diuturna, vt ex ſingulis vrbibus, caſtellis, oppidis, necnon & villulis, iuuenes ſe præpararent, quatenus adueniente feſtiuitate deorum, poſſent currere ad illud ſtadium, quod menſurabatur centum vigintiquinq; paſsibus. Poſt cuius metam ponebatur aurum vel argentum, aut equus, ſiue pallium, aut aliquod præmium, quod brauium græco vocabulo dicebatur, latine verò palma victoriæ appellari poteſt, vel corona: cunctíſque aſtantibus viris & mulieribus, ad ſpectaculum illud currebant omnes: ſed vnus qui prior currebat, accipiebat brauium, cæteris in vanū currētibus: quia nihil vtilitatis prçſtabat eis ſuus curſus, niſi ꝙ riſum & cachinnum populis excitabant, ſibi autem verecundiam magnã. Altiori verò intelligentia, per ſtadium, per quod illi currebant, debemus intelligere fidem noſtrã, intra cuius metam currere iubemur, ab exordio fidei noſtræ vſque ad terminum huius vitæ, quouſque perueniamus ab brauium re-

Matt. 10. promiſſum, de quo dominus dicit: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Hoc tamē diſtat inter illorum curſum & noſtrum, quòd ibi omnes qui ad hoc erant parati, currebant: ſed vnus qui præ cæteris currebat, prior perueniendo ad brauium, accipiebat ſolus remunerationem ſuæ victoriæ. In noſtro autem curſu, omnes qui bene cucurrerint, præmium ſui laboris percipient, nec dolebunt ſe incaſſum cucurriſſe, cum omnes qui peruenerint, remunerationem acceperint. Ille verò vnus ſignificat numerū electorum, qui comparatione reproborum paruiſsimus erit, licet in ſe ſit perfectus. Vnde dominus dicit: Multi ſunt vo-

Matt. 20. cati, pauci verò electi, quaſi diceret: Multi incipiūt currere, ſed ante deficiūt & laſſeſcunt, quàm perueniāt ad brauiū: paucique ſunt qui perueniunt ad palmam victoriæ. Significat enim vnus ille, vnitatem ſanctæ eccleſiæ, quæ eſt cor-

pus

pus Chriſti. Quicunq; etenim vnitati eccleſiæ fide boniſq; operibus atque perſeuerantia iunguntur, illi peruenięt ad palmam. De qua vnitate dicit dominus: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo, cum corpore videlicet ſuo, quod eſt eccleſia. *Sic currite* ò fideles, in fide, recte credendo, & bene viuendo, *vt comprehendatis* palmam perennis remunerationis. Solicite ac viriliter vult Apoſtolus vt curramus, quia magna eſt promiſsio ad quam tendimus: *omnis enim qui in agone*, id eſt, in certamine & pugna, *contendit* ſiue deſudat, *ab omnibus ſe abſtinet*, quæ contraria ſunt curſui illius. Illi iuuenes qui ſe ad curſum præparabant, ab omnibus eſcis & potibus, omnibúſque rebus abſtinebant, quæ impedire poterant curſum illorum. Nec ſolum à nimia comeſtione, & ſuperflua potatione corpus refrenabant, ſed etiam laminas plumbeas noctibus ponebant circa lumbos, ne fluxum libidinis per ſomnum paterentur, quoniam libido nimium debilitat corpus. Et ſi illi omnes ita ſe pręparabant, cũ ſcirent vnum coronandum, & illi ſolummodo repromiſſum brauium qui prior veniret, licet omnes poſt illum ad eundem locum perueniſſent, quanto magis nobis eſt abſtinendum ab omnibus quæ curſum noſtrum impedire poſſunt, cum omnibus nobis promiſſa ſit ſalus æterna? Si quærimus ergo à quibus rebus debeamus abſtinere, & quæ curſum noſtrum incipiendo ſuperent & retrahant à promiſſo brauio, interrogemus Apoſt. & ipſe nobis demonſtrabit illo in loco vbi dicit: Manifeſta autem ſunt opera carnis, adulterium videlicet, fornicatio, immũditia, luxuria. Iſta & his ſimilia contraria ſunt noſtro curſui. *Et illi quidem*, qui currunt intra ſtadium, ideo currunt, *vt corruptibilem coronã accipiant: nos autem* ideo currimus intra metas fidei noſtræ, vt coronam *incorruptam* accipiamus. Quod ſuperius appellauit brauiũ græco vocabulo, nũc vocat latine coronã. illorũ corona & remuneratio corruptibilis erat, id eſt tẽporalis, quia cum tẽpore tranſibat. Verbi gratia. Accipiebãt aurum aut argentũ, quod corruptibile erat, quia de terra ſumebatur, & in terrã reuertebatur. Accipiebãt veſtes, quæ vetuſtate & tineis conſumebantur. Accipiebant equũ, qui corrumpebatur per mortẽ, & conſumptus à vermibus in puluerem tranſibat. Dabatur eis corona terrenis & marceſci-

Ioan. 3.

Gal. 5.

bilibus floribus conſerta, ſed quaſi ventus tranſibat. Noſtra autem corona & remuneratio incorruptibilis eſt, quæ nulla immutatione corrumpetur. Nec erit adornata marceſcibilibus floribus noſtra corona, ſed in modum regalis diadematis æternis gemmis conſerta, in æternum ſpiritualiter nobis ſeruabitur. Noſtra ergo corona & remuneratio ipſe deus omnipotens erit, & contemplatio totius trinitatis, videntes deum ſicuti eſt: in quo habebimus vitam ſine fine manſuram, omnémque beatitudinem atque ſatietatem: quoniam videntes fulgidum, erimus fulgidi: videntes beatum, erimus beati: videntes immortalem, erimus immortales, fœlicéſq; per omnia ſecula. Quapropter debemus currere credendo, ſperando, deſiderando, corpus caſtigando, eleemoſynis inſudando, ambulando de virtute in virtuté,
Pſal. 45. donec videatur à nobis deus deorũ in Sion. Nec debemus deſperare de præmio promiſſo, ſicut Apoſtolus non deſperabat, cum diceret: *Ego igitur ſic curro*, infra terminos fidei bene viuendo, *non quaſi in incertum*. quia non dubito de remuneratione, certum habẽs quid ſit mihi promiſſum. Illi qui currebant in ſtadio, in incertum currebant, quia non erant ſecuri de præmio. Sed vt nos certi ſimus de remuneratione, exempli cauſa ponit ſe Apoſt. in mediũ, quatenus illum imitemur. *ſic pugno, non quaſi aërem verberans*. eleuando & deponendo gladium, velut ſtultus miles, qui non poſitus contra hoſtem, verberat aërem, agitando brachium & gladium, volens apparere præliator. Paulus ergo pugnabat contra aëreas poteſtates, de quibus loquitur in epiſtola ad Epheſios, pugnabat contra philoſophos & magos & beſtiales homines, de quibus in epiſtola prima dicit ad Corinthios: Si ad beſtias pugnaui Epheſi. Pugnabat
1. Cor. 15. autem non materiali gladio: ſed prædicando, miracula faciendo, orando, ieiunando, bonis operibus inſiſtendo. Ille prędicator verberat aërem, qui ſine affectu prædicationis prędicat, videlicet verba tãtummodo proferens, non operibus exornans, qui aliud prædicat, atque aliud agit: & hoc quod prędicat, miraculis & exemplis non roborat. Apoſtolus autem aërem non verberabat, quia in vanum verba nõ proferebat, complens & roborans opus quod prædicabat ore. *ſed caſtigo corpus meum*, ſubaudis in labore & ærumna, in fame & ſiti, in ieiuniis & vigiliis multis, & cæteris talibus:

bus: *& in ſeruitutem redigo*, id eſt, ſeruum illud facio mihi: vt quod prædico verbis, non deſtruam operibus: ſed potius ſeruiam verbis & exemplis his quibus prædico. Caſtigare corpus eſt multis tribulationibus, quæ ſuperius enumerauimus affligere: & illa ei dare, quæ ad vitam æternam proficiunt, non ad luxum. Seruituti verò ſubducitur, dum non ſuam delectationem perficit, ſed voluntatem ſpiritus, id eſt rationabilitatis animæ. Sic debet vnuſquiſque fidelium agere, caſtigando videlicet corpus ſuum, & ſeruituti ſubiiciendo, implens quod Apoſtolus aliàs ait, Spiritu ambulate, & deſideria carnis ſiue corporis ne perficiatis. *Gal. 5.* Ex cuius rei cauſa Apoſtolus corpus ſuum domabat, refrenans illud à prauis delectationibus. quod protinus manifeſtat, ſubdens: *ne forte* (inquit) *cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.* Probus dicitur laude dignus, & approbatus, vnde cõtrà improbus laude indignus dicitur, & non probatus. Sic dicet dominus reprobis: Neſcio vos id eſt non approbo ad meam partem pertinere, vel non approbo vos dignos laude eſſe. *Mat. 25.* Timens igitur Apoſtolus reprobari & indignus laude apparere, dicebat: Ideo caſtigo corpus meum, & ſubiicio ſeruituti: ne forte alij percipiant palmam victoriæ prædicatione mea edocti, & egoipſe alienus exiſtam à laude & præmio remunerationis, audiens à domino: Recepiſti mercedem tuam: ne forte etiam aliis curatis, ipſe remaneã in vulnere.

CAPVT X.

N*olo enim vos ignorare fratres*, ſubaudis myſterium hoc quod vobis ex parte narrabo, *quoniam patres noſtri*, Iudæi videlicet, de quorum progenie originẽ duco, *omnes ſub nube fuerunt*, quæ præcedebat eos deſuper per diem: *& omnes mare tranſierunt*, quia mortem euaſerunt, *& omnes in Moyſe*, id eſt, per Moyſen ductorem *baptizati ſunt in nube & in mari*, id eſt, à morte ſunt liberati. Quantum ad veritatem hiſtoriæ pertinet, *Num. 6.* Iudæi egredientes de Aegypto, ſub nube fuerũt, quia nubes per diem gradiebatur ſiue ferebatur ſuper eos. Altiori autem ſenſu, ſecundũ Ambroſium, ſub nube fuerũt, quia omnia quæ geſta ſunt illis, in obſcuritate & in figura facta

ſunt. In hoc verò quia nube tecti ſunt, aduerſariis ſuis Aegiptiis, quando nubes ſe interpoſuit inter illos & Aegyptios, & aquæ fuerunt à dextris & à ſiniſtris, & poſtmodum protecti ſunt per diem ab ipſa nube à calore ſolis, dum à morte præſenti liberati ſunt. Baptizati dicuntur fuiſſe per Moyſen in nube quæ erat poſt ipſos, & in mari, per cuius medium tranſierunt. Siue etiam in hoc dicuntur baptizati per Moyſen in nube & in mari, quia omnia quæ facta ſunt in illis in figura, nobis eueniunt in veritate. Nam ſicut illi per Moyſen ducem ex Aegypto liberati ſunt, & mortem euaſerunt per nubem & mare, ita & nos per Chriſtum, & per gratiam ſancti ſpiritus in baptiſmate à morte originalis peccati & actualis liberabimur. Moyſes enim Chriſtum ſignificat, nubes ſpiritumſanctum, mare rubrum, per quod illi tranſeumdo à morte ſunt liberati, baptiſma ſignificat, quod rubore ſanguinis Chriſti conſecratur, per quod nos à morte æterna liberamur. *& omnes eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt.* Manna quod de cælo, id eſt, de iſto aëre eis datum eſt, & aquam quæ de petra fluxit, dicit ſpiritalia eſſe, vel quia ſpiritaliter intelligenda ſunt: ſignificabant enim corpus & ſanguinem domini, quod modo conſecratur & percipitur in eccleſia: vel quia non mundana lege, & conſuetudine parata ſunt, ſed virtute dei ſine commixtione elementorum, aquæ videlicet & farinæ. Ad tempus videlicet creata eſt illa eſca atque eis data, & aqua ſimiliter non conſuetudine mundana, ſed virtute ſpiritali omnipotentis dei, eis profluxit ex petra. Idcirco & ille panis angelorum dictus eſt, quia virtute omnipotentis dei, qua angeli viuunt & ſubſiſtunt ſine labore aliquo, ea virtute creatus eſt ille cibus, & appoſitus eſt eis ſine aliquo labore illorũ. Hoc etiam ſignificans, quia de cælis venturus erat Chriſtus ſpiritualis panis, qui ſpiritualiter paſceret. Vnde & Manna prima feria, ſiue prima ſabbati (quæ nunc ob reuerentiam dominicæ reſurrectionis dies dominica vocatur) primum venit de cælo ad ſaturitatem populi. *Bibebant autem de ſpiritali* ſubaudis petra, *conſequente eos* eadem *petra.* Iudæi & quidam ſimplicium doctorum ex hoc loco fabuloſe diſputant, volentes affirmare quòd poſtquam Moyſes percuſſit virga bis ſilicem, populúſque bibit ac iumenta, ſemper

per

per ſecuta ſit eos illa petra,& vbicunque figebant tentoria, voluebatur in medium caſtrorum,nullo hominum impellente,emittens largiſſimos riuulos ad ſatietatem populi & iumentorum.Dicunt autem tandiu hoc factum eſſe per quadraginta annos,vſque dum venirent in terrã Madian, vbi foderunt puteos,& inuenerunt aquam dulcem ſatis abundéque.Quidam etiam ſomniando fingunt quòd tãtæ paruitatis fuerit ille lapis,vt Maria ſoror Moyſi,ferret illũ in pectore ſuo per illam vaſtam ſolitudinem.Sed illi qui talia confingunt,dicant vbi, & quando, vel quomodo ſecundum literam impletum ſit,quod ſecundum ſeptuaginta interpretes in cantico Moyſi habetur.Quia ſuxerunt mel de petra,oleúmque de firma petra,& tunc præbendus aſſenſus quòd ſecuta ſit eos petra.At cum nuſquam in veteri teſtamento hoc factum reperiri poterit,ſubmittant vocem & inclinent aurem,vt ſpiritaliter iſta penetrare valeant, quoniã literam in his ſequi non poſſunt.Nam ſicut doctores tradunt,Oreb petra quam Moyſes percuſſit, mons eſt lapideus,cuius latus percuſſit Moyſes.Quapropter melius eſt vt ſpiritaliter iſta intelligamus,ſicut & ſuperiora.Vnde & Apoſtolus ſpiritalem appellat eandem petram,quia ſpiritaliter eſt intelligenda.Significat enim Chriſtũ,ſicut ſequẽtia manifeſtant: *petra autem*,inquit, erat *Chriſtus*. Non dixit petra ſignificabat Chriſtum,ſed tanquam in veritate eſſet petra Chriſtus,cum vtique per ſubſtantiam non eſſet, ſed per ſignificationem.Similiter loquens de duobus filiis Abrahę,non dixit,hæc ſignificant duo teſtamenta,ſed hęc ſunt duo teſtamenta.Chriſtus ergo per ſignificationẽ propter firmitatem eſt petra,non per ſubſtantiam.& aqua illa quæ fluebat ex petra,ſignificabat doctrinam Chriſti,& gratiam ſpiritusſancti,de qua ipſe in Euangelio, Qui ſitit.veniat ad me, & bibat &c. Spiritalis quoque & conſequens petra dicitur,quia Chriſtum ſubſequentem ſpiritaliter ſignificabat.De qua petra ſpiritali conſequente bibebant illi,quia vbicunque deficiebat eis humanum auxilium,aderat Chriſtus,præſtans ſuffragium, cuius potentia (qui eſt verbum dei patris) liberati ſunt de terra Aegypti,& in terram repromiſſionis introducti.ideóque dicitur,conſequente eos,quia ſubueniebat eis.Nec enim petra aquã dedit illam vna vice:ſed Chriſtus per potentiam ſuam. Notan-

dum ab Apoſtolo omnia iſta idcirco eſſe dicta: ne quis ſibi in baptiſmate confidat, aut in eſca & potu ſpiritali: vt deum putet ſibi parcere ſi peccauerit criminaliter: niſi pœnitentia digna hoc promeruerit. Quapropter omnibus eſt vigilandum & laborandum. quoniam tempus vitæ noſtræ breuiſſimum eſt. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt deo.* quoniam multi propter infidelitatem mortui ſunt in eremo: non intelligentes beneficium dei, quadraginta videlicet milia. *Hæc autem* omnia quæ dicimus de nube, mari, Moyſi, eſca, potu, & petra, *in figura facta ſunt noſtri*, id eſt noſtræ veritatis, quibus in veritate contigerunt, & manent modo: quia in exemplum illorum educti ſumus de Aegypto, de errore videlicet huius mundi. *vt non ſimus concupiſcentes malorum.* ſubaudis ciborum & vitiorum. *ſicut & illi*, id eſt Iſraelitæ *concupierunt* carnes & pepones & ea quæ in Aegypto habuerunt in vſum comedendi. Iſta in ſuperioribus Apoſtoli verbis pendent, vbi dicit omnia quæ Iudæis contigerunt, in noſtra figura præceſſiſſe, ſicut & ſequentia manifeſtant, & in noſtraum ſalutem ſcripta eſſe, vt non ſimus concupiſcentes malorum ciborum vitiorúmque. Quæſtio eſt, cum Iudæi multitudinem animalium & pecorum ſecum haberent, quare deſiderarent carnes, & quare non comederent carnes animalium? Quæ hoc modo ſoluitur, quia non deſiderabant illi carnes pecorum, ſed carnes auium concupiebant, quibus ſoliti fuerant veſci in Aegypto. Nilus enim fluius in littoribus ſuis & paluſtrib9 locis multa genera auium habet: & talia qualia non habẽtur in circuitu aliorum fluminum. Fugiamus ergo concupiſcentiam malam, & pugnemus contra eam inquantum valemus: quia (vt beatus Auguſtinus dicit) & in nobis quoque experimento probare poſſumus, quia per concupiſcentiam malam omnia mala fiunt atque patrantur. Concupiſcentiam autem malam ideo dixi, quia eſt & concupiſcẽtia bona, de qua dicit Salomon: Fili concupiſce ſapientiam. Et Pſalmiſta, Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas. Concupiſcentia autem mala eſt, quæ ſuggerit nobis vt concupiſcamus cibos illicitos, & vltra modum, vt faciamus homicidium, furtum: vt perpetremus adulterium, & cætera huiuſmodi. Idcóque Apoſtolus volens nos ſolicitos reddere, donat nobis exemplum illorum Iudæorum,

Eccl.1.

Pſal.118.

qui

qui per concupiſcentiam offenderunt Deum in eremo,& perierunt,*neque idololatræ efficiamini,ſicut quidam illorũ*,ſubaudis qui vitulum adorabant ad montem Sinai: *quemadmodum ſcriptum eſt* in Exodo. Idos græce, dicitur ſpecies ſiue forma, inde diminutiue dicitur idolũ, formula ex aliquo metallo, ſiue ex lapidibus vel lignis. Latria quoque Græco vocabulo dicitur ſeruitus,quę omnipotenti deo ſoli competit. Ex quibus nominibus componitur, & dicitur idololatra,ille qui honorem & ſeruitutem quam omnipotenti Deo ſoli debet exhibere, idolis impendit. Vnde & idololatria ipſa res eſt. *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.* Veterem hiſtoriam hic tangit Apoſto. Egreſsi filij Iſraël de Aegypto dum perueniſſent ad Sinai montem,Moyſe aſcendente montẽ ad deum,& morante aliquot diebus, conuenerunt ad Aaron, petentes vt faceret eis deos,qui illos præcederent, dicentes:Fac deos qui præcedant nos. Moyſi enim qui eduxit nos de Aegypto,neſcimus quid acciderit. Tunc (ſicut hiſtoria narrat) accipiens Aaron ab eis armillas in aures, fecit inde vitulum conflatilem,quem colebant Aegyptij,ſtatímque ædificantes aras ante illum, immolauerunt ei hoſtias, dicentes:Ij ſunt dii tui Iſraël,&c.Completóque ſacrificio,ſederunt ad manducandum & bibendum, ac poſtmodum ſurrexerũt ludere ad diuerſa ioca & ad choros,& inſuper cœperunt fornicari. Quapropter multitudo illorum interfecta eſt à fratribus ſuis,iubente Moyſe,& domino volente. Quod factũ ideo replicat Apoſtolus, vt non crederét Corinthij ſe immunes eſſe ab hoc crimine, qui in idolio epulabantur.Idololatra quoq; eſt omnis auarus, qui nummum quaſi deum colit,timens illum amittere. *Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt*,ſubaudis cũ Madianitis, *& ceciderunt vna die viginti tria milia.* Hoc in terra Madian factum eſt,& hoc retributum eſt illis,quando ſe cum Madianitis cõmaculauerunt, adorantes primum idola ante oſtia domorum illarũ. Nam Balaam ariolus filius Beor, cernens animos Iudæorum pronos ad libidinẽ,& procliues ad idola colenda,ſeductus & captus amore pecuniarũ,dedit Balaac regi Moabitarum atque Madianitarum conſilium,vt conſtitueret puellas iuuẽculas & meretrices in domorum oſtiis,comptas ornamẽto meretricio, & ante oſtia domo- *Exod.32.*

rum idola & aras,vt venientes Iſraelitæ,cáperētur amore illarum,& coirent cum illis:ita tamen, vt primū adorarēt idola: quo facto cognouit ipſe iram dei cōtra illos excitādam. Vnde factum eſt vt vigintitria milia ab igne cæleſti cōſumerētur: & pene omnes periiſſent:niſi Phinees zelatus zelo dei, cōfodiſſet cuſpide virum Hebræum cum Madianitide ſcorto in locis genitalibus, cuius rei cauſa quieuit ira dei à populo. Notandum quoque, quia non ſolū illi dicuntur eſſe fornicatores , qui quocunq; modo libidinem ſuam explent,ſed etiā illi qui per alia vitia à deo recedunt,

Pſal.77. de quibus dicit Pſalmiſta , Perdes omnes qui fornicantur abs te,id eſt qui recedunt à te. *Neque tentemus Chriſtum,ſicut quidam illorum tentauerunt*,ſubaudis Moyſen,qui Chriſti figuram gerebat,vel etiam ipſum Chriſtumtentauerunt,qui

Exod.106. erat in Moyſe,ſicut ipſe Moyſes dicit:Nos quid ſumus?Nō contra nos eſt murmur veſtrum,ſed cōtra dominū. Chriſtus enim qui eſt verbum patris,ipſe erat in Moyſe,& ipſe loquebatur per os eius. Et quando tentabant Moyſen, & quando murmurabant cōtra illum, contra deū murmurabant.Sed quid cōtigit illis? *& à ſerpentibus perierūt* ignitis: qui vtrunq; faciebant & mordebant,mordendo quoq; venenū infundebāt. Reducit ergo ad memoriā talia Apoſtolus,& cōmonet,ne nos in eadē cauſa inuēti tradamur diabolo,cuius figurā ſerpentes habebāt. *Neque murmurauerítis*, ſubaudis contra deum,neq; cōtra prælatos & rectores. *ſicut quidamillorum murmurauerunt*,Dathan videlicet,& Abiron,ſociiq; eorum,cōtra Moyſen & Aaron. *Et perierunt ab exterminatore* deo vel igne. Dathan enim & Abiron cum omni domo ſua exterminati ſunt de ſuperficie terræ à deo, quia præcipiente deo,viuos deglutiuit eos terra:fueruntq; ante ſepulti quàm mortui:quoniam ſicut ſcriptura narrat, viui deſcenderunt in infernum : ſocij verò illorum, qui in ipſa conſpiratione ſimiles extiterūt,ab igne cæleſti exterminati ſunt, murmurare autem eſt plerunq; falſo adinuicem de præpoſitis atque rectoribus queri & cauſari. Plerunque etiā ſolet murmur fieri iuſta ex cauſa,quando prælati non ſimpliciter rectéq; erga ſubditos incedunt. Tamē quocunq; modo naſcatur,& fiat, malum eſt , & væ illi quo excitante prouenit,vtrum ſit prælatus an ſubiectus. Dicit enim Beatus Auguſtinus,quia in nulla alia cauſa ita offen-

derunt Iudæi deum in eremo,ſicut in murmuratione:quoniam ſemper murmuratores extiterunt. Quapropter cauẽdum eſt omni modo ab huiuſcemodi vitio, ne ſimilia nobis eueniant. *Hæc autem omnia*, ſuperius dicta de ſerpentibus & de igne,qui eos deuorauit, *in figura contingebãt illis*. Videamus quomodo ſerpentes igniti quibus illi traditi ſunt,in figura fuerunt: & ſerpens æneus qui ſuſpenſus eſt à Moyſe:quem qui aſpiciebant,ſanabantur. Serpentes illi qui mordendo venenum infundebant, dæmones ſignificabant, qui ſuggerendo nobis venenum mortiferæ delectationis infundunt Quibus etiam tradimur, ſi ſerpentem æneum in ligno pendentem non aſpiciamus, id eſt Chriſtum. Serpens æneus qui ſimilitudinem ſerpentis habebat, ſed tamen venenum nõ habebat,quẽ qui aſpiciebãt,mortem tẽporalem à morſibus ſerpentium euadebant,Chriſtũ ſignificabat,ſicut ipſe dixit: Sicut Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto,ita exaltari oportet filiũ hominis,vt omnis qui credit in eum non pereat. Similitudinem ergo ſerpentis habuit ille ſerpẽs,ſed veneno caruit,quia Chriſtus ſimilitudinem quidem carnis peccati habuit,ſed peccati veneno caruit. Per hoc enim ꝙ æneus fuit,ſignificat æternitatẽ Chriſti, quia æs durabile metallũ eſt. Suſpẽſus eſt in ligno, & Chriſtus in crucis patibulo. Qui illum aſpiciebat,ſanabatur à morſibus & veneno ſerpentũ:quoniam quicunquẽ Chriſti paſsionẽ cũ reuerentia ad memoriam reducunt,& aſpiciunt illum,ad hoc vt mortificent corpora ſua cũ vitiis & concupiſcentiis ſaluantur à ſuggeſtionibus dæmonum, & veneno prauæ delectationis,& inſuper à morte æterna. Ignis verò ille qui deuorauit murmuratores, ſignificat ignẽ æternum,qui deuorabit omnes ſimilia agentes. *Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram*, id eſt,ad emendationem & meliorationem noſtram,vt nos per talia corrigamur: *in quos fines ſeculorum deuenerunt.* In nos fines ſeculorum deuenerunt,quia iam nos in fine ſeculi poſiti ſumus,in vltima ſcilicet ætate:non ſunt propter illos ſcripta, vt ipſi legerent,qui talia agentes,talia meruerunt recipere,qui iam olim mortui erant, ſed pro noſtra ſalute & vtilitate:vt ſi in timore & in ſeruitio dei manſerimus,gloriam illis promiſſam accipiamus,terram videlicet repromiſsionis, quæ ſignificat cæleſtem patriam. Sique minus aut aliter egern-

Num. 21.

mus,geminabuntur nobis pœnæ illorum:quoniam maior notitia legis plus facit hominem reum. *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare,* in rectitudine fidei, boníſque operibus,& in ſcientia,qua credit omnia eſſe munda,*videat ne cadat* in ſuperbiam,aut ſcandalum fratris.Iſto in loco tacite ac ſpecialiter percutit eos,qui præſumentes de ſua ſcientia, qua licitum eſſe putant omnia edere, quia omnia munda ſunt mundis,recumbebant in idoliis, & edebant carnes idolothytas: vnde ſcandalizabantur infirmiores fratres, qui videntes illos talia agere,putabant aliquid numinis eſſe & deitatis in idolis,atque in cibis illis conſecratis. Generaliter autem ad omnes pertinet,quod dicit, Qui ſtat in fide & bonis operibus,videat ne cadat. *Tentatio vos non apprehendat, niſi humana,* id eſt, quæ opere non perficitur. Tentatio humana eſt malum cogitare, & in corde tentationes multas perpeti.Diabolica verò tentatio eſt certamine tentationis in opere ſuperari,& malum perficere.Concupiſcere mulierem, humana tentatio eſt, adulterium verò ſiue fornicationē perpetrare,diabolicum eſt. Sic de cæteris vitiis intelligendum.*Fidelis autem deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis,*ſubaudis ſuſtinere. Fidelis dicitur deus eſſe, quoniam quicquid promiſit fidelibus ſuis,opere compleuit: complet quoque quotidie, & complebit. Promiſit diligentibus ſe regna cæleſtia, complebit illud,quia dabit eis.Ideóque non permittit eos tentari ſupra id quod humana fragilitas poteſt ferre: *ſed faciet cum tentatione etiam prouentum*, id eſt auxilium, *vt poßitis ſuſtinere,*id eſt illud faciet prouenire,quod poteſt humana ferre fragilitas,videlicet à tētatione & tribulatione citius liberando,ſicut legimus factum de beato Abraham,quando liberatus de vrbe Chaldęorum,necnon de tribus pueris in camino,& de Daniele, quando miſſus eſt in lacum leonū, & de innumerabili multitudine martyrum, aut etiā in tētatione tolerantiam præbendo & victoriam,ſicut præbuit beato Iob,Petroq́uoq; in cruce,& Andreæ, Laurētio quoque ſuper craticulam,multiſq; aliis martyribus.Quis enim hominum poſſet credere,quòd homo mortalis talia poſſet ſuſtinere, qualia ſuſtinuit Laurentius per adiutorium dei? Quapropter dum tales & huiuſmodi nobis tentationes afflictionéſq; proueniunt, debemus iſta ad memoriam reducere

Gene. 2.
Dan. 5.

ducere,omnémque ſpem noſtram in deum iactare, vt ipſe nobis faciat prouentum euenire,citius liberando,aut etiã victoriæ tolerantiam præbendo. *Vt prudentibus loquor, voſi-pſi iudicate*,id eſt,diſcernite, *quod dico*: vtrum verum & bonum dicam,néne. *Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?* Idcircò primo calicem nominauit, quia poſtea de pane plus erat diſputaturus. Calix autem benedictionis dicitur, quia benedícitur à ſacerdotibus in altari. Appellatur & ipſe calix communicatio, quaſi participatio,quia omnes communicant ex illo, partémque ſumunt ex ſanguine domini quem continet in ſe. *Et panis quem frangimus* in altari, *nonne participatio corporis domini eſt?* Vtique. Primum conſecratur & benedicitur à ſacerdotibus & ſpirituſancto, & deinde frangitur, cum iam licet panis videatur,in veritate corpus Chriſti eſt. Ex quo pane quicunque communicant, corpus Chriſti edunt. *Quoniam vnus panis*,ſubaudis Chriſti, *& vnum corpus* Chriſti, *multi ſumus*, qui comedimus illum panem, caro quam verbum dei patris aſſumpſit in vtero virginali in vnitate ſuæ perſonæ, & panis qui conſecratur in eccleſia, vnum corpus Chriſti ſunt. Sicut enim illa caro corpus Chriſti eſt,ita iſte panis trãſit in corpus Chriſti,nec ſunt duo corpora, ſed vnum corpus. Diuinitatis enim plenitudo quæ fuit in illo, replet & iſtum panem, & ipſa diuinitas verbi quæ implet cælum,& terram,& omnia quæ in eis ſunt,ipſa replet corpus Chriſti, quod à multis ſacerdotibus per vniuerſum orbem ſanctificatur, & facit vnum corpus Chriſti eſſe: & ſicut ille panis & ſanguis in corpus Chriſti trãſeunt, ita omnes qui in eccleſia digne comedunt illud,vnũ corpus Chriſti ſunt,ſicut ipſe dicit: Qui manducat carnem meam,& bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. *Ioan. 6.* Tamen illa caro quam aſſumpſit,& iſte panis omniſque eccleſia,non faciunt tria corpora Chriſti: ſed vnum corpus: & ſicut qui corpori & ſanguini domini communicãt, vnum corpus cum eo efficiuntur: ſic & qui communicant ſcienter de idolothytis,vnum cum diabolo corpus exiſtũt. *Omnéſque qui de vno pane*,id eſt,de vno corpore Chriſti, *&* de eodem, *vno calice* ſiue ſanguine, *participamus*, id eſt, partes accipimus,vnum corpus Chriſti efficimur. *Videte* (inquit) id eſt,conſiderate, *Iſrael ſecundum carnem*, id eſt,quia

carnaliter viuit, & carnales hoſtias adhuc offert. Tunc temporis quando Apoſtolus iſta loquebatur, adhuc erat templum Hieroſolymis: in quo offerebat Iſrael carnaliter viuens hoſtias deo. Carnalem autem illũ appellat, quia legem carnaliter volebat obſeruare: vel ad differentiam Iſrael ſpiritalis, qui iam veteres vmbras non ſequebatur, ex cuius numero erat idem Apoſtolus. Vult autem oſtendere Corinthiis, quia ſicut illi erant ſocij & participes altaris, qui comedebant ea quæ in altari offerebantur: ita & iſti Corinthij comedentes carnes idolothytas, ſocii erant dæmoniorum. Vnde & ſequitur: *Nonne qui edunt hoſtias*, ſubaudis victimarum in lege, *participes ſunt altaris?* Sunt vtique. Ita & vos qui editis in idolio carnes idolis conſecratas, participes eſtis idolorum. *Quid ergo? dico quòd idolis immolatum ſit aliquid, aut quòd idolum ſit aliquid?* Non hoc dico ꝙ aliquid ſit, quia idolum nihil eſt, & quod ei offertur, nihil eſt. Quicquid in illo non eſt, vel illi nõ adhæret qui habet eſſe, nihil eſt, In hoc idolum nihil eſt, quia habet imaginem hominis, ſed non eſt homo, quia neque ſenſum neque motum habet: vel quia dicitur deus, & non eſt deus: dicitur Hercules eſſe, ſed nõ eſt. Et ſicut idolum nihil eſt, ita quod illi immolatur, nihil eſt. *Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum*: Tunc fiebant ſocij dæmoniorũ, quando comedebãt idolothyta, & quando voluntatem illorum implebant. *Nõ poteſtis calicem*, id eſt, ſanguinem *domini bibere*, ſubaudis recte ſicut bibendus eſt, *& calicem dæmoniorum*, qui idolis libatur: *non poteſtis menſæ domini*, id eſt corporis domini, *participes eſſe* recte, *& menſæ dæmoniorum* cibos comedere.

Lucæ 12. Sicut non poteſtis recte duobus dominis ſeruire: ſic non poteſtis vtrumque recte agere, & diabolo ſeruire, & Chriſto placere, & corpus eius digne ſumere. *An emulamur dominum?* Iungit ſe Corinthiis, & loquitur ex perſona illorum qui dicebant: Nunquid non imitamur dominum? In hoc ergo quòd pergimus ad templa idolorum, & comedimus ibi cum infidelibus, quos volumus lucrari ad Chriſtum, imitamur dominum, qui ad domos publicanorum & peccatorum veniebat, vt occaſionem haberet docendi, *nunquid fortiores illo ſumus?* Quaſi diceret. Nunquid fortiores illo eſtis in hac parte? non eſtis. In hoc volebãt fortiores eſſe Chriſto, quia volebãt agere quod ipſe

non

non fecit. Illi enim ibant ad domos paganorum, Chriſtum non legimus perrexiſſe ad domum alicuius gentilis. *Omnia* ſubaudis alimenta, *mihi licet* edere ſecundum naturam. *ſed non omnia expediunt*, id eſt, non omnia ſunt vtilia. *Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant* alios in fide, ſed potius deſtruunt ſimplices per ſcandalum. *Nemo quod ſuum eſt tantummodo, quærat* in hac parte, comedendo omnia. *ſed quod alterius* .i. quod ſimplicioribus prodeſt, ſicut Chriſtus non quæſiuit ſua, ſed noſtra. *Omne quod in Macello* .i. in mercato *vænit* ſiue venditur, *manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam* illius quem interrogaueritis. Macellum dicitur à mactando, eo quòd ibi mactantur carnes. Ideo autẽ Apoſtolus prohibuit, vt non interrogarent aliquid de carnibus, vtrum conſecratæ eſſent idolis, necne: quia ſi interrogarẽt, diceret ille inſultando & deridendo qui interrogatus fuerat: Omnes iſtæ carnes quas cernitis in macello, idolis dedicatæ ſunt. Si aliquis fideliũ hæc audiens poſtea emeret, deriderct eum ille paganus in ſua mente & conſcientia, dicens: Ecce, quid fecit ille Chriſtianus, qui me prohibebat offerre idolis victimas quaſi malũ, modo emit carnes conſecratas idolis. & comedit vt ſanctas. Niſi aliquid numinis in idolis cognoſceret, nequaquã hoc ageret. Quandiu talia videro eũ facientẽ, non tranſibo ad Chriſtianiſmũ. *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam, & vultis ire*, ſubaudis ad domũ eius. Non præcipitur ire, nec prohibuit, ſed præſtitit licentiam. Cœna vocatur à cõmunione veſcentium, quaſi cõmune conuiuiũ, & communis eſca ſiue refectio. Cœnon dicũt Græci commune. Vnde & cõmunicãtes dicuntur, eo quòd communiter, id eſt pariter comedebant, apud veteres enim conſuetudo erat hora nona cœnare, nõ in abſcondito, ſed in propatulo, ne ſingularitas luxuriam gigneret. *Si quis autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis*.i. idolis eſt conſecratum, *nolite comedere* propter conſcientiam alterius qui indicauit, & circunſtantium, ne vos derideant, ſicut ſupra dictum eſt *Vt quid enim libertas mea*, qua credo omnia eſſe munda, *iudicatur*, id eſt, reprehenditur *ab aliena conſcientia*? id eſt, ſi ego manduco omnia, quid pertinet ad aliquẽ vt me reprehendat: vel quid nocet eius reprehenſio? *Si ergo cum gratia*, ſubaudis dei *participo* ſiue manduco, *quid blaſphemor pro eo quòd gratias ago*? deo. Ex perſona illorum loquitur, qui

talia dicebant,quaſi ſubiungeret Apoſtolus: Non debetis hoc dicere,licet ſanctificetis illud quod ſumitis, ſignaculo crucis,& inuocatione nominis domini:tamẽ non ideo debetis comedere, quia blaſphematur exinde nomẽ domini, & vos blaſphemamini. *Omnia in gloriam dei facite.*i.in inuocatione nominis dei, & cũ honeſtate, vt deus glorificetur per vos. Legimus quodam in loco, ꝙ cũ quodam tempore quidam homũcio pręnimia triſtitia voluiſſet ſe laqueo ſuſpendere, & dixiſſet,Deus adiuua me (quod verbũ ſemper in vſu habebat)aſtitit B.Paulus apoſt.inquiẽs: Infelix, temetipſum illaqueare vis,& nomen domini inuocare pręſumis? Sed illud quia inuocaſti,eſto liber ab hac triſtitia,& morte præſenti, quia omnia proſpere tibi ſuccedẽt. *ſine offenſione*,id eſt,ſine ſcandalo & apprehenſione *eſtote Iudæis*, qui idola execrantur,*& gentilibus*,fidelibus, & etiã infidelibus:*ſicut & ego per omnia*,ſubaudis quæ facio,*omnibus placeo*.Cũ Apoſtolus aliàs dicat:Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus non eſſem, quærẽdum eſt quare modo hic dicat ſe omnibus per omnia placere? Ad quod dicendũ,quia vbi dicit,Si hominibus placerem, homines ibi voluit intelligi hæreticos, Iudæos incredulos, paganos, & perſecutores. Hic autem vbi dicit omnibus ſe placere, ſubaudiendũ eſt bonis & religioſis viris.Si hominibus(inquit) infidelibus placerem,Neroni ſcilicet,hæreticis, Iudæis incredulis,& perſecutoribus Chriſti,Chriſti ſeruus nõ eſſem, quia Chriſtum negaſſem.Tamen licet illis non placeam, hominibus tamen bonis & religioſis placeo, *non quærens quod mihi ſoli vtile eſt,* quia non accipio à vobis victum & veſtimentum, *ſed quod multis, vt ſalui fiant.* ſicut Chriſtus non quæſiuit ſua,quia pro ſe flagellatus noneſt,conſputus, paſſus,& mortuus: nec quæſiuit ſua, ſed noſtra, ita Paulus non erat propria ſalute contentus: quia non quærebat quod ſoli ſibi vtile erat,ſed quod aliis, ſuſtinens pro aliorum ſalutę libenter multa aduerſa,& probra.

Gala.1.

Mat.14.15

CAPVT XI.

I *Mitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* ſicut ego imitator Chriſti ſum, non quærens ſolummodo quod mihi vtile eſt,ſed quod alteri, ita & vos me imitamini.Sicut enim deus pater miſit Chriſtum,vt apoſto

li eius

li eius eſſent imitatores,ita Chriſtus miſit ad nos Apoſtolos vt eorũ imitatores ſimus. *Laudo autem vos fratres,quòd per omnia mei memores eſtis,* Ironice iſta dicit: & quod videtur affirmare,increpat & denegat,quaſi diceret: Nõ laudo vos,quia non eſtis mei memores, neque tenetis præcepta quæ tradidi vobis. *Volo autem vos ſcire, quòd omnis viri caput Chriſtus eſt.* Omnis viri caput eſt Chriſtus.i.princeps & origo,quia ab illo qui eſt verbum dei patris, creatus eſt: & non ſolum ſecundum diuinitatem, ſed etiam ſecundum quod homo eſt,& carnẽ noſtram aſſumpſit, caput & princeps eſt omnibus hominibus. *caput autem mulieris.*i.initium & princeps mulieris,*vir* eſt, quia de coſta eius facta eſt, & eius poteſtati ſubiecta, *caput verò Chriſti.*i. origo & principium illius, *deus* pater eſt, quia ab illo habet originem & principium,tam ſecundum diuinitatẽ quã ſecundum humanitatem.*Omnis vir* in eccleſia,*orans aut prophetans*.i.docens prophetias vel explanans, *velato capite,deturpat.*i. dehoneſtat *caput ſuum*,vel orans.i.dominicã orationem dicẽs,prophetans.i.ſymbolum apoſtolorum recitans,vbi prophetatur aduentus Chriſti ad iudiciũ.*ſi non velatur mulier*, id eſt ſi non vult operire caput ſuum linteo,*tondeatur*. Quare præcipit hoc Apoſtolus? quia mala cõſuetudo erat tunc temporis,qua nolebant capillos ligare,& caput cooperire. Et ne ipſa profluxio capillorum prouocet homines ad morẽ libidinis,ideo præcepit velare capillos & ligare. *Vir quidem non debet velare caput,quoniam imago & gloria dei eſt.* Homo imago eſt dei,quia ſicut ab vno deo omnia originẽ ſumpſerunt,& ab illo facta ſunt,ita ab vno homine Adam, omne genus humanũ profluxit:gloria quoque dei eſt,quia glorificatur deus per hoc ꝙ hominẽ rationabilem fecit. Ideóq; non debet velare caput,vt oſtendat non eſſe ſubditũ mulieri,ſed poteſtatẽ habere ſuper eam. Mulier autẽ ſubiecta eſt viro,ſicut ſequentia manifeſtant..*mulier autem gloria viri eſt*,quia ex ipſo facta eſt,vel quia ſubiecta eſt ei: & in hoc gloriam habet vir. *Non enim vir* primus Adam,ex muliere eſt *factus*,ſed mulier ex viro. *Etenim non eſt creatus vir* Adam *propter mulierem*, quia necdum erat mulier creata. *Sed mulier propter virum*, id eſt, ad auxilium viri. *Ideo* ſubaudis vt recognoſcat ſe mulier ſub viri eſſe poteſtate, *debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum propter angelos.* Angelus

græcè, latinè dicitur nuntius: quo vocabulo vult oſtendere Apoſtolus epiſcopos, ſacerdotes, omnéſque ordines altaris, qui angeli debent eſſe, annuntiando populis quid debeant petere, & quid vitare. Propter iſtos angelos debent mulieres ſtantes in eccleſia velata habere capita, ne reſpiciens aliquis illorum ad populum, capiatur ad amorem pulchritudine illarum. Dicamus & aliter iuxta Auguſtinum, & hoc quod dicit, vir non debet velare caput, quoniam imago eſt dei, mulier autem debet velare caput propter angelos: virum in hoc loco vnó modo poſſumus intelligere quemlibet prædicatorem, ſpiritalem, & viriliter agentem, cuius caput eſt ipſa eius ſapientia: quia ſicut caput regit cætera membra, ita illa regit mentem. Iſtud caput, id eſt, ſapientiam non debet velare vir prædicator talis, quia non debet celare illam & abſcondere, ſed aliis manifeſtare, docendo, prædicando, boníſque operibus inſiſtēdo, debet ſe imitabilē præbere. Per mulierem autē debemus intelligere quemlibet in eccleſia muliebriter & ſtulte agentē. Cuius caput eſt ipſa eius ignorātia & ſtultitia: quā non debet illis in propatulo manifeſtare, ne ſe imitabilem reddat, ſed debet illā tegere, & ad angelos (qui & viri appellantur) id eſt ad prædicatores referre, vt illorū exhortatione & doctrina ſaluari poſsit: vel debet ſuā inſipientiam & ignorantiā velare propter prædicatores, quia illis ſe debet humiliare. Aliter: Homo ex corpore, anima, & mēte cōſiſtit, quæ & rationabilitas animæ dicitur. Cū vnū ſit anima & mens, & diuidamus hic animā, quæ viuificat corpus, & mentē quę regit animam, quia facit differentiam inter bonum & malū, inter vitia & virtutes. Per virum in hoc loco debemus intelligere (ſecundum Auguſtinum) rationabilitatem animę noſtræ. i. mentem, quæ imago dei eſt: quia ſicut deus ſcit differentiam inter bonū & malū, ita & mēs pro modulo ſuo. Cuius viri caput. i. mēs ſeu rationabilitas quod vnū eſt, ipſa bona eius intentio eſt, quam non debet velare: quia nō debet illam refrenare à cōtemplatione dei, ſed quāto amplius de deo intelligit, tanto amplius debet illam permittere, vt ſe eleuet ad contēplationem dei, donec perueniat ad hoc, vt quod modo videt in ſpe & in ſpeculo, quādoq; videat in re, contemplans deum ſicuti eſt. Per mulierem poſſumus intelligere animam, cuius caput eſt intentio, qua plerunq; inten-

ſntendit terrenis rebus vltra modum. Quod caput, id eſt, quam intentionẽ debemus velare, quia debemus illã refrenare, ne vltra modũ in terrenis rebus ſe occupet. Anima enim quæ viuificat corpus, plerunq; ea deſiderat vltra quàm neceſſe ſit, in quibus delectatur corpus, quod terrena quærit. *Veruntamen neque vir ſine muliere.* ſubaudis creatus eſt in præſentia dei, *neque mulier ſine viro,* ſubaudis creata eſt *in domino.* i. per dominum. *Nam ſicut mulier* Eua *de viro.* i. de coſta Adæ, *ita & vir* Cain *per mulierem* extitit. *Omnia autẽ* ſubaudis genera hominum *ex deo* creata ſunt, videlicet Adam, Eua, & Cain, vel omnia, id eſt, corpora virorũ & corpora mulierum, animæ videlicet virorum ac mulierũ. *vos ipſi iudicate:* i. diſcernite quæ dicturus ſum. *Mulieri pro velamine,* id eſt pro ornamento, *dati ſunt capilli. Si quis autem videtur contentioſus eſſe,* vt dicat, ego ſum Pauli, ego Apollo, nec vult noſtris admonitionibus parere: *nos* Iudæi credentes & Apoſtoli, *talem conſuetudinem non habemus,* vt contendamus, quia lex iram & contentionem prohibet, *neque eccleſia dei,* quæ euangelium habet. *Hoc autem præcipio non laudans,* ſubaudis quòd contenditis. *Primum quidem conuenientibus vobis in eccleſiam,* id eſt, conuentum fidelium in dominicis diebus, *audio* ab his qui ſunt Chloes, *ſciſſuras*, id eſt, diſſenſiones & diſcordias, *eſſe inter vos: & ex parte credo* ita eſſe vt audio. Gene. 2.

Nam oportet, id eſt, neceſſe eſt *hæreſes eſſe, vt qui ſunt* inter vos *probati* in fide boniſque operibus, *manifeſti fiant.* & appareant etiam qui ſint imperfecti & duplices. Si. dominus dicit in euang. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala. i. nõ poteſt aliter eſſe. Et reuera magnam vtilitatem præſtiterunt hæreſes ſanctæ eccleſiæ, non per ſe, ſed dum doctores excitauerunt, qui quaſi dormierunt. Nequaquam enim tãtam copiam librorum haberet ſancta eccleſia, & tantã cognitionem de deo, niſi hæreſes exortæ eſſent, à quibus excitatus eſt Hieronymus, Auguſtinus, Hylarius, Gregorius, aliique ſancti doctores, qui multa cõſcripſerunt cõtra hæreticos. *Conuenientibus vobis in vnum, iam non eſt dominicam cœnam manducare.* Cœna dominica dicta eſt eo ꝙ ipſo die ſaluator cum diſcipulis cœnauerit, cõplens veteris teſtamẽti paſcha, & myſterium corporis & ſanguinis ſui tradens Apoſt. Corinthij, qui & Achaici vel Achæi, venientes ad fidẽ Chriſti per prædicationẽ Apoſt. Pauli, à quo inter cæte- Matt. 3.

ra quæ dominus fecit,etiam ſacramentum cœnæ dominicæ perceperunt, poſt diſceſſum illius in memoriam cœnæ dominicæ ſingulis annis quinta feria ante diem Paſchæ.cõueniebant omnes ad eccleſiam. ac nobiles quique & potentes,diuitéſque,veniebant,& deferebant ſinguli panem & vinum,& dabant ſacerdoti,vnde conſecraret corpus & ſanguinem domini.Conſecratis autem myſteriis à ſacerdote domini,vnuſquiſque quod detulerat accipiebat deſuper altari:ſumebátque tacite cum ſuis,vt ſuperuenientes non inuenirent quod ederent,& vnde communicarent,aut etiam deferebat omne quod attulerat ad domum ſuam , vt cum ſuis illud ſumeret.Ob cuius rei cauſam magnæ diſſenſiones inter illos erant,quas ſeminauerant pſeudoapoſtoli,ita vt cum vna benedictione omnium oblationes conſecratæ eſſent,ſinguli ſuas accipientes,quæ communes debuerant eſſe,maximam verecundiam inferrẽt his qui(vt aſſolet) non attulerant,licet haberent:aut his etiam , qui non habebant quod afferrent.Hoc autem faciebant multi,poſtquam ab aliis cibis crapulati erant. Iſtámque acceptionem eucharistiæ,dominicam cœnam vocauit Apoſtolus vno modo.Aliter:Soliti quoque erant conuenire eodẽ die ad eccleſiam omnes diuites,potentes,& nobiles,& pręparare ſibi in eccleſia & in foribus eccleſiæ atque atriis illius epulas & conuiuia , & crapulari & inebriari vſque ad veſperam,manducantes & bibentes in conſpectu pauperum & egenorum,qui non habebant vnde ſibi præpararẽt ſimilia,& nihil accipiebant ab illis diuitibus & potentib9, ſed præſtolabantur ieiuni tempus cum verecundia,quo placeret illis diuitibus & potentibus benedici corpus Chriſti à ſacerdotibus,vnde communicarent.Impleti autem illi diuites omnibus cibis & potibus vſque ad vomitum,accipiebant ad vltimum ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti,dicentes:Sic tradidit Chriſtus diſcipulis ſuis,noſtris doctoribus & magiſtris,corpus & ſanguinem ſuum poſt aliorum ciborum perceptionem,& ſic nos volumus illud ſumere.Quod audiens Apoſtolus, ſcripſit eis inter cætera iſta quæ in præſenti habentur,volens eos conuenire,inquiens:Conuenientibus vobis in vnum in eccleſia,iam nõ eſt dominicam cœnam manducare,id eſt,non eſt vobis licitum dominicam cœnam taliter manducare,qualiter vos

manducatis?

mandacatis. Cœnam autem dominicam dupliciter poſſumus intelligere appellatam eſſe ab Apoſtolo, vel perceptionem videlicet euchariſtiæ, de qua ſinguli ſibi vendicabant partes proprias, quas attulerant, aliis non communicantibus, aut etiam eandem euchariſtiam poſt alios cibos ſumentes. Vel alio modo, cœnam domini appellat, illas præparationes conuiuiorum & epularum, quas ſine charitate ſumebant, non dantes inde pauperibus. Sacramentum igitur corporis Chriſti à communione cœna appellatur, quia conmune debet eſſe omnibus fidelibus & iuſtis. Vno enim pane vniuerſitas eccleſiæ deſignatur. Per id enim quod vnum ſumus, de vno pane omnes nos ſumere oportet. Licet enim à multis partibus deferatur ille panis, & à multis ſacerdotibus per vniuerſum orbem conſecretur, diuinitas tamen quæ replet omnia, replet & illud, facitque vt ſit vnũ Chriſti corpus. omnéſque qui digne percipiunt illud, vnum corpus Chriſti faciunt, non duo, quia ipſe dixit: Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Quicunque ergo cœnam domini vult imitari, percipiendo corpus illius, vel etiam percipiendo alios cibos, communiter debet ea vti: quia cœna domini omnibus recumbentibus communis fuit, non ſolum bonis, ſed etiã proditori Iudæ. Sed nõ immerito quærit aliquis, quare ſaluator noſter poſt cœnam. corporis & ſanguinis ſui ſacramenta Apoſtolis tradiderit, vel vnde proceſſerit iſta cõſuetudo vniuerſalis Eccleſiæ, vt ieiuni doceamur eadem ſacramenta percipere, cum apoſtoli iam cœnati ea perceperint, & dominus hoc ita non ordinauerit, ſicut modo tenetur? Cui reſpondendum eſt, ideo tunc cœnatos communicaſſe Apoſtolos, quia neceſſe erat paſcha illud typicum antea conſummare, & ſic ad veri paſchæ ſacramenta tranſire. Ideo quoque dominus per ſe non conſtituit ieiunos accipere nos ſacramẽta Euchariſtiæ, vt haberent eius Apoſtoli honorem aliquid ordinãdi in ſancta eccleſia, qui poſt eius aſcenſionem à ſancto ſpiritu edocti, ordinauerunt in honorem tanti támque terribilis ſacramenti, primo nos ieiunos dominicæ paſſionis participtione muniri, primò quæ ſpiritalibus epulis, interius exteriúſque ſacrari, ac deinde terrenis dapibus & vilibus eſcis corpus refici, cum gratiarum actione & cum temperantia atque ſobrietate,

Vnuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum. Et hoc ſimilier duplici modo intelligi poteſt, vt intelligatur cœna ſacramentum euchariſtiæ, quod illi ſinguli ſibi vendicabant: vel illa præparatio conuiuiorum, quam vtranq; illi vt propriam mãducabant, non communicantes exinde pauperibus. Diximus ſuperius breuiter cœnam vocari à communione veſcentium, quaſi commune conuiuium, cõmunémque eſcam atque refectionem. Cœnõ quippe Græci dicunt commune. Vnde & communicãtes dicunt, quòd communiter ſiue pariter comedant. Apud veteres enim cõſuetudo erat hora nona cœnare, non in abſcondito, ſed in propatulo, ne ſingularitas luxuriam gigneret. *Et alius quidem* veſtrum *eſurit*, ille videlicet qui paupertate premẽte caret pane triticeo, & vino, quod deferat ad cõſecrandum, vnde communicetur, vel vnde præparet ſibi conuiuium. *alius autem* diues quilibet & potens, *ebrius eſt*, & crapulatus tam ex aliis cibis, quàm etiam ex ſacramentis corporis & ſanguinis domini. *Nunquid domos non habetis* ò Corinthij *ad manducandum & bibendum*? communes cibos, *Aut eccleſiam dei contemnitis*, id eſt, deſpicabilem facitis, & pro nihilo ducitis, parantes vobis turpia conuiuia in ea, *& confunditis eos*, id eſt verecundari facitis, *qui non habent*? alimenta, ex quibus conſecretur corpus Chriſti & ſanguis, vel vnde ſibi præparent cœnam in ipſa eccleſia, ſicut vos qui diuitiis abundatis. *Quid dicam vobis*? ò Corinthij, id eſt quid poſſum vobis dicere præ nimio dolore? *Laudo vos*, ſubaudis in hoc quòd bene agitis in quibuſdam rebus, *in hoc* tamen *non laudo* vos, quòd eccleſiam dei deſpicabilem facitis, & taliter iam ebrij, corpus domini percipitis, & facies pauperum confunditis. *Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis*, id eſt, myſterium corporis & ſanguinis domini, quomodo debeatis ſumere, ſicut mihi re uelauit, ita tradidi vobis. Inſuper etiam quid ſignificet illud
Actu.9. ſacramentum, ſicut in ſequentibus dicturus eſt quando pergebat Damaſcum, & cæcatus eſt. Vel tunc manifeſtauit ei dominus hoc inter cætera. Vel quando poſitus eſt in extaſi mentis, dum eſſet in templo: Ac ſic demum tradidit Corinthiis, quando moratus eſt apud eos anno vno & mẽſibus ſex. *quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur*, id eſt, ipſa nocte qua erat tradendus à Iuda, *accepit panem*,

& gratias agens, fregit & dixit diſcipulis ſuis. Finitis ſolemniis veteris paſchæ, quæ in commemorationem antiquæ liberationis populi dei de Aegypto agebantur omnibus annis, tranſiit ſtatim ad nouum paſcha, ſicut ſupra diximus, quod in memoriam ſuæ paſſionis & noſtræ redéptionis eccleſiæ ſuæ reliquit frequentandum. Fregit ipſe panem, quem diſcipulis porrexerat, vt oſtenderet corporis ſui fractionem & paſſionem ſua ſponte venturam, ſicut ipſe antea dixerat: Poteſtatem habeo ponendi animan meá. Ioan. 10.
Accipite & manducate, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Sicut caro Chriſti quam aſſumpſit in vtero virginali, verum corpus eius eſt, & pro noſtra ſalute occiſum: ita panis quem Chriſtus tradidit diſcipulis ſuis, omnibúſque prædeſtinatis ad vitam æternam, & quem quotidie conſecrant ſacerdotes in eccleſia cum virtute diuinitatis quæ illum replet panem, verum corpus Chriſti eſt: nec ſunt duo corpora illa caro quam aſſumpſit, & iſte panis, ſed vnum verum corpus faciunt Chriſti, intantum vt dum ille frangitur & comeditur, Chriſtus immoletur & comedatur, & tamen integer maneat & viuus. Et ſicut illud corpus quod in cruce depoſuit, pro noſtra ſalute & redemptione eſt immolatum. ita quotidie ad noſtram ſalutem & redemptionem iſte panis deo offertur: qui licet panis videatur, corpus eſt Chriſti. Dominus enim & redemptor noſter conſulens noſtræ fragilitati, quia cognouit nos fragiles eſſe ad peccandum, tradidit nobis hoc ſacramentum. vt quia ipſe iam non poteſt mori, & nos quotidie peccamus, habeamus verum ſacrificium, quo poſſimus expiari. Ideóque vnum corpus faciunt, & pro noſtra redemptione offerumtur, dixit eú: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur: & Mat. 25. addidit. *Hoc facite,* id eſt, corpus hoc ſanctificate, *in meam conmemorationem,* videlicet paſſionis meę, veſtręque redemptionis, quia ego vos redemi ſanguine meo. Relinquēs dominus hoc ſacramentum ſalutiferū omnibus fidelibus, vt illud infigeret cordibus & memorię eorū, more cuiuſcunque hominis egit, qui appropinquāſ morti, aliquod munus pretioſum dimittit alicui amico: dicens, Habe hoc cū omni diligétia penes te in memoriam mei, vt quotieſcūq; illud videris, recorderis mei. Qui amicus admittens munus illud amici ſui chariſſimi, ſi eū toto corde dilexit, non poteſt non

condolere ei,& triſtari de morte amici,quotieſcunque mi nus ſibi dimiſſum conſpicit.Similiter nos quotieſcunque accedimus ad conſecrandum vel percipiendum ſacramentum muneris æterni,quod nobis dominus paſſurus in memoriam ſui dimiſit tenendum,cum timore & compunctione cordis,omnique reuerentia debemus accedere, recolentes quanto amore dilexit nos,qui pro nobis ſeipſum obtulit,vt nos redimeret. *Similiter & calicem*, ſubaudis tradidit eis, *poſtquam cœnauit,dicens: Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine*, id eſt,calix quem vobis trado,nouū teſtamentum ſignificat,vt Fulgentius dicit,vel nouum teſtamentum confirmatum in meo ſanguine,ſiue per meum ſanguinem.Calicem noui teſtamenti dicit,ad diſtinctionē veteris teſtamenti,quod confirmatum eſt ſanguine hircorum & taurorum,ſicut habetur in Exodo, dicente Moyſe ad populum,quando collegit ſanguinem hircorum in calice vel patena,& aſperſit eundem populum:Hic eſt ſanguis teſtamenti,quod mandauit ad vos dominus:id eſt,Hic ſanguis eſt teſtis verborum & promiſſionum Dei ad vos, & teſtis verborum veſtrorum, quod promiſiſtis eſſe vos obedientes illi Similiter nouum teſtamentum,id eſt,euāg.vbi continentur promiſſiones noſtræ redenptionis & patriæ cæleſtis,confirmatum eſt ſanguine paſſionis Chriſti,qui quotidie celebratur in eccleſia. Omne enim teſtamentum in morte confirmatur teſtatoris:Quod autem addidit: *hoc facite* ſiue ſanctificate, *quotieſcunque biberitis,in meam commemorationem*, Idem ſenſus eſt,vt de corpore ſupra dictū eſt. *Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis,mortem domini annuntiabitis donec veniat.* ipſe ad iudicium.Duobus modis annunciamus mortem domini iam eſſe celebratam pro noſtra redemptione,vel ipſum myſterium celebrando,vbi iteramus paſſionem illius, vel etiam prædicando aliis.quod vtrunque agere debemus,& ſumendo,& prędicando.Hoc quoque ſciendum eſt,quia caro noſtri ſaluatoris ꝓ ſalute noſtri corporis,ſanguis verò pro anima noſtra fuſus eſt,quia ſedes animæ in ſanguine conſiſtit. In cuius memoriam corpus & ſanguinem illius ſuminus, quoniam ipſe,vt totum hominem ſaluum faceret & redimeret,ſanguinem ſuum fundi permiſit. *Itaque quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem*, id eſt,ſanguinē

domini

domini indigne,id eſt quicunque ſanguinem & corpus domini ſumpſerit indigne, *reus erit corporis & ſanguinis domini*.i. pœnas æternas inde exoluet, niſi pœnitentia digna hoc expiauerit, aliiſque bonis operibus. Indigne dicit.i. ordine non obſeruato. videlicet qui aliter myſteriũ illud celebrat vel ſumit, quàm traditum eſt à ſanctis patribus: vel qui nullam differentiam credit inter illud corpus Chriſti, & reliquos cibos: vel qui grauioribus criminibus cõmaculatus, præſumit illud ſumere. Qui taliter, vt diximus, illud comedit & bibit, indigne illud ſumit, ideóque pœnas inde exoluet. Apoſtolus igitur exponit quomodo debemus illud percipere. *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat*.i. de corpore domini, & *de calice bibat*.i. de ſanguine domini. Probet ſe.i. diſcutiat ſe, & vtrum dignus ſit, necne: & probabilem ſe reddat, ne forte vnde alij ſumunt remediũ, accipiat ille iudicium & damnationem, indigne illud percipiens. ſicut fecit Iudas proditor. Nam cũ alij Apoſtoli ſumpſiſſent illud terribile ſacramentum ad remediũ & ſalutẽ ſuam, ille qui indignus erat tanto myſterio, accepit illud ad damnationem ſuam: quia quem diabolus ante tenebat per ſuggeſtionem & tentationem, poſtea tenuit ad poſsidendum plenius, vt nihil aliud poſſet cogitare aut facere, niſi quod eius voluntas erat. Dicit enim euangeliſta, quia poſt bucellam ſtatim introiuit in eum ſathanas, vt malum quod illo inſtigante tractauerat, eo concitante perficeret. *Qui enim manducat & bibit indigne*, ſicut ſupra diximus, *iudicium ſibi manducat & bibit*.i. ad damnationem ſuam illud ſumit, *non diiudicans corpus domini*, id eſt non diſcernens à reliquis cibis. Cum timore & tremore debemus accedere ad illud ſacramentum terribile, vt ſciat mens reuerentiam ſe debere præſtare ei, ad cuius corpus ſumẽdum accedit. *Ideo*, ſubaudis quia indigne præſumitis percipere ſalutiferum ſacramentum, idcirco ſunt *inter vos* ô Corinthij, *multi infirmi*, id eſt, languentes, *& imbecilles*, id eſt, febricitantes, *& dormiunt multi*, non ſomno pacis & quietis, ſed morte damnationis.i. mortui ſunt morte æterna propter hoc peccatum. Volens demonſtrare quia qui corpus dominicum indigne percipiunt, iudicium inde ſumunt & damnationem. oſtendit quoſdam apud Corinthios vindictam in præſenti iam percepiſſe, qui inconſiderate & irreuerenter illud accepe-

rant, quia febribus & infirmitatibus multis correpti ſunt; & quidam etiam mortui, vt illorum exemplo cæteri diſcerent non debere indigne & negligenter corpus domini ſumere. *Quòd ſi noſmetipſos diiudicaremus*, id eſt, diſcuteremus & examinaremus vitam noſtram, vtrum digni eſſemus necne, & noſmetipſi errores noſtros corrigeremus: *non vtique diiudicaremur*, id eſt, non damnaremur à Chriſto, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. *Dum iudicamur autem*, non in paucis, in illis videlicet qui infirmantur & febricitant in hoc præſenti, & in illis etiā qui moriuntur, *à domino corripimur*, & flagellamur corpore per illos, *vt* ipſo timore perterriti, *non damnemur* æternaliter, *cum hoc mundo*, id eſt, cum infidelibus & amatoribus huius mundi. Nihil enim diſtat ab infideli, qui irreuerenter cū omnibus peccatis criminalibus cōmaculatus, ad menſam domini præſumit accedere, ſed potius deterior eſt illo, & maiori pœna dignus: quia melius eſt viam veritatis non cognoſcere, quàm poſt agnitionem retrorſum abire. *Itaque fratres mei, cū conuenitis ad manducandum* corpus & ſanguinem Chriſti in eccleſia, *inuicem expectate*, vt multorum oblatio ſimul celebretur, & omnes cōmuniter ex vno pane cōmunicetis, quia illa oblatio vnus panis eſt, & communis debet eſſe omnibus. *Si quis eſurit, domi manducet*, id eſt qui impatiens eſt nec vult ieiunare cum cæteris, domi terreno pane veſcatur: *vt non in iudicium conueniatis*, id eſt, ne corpus Chriſti reprehenſibiliter percipiatis ad damnationem veſtram. *Cætera autem*, ſubaudis quæ reſtant inordinata, *cum venero diſponam.*

CAPVT XII.

DE *ſpiritualibus autē*, ſubaudis myſteriis, *nolo vos ignorare fratres*, i. nolo vos ignorantes reddere. *Scitis autem quoniā cum gentes eſſetis*. Reducitur ab apoſtolo Corinthiis vitæ priſtinæ cōuerſatio in notitiam, vt ex eius conſideratione creſcant in nouā conuerſationē, quoniam ſicut gentiles viuētes feruebant in mēdacio & errore, quia illa cultura nihil erat, ſic iam Chriſtiani effecti, diuinis præceptis cū feruore animi debebāt obſequi. Gentes autem ſiue gentiles appellantur, qui ab errore patrum ſuorum, in quo naſcuntur, in religione melioris

vitæ

vitæ non commutantur Vnde & gens,quæ ſic manet vt genita eſt,vocatur hi ſunt pagani,qui ad diuinũ cultũ nõ accedunt:quos gentes nunc appellat,non ꝙ tunc tẽporis pagani eſſent quando iſta dicebat,ſed quòd ante notitiam fidei fuerant: Hoc eſt quod ait,quoniam cũ gentes eſſetis,& ſubauditur iã non eſtis. Legitur & gens in bono, ſicut eſt, non tantũ pro gente, ſed vt filios dei congregaret in vnũ. *Ioan.11.* *ad ſimulacra muta.prout ducebamini euntes*,ſubaudis eratis. Simulacra (quæ à ſimulando dicuntur,eo ꝙ ſimulant hominem,& non ſit homo:equum,& non ſit equus: cæteráq; huiuſmodi)idcirco muta appellãtur: quia (vt Pſalmiſta ait)os habent,& non loquentur:oculos,& non videbunt, neque enim eſt ſpiritus in ore ipſorum. Si quod autem verum ab idolis auditur,dæmonum deceptioni, & non ſimulacrorũ ſenſibilitati aſſcribitur. Ad hæc adoranda tam à dæmonibus,quàm etiam ab aruſpicibus & philoſophis inſipientibus impellebantur, & eſt ſenſus:Sicut cum gentes eſſetis, dæmonum templa ſine reluctatione, prout ducebamini, frequentabatis:ſic modo cum agimini ſpirituſancto, ſecũdum ſanam doctrinam,ad eccleſiam dei accedite: & præceptis ſalutiferis cũ omni humilitate obtẽperare cõtendite. Et quod dicit,prout ducebamini,oſtẽdit eos tantã venerationẽ exhibuiſſe ſimulacris, vt eorũ cultum nequaquã abhorrerent,à quibuſcunque hortarentur vel monerentur & ducerentur perſonis, ita & conuerſos deũ diligere admonet,& coapoſtolos eius ſpernere nõ debere ſuæ ſalutis amatores. *Ideo*,ſubaudis, quia deum cognouiſtis, & quia de ſpiritalibus myſteriis nolo vos ignorantes reddere, *notum vobis facio,quòd nemo in ſpiritu dei loquens*,id eſt, nemo ſpiritũ ſanctum habens,& per ſpiritum ſanctum loquens, qui linguas infantium facit diſertas, *Dicit anathema Ieſu.* In decretis Iuſtiniani imperatoris,anathema,ſeparatꝰ à deo vocatur. Legitur & in canonibus pro maledictione. Legitur & pro occiſione,ſicut ipſe Apoſtolus ait in epiſtola ad Romanos:Optabã ego anathema eſſe pro fratribꝰ, id eſt optabam interfici pro eis ſecundum carnem. Ponitur & pro abominatione, hic verò pro ſeparatiõe ponitur. Itaq; nullus ſpiritu dei afflatus dicit ipſi Ieſu,Tu es anathema .i. ſeparatus à deo patre & ſpirituſſancto, & aliqua parte inferior. Hoc quidã hæreticorũ veſani inſaniendo dicere nõ timue

Pſal.113.

Roma.9.

runt. Idcirco anathemate .i. ſeparatione à deo & eccleſia perculſi ſunt. *Et nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto.* In ſacra ſcriptura dicere aliquãdo pro ſimplici ſermone accipitur, vt eſt, nõ omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnũ cœlorũ. Aliquando pro ipſa re & facto, ſicut ait Ezechias rex ad Iſaiam: Nõ fuit verbũ .i. res in domo mea, quod non oſtenderim eis. Sic & in hoc loco pro re & facto ponitur. Nemo (inquit) poteſt dicere .i. corde & ore confiteri, & digna opera fidei exercere, Ieſum diligere, & dominũ aſſerere, niſi ſpiritusſancti gratia fuerit intrinſecus edoctus. Nã ille dicit Ieſum dominum eſſe, qui credit eũ patri & ſpiritui ſancto coequalẽ & coomnipotẽtem: & hunc confitetur, ſeruando pręcepta illius, quibus vera dilectio cõprobatur. Dicemus & hoc ipſum breuiter cũ cõcluſione. Nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, ſubaudis, ſicut eſt dicendus, corde, ore, & opere, niſi per ſpiritũ ſanctum fuerit illuminatus. *Diuiſiones verò gratiarũ ſunt,* ſubaudis non meritorũ, *idem autem ſpiritus* ſanctus manet ſemper vnus in omnibus & indiuiduus. Notandũ quod non ait, diuiſiones meritorum ſunt, ſed gratiarũ: quia dona dei gratis dantur, non humanis meritis tribuuntur. Vnde ad Romanos ait: Quis prior dedit illi, id eſt, deo fidem ſuam, aut aliquid: & retribuetur ei? Spiritus nãque ſanctus in ſeipſo vnus idẽmq; manet .i. immenſus, indiuiſus, inſeparabilis cũ patre & filio: ſed dona illius diuiſa ſunt, quia non omnibus æqualiter conferuntur. Vnde fatendum eſt quia cum deus per diuinitatis potentiã vbique ſit, non tamẽ vbiq; eſt per inhabitationis gratiam, & in quibus habitat per gratiã, nõ æqualiter habitat. Sicut ergo mare immenſum eſt: & aduenientes ſecundum capacitatem vaſorum ſuorum & differentiam hauriunt, & non exinanitur mare, neq; euacuatur: & ſicut etiã ex vna lucerna plures accenduntur, ipſa tamẽ non decreſcit: ſic ſpiritusſanctus cũ ſit immenſus, diſtribuit ipſe iuſtis gratiam ſuam, ſecundum quod ipſi videtur: ipſe tamen omnipotens in immenſitate ſua perſeuerat, & quãtum vult, & cui vult, & quando vult, & quomodo vult, dat: & nihil minus habet, quia extra ſe nulli erogat. *& diuiſiones miniſtrationum ſunt.* Verbi gratia, vt in epiſcopis, preſbyteris, diaconibus, cæteriſque ordinibus, qui ſpiritusſancto diſtribuente eccleſiæ miniſtri conſtituuntur, non per

propriã

propriam hominis deliberationem, ſed per ſpirituſſancti efficientiam. *idem autem dominus*, ſubaudis manet indiuiſus in omnibus. *& diuiſiones operationum ſunt*, quia alius operatur per ſpiritum ſanctum maxima, alius mediocria, alius verò minima. *Idem verò deus, qui operatur omnia in omnibus*, Quem ſuperius appellauit ſpiritum, modo vocat dominum & deum: & ter idem dicendo, manifeſtat ſe loqui de ſpiritu ſancto, ſed non ſeparat inde patrem & filium: quia quorum vna eſt virtus naturæ, & ſubſtantia vna, horum vna eſt operatio indiuiſa. qui videlicet deus, operatur omnia bona in omnibus. Quibus verbis tollitur humana arrogantia, cum ſine ſpiritu ſancto nec magna, nec minima bona operari poſsit noſtra fragilitas. Altius monet Apoſtolus, in trinitate nullos faciendos gradus, dum primū ponit ſpiritum ſanctum, ſecundo dominum Chriſtum, tertio deum patrem, qui vnus deus diſtribuit dona ſua, manēs in ſe indiuiſus. *Vnicuique autem*, ſubaudis fidelium, *datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem*, & illius videlicet qui percipit donum ſpirituſſancti: & aliorum, qui aut ab illo erudiuntur, aut exemplo illius in meliorem vitam inſtruuntur, & in dei laudem excitantur, ſicut dominus monet: Luceat lux veſtra coram hominibus &c. Manifeſtatio verò ſpirituſſancti ipſum eius donum intelligitur, quod ipſi homini manifeſtat datum eſſe ad vtilitatem ſuam, vt recte credat, ſancte viuat, & vt alij ex eo vtilitatem percipiant. Siue manifeſtatio ſpiritus idcirco dicitur, quia vbicunque per dona ſua fuerit, illico per operationem iuſtitiæ manifeſtatur. Hinc ſcriptum eſt: Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? *Alij quidem per ſpiritum ſanctum datur ſermo ſapientiæ.* Modo incipit exponere diuiſiones gratiarū & miniſtrationum, quæ per ſpiritum ſanctum dantur. Intelligitur ſapientia in vitaudis malis, & appetendis bonis, ſcientia verò in diſponendis ordinandíſque humanis. Etenim fundos ſiue agros excolere, domū prudēter ædificare, familiā competēter ordinare, ad ſciētiam videtur pertinere. Aliter, Sapiētia pertinet ad cognitionē æternā, qua credimus deū trinitatem habere in perſonis, vnitatem in ſubſtantia. Scientia verò humanarum rerum (ſicut ſupra diximus) ſiue ſapientia eſt, ſecundū Gregorium, quando quis veteris teſtamenti & noui legit volumina, & intelligit, &

ad vtilitatem aliorum exponit, ſicut Hieronymus, Auguſtinus, Hilarius, & ipſe Gregorius. Scientia verò quando illorum expoſitiones leguntur & intelliguntur. & ſecundum eas vetus teſtamentũ aut nouum traditur. Eſt etiam ſapientia qua abſtinet quis à prauo opere: ſcientia verò, quando à praua cogitatione. Itaque ſiue ſapientiam diuinarum, ſiue ſcientiam humanarũ rerum habeamus, non ex nobiſipſis, ſed ex dantis ſancti ſpiritus gratia percipimus. Quod verò dicit, *ſecundum eundem ſpiritum*, nihil eſt aliud, niſi quaſi diceret: Alij datur ſermo ſcientiæ ſecundum volũtatem eiuſdem ſpiritusſancti, vel per eundem ſpiritum. *alteri*, ſubauditur datur, *fides in eodem ſpiritu*, id eſt, per eundem ſpiritum. Dominus loquitur in euangelio de perſona patris: Hoc eſt opus dei, vt credatis in eum quem miſit ille. Et Apoſtolus fidem dicit dari per ſpiritum ſanctum. Vnde datur intelligi, quia quod dat pater per ſpiritumſanctum, dat & ipſe ſpiritusſanctus cum patre & filio, quia vnius eſt poteſtatis & operationis cum illis. Fides ergo qua credimus in deum, & à patre & à filio & ſpirituſancto datur: nec eſt in homine naturaliter, ſed à deo datur: quoniam ſi eſſet, omnes haberent fidem. *Alij gratia ſanitatum in vno ſpiritu.* De gratia ſanitatum dicit, qua ſanantur infirmi vel ægri. *alij operatio virtutum*, in eiiciendis dæmonibus & patrandis aliis miraculis. *alij prophetia*, qua ſpiritu ſancto repletus, futura prædicit: vel prophetarum libros exponit. *alij diſcretio ſpirituum*, vt nouerit quis loquatur ex ſpirituſancto, vel quis ex ſpiritu humano, ſiue maligno: ſicut loquebatur puella, quæ magnum quæſtum præſtabat dominis ſuis: de qua Paulus ſpiritum phytonicum expulit: & ſicut loquebãtur magi & incantatores. *alij genera linguarum*, id eſt, varietates ſermonum, vt apoſtolis & credentibus in exordio fidei. *alij interpretatio ſermonum*, vt Hieronymo, qui diuinas ſcripturas ex Hebræo in Latinum tranſtulit. *Hæc autem omnia* quæ enumerauimus, & etiam plura quàm enumerauimus, *operatur vnus atque idem ſpiritus*, ad vtilitatem ſcilicet Eccleſiæ, in quo intelligitur pater & filius, quia inſeparabilis eſt eorum operatio, *diuidens ſingulis* electorum dona ſua, non tamen ipſe diuiſus: *prout vult*, quia omnipotens eſt. *Sicut enim corpus vnum eſt, & habet multa membra*, & cætera vſque, *ita & Chriſtus*: ſubaudis

audis, cum Eccleſia vnum corpus eſt. His verbis docet non deberi inflari quemlibet aduerſus alterum, quia etſi non magnum, tamen paruum eſt Eccleſiæ membrū. Et ſicut omnia mēbra, ſiue ſint magna, ſiue parua, ſiue honeſta, ſiue inhoneſta, corpus humanum formant: ita homines diuerſi meriti, vnam Eccleſiam ædificant, & vnum corpus Chriſti faciunt. Cum Chriſto enim qui eſt caput Eccleſiæ, ipſa eccleſia intelligitur, quæ eſt corpus eius. *Etenim in vno ſpiritu*, ſubaudis ſancto, de quo ſcriptum eſt: Ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto, & igne. &, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, *omnes nos in vnū corpus baptizati ſumus*, id eſt ad hoc baptizati ſumus, vt eſſemus vnū corpus cum capite noſtro Chriſto, *& omnes in vno ſpiritu potati ſumus.* Quaſi diceret, potionati ſumus, vel vnum ſpiritum potauimus: quia tempore baptiſmatis omnes vnum ſpiritum ſanctum accipimus. *Nam & corpus non vnum eſt membrum, ſed multa.* Quia vnum membrum non facit corpus, ſed multa ſimul neruis conglutinata. ſic omnes credentes, ſiue ſint ſublimes vitæ merito, ſiue parui, vnum corpus efficiunt, conglutinante eos virtute ſpiritusſancti. *Si dixerit pes, quoniam non ſum manus, non ſum de corpore: non ideo non eſt de corpore?* Interrogatiue eſt legendum, & ſubaudiendum, Vtique de corpore eſt. Caput corporis ſui, id eſt Eccleſiæ Chriſtus eſt. Oculi huius corporis, Apoſtoli ſunt intelligendi, de quibus dicitur: Pulchriores ſunt oculi eius vino: ſed & prædicatores, qui ſibi aliiſque ſpiritualia prouidēt. Aures, ſunt fideles auditores. Nares, qui vim diſcretionis habent inter odores virtutum, fœtoréſq; vitiorum. Os, qui diuina eloquia aliis eructant, id eſt, doctores. Manus, qui operantur vnde alij viuant: Pedes, qui in negotiis ſecularibus ad vtilitatem cæterorum diſcurrunt. Si dixerit talis pes, non ſum manus, quia non habeo quod tribuam, vel non poſſum operari vnde aliis victum tribuā, propterea non ſum de corpore Chriſti, num ideo non eſt de corpore? ſubaudis, vtique eſt de corpore Chriſti. Sic intelligēdum de aure & oculo, licet dicat bonus auditor: Non ſum oculus, id eſt prædicator, & propterea non ſum de corpore Chriſti, nō ideo nō erit? Sed erit de corpore Chriſti. Mēbrū erit Eccleſiæ. *Nūc autē poſuit deus mēbra, vnūquodq; eorū in corpore ſicut voluit.* Quibus verbis tollit præſumptionē, ne

quis donum dei putet ſuum meritum. Quiſquis enim in eccleſia eſt oculus, à deo & non à ſe, factus eſt oculus. Sic & de cæteris intelligendum membris. Hinc enim ait: Quid enim habes quod non accepiſti? *Quòd ſi eſſent omnia* ſubaudis membra, *vnum membrum, vbi corpus?* ſubaudis eſſet, quod non vno membro, ſed varietate membrorum conſtat. Et ſi omnes eſſent auris aut oculus, id eſt auditores tantum aut prædicatores, quomodo eſſet eccleſiæ corpus, cum non conſtaret membrorum varietatibus? *Non poteſt autem dicere oculus manui, Opera tuo non indigeo.* Quoniam prædicator quilibet victu eget ex labore illorum, qui deſignantur per manus. *Aut iterum caput pedibus, Non eſtis mihi neceſſarij*, & ille qui præeſt ſubditis, non poteſt dicere in temporali diſcurſu ſuis ſubditis, cum eorum opera indigeat: Non eſtis mihi neceſſarij. *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe*, ſicut pedes ſunt & manus, quæ vilibus quibuſque miniſteriis deſeruiunt. *Neceſſaria ſunt.* Quia pro toto corpore operantur. *Et quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his honorem abundantiorem circundamus.* Ignobiliora membra quibus abundantiorem honorem circundamus, ſunt manus & pedes, quibus ornamenta calceamentorum armillarúmque adhibemus. *Et quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent.* Inhoneſta noſtra ſunt verenda, quæ verecundamur videri nuda: quibus abundantiorem honeſtatem præbemus diuerſorum colorum veſtibus. *Honeſta autem noſtra*, id eſt, oculi, nares, & cætera talia, *nullius egent* ornamenti. *Sed deus temperauit*, id eſt, fabricauit *corpus*, tribuendo honorem ei membro, *cui deerat*, ſubaudis honor, *abundantiorem tribuendo*, id eſt, extrinſecus adhibuit membro *honorem*, per additamentum veſtium & ornamentorum: quoniam non habet inſitum per naturæ decus. *Vt non ſit ſchiſma*, id eſt diuiſio *in corpore*, quibuſdam membris pulchris, quibuſdam manentibus inhoneſtis: ſed ſit corpus iam totum honeſtum, tam natura, quàm ornamentorum gratia. *Sed in idipſum*, id eſt alterutrum, *pro inuicem ſolicita ſint membra.* Sicut oculus toti corpori videt, & pes toti corpori ambulat, &c. *Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro.* Sicut de humero procedit cubitus, manus, & digiti, & de coxa tibiæ,

biæ, pedes, & articuli: ſic ſunt ſumpta membra de membro, id eſt pendentes ex ſibi prælatis. *Primum poſuit Deus Apoſtolos* in eccleſia, qui vice Chriſti poſiti ſunt in eccleſia, ſicut ait Apoſtolus: Obſecramus per Chriſtum, id eſt vice Chriſti, reconciliamini deo. Horum vice ſubrogati ſunt epiſcopi. Sed apoſtoli ex præcepto domini compellebantur tranſire de regno in regnum: epiſcopi verò [illegible] in eccleſiis authoritate canonica reſidere iubentur ob vtilitatem ſibi commiſſorum. *Prophetas* vocat, qui futura prædicunt, ſicut Agabus, & ipſi apoſtoli, ſiue qui prophetarum dicta ediſſerunt. *Doctores*, qui paruulos erudiunt, *Virtutes* qui dæmones eiiciunt, aliáque miracula faciunt. *Gratias curationum*, qui infirmos ſanitati reſtituunt, *opitulationes*, qui verbis aut factis auxiliantur aliis, *gubernationes*, ſicut in prælatis & regibus, epiſcopis aut ducibus, *genera linguarum* ſicut in exordio fidei. *Nunquid omnes interpretantur* ſcripturas, vt Hieronymus? *Aemulamini autem chariſmata meliora.* Quibus verbis oſtendit Apoſtolus bona eſſe ſupradicta, id eſt prophetiam, doctrinam, eiectionem dæmonum, &c. Sed iſta quæ ſubſequuntur, meliora ſunt, quantum ad vtilitatem electorum attinet: quia per illa ſuperius poſita tantum dei demonſtratur potentia, per cuius nominis virtutem & inuocationem fiunt. Per hæc autem, id eſt charitatem, fidem, & ſpem, hominis iuſtitia conſtat. Gloriabantur Corinthij quaſi ſummam iuſtitiæ haberent, eo quòd quidam illorum dæmonia eiicerent, gratiam curationum infirmis impartirẽt, ſed oſtendit Apoſtolus meliora deeſſe, & idcirco perfectos nondum eſſe: atque ideo hortatur eos, dicens: Aemulamini chariſmata meliora, id eſt, dona gratiarum meliora: nã ſuperius præmiſſa poſſunt habere mali cũ bonis, ſicut Iudas apoſtolus fuit, Caiphas, ſicut & Balaam, cum eſſet malus, prophetauit. Multi in die iudicij dicturi ſunt, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? & in nomine tuo multas virtutes fecimus? & dæmonia eiecimus? ſed audituri ſunt: Amen dico vobis, neſcio vos. *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro.* Per quam intelligitur charitas, in quo præcepto vniuerſa lex pendet & prophetæ. Quæ nobis via efficitur, quia per eam ad patriam cæleſtem peruenitur. Cuius magnitudinem amodo incipit exponere, inquiens.

CAPVT XIII.

*S*I *linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam*, inutilis ſum. Hæc verba ex ſuperioribus apoſtoli verbis pendent, vbi dicit, Aemulamini chariſmata meliora, &c. Si linguis omnium hominū loquar, ſeptuaginta ſcilicet duabus, quæ diuiſæ ſunt in ędificatione turris: & ſi linguis etiā angelorum loquar, & charitatem non habeam, dilectionem videlicet dei & proximi, nihil ſum Quod dicit loqui angelorum linguis, intelligitur ad exaggerandum hoc quod volebat oſtendere, poſuiſſe charitatis ſcilicet vim. Siquidem angeli nec linguam nec palatum vel dētes habēt, vtpote ſpiritus, quibus verba forment. Quando verò apparent hominibus, ſumptis corporibus aeriis, ſecūdum eorū linguam loquuntur quibus apparent. Nā loqui illorum ad deū, nihil eſt aliud, quàm in præſentia ei⁹ eſſe: & deī loqui ad illos, nihil aliud eſt, quàm pręſentia vultus ſui qua fruūtur, attendentes quid velit illis manifeſtare: & ipſorū vox in laude conditoris, ipſa eſt admiratio intimæ cōtemplationis. Inter ſe quoque angeli loquuntur ineffabiliter, ſed eorum adinuicem collocutio, bonæ voluntatis eſt concordatio, nec eſt neceſſe, vt ibi ſonent verba, vbi in dei contemplatione omnium angelorum concors eſt voluntas bona. Inde ergo Apoſtolus dicit, Si linguis etiam angelorum loqui poſſem, nihil mihi prodeſſet ſine charitate. Poſſunt intelligi & per angelos, ſcholaſtico more loquentes, qui liberalibus artibus inſtructi, politis differunt verbis quæ norunt. per homines verò, ſimpliciter loquentes. Siue ergo ſimpliciter quis diſputet, quod multi quærunt, quia ibi omnium ædificatio eſſe poteſt: ſiue liberaliter, quod multi ambiunt, charitatem autem non habeat, fit *velut æs ſonans aut cymbalum tinniens*, Quoniam ſicut æs ſonans aut cymbalum, nihil eis prodeſt, quia nullam vtilitatem ſibi præſtat, ſic eſt homo qui loquitur linguis abſque charitate. Reuera ſicut æs ſonat, & ſibi nihil confert, iuuat autem, id eſt delectat audientes, ita lingua charitate priuata. Aes quoq; & cymbalū non à ſe ſonant, niſi ab aliquo tangantur, aut alicuius rei impulſione cōmoueātur. Sic & qui linguis loquitur,

Supra. 12.

tur,non à ſe loquitur, ſed potẽtia ſpiritusſancti per eũ loquitur. Qui verò charitatis præceptum exercet,iuuante ſe deo operatur. *Et ſi habuero prophetiam*, videlicet vt futura prædicẽ,ſicut Balaã,qui prophetauit de Chriſto: Orietur ſtella ex Iacob,& exurget homo de Iſrael. *Et nouerim myſteria omnia*,id eſt ſecreta veteris & noui teſtamenti, *& omnem ſcientiam*,id eſt notitiam tam diuinarum quàm humanarum rerum. *Et ſi habuero omnem fidem*,id eſt perfectam & integram,quæ à domino grano ſinapis cõparatur,nõ propter modicitatem,ſed propter feruorem, quia tritũ manifeſtat cuius ſit vigoris.Sic & fides trita aduerſitatibus,oſtẽdit cuius ſit fortitudinis,*ita vt montes transferam* de loco ad locum,vel dæmones à patientibus eiiciam, *ſi charitatem*, id eſt ſi dilectionem dei & proximi, *non habuero*, *nihil ſum*, id eſt nihil vtilitatis mihi præſtabit Intelligitur quòd quidã Corinthiorum per inuocationem dei hoc agebant,& propterea quaſi perfectos ſe putabant. Sed exhortatur ad id quod eſt præcipuum, id eſt ad charitatem. *Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas*,iuxta pręceptum domini,dicentis: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, *& ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam*, ſicut B.Laurentius eſt vſtus: & hoc non fecero cauſa dilectionis, dei videlicet & proximi: *nihil mihi prodeſt.* Se ponit Apoſtolus pro omnibus. *Charitas patiens eſt*. Quomodo poteſt charitas patiens eſſe, quæ virtus eſt? Sic videtur loqui, quaſi de re animam habente.Nam charitas virtus eſt, quæ per ſe non patitur,ideóque patiens per ſe non eſt. Quapropter per charitatẽ debemus intelligere hominem charitatem habentem. Itaq; qui habet charitatem,patiens eſt,tolerando aduerſa: quia per tribulationes nouit peruenire ad gaudia regni. *Benigna eſt*, id eſt, valde bona, quia non ſolum non reddit malum pro malo, ſed inſuper bonum pro malo,cibando inimicũ & potando. *Charitas nõ æmulatur*,ſuperius ait Aemulamini chariſmata meliora,id eſt æmulari ſtudete,hic autẽ dicit,Aemulamini,id eſt perſequimini:ibi accipitur in bono:hic autem in malo.Non æmulatur dicit,id eſt nulli inuidet,aliena fœlicitate nõ torquetur.*Nõ agit perperã*, id eſt non agit aliquid peruerſe. Quicquid extra rectitudinẽ fit: quia quod prauũ eſt,perperã dici poteſt aduerbialiter. *Nõ*

inflatur, id eſt,non extollitur,& in ſuperbiam non erigitur. *non eſt ambitioſa.* Ambire eſt deſiderare:& omnis qui charitate eſt plenus,non deſiderat,neque cupit poteſtatē ſuper alios exercere,quia maior cæteris non vult apparere. *non quærit quæ ſua ſunt*, id eſt,quod ſibi ſolummodo vtile eſt,ſed aliis,vel certe patiens eſt , non quærit quæ ſua ſunt,id eſt, vindictam,quia inimicis talionem non reddit.Quæſtio in hoc loco oritur:Cū Ioannes dicat,Deus charitas eſt,quare

1.*Ioan*.4. Apoſtolus dicit,Charitas non quærit quæ ſua ſunt?quæ tripliciter intelligi poteſt.Aliter enim intelligenda eſt charitas ſecundum Ioannis verba,aliter ſecundum Pauli.Charitas ſecundum Ioannem,ipſe deus intelligitur,qui charitatem infundit in cordibus fidelium , iuxta quod Apoſt. ait , Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris , per ſpi-

Roma,5. ritumſanctū qui datus eſt nobis.Secundum Paulum verò, per charitatē intelligitur homo charitatem habens, qui nō quærit ſolummodo quę ſua ſunt,& quod ſibi vtile eſt , ſed quod aliis.Vnde etiam ipſe deus,qui charitas eſt,non quærit quæ ſua ſunt:quia veniens in mundum per incarnationis myſterium,non quæſiuit quæ ſua erant,id eſt,non quæſiuit iuſtos,ſed peccatores,quia ſub diaboli imperio tene-

Luc,5. bantur,vnde ipſe dicit,Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. Dicamus & tertio modo:Charitas , id eſt , ipſe deus veniens in mundum,non quæſiuit quę ſua erant.Quid erat ſuum?Vt ab omni creatura adoraretur , glorificaretur,veneraretur,ſicut deus creator omnium.Sed ipſe nō quæſiuit iſta quæ ſua erant,& ſibi competebant: quia non quæſiuit honorem,non regnum, non timorem ab hominibus : ſed quæ erant latronum,homicidarū,atque maleficorum hominum,ſputa videlicet,colaphos, alapas, irriſiones , verbera, crucem,& mortem.Et ſicut ipſe non quæſiuit quæ ſua erāt, ita & nos nō debemus quærere noſtra,ſed quæ ſunt aliorū. *non irritatur*, id eſt,etiam ſi læſa fuerit,non prouocatur ad iracundiam ſiue furorem , non cogitat ad vindictam , vt malum pro malo reddat. *non cogitat malum*, id eſt,non ſolum non facit,ſed nec cogitat vt alij noceatur. *non gaudet ſuper iniquitate.* ſed potius triſtatur,cum viderit quemlibet per aliquod ſcelus ruere. *congaudet autem veritati*, id eſt, operibus iuſtitiæ , vel etiam illi qui in veritate & non ficte fidelis eſt. *Omnia ſuffert*, ſubaudis aduerſa patienter.

omnia

omnia credit, quæ continentur in veteri teſtamento & nouo,vel quæ promittuntur electis in futuro regno à deo, vera credit eſſe.Idcirco *omnia ſperat*, quia niſi crederet, non ſperaret.Siquidem ſpes eſt futurorum bonorum expectatio, quorum conſideratione *omnia* aduerſa *ſuſtinet. Charitas nunquam excidit*, id eſt,ab homine ſe habenti nunquam labitur,nunquam cadit, *ſiue prophetiæ euacuabuntur.* Prophetia eſt quæ de futuro loquitur : quod cum venerit, non erit iam neceſſe vt prophetetur.Ponatur vnum exemplum pro omnibus.Prophetatur Chriſtus ad iudicium vẽturus,eo veniente non erit neceſſe vt hæc prophetia recitetur amplius : ſic de cæteris intelligendum. *ſiue linguæ ceſſabunt*, quoniam ſicut ante turrim Babel vna erat lingua Hebræa,ſicut quidam putant doctores, expleto iudicio,ipſa remanebit vna.Reuera in multis linguis varietas eſt:& vbi eſt varietas,ibi diſſenſio.In ſanctorum regno nõ erit diſſenſio,ergo nec linguarum varietas. *ſiue ſcientia deſtruetur.* Præſens ſcientia,quæ ex parte nunc habetur,cũ plenitudo ſcientiæ venerit,eo quòd ſit imperfecta, deſtruetur,id eſt,in melius commutabitur. *ex parte enim cognoſcimus*, non ex toto,de deo,& de beatitudine ſanctorum. *& ex parte prophetamus.* Quia quod ex parte ſcimus,etiam ex parte prophetamus. *Cum autem venerit quod perfectum eſt*, id eſt,quod totum eſt & integrum, quando reuelata facie ipſum deum contemplabuntur electi,ſicuti eſt, quaſi exinanietur & annihilabitur *quod ex parte eſt.* ſicut ait Ioan. Chariſſimi,filij dei ſumus, & nondum apparuit quod erimus.Scimus autem quia cum apparuerit,ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum ſicuti eſt. *Cum eſſem paruulus, loquebar vt paruulus.* Comparationem dat naturalis incrementi, & adhibetur exemplum humanum, quo oſtendit ſcientiam,quam habemus in præſenti eſſe quaſi infantiã, & futuram eſſe,quaſi virile robur quod habiturum ſit perfectam abundantiam.Cum eſſem(inquit)paruulus,loquebar vt paruulus balbutiendo,& imperfecta verba promẽdo. *ſapiebam vt paruulus*, leuia ſcilicet & inconuenientia: *cogitabam vt paruulus*, de iocis ſcilicet & riſui habilibus. Quando autem factus ſum vir, & cœpi ſapere perfectius, *euacuaui*, id eſt, contempſi *quæ erant paruuli*, quia quæ antea expetebam,abhorrere cœpi.In hac ergo vita paruu-

1. Ioan. 3.

li ſumus ad comparationem futuræ vitæ:quia ſicut vita hęc imperfecta eſt:ita & ſcientia. *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Ad hoc tendit præmiſſa comparatio, ſicuti qui videt per ſpeculum vultum ſuum, & inde diſcedens obliuiſcitur qualis fuerit, ſic & nos de deo & vita futura parũ quid perſpicimus. Et hoc in ænigmate, id eſt in obſcuritate, quia cum ſimus carnei, ea quæ ſola ſpiritalia ſunt ad liquidum capere nequimus. Tunc autem, id eſt, in futuro, facie ad faciem, id eſt, præſentes præſentem deum videbimus, *Nunc cognoſco ex parte* deum, *tunc autem cognoſcam* ex toto, *ſicut & cognitus ſum* modo à deo, qui interius exteriúſque totum me nouit. Et ſciẽdum quia (ſicut) non ſemper pro æqualitate ponitur. Aliter enim cognoſcimur à deo: & aliter cognoſcimus eum: quia ille cognoſcit cuncta vt deus, nos cognoſcimus illum, vt creatura, per eius donum, veruntamen ſicut ille nouit nos ex toto, ſic & nos ex toto cognoſcemus illum. Ille cognouit nos, vt deum decet, nos cognoſcemus illum, vt glorificatæ creaturæ conueniet. *Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc:* Hæ tres virtutes modo iunctæ ſunt adinuicem, & ita in huius vitæ tempore copulantur, vt vna ſine altera ſtare non poſſit. Qui enim credit in deum, ſperat quæ ab ipſo promittuntur ſe percepturum: & quo magis ſperat, eo magis credit in illum: & ideo habet charitatem: quia diligit deum & proximum. Ea enim quæ credimus eſſe nobis promiſſa, etiam nos accepturos ſperamus. His verò delectati, amplius in charitate feruemus. Veraciter enim credere non poſſumus, niſi ea quæ promiſſa ſunt ſperemus: nec poterimus ſuſtinere promiſſa, ſi deſit fidei fidelitas firma, Nec aderit fructus ſpei, vel ſtabilitas fidei, niſi fuerit perfecta charitas Chriſti in nobis, quæ & fidem vt præcedat adiuuet, & ſpem expectatione corroboret. *maior autem his*, ſubaudis virtutibus, fide videlicet ac ſpe, charitas eſt: nimirum filius dei charitate, id eſt, dilectione, & non noſtris meritis, homo factus eſt, & redemptor mundi, qui dile-
Ephe.3. xit nos: & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam deo inodorem ſuauitatis. Per hanc deus pater miſit eundem filium ſuum in mundum, hanc ſpiritusſanctus infundit cordibus electorum. Fides nanque eſt, qua deum trinitatem habere in perſonis, & vnitatem in ſubſtantia

credimus,

credimus, myſteria quoque incarnationis & paſſionis filij dei. Spes verò eſt expectatio futurorum bonorum, quę nec dum aſpeximus, nec conſecuti in re ſumus. Charitas, qua deum proximúmque diligimus. Cum deum in quo ſunt pręmia, quæ præſtolantur electi, facie ad faciem viderint, nihil remanebit quod de futuris credant, aut vltra ſperent. Diligent verò per charitatem datorem omnium bonorum operum, diligent & proximum, gaudentes de illis, ſicut & de ſeipſis. Ideo ergo charitas maior eſt fide ac ſpe, quia illis ceſſantibus ac deficientibus, ipſa remanebit. In præſenti ſeculo cum ipſis eſt, & ipſa ſola in æternum perſeuerabit. Ipſa ſola perducet nos ad Chriſtum, ipſa ſola fruetur gaudio ſempiterno, & præſentiſſimo vultu omnipotentis dei, &c.

Sermo & tractatio ſuperiorum.

IAm qualis & quanta ſit charitas, non pedum via, ſed morum, Apoſtolo docente, diſcamus. Si linguis, inquit, hominum loquar & angelorum, &c. Hominum & angelorum linguas, inanem facundiam quorundam hominum ſignificantes debemus accipere, qui omnia quæcunque voluerint, acurate quidem atque eloquenter enuntiant. Sed quamuis ornate copioſéque diſſerent, tamen docendi officium vanitate placendi magis quàm conſulendi charitate ſuſcipiunt, non vt alios doceant, ſed vt ſe doctos oſtendant: nec profectum, ſed vt plauſum à ſuis auditoribus quærant: ſi totam ſcientiæ diligentiam tranſferant mendaces ad linguam, & ſtudioſius velint eloquentiam curare quàm vitam, ſupercilio vanæ loquacitatis elati, dicta ſua magis cupiant laudari, quã fieri: nec ſint de ſanctitate operis, ſed de ſermonis elucubrati venuſtate ſoliciti. Nunquid merito tales æramento ſonãti aut tinnienti cymbalo comparantur, qui in modũ tinnientis æramenti vel cymbali, pręclara quæq; magis appetunt ſonare quàm facere? vel erubeſcũt à ſeipſis, aliter viuendo quàm prædicant, diſcrepare? Qui vt quoquo modo turpitudinem ſuæ cõuerſationis obnubilẽt, honeſta prædicare nõ ceſſant, non vt auditores ſui eorum prædicatione proficiant, ſed vt & ipſi videãtur curare quæ

prædicant. Sed videamus quæ his anne&tat Apoſt. Si habuero (inquit) prophetiam, & nouerim myſteria omnia, &c. non hoc ita dicitur, quaſi aliqua bona ſine charitate aliqui habere non poſſint, ſed quia nihil proſint habentibus ea, ſi à charitate defecerint. Ipſa autem & hinc neceſſaria eſt, vt omnia bona, ſummum bonum, id eſt, charitatem habentibus proſint. Ipſa enim perfecta permanebit, cum omnes perſeuerantes in ſe, ad viſionem dei perduxerit. Cæterum prophetia & myſteriorum omnium notitia, vel ſciētia, nec non & ipſa fides, & cætera talia, quæ non ſolum perfectioni fidelium, ſed etiam fragilitati neceſſaria iudicantur, in illa perfectione ſanctorum, qua in charitate radicati tendunt, peruenientibus neceſſaria eſſe non poterūt, cum illis incomparabiliter meliora ac perfectiora ſucceſſerint: quia nec prophetia ibi opus erit, cum ad illud quod futurū promittebat, impleta perduxerit: nec ſcientia, quæ velut lucerna quædam in huius ſeculi nocte fideles illuminat, cum in illius vitæ die perpetuo ſol viuus effulſerit. Nec myſteriorū notitia, aut ipſa fides neceſſaria erit, quando ad ea quæ per myſterium ſignificabantur & credebantur ex fide, perfectio Chriſtiana peruenerit. Charitas verò hic quidem neceſſaria eſt, quæ nos ſeparat à diabolo, purificat à peccato, reconciliat deo: ſed ibi perfecta erit, cum perfectos deo, à quo eſt eis donata, coniunxerit. Adhuc Apoſtolus laudem diuinæ charitatis amplificans, adiungit, inquiens: Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem nō habeam, nihil mihi prodeſt. Nec quidē immerito: Si enim non quid, ſed propter quid faciamus, in illa vltima examinatione quærendum eſt, eleemoſynæ, vel traditio corporis proprij in mortem, quid proderunt non habentibus charitatem? Ipſa ergo habenda eſt, ipſa eſt ſectanda, ſine qua nec eleemoſynæ, nec mortificatio ſiue occiſio corporis, nec illa omnia ſuperius dicta, vel alia quamuis bona, perducunt aliquos ad ſalutem, quia quælibet actio bona vel paſſio, ſi ex fide quæ per dilectionem operatur, non extiterint, nobis prodeſſe non poterunt. Quapropter nil eis peccati dānabilis remanere poterit, nec deerit aliquid boni, quibus charitas, omnis inquinamenti mundatio, & bonorum omnium mater, affuerit. Quoniam quidem charitas patiens

eſt,

eſt,benigna eſt,non æmulatur,non agit perperam,nō inflatur,non eſt ambitioſa,non quærit quæ ſua ſunt , omnia ſuffert,omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet, eis in quibus fuerit,omnia iſta quæ habet impartit.Et quid illis eſſe poteſt in hac vita perfectius,qui tantis abundant charitate in ſe regnante virtutibus?Merito proinde , quando videmus aliquos patientiæ mole fundatos,incōcuſſum pectus ſæuientibus malis opponere,abundantia ſanctæ benignitatis locupletatos,bonum ſuum velle cum omnibus habere commune,non aliquibus ardētis inuidiæ facibus coqui,nō agere perperam:ſed ſimpliciter cum omnibus quibus debet vnitas charitatis exhiberi,nullo faſtu pernicioſæ vanitatis inflari:nihil eorū quæ ſunt aliena crimine cupiditatis ambire:quæ ſunt ſua,quia cōmunionis bona,non quærere,nulli malum quibuſlibet irritatus iniuriis cogitare,non ſuper alicuius iniquitate,ſed de virtute gaudere,omnes inquietos vel inquietudines fundatā animi trāquilitate ſufferre poſt hanc vitam diuinitus pœnas comminatas credere non metuendo,promiſſa præmia ſperare gaudendo,reuelationem filiorum dei deſiderare, fortiter ſuſtinendo.Quando ergo videmus iſta & his ſimilia bona aliquos poſſe , nouerimus non eos magnitudine virtutis ſuæ poſſe,quod volunt ardenter & faciunt,ſed beneficio illius charitatis,quæ non eſt ex nobis,ſed diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

CAPVT XIIII.

Sectamini autem charitatem, id eſt perſequimini. Hoc verbum continuationē rei ſignificat:ſicut & ibi , Hoſpitalitatem ſectantes,*æmulamini ſpiritalia*,ſubaudis dona , id eſt imitamini, ſtudete inquirere dona ſpiritalia,quæ per ſpiritum ſanctum dantur,vt virtutes operemini , linguis loquendo , Demones eiiciendo:ſed magis Aemulamini & diligite, *vt prophetetis*, id eſt vt aperte prophetas cæteróſque libros veteris & noui teſtamenti exponatis.Hoc quiſquis agit , propheta eſt: quoniā per charitatem qua conſulit cæteris , habet ſpiritumſanctum,qui locutus eſt in prophetis. *Qui enim loquitur lingua*, ſubaudis incognita & peregrina , vel in obſcuritate

Roma. 12.

ſermonis:*non hominibus loquitur*,quia non intelligitur quod ab eo dicitur,*ſed deo*, qui nouit omnes linguas, & inſuper nouit non prolatas. *Nemo enim audit*, id eſt, nemo aſtantium intelligit quæ ille loquitur. *Spiritus enim*, ſanctus ſubaudis, *loquitur myſteria*, id eſt occulta per illum hominem in quo habitat, qui peritiam & notitiam illius linguæ contulit: audientes autem quòd non norunt illam linguam,latent eadem myſteria. *Nam qui prophetat*,id eſt qui prophetas aliáſque ſcripturas aperto ſermone docet, *Hominibus loquitur ad ædificationem* intellectus, quia intelligunt quæ proferuntur à doctore, & ſolutionem quæſtionum addiſcunt, *& exhortationem*, quia exhortatur alios, vt deſiderium habeant explanandi, & poſsint aliis exponere. *Et conſolationem*, quam accipiunt in lingua ſibi cognita, vnde alij extolluntur in ignota, *qui loquitur lingua*, ſubaudis incognita aliis, aut in obſcuritate ſermonis, *ſemetipſum ædificat*, & non alios: quia ipſe tantummodo intelligit quid loquatur. *Qui autem prophetat*, manifeſte loquens, prophetas explanando, *eccleſiam dei ædificat*, id eſt conuentûm fidelium. ne dicerent Corinthij: Inuides nobis Apoſtole Paule loqui linguis, ſubdit idem Apoſtolus: *Volo autem vos omnes loqui linguis*, ſubaudis variis, *magis autem* volo, *vt prophetis*, id eſt vt dicta ſacrarum ſcripturarum obſcura in lucem producatis, aperte explanando. *Nam maior eſt qui prophetat*, id eſt qui aperte docet exponendo prophetas, *quàm qui loquitur linguis, niſi forte interpretetur* plano ſermone hoc quod loquitur in alia lingua, *vt eccleſia ædificationem accipiat*, ex eius interpretatione. Si interpretari poteſt ille qui loquitur linguis, non erit minor illo qui explanat prophetas, quia & ipſe ſimiliter eccleſiam ædificat. Hoc enim maius eſt, quod omnibus prodeſt. *Nunc autem fratres ſi venero ad vos linguis loquens, quid prodero vobis?* ſubaudis ſi locutus fuero lingua incognita, *niſi vobis loquar aut in reuelatione*, id eſt interpretatione manifeſtóque ſermone, *aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina?* hæc quatuor vnum ſignificant. *Tamen quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cythara*, id eſt iſta, *niſi diſtinctionem ſonituum dederint*, vt ſecundum acumen aut grauitatem vocis ſonitus diſtribuatur: *Quomodo ſcietur id quod cani-*

tanitur, aut quod citharizatur? De inſtrumentis muſicis hoc dicit, quia ſicut ſonitus citharæ & tibiæ non ſuauis eſt, niſi diſtinctè perſonuerit, ita vox prædicatoris ſiue doctoris nullam vtilitatem præſtat, neque delectat audientes, ſi non intellexerint quæ loquitur. *Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum?* Fuit mos apud Iudæos, vt in initiis menſium clangerent tubis, & in ſolennitate tabernaculorum. Vnde & feſtiuitas Tubarum appellatur, ſicut ait Pſalmiſta: Buccinate in neomenia tuba, & inſigni die ſolennitatis veſtræ. Erat etiam mos vt imminente bello tubis buccinarent: & erat in ſonitu differentia, quando ad bellum, & quando inuitabant ad diem feſtum. Si ergo confuſe quis tubas audiſſet inſonare, ad quid debuiſſet ſe præparare quomodo poterat ſcire? ſic doctore lingua incognita loquente, aut in obſcuritate, quomodo auditor poterit intelligere? ac ſi diceret: Sicut cum vox tubæ incerta fuerit, vtrum ſolennitatis vox ſit an belli, nemo diſcernit, *ita & vos*, ſi cœperitis loqui variis linguis, ignorabūt auditores veſtram prædicationem. Veſter autem ſermo intelligi debet, vt poſsit ad ſpiritale bellum Chriſti ſe miles præparare. *Eritis enim in aëra*, id eſt inaniter *loquentes. Tam multa, vtputa, genera linguarum ſunt*, id eſt, quot genera ſunt linguarum *in hoc mundo, & nihil ſine voce eſt*, id eſt ſic erit auditori, ſi lingua ei incognita locuti fueritis, quaſi omnes linguas proferatis: quia ſicut quod omnibus ei loqueretur non prodeſſet, ſic & vos nihil prodeſtis vna aut duabus linguis incognitis loquentes. In quibus linguis nihil ſine voce eſt: & tamen illarum vox capitur ab illis, qui notitiam linguæ non habent. Ideóque inaniter profertur ſermo qui non intelligitur. *Si ergo neſciero virtutem* ſiue intellectum *vocis* auditæ, *Ero ei cui loquar, barbarus, & qui loquitur mihi, barbarus.* Verbi gratia: Ego ſum Græcus tu Hebræus, ſi tibi loqui cœpero græcè, videbor barbarus: ſimiliter & te loquente mihi Hebraice, videberis barbarus. Aliter. Profero ſymbolū græcè, quia ſic reperi illud ſcriptum, & ſum latinus, non græcus, barbarus tibi ſum. Iterum ſi tu græci ſermonis aliquid didiciſti, & cœperis ſimiliter loqui, qui primum videbar tibi barbarus, cermo te quaſi barbarū mihi. *Sic & vos quoniam æmulatores eſtis ſpirituum*, id eſt, quia ſtudium

Pſal. 80

habetis ſpiritualium donorum, *ad ædificationē eccleſiæ quærite*, ipſa dona ſpirituſſancti habete, *vt abundetis*, fructificãtes aliis, quoniam *qui loquitur lingua* ſubaudis obſcura & incognita, *oret vt interpretetur*, id eſt, oret deum vt det illi virtutem interpretandi, vt quod loquitur in vna lingua, poſsit exponere aliis in alia. *Nam ſi orem lingua*, ſubaudis incognita, & in obſcuritate ſermonis, *ſpiritus meus orat, mens autem mea ſine fructu eſt*, id eſt, vis animæ meæ, id eſt, ipſa anima quæ viuificat corpus, profert verbum. Intellectus autem animæ meæ ſine aliqua vtilitate eſt, quoniam non intelligo quæ dico. Quòd per ſpiritum intelligatur anima, oſtendit euangeliſta, inquiens de domino: Inclinato capite, emiſit ſpiritum, id eſt animam. Manifeſtum eſt, ignorare

Ioan. 16.

animum noſtrum ſiue intellectum, ſi lingua loquatur quod neſcit, ſicut adſolent latini homines græce cantare, oblectari ſono verborum, neſcientes tamen quid dicant. Quæ cantilena ſine fructu intelligentiæ eſt, quem non habere poteſt, qui ignorat quæ loquatur. *Quid ergo mihi eſt?* ſubaudis faciendum, vel quid eſt vtile & neceſſarium? *Orabo ſpiritu*, id eſt, loquar anima, *orabo & mente*, id eſt, loquar intellectu: quia illa ſunt dicenda, quæ & proferãtur vtiliter, & intelligantur manifeſte. *Cæterum ſi bene dixeris ſpiritu, quis ſupplet locum idiotæ?* id eſt ſi ſpiritu ſancto illuminatus bene docueris, & bene locutus fueris audientibus in lingua incognita: quis ſupplebit, vel quis adimplebit locum illius qui te audit, & non intelligit verba tua? Idios dicitur proprius: vnde dicitur idiota, propriam linguam tantummodo ſciēs, in qua natus & nutritus eſt. Si igitur talis aſtiterit tibi, dum aut myſterium miſſæ ſolenniter celebras, aut ſermonem facis, aut etiam benedictionem tribuis: *quomodo dicet, Amen, ſuper tuam benedictionem*: cum neſcit quid dicas: id eſt, quomodo reſpondebit verbum confirmatoriū quod dicitur Amen: cum ille tantum linguæ propriæ peritus, ignoret quòd tu barbare illi loquaris? Non aderit alius pro illo, ſciens quid tu dicas, qui reſpódeat Amē, id eſt verum eſt quod tu dixiſti, vel fiat ita. Neſcit quippe vbi ſermonis clauſus finiatur. *Quoniam quid dicas neſcit. Tu quidem bene gratias agis*, ſubaudis deo in lingua tibi nota, *ſed aliter non ædificatur*, qui neſcit quid dicas. Et ne dicerent Corinthij de Apoſto. quòd ipſe non haberet varietatem lingua-

linguarum,non vult vt nos habeamus, ſubiunxit. *Gratias ago deo quòd omnium veſtrum lingua loquor.* Quinq; ſunt differentiæ græcæ linguæ, ſicut in Priſciani dictis prudens lector inuenire poteſt. Omnes has nouerat Apoſtolus, & plures alias. *In eccleſia volo quinque verba meo ſenſu loqui, vt & alios inſtruam. quàm decem milia verborum in lingua*, ſubaudis incognita aliis, vel in obſcuritate ſermonis. Simpliciter accipe: Malo (inquit) ſic quinque verba proferre in conuẽtu fidelium, vt intelligantur ab aliis, quàm decẽ milia ſine profectu aliorum. Vtilius dicit paucis verbis in apertione ſermonis loqui, quod omnes intelligant, quàm prolixam orationem habere in obſcuro. *Nolite pueri effici ſenſibus.* Puerilis eſt ſenſu, id eſt, pueriliter agit, qui obſcuro & polito ſermone propter iactantiam loqui quærit. *Sed malitia paruuli eſtote*, id eſt alieni ſitis à malitia, ſicuti ſunt paruuli. *Senſibus autem perfecti eſtote.* Senſu perfectus eſt, qui ſic alterius vtilitatem, ſicut ſuam quærit. *In aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic.* Vnum ſignificat quod dicit linguis & labiis. Hoc in Iſaiæ libro, qui nunc lex appellatur, ſcriptum eſt, & hæc prophetia ſuper nouo teſtamento prædicta eſt. In lege Moyſi peccantes variis modis puniebantur ex præcepto domini. Alia lingua loquitur deus in Euangelio: quia peccatores non præcipit occidi, ſed ad pœnitentiam hortatur, dicens: Pœnitentiam agite, & reliqua. Ibi commendabat circuncisionẽ, in Euangelio baptiſmum, dicẽs, Ite, baptizate omnes gentes, ibi ſabbatum, hic diem dominicum, & otium à peccatis: ibi ſacrificia pecorũ, hic corporis & ſanguinis ſui myſterium. *Et nec ſic exaudient*, increduli Iudæi dominum, id eſt, non obedient illi. Vel aliter ſecundum præcedentem diſputationem Apoſtoli: Die penthecoſtes venit ſpirituſſanctus ſuper credẽtes in Hieruſalẽ, & cœperũt loqui variis linguis, prout ſpirituſſanctus dabat eloqui illis, Aderant Iudæi ex omni natione quæ ſub cælo eſt, & qui prædeſtinati erant, verſi in admirationem, crediderunt in Chriſtũ, & ſalui facti ſunt. Cæteri verò, licet tã mira audirent, noluerũt Chriſto credere per apoſtolos eius linguis loquentes. *Linguæ in ſignum ſunt*, id eſt in miraculum ſunt, *non fidelibus*, qui ſciunt nihil deo impoſsibile eſſe: *ſed infidelibus*, qui de dei potentia dubitãt. Verbi gratia: Paulus loquebatur omnibus lin-

Iſaiæ.28.
Matt.3.
Mat.18.
Actu.1.

guis, non propter ſe, ſed propter incredulos diuerſarum gentium, quos Chriſto lucrari volebat. *prophetia autem,* id eſt, ſcripturarum expoſitiones, *non infidelibus* ſunt, qui non audiunt ſcripturas, *ſed fidelibus,* qui diligunt eas: *Si ergo conueniat vniuerſa eccleſia in vnum, & omnes linguis loquantur,* & ſinguli ſua lingua, *Intrent autem idiotæ,* id eſt, propria lingua contenti, & intrent *infideles* ſiue pagani: *nónne dicent, quid inſanitis?* id eſt, quid in amentiam vel in phreneſim verſi eſtis? Et hoc ideo, quia omnes loquimini confuſe, & quod dicitis non intelligunt. *Si autẽ omnes prophetent,* id eſt, ſcripturas prophetarum explanent: *intret autem quis infidelis vel idiota,* ruſtica tantum lingua contentus, *conuincitur ab omnibus,* ſubaudis infidelis eſſe aut idiota, *diiudicatur ab omnibus,* & quòd niſi pœnitentiam agat, damnandus ſit. *occulta cordis eius manifeſta ſunt,* id eſt, cogitationes prauæ & vitia, quæ illos prædicatores putat latere: quia dum ipſi diſputant contra vitia, manifeſta ſunt ab ipſo, quia dicit, In veritate iſta omnia cognoſco in me eſſe. Sic refert beatus Auguſtinus quodam in loco, quòd aliquando dum faceret ſermonem ad populum, introiuit quidam ſceleſtus homo, ſtatimque ſe non attendente, ſermo ſuus verſus eſt cõtra illius hominis vitia. Ille autem conſiderans ſe pontifici à deo reuelatum, cõuerſus eſt, & pœnitens ſalutem obtinuit. Sic & in vita ſancti Cæſarij Arelatenſis epiſcopi legitur, quòd ſpirituſſanctus ita ſermonem eius diſponebat, vt omnium cõſcientias verbis ſuis concuteret, quaſi ſibi eas omnes auditores indicaſſent, aut præ manibus haberet ſcriptas. *& cadens in faciem* infidelis vel idiota, humilians ſe. *adorabit deum, pronũtians quòd vere deus in vobis ſit.* qui etiam ſuam conſcientiam reuelauit vobis, *Vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet,* de quo debet diſputare. *doctrinam habet,* id eſt, expoſitionem librorum, *apocalypſin habet,* id eſt, reuelationem à deo ſibi in corde manifeſtatam, per quam valet intelligere diuinas ſcripturas, *Linguam habet* quam proferat, *& interpretationem,* dicens: Sic dicitur iſte ſermo in illa lingua, & ſic reſoluitur in noſtra. *Siue lingua,* videlicet ignota, *quis loquitur ſecundum duos,* ſubaudis fiat illa allocutio, *aut vt multum tres,* id eſt, aut quod multum eſt, ſecundum tres fiat, *& per partes,* ſubaudis loquantur, non ſimul, ne videantur

tur

tur eſſe amentes, ſi omnes cœperint, *& vnus interpretur.* id eſt, vnus ſit interpres, qui exponat & interpretur illorũ linguam obſcuram: vel etiam ideo præcipit loqui per partes, vt interpres poſsit interpretari per ſingulos: & eſt ſenſus: In conuentu, vnus, aut duo, vel tres loquantur, nec ipſi ſimul, ſed per partes: ita vt quod vnuſquiſque loquitur, ab interprete manifeſtari poſsit aſtantibus. *Si autem non fuerit interpres, taceat,* ſubaudis doctor, qui habet linguam inco gnitam. *Sibi autem loquatur & deo,* orando & legendo: quia ipſi cuncta nota ſunt linguarum verba. *prophetæ,* id eſt, explanatores *autẽ duo aut tres dicant,* ſiue loquantur, quia in ore duorum vel trium ſtabit omne verbum. *cæteri verò.* ſubaudis prophetæ & doctores, ſiue explanatores prophetarum, *diiudicent.* ſi quid amplius aut minus loqui neceſſe ſit: & diſcernant etiam vtrum ſecundum veritatem fidei illi doceant. *Quòd ſi alij ſedenti reuelatum fuerit* à ſancto ſpiritu aliter quàm ille dicat, aut aliud, *prior* qui loquebatur, *taceat* ad horam. Secundum morẽ Iudæorum loquitur, qui hoc ordine reſidebant in ſynagogis ſuis, videlicet vt ſcribę & phariſæi doctoréſque legis ſederent in cathedris: qui minoris dignitatis erant, in ſubſelliis & in ſcannis: Vulgaris verò populus & ſimplices quique in pauimento & ſuper mattas reſidebant. Inde dicit Apoſtolus: Si illi fuerit reuelatum qui ſedet in cathedra, aliter quã expoſitor loquatur, aut alicui horum qui ſedent in ſubſelliis vel in pauimento, taceat qui antea loquebatur. *Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare, vt omnes diſcant, & omnes exhortentur.* Sicut doctores non æquali peritia imbuti ſunt, ita & auditores quadam inæqualitate capacitatis differri probantur. Ideóque perfecte docti, perfectos auditores in ſenſu doceant: minus edocti, minus capaces inſtruant. Sic ſinguli poſſunt prophetare, id eſt, docere per ſingulos, vt vnus poſt vnum loquatur, & ſic per ordinem prædicatio ab omnibus expleatur. *Spiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt.* Spirituſſanctus qui locutus eſt per Iſaiam, Ieremiam, & reliquos prophetas veteris teſtamenti, per prophetas quoque noui teſtamenti, ſicut fuerunt Apoſteli & explanatores prophetarũ, qui prophetę nõ immerito appellantur, illis in omnibus ſpirituſſanctus ſubiectus eſt quodammodo, quoniam non cogit ſubito in vocẽ prorum-

Matt. 18.

pere, ſicut malignus ſpiritus energumenos & arreptitios, ſed eorum poteſtati tribuit quando loquantur, & quando ſileant. Verbi gratia, Propheta, id eſt, prædicator quilibet vult ſermonem ad populum facere, veluti Hieronymus alicuius prophetæ librum exponere, adeſt ei ſpiritus, vt inſtruat & loquatur per illum, vt cœperit loqui, non tamen illico vt tetigerit librum, facit eum erumpere in vocem velut phreneticum. Et bene idē ſpiritusſanctus, qui fuit olim in prophetis, dicitur eſſe in explanatoribus illorū, quoniā aliter non valuiſſent explanare verba ſpiritusſancti, neque in lucem producere obſcuritatem illorum. Aliter: Si legerimus in plurali numero, ſpiritus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt, neceſſe eſt vt intelligamus per ſpiritum, dona ſpiritusſancti, id eſt, linguas, virtutes, eiectiones dæmonum, ſapientiam, conſilium, & reliqua. Hæc autem dona ſic ſunt electis ſubdita, vt quando volunt, exerceant illa: & quando volunt, retineant quaſi occulta. His verbis datur intelligi, quòd licet multi ſimul doctores ſint, qui nouerunt per ſpiritum ſanctum quid loqui debeant, non tamen ita ab ipſo ſpirituſancto impelluntur, vt vno loquente, tacere alij non valeant. *Non enim diſſenſionis eſt deus, ſed pacis.* quia deus pacem, & non diſſenſionem docuit. Quando vnus aduerſus alterum tumens, illo adhuc loquente loqui tentabat, diſſenſionem faciebat: & ideo execrabile erat: *ſicut & in omnibus eccleſiis,* ſic ſubaudis & vos *doceo.* vt vnus vel duo, aut certe tres in cōuentu doceāt: & per partes, vt vnus interpretetur: & ſi interpres defuerit, taceant. *Mulieres in eccleſia taceant*: ne ſeminent errorem: ſicut Eua

Gene.2. prima mulier fecit. *ſed ſubditæ debent eſſe viris:* quia mulier de viro ſumpta eſt, non vir de muliere: & quia per eam vir ſeductus eſt: *ſicut & lex dicit,* id eſt, deus in Geneſi inquiēs:

Gene.3. Sub viri poteſtate eris. *An à vobis* ô Corinthij, *Verbum dei proceſſit?* ſubaudis ad alios. Inflabantur Corinthij, quaſi exemplo illorum cæteræ gētes inuitæ credidiſſent in Chriſtum, & ab illis eſſet diffamatum. Ideo ait Apoſtolus: an à vobis verbum dei, id eſt, fides Chriſti vel eius euangelium proceſsit ad alias gentes? Inflammabantur etiam in hoc quaſi ſolis illis ſalus quæ in Chriſto eſt, per patriarchas & prophetas fuiſſet promiſſa: & hoc eſt quod dicit, *aut in vos ſolos peruenit?* verbum dei. *Si quis videtur propheta eſſe,* id eſt

ſapiens

ſapiens doctor & explanator ſcripturarum, *aut ſpiritalis* id eſt, qui ſpiritalia capere poſsit, *cognoſcat quæ ſcribo, quia domini mandata ſunt*, id eſt, intelligat & approbet quia domini eſt mandatum. Pſeudoapoſtoli à ſeipſis & à diabolo loquebantur, Apoſtolus autem Paulus & reliqui, dei mandata proferebant. Ideóque his verbis tangit eos, qui pro lucris temporalibus & deſideriis hominum non diuina, ſed terrena docebant. *Si quis autem ignorat*, ſubaudis hæc mandata domini, *ignorabitur*, id eſt, ſi quis repudiat vel non approbat hæc mandata domini, repudiabitur nec approbabitur à domino in die iudicij. *Itaque fratres* mei in fide, *æmulamini*, id eſt ſtudete & diligite *prophetare*, id eſt, ſcripturam interpretari, & aperte exponere, etiam ſi quis vult vel poteſt, *linguis loqui, nolite prohibere*, tantum vt habeat interpretem. *Omnia autem honeſte fiant in vobis*, id eſt, cum decore.

CAPVT XV.

Notum autem vobis facio fratres, id eſt, ad memoriam vobis reduco *euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini*. Fuerat Apoſtolus apud Corinthios per vnum annum, & ſex menſes, prædicans illis euangelium, ſed poſt eius diſceſſum, introierunt in eos pſeudoapoſtoli, qui negabant Chriſtum ex virgine natum, paſſum, à mortuis ſuſcitatum: negabant quoque reſurrectionem generalem futuram. Idcirco compulſus Apoſtolus recapitulat quæ illos præſens docuerat, vnde dicit: Notum vobis facio euangeliũ quod accepiſtis, ſiue ſuſcepiſtis à me, vel acceptum habuiſtis, in quo & ſtatis. In vnaquaque plebe fideliũ ſunt populi perfecti, & imperfecti, ſed hic perfectos fideles alloquitur. Iterũ contra imperfectos ſubiungit, *qua ratione prædicauerim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtra credidiſtis?* Literatura huius verſiculi minus quiddam ſenſus videtur habere, quia pulchrius ſonat in Græco. Notandúmque illud interrogatiue atque increpatiue eſſe legendum. Igitur dicatur ita: Quid vtilitatis accepiſtis in hoc quod prædicaui vo

gruum,aut antequã debeat naſci, aut poſt: vt Iulius Cæſar fuit abortiuus,qui poſt legitimum tempus cum Cæſarie natus eſt,ſecto matris vtero: ſic & Apoſtolus abortiuus quodammodo extitit,quia poſt tẽpus natus eſt in Chriſto,quia non ab illo vocatus eſt,cum adhuc eſſet in carne, ſed cum iam in dextera patris eſſet collocatus: vel abortiuus eſt, quia ſicut de vita abortiui deſperatur, ſic & de vita Pauli deſperabatur à fidelib⁹,quãdo eos perſequebatur. Qui vtique perpetuam incurriſſet mortem,niſi ei à Chriſto fuiſſet ſubuentũ. Viſus eſt autẽ ei de cœlo poſt non paruum tempus aſcenſionis ſuæ,quando cæcatus eſt in via,dũ pergeret Damaſcũ,& poſtea oranti in templo. *Ego enim ſum minimus Apoſtolorũ.* Cauſa humilitatis hoc dicit,ſicut & Mattheus, qui vocat ſe publicanum. Vel etiam minimus eſt tempore, & vocatione,quia vltimus eſt vocatus. Maximus autẽ labore,dignitate,& prædicatione,ſicut ipſe in ſequentibus manifeſtat,vbi dicit: Abundantius ſiquidẽ omnibus illis laboraui. *Gratia autem dei ſum id quod ſum.* i. hoc ꝙ ſum Apoſtolus & prædicator euangelij,totum eſt dei gratia. *Et eius gratia in me vacua non fuit.* per lib. arbitriũ cooperatus eſt gratiæ dei. Ipſa tamen gratia præuenit eum vt vellet, & ſubſecuta eſt,vt poſſet implere quod volebat: & in hoc quod voluntatem ſuam iunxit voluntati dei,ideo dignus eſt remuneratione, *abundantius autem omnibus illis laboraui.* quia illi ſolis Iudæis & ſingulis prouinciis prædicauerunt. Paulus autem & Iudæis & gentibus prædicauit, pene vniuerſum mundum perambulans, aut per ſe, aut per epiſtolas ſuas. Vel etiã in hoc plus illis laborauit, quia illi ex prædicatione victum ſecundum euangelium accipiebant. Paulus verò non eſt vſus hac poteſtate, ſed labore manuum ſuarum viuebat: vel plus laborauit, quia illi Iudæis (qui habebant ſcripturas,quibus vitia damnabãtur, & virtutes augebantur) prædicauerũt, & factis miraculis, facilis doctrina ſuſcipiebatur illorum,quia illi cognitionem vnius dei habebãt. Paulus verò gentibus, virtutẽſque neſciẽtibus. Illi Iudæis prophetiam de Chriſto habentibus prædicabant, cui concordabant quæ de Chriſto prædicabantur. Paulus gentibus nullam de Chriſto prophetiam habentibus. *Non ego autem,* ſubaudis ſolus laboraui, *Sed gratia dei mecum. Si autem Chriſtus prædicatur* in miraculis, & in auditoribus,

Actu. 8.

corda eorum tangendo & illuſtrando ad credendum, & mihi verbum prædicationis miniſtrando. *Siue enim ego, ſiue illi,* Subaudis alij Apoſtoli, *ſic prædicauimus,* ſubaudis, ſicut ſupra commemoraui, quod Chriſtus mortuus ſurrexit, cœlos aſcendit, &c. *Inuenimur autem & falſi teſtes dei* id eſt, pro deo teſtimonium ferentes, inuenimur falſi: *quoniam teſtimonium diximus aduerſus deum. quòd ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit.* ſubaudis vt quidam dicunt, *Si mortui non reſurgunt.* In his locis, ſyllogiſmis dialecticis vtitur Apoſtolus, & videtur negare quod confirmat. Non ſunt enim falſi teſtes Apoſtoli, quia & Chriſtus ſurrexit, & mortui reſurgent. Et ſi ita eſt, vt quidam veſtrum dicunt, *adhuc eſtis in peccatis veſtris:* quia baptizati in fide mortis Chriſti & reſurrectionis fuiſtis, vt remiſſionē acciperetis peccatorum. Ergo non credentes Chriſtū reſurrexiſſem, in peccatis ſuis monebant, quia baptiſmus non prodeſt, niſi in fide Chriſti. *Ergo & qui dormierunt in Chriſto,* id eſt, credētes ex vobis in Chriſtum, quia iam mortui ſunt, *perierunt.* Subaudis, ſi ita eſt vt vos putatis. Denegando talia dicit, loquens dialectice. *Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus,* ſubaudis, & non in alia, quæ erit poſt reſurrectionem, *miſerabiliores* ſiue miſeriores *ſumus omnibus hominibus* infidelibus: quia illi in hac vita fruūtur, luxuriātur, crapulantur, inebriantur, lætantur etiam cū malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Nos econtra qui in Chriſtum credimus, ieiunamus, vigilamus, ab vxoribus abſtinemus, ab illicitis cauemus, multa aduerſa & incōmoda pro Chriſto ſuſtinemus. Sed ſancti in hac vita ſperant in Chriſto, credentes ſe mundatos ab ipſo à peccatis ſuis, & in alia ſperant reſurrectionem beatititudinémque perennem: & firmantur in hac ſpe, quaſi iam totum illud poſſideant in re. *Nunc autem,* id eſt in hac ætate in qua ſumus, *Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium.* Primitias dormientium dicit Chriſtum, quia ipſe caput eſt omnium electorum, ipſe primus propria virtute, & ad hoc vt iam nō moriatur, reſurrexit à mortuis. *quoniam quidem per* vnum *hominem* Adam *mors* animæ & corporis venit: *& per* vnum *hominem* Chriſtum *reſurrectio mortuorum* bonorum malorúmque. *vnuſquiſque autem in ſuo ordine.* Ne dicerent illi, & forſitan dicebant, quare iuſti qui ante Chri-

ſtum mortui ſunt,ante eum non reſurrexerunt? Quia per eu'us virtutem quidam illorum ſurrexerunt,& omnes homines ſurrectúri ſunt. *Primitiæ* debuit eſſe dormiẽtium, id eſt,primus debuit reſurgere,ſicut & fecit:deinde omnes in ſuo ordine,ſubaudis,aut iam reſurrexerunt aut reſurrecturi ſunt, poſt Chriſtum videlicet, qui reſurrexit primus. *deinde hi qui ſunt Chriſti,in aduentu eius.* Quidam codices habent,deinde qui ſunt Chriſti,qui in aduentũ eius crediderunt ſed falſo ſcriptum eſt.Deinde,inquit,hi qui ſunt Chriſti, reſurgent in aduentu eius, cum venerit ad iudicium, Chriſti ſunt,qui in eum credituri ſunt, & crediderunt ante aduentum eius. *Deinde finis*, ſubaudis erit mundi:finis nãque mundi, reſurrectio erit. *cum tradiderit regnum deo & patri.* Deus pater omnia tradidit filio,ſicut ipſe ait: Omnia tradita ſunt mihi à patre meo. Et Paulus dicit, quòd tunc ſit finis mundi venturus,cum tradiderit regnum filius patri ſuo,qui eſt deus. Sed quia iſtud regnum ſic filio à patre, & patri à filio traditur, vt communiter ab vtroque poſſideatur:Dicendum breuiter, quòd pater homini filio à verbo ſumpto,omnia tradiderit:vt ſicut in filio diuinitas & humanitas eſt vna perſona,ſic vna ſit & poſſeſſio.Illi enim homini tunc cuncta tradidit, quando ab vnigenito ſuo ſuſcipi voluit.Idem filius in fine regnum deo & patri tradet, cum electos ſuos quos ſuo ſanguine acquiſiuit,ad cõtemplationem cognitionémque dei patris perduxerit, oſtendens eis regnantem deum patrem cum ſeipſo & ſpiritu ſancto.Et tunc aperte ſcient, quomodo deus pater cum vnigenito ſuo & ſpiritu ſancto regnet ſine fine immenſus & omnipotens:& quomodo trinitas ſit in perſonis,& vnitas in ſubſtantia diuinitatis. Vel certe tradet filius regnum deo & patri,omnes videlicet electos, quia ipſe videbitur in forma hominis in iudicio, damnatiſque iuſta ſententia reprobis,omnes ſecum electos paterno vultui exhibebit, vt qui hominem iudicem viderunt munda conſcientia,diuinitatem patris & filij & ſpiritusſancti contemplentur, *cum euacuauerit omnem principatum*, ſubaudis,tunc erit finis.Principantur in diuinis ſpiritibus,archangeli angelis,ſicut ipſo nomine declarantur, & reliqua pandunt ordinum nomina. Principantur & homines hominibus,ſed vnus tunc erit princeps deus trinitas.quia ceſſabit omnis creaturæ po

Luc.4.

teſtas in angelis & hominibus. Ceſſabit timor, regnabit in tegra charitas: nec iam erit inter præſidentes & ſubditos vlla diſſenſio, ac propterea bonorum ſpirituum & iuſtorum omnium princeps vnus deus erit, impleto quod ſcriptum eſt: Et regnabit dominus ſolus in die illa. Vnde & ſequitur: *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius.* Donec aliquando ponitur pro vt, ſicut in

Pſal.122. Pſalmo, vbi dicitur: Ita oculi noſtri ad dominum deum noſtrum, donec miſereatur noſtri, id eſt, vt miſereatur noſtri.

Mat.1. Ponitur etiam Donec pro &, vt in euangelio de Maria & Ioſeph dicitur: Et non cognoſcebat eam, donec peperit, id eſt, & peperit filium ſuum primogenitum: ponitur pro ſẽper & continuatione temporis, vt in iſto loco: & eſt ſenſus. Oportet filiũ regnare, donec ponat deus pater omnes inimicos ſub pedibus eius, quod eſt dicere: Filius ſemper regnabit, quia deus pater ſemper ſubijciet inimicos ſub pedibus eius. Si per caput Chriſt, diuinitas eius intelligitur,

1. Cor.11. ſicut Apoſtolus ait: Caput Chriſti Deus, per pedes non incongrue intelligitur humanitas eius, quæ velut pedes viſa eſt abiecta. Sed ei duobus modis inimici ſiue infideles ſubiiciuntur, videlicet dum aut conuerſi inſpirante deo credũt in Chriſtum humanitus paſſum, mortuũ, ab inferis per reſurrectionis gloriam elapſum, aut etiam in ſua duritia perdurantes, iudicem eum diſcent, ſaltem in die iudicij, bonorũ malorúmque, à quo iuſto iudicio damnari ſe conſpicient in pœnis ſuppliciorum. *Nouiſſime autem inimica deſtruetur mors,* quia poſtquã reſurrexerint omnes, in ipſa reſurrectione deſtruetur mors inimica, poſt cuius deſtructionem, nullam inimicitiam præſentis vitæ patietur humanum genus. Vbi enim vita erit æterna, nullum locum obtinebit mors. *Omnia autem ſubiecit* deus pater, *ſub pedibus eius,* id eſt, ſub pedibus filij. Omnia ſubiecit quæ fuerũt & erunt, inimica & amica, terrena & ſpiritalia, ſiue cęleſtia ſubiecit poteſtati illius. *Cum autem dicat,* ſubaudis Pſalmiſta Dauid, *Omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio. præter eum qui ſubiecit ei omnia:* quia non pater filio, ſed filius debet eſſe ſubditus patri, ſecundum quod homo eſt: nam ſecundum diuinitatem, vnius potentiæ, vnius deitatis eſt cum patre, ſicuti vnius eſſentiæ eſt cum illo. *Cum autem ſubiecta illi fuerint omnia,* id eſt, filio, *tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei,* id eſt,

eſt, deo patri *qui ſibi ſubiecit omnia.* Sunt quidē modo cūcta ſubiecta filio, ſed multi non attendunt ad hoc, neq; conſiderāt, quòd ſub eius poteſtate preſſi ſint quadā ignorantia, in die verò iudicij nullus hoc ignorabit. Tunc & ipſe filius ſubiectus erit deo patri, caput videlicet cū corpore ſuo, quod eſt eccleſia: vnde dicitur alibi: Si ergo vos Chriſti, ergo ſemen Abrahæ eſtis, idem vnius Chriſti eſtis, vel vnus Chriſtus eſtis. *vt ſit deus omnia in omnibus*, id eſt, in omnibus electis deꝰ omnia, quia erit ſatietas illorum, & lætitia, gaudiū, & exultatio, & vita, ſicut ipſe per prophetam ait: Erò illis deus, id eſt, ero illis vnde ſatiētur, vnde lætentur: quia ita di tabuntur præſentia dei, & ita implebūtur omnes electi omnibꝰ bonis omnibúſque virtutibus, vt in ipſo omnia bona poſſideant ſinguli. Erit enim deus tūc in vnoquoque patiētia, ſicut fuit in Iob: obedientia, vt in Abrahā: māſuetudo, vt in Moyſe: virginitas, vt in Daniele: ſapientia, vt in Salomone, & reliqua dona quæ modo diuiſa ſunt electis, tunc poſſidebūt omnia ſinguli. *Alioqui*, id eſt, ſi mortui nō reſurgent, *quid facient qui baptizantur pro mortuis?* Erant quidā apud Corinthios qui nō credebāt reſurrectionem, & erant alij qui credebant illos reſurrecturos, qui baptizati moriebātur: illos autē qui ſine baptiſmo moriebantur, credebant aut non reſurgere, aut male reſurgere. Si quis iſtorum propinquus ſine baptiſmi gratia migraſſet de mūdo: viuus aliquis in nomine illius baptizabatur: & putabāt quòd mortuo baptiſmus viui prodeſſet. Quod factum commemorat Apoſtolus, nō vt probet quòd huiuſmodi aliquid prodeſſet mortuo: ſed vt eius exēplo nō credētibus reſurrectionē ſuadeat & oſtendat, quia ſi illi reſurrectionem non crederent, nequaquā viuos pro mortuis baptizarēt, & eſt ſenſus, ò Corinthij, ſi reſurrectio nō præceſſit in Chriſto, & in quibuſdā, q reſurrexerūt cū illo, nec futura eſt generaliter in omnibꝰ. quid eſt hoc quod apud vos viui baptizātur pro mortuis? Quod faciebāt (vt diximus) ob duas cauſas: vel q non putabāt reſurrecturos, niſi baptizatos: vel quia credebant non eſſe fœliciter poſt reſurrectionem victuros, niſi baptizatos. ſicut veritas ſe habet, *vt quid & nos* Apoſtoli *periclitamur*, id eſt, pericula patimur *omni hora?* in fame, & ſiti, & reliquis anguſtiis. *Quotidie morior per veſtram gloriam fratres.* Iurat Apoſtolus, vt magis ei credatur ab au-

Leuit. 25.

ditoribus ſuis.& dicit:Iuro ego per veſtram gloriam,quam non vos habituri eſtis,ſed per eam quam ego labore quo ego laboraui in vobis,habiturus ſum:& ſi quotidie morie batur,quomodo viuebat? Quotidie(inquit)morior,id eſt, pericula mortis ſuſtineo Si autem dixerimus,Quotidie,in quit,morior pro veſtra gloria,ſicut quidam codices habent,dicendum eſt,quia ipſe propterea pericula mortis ſuſtinebat,vt illi in regno æternæ beatitudinis glorificarentur:& eſt ſenſus ad ſuperiora reſpiciens:Etiam ſi vos proficere non vultis,ego tamen mercedem laboris habeo:vnde & dicit:Per illam gloriam iuro,quam habeo in Chriſto Ieſu.Securus & fixus in ſpe,talia loquebatur,quaſi iam habens quod in futuro adepturus erat. *Si ſecundum hominem ad beſtias pugnaui Epheſi,* id eſt,ſi ſecundum quod homo pugnare poteſt,vel quantum homo ferre poteſt: *quid mihi prodeſt,ſi mortui non reſurgent?* Beſtias in hoc loco appellat homines beſtiali more viuentes,qui ſeditionem popularem aduerſum eum prouocauerunt apud Epheſum pro-
Act.19. pter Dianæ idolum:cuius culturam prædicabat Apoſtolus deſtruendam.Omnis labor ſanctorum ad hoc tendit,vt reſurrectionis gloriam mereantur percipere. *Manducemus & bibamus: Cras enim moriemur.* Hæc vox deſperantium Iudæorum fuit imminēte captiuitate ſub Sennacherib & Nabuchodonoſor: & hoc eſt teſtimoniū ab Eſaia prola-
Eſa.22. tum,Poſiti enim in articulo mortis aiebant:Manducemus & bibamus,quia cras moriemur.Quod Apoſtolus refert ad illos,qui de reſurrectione dubitabant.Et ſi ita eſt(inquit)vt vos putatis, Videlicet ſi reſurrectio futura non eſt, manducemus modo & bibamus,quia cras moriemur: & poſtmodum nihil mali patiemur.Et reuera ſi reſurrectio mortuorum non eſſet,manducandum & bibendum eſſet. *Nolite ſeduci,* id eſt,nolite decipi à pſeudoapoſtolis,qui denegant reſurrectionem:neque à diabolo,qui vos vult decipere. *Corrumpunt mores bonos colloquia praua.* His verbis oſtendit Apoſtolus per confabulationes malorum hominum & laſciuientium euerti poſſe bonorū propoſitum.Aſſiduitas enim praui colloquij vitiat mentem.Ac per hoc cauendum & à talibus,quia vitam bonam & honeſtos atque verecundos mores corrumpunt & deprauant colloquia mala,quoniam deprauatio bonorum allocutio eſt malorum.

rum. *Euigilate iuſte, & nolite peccare.* Quidam codices habent: Euigilate iuſti, quaſi illos præciperet euigilare qui iuſti ſunt: ſed falſo ſcriptum eſt: quia qui iuſti ſunt, non indigent admoneri, vt euigilent à ſomno infidelitatis & à torpore erroris. Aduerbialiter enim dixit: Euigilate iuſte, qui eſtis in ſomno erroris & infidelitatis, non credentes reſurrectionem: & nolite peccare, vt iniuſte in bonis operibus conuerſantes, poſsitis ad gloriam reſurgere. *Ignorantiam enim dei quidam habent*, id eſt, quidam veſtrum ignorantiam habent verborum dei, quibus dicitur in euangelio: Veniet hora, quãdo omnes qui in monumẽtis ſunt, audient vocem filij dei, & procedent, & cætera. *Ad reuerentiam*, id eſt, ad vtilitatem veſtram *vobis loquor*, vt deum timeatis, & timendo ametis. Caſsiodorus dicit, quòd reuerẽtia eſt timor mixtus amori. *Sed dicet aliquis* veſtrum, ſubaudis dubitans de reſurrectione; *Quomodo reſurgent mortui? Quali autem corpore venient?* ſubaudis ad iudicium. *Inſipiens tu, quod ſeminas* in terra, *non viuificatur, niſi prius moriatur.* Physica ratione vtitur exẽplo de grano alicuius ſeminis, quod moritur in terra quando ſeminatur, quia lacteum efficitur, qood poſtea potentia omnipotentis Dei viuificatur, & producit multa grana ex ſe. Quibus verbis oſtendere vult mortua corpora rurſus reparari ad vitam. *Et granum quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum.* Ibi manifeſtatur quòd Deus qui ſua potentia purum granum & nudum ab ariſtis & culmo reſuſcitat in radices, in culmum, ſtipulas, ſpicas, grana, & ariſtas: ipſe quoque non nuda, ſed immortalitate & incorruptione veſtita, ſua virtute ſanctorum reſuſcitabit corpora, propriis ſpiritibus animata. Et ſicut non aliud, ſed granum quod ſeminatur, de terra pullulabit: ſic non in alieno, ſed in proprio reſurget vnuſquiſque hominum corpore, ſicut Iob ait: In carne mea videbo deum, quem viſurus ſum egoipſe, & non alius. *Non omnis caro eadem caro, ſed alia hominum, alia pecorum*, id eſt, omnis caro non eſt vna & ſimilis caro. Omnis quidem caro quatuor elementorum admixtione formatur: ſed vna ex origine diuerſa capiunt loca, vt volucres aerem, homines terram, piſces aquas fluẽtes. Ergo ſicut vnumquodque animal proprium habet corpus, nec habere poteſt alterius: ita vnuſquiſque homo ſuũ,

Iob.19.

non alterius reſumet corpus in die iudicij. Et quemadmodum ex vna impenſa diuerſa eſt caro animãtium, ita vnius carnis homines diuerſi erunt dignitate in reſurrectione, vt talis vnuſquiſque appareat, qualis fuerit meriti. *Et corpora cœleſtia ſunt, & corpora terreſtria.* Corpora cœleſtia ſunt volatilium, terreſtria hominum, & animalium terram colentium. Vel corpora cœleſtia, ſol, luna ſtellæ, quæ corporea ſunt, vtpote ignea. Nam & videtur *alia cœleſtium gloria*, id eſt, dignitas vel claritas, *alia terreſtrium*, in ſuo ſtatu. *Stella enim à ſtella differt claritate*, magnitudine & velocitate. *Alia claritas ſolis, alia lunæ*, &c. Sicut ſol & luna ac ſtellæ, cũ ſint vnius generis, merito tamen diſsimiles erunt in gloria, ſicut ipſe manifeſtat, ſubdens: *ſic erit & reſurrectio mortuorum*, quoniam cum multæ ſint mãſiones in domo patris, & pro diuerſitate meritorum erit retributio cœleſtiũ premiorum: non quòd alibi iſte ſit remunerandus: ſed ſicut ſol & luna ac ſtellæ omnes differentes à ſe claritate, in vno ſunt cœlo, ita differentes electi meritis, omnes vno coronabuntur in regno. *Seminatur*, id eſt, ſepelitur corpus *in corruptione*, quia corrumpitur à vermibus, & ſcatet atque putreſcit: *ſurget in incorruptione*: quia poſtmodũ nullo labore vel corruptione corrumpetur. *Seminatur in ignobilitate*, id eſt, ſepelitur in ignominia, *ſurget in gloria*. i. in incorruptione & in impaſsibilitate. Ignobilis dicitur, quaſi ſine nomine. Mortuum enim eſt ſine nomine, quia iam non eſt homo, ſed cadauer, quod à cadendo dicitur. Vel ignobilis, id eſt, ſine dignitatis nomine. Quid enim ignobilius carne mortua? vel quid iterum glorioſius in creaturis, ſurgente ea & incorruptelam percipiente? *Seminatur in infirmitate*, quia ſe non poteſt mouere: quoniam immobile redditum eſt. *ſurget in virtute*, ſubaudis dei, vel in virtute qua vltra non poſſit mori, quia viuet virtute æternitatis angelicæ. *Seminatur corpus animale*, quod animam habuit, *ſurget corpus ſpiritale*. Sicut animale corpus non eſt anima, ſed corpus, ita & ſpiritale corpus, nõ ſpiritũ debemus putare, ſed corpus. Nã electorũ corpora (vt ait Gregorius papa) in illa reſurrectione erunt palpabilia per veritatem naturæ, ſicut dominicum corpus fuit poſt reſurrectionem: quia veram carnẽ habebunt, ſed ſubtiliora erunt per effectũ diuinæ potẽtiæ. Non erunt ſpiritus, vt palpari & videri non poſsint: ſed in hoc

hoc erunt ſpiritalia, quia ſicut ſpiritus.i.anima noſtra non poteſt mori, non indiget cibo & potu: ita & illa immortalia erunt, nec indigebunt cibo aut potu, ideóq; dicit: Seminatur corpus, id eſt, ſepelitur: quia velut granum viriditate reſurrectionis donabitur. *Si eſt corpus animale*, modo in hac vita, *eſt & ſpiritale*, id eſt, erit ſpiritale in alia vita, quod nõ poterit mori: ſicut eſt iam in Chriſto. & ita erit ſpiritale corpus, vt ſupra diximus. *Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem*. Hoc ſcriptum eſt in Geneſi. quod verò ſequitur, *nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem*, hoc apoſtolus addidit de ſuo. Adam factus eſt in animam viuentem, id eſt, animalis factus eſt, & corpus eius animatum eſt, ita vt ſi peccaret, ſicut & fecit, mori potuiſſet: ideóque mortalis extitit. Nouiſsimus Adam, id eſt Chriſtus, in ſpiritum viuificantem fuit, quoniam ſpiritus quem inclinato capite emiſit, in reſurrectiõe corpus eius viuificauit. Ergo animale corpus fuit in Adam, id eſt, mortale: in Chriſto verò ſpiritale, quod per reſurrectionem eſt glorificatum. Sed intuẽdum eſt, quare Chriſtus aut nouiſsimus Adam aut ſecundus dicatur, cum multi inter Adam (de quo non eſt ambiguum quin primus ſit) & inter Chriſtum fuerint. Ad quod dicendum, quia videlicet in Adam peccatore, qui omnes peccatores genuit, comprehenduntur omnes peccatores vſque ad Chriſtum. Chriſtus autem ſine peccato ſuos fideles in baptiſmate abſque peccato facit eſſe, quoniam chirographũ mortis penitus tollit. Itaque ſecundus vel nouiſsimus Adam recte dicitur, non ordine, ſed facti imitatione: quoniã donec ad Chriſtum per fidem ad baptiſmũ tranſeas, ad primũ Adã pertines: deinceps verò ad ſecũdũ Adã, qui præuaricationes primi remittat. Nam & tu primus es Adam, vſquequo baptizeris: ſecundus, cum baptizaris. *Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale eſt, deinde quod ſpiritale eſt.* quoniam primus homo eſt mortalis, poſtmodum verò efficitur immortalis. *Primus homo*, Adam, *de terra terrenus. ſecundus homo* Chriſtus, *de cœlo cœleſtis.* Vnde ipſe ait: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo de- *Ioan.3.*
ſcendit, filius hominis qui eſt in cœlo. Non ipſe homo per ſe de cœlo deſcendit, ſed in diuinitate tamen, cum qua vna eſt perſona. Cœleſtis autem ideo vocatur, quia cœleſtis fuit eius incarnatio, natiuitas, reſurrectio, & cætera talia, quæ

ipſe patrauit,poſitus in mundo per præſentiam carnis:doctrina quoque eius & miracula eius cœleſtia fuerunt.

Qualis terrenus Adam, *tales & terreni* homines,id eſt, mortales peccatores: *& qualis cœleſtis* Adam ,id eſt Chriſtus, *tales & cœleſtes*, qui ad Chriſtum pertinent , immortales videlicet,& ſine peccato. Et hoc ſunt modo in ſpe , in reſurrectione autem erunt in re. *Sicut portauimus imaginem terreni* hominis,id eſt peccatum & mortalitatem, *portemus & imaginem cœleſtis*, in fide & ſpe , in nouitate vitæ ambulantes , & ſpem reſurrectionis habentes. *Caro &*

Gene.2. *ſanguis regnum dei non poßidebunt.* In ſcripturis aliquando caro accipitur ſecundum naturam: vt,hoc nunc os ex oſ-

Pſal.77. ſibus meis,& caro de carne mea. Aliquando ſecundum corruptionem & mortalitatem ſiue fragilitatem,vt ibi: Recordatus eſt quia caro ſunt,id eſt,fragiles & miſeri . Aliquando ſecundum culpam & præuaricationem.In hoc veró loco accipitur tam ſecundum corruptionem , quàm ſecundũ culpam:ſicut deus dicitur tentare electos, ſecundum illud: Tentat vos dominus deus veſter. Et ſicut dicitur,Deus neminem tentat , ita poteſt dici , Caro poſsidebit regnum dei , & caro non poſsidebit regnum dei . Igitur in electis regnum dei poſsidebit caro & ſanguis per veritatem naturæ : & non poſsidebit caro regnum dei per corruptionem & mortalitatem,quia immortales erunt & incorruptibiles. vel etiam caro & ſanguis per culpam non poſsidebit,quia nulla erit ibi culpa vel præuaricatio . Itaque caro, id eſt,mortalitas,& ſanguis,id eſt,corruptio,vel homo carnalibus deſideriis deditus.regnũ dei non poſsidebit: & tamen caro & ſanguis regnũ dei poſsidebunt in glorificata veritate naturæ. *neque corruptio incorruptelam* ſiue incorruptibilitatem *poßidebit*, id eſt, reſurrectionem non poſsidebit corruptio aliqua,quia non erit iam in reſuſcitatis ad vitam mortalitas & corruptio. *Ecce myſterium vobis dico*, id eſt, ſecretum & occultum,quod latet infideles,vel quod hactenus latuit vos.Nam myſterium græcum eſt,quod latine dicitur ſecretum & occultum. *Omnes quidem reſurgemus*, id eſt,boni & mali, *ſed non omnes immutabimur*, ſubaudis ad gloriam, id eſt non glorificabimur omnes. Illi enim glorificabuntur,qui velut ſol fulgebunt in regno patris ſui. *In momento.* Momentum eſt minimum atque anguſtiſsimum

tempus,

tempus, vocatum à motu ſyderum & ſtellarum, per quod ſignificatur breuiſsimum temporis ſpacium. Eſt enim extremitas horæ in breuibus interuallis, cũ aliquid ſibi cedit atque ſuccedit. *in ictu oculi.* Ictus oculi eſt quod palpebra icit, id eſt, percutit oculum. vel (quod melius vult Auguſtinus) ne tanta mora fiat in iudicio. Ictus oculi intelligitur, quo ſolis ſplendore ſubito, vt vix cogitari poſsit, feritur oculus. *In nouiſsima tuba*, id eſt, in voce angelica, quoniam dominus in iuſſu dei patris, & in tuba, id eſt, in præconiis angelorum deſcendet de cœlo. Non eſt enim intelligendũ quòd tubã corporalem accipiat angelus, vel ipſe iudex vocem emittat humanam: ſed vox angelorum tuba appellatur propter magnitudinem, vnde dicitur in Pſalmo: Aſcẽdit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. Tuba igitur ibi intelligitur vox angelorum, quæ inſonuit, dicens: Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Vel in tuba dicit, id eſt, in manifeſtatione, iuxta illud: Cũ facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te. i. noli facere in manifeſtatione. *Canet enim*, ſubaudis angelus, *tuba*, ſiue cum tuba, id eſt, inſonabit vox angelica. *& mortui reſurgent incorrupti*, id eſt integri corpore, ſiue diminutione membrorũ, & immortales. *& nos* fideles immutabimur, ſubaudis in melius ad gloriã, quia æternæ vitæ immortalitate glorificabimur. *Oportet enim corruptibile hoc*, ſubaudis corpus, *induere incorruptionem*. i quia reſurrectio in veritate futura eſt, oportet vt corruptio tollatur, & incorruptio detur. *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem*, quaſi tangendo & digito demonſtrando corpus ſuum, hoc dicebat Apoſtolus. Hoc mortale dicit, quoniam non aliud, quàm quod depoſuero, recipiam corpus. *tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt*, ſubaudis in Oſea, ſecundum ſeptuaginta: *Abſorpta eſt mors in victoria*, id eſt in gloria & virtute reſurrectionis. Sicut paruiſsima gutta aquæ in ignem validum proiecta abſorbetur, ita vt non vltra videatur: ſic mors abſorbebitur & deglutietur in victoria & virtute reſurrectionis, & vltra iam non ſentietur. Nam conſumptio mortis gloria erit reſurrectionis. *Vbi eſt mors victoria tua?* Vox ſanctorum reſuſcitatorum inſultantium morti: Vbi eſt (inquiunt) victoria tua ô mors, qua genus humanum tibi ſubieciſti, qua

etiã filio dei homini facto dominari voluiſti?& eſt ſenſus: Ne glorieris vltra:quoniam nos iam reſurreximus, qui tuã amaritudinem quandoq; ſenſimus. Et quid tibi profuit ò mors maligna quod gloriabaris? Ecce qui per te trãſierũt, regnabunt in æterna vita fœlices cũ Chriſto qui te ſupera uit. *Vbi eſt mors ſtimulus tuus*? Sic videntur hæc verba ſonare, quaſi de morte ſtimulus procedat. Sed quia iſte ſtimulus peccatum eſt, datur intelligi, ꝙ mors de ſtimulo. i. de pecca to proceſsit. Nã primus homo niſi peccaſſet. mori vtiq; nõ poſſet. Peccauit, & ideo mortẽ animæ & corporis incurrit. Nec verò dicitur morti, O mors, vbi eſt peccatũ, pro quo mundo dominabaris? ſed, vbi eſt ſtimulus tuus? Vnde aperiens quid ſtimulũ appellauerit, ſubdit: *Stimulus autem mortis peccatum eſt*, id eſt, ſtimulus qui mortem facit, peccatum eſt. Et recte peccatum ſtimulus appellatur: quoniam velut ſtimulus carnem, ſic peccatum pungit & vulnerat animam & corpus. *virtus verò*, id eſt, fortitudo *peccati lex*, ſubaudis eſt: quia quodammodo vires miniſtrat peccato lex, accendendo hominem ad peccatum dum prohibet. Naturale nanque eſt humanæ fragilitati, vt omne quod plus prohibetur, ardentius cõcupiſcatur. Vel virtus peccati eſt lex: quia per legem quantumcũque ſit vnũquodque peccatũ, cognoſcitur. Qui enim ſine lege peccat, videtur ei quaſi impune pec cet: cũ autem ad legẽ tranſierit, ſi vltra peccauerit, quanta virtus peccati. i. quãta magnitudo peccati ſit agnoſcit. *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriã*, ſubaudis mortis in ſpe, *per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*. Laudat Apoſtolus deũ patrem è perſona ſanctorũ, quòd victoriã mortis & reſurrectionis donum iam habent in ſpe. *Itaque fratres mei* in fide *dilecti*, id eſt, valde amabiles, *ſtabiles* ſiue firmi *eſtote, & immobiles*, ne moueamini à rectitudine fidei, deceptione corruptorum, *abundantes* ſiue creſcentes *in omni opere domini ſemper*. i. in præceptis iuſtitiæ omni tẽpore proficite &c.

CAPVT XVI.

D *E collectis autem quæ fiunt in ſanctos.* Paulus & reliqui apoſtoli apud eos quos docebant, curam ſemper ſanctorum gerebant, qui erant Hieroſolymis, & ſuis ſubſtantiis expoliati ab incredulis, propter hoc quòd reliquerant traditiones patrum, & crediderant in crucifixum.

Ideo

Ideo pręcipiebant apoſtoli,vt diebus dominicis in vnũ cõfluētes,vnuſquiſq; quod ſibi videretur, daret ad opus illorum: & colligebãtur ſumptus per ſingulas eccleſias, vt poſtea collecti mitterentur eis, *ſicut ordinaui in eccleſiis Galatiæ*, id eſt apud Galatas, *ita & vos facite. Per vnam ſabbati vnuſquiſque veſtrum apud ſe reponat recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero, tunc collectæ fiant.* Vnam ſabbati appellat diem dominicam, quia apud Iudæos vna ſabbati, vel vna ſabbatorum, vel prima ſabbati vocabatur, qui nunc ob reuerentiam dominicæ reſurrectionis, dominicus appellatur. In quo præcepit omnem plebem conuenire ad eccleſiam, & congregare illos ſingulos, prout voluerunt, ad opus illorum qui erant Hieroſolymis: & hoc apud ſe vnum quemque reponere quaſi in theſauro: vt veniente Apoſtolo, haberent omnia præparata quæ volebant mittere: quoniam quod paulatim colligitur, nec graue eſt, & inuenitur multum. Ideo autem præcepit ad eccleſiam hoc deferre, quod volebat vnuſquiſque dare: vt dum ille diceret: Hoc volo mittere ſanctis qui ſunt Hieroſolymis, de portione mea, alij iſtius bono exhortarētur ad eadem facienda. Et tamen ne à malis miniſtris deperirent illa dona, ſi apud eccleſiam ea dimitterent, præcepit vt ſecum deferrent, & tuto in loco deponerent, quoadusque ipſe veniret. *Cum autem præſens fuero, quos probaueritis*, id eſt quos idoneos iudicaueritis, vel laudabiles oſtenderitis: & eſt iſto in loco media diſtinctio, ac poſtea mox ſubinferendum: Hos mittam *per epiſtolas*, ſubaudis meas atque veſtras laudatorias de veſtra bona voluntate, vel commendatorias, quibus eos apud fideles in Hieruſalem commendabo, vt ſuſcipiãtur cum pace. *Quòd ſi dignum fuerit vt ego eam*, id eſt ſi magna fuerit pecunia, vt ego poſſim cum honore illam ferre, qui ſum apoſtolus & epiſcopus: *mecum ibunt. Nolo enim vos modo in trãſitu videre.* Quoniam multa erant corrigenda in illis, quæ in tranſitu non poterant corrigi, ideo hoc dicit. *Permanebo autem Epheſi vſque ad penthecoſten.* Non de penthecoſte Iudæorum dicit (vt putatur) ſed Chriſtianorum, quando ſpiritusſanctus venit ſuper multitudinem credentium. *Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens*, id eſt multa corda hominum parata ſunt ad credendum, & iam manife-

ſta ſunt, quia de illorum fide non dubitatur. *Et aduerſarij multi*, ſubaudis qui mihi aduerſantur pro ſuis propinquis & amicis, quos Chriſto coniunxi. *Si venerit ad vos Timotheus*, qui hanc epiſtolam vobis portabit, *videte vt ſine timore ſit apud vos.* Forſitan fuerat apud illos iam cum timore, quia pſeudoapoſtoli excitabant perſecutionem paganorum contra fideles. *Opus enim domini operatur, ſicut & ego*, id eſt doctrinam & miraculorum virtutem ad ſalutem animarum veſtrarum. *Ne quis ergo illum ſpernat*, quia forſitan iam illum ſpreuerant. *De Apollo autem fratre notum vobis facio fatres.* Hic epiſcopus Corinthiorum à Paulo fuerat ordinatus: ſed vt illi cœperunt dicere, Ego ſum Pauli, ego Apollo, ego verò Cephæ, cum non potuiſſet eos ſedare, relictis illis abiit Epheſum ad apoſtolum Paulum: quem cum poſtea rogaret Apoſtolus (ſicut hic dicitur) vt rediret Corinthum, noluit: quia incorreptos eos adhuc ſciebat. *Veniet autem cum ei vacuum fuerit*, id eſt, cum vos emendatos eſſe audierit. *Vigilate.* Vigilat, qui ad aſpectum veri luminis, mentis oculos apertos tenet. Vigilat qui ſeruat operando quod credit, *ſtate in fide*, ne ſuccumbatis decepti ab infidelibus, vt poſsitis audire cum Moy-
Deut. 5. ſe, Tu autem hic ſta mecum. *Viriliter agite*, nec molliter, neque muliebriter, ſed firmiter pugnate contra diaboli tentamenta, *confortamini*, ſubaudis in domino, non in veſtris meritis, neque in veſtra virtute. *Omnia veſtra in charitate fiant*, id eſt dilectione dei & proximi, non duplici animo, neque cauſa inanis gloriæ. *Noſtis domum Stephanæ & Fortunati.* Stephana nobilis quædam erat matrona, cuius familia facta erat eccleſia, ſimiliter & domus Fortunati. *Quoniam ſunt primitiæ Achaiæ.* Quoniam primi crediderunt ex Achæis, & ordinauerunt ſe vt miniſtrarent ſanctis qui ſunt Hieroſolymis. *Obſecro autem vt & vos ſubditi ſitis eiuſmodi*, id eſt imitatores ſitis miniſtrantes ſanctis, *& omni cooperanti & laboranti*, ſubaudis, ſitis ſubditi ſiue imitatores. *Gaudeo autem in præſentia Stephanæ & Fortunati, & Achaici.* Datur intelligi, quòd hi tres, Stephana videlicet, Fortunatus, necnon & Achaicus, expleto omni miniſterio ſuo apud ſanctos Hieroſolymis, venerunt ad Paulum, antequam rediiſſent Corinthum. Nam Corinthij erant genere: in quorum præſentia lætatus eſt Apo-

ſtolus

ſtolus. *Quoniam id quod vobis deerat, ipſi ſuppleuerunt.* Vbi datur intelligi, quòd miniſtrauerunt Apoſtolo ex ſua ſubſtantia: quod alij Corinthij quibus hæc ſcribebat, non egerant, vnde ait: Quod vobis deerat, ipſi ſuppleuerunt, videlicet miniſtrando mihi. *Refecerunt enim & meum ſpiritum*, vtique fame, ſiti, & laboribus fatigatum: *& veſtrum*, qui lætati eſtis, audientes quòd mihi miniſtrarent vice omnium veſtrum. *Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt*, id eſt, diligite & notate atque imitamini tales viros, vel cognoſcite, id eſt ſubditi eſtote illis cum humilitate, qui talia agunt. *Salutant vos eccleſiæ omnes Aſiæ*, id eſt ſalutem vobis optant, quaſi dicat: Has eccleſias imitari debetis, quæ mihi & ſanctis qui ſunt in Hieruſalem, miniſtrant de ſuis ſubſtantiis. *Salutant vos fratres omnes.* Hic tangit omnes adiutores ſuos. *Salutate inuicem in oſculo ſancto*, id eſt, caſto & vero. *Salutatio mea manu Pauli.* Alius hanc epiſtolam ſcripſerat, ſicut & alias: ſed ipſe Apoſtolus propria manu in fine hoc addidit. *Si quis non amat dominum Ieſum, ſit Anathema.* Anathema Græco ſermone dicitur perditus vel condemnatus, id eſt, alienus & ſeparatus à deo. Et ſubinfert. *Maranatha*, quod magis eſt Syrum, quàm Hebræum, tametſi ex confinio vtrarumque linguarum, aliquid & Hebræum ſonet. Interpretatur autem, dominus noſter venit, vt ſit ſenſus: Anathema, id eſt, perditio eis in aduentu domini, qui eum non amant, aut veniſſe, aut venturum eſſe non credunt. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum*, id eſt fides, remiſsio peccatorum, & cuncta dei dona quæ gratis dantur fidelibus. *Charitas mea cum omnibus vobis*, id eſt ea dilectione qua vos diligo, diligite vos inuicem: & ea charitate qua deum diligo, diligatis eum. *Amen*, id eſt, fiat quod opto, vel vera ſint omnia ſuperius à me dicta.

Finis Enarrationis in priorem ad Corinthios Epiſtolam.

IN EPISTOLAM AD CORINTHIOS Poſteriorem, Argumentum Haymonis.

APoſtolo recedente à Corinthiis, cum audiſſet eos ſeductos eſſe à pſeudo-apoſtolis, diſcordias quoque habere, ſcripſit eis priorem epiſtolam, in qua fortiter redarguit illos, qui diſſenſiones inter fratres ſeminabant: & eos qui cum illo ſocietatē habebant, necnon & illum qui vxorem patris acceperat, quem præcipit eiici à conſortio omnium, tradens illum ſathanæ ad cruciadum: in qua tradidit eis myſterium corporis & ſanguinis domini, & quomodo deberent illud ſumere, & quomodo deberent viri & mulieres in eccleſia ſtare. De reſurrectione quoque inſtituit illos, & de multis aliis rebus. Poſtquam verò cognouit eos pœnitentiā egiſſe de ſuis erroribus, illum quoque à ſuo conſortio excluſiſſe, qui inceſtum patrauerat, vxorē patris accipiens, ſcripſit eis à Troade hanc epiſtolā laudatoriam & cōſolatoriam, in qua dicit illos miſericordiam inueniſſe: & reuocat illum miſerrimum, quē antea tradiderat ſathanæ, recōcilians illum eccleſiæ, hortatúrq; illos ſemper proficere ad meliora.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Corinthios poſteriorē exegeſis.

CAPVT I.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti. Et hoc iam ſatis in ſuperioribus dictum eſt, *per voluntatem dei* patris & totius Trinitatis, quoniam ſicut vna ſubſtantia Trinitatis eſt, & indiuiſa maieſtas, ita & inſeparabilis voluntas. *& Timotheus frater* in fide, ſiue ſocius in prædicatione, nō tamen æqualis in dignitate, *eccleſiæ quæ eſt Corinthi.* Forſitan nō habebant adhuc prælatū epiſcopū, ideo omní eccleſiæ dirigit, *Benedictus deus*, ſubaudis pater creator

tor omnium rerum, qui eſt *pater domini noſtri Ieſu Chriſti,* tam ſecundum diuinitatem, quàm ſecũdum humanitatem. Aliter, Benedictus deus filius, qui erat in principio verbũ apud patrem, qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt hominis à ſe aſſumpti. Totius enim Trinitatis opere creatus eſt ille homo. Tamen conſiderandum, quia diuidimus perſonas, ſed nõ diſtinguimus ſubſtantias. A benedictionibus & laudibus inchoauit Apoſtolus, more patriarcharum, ſanctorúmq; patrum: quod vbi inuenitur, ea quæ ſequuntur proſpere ſuccedunt: *pater miſericordiarum*, ſubaudis ſit benedictus, qui ſecundum multitudinem errorum & criminum veſtrorum, largitus eſt vobis pœnitentiam agẽtibus, multiplices miſericordias, indulgendo vobis cõmiſſa ſcelera. *& deus totius conſolationis*, ſubaudis ſit benedictus. Recte deus totius conſolationis appellatur, quia quicunq; conſolari merentur, ab illo, & per illum conſolantur. *Vt poßimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt.* Ideo conſolatur nos Apoſto. liberando de afflictionibus per ſecutorum, vt nos iterum noſtro verbo & exemplo conſolemur illos qui in omni preſſura & anguſtia ſunt. Et quomodo? *Per exhortationem qua exhortamur*, id eſt docemus, liberandi *& ipſi à deo.* Exhortatio ſpecies eſt doctrinæ. Verbi gratia: Cum aut verbo ſimplici, aut exemplo ſuo vel aliorum conſolamur aliquem ne deſperet de ſalute, ſed ſit ſecurus de venia. *Nolo vos ignorare fratres de tribulatione noſtra, quæ facta eſt in Aſia.* Si diuidimus mundum per tres partes, inuenimus medietatem totius mundi eſſe Aſiam, aliã verò medietatem teneri inter Europã & Africam. Si verò quadripartite illum diuiſerimus, erunt partes ei' Europa & Africa, Aſia maior, & Aſia minor, in qua multas tribulationes pertulit Apoſt. dicta eſt autẽ generaliter omnis Aſia, Aſia maior, & Aſia minor, à muliere quadam, quæ totius regni orientis imperium tenuit, quod à ſuo nomine vocauit Aſiam. Ab Indico mari vſq; ad Britannicum omnes illæ inſulæ Aſianæ vocãtur. Vt ergo Corinthij, qui perſecutionẽ ſuſtinebant ab infidelibus, nõ deficerẽt, dat eis Apoſtolus ſemetipſum in exẽplũ, dicẽs: Nolo, vt ignoretis tribulationes quas nos ſuſtinemus, vt noſtro exẽplo roboremini. Quid enim mirum, ſi diſcipuli verberãtur, cũ magiſtri decollentur, crucifigantur, & lapidẽtur? *Quoniam*

ſupra modum grauati ſumus , & ſupra virtutem. cum idem Apoſtolus in epiſtola prima dicat,Fidelis deus, qui nō patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, quærendum eſt, quare hic dicat ſupra modum ſe eſſe grauatum.Ad quod dicendum,quia licet ſupra modum ſint grauati,id eſt, vltra humanum modum,& vltra quàm humana fragilitas ſua virtute poteſt ſufferre:non tamen vltra diuinam virtuté,quæ eis tolerantiā ſuſtinēdi,& virtuté ſuperandi tribuit. *ita* (inquit)ſumus grauati, *vt tæderet nos etiam viuere.* Tædiū eſt anxietas animi Aliquando pro aggrauatione ponitur, aliquando pro odio,vt hic.Intantum ,inquiens,ſumus grauati preſſuris,vt odio haberemus vitam præſentem,& vellemus potius mori,quàm viuere:ſed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habuimus,vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in deo,qui ſuſcitat mortuos.Quomodo poteſt mors loqui,&reſponſum dare?Nos(inquit)ipſi habuimus in nobis ipſis reſponſum mortis,id eſt,ipſa mors & tribulatio atque anguſtia dicebat nobis in corde dum cruciaremur:Nolite confidere in vobis,ſed in deo:quoniam non poteſtis veſtra virtute aut aliorum hominum vincere hos cruciatus.Ponite in deo fiduciam & ſpem veſtram : & ipſe qui ſuſcitat mortuos,poterit vtique vos eruere:ſic enim videbatur illis,quaſi de mortuis ad vitam reuocarentur, *adiuuantibus vobis in oratione pro nobis,* ſubaudis facta, vt eripiamur & nos de anguſtiis huius mundi. *vt ex multarum perſonis facierum eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.* Ecce confuſa ſententia. Imperitus enim fuit Apoſtolus ſermone ,ſed non ſcientia,ſicut ipſe de ſeipſo dicit.Iſtius verſiculi iſta eſt cōſtructio:Ideo per veſtras orationes liberabit & eruet à preſſuris perſecutorū,vt ex multis perſonis facierum,id eſt,hominum,agantur deo gratiæ pro nobis per multos homines,eius donationis,quæ donatio in nobis eſt.ſenſus autem iſte eſt:Idcirco dues nos liberabit per veſtras orationes, vt cū nos fuerimus liberati ferantur ei gratiæ à multis hominibus , quibus profuimus & proſumus,atque prodeſſe poſſumus,quòd vos exaudierit pro nobis,liberando nos . Quod enim dicit multarum facierum,hoc eſt,quod dicit ex perſonis.Donationis autem eius dicit gratiam,qua illi liberati ſunt. *Nam gloria noſtra,* id eſt honor & magnificentia noſtra *hæc eſt,* Quæ?

teſtimonum

teſtimonium conſcientiæ noſtræ. quia conſcientia noſtra, id eſt mens noſtra perhibet nobis teſtimonium, quòd recte credimus, bene docemus, ſancte viuimus. *& quòd in ſimplicitate cordis & ſynceritate dei.* id eſt, in veritate, *& non* duplici animo, neque *in ſapientia carnali,* conuerſati ſumus in hoc mundo: *ſed in gratia* Dei, id eſt in ſapientia, quæ gratis à deo nobis data eſt. Pſeudoapoſtoli conuerſabãtur duplici corde, quia aliter docebant, atque aliter viuebant. Vel quia potius pro lucris temporalibus prædicationi inſiſtebant, quàm pro amore dei & ſalute aliorum. Philoſophi quoque prædicabant in carnali ſapientia, id eſt, philoſophice & fucato ſermone, volentes apparere ſapientes: vel in hoc, quia Chriſtum negabãt paſſum, mortuum atque à mortuis reſurrexiſſe. *abundantius autem ad vos,* in ſimplicitate conuerſatus ſum: quia cum ab aliis eccleſiis aliquid accepiſſem, à vobis nihil accepi, ne occaſionem falſis Apoſtolis darem accipiendi munera, & vt vos liberius reprehendere poſſem. *non enim alia ſcribimus vobis modo, quàm quæ legiſtis* in priori epiſtola, *& cognouiſtis* in vita mea atque prædicatione, quod *vſque in finem* vitæ noſtræ, vel diem iudicii, cognoſcetis quæ ſcripſimus, & quæ prædicauimus vobis: *ſicut & cognouiſtis nos ex parte,* non per omnia, quoniam non omnia potuimus vobis miniſtrare & manifeſtare quæ intelligebamus de deo, *quia* adhuc paruuli eratis ſenſu, *gloria veſtra ſumus.* quia vos gloriari poteſtis, quòd ſanctos & veridicos prædicatores habetis: *ſicut & vos gloria noſtra eritis in die domini.* id eſt in die iudicij, quando coronam æternæ remunerationis pro vobis recipiemus. *Et hac confidentia* ſiue ſpe, ſecurus de vobis, *volui prius venire ad vos,* quando priorẽ epiſtolam direxi vobis, vt ſecundam gratiam haberetis. Habuiſtis vnam gratiam, quando primũ ad vos veni, dum cito veniſtis ad fidem, & debui iterum venire, vt vos caſtigarem & corriperem. *vt* & vosmeipſos emendantes, *haberetis ſecundam gratiam.* Sed ideo non veni, quia timui ſi venirem quòd non poſſem vos ita corripere per meam præſentiam, ne forte impatientes eſſetis, ſicut verbis per epiſtolas leuius admonendo. *Cum ergo hoc voluiſſem,* id eſt, cum ad vos venire voluiſſem, dum non veni, *nunquid leuitate vſus ſum?* Leuitate dicitur vti, qui quod promittit verbis, non explet operibus. Et Apoſt. tunc leuitate

tate vſus ſum? Leuitate dicitur vti,qui quod promittit verbis,non explet operibus.Et Apoſt.tunc leuitate vſus eſſet, ſi promitteret ſe venire,& promiſſum ſuum non expleret. Sed dum non promiſit,quanuis vellet,non tamen vſus eſt leuitate. *Aut quæ cogito, ſecundum carnem cogito?*, id eſt, carnaliter & humane.Secundum carnem cogitat,qui pro amicitiis& honoribus principum,& pro lucris temporalibus, quæ ſperat accipere à diuitibus & principibus, quod promittit alicui,implere differt,non ſeruans ſuum promiſſum, *vt ſit apud me,eſt & nõ*, id eſt vt promittã me venire, & non veniam:& videar veritatẽ loqui,& mentiar? Minime. *Fidelis autem deus*, id eſt,verax eſt,quia quicquid promittit,opere implet:& ipſe quia eſt verax, cognouit *quia ſermo noſter qui fuit apud vos*, quando vobis prædicauimus, vel qui fit modo de meo aduentu ad vos, *non eſt in illo*,ſubaudis ſermone, *eſt & non*, id eſt, veritas & mendacium aut mutabilitas aliqua,vt verum viderer loqui,& non eſſet verum. *ſed eſt in illo* ſermone *eſt*, hoc eſt, veritas ibi eſt: quia in veritate locutus ſum,quaſi diceret,Idcirco aura mẽdacij non moueor, quia leuitatis vitio non ſuccunbo. *Dei enim filius eſt*, ſubaudis Ieſus Chriſtus, *qui in vobis prædicatus eſt per me,& Syluanum, & Timotheum.* Syluuanus ipſe eſt Sylas & Syleas,ſicut Luci⁹ ipſe eſt Lucas.Quare ergo ponitur Syluanus ante Timotheum?Quia ante electus eſt ad fidem,& coniunctus ad prædicationis officium à Paulo Apoſtolo, quàm Timotheus. Ideo(inquit)quia Ieſus Chriſtus filius dei eſt, *non fuit in illo*, id eſt,in Chriſto *eſt & non*, id eſt mutabilitas aliqua, aut veritas eſt mendacium, *ſed eſt*, id eſt,veritas *in illo fuit*: ſicut ipſe di-

Ioan.14. xit,Ego ſum veritas. *Quotquot enim promiſſiones dei* patris *ſunt* factæ per prophetas de natiuitate Chriſti,paſſione,morte,reſurrectione,atque aſcenſione eius, de ſalute quoque gentium, *in illo eſt*, id eſt, in Chriſto adimpletæ ſunt veraciter,qui ſemper eſſe habet,& in illo eſt veri-

Ioan.19. tas promiſſionum.Vnde ipſe dixit pendens in cruce,Conſummatũ eſt,id eſt,completa ſunt omnia,quæ de me prædicta erant. *Ideo & per ipſum Amen,deo ad gloriam noſtram.* Ideo quia in Chriſto adimpletæ ſunt veraciter illæ promiſſiones per ipſum,id eſt,per Chriſtũ,amen,id eſt, deo patri veritas tribuenda eſt,ad gloriam noſtram,quia ſumus eius

Apoſtoli

Apoſtoli & miniſtri. Alij addiderunt ante amen, dicimus amen, quod non videtur de textu, ſed de gloſſa. Quomodo autem ad gloriam ipſorum tribuenda eſt veritas per Chriſtum deo patri? Quia quod Chriſtus in ſe compleuit, & ipſe prædicauit, & Apoſtolis tradidit: & illis prædicantibus deus pater miracula faciendo, oſtendebat verum eſſe quod ipſe promiſerat, & quod illi prædicabant: & in hoc gloria erat illorum. *Qui autem confirmat nos* Iudæos, *in Chriſto vobiſcum*, id eſt in fide Chriſti, & coniungit in vno lapide angulari duos populos, *& qui vnxit nos*, gratia ſpiritusſancti, id eſt, qua dedit nobis remiſſionem peccatorum per gratiam ſpiritusſancti, *deus*, ſubaudis eſt verus. In veteri teſtaméto ſacerdotes & reges vngebantur oleo viſibili. *Ioan. 3.*
In nouo autem omnes fideles vnguntur non tantum oleo viſibili, quantum inuiſibili, gratia videlicet ſancti ſpiritus in baptiſmate, & per manus impoſitionem, fiúntque reges animarum, & ſacerdotes populorum: vt ſanctificét eos, iuxta quod Petrus dicit: Vos autem genus electū, regale ſacerdotiun, gens ſancta. *& qui ſignauit nos*, id eſt qui aſſignauit nos, dãdo ſignum ſuum nobis. Dū enim dixit Chriſtus, Sicut me miſit pater, & ego mitto vos, ſignum ſuum in eis poſuit. *& dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris.* Pignus eſt proprie quod propter rem creditam datur, vt dū illa reddita fuerit, iſtud recipiatur. Sed hic Apoſtolus potiùs pro arra poſuit, quæ deo datur, vt certus ſit de promiſſo, & quod minus deeſt, compleatur. Nos ergo arram ſiue pignus accepimus, gratiam videlicet ſancti ſpiritus in baptiſmate, vt ſecuritatem & certitudinem de promiſſione æternæ patriæ habeamus. *teſtem deum inuoco in animam meam*, id eſt, ſi mẽtiar, illum inuoco contra aĩam meam, *quòd parcens vobis nõ veni vltra Corinthum*, id eſt, ne vobis oneri eſſem, & vos cõtriſtarem meo aduentu, peperci vobis ne venirem Corinthum. vltra, id eſt, poſtquam à vobis receſſi. *non quaſi dominamur fidei veſtræ* ſicut imperatores, qui vnius fidei iã ſumus vos & nos, *ſed adiutores ſumus gaudij veſtri*, id eſt, congaudem⁹ in fide boniſque operibus. *Nam fide ſtatis.* & idcirco nõ dominamur vobis. Sic debent prælati agere, quos vident concordare ſibi in bona conuerſatione, non debét ſe illis præferre, ſed coæquare. Quos autem à via rectitudinis vidét deuiare, in illos debent authoritatem & potentiã

1. Pet. 2.

Ioan. 20.

ſuæ præpoſituræ oſtendere. quod vtrunque Petrus oſtēdit in Cornelio & Anania, humilians ſe erga Cornelium, & ſolo verbo Ananiam cum vxore perdens.

CAPVT II.

S*I enim ego vos contriſto, & quis eſt qui me lætificet, niſi ille qui contriſtatur ex me?* id eſt, ſi ergo contriſto aliquem veſtrū, fortiter redarguendo, & acriter corripiendo, quis eſt qui me lætificet, niſi ille qui contriſtatur per meam admonitionem de reatu ſuo, promouendo eum ad pœnitentiam? Dum enim ille contriſtatur de peccato ſuo, & agit pœnitentiam, tunc me lætificat. Sic vnuſquiſque prædicator & prælatus, quo amplius videt contriſtari ſubiectos de reatu ſuo, & lugere, pœnitentiam agendo: eo amplius lætificatur, de ſalute illorū certus. *ne triſtitiā ſuper triſtitiam habeam.* Modo quidē audiēs vos variis erroribus implicatos: habeo triſtitiam: ſed ſi venero ad vos, & incorreptos vos inuenero, tunc habebo triſtitiam ſuper triſtitiam. ideóque vos moneo vt corrigatis. *Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis,* quod vnum eſt, ſcripſi vobis priorem epiſtolam, *per multas lachrymas,* id eſt, pene quot ſyllabas dictitabā vel ſcribebam, quaſi tot lachrymas fundebam. Audiens Apoſtolus quoſdam Corinthiorum ad priſtina vitia rediiſſe, & ad fornicationem, & pœnitentiam non egiſſe: inſuper quendam illorum accepiſſe vxorem patris, nimiam triſtitiam habuit, & multum deflebat eos. Vnde & priorē epiſtolam eis miſit, in qua redarguit eos fortiter, & præcepit illum qui inceſtum patrauerat, à conſortio omnium excludere. Cuius verbis illi obedientes fuerunt, egerúntque pœnitentiam, & illum à ſe ſequeſtrauerunt. Quod vt Apoſtolus agnouit, valde lætatus eſt: reducit tamen eis ad memoriam qualiter eos deflebat, & alloquitur illos adhuc, inquiens: *non vt cōtriſtemini,* ſubaudis hæc ſcribo modo, qui pœnitentiam habuiſtis, *ſed vt ſciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis,* ſubaudis poſtquam audiui vos pœnitentiam egiſſe. *Si quis autē contriſtauit me,* ſubaudis ſiue ille qui vxorem patris accepit, ſeu illi qui ad vitia priſtina redierunt, *non me contriſtauit,* ſubaudis ſolum, *ſed ex parte,* ſubaudis contriſtauit vos.

uit vos, qui condoluiſtis ſuper illorum reatibus, & qui mihi eſtis in charitate vniti. Sequitur: *vt non onerem omnes vos.* Onerare eſt onus & pondus aliquod imponere. Senſus iſte eſt. Non reprehendi ideo delinquentes, neque excommunicaui in priori epiſtola, vt vos onerarem mea correptione, qui perfectè conuerſamini: neque etiam ideo recito talia, vt vos onerem modo excommunicando & redarguendo: ſed vt illi corrigerentur, qui à via rectitudinis deuiauerunt. *Sufficit illi* fornicatori, *qui eiuſmodi eſt*, videlicet qui vxorem patris accepit, *obiurgatio hæc*, id eſt, correptio & redargutio, *quæ fit à pluribus*, id eſt, ſufficit illi ad pœnitentiam correptio & obiurgatio generalis, & quòd à conſortio omnium veſtrum excluſus eſt. Nam in priori epiſtola præcepit illum eiici à ſocietate fidelium, inquiens: Expurgate vetus fermentum, id eſt illum peccatorem, qui vxorem patris accepit, expellite & eiicite à veſtro conſortio: & ne in deſperationem delaberetur, ſi ſemper excluſus eſſet à ſocietate fidelium, reconciliat illum hoc modo, cognoſcens illum eſſe purgatum. Diabolo etenim ſuggerente peccauit, & eo flagellante purgatus eſt, quando traditus eſt poteſtati illius. *Ità vt econtrario magis donetis*, id eſt, tunc ſufficiet ei obiurgatio, quæ facta eſt illi ab omnibus vobis, ſi econtrario indulgeatis ei quod deliquit. *Et conſolemini* eum, *ne forte*, ſubaudis excluſus à vobis, *abundantiori triſtitia abſorbeatur*, *qui eiuſmodi eſt*, id eſt, ne forte in deſperationem cadens ſuffocet ſe laqueo, vel tradat ſe voluptatibus huius ſeculi, dicens intra ſe: Iam quia à ſocietate fidelium in præſenti & in futuro ero excluſus, inſeram me omnibus delectationibus & voluptatibus. Indulgete ei, & conſolamini eum, ne deſperet de venia & ſalute. *Propter quod*, ſubaudis, ne forte abſorbeatur nimia triſtitia, & labatur in deſperationem, *obſecro vos* ô Corintij, *vt confirmetis in illum charitatem*, recipiendo illum in veſtram ſocietatem & communionem. *Ideo enim & ſcripſi vobis*, ſubaudis iſta de receptione illius fratris, *vt cognoſcam experimentum veſtrum*, id eſt, vt probem, *an in omnibus obedientes ſitis*, quæ vobis præcepero. Iam ſuperius obedientes illi fuerant, quando illum à ſuo collegio expulerunt, & quando præcepit vt viri non velato capite miniſtrarent in ec-

1. Cor. 5.

cleſia, mulieres velato:& volebat adhuc probare obediẽtiam illorum in hoc,vt reuocarent eiectum. *Cui autem aliquid donaſtis, & ego.* Paulo apoſtolo morante apud eos, cuidam peccanti dimiſerunt quod deliquerat:& ipſe Apoſtolus ne videretur ab illorum vnione ſeiungi,indulſit etiã ipſe illi.Vnde dicit modo, Cui autem donaſtis ſiue indulſiſtis quãdo apud vos eram, & ego ſimiliter donaui & indulci.Conſuetudo eſt dicendi, donauit mihi peccatum,id eſt indulſit.Volens ergo Apoſtolus prouocare illos ad reconciliationem eiecti,& vt ei dimitterent,vult oſtendere, vt ſicut ipſe indulſit peccanti,quando illi dimiſerunt:ſic & illi indulgeant,dum ipſe indulget.Quapropter ſubdit: *Nã & ego quod donaui*,ſiue indulſi illi, *ſi quid donaui propter vos*, qui volebatis ei dimittere, indulſi & ego, *in perſona Chriſti*, hoc eſt vice Chriſti,qui nobis Apoſtolis dedit poteſtatem ligandi & ſoluendi. Non leuiter dabat indulgentiam

Ioan.2. Apoſtolus delinquentibus, niſi illi quem videbat à Chriſto eſſe ſolutum,cuius pœnitentia accepta erat deo, *Vt non circumueniamur*, id eſt decipiamur *à ſathana.* Ideo(inquit) præcipio vobis vt indulgeatis fratri peccanti, ſicut & ego indulgeo, ne decipiamur à ſathana, qui deſiderat diſcordias generare. Plerumque dum vnus vult miſericordiam exhiberi fratri peccanti, dimittendo ei quod deliquit, & reconciliare conuentui fidelium:alius, diabolo ſuadente, non vult indulgere,permanens in duritia ſui cordis.Vnde ſæpe ſolent oriri diſcordiæ & rixæ inter illos, qui diſſidẽt & diſcordant in iudicio. *Nõ enim ignoramus cogitationes eius*, id eſt aſtutias,dolos, & fraudes diaboli non ignoramus, ſed ſcimus. *Cum veniſſem autem Troadem.* Troas ciuitas eſt Græcorum, quæ Troia olim vocata eſt: & ponitur improprie. Phrygia enim prouincia eſt Græcorum.Troia regio eſt in ipſa Phrygia, ciuitas verò appellata eſt Ilium, ſicut in Vergilio habetur:Ceciditq; ſuperbum Ilium,Plerumque ponitur nomen regionis pro ciuitate.& appellatur Troia *Propter euangelium Chriſti*, id eſt, ad prædicandum euangelium Chriſti, *& oſtium mihi apertum eſſet in domino*, id eſt, multa corda hominum parata per dominum ad credendum, *non habui requiem in ſpiritu meo*, id eſt, in animo meo, *eo quòd non inuenerim Titum fratrem meum: ſed valefaciens eis*, id eſt, ſalutans eos, *profectus ſum in Macedoniam*,

niam, prouinciam aliam græcorum. Dicit beatus Hieronymus, quia non inuenit fiſtulam ſuam Apoſtolus, id eſt Titum interpretem ſuum, ideo receſsit. Sed quæſtio eſt in hoc loco: Si Apoſtolus omnium gentium linguis poterat loqui, ſicut ipſe dicit in priori epiſtola, Gratias ago deo, quòd omniũ veſtrũ linguis loquor, quare receſſerit à Troade, quòd ſcilicet Titus abeſſet: maxime cum multa corda eſſent parata illi ad credendum. quæ hoc modo ſoluitur, quia dum veniſſet Troadem, licet multa corda inueniſſet parata ad credendũ, inuenit tamen multos aduerſarios, & côtradictores philoſophos, videlicet magos, & alios plurimos: nec poterat ipſe ſolus vtrũq; agere, & philoſophis reſiſtere, & volentibus credere verbum ſalutis prædicare. Si autem Titum inueniſſet ibi ſicuti ſperabat, ipſe vtiq; reſiſteret aduerſariis, & Titus prædicaret ſimplicioribus, qui deſiderabant credere. Apparuit quoque ei in eodem loco vir Macedo. dicés. Tranſiens in Macedoniam adiuua nos, qui à doctoribus angelus bonus eiuſdem gentis præpoſitus fuiſſe creditur. *Deo autem* ſubaudis patri, *gratias* referimus, *qui ſemper triũphat nos*, id eſt qui facit nos ſemper triũphare, & victoriam habere *in Chriſto Ieſu*, id eſt per Chriſtum Ieſum, infidelitatem deſtruẽdo, & fidem in cordibus credentium plantando, ex infidelibus efficiens fideles, *& odorẽ notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco*, tã in Iudæis, quàm in gentibus. Odorẽ in hoc loco appellat cognitionem ſanctæ Trinitatis. Aromata igitur & vnguenta cum alibi ſint, alibi odorem reddunt. ſic apoſtolis prædicantibus fidem ſanctæ trinitatis, & notitiam diuinitatis omnipotentis dei, cum ipſa diuinitas non videretur, vtpote quæ inuiſibilis eſt, dum per prædicationẽ apoſtolorum recipiebant fidem eius, odorem quodammodo & cognitionẽ diuinitatis illius percipiebant. *Quia Chriſti bonus odor ſumus deo in his qui pereunt, & in his qui ſalui fiunt.* Legimus in Geneſi, quòd Noë offerente ſacrificiunt poſt diluuij ceſſationem, odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis, in tantũ vt benediceret illi & filiis eius. Non debems ergo pueriliter intelligere, ꝙ deus (qui ſpiritus eſt) in odore & fumo carniũ delectetur: ſed intentionem illius boni viri ſanctã appellat ſcripturã odorẽ ſuauitatis, qua delectatus eſt deus. Similiter in hoc loco intelligendũ ſtudiũ & bonã volũtatẽ

1.Cor.14.

Actu. 9.
1.Cor.2.

intentionémque odorem appellatum. Chriſti(inquit)bonus odor ſumus deo, id eſt, in Chriſtum credentes, & à Chriſto edocti, prædicãdo myſterium incarnationis eius, paſsionis, reſurrectionis, aſcenſionis, myſterium quoque ſanctæ Trinitatis, bonus odor ſumus illius, quia bonam famam eius ac totius Trinitatis gloriam prædicamus, deo ſubaudis patri placentes, talia faciendo. Et notandũ quod ſubiungit: In his (inquit) qui ſalui fiunt noſtra prædicatione, & in his qui pereunt, bonus odor ſumus Chriſti, deo patri placentes: quia ſicut placet deo noſtrum bonum ſtudium, quod impendimus his qui ſaluantur: ſic placet etiam illud quod impendimus his qui pereunt: quoniam noſtra voluntas talis eſt, vt vellemus omnes (ſi poſſemus) ſaluare: ideóque delectatur odore noſtræ intentionis. Siue ergo in his qui ſaluantur, ſiue in his qui pereunt, bonus odor erant apoſtoli deo patri placentes, quia ſynceriter & ſine adulatione prædicabant. *Aliis quidem ſumus odor mortis in mortem*, illis videlicet quibus prædicamus, ſi contemnunt credere: *aliis autem odor vitæ in vitam*, illis qui audiunt & credunt. Cum vna eſſet prædicatio apoſtolorum, quam impendebant omnibus, & volentibus credere, & non volentibus: quibuſdam erat ipſa prædicatio guſtus & odor mortis ad mortem æternam, potius quàm ad præſentem, quam habemus communiter cum animalibus & pecoribus, quia æternaliter inde damnabantur, quòd nolebant obedire verbis euangelij quibuſdam autẽ erat odor & guſtus vitæ ad vitam æternam percipiendam, qui per illã ſaluabantur. Sicut enim credentes per illam ſalui fiebant, ita increduli dãnabantur: quia inexcuſabiles erant. *Et ad hæc*, ſubaudis diſcernenda, *quis tam idoneus*, & aptus prædicator eſt, vt poſsit diſcernere, qui ſint eius prædicatione ſaluandi atque damnandi? Nullus. Ideóque omnibus impendendus eſt ſermo prædicationis. *Non enim ſumus* nos apoſtoli, *ſicut plurimi, adulterantes verbum dei*. Hic percutit pſeudoapoſtolos. Sicut enim adulter non cauſa amoris filiorum adulterat alterius vxorem, ſed cauſa ſuæ libinis explendæ: ita falſi apoſtoli adulterabant verbum dei: quia non deo prædicabant, vt filios ſpiritales deo acquirerent, quia falſo prædicabant: neque pro remuneratione cæleſtis patrię, ſed pro lucris tẽporalibus, & fauoribus humanis. In hoc etiam

etiam adulterabant verbum dei,quia non recte neque veraciter illud docebant, dicentes Chriſtum non eſſe mortuum,neque à mortuis ſurrexiſſe. Apoſtoli auté non adulterabant,quia ſpiritales filios deo acquirere deſiderabant, & non pro lucris temporalibus, ſed præmio æternæ beatitudinis prædicationi inſiſtentes, neque pro fauore & laude humana rectiſſime prædicantes, ſicut idem Apoſtolus ſubdit:*ſed ex ſyncerıtate*,(inquit)prædicamus.i.ex puritate: & veritate:*ſed ſicut ex deo*.i. ex ſpiritu ſancto accepimus,ita prædicamus: quia vnius ſubſtantiæ exiſtens cum patre & filio,vnus eſt deus. *Coram deo* ſubaudis loquimur,id eſt,ſic prædicamus, quaſi in præſentia dei ſemper ſimus poſiti,& ipſe ſit noſter adiutor. Reuera enim ipſe vbique præſens adeſt. *In Chriſto Ieſu loquimur*, id eſt ad honorem & gloriam Chriſti Ieſu.

CAPVT III.

1 *Incipimus iterum noſmetipſos commendare?* id eſt, laudare. Nunquid non ſe & alios iam laudauit paulo ſuperius? Fecit vtique & ſuperius,& iterũ iſto in loco atque in ſequentibus.Sed cum ſapientia dicat per Salomoné,Laudet te alienus,& non os tuum,quare ſe laudauit Apoſtolus? Nimirum idcirco vt Corinthios ab amore pſeudoapoſtolorum retraheret ad ſuum amorem, aliorúmque veridicorum Apoſtolorum. *Aut nunquid egemus ſicut quidam commendatitiis epiſtolis*, id eſt laudatitiis, quæ ab aliis gentibus & eccleſiis, *ad vos* mittantur, *aut à vobis?* ad alias,quæ vobis teſtimonium laudis & ſanctitatis perhibeant, ſicut quidam ſubaudis faciunt, pſeudo videlicet apoſtoli & Iudæi,qui accipiunt à ſcribis & phariſæis pontificibusque Iudæorum epiſtolas laudatitias,vt pro ſanctis & religioſis à prædicatoribus habeantur.Non indigemus veſtra laude neque epiſtolis laudatitiis, quæ nobis teſtimonium laudis perhibeant. Exponit ergo cauſam quare non indigeat, inquiens: *Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris.* Epiſtola ſignum eſt ſalutis, quia ſalutem mittentis continet:& de illius ſalute loquitur,cui mittitur, Epiſtola (inquit) noſtra vos eſtis (ô Corinthij) ſcripta in cordibus noſtris,quia de veſtra ſalute die noctuq; meditamur & cogitamus: & ipſa intentio noſtri cordis perhibet

Prou. 17.

vobis teſtimonium laudis, *quæ epiſtola ſcitur & legitur ab omnibus hominibus*, id eſt, ab omnibus hominibus ſcitur & legitur, non oculis corporeis, ſed mente intelligitur illa epiſtola, id eſt, hoc quod de veſtra ſalute ſemper cogitamus. *Manifeſtati quoniam epiſtola eſtis Chriſti*, Ex ſuperioribus pendent, Vos qui eſtis epiſtola noſtra ſcripta in cordibus noſtris, vos eſtis manifeſtati aliis, quòd noſtra prædicatione ad fidem veniſtis, quoniam epiſtola eſtis Chriſti. *Miniſtrata à nobis, & ſcripta, non attramento, ſed ſpiritu dei viui.* Illud quod attramento ſcribitur, obliterari ſiue deleri poteſt: fides autem quæ à ſpiritusancto ſcribitur, quæ ſemper viuit, æterna eſt: quia ſicut ille ſpiritus æternus eſt, ita illa fides, æterna eſt. Manifeſtati eſtis (inquit) quòd noſtra prædicatione credidiſtis, quoniam epiſtola eſtis Chriſti, id eſt fidē illius habetis, à quo dicimini Chriſtiani: quæ fides à nobis eſt miniſtrata, quia fides ex auditu eſt, & à
Roma.6. ſpiritu ſancto eſt ſcripta in cordibus veſtris: quia alij datur fides in eodem ſpiritu. *Non* eſt ſcripta illa fides *in tabulis lapideis*, ſicut lex Moyſi, *ſed in tabulis cordis carnalibus*. Præuidens omnipotens deus duritiam cordis Iudæorum, eandē legem quam eis dabat, in lapide ſcripſit: vt per lapidē duritia cordis illorū deſignaretur. Per tabulas ergo lapideas debemus intelligere dura corda hominum & inſenſibilia: in quibus non ſcribitur fides Chriſti, quia nulla prædicatione, nullis terrorib⁹ emolliri poſſunt. Per hoc verò quod dicit, Sed in tabulis cordis carnalibus, debemus intelligere cor molle & ſenſibile, quod ſentit & flectitur ad mollitiā: & intelligit quod dicitur: recipit & continet, in quibus ſcribitur epiſtola Chriſti. i. fides à ſpiritusancto. *Fiduciā autē talē habemus per Chriſtū ad deū.* In hac lectione vult Apoſtolus differentiā & diſtantiā facere inter Moyſen legiſlatorem, & Chriſtum datorem euāgelij. Inter legem & euāgeliū, inter doctores legis & euāgelij: & oſtēdit quia quāta diſtātia eſt inter Moyſen & Chriſtum, tanta diſtātia eſt inter legem & euangelium, & inter doctores legis, & euāgelij: demōſtrat quoq; quia nihil ſumus, niſi domini miſericordia & gratia regamur. Fiduciam (inquit), id eſt audaciam & fidem talem habemus per Chriſtum dominū noſtrum, cuius paſsione redēpti & reconciliati ſumus ad deū, id eſt apud deum patrē, qualem ego dicturus & ſcripturus

ſum

ſum in ſequentibus. *Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt.* Hic deſtruit omnem confidentiam liberi arbitrij: per quod multi putant ſe poſſe bonum aliquod agere ſine gratia dei: & idcirco iſta omnia ait, vt oſtendat nihil boni ſua virtute & prudentia cogitare aut facere, dicit ergo. Non habemus talem fiduciam vel audaciam, ꝙ ſimus ſufficientes. i. ꝙ poſſimus cogitare à nobis aliquid boni de veſtra ſalute vel noſtra, quaſi ex nobis aliquid boni vobis futurum ſit ſine gratia dei: ſed ſufficientia & abundantia noſtra ex deo eſt, qui dat velle & poſſe. i. non ſolum nõ valemus bonum aliquod perficere ſine dei miſericordia & gratia præcedẽte & ſubſequente: ſed nec cogitare. Dei enim gratia nos præuenit vt velimus, & ipſa nos ſubſequitur vt poſsimus. Vnde exorabat Pſalmiſta, dicens: Miſericordia eius præueniet me, & Miſericordia tua ſubſequetur me Si enim non valemus cogitare, quomodo poterimus perficere? *Qui*, ſubaudis deus, *fecit nos idoneos*, id eſt, aptos & congruos *miniſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu*, id eſt, non fecit nos miniſtros in litera legis, vt prædicaremus circũciſionem carnaliter obſeruandam, aut ſabbati otium, aut neomeniarum vel ſacrificiorum ritum celebrandum, ſed in ſpiritali intelligentia euangelij, quod ſpiritaliter intelligendum eſt: & cuius obſeruatio ſpiritumſanctum tribuit tempore baptiſmatis. Quòd autem dicit idoneos miniſtros ſe aliósque apoſtolos fuiſſe, ita accipe: Idoneus miniſter eſt ꝓprie cõgruus, & vtilis, atq; illi rei aptus, de qua ſermo agitur. *Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat.* Duobus modis eſt intelligendũ. Litera legis Moſaicæ occidit hominẽ corporaliter, iubendo & non iuuando. Dũ enim dicit lex, nõ occides, non adulteriũ facies: qui occiderit, vel qui adulteriũ, aut tale aliquid perpetrarit, reus erit iudicio. i. occidetur, igne cremabitur, lapidibus obruetur, in patibulo ſuſpendetur: & nõ iuuat quo impleatur, proculdubio ipſa occidit hominem, quæ iudiciũ dat vt occidatur, licet ipſa non ſit cauſa mortis eius. Spiritus autem viuificat, id eſt, euangelium, quod ſpiritaliter intelligitur, & quod ſpiritum ſanctum præſtat, non ſolum nõ occidit hominem in præſenti. ſed inſuper viuificat, id eſt, vitam æternã præſtat. Nuſquã enim euangelium iubet occidi hominem: ſed prouocat poſt culpã ad pœnitẽtiam, pro-

Mat.3. mittens vitam æternam: Pœnitétiam (inquit) agite, appropinquabit regnum cœlorum. Aliter: Ante domini aduentũ erant quædam opera legis, quæ à leuioribus peccatis mũdabant ſuos obſeruatores, verbi gratia: Sicut circuncíſio, quæ originale peccatum tollebat, quamuis aditum patriæ cœleſtis nõ reſeraret: & ſicut erant multa alia, pro quibus offerebantur holocauſta, & de quibus dicebatur: Si quis hoc vel illud fecerit, offeret arietem, aut aliquid tale, & mũdabitur. Poſt domini autem aduẽtum (in quo cõpleta ſunt in veritate omnia illa figuratiua & vmbratica) quicunque voluerit eandẽ legẽ carnaliter obſeruare, morietur in anima: quia anima quæ peccauerit, morietur. Vnde & idem Apoſtolus in epiſt. ad Epheſios, ait: Vere dico vobis, quia ſi circuncidamini, Chriſtus nihil vobis proderit. & ſcimus quia quibus Chriſtus non prodeſt, mortui ſunt in anima. Qui verò ſpiritaliter voluerit eandẽ legẽ ſeruare, circuncidendo ſe ſpiritaliter in baptiſmate, vbi eſt vera expoliatio vitiõrum, obſeruando ſabbatum, id eſt, quieſcendo à prauo opere & omnipotenti deo ſpiritales hoſtias offerẽdo, ſeipſum quoq; mortificando cũ vitiis & concupiſcẽtiis: ille viuit, & viuet in æterna vita. Inde dicit apoſt. Litera occidit in anima modo. i. literalis itelligẽtia legis: ſpiritus autẽ viuificat, id eſt, ſpiritalis intelligẽtia vitã æternam præſtat. *Quod eſt miniſtratio mortis*, id eſt ſi lex quæ miniſtrat erat mortis, ſicut modo diximus, *deformata* vel ſcripta *literis in lapidibus, fuit*, ſubaudis Moyſi *in gloria* ex claritate vultus, *ita vt non poſſent intendere filij Iſrael in faciem eius, propter gloriam vultus eius, quæ* gloria vel claritas, *euacuatur, quomodo non magis miniſtratio ſpiritus*, id eſt, doctrina & prædicàtio ſpiritalis euangelij *erit in gloria?* ſuis miniſtratoribus & obſeruatoribus. Iſto in loco vult oſtendere, quæ diſtantia ſit inter legẽ & euangeliũ, & Moyſen & doctores euangelij, ſicut iam ſupra diximus. Legimus in Exodo, ꝙ Moyſe deſcendẽte de monte, facies eius erat cornuta ex cõſortio ſermonis dei. i. radios quoſdam emittebat ſplendoris, ſicut ſol, in tantum vt non poſſent intendere filij Iſrael in faciem eius: ſed quando egrediebatur ad populũ, ponebat velamen ſuper faciẽ ſuam. Sed quærit forte aliquis: Quare illis gloriam & claritatem mortalis hominis non poterant intẽdere? Cui reſpondẽdum eſt, quia Moyſes ſanctus & iuſtus erat, ideóque

Marginal notes: *Leuit.12.* (beside "bant ſuos obſeruatores"); *Gal.5.* (beside "bitur. Poſt domini"); *Exod.34.* (beside "iam ſupra diximus")

que coruſcabat, ſuúmq; ſplendorem ipſe poterat ferre: illi autem qui peccatores erant & increduli, nō fuerūt digni contemplari ſplendorē eius: ſenſus igitur iſte eſt: Si Moyſes tantam claritatem habuit in vultu, quando legē dedit populo, quæ miniſtra erat mortis, quia mortē minabatur: quanto maiorē gloriam habebunt miniſtri euangelij, qui virtutē & iuſtitiam miniſtrant, quæ vitā æternā præſtant? multo maiorem gloriam & claritatem habebūt: quia eandem claritatem habebunt, quā oſtendit dominus in monte tribus diſcipulis, quando viſi ſunt cū eo Moyſes & Elias in maieſtate & claritate. Videbunt enim oculis corporeis gloriam claritatéq; clarificatæ humanitatis filij dei, vt B. Leo dicit. Ipſique eandē gloriā habebūt, gloriā verò diuinitatis & totius trinitatis mente cōtemplabuntur ſolūmodo: quia deus ſpiritus eſt, id eſt, ſpiritu debet videri. Dicit enim beatus Leo in expoſitione illius euangelij, illam claritatem & gloriam non fuiſſe diuinitatis filij dei gloriā, ſed humanitatis. Alioqui quomodo eſſet verum quod dixit ad Moyſen, Non videbit me homo, & viuet: quando ille dixit: Oſtē de mihi teipſum, id eſt, inuiſibilitatem tuam? Altiori igitur intellectu Moyſes, qui ponebat velamen ſuper faciem ſuā, ne intenderent in eum filij Iſrael, ſignificat ipſam legem: ſicut in euangelio dominus teſtatur dixiſſe Abraham ad diuitem: Habent Moyſen, id eſt, legem. Velamē illud ſignificat intelligentiam literalem, & hiſtoricum ſenſum, quo obumbratur ipſa lex, infidelitas quoque & ignorantia cordis Iudæorum. Velamen ergo quod ponebat ſuper faciem ſuam Moyſes, non ſinebat illos cernere gloriam vultus eius, quia infidelitas, ignorantia, & peccatum eorum, literalis quoque intelligentia, & hiſtoricus ſenſus, non permittebat illos penetrare & intelligere gloriā ſpiritalis intelligentiæ, quæ latebat in lege. Quòd verò dicit gloriā & claritatem Moyſi euacuatam, dicit quantum ad literam pertinet: quia Moyſe mortuo, facies eius quæ ante ſplēdoris radios emittebat in pallorem verſa eſt. Altiori autē ſenſu & ſublimiori ſecundum Auguſtinum, gloria legis quæ videbatur eſſe in feſtiuitatibus & operibus euacuata eſt, adueniente Chriſto, quem illa ſignificabat: vel etiam pars ſpiritalis intelligentiæ, quæ à quibuſdam intelligebatur, ſicut à Moyſe, Ioſue, Samuel, Dauid, cæteriſque talibus aduenien-

Luca.3.

Exod.12.

te Chriſto,in quo completa eſt,& à quo manifeſtata eſt Apoſtolis ex toto.Statim vt venit plenitudo, euacuatum eſt illud quod ex parte erat,non vt ceſſaret penitus,& periret ipſa intelligentia ſpiritalis,ſed vt in melius proficeret, atque augmentum caperet:verbi gratia. Sicut euacuatur infantia & pueritia, adueniente adoleſcentia, & adueniente iuuentute euacuatur adoleſcentia, dum in melius proficit.In euangelio autem non fit ita, quia euangelium ſpiritaliter intelligitur ex toto,nec euacuatur, quia æternum eſt.Si ergo illi qui legem operibus implerunt,ex parte ſpiritaliter intellexerunt,quæ euacuata eſt,tantam gloriã habuerunt in præſenti ſeculo, vt terrã repromiſsionis acciperent, victorésque poſtmodum ſuorum hoſtium exiſterent, quanto ampliorẽ obtinebũt iſti,qui ſpiritaliter legẽ & euangelium intelligunt, obſeruant, prædicant, & docent,ꝙ nunquam euacuatur? *Nam ſi miniſtratio damnationis gloria eſt:multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria.* Repetitio eſt ſuperiorũ,mutato ſermone. Nam ſi miniſtratio damnationis,gloria eſt,id eſt ſi lex quæ miniſtra erat dãnationis & mortis,tantã gloriã præſtitit Moyſi ſuo miniſtratori,& cæteris ſuis obſeruatoribus: multo magis abundat miniſteriũ iuſtitiæ.i.euãgeliũ,quod iuſtificat homines,abũdat in gloria æterna.Euangeliũ ergo miniſterium iuſtitiæ eſt, quia per illud miniſtratur nobis iuſtitia, ſalus, & vita

Matt. 28. æterna tẽpore baptiſmatis, ſicut dominus dicit Apoſtolis, Ite,docete omnes gentes.i.miniſtrate illis euangeliũ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit,ſaluus erit ſalute æterna: quia mundabitur ab omnibus peccatis,& efficietur iuſtus. Gloria deniq; euãgelij, quæ datur miniſtratoribus eius & obſeruatoribus,maior eſt gloria legis,quę ſplenduit in facie Moyſi:quia illa fuit temporalis,& à quocunque ferri potuit,& videri:iſta autẽ æterna erit,nec potuit ferri ab Apoſtolis,quando à domino oſtẽſa eſt in mõte,quia ſtatim lapſi ſunt in terram velut mortui. Quapropter laborandum eſt omnibus,vt obſeruatores ſimus euãgelij: quatenus ad illã gloriam digni ſimus pertingere, quam promittit. *Nam nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.* in hac parte dicit in Moyſe,vel quòd in hac par

Exod. 3. te libri Exodi de ſplendore vultus illius.Excellentem gloriam appellat, qua dominus glorificatus eſt in monte, ex

qua

qua glorificandi ſunt omnes electi, & eſt ſenſus. Illud quod ſplenduit in facie Moyſi, non eſt glorificatũ.i. non fuit gloria vera, quia euacuari potuit per mortẽ illius: nec fuit glorioſum cõparatione iſtius gloriæ, quę ęternaliter manebit, & multo amplior erit. In hoc enim quod nulli profuit gloria vultus eius, quaſi non fuit gloria, quia non habuit fructum gloriæ. Aliter, quod dicit in hac parte, quaſi in iſtam partem .i. quod claruit & ſplenduit in Moyſe, nõ eſt glorificatum in hac parte.i. quantũ ad iſtam partẽ gloriæ euãgelij pertinet, non eſt glorioſum propter iſtam gloriam maiorem. *Si enim quod euacuatur, per gloriam eſt, multo magis quod manet in æternum, in gloria eſt*, id eſt ſi lex quæ euacuari potuit, in gloria fuit Moyſi ſuiſque obſeruatoribus, multo magis euangelium, quod manet in æternum, in gloria eſt ſuis miniſtratoribus & cultoribus. Quantum enim inter imaginem diſtat & veritatem, tantum diſtat inter gloriam vultus Moyſi & gloriam Chriſti, cui ſimiles erunt omnes electi in gloria. *Habentes igitur talem ſpem* videndi & percipiendi gloriam, non talem qualis fuit in vultu Moyſi, ſed eam quam viderunt tres Apoſtoli in monte reuelante ſe domino. *Ioan.3.* *multa fiducia vtimur* in prædicatione, ſecuri de præmio. *Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderet in eum.* ſic ponet Chriſtus in euangelio legis velamen, *quod* velamẽ legis *euacuatur*.i. non ponit Chriſtus velamen intelligentiæ literalis in euangelio, & obſcuritatem: vt non poſsint fideles gloriam ſpiritalis intelligentiæ penetrare, ſicut Moyſes ponebat, ne in gloriã vultus eius intenderẽt. *Exod.3.* quod velamen ſignificat obſcuritatem & obũbrationẽ legis: quod euacuatur, quãdo à Chriſto reuelatur, & ſpiritaliter eadẽ lex intelligitur: vel nõ ita occultabit Chriſtus gloriã ſuã electis, ſicut Moyſes occultabat faciẽ ſuã, ponẽdo velamẽ ſuper faciẽ ſuã, quod velamẽ euacuatur, pro eo quod euacuatũ eſt, quãdo Moyſes mortuus eſt. *ſed obtuſi ſunt ſenſus eorũ*.i. licet velamẽ quod ſignificat obſcuritatẽ legis, euacuatũ ſit à Chriſto, & in euãgelio nõ ſit velamen: tamẽ non ideo penetrant Iudæi gloriã ſpiritalis intelligẽtiæ, quæ in lege latet: quia obtuſi & reuerberati ſunt ſenſus illorum infidelitatis perfidia & ignorãtia, quia nolunt in Chriſtũ credere: ſed ſemper literã ſequi volunt. *vſque in hodiernum enim diẽ idipſum velamen* .i. ipſa ob-

ſcuritas & ignorantia *in lectione veteris teſtamenti manet*, ſub audis apud Iudæos incredulos, *non reuelatum.* ſubaudis ab illis, quia infidelitas & peccata reuerberant ſenſum eorum, nec valent per ſe penetrare illam, *quoniam in Chriſto euacuatur*, id eſt, per fidem Chriſti auferetur velamen ignorantiæ, non per eorum ſcientiam: nec reuelabitur illis niſi credant, *ſed vſque in hodiernum diem cum legitur* à Iudæis incredulis *Moyſes*, id eſt, lex quæ per Moyſen data eſt, *velamen eſt poſitum ſuper cor eorum*, id eſt ignorantia & cæcitas intelligentiæ eſt in cordibus Iudæorum, ne valeāt penetrare ſpiritalem intelligentiam legis, quæ obſcura illis & occulta erat, quoúſque in Chriſtum credendo denudetur eis à Chriſto. *Cum autem conuerſus fuerit ad deum*, ſub audis ille populus, vt credat in Chriſtum: *auferetur velamen*, id eſt, obſcuritas de lege per Chriſtum, & per gratiam ſancti ſpiritus, qui tempore baptiſmatis incipit noſter, habitator eſſe. *Dominus autem ſpiritus eſt. vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas*, Nemo qui fidem ſanctæ Trinitatis habet, dubitat ſpiritum ſanctum deum eſſe, quia tertia perſona eſt trinitatis: & tamen non ſunt tres domini, ſed vnus dominus: & ſcitur ab omnibus fidelibus, ſpiritu ſancto dictāte, legem & euangelium eſſe conſcriptum: ideóque ſpiritus ſanctus dominus eſt legis & euangelij, nec eſt illi aliquid occultum in lege & euangelio. Ipſo quoque ſpiritu ſancto cooperante per fidem dominicæ paſſionis liberamur in anima ab omnibus peccatis, de qua libertate dicit dominus

Ioan. 8. in euang. Si vos filius liberauit, vere liberi eritis, Per ipſum etiam datur fidelibus, facultas intelligendi diuinas ſcripturas. Spiritus ergo ſanctus dominus eſt ſcripturæ legis & euangelij: ideóque nihil latet eum ex his quæ ibi continētur, neque velamen alicuius obſcuritatis & dubietatis opponitur ei: ſed magis ipſe reuelat quæ ibi latent, ſicut ſequētia manifeſtant. *vbi autem ſpiritus domini eſt, ibi libertas* eſt animæ, & facultas intelligendi vetus teſtamentum & nouum, id eſt, quemcunque repleret ſpiritus ſanctus per fidē domini noſtri Ieſu Chriſti, ille habet libertatem animæ, & facultatem diſcutere obſcuritates legis, & gratiam euangelij penetrare. *Nos verò omnes*, ſubaudis Apoſtoli & Iudæi credentes, omnéſque qui libertatem animæ & facultatem diuinæ legis conſecuti ſumus, *reuelata facie* cordis, id eſt,

id eſt, manifeſto intellectu mentis per fidem Chriſti & intelligentiam ſcripturarum, *gloriam domini,* quam oſtẽdit tribus diſcipulis,& quam percepturi ſunt omnes electi,ſumus nos *ſpeculantes,* id eſt,contemplantes in ſpeculo mentis per fidem & ſpem cernentes.Inter ſpeculam & ſpeculum hoc intereſt, quia ſpecula eſt turris in ciuitatibus,& locus,vnde ſpeculatur à longe, ex qua parte ſuperueniant hoſtes:Speculum verò eſt,vbi contemplari ſolent homines imagines vultúſque ſuos & aliorum, de quo hic dicitur,Speculum ergo noſtrum,mens noſtra eſt: quia ſicut in ſpeculo contemplatur imago & vmbra, ita nos in præſenti mente videmus & contemplamur illam gloriam, quam percepturi ſumus in re. *in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem.* in Græco habetur,vt beatus Auguſtinus dicit,à forma in formam tranſducimur. Homo(ſicut in Geneſi habetur)ad imaginem dei factus eſt,ſanctus,iuſtus, immortalis, & incorruptibilis: quam imaginem & formam peccando amiſit, & cecidit in formam mortalitatis,corruptionis, & iniuſtitiæ.Ab iſta ergo imagine iuſtitiæ & forma transformamur & tranſducimur iam in ſpe & fide in eandem ipſam imaginem & formam quam perdidimus,à forma videlicet creationis ad formam iuſtificationis,à forma mortalitatis & corruptionis, ad formam immortalitatis,à forma filiationis,qua filij dei modo ſumus in ſpe,ad formam contemplationis & viſionis:à forma obſcura ad formam lucidam,de qua Ioannes ait:Filij dei ſumus in ſpe,& nondum apparuit quod erim⁹ in re.Ab iſta obſcura forma tranſducemur ad lucidam,quãdo ſimiles deo erimus,quoniam videbimus eum ſicuti eſt. A claritate quoque ſpei transformamur ad claritatem ſpeciei,& à claritate fidei ad claritatem rei:vt quod modo tenemus in ſpe,& credimus nos adepturos,quandoque poſſideamus in re.Et bene cum dixiſſet,transformamur à claritate ſpei in claritatem ſpeciei & rei: *tanquam à domini ſpiritu,* vt oſtenderet talem gloriam dari,quæ ſublimitati congruat dantis.Moyſi enim gloria & claritas, nec tanta fuit,quãta Chriſti in mõte,nec perennis:Tantũ enim de⁹ conceſſit fidelibus ſuis,vt ſpiritumſanctum det eis pignus illius gloriæ,quam promiſit.Sicut enim qui pignus vel arram accipit,ſecurus eſt de pretio quod remanet ex pro-

Gen.1.

1.Ioan.3.

Exod.34

Mat.17.

miſſo, ita fideles qui tempore baptiſmatis ſpiritum ſanctum pro dignore & arra accipiunt, ſecuri ſunt de promiſſionibus patriæ cœleſtis, quia ab illo transformantur in ſpe ad illam gloriam.

CAPVT IIII.

I*Deo habentes hanc adminiſtrationem* ſub audis ſpei, id eſt, habentes fidutiam & ſpem transformandi, quæ ſpes & fiducia à ſpirituſancto nobis miniſtratur. *iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus*, non ſecundum meritũ noſtrũ, *non deficimus* inter aduerſa huius ſeculi, ſed multa fiducia vtimur in prædicatione, fortiter tolerãtes omnia incõmoda, ſecuri de premio & gloria: *ſed abdicamus occulta dedecoris*, id eſt, reſpuimus & abiicimus omnia turpia à corde, ore, & opere noſtro, quæ maxime in occulto ſolent fieri. *non ambulantes in aſtutia*, in calliditate huius ſeculi, Aſtutia dicitur ab haſta, id eſt, acumine, eo quod nimium ſit acuta ad decipiendos homines. *neque adulterantes verbum dei*, ſicut pſeudoapo. multis modis. *ſed in manifeſtatione veritatis*, ſubaudis prædicamus verbum dei, non fucato ſermone, neque philoſophicô, ſed ſimplici, vt ſimplices quique poſſint illud intelligere. *commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum*, id eſt laudabiles nos facientes ad omnes homines, ſancte viuendo, bene prædicando. *coram deo*, id eſt, in præſentia dei, cui placet quod agimus: vel coram deo quia ſicut ab illo nobis datur, ita prædicamus in præſentia illius, quem cognoſcimus nobis adeſſe præſentem. Poterat aliquis dicere, quomodo predicatis in manifeſtatione, cum omnes non intelligant quæ dicitis, neque credãt Ad hæc ſubiunxit Apoſt. *Quòd ſi opertum eſt euangelium noſtrum*, id eſt, ſi clauſum eſt & obſcurum, vt non intelligant: *in bis qui pereunt, eſt opertum.* quaſi dicat: His qui pereunt in infidelitate, illis eſt opertum: quia non inſpiratur eis à ſpiritu ſancto, neque volunt credere: volentibus autem credere, manifeſtum eſt. Audiebant ſiquidem omnes prædicationem Apoſtolorum: ſed illis qui volebant credere, manifeſtabatur: illis verò qui in infidelitate permanebant, occultabatur. *In quibus deus huius ſeculi excæcauit mentes*

tes

tes infidelium. Quidam hæreticorum, vt Marcion . aliique pſeudoapoſtoli, hunc verſum male diſtinguentes, deum huius ſeculi dicebant eſſe appellatum in hoc loco, diabolum: de quo dicitur, Omnes dii gentium dæmonia. licet enim dii appellantur, non ſunt dii. Ita ergo eſt diſtinguẽdus, vt primum dicatur, In quibus, id eſt, in illis qui pereũt, deus verus. & deinde infert. Excæcauit mentes infideliũ huius ſeculi, cum non illuminauit, ſicut indurauit cor Pharaonis, cum non emolliuit. *vt non fulgeat illuminatio euangelij* in illis, id eſt, fides & doctrina euangelij & gloria Chriſti. Quod euangelium gloria Chriſti eſt, quia ibi narrantur natiuitas eius diuina & humana, virtus miraculorum, paſſio, reſurrectio, aſcẽſio ad cælos, aduentus ad iudicium. *qui* Chriſtus *imago eſt dei* patris, id eſt, ſimilis ei in omnibus ſecundum diuinitatem. *Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum,* id eſt, non quærimus noſtram laudem, non lucra temporalia: ſed gloriam & honorem Chriſti predicamus & quærimus, & vt ab illo remuneremur. Ille enim ſeipſum predicat, qui culto ſermone loquitur: & veritatem euangelij quærit fucare, vt predicetur ipſe ſapiens eſſe, & laudetur: & qui potius pro lucris tẽporalibus prædicationi inſiſtit, quàm pro vita æterna. *quoniam deus qui dixit,* ſubaudis in principio creaturarum, *de tenebris lucem ſplendeſcere,* dicens cum adhuc tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi: Fiat lux, & facta eſt lux. *Ipſe illuxit in cordibus noſtris* lumen fidei & doctrinæ, qui tenebræ antea eramus, *ad illuminationem ſcientiæ claritatis dei* in nobis, *in facie Chriſti Ieſu.* Ordo eſt: Deus qui dixit, Fiat lux, cum adhuc tenebræ eſſent: & facta eſt lux: illuxit cordibus noſtris lumẽ fide & doctrinæ in facie Chriſti, id eſt, in præſentia Dei, & per preſentiã Chriſti, ad illuminationem & demonſtrationem ſcientiæ diuinitatis ſuæ. Per præſentiam ergo Chriſti manifeſtata eſt cognitio dei patris, atq; totius trinitatis, ſicut ipſe Chriſtus dixit, Pater manifeſtaui nomen tuũ hominibus, quos dediſti mihi: nõ illud quo deus diceris, ſed quo pater vocaris. *Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus.* Theſaurus dicitur theca & repoſitio auri. Theſaurum autem appellat Apoſtolus iſto in loco ſacramentum cognitionis ſanctæ trinitatis, & myſterium incarnationis filij dei: quia ſicut theſau-

Pſal. 66. *Exod. 10.* *Gene. 1.* *Ioan. 17.*

rus in occulto & ſecreto ponitur loco,ita iſtud myſterium in cordibus illorum erat reconditum. Vaſa fictilia vocat corpora fragilia, quæ ex limo terræ facta ſunt, & variis paſſionibus & infirmitatibus ſubiacent,fami ſiti,nuditati, cæteriſque talibus. *vt ſublimitas ſit virtutis dei* in nobis, *& non ex nobis*, id eſt,vt altitudo virtutis dei annuncietur per nos & appareat,quia non eſt ex nobis,neque illa ſapiẽtia,neque virtus miraculorum,ſed ex deo,quæ per nos tamen miniſtratur ac ſi diceret aliis verbis: Theſaurum gratiæ ſpiritalis,quòd prædicamus,& quòd ſigna miraculorũ facimus,in corpore fragili baiulamus: & quòd etiam frequenter dum alios ſanamus ipſi infirmamur, ſubiacentes fami,ſiti,vt quod facimus, non noſtra virtute, vel noſtris meritis,ſed ſublimitas potentiæ dei eſſe intelligatur. *In omnibus* modis & locis *tribulationem* diuerſam *patimur, ſed non anguſtiamur*: id eſt,licet tribulationes & anguſtias ſuſtineamus:tamen non ita conſtringimur ſiue anguſtiamur,vt cedamus loco à prædicatione,& ceſſemus à noſtro propoſito. *Aporiamur*. conuiciamur, & improperia ſuſtinemus,vel(quod melius eſt) quaſi pauperes abiicimur. *ſed non deſtituimur*, id eſt non derelinquimur à deo, ſed poſitis in paupertate & inopia, adeſt nobis paſtor deus. Apros Græco vocabulo latine dicitur pauper,inde aporiare,proprie quaſi pauperem abiicere. *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circunferentes*, ſiue portantes,id eſt, ſemper ſumus mortificantes membra noſtra cum vitiis & concupiſcentiis, *vt & vita Ieſu* qua ipſe modo viuit immortalis, *in corporibus noſtris manifeſtetur*, poſt generalem reſurrectionem.iter, Chriſtus ſicut paſcitur & veſcitur in

Mat.2. ſuis,ſicut dicet electis:Quandiu his minimis meis feciſtis, mihi feciſtis:ita occiditur & mortificatur atque flagellatur

Actu.7. & perſequitur in ſuis.Nónne in Stephano perſequebatur

Actu.9. & lapidabatur,quandó dixit,Saule Saule quid me perſequeris?Sic dixit etiam Petro,Venio Romam iterum crucifigi in te.Semper(inquit)mortificationem Ieſu in corpore noſtro ſumus circunferentes ſiue portantes,id eſt, ſemper mortificatur Ieſus in nobis,& occiditur:vt ſicut ipſe in nobis modo occiditur, & nos pro ipſo:ita etiam ipſe viuat in nobis, & nos viuamus in illo. Et ſicut ipſe iam non moritur, ſed ſemper viuit:ita & nos poſt reſurrectionem viuamus

uamus immortales & incorruptibiles. *Semper enim nos qui viuimus* in præſenti ſeculo fide boniſque operibus, *in mortem tradimur propter Ieſum*, id eſt pericula mortis ſuſtinemus propter nomen & fidem Chriſti quam prędicamus; *vt & vita Ieſu*, qua ipſe iam viuit, *manifeſtetur in carne noſtra mortali*, id eſt vt vita qua Chriſtus reſurrexit à mortuis,& qua modo viuit, huic noſtræ mortalitati præſtetur immortalitas & incorruptio, vt poſt reſurrectionem promiſſam non timeamus mori. *Ergo mors in nobis operatur*, ſubaudis quod ſuum eſt, quia ſemper mortificat nos per multas tribulationes & anguſtias: *vita autem*, id eſt fides qua iuſtus viuit, *in nobis* operatur quod ſuum eſt, & trahit ad vitam æternam,& eſt ſenſus: Propter vitam æternã quam nos vobis prædicamus, & fidem quam vobis miniſtramus,morimur & interficimur, quotidie pericula mortis ſuſtinendo. *Habemus autem* nos Apoſtoli cęterique credentes, *eundem ſpiritum* dei, ſubaudis quem habuerunt patres veteris teſtamenti:quia quod illi prædixerunt dę Chriſto implendum, nos credimus iam adimpletum. Similiter de ſalute gẽtium(ſicut ſcriptum eſt)credidi, propter quod locutus ſum:& nos credimus,propter quod & loquimur.

Scientes quoniam deus pater, *qui ſuſcitauit Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit* in die iudicij,id eſt per virtutem Ieſu. *& conſtituet vobiſcum* in gloria æterna: *Omnia enim*,ſubaudis aduerſa huius ſeculi *propter vos* ſuſtinemus ô gentiles: quia vobis fidem & vitam æternam prædicamus. *vt gratia abũdans per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam dei.* Gratiam abundantem appellat magnam ſapientiam diuinam,quæ gratis illis data eſt. Ordo eſt iſte. Ideo aduerſa huius ſeculi propter vos ſuſtinemus, vt magna ſapientia diuina,quæ nobis gratis data eſt,abũdet per multos credentes in gloriam & laudem dei cum gratiarum actione, videlicet vt plurimi credẽtes per noſtram doctrinam,gratias & laudes referant deo.Quidam codices habent, vt ſapientia diuina abundet per multas gratiarum actiones in laudem dei,quod non diſcrepat à ſenſu. *Propter quod*,ſubaudis vt ſapientia diuina abundet per multos credentes in laudem dei, *non deficimus* inter pericula mortis à fide.

Sed licet his qui foris eſt noſter homo corrumpatur: tamen is qui intus eſt, renouatur de die in diem. Homo exterior appella-

tur corpus,interior verò anima. Licet autem ex duab' ſubſtantiis & naturis conſtet homo,tamen non ſunt duo homines,anima & corpus , ſed vnus homo . Homo qui foris eſt,corpus videlicet,quando amplius corrumpitur tormentis & tribulationibus,eò amplius renouatur interior, id eſt purgatior exiſtit anima. *Id enim quod in præſenti eſt momẽtaneum & leue tribulationis noſtræ , ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Momentum , breuiſsimum eſt ſpatium temporis , dictum à celerrimo ſyderum motu. Senſus & ordo verborum iſte eſt: Omne tormẽtum tribulationis noſtræ, quæ in præſenti eſt , momentaneum ſiue breuiſsimum & leue ad tolerandum , operatur in nobis æternum pondus gloriæ,id eſt magnitudinem gloriæ in ſublimitate patriæ cœleſtis , ſupra modum & ſupra omnem menſuram:quia non poteſt comprehendi quantitas illius gloriæ,neque menſurari tempore:quia ſine fine & ſine termino erit æternaliter permanens, *non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur,* id eſt, non conſiderentibus nobis & attendentibus honores, diuitias, & lucra temporalia,quæ videntur , & nobis promittuntur ab amatoribus huius ſeculi,ſed gaudia patriæ cœleſtis,quę non videntur oculis corporeis,illa conſideramus . Poterat aliquis dicere,Quare non conſideratis iſta temporalia? Ad hæc Apoſtolus ſubdit: *Quæ enim videntur , temporalia ſunt* & tranſitoria: *quæ autem non videntur ,* niſi per fidem, *æterna ſunt.* ideóque illa poſtponimus , & iſta amplectimur,quæ manſura ſunt.

CAPVT V.

Scimus enim quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur .i. ſi corpus noſtrum terrenũ,mortale , & corruptibile, ĩ quo anima noſtra habitat, diſſoluatur per egritudinem, per tribulationes maximas,& per mortẽ redigatur in puluerem, *quòd ædificationem habeamus ex deo,* ſiue à deo, *domũ non manufactã,ſed æternã in cœlis.* Quòd dicit ædificationẽ, hoc appellat domũ non manufactã , corpus videlicet immortale, quod nõ fiet manu,id eſt,cõplexione maris & fœminæ, ſicuti iſtud ; ſed in virtute omnipotentis dei reparabitur, vt

ſit

ſit immortale & æternũ, & ſit in cœlo ſemper, & eſt ordo atque ſenſus: Si mortale hoc corpus, vbi modo habitat anima, diſſolutum fuerit per mortẽ, ſcimus & certi ſumus, ꝙ à deo habebimus in cœlis æternã ædificationem, & domum non manufactã. corpus videlicet immortale, virtute dei reparatũ. *Nam & in hoc* ſubaudis corpore mortali poſiti, *ingemiſcimus*, id eſt, cũ gemitu poſtulamus abſolui ab hoc corpore mortali, *cupientes ſuperindui habitationem noſtram quæ de cœlo eſt*. id eſt, immortale corpus cupientes recipere. Quòd ideo de cœlo dicitur eſſe, quia cœleſte erit & in cœlis habitabit, ſuperindui autem, id eſt ſuper animam, ſicut modo iſto mortali eſt anima veſtita, *ſi tamẽ veſtiti*, ſubaudis à Chriſto, *& non nudi inueniamur* ab illo, & eſt ſenſus. Tunc recipiemus corpus immortale ad gloriam, & tunc erit cœleſte, ſi in die mortis noſtræ vel in die iudicij fuerimus veſtiti Chriſto, vt ipſe ſit nobiſcum: & non fuerimus inuenti nudi ab illo, & ab eius protectione alieni. Omnes enim electi Chriſto ſunt veſtiti, quia ipſe eſt eorũ protectio, ſicut Apoſtolus dicit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. i. Chriſtũ habetis protectorẽ. *Nam & qui ſumus in tabernaculo iſto*. i. in corpore mortali, quaſi viatores in papilionibus, *ingemiſcimus*, id eſt, dolemus *grauati* fame, ſiti, nuditate, aliiſque periculis, *eo quod nolumus expoliari* ab hoc corpore mortali, ſed *volumus* ſuperueſtiri immortalitate, non interueniente morte, *vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita*. i. vt illud quod mortale eſt in nobis & corruptibile, deglutiatur ab immortalitate & vita mãſura, ſicut cõſumitur paruiſsima gutta aquæ, proiecta in maximum auidi ignis incendium, ac ſi diceret: Ideo ingemiſcimus in hoc corpore mortali, quod grauatur variis anguſtiis: quia ſi poſſet fieri, nollemus mori: ſed vellemus vt ipſa mors in nobis deficeret, & reciperemus in præſenti ſeculo immortalitatem, vt nunquam moreremur. ſed nullo modo fiet illud in præſenti ſeculo. *Qui autem efficit nos in hoc ipſum*, id eſt qui perficiet nos immortales in alia vita, *deus* eſt omnipotens, *qui dedit nobis* in ſe credentibus, *pignus ſpiritusſancti*, id eſt vadium dedit nobis tempore baptiſmatis, gratiam ſpiritusſancti, vt ſecuri ſimus de promiſſa gloria hæreditatis. Si enim tantum eſt pignus, quãta erit hæreditas & completio promiſsionis? *Audentes igitur ſemper*, id eſt audaciam habe-

Pſal. 3.

mus,& auſi ſumus dicere nos pignus ſpiritusſancti. *& ſcientes, quoniam dum ſumus in hoc corpore* mortali, *peregrinamur à domino*, id eſt longe ſumus à domino. Cum
Actu.17. idem Apoſtolus dicat alibi, confirmans ſententiam cuiuſdam gentilis, quoniam in ipſo, id eſt in deo, viuimus, mouemur, & ſumus: & cum deus vbique ſit, & etiam omnis locus in ipſo ſit, vnde & vbique præſens eſt, quare dicit modo nos longe eſſe à domino? Nimirum ideo talia dicit, quia proprius locus omnipotentis dei cœlum dicitur: ibique ſemper videtur ab angelis ſanctis & hominibus iuſtis: & quia hic poſiti, (vbi non videtur ipſe, neque gloria æternæ beatitudinis) longe ab illo dicimur eſſe, & peregrinari ab illa gloria. *Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem*, id eſt, per fidem & ſpem tendimus ad patriam cœleſtem, & non per ſpeciem neque per rem, quia nondum videmus quod erimus. *Audemus autem*, ſubaudis dicere, *& bonam voluntatem habemus, magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Deum*, in anima ſubaudis, quàm præſentes eſſe in corpore, & abſentes eſſe in anima à deo, id eſt, magis deſideramus iam eſſe in præſenti à deo alieni à corpore iſto mortali, quàm eſſe in hoc corpore mortali, vbi nunc longe ſumus à dei contemplatione. *& ideo* quia hanc voluntatem habemus, *contendimus* & laboramus *placere illi, ſiue abſentes* ſimus, manentes in corpore mortali, *ſiue præſentes* in anima: quia qui hic poſitus placeret deo, illic non diſplicet ei. *Omnes enim nos manifeſtari* & præſentari *oportet ante tribunal Chriſti*. Tribunal ſedes excelſa eſt iudicũ & præſidum, qui dantes iudicia populis, in excelſo loco reſident, vt poſsint videre reos & innocentes, & vt ipſi etiam videri poſsint ab omnibus. Pro magnitudine ergo poteſtatis & iudicis, magnitudo tribunalis & iudicij æſtimanda eſt: quia illi poteſtas ęterna ita apparebit excelſa ſuper cœlũ & terram, vt ab omnibus poſsit videri, bonis ſcilicet ac reprobis, vt videant in quẽ pupugerunt. *vt referat*. i. reportet ſiue recipiat *vnuſquiſque propria corporis*, ſubaudis merita, *prout geſſit, ſiue bonum ſiue malũ*. Cũ multa & maxima peccata gerantur ſolo animo, ſicut odium, inuidia, ſuperbia, & illud
Pſal.13. quod dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt deus, quare dicit de his ſolũmodo hominem iudicandum, quæ corpore operatus eſt, videlicet de homicidio, adulterio, & cæteris talibus?

talibus? Quod ergo dicit, vt recipiat propria merita corporis, ſic eſt intelligendum, vt recipiat propria merita, quæ geſsit eo tépore quo in corpore fuit: vt per corpus intelligatur corporis tempus. Ex hoc quoque loco propoſuit beato Auguſtino quæſtionem Paulinus Nolanus epiſcopus, quid prodeſſent homini mortuo orationes & eleemoſynę, quæ poſt morté illius à parentibus & amicis pro remedio animæ implentur, ſi homo tantummodo propria merita eſt recepturus, quæ eo tépore geſsit, quo in corpore fuit? Cui reſpondit beatus Auguſtinus, nullo modo prodeſſe ea quæ poſt morté fiunt à parentibus, illi qui iá mortuus eſt, niſi in hac vita poſitus, bona intétióe & volũtate atq; inchoatione hoc promeruerit, vt illa accepta ſint deo, quæ poſt eius exitũ celebrãtur à parétibus. Huic etiã ſententiæ cócordãs beatus Gregorius, dicit: Sciendũ quia ſalté de minimis nihil quiſque purgationis poſt morté obtinebit, niſi in hac vita poſitus hoc promereatur, vt illic veniam poſsit aſſequi. Triaauté ſunt quæ proſunt poſt mortem, vt beatus Auguſtinus dicit in libro Enchiridion, ieiunia videlicet, eleemoſynæ, & orationes. quæ autem pro valde bonis agũtur, gratiarũ actiones ſunt: pro nõ valde bonis, & pro nõ valde malis, qui in purgatione aliqua ſunt poſiti, propitiationes ſunt & purgationes: pro valde malis & æternaliter dãnatis etſi nulla ſunt adiumenta mortuorũ, qualeſcũque viuorũ cóſolationes ſunt. Quibus auté iſta proſunt, aut ad hoc proſunt, vt fiat illis plena remiſsio, aut vt tolerabilior fiat dãnatio ipſa. Mitiſsima ſane omniũ pœna erit, qui præter peccatũ quod originale traxerunt, nullũ inſuper addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, vnuſquiſque tãto ibi tolerabilioré habebit damnationem, quãto hic minorem geſsit iniquitaté. *Scientes ergo timorem domini*, non quo ipſe timet, ſed quo timendus eſt, & quo terrebuntur omnes in die iudicij, *hominibus ſuademus* declinare à malo, & facere bonum, vt poſſint euadere dei vindictam. *Deo autem manifeſti ſumus. Spero autem in conſcientiis veſtris*, ô Corinthij, *manifeſtos nos eſſe*; id eſt ipſe conſcientiæ veſtræ teſtimonium nobis perhibẽt, quia recte credimus, ſancte viuimus, & bene prædicamus, deo autem manifeſti ſumus. Nunc reuertitur ad ea vnde & ſuperius locutus eſt, ſcilicet quòd falſi Apoſtoli diiudicabant veros, & dicebant Paulum & Barnabam ſeductores: *Pſal. 35.*

volentes eis præferre non ſolum Petrum alióſque Apoſto los,ſed etiam ſeipſos. ac ſi diceret beatus Paulus: Illis qui nobis detrahunt,incogniti ſumus,quia neſciunt quales ſumus. *Non iterum nos commendamus vobis*,id eſt,non laudamus nos iterum vobis, quaſi aliquid vtilitatis in ea laude habeamus: *ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde*, id eſt, vt habeatis vnde gloriari poſsitis ad falſos apoſtolos, habere vos bonos & veraces apoſtolos, id eſt prædicatores. In facie gloriebâtur pſeudoapoſtoli ſiue in præſentia multorum, & non in corde: quia non habentes vnde poſſent gloriari in corde,laudabant ſe eſſe apud alios quod non erant. Electi enim in corde gloriantur,& non in facie: quia cognoſcentes ſe placere deo,gaudent in animo: & tamen non requirunt laudari in præſentia, ne forte bonum quod habent,per vanam gloriam amittant. *Siue enim mente excedimus*,id eſt,ſi contra mentem noſtram agimus,aliter prędicando, atque aliter viuendo: vel ſi ſuperbe nos laudamus, *deo* ſubaudis relinquendi ſumus & reſeruandi, & non alicui veſtrum iudicandi. *ſiue ſobrij ſumus*, id eſt,ſi habemus ſanam doctrinam, vel ſi ſobrie viuimus & temperate prædicauimus vobis,ſubaudis proſumus. *Charitas enim Chriſti vrget nos*, id eſt, charitas Chriſti qua nos eum diligimus,compellit nos talia dicere, ſcilicet vt laudemus nos vobis,volentes vos reuocare ab amore pſeudoapoſtolorum ad amorem Chriſti & noſtrum, *exiſtimentes hoc*, & certum tenentes, *quoniam ſi vnus*, id eſt, Chriſtus *pro omnibus mortuus eſt,ergo omnes mortui ſunt*, qui eius aduentum præceſſerunt,& ſecuti ſunt: *& pro omnibus mortuus eſt Chriſtus*. Omne genus humanum propter peccatum originale quod traxit ex Adam, & in corpore & in anima mortuum eſt:quia dictum eſt Adæ, In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Mortuus eſt illo die quo comedit,in anima, & in corpore factus eſt mortalis, quia poſtmodum mortuus eſt. Sicut ergo nullus homo extra Adæ progeniem eſt,ita nullus extra peccatum eſt illius & mortem,præter vnum Chriſtum.Venit ergo Chriſtus, ſine peccato naſcens,ſine peccato conuerſans in mundo,innocenter mortuus eſt pro omnibus prædeſtinatis ad vitã: &(vt Proſper dicit,& Ioannes Chryſoſtomus, aliique do

ctores: licet omnes non credant, & etiam omnes credentes non ſaluentur, ille fecit quod ſuum erat, pro omnibus moriens. Verbi gratia. Sicut medicus quilibet componens potionem contra omnes infirmitates, veniat in ciuitatem quandam, & dicat omnibus: Quicũque ex hac potione biberit, ſaluus erit á quacunque infirmitate tenetur, & qui bibit: ſanatur, etſi omnes nolentes bibere non ſanantur: ille tamen omnibus illis attulit potionem: & fecit quod ad ſe pertinebat. Ideo autem mortuus eſt Chriſtus pro omnibus: *vt & qui viuunt* in fide, *iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt, & reſurrexit.* Ille viuit Chriſto, qui non quærit ſuam vtilitatem ſolummodo: ſed aliorum: & qui pro fratribus non dubitat mori: ſicut Chriſtus non quæſiuit ſua, ſed noſtra: quia pro omnibus mortuus eſt. & eſt ſenſus: Quia Chriſtus innocenter pro omnibus mortuus eſt, ego aliique apoſtoli non debemus ceſſare fratribus impédere hoc quod ab illo accepimus: & etiã ſi neceſsitas fuerit, animas pro ſalute illorum ponere. *Itaq; nos ex hoc neminẽ nouimus ſecundum carnẽ.* Perfectos Corinthiorũ alloquitur. Sed nunquid illi quando iſta loquebatur, nõ erant in carne? Erãt vtiq;. ſed ita eſt intelligẽdũ. Ex hoc. i. ex quo vocati eſtis ad fidẽ, neminẽ veſtrũ perfectorũ nouimus ſecundum ſpem carnalium & temporalium rerum viuere, ſed in ſpe cœleſtium præmiorum. *Et ſi cognouimus Chriſtum ſecundum carnem*, ſubaudis mortalem fuiſſe & corruptibilem. *Sed nunc iam non nouimus*, ſubaudi illum mortalem & corruptibilem, ſed immortalem & incorruptibilem. & eſt ſenſus: Ideo non eſtis poſiti in ſpe rerum carnalium & temporalium, quia in ſpe & fide iam eſtis immortales & incorruptibiles, ſecuri de præmio. *Si qua ergo noua creatura eſt*, id eſt, nouus populus per fidem, & per aquam regenerationis. *Vetera tranſierunt.* illis, id eſt, lex veteris teſtamenti in ſacrificiis, circuncisione, ſabbati otio, cæteríſque talibus. *Ecce facta ſunt omnia noua.* In Euangelio, circuncisio videlicet ſpiritalis, quæ fit in baptiſmate, vbi eſt vera expolitio peccatorũ. Similiter de cæteris intelligendũ. vel vetera tranſierũt, infidelitas, peccatũ, & cætera, quæ ad veterẽ hominẽ Adã pertinẽt: & facta ſunt noua, fides videlicet, iuſtitia, obediẽtia, charitas, ceterǽq; virtutes ad nouũ hominẽ. i. Chriſtũ pertinẽtes. Aliter, ſi qua noua creatura eſt. i.

nouus populus,vetera trãſierũt illis iam in ſpe, mortalitas videlicet & corruptio, & facta ſunt noua ſimiliter in ſpe immortalitas & incorruptio:vel vſus eſt præterito pro futuro,pro eo quod eſt,Vetera trãſibunt,& fient omnia noua,iuxta quòd Ioannes dicit: Erũt omnia noua *Omnia autem* ſubaudis genera innouationis *ex deo* patre nobis procedunt *qui reconciliauit nos ſibi per Chriſtum*,id eſt per paſsionem Chriſti,*& dedit nobis* apoſtolis *miniſterium reconciliationis*, Illi reconciliantur,qui antea inimici erant. Et nos inimici eramus deo patri, non per naturam quam ipſe fecit ſanctam & bonam , ſed per vitium quod nos addidimus. Ablato ergo peccato quod nos addidimus,per ſanguinem Chriſti reformata eſt natura vt fuerat creata, & reconciliati ſumus deo patri. Chriſtus ergo procurans nobis reconciliationẽ per ſuam paſsionem,rediit ad deũ patrẽ vnde venerat. Sed ne imperfectum ſiue infectum remaneret quod nobis procurauerat,miniſterium reconcilationis dedit ſuis apoſtolis:vt ipſi nobis annunciarent nos redẽptos
Ioan. 6. eſſe ſanguine Chriſti: & ſua prędicatione reconciliarent nos.Sicut enim ipſe dixit:Sicut miſit me pater,& ego mitto vos.ite,docete omnes gentes. *Quoniam deus* pater *erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi* per illum.Deus pater in filio erat,& filius in patre,ſicut idem filius ait:Ego & pater vnũ ſumus.& Ego in patre,& pater in me eſt. Aliter ergo erat in Chriſto, atque aliter fuit in prophetis & apoſtolis per quos loquebatur. In illis erat per gratiam,in Chriſto erat
Ioan.1. per vnitatem ſubſtantiæ:quia vnum ſunt:mundum recon-
Ioan.14. ciliauit ſibi per Chriſtum , id eſt omnes prædeſtinatos ad vitam æternam , *non reputans illis* , id eſt credentibus *peccata ipſorum*, poſtquam ad fidem venerunt:quia quales antea fuerant non attendit : ſed quales futuri erant. *& poſuit in nobis verbum reconciliationis*, id eſt, doctrinam euangelii. *Pro Chriſto ergo legatione fungimur* , id eſt vice Chriſti miniſterio fungimur,*tanquam deo exhortante per nos*,ſubaudis homines ad credendum. *Obſecramus pro Chriſto* , id eſt vice Chriſti , *reconciliamini deo* patri per fidem & iuſtitiam , auferentes à vobis omne peccatum,quod à deo vos ſeparat. *Eum*,id eſt Chriſtum,*qui non nouerat peccatum*,deus pater *pro nobis peccatum fecit*, id eſt hoſtiam pro peccato. Sic enim appellatur hoſtia pro peccato,maxime in ſeptuaginta

ginta interpretibus, qui ſoliti ſunt dicere: Ponet enim
manum ſuam ſuper caput peccati, id eſt ſuper caput ho-
ſtiæ pro peccato. Sed quæſtio oritur in hoc loco. Quómo-
do iudicet deus & vindicat in homine peccatum, ſi ipſe
peccatum non nouit? Quæ ita ſoluitur, quia nouit per ſa-
pientiam peccatum eſſe malum, ſed non nouit per expe-
rientiam, vt aliquando peccaret. verbi gratia, ſic dicimus:
Ioannes euãgeliſta quando ſcripſit ſuum euangelium, no-
uit mentiri, id eſt, nouit mendacium per ſapientiam, ſed
nouit per voluntatem vt vellet mentiri, neque per expe-
rientiam quando illud ſcripſit. Ideo fecit deus pater ho-
ſtiam pro peccato Chriſtum: *vt nos efficeremur iuſtitia dei in*
ipſo, id eſt, vt efficeremur iuſti per miſericordiam dei pa-
tris in ipſo, id eſt per Chriſtum, vel in ipſo, id eſt in cor-
pore Chriſti coniuncti. *Adiuuantes autem* vos noſtra præ-
dicatione & exemplo.

CAPVT VI.

H*Ortamur vos, ne in vacuum gratiam dei*
recipiatis. Exhortatio ſpecies eſt doctri
næ, dum quilibet verbo aut exemplo
conſolationẽ præſtat alicui, verbi gra
tia: videt aliquis noſtrum fratrem ſuũ
in mœrore & triſtitia poſitum propter
amiſsionem filiorum & vxoris, aut
propter damnum temporalium rerũ,
dum ei reducit ad memoriam & in exemplum, quanta &
qualia ſuſtinuit beatus Iob patienter, & quomodo poſtmo-
dum meruit propter patientiam ſuam omnia recipere in
duplum: Iſta talis conſolatio & admonitio, exhortatio eſt
dicenda. Videt etiam aliquem contriſtari & dolere propter
amiſſum lumen oculorum, dum ei reducit ad memoriam
beatum Tobiam, & conſolationẽ ei ex hoc aliquam præ-
ſtat, exhortatio eſt. Dum videt etiam alium dolore nimio
cõſtringi propter peccata ſua, & pene in deſperationẽ la-
pſum, ſi verbo aut exemplo cõſolationẽ præbet, ne deſpe-
ret de venia aut ſalute, dans ei in exemplum Mariã mere- *Lucæ.7.*
tricem, cui dominus omnia peccata dimiſit: & latronem in *Lucæ.23.*
cruce, qui ad vnã vocem meruit audire, Hodie mecum eris
in paradiſo: exhortatio bona & cõſolatio eſt. Dicamus &
aliter. Sicut poſito aliquo in certamine ſingulari cum ſuo

inimico,dum ei dicit aliquis ex circũſtantibus:Pugna fortiter,noli dubitare,noli deficere,victoria obtinebis:exhortationé ei præbet & audaciam:Sic qui poſitum in certamine bonæ operationis contra diabolum & vitia carnis,admonet ne deficiat,neq; ceſſet à cœpto opere, exhortationẽ bonã prębet.Vnde dicit apoſtolus modo alloquẽs Corinthios,& in illis oẽs fideles:Hortamur vos noſtra prædicatione noſtróq; exẽplo , omnibúſq; modis,ne in vacuum ſiue inane & inutiliter gratiam dei recipiatis,omnia bona quæ generi humano dãtur,gratia dei dicitur,quia gratis ei cõceduntur.Gratia quippe dei eſt,habere fidẽ,ſpem,charitatẽ,ſapientiã diuinam vel humanã,& bona tẽporalia.Iſtã ergo dei gratiã in vacuum recipit,qui veniens ad fidem,& remiſsionem peccatorũ in baptiſmate percipiẽs,dei præceptis inobediens exiſtit,nõ adhibendo ſtudium,vt poſsit dei præcepta ipſo adiuuante implere, quoniam fides ſine

Iac. 2. operibus mortua eſt & inanis.In vacuũ quoq; bona tẽporalia gratis à deo data percipit,qui illa hilarimẽte pauperibus pro dei amore erogare non ſtudet.Vt ergo non longius prolongemus ſermonem,dicamus vnũ ex multis,quomodo gratia dei in vacuũ recipiatur,dominus dicit in euãgelio diſcipulis:Ite,docete omnes gẽtes fidẽ ſanctæ Trinitatis,baptizantes eos,& docẽtes ſeruare omnia quæcunq;

Matt. 22. mãdaui vobis.Quicunq; ad fidẽ venit,& non ſeruat ea quę in lege & euãgelio cõtinentur,in vacuũ gratiã dei recipit. *Ait enim, Tempore accepto exaudiui te, & die ſalutis adiuui te.* Hoc Iſaias propheta protulit ex perſona dei patris loquẽtis ad filium:Tempus acceptũ deo patri,& dies ſalutis humani generis,tempus fuit paſsionis Chriſti,in quo deus pater decreuit,diſpoſuit,prędeſtinauit per paſsionem filij ſui ſaluare ac redimere genus humanum.Iſto tẽpore accepto deus pater exaudiuit filium ſuũ, quia quicquid orauit filius pro ſalute generis humani, totũ impetrauit. Legim⁹ enim in euãgelio Ioannis, quòd appropinquans paſsioni,orauit dicens:Pater,quos dediſti mihi,volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum,vt videant charitatem meam. Si quis verò de

Ioan. 17. Apoſtolis hoc tãtummodo dictum aſſerit., attendat quòd

Ibidem, ipſe aliàs dicit:Non pro his rogo tãtum:ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me.Exaudiuit quoque illum de ſua oratione,quando orauit dicens:Pater,clarifica filium

filium tuum. Et venit vox de cælo clamans: Et clarificaui, ſubaudis tẽpore baptiſmatis, & in monte corã diſcipulis: & clarificabo, tertia die à mortuis ſuſcitando. Et non ſolũ pro aliis exauditus eſt, ſed etiam pro ſuis perſecutoribus, pro quibus orauit pendẽs in cruce: Pater, dimitte illis, quia neſciunt quid faciũt. Multa enim milia poſt eius aſcẽſionẽ ex his prædicatiõe Apoſt. crediderũt. Audiuit quoq; illũ in die ſalutis generis hũani, quia tertia die deuicto mortis im perio, eũ à mortuis reuocauit. Sicut retulimus iſta ad caput omniũ electorũ, id eſt, ad Chriſtũ referamus ea & ad mem *Lucæ.23.*
bra ipſius. Tẽpus acceptũ quo exaudiri poſſumus, & dies *Actu.2.*
in qua ſalutẽ nobis æternã prouocare valemus, ab exordio dominicę prędicationis eſt, ſed maximè ab ei⁹ reſurrectio- ne vſque ad diẽ iudicij: quo tẽpore per bona opera poſſu- mus acceptabiles eſſe deo patri, & placere illi, atq; exaudi ri ab illo. De quo tẽpore etiã Apoſt. ſubdit: Ecce nũc tem- pus acceptabile. Tẽpus acceptabile *Infra.6.*
ad pœnitentiã agendã vita præſens eſt vſq; ad diẽ iudicij, quæ appellatur & dies ſalutis, in qua nobis ſalutẽ æternã poſſumus promereri: quoniam apta eſt ad operandum. De *Ioan.12.*
qua die dicit dominus: Ambulate dum lucẽ habetis. Huic diei ſuccedit nox, tenebræ, ſcilicet æternæ damnatiõis, in qua nemo poteſt operari. ſicut dicit: Venit nox, in qua ne- mo poteſt operari. Et idem Apoſt. Dum tempus habemus, operemur quod bonũ eſt. Modo enim poſſumus ad indul- gentiam proficiſci peccatores, modo valemus obtinere ve niam, quia ſecundũ quod Propheta dicit. In inferno nemo confitebitur deo ad veniam. Erit enim pœnitẽtia, ſed ſera & tarda. *Nemini dantes vllam occaſionẽ.* Offenſio propriè eſt ſcandalum, ruina, vel impeditio pedis: ſed in hoc loco pro *Ioan.9.*
occaſione maxime ponitur. Simus, inquit, nemini dantes vl *Gala.6.*
lam offenſionẽ .i. occaſionẽ peccandi aut in verbo, aut in prauæ operationis exemplo, vel neminem ſcandalizemus in aliquo ſermone vel facto. *Vt non vituperetur miniſteriũ no* *Eſaiæ.3.*
ſtrum. Ex perſona ſua loquitur Apoſt. omniumq; prædica- *pſal.6.*
torum, iungens ſe cum Corinthiis. Miniſterium prædicato rum vituperatur atq; cõtẽnitur, ſi quod prędicãt verbis agẽ dũ, deſtruũt operibus: aliud videlicet prædicantes in publi co, & aliud agentes in occulto: bona docentes in propa- tulo, turpia in conclaui operantes. *Sed in omnibus.* Subau-

dis noſtris actibus & verbis, *exhibeamus* & præparemus *nos ſicut dei miniſtros.* Dei miniſter eſt, qui deo militat & deo ſeruit verbo doctrinæ & fructu bonæ operatiõis. Quicunque enim dei miniſter vult eſſe, deo debet in omnibus miniſtrare, vt in omnibus quæ agit, cognoſcatur veri dei eſſe cultor. verbi gratia, vt doceat inſcium, paſcat eſurientem, potet ſitientem, veſtiat nudum, calefaciat algentem, colligat vagantem, viſitet infirmum, ſepeliat mortuum, & in his omnibus non quærat laudem humanam: ſed dei gratiam: non hominibus placere, ſed dei præceptis obedire.. Hæc quicunque fecerit, deo miniſtrabit, & merebitur ab illo audire cum electis: Quandiu feciſtis vni ex his minimis meis, mihi feciſti. *In multa patientia.* Patientia eſt non deficere inter aduerſa huius ſeculi: quam habuerunt ſancti martyres. Nõ in parua (inquit) neque in modica patientia, ſed in multa exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros. Patientia quoque eſt patienter ferre delinquentes, ſicut beatus Apoſtolus ſuſtinebat Corinthios: qui poſtquã ad fidem venerant, ad vitia priſtina ſunt reuerſi, quos aliquando blande, aliquãdo improbe corripuit, quouſque reuocauit eos ad fidem. *in tribulationibus,* ſubaudis ſimus in multa patientia, & exhibeamus nos ſicut dei miniſtros. In tribulationibus dicit, id eſt in fame, ſiti, nuditate, aliiſque afflictionibus. *In neceſſitatibus.* Neceſſitas dicitur eo quòd in nece ſit poſita, id eſt, in periculo mortis, vbi præcipit Apoſtolus patientiam ſeruare. *in anguſtiis.* Omnis indigentia & inopia, anguſtia vocatur. *in plagis, in carceribus.* ſæpe plagis virgarum & gladiorum cæſus eſt Apoſtolus: ſæpe etiam in carceribus retruſus eſt pro Chriſti nomine, vbi non ceſſauit donum dej prædicare, contempta ſua ſalute. Admonet autem cũ multa patiẽtia, ſi neceſſitas fuerit talia pati pro amore Chriſti & ſalute fratrum noſtrorum, qualia ipſe ſuſtinuit vſque ad decollationem. *in ſeditionibus* ſimus in multa patientia. Seditiones proprie ad ciues pertinent, & ſunt tumultus & conturbationes ſiue contentiones *in laboribus.* Paulus Apoſtolus non ſolum laborabat in prædicatione, ſed etiam in labore manuum deſudabat: vnde ſibi victum & veſtitum acquirebat, in labore ſcilicet ſcœnofactoriæ artis, ne grauis eſſet ſuis auditoribus, ſi ab eis aliquid acciperet, certus hoc ſibi proficere apud deum,

in

in vigiliis ſimus dediti. Ipſe non ſolum die non ceſſabat à labore, nec requieſcebat. ſed etiam tantum erat ſolicitus circa officium ſibi delegatum, vt nec nocte ceſſaret aut à prædicatione, aut ab alio opere. vnde legimus in Actibus Apoſtolorum, quia vſque ad mediam noctem ſuum ſermonem protraxit, quando Eutycus (qui interpretatur amens) de tertio cœnaculo cecidit, eo quòd negligens eſſet in ſtudio audiendi verbum dei. *in ieiuniis* ſimus patientes. Aliquando voluntarie, aliquando inuitus ieiunabat, & ne vẽtris cauſa inclinaretur, deo gratias agebat. Sicut enim medicina archiatri, id eſt ſummi medici, neceſſaria eſt vulneribus. Ita animæ noſtræ neceſſaria ſunt ieiunia. *in caſtitate* mentis & corporis. Caſtitas corporis eſt, immaculate & impollute cuſtodiri ab omni libidinis delectatione. Caſtitas mentis, integritas eſt fidei: quia illa vera eſt caſtitas, quę nec mente polluitur. Vel etiam in caſtitate dicit, id eſt ſynceritate & integritate verbi dei ſimus dediti, vt non adulteremus verbum dei, non quærentes gloriam propriam, ſed dei: non pro lucris temporalibus prædicationi inſiſtentes, ſed pro remuneratione æterna: non prædicantur alia in publico, & alia agentes clanculum, & ſacram ſcripturã non interpretantes peruerſe. *in ſcientia* veteris teſtamenti & noui ſimus occupati, non in ſimulatione, neque in humana ſapientia, quæ inflat hominem ſine charitate, *in longanimitate.* Longanimitas eſt longa animi perſeuerantia, & patientia in aduerſis huius ſeculi: *in ſuauitate.* vt nulli non ſolum factis, ſed etiam nec verbis noſtris amaritudinem generemus. *in ſpiritu ſancto:* id eſt, tales nos exhibeamus, vt templum ſimus ſancti ſpiritus. *in charitate non ficta* Charitas ficta eſt, quando quis videns fratrem ſuum in neceſſitate poſitum, derelinquit eum, quem antea profitebatur ſe toto niſu mentis diligere. Ficta quoque charitas eſt, quando quis, videns fratrem ſuum peccare, non corripit eum cauſa adulationis. Firma verò charitas eſt, ſi diligimus proximum vt noſmetipſos: & cui tempore proſperitatis adhærere videbamur, tempore perſecutionis illum non derelinquimus. De charitate dicit Apoſtolus Ioannes: Chariſſimi non diligamus ſolummodo verbo & lingua, ſed opere & veritate. *in verbo veritatis* ſimus occupati, id eſt, in doctrina euangelij, vel certe in verbo veritatis, vt veritatem

Actu. 20.

loquamur cum proximis noſtris. *in virtute dei* ponamus ſpem noſtram,non in noſtra audacia,aut alicuius hominis potientia,quia maledictus homo qui confidit in homine. vel in virtute dei dicit,id eſt vt non noſtris meritis deputemus,ſi quid boni agimus:ſed virtuti dei, quo adiuuante omnia bona implere valeamus. *Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris,* id eſt,per arma virtutum incedamus in proſperis & in aduerſis. Arma ergo,id eſt,cuſtodiam virtutum à dextris habet, cuius animum proſpera huius ſeculi non eleuant in ſuperbiam,neque emolliunt. A ſiniſtris quoque arma habet,quem aduerſa non deiiciunt,neque frangunt. Paulus igitur à dextris & à ſiniſtris arma portabat, atque ſecurus in medio incedebat, cum talia diceret:quia & in proſperis erat humilis,& aduerſis fortiſſimus. Semper ergo adeſſe debet mentibus noſtris in aduerſitate fiducia,& ſpes certa:& in proſperitate timor,ne aut aduerſa in deſperationem nos pertrahant, ſicut Cain & Iudam proditorem, aut proſpera animum in tumorem ſuperbiæ extollant, & in ſui fiducia decipiant. ſicut & Nabuchodonoſor, quando dixit: Nónne hæc eſt illa Babilon quam ædificaui? *per gloriam & ignobilitatem.* Sicut nobilis dicitur nomine ab illis. ita ignobilis ſine dignitatis nomine. Sancti Apoſtoli apud fideles glorioſi habebantur,& laudabantur ab illis veraces eſſe,ſancti & iuſti:apud infideles verò ignobiles & ſine aliqua laude. Vnde dicit Apoſt. Per gloriam fidelium,& ignobilitatē infidelium:vel inter illos à quibus glorioſi dicimur, & inter illos à quibus ignobiles, incedamus patienter ſicut miniſtri dei,vt neq; fauore & laude fidelium eleuemur, neque detractione infidelium deiiciamur. Aliter: Per gloriā ſapientiæ diuinæ,& gloriam virtutū ſiue miraculorum, & per ignobilitatem flagellorum,deſpectionum,& carcerum patienter incedamus. *per infamiam & bonam famam.* Infamia eſt mala fama,bona verò fama,bona eſt opinio & laus. Et quod ſuperius dixit,per gloriam & ignobilitatem, hoc repetiuit explanando,inquiens: Per infamiam & bonam famam patienter incedamus,habentes cuſtodiam virtutum à dextris & à ſiniſtris, credentes plus nobiſipſis de nobis quid ſimus,quàm aliorum verbis. *Vt ſeductores & veraces.* Modo exponit ſuperiora. Ab infidelibus dicebantur eſſe ſeductores,magi,& malefici: à fidelibus verò,propter

pter ſanam doctrinam & virtutem miraculorum, non ſolũ veraces & iuſti,ſed etiam dij habebantur, ſicut legimus in Actibus Apoſtolorum,quando ei & Barnabæ coronas detulerunt,dicentes:Dij ſunt ineffigie hominum latentes.Et quid mirum ſi Apoſtoli & ſerui ſeductores appellati ſunt? cùm ipſe dominus & magiſter omnium ſeductor ſit appellatus,dicentibus Iudæis poſt mortem eius ad Pilatum:Domine recordati ſumus,quia ſeductor ille dixit adhuc viuẽs, poſt tres diẽ reſurgam.Vt ſeductores apud infideles,& veraces apud credẽtes incedamus patienter,protecti vndiq; armis virtutum. *Sicut qui ignoti* incredulis, *& cogniti* credentibus,id eſt,inter illos qui non cognoſcunt, conuerſationem noſtram,nec valent penetrare doctrinam noſtrã, & inter illos à quibus cognoſcimur eſſe veri cultores dei, incedamus patiẽtiſſime,muniti armis iuſtitiæ. *quaſi moriẽtes,& ecce viuimus.* Quaſi moriebantur ſancti Apoſtoli & martyres,cum per multa tormenta & cruciamenta pene vſque ad mortem affugebãtur.Sed dum ita eſſent in periculo mortis conſtituti & in deſperatione vitæ,per flagella, verbera,& lapidationes,ſubito virtute dei roborati,cõfortabãtur,& quaſi ex mortuis vitã recipiebãt.Sic legimus de beato Paulo,quia cum Lyſtris tandiu eſſet flagellatus, & lapidib⁹ obrutus,per plateas quoq; ciuitatis tractus, quouſque quaſi mortuus relinqueretur:nocte eadem tranſcurrẽte diluculo cœpit in Derbem verbum Dei publice prædicare.Illi enim quis decollabantur,quaſi moriebãtur,dũ ab hoc ſeculo tranſibant:ſed illa mors temporalis erat,cui ſuccedebat vita perpetua. *vt caſtigati* verberibus & verbis, *ſed non mortificati.* Quando flagellabantur ſancti Apoſtoli & martyres, caſtigabat quidem illos deus,ne ſe extollerent propter maximam gratiam ſibi conceſſam:ſed nõ permittebat eos mori vſque ad tempus quo ei placebat.Caſtigationem quippe in hoc loco pro flagellatione poſſumus intelligere, ſicut legimus Pilatum dixiſſe de domino:Caſtigatum,inquiens,illum dimittam. *Quaſi triſtes,ſemper autem gaudentes.* Apoſtoli & ſancti martyres dum lachrymabantur inter flagella & cruciatus terribiles,triſtes videbantur eſſe in vultu:ſed gaudebant in corde, ſecuri de ſpe cæleſtium præmiorum , ſcientes quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, Actu.23.

quæ reuelabitur in illis:& quoniam triſtitia illorum vertenda erat in gaudium æternum. Electi quicquid tribulationis & perſecutionis ſuſtinent, quaſi eſt illis, id eſt tanquam non ſit:quia ſi cæduntur virgis, ſi excoriantur, & etiam ſi occiduntur, omnia quaſi ſunt:quia tranſitoria ſunt & temporalia. Veniet autem verum illorum, id eſt gaudium æternum, & vita ſine fine manſura. Sicut enim ille qui ſeminat, expergefactus ſolet dicere: Quaſi videbam homines equitare, quaſi videbam ante me multas epulas appoſitas, atque totum dicit, quaſi non eſt ibi veritas, ſed ſicut vmbra tranſierunt:ita in omnibus quæ ſancti in hoc ſeculo patiuntur, quaſi eſt, quia tranſitiuum eſt. Videbantur enim inter ſupplicia mori, videbantur triſtari ſecundum fragilitatem:ſed quaſi erat ibi, quia mente gaudebant. Et ſi moriebantur ad tempus, ſubito tranſibat illorum mors in vitam æternam. Reprobis autem, qui totam ſpem ſuam in terrenis rebus ac tranſitoriis ponunt, nec tendunt ad æterna gaudia, ſed in proſperitate fœlicitateque huius ſeculi lætantur, videtur quòd verum tenant:ſed non eſt verum:quia tranſitiuum & temporale eſt. Et quum ab hac vita tranſierint, nihil inuenient ex his, quæ quaſi vera viſa ſunt illis, iuxta quod Pſalmiſta dicit: Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in

Pſal.75. manibus ſuis. Tranſibit ergo iſtorum quaſi verum, ſed non erat verum: & veniet illorum væ, hoc eſt æternum ſupplicium. *Sicut egentes* ſimus, *multos autem locupletantes.* Quaſi egentes videbantur diuitiis huius ſeculi, ſed abundabant diuitiis ſpiritalibus in prædicatione & miraculis, ex quibus locupletabant alios. Vel reuera egentes videbãtur ſubſtantia temporali, ſed multos locupletes reddebant, ſicut ſanctos qui erant Hieroſolymis, qui pro Chriſto omnia ſua reliquerant, vel à Iudæis expoliati fuerant, eo quòd in mortuum hominem credidiſſent, quos alloquitur in epiſto

Heb.10. la ad Hebræos: Rapinam (inquiens) bonorum veſtrorum

Eſa.59. cum gaudio ſuſcepiſtis. & de quibus Iſaias? Qui receſſit, inquit, ab iniquitate & malo, prædę patuit. Iſtos ergo ditabãt

Ro,15. & locupletabant Apoſtoli, quia ex omnibus locis vbicun-

Act.2.3. que prædicabant, miniſtrabant eis quæ neceſſaria erant. Vnde idem Apoſtolus in epiſtola ad Romanos. Nunc (inquit) proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis. *Tan-*

quam

quam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Tanquam nihil habentes erant, quia nihil proprium habebant. Omnia autem poſsidebant, quia erant illis omnia communia. Sic debent & monachi eſſe tanquam nihil habentes proprium, & omnia poſsidentes communiter. Vel tanquam nihil habebant, quia non habebant prædia, non aurum, nec argentum, non ſeruos, aut ancillas: & tamen omnia poſsidebant iſta in poſſeſſoribus eorum, quos ſibi per prędicationis arma, & virtutem miraculorum ſubiugauerant. In poſſeſſoribus etenim omnia poſsidebãt poſſeſſorũ: Sicut enim quidã dux. Rom. Tarquinius nomine, reſpõdit legatis cuiuſdã gentis, aurũ volẽtibus dare pro pace ac libertate; Romanos potius velle aurũ poſsidentibus imperare, quàm aurũ habere aut poſsidere: Ita ſancti Apoſt. magis deſiderabãt poſſeſſores diuitiarũ per fidem & doctrinam Chriſti poſsidere, quàm aliquid propriũ habere. Poſſumus etiã dicere, quia in hoc ſeculo Apoſtoli quaſi nihil habẽtes erant ſed in capite ſuo Chriſto omnia poſsidebãt: iuxta quod idẽ Apoſt. in epiſtola ad Roma. dicit de deo patre: Qui etiã filiũ ſuũ pro omnibus nobis tradidit, quomodo etiã cũ illo nõ omnia nobis donauit? Simus ergo & nos tanquã nihil habẽtes in hoc ſeculo, nõ ponẽdo ſpem in trãſitoriis rebus & caducis. Poſsidemus enim omnia cũ Chriſto, inſuper & ipſum cũ deo patre & ſpirituſancto poſſidemus. Nã ſicut dicit Salomon, qui fidelis eſt, totus mũdus diuitiæ illi ſunt: quia nõ appetit ea quæ in mundo ſunt, cognoſcens procul dubio quia mũdus trãſibit & cõcupiſcentia eius: & in hoc quod non appetit nec quærit habere niſi quod habet, quaſi omnia poſsidet. Nemo enim plus habet, quàm qui nullo indiget: & tamen cũ diuites multa habeant, multis indigẽt: quia plus deſiderant habere, quàm habent. Ille autẽ nullo indiget, qui præter neceſſaria victus, veſtimenti, & calceamẽti, nõ requirit, contentus his quæ habet. In his ergo omnib⁹ imitemur ſanctos Apoſtolos, doctores, & patronos noſtros: ſicut filij boni imitãtur bonos patres, vt inter aduerſa & proſpera patienter incedamus, exhibentes nos ſicut Dei miniſtros: quoniam ſi participes fuerimus illorum actuum in hoc ſeculo, erimus vtiq; conſortes illorũ æternorum præmiorũ. *Os noſtrum patet ad vos ò Corinthij, cor nõ ſtrum dilatatum eſt*, id eſt, voluntas mentis noſtræ & intẽtio

cutit eos,qui recumbentes in idolis, comedebant carnes idolothytas,qui debuerat eſſe fideles & templum dei. *Vos enim eſtis templum dei viui*,non deorũ qui non viuunt. Deus viuus dicitur ad diſtinctionem illorum deorum, qui non viuunt, licet dicantur dij. *Sicut dicit deus*,per Ieremiam: *Inhabitabo in illis*, per fidem & dilectionem & per gratiam meam, *& inambulabo inter eos*. Dei filius, qui iſta locutus eſt de credentibus electis, inter homines ambulauit, ſicut dicitur, quoniam ſuper terram viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt, & ipſe habitauit in nobis, ſicut Ioan. dicit: Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, *Ioan. 1.* & ero illorum deus, & ipſi erunt mihi populus peculiaris, ſicut olim fuit Iſrael. *Propter quod exite de medio eorum*. Hoc Iſaias propheta prædixit longe ante captiuitatẽ Babylonicam, quod Apoſtolus ad Corinthios retulit. Dicit enim propheta ex perſona dei, alloquens Iudæos de captiuitate reuertentes poſt ſeptuaginta annos. Propter quod, quia populus meus eſtis, exite de medio Chaldæorum. *Vt ſeparemini ab eis, & immundum ne tetigeritis*, id eſt, idolum, quo nihil eſt immundius, ne adoraueritis. *& ego recipiam vos* in terram repromiſsionis. Referamus & hoc ad Corinthios, & videamus quomodo poterant illi qui crediderant, relinquere vxores & liberos ſuos omnẽmque ſubſtãtiam, qui adhuc imperfecti erant, nec poterant implere quod dominus dicit: Si vis perfectus eſſe, vẽde omnia quæ habes, &c. Non ergo hoc præcepit Apoſtolus, vt corpore recederent ex toto ab eis, qui increduli adhuc erant in *Matth. 19.* medio eorum, ſed potius vt mente ſepararent ſe ab illis. Exite (inquit) de medio paganorũ, ſed ſi non poteſtis corpore, vel ſaltem mente: & ſeparamini ab eis voluntate, & immundum hominem nolite tangere. Immundum hominem tangit, qui peccatorem imitatur. Et ſi hoc feceritis, inquit Apoſtolus, *recipiam vos* in omnem familiaritatẽ, & dominus recipiet vos in æternam beatitudinem.

CAPVT VII.

H*AS igitur habentes promiſsiones chariſsimi*, quas ſupra diximus, quòd ſumus filij dei, & ipſe eſt pater noſter. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus*. Non dixit ſimpliciter, mundemus nos ab inquinamento, ſed ab omni

inquinamento carnis & ſpiritus. Carnis inquinamentum eſt fornicatio, adulterium, homicidium, & cętera vitia, quę corpore perficiuntur: ſpiritus verò, id eſt, mentis inquinamentum, eſt ira, inuidia, ſuperbia, mala voluntas, & cætera mala, quæ in animo cogitantur. *Perficientes ſanctificationem in timore Dei.* Sanctificationem in timore, id eſt, per timoré dei perficit, qui ab omni inquinaméto carnis & ſpiritus mũdat ſemetipſum. *Capite nos.* Id eſt intelligite quæ dicimus, vel capaces eſtote ſermonis noſtri, vel imitamini nos. *Neminem* veſtrum *læſimus* verbo aut exemplo, ſiue neminem veſtrum expoliauimus noſtra adulatione. *Neminẽ corrupimus.* Prauo ſenſu aut exemplo. *Neminẽ circunuenimus* in negotio vt euacuaremus ſacculos veſtros: quaſi diceret: quòd non fecimus, fecerunt pſeudoapoſtoli: ideóque non rectè agitis præponentes illos nobis. *Non ad condemnationem veſtrã dico,* id eſt, nõ ad vituperationẽ veſtrã me laudo alióſque Apoſtolos, ſed ad correctionem, vel non vos abiicio talia dicendo, ſed vt vos corrigatis admoneo. *Prædiximus enim* in priore epiſtola, *quòd in cordibus noſtris eſtis,* ſiue in voluntate noſtra, *ad commoriendum* in præſenti vita, *ad conuiuendum* in futura gloria, id eſt, tanto amore & deſiderio erga vos ducimur, vt ſi fieri poſſet, martyrium in hoc ſeculo per multa ſupplicia pro Chriſti nomine nobiſcum ſuſtineretis, vt coronam & præmium martyrij nobiſcum reciperetis. *Multa mihi fiducia eſt apud vos,* ſubaudis. ideò talia loquor, ſperans vos mihi obedientes eſſe. *Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra.* id eſt, audiens correctionem veſtram, & bonam conuerſationem, ita ſum gaudio repletus, vt licet in carcere & vinculis tenerer conſtrinctus, nihil doloris ſentirem. *Nam & cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra,* ſed quod caro non habuit, ſpiritus habuit, qui delectatur inter aduerſa. Macedonia, eſt regio Achaiæ. in quam cùm veniſſent Paulus & Sylas, & cœpiſſent prædicare & miracula facere, puella quædam habens ſpiritum phitonicũ, quæ non modicum quæſtum præſtabat dominis ſuis diuinãdo, incedendo per plateas, clamabat dicens: O ciues, viri iſti
Act. 16. ſerui dei excelſi ſunt. Cuius miſertus Paulus fugauit malignum ſpiritum ab ea. Videntes autem domini eius, quia exiuit ſpes quæſtus illorum, concitauerunt ſeditionem nõ

modicam

modicam in Paulum & Sylam, intantùm, vt cùm diu flagellati eſſent, mitterentur in ima carceris. Et inde ſubiungit: Non habuit (inquiēs) requiē caro noſtra, *ſed omnē tribulationem paſſi ſumus. Foris*, ſubaudis erant *pugnæ, intus timores.* Pugnæ erant foris in corpore, dum ſuſtinebant verbera & flagella, intus timores in animo, timentes ne paſſione eorum ſcandalizati hi qui crediderant, à fide recederent. Aliter, Foris, id eſt, extra carcerem in publico erāt pugnæ contra credentes, qui impugnabantur ab infidelibus: intus in carcere erant timores, vbi erant Apoſtoli vincti, quia timebant interfici à perſecutoribus. *Referens nobis veſtrum deſiderium*, quo deſiderabatis vos emēdare, vel quo deſiderabatis nos videre. *Veſtrum fletum*, quo defletis illos qui à fide receſſerunt. *Veſtram æmulationem*, pro me, id eſt, veſtrum amorem erga me: quo ſuccenſi fortiter defendere voluiſtis prædicationem meam verā eſſe, & falſos Apoſtolos à vobis repuliſtis. *Ita vt magis gauderem*, ſubaudis de veſtra correctione, quàm triſtarer de vinculis meis. *Non quia contriſtati eſtis*, ſubaudis accipientes epiſtolam, ideo gaudeo: *Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum.* Ille contriſtatur ſecundum Deum, qui Deum per pœnitentiam ſibi placari deſiderat. *Vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis*, id eſt, in nullo eorum quæ vobis imperamus, damnum habeatis: quia ſi contriſtauimus vos per epiſtolam, multū prodeſt vobis. *Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt.* id eſt, quæ Deo placere deſiderat, *Pœnitentiam operatur in ſalutē ſtabilem*; id eſt, vitam æternam. *Seculi autem triſtitia.* id eſt, quę pro amiſſione rerum temporalium eſt, vel pro aliquo dolore temporalis rei, *mortem operatur*, ſubaudis æternam, id eſt, damnationem animæ, plærunque etiam mortem corporis, quòd in multis expertum habetur. *Ecce enim hoc ipſum*, id eſt, ipſa triſtitia: *Secundum Deum contriſtari vos, quantam ſolicitudinem*, id eſt, quantam curam operatur, ne denuo in peccata ſimilia cadatis, Vbi enim ſolicitudo eſt, non eſt ſomnolentia, ſecuritas, vel inertia. *Sed defenſionem*, ſubaudis operatur, vt vos poſsitis defendere ab infeſtatione dæmonum: *ſed indignationem*, quia indignatur homo ſibimetipſi dum peccat. Qui bonam curam habet, indignatur etiam contra peccantes, vel aliorum indignationes patienter ſuſtinet. *Sed timorem* Dei operatur. *ſed deſiderium*,

patriæ cæleſtis, *ſed æmulationem*, id eſt, amorem dei, ſtud. bonum, & imitationem bonorum operum, *ſed vindictam* in ſeipſo, quia ſeipſum cauſa delicti affligit. Dicit B. Auguſtinus, quòd licet iſta coniunctio cauſalis (Sed) in hoc loco plenum ſenſum non reddat, tamen apud Græcos optime reſonat. *In omnibus*, quæ vobis præcepi, *exhibuiſtis* & præparaſtis *vos incontaminatos eſſe negotio*, id eſt impollutos eſſe à meo præcepto, quia obediſtis mihi. Tunc enim diſcipulus impollutum ſe reddit à præcepto magiſtri, quando obedit iuſsioni illius. Si verò inobediens extiterit in aliquo, & ſi ab omnibus culpis alienus exiſtit: tamen ex inobedientia maculatur. aliter: In hoc probaſtis vos immunes eſſe à culpa aliorum, quia illorum errorem fortiter corripuiſtis. Contaminatus enim authoritatem non habet in alios vindicandi. *Igitur etſi ſcripſi vobis* priorem epiſtolam, *non propter eum* ſolummodo ſcripſi, *qui fecit iniuriam* omnibus vobis, accipiendo vxorem patris. Vel propter illos qui fraudem fecerunt fratribus: *ſed ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram, quam pro vobis habemus.* Ideoque ſubdit: *Ideo conſolati ſumus* de veſtra emendatione & obedientia atque receptione Titi. *viſcera eius*, id eſt Titi, *abundantius in vobis ſunt.* Quicquid intra corium continetur, viſcus appellari poteſt. Filij quoque viſcera dicuntur. Ponuntur etiam pro nimiæ dilectionis affectu: ſicut in hoc loco, viſcera eius, id eſt nimia dilectio & affectus charitatis erga vos amplius abundauit. *Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis*, ſubaudis quia obedientes eritis mihi.

CAPVT VIII.

N*Otum autem facimus vobis gratiam dei*, id eſt, fidem cæteraque talia, quæ gratis dantur fidelibus, *quæ* gratia *data eſt eccleſiæ Macedoniæ, & quòd in multo experimento tribulationis*, ſubaudis noſtræ & ſuæ, *abundantia gaudij ipſorum fuit: & altiſsima*, ſiue profundiſsima *paupertas illorum abundauit*, & excreuit *in diuitias ſimplicitatis eorum.* Beatus Apoſtolus cognoſcens Corinthios auaros eſſe & tenaciſsimo, proponit eis in exemplum charitatem & bonam voluntatem

tem Macedonum, quam habuerunt erga ſanctos qui erant Hieroſolymis. Cum enim nimium eſſent pauperes illi Macedones, antequam venirent ad fidem, credendo in Chriſtum, excreuit illorũ magna paupertas in multas diuitias: quia ex eadẽ paupertate quã habebant, ſtatim vt crediderunt, decreuerũt ſanctis mittere neceſſaria, qui erant Hieroſolymis, & hoc ſimpliciter.i.bona voluntate & intẽtione fecerũt, De eleemoſyna ergo & donatione quã volebat Apoſtolus vt Corinthij mitterent illis qui erãt Hieroſolymis, multa locuturus eſt in ſequentibus. *Quia ſecundũ virtutem teſtimoniũ illis reddo, & ſupra virtutẽ voluntarij fuerũt.* Ordo perturbatus & præpoſterus. Teſtimoniũ illis reddo, Macedonibus videlicet, quia ſupra virtutem ſuã voluntarij fuerunt i. plus voluerunt quã poſſent, & ſecundum virtutẽ poſsibilitatis ſuæ dederunt. *cum multa exhortatione obſecrantes nos*, ſubaudis vt acciperemus ab eis *gratiam*.i. donationẽ quàm illi gratis dabant. *& communicationem miniſterij quod fit in ſanctos*, qui ſunt Hieroſolymis. *Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederunt*, id eſt, non fecerunt ſicut timuimus, quando primùm nos poſuerunt in carcerem. Sperare enim hic poſuit pro timore, ſicut & in Verg. habetur: Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, pro eo quod eſt timere. *primùm* dederunt ſe *domino*, veniendo ad fidem, & corrigendo errores ſuos, *deinde nobis*, ſubdendo ſe noſtro magiſterio: ita ſubaudi dederunt ſe ex toto domino, & nobis ſubditi fuerunt: *vt rogaremus Titum*, quando illum ad vos miſimus, *vt perficeret in vobis gratiam iſtam* largitatis & eleemoſynæ, vt ſponte mittatis fratribus qui ſunt Hieroſolymis bona temporalia, ſicut iſti gratis & ſponte mittunt. *Non quaſi imperans dico*, ſubaudis talia, *ſed per aliorum ſolicitudinem etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans*, id eſt, vt per iſtorum ingenium approbare poſsim bonum ingenium veſtræ charitatis, vt ſi iſti tanta miſerunt qui pauperes ſunt, vos plura mittatis. *Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti* quam vobis cõtulit. Omnia bona quæ humano generi data ſunt, gratia dei eſt: *quoniam cum diues eſſet*, ſecundũ diuinitatem poſsidens omnia cũ patre. *propter vos*, & omnes credentes, *egenus factus eſt*, & pauper, intantum vt non haberet, quod habent vulpes: *vt illius inopia vos diuites eſſetis* in cœlo: & factus eſt homo, vt nos fa-

Pſal.81. cẽret deos,iuxta quod per Pſalmiſtam dicit: Ego dixi dij eſtis. *Et conſilium in hoc do*, ſubaudis vt eius paupertatẽ imitemini. *Hoc enim vobis vtile eſt*, ſubaudi facere quod dico: *quia non ſolum facere,ſed & velle cœpeſtis ab anno priore*, ſiue ab anno præterito. Erant aliqui apud illos, qui voluntatem quidem habuerunt aliquid mittere fratribus Hieroſolymam:ſed nihil inde fecerunt. Erant & alij qui aliquid inde fecerunt,ſed ad affectum non perduxerunt. Quos omnes hortatur modo, dicens: Hoc vobis vtile eſt facere, qui velle cœpiſtis,& qui ex parte feciſtis. *Nunc verò & facto perficite*, id eſt opere adimplete. *Si enim voluntas prõpta*, & parata ad dandum *eſt,ſecundum id accepta eſt quod habet*, ſubaudis & dat, *non ſecundum id quod non habet*: quia non valet illud dare quod non habet,licet velit. Hoc quidem apud homines eſt, cæterum apud deum ipſa voluntas bona remuneratur. *Non enim*, ſubaudis ideo talia præcipio, *vt alius ſit remiſſio*, id eſt abundantia & refrigerium, *ſed ex æqualitate*, ſubaudis hoc debet facere. Verbi gratia:Qui habet centum ſolidos, quinquaginta ſecum retineat, quinquaginta mittat his qui ſunt Hieroſolymis. Vel ex æqualitate, vt aliquid mittat illis, & aliquid retineat ad ſuos ſuorúmque vſus. Hilarem ſiquidem datorem beneuolentia decet, quæ ſic ſuam temperet largitatem,vt de illa & pauperum refectio gaudeat, & domeſtica ſufficientia non laboret. Notandum vt hic diſtinctio ſit, vbi dicit,ſed ex qualitate, *in præſenti tempore*, id eſt in hac vita, *veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat*: *vt & illorum abundantia*, quæ ſpiritalis eſt,in ieiuniis & orationibus, *veſtræ inopiæ ſit ſupplementum*, id eſt, vt quod minus habetis in rebus ſpiritalibus,in ipſis habeatis: & quod illi non habent in temporalibus, vos eis miniſtretis. *vt fiat æqualitas* inter vos & illos, dantes vos illis quod non habent, & ipſi vobis quod non habetis, vos illi temporalia,& ipſi vobis æterna. *Qui multum*, ſubaudis collegit, *non abundabit:& qui modicum* collegit, *non minorauit*. Hoc ſecundum literam dictum eſt de manna. Nam quum præ-

Exod.16. cepiſſet dominus per ſingula capita plenum gomor colligit,quæ eſt mẽſura tres ſextarios cõtinens, quidam collegerunt plus, quidam minus, Sed quum præparaſſent ſibi cibos in mortario, & ille qui plus collegerat, & qui minus,

vnam

vnam menſuram poſtmodum repererunt, plenum ſcilicet gomor. Spiritaliter autem hic vult oſtendere, quia ſi ſunt duo homines, vnus diues & alter pauper, licet diues multa poſsideat, & diſtribuat plura pauperibus quàm pauper: non tamen ſuperat illius eleemoſyna pauperis largitatem: ſed plerunque donum paruum pauperis magis eſt acceptũ deo, q̃ diuitis magnũ: quia pauper de victu ſuo tribuit, diues ex his quib⁹ ſuperabũdat. Quod cõprobauit dominus in euangelio, quando vidit multa iactari in gazophilacium à diuitibus, & à vidua duo minuta, quod eſt quadrans, id eſt quarta pars denarij, dixit: vidua hæc plus omnibus illis miſit: quia illi multa ſibi retinuerũt, illa verò totũ ſuum victũ miſit, nihil ſibi retinens. Cor nanque & nõn ſubſtantiã pẽſat deus, nec perpendit quantũ in eius munere, ſed ex quãto amore proferatur, *quoniam exhortatiònem quidem ſuſcepit* à me, quam vobis miniſtrauit. *Miſimus cum illo*. i. cum Tito *fratrem noſtrũ, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias.* Lucas (qui & Lucius) tacito hic nomine intelligitur, qui iã euangelium conſcriptũ habebat mirifice, quod legebatur per omnes eccleſias, & inſuper Actus Apoſtolorum, quo labore ab omnibus fidelibus laudẽ habebat. *Nòn ſolũ autem* laudabatur per omnes eccleſias: *ſed & ordinatus eſt comes* ac ſocius *noſtræ peregrinationis in hanc gratiam, quæ miniſtratur à nobis, ad domini gloriam & deſtinatam voluntatem noſtram, deuitantes* hoc, & cauentes, *ne quis nos vituperet* & reprehendat *in hac plenitudine*, ſubaudis doctrinæ & miraculorum, *quæ miniſtratur à nobis*. videlicet ne quis poſſet dicere: Bene quidem prædicat Paulus, Barnabas, Timotheus, ſociíque eorum, & multa miracula per virtutem domini perficiunt: ſed in hoc nõ bene agunt, quia non hàbent curam ſanctorum pauperum, qui ſunt Hieroſolymis, ſicut alij Apoſtoli habent: & ſicut Paulo præceptum eſt & Barnabæ ab Apoſtolis, quando ad gentes miſsi ſunt. Vnde idem Apoſtolus alias dicit: Conſtituerunt (inquiens) Apoſtoli, vt nos, ego & Barnabas, in gentes operam daremus prædicandi, tantum vt pauperum memores eſſemus. *prouidentes bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram hominibus.* Apoſtolus Paulus aliíque bona eorum coram deo prouidebant, quia in omnibus quę agebãt, deo placere quærebant. Prouidebant & coram Corinthiis, quia tales fratres ad eos dirigebant ad recipiendas dona-

tiones,quæ mittendæ erant ſanctis Hieroſolymam,qui ſua pro Chriſto ſimiliter reliquerant:nec erant cupidi diuitiarum,aut amatores terrenarum rerum,ne forte occaſionem inuenirent Corinthij dicendi: Nos multa miſimus, ſed illi quos ad nos direxit,furati ſunt ea, cum debuiſſent illa augere. Aliter. Coram deo (vt diximus) bona prouidet, qui deo placere deſiderat:& coram hominibus,qui ſine querela incidit,ne ſit nimis iuſtus: ſed apud omnes in omni vita ſua & conuerſatione irreprehenſibilis habeatur. *Miſimus cum illis* cum Tito ſcilicet & Lucio, *fratrem noſtrum*,ſubaudis Apollo,qui vobiſcum iam diu moratus eſt. *quem probauimus ſolicitũ eſſe*,ſubaudis *pro vobis*,poſtquam à vobis receſsit propter quorundã malam conuerſationem & duritiam morũ.*nunc autem multo ſolicitiorem*, ſubaudis probauimus illũ eſſe pro vobis, quia audiuit vos eſſe correptos & emendatos.Iſto in loco eſt diſtinguendum, & poſtea ad alia tranſeundum. *Confidentia*,ſubaudis mihi eſt *multa in vos, ſiue pro Tito,qui eſt ſocius meus* in prædicatione, *& in vos adiutor*,docendo ſicut & ego,*ſiue fratres noſtri Apoſtoli*,ſubaudis adiutores veſtri ,mihi retulerunt correctionem veſtrã & cõuerſationem ſanctam,*In illos*,id eſt,in Titum, Lucam, & Apollo, *oſtendite charitatem veſtram in facie eccleſiarum*, id eſt,in præſentia fidelium.

CAPVT IX.

NAM *de miniſterio quod fit in ſanctos*, *ex abundanti*, id eſt ex ſuperfluo, *mihi eſt ſcribere vobis, quoniam Achaia*, id eſt, pars Achaiæ, *parata eſt ab anno præterito*, illi videlicet qui extra Corinthũ metropolim ciuitatem habitant: *vt nõ dicamus vos in hac ſubſtantia*.Defectus dictionis & ſententiæ in hoc loco eſt non modicus,& huiuſmodi, vt non dicamus vos in hac ſubſtantia,ſubaudis carnali & temporali minus feciſſe, qui in omnibus perfecti eſtis,bona voluntate florentes. *Neceſſarium exiſtimaui rogare fratres*,Titum videlicet, & Sylam, & Apollo: *vt præueniant*, ſubaudis nos ad vos. Sic ſubaudis date illam donationem, *quaſi benedictionem*, id eſt, beneuolentiam ex charitate, *non quaſi auaritiam*, id eſt, non auare,ſed ſponte date. *Qui parce ſeminat, parce & metet.*

Parce

Parce aliquãdo pro dimitte ponitur, vt illud Vergilij, Parce metu Cytherea, id eſt dimitte metum: aliquando pro ſeruare, vt ibi: hinc canere incipiam, quanta experientia ſit parcis apibus. Parcæ enim dicuntur apes, quaſi ſeruatrices, eo q; ſeruant ſua mella. In hoc autem loco per quod dixit aduerbialiter parcè, voluit ſignificare auarum hominem, cui extorquetur cum violentia vt aliquid largiatur. Ergo qui parce ſeminat, parce & metet. i. qui parum tribuit pauperi, parum accipiet mercedis. ſicut ad literam ille qui parũ ſeminat, parum colligit. *Et qui ſeminat in benedictionibus.* i. qui largitur eleemoſynam pauperi cum beneuolentia, bonáque temporalia diſtribuit ex ſynceritate mentis: vt neq; laudem humanam exinde requirat, neque illũ cui aliquid tribuit, velit per hoc ſubditum ſibi facere, *de benedictionibus & metet.* hoc eſt de bona voluntate mentis accipiet mercedem æternę beatitudinis. Ille in benedictione ſeminat, qui bona voluntate ſub ſpe æternæ remunerationis hoc agit. *Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceßitate*, i. quãtum diſpoſuit in animo ſuo dare deo, & pauperibus tantũ tribuat: quia melius eſt non promittere corde aut verbo, quã promiſſum non adimplere. Docet autem Apoſt. læto animo eandẽ eleemoſynã vel votũ perficere: quia ex omnibus his qui inferũt aliquid, hunc elegit deus cui retribuatur, qui deuoto corde hoc operatur. Vnde præcipit, non ex triſtitia (inquiens) animi hoc faciat aliquis veſtrum, aut neceſsitate, id eſt, coactus aut inuitus, & non ſpõtaneo deſiderio. Ex triſtitia hoc adimplet & ex neceſsitate, qui non ſperat ſe mercedem recipere, ſed propter præſentem pudorem & verecundiam inuitus hoc agit, ne aliis hoc agentibus ipſe auarus & turpis videatur: ideóque ex hoc non fruetur mercede æterna. Dicit enim beatus Auguſtinus, quia ſi panem dederis triſtis, & panem & meritum perdis: quoniam quod in præſenti tribuis amittis, & in futuro mercede carebis. Læto verò animo eleemoſynam erogat pauperi, qui certus eſt de remuneratione æternorum præmiorum, quem dedit ei dominus, apud quem theſaurizat, *Hilarem enim datorem diligit Deus.*

Hilaris debet eſſe, qui domino fœneratur: & ille placet Deo, qui quod tribuit, poſtmodum non dolet quaſi amiſſum, ſed quaſi de duplicato gaudet. *Potens eſt enim*

deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam & abundantiam habentes, abundetis in omni opere bono. Nolite, inquit, diffidere neque deſperare de remuneratione, ſi hilari animo eleemoſynam impenditis: quia potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ſcilicet vt in præſenti abundetis fide, ſpe, charitate, ſcientia diuina, omníque ſubſtantia temporali, & inſuper in futuro æternam fœlicitatem tribuere. Hoc enim erit abundare in omni opere bono, ſi ſibi retinent quod ſufficit ad ſuam ſuorúmque explendam neceſſitatem. & cætera in vſus ſanctorum vel pauperum impendant *ſicut ſcriptum eſt* in Pſal. 3. de quolibet iuſto eleemoſynas danti, & curam pauperum agenti. *Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum.* Iuſtitiam hic appellat largitatem ſubſtantiæ temporalis vel mercedem eiuſdem ſubſtantiæ diſtributæ: quæ largitas bene iuſtitia appellatur: quia iuſtum eſt, vt ſicut terra omnibus hominibus communiter à deo data eſt ad poſſidendum, & ſicut calor ſolis & humor pluuiarum omnibus communiter tribuitur à deo: ita etiā quæ in terra dei dono naſcuntur, communiter diſpenſentur & cōmuniter vtatur: & hæc eſt iuſtitia, vt quia deus illud gratis dat, retribuat ex eo & homo cui deeſt. Notandum quòd dicitur de viro ſancto, quia diſperſit & diuiſit pauperibus ſubſtantiam ſibi à deo datam. ac dedit pauperibus, qui non habent quod ei redderet in præſenti, & non diuitibus huius ſeculi, à quibus ſperaret eadem iterum aut plura recipere: & quoniam vſus eſt præcepto domini dicentis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Idcirco iuſtitia eius, id eſt, merces largitatis eius, & retributio ipſius iuſtitiæ manet in æternum, quia ibi poſuit diuitias ſuas, & ibi theſaurizauit, vbi fures non effodiunt, nec furantur. *Qui autem administrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ.* Hoc dupliciter intelligi poteſt, & iuxta literam & iuxta ſpiritalem intelligentiam. Omnipotens deus qui adminiſtrat homini ſemen ad ſeminandū, ſi eleemoſynæ fuerit deditus, ipſe præſtabit ei panem ad manducandum ex ſemine, & multiplicabit ſemina eius in terra: vt qui ſeminauit quinque modios, colligat quinquaginta, qui decem colligat centum. Et multiplicabit augmenta

frugum

frugum iuſtitiæ veſtræ, id eſt, ſubſtantiæ veſtræ, quæ bene iuſtitia appellatur. Aliter, Deus qui adminiſtrat homini ſemen ad ſeminandum, id eſt, ſubſtantiam temporalem, vnde eleemoſynam poſſit erogare. ipſe vtique ei preſtabit in futuro panem ad manducandum, æternam, ſcilicet ſatietaté, quæ erit viſio præſentiſſimi vultus omnipotentis dei: De quo pane dicit dominus in Euangelio, Beatus qui manducabit panem in regno dei, Et Pſalmiſta de eadem ſatietate: Satiabor (inquit) dum manifeſtabitur animæ gloria tua. Et non ſolum ibi preſtabit æternā ſatietatem, ſed hic multiplicabit ſubſtantiam eius, ſicut ſupra diximus: vt habeat vnde valeat eleemoſynam largiorem impendere, pro qua augebitur illi augmentum, id eſt, merces & retributio iuſtitiæ eius. Ergo quia omnia bona quæ habemus, dei ſunt, & ſemina, & naſcentia: & putreſcunt, pullulant, & multiplicantur ad vſus hominum: & ipſe precepit de his communicare eis qui indigent, debemus dare iſta temporalia. vt mereamur accipere æterna: ſicut plurimi ſanctorum fecerunt: inter quos partem beatæ remunerationis beatiſſimus martyr Chriſti Laurentius obtinet, qui verus diſpenſator temporalium diuitiarum exiſtens, meruit poſſidere cæleſtes & æternas atque immarceſcibiles coronas. *Vt in omnibus locupletati*, & diuites effecti, *abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ* ſimplicitas *operatur deo gratiarum actionem per nos*, qui eius predicatores ſumus. Ea intentione & ſimplicitate debet homo eleemoſynam impendere, vt non quærat illum ſibi ſubiectum facere, cui tribuit, neque laudem ab hominibus quærere. *glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtræ.* Obedientia confeſſionem præſtat homini quando impletur: quia licet homo taceat cui imperatur, in hoc quod obedit opus eius oſtendit: & confitetur illum eſſe valde obedientem, verbi gratia. Præcipitur alicui ire tantum in ambonem, licet ipſe nihil reſponderit ei, & tamen ierit cantatum, ipſa cantilena perhibet ei teſtimonium obedientiæ, & confitetur illum valde eſſe obediétem. *in euangelio* quoque *Chriſti* glorificate deum, quia euangelium hoc præcipit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *& in ſimplicitate* cordis veſtri, ſubaudis glorificate deum. De qua ſimplicitate paulo ſupra diximus. *& in ipſorum obſecratione pro vobis*, quibus eleemoſynam

Pſal. 19.
Luc. 14.

inquinamento carnis & ſpiritus. Carnis inquinamentum eſt fornicatio, adulterium, homicidium, & cętera vitia, quę corpore perficiuntur: ſpiritus verò, id eſt, mentis inquinamentum, eſt ira, inuidia, ſuperbia, mala voluntas, & cætera mala, quæ in animo cogitantur. *Perficientes ſanctificationem in timore* Dei. Sanctificationem in timore, id eſt, per timorē dei perficit, qui ab omni inquinamēto carnis & ſpiritus mūdat ſemetipſum. *Capite nos.* Id eſt intelligite quæ dicimus, vel capaces eſtote ſermonis noſtri, vel imitamini nos. *Neminem* veſtrum *læſimus* verbo aut exemplo, ſiue neminem veſtrum expoliauimus noſtra adulatione. *Neminē corrupimus.* Prauo ſenſu aut exemplo. *Neminē circunuenimus* in negotio vt euacuaremus ſacculos veſtros: quaſi diceret: quòd non fecimus, fecerunt pſeudoapoſtoli: ideóque non rectè agitis præponentes illos nobis. *Non ad condemnationem veſtrā dico*, id eſt, nō ad vituperationē veſtrā me laudo alióſque Apoſtolos, ſed ad correctionem, vel non vos abiicio talia dicendo, ſed vt vos corrigatis admoneo. *Prædiximus enim* in priore epiſtola, *quòd in cordibus noſtris eſtis*, ſiue in voluntate noſtra, *ad commoriendum* in præſenti vita, *ad conuiuendum* in futura gloria, id eſt, tanto amore & deſiderio erga vos ducimur, vt ſi fieri poſſet, martyrium in hoc ſeculo per multa ſupplicia pro Chriſti nomine nobiſcum ſuſtineretis, vt coronam & præmium martyrij nobiſcum reciperetis. *Multa mihi fiducia eſt apud vos*, ſubaudis. ideò talia loquor, ſperans vos mihi obedientes eſſe. *Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra.* id eſt, audiens correctionem veſtram, & bonam conuerſationem, ita ſum gaudio repletus, vt licet in carcere & vinculis tenerer conſtrinctus, nihil doloris ſentirem. *Nam & cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra*, ſed quod caro non habuit, ſpiritus habuit, qui delectatur inter aduerſa. Macedonia, eſt regio Achaiæ. in quam cùm veniſſent Paulus & Sylas, & cœpiſſent prædicare & miracula facere, puella quædam habens ſpiritum phitonicū, quæ non modicum quæſtum præſtabat dominis ſuis diuinādo, incedendo per plateas, clamabat dicens: O ciues, viri iſti
Actu. 16. ſerui dei excelſi ſunt. Cuius miſertus Paulus fugauit malignum ſpiritum ab ea. Videntes autem domini eius, quia exiuit ſpes quæſtus illorum, concitauerunt ſeditionem nō

modicam

modicam in Paulum & Sylam, intantùm, vt cùm diu flagellati eſſent, mitterentur in ima carceris. Et inde ſubiungit: Non habuit (inquiẽs) requiẽ caro noſtra, *ſed omnẽ tribulationem paſſi ſumus. Foris*, ſubaudis erant *pugnæ, intus timores.* Pugnæ erant foris in corpore, dum ſuſtinebant verbera & flagella, intus timores in animo, timentes ne paſſione eorum ſcandalizati hi qui crediderant, à fide recederent. Aliter, Foris, id eſt, extra carcerem in publico erãt pugnæ contra credentes, qui impugnabantur ab infidelibus: intus in carcere erant timores, vbi erant Apoſtoli vincti, quia timebant interfici à perſecutoribus. *Referens nobis veſtrum deſiderium*, quo deſiderabatis vos emẽdare, vel quo deſiderabatis nos videre. *Veſtrum fletum*, quo defletis illos qui à fide receſſerunt. *Veſtram æmulationem*, pro me, id eſt, veſtrum amorem erga me: quo ſuccenſi fortiter defendere voluiſtis prædicationem meam verã eſſe, & falſos Apoſtolos à vobis repuliſtis. *Ita vt magis gauderem*, ſubaudis de veſtra correctione, quàm triſtarer de vinculis meis. *Non quia contriſtati eſtis*, ſubaudis accipientes epiſtolam, ideo gaudeo: *Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum.* Ille contriſtatur ſecundum Deum, qui Deum per pœnitentiam ſibi placari deſiderat. *Vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis*, id eſt, in nullo eorum quæ vobis imperamus, damnum habeatis: quia ſi contriſtauimus vos per epiſtolam, multũ prodeſt vobis. *Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt*. id eſt, quæ Deo placere deſiderat, *Pœnitentiam operatur in ſalutẽ ſtabilem*; id eſt, vitam æternam. *Seculi autem triſtitia.* id eſt, quę pro amiſſione rerum temporalium eſt, vel pro aliquo dolore temporalis rei, *mortem operatur*, ſubaudis æternam, id eſt, damnationem animæ, plærunque etiam mortem corporis, quòd in multis expertum habetur. *Ecce enim hoc ipſum*, id eſt, ipſa triſtitia: *Secundum Deum contriſtari vos, quantam ſolicitudinem*, id eſt, quantam curam operatur, ne denuo in peccata ſimilia cadatis, Vbi enim ſolicitudo eſt, non eſt ſomnolentia, ſecuritas, vel inertia. *Sed defenſionem*, ſubaudis operatur, vt vos poſsitis defendere ab infeſtatione dæmonum: *ſed indignationem*, quia indignatur homo ſibimetipſi dum peccat. Qui bonam curam habet, indignatur etiam contra peccantes, vel aliorum indignationes patienter ſuſtinet. *Sed timorem* Dei operatur. *ſed deſiderium*,

tem Macedonum, quam habuerunt erga ſanctos qui erant Hieroſolymis. Cum enim nimium eſſent pauperes illi Macedones, antequam venirent ad fidem, credendo in Chriſtum, excreuit illorũ magna paupertas in multas diuitias: quia ex eadẽ paupertate quã habebant, ſtatim vt crediderunt, decreuerũt ſanctis mittere neceſſaria, qui erant Hieroſolymis, & hoc ſimpliciter.i.bona voluntate & intẽtione fecerũt, De eleemoſyna ergo & donatione quã volebat Apoſtolus vt Corinthij mitterent illis qui erãt Hieroſolymis, multa locuturus eſt in ſequentibus. *Quia ſecundũ virtutem teſtimoniũ illis reddo, & ſupra virtutẽ voluntarij fuerũt.* Ordo perturbatus & præpoſterus. Teſtimoniũ illis reddo, Macedonibus videlicet, quia ſupra virtutem ſuã voluntarij fuerunt i. plus voluerunt quã poſſent, & ſecundum virtutẽ poſsibilitatis ſuæ dederunt. *cum multa exhortatione obſecrantes nos*, ſubaudis vt acciperemus ab eis *gratiam*.i. donationẽ quàm illi gratis dabant. *& communicationem miniſterij quod fit in ſanctos*, qui ſunt Hieroſolymis. *Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederunt*, id eſt, non fecerunt ſicut timuimus, quando primùm nos poſuerunt in carcerem. Sperare enim hic poſuit pro timore, ſicut & in Verg. habetur: Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, pro eo quod eſt timere. *primùm* dederunt ſe *domino*, veniendo ad fidem, & corrigendo errores ſuos, *deinde nobis*, ſubdendo ſe noſtro magiſterio: ita ſubaudi dederunt ſe ex toto domino, & nobis ſubditi fuerunt: *vt rogaremus Titum*, quando illum ad vos miſimus, *vt perficeret in vobis gratiam iſtam* largitatis & eleemoſynæ, vt ſponte mittatis fratribus qui ſunt Hieroſolymis bona temporalia, ſicut iſti gratis & ſponte mittunt. *Non quaſi imperans dico*, ſubaudis talia, *ſed per aliorum ſolicitudinem etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans*, id eſt, vt per iſtorum ingenium approbare poſsim bonum ingenium veſtræ charitatis, vt ſi iſti tanta miſerunt qui pauperes ſunt, vos plura mittatis. *Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti* quam vobis cõtulit. Omnia bona quæ humano generi data ſunt, gratia dei eſt: *quoniam cum diues eſſet*, ſecundũ diuinitatem poſsident omnia cũ patre. *propter vos*, & omnes credentes, *egenus factus eſt*, & pauper, intantum vt non haberet, quod habent vulpes: *vt illius inopia vos diuites eſſetis* in cœlo: & factus eſt homo, vt nos fa

Pſal.81. cẽret deos,iuxta quod per Pſalmiſtam dicit: Ego dixi dij eſtis. *Et conſilium in hoc do*, ſubaudis vt eius paupertatẽ imitemini. *Hoc enim vobis vtile eſt*, ſubaudi facere quod dico: *quia non ſolum facere, ſed & velle cœpeſtis ab anno priore*, ſiue ab anno præterito. Erant aliqui apud illos, qui voluntatem quidem habuerunt aliquid mittere fratribus Hieroſolymam: ſed nihil inde fecerunt. Erant & alij qui aliquid inde fecerunt, ſed ad affectum non perduxerunt. Quos omnes hortatur modo, dicens: Hoc vobis vtile eſt facere, qui velle cœpiſtis, & qui ex parte feciſtis. *Nunc verò & facto perficite*, id eſt opere adimplete. *Si enim volunta prõpta*, & parata ad dandum *eſt, ſecundum id accepta eſt quod habet*, ſubaudis & dat, *non ſecundum id quod non habet*: quia non valet illud dare quod non habet, licet velit. Hoc quidem apud homines eſt, cæterum apud deum ipſa voluntas bona remuneratur. *Non enim*, ſubaudis ideo talia præcipio, *vt aliis ſit remiſſio*, id eſt abundantia & refrigerium, *ſed ex æqualitate*, ſubaudis hoc debet facere. Verbi gratia: Qui habet centum ſolidos, quinquaginta ſecum retineat, quinquaginta mittat his qui ſunt Hieroſolymis. Vel ex æqualitate, vt aliquid mittat illis, & aliquid retineat ad ſuos ſuorúmque vſus. Hilarem ſiquidem datorem beneuolentia decet, quæ ſic ſuam temperet largitatem, vt de illa & pauperum refectio gaudeat, & domeſtica ſufficientia non laboret. Notandum vt hic diſtinctio ſit, vbi dicit, ſed ex qualitate, *in præſenti tempore*, id eſt in hac vita, *veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: vt & illorum abundantia*, quæ ſpiritalis eſt, in ieiuniis & orationibus, *veſtræ inopiæ ſit ſupplementum*, id eſt, vt quod minus habetis in rebus ſpiritalibus, in ipſis habeatis: & quod illi non habent in temporalibus, vos eis miniſtretis. *vt fiat æqualitas* inter vos & illos, dantes vos illis quod non habent, & ipſi vobis quod non habetis, vos illi temporalia, & ipſi vobis æterna. *Qui multum*, ſubaudis collegit, *non abundabit: & qui modicum* collegit, *non minorauit*. Hoc ſecundum literam dictum eſt de manna. Nam quum præ-
Exod.16. cepiſſet dominus per ſingula capita plenum gomor colligit, quæ eſt mẽſura tres ſextarios cõtinens, quidam collegerunt plus, quidam minus, Sed quum præparaſſent ſibi cibos in mortario, & ille qui plus collegerat, & qui minus,

vnam

vnam menſuram poſtmodum repererunt, plenum ſcilicet gomor. Spiritaliter autem hic vult oſtendere, quia ſi ſunt duo homines, vnus diues & alter pauper, licet diues multa poſsideat, & diſtribuat plura pauperibus quàm pauper: non tamen ſuperat illius eleemoſyna pauperis largitatem: ſed plerunque donum paruum pauperis magis eſt acceptũ deo, q̃ diuitis magnũ: quia pauper de victu ſuo tribuit, diues ex his quib⁹ ſuperabũdat. Quod cõprobauit dominus in euangelio, quando vidit multa iactari in gazophilacium à diuitibus, & à vidua duo minuta, quod eſt quadrans, id eſt quarta pars denarij, dixit: vidua hæc plus omnibus illis miſit: quia illi multa ſibi retinuerũt, illa verò totũ ſuum victũ miſit, nihil ſibi retinens. Cor nanque & non ſubſtantiã pẽſat deus, nec perpendit quantũ in eius munere, ſed ex quãto amore proferatur, *quoniam exhortationem quidem ſuſcepit* à me, quam vobis miniſtrauit. *Miſimus cum illo*. i. cum Tito *fratrem noſtrũ, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias.* Lucas (qui & Lucius) tacito hic nomine intelligitur, qui iã euangelium conſcriptũ habebat mirifice, quod legebatur per omnes eccleſias, & inſuper Actus Apoſtolorum, quo labore ab omnibus fidelibus laudẽ habebat. *Non ſolũ autem* laudabatur per omnes eccleſias: *ſed & ordinatus eſt comes* ac ſocius *noſtræ peregrinationis in hanc gratiam, quæ miniſtratur à nobis, ad domini gloriam & deſtinatam voluntatem noſtram, deuitantes* hoc, & cauentes, *ne quis nos vituperet* & reprehendat *in hac plenitudine*, ſubaudis doctrinæ & miraculorum, *quæ miniſtratur à nobis*. videlicet ne quis poſſet dicere: Bene quidem prædicat Paulus, Barnabas, Timotheus, ſociique eorum, & multa miracula per virtutem domini perficiunt: ſed in hoc nõ bene agunt, quia non habent curam ſanctorum pauperum, qui ſunt Hieroſolymis, ſicut alij Apoſtoli habent: & ſicut Paulo præceptum eſt & Barnabæ ab Apoſtolis, quando ad gentes miſsi ſunt. Vnde idem Apoſtolus alias dicit: Conſtituerunt (inquiens) Apoſtoli, vt nos, ego & Barnabas, in gentes operam daremus prædicandi, tantum vt pauperum memores eſſemus. *prouidentes bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram hominibus.* Apoſtolus Paulus aliique bona eorum coram deo prouidebant, quia in omnibus quę agebãt, deo placere quærebant. Prouidebant & coram Corinthiis, quia tales fratres ad eos dirigebant ad recipiendas dona-

tiones,quæ mittendæ erant ſanctis Hieroſolymam,qui ſua pro Chriſto ſimiliter reliquerant:nec erant cupidi diuitiarum,aut amatores terrenarum rerum,ne forte occaſionem inuenirent Corinthij dicendi:Nos multa miſimus, ſed illi quos ad nos direxit,furati ſunt ea, cum debuiſſent illa augere.Aliter.Coram deo (vt diximus) bona prouidet,qui deo placere deſiderat:& coram hominibus,qui ſine quęrela incidit,ne ſit nimis iuſtus: ſed apud omnes in omni vita ſua & conuerſatione irreprehenſibilis habeatur. *Miſimus cum illis* cum Tito ſcilicet & Lucio, *fratrem noſtrum*,ſubaudis Apollo,qui vobiſcum iam diu moratus eſt. *quem probauimus ſolicitũ eſſe*,ſubaudis *pro vobis*,poſtquam à vobis receſsit propter quorundã malam conuerſationem & duritiam morũ.*nunc autem multo ſolicitiorem*, ſubaudis probauimus illũ eſſe pro vobis, quia audiuit vos eſſe correptos & emendatos.Iſto in loco eſt diſtinguendum, & poſtea ad alia tranſeundum. *Confidentia*,ſubaudis mihi eſt *multa in vos, ſiue pro Tito,qui eſt ſocius meus* in prædicatione, *& in vos adiutor*,docendo ſicut & ego,*ſiue fratres noſtri Apoſtoli*,ſubaudis adiutores veſtri ,mihi retulerunt correctionem veſtrã & cõuerſationem ſanctam,*In illos*,id eſt,in Titum, Lucam, & Apollo, *oſtendite charitatem veſtram in facie eccleſiarum*, id eſt,in præſentia fidelium.

CAPVT IX.

NAM de miniſterio quod fit in ſanctos, ex *abundanti*, id eſt ex ſuperfluo, *mihi eſt ſcribere vobis, quoniam Achaia*, id eſt, pars Achaiæ, *parata eſt ab anno præterito*, illi videlicet qui extra Corinthũ metropolim ciuitatem habitant: *vt nõ dicamus vos in hac ſubſtantia*.Defectus dictionis & ſentẽtiæ in hoc loco eſt non modicus,& huiuſmodi, vt non dicamus vos in hac ſubſtantia,ſubaudis carnali & temporali minus feciſſe, qui in omnibus perfecti eſtis,bona voluntate florentes. *Neceſſarium exiſtimaui rogare fratres*,Titum videlicet, & Sylam, & Apollo: *vt præueniant*, ſubaudis nos ad vos. Sic ſubaudis date illam donationem, *quaſi benedictionem*, id eſt, beneuolentiam ex charitate, *non quaſi auaritiam*, id eſt, non auare,ſed ſponte date. *Qui parce ſeminat, parce & mettet.*

Parce

Parce aliquādo pro dimitte ponitur, vt illud Vergilij, Parce metu Cytherea, id eſt dimitte metum: aliquando pro ſeruare, vt ibi: hinc canere incipiam, quanta experientia ſit parcis apibus. Parcæ enim dicuntur apes, quaſi ſeruatrices, eo q; ſeruant ſua mella. In hoc autem loco per quod dixit aduerbialiter parcè, voluit ſignificare auarum hominem, cui extorquetur cum violentia vt aliquid largiatur. Ergo qui parce ſeminat, parce & metet. i. qui parum tribuit pauperi, parum accipiet mercedis. ſicut ad literam ille qui parū ſeminat, parum colligit. *Et qui ſeminat in benedictionibus*. i. qui largitur eleemoſynam pauperi cum beneuolentia, bonáque temporalia diſtribuit ex ſynceritate mentis: vt neq; laudem humanam exinde requirat, neque illū cui aliquid tribuit, velit per hoc ſubditum ſibi facere, *de benedictionibus & metet.* hoc eſt de bona voluntate mentis accipiet mercedem æternę beatitudinis. Ille in benedictione ſeminat, qui bona voluntate ſub ſpe æternæ remunerationis hoc agit. *Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo; non ex triſtitia, aut ex neceſſitate*, i. quātum diſpoſuit in animo ſuo dare deo, & pauperibus tantū tribuat: quia melius eſt non promittere corde aut verbo, quā promiſſum non adimplere. Docet autem Apoſt. læto animo eandē eleemoſynā vel votū perficere: quia ex omnibus his qui inferūt aliquid, hunc elegit deus cui retribuatur, qui deuoto corde hoc operatur. Vnde præcipit, non ex triſtitia (inquiens) animi hoc faciat aliquis veſtrum, aut neceſsitate, id eſt, coactus aut inuitus, & non ſpōtaneo deſiderio. Ex triſtitia hoc adimplet & ex neceſsitate, qui non ſperat ſe mercedem recipere, ſed propter præſentem pudorem & verecundiam inuitus hoc agit, ne aliis hoc agentibus ipſe auarus & turpis videatur: ideóque ex hoc non fruetur mercede æterna. Dicit enim beatus Auguſtinus, quia ſi panem dederis triſtis, & panem & meritum perdis: quoniam quod in præſenti tribuis amittis, & in futuro mercede carebis. Læto verò animo eleemoſynam erogat pauperi, qui certus eſt de remuneratione æternorum præmiorum, quem dedit ei dominus, apud quem theſaurizat, *Hilarem enim datorem diligit Deus.*

Hilaris debęt eſſe, qui domino fœneratur: & ille placet Deo, qui quod tribuit, poſtmodum non dolet quaſi amiſſum, ſed quaſi de duplicato gaudet. *Potens eſt enim*

deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam & abundantiam habentes, abundetis in omni opere bono. Nolite, inquit, diffidere neque deſperare de remuneratione, ſi hilari animo eleemoſynam impenditis: quia potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ſcilicet vt in præſenti abundetis fide, ſpe, charitate, ſcientia diuina, omníque ſubſtantia temporali, & inſuper in futuro æternam fœlicitatem tribuere. Hoc enim erit abundare in omni opere bono, ſi ſibi retinent quod ſufficit ad ſuam ſuorúmque explendam neceſſitatem. & cætera in vſus ſanctorum vel pauperum impendant *ſicut ſcriptum eſt* in Pſal. 3. de quolibet iuſto eleemoſynas danti, & curam pauperum agenti. *Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum.* Iuſtitiam hic appellat largitatem ſubſtantiæ temporalis vel mercedem eiuſdem ſubſtantiæ diſtributæ: quæ largitas bene iuſtitia appellatur: quia iuſtum eſt, vt ſicut terra omnibus hominibus communiter à deo data eſt ad poſſidendum, & ſicut calor ſolis & humor pluuiarum omnibus communiter tribuitur à deo: ita etiã quæ in terra dei dono naſcuntur, communiter diſpenſentur & cõmuniter vtatur: & hæc eſt iuſtitia, vt quia deus illud gratis dat, retribuat ex eo & homo cui deeſt. Notandum quòd dicitur de viro ſancto, quia diſperſit & diuiſit pauperibus ſubſtantiam ſibi à deo datam. ac dedit pauperibus, qui non habent quod ei redderet in præſenti, & non diuitibus huius ſeculi, à quibus ſperaret eadem iterum aut plura recipere: & quoniam vſus eſt præcepto domini dicentis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis: Idcirco iuſtitia ei⁹, id eſt, merces largitatis eius, & retributio ipſius iuſtitiæ manet in æternum, quia ibi poſuit diuitias ſuas, & ibi theſaurizauit, vbi fures non effodiunt, nec furantur. *Qui autem administrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ.* Hoc dupliciter intelligi poteſt, & iuxta literam & iuxta ſpiritalem intelligentiam. Omnipotens deus qui adminiſtrat homini ſemen ad ſeminandũ, ſi eleemoſynæ fuerit deditus, ipſe præſtabit ei panem ad manducandum ex ſemine, & multiplicabit ſemina eius in terra: vt qui ſeminauit quinque modios, colligat quinquaginta, qui decem colligat centum. Et multiplicabit augmenta

frugum

frugum iuſtitiæ veſtræ,id eſt, ſubſtantiæ veſtræ,quæ bene iuſtitia appellatur. Aliter,Deus qui adminiſtrat homini ſemen ad ſeminandum,id eſt,ſubſtantiam temporalem,vnde eleemoſynam poſſit erogare.ipſe vtique ei preſtabit in futuro panem ad manducandum,æternam,ſcilicet ſatietatẽ, quæ erit viſio præſentiſſimi vultus omnipotentis dei: De quo pane dicit dominus in Euangelio.Beatus qui manducabit panem in regno dei,Et Pſalmiſta de eadem ſatietate: Satiabor (inquit) dum manifeſtabitur animæ gloria tua. Et non ſolum ibi preſtabit æternã ſatietatem,ſed hic multiplicabit ſubſtantiam eius,ſicut ſupra diximus:vt habeat vnde valeat eleemoſynam largiorem impendere,pro qua augebitur illi augmentum,id eſt, merces & retributio iuſtitiæ eius. Ergo quia omnia bona quæ habemus,dei ſunt, & ſemina,& naſcentia: & putreſcunt,pullulant, & multiplicantur ad vſus hominum: & ipſe precepit de his communicare eis qui indigent, debemus dare iſta temporalia. vt mereamur accipere æterna:ſicut plurimi ſanctorum fecerunt:inter quos partem beatæ remunerationis beatiſſimus martyr Chriſti Laurentius obtinet,qui verus diſpenſator temporalium diuitiarum exiſtens, meruit poſſidere cæleſtes & æternas atque immarceſcibiles coronas. *Vt in omnibus locupletati,* & diuites effecti, *abundetis in omnem ſimplicitatem,quæ* ſimplicitas *operatur deo gratiarum actionem per nos,* qui eius predicatores ſumus. Ea intentione & ſimplicitate debet homo eleemoſynam impendere, vt non quærat illum ſibi ſubiectum facere,cui tribuit, neque laudem ab hominibus quærere. *glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtræ.* Obedientia confeſſionem præſtat homini quando impletur:quia licet homo taceat cui imperatur, in hoc quod obedit opus eius oſtendit: & confitetur illum eſſe valde obedientem,verbi gratia. Præcipitur alicui ire tantum in ambonem,licet ipſe nihil reſponderit ei, & tamen ierit cantatum,ipſa cantilena perhibet ei teſtimonium obedientiæ,& confitetur illum valde eſſe obediẽtem. *in euangelio* quoque *Chriſti* glorificate deum, quia euangelium hoc præcipit,Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. *& in ſimplicitate* cordis veſtri, ſubaudis glorificate deum. De qua ſimplicitate paulo ſupra diximus. *& in ipſorum obſecratione pro vobis,* quibus eleemoſynam

Pſal.19.
Luc.14.

præſtiteritis,glorificate deum,quia illi obſecrabunt,& laudabunt deum pro vobis.

CAPVT. X

R Ogo *autem*, ſubaudis vt corrigatis *Vos, ne præſens audeam*, ſubaudis vos redarguere *per eam confidentiam*, id eſt,autoritatem, *qua exiſtimor audere in quoſdā*, ſubaudis qui peccauerunt, *qui arbitrātur nos tanquam ſecundum carnem ambulemus.* id eſt,tanquam carnem carnaliter viuamus,& carnalia precepta habeamus. *In carne enim ambulantes*, id eſt in corpore vitam ducentes, *non ſecundum carnem militamus*, id eſt,non carnaliter viuimus,ſed ſpiritualiter. Spiritaliter enim viuit & militat,qui facit quod placet deo,Carnaliter autem viuit, & ſecundū carnem militat,qui deſideriis carnis obtemperat. *Nam arma militiæ noſtræ*, quibus militamus contra philoſophos & contra dæmones, *non ſunt carnalia*, ſicut eſt lorica,galea,mucro,haſta,gladius,clypeus,& cætera talia. *ſed potentia dei*, Quidam codices habent , potentia dei,quidam potentia deo,quod vtrunque accipi poteſt hoc modo:Arma noſtra,quæ ſunt arma carnalia, velut ſingulariter dicamus.Non eſt gladius noſter carnalis,ſed potētia
Ephe.6. dei,ipſa eſt gladius noſter:quia per virtutem & potentiam illius ſuperamus dæmones & malignos homines.Aliter, Arma noſtra non ſunt carnalia,id eſt,infirma & corruptibilia atq; flexibilia:ſed potētia dei ſunt noſtra arma,id eſt, poſſibilia ſunt & fortia ad pugnādum per deū.Arma ergo Apoſt.quibus militabant contra philoſophos,verbum predicationis erat , de quo alibi dicitur : Et gladius ſpiritus, quod eſt verbum dei.Virtus,quoque miraculorum,gladius erat illorum.Contra dæmones verò oratione , ieiuniis , & vigiliis pugnabant. *ad deſtructionem munitionum*, ſubaudis dæmonum & philoſophorum : & ſumus nos his parati *deſtruentes conſilia* philoſophorum,& conſilia dæmonum, qui inſpirabant in cordibus perſecutorum perſecutionem contra nos excitari: *& deſtruentes omnem altitudinem*, id eſt , omnem ſuperbiam, *extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei &* ſumus nos *redigentes in captiuitatem omnem intellectum* hominum *in obſequiū Chriſti*, id eſt,in culturam & religionē eius;

eius. Iſta captiuitas in bonã eſt partẽ accipienda. Diabolus ergo perſuaſione captiuauit primum hominem, quando illum ſibi ſubdidit,& poſtea omne genus eius, in tantum vt idola ei ſuaderet adorare pro deo vero. Sed ipſam captiuitatem humani generis,quam diabolus captiuauerat ad mortem, Apoſtoli per arma prædicationis & virtutem miraculorum captiuabant ad Chriſtum & ad vitam æternã. Nam ſicut quilibet imperator terrenus armat milites ſuos, vt per illos ſubiuget ſibi regna,regiones,& prouincias:ita Chriſtus armauit milites ſuos Apoſtolos ſpiritalibus armis,& per illos ſubdidit ſibi pene omnes gentes, Et ſumus nos *habentes in promptu* in manifeſta voluntate. *vlciſci omnem inobedientiam,cum impleta fuerit veſtra obedientia.* Hoc ita eſt diſtinguendum, & poſtea quod ſequitur inferendũ. Et poteſt dupliciter intelligi,id eſt,vt dicatur,hanc voluntatem habemus,vt vlciſcatur veſtram inobedientiam, quam hactenus habuiſtis per obedientiam bonam. Tunc enim vindicatur & vlciſcitur inobedientia, quando ei ſuperponitur obedientia. Aliter: Hanc voluntatem,inquit, habemus,vt cum vos impleueritis veram obedientiam,qui perfectiores & bonæ volũtatis eſtis,nobiſque in omnibus obeditis,tunc vlciſcatur illorum inobeidentia per nos,qui dedignati ſunt vobiſcum aliquid mittere ſanctis, qui ſunt Hieroſolymis, vt eſſent participes veſtrorum munerum. *quæ ſecundum faciem ſunt videte,* id eſt quæ in præſentia dicuntur à nobis in ſuperioribus & inferioribus, vos intelligire & perpendite. *vt autem non exiſtimet,* ſubaudis à vobis, *tanquam terrere vos volens per epiſtolas iſt*:*quoniam quidem epiſtolæ(inquiunt) graues ſunt* in correctione, *& fortes* in obſeruatione, *preſentia autem corporis,* id eſt, forma illius in preſentia poſita, *infirma* ſiue deſtituta eſt: *& ſermo illius contemptibilis,* ſiue deſpicabilis. Ex perſona quorundam loquitur,qui talia dicebant de illo.& ideo dicit,quoniam quidem,inquiunt illi. *Non enim quaſi nõ habentes poteſtatem pertingendi ad vos* in prædicatione, *ſuperextendimus nos,* predicando vſque ad vos: *vſque ad vos enim peruenimus,* predicando euangelium Chriſti,ab Hieruſalem. *Habemus etiam ſpem in abundantia fidei veſtræ,* etiam in illa,ſubaudis loca euangelizare,quæ vltra nos ſunt. *non* tamen habemus ſpem neque voluntatẽm *gloriari in aliena*

CAPVT XI.

V*Tinam ſuſtineretis modicum quid inſipien-
tiæ meæ.* Venientibus pſeudoapoſtolis
ad Corinthios poſt diſceſſum Apoſto-
li,& dicentibus Apoſtolum non eſſe à
deo miſſum,quia non fuerat à Chriſto
vocatus ante eius aſcẽſionẽ,nec ab illo
edoctus,inſuper & contraria prædica
ret prædicationi aliorũ Apoſtolorum:
quos magnos Apoſtolos vocabant, auerterũt plurimos ab
amore Apoſtoli,quos ad amorem ſuum traxerunt,dicentes
ſe eſſe miſſos à magnis Apoſtolis,à Petro,Andrea,Iacobo,
cæteriſque Apoſtolis. Apoſtolus ergo volẽs eos iterum ab
amore eorum ſeparare, & ad ſuum reuocare, qui fidem
Chriſti primus in illorum cordibus infixerat, laudat ſe coa
ctus verbis,ſed non corde neque ſenſu, quia ſciebat ſe ni-
hil proficere propter laudem humanam: niſi tantum vt illi
ab eius prædicatione nõ recederent:& quia apud homines
ſtultitia & inſipientia eſt,vt aliquis ſe laudet, maxime cum
Salomõ dicat.Laudet te alienus,& nõ os tuum,extraneus, *Prou.21.*
& non labia tua. volens ſe laudare ipſe ob cauſam ſupradi
ctam ne daret aliis occaſionẽ laudandi, dixit, Vtinã ſuſti-
neritis patienter ò Corinthij, modicum quid inſipientiæ
meæ.i.modicam inſipiẽtiam meã,quòd me laudo. *Sed &
ſupportate me*, id eſt ſuſtinete inſipientiã meam in hac parte
laudis.quaſi diceret: Si vultis patiẽter ſuſtinere verba mea,
dicam:& ſi nõ vultis,vtiq; non ideo omittã dicere,quod in
animo deliberatũ habeo. Et hoc quare? *æmulor enim vos
dei æmulatione.* Aemulari eſt inuidere,imitari,amare, & ſtu
dium habere,ſed in hoc loco pro amare ponitur, Aemulor
enim vos dei æmulatione,id eſt amo vos dei amore. *De-
ſponſaui enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.*
Paulus Apoſtolus deſponſauit Corinthios, non ſibi, ſed
Chriſto, per prædicationem ſuam,& fidem, ſicut Moyſes
deſponſauit in Aegypto plebem Iſraeliticam non ſibi,ſed
deo.Vnde & præceptum eſt ei,vt tolleret calceamenta de
pedibus ſuis.Signum ergo deſponſationis, & annulus quo
deſpondit ſiue deſpõſauit Apoſtolus Corinthios Chriſto,
fides fuit domini ſaluatoris,quam miniſtrauit eis. Vnde di
cit,Deſpondi enim vos vni viro Chriſto, exhibere volens *Exod.3.*

vos virginem caſtam,id eſt vt præparetis vos virginitatem illi,& integritatem fidei ſeruetis. Virginitas etenim iſta potius eſt mentis integritas,quàm corporis. Si ergo attendimus virginitatem corporis, multo plures ſunt in eccleſia virgines mente,quàm corpore. Et multæ ſunt ex his quę integritatem corporis adhuc habent,quę mente & deſiderio iam nupſerunt. Quapropter melius eſt,vniuerſalem eccleſiam (quæ conſtat ex vtroque ſexu, & ex vtroque ordine) virginem caſtam eſſe appellatam, quæ & ſponſa eſt Chriſti de qua Ioannes ait, Qui habet ſponſam, ſpõſus eſt.
Ioan.3. Quicunque ergo in eccleſia integritatem fidei habet, quã bonis operibus exornat, virgo caſta eſt, etſi non corpore, tamen mente: ideóque ſponſa eſt Chriſti. Qui verò virginitatem vtranque,deo propitiante,caſte inuiolatéque ſeruauerit, ſicut plurimi ſanctorum fecerunt ex vtroque ſexu, illi vtique palmam obtinebunt, quam nemo coniugatorũ poſsidebit. Et ſi ſexus fœmineus, qui tantum eſt fragilis & procliuis,hoc obſeruat, quanto magis illi qui à virtute viri nuncupantur? *Timeo autem ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua,* id eſt ne ſicut diabolus indutus ſerpentem, ſeduxit mulierem ſua caliditate, & per mulierem decepit virum: *ita* modo *corrumpantur ſenſus veſtri* à pſeudoapoſtolis, qui miniſtri ſunt diaboli. *& excidant. libenter ſuffertis inſipientes,cum ſitis ipſi ſapientes.* Apoſtolo tranſeunte à Corinthiis ad alias nationes,corruperunt eos pſeudoapoſtoli à Iudæis venientes,qui in hoc appellantur inſipiẽtes,quia & circuncifionem volebant obſeruare,& ſabbati otium, cæteráque præcepta carnalia legis & euangelij gratiam tenere. In hoc quoque inſipientes vocantur,quia non pro mercede æterna,neque pro ſalute auditorum prædicationi inſiſtebant,ſed pro lucris temporalibus, vt illos expoliare poſſent, & pro laude humana dicentes Apoſtolum non eſſe verum prædicatorem,eo quòd à domino per prę-ſentiam carnis non fuerat vocatus:& talia dicebant,volẽtes eos ab amore Apoſtoli ad amorẽ ſuum retrahere: quod & fecerunt, plurimos ſimplicium decipientes, quos Apoſtolus ironice alloquitur,dicens: Libenter ſuffertis inſipiẽtes,cum ſitis ipſi ſapientes. Quanquam etenim quidam hũc verſiculum ita exponãt,vt ſit ſenſus,quaſi eos veraciter appeller,dicens: Sapientes,miror cum ſitis ipſi ſapientes quate

re ſuſtinetis libenter inſipientes. Sed beatus Auguſtinus aliter exponit, deſtruens hunc ſenſum, & ironice intelligẽs eos appellatos eſſe ſapiẽtes. Cum ſitis (inquit) ô Corinthij inſipientes, putantes vos eſſe ſapientes, non eſt mirum ſi patienter ſuſtinetis inſipientes pſeudoapoſtolos. *Suſtinetis enim, ſi quis vos in ſeruitutem redigit.* Iudæi qui venerant à Iudæo, qui vtrunque volebant agere, & iudaizare, & euangelium obſeruare, volebant credentes in ſeruitutem redigere legis, vt obſeruarent ſabbati otium: & irent Hieroſolymam offerre legales hoſtias, & maxime vt circunciſionem obſeruarẽt, dicentes nullo modo poſſe eos ſaluari ſine circũciſione, præcipue cũ hoc non ſolum ſit legis præceptum, ſed longe ante legem familiari allocutione dixerit deus ad Abrahã, Maſculus, cuius præputij caro circunciſa non fuerit, peribit anima eius de populo ſuo. In hanc ergo ſeruitutem legis & impedimentũ carnis, volebant Iudæi Corinthios redigere, quibus ipſe dicit. Suſtinetis enim. i. patienter ſuffertis, ſi quis vos in ſeruitutẽ legis vult redigere. *ſi quis deuorat*, ſubaudis ſubſtantiam veſtram, patienter ſuſtinetis. Pſeudoapoſtolis ſuis adulationibus & laudibus expoliabant illos, quos decipiebant, & in conuiuiis plurimis diripiebant illorũ bona, erántque illi contenti deuorari res ſuas à ſuis deceptoribus. *ſi quis accipit.* ac ſi dicat. Si quis rapit veſtra bona à vobis, & accipit ſibi, patienter ſuſtinetis. Vnde & aues rapaciſsimæ, quæ latino vocabulo accipitres vocantur, græcè harpyiæ, id eſt, raptores appellantur, eo quòd ſibi accipiant, & aliis rapiant, atque hoc modo accipere eſt aliquid dolo capere, *ſi quis extollitur*, in ſuperbiam. Extollentia eſt ſuperbia. Vos, inquit, Apoſtolus, patienter ſuſtinetis, qui ſe extollunt de ſcientia legis, quòd in ſuperbiam eriguntur de nobilitate generis. Quod autẽ ſequitur: *ſi quis in faciem vos cædit*, hic eſt diſtinguendum, & poſtea ſubinferendum, *ſecundum ignobilitatem dico*, & ibi ſimiliter diſtinguendum. Nam licet ſingulæ ſententiæ ſub diſtinctione proferantur, tamen cum dixit: Si quis in faciem vos cædit, expoſuit quid eſſet in faciem cædere, cum ſubiunxit: Secundum ignobilitatem dico. In faciẽ enim cædere, eſt improperare alicui ignobilitatẽ generis, ſicut Iudæi improperabãt Corinthiis ignobiles eſſe genere, quorũ partes ſemper idololatræ fuerunt, dæmones Gene.17.

& lapides pro deo venerantes: ſe autem præferebant, iactantes ſe quòd de genere patriarcharum & prophetarũ originem ducerent, de quorum ſtirpe Chriſtus ſecundum carnem natus eſſet. Magna ſiquidem ſtultitia eſt & ignobilitas, aliquem per regenerationem aquæ & ſpiritusſancti filium dei effectum, iactare aliquid de nobilitate generis, maxime cum dominus dicat, omnes nos fratres eſſe, quamuis aliqui hunc verſiculum ita exponant, quaſi ad Apoſtolum pertineat, vt ſit ſenſus. Ignobilem rem ago, quòd aliquantum de nobilitate generis me extollo, non conuenit iſte ſenſus, quia nondum peruenit ad illum locũ vbi dicturus eſt, ſe de genere Patriarcharum eſſe, ſed eo modo eſt intelligendus, vt diximus. Et ne forte aliquis putaret, ꝙ pugnis, aut aliquo modo in faciẽ corporis diceret eos cædi. ideo taliter locutus eſt. Si quis (inquiens) in faciem, id eſt, in præſentiam cædit, improperando aliquid de ignobilitate generis, patienter ſuſtinetis, & præfertis illos nobis. Secundum nobilitatem autem generis dico: vos in faciem ſiue in præſentiam cædi, non pugnis. *quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte*, ſubaudis generis, ſic præferunt ſe nobis illi, & ſic pro nihilo ducimur à vobis. De ſe loquẽs Apoſtolus & ſui cauſa, ſubintroducit perſonam Barnabæ ſocij ſui, qui ex eodem genere Iudaico erat. Ita ergo præferebant ſe falſi Apoſtoli ex Iudæis, Apoſtolo Paulo & Barnabæ, quaſi de nobiliori genere orti eſſent quàm illi: & quaſi de diſpari genere nati eſſent illi duo, ita deſpiciebãt eos. Inde dicit Apoſtolus: Quaſi nos infirmi & ignobiles ſimus ignobilitate generis, ſic ſe præferunt nobis: & ita etiam à vobis præferuntur nobis: ſed reuera illi ſunt potius infirmi in hac parte generis, qua ſe gloriantur: quia dicentes filios ſe eſſe Abrahæ ſecundũ carnem, non ſunt veraciter filij Abrahæ per fidem & operationẽ, quoniam non ſunt imitatores eius. Nos autẽ ſumus firmi & nobiles, quia exiſtentes filij Abrahæ ſecundum carnẽ, ſumus & per imitationem fidei & operationis. Et iſte verſiculus per ſe eſt proferendus & diſtinguendus. *In quo* ſubaudis negotio, *quis audet*, ſubaudis gloriari, *in inſipientia dico, audeo & ego* gloriari, ac ſi diceret aliis verbis: Audent illi gloriari in nobilitate generis, licet inſipienter dicam, audeo & ego gloriari de nobilitate generis. Ideo autem ait, Inſipientia di-

eo,quia ſtultum videtur,quantum ad homines pertinet, vt in inſipientia aliquis ſibimetipſi teſtimonium laudis ex aliquo perhibeat. Apoſtolus tamen non erat inſipiens, quia non ſponte hoc agebat,ſed coactus, neque pro laude humana:ſed vt Corinthios ſua laude ad amorem ſuum retraheret ab amore pſeudoapoſtolorũ. Vel in inſipientia dicit ſe audere gloriari de nobilitate generis, vt illorum gloriã euacuet,qui ſe iactabant quòd filij eſſent Abrahæ, quia inſipienter agebant. Imprudentem etiã ſe pronuntiat, & inſipienter agere in hoc ꝙ ſe laudat,de illi prudentes viderẽtur in hac parte ac nobiles,qui ſe extollebant de nobilitate generis. *Hebræi ſunt* illi, *&* *ego* ſum Hebræus. Hebræi dicuntur ad Heber patriarcha ſuo, Inde dicit Apoſt. Gloriãtur illi de nobilitate carnis,ꝙ Hebræi ſunt:& ego ſimiliter Hebræus ſum. *Iſraelitæ ſunt* illi de genere Iacob patriarchę, qui & Iſrael eſt appellatus: *&* *ego*:verè Iſraelita ſum, quia deũ mente cõtemplor. *Semen Abrahæ ſunt* amici dei, *&* *ego* ſimiliter. *Miniſtri Chriſti ſunt* illi, *&* *ego*. Miniſter Chriſti dicitur,quiſquis euangelium prædicat. *Vt minus ſapiens dico,plus ego*: ſubaudis ſum miniſter Chriſti,quã illi: quia ego plus omnibus laboro:& quicquid prædico,operibus exorno. Illi verò licet in quibuſdã rebus bene videantur prędicare,tamẽ non ſunt veri miniſtri Chriſti,quoniam quod prædicãt ore,deſtruunt operibus. In hoc autem appellat ſe minus ſapientẽ eſſe,q̃ debebat:quia ſe laudabat, dicens ſe plus eſſe miniſtrũ Chriſti,quã illos:& eo modo quo ſe dixit ſuprà in inſipiẽtia agere:eo nũc minus ſapere. *In laboribus plurimis*,ſubaudis ſeruio Chriſto & eſt ſenſus,In hoc apparet plus me eſſe miniſtrũ Chriſti,quã illos:quia licet illi qui ſe mihi præferũt,ſemper in aliquo laborauerũt: tamẽ plus ego laboraui, quia plurimis laboribus die noctúq; deſeruio. Tradũt ſancti doctores,ꝙ Apoſt. à mane vel à pullorũ cantu vſq; ad quintam horã labori manuũ inſiſtebat, vnde victũ acquireret. & exinde vſque ad decimã horam publice diſputabat: plerũque tamen & in noctẽ protendebat ſermonẽ, ſicut tunc fecit quando Euthycus ſomno grauatus, cecidit de ſolario per feneſtram. *in carceribus abundantius*, *Actu. 20.* ſubaudis fui incluſus,quã illi,& eſt ſenſus: Et ſi illi fuerunt in carcere,quos vos extollitis ò Corinthij:ego plus quã illi. *in plagis ſupra modum*,ſubaudis afflictus ſum. Sæpe plagatus

eſt Apoſtolus à Iudæis & Gentibus,& ſæpe virgis cæſus:& ſi illi(inquit)plagati ſunt,ego amplius. Quæſtio eſt in hoc loco,Cum Apoſtolus alibi dicat,Fidelis deus, qui non patietur vos tentari ſuper id quod poteſtis:ſed faciet cum tẽtatione etiam prouentum, vt poſsitis ſuſtinere: quare hic dicat ſupra modum in plagis eſſe afflictum?quæ ita ſoluitur. quia multa ſuſtinuit ipſe ſupra modum humanum, & ſupra virtutem humanæ fragilitatis, ſed non ſupra virtutem diuinam:ideóque potuit ea ſuſtinere & ſuperare: quia virtus omnipotentis dei adminiſtrabat ei fortitudinem ſufferendi. *in mortibus frequenter,* ſubaudis fui poſitus. Et ſi ſæpe fuit in mortibus, quomodo viuebat? In mortibus dixit, pro eo quod eſt, in periculis mortis, & in deſperatione vitæ. *A Iudæis quinquies quadragenas,* ſubaudis plagas, *vna minus accepi.* Præceptum erat in Deutero. vt quem delinquentem. iudices verberabant, ita modum vindictæ temperarent, vt plagarum numerus quadragenarium numerum minime tranſcenderet: ne forte coram

Actu.16. eis frater eorum laceratus iaceret. Quod per quinque vices factum eſt,hic ſummatim tangit Apoſtolus: Nã quinquies flagellatus à Iudæis, accepit plagas triginta nouem. ſecundum legem Moyſi, quaſi tranſgreſſor eiuſdem legis. Refert autem venerabilis Beda librum delatum eſſe à Roma per Chidonium orientalium Anglorum antiſtitem, in quo erant omnes labores,paſsiones,& pœnæ Apoſtoli,depictæ per loca oportuna, Inter quæ omnia erat depictus Apoſtolus,quaſi denudatus iaceret in terra: & ſuper aſtabat ei tortor quadrifidum habens flagellum in manu, ſed vnam è fidibus in manu ſua retentam, tres reliquas ad feriendum habebat extentas. Si enim quaternis fidibus percuteret decies quadraginta plagas faceret.Si verò vndecies feriret, quadraginta quatuor ictus impleret. Vel ſi nouies feriret quaternis fidibus,& decima vice ternis, vna minus quadraginta plagas daret. *Ter virgis cæſus ſum.*hoc à gentibus paſſus eſt.Hæc autem in Actibus Apoſt. non omnia reperiuntur: quoniam nec in eis epiſtolis omnia continẽtur,quæ in eadem hiſtoria habentur. Inuenimus tamẽ ibi, quia cum veniſſet in partes Macedoniæ, & eſſet in ciuitate colonia,iuſſus eſt virgis cædi:& alia vice iuſsit tribunus eũ introduci in gẽtiliũ caſtra, & flagellari ac torqueri flagris.

ſemel

Semel lapidatus ſum. Lapidatus eſt Lyſtris ciuitate Macedo-niæ, pro puella de qua eiecit ſpiritũ diuinationis, quæ magnum quæſtum præſtabat dominis ſuis. *Ter naufragium feci.* Naufragium dicitur nauis fracta: & quod dicit, ter naufragium feci, ſic videntur verba ſonare, quaſi ipſe feciſſet illud naufragium, ſed ſenſus eſt, ter naufragium feci, id eſt, ter naufragium pertuli, Qui ergo ſæpiſſime nauigio vehebatur per mare, non eſt mirum, ſi toties naufragium paſſus eſt. *Nocte ac die in profundum maris fui.* Licet quidam dicant Apoſtolũ non eſſe in mare demerſum, ibiq; in profundo aquarũ negẽt nocte ac die mãſiſſe, tenenda eſt tamẽ certa ſanctorũ patrũ traditio: quia in veritate caſu prolapſus eſt in profundũ maris, vbi circũſeptus fluctibus die ſimul & nocte, poſt, deo gubernante, liber ad terram rediit. Nũquid ergo ipſe qui in exitu filiorũ Iſrael de terra Aegypti, mare diuiſit in diuiſiones, & poſtea Iordanẽ & torrẽtẽ Arnon, qui etiã ſeruauit Ionã in ventre ceti, & Petro mare calcabile præbuit, nõ potuit etiã militẽ ſuũ egregiũ prædicatorẽ Paulũ in profundo maris ſeruare, vt neq; à circũpoſitis præfocari aquis, neq; à beluis marinis deuorari potuerit. Potens vtique potuit, ideóq; fecit. Deniq; non eſt amplius mirãdum, Petrum ſuper vndas maris non infuſis veſtigiis ambulaſſe, quã Paulum nocte ac die in profundo maris illæſum cuſtoditũ eſſe. Myſtice verò per Paulũ, qui nocte ac die in ꝓfundo maris fuit, & tamẽ domino ſe protegẽte ad terras liber peruenit, intelliguntur illi iuſti qui de profunditate periculorum & perturbationum ſeculi à domino quotidie educuntur: ſed plenius in die iudicij liberabuntur, atq; ad littus æternæ ſoliditatis perducentur: quia poſiti inter fluctus huius ſeculi, non dubitauerunt in fide de miſericordia dei. Petrus verò, qui primum non infuſis veſtigiis inceſsit, ſed poſtmodum dubitans cecidit inter fluctus: ſicque poſtea à domino eleuatus, & ad terram eſt perductus, ſignificat ſemetipſum, qui dubitauit quando negauit, ſed à domino releuatus eſt ad fidem: & ſignificat omnes martyres omnéſque iuſtos, qui in primordio fidei fortiter incedunt, pro nihilo deputantes ſæuitiam perſecutorũ: ſed poſtea ingruente tempeſtate grauiſsima perſecutionis, dubitant in aliquo, ſed domini gratia protecti ſubleuantur, ne penitus cadant in deſperatio-

Exod. 14. *Ionæ. 2.* *Matt. 24.*

nem, & vincantur à procellis, atque ad terrã electorũ perducuntur, *in itineribus ſæpe, periculis fluminũ*, ſubaudis fui. Iterũ conuertit ſe ad alia pericula memoranda, volens ſe oſtẽdere vexatum ſecundum carnem pro Chriſto in terra & mari, & multo plura ſe ſuſtinuiſſe quàm pſeudoapoſtolos. Solent tempore hyemis & pluuiarum tranſgredi flumina alueos ſuos & nimium intolerabile præbere iter viantibus. Quia ergo Apoſtolus hyemali tempore ſolitus erat tranſire de loco in locum per pedes, ſæpe incurrebat fluminum pericula, *periculis latronum* ſæpe interfui. Pſeudoapoſtoli & Iudæi increduli immittebãt ei latrones: vt quia ipſi nec poterant, nec audebant eum publice interficere, ab illorũ miniſtris interficeretur. *Periculis ex genere.* ſuſtinuit ipſe pericula à Iudæis, fratribus ſuis ſecundũ carnẽ, qui do-
Actu. 23. lebãt quòd derelicta lege ad euãgeliũ ſe conuerteret. Vnde legim⁹, quia quadam vice Ananias princeps ſacerdotũ, præcepit aſtantibus ſibi percutere os eius. & longum eſt enarrare quoties hoc factũ eſt. *periculis ex gentibus.* A philoſophis gentium & principibus multa incõmoda paſſus eſt propter myſteriũ incarnationis filij dei, paſsionis, reſurrectionis, aſcẽſioniſq; ad cælos, & propter vnius dei culturã, quam prædicabat. *Periculis in ciuitate* ſæpe interfuit, quod longum eſt enarrare. *Periculis in ſolitudine.* Pericula in ſolitudine ſuſtinuit à Iudæis, quando factis inſidiis voluerunt eũ occidere in via. vel etiam periculis in ſolitudine interfuit, quia diabolus inuidens ei, non ſolùm per homines miniſtros ſuos eũ perſequebatur, ſed etiam beſtias ferociſsimas cõtra eum excitabat. ne auderet de loco ad locũ tranſire. *Periculis in mari.* Nõ ſolùm quando ter naufragium pertulit, & quando lapſus in mare, vbi fuit inter medios fluctus die ac nocte, & illæſus permanſit: Verum etiam ſæpiſsime pericula in mari ſuſtinuit. Vnde quadam vice impegerunt
Actu. 26. nauẽ ad littus, quãdo prora fixa manebat immobilis: puppis verò ſoluebatur à vi maris: & quando milites volebant omnes cuſtodias occidere, ne quis poſſet natatu peruenire ad littus. Sed cẽturio hoc prohibuit propter Apoſtolũ, volens eum ſeruare. *Periculis in falſis fratribus* ſæpe interfuit. Falſi fratres hi ſunt, de quibus dicit in epiſtola ad Galatas, quia ſubintroierunt falſi fratres explorare libertatem noſtram. Hi enim partim Chriſtiani erant, partim Iudæ, in

neutro

neutro tamē perfecti: qui zelo legis & circuncisionis Apoſtolo inuidentes, inſidias ei prætēdebant. *In labore & ærūna.* Aerumna eſt miſeria & moleſtia. Poteſt eſſe labor ſine ærūna, id eſt, ſine moleſtia & miſeria, atque ſine aliquo tædio: & ideo addidit ærumna, vt laborem Apoſtoli oſtēderet eſſe non ſine moleſtia & afflictione. Solent autem homines laborare in hortis, & viridariis cū delectatione, cauſa ſe exercitādi, ſicut legimus de protoplaſto: quia poſuit eū deus in paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret illū. Iſte enim labor ſine aliqua moleſtia erat. *In vigiliis multis.* Aliquando ſponte & voluntarie vigilabat, aliquando non ſponte, ſed ex neceſsitate: quia poſitus in preſſura & anguſtia, neceſſe erat vt vigilaret, dei implorans auxilium: Sicut quādo poſitus in carcere, cum Syla hymnos deo cantabat, quādo cuſtos carceris ſplendorem videns in carcere & oſtiū apertum, volebat ſe interficere, putans omnes vinctos fugiſſe, ſed hoc Apoſtolus prohibuit. *in fame & ſiti.* Perſequebatur à Iudæis de loco in locum, & ideo famen ſæpiſsime patiebatur per inopiam & ſitim. *in ieiuniis multis.* Multa fuerunt eius ieiunia quæ ſuſtinuit. aliquādo volens, aliquādo nolens. *in frigore & nuditate.* Maximum frigus & maximam penuriam propter nuditatem tunc ſuſtinuit, dum duceretur nauigio Romam, eo quòd appellaſſet Cæſarem, quādo exeuntes è naui, venerunt in inſulam Melitenam: vbi cum congregaſſet ſarmentorum multitudinem vt ſe calefaceret, vipera à calore ignis procedens, inuaſit manum eius. *Præter illa quæ extrinſecus ſunt*, id eſt, præter illa pericula quæ in corpore ſuſtineo. *inſtantia mea* id eſt, perſeuerantia mea, *& ſolicitudo quotidiana omnium eccleſiarum.* Quia longum erat enarrare omnia pericula, & omnes anguſtias, & tribulationes quas paſſus fuerat, concluſit, dicens: Præter illa quæ extrinſecus in corpore ſuſtineo, perſeuerātia mea eſt ſemper ſolicitudinem habere, de omnibus eccleſiis, quibus prædicaui. Timebat enim ne forte quibus prædicauerat, à falſis apoſtolis deciperentur: vel etiam ne propter nimias tribulationes, quas videbant & audiebant Apoſtolū pati, deficerent à fide. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Propter nimiam dilectionem intantum compatiebatur infirmis, vt etiam ipſe videretur infirmari, illorum infirmitatem ſuam reputans, more medici & procuratoris infirmi agēs,

Gene. 2.

Actu. 16.

Actu. 28.

qui videns ægrum triſtari & dolere,particeps eſt eius dolo ris mœroriſque. *Quis ſcandalizatur,& ego non vror?* Quantũ ad hunc locum pertinet: ſcandalizari eſt carnis pati deſideriũ,& contriſtari atque affligi calore corporis, & ardore vitiorũ accendi. Vri ſimiliter eſt calore libidinis totiúſque corporis ardore æſtuari, Scandalizatur ergo aliquis quãdo nõ ſponte illectus pulchritudine mulieris,aut propriæ carnis calore prouocatur ad libidinem perpetrandã: ſed dum inuitus & impræmeditatus hoc agit, ſcandalizatur ſibi,& iraſciturатq; cõtriſtatur. Hãc infirmitatẽ humanæ naturæ cõſiderãs Apoſtolus,quæ nimiæ fragilitatis eſt, dicit ſe vri,vt conſulat talibus,cõpatiens infirmitati eorũ: nec condemnat huiuſmodi talia ſuſtinentes: ſed cõmonet in humilitate ſermonis, dicens ſe ſimilia pati: vt ſi ille qui tantã gratiã conſecutus erat,adhuc deſideria carnis patiebatur,& magiſter gentiũ erat,non deſperarent illi,qui infirmioris gratiæ adhuc erãt,ſi talia paterentur,ſed ſpe promiſſi præmij repugnarẽt ſtimulis carnis,ſicut ille repugnabat,ne qui eorum hæc ab illo audiebant, deſideriis carnis victi in deſperationẽ laberentur. Plus enim eſt vri quàm ſcãdalizari,acſi diceret: Patitur aliquis & affligitur à deſiderio & nimio ardore cõcupiſcentiæ,& ego nõ ſolùm affligor,ſed etiam quod eſt maius,vror,& quodammodo incendor. Nimiã enim cõcupiſcentiã carnis patiebatur,quãdo dicebat. Infœlix ego homo,id eſt miſer ego,quis me liberabit de corpore mortis huius? Et illud: Video aliam legem in mẽbris meis,repugnãtẽ legi mẽtis meæ,& captiuũ me ducẽtẽ,id eſt captiuare volentẽ in lege peccati,quæ eſt in membris meis. Nos igitur ſi volumus coronari cũ Paulo Apoſtolo,certemus viriliter, ſicut ipſe certauit: quatenus omnia oblectamenta vincamus,quia non poteſt coronari, niſi qui legitime certauerit. *Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt*,ſubaudis in his *gloriabor.* Oportebat illum vtiq; gloriari,& enumerare ſuas paſsiones,nõ pro ſe,vt ille aliquid exinde creſceret apud deum, ſed pro illorum ſalute, quos volebat ab amore falſorum Apoſtolorũ ad ſuum reuocare, & vt ſe etiã aliis in exemplum præberet & imitabilem. Infirmitatis autem nomine cõprehẽduntur omnia incõmoda & perſecutiones atq; paſsiones,quas pro Chriſto libenti animo pertulit. & eſt ſenſus: Si gloriari volũt hi

Roma.6.
Ibidem.

qui vos ſeducunt & retrahunt ab amore meo,mihi detrahendo,in his glorientur,in quibus & ego glorior,licet inuitus & prouocatus.Manifeſtum eſt autem non poſſe illos gloriari in infirmitatibus & paſsionibus,quas pro Chriſto amore & pro mercede æterna, & pro ſalute fratrum ſuſtinuerũt,an tantũ gloriãtur de nobilitate generis, quòd filij ſunt Abrahæ?de qua ego nolo gloriari: quanquã ex eodẽ genere originẽ ducã.Quærunt nõnulli,cũ deus per Salomonẽ dixerit,Laudet te alienus,& non tuum,quare iuſti atq; perfecti viri aliquando bona & virtutes narrent,quas diuinitus perceperũt.verbi gratia·Sicut B. Iob quoque qui dixit:Pes fui claudo, & pater orphanorum, cauſamq; quã neſciebam,diligentiſſime inueſtigabam.cæteráque huiuſmodi.& Dauid:Si reddidi retribuẽtibus mihi mala,id eſt, non reddidi. Apoſtolus quoque iſto in loco multipliciter. *Prou.2.* *Iob.29.* *Pſal.7.*

Quibus reſpondendum eſt,quòd perfecti dũ virtutes proprias prædicant,& ſe apud homines laudant, non idcirco hoc faciunt,vt ipſi apud homines ſua oſtentatione aliquid proficiant,ſed vt eos quibus prædicãt,exemplo ſuo ad ſanctam vitam trahant.In hoc quoque omnipotentis dei ſunt imitatores,qui laudes ſuas hominibus loquitur, quatenus ab hominibus agnoſcatur. Nam deus qui nobis prohibet per ſcripturam dicẽs:Laudet te alienus, & non os tuũ,ipſe per ſcripturas ſacras laudes ſuas loquitur, dicens ad Moyſen: Ego ſum deus omnipotens, & nomen meum adonay non indicaui eis:& per Iſaiam:Ante me non eſt formatus deus,& poſt me non erit,quare ergo fecit ipſe quod prohibet?Nimirum ſi virtutes ſuas & mirabilia ipſe taceret,nequaquam eum vllus cognoſceret. Si nullus eũ agnoſceret, nullus amaret. Si nullus amaret, nullus ad vitam rediret. Vnde per Pſalmiſtam de eo dicitur: Virtutem operũ ſuorum annuntiabit populo ſuo:vt det illis hæreditatem gentium,opera manuum eius veritas & iudicium.Virtutes ergo ſuas annuntiat,non vt laudibus ſuis ipſe proficiat, aut indigeat:ſed dũ ſuam nobis magnitudinem narrat, noſtrã ad ſe imperitiam ſubleuat.Iuſti itaq; cũ virtutes ſuas prædicant,reprehenſibiles non ſunt:quia dum vitam ſuam referunt,aliorum animas ad vitam quærunt. De quibus tamen ſciendum eſt,quia nunquam bona ſua detegunt, niſi eos aut proximorũ vtilitas, aut certe nimia neceſſitas co- *Exod.6.* *Exod. 44.*

gat,ſicut nunc Apoſtolum coegit, vnde ipſe dixit: Si gloriari oportet. & reuera oportebat. Ergo ſi gloriandum eſt Chriſtiano, in humilitate eſt gloriandum.

CAPVT XII.

Eus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit quia non mentior. Dicturus rē pene incredibilem. quòd Iudæi increduli cōtra principes gentium cōcitaſſent, regnáque terræ contra eum inſurrexerint, nihilque ei nocuerunt, deum teſtē inuocat, vt facilius credatur. Ideóque talia commemorat, vt oſtendat quāta diſtantia eſt inter veros Apoſtolos, qui tanta pro dei amore ſuſtinebant, quærentes ſalutem auditorum: & pſeudoapoſtolos, qui auditores ſuos expoliabant, non quærentes ſalutem illorum. *Damaſci præpoſitus gentis Aretæ regis, cuſtodiebat ciuitatem* Damaſcenorum *vt me comprehenderent.* Damaſcus ciuitas eſt metropolis Syriæ, quam ædificauit Damaſcus Eliezer, ſeruus Abrahæ: & interpretatur Damaſc⁹, ſanguinem bibens. quod bene conuenit illi loco, quia ibi effuſus eſt ſanguis Abel. Illa autem hic dicuntur de Apoſtolo, in exordio fidei eius facta ſunt, quem quando cæcatus à domino in itinere, productus eſt Damaſcum, vbi māſit diebus tribus, non videns neque manducans. poſtea verò baptizatus, & accepto pane confortatus introiuit ſtatim in ſynagogam Iudæorum, & cœpit publice predicare nomen domini Ieſu Quod videntes Iudæi ſuccenſi ſunt zelo & quærebant occaſionem quomodo eum perderent. Sed dum per ſe minime hoc auderent agere, audierunt prę poſitum ciuitatis ſuper hac re, quatenus illius auxilio & permiſſione valuerent illum occidere. Qui volens placere Iudæis, & ſtrenuus in officio ſibi credito apparere, præcepit cuſtodiri vndique ciuitatem, ne vllo modo viuus effugere potuiſſet: ſed dei auxilio procurante effugere potuiſſet: ſed dei auxilio procurante effugit eo modo quo ſequentia manifeſtant. *& per feneſtram* (inquit *in ſporta demiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus eius.* Sporta, vas eſt ex iunco & palmarum folijs contextum, in quo deorſum cum funibus demiſſus eſt per murum à fratribus fidelibus. Quæſtio eſt in hoc loco, quare Apoſtolus de Damaſco fugerit,

gerit,

gerit,qui dicebat:Ego non ſolum alligari in Hieruſalē,ſed & mori pro nomine domini Ieſu paratus ſum.quæ hoc mo do ſoluenda eſt:quia non ideo fugit vt martyrium horreret accipere,ſed maluit campum certaminis quærere,& latitudinem gentium petere,quàm iuxta clauſtra ciuitatis teneri,& occidi,vbi perpauci erant credentes,qui eius martyrio corroborarentur & informarentur,vt ſimilia pati non dubitarent.Quod poſtea impleuit ipſe,dum martyriū ſuſtinendo plurimos ad hoc informauit.Impleuit ergo præceptum domini dicentis:Cum vos perſecuti fuerint in ciuitate iſta,fugite in aliam.Et reuera ſeruauit pariter exemplum martyrij & vtilitatem prædicationis ſuæ, quæ poſtea impleuit.Huius ergo exemplo erudimur aduerſariorum pugnam & conſtanter appetere,& prudenter aliquando declinare. *Si gloriari oportet,non expedit quidem.* Si gloriari me oportet propter ſalutem aliorum & neceſſitatem ſupra dictam,qua compellor, in hoc poſſunt gloriari:quia euaſi manus perſequentium:tamen non expedit, id eſt, non eſt mihi neceſſe vt glorier:quia non elegi ſuperbiam & iactātiam,ſed humilitatem, *Veniam autem ad viſiones & reuelationes domini,* ſubaudis de quibus potero gloriari. Viſiones & reuelationes domini dicit,quod vnum eſt,quas ei oſtendit dominus. Nunc in ſequentibus dicturus eſt quò ſit eleuatus, vt per hoc poſſimus intelligere quanta & qualia ei oſtenſa & dicta ſunt:ne ſicut pſeudoapoſtolis aliiſque incredulis videbatur, minor cæteris apoſtolis in gratia crederetur,quamuis nouiſſimus ſit vocatus,& dominum præſentem in carne non viderit. *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuor ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum.* Mos & vſitata cōſuetudo eſt ſcriptorum,qui nobis ſacras literas miniſtrant, vt quando ab aliquo eorum narratur hiſtoria,cum ad ſeipſum venerint,ſic de ſe tanquam de alio loquātur:ſicut fecit Moyſes qui dixit, Erat autem Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnem terram, & Iob,Vir erat in terra Hus, nomine Iob.Sic B.Matthæus,cum in textu narrationis ſuæ veniſſet ad ſeipſum,Vidit,inquit,publicanum, nomine Matthæum:non dixit,vidit me,ſed ſic ſe inſeruit ordini narrationis ſuæ,cum veniſſet ad ſeipſum, tanquam rerum geſtarum ſcriptor,non tanquam ſuiipſius prædicator.Inuſitatius

Mat.19. *Num.12.* *Iob.1.* *Mat.9.*

tamen B. Apoſtolus non in hiſtoriam, vbi rerum geſtarum ſuſcipitur explicanda narratio: ſed in epiſtola hoc fecit: ſicut iſto in loco apparet, vbi loquitur de ſe cauſa humilitatis, quaſi de alio, inquiens: Scio hominem in Chriſto manẽtem, ante annos xiiij. raptum vſque ad tertium cælum. Ex quo Apoſtolus raptus vſque ad tertium cælũ, vſque ad iſtud tempus, quo iſta conſcripſit, quatuordecim anni completi ſunt. Vnde liquido apparet, quia magna neceſſitas compulit illum patefacere, quod per tot annos in intimo cordis arcano cælauerat. Igitur de his verbis Apoſtoli, diuerſi diuerſa ſentiunt, quorum opiniones huic loco per longum eſt inſerere, & ad præſens narrare, niſi tantummodo pauca ex pluribus Iulianus Pomerius, vir ſanæ prudentiæ, primũ cælum dicit iſto in loco appellatum eſſe aerium à quo aues cæli vocantur: ſecundum ſyder eum, vbi continentur 12. ſigna cæteráque aſtra, præter ſeptem planetas, quod & firmamentum appellatur, tertium intelligit ſpirituale ſiue mentale, vbi angeli & animæ ſanctornm in cõtẽplatione dei ſunt poſitæ, cõtẽplantes ſuper ſe deum omnipotẽtem, qui omni creaturæ præſidet. Ita tamen, præſidet, vt in præſidẽdo omnia ſuſtineat, ſuſtinendo circũdet, circũdãdo impleat. Secundũ illius intellectũ, ad iſtud tertium cælum mẽtale raptus eſt Apoſt. Et in hoc quidem bene ſenſit. Sed ſecundum B. Aug. adhuc neceſſe eſt ad altiora cõſcendere, & profundiora ſcrutari, qui in elucidãdis quæſtionibus omnes doctores poſt apoſtolos præcellit. Quia ergo Apoſt. non humanas, neque angelicas viſiones dicit ſe enarrare, altius iſta inquirẽda ſunt. Tria igitur genera eſſe viſionum manifeſtũ eſt: Eſt viſio corporalis, quæ corporeis oculis fit, qua videmus cælum terram atque omnia viſibilia & corporea. Et eſt viſio ſpiritalis, qua ea quæ videmus & audimus in preſenti pòſt in memoria recondimus: & ea quæ audim⁹ vel vidimus in preterito, modo quaſi preſentia cernim⁹. Et cũ alicubi ſint à nobis poſita ea quæ vidim⁹ corporaliter, nunc abſentes quaſi pœnitẽtia cernimus. verbi gratia: Sũ modo per præſentiã corporis Romæ, & cerno ita Carthaginẽ quam dudũ vidi, quaſi in præſentia mea ſit poſita, cum longe ſim ab illa remotus. Quæ duo genera viſionum communia ſunt nobis cum pecoribus & auibus, quæ vidẽt per corpus: & eorũ quæ videntur, imaginaliter ſpũs informantur.

mantur. Vnde & pecora preſepia recognoſcunt, & aues ad nidos ſuos reuolant. Niſi enim partem ſpiritalis viſionis, id eſt, memoriæ haberent, quæ conſtat ſolum modo in anima, nequaquam recedentes aues à nidis ſuis recordarentur illorũ: neque animalia recognoſcerent preſepia. Eſt & tertia viſio intellectualis, quæ nihil eſt aliud, niſi rationabilitas & excellentia animæ per quã quæ corporaliter videmus, & imaginaliter in memoria retinemus, intellectu diſcernim⁹ Intellectu igitur diſcernimus, quod illud ſit corpus, illud ſimilitudo corporis, & plerunque quid ſignificet. Hanc intellectualem viſioné nullatenus pecora aut volatilia habent: quia nec ſeipſa intelligũt, nec illa quæ oculis cernunt. Poſtremo corporalis viſio ſine ſpiritali eſſe non põt. quę fit in anima ſolũ modo. Spiritalis verò ſine corporali eſſe poteſt, vnde abſentes homines recordamur, & in tenebris ea quę videmus imaginaliter cernimus, inſuper & ſomnia. intellectualis nempe nec corporali indiget, nec ſpiritali. Intellectu nanque nec corpus videmus, nec imaginem corporis. Per hunc quippe videtur iuſtitia, charitas, ipſe deus, ipſa mẽs hominis, quæ nullũ habet corpus, nullã ſoliditatẽ corporis. Quapropter iſta diuiſio intellectualis tranſcendit & precedit illas duas præmiſſas, corporalé ſcilicet ac ſpiritalé. Quod probare poſſumus ex volumine Danielis prophetæ, vbi legimus, quia cũ Baltaſar epularetur & potaret opipare ſiue ſplendide in vaſis tẽpli domini, quæ aſportauerat Nabuchonoſor auus eius de Hieruſalẽ, vidit articulos man⁹ ſcribẽtis in pariete aulæ regiæ. vidit corporali viſione, cõtinuóq; per corporis ſenſum imago rei corporaliter factæ, ſpiritui eius impreſſa eſt: atq; ad alia dũ ſe verteret, licet corporaliter illa non cerneret, ſed ſpiritali viſione & memoria videret, videbat in ſpiritu, id eſt, in anima, & non intelligebat quid ſignificaret: quia nõ pleniter habebat intellectualé viſioné, licet aliquid inde haberet. Vnde apparet quia nõ in omnib⁹ hominibus viget. Intelligebat ſignũ eſſe quod videbat, id habens ex mentis officio. i. ex intellectuali viſione, & quia requirebat quid ſignificaret, etiã ipſam inquiſitioné vtiq; mentis intellectus agebat. Quo non cõperto, Daniel acceſſit, & quia intellectualé viſioné habebat, ſpiritu prophetico mẽte illuſtratã perturbato regi qd illo ſigno portenderetur aperuit. Ipſe potius propheta per

Dani. 5.

eſt Apoſtolus à Iudæis & Gentibus,& ſæpe virgis cæſus:& ſi illi(inquit)plagati ſunt,ego amplius. Quæſtio eſt in hoc loco,Cum Apoſtolus alibi dicat,Fidelis deus, qui non patietur vos tentari ſuper id quod poteſtis:ſed faciet cum tẽtatione etiam prouentum, vt poſsitis ſuſtinere: quare hic dicat ſupra modum in plagis eſſe afflictum?quæ ita ſoluitur. quia multa ſuſtinuit ipſe ſupra modum humanum, & ſupra virtutem humanæ fragilitatis, ſed non ſupra virtutem diuinam:ideóque potuit ea ſuſtinere & ſuperare: quia virtus omnipotentis dei adminiſtrabat ei fortitudinem ſuf ferendi. *in mortibus frequenter,* ſubaudis fui poſitus. Et ſi ſæpe fuit in mortibus, quomodo viuebat? In mortibus dixit, pro eo quod eſt, in periculis mortis, & in deſperatione vitæ. *A Iudæis quinquies quadragenas,* ſubaudis plagas, *vna minus accepi.* Præceptum erat in Deutero. vt quem delinquentem. iudices verberabant, ita modum vindictę temperarent, vt plagarum numerus quadragenarium numerum minime tranſcenderet: ne forte coram eis frater eorum laceratus iaceret. Quod per quinque viçes factum eſt,hic ſummatim tangit Apoſtolus: Nã quinquies flagellatus à Iudæis, accepit plagas triginta nouem. ſecundum legem Moyſi, quaſi tranſgreſſor eiuſdem legis. Refert autem venerabilis Beda librum delatum eſſe à Roma per Chidonium orientalium Anglorum antiſtitem, in quo erant omnes labores,paſsiones,& pœnæ Apoſtoli,depictæ per loca oportuna, Inter quæ omnia erat depictus Apoſtolus,quaſi denudatus iaceret in terra: & ſuper aſtabat ei tortor quadrifidum habens flagellum in manu, ſed vnam è fidibus in manu ſua retentam, tres reliquas ad feriendum habebat extentas. Si enim quaternis fidibus percuteret decies quadraginta plagas faceret.Si verò vndecies feriret,quadraginta quatuor ictus impleret. Vel ſi nouies feriret quaternis fidibus,& decima vice ternis,vna minus quadraginta plagas daret. *Ter virgis cæſus ſum.*hoc à gentibus paſſus eſt.Hæc autem in Actibus Apoſt. non omnia reperiuntur: quoniam nec in eis epiſtolis omnia continẽtur,quæ in eadem hiſtoria habentur. Inuenimus tamẽ ibi, quia cum veniſſet in partes Macedoniæ, & eſſet in ciuitate colonia,iuſſus eſt virgis cædi:& alia vice iuſsit tribunus eũ introduci in gẽtiliũ caſtra, & flagellari ac torqueri flagris.

Actu.16.

ſemel

Semel lapidatus ſum. Lapidatus eſt Lyſtris ciuitate Macedoniæ, pro puella de qua eiecit ſpiritũ diuinationis, quæ magnum quæſtum præſtabat dominis ſuis. *Ter naufragium feci*. Naufragium dicitur nauis fracta: & quod dicit, ter naufragium feci, ſic videntur verba ſonare, quaſi ipſe feciſſet illud naufragium, ſed ſenſus eſt, ter naufragium feci, id eſt, ter naufragium pertuli, Qui ergo ſæpiſſime nauigio vehebatur per mare, non eſt mirum, ſi toties naufragium paſſus eſt. *Nocte ac die in profundum maris fui*. Licet quidam dicant Apoſtolũ non eſſe in mare demerſum, ibíq; in profundo aquarũ negẽt nocte ac die mãſiſſe, tenenda eſt tamẽ certa ſanctorũ patrũ traditio: quia in veritate caſu prolapſus eſt in profundũ maris, vbi circunſeptus fluctibus die ſimul & nocte, poſt, deo gubernante, liber ad terram rediit. Nũquid ergo ipſe qui in exitu filiorũ Iſrael de terra Aegypti, mare diuiſit in diuiſiones, & poſtea Iordanẽ & torrẽtẽ Arnon, qui etiã ſeruauit Ionã in ventre ceti, & Petro mare calcabile præbuit, nõ potuit etiã militẽ ſuũ egregiũ prędicatorẽ Paulũ in profundo maris ſeruare, vt neq; à circũpoſitis præfocari aquis, neq; à beluis marinis deuorari potuerit. Petens vtique potuit, ideóq; fecit. Deniq; non eſt amplius mirãdum, Petrum ſuper vndas maris non infuſis veſtigiis ambulaſſe, quã Paulum nocte ac die in profundo maris illæſum cuſtoditũ eſſe. Myſtice verò per Paulũ, qui nocte ac die in ꝓfundo maris fuit, & tamẽ domino ſe protegẽte ad terras liber peruenit, intelliguntur illi iuſti qui de profunditate periculorum & perturbationum ſeculi à domino quotidie educuntur: ſed plenius in die iudicij liberabuntur, atq; ad littus æternæ ſoliditatis perducentur: quia poſiti inter fluctus huius ſeculi, non dubitauerunt in fide de miſericordia dei. Petrus verò, qui primum non infuſis veſtigiis inceſsit, ſed poſtmodum dubitans cecidit inter fluctus: ſicque poſtea à domino eleuatus, & ad terram eſt perductus, ſignificat ſemetipſum, qui dubitauit quando negauit, ſed à domino releuatus eſt ad fidem: & ſignificat omnes martyres omnéſque iuſtos, qui in primordio fidei fortiter incedunt, pro nihilo deputantes ſæuitiam perſecutorũ: ſed poſtea ingruente tempeſtate grauiſsima perſecutionis, dubitant in aliquo, ſed domini gratia protecti ſubleuantur, ne penitus cadant in deſperatio-

Exod. 14.
Ionæ. 2.
Matt. 24.

neutro tamẽ perfecti:qui zelo legis & circuncifionis Apoſtolo inuidentes,inſidias ei prætẽdebant.*In labore & ærũna.* Aerumna eſt miſeria & moleſtia.Poteſt eſſe labor ſine ærũna,id eſt,ſine moleſtia & miſeria,atque ſine aliquo tædio: & ideo addidit ærumna,vt laborem Apoſtoli oſtẽderet eſſe non ſine moleſtia & afflictione.Solent autem homines laborare in hortis,& viridariis cũ delectatione,cauſa ſe exercitãdi,ſicut legimus de protoplaſto:quia poſuit eũ deus in paradiſo,vt operaretur & cuſtodiret illũ.Iſte enim labor ſine aliqua moleſtia erat.*In vigilus multis.*Aliquando ſponte & voluntarie vigilabat, aliquando non ſponte,ſed ex neceſsitate: quia poſitus in preſſura & anguſtia,neceſſe erat vt vigilaret,dei implorans auxilium:Sicut quãdo poſitus in carcere,cum Syla hymnos deo cantabat,quãdo cuſtos carceris ſplendorem videns in carcere & oſtiũ apertum,volebat ſe interficere, putans omnes vinctos fugiſſe, ſed hoc Apoſtolus prohibuit.*in fame & ſiti.* Perſequebatur à Iudæis de loco in locum,& ideo famen ſæpiſsime patiebatur per inopiam & ſitim. *in ieiuniis multis.* Multa fuerunt eius ieiunia quæ ſuſtinuit.aliquando volens, aliquãdo nolens. *in frigore & nuditate.* Maximum frigus & maximam penuriam propter nuditatem tunc ſuſtinuit, dum duceretur nauigio Romam,eo quòd appellaſſet Cæſarem,quãdo exeuntes è naui,venerunt in inſulam Melitenam:vbi cum congregaſſet ſarmentorum multitudinem vt ſe calefaceret,vipera à calore ignis procedens , inuaſit manum eius. *Præter illa quæ extrinſecus ſunt,*id eſt,præter illa pericula quæ in corpore ſuſtineo. *inſtantia mea* id eſt,perſeuerantia mea, *& ſolicitudo quotidiana omnium eccleſiarum.* Quia longum erat enarrare omnia pericula,& omnes anguſtias,& tribulationes quas paſſus fuerat,concluſit , dicens: Præter illa quæ extrinſecus in corpore ſuſtineo , perſeuerãtia mea eſt ſemper ſolicitudinem habere,de omnibus eccleſiis,quibus prædicaui. Timebat enim ne forte quibus prædicauerat,à falſis apoſtolis deciperentur: vel etiam ne propter nimias tribulationes , quas videbant & audiebant Apoſtolũ pati, deficerent à fide.*Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Propter nimiam dilectionem intantum compatiebatur infirmis,vt etiam ipſe videretur infirmari,illorum infirmitatem ſuam reputans,more medici & procuratoris infirmi agẽs,

Gene. 2.
Actu. 16.
Actu. 28.

qui videns ægrum triſtari & dolere, particeps eſt eius dolo ris mœroriſque. *Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* Quantũ ad hunc locum pertinet: ſcandalizari eſt carnis pati deſideriũ, & contriſtari atque affligi calore corporis, & ardore vitiorũ accendi. Vri ſimiliter eſt calore libidinis totiúſque corporis ardore æſtuari, Scandalizatur ergo aliquis quãdo nõ ſponte illectus pulchritudine mulieris, aut propriæ carnis calore prouocatur ad libidinem perpetrandã: ſed dum inuitus & impræmeditatus hoc agit, ſcandalizatur ſibi, & iraſciturátq; cõtriſtatur. Hãc infirmitatẽ humanæ naturæ cõſiderãs Apoſtolus, quæ nimiæ fragilitatis eſt, dicit ſe vri, vt conſulat talibus, cõpatiens infirmitati eorũ: nec condemnat huiuſmodi talia ſuſtinentes: ſed cõmonet in humilitate ſermonis, dicens ſe ſimilia pati: vt ſi ille qui tantã gratiã conſecutus erat, adhuc deſideria carnis patiebatur, & magiſter gentiũ erat, non deſperarent illi, qui infirmioris gratiæ adhuc erãt, ſi talia paterentur, ſed ſpe promiſſi præmij repugnarẽt ſtimulis carnis, ſicut ille repugnabat, ne qui eorum hæc ab illo audiebant, deſideriis carnis victi in deſperationẽ laberentur. Plus enim eſt vri quàm ſcãdalizari, acſi diceret: Patitur aliquis & affligitur à deſiderio & nimio ardore cõcupiſcentiæ, & ego nõ ſolùm affligor, ſed etiam quod eſt maius, vror, & quodammodo incendor. Nimiã enim cõcupiſcentiã carnis patiebatur, quãdo dicebat. Infœlix ego homo, id eſt miſer ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et illud: Video aliam legem in mẽbris meis, repugnãtẽ legi mẽtis meæ, & captiuũ me ducẽtẽ, id eſt captiuare volentẽ in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Nos igitur ſi volumus coronari cũ Paulo Apoſtolo, certemus viriliter, ſicut ipſe certauit: quatenus omnia oblectamenta vincamus, quia non poteſt coronari, niſi qui legitime certauerit. *Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt*, ſubaudis in his *gloriabor*. Oportebat illum vtiq; gloriari, & enumerare ſuas paſsiones, nõ pro ſe, vt ille aliquid exinde creſceret apud deum, ſed pro illorum ſalute, quos volebat ab amore falſorum Apoſtolorũ ad ſuum reuocare, & vt ſe etiã aliis in exemplum præberet & imitabilem. Infirmitatis autem nomine cõprehẽduntur omnia incõmoda & perſecutiones atq; paſsiones, quas pro Chriſto libenti animo pertulit. & eſt ſenſus: Si gloriari volũt hi

Roma.6.
Ibidem.

qui

qui vos ſeducunt & retrahunt ab amore meo, mihi detrahendo, in his glorientur, in quibus & ego glorior, licet inuitus & prouocatus. Manifeſtum eſt autem non poſſe illos gloriari in infirmitatibus & paſsionibus, quas pro Chriſto amore & pro mercede æterna, & pro ſalute fratrum ſuſtinuerũt, an tantũ gloriãtur de nobilitate generis, quòd filij ſunt Abrahæ? de qua ego nolo gloriari: quanquã ex eodẽ genere originẽ ducã. Quærunt nõnulli, cũ deus per Salomonẽ dixerit, Laudet te alienus, & non tuum, quare iuſti atq; perfecti viri aliquando bona & virtutes narrent, quas diuinitus perceperũt. verbi gratia. Sicut B. Iob quoque qui dixit: Pes fui claudo, & pater orphanorum, cauſamq; quã neſciebam, diligentiſſime inueſtigabam, cæteráque huiuſmodi. & Dauid: Si reddidi retribuẽtibus mihi mala, id eſt, non reddidi. Apoſtolus quoque iſto in loco multipliciter. Quibus reſpondendum eſt, quód perfecti dũ virtutes proprias prædicant, & ſe apud homines laudant, non idcirco hoc faciunt, vt ipſi apud homines ſua oſtentatione aliquid proficiant, ſed vt eos quibus prædicãt, exemplo ſuo ad ſanctam vitam trahant. In hoc quoque omnipotentis dei ſunt imitatores, qui laudes ſuas hominibus loquitur, quatenus ab hominibus agnoſcatur. Nam deus qui nobis prohibet per ſcripturam dicẽs: Laudet te alienus, & non os tuũ, ipſe per ſcripturas ſacras laudes ſuas loquitur, dicens ad Moyſen: Ego ſum deus omnipotens, & nomen meum adonay non indicaui eis: & per Iſaiam: Ante me non eſt formatus deus, & poſt me non erit, quare ergo fecit ipſe quod prohibet? Nimirum ſi virtutes ſuas & mirabilia ipſe taceret, nequaquam eum vllus cognoſceret. Si nullus eũ agnoſceret, nullus amaret. Si nullus amaret, nullus ad vitam rediret. Vnde per Pſalmiſtam de eo dicitur: Virtutem operũ ſuorum annuntiabit populo ſuo: vt det illis hæreditatem gentium, opera manuum eius veritas & iudicium. Virtutes ergo ſuas annuntiat, non vt laudibus ſuis ipſe proficiat, aut indigeat: ſed dũ ſuam nobis magnitudinem narrat, noſtrã ad ſe imperitiam ſubleuat. Iuſti itaq; cũ virtutes ſuas prædicant, reprehenſibiles non ſunt: quia dum vitam ſuam referunt, aliorum animas ad vitam quærunt. De quibus tamen ſciendum eſt, quia nunquam bona ſua detegunt, niſi eos aut proximorũ vtilitas, aut certe nimia neceſſitas co-

Prou. 2. *Iob. 29.* *Pſal. 7.* *Exod. 6.* *Exod. 44.*

gat,ſicut nunc Apoſtolum coegit , vnde ipſe dixit:Si gloriari oportet.& reuera oportebat. Ergo ſi gloriandum eſt Chriſtiano,in humilitate eſt gloriandum.

CAPVT XII.

D*Eus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit quia non mentior.* Dicturus ré pene incredibilem.quòd Iudæi increduli cō tra principes gentiumcōcitaſſent , regnáque terræ contra eum inſurrexerint,nihílque ei nocuerunt,deum teſtē inuocat , vt facilius credatur.Ideóque talia commemorat , vt oſtendat quāta diſtantia eſt inter veros Apoſtolos,qui tanta pro dei amore ſuſtinebant,quærentes ſalutem auditorum : & pſeudoapoſtolos,qui auditores ſuos expoliabant , non quærentes ſalutem illorum. *Damaſci præpoſitus gentis Aretæ regis,cuſtodiebat ciuitatem* Damaſcenorum *vt me comprehenderent.* Damaſcus ciuitas eſt metropolis Syriæ , quam ædificauit Damaſcus Eliezer, ſeruus Abrahæ:& interpretatur Damaſcꝰ, ſanguinem bibens.quod bene conuenit illi loco, quia ibi effuſus eſt ſanguis Abel.Illa autem hic dicuntur de Apoſtolo,in exordio fidei eius facta ſunt , quem quando cæcatus à domino in itinere,productus eſt Damaſcum,vbi mā ſit diebus tribus, non videns neque manducans.poſtea verò baptizatus,& accepto pane confortatus introiuit ſtatim in ſynagogam Iudæorum, & cœpit publice predicare nomen domini Ieſu Quod videntes Iudæi ſuccenſi ſunt zelo & quærebant occaſionem quomodo eum perderent. Sed dum per ſe minime hoc auderent agere,audierunt prępoſitum ciuitatis ſuper hac re, quatenus illius auxilio & permiſſione valuerent illum occidere. Qui volens placere Iudæis , & ſtrenuus in officio ſibi credito apparere, præcepit cuſtodiri vndique ciuitatem,ne vllo modo viuus effugere potuiſſet:ſed dei auxilio procurante effugere potuiſſet:ſed dei auxilio procurante effugit eo modo quo ſequentia manifeſtant. *& per feneſtram* (inquit *in ſporta demiſſus ſum per murum,& ſic effugi manus eius.* Sporta,vas eſt ex iunco & palmarum foliis contextum , in quo deorſum cum funibus demiſſus eſt per murum à fratribus fidelibus. Quæſtio eſt in hoc loco,quare Apoſtolus de Damaſco fugerit,

gerit,qui dicebat:Ego non ſolum alligari in Hieruſalē,ſed & mori pro nomine domini Ieſu paratus ſum.quæ hoc mo do ſoluenda eſt:quia non ideo fugit vt martyrium horreret accipere,ſed maluit campum certaminis quærere,& latitudinem gentium petere,quàm iuxta clauſtra ciuitatis teneri,& occidi,vbi perpauci erant credentes,qui eius martyrio corroborarentur & informarentur,vt ſimilia pati non dubitarent.Quod poſtea impleuit ipſe,dum martyriū ſuſtinendo plurimos ad hoc informauit.Impleuit ergo pręceptum domini dicentis:Cum vos perſecuti fuerint in ciuitate iſta,fugite in aliam.Et reuera ſeruauit pariter exemplum martyrij & vtilitatem predicationis ſuæ, quæ poſtea impleuit.Huius ergo exemplo erudimur aduerſariorum pugnam & conſtanter appetere,& prudenter aliquando declinare. *Si gloriari oportet,non expedit quidem.* Si gloriari me oportet propter ſalutem aliorum & neceſſitatem ſupra dictam,qua compellor, in hoc poſſunt gloriari:quia euaſi manus perſequentium:tamen non expedit, id eſt, non eſt mihi neceſſe vt glorier:quia non elegi ſuperbiam & iactātiam,ſed humilitatem, *Veniam autem ad viſiones & reuelationes domini,* ſubaudis de quibus potero gloriari.Viſiones & reuelationes domini dicit,quod vnum eſt,quas ei oſtendit dominus.Nunc in ſequentibus dicturus eſt quò ſit eleuatus, vt per hoc poſſimus intelligere quanta & qualia ei oſtenſa & dicta ſunt:ne ſicut pſeudoapoſtolis aliiſque incredulis videbatur, minor cæteris apoſtolis in gratia crederetur,quamuis nouiſſimus ſit vocatus,& dominum præſentem in carne non viderit. *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuor ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum.* Mos & vſitata cō ſuetudo eſt ſcriptorum,qui nobis ſacras literas miniſtrant, vt quando ab aliquo eorum narratur hiſtoria,cum ad ſeipſum venerint,ſic de ſe tanquam de alio loquātur:ſicut fecit Moyſes qui dixit, Erat autem Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnem terram,& Iob,Vir erat in terra Hus, nomine Iob.Sic B.Matthæus,cum in textu narrationis ſuæ veniſſet ad ſeipſum,Vidit,inquit,publicanum, nomine Matthæum:non dixit,vidit me,ſed ſic ſe inſeruit ordini narrationis ſuæ,cum veniſſet ad ſeipſum, tanquam rerum geſtarum ſcriptor,non tanquam ſuipſius prædicator.Inuſitatius

Mat.19. *Num.12.* *Iob.1.* *Mat.9.*

tamen B. Apoſtolus non in hiſtoriam, vbi rerum geſtarum ſuſcipitur explicanda narratio: ſed in epiſtola hoc fecit: ſicut iſto in loco apparet, vbi loquitur de ſe cauſa humilitatis, quaſi de alio, inquiens: Scio hominem in Chriſto manētem, ante annos xiiij. raptum vſque ad tertium cælum. Ex quo Apoſtolus raptus vſque ad tertium cælū, vſque ad iſtud tempus, quo iſta conſcripſit, quatuordecim anni completi ſunt. Vnde liquido apparet, quia magna neceſſitas compulit illum patefacere, quod per tot annos in intimo cordis arcano cælauerat. Igitur de his verbis Apoſtoli, diuerſi diuerſa ſentiunt, quorum opiniones huic loco per longum eſt inſerere, & ad præſens narrare, niſi tantummodo pauca ex pluribus. Iulianus Pomerius, vir ſanæ prudentiæ, primū cælum dicit iſto in loco appellatum eſſe aerium à quo aues cæli vocantur: ſecundum ſyder eum, vbi continentur 12. ſigna cæteráque aſtra, præter ſeptem planetas, quod & firmamentum appellatur, tertium intelligit ſpirituale ſiue mentale, vbi angeli & animæ ſanctornm in contēplatione dei ſunt poſitæ, contēplantes ſuper ſe deum omnipotētem, qui omni creaturæ præſidet. Ita tamen, præſidet, vt in præſidēdo omnia ſuſtineat, ſuſtinendo circūdet, circūdādo impleat. Secundū illius intellectū, ad iſtud tertium cælum mētale raptus eſt Apoſt. Et in hocquidem bene ſenſit. Sed ſecundum B. Aug. adhuc neceſſe eſt ad altiora cōſcendere, & profundiora ſcrutari, qui in elucidādis quæſtionibus omnes doctores poſt apoſtolos præcellit. Quia ergo Apoſt. non humanas, neque angelicas viſiones dicit ſe enarrare, altius iſta inquirēda ſunt. Tria igitur genera eſſe viſionum manifeſtū eſt: Eſt viſio corporalis, quæ corporeis oculis fit, qua videmus cælum terram atque omnia viſibilia & corporea. Et eſt viſio ſpiritalis, qua ea quæ videmus & audimus in preſenti pòſt in memoria recondimus: & ea quæ audim⁹ vel vidimus in preterito, modo quaſi preſentia cernim⁹. Et cū alicubi ſint à nobis poſita ea quæ vidim⁹ corporaliter, nunc abſentes quaſi pœnitētia cernimus. verbi gratia: Sū modo per præſentiā corporis Romæ, & cerno ita Carthaginē quam dudū vidi, quaſi in præſentia mea ſit poſita, cum longe ſim ab illa remotus. Quæ duo genera viſionum communia ſunt nobis cum pecoribus & auibus, quæ vidēt per corpus: & eorū quæ videntur, imaginaliter ſpūs informantur.

mantur. Vnde & pecora preſepia recognoſcunt, & aues ad nidos ſuos reuolant. Niſi enim partem ſpiritalis viſionis, id eſt, memoriæ haberent, quæ conſtat ſolum modo in anima, nequaquam recedentes aues à nidis ſuis recordarentur illorũ: neque animalia recognoſcerent preſepia. Eſt & tertia viſio intellectualis, quæ nihil eſt aliud, niſi rationabilitas & excellentia animæ per quã quæ corporaliter videmus, & imaginaliter in memoria retinemus, intellectu diſcernim⁹ Intellectu igitur diſcernimus, quod illud ſit corpus, illud ſimilitudo corporis, & plerunque quid ſignificet. Hanc intellectualem viſioné nullatenus pecora aut volatilia habent: quia nec ſeipſa intelligũt, nec illa quæ oculis cernunt. Poſtremo corporalis viſio ſine ſpiritali eſſe non põt. quę ſit in anima ſolũ modo. Spiritalis verò ſine corporali eſſe poteſt, vnde abſentes homines recordamur, & in tenebris ea quę videmus imaginaliter cernimus, inſuper & ſomnia. intellectualis nempe nec corporali indiget, nec ſpiritali. Intellectu nanque nec corpus videmus, nec imaginem corporis. Per hunc quippe videtur iuſtitia, charitas, ipſe deus, ipſa mẽs hominis, quæ nullũ habet corpus, nullã ſoliditaté corporis. Quapropter iſta diuiſio intellectualis tranſcendit & precedit illas duas præmiſſas, corporalé ſcilicet ac ſpiritalé. Quod probare poſſumus ex volumine Danielis prophetæ, vbi legimus, quia cũ Baltaſar epularetur & potaret opipare ſiue ſplendide in vaſis tẽpli domini, quæ aſportauerat Nabuchonoſor auus eius de Hieruſalé, vidit articulos man⁹ ſcribẽtis in pariete aulæ regiæ. vidit corporali viſione, cõtinuóq; per corporis ſenſum imago rei corporaliter factæ, ſpiritui eius impreſſa eſt: atq; ad alia dũ ſe verteret, licet corporaliter illa non cerneret, ſed ſpiritali viſione & memoria videret, videbat in ſpiritu, id eſt, in anima, & non intelligebat quid ſignificaret: quia nõ pleniter habebat intellectualé viſioné, licet aliquid inde haberet. Vnde apparet quia nõ in omnib⁹ hominibus viget. Intelligebat ſignũ eſſe quod videbat, id habens ex mentis officio. i. ex intellectuali viſione, & quia requirebat quid ſignificaret, etiã ipſam inquiſitioné vtiq; mentis intellectus agebat. Quo non cõperto, Daniel acceſſit, & quia intellectualé viſioné habebat, ſpiritu prophetico mẽte illuſtratã perturbato regi qd illo ſigno portenderetur aperuit. Ipſe potius propheta per

Dani. 5.

hoc genus quod mentis eſt proprium,potuit intelligere ac dicere quid ſignificaret,quam ille qui in ſignũ factum cor poraliter viderat, & eius imaginem in ſpiritu cogitando cernebat,nec aliquid intellectu noſſe poterat niſi ſignum eſſe:& quid ſignificaret vt intelligere inquirere.Tres igitur cæli non abſurde poſſunt intelligi tria genera viſionum, de quibus hactenus locuti ſumus.ita tamen per primam viſionem intelligamus quicquid intra ambitum ſyderei cęli continetur pariter cum ipſo,quod & firmamentum appellatur.Per ſecundum cælum ſpiritale, vbi angelica natura & animæ ſanctorum in contemplatione dei ſunt poſitæ.Per tertium verò cælum intelligitur iam intellectualis viſio & rationalis,qua intelligendo conſpicitur charitas, pax,gaudium,longanimitas,bonitas,benignitas,fides, modeſtia,continentia,cæteráque huiuſmodi, quibus propinquatur deo,& quibus ipſe deus videtur, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Ad quam,id eſt, intellectualem viſionem,quæ deſignatur per tertium cælum,raptus & eleuatus eſt Apoſt. Pau. vbi,id eſt, intellectuali viſione non ſolum ea quæ in ſpiritali cælo ſunt intelligendo vidit,ſed etiam ipſam dei ſubſtantiam,verbum domini,per quod facta ſunt omnia,in charitate ſpirituſſancti,non per corpus,non per ſimilitudinem corporis, ſed ſicut eſt ipſa veritas,contẽplatus eſt in hac vita,videlicet quomodo de⁹

*Rom.*11. omnipotens,trinitas ſit in perſonis,& vnitas in ſubſtantia ſicut videndus eſt ab omnibus ſanctis poſt generalem reſurrectionem.Quæſtio verò non modica iſto in loco oritur,quomodo ipſa Dei ſubſtantia à quidusdam in hac vita poſitis videri potuerit,propter illud quod dictum eſt ad

*Exod.*10. Moyſen,nemo poteſt faciem meam,id eſt,in inuiſibilitatẽ

*Ioan.*4. meam videre,& viuere:& propter illud,Deum nemo hominum vidit vnquem,in mortali vita ex toto poſitus.Quæ ita ſoluitur,quia poteſt humana mens,id eſt intellectus & rationabilitas animæ diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam,antequam per iſtam communem mortem car ne ſoluatur,ſicut credendum de beato apoſtolo,vbi à deo facta eſt ab huius vitæ ſenſibus,quædam intentionis auerſio.Tam euidens tanquam manifeſta fuit eadem viſi intellectualis,vt ſiue in corpore,ſiue extra corpus fuerit,id eſt, verum (ſicut ſolet) in vehementiori extaſi vel excuſſu ab

hac vita mens in illa vitam fuerit alienata, manente corporis vinculo, anima videlicet in corpore: an omnino talis reſolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, anima recedente, ipſe ſe neſcire profiteatur. Quapropter nec à nobis eſt quærendum, ne contra illud agamus quod dicitur, Altiora te ne ſcrutatus fueris. Ita fit vt & illud verum ſit quod dicitur: Nemo poteſt faciem meam videre, & viuere: quia neceſſe eſt ab hac vita abſtrahi mente, ſiue intellectu, quando in illius ineffabilitatem viſionis aſſumitur. Et non ſit incredibile, quibuſdam ſanctis nondum ita ex toto defunctis, vt ſepelienda cadauera remanerent, etiam iſtam excellentiam viſionis fuiſſe conceſſam.

Superiorum epilogus.

TRes cæli ſignificãt tria genera viſionum, quarum prima eſt corporalis, qua videmus cælum & terram, cæteraque corporea, & viſibilia. Secunda ſpiritalis, quæ fit in anima ſiue intellectu, cum imagines eorũ quæ videmus in memoria recondimus: & in tenebris ea quæ vidimus, imaginaliter cernimus inſuper & ſomnia, & ædificia, & homine, quos dudũ vidimus, ſic ſpiritali viſione videmus in anima, quaſi præſentes ſint nobis. Iſtæ duæ viſiones cõmunes ſunt nobis cũ pecoribus & volatilibus, quæ & corpora vident, & loca propria recognoſcunt. Sic pecora agnoſcunt præſepia ſua, & aues ad nidos ſuos redeunt: quia recordãtur illorũ. Eſt & tertia viſio intellectualis, quam nullatenus habent pecora & volatilia, ſed angeli & homines ratione vtentes. Vnde intellectus, id eſt ratio, tamen nõ in omnibus hominibus ęqualiter viget. Intellectu autẽ ſiue ratione diſcernimus, ꝙ illud ſit corpus, illud ſimilitudo corporis: & per hãc viſionẽ videtur iuſtitia, charitas, ipſe deus. Ad iſtã ergo viſionẽ intellectualẽ, quę eſt tertia, & quę deſignatur per tertiũ cælũ, quæ etiã trãſcẽdit ſua excellẽtia duas præmiſſas, ita raptus & eleuatus eſt beatus Apoſtolus, vt deum non per corpus, non per ſimilitudinẽ corporis, ſed ſicut eſt ipſa veritas, cerneret, & ſicut videndus eſt poſt hanc vitam ab omnibus electis, Quæ viſio tam euidẽs tamq; manifeſta fuit, vt ipſe Apoſtolus ſe profiteatur neſcire vtrũ quando raptus eſt in tertium cælum, in corpore fuerit, quomodo eſt anima in corpore cum corpus viuere dicitur, ſiue vigilantis, ſiue dormientis ſiue in extaſi à ſenſibus corpo-

ris alienata, an omnino de corpore exierit, vt mortuum corpus iaceret, donec peracta illa demonſtratione membris mortuis anima redderetur, & non quaſi dormiens euigilaret, aut extaſi alienatus, denuo rediret in ſenſus. ſed mortuus omnino reuiuiſceret. *Et ſcio huiuſmodi hominem, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum, & audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui.* Bis raptum ſe dicit Apoſtolus, primum ad tertium cælum, poſtea in paradiſum: non in illum paradiſum terrenum, vbi quondam fuit protoplaſtus, ſed in cæleſtem paradiſum. Nam paradiſus interpretatur hortus delitiarum, & ſignificat beatitudinem electorum, cæleſtem ſcilicet requiem, ad quam raptum ſe dicit Apoſtolus eo modo quo ad tertium cælum, vbi audiuit arcana verba, id eſt occulta ſecreta, atque ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Inter ipſos ſpiritales viros cæleſtem vitam ducentes, ſunt vtique alij aliis capaciores, atq; meliores, intantū vt ad ea peruenerint, quæ nō licet eis aliis loqui. De talibus erat Apoſt. qui audiuit in paradiſo ineffabilia verba, quæ nō licet homini loqui. i. aut ille qui audiuit, nō poteſt ea aliis narrare propter ineffabilitatē illorū, aut nō permittitur ei, aut ſi tātę dignitatis eſt vt permittatur ei loqui, & poſsit aliis narrare, illis qui audiūt nō licet ea loqui, quia nō valēt ea capere ob magnitudinē myſteriorū. *Pro huiuſmodi*, ſubaudis viſionibus dei manifeſtiſsimis, *gloriabor*, lætabor, gaudebo, & exultabo. *Pro me autē*, id eſt pro mea extollētia & laude, vel pro mei meritis, *nihil* gloriabor, quia gratia dei ſum id quod ſum, *niſi in infirmitatibus meis.* Infirmitatis nomine cōprehēdit omnia incommoda & paſsiones quas ſuſtinebat pro Chriſti nomine, in quibus ipſe gloriabatur. *Nam & ſi voluero gloriari*, ſubaudis propter meritū quod habeo apud deum, *non ero inſipiens*, illud narrando. Quare? *Veritatē enim dicam.* Hoc dicit, quia ſi meritum ſuū profiteatur quod habet apud deum, non erit imprudens, quia veritatem loquetur: Ergo ſi quis pro vtilitate & ædificatione aliorum bonū ſibi diuinitus conceſſum cum humilitate narrat, non agit inſipienter, quia veritatem loquitur. Qui verò bonū quod habet, propter iactantiā aliis prædicat, deputans illud ſuis meritis: vel quod nō habet, dicit ſe habere, inſipiens & nimium eſt imprudens: quia mendaciū loquitur. *Parco autem,* id eſt

id eſt dimitto narrare gloriam meam & meritum atq; gratiam, *ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me.* Nolebat Apoſtolus narrare gratiam ſibi largitam, quia nolebat maior apparere & ſanctior quã erat. Inde dicit. Idcirco nolo gloriari, & dimitto omnem gratiam mihi conceſſam, ne quis putet meliorem ſanctiorémque eſſe ſupra id quod videt in mea conuerſatione: aut ſupra id quod audit ex me ab aliis. *Et ne magnitudo reuelationum extollat me,* ſubaudis in ſuperbiam, *datus eſt mihi* à domino, *ſtimulus carnis meæ, angelus ſathanæ, qui me colaphizet.* Quidam dicunt Apoſtolum dolore capitis laboraſſe, quidam à diabolo de ardore libidinis tentatum & afflictum, quod verius eſt. Ne ergo in ſuperbiæ tumorem extolleretur, permiſſus eſt tentari à diabolo de ardore libidinis, quam appellat ſtimulum carnis. Vt enim dicunt doctores, ſtimulus proprie timoris & libidinis eſt, ipſumque ſtimulum carnis, à quo pungebatur & accendebatur, vocat angelum ſatanæ, id eſt nuntium diaboli, quia à diabolo immittebatur ei illa talis ſtimulatio concupiſcentiæ. at quandocũque Apoſtolus patiebatur illam ſtimulationem, ſciebat illam à diabolo ſibi immitti. Sed dominus qui permittebat eum colaphizari, id eſt affligi & tribulari à tẽtatione diaboli, ne in ſuperbiam erigeretur, cognoſcendo ſuam fragilitatem, ipſe vtiq; cuſtodiebat eum ne in vitiũ libidinis caderet. Vnde apparet, quia per venenũ fugabat venenũ. Venenũ libidinis & tẽtatio carnis fugabat illo ab venenũ ſuperbię. Dedit nanq; ei dominus antidotũ tyriacũ, quod de ſerpente conficitur, qui vocatur Tyrus, ſiue tyriacus, à quo & tyriacum appellatur, & fugat venenũ aliud. A quo tentabatur de libidine, ab illo ſanabatur à vitio ſuperbiæ, quia à domino acceperat contra venenum ſuperbiæ antidotũ tyriaticum, quod guſtatum venenum pellit. Erudire quippe volẽs dominus electos ſuos, & cuſtodire in humilitate virtutum, permittit eos tentari ſæpe: ſicut egregiũ prædicatorem à diabolo permiſit tentari, ne magnitudine reuelationum extolli potuiſſet ipſamque tentationem ſic diſponit, vt qui elati perire poterant in humilitatis gradu conſiſtentes, à perditione & præcipitatione ſeruentur. Quapropter ſi quis tentationem aliquam ſuſtinet, non debet deſperare, neq; deficere, ſed cũ dei adiutorio decerta-

re vt vincat. *Propter quod*, ſubaudis impedimentum libi-
Eſaiæ. 58. dinis, *ter dominum rogaui vt diſcederet á me* ſtimulus carnis,
Iuan.13. ſiue angelus ſatanæ. Quæri poteſt iſto in loco, Cum dominus dicat per prophetam de quolibet electo, Adhuc te clamante dicam, Ecce aſſum: & in euangelio Omnia quæcunq; petieritis in nomine meo,fient vobis,quare eximius apoſtolorum orans liberari à tentatione diaboli & ſtimulatione carnis, non ſit exauditus? Sed ſciendum eſt, quia ideo non eſt exauditus, quia non petebat in nomine Ieſu, id eſt quod ad ſalutem ſuam pertinebat. Neſciebat enim petere pro ſe quod ſibi vtile erat,ſicut alias ipſe dicit. Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Si ergo eſſet exauditus, vt ab illo recederet tentatio diaboli, concupiſcentiáque carnis,poterat euenire vt cito in ſuperbiam extolleretur. Et ne nimium contriſtaretur, audiamus quid ei dixerit dominus, ſiue per angelum, ſiue in corde, aut alia reuelatione. *Sufficit tibi gratia mea.* Gratia iſto in loco intelligitur quicquid donorum gratis datum eſt Apoſtolo Paulo,videlicet quód de cælo vocatus eſt, quód fidem accepit vt crederet,quód remiſsionem omnium peccatorum in baptiſmate percepit, quód ad gratiam, apoſtolatus & prædicationem gentium electus eſt,quód ſapientiam præ omnibus apoſtolis à deo percepit. & quód ad viſiones & reuelationes domini ad tertium cælum raptus eſt,necnon quód verba ineffabilia audiuit in paradiſo, de iſta gratia dixit ei dominus: Sufficit tibi gratia mea. Ideo noli orare pro ſtimulo carnis,ne forte in ſuperbiam labaris. *Nam virtus in infirmitate perficitur.* Virtus,id eſt perfectio virtutũ, in infirmitate carnis & labore atque tentatione perficitur,ſi ipſa infirmitas patienter ſuſtinetur,& contra tentationem concupiſcentiæ viriliter pugnatur. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis,vt inhabitet in me virtus Chriſti.* Poſtquam cognouit prodeſſe ſibi quod nocere putabat, reſponſúmque accepit a domino, quód perfectio vitæ omniumque virtutum in infirmitate perficitur, libenter ſe dicit gloriari,id eſt gaudere & lætari in ſuis infirmitatibus, id eſt in ſuis paſsionibus, quas pro Chriſto ſuſtinebat, vt in eo dignaretur habitare virtus & gratia, ſiue perfectio omniũ donorum Chriſti. Ergo quia aliter perfectionem virtutum habere non poſſumus, niſi tentamenta & oblectamenta carnis

carnis patienter ſuſtinuerimus. pugnando tamen contra vitia, certemus cum Apoſtolo, vt in nobis habitet virtus & gratia donorum Chriſti, pariterque cum illo coronemur in cæleſti regno. *Propter quod*, ſubaudis vt inhabitet in me virtus Chriſti, *placeo mihi in infirmitatibus meis*, non in proſperitate & diuitiis huius ſeculi, ſed *in contumeliis*, id eſt, flagellationibus vel opprobriis, non in honoribus ſeculi, ſed in neceſsitatibus, non in epulis vel otio, ſed *in perſecutionibus*, non in ſaluationibus, ſed *in anguſtiis*: non in iactantia elationis, & hoc *pro Chriſto* patior, non pro aliquo crimine. *Cum enim infirmor*, ſubaudis in corpore, *tunc potens ſum*, ſubaudis in anima. Vnde caro atteritur, affligitur, & infirmatur, inde anima roboratur & creſcit. *Factus ſum inſipiens*, ſubaudis mea merita & virtutes proprias narrando, ſed tamen *vos me coegiſtis*, ad hoc, quos ab amore falſorum Apoſtolorum ad noſtrum volui reducere. Inſipientem ſe dicit: ſed vtique non eſt inſipiens, quia vera locutus eſt: & licet pro ſalute aliorum coactus ſuas virtutes narraret, tamen de humilitatis gradu non cecidit. *Ego enim debui à vobis commendari*, id eſt laudari. *Nihil enim minus feci* in prædicatione, & virtute miraculorum, *ab his qui ſunt ſupra modum apoſtoli*, id eſt à Petro Iacobo, & aliis prædeceſſoribus meis, qui à meis detractoribus dicuntur ſupra modum meum eſſe magni apoſtoli. *Tametſi nihil ſum*, id eſt quamuis nihil ſim comparatione illorum, *ſigna tamen apoſtolatus mei*, id eſt miracula *facta ſunt* à me *ſuper vos* ſiue in vobis, quia mortuos veſtros ſuſcitaui, & infirmos curaui. *Quid minus habuiſtis præ cæteris eccleſiis, niſi quòd non grauaui vos?* Nihil accipiens à vobis. *Donate*, id eſt indulgete *mihi hanc iniuriam*, ſi iniuria dicenda eſt. Ironice loquitur. Re enim vera iniuria non erat, ſed conſideratio. *Ecce tertio hoc paratus ſum venire ad vos.* Quæri poteſt: Cum non legamus illum veniſſe ad eos, niſi tantummodo vna vice, quando moratus eſt apud eos anno vno & dimidio, neque poſtea quàm ab eis diſceſsit, ſicut ipſe, in priori epiſtola dicit, quia teſtor deum non veni Corinthum poſtquam à vobis receſsi, parcens vobis, id eſt ne vobis oneri eſſem, quare modo dicat ſe tertiò venire? Sciendum eſt quia per præſentiam carnis vna vice tantummodo venit, quando eis prædicauit:

Secundo per priorem epiſtolam venit, non per ſemetipſum. Tertio per iſtam ſecundam epiſtolam dicit ſe venire: quaſi enim in epiſtolis ſuis veniebat ipſe: *& non ero grauis vobis*, id eſt nihil accipiam à vobis. *Non enim quæro veſtra ſed vos*, id eſt veſtram ſalutem. *Ego libentiſſime impendam*, ſubaudis vobis omnia quæ mea ſunt, in prædicatione, & miraculis: *& ſuper impendar*, id eſt morti me tradam *pro animabus veſtris, licet plus vos diligens minus diligar*, ſubaudis à vobis. *Sed eſto. Ego vos non grauaui.* Eſto proprie aduerbium eſt concedentis, & ponitus pro Etſi: iſto autem in loco hunc obtinet ſenſum: Sed eſtò, id eſt ſi minus diligar à vobis, ego tamen vos non grauaui in aliquo. *Sed cum eſſem* (inquit) *aſtutus, dolo vos cepi?* Increpatiue atque interrogatiue eſt legendum: Cum eſſem (inquit) callidus & ingenioſus, dolo & fraude vos cepi ad fidem Chriſti? Non, ſed per prædicationem veram & virtutem miraculorum adduxi vos ad fidem, cooperante Chriſto. *Olim putatis quòd excuſemus nos apud vos.* Subaudis non facimus, quia non eſt neceſſe. hoc dupliciter intelligi poteſt: Nunquid à præterito tempore dubitatis de nobis, arbitrantes nos ideo talia loqui, quaſi non ſimpliciter agamus erga vos, & idcirco nos accuſemus? Non loquimur ideo talia, vt nos excuſemus, quia ſimpliciter incedimus. Aliter: Olim putatis quòd excuſemus nos apud vos. & eſt ſenſus, A præterito tempore cognoſcitis conuerſationem noſtram & prædicationem: & ideo non indigemus, vt nos excuſemus. *Coram deo* patre *in Chriſto loquimur*, id eſt honorem Chriſti quærentes, Teſtificatur illis ad ſatisfaciendum, quia vera dicit: Teſtis eſt mihi deus pater & Chriſtus, cuius honorem quæro, qui ſimpliciter incedo erga vos. *Omnia autem*, ſubaudis incommoda, *ſuſtinemus propter vos. Ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos*, id eſt affligat in ieiuniis & fletibus propter veſtram incorrectionem. Apoſtolus non habebat peccata propria quæ defleret, & ideo aliorum deflebat.

CAPVT XIII.

E*Cce tertio venio ad vos.* Primum per memetipſum, deinde duab⁹ vicibus per epiſtolas meas. *Vt in ore duorũ vel triũ teſtiũ ſtet omne verbum.* Tres teſtes comparat tribus ſuis aduẽtibus.

Sicut

Sicut in lege aut tribus teſtibus defendebat ſe aliquis, aut tribus teſtibus cōuincebatur: Ita iſti aut tertio aduentu illius correcti & emendati, laudati ſunt: aut ſi incorrecti manſerunt, acrius reprehenſi ab Apoſtolo, vindictam perceperunt. *An experimentum quaritis eius qui in me loquitur Chriſtus? qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis.* ac ſi diceret: Nunquid quæritis probationem Chriſti, qui in me loquitur, vtrum valeat peccata veſtra punire per me qui in vobis eſt omnipotens miraculis & virtutibus faciendis? Vtique poteſt. *Nam ſi crucifixus eſt Chriſtus ex infirmitate carnis, ſed viuit ex virtute dei,* id eſt, in diuinitate ſua manet impaſsibilis. *Nam & nos* Apoſtoli *infirmi ſumus in illo,* id eſt, tribulationes & anguſtias ſuſtinemus propter illum. *ſed viuimus cū eo ex virtute dei in vobis,* id eſt propter vos quibus prædicamus. Viuimus iam cum illo in ſpe per virtutem dei quæ eſt in nobis, vel propter vos ſperamus vitam habere cum Chriſto. *Oramus autem non vt nos probati appareamus, ſed vt vos quod bonum eſt faciatis, nos autem vt reprobi ſimus.* Probus ſiue probatus apparet iudex, quando inuenit quod puniat in ſubiectis, per quod oſtendat ſuam poteſtatem. Tunc verò videtur reprobus, quando non inuenit quod vindicet, vbi ſuam oſtendat authoritatem, & probet iudicium. ac ſi diceret: Non oramus vt in vobis aliquid inueniamus ad puniendum, ſed vos quod bonum eſt faciētes, nos reprobi inueniamur in hac parte, non inuenientes vbi oſtendamus noſtram poteſtatem. *Non poſſumus aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veritate,* id eſt, non poſſumus noſtrā poteſtatem oſtendere contra hominem veritatem habentem, ſed pro veritate decertamus. *Gaudemus quādo nos infirmi ſumus* non corpore, ſed poteſtate, quia tunc eſt iudex quaſi infirmus, dum ſuam poteſtatem non poteſt oſtendere: & tunc ſubiecti ſunt potentes, quando non timent iudicem. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas dei, & cōmunicatio,* id eſt, ſocietas & cōiunctio *ſpiritusſancti cum omnibus vobis,* ſubaudis ſit. *Amen.* Fiat vt diximus, &c.

FINIS.

IN EPISTOLAM AD GALATAS argumentum Haymonis.

PRimo quærendum eſt in exordio huius epiſtolę vnde Galatæ ſint appellati: Rex Bithyniæ, quæ eſt prouincia Græciæ, habẽs bellũ contra hoſtes ſuos, miſit ad Gallos circa mare habitantes, promittens vt ſi venirent in auxiliũ eius, facto bello & potita victoria, regnum diuideret cũ eis, Qui cũ veniſſent & victoria potiti eſſent, regnum cũ eis diuiſit vt promiſerat, appellatique ſunt primũ Gallogræci, hoc eſt, Galli mixti Græcis, parſq; regni quã ipſi tenuerant, appellata eſt Gallogræcia. i. Galli commorantes in Græcia. Poſtea autẽ (vt ſapientioribus videtur) appellati ſunt Gallatæ à candore corporis. Nã Græcè lac galla dicitur. Vnde & candida zona cœli quæ latinè lacteus circulus vocatur. Græcè galaxias nuncupatur. vt Martianus aſſeuerat. Sunt ergo ſtrenuiſsimi bellatores, ſed ſtulti, & facile à propoſito mẽtis recedentes. Vnde cũ accepiſſent verbũ prædicationis ab apoſtolo, & Apoſtolus ab eis ad alios tranſiret, ſeducti ſunt à falſis apoſtolis & à Iudæis, qui volebãt eos ſectari circunciſionẽ & ſacrificia legalia, dicẽtes: Licet baptizati ſitis, & in Chriſtũ credatis, tamen aliter nõ poteſtis ſaluari per paſsionem Chriſti, niſi circuncidamini, & legalia ſacrificia offeratis. Quod audiẽs Apoſtolus, ſcripſit eis ab Epheſo hanc epiſtolam.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Galatas Exegeſis.

CAPVT I.

P*Aulum.* Quod nomen ſuum in omnibus epiſtolis præponit in titulo, authoritatis cauſa id agit, ſicut reges & principes huius ſeculi ſolẽt agere. *Apoſtolus* dignitatis nomen, & græcum eſt, licet quidã dicant Hebræũ illud eſſe. Apoſtolorum genera quatuor ſunt. Primũ eſt, quod neque ab hominibus, neque per hominem, ſed à deo tantummodo: de quorum numero fuerunt Moyſes, Iſaias: Ieremias, aliíque prophetæ quam plurimi,

plurimi,licet non omnes:& apoſtoli etiam,qui quamuis ab homine Chriſto eſſent miſsi,tamen ipſe homo erat,& verus deus.Secundum,quòd à deo quidem eſt, ſed per hominem , de quorũ numero fuerat Ioſue , qui deo volente per Moyſen miſſus eſt : & alij multi , qui electione populi pro vitæ meritis deo volente eliguntur,quia voluntas dei, aliquando voluntas populi eſt.Tertiũ,quando ab homine tãtummodo & nõ à deo cum fauore hominũ aliquis eligitur, non pro bona conuerſatione,vel quando pretio ſubrogatur in ſacerdotiũ, de quibus dicebat.B.Ambroſius. O epiſcope,certe niſi centũ ſolidos dediſſes, hodie epiſcopus nõ fuiſſes. De quibus in lib.Regum dicitur: Temporibus Iero boam quicũque impſebat manum ſuam muneribus , fiebat ſacerdos idolorum . Ideóque iſti tales inter eos ſunt reputandi,de quibus dominus per prophetam dicit:Ipſi veniebant,& ego non mittebam eos.Omnes quotquot venerũt, fures ſunt & latrones.Quartũ genus eſt,quod neque à deo, neque per hominem fit,ſed à ſeipſo, vt ſunt pſeudoprophetæ & pſeudoapoſtoli,qui dicunt:Hæc dicit dominus, cũ dominus non miſerit eos , Sciendum etiam , quia inter ipſos prophetas quidam tantæ dignitatis ſunt , vt Prophetæ & Apoſtoli ſint,vt Moyſes,Iſaias,Ioannes Baptiſta , & Apoſtoli: quidam verò ſolummodo prophetæ ſunt . Et quia erant apud Galatas quidam Iudæi,qui dicebant beatũ Paulum non eſſe verum Apoſtolum Chriſti , neque doctorem veritatis,eo quòd à Chriſto non fuerat vocatus & doctus, ſicut alij Apoſtoli: Idcirco volens Apoſtolus Galatas confirmare in doctrina ſua , & ſe verum Apoſtolum oſtendere & prædicatorem Chriſti , dixit ſe non ab homine mortali in terris eſſe doctum & conſtitutum,ſe ab omnipotẽti deo de cœlis,non ꝙ neget Chriſtum verum hominem,ſed iam immortalẽ effectũ. Quid ergo docuit Petrum per præſentiam ſuã in terris adhuc mortalis,ipſe docuit Paulũ iã immortalis de cœlo,& ideo dicit: *nõ ab hominibus*,ſubaudis cõſtitutus ſum,vt Matthias,qui ſorte ab apoſtolis eſt electus. *neque per hominẽ*,ſubaudis iam mortalẽ,*ſed per Ieſum Chriſtũ, & deũ patrem*.quia vna eſt operatio patris & filij . Et vt oſtenderet vnius eſſe dignitatis illas duas perſonas, præpoſuit perſonam filij dei,patris perſonæ,paritérque Arriano um deſtruit errorem,qui dicunt filiũ creaturã eſſe, ideóq;

3.Reg.13.
Hier.23.

minorem parte. *qui ſuſcitauit eum à mortuis.* Deus pater tertia die filium ſuum à mortuis ſuſcitauit,& ipſe filius poteſtate verbi à quo aſſumptus eſt, ſeipſum ſuſcitauit: *& qui mecum ſunt fratres omnes,* id eſt omnes condiſcipuli & credentes,eadem ſentientes de circunciſione. Quid eſt ꝙ in aliis epiſtolis quorundam diſcipulorum ſuorum nomina ponit,& hic ſpecialiter non quemlibet, ſed generaliter omnes comprehendit? Ideo hoc egit, vt maioris authoritatis eſſet eius epiſtola,vel vt demonſtraret omnes condolentes de illorum ſeductione, & ꝙ omnes æqualiter ſentirent de circunciſione,quod non deberent circuncidi,neque ſacrificia legalia offerre. Quid eſt,etiam ꝙ in hac epiſtola,epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum métioné non facit,ſicut in aliis? quia necdum habebant epiſcopos ordinatos,neq; alios rectores: ideóque ſeduci facilius potuerunt. *Gratia vobis & pax,*qua reconciliamur domino, *qui pro peccatis noſtris tradidit ſe morti, vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequam.* Seculum dicitur à ſequendo, quia ſemper ſequitur & in ſe reſoluitur.Seculũ ergo non poteſt eſſe nequam neque malum, quia ſemper ſeruat ordinem ſuum & curſum ſecundum diſpoſitionem dei, alternantibus diebus ac noctibus: ſed ſicut dicitur mala domus, non ꝙ mala ſit per ſe, ſed quòd malos habeat habitatores: ita ſeculum vel tempus dicitur malum eſſe,non quòd malum ſit, ſed quòd peſsimos & malos homines in ſe habeat. Et bene addidit, *ſecundum voluntatem dei patris:* quia voluntas dei patris fuit, vt filius per paſsionem ſuam genus humanum repararet. *Amen.* Amen Hebræum eſt, & eſt confirmatio epiſtolæ. Sonat ergo Amen, vere, ſiue fideliter, & fiat. *Miror quòd tam cito transferimini.* Mirari ſe dicit Apoſtolus quare tam cito potuerint ſolis verbis à veritate euangelij ſeduci, & à libertate in ſeruitutem redigi,& quòd ab euangelio Chriſti quod ei tradidit, potuerunt mutari, & transferri *in aliud euangelium,*id eſt,in aliam doctrinam, *quod non eſt aliud:* ſubaudi euangeliũ præter illud quod prædicaui. Euangeliũ autẽ dicitur bona annũciatio. Et ſi aliqua doctrina eſt,quã per ſe dominus,aut per aliqué nõ dederit, iam nec euangelium dici poteſt,ſed error. Transferimini .i. transducimini vel ſeducimini *ab eo*.i. à deo patre, *qui vos vocauit in gratiam,* id eſt remiſsioné peccatorũ, quam nobis deus pater gratis dedit

dedit ſiue p paſſionē filij ſui,ſiue per baptiſmū,*in aliud euāgelium.* Aliud euangelium nō eſt,niſi Chriſti.Traditio ergo Iudæorum & doctrina,qua dicebant debere circunciſionem ſeruare,& cætera quæ lex præcipit in myſteriis,error eſt,poſtquam Chriſtus venit. *niſi ſunt*, id eſt, ſed ſunt *aliqui qui vos conturbant*, id eſt, commouent à rectitudine fidei, *& volunt conuertere.* volunt quidem mutare *euangelium Chriſti* à ſpiritualibus ad carnalia, ſed non valent: quia firmiſsimum & verum eſt.Euangelium enim ſi mutatum fuerit,non erit iam euangelium.Et licet aliqui poſsint mutari à rectitudine euangelij,ſemper euāgelium immutabile manet. *Sed licet nos*, id eſt ego & Apoſtoli Chriſti, Petrus & alij,*aut angelus de cælo*,Michael,aut Gabriel,*euāgelizareth vobis præterquam,* id eſt præter hoc euangelium, *anathema ſit.* Anathema varias habet ſignificationes. Aliquando ponitur pro occiſione, vt idem Apoſtolus alibi dicit: Optabam ego anathema fieri pro fratribus meis, id eſt cupiebam occidi corporaliter pro eis. Aliquando pro maledictione,vt in canonibus habetur.Si quis hoc vel illud fecerit anathema, id eſt maledictus ſit. Alio loco pro ſeparatione,vt hic. *Sicut prædixi*,ſubaudis præſens,ita modo abſens, vel ſicut prædixi paulo ſuperius in præcedenti verſiculo: *ita nunc iterum dico,præter quod accepiſtis,* ſubaudis à me. *Modo enim hominibus ſuadeo an deo?* Senſus talis eſt: Suadeo, id eſt, hortor modo homines credere in Chriſtum, & perſeuerare in fide eius, an ſuadeo deo aliquid noui facere cui,omnia patent præterita atque futura? Hominibus ſuadebat in Chriſtum credere, deo verò non ſuadebatur vt aliquid nouum faceret.Tunc ſuaderet Apoſtolus deo aliquid noui facere, ſi circunciſionē ipſe primus deſtrueret: Sed quia Chriſtus legem implendo, euacuauit illam,ideo non ſuadebat Apoſtolus deo, ſed quæ oſtendit ipſe debere ſe iuuari,illa docebat. *Sed ſi adhuc hominibus placerem.*i.ſi placerem Iudæis, à quibus ortus ſum, permanendo in iudaiſmo, vel hominibus malis, vt hæreticis, *Chriſti ſeruus non eſſem.* Hoc debet vnuſquiſque prædicator attendere, vt Chriſtum & prædicationem eius quærat placere auditoribus ſuis, non ſeipſum. Si verò vtrunque poteſt fieri,vt & deus diligatur, & ipſe, bonum eſt. Quòd ſi Chriſtus non placet eis, nec ipſe placabilē ſe præbere de-

bet illis. *Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum eſt à me,* id eſt prædicatum & probatum: *quia non eſt ſecundum hominem,* id eſt, ſecundum traditionem ſcribarum & phariſæorum. Euangelium quod ſecundum hominem dicitur eſſe, non eſt euangelium, Omnis enim homo mendax, & quicquid inuenitur in homine veritatis, nõ eſt ab homine, ſed à deo per hominem. *Neque enim ego ab homine accepi illud,* id aliquo Apoſt. Et ſi accepi à domino Ieſu Chriſto de cælo, iam immortalis erat. Inter accipere & diſcere euangelium, hoc intereſt, quod accipit euangeliũ cui primum inſinuatur, & fide eius accipit: diſcit verò, quia ea quæ in eo per enigmata & parabolas à domino prolata ſunt, deo reuelante, vel homine docente, penetrare valet. *ſed per reuelationem Ieſu Chriſti,* id eſt, manifeſtatione didici euangelium, De qua reuelatione dicit? Tradunt doctores plenitudinem euangelicæ doctrinæ per illud triduum ſpiritu ſancto reuelante, Paulum didiciſſe, quando manſit in Damaſco tribus diebus, non videns lucem ſolis neque diei, ſed neque manducans neque bibens. Vel etiam tunc accepit, quando ſicut ipſe dicit, quadam die cum eſſet in templo, in extaſi poſitus eſt. *Audiſtis enim conuerſationem meã,* quomodo viuebam ſine querela in lege, vt mihi videbatur, quando adhærebam legi, & circunciſionem ſeruabã, & ſabbatum, & cætera quæ lex præcipit, propter quod Chriſtum non cognoſcebam. *quoniam ſupra modum,* id eſt, plus omnibus Iudæis, *perſequebar eccleſiam dei,* id eſt, credentes in Chriſtum, *& expugnabam illam,* id eſt, valde pugnabam contra illam. *& proficiebam in iudaiſmo ſupra multos coetaneos meos,* id eſt, ſuper omnes coæuos, & qui meæ ætatis erant. Proficiebam ego in doctrina legis ſecundum traditionem phariſæorum, de quorum genere oritus eram, & nullus poterat coæquari mihi in ſtudio lectionis atque quæſtionis, ſed neque in perſecutione Chriſtianorum, ita poterat creſcere pro ſtatu ſynagogæ. *in genere meo,* id eſt, genere phariſæorum abundantius, id eſt, amplius. *æmulator* id eſt imitatur, & ſtudioſus. *exiſtens* ad ſtatuendam ſynagogã, *& paternarum mearum traditionum,* id eſt, phariſæorũ. *Cum autẽ placuit ei qui me,* id eſt, quia me fecit naſci ex vtero materno, vel qui me in preſentia ſua *ſegregauit* & ſeparauit *ex vtero matris meæ,* ad prædicationem euangelij

ſui.

ſui.vel ex vtero matris, id eſt ex conſortio ſynagogæ me abſtraxit. *& vocauit per gratiam ſuam,* id eſt per miſericordiam ſuam, ad euangelium ſuum prædicandum, *vt reuelaret filium ſuum in me,* id eſt per me gentibus *vt euangelizarem illum in gentibus continuò,* id eſt cum placuiſſet deo patri vt reuelaret: filium ſuum per me in gentibus, *non acquieui carni & ſanguini,* id eſt non conſenſi in iudaiſmo manere. vel non acquieui carni & ſanguini, id eſt, ſcribis & phariſæis, de quibus ortus ſum, licet aliquis apoſtolos velit intelligi, quod falſum eſt. Beatus Hieronymus ita hanc verſiculum diuidit ſecundum iſtum ſenſum. Petrus aliíque apoſtoli, poſtquam vocati ſunt à domino, non ſtatim profecti ſunt prædicare, ſed neque poſt reſurrectionem eius. vſquequo ſpiritum ſanctum acceperunt. ideóque quaſi multā moram fecerunt? Paulus verò ſtatim vt baptizatus eſt, ſine aliqua mora ingreſſus ſynagogam Iudæorum, cœpit publice prædicare. Poteſt tamen & ad ſequentia iungi, quod dicit continuò: ſed melius eſt ita vt diximus, vt reuelaret filium ſuum in me, id eſt per me. Aliter: Verbum dei patris, id eſt, filius cum deo patre & ſpirituſancto cælum & terrā continet, & omnia implet. Non eſt enim locus, quem non impleat per plenitudinem potentiæ ſuæ: ac per hoc quod vbique eſt per potentiam diuinitatis, & omnia loca implet, erat etiam in Paulo, licet à paulo non ſciretur. Quando ergo filij ſui fidem dedit ei, tunc vtique filium ſuum manifeſtauit ei, & ipſe filius ibi erat, vbi ipſe reuelauit. Sicut (verbi gratia) in vtero Virginis Mariæ vbi erat, ibi carnē aſſumpſit. *Neque veni Hieroſolymam.* Quæſtio eſt, quare dicat ſe non veniſſe Hieroſolymam, niſi poſt tres annos, cum in Actibus Apoſt. legatur, Quia poſtquam baptizatus eſt, cœpit prædicare in ſynagogis Iudæorum inſurrexerūt contra eum Iudæi, ob quorum perſecutionem venit Hieroſolymā, Quæ quæſtio ita ſoluenda: Non veni, inquit, Hieroſolymam ad apoſtolos, gratia viſitandi eos, neque cauſa diſcēdi, ſicut nec hic habetur, ſed cauſa perſecutionis veni Hieroſolymā, ſicut ad aliā quālibet ciuitatē irē, ſi in meo itinere eſſet. verbi gratia: vt in Samariā aut in Bethleē. De qua vice dicit lucas in Act. Apoſt. *ad anteceſſores meos apoſtolos* veni ſubaudis, neque cauſa diſcendi, neque viſitā di eos iſta vice, *ſed abij in Arabiam.* De Hieruſalem ſubaudis fuge-

rat. Dicit B. Hieron. Quid mihi prodeſt ſi audio Paulum abiiſſe in Arabiam, & reuerſum inde Damaſcum, ſi neſcio quid ibi fecerit? Forſitan prohibitus eſt à ſpiritu ſancto ibi verbum loqui, ſicut in Aſia: ideóque nõ dixit ſcriptura quid ibi fecerit. Sed ſi perpendimus interpretationem nominum itus & redditus illius, aliquantulum vtilitatis inuenire poterimus. Quòd autem per Arabiam intelligamus vetus teſtamentum, ipſe Apoſt. oſtendit alibi, vbi loquitur de Agar & Sara. Hæc enim (inquit) ſunt duo teſtamenta, & Sina mons eſt in Arabia. Damaſcus verò, quæ interpretatur ſanguinem bibens, vel effundens, quia ibi interfectus eſt Abel à Cain, vbi poſtea ædificauit ſeruus Abrahæ illam ciuitatem, vocans eam de nomine ſuo Damaſcum, ſignificat nouũ teſtamẽtum, vbi continetur paſſio Chriſti. Abiit ergo Apoſtolus in Arabiã, quia ſcrutatus legem & prophetas, ibi inuenit Chriſtum promiſſum, nõ tamẽ datũ. Reuerſus eſt Damaſcũ, quia trãſiit ad euangeliũ, vbi Chriſtũ iam paſſum inuenit, & credidit in eum. *Diebus quindecim.* Quindenarius numerus pertinet ad vetus teſtamentũ & nouum, propter ſeptenarium numerum & octonariũ. Sẽptenarius ad vetus teſtamentum refertur propter ſabbatum, octonarius ad nouum, propter dominicã reſurrectionẽ, quæ octaua die celebratur. Et quia Apoſtolus doctrina veteris & noui teſtamenti repletus erat, ideo nõ indiguit amplius manere cum Petro, niſi xv. diebus. Et iterum reuerſus ſum Damaſcum &c. vſque, manſi apud eũ diebus. xv. Abiit in Arabiam, de Arabia reuerſus eſt Damaſcum. & expleto triẽnio in Arabia & Damaſco, venit Hieroſolymam altera vice videre Petrum, non cauſa diſcendi, ſed cauſa commendandę charitatis, & vtilitatis formam preberet aliis, dum honorem præſtitiſſet priori Apoſt. Ex hoc apparet eum non cauſa diſcendit veniſſe, quia in tam paucis diebus non poterat doceri: & quia poterat aliquis etiam dicere, Ecquid ſi non didicit à Petro, didicit ab aliis. Huic obiectioni Apoſtolus ſubiunxit: *Alium autem Apoſt. vidi neminem, niſi Iacobum fratrem domini*, filium, ſcilicet Mariæ Cleophę, matertera domini, quem genuit de Alphæo. *Ecce coram deo quia non mentior*, id eſt digna ſunt conſpectui dei, quia vera ſũt. *Deinde veni in partes Syriæ* prouinciæ, *& Ciliciæ*, ſub audis patriæ, Vbi eſt & Tarſus ciuitas Pauli. Venit Apo-

ſtolus

ſtolus in Syriam, quæ interpretatur eleuata, vt humiliaret illam ad Chriſtus. Venit ad Ciliciam quæ interpretatur aſſumptio lamentabilis, vt illam aſſumeret ad fide Chriſti, & eam doceret habitum pœnitentiæ & lamenti. *Eram aũtẽ ignotus, facie eccleſiis Iudææ, &c.* Ignotus quidem erat facie, ſed nomine & fama erat notus. Iam enim per quatuordecim annos euangelium prædicauerat. Non ideo dicit pluraliter eccleſiis, quod Iudæi & gentes mixti eſſent: ſed tanta erat multitudo Iudæorum credentium, vt plures eccleſias facerent. *Quoniam qui perſequebatur nos,* id eſt credentes in Chriſtũ, *aliquando,* ſubaudis quando erat in iudaiſmo, *nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat,* id eſt, contra quam valde pugnabat. *& in me clarificabant deum.* iuxta illud: vt videant opera veſtra bona. & qui de perſecutore fecerat prædicatorem.

CAPVT II.

D*Einde poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymã iterũ.* Iuncti tres anni ſuperiores cũ his quatuordecim, fiũt ſeptẽdecim. Ex quo colligitur quoniã decimuſſeptimus annus prædicationis ſuæ, agebatur, quãdo tertia vice venit Hieroſolymã. Sed quæ cauſa extitit illũ venire Hieroſolymã? Seditio erat inter Iudæos credẽtes & gẽtiles. dicedãt enĩ Iudei, Eſtis baptizati, & creditis in Chriſtũ, nõ poteſtis ſaluari aliter, niſi circũcidamini, & legẽ obſeruetis. Ideo vt hãc ſeditionem cõpeſceret, reuelãte ſibi ſpirituſancto, venit Hieroſolymã, *cũ Barnaba.* Barnabas erat Iudæus & circũciſus, Titus gẽtilis & incircũciſus. Ideo ergo cũ iſtis duobus aſcẽdit, vt ſi Apoſtoli aliiſq; Iudæi dicerẽt illum nõ recte prædicare in gentib⁹, iſtorũ teſtimonio tueretur, dũ dicerẽt illi: Vere ſicut vos prædicatis, ita & magiſter noſter: & ſic ſentit in omni fide, ſicut & vos. Ideo dicit, *& contuli cũ illis euãgelium,* ne videretur ab aliis aliquid accepiſſe. Nã inter ſe conferre, & docere, ac diſcere hoc intereſt, quia cõferunt coæquales, docent & diſcunt ſuperiores, & inferiores. Contuli cũ illis, hoc eſt cum Petro, Ioanne, & Iacobo. *Seorſum autem cum illis qui videbantur aliquid eſſe,* id eſt, Petro aliiſque Apoſtolis locutus ſum, non in conuentu Iudaici populi, ſed ſeparatim. Quare ſeorſum? Quia multa ſciebat ille quę generalis multitudo non poterat capere, vel ſeorſũ, ne

dum prohiberet penitus circuncifionem, perſecutionem Iudæorum contra ſe excitaret. Videbantur, inquit, aliquid eſſe ſemetipſis. Videbantur enim doctrinam habere à ſe & virtutē, ſed neq; doctrinā, neque virtutes, neq; boni aliquid habebāt à ſe, neque à ſuis meritis: ideo licet populo viderētur aliquid eſſe, nihil erant. *ne forte in vacuum currerem, aut cucurriſſem.* Licet videatur durum, tamē beatus Hieronymus hunc verſum interrogatiue dicit eſſe legendum: quia huiuſcemodi ſenſus eſt: Nunquid ideo contuli cum illis ſeorſum, quòd timerem ab illis reprehendi, quaſi mea doctrina non eſſet vera, & illorum roboratione indigeret, aut quaſi inaniter currerem, prædicando de loco ad locum? Non ſed potius vt illi à me alta & profunda myſteria audirent, quod minus capaces non poterant capere, & nō poſſent dicere Galatis: Nolite credere Paulo, quia mendacium prædicat. Aliud enim apud nos prædicat vel docet. aliud apud vos. apud vos prædicat circuncifionem non obſeruandam, apud nos circuncidit Titum. vnde Apoſtolus volens eos confirmare in fide: & à circūciſione ducere, dixit: Si Titus cum eſſet mecum, non eſt compulſus ab Apoſtolis, circuncidi, neque minis & terroribus ac multitudine Iudæorum, quare vos ſeducimini ſolummodo vobis? *Sed neque Titus, qui mecum erat, cum eſſet gentilis, compulſus eſt circuncidi.* Cum veniſſet Apoſtolus Hiereſolymam, Iudæi curioſitatis cauſa ſummiſerunt viros in ſecreto loco, de quibus non poterat ſuſpitio eſſe, qui conſiderarent vtrum Apoſtolus illorum timore perterritus, circuncideret Titū. *Introierunt explorare libertatem noſtram quam habemus in Chriſto Ieſu.* Libertas maxima eſt in Chriſto Ieſu, id eſt fide euāgelij, quia per fidem domini ſaluatoris liberi efficimur in baptiſmate non ſolùm à peccatis, ſed etiam à ſeruitio etiam legis. *neque ad horam ceſſimus.* id eſt, non conſenſimus eis vel ad tempus, ne ſeruituti legis ſubiiceremur. *vt fides euangelij,* quam vobis prædicauimus, *maneat* ſemper in vobis, & non circuncidamini. *Ab his autem qui videbantur.* Ab his, id eſt, Petro & Iacobo & Ioanne, qui videbantur *aliquid eſſe* à ſemetipſis: ſicut ſupra diximus. *quales aliquando fuerint* antequam per aduentū ſpiritusſancti corroborarentur non pertinet ad me vt dicam, ſed hoc ſolum modo dicam: quia *nihil mea intereſt.* hoc eſt nulla diſtan-

tia

tia inter me & illos eſt: & hoc ideo, quia *non eſt deus acceptor perſonarum*. Fuit Paulus perſecutor Chriſtianorum, Petrus negauit, poſtquam ab illo doctus eſt, Ioannes & Iacobus tempore paſsionis relicto eo fugerunt cum aliis Apoſtolis. *Qui videbantur aliquid eſſe*, id eſt, Petrus, Iacobus, & Ioannes. *nihil mihi contulerunt, ſed econtra*, ſubaudis ego contuli illis. Vel aliter. Cum putaſſent aliqui reprehenſores mei eſſe, non ſolum reprehenſores non fuerunt, ſed etiam laudatores & fautores extiterunt meæ prædicationis. Ita diuidũt & diſtingunt Auguſt. & Hiero. hunc verſiculum cum tali ſubauditione, *cum vidiſſent*, ſubaudis à ſubſequentibus, Iacobus & Ioannes, qui videbantur aliquid eſſe. *quod ita datum*, id eſt, conceſſum eſt mihi *euangelium præputij*, id eſt gẽtium, *ſicut Petro* creditum eſſe euangelium *circunciſionis*, hoc eſt Iudæorum. *Et cum cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, dexteras ſocietatis mihi dederunt & Barnabæ*. Cætera per parentheſim dicta ſunt, ſicut Petro circunciſionis, hanc autem habet conſuetudinem Apoſtolus, vt circunciſionem, Iudæos, & Gentiles præputium appellet. *Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes*, & eſt ſenſus: Qui Petrum magiſtrum & principem fecit eſſe omnium Iudæorum credentium, me etiã in prædicationis officio præpoſuit omnibus gentibus. Dicit beatus Auguſti. quodam in loco, beato Apoſtolo maiorem ſapientiam præ omnibus Apoſt. conceſſam eſſe: & hoc ideo, vt quia ipſe omnibus gentibus & philoſophis prædicatio ſufficere poſſet. Sed dicet aliquis in iſto loco: Nunquid ergo Petrus magiſter Iudæorum, ſi videret aliquem gentilem velle conuerti ad fidem, non ſuſcipiebat eũ niſi circuncideretur: an Paulus magiſter gentium ſuſcipiebat aliquem Iudæorum circunciſum? Vtique Petrus ſuſcipiebat gentilem, non cogens eum circuncidi, vt Cornelium: & Paulus non reſpuebat Iudæum propter circunciſionem, ſed tantummodo legales obſeruationes docebat non eſſe obſeruandas carnaliter. *Qui videbantur columnæ eſſe*, Dicit B. Auguſt. Columnæ videbantur eſſe illi, ſed non erant. Sed videamus quæ ſint ſolidiſsimæ columnæ. Salomon dicit, Sapientia, quæ eſt verbum dei patris, ædificauit ſibi domũ, in vtero videlicet virginali, excidit colũnas ſeptem, id eſt, *Prou. 9.* ſeptem eccleſias, ad quas ſcripſit Ioannes in Apoca. ſua.

Apo.1. Quæ ſeptem eccleſiæ vel columnæ faciunt vnam eccleſiam
1.Tim.3. & vnam columnam, de qua dicit Apoſtolus Timotheo: Vt ſcias,inquit,quomodo oporteat te in domo dei conuerſari, quæ eſt columna & firmamentum.Si ergo iſte columnæ nõ fuerant,quid eſt quod dominus dicit,Qui vicerit, faciã illũ columnam in templo meo? Vt ergo dicit Apoſtolus & bea-
Apo.2. tus Auguſt. aſſentit,columnæ à ſemetipſis non erant, licet viderentur à ſimplicibus à ſe eſſe quod non erant, & colũnæ erant à domino ſolidatæ ſine ſuis meritis, & fundatores eccleſiæ erant & ſuſtentatores. *dexteras dederunt mihi.* Quod dicit dexteras ſocietatis dederunt mihi & Barnabæ, nihil eſt aliud, niſi in ſuam ſocietatem receperunt nos & familiaritatem. Tractũ eſt hoc à negotiatoribus, qui cauſa negotiationis venientes ad exteras regiones, in primis vt ibi aduenerint, ad eos præfectus loci & homines accedunt ibi habitantes, interrogant illum qui præeſt aliis, Pacificus ne eſt ingreſſus tuus? Et ille, pacificus. Tunc mutuo dãt ſibi dexteras manus,& alternatim ſe oſculantur, ac deinceps cum pace negotium ſuum explent, libere incedentes & cum ſecuritate in iudicium illorum. Sic etiam & illi cũ Apoſtolo fecerunt pacem,vt ille & Barnabas inter gentes prædicarent, ipſi autem inter Iudæos, *tantum*, ſubaudis præceperunt nobis, *vt pauperum* illorum *memores eſſemus*, qui propter Chriſtum ſua reliquerant, vel qui ſpoliati fuerant à Iudæis, vt Nicodemus & alij. *Quod etiam ſolicitus fui hoc ipſum facere*, mittens eis quæ neceſſaria erant, à gentibus fidelibus munuſcula accipiens. *Cum autem veniſſet cæphas Antiochiam, in faciem*, id eſt, præſentiam *reſtiti ei, quia reprehenſibilis erat*, id eſt reprehenſione dignus.

Prius enim quàm venirent quidam ſubaudis Iudæorum, *ab Iacobo*, id eſt Hieroſolymis, vbi erat Iacobus conſtitutus epiſcopus credentibus ab Apoſtolis, *cum gentibus edebat. Cùm autem veniſſent, ſubtrahebat ſe & ſegregabat, timens eos qui ex circunciſione erant*, hoc eſt timens reprehendi ab illis. *Sed cum vidiſſem quod non recte ambularet.* Non recte ambulabat, quia ſegregabat ſe à gentibus quaſi immundis, eo quòd non eſſent circunciſi, *dixi Cephæ coram omnibus*, ideo publice eum redarguit, quia ipſe publice peccauit, vt & eius correptione cæteri corroborarentur in fide. Publica enim culpa publica eſſet caſtigatione coram omnibus

bus, vt in canonibus habetur. *quomodo gentes cogis iudaizare?* non cogebat eos circuncidi verbis, ſed operibus per hoc quòd ſe ab illis ſegregabat. Poterant enim Gentiles dicere: Si eſſemus ſaluati & mundati per baptiſmum, nequaquam nos quaſi immundos reputaret: melius eſt ergo vt circuncidamur. *Si tu cum ſis Iudæus.* Iudæus erat Petrus natura, & gentiliter viuebat, non adorando idola, ſed non credens ſaluari poſſe per circuncisionem, ſed per baptiſmum: ſicut & Gentiles ſaluabantur non per circuncisionem, ſed per baptiſmum. *Nos natura Iudæi* ſumus, *& non ex gentibus peccatores* quia gentiles peccatores appellabantur, & eſt ſenſus: O Petre, ſi nos qui Iudæi naturaliter ſumus, iuſtificati non ſumus per legem, quare cogis gentes iudaizare, non verbo, ſed opere, vt credant ſe ſaluari non poſſe per baptiſmum ſine circunciſione. Nos ſcimus *quia non iuſtificatur homo* per obſeruantiam legalium mandatorum, *ex operibus legis* dicit, id eſt, per oblationem ſacrificiorum carnalium, per obſeruationem mandatorum, per circunciſionem, *non iuſtificabitur omnis homo,* id eſt, nullus iuſtificabitur. *Quòd ſi quærentes* nos qui natura ſumus Iudæi, *iuſtificati in Chriſto,* id eſt, in fide Chriſti in baptiſmate, *inuenti ſumus peccatores* dum venimus ad baptiſmum. *Nunquid Chriſtus fecit nos peccatores?* vt peccata haberemus, & inueniret in nobis quod mundaret? *Abſit.* Sed quia lex non poterat nos iuſtificare, ideo venimus ad Chriſtũ, vt credentes in eum iuſtificemur. *Si enim quod deſtruxi, hoc iterum reædifico, præuaricatorem me conſtituo,* id eſt, ſi circunciſionem quam prædicaui dimittendam, iterum prædico obſeruandã eſſe, trãſgreſſorem me facio tam legis Moſaicæ, quàm euangelij: quia ſi circuncisio poterat iuſtificare, ideo ꝙ illam deſtruxi, tranſgreſſor extiti: & ſi poſtquàm veni ad euangelium, iterum redij ad carnalem legem: ſimiliter præuaricator extiti. Et notandum, quia contra Petrum iſta loquebatur, qui cogebat gentes circũcidere, non verbo, ſed opere, ſubtrahendo ſe ab illis, cum & ipſe circuncisionem prædicauerat non obſeruandam. *Ego enim per legem,* ſubaudis euangelij, *mortuus ſum legi Moyſi,* id eſt nihil illi debeo, quia non ſum ſubiectus ei. Vel per legem ſpiritaliter intellectam mortuus ſum legi carnali, quia carnaliter illam non

obſeruo. *vt deo viuam* per fidem & iuſtitiam. *Chriſto confixus ſum cruci*, id eſt, confixus ſum in cruce Chriſti, quia peccata mea in cruce illius affixa ſunt, id eſt deleta & mortificata. *viuo autem iam non ego.* Viuebat quidem ſubſtantialiter, ſed non viuebat in illo malitia, ſed iuſtitia. Extinctus & mortuus erat in illo ſæuiſsimus perſecutor, & viuebat in illo piiſsimus prædicator. *Viuit verò* ſiue regnat *in me Chriſtus* per fidem & per omnes virtutes. *Non abiicio gratiam dei,* id eſt non repello fidem Chriſti euangelium, & remiſsionem peccatorum, quæ omnia nobis gratis data ſunt. *Si enim per legem iuſtitia,* id eſt, ſi lex poterat iuſtificare: *Chriſtus ſine cauſa mortuus eſt.* & eius paſsio nec profuit, nec obfuit.

CAPVT III.

Inſenſati Galatæ. Vnaqueque gens ſuã proprietatẽ in conuerſatione & moribus habet. Vnde Galatis propriũ eſt, vt licet feroces ſint, etiã ſtolidi ſiue ſtulti, faciléq; transferri poſsint de vna re ad aliam, *quis vos faſcinauit?* i. quis vobis nocuit, vel quis vos decepit? Faſcinari dicũtur, pueri & parua animalia pullíque auiũ, hominũ viſu & incantatione. *Ante quorum oculos Chriſtus Ieſus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus?* Ante illorũ oculos erat Chriſtus Ieſus crucifixus & proſcriptus: quia illi non ſolùm quatuor libros euangelij habebant, vbi paſsio Chriſti continetur completa, ſed etiã libros veteris teſtamenti græco ſermone ſecũdũ. Lxx. interpretes habebant, in quibus pronuntiabatur & prædicabatur paſsio Chriſti, in quibus quaſi ante oculos ipſorum erat Chriſtus crucifixus. *Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummamini?* id eſt, cum ſpiritualiter cœpiſſetis conuerſari, vel cum per ſpiritum ſanctum cœpiſſetis loqui variis linguis, nunc carnali obſeruatione deficiatis, poſtponentes omnia ſpiritualia, & tranſeuntes ad carnales obſeruationes, id eſt, ad circuncißionẽ carnis, & ad legalia ſacrificia. Aliter in primordio fidei omnes credentes in Chriſtũ, accipiebant ſpiritum ſanctũ, ſicut modo, & inſuper accipiebant diuerſitatem linguarum, per quod oſtendebatur eos habere ſpiritum ſanctum. Quod nullo modo exemplo melius

lius probari poteſt, quã illo quod in actibus Apoſtolorum habetur, quid cum dixiſſet Paulus quibusdam baptizatis, qui baptizati erant in Ioannis baptiſmate, ſi ſpiritum ſanctum accepiſtis credẽtes? reſponderũt: Sed neq; ſi ſpirituſſanctus eſt, audiuimus: quia nõ poſſumus omnibus linguis loqui. Et cũ baptizaſſet eos in nomine Ieſu, cœperũt loqui variis linguis. & iſti Galatæ nõ acceperũt ſpiritũ ſanctum & diuerſitatẽ linguarũ ex operibus legis. ſed quia crediderunt in Chriſtũ, audientes ab Apoſtolo fidem domini prædicari. Ex auditu fidei dicit, quia audit homo quid credere debeat, & interrogatur ad fontem quomodo credat, & ſic baptizatur. *Tanta paſſi eſtis ſine cauſa.* Multa mala paſſi fuerant à Iudæis & à perſecutoribus pro fide Chriſti, eo ꝙ nolebant circuncisionem ſeruare. *ſi tamen ſine cauſa.* Si, affirmatiua cõiunctio eſt, id eſt certe ſine cauſa patimini, ſi iterum ad carnaliũ deſideria & circuncisionẽ ſeruandam reuertimini. *Qui ergo tribuit vobis ſpiritum*, ſubaudis ſanctum, *& operatur virtutes in vobis*, ſubaudis miraculorum & linguarum. *ex operibus legis*, ſubaudis hoc facit: *an ex auditu fidei?* ſubaudis, non propter obſeruantiam legis hoc præſtitit nobis, ſed propter fidem, quia per fidem iuſtificati placemus deo. *Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham*, id eſt, qui fidem Abrahę habent, benedictionem Abrahæ conſequentur. *Quicunque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt*, id eſt qui per legem putant ſe iuſtificari, ſub maledictione legis ſunt, quia nõ poſſunt omnia implere quæ ibi continentur. Vnde Petrus Iudæis, cur (inquit) tentatis imponere nobis iugum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus? Sub quo maledicto ſunt? ſub illo, Maledictus omnis &c. Lex autem non eſt ex fide, Fides eſt ea credere & ſperare quæ non videntur. Lex ergo non complebatur fide, ſed opere: euangelium autem completur fide magis quàm operibus: quia ſola fides ſaluat. Quicunque ergo faciebat ea præcepta quæ lex præcipiebat, viuebat in illis: quia protelabatur ei præſens vita vſque ad ſtatutum finem à deo: qui verò tranſgreſſor erat legis, iubebatur interfici, dicente lege: Qui hoc vel illud fecerit, occidatur. *Chriſtus nos redemit de maledicto legis.* De quo maledicto? De illo quod dictum eſt ad Adam, In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. De hoc ma-

ledicto,id eſt,de hac morte redemit nos, reuocando ad vitam:quia morte ſua ſimpla,duplam noſtram deſtruxit. Et quomodo? *factus pro nobis maledictum,* Nõ eſt ipſe factus maledictus,ſicut B.Ambroſius dicit,vt peccatum haberet, ſed factus eſt maledictum, id eſt hoſtia pro maledictis & peccatoribus.pro nobis videlicet, qui ſub maledicto primi hominis & ſub morte tenebamur,Vel vt beatus Auguſt.dicit, factus eſt maledictũ.i.factus eſt mortalis,ſicut & nos,licet ſine peccato eſſet. *quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Euthicus hoc modo exponit hunc verſiculum : Maledictus omnis nocens, qui culpa ſua & peccato ſuo pendet in ligno:qui verò innocens eſt, ſi iniuſte ſuſpenſus fuerit, non ideo maledictus erit. Quid ergo ſi Mardocheus innocenter ſuſpenſus eſſet in ligno, quod ei Aman parauerat, nunquid maledictus eſſet ideo ? Minime. Ita Chriſtus licet maledictum illud ſuſtineret, id eſt, paſsionem & cruciatum,& peccata noſtra aſſumeret: tamen non ideo fuit maledictus, neque peccator:quia ſic accepit ipſe peccata noſtra, non vt haberet, ſed vt deleret, Vel etiam quantum Iudæis videbatur,maledictus erat,id eſt, peccator. *Fratres ſecundum hominem dico,* id eſt, ſecundum humanam conſuetudinem,& ſecundum humanam legem. *tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo ſpernit.* Teſtamentum dicitur à teſtibus, quorum nomina ibi ſcribuntur,& à quibus illud confirmatur teſtamentum, vel charta ſiue ſcriptum,quod pater facit de ſuis rebus filiis ſuis, quid vnuſquiſque poſt mortem eius poſsideat de hæreditate paterna. Quod teſtamentum nemo deſpicit, vt aliter illud comprehendat & diuidat,neque aliter ordinat, niſi vt pater viuens ordinauit. *Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius.* non dicit ſingulari numero. Abrahæ dicta eſt promiſsio & ſemini eius. Sed quia multæ promiſsiones ad eum factæ ſunt,tam de terra promiſsionis, quàm etiam de domino Ieſu Chriſto, dicit pluraliter, Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Videamus & conſideremus quæ ſint illæ promiſsiones,ſi forte inueniamus aliquid de nobis gentibus ei promiſſum.Prima promiſsio facta eſt quando eum vocauit dominus, promittens vt ſi egrederetur de terra ſua, futurus eſſet in gentem magnam, dicens: Exi de terra tua & de cognatione tua, & vade in terram

quam

quam monſtrauero tibi,& faciam te in gentem magnam: deinde dixit ei:Benedicens benedicam tibi,& multiplicabo te, &c. Et rurſum, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.&, Patrem multarum gentium poſui te. Quod autem ſubiungitur:& ſemini eius, ſubaudis dictæ ſunt promiſsiones,quamuis apoſto. ſpecialiter ſemē Abrahæ Chriſtum intelligat, poſſumus tamen ſimplici modo ſemen illius accipere Iſaac filium eius, & Iacob nepotem eius, ad quos etiam repromiſsiones legimus factas.Nam legitur in Geneſi,quòd dormiente Iacob,quodam in loco apparuerit ei deus,dicens: Terram in qua dormis, tibi dabo & ſemini tuo.Dicamus modo & ſecundum apoſtolum: Abrahæ, inquit,dictæ ſunt promiſsiones, & ſemini eius, id eſt Chriſto,Quæ ſunt illæ promiſsiones,quæ dictæ ſunt Chriſto,vel in Chriſto,Quod in illo benedicendę eſſent omnes gentes,iuxta quod iam diximus,inquit, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Semen ergo Abrahæ Chriſtus eſt,quia Abraham genuit Iſaac,Iſaac Iacob, Iacob autem Iudam,de cuius tribu & progenie aſſumpſit carnem dominus in vtero virginali.B.Mariæ, & proceſsit velut ſponſus de thalamo ſuo. Sed quæri poteſt quare omnes gentes dicantur benedictæ in Chriſto, cum adhuc omnes gentes non credant in eum,& nulli dubium ſit alium non mereri benedici, niſi qui fidem eius habet? Quod duobus modis poteſt ſolui: Poteſt enim ſynechdochicè accipi, hoc eſt, à toto pars, quia licet omnes non credant, tamen ex omnibus gentibus fidem eius habent, vel omnes qui merentur benedictionem, in Chriſto benedicuntur. Subnectit ergo Apoſtolus, & dicit, *Non dicit*, ſubaudis, Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones, *& ſeminibus* eius, ſed ſingulari numero dicit ſemini, Non dicit ſcriptura: In ſeminibus tuis benedicentur omnes gentes, ſed in ſemine tuo, vt de Chriſto intelligamus dictum. Si enim dixiſſet pluraliter ſeminibus, fortaſſe diceret aliquis contendendo de Dauid & de aliis Iudæis eſſe dictum. Quodā in loco Beatus Hieronymus, qui omnes ſcripturas ſacras veteris & nouit teſtamenti ſenſu & memoria peragitabat.dicit: Nuſquam potui inuenire ſemina plurali numero poſita, quando de propagatione filiorum res agitur.Si vero ad ſemētem fructum pertinet,inuenitur

pluraliter poſitum, vt in Geneſi habetur: Præcepit, inquiés, Ioſeph Aegyptiis, vt acciperent ſemina, & ſeminarent, ne forte terra redigeretur in nihilum. *Hoc autem teſtamentum*, id eſt illud promiſſum quod fuerat factum ad Abraham, *dico ego confirmatum à deo*. Hunc verſiculum vario modo in ſuis ſcripturis diſtingunt doctores. Quidam enim faciunt perfectam diſtinctionem, vbi dicitur à deo, quidam verò mediam, quod vtrũque conuenire poteſt. Teſtamentum hic appellat promiſſionem, quæ facta eſt ad Abraham, quòd in ſemine eius, hoc eſt in Chriſto benedicendæ eſſent omnes gentes. Quomodo iſtud teſtamentum vel iſta promiſsio eſt confirmata? Natus eſt Chriſtus ex virgine Maria de ſemine Abrahæ, prædicauit in ſeculo, miracula fecit, redemit genus humanũ ſua paſsione, miſit diſcipulos ſuos prædicare & baptizare, & cõpletum eſt quod promiſit Abrahæ quando apoſt. profecti prædicauerunt, vbique ipſo cooperante, in tantum vt in omnem terram ſonus eorum procederet, & in fines orbis terræ nominis eius fama diuulgaretur, tunc in ſemine Abrahę, id eſt in Chriſto benedictæ ſunt omnes gentes, eo modò quo ſuperius diximus, & promiſsio eius impleta eſt. *Lex quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt*, vel data in monte Sina, *non fecit irritum*, ſubaudis teſtamentum, *ad euacuandam*, vel ad deſtruendam *promiſsionem* Abrahæ. Irrita res, eſt inanis & vacua. Verbi gratia: Sicut ſolent folliculi eſſe grani frumenti, aut ciceris, ſiue alicuius leguminis vel ſeminis. Lex ergò quæ data filiis Iſrael poſt factam promiſsionem ad Abraham, non fecit vacuum & inane illud teſtamentum, vt illa promiſsio euacuaretur. De hoc numero quadringentorum & triginta annorum, vario modo doctores diſputant, & per longas ambages circuitum illum colligentes, ſed nos omnia illa ſuccincte perſtringentes, compendioſo vtamur exitu, computantes ipſos annos. A vocatione Abrahæ de terra Chaldæorum vſque ad ingreſſum Iacob in Aegyptum, computantur ducenti quindecim: iterum ab ingreſſu Iacob in terram Aegypti vſque ad exitum filiorum Iſrael ex ea, computantur ſimiliter anni ducenti quindecim. Qui ſimul iuncti, complẽt numerum quadringentorum triginta annorum, poſt quos data eſt lex, ex quo repromiſsio facta eſt ad Abrahã. Dicendũ etiam eſt, quomodo

modo illud intelligendum ſit, quod loquitur ad Araham deus in Geneſi. Scito prænoſcens quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua,& affligent eos,maléque tractabunt annis quadringentis. Non enim poſſumus inuenire quomodo per quadringentos annos ſint afflicti, maléque tractati. Narrat nanque ſcriptura quia poſt mortē Ioſeph ſurrexit rex in Aegypto, qui ignorabat Ioſeph, & cœpit affligere filios Iſrael. Sed ſciendum eſt,quia quod dixit, Peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua, ad omne tempus quadringentorum annorum,eſt referendum,quo Abraham,Iſaac, & Iacob in terra non ſua peregrini & aduenæ fuerunt, filiíque eorum poſt eos longo tempore.Quod autem ſubiungit: Seruituti eos ſubiicient, maléque tractabunt annis quadringentis, ad extremam partem & ad vltimum quadringentorum annorum eſt referendum,in quo illi afflicti ſunt à morte Ioſeph,vſque ad egreſsionem illorum de Aegyptiaca ſeruitute. *Nam ſi ex lege hæreditas, iam non ex promiſsione*, hoc eſt, Si per legem data eſſet Abrahæ hæreditas terræ repromiſsionis, quam poſsidet in filiis ſuis, vel hæreditas totius mundi, quam poſsidet in Chriſto, qui de ſemine eius natus eſt, iam non eſſet repromiſsio illa datio, ſed lex. Hæreditatem totius mundi Abraham in Chriſto poſsidet. *Abrahæ autem* non per legem *donauit deus* hæreditatem totius mundi, *ſed per repromiſsionem* datum eſt ſemen, quod eſt Chriſtus,in quo benedicuntur omnes gentes. *Quid igitur lex?* Beatus Auguſtinus exponens hanc epiſtolam ad Galatas primùm ita diſtinxit: Quid igitur? Sed poſtea relegens ea quæ dictauerat, correxit ſuum errorem in libro retractationum, atque ita diſtingui præcepit: Quid igitur lex? id eſt, vt quid venit lex? aut quid pro fuit? vel, quare data eſt, ſi Abrahæ hæreditas per repromiſsionem data eſt? Ad hæc ſibi reſpondit ipſe Apoſtolus, inquiens: *Propter tranſgreſsiones poſita eſt, quoadúſque veniret ſemen*, id eſt Chriſtus. *Cui* Chriſto vel ſemini, *promiſerat*, ſubaudis quòd in ipſo benedicendæ eſſent omnes gentes. Tranſgredi, eſt vltra ire & præuaricari. Ideo ergo data eſt lex poſt repromiſsionem, vt homines compeſceret & prohiberet à peccatis, qui proni erant ad tranſgredienda præcepta omnipotentis dei & naturalē legē. Statim enim vt egreſſus

eſt populus de ergaſtulo Aegyptiorum, antequam tranſiret mare murmurauit, rurſumque tranſito mari murmurauit, atque dum perueniſſent ad montem Sina, poſtquam acceperunt decem pręcepta, caput bouis quē adorabant Aegyptij, coluerunt, & inclinati ſunt ante illud. Pro talibus ergo & huiuſmodi tranſgreſsionibus data eſt lex, vt prohiberet talia, deo minante mortem illis, *ordinata per angelos*, hoc eſt diſpoſita & deſcripta atque dictata eſt ipſa lex per angelum. Per ſubiectam ſiquidem creaturam loquebatur deus ad Moyſen, hoc eſt per angelum, ſicut Stephanus in acti. Apoſtolorum dicit Iudæis: Hic eſt Moyſes qui fuit in eccleſiæ ſolitudine cum angelo, qui locutus eſt ei in monte Sina. *In manu mediatoris*, id eſt, in poteſtate verbi dei, hoc eſt, filius dei, qui poſtea aſſumendo carnem, nobis mediator factus eſt. Niſi enim hominem aſſumeret, mediator nobis alio modo eſſe non poſſet. Sed aſſumendo carnem noſtræ fragilitatis, nobis factus eſt mediator, aſsiſtens nunc vultui dei pro nobis, & per illum noſtras præces dirigimus ad deum patrem. Quidam voluerunt interpretari in hoc loco mediatorem Moyſen, propter hoc quod ipſe dixit: Ego ſequeſter & mediator fui inter deum & vos in tempore illo. Sed melius eſt, ſecundum B. Augu. vt modo ſuperiori intelligamus referētes ad illū Chriſtum, cuius diſpoſitione ipſa lex data eſt per angelorum miniſteriū. Sicut poteſtate eius prædicta ſunt oracula prophetarum, qui dicebant, verbum domini quod factum eſt ad Iohel, aut Iſaiā, ita eius diſpoſitione conſcripta eſt lex. *Mediator autem vnius*, ſubaudis patris, *non poteſt eſſe*, ſed inter duas, aut inter plures, vt ipſe ſit medius. *Deus autem vnus eſt*. Hoc ideo addidit apoſtolus, ne quis putaret Chriſtum ab vnitate diuinæ naturæ penitus eſſe diuiſum, quia mediatoris ſuſcepit officium. Licet enim ipſe nobis mediator ſit per humanitatem, tamen non eſt abruptus à natura paternitatis diuinæ. Sed ipſe qui eſt verus deus & verus homo in vna natura, ſemper ipſe manet æqualis patri in natura & poteſtate diuinitatis. *Lex ergo aduerſus promiſſa dei*? id eſt, nunquid ergo lex contraria eſt promiſſioni omnipotentis dei, quæ facta eſt ad Abraham de Chriſto, quòd in ſemine eius benedicendæ eſſent omnes gentes? *Abſit*, Non fiat iſtud vt aliquis credat legem contrariam

trariam eſſe huic promiſsioni, vt illam euacuaret. *Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare*, id eſt, iuſtificare. Anima quandiu non peccat, viuit deo: cum verò criminibus ſe implicat, moritur. Lex illa Moſaica non poterat hominem ab hac morte ſuſcitare, quia oſtendebat peccata, non tamen tollebat. Impoſsibile quidem erat ſanguine hircorum auferri peccata. Quòd ſi poſſet viuificare hominem, & ianuas aperire regni, *vere ex lege eſſet iuſtitia*, hoc eſt putaretur eſſe excluſa promiſsio. Si enim lex poſſet nos mundare & iuſtificare, quid eſſet neceſſe Chriſtum venire? Sed quia illa hoc non valuit, ideo aduentus Chriſti nobis neceſſarius fuit. *Sed concludit ſcriptura* legis, *omnia* genera hominum & omnes Iudæos *ſub peccato*, id eſt oſtendit quòd nullus eſſet qui illam poſſet implere. Dicebat enim lex: Non occides, non adulterabis, non facies hoc vel illud: quia ſi feceris, morte animæ morieris. Prædicebat iſta cauenda ſed ſi committerentur, non tollebat: & dum aliquis illa perpetrabat, oſtendebat lex illum eſſe peccatorem. Si ergo oſtendebat peccata, & non tollebat, nunquid erat author ſceleris & culpæ peccantium? Minime. Verbi gratia, Sic erat ipſa lex, ſicut quidam rex, vel quælibet maieſtas terrena, quæ ſtatuit & proponit legem & edictum, vt ſi quis hoc vel illud fecerit, aut in carcere detur, aut capite truncetur. Tranſgreditur aliquis edictum illud, & ponitur in carcerem, nunquid rex author eſt ſuæ culpæ? Quòd ſi inde liberatur, gratia & pietas eſt regis. Et lex oſtendebat peccata & prohibebat, non tamē tollebat. *Vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti*, quæ facta eſt ad Abraham, *daretur credentibus*, vt in nomine eius benedicerentur omnes gentes, & in fide ipſius iuſtificarentur, eſſetque gratia & indulgētia illius, vt quos lex nō poterat ſaluare, ipſe redimeret: & qui per legis opera nō eramus digni ſaluari, iuſtificationem per eius fidē obtineremus, &c.

CAPVT IIII.

QVanto tempore hæres paruulus eſt. Secundum conſuetudinem humanę legis loquitur hic apoſtolus. Solent enim patres morituri filios ſuos paruulos quos hæredes relinquunt, cōmittere ſub tutoribus & actoribus vſq; ad illud tēpus, quo ipſi poſſunt res proprias regere, hoc eſt ſecundū legem Romanā vſq;

ad viceſimum quintum annum. Ipſi etiam turores cum cõſilio ſcabinorum in generali malo debent eligi: Quandiu autem ſub illorum tutela eſt paruulus *nihil diſtat à ſeruo*, licet dominus ſeruorum & filius regis aut comitis ſiue alicuius principis, ſit quia ſicut ſeruus flagellatur, affligitur & ille plerunque etiam à ſeruo. Tutores ſunt defenſores rerũ, cauſidici & aduocati. Quòd autem dicitur hic actoribus, quidam doctores dicunt, melius eſſe authoribus iſto in loco, quia author ipſe eſt tutor ſiue aduocatus, actor verò eſt patronus, nutritor, qui more paterno nutrit illum & ad tutorem pertinet defendere & diſponere res pueri, victúmque & veſtimentum miniſtrare: ad authorem verò diſciplina & honeſtas morum & conuerſationis. Similiter Iudæi quandiu fuerant paruuli ſenſu, ſub tutoribus actoribúſque fuerunt vſquequo venit diſpoſitum tempus à deo patre, quando miſit eis filium ſuum: tutores verò illorũ fuerunt reges & principes, vt Dauid & Zorobabel, quia defendebant hæreditatem: actores verò ſacerdotes & prophetæ, qui eos erudiebant, ſecundum legem & cogebant etiam à dei cultura non recedere, ſi aliquis adorare vellet idola. *Ita & nos cum eſſemus paruuli ſub elementis mundi eramus ſeruientes.* Elementa dicuntur quaſi eleuamenta, eo quod ex illis omnia corporalia & viſibilia eleuata ſunt. Quòd verò dicitur, hic ſub elementis mundi eramus ſeruientes, quantum ad Iudæos pertinet, dupliciter poſt intelligi: ad primum intellectum elementa vocantur lex & prophetæ, quia ſicut elementa initium & fundamentum ſunt omnium corporalium, ita lex & prophetia initium & fundamentum ſunt omnium diuinorum eloquiorum. Sic etiã in epi. ad Heb. elementa appellat legem: Sub lege verò & prophetia erant ſeruientes. Aliter: Sub elementis etiam ſeruiebant, quia ſub obſeruatione ſolis & lunæ degebant, celebrantes neomenias aliáſque feſtiuitates. Notandũ autem quia non dixit, elementis ſeruiebamus, ſed ſub elemẽtis eramus, id eſt, ſub obſeruatione legis & prophetiæ, vel ſub temporum obſeruatione curſum & ætatem lunæ attendentes. Nam ſol & luna elementa ſunt: gentiles autem erant elementis ſeruientes. *At vbi venit plenitudo temporis*, id eſt, præfinitum tempus à deo patre, finiente quinta ætate, & inchoante ſexta. *miſit deus filium ſuum factum ex muliere*,

muliere ,id eſt,ex ſemine mulieris opere ſpiritusſancti crea tum. Quidam volunt dicere natum , ſed melius factum ex muliere,propter hæreticos,qui dicunt,vt ingreſſus eſt virginem,ſtatim exiit. *factum ſub lege.* Factus eſt ſub lege, quia octauo die circuncisus eſt:quadrageſimo die ſunt pro eo legalia munera oblata. & hoc ideo,vt demonſtraret legem eſſe ſanctam,iuſtam,& bonam:vel *vt eos redimeret qui ſub lege erant,* id eſt,qui ſubiecti erant legi,peccatores non valentes per eam mundari. *vt adoptionem,* id eſt,electionem *filiorum,* ſubaudis dei,quam perdidimus in Adam,reciperemus. *Quoniam autem eſtis filÿ dei* adoptiui,non naturales, *miſit deus ſpiritum filÿ ſui.* Spiritusſanctus communis eſt patris & filij:& quando mittitur à patre, mittitur & à filio. *clamantem,* id eſt, clamare nos faciētem, *abba pater,* ſubaudis,miſerere mei. Abba,Hebræum eſt & Syrum , pater,Græcum & Latinum. *Itaque* qui habet ſpiritum Chriſti, *non eſt ſeruus,* ſubaudis peccati, *ſed filius* ſubaudis dei. *Quòd ſi filius,* ſubaudis dei, *& hæres,* ſubaudis vitæ æternæ,id eſt,non ſuo merito,ſed gratia dei,per quem eſt redēptus. *Eſtote ſicut ego,quia & ego,* ſubaudis fui *ſicut vos.* Erāt Galatæ infideles & peccatores alienati à deo,vt fuit quondam & Apoſtolus , quando perſequebatur eccleſiam Dei: ſed iam Dei gratia fidelis erat & iuſtificatus. Eſtote vos perfecti in fide,ſicut & ego ſum modo:& nolite deſperare de venia,quia & ego quondam fui infidelis & peccator,ſicut vos eſtis modo,& eo amplius. *Obſecro vos fratres,* ſubaudis patienter me audiatis, *nihil me læſiſtis,* ſubaudis quādo primùm vobis euangelium prædicaui,& ſicut tunc me nihil læſiſtis,& patienter audiſtis:ita & nunc nolite me lædere,ſed cum patientia audite quod dicturus ſum. *Teſtimonium enim perhibeo vobis , quia ſi fieri potuiſſet* ſine veſtro diſpendio *oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi,* id eſt,ſi fieri potuiſſet vt oculis corporis poſſem maiora de deo cognoſcere,& arcana myſteriorum eius lumine corporis amplius penetrare,oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi, tanta charitate erga me fruentes eratis,& in tantum deſiderabitis audire verbum dei per me. *Filioli mei quos iterum parturio , donec formetur Chriſtus in vobis.* Parturire eſt parere velle B. Apoſto. iam pepererat Galatas in fide per Euangelium,ſicut ipſe dixit:Per Euangelium ego vos ge-

ui:ſed illi receſſerunt à fide, & ſecuti ſunt pſeudoapoſtolos,dolénſque Apoſtolus de eorum miſeria, & volens eos reuocare ad fidē Chriſti,parturiebat illos,id eſt,parere volebat iterū verbo & exēplo.vnde & dicit,Filioli mei,quos iterum parere volo mea prędicatione in fide Chriſti.ſicut iamdudum vos parturiui,quando ad fidem vos adduxi,donec formetur fides Chriſti in vobis.Tunc enim Chriſtus in nobis formatus eſt,quando à nobis ita creditur,ſicut debet credi. *Scriptum eſt enim,quoniam Abraham duos filios habuit.* Non ſine cauſa Apoſt.ad memoriam reduxit factum Abrahæ.Iudæi nāque in hoc maxime gloriabātur,quia filij Abrahæ erant ſecundum carnē:vnde cū dominus dixiſſet eis in euāge.Si vos filius liberauerit,vere liberi eritis,reſpōderunt illi:Nos filij Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam.ergo Apoſt.volēs Galatas ſolicitos reddere,ne potuiſſent ſeduci à Iudæis,qui circuncíſionem docebant obſeruare,& ſacrificia legalia offerre, dicentes,Non poteſtis ſaluari per paſſionem Chriſti,nec per baptiſmum,niſi circuncidamini,& legalia:ſacrificia offeratis:oſtendit eis quomodo Abraham non per obſeruationem legis meruit iuſtificari,& amicus dei appellari,ſed propter fidem ſynceriſſimā,operationēque probatiſſimā.*ſed qui de ancilla,* id eſt,Iſmael,qui de Agar *ſecūdum carnem natus eſt,* id eſt, ſecūdum humanæ conſuetudinis vſum,Dicit B.Auguſtinus quia cōſuetudo humanæ naturæ eſt,vt ſenex,iunctus iuuenculæ in coitu filios procreet:econtra ſenex & vetula copulati,naturale eſt vt deſiſtāt parere: Si verò iuuenis cum veterana mixtus fuerit,dicit etiam illos poſſet propagare filios,licet illud rariſſime in vſu habeatur.Secūdum hunc modū & naturalem conſuetudinem quam primò diximus,vt ſenex iūctus iuuenculæ poſſit iuuencula generare,dicit Apoſtolus Iſmaelē natum eſſe. *Qui autē de libera,* id eſt,Iſaac de Sara, *per repromiſſionē,* ſubaudis dei natus eſt, quæ facta eſt ad Abraham,non ſecundū conſuetudinē humanā Sed quęſtio oritur in iſto loco,quare Apoſt.Iſaac ſolūmodo per repromiſſionem dicat natū eſſe, cùm legamus etiam de Iſmaele promiſſionem factā eſſe.Nā legimus in lib.Ge.quia cum eſſet Agar in deſerto Sur, apparuit ei angelus domini inquiēs:Agar ancilla Saræ vnde venis,aut quo vadis?Quæ reſpōdit,à facie Saræ dominæ meæ ego fugio.Cui angelꝰ re

ſpondit

ſpondit reuertere,inquit, & humiliare ſub manu illius. Et rurſum. Multiplicãs,inquit,multiplicabo ſemen tuum. Ecce paries filiũ & vocabis nomen eius Iſmael. Hic erit ferꝰ homo. Manus eius contra omnes, & manus omniũ cõtra eũ? Ad hoc dicendum eſt,quia quando iſta promiſſio facta eſt, Iſmael iã erat conceptus. Promiſſio verò quæ de Iſaac facta eſt, antequam conciperetur data eſt Abrahæ, ſicut ex verbis angeli poſſumus probare dicentis ad Abrahã: Secũdũ hoc tẽpus veniã,& erit Saræ filius. Vnde apparet Iſaac, non ſecundum naturã humanæ conſuetudinis eſſe natum, ſed per repromiſſionẽ ex lõgæuo patre & vetula matre,& quod maius eſt,ſterili, deo operante natus eſt *quæ per allegoriã ſunt dicta*, id eſt,quę ſuperius dicta ſunt de Agar & Sara, De Iſmael quoq; & Iſaac ſpiritualiter ſũt dicta,& ſpiritali indigẽt expoſitione. Hãc habet cõſuetudinẽ B. Paulus,vt ſpiritalẽ intelligentiã allegoriã appellet. Allegoria autem propriè ad grãmaticos pertinet. Eſt enim tropus quo aliud ſignificatur quã dicitur,& quæ hic dicta ſunt,allegoricæ intelligenda ſunt,vt ſequentia manifeſtant. *Hæc inquit ſunt duo teſtamenta*, id eſt,illa quæ ſupra memorata ſunt ſignificant duo teſtamenta. Nã quantum ad ſenſum pertinet literæ Agar & Sara duæ mulieres fuerunt, & Iſmael,& Iſaac duo homines. Quantũm autem ad ſpiritalem intellectum attinet Agar ancilla quæ filiũ genuit in ſeruitute,ſignificat legem quæ genuit & habuit Iudaicum populũ ſub ſeruitutis iugo. in quo ergo fuit Iudaicus populus ſeruus? In hoc vtique,quia cogebatur ſeruire legi,circuncißionẽ ſeruare, legalia ſacrificia offerre,& cætera inumerabilia cuſtodire, quæ impune non poterant tranſgredi. Non ſolum autẽ corporali vindictæ tranſgreſſor ſubiacebat,ſed etiam maledictioni ſubiiciebatur,quæ & ipſa lege,continebatur. Maledictus omnis,inquit,qui non permanſerit in his omnibus. *Deut. 26.*
Et dum huiuſcemodi mãdatis ſtringebatur,quodammodo ſeruus erat. Sara autẽ libera,quæ filiũ liberum genuit, ſignificat gratiã noui teſtamenti quæ genuit populum Chriſtianum liberatum in baptiſmate,non ſolum ab originalibus & actualibus peccatis,ſed etiã ab omni ſeruitio legis, qui hęreditatẽ Chriſti,hoc eſt patriã Chriſti hæreditabit. Habuit autẽ & Abrahã duos alios filios de Cæthura,quam Hebræi Agar dicunt eſſe,ſed tamen illi nõ fuerũt digni ad

hæreditatem paternam ad mitti. Similiter in ſancta eccleſia ſunt multi qui renaſcuntur in baptiſmate, & qui filij videntur eſſe Abrahæ, ſed quia opera non habent Abrahæ, ſequendo varios errores, diuerſáque ſchiſmata, & variis criminibus ſe implicunt, ſe implicant, nõ merebuntur cum electis hæreditate patriæ cæleſtis frui. De iſtis talibus dicit Ioan. euang. De nobis exierunt; ſed non erant ex nobis. hæc inquit, ſunt duo teſtamenta. Teſtamẽtum dicitur à teſtatoribus. Teſtamentũ verò vetus habuit teſtatores, angelos & Moyſen, alióſq; prophetas. Teſtamentũ autẽ nouum habuit vnum veriſſimũ dominũ Ieſum Chriſtum, & Apo. quorum miniſterio per quadrifidum orbem eſt diuulgatũ *vnum* ſubaudis teſtamentum datum eſt *in monte Sina generans* ſubaudis Iudaicam plebem in ſeruitutẽ *quæ Agar* hoc eſt quæ ſignificatur per Agar. Lex per doctores ſynagogæ generabat populum in ſeruitutem ſibi. *Sina enim mons eſt in Arabia* prouinca *qui coniunctus eſt ei quæ nunc eſt Hieruſalem* hoc eſt conterminus terræ repromiſſionis, in qua eſt Hieruſalem *&* ipſa Hieruſalem *ſeruiuit cum filiis ſuis*, id eſt, ſacerdoti & doctoribus qui in Hieruſalem maxime habitabant cum ſubiectis ſuis omnipotenti deo ſub ſeruitute legali, Arabia prouincia eſt multas gentes & regiones in ſe continens. Ammonitas videlicet Moabitas Philiſtæos, Idumæos & alias quam plures. In qua prouincia eſt Sina mons, tantæ magnitudinis & longitudinis, vt conterminus ſit terræ repromiſſionis, ſicut ſunt, verbi gratia montes qui cingunt Italiã, & diuidunt ab aliis regnis. & omnia quæ ſuperius premiſit apoſtolus, ideo texuit vt ad hoc perueniret quod modo dicit de Sina monte, qui eſt vicinus terræ iudæorum, vt oſtenderet iudæos non ſolum, per legem quam acceperunt ſeruos eſſe, ſed etiam ex vicinitate locorum & quia mons illis adhęrebat, in quo legem ſeruitutis acceperunt. *Illa autem quæ ſurſum eſt Hieruſalẽ.* Hieruſalem quæ interpretatur viſio pacis, ſignificat ſanctã eccleſiam, deum mente videntem, quæ conſtat ex angelis & hominibus, quę partim iam regnat cum Chriſto, partim autem adhuc peregrinatur à deo in terris. Sed de illa quæ iam cũ Chriſto regnat in angelis & hominibꝰ iuſtis, partim in corpore, partim in anima, non eſt dubium quin ſurſum ſit in cæleſti beatitudine. De iſta autẽ quæ adhuc peregrinatur

egrinatur in terris quærendum eſt quomodo ſurſum ſit. Surſum dicitur eſſe, quia licet corpore inhabitet terram, mente tamen inhabitat cælum dicens cum Apoſto. noſtra autē conuerſatio in cælis eſt, & ſemper cæleſtia opera agit, id eſt illa per quæ ad cæleſte regnum poſsit pertingere. Quæ etiā bene mater noſtra dicitur, quia Apoſtoli & martyres ſanctiq; prædicatores, qui nos præceſſerunt, ipſi nos genuerunt in fide Chriſti ſua doctrina, & ſuis ſcriptis atq; exemplis. De qua generatione dicit Apoſto. Corinthiis: Per euange. ego vos genui. *Scriptum eſt enim. Lætare ſterilis quæ non paris, &c.* Hoc teſtimonium in Iſaia nobiliſsimo prophetarum habetur. Quod dupliciter poteſt intelligi. Dicit ergo eccleſiæ de gentibus quæ diu & longo tempore ſterilis manſit à bono opere, & deo filios non genuerat, hoc eſt à deſtructione turris Babel, quæ nūc eſt Babylon vſque ad aduentum domini ibi enim diuiſum eſt labiū vniuerſæ terræ, & tantummodo dei cognitio in ſola domo Hebræorum manſit. Dicatur ergo. Lætare, id eſt gaude & exulta ò eccleſia de gentibus, quæ antea ſterilis eras, & quæ deo filios non pariebas. *Erumpe* in gaudium, *& clama* præ nimia iucunditate, quæ non pariebas, quia plures filij deo accepti tibi erunt: quam ſynagogæ, quæ quondam habuit deum omnipotentem verum protectorem ſui, vel quæ modo gloriatur, & putat ſe habere verum deum, cum illum amiſſum habeat poſtquam dixit, non habemus regem niſi Cæſarem. Dicamus & altius iuxta beatum Auguſtinum: referentes iſta ad eccleſiam, quæ iam regnat cum Chriſto in cælis, quæ ſterilis appellatur, non à bono opere & laude creatoris ſui, ſed carnali propagatione, propter peccatum enim venit mors, quæ nihil aliud eſt niſi diſſolutio elementorum, & propter mortem venit ſucceſsio filiorum. In præſenti ſiquidē vita neceſſe eſt vt procreentur filij carnales: qui patribus mortuis vel morituris ſuccedent in hæreditatē: In illa autem beatitudine vbi nemo moritur, non eſt neceſſe vt fiat ſucceſsio filiorum per propagationem carnis. Quapropter appellatur ſterilis: & dicitur ei congaudendo voce prophetica. Lætare eccleſia ſterilis à carnali procreatione. quæ non paris filios carnales cum dolore & nimia anxietate, quia plures filij deſertæ quondam gentilitatis venient tibi, quam ex ſynagoga quæ

olim habuit deum omnipotentem virum, vel quæ modo gloriatur ſe habere. Omnibus enim patet plures ex gentibus tranſire ad gloriam ſempiternam quàm ex Iudæis. Similiter in præſenti eccleſia plures habet filios fideles ex gentilitate quàm de ſynagoga. Per omnes enim pene ciuitates & regiones, vicos quoque & villulas gentiles clamant ſe credere in Chriſtum, Iudæorum autem rarus aut nullus inuenitur qui credere in Chriſtum confiteatur. *Nos autem fratres ſecundum Iſaac promiſsionis filij ſumus* iungit ſe Apoſto. Galatis credentibus, & dicit: Nos autem fratres, id eſt ego & vos ſecundum Iſaac promiſsionis filij ſumus, hoc eſt, Sicut nos qui in Chriſtũ credimus filij Abra-

Gene. 22. hæ ſumus, dicente domino ad Abraham, in ſemine tuo benedicentur omnes gentes: & ſicut Iſaac ſecundum promiſsionem natus eſt, ita nos filij ſumus promiſsionis. *Sed quomodo tunc is qui ſecundum carnem natus fuerat*, &c. Alloquitur Apoſto. Galatas vt ſe cuſtodiant à Iudæis, ne poſsint ab eis ſeduci: O Galatæ cauete & declinate à Iudæis: quoniam ſicut Iſmael qui ſecundum humanæ conſuetudinis vſum natus erat, eodem modo quo ſuperius diximus *perſequebatur* tunc Iſaac, qui ſecundum ſpiritalem repromiſsionem datus fuerat Abrahæ, *ita & nunc* perſequitur Iudaicus populus qui deſignatur per Iſmaelem na-

Gene. 19. tum de ancilla: populum Chriſtianorum nos & alios qui

Gene. 21. deſignantur per Iſaac natum de libera, vt ad ſeruitutem illos legis inclinent. De ludo puerorum Iſmael & Iſaac, Iudæi varia differunt. Quidam enim dicunt, quia volebat quodam genere ludi prouocare ad ſaltum, tenens perticam in manu vbi optabat eum ita debilitari, vt indignus fieret honore primogeniti & hæreditate paterna. Quidam etiam dicunt, quia volebat ei ſuadere quibuſdam turpitudinibus miſceri, pro qua notabilis & deſpectu haberetur patri & matri, & vt diximus, indignus fieret honore primogeniti. Sciebat enim ſe nullo modo poſſe pertingere ad hæreditatem paternam & dignitatem primogeniti, vtpote qui ex ancilla erat, licet primogenitus foret niſi illum ita vituperabilem redderet aut in corpore, aut in leuitate mentis, vt patri, & matri pro nihilo duceretur. Sed quicquid illud fuerit, plane apparet, illum ludum non ſimplicem fuiſſe, pro quo mater indignata, præ-

cepit

cepit pariter matrem cum filio, à domo & conſortio filij liberi eiici, Beatus etiam Apoſtolus doctus ad pedes Gamalielis legis doctoris, qui omnem ſcientiam legis & prophetarum quæ tunc temporis penetrari poterat, intellexit: ſimiliter illum ludum non ſimplicem eſſe ſciebat, quem appellauit perſecutionem, Volebat enim eum leuem & ſcurrilem facere, ac dignitate priuari, & ſe ſublimari. *Sed quid dicit ſcriptura? Eiice ancillam & filium eius.* Quantum ad literam pertinet, ob huiuſmodi cauſam quam diximus, præcepit eum mater eiici, quantum vero ad ſpiritalem intelligentiam attinet, quandiu Iudæi ancillæ filij volunt eſſe, & filium liberæ perſequi. hoc eſt, quandiu legi volunt eſſe ſubiecti in circuncifione & ſacrificiis legalibus, non credentes ſe per paſsionem Chriſti poſſe ſaluari, & quandiu nos volunt perſequi qui iam ſumus liberi effecti ab hæreditatem eccleſiæ repellēdi ſunt. *Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Hoc eſt, filius peccati & malæ concupiſcentiæ, quæ poteſt intelligi per ancillam filius carnalis legis, qui legem carnaliter obſeruare nititur, non erit hæres in hæreditate patriæ cæleſtis cum filiis liberis, qui liberi efficiuntur in baptiſmate, nō ſolum ab originalibus peccatis, ſed etiam ab omni ſeruitio legis, *itaque fratres non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ*, id eſt non ſumus iam legis filij, quæ ſuos obſeruatores ſeruos facit, ſed filij nouæ gratiæ & filij euangelij per baptiſmum & per dona ſpiritusſancti, quæ accepimus tam in baptiſmate quam per impoſitionem manuum epiſcoporum, & per communionem corporis & ſanguinis domini cui participamus, & illa *libertate* ſumus liberi *qua Chriſtus nos liberauit.* Per paſsionem ſuam & per baptiſmi gratiam, Omnis enim qui fidem Abrahæ habet, & imitator operum Abrahæ exiſtit, vtique filius eſt Abrahæ, non per naturam, ſed per imitationem, ſicut alias Apoſtolus dicit: Si ergo vos Chriſti, ergo ſemen Abrahæ eſtis. Qui vero fidem quam habet, bonis operibus non exornat, nimirum non reputabitur inter filios Abrahæ, neque accipiet hæreditatem cæleſtem cum illis. Quapropter laborandum eſt omnibus nobis, vt fidem quam habemus, executione bonorum operum ſtudeamus decorare veri imitatores illius effecti.

Actu. 15

PAPVT V.

D*Ico autem in Chriſto: Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis.* De hac lectione diuerſi doctores non æqualiter ſentiunt, dicentes quidem de ſpiritu hominis locutum eſſe hic apoſtolum ſicut Caſsianus vir prudentiſsimus in collationibus patrum quidã de ſpiritu ſancto, vt beatus Auguſt. Quod vtrunq; non incongrue: neq; cõtra rectitudinem fidei accipi poteſt. Dicamus igitur iuxta Caſſianum, ſpiritu ambulate, id eſt ſpiritu ducẽte viuite. Quid eſt ergo ſpiritus hominis? Principalitas animæ quæ, & rationabilitas mentis appellatur, per quã poſſumus cognoſcere quid debeamus appetere, & quid vitare, Si (inquit) ſpiritu vixeritis hoc eſt, ſi iuxta rationabilitatẽ & intellectũ mentis vixeritis, deſideria carnis, id eſt deſideria carnalis hominis & cõcupiſcẽtiæ malæ ac deſideria delectationis prauæ non perficietis. Quæ ſint deſideria carnis, in ſubſequentibus manifeſtabitur. Dicamus & aliter, ſequentes ſenſum beati Auguſtini. Notũ habetur apud eruditos, ſpiritu ſancto dictante, atque reuelante (qui vnius ſubſtantiæ eſt cum patre & filio) ſcripturas ſacras conſcriptas eſſe, & omnia diuina eloquia & præcepta quæ in lege & prophetis & euangelij gratia contĩnentur ab illo data eſſe. Idcirco dicit Apoſtolus: Spiritu ambulate, id eſt, ſicut ſpiritusſanctus docet ac præcipit in diuinis ſcripturis, ita viuite & conuerſamini, ambulantes & creſcentes de virtutes in virtutem, de fide ad ſpem, de ſpe ad charitatem, de charitate ad operationem perfectam. Quod ſi hoc feceritis, deſideria carnalis concupiſcẽtiæ non perficietis. Quid eſt quod dicit Apoſtolus? *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autẽ aduerſus carnem?* Nunquid poteſt caro aliquid concupiſcere ſi defuerit ſpiritus? Non. Quod probari poteſt ex corporibus mortuis, poſtquam enim ſpiritum exhalauerint, non ſolum concupiſcere non valent, ſed etiam aliquod membrorum per ſe mouere non poſſunt. Carnem ergo appellat hominem, qui carnalia tantum & corporalia quærit, carnalem quoque conſuetudinem & delectationem. Licet enim caro non valeat per ſe aliquid implere, ſi defuerit ſpiritus, tamen

quandiu à ſpiritu viuificatur, ſemper contraria videtur ſpiritui, id eſt, rationabilitati mentis. Quapropter dicit Apoſtolus. Caro concupiſcit, &c. Quomodo concupiſcit caro aduerſus ſpiritum audiamus. Caro deſiderat ſemper repleri cibis, inebriari, luxuriare, in omni delectatione manere, quærens ſemper quod ſuum eſt. Ecce quomodo caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Econtra ſpiritus cõcupiſcit aduerſus carnem, quia ille delectatur ieiuniis, abſtinentia, caſtitate, & his quæ carni contraria ſunt. Sed ſequẽdus eſt ſemper ſpiritus, quia ille quærit per quod anima viuit deo. Similiter poſſumus & de ſpiritu ſancto dicere. Dum enim carnalis delectatio deſiderat tranſgredi præceptũ dei, aduerſus ſpiritum ſanctum cõcupiſcit, & dum ſpiritusſanctus prohibet in lege & prophetis atque in euangelio quę caro deſiderat, aduerſus illam concupiſcit. Vnde ſubdit Apoſt. *Hæc* inquiens, id eſt caro & ſpiritus *ſibi inuicem aduerſantur.* &c. Sic ſibi inuicem cõtraria ſunt caro & ſpiritus, vt quod vult caro non conſentiat ſpiritus: & quod ſpiritus, non cõſentiat caro: quia caro delectat ſeruire vitiis, ſpiritus autẽ virtutibus. *Quod ducimini ſpiritu*, id eſt ſi rationabiliter viuitis & conuerſamini, *non eſtis ſubiecti legi*, & nõ eſt vobis neceſſaria lex: quia lex non eſt iuſtis poſita, ſed impiis & peccatoribus. Aliter: Si ſpiritu ducimini, id eſt ſi ſpiritusſancto gubernamini, & ſecũdũ quod ſpiritusſanctus docet in ſcripturis ſanctis viuitis: non eſtis ſubditi legi, ſed alieni eſtis ab ea, nihil ei debẽtes. *Manifeſta autem ſunt opera carnis quæ ſunt.* Omnibus in Chriſtum credẽtibus, maximéq; illis qui ſpiritalem vitam ſectantur, intantum nota ſunt, vt etiam ab illis ſe alienos reddant: ſcientes quia mortem generant. *Fornicatio*, dicitur à fornicibus, hoc eſt, à locis theatralibus & lupanaribus, quæ fornicibus, id eſt arcubus ſunt cõſtructa quæ & harenaria tunc appellabantur, in quibus erant meretrices, cum quibus commiſcebantur ſpurciſsimi quique. Fornicari autem eſt, cum puellis liberis, cũ viduis nõdum deo ſacratis coire, *immunditia*, *impudicitia*, luxuria, poteſt appellari quocunque modo fiat, Luxuria vero eſt noxius humor ſuperabundans. *Idolorum ſeruitus*, eſt idololatria, quæ tunc temporis erat pene in omnibus gentibus. Poſſumus & per hoc quod dicit, idolorum ſeruitus. altiori ſenſu auaritiam intelligere. Vnde in epiſtola ad Coloſſ.

Veneficia ſunt maleficia, hoc eſt, maleficæ artes per quæ coguntur ſæpe miſeri amare & amari. Vnde dicuntur veneficia, quaſi veneno infecta. *Inimicitiæ* ſunt malæ voluntates *contentiones* ſæpe ex ſuperbia procedunt quia volunt contendere de quæſtionibus diuinarum ſcripturarum atque etiam humanarum, vt dum illi victores exiſtunt, glorificentur *æmulatio* eſt inuidia, de qua legitur, quod æmulantes, hoc eſt inuidentes Ioſeph fratres ſui, vendiderunt illum. *Ira*, eſt grandis commotio animi. Et hoc diſtat inter iratum ac iracundum, quia iratus pro tempore eſt: iracundus vero facilè iraſcitur, & ſemper pronus eſt ad iraſcendum *rixæ* ſunt lites & cõtentiones, quæ plerumq; ſine cauſa exurgunt. *Diſſenſio*: eſt diſcordia quę ſolet oriri inter maritum & vxorem: inter fratres quoque atque contubernales vel cõmilitiones *ſectæ* ſunt diuiſiones, Idem ſunt & hæreſes. Dicuntur autem vel à ſecando, id eſt diuidẽdo, eo quòd diuidant ſe à cõmunione aliorũ ſicut hæretici faciebant, qui ab eccleſiæ vnitate ſe ſegregabant de quibus Ioan. dicit: A nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Vel etiã à ſequẽdo dicuntur ſectæ, ſicut hæreſes ab eligendo, ex eo quod ex multis erroribus vnum eligant, & illum ſequantur. *Inuidiæ*. Inuidia in geminam ſcinditur paſſionem cum aut is qui in honore eſt, videns alium attente attendere, inuidet ei ne ad eundem peruenire poſſit honorem: aut cũ aliquis alterius fœlicitate torquetur, videns illũ ſuperiorẽ ſe *ebrietas*, Briam genere maſculino dicimus calicem aptum potioni vini. *Comeſſatio* dicitur menſæ collatio ſiue menſæ alternatio. Sunt enim conuiuia quæ celebrantur alternatim, & præparãtur à ſociis per dies & vices ſunt alia quæ ex communicatione præparantur, quando vnus affert panem, alius vinum, alius aliud. Quæ idcirco appellantur comeſſationes, hoc eſt menſæ collationes, quia ſicut omnes propriis vtuntur cibis & communibus, ita etiã pro libitu ſuo vnuſquiſque quicquid ſcurrilitatis & otioſitatis ei placet loquitur, ideo vocantur turpia conuiuia, *& his ſimilia* ſubaudis peccata, opera ſunt carnis *quæ* opera *prædico vobis* modo *ſicut prædixi*, vbi prædixit? Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. *Quoniam qui talia* ſubaudis opera *agunt, regnum dei non conſequentur*. Non dixit, qui talia egerunt ſed qui talia agunt, id eſt, qui in talibus

libus permanent vſque ad diem mortis ſuæ, vitam æternã non poſsidebũt. Sic & dominus dicet in die iudicij reprobis: Diſcedite à me qui operamini iniquitaté, non operati eſtis, ſed qui in peccatis vitam finiſtis. *Fructus autem ſpiritus eſt charitas.* Charitas græcum eſt, & interpretatur in latina lingua dilectio. Dicitur autem dilectio, eo quòd duos ligat, deum & hominẽ vel duos proximos. Quæ merito in numero virtutum primatum tenet quia ipſa ligat cæteras virtutes, Eſt autẽ charitas, amor & dilectio qua diligitur deus & proximus & inimicus etiã propter deũ. *gaudiũ*, eſt exhilaratio cordis, & hoc diſtat inter gaudiũ & lætitiã, quia gaudiũ nimia eſt exultatio cordis & corporis: lætitia verò eſt mediocriter, & fit ſolũmodo in corde. *pax.* eſt quies & trãquilitas ſiue lenitas mẽtis, à qua Salomon nomen accepit. i. pacificus, eo quòd in diebus eius quies eſſet data, *longanimitas* eſt perſeuerentia in bono opere, & tolerãtia inter aduerſa vnuſquiſq; enim fidelis lõganimis debet eſſe, vt perueniat ad præmiũ promiſſum. iuxta quod dominus ait: Qui perſeuerauerit vſq; in finẽ &c. *bonitas* eſt bona volũtas, *benignitas* eſt volũtas prõptiſsima moribus & dulci eloquio tẽperata, inuitans nõ ſolũ beneuolos ad ſe diligẽdos, ſed inſuper illos qui contrarij videbantur eſſe. Vnde dicitur benignus, quaſi valde nimiſq; bon⁹ *fides*, eſt qua credimus deũ omnipotẽtẽ trinitaté habere in perſonis, vnitaté in ſubſtãtia: & qua ſperamus & credimus ea quæ necdũ videmus. Illarũ enim rerũ quas videmus, neq; eſt fides, neq; ſpes, ſed illarũ quæ necdũ viſę ſunt à nobis, verbi gratia. Credimus dominum Ieſum paſſum eſſe reſurrexiſſe à mortuis, & aſcendiſſe ad cælos, vẽturũ ad iudiciũ, reddere vnicuiq; ſecundũ quod meretur. Fides eſt & credulitas, qua ſperamus ea quę nõ cernimus oculis corporeis. *modeſtia* eſt manſuetudo & lenitas mentis, quæ læſa non facile iraſcitur. *continentia*, eſt abſtinẽtia qua ſe cohibet homo à coitu, & mulier vidua ſimiliter ab omnibus illecebris. *caſtitas* verò proprie virginum eſt, vnde dicitur caſtitas quaſi caſtratus. Et hoc eſt inter continentiam & caſtitaté: quia continentia poteſt eſſe coniugatorum viduarum & viduorum atque virginum: caſtitas verò virginum propriè eſt. *Aduerſus huiuſmodi non eſt.* i. huiuſmodi hominibus talia operantibus non eſt lex contraria neque illis neceſſaria. Etenim alieni ſunt ab ea. Qua-

re non eſt lex illis neceſſaria,aut cõtraria? Dicit illa. Non adulterabis,non occides, illi non ſolum hoc non faciunt, ſed etiam caſtitatem ſeruant, & cuſtodiunt ſe non ſolum ab homicidio:ſed inſuper inimicos ſuos diligunt. *Qui autem ſunt Chriſti,* id eſt,qui pertinent ad ſortem Chriſti vitia & concupiſcentias malas in carne ſua mortificauerunt. Quot enim peccata à nobis expellimus, tot vitia in nobis ſemper occidimus: & carnem crucifigimus & mortificamus, quando delectationi prauæ & voluntati peruerſæ non conſentimus.

CAPVT VI.

SI ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. Hic de ſpiritu ſancto loquitur: Si,inquit,ſpiritu viuimus,hoc eſt,ſi per ſpiritum ſanctũ vitã habemus,per quã viuimus deo,ſpiritaliter debemꝰ cõuerſari & viuere ambulãtes de virtute in virtutem,virtutes ſectãdo,vitia reſpuẽdo. Vita animę,fides eſt qua credimus deũ omnipotentẽ: & ſicut corpus viuit anima,ita anima viuit fide,iuxta quod per prophetam dominus dicit: Iuſtus autem meus ex fide viuit. Quod ſi ſubtraxerit ſe,non placebit animæ meæ. Quæ fides per ſpiritum ſanctum nobis tribuitur, quæ eſt vnius ſubſtantiæ cum deo patre & filio: & non ſola fides ab illo nobis datur ſed etiam quicquid boni habemus ab illo nobis adminiſtratur. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi.* Quæ eſt inanis gloria? Laus humana, fauor terrenus, de qua dicit Chriſtus: Si gloriam ab hominibus quæro,gloria mea nihil eſt. Quæ recte inanis gloria dicitur,quia vacua eſt ab omni vtilitate, Eſt tamen gloria vtilis,de qua dominus dicit. Qui me glorificauerit, glorificabo eum. Qui ſunt ergo cupidi inanis & terrenæ gloriæ? Qui per hoc quod agunt non quærunt deo placere, neque mercedem æternæ remunerationis ab eo recipere,ſed gloriam & laudem temporalem, de quibus dicit dominus: Omnia opera ſua faciunt vt glorificentur ab hominibus. Iſti tales audient in die iudicij: Recepiſtis mercedem veſtram, quia multi ſunt qui non ſolum pro bono quærunt laudari,ſed etiam pro malo: & non ſolum ab aliis, ſed inſuper ipſi ſe extollunt & gloriantur de virtutibus. Perfe-

ſta autem & plena eſt gloria, vt homo pro bono quod agit, omnipotenti deo deſideret in corde placere, & ab illo mercedem expectet, & gaudeat in corde quod placeat creatori ſuo, & ita agat bonum quod operatur vt opus ſit in publico, & intentio in occulto. Qui hoc facit ille non eſt cupidus inanis gloriæ. *inuicem prouocantes* vos ad iracundiã, ad lites, ad contentiones. *inuicem inuidentes* vobis. Erant ex Galatis quidam ſeducti à pſeudoapoſtolis & à Iudæis, contendentes de genealogiis & quæſtionibus legis. Ex quibus quidam dicebant. Melior eſt circuncifio quam baptiſmus. Et econtra alij: Melior eſt baptiſmus quam circũciſio. Item alij dicebant: Melior eſt allegoria quam hiſtoria: quia allegoria, id eſt, ſpiritalis intelligentia viuificat, litera occidit. Et econtra alij dicebant: Melior eſt hiſtoria vbi veritas continetur, quam allegoria vana & vmbratica.

Fratres ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. Præoccupare eſt præuenire. vnde in Pſal. canitur, præoccupemus, id eſt, præueniamus faciem eius in confeſsione peccatorum noſtrorum. Præoccupatur ergo homo in peccato, quando ſubito & inſperato peccat, quod ante non fuerat præmeditatus: Quando vero præmeditatur quomodo perpetret homicidiũ, adulteriũ, aut aliquid tale, non eſt præoccupatio, ſed præmeditatio & perpetratio ſceleris: & aliter reprehendendus eſt ille qui inſperate peccat, quod ante præmeditatus non fuerat. i. præuentus à peccato, & aliter ille qui diu illud eſt præmeditatus. Ille enim corripiendus eſt cum lenitate mentis, ne labatur in deſperationem: iſte verò atrociori indiget caſtigatione, & bene addidit, homo quia fragilis eſt & caducus, citóque labens ad culpam, & maximè ille, qui ſimplicitatem habet ſine aſtutia *vos qui ſpiritales eſtis* qui duplicitis vitam ſpiritalem, & ſoliciti eſtis in fide & in doctrina illos qui præoccupantur & ſimpliciores ſunt *inſtruite* & corripite leni affectu & cum ſuauitate mentis, promittentes eis veniam, ne forte in lapſum deſperationis ruant. *conſiderans teipſum* quia homo fragilis naturæ es ſicut & ille, ideóque potes tentari & præueniri à peccato ſicut & ille, & dum conſideraueris te poſſe tẽtari, & in peccatum ruere, ſicuti velles corripi, ſi talia ageres, & caſtigari cum lenitate mentis, ita corripe, & admone illum. *Alter alterius onera portate.* Sunt onera alicu-

ius ponderis, & ſunt onera peccatorum, de quibus dicit Pſalmiſta: Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum,& ſicut onus graue,&c.De quo onere & hic dicitur, & eſt ſenſus: Si vis patienter portari & ſuſtineri ſi peccas, & cum moderatione corripi porta ſimiliter patienter fratrem tuum,ſi peccauerit.Poteſt & aliter intelligi ſecundum ſenſum beati Hieronymi, Alter alterius onera portate, hoc eſt, qui abundas diuitiis boniſque temporalibus,ſuſtenta fratrem pauperem.Verbi gratia, Habeo ſororem pauperrimam,cuius paupertas onus meum eſt,præbendo ei victum & calciamentum,ſuſtento onus meũ.Habeo vxorem:nõ poſſum eſſe continens: ſed egeſtate nimia præmor, tu qui deo donante continẽs es & bonis temporalibus abundas:porta onus meũ. Vide comparationẽ ceruorum in epiſt.ad Coloſ.quã B.Auguſt.ex hoc donat.Quia & ſi in animalibus ratione non vtentibus illud fit, quanto magis in hominib' debet fieri?Si(inquit)hoc feceritis, adimplebitis legem Chriſti,hoc eſt, pactũ Chriſti quod ipſe dedit diſcipulis ſuis,dicens:Hoc eſt præceptum meũ vt diligatis inuicem, & mandatum nouum do vobis vt diligatis inuicem, *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe,cum nihil ſit,* hoc eſt,qui confidens in ſuis virtutibus & meritis, dedignatur onus fratris portare caſtigando cum ſuauitate & admonitione dulci,cum ſit ipſe nihil apud deum, & quia eius opera deo non placent *ipſe ſe ſeducit* & decipit. Ideo autem dicitur nihil eſſe,quia non adhæret illi qui ſubſtantialiter habet eſſe,& qui noſtræ fragilitati condolens pro nobis humiliari indignatus eſt, cum deus eſſet. Omnis enim creatura quæ non adhæret illi qui ſemper habet eſſe, nihil eſt.*Opus autem ſuũ probet vnuſquiſque*,hoc eſt,conſideret quid boni habeat factũ,& ſic in corde ſuo gaudeat, eo quòd placeat creatori ſuo,& non quærat alterius laudẽ, *Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit.* Contraria videntur hæc verba ſuperioribus,vbi dixit.Alter alterius onera portate,Sed ſciẽdum quia pertinent illa ad tempus præſentis vitæ, iſta verò ad diem mortis, vel generaliter ad diem iudicij, & eſt ſenſus.Qualia fecerit vnuſquiſque,talia recipiet,ſi bona fecerit,bona recipiet:ſi mala, damnationem æternam recipiet.Et notandum,quia onus in bonam & malam partem in hoc loco poteſt accipi, quia ad electos & reprobos pertinet

tinet. Onus ſanctorũ erit magnitudo gloriæ, onus reproborum ineffabilis miſeria & cruciatus. *Communicet autẽ is qui catechizatur verbo ei qui ſe catechizat in omnibus bonis*, id eſt, diſcipulus vel quilibet auditor qui inſtituitur & docetur verbo doctrinæ, communicet vel adminiſtret ei magiſtro vel prædicatori in omnibus bonis qui ſe inſtruit & docet. Auditores & diſcipulos admonet, vt doctoribus ſuis à quibus accipiunt verbum vitæ & fidei, impendere ſtudeāt bona temporalia, hoc eſt, victum & veſtimentum, quia dignus eſt operarius mercede ſua: quia dominus ordinauit de euangelio viuere qui euangeliũ annuntiāt. Poſſumus & per verbũ intelligere & deuotionis fructũ, & rẽ boni operis & ſtudij, vt illud Moyſi, quomodo palã factũ eſt verbũ iſtud? vt referamus hoc ad diſcipulũ, cõiecit autẽ. i. placabilem ſe facit ſtudio & fructu deuotionis diſcipulus vel qui catechizatur, magiſtro qui ſe inſtituit bonis, & docibilẽ & obedientẽ in omnibus bonis quæ deo non diſplicent. Poterat aliquis diſcipulorũ dicere: Non habeo quod impendã magiſtro: quia ager meus, id eſt annona mea ſiccitate aruit, vinea mea grandine conſumpta eſt, oues peſtilẽtia correptæ ſunt: ſues ſagina tumeſcẽte mortuæ ſunt. Sed vt Apoſt. omnem occaſionem excluderet, dixit: *Nolite errare, deus non irridetur* hoc eſt, nolite mentiri: quia homo poteſt mendaciũ ſuſcipere, deus verò non poteſt: & deus qui omnia ſecreta cordium penetrat non poteſt falli. Dicis ô auditor quicunque es, non poſſe te ſumptus miniſtrare magiſtro tuo, præmente te nimia egeſtate. Nolite decipere quaſi fallere poſſis deum, ſed vnde tu viuis, inde ſuſtenta & magiſtrum, quia ſi non habes ex præſenti anno fruges, habes ex præterito, potes etiam impetrare mutuo à vicinis de futuro. *Quæ enim ſeminauit homo, hæc & metet*, hoc eſt qualia fecerit, talia recipiet. Duos agros habemus corpus & ſpiritum. *Si ſeminauimus in carne*, id eſt, ſi carnalia opera egerimus & carnalia deſideria ſecuti fuerimus, de ipſa carne. *metemus corruptionem*, hoc eſt, damnationem accipiemus, & trademur in die iudicij pœnis inferni, vbi corrumpemur à vermibus & igni perpetuo. *Si verò ſeminauerimus in ſpiritu*, hoc eſt, ſi ſpiritalia opera impleuerimus & præceptis ſancti ſpiritus obedientes fuerimus *de ſpiritu*, ſpiritalibus operibus ſpirituſancto donante *vitam æternam ac-*

cipiemus. Bonum autem facientes non deficiamus, id eſt, à bono opere quod inchoauimus, non ceſſemus, ſed in hoc perſeuere remus, vt ſalutem cõſequamur quam dominus promiſit, inquiens, Qui perſeuerauerit vſque in finẽ, hic ſaluus erit. *tẽ-*
Matt. 10. *pore enim ſuo,* id eſt tempore congruo & oportuno *metemus* hoc eſt, mercedem noſtri laboris accipiemus *non deficiẽtes* à præcipienda mercede operis. Modo eſt tempus ſeminandi, hoc eſt: bonum operandi, in die autem iudicij vel in die mortis erit tempus meſſionis & collectionis. Illa nunquam deficiet collectio, quia illa vita ſine termino manet. anniſq; voluentibus illa ſemper iuueneſcit & pollet, *Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Tempus ſeminandi & operandi virtutes, præſens vita eſt, quia poſt iſtã nõ erit tempus vel ſpatium pœnitẽtię atque ſalutis. De hoc tempore dicit Apoſt. alibi: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. In iſto tẽpore debemus operari bonum ad omnes homines, ad fratres, ad hæreticos, ad paganos, tam in eleemoſynæ officio quã in doctrina verbi. Omnibus enim hominibus miſericordia impendenda eſt, & doctrina fidei imitando patrem noſtrum, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos. *Maxime autem ad domeſticos fidei* oportet bonũ operari. Domeſtici dicuntur à domo, qui in vna domo nutriuntur & cõuerſantur. Ad omnes quidem bonũ debemus operari, hoc eſt, ad hæreticos ad paganos, ſed maximè ad illos qui vna domo, id eſt, in vnitate eccleſiæ nobiſcũ ſunt, & qui eandem fidem habent, & præcipue ad illos qui iter rectitudinis nobis oſtendunt verbo & exemplo. *Videte qualibus literis ſcripſi vobis mea manu.* In fine omnium epiſtolarum ſuarum. Apoſtolus nomen ſuum Hæbraicis literis ſcribebat ne à pſeudoapoſto. eius dicta corrumperentur in hac verò epiſtola ſicut tradunt doctores, ab hoc loco vſque ad finẽ propria manu ſcripſit, vt eos ad fidem Chriſti plenius traheret, dum viderent eius amorẽ erga ſe. *Quicunque enim placere vult in carne,* id eſt, qui volunt placere in carnali circunciſione ſcribis & phariſæis ſuis miniſtris. illi cogebant circuncidere gentiles, & hoc ideo vt perſecutionem crucis Chriſti non paterentur. Nã Octauianus, Caius, aliique imperatores decreuerant, vt vbicunque eſſent Iudæi, ſuis legib⁹ vterentur, & Iudæi qui legem & euangelium volebant tenere, idcirco ſę circuncidebant;

debant,ne propter nomen Chriſti perſequerentur,dicentes ſe Iudæos eſſe,& circunciſos,& legẽ cuſtodire.Sed ideo non cuſtodiebant,quia erant homicidæ,adulteri,inuidi,cupidi,aliiſque vitiis pleni. *vt in carne veſtra glorientur.* Gloriabantur Iudæi,dicentes tot gentiles heri coegi ad circũciſionem,tot hodie. *Mihi autem abſit gloriari.* Nolo gloriam in diuitiis huius mundi & dignitatibus, *ſed in cruce Chriſti*, id eſt paſſione illius quæ in cruce eſt celebrata,gloriabor , vnde eſt mea redemptio & ſaluatio , vel in cruce Chriſti gloriabor , id eſt ex hoc gloriabor ſi potuero imitari paſſionem Chriſti,vt qualia ipſe ſuſtinuit pro me talia ſuſtineam pro nomine eius *per quem* ſubaudis crucem vel Chriſtũ.Dicit B.Hie.quia crux maſculini generis eſt apud Græcos,& interpres huius epiſtolæ eundem articulum & eiuſdem generis tranſtulit in latiuum quã inuenit in Græco.Poteſt & referri ad Chriſtum,vel pro amore paſſionis eius. *mortuus eſt mihi mundus & ego mundo* quia nec quæro nec diligo ea quæ ſunt in mundo,nec mundus,id eſt amator huius mundi quærit vel diligit me.Verbi gratia , Sicut ſunt duo mortui,ex quibus nullus tangit,vel diligit alterũ. *In Chriſto Ieſu neque circunciſio aliquid valet*, id eſt,vtrum ſit circunciſus an incircunciſus,nec prodeſt,nec obeſt in fide Chriſti, tantum vt per illam circunciſionem nõ credat ſe poſſe ſaluari.Si verò hoc credit,tunc obeſt. *ſuper Iſrael dei* non ſuper Iſrael carnalem,ſed ſuper omnes gentes veros Iſraelitas , qui deum mente vident. *nemo mihi moleſtus ſit*, id eſt,nemo mihi quæſtiones moueat de circũciſione & ſacrificiis legalibus,quia multum tractaui de his omnib⁹ ſæpe vobiſcum. *ego enim ſtihmata Ieſu in corpore meo porto.* Stigmata ſunt notæ ſeruilium pœnarum,quibus ſolent ſerui fugitiui vinciri comprehenſi à dominis ſuis.Et B.Apoſt. ſtigmata ſiue notas ferebat , quæ pro Chriſto ſuſtinuerat, quia adhuc plagæ virgarum & lacerationum in corpore eius apparebant,& quomodo catenis fuerat aſtrictus & per plateas tractus, &c.

FINIS.

In epiſtolam ad Epheſios Argumentum Haymonis.

EPheſus ciuitas eſt Aſiæ & Græciæ cuius habitatores Epheſij nominantur à noīe ſuæ ciuitatis quam incolunt. Hi accepto verbo veritatis ab Apoſt. perſtiterunt in fide, nec receperunt falſos Apoſtolos ſicut & galatæ & alij. Ad hos ergo cum veniſſet Apoſt. manſit cum eis anno vno & menſibus ſex inſtanter predicans verbum euangelij, & confortans in fide credentes. Eranţ autē mixti in eadē ciuitate magi & philoſophi, iudæi & gentiles, contra quos Apoſtolus viriliter pugnauit pro veritate euāgelij quaſi ad beſtias ſicut alibi dicit, Si ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt ſi mortui non reſurgunt. Ipſos ergo appellauit beſtias propter ſæuitiā & propter beſtiales mores. Epheſus interpretatur voluntas in ea. & vbi quondam ira, omnipotentis dei fuerat propter idololatriā atque maleficia, vbi per prædicationem Apoſtoli voluntas dei omnipotentis requieuit. Sed & hoc ſciendū, quia hanc epiſtolam de Roma, poſitus in carcere, per Tychicū Diaconum miſit eis: & pene omnibus epiſtolis difficilior eſt quia ſicut cor in medio ventris, ita iſta in medio corpore epiſtolarum conſiſtit.

In epiſtolam Pauli ad Epheſios, exegeſis.

CAPVT I.

P*Aulus* Multi quærūt quare Apoſtolus qui antea Saulus vocabatur quā ad fidē veniret, Poſtea Paul⁹ ſit appellat⁹. Ex qua quęſtione diuerſa eſt autoritas patrum. B. Hieronymus dicit, quia à primo ſpolio quod abſtulit diabolo, & attulit eccleſiæ, Paulus ſit appellatus, à Paulo Sergio, ſcilicet viro prudēti, quē Chriſto acquiſiuit. Dicit etiā beatus Hieronymus, quia humilitatis cauſa appellauit ſe Paulum, quaſi modicum, Nam paulum ſiue paululum, modicum dicimus. Verg. habetur de Achæmenide fugiēte Polyphemum: Arma proculi paulū conſpectu territus hæſit. Paulū enim pro paululum poſuit, ſic & ipſe Apoſt. alibi ait, Mihi omniū minimo data eſt gra

tia,

tia,& ego ſum minimus Apoſtolorum. Quidam etiam dicũt illum fuiſſe binomium, vt Claudius quod autoritate patrum non roboratur. Autoritatis autem cauſa nomen ſuum poſuit in omnibus epiſtolis ſuis, præterquam ad Hebræos, veluti ſolent facere hoc modo reges: Nero imperator Senecæ ſuo ſalutem, *Apoſtolus* hoc nomẽ græcum eſt, licet quidam dicant Hebræum,& interpretatur miſſus. Et rectè ſemetipſum nominat Apoſt. qui à domino miſſus eſt, dicente ipſo ad eum: Ecce ego te mittam longè in regiones & gẽtes. Hoc etiam nomẽ Apoſtolatus, dignitatis cauſa poſuit, vt maioris honoris eſſent eius epiſtolæ apud auditores. Apoſtolorum autem genera ſunt quatuor: Primum eſt quod neque ab hominibus eſt, neque per hominem, ſed à deo tãtummodo, de quorum numero fuerunt Moyſes & Iſaias, aliique quam plurimi prophetæ Apoſtoli, qui quamuis ab homine Chriſto eſſent miſſi, tamen ipſe homo erat & verus deus; Moyſi dictum eſt. Mittam, ad Pharaonẽ,& Iſaiæ: Quem mittam?& quis ibit nobis? Et ille, Ecce ego, mitte me. Et dominus. Vade, inquit, ad populum iſtum. Secũdum genus à deo eſt, ſed per hominẽ, de quorum numero fuit Ioſue, qui Deo præcipiente per Moyſen miſſus eſt, aliique quã plurimi, qui electi vocibus populi pro meritis vitę deo volẽte electi ſunt, quia voluntas populi aliquãdo voluntas dei eſt. Tertiũ genus eſt quod de homine tantũmodo, & non à deo, cum fauore hominũ aliquis eligitur, nõ pro bona conuerſatione, neq; cauſa religionis, ſed pretio ſubrogatur in ſacerdotij dignitatem: de quorum numero dicit vni beatus Ambroſius: O epiſcope, vere niſi centum ſolidos dediſſes, hodie epiſcopus non eſſes. De iſtorum etiam numero erant illi de quibus dicitur in lib. Reg. quia temporibus Ieroboam implebant manus ſuas,& fiebãt ſacerdotes idolorum. Quartũ genus eſt quod neq; à deo, neq; per hominẽ, ſed à ſemetipſo fit, vt ſunt pſeudoprophetæ & pſeudo apoſtoli, qui dicũt. Hæc dicit dominus, cũ dominus nõ miſerit eos. Sciendum etiam, quia inter iſtos omnes ſunt quidã tantæ dignitatis, vt & prophetæ & Apoſtoli ſint, vt Moyſes, Ieremias, Iſaias, Ioannes Baptiſta, de quo dicitur: Ecce ego mittã angelũ meum ante faciem tuã. Ex quibus fuerũt Apoſtoli, qui præmia electorũ & mala reproborũ ſuis prædixerunt auditoribus. quidam vero ſolummodo prophetæ

officio funguntur *Ieſu Chriſti* Ieſus nomen eſt dominis aſ-ſumpti à verbo,ſicut ad Mariam angelus ait:Vocabitur no men eius Ieſus Chriſtus vero nomen eſt dignitatis.A chriſ mate enim,id eſt,ab vnctione dicitur Chriſtus.Nam ſicut apud Romanos diadema & purpura reges facit, ita antiquo tempore apud Iudæos vnctio chriſmatis reges & ſacerdotes faciebat:& per illam vnctionem viſibilem, inuiſibilem merebantur accipere gratiam ſpiritusſancti.verbi gratia ſicut in baptiſmate modo accipiunt credentes ſpiritusſancti dona:Chriſtus vero non eſt vnctus oleo viſibili; ſed plenitudine ſpiritusſancti replet⁹,de quo dicit Pſal.Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ.Paulus ergo Apoſt.eſt Ieſu Chriſti,quia ab illo eſt electus,& ab illo eſt miſſus *per voluntatem dei* ſubaudis patris.Ideo autem dicit per voluntatem dei patris,quia voluntas vna eſt patris & filij ,Omnis ſalutatio epiſtolarum iſtarum , poteſt etiam media diſtinctio in hoc loco eſſe vbi dixit,in Chriſto Ieſu,vt quidã ſimplicium dicũt,& poſtea ſubinfert.Gratia vobis:ſed melius & congruentius eſt perfectam diſtinctionem ibi ponere.Et cum ſubauditione , Salutem dicit,ac deinde alium verſum incipere.Gratia vobis & pax:quia quod dicit, omnibus ſanctis qui ſunt Epheſi,ſalutem optat,tertia perſona eſt,quam requirit omnis ſalutatio,& quod ſubnectit,Gratia vobis,iam ſecunda perſona eſt,ad quam debitus conuertitur poſtea ſalutationis ſermo.quare autem dicit, cum omnibus ſanctis & fidelibus?Quia non omnes fideles ſancti ſunt.Sunt enim cathecumini fideles, quia credunt in verũ deum,ſed quia nondum ſunt baptizati,nõ ſunt ſancti.Ideo addidit *in Chriſto Ieſu* quia ſunt multi qui ſunt fideles,ſed non in Chriſto Ieſu:ſicut ſunt ſerui,qui non ideo ſunt fideles dominis ſuis,vt gratiam Ieſu Chriſti inueniant,ſed gratiam dominorum ſuorum,& quia timent flagellari ab illis. Illis ergo Apoſt.optat ſalutem qui ſanctificati ſunt in baptiſmate,& fideles ſunt in Chriſto Ieſu,hoc eſt , fidem habent Ieſu Chriſti:& fidem quam habent , bonis operibus exornant. *Gratia vobis* ſubaudis ſit,id eſt,fides ſal⁹,& remiſſio peccatorum,quæ vobis gratis data eſt in baptiſmate *& pax* qua reconciliati ſumus à deo per paſſionem filij eius *à deo patre & domino Ieſu Chriſto.* Quidam volunt dicere.Gratias vobis à deo patre,qui gratis miſit nobis filiũ

ſuum:

ſauum: & pax à domino Ieſu Chriſto, per cuius paſsionem pacificati ſumus deo & angelis. ſed vtrunque poſſumus referre ad vtramque perſonam, vt dicamus hoc modo: Gratia vobis & pax à deo patre, & gratia & pax à domino Ieſu Chriſto. Videtur tamen quibuſdam, perſonam ſpiritusſancti prætermiſiſſe Apoſt. ſed ſubtiliter inſipiétibus patebit, nihilominus totius trinitatis mentioné feciſſe. In eo enim quod dixit, Gratia vobis, comprehédit perſonã ſpiritusſancti, quia gratiã, hoc eſt remiſsionem omniũ peccatorũ, per donum ſancti ſpiritus accepimus: ſiue vbi vna perſona trinitatis ponitur, ibi tota trinitas intelligitur: quia ſicut inſeparabilis eſt ſubſtantia diuinitatis, ita inſeparabilis eſt virtus operationis. *Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti.* hoc dupliciter poteſt accipi: Benedictus, inquit, deus: deus creator omnium rerum. qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti, & qui illum genuit ante omnia ſecula in natura diuinitatis. Aliter: Benedictus deus filius, qui erat in principio verbum, & qui eſt pater domini noſtri Ieſu Chriſti, hoc eſt, hominis à ſe aſſumpti. Homo ſiquidem aſſumptus à verbo, totius trinitatis operatione formatus eſt in vtero virginali. Et hoc attédendũ, quia à laudibus & benedictionibus inchoat Apoſt. ſicut ſoliti ſunt agere ſancti patres, & benedixit deũ, à quo omnia quæ benedici merétur, benedicuntur *qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus in Chriſto.* Cũ dixit, in omni benedictione, quid neceſſe fuit addere ſpirituali, vel in cęleſtibus vel in Chriſto? Quia eſt benedictio tpalis nõ in cęleſtibus ſiue in Chriſto, & terrena. Benedictio téporalis eſt turba filiorũ, famulorum atq; ancillarũ, Benedictio terrena, diuitiarũ exuberentia & frugũ. Quæ etiã benedictio vſq; ad animãtia peruenit, ſicut legitur in Geneſi ꝙ benedixit omni creaturæ, dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Benedictio verò ſpiritualis & æterna, eſt fides, ſpes, charitas, cęteræque virtutes. In cæleſtibus verò ſubnexum eſt quaſi de cæleſtibus, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt. Addidit etiã quaſi per Chriſtum, quia quicquid boni habemus, nõ noſtris meritis, ſed per illũ & ab illo habemus. Sed quæſtio oritur, quare dixerit in omni benedictione ſpirituali, cum nullus hominũ poſsit habere in præſenti ſeculo omnes benedictiones, id

eſt, virtutes ſiue omnia bona ſpiritusſancti vſquequo illud impleatur quod alibi idem Apoſtolus ait: Cum tradiderit regnum deo patri, tunc erit deus omnia in omnibus. Nam in præſenti ſeculo dona ſpiritusſancti ſingulis diuiduntur, non tamen omnia ſingulis dantur, quia alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ &c. vſque dum ſubiungitur: Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Quæ quæſtio tripliciter ſoluitur: vel quia quod vnuſquiſque in ſe habet, in generalitate habet, charitate fraternitatis hoc faciente: verbi gratia: Quia vnus habet charitatem, alius caſtitatem, alius abſtinentiam, alius manſuetudinem, alius ſapientiam. Vel quia in omni benedictione quam habemus, ab illo benedicimur. Vel tertio modo poteſt eſſe præteritum tempus pro futuro, vt ſit ſenſus: Qui benedicet nos poſt generalẽ reſurrectionem, in omni benedictione ſpirituali. Sequitur, *Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate.* Ex ſuperioribus iſta pendant. Sic (inquit) benedixit nos, ſicut elegit, hoc eſt prædeſtinauit, & præordinauit in ipſo, hoc eſt, in Chriſto. Omnipotens ergo pater ante omnem creaturam, ſpiritalem videlicet atque corporalem prædeſtinauit omnes credentes in Chriſto, vt ipſe ſit caput omnium in ſe credentium, & omnes credentes ſint eius membra, & hoc ideo, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu dei patris in charitate & dilectione, qua diligitur deus & proximus: vel etiam in ea charitate, qua ipſe dilexit nos, in ipſa nos prædeſtinauit: qui intantum dilexit nos, vt filium ſuum vnigenitum daret pro nobis, ſicut etiam Ioannes dicit: Sic deus dilexit mũdum, vt vnigenitum filium ſuum daret pro mundo. Hoc autem diſtat inter immaculatum & ſanctum, quia immaculatus eſt puer vel aliquis hominum, quando ab omnibus maculis peccatorum mundatur in baptiſmo: ſanctus verò efficitur labore & ſtudio, tradendo corpus ſuum variis tormẽtis pro Chriſti nomine, ſicut ſancti martyres fecerunt, ſiue mortificando cum vitiis & concupiſcẽtiis, Vel ideo nos elegit vt ſancti & immaculati eſſemus, quod nondũ eramus cum dixit, Sicut elegit nos. i. præordinauit ſua diſpoſitione, quia futurũ erat vt in Chriſtũ crederemus, *qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum*

Chriſtum

Chriſtum in ipſum,ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ. Prædeſtinare eſt præordinare & præfinire quando illud quod facturi ſumus, longè antè præfinimus in corde quando & quomodo illud opere impleamus, Adoptio autem ſiue optio dicitur electio. Vnde dicimus optiuum, hoc eſt electũ. Sic ergo deus pater præfiniuit, & ſtatuit in voluntate & diſpoſitione ſua, vt nos in electionem filiorum eius reciperemur per Ieſum Chriſtum in ipſum, hoc eſt, vt in ipſum Ieſum Chriſtum credentes, filij dei efficeremur per gratiam, qui non eramus per naturam. Secundum propoſitum voluntatis ſuæ, id eſt, ſecundum quod diſpoſuit in voluntate ſua, *in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilectione filij ſui:* Deo dicit gloriam & gratiam. Gloria autem referenda eſt ad redemptionem noſtram: qua nos redemit: gratia autem ad redemptionem peccatorum, quam nobis gratis dedit in baptiſmo per fidem paſsionis ſuæ, & per gratiam ſancti ſpiritus. Elegit itaq; nos in electionẽ filiorum per Ieſum Chriſtum in laudẽ gloriæ & gratiæ ſuæ, vt ipſe laudetur & gratificetur ab omni creatura rationabili. In qua, ſubaudis gratia, gratificauit nos, hoc eſt, gratis redemit, & dedit remiſsionem peccatorum: & ſic poſtmodum gratos & acceptos nos fecit ſibi, & hoc per paſſionem dilecti filij ſui. Dicit beatus Hieronymus, quia in græco ſermone non habetur, filio ſuo, ſed tantummodo abſolutè dilecto, vt oſtendatur dilectus eſſe omni creaturæ rationabili. Ita autem dicitur à gratia gratificare, ſicut à iuſtitia iuſtificare *in quo*.i. Chriſto, vel per Chriſtum *habemus* omnes *redemptionem* ſiue liberationem de morte ad vitam, *per ſanguinem* paſsionis eius *& remiſsionem peccatorum* in baptiſmate per fidem paſsionis eius, ſicut Ioannes dicit, Qui dilexit nos (inquiens) & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo, hoc eſt, per paſsionem ſuam & per fidem *ſecundum diuitias gratiæ ſuæ,* ſubaudis habemus nos redemptionem & remiſsionem peccatorum *quæ* ſubaudis gratia *ſuperabundauit*, id eſt, ſupercreuit *in nobis in omni ſapientia & prudentia.* Diuitiæ gratiæ eius ſunt miſericordia & pietas, quæ intantum creuit in nobis, vt non ſolum redimeret, & remiſsionem peccatorũ per ſpiritumſanctũ nobis daret, ſed etiam myſteria cognitionis ſuæ nobis reuelaret, quæ in nouo & veteri teſtamento continetur, in omni ſapien-

tia diuina & humana viſibilium & inuiſibilium rerũ, & in omni prudentia viſibilium mortaliúmque rerum. Nam ſapientia eſt, vt quidam dicunt, cognitio diuinarum humanarúmq; rerũ, viſibilium & inuiſibiliũ mortaliũ & immortalium: prudẽtia verò viſibilium & humanarũ atque trãſitoriarum. Aliter: Sapientia eſt cognitio ſanctæ trinitatis, prudentia verò viſibilium rerum, elementorúmque cognitio, vt cognoſcat homo mundum à deo eſſe factum, quãdo ei placuit, & quomodo ei viſum eſt: vt cognoſcat etiam curſum ſyderum, quãtum humanæ fragilitati permittitur: ordinémque temporum, & quomodo facta ſunt iſta, & ad quem finem tendant *vt notum faceret nobis deus pater ſacramentum voluntatis ſuæ ſecundum beneplacitum eius quod propoſuit in eo*, id eſt, in Chriſto. Sacramentum eſt res ſecreta, id eſt myſterium, hoc eſt aliquid occultum. Quod fuit iſtud ſacramentum quod nobis manifeſtauit deus pater? Myſterium natiuitatis Chriſti, paſsionis, atq; reſurrectionis eius, noſtræque redemptionis. Voluntas enim dei patris fuit, quam propoſuit ſiue diſpoſuit vel decreuit in Chriſto ſiue per Chriſtum implere, vt nos per aduentum filij ſui redimeremur. Hęc ergo ſacramẽta ſuę nobis manifeſtauit deus pater per incarnationem filij ſui, ſecundum quod ei beneplacuit, & ſecundum quod ipſe in eo decreuit, & quando hoc factum ſit, manifeſtauit dicens *in diſpenſatione* hoc eſt, in diſpoſitione vel ordinatione plenitudinis tẽporum præfiniuit ipſe deus pater *inſtaurare omnia in Chriſto* ſiue per Chriſtum. Dicit B. Hiero. quia præ nimio amore quo Apoſtolus Chriſtũ diligebat, ſæpe extraordinarie nominis eius mentionem ponebat, ſicut & ipſe Apoſtolus de ſeipſo dicit, Imperitus fui ſermone, ſed non ſcientia. Reſtaurare eſt ad inſtar prioris ſtatus aliquam rem quæ lapſa fuerat reuocare. Reſtaurauit ergo deus pater per filium ſuum omnia *quæ in cœlo & in terra ſunt* quando angelicãm naturam & humanam reparauit. Quæ in cælo ſunt reparauit, quando angelorum numerum, qui quondam imminutus fuerat ex lapſu angeli, per reparationem generis humani compleuit, & eis lætitiam reddidit, quam amiſerunt peccante homine. Ea quę in terra ſunt reparauit, quãdo genus humanum, quod in mortem ruerat peccando, ipſe ſua paſsione redimendo de morte reuocauit ad vitá.

Aliter

Aliter: Per cœlum poſſumus intelligere Iudæos: qui cœleſtia mandata acceperant: per terram verò gentiles, qui ſolummodo terrena cogitabant atque quærebant, & pro deo idola colebant. Reparauit ergo deus pater omnia quæ in cœlo & quę in terra ſunt, per paſsionē filij ſui, quando hoc quod periit in Iudęis in infidelitate manentibus, ex multitudine gentium venientium ad fidem compleuit, & hoc in diſpenſatione plenitudinis temporum fecit, id eſt, in ætate ſeculi ſexta, quam deus ipſe decreuerat & ſtatuerat. De hac plenitudine temporū dicit alibi idem Apoſtolus. Poſtquam venit plenitudo temporum, id eſt ſexta ætas, miſit deus filium ſuum. Et quod dicit hic pluraliter temporū, & alibi ſingulariter tempus, vnum idémque eſt, *in quo* id eſt, in Chriſto ſiue per Chriſtū *ſorte* ſiue electione *vocati ſumus* ſubaudis ad vitam æternam *prædeſtinati* ſiue præordinati, *ſecundum propoſitum eius*, id eſt, ſecundum diſpoſitionem dei patris, qui omnia operatus eſt ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, hoc eſt ſecundùm quod ipſe vult & ordinat. Ideóque ſumus prædeſtinati ſiue præordinati ad vitam æternam: vt ſimus in laudem gloriæ eius, ſubaudis nos Iudæi qui antè ſperauimus in Chriſto, hoc eſt, vt laudetur & glorificetur ipſe ab hominibus, & laudetur non ſolum ex ſalute gentium, ſed etiam ex noſtra, cū fuerimus iuſtificati per baptiſmum & per fidem paſsionis eius, qui non poteramus iuſtificari per legem, quæ neminē ad perfectum adduxit. Sciendum quia ipſe noſtra laude non eget, ſed nos egemus vt illum laudando perueniamus ad gratiam illius, Verbi gratia ſicut ſol non eget noſtro aſpectu, vt nos claritatem eius videamus & ſplēdorem, ſed nos indigemus illius calore & illuminatione, vt ab illo illuminemur & calleamus. *In quo*.i.in Chriſto ſiue per Chriſtū *& vos* ſubaudis Epheſij *cum audiſſetis verbum veritatis* hoc eſt, euangelium *ſalutis veſtræ* ſubaudis, recepiſtis fidem eius, *in quo*.i.in Chriſto *credentes ſignati*.i.ſigillati vel aſsignati *eſtis ſpiritu promiſsionis ſancto*, id eſt per ſpiritum ſanctum, qui promiſſus eſt à domino Apoſtolis, & per quem nos habemus promiſsionem vitæ in baptiſmo. Aſsignati ergo ſumus à deo per ſpiritum ſanctum, quem percepimus in baptiſmo: quia ſignaculum ſimilitudinis dei, quod perdidimus peccante primo parentē noſtro, illud recepimus in baptiſmo, hoc eſt, innocen-

tiam & ſanctitatem animæ:in qua homo factus eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei.Non enim in corpore fuit illa ſimilitudo & imago,ſed in anima . Habemus ſiquidem innocentiam animæ receptam,purgati ab omni labe peccati , & immortalitatem in corpore iam tenemus in ſpe. *qui* ſubaudis ſpirituſſanctus *eſt pignus hæreditatis noſtræ in redẽptionem acquiſitionis.* Dicit beatus Hieronymus in explanatione huius epiſtolæ,quòd melius eſt dicere,qui eſt arra hæreditatis noſtræ quàm pignus: quia ita habetur in Græco. Interpres enim qui hanc epiſtolam tranſtulit de græco ſermone in latinum,non intelligens proprietatem verbi, pro arra tranſtulit pignus. Aliud ſiquidem eſt pignus,aliud arra.pignus eſt vadium ſiue vadimonium,quod ideo datur vt recipiatur, & ſolent hoc dare homines quorum pecora inueniuntur in aliorum ſegetibus aut vineis, aut cui aliquod damnum committunt . Arra autem eſt quam ſolent negociatores dare illis à quibus aliquid emunt , quæ ideo datur, non vt recipiatur,ſed vt quod deeſt precio cõpleatur. Vnde dicitur arra à re complendà pro qua datur.Ipſe ergo ſpirituſſanctus credentibus eſt arra,quia ab illo operationem miraculorum accipiunt , aliáſque virtutes , ſpem videlicet, fidem & charitatem, interpretationem ſermonum , cæteráque huiuſmodi . Et ſi in præſenti tantam gloriam habeamus ab illo,cum adhuc arram teneamus,nõ aliud: quid putandum eſt quantæ dignitatis erimus , cum nobis in æterna fœlicitate complebitur quod modo deeſt , in qua ſine fine præſentia dei fruituri ſumus? Et notandum quia in redemptionem acquiſitionis noſtræ,& laudem glorię Chriſti habemus nos arram ſpirituſſancti,quia per illum acquirimur deo,redempti ſanguine ipſius, id eſt,Chriſti , & baptizati in fide eius , vt ipſe deus omnipotens laudetur & glorificetur. *propterea* ſubaudis quia vos arrã ſpirituſſancti habetis,acquiſiti eſtis deo *& ego audiens fidem veſtram, quæ eſt in domino Ieſu,* id eſt quam habetis in fide & dilectione *Chriſti* quã habetis *in omnes ſanctos* hoc eſt in omnes ſanctificatos in baptiſmate *non ceſſo gratias agere pro vobis* ſubaudis deo *memoriam faciens veſtri in orationibus* meis , primum pro me,deinde pro vobis *vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt deus pater qui eſt deus , aſſumpti hominis à verbo *& pater gloriæ,* id eſt, pater verbi *det vobis ſpiritum ſapientiæ*

pientiæ & reuelationis ſiue manifeſtationis *in agnitionem eius* hoc eſt, in cognitionem dei patris. Quare dixit, non ceſſo pro vobis gratias referre deo? Nunquid ſemper poterat inſiſtere laudibus & orationibus? Non, ſed propter maximam aſsiduitatem dixit talia. Ideo autem diximus deum patrem, deum eſſe hominis aſſumpti à verbo, quia in veritate ita habetur, ſicut ipſe ex parte humanitatis loquitur in paſsione, Deus deus meus, quare me dereliquiſti? & reſurgens à mortuis, dixit Mariæ: Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum, deum meum & deum veſtrum. Pater autem gloriæ eſt, id eſt pater verbi: quia ipſe filius gloria patris appellatur, dicẽte patre ad eum: Exurge gloria mea, exurge pſalterium, id eſt chorus omnium virtutum. Per illum enim glorificatus eſt deus pater *illuminatos oculos cordis veſtri* ſubaudis, & det vobis *vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis* à ſubſequentibus in ſanctis, hoc eſt, vt habeatis ſpem percipiendi vitam æternam. Sequitur *& omnia ſub pedibus eius ſubiecit.* Quæ omnia? ſcilicet genera hominum, & omnia quæ in terra ſunt, & in cælo continentur. Quæſtio oritur in hoc loco, cum pſalmiſta dicat, omnia ſubiecta eſſe poteſtati filij dei, ſicut & in hoc loco dicitur, quare Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos dicat, necdum videmus ſubiecta omnia ei? Quæ quæſtio hoc modo ſoluitur, quia duæ ſunt ſubiectiones, voluntaria ſiue ſpontanea, & coactiua ſiue poteſtatiua. De voluntaria igitur ſubiectione dicit Apoſtolus ad Hebræ. necdum eſſe ſubiecta omnia ei, per fidem & voluntatem: quia necdum omnes gentes crediderunt in eum. De coactiua verò ſiue poteſtatiua ſubiectione dicit Pſalmiſta omnia ſubiecta eſſe ei, quia per potentiam velint nolint Iudæi atque pagani & dæmones ſubiecti ſunt ei: quia dæmones per inuocationem nominis eius fugantur ab obſeſsis corporibus, & pagani illo permittente aliorum regna & terras inuadunt. *& ipſum*, id eſt Chriſtum *dedit* Deus pater *caput* hoc eſt principem *ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius* ſubaudis, quæ conſtat ex angelis & hominibus iuſtis. Chriſtus ergo caput ſiue princeps eſt eccleſiæ: quia ſicut à capite reguntur membra, & à ſpiritu viuificatur corpus, ita & à Chriſto reguntur omnes electi & viuificantur & ſicut corpus conſtat ex oſsibus & carne & fortibus atque

infirmis membris, & tamen omnia à ſpiritu viuifican-
tur: ita eccleſia cõtinet in ſe fortes in fide & in bono ope-
re: peccatores quoque qui ſunt infirmi in fide & in virtu-
tibus: quos tamen omnes viuificauit Chriſtus, qui eſt caput
illorum, dum eos ad fidem vocat *& plenitudo eius, quæ omnia
in omnibus adimpletur* Subauditiones huiuſmodi hic ſunt
neceſſariæ. Quæ eccleſia, quæ eſt corpus Chriſti, plenitudo
eius, ſubaudis eſt, id eſt, plenitudo corporis Chriſti, quæ
per omnia genera hominum in omnibus gentibus homi-
num adimpletur, hoc eſt augetur. Dum enim quotidie ex
ſingulis gentibus ad fidem Chriſti per baptiſmum concur-
ritur, quotidie corpus illius augetur. Verbi gratia: ſicut de
quolibet rege dicitur, quia dum ad eum exercitus & po-
puli diuerſarum gentium confluunt, augetur.

CAPVT II.

ET *vos* ſubaudis Epheſij *cum eſſetis mor-
tui delictis & peccatis veſtris, in quibus ali-
quando ambulaſtis ſecundum ſeculum mũ-
di huius*, id eſt ſecũdum deſideria ama-
torum huius mundi *ſecundum princi-
pem poteſtatis aeris huius* hoc eſt volun-
tatem diaboli: quia in caligine huius
aeris ſeruatur cruciandus *ſpiritus*, id
eſt diabolus, quem ſuperius appellauit principem *qui nunc
operatur in filios diffidentiæ*, id eſt qui ſuam voluntatem ope-
ratur in filiis diffidentiæ, hoc eſt in paganis & hæreticis
atque Iudæis, qui fidem rectam & perfectam non habent.
Hoc diſtat inter delictum & peccatum: quia delictum per-
petramus, quando ea omittimus quæ nobis à deo præci-
piuntur, implere: vt eſt illud: Diliges proximum tuum ſi-
cut teipſum. Quando illum non diligimus, & non hono-
ramus parentes, tunc delinquimus: vnde dicitur delictum,
quaſi derelictum. Peccatũ vero eſt quando illud perficitur,
à quo deus præcepit obſeruari: verbi gratia ſicut eſt: Non
occides, non adulterabis, &c. Aliter, Delictum eſt in co-
gitatione: peccatum in operatione. Iudæi ergo & genti-
les mortui erant delictis & peccatis, quia anima quæ pec-
cauerit, ipſa morietur, nõ per ſubſtantiã, ſed peccato, pro-
pter quod recedit à deo, qui eſt vita animæ. Nam ſicut mo-
ritur corpus recedente anima, ita moritur anima receden-
te deo.

te deo. Quod autem dicit *in quibus* ſubaudis delictis & peccatis, aliquando ambulaſtis. Blandiendi cauſſa hoc dixit, & tale eſt quale & illud, Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, Sequitur. *In quibus* ſubaudis delictis & peccatis, *& nos omnes* ſubaudis Iudæi aliquando conuerſati ſumus *in deſideriis carnis noſtræ*, id eſt in carnalibus concupiſcentiis & terrenis voluptatibus *facientes voluntatem carnis & cogitationum* hoc eſt, quod cogitabamus corde, implebamus opere, adulterium videlicet, fornicationem, furtum &c. *Et eramus natura filij iræ* filiíque vindictæ *ſicut & cæteri* ſubaudis homines. Non debemus putare quód natura humana à deo mala ſit creata & condita, quia bona, ſancta, & immortalis facta eſt, ſed vitio ſuo corrupta, & deprauata eſt. Ad imaginem & ſimilitudinem dei factus eſt homo in anima, non in corpore. ſed peccando perdidit imaginem quam habebat in ſanctitate & in innocentia, & ſimilitudinem quam habebat in immortalitate. Ipſe autem homo non genuit filium ad illam ſimilitudinem, qua ipſe factus eſt, ſed ad imaginem & ſimilitudinem ſuam quam ipſe iam habebat, hoc eſt peccatorem & mortalem ſicut ipſe erat. Dum ergo peccatores & mortales nati ſumus ex primis parentibus noſtris, qui ſimiles nobis iam erant effecti, quaſi natura ſiue naturaliter eramus filij vindictæ, quia propter præuaricationem mandatorum dei, qua præuaricati ſumus in parentibus noſtris, vindictam merebamur accipere. *Deus autem qui diues eſt* hoc eſt abundans & multiplex, non ſolum potentia & virtute, ſed *in miſericordia propter nimiam* ſiue maximam *charitatem* & dilectionem ſuam qua nos dilexit, cum eſſemus mortui peccatis *eo modo quo ſuperius diximus, communicauit*, id eſt ſimul viuificauit *nos Chriſto* in baptiſmate per fidem paſsionis filij ſui: vt ſicut ille reſurgens à mortuis, iam non moritur: ſic nos à peccato reſurgentes viuamus virtutibus *cuius* ſubaudis Chriſti *gratia ſaluati eſtis* ô Epheſij, non veſtris meritis *& conreſuſcitauit & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto*, id eſt per Ieſum Chriſtum. Hoc dupliciter poteſt intelligi. Conreſuſcitauit, id eſt ſimul reſuſcitauit cum Chriſto in baptiſmo, quando verbi gratia deſcendimus in fontem, & mortui ſumus peccato ibi, ſicut Chriſtus mortuus eſt in cruce,

& depoſitus eſt in ſepulchrum, & nos reſurreximus de morte ad vitam, de immundítia ad innocentiam, procedentes de fonte purificati & mundati ab omnibus peccatis, ſicut Chriſtus reſurrexit de ſepulchro: & conſedemus iam in cæleſtibus per fidem & ſpem, iuxta quod promiſit Apoſtolis, dicens: vos, inquit, ſedebitis ſuper ſedes duodecim. Nam quando Apoſtolus iſta loquebatur, in carcere erat poſitus: & tamen cum fiducia talia dicebat. Poſſumus & aliter intelligere, accipientes præteritum tempus pro futuro, hoc modo: Conreſuſcitauit nos deus pater per potentiam verbi ſui in die iudicij, & conſedere faciet in cæleſtibus per Chriſtum Ieſum. Ineffabilis eſt iſta dilectio, quia deus pater non ſolum pro iuſtis, ſed etiam pro peccatoribus,&(quod maius eſt) pro rebellibus dignatus eſt mittere filium ſuum, *vt oſtenderet* pro eo quod eſt vt oſtendat *in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ ſuper nos* qui in eum credimus *in bonitate* ſiue in pietate *in Chriſto Ieſu* hoc eſt per Chriſtum. Secula dicuntur eó quòd ſequantur & in ſe reuoluantur. Ideo autem dicit, in ſeculis ſuperuenientibus ſiue futuris, quia multa ſecula & multa tempora erunt poſt diem iudicij atque innumerabilia, licet continuata ſit dies. Non enim ſol occaſum patietur, iuxta illud, Non occidet tibi vltra ſol tuus. Iſtæ ſunt ergo diuitiæ quas oſtendet ſuper nos, quas oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, hoc eſt, gaudia æternæ vitæ ſine fine manſura, quæ tunc oſtendentur nobis per Chriſtum in ſeculis venturis, quia in præſenti ſeculo non poſſunt videri. *Gratia enim* ſubaudis dei *ſaluati eſtis* de morte ad vitam *per fidem* in baptiſmate, non veſtris meritis *& hoc* ſubaudis quòd ſaluati eſtis, & fidem habetis, *non eſt ex vobis*. Dei enim donum eſt, vt ſalui ſitis, & fidem habeatis. Vnde dominus dicit: Hoc eſt opus dei, vt credatis in eum. Si opus dei eſt, non eſt ex nobis. A nobis ſiquidem neque fidem neque ſalutem habemus, neque aliquid boni: quia deus operatur in nobis & velle & perficere. Quia ſolent plerique dicere, propter bona opera mea veni ad fidem, ideo ſubiungit Apoſtolus *non ex operibus* ſubaudis accepiſtis fidem *vt ne quis glorietur* ſed per gratiam dei. Prius præcedit fides, deinde ſubſequitur

operatio. Solent etiam illi qui ex operibus ſuis glorian-tur, Cornelium centurionem in exemplum trahere, dicentes: quia propter bona opera quæ habebat, meruit accipere fidem inſtructus à Petro. Quibus reſpondendum eſt, quòd Cornelius centurio erat Iudæorum: habens cognitionem & notitiam vnius dei: à quo ſperabat ipſe & credebat pro ſuis bonis operibus ſe eſſe remunerandum: & quia aliquid fidei habebat iam perceptum, quam exornabat bonis operibus, meruit inſtitui à Petro de cognitione totius trinitatis, & baptizari baptiſmi ſacramento, ſine quo nemo poteſt mundari à peccatis *Ipſius enim ſumus factura* hoc eſt, ipſo Chriſto adiuuante effecti ſumus boni & facti innocentes *creati* ſiue renouati in bonis operibus *in Chriſto Ieſu*, id eſt per Chriſtum Ieſum, ſiue per fidem Chriſti Ieſu, quæ ſubaudis bona opera *præparauit deus vt in illis ambulemus* proficiendo de virtute in virtutem. Non de illa factura loquitur hic, qua in principio facti ſumus vt eſſemus, ſed de illa qua cũ mali eſſemus, boni effecti ſumus ipſo operante *propter quod* ſubaudis quia renouati eſtis in bonis operibus *memores eſtote* ſiue mementote *quia aliquando*, id eſt antequam ad fidem veniretis, *vos gentes eratis in carne*, id eſt in carnali cõuerſatione, *qui dicebamini præputium ab ea* ſubaudis gente *quæ dicitur* à vobis *circunciſio manu facta in carne*. Iudæi propter circunciſionem à gentibus appellabantur circunciſio: & gentes quia incircunciſi erant, à Iudæis appellabantur præputium, qui ſunt peccatores & alieni à deo. Bene autem & circunciſio dicitur eſſe, & manufacta, quia in vno ſolummodo corporis membro illa circunciſio fiebat manuum operatione: noſtra vero circunciſio non fit in expoliatione vnius membri ſolummodo, ſed in toto corpore, & in omnibus corporis ſenſibus, quoniam circuncidimus vitia in nobis, & delectationes carnis & concupiſcentias prauas, expoliantes nos ab omnibus peccatis delectationum atque operationum. Sequitur. *Qui eratis illo tempore* antequam crederetis, *ſine Chriſto*, hoc eſt, ſine fide Chriſti, vel ſine promiſsione de Chriſto *alienati à conuerſatione Iſrael*, id eſt, extranei & alieni à conuerſatione Iudæorum, quia non ſeruabatis circunciſionem, neque ſabbatum, neque ſacrificia lega-

lia offerebatis *& hoſpites teſtamentorum* ſubaudis eratis. Hoſpes dicitur quaſi oſtij pes, eo quòd quando ſuſcipiebantur in domum, ponebat dominus domus & qui ſuſcipiebatur, pedem ſuper oſtium: & datis dextris, iurabat quòd pacificus eſſet eius ingreſſus, Gentiles ergo tranſeuntes ad Iudaiſmum, quamuis circuncideręntur, & legalia offerrent ſacrificia, tamen non ideo reputabantur vt ciues, ſed proſelyti appellabantur & aduenæ, & quaſi hoſpites habebãtur: ideóque dicit Apoſt. quia hoſpites & aduenæ & proſelyti erant teſtamentorum dei *non habentes ſpem promiſſionis* vitæ æternæ, Vel illius promiſſionis quę facta eſt ad Abraham quòd in ſemine, eius, id eſt, in Chriſto benedicendæ eſſent omnes gentes. Quãuis enim illa promiſſio facta eſſet de eis, tamen illi non habebant ſpem quòd poſſent peruenire ad ſocietatem Iudæorum, quia nõ habebant legem & prophetas, in quibus ipſa promiſſio cõtinebatur *& ſine* vero *deo* ſubaudis eratis, non habentes cognitionem eius, quia ij quos colebant, non erant dij ſed dæmones, & opera manuum hominum. *Nunc autem in Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum Ieſum, ſiue in fide Ieſu Chriſti *vos* gentiles *qui eratis aliquando longe*, ſubaudis à deo non loco, ſed merito *facti eſtis prope in ſanguine Chriſti*, hoc eſt, in fide paſſionis Chriſti, *ipſe enim* Chriſtus, *eſt pax*, id eſt reconciliatio *noſtra* quia nos reconciliauit deo per ſanguinem paſſionis ſuæ. Et *quia vtraque* ſubaudis genera hominum, Iudæorum ſcilicet ac gentium *fecit vnum*, ſubaudis ouile, & vnũ corpus in vnitate eccleſiæ & fidei, ſicut ipſe promiſit in euangelio: Et fiet, inquiens, vnum ouile, & vnus paſtor *& ſoluẽs* id eſt, deſtruens & euacuans *in carne ſua*, id eſt, in paſſione ſua, *medium parietem maceriæ* hoc eſt inimicitias, ſubaudis quæ erant inter duos populos: *legem mandatorum in decretis euacuans*, id eſt, in præceptis & ſtatutis euangelij euacuans legem *vt duos* ſubaudis populos *condat* ſiue perficiat vel ædificet *in ſemetipſo*, id eſt, in vnitate fidei ſuæ. Medium parietem appellat in hoc loco legalia præcepta, circũciſionẽ, ſcilicet obſeruationem ſabbatorum, feſtiuitatem neomeniarum & ſacrificiorum, quæ diuidebant duos populos, Iudæos & gentiles, veluti paries diuidit ac ſeparat duos homines, ſiue duas res, Et quod dixit parietẽ, hoc expoſuit, cum dixit inimicitias & legem mandatorum, quòd

propter

propter legem & obſeruantiam eius erant inimicitiæ & cõtentiones inter duos populos: quoniam Iudæi deputabant gentiles quaſi immundos. Sed illum parietem ſiue inimicitiam vel legem mandatorum deſtruxit ipſe in paſſione ſua quando pro omnibus immolatus eſt, ſic vocans gentiles ad fidem, & redimens veluti Iudæos, & inſuper in decretis euangelij euacuauit legem in myſteriis: quia non præcepit neque Iudæo neque gentili offerre ſacrificium & circũcidi, poſtquam ipſe paſſus eſt, qui præfigurabatur in illis ſacrificiis. *in vnum nouum hominẽ*, id eſt in ſeipſo faciens pacem. Quõ factus eſt ipſe nouus homo? In hoc quòd homo factus eſt, natus ex virgine ſine ſemine virili, & conuerſatus eſt in mundo ſine peccato, quod nemo nec antea nec poſtea fecit *vt reconciliaret deo* patri *ambos* populos *per crucem* hoc eſt per paſſionem crucis ſuæ *in vno corpore*, id eſt, in vna eccleſia, in vna fide, in vna ſocietate, vel in vno corpore, vt omnes ex Iudæis & gentibus credentes, vnum corpus eius ſunt *interficiens* & deſtruens vel euacuans, *inimicitiam in ſemetipſo*. Quam inimicitiam deſtruxit? Illam quę erat inter Iudæos & gentiles propter circuncisionem & ſacrificia legalia, tunc in ſemetipſo euacuauit, quando paſſionem ſuſtinendo, quæ erant in myſteriis, impleuit in veritate, & poſt non præcepit offerri vel obſeruari. *& veniens* in mundum per incarnationis myſterium *euangelizauit* per angelos, per ſe & apoſtolos *pacem vobis* gentibus *qui longè fuiſtis* à deo, non loco, ſed merito. *& pacem his* id eſt, Iudæis qui erant propè per cognitionem eius quam habebant *quoniam per ipſum* Chriſtum *habemus* nos *ambo* populi *acceſſum ad patrem in vno ſpiritu*, ſubaudis confitentes. Vel tenali per Chriſtum accedimus ad deum patrem, quia ipſe eſt mediator, per quod homo & deus eſt, & per illum noſtras preces ad deum patrem dirigimus, & per illum introducimur in conſpectu illius, ſicut ille dixit: Nemo venit ad patrem niſi per me. Fratres *iam non eſtis hoſpites & aduenæ*, vel proſelyti, vel alieni à conſortio Iudæorum vos gentiles, ſicut quondam fuiſtis eo modo quo ſuperius paululum diximus, *ſed eſtis ciues ſanctorum* patriarcharum aliorúmque iuſtorum. *& domeſtici dei* Ciues dicuntur ab vna ciuitate & communione, domeſtici à domo, quia in vna domo conuerſantur. Ergo gentiles ſocij

ſunt & ciues ſanctorum,& domeſtici dei,quia ad vnam ciuitatẽ cæleſtem Hieruſalem peruenire contendunt, & in vna domo quæ eſt eccleſia dei, commorantur *ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum.* Fundamentũ Apoſtolorũ& prophetarum omniúmque fidelium
Mat.46. Chriſtus eſt:quia in fide illius ſunt fundati& ſtabiliti,ſicut ipſe dixit:ſuper hanc petram,id eſt,ſuper me ædificabo eccleſiam meam:quæ conſtat ex angelis & hominibus iuſtis. *Omnis enim qui fidem Chriſti habet,ſuper Chriſtum eſt fundatus* ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu.Quõ eſt Chriſt' & fundamentum & ſummus lapis?Per hoc quòd ab illo incipit fides,& in ipſo & ab illo perficitur atque completur ipſa fides : ideóque omnes electi in ipſo ſunt fundati.Ipſo enim dixit pro eo quòd eſt in ipſo.Angularis etiam dicitur,quia ſicut angularis lapis duos parietes iungit,ita Chriſtus duos populos in vnitate fidei ſuæ coniungendo continet. *In quo* Chriſto *omnis ædificatio* eccleſiæ *conſtructa* & ædificata *creſcit in templum ſanctum in domino.* In quo Chriſto,quia quotidie ex omnibus gẽtibus ad fidem Chriſti veniunt,fides creſcit in ipſa eccleſia,quæ eſt tẽplũ Chriſti,ſicut alibi dicitur:Templũ dei ſanctum eſt,quod eſtis vos.Li-
1.Cor.3. cet enim omnipotens deus per diuinitatis potentiam vbique ſit,tamen aliter habitat in electis, atq; aliter in reprobis. *In quo* Chriſto,id eſt,in cuius fide *& vos coædificamini in habitaculum dei* vt ſitis templum dei viui creſcendo de virtute in virtutem,& hoc agite *In ſpiritu ſancto,* id eſt,per gratiam ſpiritusſancti.

CAPVT III.

H*Vius rei gratia,* id eſt,propterea quia vos eſtis ciues ſanctorũ,& ſuper Chriſtũ eſtis fũdati: *ego Paulus vinctus ſum Chriſti Ieſu pro vobis gentibus,* vinctus ſum dicit catenis & aſtrictus pro fide Chriſti & pro vobis gentibus,quibus prædico verbum ſalutis.Vel, vinctus amore Chriſti,pro vobis gentibus teneor in carcere: & eſt ſenſus.Si voluiſſem permanere in Iudaiſmo,& à prædiatione nominis Chriſti quieſcere,poſſem eſſe diues, & magiſter ſynagogarum appellari : ſed quia Chriſtum prædico vobis, nunc aſtrictus teneor in

egeſtate

egeſtate poſitus *ſi tamen audiſtis diſpenſationem* ſiue adminiſtrationem *gratiæ dei quæ data eſt mihi in vobis*, id eſt, in veſtram vtilitatem. Si tamen, iſto in loco potius eſt affirmatiua coniunctio quàm dubitatiua, & nihil aliud eſt niſi dicere: Certè audiſtis officium prædicationis meæ, quod datum eſt mihi per gratiam dei ad veſtram vtilitatem *quoniam ſecundum reuelationem dei notum mihi factum eſt ſacramentum* ſiue myſterium. *ſicut ſupra* in hac epi. *ſcripſi vobis in breui. prout poteſtis intelligere prudentia meam in myſterio Chriſti legentes* dicta mea. Idcirco hæc epiſtola omnibus epiſtolis pene difficilior habetur, quia obtinet in ſe magna & occulta myſteria, breuíque ſermone comprehenſa. De quo ſacramento ſiue myſterio dicat quòd ei per reuelationem dei manifeſtatum eſt, paulò in ſequentibus panditur, hoc eſt quod gentes in ſocietatem Iudæorum eſſent venturæ ſine aliqua differentia. Vnde & ſequitur *quod* ſubaudis ſacramentum ſiue myſterium *mihi reuelatum eſt* Nunquid non reuelatum eſt patriarchis & prophetis? vtique, Illis enim ſolummodo eſt reuelatum in ſpiritu, hoc eſt per ſpiritum ſanctum, qui filij dei erant per adoptione, ſicut & Paulus, non illis qui, filij & amatores huius mundi erant, Aliter: Aliis generationib⁹ filiis hominū, id eſt patriarchis & prophetis atque aliis hominibus nō eſt ad liquidum ita manifeſtatum myſterium fidei gentium, ſicut Apoſtolis & prophetis noui teſtamenti, vt fuit Agabus, quorum prędicatione ad fidem venerunt. Quod poteſt probari ex hoc quod dominus ait Apoſtolis: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Maioris enim ſapientiæ fuerunt Apoſtoli quam patriarchæ, quia quod illi viderunt à longè in ſpiritu viderunt iſti & mente, & oculis corporeis. Siquidem Iudæi nullo modo poterant credere gentes venturas eſſe in ſocietatem ſuam: ſed dicebant illis qui proſelyti fiebant, Vitam æternam quidem percipietis: ſed non tantæ dignitatis eritis in gloria quātæ nos. Quid ergo manifeſtatū eſt Apoſtolis, *eſſe gentes cohæredes* Iudæis in patria cæleſti, in gloria æterna *& cōcorporales* id eſt, ſimul corpus Chriſti eſſe, vel in vno corpore eccleſiæ ſociari, *& comparticipes promiſſionis eius in Chriſto*, id eſt, conſortes eſſe promiſſionis dei patris, quòd in ſemine Abrahæ benedicerentur omnes

gentes: *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc euangelizare* ſiue prædicare *in gentibus inueſtigabiles diuitiaſ Chriſti, & illuminare omnes.* Quare dicit modo, Mihi minimo omnium Apoſtolorum data eſt gratia: cùm alibi dicat, plus omnibus laboraui? Vtrumque verum eſt: & vnum referendum eſt ad laborem, quod dicit: Plus omnibus laboraui, aliud ad tempus vocationis ſuæ. Plus enim omnibus A-
1.Cor.15. poſtolis laborauit: quia cum cæteri in locis ſibi diſtributis prædicarent, ille non ſolum Iudæis prædicauit, ſed etiam omnibus gentibus, quibus conſtitutus eſt magiſter & prædicator. Minimo autem quod dicit, tale eſt, ac ſi diceret, nouiſſimo & vltimo. Nouiſſimus enim Apoſtolorum ipſe vocatus eſt ad gratiam euangelij; quia illi ante paſſionem à domino, hic vero poſt eius aſcenſionem, de cælo vocatus eſt. Euangelizare: eſt bona annuntiare quia euangeliū eſt bonum nuntium. Euangelizat ergo non ſolum qui euangelium prædicat Chriſti ore prolatum, ſed qui bona annuntiat, & gaudia patriæ cæleſtis promittit, quæ in lege & prophetis & pſalmis dictiſque ſanctorum patrum continentur. Quæ ſunt iſtæ diuitiæ Chriſti inueſtigabiles; ad quas miſſus eſt Apoſtolus euangelizare in gentibus? Nimirum illæ de quibus idem Apoſtolus alibi dicit: Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderūt, quæ præparauit deus diligentibus ſe, hoc eſt, gaudia patriæ cæleſtis, vita ſine fine manſura. Quod ergo hoc loco dicit diuitias, in ſubſequentibus appellauit ſacramentum: ideóque per diuitias non incógrue myſteria incarnationis & paſſionis Chriſti poſſumus intelligere; redemptionem generis humani & fidem gentium, & quod nulla diſtantia eſt inter iudeos & gentiles in gratia dei, quæ omnia ſacramētum recte appellantur: quia ante Chriſti aduentum occulta & ſecreta fuerunt. Sed ſi inueſtigabiles ſunt ipſæ diuitiæ, quomodo Apoſt. miſſus eſt eas euangelizare? Nam inueſtigabilis re ſeſt, quæ non poteſt inueſtigari & comprēdi. Quę dupliciter poteſt ſolui: Inueſtigabiles ſiquidem ante domini aduentum fuerunt, quia nullus eas potuit ad liquidum cognoſcere. ſed quæ erant antè inueſtigabiles, domino veniente veſtigabiles & comprehēſibiles factę ſunt. Aliter: In ſua natura inueſtigabiles ſunt, per gratiam autē & reuelationem ſancti ſpiritus hominibus fidelibus veſtigabiles

gabiles ſunt, verbi gratia: Statua quam non potuit Nabuchodonoſor intelligere quid præfiguraret, per reuelationem ſancti ſpiritus Danieli veſtigabilis & comprehenſibilis fuit, qui interpretator eius extitit. Data eſt etiam gratia Apoſtolo illuminare per fidem omnes qui voluiſſent credere, quia ſicuti ille qui infidelis & incredulus eſt, in tenebris moratur, ita qui fidelis & credulus exiſtit, in luce quieſcit, & non ſolum illuminare, ſed & euangelizare *quæ ſit diſpenſatio*, id eſt diſtributio vel miniſtratio *ſacramenti abſconditi à deo qui omnia creauit.* Idem modo appellat ſacramentum, quod ſuperius diuitias, myſterium incarnationis filij dei, fidem & ſalutem gentium, & gaudia vitæ æternæ *quod à ſeculis* ſiue ab initio *abſconditum fuit in deo* vero *qui creauit omnia.* Notandum quia non dicit deo fuit abſconditum, ſed in deo vſquequo ipſe per ſemetipſum manifeſtare dignatus eſt. Vnde appellatur ſacramentum, quod eſt res ſecreta & occulta, antequam in publicum deducatur *vt innoteſcat* hoc eſt, manifeſta & nota fiat *multiformis ſapientia dei, & principibus & poteſtatibus in cæleſtibus per eccleſiam.* Multiformis ſapientia dei dicitur, quaſi multiplex, & multas ſpecies & formas habens. Videamus quomodo multiformis ſit. Filius dei natus eſt de virgine ſine virili ſemine: vagiebat in præſepio vt infans, ſed ab Angelis glorificabatur vt deus in cælo ab Herode quærebatur interfici vt homo, ſed à magis ſtella ducente quærebatur adorari vt deus, mortuus eſt vt homo, reſurrexit per potentiam deitatis. Reſurgens à mortuis apparuit diſcipulis in habitu hominis, ſed ſpiritumſanctum dedit eis vt deus. Ecce qualiter multiformis eſt ſapientia dei. Vt ergo iſta multiplex ſapientia dei manifeſtaretur principibus & poteſtatibus in cæleſtibus, quas B. Hieronymus angelicas virtutes vult intelligi in cælo reſidentes, filius dei veniens in mundum reuelauit eam Apoſtolis ſuis. Et per eccleſiam, hoc eſt, in eccleſia prædicantibus Apoſtolis manifeſtauit angelicis virtutibus. Dicit nanque beatus Hieronymus, quod quædam angelicæ dignitates erant, quæ myſteria ſuperius memorata ad purum non intellexerunt, donec completa eſt paſsio Chriſti, & Apoſtolis prædicantes per omnes gentes cœpiſſent prædicatione ſua gentiles trahere ad fidé: Quod probari poteſt ex hoc quod angeli

admirando dixerunt illo aſcendente ad cælos propria virtute: Quis eſt iſte qui venit de Edom, hoc eſt, de cruento & ſanguinolento mundo. Et in Pſal. Quis eſt iſte rex gloriæ? Illis enim qui maioris dignitatis ſunt, & per quorum miniſterium illa mandata ſunt, cognita fuerunt, vtpote conſiliariis & nuntiis, illis verò qui minoris dignitatis ſunt, poteſt eſſe vt ex parte incognita eſſent, & hoc manifeſtat *ſecundum præfinitionem* vel præordinationem ſiue prædeſtinationem *ſeculorum* quod vnum eſt *quam* præfinitionem *fecit* ſiue impleuit *in Chriſto Ieſu*, id eſt per Chriſtum Ieſum. Sicut ergo deus pater præordinauit ante omnia ſæcula, ſic compleuit & manifeſtauit multiformem ſapientiam ſuam per Chriſtum. *Propter quod* ſubaudis, quia fidem in Chriſto habetis, & acceſſum ad deum patrem per ipſum, *Obſecro vos ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis*, id eſt ne recedatis à fide Chriſti, dum me videtis tribulari pro vobis, quæ tribulatio eſt gloria veſtra. Conuenientius diceret, quæ tribulationes ſunt gloria veſtra. Pro illis ergo Apoſtolus tribulabatur, quia dum illis prædicabat verbum, comprehendebatur à perſecutoribus. Sed eius tribulatio gloria illorum erat, qui confortabantur in fide, & per paſsionem ſuam acquirebant gloriam æternam. *Huius rei gratia*, id eſt propterea ne vos recedatis à fide Chriſti *flecto ego genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti*, Sicut ſunt exteriores oculi corporis, & exteriora genua, cæteráque membra: ita etiam dicuntur eſſe & interiora. Vnde hic Apoſtolus non loquitur de exterioribus genubus, per genua ergo debemus intelligere tãtummodo ſubmiſſum & humiliatum ſenſum mentis. Flecto, inquit, genua mea, id eſt ſubmitto & humilio ſenſum cordis mei, orando deum pro vobis. Quod ſequitur, ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, in græco ſermone nõ habetur, niſi tantummodo ad patrem, vt intelligatur abſolutè creator eſſe omnium rerum. Quod verò in latinis codicibus additum eſt, domini noſtri Ieſu Chriſti, bene conuenit, quia illi eſt propriè & naturaliter pater, nobis adoptius. Sequitur *ex quo* deo patre *omnis paternitas in cælo & in terra nominatur* ſicut in præſenti ſeculo habemus quos appellamus patres, & ſunt à quibus appellamur patres, ita & in illo collegio ſanctorum ſpirituum ſunt qui alios diligunt

archan-

archãgelos vocare patres,ſicut prælatos,verbi gratia.Angeli diligunt arch.appellare patres, ſic de cæteris virtutibus intelligendum ideo dixit,ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur quia & angeli in cælo,& homines in terra ab illo exordium ſumpſerunt: & ab illo qui eſt pater omnium rerum,acceperunt vt patres aliorum vocarentur *vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ virtutem corroborari per ſpiritum ſanctum eius in interiori homine Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris* Idcirco, inquit, ego flecto genua mea ad patrem domini noſtri,vt ipſe det vobis virtutem ſecundum largitatem gloriæ ſuæ, vt ſitis corroborati in fide,& poſsit Chriſtus habitare per fidem in interiori homine, hoc eſt in cordibus veſtris. Licet enim omnipotens deus per potentiam diuinitatis ſuæ vbique ſit, tamen in illis ſpecialiter dicitur habitare, qui fidem eius habent *in charitate radicati & fundati, vt poſsitis comprehendere in vobiſmetipſis cum omnibus ſanctis,quæ ſit latitudo,lõgitudo,ſublimitas,& profundum.* Ex ſuperioribus iſta pendent, ideo etiam ſubmitto ſenſus cordis mei ad deum, vt ſitis in charitate radicati, ſicut arbor plantata radicitus firmatur in terra vt habeat humorem, & à vento facilè non eradicetur,& non ſolum radicati, ſed & fundati in ipſa charitate,quaſi ſuper ſolidiſsimam petram,vt poſsitis intelligere quæ ſit latitudo charitatis. Latitudo charitatis eſt qua diligitur deus,& non ſolum amicus,ſed etiam inimicus:de quo mandato dicit Pſalmiſta.Latum mandatum tuum nimis. Longitudo charitatis eſt perſeuerantia in bonis operibus. Longanimitas etiam ſiue lõgitudo charitatis eſt ab initio fidei vſque ad finem ſpei,vſque dum perueniamus ad illud,vt quod modo tenemus in ſpe, tunc poſsideamus in re,patiẽtes pro dei amore,aduerſa ſeculi huius tolerantes. Sublimitas ſiue altitudo charitatis eſt,vt pro omnibus noſtris bonis operibus tam pro latitudine charitatis quã patiẽtia lõganimitate perſeuarãtia in bonis operibus,ſublimitatẽ patriæ cæleſtis quæramus,ſperãtes nos à deo remunerãdos.Profundũ aũt ſiue occultũ charitatis eſt,vt omnia bona quæ habemus,de alto dei dono & inſpiratiõe nobis venire credamus.Hæc autẽ omnia in cruce vel in charitate Chriſti poſſumus cõprehendere *Scire etiam ſupereminẽtẽ ſcientiæ charitatem Chriſti.* Det vobis etiã intelligere cha-

Pſal. 10.

ritatem Chriſti ſupereminẽtem ſcientiæ humanæ, hoc eſt det vobis ſcientiam quatenus poſsitis intelligere quanta ſit charitas Chriſti qui pro vobis mortuus eſt, quæ charitas tranſcendit & excedit omnem ſciẽtiam humanam:ſed etiam diuinam quã hominibus largitur. Et quomodo poſſimus illam ſcire,ſi ſupereminens eſt ſcientia quę omnibus tribuitur?Hoc debemus ſcire, quia ignoramus illam, quis enim hominum mortalium valet comprehendere quanta charitas fuit in deo patre, qui pro nobis vnicum filium nõ ſolùm incarnari,ſed etiã mori permiſit?Sequitur *vt impleamini in omnem plenitudinẽ dei.* Idcirco inquit exoro ſcire vos charitatem Chriſti,vt impleamini virtutibus,& mereamini annumerari numero fidelium, ex quibus quotidie corpus Chriſti impletur Plenitudo enim corporis Chriſti eſt eccleſia, quæ quotidie ex omnibus gentibus impletur *Ei autem* qui potens eſt omnia facere ſuperabundanter quàm petimus aut intelligimus ſecũdum virtutẽ quæ operatur in nobis, ipſi gloria in eccleſia & in Chriſto Ieſu in omnes generationes ſeculi ſeculorum,amen. *Ei autem id eſt* deo patri *qui poteſt omnia facere quæ nobis ſunt neceſſaria ſuperabundanter quam petimus*, id eſt qui poteſt omnia nobis tribuere plus quam petere ſciamus,& petere præſumamus & hoc *ſecundum virtutem* diuinitatis potentiæ ſuæ, *quæ* virtus diuinitatis *operatur in nobis* miracula,fidem,virtutes,& doctrinã,*ſit gloria in eccleſia & in Chriſto Ieſu.* In eccleſia eſt gloria dei patris,quia multitudo fidelium glorificat & laudat deum patrem in omnibus quæ agit. Per illam etiam glorificatur:iuxta quod dominus dicit, Videant opera veſtra bona,& glorificent patrem veſtrum, in Chriſto quoque Ieſu in gloria dei patris:quia omnia quę ipſe filius operatus eſt, ad laudem & gloriã eius retulit dicens: Pater in me manẽs ipſe facit opera. *In omnes generationes ſit deo patri gloria*, id eſt in præſentes & futuras : vel in generationes gentium, & generationes Iudæorum in omnia futura ſecula, Amen.

CAPVT IIII.

O*Bſecro itaque vos ego vinctus in domino,vt digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis* Obſecro, id eſt deprecor vos ego vinctus in domino,vt digne ambuletis & ſanctæ viuatis illa vocatione qua vocati eſtis in baptiſmate. Eſtis vocati vt ſancti eſ-

ſetis

ſetis & immaculati, ſanctæ & immaculate conuerſamini ambulãtes de virtute in virtutem. Quod autem dicit, ego vinctus, duplici modo intelligi poteſt, vel vinctus catenis & poſitus in carcere in domino, id eſt pro domino, ſiue pro amore domini. Vel vinctus, id eſt aſtrictus amore dilectionis erga vos propter deum *cum omni humilitate & manſuetudine* ſubaudis ambulate & conuerſamini digne *cum patientia ſupportantes vos inuicem in charitate* Humilis dicitur, humi accliuis. Manſuetudo eſt lenitas & tranquillitas animi. Ambulate, inquit, & conuerſamini cum omni humilitate & manſuetudine mentis ſupportantes vos inuicem in charitate vel in dilectione dei & proximi, iuxta illud: Alter alterius onera portate, imitantes naturam ceruorum, verbi gra. Qui diues eſt opibus huius ſeculi, ſuppor tet illum qui pauper eſt in ſubſtantia præſenti, & diues ſpiritualibus virtutibus: & econtra ille qui ſanctus eſt, ſua ſanctitate & ſuis precibus ſuſtineat peccatorem: vel qui diues eſt, ſuſtineat ſua eleemoſyna pauperem, *ſoliciti*, id eſt ſtudioſi, cauti & attenti ſitis ſemper *ſeruare vnitatem ſpiritus* vt vnum ſapiatis de Chriſto, vt vnam fidem habeatis, & non ſint in vobis ſchiſmata atque hæreſes & hoc agite *in vinculo pacis*, id eſt, in dilectione dei & proximi, ſiue in concordia fraternitatis. Dilectio etenim vinculum recte appellatur, quia duos ligat & coniungit, deum videlicet & hominem, vel duos proximos. *Vnum corpus* Chriſti vos eſtis *& vnus ſpiritus* ſanctus habitat in vobis *ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ* ſicut ſancti vocati eſtis, vniti in baptiſmate, ſecundum illud: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. ideo ſanctè viuere debetis. Bene autem dicit, *in vna ſpe* vocationis vocati eſtis, quia omnes fideles vnam ſpem habent perueniendi ad patriam cæleſtem. *Vnus eſt dominus* omnium creaturarum *vna fides* debet eſſe in omnibus credentibus, quibus vnum baptiſma eſt. Licet alij maiorem, alij minorem fidem habeant, qui maiora & minora de deo intelligunt, tamen in hoc dicitur eſſe vna fides, quia vnum deum credunt trinitatem habere in perſonis, & vnitatem in ſubſtantia. Vnum eſt baptiſma, quia omnes æqualiter per vniuerſum orbem baptizantur, qui ſignaculum fidei percipiunt. *Vnus eſt deus* omnium creaturarum *& pater omnium* rerum, id eſt crea-

tor *qui* ſubaudis pater *ſuper omnes* creaturas excellit *& per omnia* eſt filius, quia omnia per ipſum facta ſunt & reparata *& in omnibus nobis* ſubaudis, eſt ſpiritus ſanctus, qui in cordibus fidelium diffuſus eſt, & in omnibus creaturis, iuxta illud: Spiritus domini repleuit orbem terrarum *vnicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis.* *Chriſti* Loquitur in hoc loco Apoſtolus ex perſona ſua, aliorumque Apoſtolorum, vel omnium credentium. Data eſt gratia, id eſt fides & remiſsio peccatorum, & redemptio, & quicquid boni habemus. Gratia autem dicitur gratis data. Et hæc omnia gratuito munere omnipotentis dei largita ſunt nobis ſecundũ mẽſuram donationis Chriſti, Donationẽ vel donum patris & filij debemus intelligere in hoc loco ſpiritum ſanctũ, de quo dominus dicit in euãgelio mulieri Samaritanæ: Si ſcires donũ dei, id eſt ſpiritum ſanctum &c. Cum vero dicit, data eſt ſecundũ menſuram donationis Chriſti, ſic videntur verba hæc ſonare, quaſi ſpirituſſanctus menſuram habeat, & mẽſurabilis ſit. Sed quomodo poteſt menſurabilis eſſe, de quo dicitur Spiritus domini repleuit orbem terrarũ? Notãdum ergo quia ſicut deus pater immenſurabilis eſt, qui dicit, Cælũ & terram ego impleo, & filius immenſurabilis eſt, qui eſt ſapientia dei patris, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter: ita ſpirituſſanctus immenſurabilis eſt: quia ſunt tres perſonæ, ideóq; hanc menſuram donationis ad noſtram capacitatẽ referre debemus, quia iuxta quod nos capere valemus, ex donis ſpirituſſancti datur menſura: verbi gratia: Mare immẽſurabile eſt in longitudine, profunditate, latitudine ſui, & multitudine aquarum: & ſicut incolæ venientes ad illud, aquam ſecundum menſuram vaſculorum ſuorũ vnuſquiſque deportat, alius plus, alius minus, & tamen mare immenſurabile manet, ita & nos ſecũdum menſuram noſtræ capacitatis ex donis ſpirituſſancti accipimus, & ipſe in ſua natura immenſurabilis manet: *propter quod* ſubaudis *quia vnicuique data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti*, alij maior, alij minor, dicit Pſalmiſta. *Aſcendens Chriſtus in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.* Quidam doctor hoc modo hunc verſiculum explanat, quod à veritate non diſcrepat, & appellat diabolum captiuitatem: quia genus humanum de paradi-

Ioan. 4.

ſo captiuauit. Aſcendẽs Chriſtus in altũ.i.in crucem, iuxta quod & ipſe ait, Cum exultauerit filium hominis &c. tunc captiuitatem, id eſt diabolum duxit captiuum, & captiuauit illum, auferendo ab illo poteſtatem quam tenebat in hoc mundo, iuxta illud: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras, Sed quid fecit poſt modum? Tertia die reſurgens, do na ſpiritusſanƈti dedit diſcipulis inſufflans, & dicens: Accipite ſpiritum ſanƈtum. Aliter, Aſcendẽs Chriſtus in altũ.i. in cælum quadrageſimo die reſurreƈtionis ſuæ, captiuã duxit captiuitatem: quando naturam humanam quę de paradiſo fuerat à diabolo captiuata, ipſe iterum captiuauit de poteſtate diaboli abſtrahendo illam, & ad cæleſtia reuocã do, ac poſtmodũ decimo die aſcẽſionis ſuę dedit dona ſanƈti ſpiritus diſcipulis. Quæri autẽ poteſt cum ſuperius dixerit ſingulari numero, Data eſt gratia ſecundũ menſuram donationis ſuæ, quare modo dicat plurali numero, Dedit dona hominibus? Ad quod dicendũ, quia licet ſpiritusſanƈtus ſingulari numero donũ vel donatio appelletur, tamen ſecundũ qualitatẽ meritorũ tribuuntur dona eiuſdem ſpiritusſanƈti, vnde Apoſt. Alij (inquit) datur per ſpiritũ ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſciẽtiæ. &c. vſque dum ſubiungit: Hæc omnia operatur vnus atque idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. *Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ?* Interrogabat Apoſtolus ſemetipſum, & dixit: Quid eſt quod dixi aſcendit? Quomodo poteſt deus aſcendere, qui vbique eſt? Certe nihil eſt aliud niſi quia & deſcendit. Et primum deſcendit in inferiores partes terræ ad infernum, ac deinde in cælum aſcendit. Ergo non ſecundum diuinitatem, quæ omnia implet, aſcendit ipſe, neque deſcẽdit: ſed ſecũdum humanitatem. In anima quidem ſola deſcẽdit ad infernum, & iterum in corpore & anima aſcendit ſuper omnes cælos. No tandum quia per hoc quod dicit, Deſcendit ad inferiores partes terræ, oſtendit infernum infra terram eſſe. Vnde dicitur infernus, quòd ſit inferior terra, vel infra terram. *Qui deſcendit* ſubaudis ad inferiores partes terræ *ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos*, id eſt Chriſtus *vt adimpleret omnia*, id eſt oracula legis & prophetarũ, quæ de ſe erant ſcripta, vel omnia.i.quaſdã diſpenſationes, quas ipſe cũ patre diſpoſuerat, & quas ipſe ſolus cum illo ſciebat. Vel etiam vt

Ioan. 8. *Ioan. 12.* *Ioan. 20.* *1. Cor. 12.*

impleret omnia cæleſtia & terreſtria de ſua cognitione & reuelatione diuinitatis ſuæ, quæ omnia ante illius aduentum quaſi vacua erant ad comparationem illam quā poſtmodum de eius diuinitate cognouerunt. Cæleſtia impleta ſunt, quia erant quædam angelicæ poteſtates quę myſteria natiuitatis Chriſti paſsionis & reſurrectionis, aſcenſioniſque ad cælos, ad liquidum non cognouerunt, quouſq; impleta ſunt, vnde admirādo dicitur in Pſal. Quis eſt iſte rex gloriæ? Terreſtria quoque impleuit, quia in hominibus qui deum ignorabant, ſuam cognitionem dedit, ſuáque gracia illos impleuit. *Et ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos* vt fuerunt duodecim, & ſeptuaginta duo diſcipuli, *quoſdam prophetas* vt Agabus, & alij Antiocheni, & quatuor filiæ Philippi. *alios verò euangeliſtas* vt fuit Lucas & Marcus, Ioannes quoque & Matthæus, qui & apoſtoli fuerunt, *alios autem paſtores & doctores ad conſummationem*, id eſt, ad perfectionem *ſanctorum* vt illi qui prædeſtinati ſunt ad gloriam æternam, illorum prædicatione & exemplis perficerentur, Fuerunt in primordio fidei, euangeliſtæ, prophetæ, paſtores quoque & doctores, ſunt & modo in eccleſia. Quicunquę bona annuntiat, euangeliſta eſt: quicunque gaudia electorum, pœnáſque reproborum ſuis auditoribus annuntiat, propheta eſt. De nomine verò paſtorum & doctorum interrogatus B. Auguſt. à Paulino, reſpondit vnum eſſe paſtorem & doctorem. Paſtor enim non poteſt eſſe, niſi habeat doctrinam qua paſcat gregem ſibi cōmiſſum: quia ſi caruerit doctrina, licet nomen habeat paſtoris, caret tamen officio, Paſtores autem & doctores eccleſiæ, quod vnum eſt, ſunt epiſcopi, presbyteri, aliíque rectores & miniſtri eccleſiæ, qui tandiu conſtituti ſunt *in opus miniſterij & in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in virum perfectum, & in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei.* Ideo conſtituti ſunt paſtores & doctores vt corpus Chriſti ædificent, quod eſt eccleſia, quæ quotidie ædificatur ex numero credētium venientium ad fidem, vt habeamus vitam poſt reſurrectionem, & omnes æqualiter deum cognoſcamus. In præſenti ſiquidem ſeculo ſicut eſt diuerſitas ſcientiæ, ita eſt diuerſa fides: quia alius plus, alius minus de deo intelligit: & ſecundum quod intelligit & cognoſcit de diuinitate omnipotentis dei, habet & fidem.

Pſal. 22.

Poſt

Poſt reſurrectionem autem iam non erit diuerſitas fidei: quia ſicut omnes æqualiter deum videbunt, ita æqualem fidem habebunt. Erit enim deus omnia in omnibus. *in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.* Ex ſuperioribus iſta pendent. Ipſe (inquit) dedit paſtores qui ædificent corpus illius, donec occurramus omnes poſt reſurrectionem generalem in virum perfectum. Quidā hoc modo illud intelligunt, quòd in generali reſurrectione omnes in eadem ætate reſurgent in qua Chriſtus reſurrexit, cuiuſcunque etiam ætatis fuerint, & nomine virorum cōprehenduntur & mulieres. Quod dicit in virum perfectū, licet contra fidem non ſit, tamen hoc melius eſt vt aliter intelligamus, virum perfectum appellat Chriſtum cum omni corpore ſuo, quod non erit perfectum quouſque omnes electi compleantur. Completo autem numero electorum, occurremus omnes in virum perfectum, id eſt, omnes electi occurrent capiti ſuo Chriſto, vt iam poſtmodum vnus ſit vir Chriſtus & eccleſia perfectus & integer. Et in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti. Sicuti homo per ætates ſingulas creſcit donec perfectus ſit vir, ſic quotidie creſcit vſque ad diē iudicij Chriſtus, non in ſe, ſed in nobis, qui ſumus corpus eius. Cōpleta autem menſura ætatis, id eſt perfecto & integro numero electorum ex quibus plenitudo corporis impletur, obuiabimus ei *vt iam*. i. poſt reſurrectionē in qua Chriſtus erit perfectus *non ſimus* ſubaudis ſenſu *paruuli fluctuantes* huc illúcque vagantes, nūc ad illud vitiū, nunc ad iſtud cadentes. *& circunferamur omni vento doctrinæ.* Quantum ad præſentem ſapientiam pertinet, beatus Apoſt. non erat paruulus ſenſu, quia ſapientior erat cunctis mortalibus: quantum verò ad illam perfectionem attinet ſapientiæ, quam habituri ſunt ſancti poſt reſurrectionem, paruulus erat ſenſu, & intellectu imperfectus. Quod verò dicit, Neque circunferamur omni vento doctrinæ, ventum doctrinæ appellat dialecticam & ſapientiam mundanam, quæ nullius vtilitatis eſt, à qua circunferimur & pulſamur, quia plerunque ſeducimur per illam, putantes ea eſſe vera quæ ſunt falſa. Et iſti Epheſij dialectici erant, per quem ſeducebant ſimplices, facientes ea putare vera quæ erant falſa ſuis fictionibus & aſtutiis. Vnde & ſequitur. *in nequitia*, id eſt, in malitia *hominum* & *aſtutia*

illorum *circunuenimur ad circunuentionem erroris.* Dicit beatus Hieronymus: Quid prodeſt iugiter dialecticæ arti inſiſtere, & ſyllabas iamborum componere, id eſt diuerſa carmina, vbi nulla veritas eſt, ſed ſeductio & error hominum? In præſenti quidem ſeculo poteſt illud eſſe, ſed poſt reſurrectionem ceſſabit. *Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* Hæc verba Apoſtoli ex ſuperioribus pendent. Nam loquitur ad Epheſios. Deponite vos, inquiens, ſecundum priſtinam conuerſationé veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, ac deinde ſubdit. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ. Priſtina conuerſatio peccatum eſt, & in peccatis manere: vetusauté homo, conuerſatio veteris hominis eſt Adæ. Quicunq; enim in peccato manet, conuerſationé veteris hominis habet. Qui homo, id eſt côuerſatio illius corrumpitur & deprauatur ſecundũ deſideria errorum & vitiorũ. Renouamini igitur ſpiritu mentis veſtræ. Spiritũ & mentem pro vno debemus accipere ſecundũ B. Auguſtinũ, id eſt pro rationabilitate mentis. Duæ ſunt auté renouationes, Vna ſubitanea, quæ fit in baptiſmate, in qua renouamur ab omnibus peccatis originalib⁹ & actualibus. Altera quæ fit per ſpatium temporis, & per aſsiduitatem lectionis, & per operationem bonorũ operum, de qua hic dicitur. Dum enim animus ea quotidie per ſtudiũ lectionis de deo intelligit, quæ antea ignorabat, & dũ proficit quotidie de virtute in virtuté, quotidie innouatur. Tale eſt ergo ac ſi diceret, Eſtis renouati in baptiſmate, renouamini quotidie per ſtudiũ lectionis, ea de deo intelligendo, quæ antè vos latebant, & creſcendo de virtute in virtutem. Et induite nouum hominem. Nouum hominé appellauit noui hominis côuerſationé, Vel ipſum dominũ Ieſum. Videamusquomodo ipſe ſit nouus homo, & ſecundũ deũ creatus. Côceptus eſt in vtero virginali opere ſpiritusſancti, ex ſemine mulieris ſine ſemine viri. hoc nouũ fuit, miracula fecit quæ nemo alius fecit, côuerſatus eſt ſine peccato in hoc mũdo. eſt verus deus & verus homo. reſurrexit à mortuis, & hæc omnia noua fuerunt & ſunt. Secundũ deũ creatus in iuſtitia, quia in iuſtitia & in ſanctitate veritatis eſt, quia iuſtus & verus eſt: & non ſolũ iuſtus, ſanctus & verus eſt,

ſed

ſed inſuper ipſa iuſtitia, ipſa veritas & ſanctitas, Quod ergo dicit, Induite nouum hominē, tale eſt ac ſi diceret, Induite dominum Ieſum Chriſtum, id eſt, conuerſationē noui hominis, & omnes virtutes, quas intelligitis in Chriſto eſſe. Quicunque enim aſſumit iuſtitiā, ſanctitatem, veritatem ſapientiam, charitatē, & omnes virtutes quas in Chriſto cognoſcit eſſe, Chriſtum vtique induit, *Propter quod deponentes omne mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo,* quia omne mendacium à diabolo eſt, qui eſt mendax, & pater mendacij. Quicunque filij veritatis ſunt, debent deponere & abiicere omne mendacium, doloſitatem & duplicitatem. & loqui veritatem, de animo puro cū omni homine, non ſolū Chriſtiano, verum etiā pagano & hæretico: quia omnes ſunt proximi noſtri. Et quare debemus loqui veritatem cum proximo? *quoniam ſumus inuicē membra,* Eſt autem Chriſtus caput, mēbra illius ſunt electi. Et ſicut membra corporis noſtri ſunt ſibi inuicē neceſſaria, & ſibi inuicem miniſtrant, ita membra Chriſti debēt ſibi inuicem miniſtrare quæ ſunt neceſſaria: verbi gratia, Neceſſarij ſunt oculi manui ac pedi, & manus & pes oculo: ideóq; miniſtrat oculus manui ac pedi lumē, manus autem abſtergit illū & lauat à ſordibus. Sic in eccleſia ſancta prædicator quilibet miniſtrare debet lumē ſciētiæ & prædicationis aliis: qui ſunt manus & pedes. i. qui ſunt eleemoſynarij, & qui currunt ad ſepeliendū mortuū, & qui actiuæ vitæ ſunt dediti: ecōtra autem illi debent de ſua ſubſtantia ſuſtentare oculū. i. prædicatorē, præbentes ei cibum & potum, & miniſtrantes cætera quæ neceſſaria ſunt illi. hoc faciendo, erunt ſibi inuicem membra. Sequitur *Iraſcimini, & nolite peccare.* Dupliciter poſſumus hoc intelligere: Siquādo à peccatis, & à via rectitudinis diabolo ſuadente recediti s, iraſcimini vobiſmetipſis & indignamini, ne talia amplius faciatis, caſtigādo corpus veſtrum vigiliis & ieiuniis. Aliter, Etſi (inquit) iraſcimini, nolite perficere. Permittit quidē iraſci, quod humanū eſt, ſed prohibet vindictā expetere, quod iam non eſt humanū, quia ira viri iuſtitiā dei nō operatur. *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtrā.* Similiter & hoc duplici modo poteſt intelligi. Dicamus ſimpliciter, Sol non occidat ſuper iracundiā veſtram, id eſt, ſi cōmoti fueritis ad tempus aduerſus proximum, ante ſolis occaſum re- *Iac. 1.*

conciliamini, & recedat ira à vobis. Aliter, Sol appellatur Chriſtus in ſcripturis ſacris, vt ibi, Vobis timentibus nomen meum, orietur ſol iuſtitiæ. Qui ſol iuſtitiæ plerúnque propter iram quæ vindictam expetit, & propter diſcordiam occidit nobis, id eſt, recedit à nobis, ſicut occidit falſis prophetis, de quibus dicitur, Occidit ſol eis cum adhuc eſſet media dies. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtrã, id eſt, cauete ne propter veſtram iram & propter veſtrum peccatum recedat ſol iuſtitiæ, id eſt, Chriſtius à vobis *Nolite locum dare diabolo*, id eſt, nolite vindictam expetere, neque iraſci vltra modum, ne recedat ſol à vobis Chriſtus, adueniátque diabolus princeps tenebrarum Quandocunque enim peccamus, locum damus diabolo in nobis *Qui furabatur* bona aliorum *iam non furetur* vel qui furabatur verba & doctrinam euangelij per hæreticam prauitatem, ſicut falſi prophetæ de quibus dicitur: Qui furabantur ſibi verba, dicentes. Hæc dicit dominus, cum dominus nõ miſerit eos. iam non furetur, ſed recedat ab errore ſuo *magis autem laboret, operando manibus ſuis quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.* Ille qui antea furabatur, non ſolum debet à furto ceſſare, ſed debet operari manibus ſuis, vt habeat vnde ſuſtentet alios inopiam patientes. *Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei in vobis, in quo ſignati* & *eſtis* & deſignati *deo in die redemptionis* hoc eſt, nolite per mala opera ſpiritum ſanctum fugare à vobis, qui habitator eſſe cœpit veſtri in die redemptionis, id eſt in die baptiſmatis. Sicut enim contriſtatur homo quando de propria domo expellitur quam ipſe ſibi ædificauit vt quiete ibi habitaret: ſic ſpirituſſanctus contriſtari dicitur, quando de homine quem ſibi mundauit in baptiſmate, per praua opera eiicitur. Aliter, Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, id eſt, ſpiritales homines, in quibus ſpirituſſanctus habitat, nolite contriſtare per veſtra mala opera. Siquidem ſpiritales viri ſiquando vident alios peccare, & à via rectitudinis deuiare, contriſtantur de illorum miſeria, condolent de aliis vt de ſe.

Mala.

Ezech.1.

CAPVT V.

Stote imitatores dei ſicut filij chariſſimi Hortatur Apoſtolus Epheſios vt ſint imitatores dei, ſicut filij chariſſimi. Imitari autẽ eſt ſequi, Imitatio autẽ eſt:

E

quædam

quædam imaginatio, verbi gratia quando diſcipulus conatur imitari magiſtrũ in aliquo opere. Quomodo ergo poſſumus imitari deum omnipotentem? Videamus. Eſt ille ſapiens, prudens, miſericors, iuſtus & verus: ſimus & nos ſecundũ modulũ noſtrę capacitatis ſapientes, prudẽtes ſimus iuſti & veraces & miſericordes, diligẽtes amicos in deo, & inimicos propter deum. Sicut, inquit, filius chariſſimus, chariſſimus imitatur patrem bonum in omni conuerſatione morum, & lenitate mentis, atque honeſtate vitæ, ita & vos imitamini patrem veſtrum deũ omnipotentem ſecundum quòd ipſe vobis adiutorium bonæ voluntatis & operationis præſtiterit. Patrem autem dico non per naturam, ſed per adoptionem. Sequitur *& ambulate*, id eſt, viuite, conuerſamini & creſcite *in dilectione* dei & proximi *ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis.* Magna & mirãda & inenarrabilis dilectio, vt vnicus filius dei ſemetipſum traderet morti, dominus pro ſeruis, creator pro creatura. Sicut ergo ille pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos ſi neceſſitas fuerit, pro eius nomine animas ponere debemus: & nõ ſolum pro nomine eius, ſed etiam pro fratribus noſtris, propter amorem nominis eius. Quod vero dicit Apoſt. qui ſe tradidit in odorẽ ſuauitatis, licet legamus in Geneſi quòd odoratus eſt dominus odorem ſuauitatis in ſacrificio quod ei obtulit Noë egreſſus de arca, non debemus putare quòd omnipotens deus, qui ſpiritus eſt, fumo & odore carnaliũ delectetur: ſed odorem ſuauitatis debemus intelligere intentionem bonæ voluntatis, & affectũ mentis, quibus deus delectatur: ita & in hoc loco Apoſtolus intentionem mẽtis & affectum ſinceriſſimæ dilectionis qua dei filius nos dilexit, odorem ſuauitatis appellat, quia multum in his delectatus eſt deus pater, & quaſi multa aromata in conſpectu eius efferbuerunt. Ipſe denique fuit oblatio, & hoſtia, ipſe ſacerdos & ſacrificator, qui ſemetipſum obtulit deo patri in altare crucis pro nobis. *Fornicatio autem & omnis immũditia aut auaritia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos.* Fornicatio dicitur à fornicibus, id eſt, à locis lupanaribus & theatralibus, quæ fornicibus, id eſt, arcubus ſunt cõſtructa, quæ & harenaria appellantur, in quibus erant meretrices, cum quibus miſcebantur ſpurciſſimi quique. Fornicari au-

1. Ioan. 3.
Gene. 8.

tem eſt cum puellis liberis,& cum viduis necdum deo ſacratis,Omnis incontinentia ad libidinem pertinens,quocunque modo fiat,immunditia & impudicitia atque luxuria appellari poteſt.Auaritia in hoc loco dupliciter poteſt intelligi . Poteſt ſiquidem pro amore pecuniarum accipi, poteſt & pro adulterio , quod & alibi ab Apoſtolo negotium appellatur,vbi dicit viris & vxoribus,Nolite fraudare inuicem,neque circunueniat aliquis in negotio, id eſt , in adulterio fratrem ſuum.Præcepit aut Apoſtolus,vt ita quæ diximus , non ſolum non ſint in nobis,ſed nec nominentur,quia ſi fuerint,nominabuntur.Si vero ſæpius nominata fuerint niſi pro ædificatione,facilius declinabit animus ad ea. Corrumpunt enim bonos mores colloquia mala. Eſtote autem ſicut decet ſanctos.Quid decet ſanctos:Honeſtatem morum ſeruare , virtutes appetere,vitia cauere. *Aut turpitudo* Turpitudo eſt quando nimis motus carnis noſtræ inflammantur ad libidinem,ſed plerúnque propter timorem dei, & timorem pœnarum refrenantur. *aut ſtultiloquium.* Stultiloquium eſt otioſus ſermo & nullius vtilitatis,quando relictis proficuis & vtilibus rebus,de inanibus & inutilibus tractatur *aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertinet,ſed magis gratiarum actio.* Scurrilitas eſt iocularitas quæ riſum ſolet mouere.Hoc autem diſtat inter ſtultiloquium & ſcurrilitatem,quod ſtultiloquium nullius vtilitatis eſt,nihílque in ſe ſapientiæ habet,ſcurrilitas vero plerúnque ab ore ſapientium procedit,& conſtat quadam vrbanitate,vt illud Vergilij.Qui bauium non odit , amet tua carmina Mæui:Atque idem iungat vulpes,& mulgeat hircos.cæteráque talia quæ nihil in ſe mali habent ,niſi tãtũmodo quia otioſa ſunt,& ad rem perfectam non pertinẽt, ſed magis ſunt gratiarum actio,id eſt,ideo proferũtur ſcurrilitates,vt gratus apud auditores prolator ſit.Ideóq; precipit Apoſtolus ea cauere,quia de omnibus verbis otioſis reddituri ſunt homines rationẽ.Poteſt & hoc aliter intelligi quod dicit,ſed magis gratiarum actio.Non ſint in vobis iſta quæ diximus,ſed nec nominẽtur,ſed ſit in vobis magis gratiarum actio:vt gratias deo referentes in omnibus quæ agitis & quæ habetis , ſitis gratioſi & accepti deo & hominibus, *Hoc enim ſcitote intelligentes quòd omnis fornicator aut immundus aut auarum,quod eſt idolorum ſeruitus,non habet*

bet

bet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Superius iam diximus de his vitiis, nunc videamus, quare dicat auaritiam ſimulacrorum ſeruitutem. In hoc ergo dicitur eſſe auaritia ſimulacrorum ſeruitus, quia ſicut ille ſeruit diabolo, qui omnipotentis Dei culturam & religionem quæ illi ſoli conuenit, & ſingulare nomen, vt ſolus Deus vocetur, quantum in ſe eſt, illi aufert, & Dæmonibus impendit, ita & ille ſeruit diabolo, qui omnipotentis dei dona cõmunia, quæ omnibus hominibus cõmuniter data ſunt, in proprios ſibi vſus male vſurpat. Aliter rectè etiam auaritia idololatriæ comparatur, quia dum metallis auri &; argenti, de quibus ſimulachra fiunt, homines immoderatè ſeruiunt, & denarios conſtituunt, in quibus imagines fiunt imperatorum, aurum & argentum pro deo venerantur, quia ſerui ſunt diuitiarum, Vel tertio modo, auaritiam idololatriæ ideo comparauit, vt nihil illa ſceleſtius demonſtraret. Radix enim omnium malorum eſt auaritia. Et nontandum quia loquens de turpitudine, ſtultiloquio & ſcurrilitate, non ſubiungit quod talia facientes poſſeſſuri non eſſent regnum Chriſti, ſicut de fornicatione, immunditiam & auaritia: quo facto oſtendit quidem illa eſſe peccatum: iſta vero magis, eo quòd ſeparãt à regno Chriſti. Regnum autem Chriſti & dei patris dixit, quia ſicut vna eſt ſubſtantia patris & filij & ſpiritus ſancti, ita eſt vna poteſtas, vna trinitas, vnum regnum. *Nemo vos ſeducat inanibus verbis* Inania verba loquuntur, id eſt, quæ nullius vtilitatis ſunt, qui dicunt apud inferos aliam pœnam non ſuſtineri, niſi cõſciẽtia propria torqueri, non attendentes quod dicit Iſaias in fine ſui voluminis de reprobis, Vermis eorũ non morietur & ignis non extinguetur. erit enim ibi pœna intra ſuã cõſcientiã qua torquebũtur grauiter. erit & extrinſecus vermis & iginis, à quibus cruciabũtur duriſſimè. Inania enĩ verba & ſeductoria loquũtur, qui dicũt, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, & ſi mala opera agat. quod omnino mẽdaciſſimũ eſt *Propter hæc enim*, id eſt, propter fornicationẽ, immũditiã, & auaritiã *venit ira dei in filios diffidẽtiæ* ſiue diaboli, id eſt, in illos qui perierũt in diluuio, & poſtmodũ in Sodomis, aliiſq; ciuitatibus. Illi quidẽ qui in diluuio perierũt, ꝓpterea peirerũt, quia cõtra pręceptũ domini plures vxores acceperũt: & carnes cõederũt: & leuiori

pœna quodã modo peierunt quàm ſe domitæ,qui in ignẽ ſuccenſi ſunt,quia non plures vxores acceperunt,ſed inſuper contra naturalem vſum fornicabantur. Diabolus autem diffidentia appellatur, quia homines diffidere & in deſperationem cadere facit. *Nolite ergo effici participes*, id eſt nolite illos imitari:quia ſi fueritis ſocij in opere, eritis & in pœna. *Eratis enim aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino*, id eſt, eratis peccatores & ignorantes deum antequam ad fidem veniretis,& filij diaboli principis tenebrarum,modò eſtis iuſtificati per fidem,per baptiſmum,& filij dei per adoptionem,qui dixit:Ego ſum lux mũdi. Quapropter *vt filij lucis ambulate* hoc eſt,vt filij vitæ,& conuerſamini ſanctè & immaculate,ambulantes de virtute in virtutem Quanta diſtantia eſt inter lucem & tenebras tanta diſtantia eſt inter lumẽ fidei & cognitionis dei,bonorunq; operum, & inter tenebras infidelitatis & ignorantiæ atque peccati. *Fructus enim lucis*, id eſt,operatio bonæ conuerſationis & fidei *in omni bonitate & iuſtitia & veritate* viuere,vt qui fidem habet,luménque cognitionis dei, omnia opera bona ſectetur,iuſte viuat,vera loquatur ad proximum,attendens quod Apoſt.ſubdit *probantes quid ſit beneplacitum deo* Sicut trapezita, id eſt, monetarius probat metalia,pondere,puritate,& tinnitu,ita debemus nos opera noſtra probare.Debemus illa probare pondere, conſiderantes quanta & quam magna ſint.Puritate,vtrum pura & ſimplici animo, bonáque intentione fiant: Tinnitu, vtrum famam de ſe reddant. *Omnia* ſubaudis opera *quæ arguuntur*, id eſt, quæ reprehenduntur à bonis & ſanctis hominibus in malis *à lumine*, id eſt, ab illis qui filij lucis ſunt *manifeſtantur* non eſſe bona.Quandiu enim mala opera non reprehenduntur à bonis,videntur eſſe bona malis:cum vero boni cœperint ea reprehendere,oſtenduntur non eſſe bona. *Omne enim quod manifeſtatur,lumen eſt*, id eſt omne malum opus quod manifeſtatur per confeſſionem ſiue per pœnitentiã:lumen eſt.Lumen iã incipit eſſe:quia bonum eſt vt peccata per confeſſionem & pœnitentiam manifeſtentur. *Propter quod dicit* Quis eſt qui dicit?Dicit B. Hieronymus, quia neque in veteri teſtamento, neque in euangelio iſte verſiculus inueniri poteſt,niſi tantum modo in iſto loco,niſi & ab hoc loco exempli cauſa ſit alibi poſitus

tus à doctoribus. Sed cum dictaret Apoſtolus hanc epiſtolam, ſubitò ſpiritus per eũ locutus eſt hoc, ſicut & alia multa, ideóque ait propter quod, id eſt, quia omne quod manifeſtatur per confeſsionem, iam incipit lumen eſſe, dicit, ſpiritusſanctus, ſubaudis per me. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.* Dormire dicitur & mortuus eſſe, qui in peccato iacet, quia anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Surge de vitiis ad virtutes, qui dormis modo in peccatis, exurge à mortuis ad vitam, de peccato ad bona opera, & præbebit tibi Chriſtus lumen fidei & cognitionis ſuæ, luménque bonæ operationis. *Fratres videte quomodo caute ambuletis non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes.* Alloquitur Apoſt. Epheſios & in illis omnes homines, hortatúrq; vt caute & conſiderate viuant ſicut ſapientes, & non ſicut inſipientes. Fratres autem illos vocat in fide & in ſocietate dilectionis: quia vnum patrem omnipotentem deum omnes habemus non per naturam, ſed per adoptionem. Videte fratres, id eſt cõſiderate quomodo caute ambuletis & ordinate viuatis & conuerſemini in medio nationis prauę & peruerſæ, non quaſi inſipientes, id eſt infideles qui non habent ſapientiam veram in ſe Chriſtum habitantem, ſed vt ſapientes fideles qui ſapientiam ſubſtantialem in vobis habetis. Quanta enim diſtãtia eſt inter lumen & tenebras, inter fidelem & infidelem, tanta differentia eſt inter ſapiẽtem & inſipientem: quia lumen & ſapientia non poteſt eſſe in eo, niſi fidem omnipotentis dei habeat. *redimentes tẽpus, quoniam dies mali ſunt.* Quomodo eſt tẽpus malum: quod ſecundum diſpoſitionem dei ſemper voluitur mẽſibus, diebus & noctibus horis, momentiſque currentibus? Sicut enim dicitur mala eſſe domus, quæ malos habitatores habet: ita dicuntur mali dies, in quibus mala fiunt à malis hominibus. Quid eſt quod dicit, redimentes tempus? id eſt, veſtrum illud facite: verbi gratia: Alij vendunt illud, mala operando ad malum ſuum, vos redimite illud vobis, talia opera faciẽdo, pro quibus remunerationem capiatis. Quicunque enim hoc facit quod ſibi vtile eſt, tempus redimit ſic, & acquirit, quia ſuum illud facit, & in ſuam ſalutem illud occupat. *propterea* ſubaudis quia dies mali ſunt. *nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas dei.* Prudẽs dicitur quaſi porrò videns, qui à longè conſiderat quem

finem ſua opera habitura ſint:& qui ſcit quid debeat appetere,& quid vitare,& qui conſiderat quæ placeant aut quæ diſpliceant deo. Econtra ille qui inconſiderate & improui de omnia agit,& qui non conſiderat ad quem finem opera ſua deducat, & quid placeat voluntati dei, appellatur imprudés & ſtultus. Vnde dicit Apoſtolus:propterea,inquiés, quia dies mali ſunt,in quibus multa mala fiunt, nolite fieri imprudentes ſiue non conſiderantes,ſed eſtote intelligentes quæ ſit voluntas dei,id eſt qui placeat deo,& in quibus operibus voluntas dei impleatur. *Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.ſed impleamini ſpiritu ſancto.* Per luxuriam debemus intelligere omnia vitia quæ per ebrietatem ſolent euenire:quia(vt quidam doctor dicit)ebrietas nullum vitium excuſat.Sed notandum, quia ſicut illi qui replentur vino,replentur inuerecundia,impatiétia, luxuria, impudicitia,ſuperbia,cæteriſque vitiis: ita illi qui replentur ſpiritu ſancto,replétur caſtitate,humilitate,manſuetudine, cæteriſque virtutibus *loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritualibus.* Nobiſmetipſis in pſalmis loquimur,quando alternatim canimus pſalmos. Pſalmi dicuntur à pſallendo,qui in pſalmis,id eſt,in pſalterio inueniuntur.Hymnus græcè, latino eloquio ſonat laus dei. Hymnus autem ſi componitur, & non cantatur, non eſt hymnus,ſi componitur & cantatur,ſed non in laudem dei, non eſt hymnus.Hymnos autem latinos,Ambroſius &Hilarius clariſsimi viri compoſuerunt precipue. Bene auté cum dixit canticis,ſubiunxit ſpiritualibus, quia ſunt cantica quæ non ſunt ſpiritualia,neq; in laudé dei cantantur,ſicut ſunt cantica ſecularium hominũ. Cantica autem ſpiritalia ſunt quæ compoſuerunt prophetæ afflati ſpiritu ſancto & repleti,vt ſunt cantica Moyſi & Annæ & Delboræ, & Iſaiæ,& Ezechiæ,cęterorúmque prophetarum.Hoc verò diſtat inter canticum & pſalmum, quia canticum ore ſolummodo profertur & decãtatur,pſalmus autem addito quodam inſtrumento muſicæ artis, id eſt pſalterio *cantantes & pſallentes in cordibus veſtris domino.* Ideo dixit in cordibus veſtris, quia multi ſunt qui cantant ore, quorum mens non concordat voci,& qui magis attendunt ad ſuauitatem vocis,vt auditoribus placeant,quàm conſiderant mente quid dicũt. Illi verò cantant in corde, quorum mens concordat voci,

iuxta

iuxta illud B. Benedicti. Sic ſtemus ad pſallendum, vt mens noſtra concordet voci noſtræ *gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti deo patri.* Pro omnibus beneficiis nobis à deo datis, vel pro omnibus proſperis & aduerſis debemus gratias agere deo patri, qui omnibus creaturis eſt deus pater, id eſt creator & factor. Et quomodo, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti? dicentes ei, Gratias tibi referimus domine ſancte pater, qui nos per filium tuum feciſti & redemiſti, & viam patriæ cæleſtis aperuiſti. Et ideo in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti gratias referre debemus deo & patri, quia per illum qui mediator eſt noſter, preces & ſacrificia offerimus noſtra, & tranſmittimus ad deũ patrẽ, dicentes, Suſcipe domine preces populi tui per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. *Subiecti inuicem in timore Chriſti.* Sicut auditores & ſubiecti ſuis prelatis ſubditi ſunt cauſa obedientiæ & reuerentiæ, ſic debẽt etiam prælati humiliare ſe erga ſubiectos, inquãtum vidẽt illos æquales ſibi in virtutibus & vitæ meritis. Inquãtũ autẽ vident illos erigi in ſuperbiã contra ſe, & vitia ſectari, debent officium ſuæ præpoſituræ oſtendere, & fortiter redarguere & increpare: quod probari poteſt ex factis Apoſtoli Petri, qui cum vidiſſet Cornelium centurionem. cum omni domo ſua humiliter ſe velle adorare, econtra ille humiliauit ſe illi dicens: Surge, nam & ego homo ſum. Vbi autem vidit Ananiam & Sapphiram à via veritatis recedere, & vitiis ſubiacere, potentiam ſui officij & præpoſituræ oſtendit, ſolo verbo illos interficiens. Sed iſta omnia in timore Chriſti ſunt agẽda, id eſt, pro amore dei, non cauſa adulationis, nec patrocinationis, quod quidam faciunt, vt poſsint inuenire gratiam prælati, & vt liberius quæ eos delectant operentur. *Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctificaret.* Sicut Chriſtus dilexit ſponſam ſuam eccleſiam, intantum vt ſeipſum traderet Iudæis pro ea vt eam ſanctificaret, id eſt, vt ſanctam faceret per fidem ſuam, per baptiſmi ſacramentum, per remiſsionem peccatorum, ita & vir debet vxorem ſuam diligere, & caſtam cuſtodire, vt ſit ſancta: & ſi neceſsitas euenerit, debet pro illa animam ſuam ponere. Sequitur ergo de eccleſia, *mundans eam lauacro aquæ,* id eſt, lauacro baptiſmatis. *In verbo vitæ,*

Actu. 10.
Actu. 5.

id eſt ſanctificatione ſui nominis, per quam ſanctificationem accipit homo vitam æternam. Poſt abrenuntiationē enim diaboli ſanctificat illum ſacerdos, dicens, Baptizo te in nomine patris & filij & ſpiritusſancti, vt quare hoc fecit Chriſtus? Quare mūdauit, & quare quotidie mūdat in lauacro baptiſmi per inuocationē ſui nominis? *Vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiam, non habentē* peccati *maculā aut rugam* duplicitatis in mente, *aut aliquid huiuſmodi*.i. aliquid vitij *ſed vt ſit ſancta & immaculata*. In præſenti quidē ſeculo, vno modo poteſt dici & eſſe eccleſia glorioſa, videlicet qa reges & principes huius ſeculi habet ſubiectos, & cōtinet in ſe diuerſos ordines & gradus: tamē ſine macula peccati & ruga non poteſt eſſe, quia multi ſunt in ea pœnitētes. Et
1. Ioan. 1. ſi dixerimus quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. &, Non eſt homo ſuper
3. Reg. 8. terram qui faciat bonū, & nō peccet. Quapropter melius eſt vt referam⁹ hæc verba ad generalē reſurrectionē quādo erit glorioſa, quia fulgebit ſicut ſol in regno patris ſui, & erit ſine macula peccati, & ſine ruga duplicitatis: quia incorruptibilis erit in corpore, & incommutabilis in anima. Per hoc etiā quod dicit, ſine macula & ruga, oſtendit etiam eccleſiam veſtimentū eſſe Chriſti, iuxta quod ei pater di-
Eſa. 49. cit per prophetā, Viuo ego dicit dominus, quia omnib⁹ his velut veſtimēto veſtieris. Veſtimentum enim quoddā ſolet habere maculas & quaſdā notas ex aliqua tinctione, & ſolet eſſe rugatum.i. plicatum & duplicatum per loca. Eſt & aliud veſtimentū, quod neque maculam neq; rugā habet, vt eſt linteū bene extenſum. Poſt reſurrectionē ſiquidem eccleſia ſine macula eſt & ruga, quia erit ſine peccato, & extenſa in contemplatione omnipotentis dei ſicut linteum.

Nemo carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus eccleſiā. Hoc dupliciter poteſt intelligi, vt ſit ſenſus: Sicut carnem ſuam odio nemo habet, ſic etiam ſuam vxorem nemo debet odio habere, quia de corpore eius facta eſt. Aliter, Carnem poſuit hic pro vxore, quæ eſt ex viri corpore ſumpta. Nemo enim carnem ſuam odio habuit, id eſt nemo vxorem ſuam odio debet habere, ſed debet illā nutrire & fouere, ſicut Chriſtus tā corporaliter quā ſpiritualiter fouet & nutrit eccleſiam. *Membra enim ſumus corporis eius.* Sicut generaliter omnis eccleſia corpus eſt Chriſti,

ſti,ita ſinguli electorum mēbra ſunt corporis eius.i. membra eccleſiæ. Non illius corporis membra ſumus quod ipſe aſſumpſit in vtero virginali,ſed mēbra eccleſiæ,quæ eſt corpus eius. Alius eſt enim in eccleſia oculus, ſicut quilibet prædicator:alius auris, vt bonus auditor:alius manus, qui eſt eleemoſynator:alius pes, qui curam infirmorū & mortuorum gerit,*de carne eius & de oſsibus eius ſumus* nos, Duplici intelligentia accipi poteſt, De carne, & oſsibus eius ſumus, quia ſicut nos conſtamus ex carne & oſsibus, ita & ille verum corpus habet ex carne & oſsibus. Aliter in eccleſia ſunt fortes in fide,in opere,in prædicatione, qui deſignantur per oſſa,vt fuerunt Apoſtoli,martyres, & modo epiſcopi & prælati,& ſunt infirmi, qui deſignātur per carnem,qui indigent ſuſtentari à fortibus, ſicut caro ab oſsibus. Qui fortes & infirmi ſicuti membra eius dicuntur,ita etiam recte oſſa & caro illius appellantur *Propter hoc*,id eſt propter hanc dilectionem,quàm debet habere vir cū vxore.*relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ,& erūt duo in carne vna.* Quantum ad literam pertinet, ita fit.Relinquit homo patrem & matrem, & coniungit ſe ſuæ vxori,& ſunt duo in carne vna,id eſt de vna carne.Vel etiam relinquit in illa coniunctione concubitus, quādo ſimul miſcentur, in carne vna ſunt. ſpiritualiter autem poteſt referri ad Chriſtum & ad eccleſiā,qui propter eccleſię dilectionem reliquit deū patrem, per hoc ꝙ non in forma diuinitatis,qua æqualis eſt patri,apparuit, ſed ſemetipſum exinaniuit,& adhæſit vxori ſuæ ſanctæ eccleſiæ dilectione, & carne quam aſſumpſit,& ſunt modo duo Chriſtus & eccleſia in carne vna:quia de vna carne ſunt,& Chriſtus verus eſt homo,per ſe verum corpus habens, & eccleſia ſimiliter. Hæc autem primo vates Adam de Chriſto & eccleſia prophetauit. *Sacramentum hoc* ſubaudis quod dixi modo *magnum eſt*. Sunt ſacramenta maiora,ſunt & minora. Vt ergo Apoſtolus oſtenderet tam ſecundum literam,quàm ſecundum ſpiritalem ſenſum hæc debere intelligi, ideo ſubiunxit: Sacramentum ſiue myſterium hoc quod ego dixi, propter quod relinquet homo patrem & matrem &c. magnum eſt,quia pertinet ad Chriſtum & ad eccleſiam: vnde etiam ſubdit: *Ego autem dico in Chriſto & in eccleſia*, ſubaudis id eſſe completum.

CAPVT VI.

F*Ratres de cætero confortamini in domino & in potentia virtutu eius.* Poſt ſpecialia præcepta quibus admonuit Apoſtolus viros & mulieres, patres & filios, dominos & ſeruos, ſubiunxit illis iſta generalia non ſolum ad Epheſios, quibus mittebat hanc epiſtolam, ſed ad omnẽ ſexum & ad omnem conditionem, & dixit: De cætero, id eſt, deinceps, & pręter illa quę ſuperius diximus fratres mei in fide & dilectione, & qui vnum deũ omnipotentem habemus, confortamini in domino, & in fide illius, & in potentia virtutis eius. Nolite confidere in veſtra fortitudine, neque in meritis veſtris, neque in potẽtia principum huius ſeculi, ſed in domino & in potentia virtutis eius confortamini. *Induite vos armaturam dei, vt poſsitis ſtare aduerſus inſidias diaboli.* In hoc nomine quod eſt armatura, comprehenduntur omnia vaſa bellica, lorica videlicet, galea, ſcutum, lancea, tela, cæteráque inſtrumenta armorum, ſpecialiter autem quid debemus intelligere per armaturam dei? Dominum Ieſum Chriſtum, cuius protectione defenduntur omnes electi, & quem induũt, iuxta quod idem Apoſt. aliàs dixit: Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ induiſtis. Tunc enim induũt electi Chriſtum, quando virtutes quæ in Chriſto ſunt, per adiutorium illius aſſumunt. Quod ergo dicit: Induite armaturã dei, tale eſt ac ſi diceret: Induite dominum Ieſum Chriſtũ .i. omnes virtutes quas ſcitis in illo eſſe, in vobis aſſumite: verbi gratia eſt ille iuſtus, verus, patiẽs, caſtus, manſuetus, appellatus eſt agnus, & leo, & vitulus: induite vos iuſtitiã, veritatem, patientiam, charitatẽ, caſtitatem, manſuetudinem: eſtote agnus .i. mites: leo, fortes in fide & bono opere contra diabolum: eſtote & vitulus mortificantes vel metipſos cum vitiis & concupiſcentiis, vt poſsitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Multis modis inſidiatur nobis diabolus. Denique inſidiatur nobis per malas ſuggeſtiones, inſidiatur per vitia carnis noſtræ, & incentiua malarum delectationum inſidiatur per miniſtros ſuos, per hæreticos videlicet & falſos fratres, atque paganos: ſed contra hos omnes debemus nos viriliter pugnare, ne poſsimus ſuperari. Poterat aliquis

quis dicere: O Paule,quare præcipis nos omnem armaturam dei induere? Ad hæc ille ſubiunxit, quia nobis inquiens, *non eſt colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus.* Carnem & ſanguinem appellat in iſto loco Apoſtolus omnes qui conſtant ex carne & ſanguine, à quibus plerumque ſuadente diabolo impugnamur, & dicit: Quia non eſt nobis colluctatio aduerſus illos ſolummodo, ſed aduerſus dæmones qui principantur malis hominibus, & poteſtatem exercent ſuper illos, regunt illos potius ad malum quàm ad bonum, ipſique appellantur ſpiritalia, ſubaudis dæmones, Nequitiæ, hoc eſt, malitiæ, qui moratur in hoc aëre. Cæli nomine appellatur aer in ſcripturis ſanctis: vnde & aues cæli dicuntur. Qui (vt philoſophi dixerunt, & vt doctores etiam noſtri opinantur) ita plenus eſt dæmonibus & malignis ſpiritibus, ſicuti radius ſolis minutiſſimis atomis, id eſt puluiſculis indiuiduis. Contra hos ergo pugnandum eſt nobis potius quam contra homines conſtantes ex carne & ſanguine, quia quicquid mali cōtra nos homines machinātur, ab illis ſuggeritur: & ſi ſuperauimus illos qui ſunt principes militiæ, & quorum inſtinctu vitia carnis noſtræ cōtra nos ſæuiunt, tūc facilè ſuperare poterimus oēs miniſtros illius, verbi gratia, ſicut ſuperato principe, exercitus facilè fugatur. Quod probari poteſt ex lib. Iudith, quo narrāte diſcimus, quia Holoferne principe militiæ interēpto, multitudo exercituū in fugam verſa eſt, & à Iudæis eſt facilime ſuperata. Sed quærēdum eſt quomodo pugnare poſſumus cōtra dæmones qui ſpiritus ſunt? Nōne omnibus patet cōtra ſpiritū armis materialibus non poſſe pugnare, quia ſpiritus ſunt inuiſibiles? Quapropter neceſſe eſt vt arma ſpiritalia formētur, videlicet ſupra memorata, & decertemus eo modo quo legimus luctatū eſſe Iacob cū angelo, orādo, ieiunādo, vigilādo, cæteriſq; bonis operibus inſiſtendo., vt ſicut ille meruit ab angelo ſancto benedici, cū quo luctabatur orādo, ita & nos ſuperato diabolo à domino benedici mereamur. Cęterū quæri poteſt vbi acceperit Apoſtolus, vt dæmones & malignos ſpiritus principes & poteſtates ac rectores tenebrarum harū, id eſt hominū infideliū appellaret, deum ignorātiū & peccatorū de quo-

Iudit. 13

Gene. 32.

rum numero fuerant illi quibus quondam dicebat: Fuiſtis
Ephe.4. aliquando tenebre,id eſt infideles & peccatores,deũ igno
Dane.9. rantes? Ad quod dicendum quia ex lib.Danielis illud acce-
Eze.28. pit,vbi legitur: Principes Græcorum, & principes Perſarum ex lib.quoq; Ezechielis,vbi dicitur ad principem Tyri,Tu ſignaculum ſimilitudinis in paradiſo dei fuiſti:& cætera quæ ibi dicuntur de hoc & de principibus aliarũ gentium,Aegyptiorum videlicet,Aſſyriorum & Idumæorum. Nam principes illi,id eſt dæmones,intelligũtur illis in gẽtibus preponi. Sicut enim vnuſquiſq; fideliũ habet ſibi angelum delegatum ad cuſtodiã ſui:ita & pagani habẽt malos qui eis principantur permiſsione dei, & ſicut Michael præpoſitus eſt genti Iudæorum vel Chriſtianorum,de quo
Danie.10. dicitur. Et nemo eſt adiutor meus niſi Michael princeps veſter:ita habent & gentes in infidelitate manentes malos principes. Dicamus & altius: Apoſtolus repletus gratia dei cognouit per ſpiritũ ſanctum,quia ſicut boni reges Iſraelitarum ſignificabant dominum Ieſum,& principes qui ſunt in eccleſia, verbi gratia qualis fuit Dauid qui interpretatur manu fortis ſiue deſiderabilis, aliique quam plurimi:& ſicut populus Iſrael ſignificabat populum credentium qui ſunt veri Iſraelitæ,ita mali reges & principes cũ ſuis gentibus,qui contra populum dei pugnabant,vt fuerunt reges Iſmaelitarũ,Aſſyriorũ,& Idumæorũ & Philiſtinorum, ſignificabãt dæmones,qui principantur paganis & hæreticis,qui eccleſiam dei ſemper impugnabãt. *Propterea* ſubaudis,quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ,ſed aduerſus principes. *Accipite armaturam dei*,illam quam ſupra diximus,id eſt omnes virtutes: *vt poſsitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare*,id eſt in omnib⁹ proſperis & aduerſis perſeuerare firmi in fide boniſque operibus. Diem malum appellat præſens tempus,non quód per ſe ſit malum,ſed quia multa mala in eo fiant. Vel etiam diẽ malum dicit diem iudicij,in quo omnes mali dãnabuntur. *State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate.* Lumbos ſuccingimus,cum luxuriam refrenamus. State(inquit)in fide,in bono opere,& reſtringite lumbos à luxuria, vbi maxime viget, & hoc in veritate facite, non in mendacio neque per hypocriſim,neque vt laudem hominum capiatis,vel in veritate dicit,quaſi pro amore nominis Chriſti, qui eſt veri-

tas,

tas, *induti lorica iuſtitiæ.* Rectè iuſtitia loricæ comparatur, quia ſicut lorica multis circulis contexitur, ita iuſtitia multis virtutibus conſtat. Aliter: iuſtitia etenim loricæ poteſt comparari, quia ſicut lorica pectus munit, ventrem ſtringit, femora protegit, ita iuſtitia ſuperfluas cogitationes quæ in pectore verſari ſolent, repellit, ingluuiem ventris ſtringit, luxuriam quoque opprimit *& calceati pedes.* Subaudis ſint vobis *in præparationem euangelii pacis.* Et eſt ſenſus: Sicut ille qui calceatos habet pedes, ſerpentes ſpernit, ſpináſque, omnémque aſperitatem viæ pro nihilo ducit, ita & vos diabolum ſerpentem antiquum, ſpinas quoque, id eſt punctiones paſsionum omnémque aſperitatem vitæ huius contemnite, & liberi ad prædicationem euangelij incedite. Aliter: Per calceamenta quæ ex mortuis animalibus fiunt, debemus intelligere dicta & exempla ſanctorum patrum præcedentium. Calceatos ergo pedes habemus, cum dictis & exemplis præcedentium patrum muniti, ſecuri ad prædicandum euangelium pacis accedimus. Euangelium autem pacis dicitur, quia ibi continetur pax quam Chriſtus Apoſtolis commendauit, & in Apoſtolis omnibus fidelibus. vel etiam quia propter obſeruantiam euangelij meremur reconciliari deo. *In omnibus* ſubaudis prœliis & certaminibus *ſumentes ſcutum fidei, in quo poßitis omnia tela nequißimi ignea extinguere.* Quicquid miſsile eſt vel iacitur, telum poteſt appellari: proprie tamen illud quod in longum protenditur, vt lancea. Nam telon dicunt Græci longum, vnde muſtela dicitur mus longus. Sicut ergo ſcutum ſe tenentem protegit, & tela repellit: ita fides hominem munit, & ab eo diaboli iacula & infeſtationes repellit, ita tamen, ſi fuerit bonis operibus adornata. Tela denique diaboli ignea appellat ſuggeſtionem prauam, quæ nos incendit ad mala opera agenda, & quæ extinguitur per virtutem fidei. *Et galeam ſalutis aſſumite* Galea in capite ponitur, omnéſq; corporis ſenſus munit & protegit, viſum videlicet in oculis, auditum in auribus, guſtum in ore, olfactum in naribus, tactum in toto corpore. Quid habemus ergo intelligere per galeam, quæ (vt diximus) omnes ſenſus corporis protegit? Dominum Ieſum Chriſtum, & protectionem illius: per caput vero mẽtem, quia ſicut capite reguntur membra, ita cogitationes

mente diſponuntur. Ponamus igitur galeam in capite, id eſt protectionem Chriſti recondamus in ſecreto mentis noſtræ,habentes in illo fiduciam,non in nobiſmetipſis,& ipſe tuebitur omnes ſenſus noſtros,ne à diabolo hoſte antiquo poſsint vulnerari, *& gladium ſpiritus.quod eſt verbum dei.* Subaudis aſſumite. Gladius ſpiritusſancti intelligitur verbum dei, vt Apoſtolus ait, id eſt, doctrina & ſcientia diuinarum ſcripturarum, quæ per ſpiritum ſanctum nobis tribuitur. Idcirco autem gladius appellatur, quia ſicuti gladio fugantur hoſtes, ita per cognitionem diuinarum ſcripturarum poſſumus fugare omnes inſidias & omnia machinamenta diaboli,appetendo illa quæ ſcriptura docet,& vitando quæ prohibet: & non ſolum dæmones per eius cognitionem & adiutorium dei poſſumus ſuperare, ſed etiam authoritate illius hæreticos côuincere, & errorem illorum deſtruere. *Gratia*,id eſt fides & remiſsio peccatorum *ſit vobis in incorruptione*,id eſt in integritate *cum omnibus qui diligunt dominum Ieſum Chriſtum.* Aliter: Gratia, id eſt,fides & remiſsio peccatorum,ſocietas æterna ſit vobis cum omnibus ſanctis in incorruptione, hoc eſt,in generali reſurrectione, vbi accipient omnes electi incorruptionem in corpore & immortalitatem in anima,fulgentes ſicut ſol in regno patris ſui, cum quo fœlices in ſecula ſeculorum manebunt,Amen.

IN EPISTOLAM PAVLI AD PHIlippenſes argumentum Haymonis.

PHilippenſes ſunt Macedones,id eſt Greci Græcia enim à diuerſis regibus diuerſa nomina ſortita eſt.Vocatur ei Macedonia à Macedone rege,& Aemathia ab Aematho, & Theſſalia à Theſſalo, generaliter autẽ omnis terra Græcorum Græcia vocatur à Græco rege,vt Seruius dicit.Hi Philippenſes poſtquam acceperunt verbum prædicationis ab Apoſtolo,fortes in fide fuerunt, nec receperunt falſos Apoſtolos, ſicut in argumento oſtenditur.

IN EPISTOLAM AD *Philippenſes, exegeſis.*

P*Aulus* quare poſuit nomen ſuum in primordio epiſtolæ? vt maioris authoritatis eſſet epiſtola. Sic nanque ſoliti ſunt agere reges & principes. Quare non ſeruauit morem ſuum, ponendo nomen apoſtolatus ſui in epiſtola hac, ſicut in omnibus, præter in illa ad Hebræos? In qua ideo prætermiſit, ne vtilitas lectionis differretur. Philippenſes ergo, vt diximus, poſtquam per illum crediderunt, non dubitauerunt quin ipſe eſſet Apoſtolus & magiſter gentium, ideóque non fuit neceſſe vt eis ſcribens, apoſtolum ſe nominaret, Corinthij vero ſeducti à falſis prophetis, receſſerunt à fide, & dubitauerunt illum eſſe apoſtolum à deo electum & miſſum, dicentes. Vere Paulus non vidit Chriſtum in carne, neque eius doctrina eſt vera. A quo neceſſe duxit ſe apoſtolum nominare, inquiens, Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & deum patrem. Sciendum etiam beato Paulo reuelatum eſſe per viſum quod Philippenſibus verbum dei deberet prædicare. Nam apparuit ei, vt legimus in actibus Apoſtolorum, vir Macedo, deprecans eum & dicens. Tranſiens in Macedoniam adiuua nos. Qui vir angelus dei fuiſſe creditur illi genti præpoſitus à deo *& Timotheus.* Quare interponebat nomina diſcipulorũ in epiſtolis ſuis? Vt maioris authoritatis eſſent, ſecundum quod dominus dixit, In ore duorum vel triũ teſtiũ ſtet omne verbũ, & ne aliquis diceret, in mẽdacio iſta excogitata ſunt. Vel etiam cõplebat ipſe Apoſtolus quod docuerat dicens: Si reuelatum fuerit ſedenti aliquid, prior taceat. Nam quando dictabat epiſtolas, omnes diſcipuli 1.Cor.4. eius aderant: & ſi alicui illorũ alia reuelata eſſent, quę ipſe non dicebat, aut aliter quam dicebat, quia idẽ ſpirituſſanctus erat in diſcipulis, qui & in magiſtro, ſicuti ab illo dicebatur, ita ponebat ille in ordinem, nõ inuidẽs bonus magiſter ſuis diſcipulis, & inſuper nomẽ illius ponebat in exordio cum ſuo, quia partem ibi habebat *Seruus* Sicuti glo-

riabatur aliquis conſulum ſeruum ſe eſſe imperatoris, vt Andromachus ſeruus Octauiani, ita & Apoſtolus, vt eius epiſtola firmior eſſet, dicebat ſe ſeruum eſſe Chriſti *omnibus ſanctis* id eſt, omnibus ſanctificatis in baptiſmate, & in ea ſanctificatione manentibus *qui ſunt Philippis cum epiſcopis* id eſt, cum presbyteris, quia vna ciuitas non poteſt habere plures epiſcopos. Philippi eſt ciuitas Græciæ, quam ædificauit Philippus pater adoptiuus Alexandri, vocans eam nomine ſuo Philippos, *& diaconibus* ſubaudis, ſit ſalus & remiſſio peccatorum *Gratias ago deo meo in omni memoria veſtri* id eſt, in memoria fidei veſtræ, in qua ſolide permanetis, gratias reddo deo, vel memor veſtri ſemper in meis orationibus gratias ago illi qui vos confirmat ſemper in fide *cum gaudio* ſubaudis ſpiritali *deprecationem faciẽs* non cum mœrore. Pro illis qui in fide perſeuerant, & fidẽ quam tenent, bonis operibus exornant, non eſt neceſſe cũ mœrore orare, ſed gratias deo reddere: pro his vero qui labuntur, cum gemitu & mœrore eſt orandum, *ſuper communicatione veſtra* id eſt, de communione quam habetis nobiſcum, vel quia recepiſtis euangelium, & participaſtis fidei eius: vel etiam de communione & participatione, qua nobis participaſtis in prædicatione, quia prædicaſtis iam ſicut & nos. *à primo die* id eſt, à primordio fidei *fratres confidimus in domino Ieſu, quia qui cœpit in vobis opus bonum,* id eſt, Chriſtus qui dedit vobis initium fidei & bonæ conuerſationis: dabit & perſeuerantiam vſque in diem mortis, vel vſque ad diem iudicij per ſucceſſionem. *Sicut eſt mihi iuſtum,* id eſt, iuſtum eſt mihi hoc intelligere de vobis, quia permanebitis in fide Chriſti, & ideo debeo gaudere *& hoc ſentire,* id eſt, intelligere *eo quod habeam vos in corde & in vinculis meis* ſubaudis veſtri reminiſcor. *Teſtis eſt mihi deus quomodo vos cupiam in viſceribus Ieſu Chriſti* Viſcera dicuntur filij: & viſcus dicitur quicquid intra corium eſt. Ideo duobus modis intelligitur. Cupio, inquiens, omnes vos filios dei eſſe, vel cupio vt ipſe ſit templum veſtrum, & vos communicantes corpori & ſanguini eius maneatis in illo. *Et hoc oro, vt charitas veſtra &c.* id eſt, ſicut fides habet initium, habet incrementum & perfectionem, ita charitas: Oro, inquit, vt non ſolum in deum & proximum, ſed etiam ad inimicos extendatur charitas veſtra. *in ſcientia* ſubaudis

dis legis *& in omni ſenſu.* id eſt doctrina Euangelij *vt prophetis* id eſt, intelligatis maiora de deo *vt ſitis ſynceres* id eſt, perfecti in deo & fide & in omni bonitate. Synceris materia eſt ſolida & firma, quę nullius rei varietate maculatur. ita debet & fides ſolida eſſe *ſine offenſa* id eſt, ſine offenſione *in diem iudicij: repleti fructu iuſtitiæ* id eſt, ſitis repleti omnibus virtutibus, de quibus dicit Apoſtolus: Fructus autem ſpiritus eſt gaudium, pax &c. *in gloriam & laudem dei* vt glorificetur deus in vobis, & dominus Ieſus laudetur, per quem omnia bona habemus. *Scire autem vos volo fratres, quia quæ circa me ſunt, magis ad profectum venerunt euangelij.* Sciens Beatus Apoſtolus Philippenſes contriſtari de ſuis tribulationibus, & condolere de ſuis infirmitatibus, ne illi deficerent in fide, audientes eum talia pati, ſcribebat eis dicens. Scio quidem vos compati afflictionibus meis. ſed innoteſcere vobis volo quia quæ circa me ſunt, vincula videlicet, carcer & cippus, magis ad profectum, id eſt, vtilitatem & augmentum ſunt euangelij, quàm ad contrarietatem *ita vt vincula mea in Chriſto* id eſt, quæ non pro aliquod alio crimine ſuſtineo, ſed propter Chriſtum *manifeſta fierent in omni prætorio, & in cæteris omnibus locis.* Prætor dicitur à præeundo & quaſi præceptor, quia præcepta dat populo. Prætorium autem dicitur quaſi præceptorium, eo quòd ibi prætores ſiue præceptores & præfecti ſedeant ad diſcutienda quædam, & præcepta danda. *Gal.5.*
Veniente ergo B. Apoſtolo Romam, vincto pro Chriſti nomine, cum eſſet retruſus in carcerem in domo imperatoris, & cœpiſſet docere, infirmos curare, multa miracula patrare, multi crediderunt, intantum (ſicut B. Hiero. dicit) vt domum perſecutoris Neronis eccleſiam faceret redemptoris. Tunc manifeſtatum eſt in omni prætorio, id eſt, imperatori omnibuſque conſulibus & principibus, & in omnibus locis propter Chriſtum illum talia ſuſtinere. *vt plures e fratribus,* id eſt, ex credentibus *in domino* id eſt, per dominum *confidentes in vinculis meis* id eſt, exemplo vinculorum meorum confortati. Cum vidiſſent multi ex credentibus talia pati beatum Apoſtolum omni formidine mortis repulſa, exemplo vinculorum eius confortati atque corroborari, cœperunt audacius verbũ dei prædicare ſine timore. *Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam*

ſuſtineo pro Chriſti nominv:ecl quia illis mala non opto qui mihi inuident,& mihi tribulationem excitant, *& ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti*, id eſt,auxilium miniſtrante & præbente mihi Chriſto & ſpirituſancto *ſecundum expectationem & ſpem meam* Expectatio & ſpes vnum eſt, quia ſpes eſt expectatio futurorum bonorum.Et beatus Apoſtolus certus erat quòd mercedē erat accepturus æternæ retributionis propter hoc quod ſuſtinebat pro Chriſto:& de hoc etiam expectabat mercedem,quia ſuis inuidis perſecutoribus bona optabat *quia in nullo confundar*, id eſt in nullo horum quæ illi agunt,vt mihi perſecutionem maiorem ingerant,vel quæ ſuſtineo , iam poſitus in vinculis non erubeſco. *ſed in omni fiducia* in omni fide mea *ſicut ſemper,& nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo , ſiue per vitam,ſiue per mortem.* Si tormenta ſuſtinuero,omnes qui audierint,dicent,Magnus eſt iſte Deus , pro cuius nomine ſerui eius non timent mori. *Mihi autem viuere Chriſtus eſt*, id eſt ſi vixero,Chriſtus mihi vita eſt:vel ſi vixero,per prædicationem meam corpus eius augebo *& mori lucrum* Si ſub pœnis mortus fuero,maximum lucrum eſt mihi,& magis ac magis prædicabitur.Vel lucrum eſt mihi mori,quia ſi mortuus fuero,maximum lucrum percepturus ſum , id eſt vitam æternam , *Viuere in carne hic, mihi fructus eſt operis* quia quo amplius vixero,mercedem meam augebo *& quid eligam ignoro*, id eſt,vtrum mortem appetam,an adhuc in carne manere optem. Eſt autem ſic diſtinguendum.Et quid eligam ignoro, *cum Chriſto eſſe , multo magis melius* Cum dixit , multo magis melius eſſe *diſſolui & cum Chriſto eſſe* & ſubdit per manere in carne neceſſarium : oſtendit quid magis eligat , & bonum quidem eſſe manere hic:ſed melius & optimum manere cum Chriſto. *Et hoc confidens ſcio,quia manebo*, id eſt,confido & credo quia manebo quandiu domino placuerit *& permanebo*, id eſt,vſque ad perfectionem & corroboratione̅ fidei veſtræ manebo *omnibus vobis ad profectum veſtrum*, id eſt, ad vtilitatē *& gaudiu̅ fidei*, id eſt,vt ego & vos gaudeamus de veſtra fide. *vt gratulatio veſtra*, id eſt , vt gaudium veſtrum *abundet in Chriſto Ieſu in me per meum aduentum iterum ad vos.* Gratulari,eſt congaudere,& gratias referre, & eſt ſenſus : Vt vos , inquit, gaudeatis de meo aduentu,

& gratias referatis deo,qui vobis me incolumem reddidit liberatum à vinculis. *Tantum*. id eſt,tantum modo *digne in Euangelio Chriſti conuerſamini*; id eſt, viuite & perſeuerate. Digne in euangelio conuerſari, eſt Chriſtum ſecundum quod euangelium docet, credere; docere, ſecundum eius præcepta viuere, & quæ promittit ſperare,& ex mandatis eius omnia agere. *vt ſiue cum venero & videro vos*, ſubaudis.gaudeam de veſtra fide, *quia ſtatis* perſeueratis, ſolidi eſtis *in vno ſpiritu*, in vna voluntate. Vnde in actibus Apoſtolorum Lucas dicit, Multitudinis,inquiens,credentiū erat cor vnum & anima vna,id eſt vna voluntas,vna fides. *vnanimes* id eſt,in vno ſpiritu, *collaborantes*. id eſt,ſimul laborantes in fide euangelij,bene viuendo, rectè credendo & docendo *& in nullo,terreamini*, facto vel negotio. Terreamini dicit,id eſt paueatis minas & errores hæreticorum, paganorum,falſorum Chriſtianorū, quia afflictio qua vos tribulant, ad damnationem eſt illis, & vobis ad præmia æternæ remunerationis *quæ* ſubaudis afflictio & tribulatio veſtra. *Illis eſt ad damnationem æternam*. Et hoc illis à deo fiet ad damnationem,& vobis ad ſalutem. Aliter. Hoc (inquit) à deo,ſubaudis conceſſum eſt vobis,vt pro eius nomine talia patiendo perſeuerare poſſitis, vt palmam martyrij obtineatis,quod non concedit niſi amatoribus ſuis, quos ipſe amare ſe facit *ſed vt etiam pro illo patiamini*, id eſt pro illo patiendo perſeuerantiam habeatis, & poſtea palmam obtineatis. *idem certamen habentes*, id eſt agoné contra hæreticos,paganos,falſóſque Chriſtianos. Si neceſſitas fuerit ſuſtineatis, qualia ſuſtinui apud vos, quando verberatus ſum pro muliere phytoniſſa, à qua ſpiritum malignitatis excluſi, quæ magnum quæſtum præſtabat dominis ſuis.

CAPVT II.

E*T nunc audiſtis de me*, ſubaudis quæ ſuſtineo Romæ poſitus. *implete gaudium meum vt idem ſapiatis*, id eſt,quod ſapimus in fide,in opere,in doctrina,vel vnam voluntatem habeatis, *eandem charitatem habentes vnanimes*, id eſt vnius voluntatis, *idipſum ſentientes*, id eſt ſapientes quod nos ſapimus:vel quod intelligitis de fide ſanctæ trinitatis,qui ſapientiores eſtis,facite vt veſtro ſtudio & prędicatione

dicatione minus capaces idipſum ſapiat. *Nihil per cõtentionẽ* Omnẽ hic prohibet cõtentionẽ & voluntariã & neceſſariam. Contentioſi erant apud Philippenſes, qui contendebant de quæſtionibus legis,& de genealogiis:hoc ideo, vt dum alios ſuperabant,ipſi glorioſi apparerent *neque per inanem gloriam*, id eſt vanam *ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.* Omnes enim debemus nobis meliores,& ſuperiores exiſtimare:& ſi videamus aliquem aliquo vitio mancipatum eſſe,& tamen aliqua virtute pollere, propter vnam virtutem quam habet, debemus nobis illum præferre: & ſi non videamus in illo aliquam virtutem, poteſt tamen habere aliquod bonum quod bonum nos lateat *non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes.* Non ſolummodo ſua commoda & ſuam vtilitatem debent quærere,ſed aliorum. Vtilitas enim multorum,multis prodeſt: vnius vero, tantum vni prodeſt. *Sed & ea quæ aliorum*, id eſt quæ ad multorum vtilitatem pertinent, quærere debemus. *Fratres, hoc enim ſentite in vobis*, hoc eſt, intelligite & ſapite & complete in vobis, quod intelligitis in Chriſto eſſe completum *quod & in Chriſto Ieſu*, id eſt ſicut Chriſtus non quæſiuit ſua,ſed noſtra, ita nos non ſolummodo noſtra quæramus, ſed aliorum, *qui cum in forma dei eſſet*, id eſt in æqualitate paternæ diuinitatis, conſubſtantialis & coæqualis in omnibus illi, *non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo* Rapina eſt, quando quilibet homo alienam rem per violentiam ſibi vſurpat, quæ illi non competit. Et dominus Ieſus rapinam non fecerat,quando dixit ſe parem eſſe deo patri & æqualem,dicendo, Ego & *Ioan.10.*
pater vnum ſumus:Niſi in veritate eſſet filius dei, æqualis *Ioan.1.*
illi non eſſet in omnibus. Præcurſor vero illius quando di- *Actu.6.*
xit,Non ſum Chriſtus, interrogatus à ſcribis & phariſæis & populo,ſi dixiſſet, Ego ſum Chriſtus, rapinam faceret, Simon ergo magus rapinam fecit, quando cum eſſet filius diaboli, dixit. Ego ſum filius dei,ego ſum paracletus, ego ſum homo dei *ſed ſemetipſum exinaniuit*,id eſt humiliauit, & quaſi contraxit & minorauit. Exinanitio eſt, quando res magna & incomprehenſibilis, in parua formula comprehenditur. Verbi gratia: Si quilibet artifex totius mundi machinã,& quæ in mũdo habentur,homines, beſtias,volucres,mõtes,arbores,ciuitates,flumina,piſces,in paruiſſi-

ma formula ad comparationem magnitudinis mundi voluerit comprehendere in pictura vel cera, illud eſt exinanitio. Similiter verbum dei patris, quod vbiq; eſt per inuiſibilitatem diuinitatis ſuæ, quando in parua forma hominis dignatus eſt apparere viſibilis, quaſi ſemetipſum exinaniuit & humiliauit, atq; (vt ita dicam) quodammodo contraxit. Eſt enim ſupra omnia, extra omnia, infra omnia, & quicquid eſt, intra ipſum eſt. Verbi gratia. ſicut beatus Auguſtinus dicit, dans ſimilitudinem ex ſpongia & mari, cōparans mundum ſpongiæ poſitæ in medio maris, & comparans mare diuinitati: Sicut (inquit) ſpōgia poſita in medio maris & fluminum, vndique habet aquam, ſupra, infra, vndique, & per medias latebras penetratur, ita mundus comparatione diuinitatis quaſi nihil eſt, & ita circundat & penetrat diuinitatis omnia, ſicut mare ſpongiam *formam ſerui accipiens*, id eſt in veritate hominem ſuſcipiens, *in ſimilitudinem hominum factus.* Hic ſimilitudo pro ipſa veritate ponitur: id eſt, verus homo factus, quia verbum caro factum eſt, id eſt, deus homo factus eſt, *& habitu inuentus vt homo*, Multis modis habitum dicimus. Eſt autem habitus accidens nobis, qui mutat illum cui accidit, ſed non mutatur: ſicut eſt ſapientia, quæ mutat hominem, quem de ſtulto vel ſtolido facit eſſe ſapientem, ſed ipſa nō mutatur. Eſt habitus ſecundo modo qui mutat hominem & mutatur, ſicut eſt cibus, qui de exilitate atque languore mutat nos in robur & valetudinem, & ipſe quoque mutatur comeſtus à nobis. Eſt habitus tertio modo, qui nec mutat nec mutatur, ſicuti annulus poſitus in digito, qui modus rariſsime inuenitur. Quartus modus eſt, cum ea quæ accidunt, nec mutant, nec mutātur, ſed tamen aliā ſpeciem & formam accipiunt, ſicut veſtis quæ aliam ſpeciem habet complexa ſiue complicata, quàm induta. Qui modus congruit huic comparationi. Nam ſicut veſtis cum induitur, adhæret quidem corpori, ſed non mutatur à ſua natura, vt ſemper veſtis non permaneat, licet aliam ſpeciē & maiorē honorem aſſumat, quàm antea habuiſſet: ita verbū dei patris aſſumendo hominē, non eſt mutatus in hominem, neq; ipſe homo aſſumptus à verbo, mutatus eſt in verbo, licet aliā ſpeciē aſſumpſiſſet in hoc, quia maioris honoris & dignitatis extitit quàm aliquis hominū, quia ſpecioſus

Ioan. 1. *Pſal. 44.*

ſus fuit forma præ filiis hominũ *humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem* factus obediens deo patri, cuius voluntas fuit vt redimeret genus humanum,& non ſolum patri,verumetiam & matri, vt in euangelio habetur, quia venit Nazareth, & erat ſubditus illis *mortem autem crucis*, Ideo crucifixerunt eum, quia omnibus mortibus ſeuerior eſt mors crucis,propter longum cruciatum.Si enim gladio tranſuerberaſſent eum, cito finiretur: vel ſic placuit ei, vt quia per lignum peccauit homo,per lignum redimeretur. *Propter quod* ſubaudis tormentum,vel propterea quia obediens fuit deo patri,*deus* pater *exaltauit illum* hominem aſſumptum à verbo,tertia die à mortuis ſuſcitando, & quadrageſimo die ad cælos ſubleuando,vel ſupra omnia conſtituendo,& donauit illi nomen,*quod eſt ſuper omne nomen*, Quod nomen dedit illi? Vt filius dei vocaretur & eſſet,qui filius hominis erat, ſecundum quod in die baptiſmatis innotuit paterna vox,inquiens: Hic eſt filius meus dilectus, Similiter in monte. Vel etiam nomen dedit illi quod eſt ſuper omne nomen, vt Ieſus vocaretur, id eſt ſaluator. Licet enim legamus homines in Geneſi,& angelos in libro beati Iob,filios dei appellatos eſſe, tamen nullus illorum appellatus eſt ſaluator,neque filius dei proprie, ſed abuſiue,quia nemo illorũ potuit gen⁹ humanũ ſaluare,niſi ille ſolus, *vt in nomine Ieſu*. i. in inuocatione nominis Ieſu *omne genu flectatur*.i. omnia genera hominũ ſubiecta ſint ei *cæleſtiũ*.i. angelicarũ virtutũ *terreſtriũ*.i. hominũ & creaturarũ *& infernorũ*, id eſt dæmonũ & animarũ quæ in inferno habitãt. Aliter: Omnia cæleſtia & omnia ſub terris,quæ in inferno eſſe dicũtur,eius iudicio & nutui & imperio ſeruiũt *& omnis lingua cõfiteatur*.i. omnis homo cõfiteatur *quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris* in æqualitate poteſtatis & natura diuinitatis. *Itaque chariſſimi mei in fide* & dilectione *ſicut ſemper obediſtis* ſubaudis domino & mihi *non in præſentia mea tantum*,id eſt ſicut ſemper obediẽtes fuiſtis in præſentia mea,cum apud vos eſſem *ſed multo magis obedite nunc* verbis noſtris *in abſentia*. Multi ſunt enim qui in præſentia obedientes ſunt, & in abſentia inobedientes exiſtunt, ſicut ſerui qui ad oculum ſeruiunt *cum metu* ſubaudis cordis. *Et tremore* ſubaudis corporis. *Veſtram ſalutem operamini*, id eſt, vitam æternam præparate vobis.

Deus eſt enim qui in vobis operatur. Ne videretur Deum à noſtra ſalute excludere, quaſi ſine dei auxilio ſaluari poſſumus, ſubiũxit. Deus eſt enim qui in vobis operatur. Omne ergo bonum quod habemus, tam bona voluntas, quam bona operatio, non eſt à nobis, ſed à deo. Sed quæſtio eſt. Si ipſe dat voluntatem, & poſsibilitatem, qua mercede digni ſumus? Præuenit nos ſiquidem gratia dei & miſericordia, & nos debemus obedire voluntati illius, & ipſe poſtmodum dat poſsibilitatem. Debemus ergo nos optemperando obſecundare ei, & dum iungimus voluntatem noſtram & obſequium voluntati & poſsibilitati illius, laudãdus eſt ille qui præuenit, & qui poſsibilitatem præſtat atque perſeuerantiam, vt nos digni ſimus mercede æterna *& velle*, id eſt bonam voluntatem habere *& perficere pro bona voluntate*, id eſt vt ſemper quod bonum eſt, velimus. *Omnia autem facite ſine murmurationibus*, ſubaudis bona, quæ euangelium præcipit, ſine murmurationibus, id eſt ne dicatis, Grauia nimium ſunt quæ deus præcipit, *ſine hæſitationibus*, id eſt dubitationibus, id eſt ne dubitetis in fide, nec de his quæ euangelium promittit. *Et ſitis ſine querela*, id eſt ſine reprehenſione *& ſimplices ſicut filij dei.* Sicut deus ſimplex eſt, ita filij eius puro & ſimplici corde debent incedere *ſine reprehẽſione*, id eſt ſine crimine *in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis.* Quãdo Apoſtolus iſta ſcribebat Philippenſibus, necdũ adhuc renati omnes erant neq; fideles, ſed multi erãt infideles & hæretici falſiq; Chriſtiani. Inter quos omnes lucetis. Optabat Apoſtolus ita illos qui fideles erãt viuere, vt ſicut ſol fugat tenebras, & luna cæteráq; ſidera illuminãt noctẽ, ita illi lucẽdo fide, opere, & doctrina, tenebras erroris & nebulas infidelitatis ſuo exẽplo & doctrina de cordibus infideliũ fugarent *ſicut luminaria* ſol, luna, & cætera aſtra in mundo *vel in hac vita, verbum vitæ cõtinentes*, id eſt fidem rectam qua viuit iuſtus, vel illius verbi memoriã, de quo dicitur, In principio erat verbum, *ad gloriam meam in die Chriſti* quia vobis præmiũ erit, ſi ita vixeritis: & mihi gloria in die iudicij, qui verbum vitæ vobis miniſtraui *quia non in vacuum cucurri* ſubaudis de loco ad locum prædicando *neque in vacuum laboraui* corporeæ linguæ inſtantia. Et hoc ad gloriãm meam. *Sed etſi immolor*, id eſt interficior à Nerone. Nero ipſe fuit ſacerdos Petri

& Pauli: quia ipſe mactauit eos: mactauit quidem, ſed non obtulit, quia ipſi ſeipſos obtulerunt, *ſupra ſacrificium. Gaudeo* quia vos obtuli ſacrificium deo *& ſuper obſequium fidei veſtræ* & ſupracultum fidei & religionis quem vos docui. Beatus Paulus qui Philippenſes ab infidelitate liberauit, & in baptiſmate à peccatis purgando ſanctificauit, ipſe vtique obtulit eos, & ſacrificium eius ipſi fuerunt. Obſequium etiam appellat cultum & religionem, vt alibi: Rationabile ſit obſequium veſtrum, & eſt ſenſus. Etſi (inquit) interficior à Nerone, non ſentio pœnas, neque pertimeſco mortem, congaudens omnibus vobis, propterea quia vos ſacrificium obtuli deo, & quia vos docui religionem fidei. *Idipſum autem & vos gaudete*, id eſt, ſicut ego gaudeo de veſtra fide, ita & vos congaudete de meo præmio quod percepturus ſum pro vobis. *Sperò autem in domino Ieſu Chriſto Timotheum, &c.* Timotheus erat diſcipulus Apoſtoli, omni fide atque doctrina atque operibus bonis adornatus, & per hoc Apoſtolo ad modum charus, intantum vt vnanimis dicatur eſſe illi, id eſt, vnius voluntatis, Habebat tamen & alios eodem affectu diligentes, vt erat Titius, Lucas, Clemens, & alij: ſed quando hanc epiſtolam miſit illis, non habebat ſecum de perfectioribus niſi iſtum: omnes enim erant cauſa prædicationis diſperſi per diuerſa loca, ideóque dicit neminem habere ſe in præſenti tam vnanimẽ. Vel poterat eſſe vt Timotheus plus omnibus diſcipulis eius Philippẽſes diligeret. *cito*, id eſt in proximo *me mittere ad vos, vt & ego bono animo ſim*, id eſt tranquillo & ſecuro animo ſim *cognitis quæ circa vos ſunt*, id eſt dum cognouero per illum quę circa vos aguntur, tam in fide quã in conuerſatione *Neminẽ enim habeo* ſubaudis, modo apud me *qui ſyncera*, id eſt pura & firma *affectione pro vobis ſolicitus ſit.* Et ea voluntas quæ erat in Apoſtolo erga Philippenſes, erat & in Timotheo, ideo dicit: Neminem habeo tam vnanimẽ, id eſt qui eandem mentem gerat erga vos, & pro vobis ita ſolicitus ſit, ideóq; ille mittendus eſt qui & mihi eſt chariſsimus: & curam de vobis maximã gerit. *Omnes enim quæ ſua ſunt*, ſubaudis commoda *quærunt, non quæ* ſunt *Ieſu* Chriſti, modo oſtendit quare alij qui cum illo erant, non erant ei ita coniuncti, ſicut iſte. Omnes enim ſua commoda quærunt aut quietem, nolentes tribulari pro aliorum ſalu-

te,niſi vt ab eis lucra temporalia recipiant, non curantes de remuneratione æterna. *Experimentum*, id eſt probamentum *eius cognoſcite, quia ſicut patri filius mecum ſeruiuit in euangelio.* Non mihi(inquit)ſeruiuit,ſed mecum ſeruiuit Chriſto in euangelij prædicatione,ſeruiuit tamē & beato Apoſto lo. *Hunc ego ſpero me mittere ad vos,mox vt videro quæ circa me ſunt* Poſitus Apoſtolus in vinculis, dubitabat vtrum decollandus eſſet à Nerone,aut dimittendus liber de carcere,ideóque dixit,Cum cognouero(inquiens) quid mihi euenerit, ſi de carcere incolumis exiero: mittam eum ad vos. *Confido autem in domino, quoniam & ipſe cito veniam ad vos.* Sciendum tamen,quia poſtmodum ipſe non venit ad eos *Neceſſarium autem exiſtimaui Epaphroditum mittere ad vos.* Quia Timotheum non poſſum mittere quouſque cognoſcam quæ circa me ſunt, puto neceſſarium eſſe vobis mittere Epaphroditum: qui Epaphras appellatur alio loco,ſicut Lucius Lucas. Apoſtolus enim nō curabat de proprietate nominum *cooperatorem*,id eſt, ſimul laborantem in prædicatione & ſocium ſiue *Commilitonem* in caſtris dei pro fide, *veſtrum autem Apoſtolum*, vel qui ad vos à me mittitur, vel quem vos de veſtris elegiſtis in Apoſtolum,mittendo illum ad me *& miniſtrum neceßitatis meæ* & deſiderij qui mihi iam poſito in carcere miniſtrat quæ neceſſaria ſunt, & inſuper prædicationi inſiſtit. Apoſtolum autem illum vocat, quia ab illo miſſus eſt. Omnis enim qui mittitur, Apoſtolus vocatur. *Propterea quòd audieratis illum infirmatum, nam & infirmatus eſt vſque ad mortem,ſed deus miſertus eſt eius.* Subaudis, quia reuocauit eum de faucibus mortis ad vitam. *Non ſolum autem eius*, ſubaudis miſertus eſt, *verum etiam mei*, miſertus eſt. Quare? *ne triſtitia* mortis eius *ſuper triſtitiam* infirmitatis eius *haberem.* Beatus Apoſtolus dolebat de infirmitate Epaphroditi:ſed ſi ille ab hac luce migraſſet, ſuper triſtitiam infirmitatis haberet triſtitiam mortis eius,Vel quia ipſe in vinculis aſtrictus tenebatur, ſi contigiſſet Epaphroditum mori, qui ei neceſſaria procurabat, ſuper triſtitiam vinculorum habere triſtitiam de morte illius, *Vt viſo eo iterum gaudeatis.* Gaudium Apoſtoli, gaudium erat Philippenſium ſicut triſtitia eius triſtitia illorum, ſimiliter triſtitia Philippenſium triſtitia erat Apoſtoli: & lætitia illorum, lætitia illius: ſicut ipſe

ipſe dixerat, Gaudete cum gaudẽtibus, flete cum flentibus *& ego ſine triſtitia ſim* ſubaudis, cum cognouero vos lætificatos illius præſentia: & cum per illum agnouero quę circa vos aguntur. *Excipite itaque illum cum gaudio in domino & eiuſmodi cũ honore habetote*, id eſt, non ſolũ qui veſter Apoſtolus eſt, cum gaudio ſpirituali ſuſcipite, ſed omnes qui eandem fidem habent, & bonis operibus inſiſtunt, ſicut ille. *quoniam propter opus Chriſti vſque ad mortem acceßit,* id eſt, propter charitatem & prædicationem euangelij acceſſit, ſubaudis prædicando, & mihi miniſtrando cõtra iuſſa principum: *tradens animam ſuam* ſubaudis periculo mortis. *vt impleret id quod ex vobis deerat erga meum obſequium.* Philippenſes qui ab Apoſtolo verbum prędicationis audierũt, propter quod ſaluati ſunt, ſi facultas ei affuiſſet, & longitudo terræ non obſtitiſſet, ipſi debuerant ei omnia ſubſidia temporalia præbere & miniſtrare. Qđod ergo illi implere nequiuerunt, ſolus Epaphroditus vice illorum contra pręcepta imperatoris adheſit illi in carcere, & procurauit illi victum & veſtimentum, & inſuper ſocius fuit prædicationis. Hic ergo tradidit animam ſuam periculo mortis, quia contra præceptum imperatoris acceſsit ad illum, vt diximus, & in hoc quòd ei miniſtrauit, impleuit quod eis deerat, quia quod illi debuerant agere, ipſe fecit, ſicut Apoſtolus declarat: Vt impleret quod ex vobis deerat, id eſt, quod vos non poteratis implere impediente longitudine terrarum, ipſe pro vobis impleuit.

CAPVT III.

De cætero, id eſt, deinceps, & præter illa quæ ſuperius dicta ſunt *fratres mei in fide gaudete in domino* non in rebus temporalibus & terrenis atque caducis. *eadem vobis*. id eſt, ea quę docui pręſens, quia vobis & mihi eſt neceſſariũ *me non piget ſcribere* ſed videre ne vobis pigrum ſit ea legere & implere. *Videte canes*, id eſt cauete & declinate. Canes appellat Iudæos *& malos operarios* eoſdem appellat circunciſionem, quia conſuetudo eius eſt Iudæos appellare circunciſionem, & gentiles præputium. Ideo ergo appellat eos canes, quia ſicut canis latrat ac deinde mordet, ita illi loquendo obla-

trabant,& ſeducendo aſpere mordebant. Mali operarij erant,quia male ſuadebant eis operari, dicentes. Non poteſtis ſaluari per baptiſmum niſi circuncidamini, ſicut lex præcipit, quia ſcriptum eſt, Maſculus cuius caro circunciſa non fuerit,peribit anima illius de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit in Adam. *Nos enim ſumus circunciſio.* Nos,id eſt,omnes recte credétes ſumus ſpiritualiter circunciſi *qui ſpiritu deo ſeruimus,* id eſt ſpiritualiter, & non carnaliter:vel etiam qui mente deo ſeruimus, ſicut in euangelio habetur, ſpiritus eſt deus, & eos qui adorant eum,in ſpiritu,id eſt in mente oportet adorare *& gloriamur in Chriſto Ieſu,*id eſt in fide Ieſu Chriſti, & *non in carne fiduciam habentes,* id eſt carnali circuncisione, quia nos habemus omnes ſenſus corporis circunciſos *quanquam ego habeam confidentiam in carne,* id eſt habere poſſem in cär nali circunciſione ſi aliqua ibi eſſet fiducia. *Si quis autem alius* ſubaudis veſtrum gentilium. *Videtur confidere in carne,ego magis.* Diceret aliquis. Non eſt circunciſus, neque iuſſus circuncidi:ideo talia pręcipis. Ad hęc ille. Non ideo, inquit,talia præcipio, id eſt, ideo præcipio non circuncidi,quaſi ego non ſim circunciſus, & poſsim in gloria mea confidere plus quàm aliquis veſtrum gentilium, ſi eſſet in eo aliqua fiducia & iuſtitia poſtquam Chriſtus venit, ſed quia non eſt ibi aliqua gloriatio: nolo vt circuncidamini à Iudæis. *Ex genere Iſrael* ſubaudis natus ſum *de tribu Beniamin* quod nemo veſtrum eſt. *Hebræus ex hebræis,*

Eze.1. ſubaudis natus de tribu Beniamin *ſecundum legem phariſæus,* id eſt, doctor legis Moſaicæ *ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam dei.* Fui,inquit,doctor legis, & propter ſtudium & amorem ſynagogæ, quam volebam ſtatuere, perſequebar eccleſiam dei, Aemulus dicitur inuidus, & imitator,& ſtudioſus,ſed in hoc loco pro ſtudioſo ponitur. Beatus ergo Apoſtolus ſtudioſus æmulator fuit in lege, volens ſynagogam ſtatuere, & eccleſiam dei deſtruere perſequendo ſanctos. *Secundum illam iuſtitiam quæ in lege eſt.* Si aliqua iuſtitia modo in lege eſt *conuerſatus ſum,* ſubaudis, vixi ſine crimine & ſine reprehenſione, vt mihi viſum eſt & aliis:quia circunciſus ſum octauo die, & quadrageſimo die pro me legalia munera ſunt oblata, & feſtiuitates, & *ſabbatha obſeruaui, & cætera omnia quæ lex præcipit, Sed quæ*

mihi fuerunt lucra hoc eſt quæ putabam quòd mihi præſtarent magnum quæſtum & præmiũ, hæc omnia intellexi mihi futura ad damnum, ſi ea carnaliter obſeruarem *propter Chriſtum*.i. poſtquam in Chriſtum credidi, vel propter fidẽ illius quam teneo, credo omnia illa ad damnum & diſpendium eſſe illorum qui ea obſeruauerint, & propter hoc euangelium Chriſti, ſecũdum cuius doctrinam debemus viuere, quod ſupereminet atque tranſcendit ſua dignitate & veritate omnem ſcripturam diuinorum eloquiorum. *Veruntamen exiſtimo omnia* ſubaudis legalia præcepta *detrimentum*, id eſt, damnum *eſſe* ſuis auditoribus *propter eminentem ſcientiam*, id eſt, propter euangelium. *propter quem*, id eſt, propter Chriſtum vel propter fidem eius *omnia* quæ lex præcipit carnaliter obſeruare, quaſi damnum duxi, & pro nihilo deputo, vt Chriſtum mihi lucrer, & acquiram, *& inueniar in illo*, id eſt, in fide eius perfectus *non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed illam quæ eſt ex fide Ieſu Chriſti.* Iuſtitia quæ in lege erat, iuſtitia hominis dicebatur, quia manibus operabatur, videlicet in circunciſione & oblatione munerum. Iſtam iuſtitiam reſpuebat Apoſtolus, & nolebat eam amplius habere, ſed potius deſiderabat inueniri in iuſtitia fidei & euangelij, quæ non eſt hominis iuſtitia, ſed dei, quia ſpiritaliter in baptiſmate fit & in mente *quæ ex deo eſt iuſtitia* ſubaudis dico *in fide ad cognoſcendum illum* quia per fidem quæ bonis operibus adornatur, cognoſcitur deus, *reſurrectionis eius virtutem*, ſubaudis cognoſcendã. Quæ eſt virtus reſurrectionis? Vt ſicut Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit, & iam non moritur, ita & nos moriamur in fonte baptiſmatis peccato: & reſurgamus ad vitam, & ſemper in nouitate vitæ ambulemus. Et hæc virtus per fidem cognoſcitur, & per fidem eius peruenitur ad ſocietatem paſsionum Chriſti: quia niſi fidem haberemus, nequaquam paſsionem eius imitaremur. Debemus autem imitari illam ponendo animas noſtras pro illo, ſi neceſsitas fuerit, vel etiam in nobiſipſis debemus mortificare vitia & peccata *configuratus ſum morti eius*, id eſt, imitator ſum mortis eius & paſsionis illius *ſi quo modo*, id eſt, ſi aliquo modo *occurram ad reſurrectionem*, ſubaudis electorum. Iſta reſurrectio non erit omnium reſurgentium, ſed tantũmodo electorum, quia licet omnes in momento reſurgant

1.Theſ.2. iuſti & impij in die iudicij,ſoli tamen iuſti occurrent domi
Matt.25. no in aera deportandi ab angelis,ſicut alibi idem Apoſtolus ait: Rapiemur obuiam Chriſto in aera. Impij verò manebunt in terra quouſque percipient illam terribilem ſententiam iudicis, Ite maledicti in ignem æternum, *quæ eſt*, id eſt quæ futura eſt *ex mortuis* in die iudicij *non quod iam acceperim*.i. non ideo talia dico de reſurrectione quod iam perfectionem acceperim : quia non ſum adhuc perfectus, aut etiam iuſtificatus perfectus ſim. Quantũ ad ſapientiam illam pertinet, quæ mortalibus hominibus datur, B. Apoſtolus ſapientiſsimus omniũ hominũ erat qui tunc tẽporis in carne morabãtur: quantum verò ad illã perfectionẽ pertinet quã recepturi ſunt ſancti poſt generalẽ reſurrectionẽ, perfectiſsimus non erat, quia nunc videmus in enigmate, tunc autem facie ad faciẽ, quia videbimus deum ſicuti eſt.
1.Cor.14. *Sequar autem*.i. imitabor Chriſtũ *ſi quomodo comprehendam*, ſubaudis perfectionẽ *in quo & comprehenſus ſum*. Omnes electi prædeſtinati ad vitam æternam in paſsione domini ſunt comprehenſi, quia per illam ſunt redempti non ſolum qui poſt reſurrectionem eius ſaluandi erant & purgãdi per baptiſmum, ſed etiam omnes iuſti qui præceſſerũt eius aduentum. Sed dicet aliquis. Si ego comprehenſus ſum in paſſione eius, id eſt, redemptus, & baptiſmate purgatus, quare non habeo modo in præſenti perfectionem fidei, ſapientiæ atque iuſtitiæ? Cui reſpondendum eſt, quia baptiſmi renouationem polluiſti male viuendo, nõ poteris illam perfectionem obtinere quouſque iterũ mundatus per pœnitentiam venias ad illum qui te in baptiſmate mũdauit. *Fratres ego non arbitror comprehendiſſe*, ſubaudis perfectionẽ, quia in præſenti ſeculo non poſſumus eſſe perfecti. *Vnum autem* ſubaudis, verbum dicam *quæ quidem retro ſunt obliuiſcens*. Quæ ſunt illa quæ retro ſunt? Omnia temporalia & tranſitoria, prædia, diuitiæ, & commoda præſentis vitæ. Quæ ideo dicuntur eſſe retro, quia cum ab hac vita tranſierimus per mortem carnis, omnia poſt nos relinquemus *ad ea quæ ſunt priora extendens me*. Quæ ſunt priora ? Præmia & gaudia patriæ cæleſtis, quæ nobis futura ſunt, & ſine fide manſura. Aliter beatus Apoſtolus omnia bona quæ in hoc ſeculo habebat perfecta, ad comparationem æternorum pro nihilo deputabat, & ſic quotidie viuebat, quaſi ſemper

inſipiens,ideóque dixit. Obliuiſcor præteritorum, deſiderans ſemper ad alia tendere. *Ad deſtinatum proſequor*, id eſt,ad promiſſum tendo *ad brauium*, id eſt, ad coronam *ſupernæ remunerationis in Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum Ieſum. *Quicunque ergo perfecti ſumus* ad comparationem aliorum *hoc ſentiamus* ſubaudis, quia non ſumus perfecti. Quicunque ſumus perfecti, id eſt, qui perfecti arbitramur eſſe ad comparationem fidelium & minus intelligentium, hoc ſapiamus, quia non ſumus perfecti ad illam comparationem quam percepturi ſumus in die iudicij. *Etſi quid aliud ſentitis vel ſapitis* de hoc quod diximus, & hoc non ex vobis,ſed *deus illud manifeſtauit.* Beatus Beda loqués quodam loco ex dictis Apoſtoli ait: Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet,& ſi aliud quid ſapitis, & hoc vobis deus reuelauit.Quid ergo ſi hæreticus eſt, debet in ſuo ſenſu abundare?Minime, Non de hæretico loquor, ſed de Chriſtiano. Vnuſquiſque, inquit, fidelis in ſuo ſenſu abundet, id eſt, quod credit,opere impleat, ſtudeátque abundare virtutibus:& ſi quid aliud ſapit quod contra fidem ſit,propter bona opera quæ habet, reuelabit illi deus, vt illud corrigat, ſicut fecit Cypriano Carthaginenſi epiſcopo,qui vnā merſionem tantummodo dabat baptizandis, ignoranter hoc agens.Sed quia bonis operibus inſeruiebat,& quod intelligebat,opere implebat, meruit reuelationem percipere à domino,vt trinam merſionem daret baptizandis.*Ad quod peruenimus*.i.in fide,ad quā perueni ego docéte domino, & vos me prædicante *in ea maneamus* ambulantes de virtute in virtūtem *vt idem ſapiamus* ſubaudis de Chriſto, id eſt, vnam fidem habeamus *& permaneamus in regula*, id eſt,in rectitudine fidei. *Fratres imitatores mei eſtote.* Imitatio eſt cuiuſque rei quædam cognitio,imitari eſt ſequi.& eſt ſenſus:Si Chriſtum non poteſtis imitari & ſequi,ſaltem me imitamini diſcipulū eius in fide, in opere,in doctrina: vt ſicut ego credo,operor,doceo,ita & vos credatis,operemini,doceatis, *& obſeruate eos.* Hoc verbum quod eſt obſeruate, varias habet ſignificationes.Aliquando ſignificat declinare & cauere,vt ibi,Obſeruate eos qui diſſenſiones & offendicula faciūt,id eſt declinate ab eis.Aliquando inſidias moliri,vt ibi: Et ipſi obſeruabant,id eſt,inſidias tendebant.Aliquando imitari,vt hic, obſeruate,id eſt,imita-

mini tales qui formam doctrinæ noſtræ habẽt,qui ita credunt,viuunt & docent *qui ita ambulant* id eſt, qui ita viuunt ſicut & ego. *ſicut habetis formam noſtram* id eſt,formam doctrinæ noſtræ *Multi enim ambulant*, id eſt,non recte viuunt, ſicut pſeudoapoſtoli, *quos ſæpe dicebam vobis* id eſt,quos ſæpe prædicabam vobis cauendos eſſe,cum apud vos eſſem præſens, *nunc autem & flens dico* Imitanda eſt charitas Apoſtoli,qui etiam inimicos crucis Chriſti deflebat:Sicut Samuel inimicum ſuum Saul: & ſicut idem Apoſtolus Corinthios alibi, qui poſt fornicationem non egerunt pœnitentiam, *inimicos crucis Chriſti flens dico* vt declinetis ab illis *quorum finis* id eſt,mors præſentis vitæ, *interitus* eſt illis,id eſt, perditio æterna : quia vt ab hac vita tranſierint,tradentur pœnis ſempiternis.Inimicos crucis Chriſti appellat Iudæos & alios infideles,qui dicebant nõ poſſe hominem ſaluari per fidem dominicæ paſſionis ſine circuncìſione *quorum deus venter eſt*, ſubaudis ab illis declinare.Quorum deus venter eſt,Illorum qui ideo prædidicant,vt ventrem ſuum poſſint implere, *& gloria in confuſione ipſorum* id eſt, in verecundo & pudendo membro genitali,quia gloriantur ſe circunciſos eſſe *qui terrena ſapiunt*, id eſt qui legem non ſpiritaliter ſed terrene intelligunt.vel qui carnalem circuncìſionem in ſe & in aliis obſeruare volunt. *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.* Iungit ſe cæteris ſanctis , qui terram corpore,cælum vero mente inhabitant. *Vnde* id eſt,de cælis, *etiam ſaluatorem expectamus* ſubaudis venturum ad iudicium, *qui reformabit* id eſt,renouando formabit *corpus humilitatis noſtræ* Corpus noſtrum,corpus humilitatis eſt,quod per mortem in puluerem & vermes humiliari poteſt.Iſtud corpus primum formauit in vtero materno , ſed iterum reformabit illud per gloriam reſurrectionis, *configuratum* id eſt:aſſimilatum corpori claritatis ſuæ,id eſt,in gloria & immortalitate:quia illam claritatem habebũt corpora ſanctorum poſt diem iudicij , quam habuit corpus Chriſti clarificatum in monte,quia ſimiles angelis erimus , Et poterat aliquis dicere, Quomodo poterit corpora noſtra reformare , quæ à vermibus erunt corrupta,& in puluerem redacta ? Ad hæc beatus Apoſtolus *ſecundum* illam(inquit)poteſtatem qua ſemetipſum tertia die reſuſcitauit,& qua ſibi potuit omnia

ſubiice-

ſubiicere,corpora etiam noſtra in die iudicij reformabit ad claritatem ſuam *ſecundum operationem qua poſſit.* id eſt poteſt vel potuit *ſubiicere ſibi omnia,*

CAPVT IIII.

Itaque fratres mei in fide chariſſimi in dilectione *& deſideratiſſimi* opere vel affectu *gaudium meum* ſubaudis in pręſenti, *& corona mea* ſubaudis in futuro,quia vos deo acquiſiui *ſic ſtate,* id eſt ſic perſeuerate in fide,in opere,in doctrina,ſicut à me audiſtis & vidiſtis *Euchodiam rogo & Syntychem deprecor, idipſum ſapere in domino* ſubaudis quod nos ſapimus, ego aliique fideles,qui ita ſapiunt & credunt perfecte,ſicut & ego.Sapientes & religioſæ mulieres erant apud Philippēſes quæ predicabant domi in ſuo ſexu, paruulos etiam & paruulas docebant,non tamē in eccleſia,quia idem Apoſt. hoc precipit,vt mulieres in eccleſia taceant. *Et te Germane compar* Germanus comes erat ipſius in fide,in officio prædicationis,& tamē diues:ideoque præcepit,vt ipſe qui abundabat opibus,vel etiam in prædicatione, adiuuaret illas.Compar,comes in fide & officio.*adiuua illas* ſubaudis ſupra memoratas *quæ mecum laborauerunt* ſubaudis,docētes in ſuo ſexu *cū clemēte* Clemēs philſophus fuit,ſed poſtea diſcipulus Apoſtolorum Petri & Pauli factus, præfuit eccleſiæ.Romæ, præſul, & pro Chriſti nomine in mare eſt præcipitatus *& cæteris adiutoribus meis.* Ne Pilippenſes dure acciperent quòd illorum nomina in hac epiſtola non continerentur,ideo ſubiunxit:Et cæteris adiutorib⁹ meis, *quorum nomina ſunt in libro vitæ* & eſt ſenſus.O Philippenſes, nolite grauiter ferre quod omnes vos in epiſtola mea nominaui,quoniam & ſi in mea epiſtola non eſtis ſcripti, in libro tamen vitæ continemini,quia mei adiutores eſtis. Iſte eſt liber vitæ, de quo dominus dicit.Gaudete quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis,id eſt, in libro vitæ,id eſt,in memoria omnipotentis dei *Gaudete in domino ſemper* Vos qui non gaudetis in temporalibus rebus, negotiis terrenis,caducis & tranſitoriis, gaudete in domino, in fide,in ore,in opere:mente, & corpore *modeſtia,* id eſt, mānſuetudo & humilitas *veſtra,nota ſit omnibus hominibus ſi-*

delibus,hæreticis falſiſque fratribus.Fidelibus nota ſit, vt veſtro exemplo corroborentur in omni bonitate,imitatores veſtri facti,vt vos mercedem recipiatis.Infidelibus nota ſit,vt videntes veſtram religionem & bonam conuerſationem,non poſſint infamare veſtram fidem,& nomen domini ſaluatoris,ſed potius veſtro exemplo reuocentur ab errore. *Dominus prope eſt* omnibus videlicet qui recte credunt,iuſte viuunt, bene docent, & cor immaculatum habent.vel prope eſt,vt vos ab hac vita abſtrahat per mortem carnis:Vel prope eſt,vt ad iudicium veniat, *& nihil ſolicitiſitis* de mundanis terreniſque rebus.Solicitudo eſt ſuperflua cura.Sed iuſti non debent ſuperfluam curam habere de rebus tranſitoriis,ſed in domino omnem ſpem ponere,iuxta quod Pſalmiſta ait,Iacta in domino curam tuã, & ipſe te enutriet. *ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione.* Oratio eſt pro præteritis exceſſibus & delictis,obſecratio pro adipiſcendis futuris,gratiarũ actio pro collatis beneficiis.Ideo debem⁹ omnipotenti deo gratias referre pro beneficiis collatis,vt cum de perceptis muneribus non inueniamur ingrati,de perciendis non iudicemur indigni. *Petitiones veſtræ innoteſcant apud deum.* Nolite(inquit) ſuperfluam curam aſſumere pro temporalibus rebus,ſed petitiones veſtræ innoteſcant apud deum, id eſt, notæ fiant deo per miniſterium angelorum.Si ergo omnipotens deus omnia non ſolum præterita & præſentia,ſed etiam futura cognoſcit,& non ſolum opera,ſed etiam cogitationes diſcernit,& totus vbiſque eſt,quid neceſſe eſt vt per miniſterium angelorum renuntiẽtur ei quæ agimus?Non ergo ideo illi nuntiãt,quod illum aliquid lateat,iuxta quod Salomõ ait:Tu ſolus noſti corda filiorũ hominum,ſed vt officiũ & miniſterium ſuũ adimpleant,quia nuntij ſunt *Et pax dei quæ exuperat omnẽ ſenſum* Exuperat, id eſt,tranſcẽdit omnem ſenſum & angelorũ & hominum, nõ tamen dei.De qua pace loquitur?Qua recõciliati ſumus deo per paſſionẽ filij eius.Ante aduẽtum quidẽ domini lõge eramus à deo,& diſcordes eramus tam deo quã angelis: ſed per paſſionẽ filij dei recõciliati ſumus deo.Iſta recõciliatio neceſſe eſt vt ſemper nos cuſtodiat.Exuperat autem omnẽ ſenſum præter ſenſum domini,quia nemo angelorũ nemo hominũ potes penetrare myſteriũ paſſionis filij dei

& noſtrę recóciliationis,& quãta fuerit charitas in illo:quia cum deus eſſet,pro nobis homo fieri dignatus eſt *cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras* Cor & intellectus pro vno eſt accipiendum *in Chriſto Ieſu*, id eſt per Ieſum Chriſtum,vel in fide Ieſu Chriſti *De cætero fratres* pręter illa ſuperius memorata, *quæcunque ſunt vera , quæcunque pudica, quæcunque iuſta,quæcunque ſancta , quæcunque amabilia*, id eſt, omnia quæ in euangelio habentur,cogitate , & cogitando opere implete quia illa ſunt vera.Omnia vera ſunt pudica & caſta,quia ab omni mẽdacio ſunt inuiolata & incorrupta.Illa ſunt iuſta & ſancta,quæ ſanctitatẽ & iuſtitiã docẽt *quæcũque ſunt bonæ famæ*, id eſt,quæ bonam famam nos faciunt habere,omnia iſta cogitate & perficite, *ſi qui virtus* ſubaudis fidei,operationis,doctrinæ,& vnde laudari deus potes,illa deo applicate , non veſtris mentis, *quæ audiſtis* ſubaudis per literas noſtras,vel à meipſo & vidiſtis. *in opere* & deus pacis erit vobiſcum.hoc eſt , deus qui eſt pater pacis,id eſt domini noſtri Ieſu Chriſti,qui eſt pax noſtra,qui fecit vtraque vnum, *Gauiſus ſum autem in domino vehementer quoniam tandem aliquando.* In principio prædicationis Apoſtoli,quando Philippenſes crediderunt, maximam humanitatem præbuerunt ei miniſtrantes ei læto animo quæ neceſſaria erant:ſed cum cœpiſſent perſecutionem pati à ſuis ciuibus infidelibus , & tribulari à perſecutoribus,ceſſauerunt à miniſtratione.neque enim poterant in ſeditione ac perſecutione poſiti , officium charitatis ita implere.ſicut tempore pacis. Cum vero reddita eſſet illis trãquillitas domino ſuffragante,reuerſi ſunt ad priſtinam conuerſationem,cœperúntque miniſtrare Apoſtolo aliiſque ſanctis quæ neceſſaria erant.Quapropter congaudet Apoſtolus illorum bonitati,& dicit.Gauiſus ſum(inquiẽs) valde:quoniam tandem,id eſt,ad vltimum , aut vix aliquãdo *refloruiſtis*, id eſt,florem virtutum protuliſtis,reuerſi ad priorem conuerſationem & conſuetudinem.Floruiſtis id eſt,florem bonæ operationis protuliſtis,id eſt,affectũ dilectionis erga me exhibere cœpiſtis ſicut ante exhibebatis. *Occupatis autem eratis* ſubaudis , in perſecutione ciuium, Excuſat eos modo dicens : Indulgeo vobis ſi ad tempus illud omiſiſtis,quia detenti eratis in perſecutione inimicorum. *Non quaſi propter penuriam*, id eſt , indigentiam *hoc*

dico. *Ego enim didici in quibus ſufficiens eſſem*, id eſt, ego ſcio in quibus poſſum ſufficientiam habere, quia ſcio indigētiam patienter ferre, & abundantiam cum temperantia diſponere. Multi ſunt qui poſiti in paupertate, neſciunt eam patienter ferre: & ſunt multi qui poſiti in abundantia neſciūt temperantiam habere, ſed comedunt & bibunt vltra modum, & vtuntur his quibus abundant, intemperate, à quorum numero erat Apoſtolus alienus *Scio humiliari*, id eſt, ſcio penuriam patienter ſuſtinere, *Scio & abundare*, id eſt in abundantia temperans eſſe, ne corrūpat ab ea. *In omnibus inſtitutus ſum: & ſatiari*, id eſt, abundare *& eſurire*, id eſt, penuriam pati *omnia poſſum in eo qui me confortat*, Ne videretur ſibimetipſi tribuere hoc, quaſi ſuis viribus potuiſſet in penuria patiens eſſe, & in abundantia temperans: ait. Omnia autem iſta in eo poſſum implere qui me confortat, id eſt, in Chriſto, qui mihi poſſibilitatem tribuit. *Veruntamen bene feciſtis communicantes tribulationi meæ*, id eſt, quamuis ego nullo indigeam, bene feciſtis vos, charitatis officiū in me adimplentes: compatiendo paſſionibus meis: & mittendo mihi quæ erant neceſſaria. *Scio autem &c.* vſque, profectus ſum à macedonia. Macedonia, prouincia eſt Græcorum, dicta à Macedone: & Theſſalonica ciuitas eſt à Theſſalo rege dicta. In hoc ergo quod laudat Philippenſes qui ei neceſſaria miſerunt, vituperabat alios qui ei nullum obſequium præbuerunt. *in ratione dati & accepti.* Quicquid accipitur vel datur, ratio inde poteſt eſſe. Rō dati eſt, quia ſcit dator quid dat, aut quantum dat, aut cui dat, vtrum aurum, an veſtimentum det, libram auri, aut equum. Ratio accepti eſt, quia ſcit ille qui accipit metallū aliquod aut veſtimentum, quantum accipit, & à quo accipit: & eſt ſenſus. Ex omnibus de quibus poteſt eſſe ratio dati & accepti, non miniſtrauerunt mihi, quia ipſi nihil dederunt, & ego nihil accepi, *non quæro datum* ſubaudis tantummodo *ſed quæro fructum*, id eſt, beneuolentiam & benignitatem animi *abundantem in ratione veſtra*, id eſt, ad vtilitatem veſtram. Quidam codices habent: Abundantem in oratione veſtra. Oratio Apoſtoli, oratio Philippenſium erat, quia pro illis orabat. Et quando quilibet orat pro aliquo, ſi vita illius mūda fuerit pro quo oratur, ſubleuat orationem deprecantis, vt à deo exaudiatur: ſicut econtra vita mala eius

pro

pro quo oratur, impedit orationem illius qui pro ipſo orat. Vnde dicit dominus Ieremiæ. Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te. Ergo B. Pauli oratio quam pro illis fundebat, bona vita illorum ſubleuabatur. Vnde dicit: Nõ requiro tantummodo datum, ſed requiro beneuolentiam & benignitatem abundantem in oratione veſtra, id eſt, vt veſtra voluntate ſubleuetur oratio quam pro vobis fundo.

Habeo autem omnia, & abundo. Ille omnia habet, qui nullo indiget, qui præter neceſſaria nihil requirit. *Repletus ſum* inquit, ſubaudis omni abundantia *acceptis ab Epaphrodito* ſubaudis muneribus *quæ* ſubaudis munera *miſiſtis mihi.* Miſerant illi Philippenſes aut aurum aut argentum aut veſtimenta per Epaphroditum, in quibus ille multum lætatus & gratulatus eſt non tam pro ſua quàm pro aliorum neceſsitate *in odorem ſuauitatis.* Odor ſuauitatis eſt apud deum, intentio bona & voluntas promptiſsima offerentis, de qua legimus in Geneſi, quia odoratus eſt odorem ſuauitatis dominus, quando Noë obtulit ſacrificium deo egreſſus de arca. Non enim eſt putandum quòd dominus omnipotens ſacrificio victimarum & fumo carnium atque nidore pinguedinis delectetur, ſed intẽtione bona & voluntate promptiſsima offerentis. Si enim fumo & nidore carnium delectaretur, nequaquam diceret per prophetam: Sacrificia veſtra odiuit anima mea. *Deus autem meus impleat omne deſideriũ veſtrũ.* Tale deſideriũ habebant Philippenſes, vt ſocij & comparticipes mererentur fieri beati apoſtoli, & eſt ſenſus: Cõcedat præſtẽtque deus meus, vt ſicut participes eſtis paſsionis meæ, & condoletis tribulationibus meis, ita ſitis participes præmiorum meorum, & congaudeatis lætitiæ meæ. Et qualiter fiet iſtud? *Secundum diuitias ſuas in gloria æterna.* Quæ ſunt illę diuitiæ? Quas oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, id eſt, gaudia æterna & præmia ſine fine manſura. Et hoc in Chriſto Ieſu, hoc eſt per Chriſtum Ieſum, *Deo autem & patri noſtro.* i. ſanctæ trinitati, quæ vnus deus eſt, maneat honor in ſecula ſeculorum. i. per omnia futura ſecula.

Salutate omnem ſanctum, id eſt, omnem ſanctificatũ in baptiſmate, vel qui ſine crimine, & ſine grauiori peccato floreut *maximè autem qui de Cæſaris domo ſunt.* Quare addidit: Maximè autem illos qui de Cæſaris domo ſunt? vt ſic

& ſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum gaudens de fide veſtra *& videns ordinem veſtrum*, id eſt, reuelante ſpiritu ſancto qui in me eſt, cognoſco omnia quæ circa vos agũtur in fide, boniſque operibus, quaſi præſens ſim in corpore. Dicit nãque B. Hiero. quodam loco, tantam ei gratiam datam eſſe, vt cuncta cognoſceret quæ circa illos agebantur, quos vel ipſe vel diſcipuli eius docuerunt, *& firmamentum eius.* Firmamentũ fidei Chriſti appellat firmam perfectamq; fidem, quæ operibus bonis ordinatur. *Sicut ergo accepiſtis*, id eſt, acceptũ habuiſtis *in ipſo*.i.in fide ipſius *ambulate radicati.* Quod dicit radicati.i.ædificati in Chriſto. *& confirmati in fide* illius. vnum eſt, hoc eſt vt fidem quã habetis, bonis operibus exornetis *ſicut & didiciſtis* ſubaudis diſcipulis noſtris *abundantes* hoc eſt, in fide illius *in gratiarum actione*, id eſt ſemper reddentes illi gratiarum actionem ex omnibus quæ habetis. *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam,* id eſt humanam ſapientiam, & inanem fallaciam *per quam falluntur homines.* Præuidebat Apoſtolus qui erant philoſophi gentium, inſuper & Iudæorum, qui volebant Coloſſenſes per ſublimitatem humanæ ſapientiæ à fide ſeparare. Dicebant enim, quia ſicut nihil eſt corporeum quod poſſit gignere per ſe aliquod corpus ſine cõmixtione corporalis rei quæ eſt fœmina, ita fœmina nõ poteſt gignere ſine cõmixtione viri. Et hoc dicebãt attendẽtes ad naturã elemẽtorũ, nõ ad potentiã diuinitatis, quę naturam elementorũ poteſt mutare. Naturã autem dixi, ideſt ordinẽ. Nam natura eſt, vt omnis creatura creatori ſuo obtemperet. Sic etiam dicebant quia ſi B. Maria virgo concepit, & virgo peperit, tamen poſt partum virgo non fuit. Ideóque illos alloquitur, ne ab his deciperentur, *quia in ipſo*, id eſt in Chriſto *habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Non ideo dicit corporaliter, quod ipſa diuinitas ſit corpus, licet quædam ſubſtantia ſit viua, ſed corporaliter poſuit pro eo quod eſt veraciter, ſubſtantialiter, pleniter. Aliter enim habitat in ſingulis electorum, aliter in Chriſto, quia illis datur ſpiritus ad menſuram, in illo autẽ pleniter. Habitauit enim in Salomone per ſapientiam, in Daniele per caſtitatem, in prophetis per ſanctitatem, in Moyſe per manſuetudinem, in Chriſto verò per omnem virtutem & innocentiam. Aliter: Corporaliter, id eſt ſicut

in

in tẽplo ſuo, quia habitatio totius diuinitatis corpus Chriſti fuit. Plus enim habitauit in illo, quàm in templo Iudęorum *& eſtis in illo*, id eſt Chriſto *repleti* vel per illũ eſtis repleti fide *qui eſt caput*. i. principiũ & initium: quia ipſe tenet principatum ſuper omnia cæleſtia & terreſtria. *Omnis principatus & poteſtatis*. Poteſtates autem ſunt per quas ſancti eiiciunt dæmones de obſeſsis corporibus: principatus qui principantur aliis ordinibus. *In quo*, id eſt in Chriſto *circũciſi eſtis*, id eſt, mundati ab omnibus peccatis in baptiſmate Chriſti *non circuncisione manufacta* qua ipſe circunciſus eſt octaua die ſecundum morem Iudæorum. Illa, petra fiebat: & iſta mundatio, per Chriſtum, qui eſt petra, *conſepulti ei*, id eſt, ſepulti ſimul in baptiſmate ei. *in quo*, id eſt, in Chriſto *& reſurrexiſtis* à peccato & vitiis *per fidem*. Quomodo ſumus conſepulti ei? Verbi gratia: Mortuus eſt in cruce Chriſtus, poſitus eſt in ſepulchrum, de ſepulchro viuus ſurrexit: & iam non moritur. Similiter & nos quando interrogante ſacerdote iuxta fontem ſtantes abrenunciamus diabolo & omnibus pompis eius, quaſi tunc morimur, cum verò in fontem deſcendimus, quaſi tunc in ſepulchro ſepelimur. & cum de fonte eximus mundati, tunc quaſi reſurgimus. Sed cauendum eſt, vt ſicut Chriſtus iam non moritur, ita & nos non moriamur in peccato *per fidem operationis dei*, Virtus diuinitatis quæ tertia die Chriſtum reſuſcitauit, ipſa operatur in nobis fidem. *Et vos cum eſſetis mortui delictis, præputio carnis veſtræ.* Delicta & præputium pro vno, id eſt pro carnalibus peccatis, vel delicta ad tranſgreſsionem poſt peccata peracta *donans*, id eſt indulgens *delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti quod erat cõtrarium nobis.* Chirographum dicitur manus ſcriptio. Nã chir manus, graphe ſcriptura dicitur. Decretum autem vocat legem & ſtatutum quod deus præcepit Adæ, dicens. Ex omni ligno paradiſi comede & cætera vſque, morte morieris. Peccatũ ergo quod primus parẽs noſter cõmiſit, in quo omnes peccauimus, mortaléſq; effecti ſumus, appellat modo chirographũ decreti, quia in memoria omnipotẽtis dei manſit ſcriptum, vſque dum filius dei veniret qui illud deleret. Vnde dicitur à deo in pſalmis in cantico Moyſi. Nõne hæc condita ſunt apud me & ſignata in theſauris meis? Per manum enim intelligitur operatio: & quando exten-

bāt. Veniētes autē ad fidē, mortui ſunt elemētis huius mūdi. i. erroribus & ſuperſtitionibus, ſiue variis & vanis culturis, abrenuntiātes diabolo & omnibus pōpis eius atq; erroribus eius. Poſſumus autē & per elemēta mūdi intelligere legē, quæ præcipiebat diſcretionē facere inter pecus & pecus, & inter cibos & cibos. Sed poſtquā dominus dixit, nō quod intrat in os, coinquinat hominē, ſtatim omnis illa diſcretio ceſſauit. Vnde dicit Apoſt. tam Iudæis quā gētibus. Si, inquit, mortui eſtis cū Chriſto ab elemētis, id eſt erroribus atq; pōpis & vanis religionibus tēpore baptiſmatis, quid adhuc diſcretionē facitis ciborū, cū deus omnia mūda eſſe dixerit? *Ne tetigeritis, neq; guſtaueritis, neque cōtrectaueritis.* Hæc vox illorū eſt qui dicebant, ne tetigeritis, ne cōtrectaueritis mortuū, neq; ſcabellū vbi ſedit mulier mēſtruata, quia immūdi eritis: neq; guſtaueritis carnē ſuillā, neq; leporinā: quia immunda eſt, & cætera talia *quæ omnia* ſubaudis quæ lex cōcedit ſeu prohibet. *Sunt in interitu ipſo vſu*, id eſt ipſa cōſuetudine edēdi in interitū ſui vadūt, quia in ſtercus redigūtur omnia ſtatim vt comeſta fuerint *quæ ſunt quidē rationē habentia ſapientiæ* ſubaudis mūdanæ *ſecundum præcepta & doctrinā hominum*, id eſt ſecūdū traditionē ſcribarum & phariſæorum: & ſecundum illos qui cauſſa infirmitatis nolunt ea comedere, dicentes: Nolo comedere carnem ſuillam, quia melancholicus ſum: neq; anguillam. Sed iſta ſapientia non ſecundum deum, quia non pertinet ad religionē *in ſuperſtitione & humilitate* ſubaudis quæ eſt etiā in ſuperſtitione, id eſt vana religione & ſuperfluo timore: hoc eſt enim ſuperſtitio, ſubaudis humilis ſenſus. Superfluus timor eſt vana religio atque humilis ſenſus, ea nolle comedere, & dicere immunda, quæ deus ſanctificauit: niſi cauſa abſtinentiæ aliquis ſe ab his obſeruet, ſicut & à vino. Quæ ſunt etiā *non ad parcendum corpori*, id eſt, nō ad conſeruandam ſanitatem corporis: quia dum non vult comedere quæ habet, & appetit quod non habet, dicens: Noli comedere hoc, quia immundum eſt, ſed ſi haberem carnem arietinam, illam comederem, infirmatur & debilitatur qui talibus eſcis ſuſtentatur. Quæ ſunt etiam *non in honore aliquo, ſed ad ſaturitatem carnis*, id eſt nullum maiorem honorem præſtat aries corpori quàm lepus præſtaret ſi eū comederet, tantummodo vt venter repleatur.

CAPVT III.

F*Ratres,ſi conſurrexiſtis cum Chriſto* ſcilicet de morte ad vitam tẽpore baptiſmatis. *Quæ ſurſum ſunt ſapite*,id eſt gaudia patriæ cæleſtis. Chriſtus eſt ſurſum habitans in plenitudine paternę maieſtatis : & vbi eſt, illuc debemus anhelare : & quæ ſurſum ſunt ſapere, id eſt perpendere & intelligere, & in his animum ponere,non in his quæ ſupra terram ſunt trãſitoria. *Mortui enim eſtis* Mortui eſtis peccato tempore baptiſmatis, ſicut paulo ſupra diximus. *& vita veſtra*, id eſt beatitudo. *abſcondita eſt cum Chriſto in deo.* Vita enim veſtra & beatitudo Chriſtus eſt,ſicut ipſe dixit:Hæc eſt vita æterna,vt cognoſcant te,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum.Ideo vbi ille eſt,ibi eſt vita & beatitudo noſtra abſcondita,non vt nobis denegetur vel occultetur : ſed vt potius conſeruetur nobis ad ſalutem *cum Chriſtus apparuerit vita veſtra*, ſubaudis in iudicio glorioſus & fulgidus. *Tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria* glorioſi & fulgidi, ſicut ipſe promiſit. *Mortificate ergo membra veſtra*:id eſt malos vſus membrorum. In epiſtola ad Corinthios multitudinem peccatorum appellat Apoſtolus,corpus: dicens ita vt deſtruatur corpus peccati. Sicut enim multa membra faciunt vnum corpus ita multa peccata faciunt vnum corpus, id eſt vnã ſummam & eſt ſenſus:Mortificate membra, id eſt, malos vſus membrorum, & malam conſuetudinem peccandi, per efficientem, id quod efficitur, oſtendens. Neque præcipit vt mortificemus gladio materiali corpus noſtrum & membra noſtra,ſed peccata. Tunc enim mortificamus membra noſtra, cum deſiſtimus peccare: & quot peccata in nobis mortificamus,quaſi tot membra occidimus.*quæ ſunt ſuper terram*, id eſt quandiu eſtis in mundo. *fornicationem*, Fornicarij ſunt cum puellis liberis, aut cum iumento,aut aliquid tale.Adulterare vero eſt,alterius thorũ violare, id eſt, cum alterius vxore, aut cum deo ſacrata, quæ dei vxor eſt,*libidinem.* Omnis incontinentia libido appellatur. *concupiſcentiam malam*, Ideo dicit concupiſcentiam malam, quia eſt & concupiſcentia bona, de qua dicitur: Fili,concupiſce ſapientiam, ſerua mandatum,&c. Cupio

diſſolui,& eſſe cum Chriſto. Concupiſcentia mala eſt,appetere mala. *& auaritiam,quæ eſt ſimulacrorum ſeruitus*.Quomodo eſt ſimulacrorum ſeruitus, auaritia? Ideo , quia ſicut ille ſeruit diabolo, qui omnipotentis dei culturam & religionem,quæ illi ſoli conuenit,& ſingulare nomen,vt deus vocetur,quantum in ſe eſt,illi aufert,& dæmonibus impẽdit : ita & ille ſeruit diabolo , qui bona omnipotentis dei cõmunia , quæ omnibus hominibus cõmuniter data ſunt, in proprios vſurpat vſus.Rectè etiam auaritia idololatriæ comparatur, quia dum metallis auri & argenti , de quibus ſimulacra fiunt,homines immoderate ſeruiunt,aurum pro deo venerantur:quia ſerui ſunt diuitiarum.Vel tertio modo auaritiam idololatriæ comparauit , vt nihil ſceleſtius

Exod.20. demonſtraret. Radix enim malorum eſt auaritia, ideóque monet illam omni ratione fugiendam. *Propter quæ facinora* id eſt ſuperius dicta, *venit ira dei ſuper filios*,qui perierunt in diluuio,& in Sodoma , aliiſque ciuitatibus , & *ſuper filios incredulitatis* , id eſt , ſuper illa ſexcenta millia quæ in deſerto mortua ſunt,incredulitatem cordis habentes,in quibus ſubaudis peccatis & vos ambulaſtis aliquando cum viueretis peccato ante fidem , & eſſetis mortui deo , ſed nunc iam non ambulatis: *Nunc autem deponite & vos omnia* ſubaudis ſuperius dicta , vel ea quæ ſequuntur. *Iram* quia ira viri iuſtitiam dei non operatur. *indignationem*, id eſt , nolite indignari minoribus , ſi reprehendimini ab illis *malitiam*.Malitia eſt mala voluntas. *Blaſphemiam* , id eſt deriſionem in deum & proximum , *turpem ſermonem* , id eſt , otioſum verbum vel ioculare *de ore veſtro* , ſubaudis deponite. Nolite mentiri inuicem. Omne mendacium à diabolo eſt: quia ipſe mendax eſt,& pater eius,ideóque filij veritatis veritatem debent loqui cum proximis *expoliantes vos veterem hominem* , Veterem hominem appellat hic veteris hominis conuerſationem & vitam. Quæ eſt conuerſatio veteris hominis? infidelitas , inobedientia , concupiſcientia mala,rapina,adulterium,homicidium, & cætera talia.Quouſque ergo renouetur in baptiſmate regenerationis,ſemper in vetuſtate erit,quia originalibus peccatis & actualibus tenetur obnoxius.Sed debet baptizari, & induere nouum hominem:id eſt nouam mentem & nouam noui hominis conuerſationem. Quæ eſt conuerſatio

noui

noui hominis? Virtutes ſectari,& omnia bona in ſe habere. Et ne putaremus quòd hominem exteriorem præciperet renouari ad alicuius rei ſimilitudinem, ſubiunxit, eum hominẽ (inquit) pręcipio renouari, qui renouatur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum: id eſt, hominem interiorẽ, qui eſt anima & mens quæ ad imaginẽ dei facta eſt, ſancta, iuſta & rationabilis & immortalis. Homo autem exterior, id eſt, corpus, non eſt ad imaginem dei factus, quia deus ſpiritus eſt. Duæ autem ſunt renouationes, vna momẽtanea, quæ fit in baptiſmate, altera quæ fit quotidie, quãdo per ſtudium legendi ſcripturas ſacras ea ſtudet intelligere de deo, quæ antea ignorabat, ex quo quotidie mẽs renouatur. Poteſt fieri etiam tertia renouatio poſt lapſum per pœnitentiã. *in agnitionẽ*, id eſt, ad cognitionem *ſecũdum imaginem eius qui creauit eum*, quia homo ad imaginem dei factus eſt. *Vbi non eſt gentilis & Iudæus*, vbi, id eſt in mente hominis vbi eſt imago dei, non præiudicatur apud deũ ſexus vel conditio, aut genus, aut prouincia, id eſt nulla diſtantia eſt hominũ apud deũ, quia in anima non eſt ſexus, niſi tantummodo ſola bona conuerſatio cum fide recta requiritur *barbarus & Scytha*. Plus eſt nobis Scytha alienus quàm barbarus. Barbarus ſiquidem nobis poteſt eſſe quilibet cuius linguam ignoramus: Scytha autẽ dicitur à Scythia prouincia, quæ eſt remota ad ſeptentrionẽ, frigoribus rigens, moribus barbara. *ſed omnia & in omnibus Chriſtus*. Ideo nõ eſt vlla differẽtia, quia omnia ſubaudis genera hominũ fideliũ, Chriſtũ habẽt caput, & in omnibus illis eſt Chriſtus, *Sancti dilecti* vnũ eſt *viſcera miſericordiæ*, id eſt miſericordem voluntatem. Viſcera dicuntur filij. Viſcus etiam ſignificat ſingulariter promptiſsimam & bonam voluntatem *benignitatem*, id eſt magnam & bonam voluntatem. *modeſtiam*, id eſt manſuetudinem. *patientiam* ſubaudis in tollerandis aduerſis *ſupportantes inuicem*. Supportare vos, præcipit Apoſtolus inuicem, ſecundum illud: Alter alterius onera portate. Verbi gratia. Ille qui continens eſt, & eſt ſine vxore & filiis: & abũdat diuitiis boniſque temporalibus, debet illum qui incõtinens eſt & habet vxorẽ & filios, ſuſtentare ſi neceſſitas fuerit. Sic de cæteris neceſſitatibus intelligendũ: imitando ceruos, qui tranſeũtes per aliquod fretum ad inſulã, aut vltra fluuiũ, ſuſtentã-

tur & ſupportantur ab inuicem, mentum ponens ſequens ſuper clunes prioris,& laſſato qui prior incedebat, dat locum vt tranſeat,& ipſe ponat iterum mentum ſuper clunes vltimi. *& donantes*, id eſt,indulgentes. *ſi quis aduerſus aliquem habet querelam*, id eſt,veram cauſationem.Verbi gratia:Abſtulit mihi aliquis equũ meũ, dum recordabor quod dominus dixit, Si quis abſtulerit quæ tua ſunt,ne repetas, debeo ei dimittere,ſic de omni re & commiſſo, *ſicut dominus donauit vobis,ita & vos* Sicut Chriſtus qui cum non haberet quod ei dimitteretur,dimiſit nobis omnia peccata in baptiſmate:ita & nos dimittamus proximo in nos peccanti,qui habemus quod nobis dimittatur & à deo & à proximo: *Super omnia autem hæc* ſuperius dicta, *charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*. Vinculum enim perfectionis eſt charitas,quia per illam omnia bona ligantur ne pereant:ſic homo pro dilectione dei & proximi omnia agit:vnde dicitur dilectio,quia duos homines ligat,vel hominem & deum *in qua* ſubaudis pace vel charitate. *vocati eſtis in vno corpore*. vt vnũ corpus Chriſti ſitis, *& grati eſtote*, id eſt,gratioſi eſtote & accepti tam deo quam hominibus *Et verbum Chriſti*, id eſt, euangelica doctrina, *habitet in vobis*, id eſt,in corde, ore, & opere veſtro *& pax Chriſti exultet* ita etiam vos,inquantum humana fragilitas poteſt ſeruare ſine peccati macula manẽtes, vt habeatis in vobis ſpiritum ſanctum, *in omni ſapientia*, in omni doctrina euangelij,& in fide ſanctæ trinitatis. *docentes & commonentes voſmetipſos* Vos qui ſapientiores eſtis,docete alios & commonete,atque exhortamini vos inuicem. *in pſalmis*, ſubaudis Dauidicis *& hymnis*, trium puerorum & ſanctorum *in gratia cantantes*, id eſt,ſemper reddite deo gratias, ita vt quod ore canitis.corde intelligatis,& mens concordet voci. *Omne quodcunque facitis in verbo*, id eſt,in doctrina, *aut in opere* ſubaudis aliquo, *in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti*, in omnibus ſemper dicite:Deus in adiutoriũ meum intende, & ſemper nomen domini inuocate. *gratias agentes deo & patri per ipſum*, id eſt,per Chriſtum:quia ipſe eſt mediator noſter & in fide eius ſaluamur. *Mulieres, ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet in domino*. Mulier propter culpam ſubdita eſt viro.Sicut oportet in domino,ſicut pręcipit dominus in Geneſi:Sub viri poteſtate eris,& ipſe do-

minabitur

minabitur tui. In primordio ſiquidem fidei erant multæ mulieres, quæ ſe cauſa religionis abſtinebant à conſortio maritorum, quas modo alloquitur Apoſtolus ſpecialiter, ne propterea quia à coitu virorum ſe abſtinebant, reſiſterent viris, rebellarent ſiue repugnarent. Sicut enim ſancta eccleſia ſubiecta eſt ſponſo & viro ſuo Chriſto, ita debet eſſe vnaquæque mulier. Erant etiam multi viri, qui ſimiliter abſtinebant à coitu, vel qui cum aliis mulieribus coibant, & verberabant vxores ſuas ne illæ ſimiliter cum aliis agerẽt, nec aliquid auderent murmurare contra eos: quos ſimiliter alloquitur. *Viri, diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas* id eſt, ſi ſuſtinetis ad tempus à coitu cauſa religionis, vel quia cum aliis concumbitis, nolite eas propterea ad amaritudinẽ prouocare. Sed quæſtio hic oritur, quare Apoſtolus vxorem diligendam prædicet: cum dominus dicat. Qui vxorem non odit, non poteſt meus eſſe diſcipulus? Quæ hoc modo ſoluitur, vt quantum nobis pater & mater, frater atque vxor per cognationem carnis proximi ſunt, diligamus eos: & inquantum nobis aduerſarios in via dei cognoſcimus eſſe, odiendo malum eorum, & fugiendo neſciamus. *Filij, obedite parentibus*, id eſt patri & matri *per omnia*, ſubaudis quæ deo placent, Si autem præceperint vobis homicidium, furtum, rapinam, aut aliquid tale perpetrare, nolite obedire illis. *Hoc enim placitum eſt in domino* ſubaudis vt obediatis eis. *Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant.* id eſt: vt non exaſperati à vobis fiant iracundi, id eſt leues ad iraſcendum, ſed veſtro exemplo diſcant eſſe patiẽtes. *Serui obedite dominis per omnia,* ſubaudis quæ deo non diſplicent. Serui non ſunt per naturam, ſed per culpam & propter peccatum, ſicut Chanaan filius Chan. Propter peccatum enim venit captiuitas, & per captiuitatem ſeruitus. Vnde illi qui ſeruabãtur ab hoſtibus, à ſeruando dicti ſunt ſerui, & mancipia quaſi manu capta, quia manibus capiebantur, *non ad oculum ſeruientes.* Ille ad oculum ſeruit, qui aliud in ſecreto agit. & in præſentia domini ſeruitium explet quolibet modo: abſente autem illo, non curat de vtilitate illius, *ſed in ſimplicitate cordis.* id eſt, non duplici animo, neque mala voluntate. *ſicut domino, & non hominibus* Seruus qui pro dei amore domino carnaliter ſeruit,

ſperans ſe inde mercedem recepturum á deo, illud ſeruitium non homini. ſed deo impendit: ideóque mercedem licet ab illo non recipiat præſentem, tamen non debet ſe à ſeruitio ſubtrahere *retributionem æternæ hæreditatis*, id eſt, æternam retributionem. *domino Chriſto ſeruite* licet hominibus temporale ſeruitium exhibeatis, tamen pro amore Chriſti illud implete. *Qui enim iniuriam facit*, id eſt, ſi dominus iniuſte affligit ſeruum, & non reddit ei dignã mercedem. damnationem inde ſuſcipiet. Et ſi ſeruus fuerit furtiuus, & de ſeruitio domini ſe in aliquo ſubtraxerit, etiam inde damnabitur. Ne ſerui dicant, Nos qui ſerui ſumus, nõ merebimur venire ad gloriam ſanctorum: dicit Apoſtolus. *Non eſt perſonarum acceptio apud deum*, id eſt, ſi dominus male egerit, & ſeruus bene, dominus dominabitur, & ſeruus glorificabitur.

CAPVT IIII.

DOmini, *quod iuſtum eſt & æquum, ſeruis præſtate*, id eſt nolite tenere eos vt ſeruos, ſed eſtote eis vt patres: quia inde appellati ſunt patres familiàs quidam, quòd omnes in domo ſua æquali amore diligebãt vt filios, ita & ſeruos. *Orationi inſtate vigilãtes.* Ille vigilat in oratione, & in gratiis deo reddendis, qui non cũ tempore neq; cum deſidia illud implet, ſed cum hilaritate. Si enim ab homine non poteſt impetrari hoc quod petitur, ſi cũ deſidia illud agitur, quanto magis à deo? *orantes ſimul & pro nobis*, ſubaudis, qui verbum vitæ adminiſtrauimus, *vt deus aperiat nobis oſtium verbi.* id eſt, vt corda & ſenſum auditorum noſtrorum aperiat, vt ea quæ loquimur, & quæ ab ore noſtro emittimus, ad corda & ad ſenſum eorum poſſint intrare, & intelligant quæ docemus. Tale quid legimus in actibus Apoſtolorum de muliere nomine Lydia, purpuraria ciuitatis, cuius dominus aperuit cor vt intelligeret ea quæ à Paulo dicebantur. Aliter: Vt aperiat nobis oſtium ſermonis, id eſt ſenſus & intelligentiam diuinorum eloquiorum, vt prompti ſimus ad loquendum myſteria incarnationis Chriſti & diuinitatis. *propter quod* ſubaudis euangelium. *ita oportet me loqui* id eſt, vt ſciam cui, & quid, & quando,

vel ; quantum debeam loqui. *In ſapientia ambulate ad eos*, id eſt, in fide ſanctæ Trinitatis, vbi eſt omnis ſapientia, & bona conuerſatione ibi viuite & conuerſamini ad eos qui foris ſunt, id eſt, ad paganos, hæreticos, & falſos Chriſtianos, vt non poſſint vos reprehendere, *redimentes tempus*, id eſt veſtrum facientes, & vobis bene viuendo & recte loquendo lucrantes. Tempus enim ſibi redimit, quia ſuam vtilitatem in illo operatur, *Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus*. id eſt: vt ſemper gratiam & vtilitatem præſtet auditoribus, & gratioſus ſit omnibus, & ſicut ſal condimentum præſtat omnibus eſcis, ita & ille cunctorum mentes condiat. *vt ſciatis quomodo vos oporteat vnicuique reſpondere*, id eſt, quomodo hæretico, quomodo Chriſtiano, vt ſi vos interrogauerit hæreticus, quomodo reſpondeatis, vos credere in Deum Patrem, & filium, & Spiritum ſanctum, & his tribus trinitatem habere in perſonis, & vnitatem in ſubſtantia, & dominum Ieſum Chriſtum verum Deum & verum hominem eſſe. Similiter & Chriſtiano eſt reſpondendum. *Quæ circa me ſunt* vincula, carcerque, omnia nota faciet vobis Tychicus, *iſte prædicator erat Coloſſenſium*, chariſſimus frater, ſubaudis in fide, quia vnius fidei ſumus *miniſter* ſubaudis Euangelij prædicatione *& conſeruus* in labore, quia ſimul laboramus in prædicatione, *& conſoletur* conſolatione *corda veſtra*, id eſt, ſuo aduentu & meo exemplo, vt non deficiatis in fide, ſed potius conſolidemini, vt ſi neceſſitas fuerit, talia ſuſtinere poſſitis, qualia & ego modo ſuſtineo *cum Oneſimo Chariſſimo*. Hic oſtenditur Philemonem Coloſſenſem fuiſſe dominum Oneſimi & ipſum Oneſimum ſeruum *nota facient vobis*, ſubaudis Tychicus & Oneſimus, *Salutat vos Ariſtarchus* Ariſtarchus diſcipulus fuit beati Pauli, & comes in prædicatione. *concaptiuus meus*, id eſt qui in vinculis tenetur ſicut & ego pro Chriſti nomine *& Marcus*. Iſte eſt pro quo diſſenſio facta eſt inter Paulum & Barnabam, ſicut in actis Apoſtolorum legitur, qui receſſit à B. Paulo in quodam conflictu quem habuit cum perſecutoribus, & vt quidam dicunt, ipſe ſcripſit euangelium: quia licet cum Beato Paulo fuiſſet, fuit & cum Beato Petro. *Conſobrinus Barnabæ*. Conſobrini dicuntur quaſi

ſororij,qui de ſingulis ſororibus naſcuntur.Ideo dicit con ſobrinum illum eſſe,vt maioris honoris haberetur apud illos propter Barnabam.Et niſi dixiſſet,ſuſcipite illum, nequaquam auderent ſuſcipere illum : quia iam audierant illum ab eo diſceſſiſſe.Emendatus & correctus iterum ſociatus eſt ei. *de quo* ſubaudis Marco *mandata accepiſtis*, id eſt, ſcriptum,quia iam rediit ad nos *Hi ſoli ſunt* ſuperius memorati *qui ſunt ex circunciſione* id eſt, ex Iudæis, *Ipſi ſunt adiutores mei in regno dei* hoc eſt in prædicatione euangelij,quod obſeruatores ſuos perducit ad regnum Dei. *Vt ſitis perfecti*, ſubaudis in fide,& pleni bonis operibus. *Qui ſunt Laodiceæ* quæ eſt ciuitas græciæ.Hierapolis eſt ciuitas Græciæ *Salutat vos Lucas medicus* iſte eſt Lucas qui euangelium ſcripſit,& actus Apoſtolorum , qui fuit genere Syrus. *& demas.* Hic ad tempus diſceſſit ab illo, ſed emendatus rediit. *Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ.* Salutare eſt ſalutem optare. *& Nympham.* Nympha nobilis erat quædam matrona,in cuius domo multitudo erat fidelium. *Et cum lecta fuerit apud vos Epiſtola, facite vt & in Laodicenſium Eccleſia legatur.* Et Epiſtolam iſtam quã Coloſſenſibus direxit, ideo præcipit legi in eccleſia Laodicenſis.& eam quæ erat Laodicenſium,ideo precipit Coloſſenſibus legi, quia licet per parua ſit,& in canone non habeatur,aliquid tamen vtilitatis habet. *Dicite Archippo,* Archippus epiſcopus erat illorum *Vide miniſterium tuum,* id eſt, cuſtodi & intellige ſubaudis epiſcopatũ, *Salutatio mea manu Pauli* quod eſt ſignum in omni epiſtola mea. *Memores eſtote vinculorum meorum,* id eſt accipite me in exemplum, vt ſicut ego non timeo pro Chriſti nomine vincula & carceres ſuſtinere,ita nec vos timeatis, ſi neceſſe fuerit. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.* Gratia dicitur gratis data : & gratia eſt qua accepimus remiſſionem peccatorum in baptiſmate , & eſt ſenſus. Gratia filij dei, & ſalus ac remiſſio peccatorum maneat ſemper vobiſcum,Amen.

In epiſtolam Pauli ad Theſſalonicenſes priorem argumentum Haymonis.

M Acedonia prouincia eſt Græcorũ,in qua eſt ciuitas Metropolis Theſſalonica, quæ poſtquam à Paulo apoſtolo fidem percepit, licet multa pericula ſuſtinuiſſent

nuiſſent à ſuis ciuibus non credentibus, à Pſeudoapoſtolis valuiſſent ſeduci, nullo modo tamen à veritate fidei receſſerunt. Hos collaudat Apoſtolus, ſcribens eis ab Athenis per Timotheum, &c.

IN EPISTOLAM PAVli ad Theſſalonicenſes priorē Exegeſis.

CAPVT I.

PAulus & Siluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſium ſalutem, Nomen ſuum ſuorúmque ponit in exordio epiſtolæ ob cauſas in aliis epiſtolis memoratas. Generaliter omni eccleſiæ ſcribit, quia forſitan tunc temporis non habebant epiſcopum ſibi ordinatum. Licet apud Iudæos nomen ſynagogæ & Eccleſiæ habebatur in vſu, ſicut legitur in libro Regum quia benedixit Salomon omni eccleſię Iſrael, tamen Apoſtoli maluerunt in ſuis epiſtolis eccleſiæ nomen inſerere quàm ſynagogæ, propter interpretationem nominum. Eccleſia namque interpretatur conuocatio, quæ non poteſt fieri niſi ex rationabili creatura: ſynagoga autem quæ interpretatur congregatio, poteſt conſiſtere ex irrationabili & inanimata, ſicut congregatur grex ouium, & cōgregantur lapides: & vt ipſos oſtenderent gentiles credentes amplius eſſe rationabiles quàm Iudæos infideles, qui hoc nomine eccleſiæ maxime vtuntur. *Gratias agimus deo.* i. laudes referimus illi, *ſemper pro omnibus vobis.* Et non ſolum pro Theſſalonicēſibus, ſed & pro omnibus vobis, qui prædicationem eorum receperunt. *Memores operis fidei veſtræ.* Duo coniungit, opus & fidem, quæ perfectum hominem reddunt. Fides nanq; bonis operibus adornata placet deo: quæ vero ſine operibus eſt, mortua & inanis eſt. *& ſuſtinentiæ ſpei domini noſtri.* Suſtinentia eſt expectatio, Vnde dicimus in Pſalmiſta, Etenim qui te expectant, id eſt qui te ſuſtinent, non confundentur. Suſtinentiam ſpei domini noſtri appellat expectationem futurorum bonorum, quæ

per dominum dantur,& expectationem aduentus domini ad iudicium. *Ante deum*,id eſt corã deo patre:quia in præſentia & conſpectu dei patris iudicabit filius mundũ,*Scientes autem* ſubaudis ſumus,*electionem veſtram* qua à deo eſtis electi ante conſtitutionem mundi, *quia euangelium noſtrum non fuit in ſermone* ſiue in verbo *tantum*, *ſed in virtute & in ſpirituſancto*,id eſt in virtute miraculorum , quæ per ſpiritũ ſanctum operati ſumus *& in plenitudine multa* doctrinæ & bonorum operum. *Scitis quales fuerimus in vobis* , id eſt humiles fuimus. *Propter vos* vt vos potuiſſemus deo lucrari. *& facti eſtis imitatores noſtri & domini* quia qualia ſuſtinuit dominus, & nos à propinquis noſtris Iudæis,talia & vos ſuſtinuiſtis patienter. *Excipientes verbum fidei* & doctrinæ *in tribulatione multa cum gaudia ſpirituſſancti* quia ſpirituſſanctus qui erat in vobis, faciebat vos gaudere inter tormenta perſecutionum *ita vt facti ſitis forma* & exemplum fidei & doctrinæ *omnibus credentibus in Achaia & Macedonia* duabus prouinciis. *A vobis enim diffamatus eſt ſermo Dei*. Diffamatio maxime pro vituperatione ponitur , & in contrariam partem , Sed Apoſtolus non curans de proprietate verborum ,cum debuit dicere , à vobis manifeſtatus & diuulgatus eſt ſermo dei , dixit diffamatus. *Non eſt neceſſe quicquam loqui vobis* ſubaudis,quia vos eſtis dei prædicatores effecti. *In omni loco* ſubaudis vobis vicino,&c.

CAPVT II.

EXhortatio noſtra,id eſt doctrina noſtra *non* fuit *de errore* , id eſt de mendacio *neque de immunditia* quia non fuimus luxurioſi *neque in dolo* , id eſt fraude , aſtutia,nec in hypocriſi,id eſt ſimulatione , vt vos expoliaremus , *ita loquimur non quaſi hominibus*, ſubaudis malis. *Placentes*. Ille quærit hominibus placere, qui adulatur & fauet aliorum peccatis , ſed Apoſtoli non hoc faciebant alicui , ſed publice increpabant *Neque in occaſione auaritiæ* prædicauimus vt propter cupiditatem prædicaremus vobis *tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos*, ſubaudis non alienos , ita diligimus vos, Solent mulieres luxurioſæ diuites & incontinentes committere filios ſuos aliis mulieribus ad nutriendum , quæ licet pabulum eis miniſtrent, tamen non eo affectu diligunt illos

illos vt proprios,ſed vt mercedem temporalem accipiant. Pſeudo ergo Apoſtoli non affectu materno diligebāt eos, ſed vt lucra temporalia ab eis acciperēt. Apoſtolus autem Paulus ſociique eius non vt nutrix aliena diligebant illos, ſed vt mater vnicum filium fouet affectu materno,ita ipſe diligebat eos, quia ipſe primus genuit eos in fide Chriſti. *Memores eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis.* Laborabat Apoſtolus in prædicatione & opere manuum eo modo quo ſæpe diximus. Et quare laborauit ipſe? Vt non eſſet otioſus. Omnis otioſus in deſideriis eſt, & vt ipſe praua deſideria vitare poſſet, labori manuum inſiſtebat *Cum accepiſſetis verbum auditus dei, accepiſtis illud, non vt verbum hominum.* Verbum prædicationis quod Apoſtolus prædicabat, a deo audierat: & ſic perceperunt illud Theſſalonicenſes,quaſi ab ipſo Chriſto audirent per præſentiam *quia eadem paſſi eſtis à contribulibus veſtris quæ & ipſi à Iudæis.* Contribules dicuntur qui ex vna tribu ſunt. Creſcente igitur in fide domini Iudæa, perſecutionem ſuſtinebant credentes ab incredulis: Rubenitæ à Rubenitis, Gadditæ à Gadditis, ſimiliter ex omnibus tribubus: ita & Theſſalonicenſes credentes à non credentibus ſuis contribulibus, id eſt ſuis ciuibus & vicinis perſequebantur. *vt impleant* ſubaudis ipſi Iudæi, *peccata ſua.* Expleto tempore quadrageſimi anni, quod dominus dedit Iudæis ad pœnitentiam poſt poſsionem ſuam, illis nolentibus credere completa ſunt peccata eorum, de qua completione dixit eis Dominus: Implete menſuram patrum veſtrorum: Quando autem Apoſt.iſta loquebatur,adhuc ſtabat Hieruſalem & templum:ideóq; necdū erāt cōpleta peccata eorū,quę cōpleta ſunt aduenićtibus Romanis. Vnde etiā ſequitur *Peruenit enim ira dei.* i. vindicta dei *ſuper illos vſque in finem.* Vindictam dei appellat aduentum Romanorum quando perditi ſunt fame, peſtilentia, gladio,captiuitate. Quæ vindicta manebit ſuper illos vſque in finem ſeculi,quia ſemper erunt captiui. Vel ſi dixerimus, præuenit ſiue anteuenit illos ira dei,ſicut quidam codices habēt,erit ſenſus: Præuenit eos vindicta dei in hoc ſeculo, quæ permanebit vſq; in finē. Quæ idcirco dicitur præuenire illos, quia vindicta futuri iudicij, in qua æternaliter damnabuntur, præuenit iſta tēporalis, *deſolati à vobis ore,*

id eſt ſermone,collocutione familiari,*aſpectu* , id eſt , præſentia corporis,ſed *non corde*,id eſt affectu dilectionis.

CAPVT III.

P *Lacuit nobis ſolis* ſubaudis mihi & Silæ vel Siluano *manere Athenis* , *& miſimus ad vos Timotheum. Ipſi enim ſcitis quod in hoc poſiti ſumus*, ſubaudis à deo , vt perſecutiones & tribulationes iſtius ſeculi patienter ſufferamus , quatenus per iſta temporalia perueniamus ad gaudia æterna.

CAPVT IIII.

R*ogamus vos & obſecramus in domino Ieſu* Poſtquam laudauit Apoſtolus Theſſalonicenſes de perſeuerantia fidei quàm tenuerunt, non recipientes falſos Apoſtolos, cœpit eos exhortari vt ſemper in melius proficerent , boniſque operibus fidem exornarent , inquiens : Rogamus & obſecramus. Hanc habet Apoſtolus conſuetudinem , vt verba ſua duplicet ac triplicet vnum ſenſum habentia , vt in hoc loco. Quod enim eſt rogare in hoc loco , hoc eſt & obſecrare: & quod dixit in domino Ieſu , tale eſt ac ſi diceret, per dominum Ieſum. Tale quid inuenitur in epiſtola ad Hebræos , Locutus eſt nobis in filio, id eſt , per filium, *vt quemadmodum accepiſtis à nobis* audiendo & intelligendo à me & Siluano, *quomodo oporteat vos ambulare*, id eſt viuere , & curſum huius vitæ in bonis operibus *perducere & placere deo* fidem quam habetis, bonis operibus exornando *ſicut & ambulatis* viuitis & conuerſamini modo. *vt abundetis magis* ſcilicet vt magis ac magis creſcatis in fide & bonis operibus. Ille enim placet deo , qui fidem rectam quam habet,executione virtutum decorat. Et ille bene abundat,qui creſcente ætate fidei in ſe,ſtudet etiam abundare in ſanctis operibus, & in ſtudio virtutum. *Scitis autem quæ præcepta dederim vobis per dominum Ieſum*,id eſt in domino Ieſu per me loquente. Quæ fuerunt illa præcepta quæ dedit eis? Præcepta fidei fuerunt , & conuerſationis Chriſtianæ , in quibus exhortatus eſt eos ſeruire deo viuo & vero,& expectare filiũ eius de cælis ad iudiciũ,quem ſuſcitauit deus pater.Ieſum dico , qui eripuit nos per paſſionẽ ſuam & per gratiã ſuam ab ira ventura. *Hæc eſt enim*

voluntas

voluntas dei, ſanctificatio veſtra, id eſt hæc eſt voluntas dei, vt ſanctificetis vos eo modo, quo ſequentia manifeſtāt, videlicet *vt abſtineatis vos à fornicatione.* Fornicatio iſto loco tripliciter poteſt intelligi: Fornicari eſt per culturam idolorum à deo recedere, & idola pro deo vero colere. De qua fornicatione dicit Pſalmiſta: Perdes omnes qui fornicantur abs te. Et illud: Fornicatus eſt Iſrael cum gentibus, id eſt idola coluit. Et eſt alio modo fornicatio quādo homo amorem terrenarum rerum, filiorū videlicet, poſſeſsionem diuitiarum, præponit amori omnipotentis dei, & recedit à deo per talia, qui vir animæ eſt. Tertio eſt fornicatio corporalis, qua quis coit cū meretricibus, vel quocunq; modo libidinem ſuam explet *vt ſciat vnuſquiſque veſtrū ſuum vas*, id eſt corpus ſuum & corpus vxoris ſuæ *poßidere in ſanctificatione*, id eſt in caſtitate, *& bonore* tunc honorat quiſq; corpus ſuum, & corpus vxoris ſuæ, quādo abſtinet à coitu: quia corpus caſtū ſeruādo, eius oratio caſtior & acceptior eſt deo, *nō in paßione deſiderij.* Paſsio deſiderij eſt quādo homo velut equus & mulus, qui ſunt ſine intellectu, præceps fertur ad libidinē, nec frenat ardorē libidinis, reſpectu & timore omnipotētis dei *ſicut gētes quæ ignorāt deum* Gentes quæ ignorāt deū, fornicatrices ſunt, & nimiū libidini deditæ, vtpote non habētes cognitionē dei, ſicut ſunt Mauri, Vuandali, & maxime Sarraceni, intantum vt plurimi illorum ſexaginta & eo amplius vxores habeant. & eſt ſenſus. Cauete & obſeruate ne nimium & immoderate libidini ſeruientes, efficiamini ſimiles gentibus, qui deum caſtitatis amatorem ignorāt, & cum eis damnemini, & multo amplius, quia ſeruus qui ſcit voluntatem domini ſui, & non facit, vapulabit multis: & melius eſt via veritatis non cognoſcere, quàm poſtea retrorſum abire. *Et ne quis ſupergrediatur, neq; circumueniat in negotio fratrem ſuum.* Beatus Apoſtolus ſociique eius, prædicabant atque ſuadebāt ſuis auditoribus, diebus feſtis & diebus ieiuniorum abſtinere ex conſenſu ab omni coitu, quod & multi faciebant obedientes præceptis & monitionibus eius. Et ne forſitan aliquis poſt deuotam continentiā inſtigante diabolo prouocaretur ad coitum illis diebus quibus habebāt deuotionē, ait Apoſtolus: Et ne quis veſtrum ſupergrediatur neq; circumueniat in negotio iſto coitus, id eſt ne aliqua circūuen-

tione violentiã inferat aliquis patri ſuo,voléti votum ſeruare,prouocãdo eum ad coitum, ſed ex conſenſu ab omni coitu abſtineãt,ſicut deuouerũt,quia melius eſt nõ vouere, quàm votũ non implere, Cũ enim omni tẽpore oratio mũda placeat deo,tũc eſt acceptior & gratioſior apud deum, quãdo mũdo corde & corpore funditur,diebus ſcilicet ieiuniorũ.Vnde dominus ait per prophetã: Egrediatur ſpõſus de cubili ſuo,& ſponſa de thalamo ſuo.Spõſum & ſpõſam in hoc loco cõiugatos debem⁹ intelligere.Dicit enim beatus Hieronymus, quia früſtra aſſumitur pœnitentia in voce & habitu, niſi etiã abſtineatur à delectatione carnis & coitus.Poteſt & de omni negotio & mercimonio intelligi,vt nemo debeat fraudẽ facere fratri,neq; circunuenire illum *quoniam vindex eſt dominus de his omnibus.* Non ſolũ de fornicatione & publica turpitudine, ſed etiam de trãſgreſsione omnis boni propoſiti,verbi gratia, ſicut de illis qui faciunt votũ,vt ex conſenſu abſtineant à coitu tẽpore ieiunij,& poſtmodum nõ adimplent promiſſum.*Sicut prædiximus vobis*,ſubaudis præſentes *& teſtificati ſumus* ita erit dominus vindex de omnibus. *Non enim vocauit nos deus*, ad fidem ſuam & gratiam, & ad patriam cæleſtem *in immunditiam.* Vt immunditiæ ſeruiamus, *ſed in ſanctificationem*, vt ſanctè viuamus, ſancti ſimus, imitantes eum qui dixit: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Immunditiæ nomine intelligitur omnis incontinentia & impudicitia, & quocunque modo aliquis ſemetipſum polluat. Sanctificatio autẽ iſta conſtat in orationibus,in ieiuniis,in eleemoſynis,in hoſpitalitate, in charitate, cæteríſque virtutibus,Beatus Apoſtolus more ſanctorum patrũ volebat ſanctificare Theſſalonicẽſes, ſicut legimus ꝙ Moyſes legiſlator daturus legem,ſanctificauit populum,id eſt,monuit vt ſanctè viuentes & mundi manentes, digni eſſent audire vocẽ domini,& percipere eius præcepta,dicens. Sanctificamini,lauate veſtiméta veſtra, abſtinete ab vxoribus veſtris.Si ergo deus illos vocauit in ſanctificationem, quãto magis nos,quos redemit ſanguine ſuo,& mũdauit per baptiſmi gratiã,in ſanctificationem vocauit,quatenus digne poſsimus accedere ad ſacramentum corporis & ſanguinis eius?Similiter Beatus Iob mittebat per ſingulos dies ad filios ſuos, qui forſitã vxorati extra domum eius habitabãt,

&

& ſanctificabat eos,id eſt monebat eos ſanctè viuere, quatenus illorũ ſacrificia & vota accepta eſſent,Samuel quoq; cum veniſſet vngere Dauid in regem, vocauit Iſai & filios eius ad ſacrificium, & ſanctificauit eos.i. monuit vt tales ſe præpararent,quatenus digni eſſent tanto honore, quorum frater à deo in regnum erat electus. Sic quotidie nos ſanctificant Apoſtoli & ſancti doctores,ſuis dictis admonẽdo vt ſanctè viuamus,quatenus digni ſimus non ſolũ Chriſtiani vocari,ſed & filij dei, & vt deus omnipotens dignetur in nobis habitare. *Itaque qui hæc* ſubaudis verba, *ſpernit*. deſpicit,& contemnit, *non hominem ſpernit*, id eſt, non me deſpicit, *ſed deum* cuius verba recito,& qui loquitur per os meum. *Nolumus ignorare vos de dormientibus, vt non contriſtemini,ſicut & cæteri qui ſpem non habent.* Philoſophi & gẽtiles infideles non credentes reſurrectionem, multos ex hoc decipiebant, negantes reſurrectionem, & faciebant contriſtari & dolere de morte propinquorum. Et non ſolum infideles, ſed etiam multi fidelium apud Macedones & Theſſalonicenſes contriſtabantur de morte parentum, non credentes eos reſurrecturos. Pagani ergo & infideles meritò contriſtabantur de morte ſuorum, quia per mortem temporalem perueniebant ad vitam æternam. At verò credentes & fideles immeritò contriſtabantur ſuper receſſu fideliũ, quia per mortem temporalẽ perueniebant ad vitam æternam. Quapropter volens eos Apoſt. certificare de reſurrectione, & conſolari ſuper morte propinquorum, ait. Nolo vos ignorantes reddere de dormiẽtibus,quia reſurrecturi ſunt,vt nõ contriſtemini ſuper morte eorũ,ſicut infideles qui non habent ſpem reſurgendi. *Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & deus* Pater *eos qui dormierunt per Ieſum,adducet cum eo.* Miram rem ait Apoſt. Chriſtum qui iam viuit,& reſurgens à mortuis iam nõ moritur,dicit fuiſſe mortuum,& electos mortuos appellat dormientes. Chriſtum ergo appellat mortuum, vt dum audimus & ſcimus illum fuiſſe mortuũ & reſurrexiſſe,nos quoque ſperemus reſurrecturos per virtutem diuinitatis eius. Electos vocat dormientes, quoniam nemo hominum tam facile poteſt ſocium ſuum excitare à ſomno,quàm facilè omnes ſuſcitabuntur à ſomno mortis. Quod autẽ dicit, quia deus pater eos qui dormierũt per Ieſum, adducet cum eo,

tione violentiã inferat aliquis patri ſuo,voléti votum ſeruare,prouocãdo eum ad coitum, ſed ex conſenſu ab omni coitu abſtineãt,ſicut deuouerũt,quia melius eſt nõ vouere, quàm votũ non implere,Cũ enim omni tẽpore oratio mũda placeat deo,tũc eſt acceptior & gratioſior apud deum, quãdo mũdo corde & corpore funditur,diebus ſcilicet ieiuniorũ.Vnde dominus ait per prophetã: Egrediatur ſpõſus de cubili ſuo,& ſponſa de thalamo ſuo.Spõſum & ſpõſam in hoc loco cõiugatos debem⁹ intelligere.Dicit enim beatus Hieronymus, quia fruſtra aſſumitur pœnitentia in voce & habitu, niſi etiã abſtineatur à delectatione carnis & coitus.Poteſt & de omni negotio & mercimonio intelligi,vt nemo debeat fraudẽ facere fratri,neq; circunuenire illum *quoniam vindex eſt dominus de his omnibus.* Non ſolũ de fornicatione & publica turpitudine, ſed etiam de trãſgreſsione omnis boni propoſiti,verbi gratia ,ſicut de illis qui faciunt votũ,vt ex conſenſu abſtineant à coitu tẽpore ieiunij,& poſtmodum nõ adimplent promiſſum.*Sicut prædiximus vobis*,ſubaudis præſentes *& teſtificati ſumus* ita erit dominus vindex de omnibus. *Non enim vocauit nos deus,* ad fidem ſuam & gratiam , & ad patriam cæleſtem *in immunditiam.* Vt immunditiæ ſeruiamus ,*ſed in ſanctificationem*, vt ſanctè viuamus , ſancti ſimus , imitantes eum qui dixit : Sancti eſtote , quia ego ſanctus ſum. Immunditiæ nomine intelligitur omnis incontinentia & impudicitia, & quocunque modo aliquis ſemetipſum polluat . Sanctificatio autẽ iſta conſtat in orationibus,in ieiuniis,in eleemoſynis,in hoſpitalitate, in charitate , cæteriſque virtutibus,Beatus Apoſtolus more ſanctorum patrũ volebat ſanctificare Theſſalonicẽſes, ſicut legimus ꝙ Moyſes legiſlator daturus legem,ſanctificauit populum,id eſt,monuit vt ſanctè viuentes & mundi manentes , digni eſſent audire vocẽ domini,& percipere eius præcepta,dicens. Sanctificamini,lauate veſtimẽta veſtra, abſtinete ab vxoribus veſtris.Si ergo deus illos vocauit in ſanctificationem , quãto magis nos,quos redemit ſanguine ſuo,& mũdauit per baptiſmi gratiã,in ſanctificationem vocauit,quatenus digne poſsimus accedere ad ſacramentum corporis & ſanguinis eius?Similiter Beatus Iob mittebat per ſingulos dies ad filios ſuos , qui forſitã vxorati extra domum eius habitabãt,

&

& ſanctificabat eos,id eſt monebat eos ſanctè viuere, quatenus illorũ ſacrificia & vota accepta eſſent,Samuel quoq; cum veniſſet vngere Dauid in regem, vocauit Iſai & filios eius ad ſacrificium, & ſanctificauit eos.i. monuit vt tales ſe præpararent,quatenus digni eſſent tanto honore, quorum frater à deo in regnum erat electus. Sic quotidie nos ſanctificant Apoſtoli & ſancti doctores,ſuis dictis admonẽdo vt ſanctè viuamus,quatenus digni ſimus non ſolũ Chriſtiani vocari,ſed & filij dei, & vt deus omnipotens dignetur in nobis habitare. *Itaque qui hæc* ſubaudis verba, *ſpernit.* deſpicit,& contemnit, *non hominem ſpernit*, id eſt, non me deſpicit, *ſed deum* cuius verba recito,& qui loquitur per os meum. *Nolumus ignorare vos de dormientibus, vt non contriſtemini,ſicut & cæteri qui ſpem non habent.* Philoſophi & gẽtiles infideles non credentes reſurrectionem, multos ex hoc decipiebant, negantes reſurrectionem, & faciebant contriſtari & dolere de morte propinquorum. Et non ſolum infideles, ſed etiam multi fidelium apud Macedones & Theſſalonicenſes contriſtabantur de morte parentum, non credentes eos reſurrecturos. Pagani ergo & infideles meritò contriſtabantur de morte ſuorum, quia per mortem temporalem perueniebant ad vitam æternam. At verò credentes & fideles immeritò contriſtabantur ſuper receſſu fideliũ, quia per mortem temporalẽ perueniebant ad vitam æternam. Quapropter volens eos Apoſt. certificare de reſurrectione, & conſolari ſuper morte propinquorum, ait. Nolo vos ignorantes reddere de dormiẽtibus,quia reſurrecturi ſunt,vt nõ contriſtemini ſuper morte eorũ,ſicut infideles qui non habent ſpem reſurgendi. *Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & deus* Pater *eos qui dormierunt per* Ieſum,*adducet cum eo.* Miram rem ait Apoſt. Chriſtum qui iam viuit,& reſurgens à mortuis iam nõ moritur,dicit fuiſſe mortuum,& electos mortuos appellat dormientes. Chriſtum ergo appellat mortuum, vt dum audimus & ſcimus illum fuiſſe mortuũ & reſurrexiſſe,nos quoque ſperemus reſurrecturos per virtutem diuinitatis eius. Electos vocat dormientes, quoniam nemo hominum tam facile poteſt ſocium ſuum excitare à ſomno,quàm facilè omnes ſuſcitabuntur à ſomno mortis. Quod autẽ dicit, quia deus pater eos qui dormierũt per Ieſum, adducet cum eo,

id eſt,cum Ieſu ad iudicium,tale eſt ac ſi diceret. Qui dormierunt in Ieſu,illi nempe venient cum Chriſto in gloria ad iudicium,qui mortui ſunt ante eius aduentum,& poſtea in fide paſsionis eius,& qui ſigno crucis ſunt muniti,atque ſacramento corporis & ſanguinis eius die mortis muniti, credentes ſuam ſalutem ibi contineri. Dicit beatus Auguſtinus merito pro illis poſt mortem offerri ſacrificium deo, & corpus domini conſecrari,qui poſiti in ſeculo,deuotiſsime illud perceperunt, *Hoc enim vobis dicimus in verbo domini*,id eſt in ſenſu domini , quia deus omnipotens loquitur per os noſtrum,*quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus in aduentu domini,non præueniemus eos qui dormierunt.* in Chriſto, modo ſupra dicto.Sic videntur hæc verba Apoſtoli ſonare , quod Apoſtolus ſuo tempore demonſtrauerit diem iudicij venturum , Vnde & Theſſalonicenſes legentes hanc epiſtolã,putauerunt tempore Apoſtoli diẽ iudicii venturũ, Quapropter alloquitur & exhortatur eos in ſecunda epiſtola inquiens , Nolite terreri per epiſtolã quaſi inſtet dies domini . Conſiderandũ eſt ergo quod ex perſona electorũ loquitur, qui viui in corpore inueniendi ſunt in aduẽtu domini,qui reſidui dicũtur eſſe patriarcharũ,prophetarũ,apoſtolorum,omniúmq; ſanctorũ qui eos præceſſerũt per ſpacia temporũ,& præcedunt modo,atq; præcedẽt vſq; ad diẽ iudicij,ad requiẽ animarũ,quia poſt illos relicti erunt . Tã velox ergo erit & celerrima reſurrectio mortuorũ electorum,vt illi qui in corpore viui inuenti fuerint & ſuper terram, non poſsint præuenire eos , eundo obuiam domino in aera,qui in puluere terræ iacebant, *quoniam ipſe dominus Ieſus in iuſſu*, id eſt in iuſsione dei patris deſcendet de cælo *& in voce archangeli & in tuba dei deſcendet de cœlo,& mortui qui in Chriſto ſunt*,mortui eo modo quo ſupradiximus,*reſurgent primi*,Idcirco dicit,in iuſſu,quia iubente & diſponente deo patre,veniet filius ad iudicium.Per vnum archangelum debemus(iuxta Auguſtinum)intelligere omnes virtutes angelicas,quia angeli perſonabunt vocibus eo veniente . Per tubam autẽ intelligitur vno modo magna vox angelorum & ſonus,de quibus Marcus ait,Mittet filius hominis angelos ſuos cum tuba & voce magna. Quod per tubam intelligatur vox angelorũ , oſtendit Pſalmiſta loquẽs de domini aſcenſione:Aſcendit deus in iubilatione,& dominus

minus in voce tubæ.Sicut enim ibi tubam appellat vocem angelorũ dicentium,Viri Galilæi,quid admiramini aſpiciẽtes in cælum &c.ita in hoc loco vocem angelorum tubæ cõparat dicentium , Ecce ſponſus venit , exite obuiam illi,& exurgite de ſepulchris veſtris, occurrite ad iudicium redẽptori veſtro.Iſta vox qua omnes reſuſcitabuntur,bene poteſt appellari tuba.Alio modo tuba pro manifeſtatione ponitur,vt in euangelio ait dominus.Cum facis eleemoſynã, noli tuba canere ante te,id eſt noli manifeſte facere ne lauderis ab hominibus,ſicut hypocritæ . In tuba ergo dei deſcendet dominus de cælo.i.manifeſte veniet ad iudicium, vt ab omnibus poſſit videri.ſecundũ illud : Videbit omnis caro ſalutare dei , Licet ergo quidam pueriliter intellexerint,quod dictũm eſt in Iohel propheta , Iudicium domini veniet in valle Ioſaphat , quaſi in illa valle iudicaturus ſit omnes gentes,non eſt ita intelligendum, quoniam nõ pro loco , ſed pro interpretatione illud nomen poſuit ibi propheta.Ioſaphat nanque interpretatur vallis iudicij:& domini aduentus ad iudicium in valle erit reprobis:quia electis eleuatis ad ſuperna cum domino , illi remanebunt in imis & in inferioribus inferni partibus. Dicamus & tertio modo ſecundum beatum Ambroſium,hoc quod dicit, in tuba dei deſcendet de cælo . Legimus quòd Moyſes legiſlator domino præcipiente fecerit tubas argenteas, & poſtea Salomon in templo domini,quibus concrepabant in ſolẽnitatibus & in præliis,ſicut factum eſt quando muri Hiericho corruerunt,& poſtea à Gedeone , & ſicut de ſolennitatibus dicit Pſalmiſta.Buccinate in neomenia tuba.Rectè ergo dominus in tuba dicitur venire ad iudicium, quia ipſe ad hoc veniet , vt quaſi in prælio debellet aduerſarios ſuos.Iudæos,Paganos,hæreticos,falſos Chriſtianos, & victoriam ſumat ex eis , dicens illis , Ite in ignem æternum, & ad hoc etiam vt remuneret electos ſuos introducendo illos ad ſolennitatem æternæ gloriæ & fœlicitatis. *Deinde nos qui viuimus,qui relinquimur,ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam domino in aera , & ſic ſemper cum domino erimus.*

Ex perſona illorum loquitur,ſicut & ſuperius,qui viui inueniendi ſunt,qui dicunt.Simul rapiemur cum illis, ſubaudis qui nos præceſſerunt ad requiem animarum , ſed tunc pariter veniemus obuiam domino. Hoc verbum quod eſt

rapere, pro velocitate ſæpe ponitur, & in hoc loco nimiã velocitatem reſurrectionis & diem iudicij deſignat, de qua ſupra iam diximus. Nam ſicut deus in momento cuncta fecit, ita in momento cuncta diiudicabit, cum dicit, Rapiemur ab angelis cum illis qui nos præceſſerunt obuiam domino in aëra, oſtendit quia nõ deſcendet dominus ad terras, ſed in altitudine iſtius aëris ſedebit ad iudicandum. Et cum addit, Et ſic, id eſt, cum corpore & anima immortales effecti, erimus ſemper cum domino. Non debemus putare ꝙ in aëre cum domino ſimus regnaturi, quia finito iudicio reuertetur cum omnibus electis ad beatitudinem æternã, de qua deſcendit ad iudicium. Si electi qui viui reperti fuerint, rapientur in aëra obuiam domino ab angelis, quærẽdum eſt quomodo complebitur quod dictum eſt à deo primo homini Adæ, & in ipſo omni ſemini eius, Terra es, & in terram ibis, cum illi mortem experti non fuerint? Quæ

Gene.3. hoc modo ſoluitur ſecundum beatum Augu. Homo de terra factus eſt in corpore: & antequam inſpiraret dominus in faciem eius ſpiraculum vitæ, id eſt antequam daret ei animam, illud corpus terra erat: & electi qui viui reperti fuerint, in ipſo raptu dum angelicis manibus portabuntur, ſubitò morientur, ſubitóque reſurgent: & dum anima in ipſo raptu exierit à corpore, remanebit corpus terra, ſed tamen breuiſsimum ſpacium tenebit ipſa mors, intantum vt nec cogitari nec perpendi poſsit. *Itaque conſolamini vos inuicem*, ò Theſſalonicenſes de reſurrectione *in verbis iſtis* & nolite dolere ſuper morte parentum.

CAPVT V.

D*E temporibus* ſubaudis diei iudicij *&* *momentis* vtrum æſtate an hyeme, vere an autumno veniat, vel qua hora diei vel noctis *non indigetis vt ſcribam vobis.* Quare? *Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies domini ſicut fur in nocte, ita veniet*.i. ſicut fur ſubitò & inſperatè intempeſta nocte venit dormiente domino domus, ita inſperatè veniet dies iudicij & domini aduẽtus. Dominus requiſitus poſt reſurrectionem de die illa, de regno videlicet electorum, ab Apoſtolis dicentibus, Domine ſi in tẽpore hoc reſtitues regnũ Iſrael? ait: Nõ eſt veſtrũ noſſe tẽpora

pora vel momenta, & ante paſsionē ſuam de eadē die ait: De die illa (inquiens) nemo ſcit, neque angeli qui ſunt in cælo, neque filius, niſi pater ſolus. Ergo ſi pater nouit, vtiq; & filius nouit, qui vnius ſubſtantiæ eſt cū eo. Sed idcirco dicitur filius ignorare, quia diſcipulos ignorantes reliquit. *Cum enim dixerint* ſubaudis reprobi *pax & ſecuritas, tunc repētinus illis ſuperueniet interitus*. i. ſubitanea perditio diei iudicij *ſicut dolor eſt in vtero habentis* ſubaudis partum, *& non effugient*. Sicut mulier prægnans imminēte tribulatione & perſecutione, non valet effugere perſequentium inſidias, ita & illi non poterunt effugere, de quibus ait dominus: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Sicut in verbis Danielis prophetæ inuenimus, regnāte Antichriſto & miniſtris eius tribus annis & dimidio, & interfectis ab illo Elia & Enoch, ſicut in Apocalypſi habetur, quo tempore erit perſecutio talis, qualis non fuit antea, nec poſtea ſubſequetur, interficietur ipſe Antichriſtus, & maxima pars membrorū eius à Michaelę, vt B. Gregorius dicit, & vt B. Paulus dicit, dominus Ieſus interficiet eū ſpiritu oris ſui, in verbo ſuo & virtute ſua. Quod vtrunque verū poteſt eſſe: quia ſi Michael illū interfecerit, non ſua, ſed dei virtus erit & iuſsio. Poſt mortē autem eius remanebunt quadraginta quinque dies, in quibus multa erit pax, vt in illis electi qui aliquid titubauerunt in perſecutione, pœnitentiam agant, & ſaluentur, miniſtri autem Antichriſti qui remanſerunt poſt mortem eius, gaudebūt per illos quadraginta quinque dies, ducentes vxores, & conuiuia celebrantes, & iocos diuerſi generis exercentes, ac dicentes: Licet princeps noſter ſit mortuus, modo nos habebimus pacem & ſecuritatem. Et cum talia dixerint, ſubito veniet eis ſubitaneus interitus. *Vos autem non eſtis in tenebris.* Infidelitatis.

Qui enim dormiunt, & quieſcunt in peccatis, *nocte dormiunt*, id eſt, in peccatis & vitiis quieſcunt & iacent, *induti loricam fidei & charitatis, & galeam ſpei & ſalutis*, id eſt, habeamus fidem in Deum, charitatem in Deum & proximum, ſpem & expectationem futurorum bonorum in capitē: quia de cælis veniet nobis ſalus: & his armis muniti, ſecuri & liberi erimus in aduentu domini. *Non poſuit nos Deus in iram*, id eſt, non ideo nos poſuit Deus in fidę ſua, in eccleſia & cognitione ſua, vt in nobis ſuam

vindictam exerceat: *ſed in acquiſitionem ſalutis.* poſuit nos, vt ſalutem nobis inueniremus per fidem Ieſu Chriſti, *vt ſiue vigilemus*, id eſt, viuamus in hoc ſeculo *ſiue dormiamus*, id eſt, moriamur in corpore *ſimul cum illo*, id eſt, cum Chriſto *viuamus* in anima & in ſpe reſurrectionis. *Propter quod*, id eſt, propter illa quæ ſuperius diximus de reſurrectione, conſolamini vos inuicem. *Rogamus vos vt noueritis eos*, id eſt diligatis, honoretis, & neceſſaria eis miniſtretis: *qui laborant inter vos* in prædicatione & doctrina *Rogamus vos corripite inquietos, conſolamini puſillanimes.* Apud Theſſalonicenſes erant quidam vagi, & vt ita dicamus, gyrouagi, otioſe viuentes, & nõ laborantes manibus ſuis vnde viuerẽt, neque orationibus aut pſalmodiis vacantes, ſed circuibant domos aliorum, atque peragrabant de loco ad locum, quærentes vnde viuere poſſent, cuius rei cauſa multos inquietabant. Vel etiam inquietos vocat ſuperbos, qui cauſa ſuperbiæ alios inquietabant. Iterum erãt alij puſillanimes & timidi, qui bonum timebant inchoare, ne forte non poſſent illud ad effectum perducere: vel ſi inchoabant, non libere illud agebant, ſed verecundabantur ex hoc in præſentia aliorum, ipſique puſillanimes erant, quia aduerſa huius ſeculi patienter ferre non volebant, ideóque ſcandalizabantur in verbo & facto aliorum. Inquietos ergo, id eſt, vagabundos, otioſos & inſtabiles, vel ſuperbos qui alios moleſtabant, præcipit Apoſtolus corripi à prælatis & magiſtris, quatenus deſiſterent ab otioſitate, quæ eſt inimica animæ, & deponerent ſuperbiam radicem omniũ vitiorũ. Puſillanimes autem præcipit conſolari blandius, vt per exhortationem & conſolationem præpoſitorum roborarentur in omnibus bonis, *Suſcipite*, ſubaudis in officium charitatis *infirmos* in fide, non in corpore *patientes eſtote ad omnes.* Modo admonet prælatos vt ſubiectorũ improbitatem & impatientiam patienter ferant dum in aliquo contra eos murmurant, Solent enim inquieti & immodeſti ſeu impatientes quando corripiuntur à prælatis, inſurgere contra eos, & impatienter ferre illorum correptionem, nolentes ab eis corripi, ſed ſuam voluntatem implere: quorum animoſitatem debent prælati ad tempus ſuſtinere, & iterum tempore opportuno & cõgruo cum conſilio & auxilio emendare *videte*, id eſt, cauete *ne quis ve-*

ſtrum

ſtrum malum pro malo alicui reddat. Hoc vult oſtendere Apoſtolus iſto in loco,vt non ſolum malum pro bono non debeamus reddere,ſed nec malum pro malo. Quatuor modis redditur aut bonũ pro malo,aut bonũ pro bono, aut malũ pro bono,aut malum pro malo.Bonum pro malo redditur, ſicut redẽptor noſter nobis,qui mortui & perditi eramus, atque propter peccata à deo alieni,quando per paſſionem ſuam & baptiſmi gratiam nos redemit.Bonum pro bono. ſicut in die iudicij dabit electis dicẽs eis:Quia eſuriui,& dediſtis mihi manducare,percipite regnũ vobis paratũ.Malum pro bono redditur,ſicut Iudas & Iudæi domino reddiderunt.Vnde ipſe dixit eis per Zachariam prophetam : Si bonum eſt in oculis veſtris,afferte mercedem meam,& eſt ſenſus:Infirmos veſtros curaui,leproſos mundaui,mortuos ſuſcitaui,eſurientes paui, date mihi ex hoc mercedem , ſi dignum & bonũ eſt.Et appenderunt mercedem meã triginta argenteos.Malum pro malo reddet dominus reprobis in die iudicij,dicens eis:Quia eſuriui , & non dediſtis mihi manducare,ite in ignẽ æternũ. Quapropter nõ debemus vindictam expetere,vti reddamus malum pro malo, quia non poſſumus hoc tranquilla mente agere,ſed debemus illi reſeruare,qui ſemper idem & æqualis manet , & qui dixit mihi(ſub.)vindictam reſeruate,&ego retribuam illis ſupplicia , vobis autem præmia.Malum ſiquidem pro malo reddere non eſt bonum:malum vero pro bono valde nimiúmque malum eſt , ſed *ſemper quod bonum eſt ſectamini,* id eſt,imitamini & perficite *in inuicem* ſiue alterutrum *&* *in omnes* hoc eſt,non ſolum in credentes,ſed etiam in non credentes , quia fratres ſumus omnes ſecundum carnem. *Semper gaudete* , Non in diuitiis caducis , & temporalibus, honoribus,ſed in domino gaudete , & bonis operibus , & quia filij dei eſtis *ſine intermiſſione orate.* Quis hominum mortaliũ poteſt ſemper orationi inſiſtere?Aut ergo totum tempus pro parte poſuit Apoſtolus , vt dicat illum ſemper orare , qui canonicas horas obſeruat ſecundum morem & conſuetudinem ſanctorum patrum:aut etiam illum , qui ſemper de deo cogitat,& deo placere deſiderat. Quandiu enim quis bene cogitat,& bonum deſiderat , ſemper orat. Nã quicquid boni iuſtus agit, ad orationẽ eſt referendũ,& nunquam deſinet orare,niſi deſierit iuſtus eſſe, *in omnibus*

gratias agite, id eſt,in fide,ſpe,charitate, ceteríſque bonis operibus, & in proſperis & in aduerſis ſemper gratias & laudes agite deo,quia neque proſpera niſi eo donāte,neq; aduerſa niſi eo permittente cuenient. *Hæc enim eſt voluntas dei in omnibus in Chriſto Ieſu*, id eſt,per Chriſtum Ieſum, à quo omnia bona nobis donātur,& ſine quo nihil boni agere valemus,ſicut ipſe dixit:Sine me nihil poteſtis facere Hæc eſt(inquit)voluntas dei,vt malum pro malo non reddatis, bonum ſemper ſectemini,ſine intermiſſione oretis, vt gaudeatis in domino,& in omnibus ei gratias referatis. *Spiritum nolite extinguere.* Dicamus hoc ſecundum Ambroſij ſenſum.Spiritum nolite extinguere,id eſt,ſi aliquem ad horam ſpirituſſanctus repleuerit ſua gratia,vt poſſit interpretari diuinas ſcripturas.& diuina myſteria loqui, nolite eum prohibere quin loquatur & doceat:quia deus qui os aſinæ aperuit,quę ſeni nō aperit,reuelat ſępe iuniori quod melius eſt.Aliter ſecundum Auguſtinū:Spirituſſanctus qui vnius ſubſtantiæ eſt cum patre & filio, in ſua natura non poteſt extingui, ſed per vitium noſtrum extinguimus illum in nobis,dum illum à nobis excludimus peccādo Spirituſſanctus,inquit,diſciplinæ, effugiet fictum.Dum ergo tradimus corpus noſtrum libidini, & coniungimus illud meretrici, quod tempore baptiſmi & manus impoſitionis factum eſt templum ſancti ſpiritus,excludimus illum à nobis & fugamus, & quantum eſt in nobis(vt Augu.dicit) extinctores ſumus eius.Sed ne hoc agamus,ait Apoſto.ſpiritum ſanctum qui in vobis cœpit habitare tempore baptiſmatis,nolite fugare à vobis,neque extinguatis illum in vobis peccando,& tradendo corpus veſtrum diuerſis turpitudinibus,quod templum eius debet eſſe *Prophetias nolite ſpernere*, id eſt,ſi aliquis volet explanare dicta prophetarum,ſicut Hieronymus cæteríque doctores ad ędificationē auditorū loqui & prædicare,nolite illum deſpicere,nolite contēnere,ſed humiliter attendite quæ docet. *Omnia autem probate:quod bonum eſt tenete.* Hoc eſt, attendite omnia quæ ille loquitur.probate vtrum dicta illius & verba conueniunt dictis euāgelij,dictis prophetarum,& dictis Apoſtolorum,Quod ſi probaueritis non diſcrepare à ſenſu ſanctorū patrum verba illius,quod bonū eſt,tenete corde,& opere perficite *ab omni ſpecie mala abſtinete vos*, id eſt ab omni

mni re mala,& cogitatione praua,& opere peruerſo abſtinete vos. *Ipſe autē deus pacis*, id eſt, dominus Ieſus, qui pacē reliquit diſcipulis ſuis, & omnibus nobis dicens, Pacē relinquo vobis, & qui etiam nos pacificauit & reconciliauit deo patri per paſſionem ſuam, ipſe *ſanctificet vos per omnia*, id eſt, ſanctos faciat in omnibus quæ cogitatis, & opere perficitis *vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* Quod dicitur, integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſeruetur, dupliciter poſſumus intelligere, Homo conſtat ex corpore & anima & ſpiritu, tamen in eo non ſunt tres ſubſtantiæ, ſicut Didymus contendit, nec eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, ſed ſpiritus ipſe eſt anima, vnde dicitur in euangelio, Inclinato capite emiſit ſpiritum, & idcirco appellatur anima ſpūs, eò quòd ſpiritalis naturæ eſt, vel quòd ſpiret in homine, anima vero dicta eſt eò quòd ad viuificādum animet corpus, & ad viuēdum corpori data ſit. Ita etiā rationabilitas & excellētia animæ qua ſapimus, & diſcernimur ab aliis creaturis, ſpūs appellari ſolet, ſicut oſtēditur ibi: Benedicite ſpūs animæ iuſtorum domino, tamen quia ſpiritus & anima vnū ſunt, inde apparet quia corpore incedimus, anima viuimus, ſpū intelligimus & ſapimus. De quo ſpū ſiue rōnabilitate animæ, quę rōnabilitas etiā mens appellatur, loquitur, hic Apoſt. cū ait: vt integer ſpiritus veſter & anima &c. Orat ergo Apo. vt ſpiritus, id eſt, rationabilitas noſtra integra & incorrupta atq; inuiolata permaneat: & anima & corp⁹ ſimiliter incorrupta & immaculata permaneāt vſq; in diē mortis noſtræ, vel in diē iudicij, ſicut ab omnibus ſordibus peccatorum mūdati ſumus tēpore baptiſmatis, Quia ergo poteſt corpus mundū eſſe, & anima ac ſpiritus inquinari per malū cogitatū & deſiderium: ideo dicit totū in homine mundū eſſe debere. Aliter: Spiritus ſanctus ſæpe ponitur pro gratia & donis ſuis, ſicut in epiſtola prima ad Corin. Spūs (inquit) prophetarū ꝓphetis ſubiectus eſt, id eſt, dona ſpiritus ſancti: quia non cogūt hominē loq ſicut arreptitiū & dæmoniacū, ſic in iſto loco poteſt intelligi pro gratia ſua q nobis datur tēpore baptiſmatis, qua mūdamur ab omnibus inquinamētis vitiorum, quā orat Apoſt. vt integra & incorrupta atq; immaculata maneat in nobis, ne noſtro vitio & immūditia corrumpatur,

aut minuatur, vel fugatur à nobis. Si enim mala vita aut cogitatio incidit: non eſt iam integra ipſa gratia, quia deſerit hominem obnoxiũ peccatis. Nam dum ea agit homo quæ odit ſpiritusſanctus, recedit ab eo eius gratia ex toto, aut minuitur illi qui peccat. Deus (inquit) pacis ſanctificet vos per omnia, id eſt, totum hominem, vt gratia ſpiritusſancti quam percepiſtis tempore baptiſmatis, non recedat à vobis, ſed integra maneat vobis, & anima incorrupta ſit, corpuſque immaculatum, & totus homo mundatus integer ſeruetur ſine querela. Non dicit ſine peccato, quia non eſt homo qui faciat bonum & non peccet, & in multis offendimus omnes. Si enim dixerimus quia peccatum non habemus, veritas in nobis non eſt. *Fidelis eſt,* id eſt, verax in promiſſionibus ſuis. *qui vocauit vos* ad fidem & gratiam ſuam. *qui etiam faciet* ſubaudis id quod promiſit. Fidelem dicit deum in promiſſionibus ſuis, vt ſecuri de præmio rectè conuerſentur.

❡In epiſtolam ad Theſſalonicenſes poſteriorem argumentum Haymonis.

THeſſalonicenſes accipientes priorem epiſtolam, cũ perueniſſent legendo ad illum locum vbi loquitur Apoſt. ex perſona electorum, qui in die iudicij inueniendi ſunt viui, inquiens, Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis obuiam Chriſto in aëra: conturbati ſunt: nimiúmque perterriti, putãtes Apoſtolum ita eſſe locutum, quaſi ſuo tempore & illorum venturus eſſet dominus ad iudicium, & timebant, illi mittit cũ diabolo in carcerem æterni ſupplicij, eò quòd tarde veniẽtes ad fidem imperfecti eſſent. Quapropter Apo. vt comperit illos ſuper hoc triſtari, ſcripſit eis iſtam epiſtolam ſecundam, in qua ſignificauit eis nondum imminere diem iudicij ſuo tempore: & oſtendit eis quòd antea deſtruendũ eſſet regnum Romanorum, tamen occultè & obſcurè. Neque enim audebat apertè ſcribere de abolitione regni Romani, ne forte in credentes perſecutionem excitaret. Denuntiat etiam aduentum Antichriſti, & interfectionem eius.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Theſſalonicenſes poſteriorem, exegeſis.

CAPVT I.

PAulus & Syluanus idem eſt initium idémque ſenſus quem in priori expoſuimus, *Superereſcit fides veſtra.* Fides augmento eget, vnde Apoſtoli dicunt domino, Adauge nobis fidem. Et quidam alius. Credo domine: adiuua infidelitatem meã, *Gloriamur in tribulationibus quas ſuſtinetis in exemplũ iuſti iudicij dei* Sicut ex verbis Proſperi aliorũmq; doctorũ colligere poſſumus, nihil agitur in hoc mundo, niſi aut deo faciente, aut ipſo permittente. Sancti ergo martyres aliique fideles deo permittente, multa pericula & aduerſa in hoc mundo ad exemplum iuſti iudicij dei patiebantur, quoniã in ipſis oſtendebatur. quia ſi illi qui dilecti deo erant, talia patiebãtur, multo ampliora & grauiora reprobi & inimici illius in die iuſti iudicij dei ſuſcipient. Iuſtũ dei iudicium dicit, quia tunc iudicabit deus orbem terræ in æquitate. *Si tamen iuſtũ eſt apud deum retribuere malis mala, & bonis bona.* Si tamen cõiunctio cauſalis in hoc loco non pro dubitatione ponitur, ſed pro affirmatione, quaſi diceret. Quoniã iuſtum eſt deo ita agere *in reuelatione*, id eſt in manifeſtatione *domini Ieſu. de cælo* venientis ad iudicium *cum angelis virtutis eius.* ſicut ipſe dixit: Cũ venerit filius hominis & omnes angeli cum eo, *& in reuelatione domini Ieſu dantis vindictam*, reprobis in flamma ignis *his qui non nouerunt deum.* i. paganis *& qui non obediunt euangelio*, hæreticis videlicet & falſis Chriſtianis atque Iudæis. Bene in flamma ignis dicit daturum dominũ vindictam reprobis, quia ignis præcedet eum, tantum ſpatium aeris occupans, quantum occupauit aqua in diluuio, qui ardebit terram & craſsitudinem aeris, & purgabit electos, reprobi autem audientes à domino, Ite in ignem æternum, inuoluentur ab iſto igne, & trahentur ad ſupplicia inferni, *qui* reprobi *dabunt pœnas æternas in interitum*, dabunt pœnas aliis, ſed ſibi dabunt & inferent, quia mala

fecerunt pro quibus talia recipient. Dare etiam aliquando ponitur pro ſuſtinere, ſicut in Vergi. Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo, id eſt, ſuſtinet pœnas, ita & hic dabunt pœnas, id eſt, ſuſtinebunt. *Cum venerit glorificari in ſanctis ſuis*, id eſt, clarus apparere eis & blandus, reprobis autem terribilis & ſæuus. *Quia creditum eſt teſtimonium noſtrū ſuper vos de illo*, id eſt quia receptum & creditum eſt Euangelium & prædicatio noſtra in nobis & à vobis in die illo, id eſt propter illum diem, vt euangelium perhibeat vobis teſtimonium credulitatis in die illo, & recipiatis mercedē æternam. *In quo* ſubaudis negotio *oramus* vel ad hoc oramus ſemper pro vobis, &c.

CAPVT II.

R*Ogamus vos fratres per aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti & noſtræ congregationis in ipſum.* Duos domini aduentus legimus, primum in humilitate, ſecundum in potentia, quando veniet ad iudicium, de quo hic agitur. Congregationem ſuam appellat multitudinem electorum, vel quæ cum eo veniet, vel quæ ei obuiabit ad iudicium. In ipſum dicit, quaſi in ipſo, quia in Chriſto ſunt omnes electi, vtpote membra, adhærentes illi. Rogamus vos *fratres per aduentum domini Ieſu* ad iudicium *&* per aduentum *noſtræ congregationis in ipſum*, id eſt omnium ſanctorum qui in ipſo conſiſtunt, *vt non cito moueamini*, id eſt non cito conturbemini, *neque terreamini*, quaſi inſtet dies domini. *neque per ſpiritum*, id eſt, ſi aliquis ſe dixerit admonitū à ſpirituſancto quod dies iudicij immineat, nolite illi credere, neque terreamini eius verbis. *Neque per ſermonem*, id eſt, per tractatum. Si aliquis explanator & tractator prophetiarum vobis dixerit, collegi ſenſum prophetæ Iſaiæ & Danielis, aliorúmque prophetarum, & præuideo diem iudicij imminere, & Chriſtum venire ad iudicium, nolite ideo terreri *neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam.* Si aliquis pſeudoapoſtolus hoc finxerit, nolite ei credere. *Quoniam niſi venerit diſceſſio primùm*, vt diſcedant omnia regna à regno & imperio Romanorum *& reuelatus* ſiue manifeſtatus *fuerit homo peccati.* Antichriſtus videlicet, qui licet homo ſit, fons tamen erit omnium peccatorum. *& filius perditionis*, id eſt,

eſt filius diaboli, non per naturam, ſed per imitationē. *Qui* ideo appellatur perditio, quia per illum venit perditio, & ipſe perdidit humanū genus *qui aduerſatur*. i. contrarius eſt Chriſto, omnibúſque membris eius, *& extollitur* ſiue erigitur in ſuperbiam *ſupra omne quod dicitur deus, aut quod colitur.* Non eſt verum quod ait: Quod dicitur deus, aut quod colitur. Extollet ſe Antichriſtus ſupra omne quod dicitur de⁹, id eſt ſupra omnes deos gentium, Herculē videlicet, Apollinem, Iouem, qui falſo dicūtur dij, & ſupra omnes electos qui nuncupatiuè vocantur dij, vt Moyſes cui dicitur: Ecce conſtitui te deum Pharaonis. & in lege: Diis ne detrahas id eſt, ſacerdotib⁹ &, Ego dixi, dij eſtis. Igitur ſuper omnes iſtos extollet ſe Antichriſtus: & maiorem ſe dicet omnibus iſtis, & non ſolum ſuper illos, ſed etiam (quod maius eſt) ſupra omne quod colitur, id eſt, ſupra ſanctam trinitatem, quæ ſolummodo colenda & adoranda eſt ab omni creatura, ita ſe extollet, vt in templo dei ſedeat oſtendens ſe tanquā ſit deus. Hoc dupliciter poteſt intelligi. Naſcetur Antichriſtus in Babylone de tribu Dan iuxta quod Iacob dicit: Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita. Et cum venerit Hieroſolymā circuncidet ſe, dicens Iudæis, Ego ſum Chriſtus vobis promiſſus. Tunc confluent ad eum omnes Iudæi, & reædificabunt templum, quod eſt deſtructum à Romanis, ſedebitque ibi, dicens ſe eſſe Chriſtum, Vel etiā in templo dei. i. in eccleſia ſedebit, oſtendens ſe tanquam ſit deus. Nam ſicut in Chriſto omnis plenitudo diuinitatis requieuit, ita in illo homine qui Antichriſtus appellatur, eo ꝗ ſit cōtrarius Chriſto, plenitudo malitiæ & omnis iniquitatis habitabit: quia in ipſo erit caput omnium malorū diabolus, qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbię. His verbis demonſtrauit Apoſtolus Theſſalonicenſibus, nō prius venturum dominū ad iudicium, quā regni Romani defectio fieret: quod iam non impletum videmus, & Antichriſtum apparere in mundo, qui interficiet Chriſti martyres. *Non retinetis quòd cum adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis* de aduentu Antichriſti, & de die iudicij. *Et nunc quid detineat ſcitis, vt reueletur in ſuo tempore.* Dicit: Scitis quid detineat, & non demonſtrat quid: Quod nihil melius ibi intelligitur voluiſſe ſignificare, quàm deſtructionem regni Romanorū, de qua obſcure hic locutus eſt, ne forte aliquis

Exod. 7.
Exod. 32.
Pſal. 71.
Gene. 41.

Romanorum legeret hanc epiſtolam, & excitaret contra ſe alióſque Chriſtianos perſecutionem illorũ, qui ſe putabant ſemper regnaturos in toto mundo. Vos ſcitis (inquit) quid detineat illũ Antichriſtũ, & quid moretur illum: quia necdum deſtructum eſt regnum Romanorum, nec receſſerunt omnes gentes ab illis. Vt reueletur ſiue manifeſtetur ipſe Antichriſtus in ſuo tẽpore, id eſt, congruo tempore & à deo diſpoſito, ſcilicet poſtquã omnia regna diſceſſerint à Romano imperio. *Nam myſterium iniquitatis iam operatur.*

Myſterium Græce, latino vocabulo dicitur aliquid occultum & ſecretum. Myſterium ergo iniquitatis appellat interfectionem ſanctorum martyrum, & perſecutionem quam inferebat Nero & principes eius fidelibus Chriſti. Quæ ideo appellatur myſterium, quia quod diabolus operaturus eſt manifeſte per Antichriſtũ interficiẽdo ſanctos martyres Eliam & Enoch, alióſq; plurimos, hoc operatur iam occulte per membra ſua, Neronem ac principes eius, interficiens per illos principes, martyres, Apoſtolos. Iſtud myſterium iniquitatis cœptũ eſt à Nerone, qui occulte inſtigante patre ſuo diabolo, zelo idolorum interfecit ſanctos martyres, & peruenit vſque ad Diocletianũ & Iulianum apoſtatã, qui plurimos ſanctorum perimerunt. Sicut ergo Chriſtus, qui eſt caput omnium electorũ, longe ante ſuum aduentum occulte & per myſteriũ præfiguratus eſt, ſicut in morte Abel, & in immolatione Iſaac, & in Dauid rege, qui Goliam interfecit, qui diabolum ſignificabat, quẽ Chriſtus in ſua morte & paſsione debellauit: ita diabolus qui in Antichriſto erit, in mẽbris ſuis, malis, ſcilicet regib⁹ præfiguratus eſt occultè, & per myſteriũ tantũ, *vt qui tenet nunc teneat donec de medio fiat.* i. hoc ſolũmodo reſtat, vt Nero qui nũc tenet imperiũ totius orbis: tandiu teneat illud, donec de medio mundi tollatur poteſtas Romanorum. In Nerone comprehendit omnes Imperatores Romanos qui poſt illũ imperij ſceptra tenuerũt. Ideo dicit: Donec de medio tollatur: quia vndique ex omnibus gentibus cõfluebãt Romam, & quaſi in medio mundi erat, habens in circuitu ſuo omnes gentes: vel quicquid intra initium & fines continetur, medium poteſt dici. *Et tunc* ſubaudis cũ ablata fuerit poteſtas à Romano imperio, *reuelabitur* ſiue manifeſtabitur *ille iniquus*, Antichriſtus. *quem dominus Ieſus interfi-*

cict ſpiritu oru ſui. Siue dominus Ieſus interfecerit illum potentia iuſsionis ſuæ,ſiue Michael interfecerit eum, virtute domini Ieſu occidetur, non virtute Michaelis. Occidetur autem(ſicut doctores tradunt)in monte olïueti, in Babylone & ſolio ſuo,illo in loco contra quem dominus aſcendit in cælos.Quod verò dicit Apoſtolus: Tunc reuelabitur ille iniquus,poſtquam fuerit deſtructum Romanum imperium,non eſt ita intelligendum, quod ſtatim dixerit illum venturum ſed primum illud deſtruendum, ac deinde Antichriſtum venturum,tempore à deo diſpoſito, *& illuſtratione* ſiue claritate *aduentus ſui* deſtruet dominus Ieſus *eum*, id eſt Antichriſtum, *cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſatanæ.*Hoc ad ipſum diem iudicij pertinet,quando deſtruetur ipſe Antichriſtus cum omnibus membris ſuis: audient enim à domino:Ite in ignem æternum. Notandũ quia nõ ſtatim veniet dominus ad iudiciũ, vbi fuerit Antichriſtus interfectus:ſed(ſicut ex libro Danielis intelligimus) poſt mortẽ illius concedentur electis ad pœnitentiã dies quadraginta quinque. Quantulũcunque verò ſpatium temporis ſit vſquequo dominus veniet,penitus ignoratur.Quódque dicit:Cuius aduentus erit ſecundũ operationem ſatanæ,intelligendum eſt, quia quicquid operabitur, diabolo inſtigante & cooperante implebit,qui ex toto illũ poſsidebit:tamen non amittet ſenſum, vt ignoranter dicat ſe neſcire deum:neq; vexabitur à diabolo,ſicut phrenetici:quia ſi ita eſſet,nequaquam peccatum haberet quicquid ageret: ſicut illi non habent qui phreneſim patiuntur, qui neſciũt quid agant, *in omni virtute, ſignis & prodigijs mendacibus,* ſubaudis erit aduentus Antichriſti. Signa & prodigia pro vno accipiuntur. In ſignis ergo & prodigiis mendacibus operabitur,quia videbitur mortuos ſuſcitare, & alia multa ſigna facere,ſed mendacia erunt,& à veritate aliena, quia per magicam artem & phantaſiam deludet homines, ſicut & Simon magus deluſit illum,qui putans eum occidere, arietem decollauit pro eo. Vel etiam in ſignis & prodigiis mendacibus erit aduentus eius, quia per ſigna & prodigia falſa quæ videbitur operari, tradet homines ad mendaciũ colendum,id eſt, ad ſemetipſum, qui eſt mendax & pater eius. *& omni ſeductione* ſiue deceptione *iniquitatis erit his qui pereunt,*id eſt Iudæis & paganis, *eo quòd charitatem verita-*

Ioan.16. *tis non receperunt vt ſalui fierent* .i. ſpiritum Chriſti, qui dixit: Ego ſum veritas, per quem ſpiritum ſanctum infunditur dilectio dei & proximi in cordibus noſtris. Ideóq; quia neque Chriſtũ neque ſpiritum ſanctũ voluerunt recipere, *mittet illis deus operationẽ erroris*, id eſt permittet ad eos venire Antichriſtum operatorem mendacij. Plus eſt quod dixit operationem, quam operatorẽ, quia ipſam rem mittet eis, id eſt, ipſum mendacium, & patrem omnis malitiæ & iniquitatis. *vt credant mendacio*, id eſt diabolo *vt iudicentur* ſiue damnentur, *omnes qui non crediderunt veritati*, Chriſto *ſed cõſenſerunt iniquitati*, diabolo, quod elegerit nos apoſtolos primitias in ſalutem omnium gentium. Apoſtoli primitiæ fuerunt: quia primi crediderunt. *In acquiſitionem gloriæ domini Ieſu*, id eſt, vt vos acquiſiti ad fidem noſtra prædicatione, augmẽtum faciatis corpori Chriſti, & glorificetur per vos atque laudetur, iuxta illud: Videant opera veſtra bona, &
Mat 5. glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. *Deus pater qui in tantum dilexit nos* vt filium ſuum pro nobis daret, & *dedit conſolationem æternam* promittendo nobis regnum cælorum, *& ſpem bonam* expectationem futurorum bonorum, *in gratia* ſua non in merito noſtro, *exhortetur*, id eſt, doceat corda noſtra.

CAPVT III.

D*E cætero orate pro nobis*, vt *ſermo domini currat* ab ore noſtro ad aures veſtras, & ab auribus ad cor, ſic quod vertatur in operationẽ. *vt liberemur ab importunis*. qui non ſtant in portu quietis. *Dominus autem dirigat corda veſtra* .i. ſi quid fortitudinis in vobis habetur, augeat & faciat vos per rectitudinẽ vitæ ambulare, & rectos greſſus figere in bono opere *in charitate dei* & proximi *& patientia Chriſti*, vt patiẽtes ſitis inter aduerſa huiꝰ ſeculi, ſicut Chriſtus pertulit patiẽter opprobria, irriſiones flagella, crucem: vel (ſicut quidam codices habent) in expectatione Chriſti, vt expectetis Chriſti aduentum ad iudicium. *Gratis panem non manducauimus*, id eſt, ſine labore, *Si quis non obedit verbo* ſubaudis noſtro, aut veſtro, vt non ſit otioſus *per epiſtolam* ſubaudis veſtram *hunc notate* notate vobis, & nos aſpere increpabimus illum.

Salu-

Salutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epiſtola. In fine omnium epiſtolarum Hebraicis literis & Græco ſermone nomen ſuum ſcribebat, ne illud quod ſequitur, ab aliquo pſeudoapoſtolorum potuiſſet corrumpi, *Ita ſcribo*: Quomodo? *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen.*

IN EPISTOLAM PRIOREM AD Timotheum, argumentum Haymonis.

Timotheus, filius fuit mulieris viduæ, patre gentili Græco procreatus. Quem mater dum vellet circũcidere ſecundũ præceptum legis, pater prohibuit, qui erat incircuncíſus: vtpote gentilis. Traditus autem literis, eruditus eſt tam diuinis ſcripturis quàm liberalibus artibus: ſociatúſque Beato Paulo, factus eſt ei comes in prædicatione: ac poſtea ab illo ordinatus & conſtitutus epiſcopus: Cui Apoſtolus dixit hanc epiſtolam, inſtruens eum de ordinatione epiſcopatus, diaconij, omníſq; eccleſiaſticæ diſciplinæ & ordinis: & quomodo deberet docere populum.

IN EPISTOLAM PAVli ad Timotheum priorem Exegeſis.

CAPVT I.

P*Aulus Apoſtolus Chriſti Ieſu ſecundum imperium dei*, id eſt ſecundum iuſsionẽ & voluntatem dei patris *ſaluatoris noſtri* & ſecundum iuſsionem *Chriſti Ieſu ſpei noſtræ*. Salutem refert ad deum patrem: & ſpem noſtram ad Chriſtum: quia deus pater dedit nobis ſalutem per filiũ ſuũ: quẽ dignatus eſt mittere nobis: & per ſpiritum ſanctum, quem nobis tribuit tempore baptiſmatis: & tempore manuum impoſitionis. Per Chriſtum autem habemus ſpem, id eſt expectationem futurorũ bonorũ: quia ſicut ille reſurrexit à mortuis & aſcẽdit ad cælos: ita nos ſperamꝰ reſurrectionẽ nobis profuturã per ipſum: & ad gloriã æternæ beatitudinis aſcenſuros.

Timotheo dilecto filio in ſpiritu,in doctrina : *in fide* non carne. *Gratia* qua gratis dimittuntur peccata, *& miſericordia & pax* qua reconciliamur deo patri. Miſericordiam mediam interpoſuit:vt oſtenderet, quia gratia & pax per miſericordiam dei nobis confertur, non per meritum noſtrum. *Sicut rogaui te vt remaneres Epheſi*, quæ eſt ciuitas metropolis Aſiæ. *Cum irem in Macedoniam*, prouinciam Græcorum, *vt denuntiares quibuſdam*, id eſt, Iudæis iudaizantibus,& non rectè credentibus, *ne aliter docerent*, ſubaudis, quàm nos docemus *neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis*,id eſt, generationibus quæ terminum non habent,*quæ* fabulæ & genealogiæ, *quæſtiones præſtãt magis quã ædificationem dei,quæ eſt in fide.* De Iudæis loquitur,qui præter pentateuchum & prophetas aliáſq; ſcripturas, habent quaſdam traditiones, non ſcriptas,ſed memoriæ commẽdatas ex traditione patrum,quas Apoſto.fabulas, id eſt fictiones & cogitationes appellat,quæ nullam vtilitatẽ habent in ſe,niſi cõtentiones generãt & quæſtiones. Ex quibus pauca de pluribus dicam⁹:Traditio illorũ eſt,in exordio duas mulieres eſſe factas,Euam,& alteram: ex quibus dicunt multos filios eſſe natos, quod nuſquã ſacra ſcriptura narrat.Tales etiam erant illi,de quibus dicit dominus,
Matt.15. Væ vobis phariſæi & ſcribæ, qui ſuperponitis traditiones veſtras mãdatis dei,dicẽtes patri,Corban.i.donũ vel munus quocũq; ex me,tibi proderit,& multa his ſimilia.Similiter de genealogiis proponebãt quæſtionẽ,quot annis vixerit Mathuſalẽ,Heber,Noẽ,cæteríq; patres:& quid fecerint,& quomodo vel quãdo,vnde proponunt quæſtionẽ,Si Salomõ duodecimo anno ætatis ſuæ vnctus eſt in regẽ, & quadraginta annis regnauit, & Roboã filius eius quadrageſimo ſimiliter anno ætatis ſuæ ſuſcepit regnũ,quomodo Salomõ duodenis potuerit filiũ procreare?Quæ traditiones & genealogiæ nullã ædificationẽ dei præſtant,quæ eſt in fide.i.quæ ad fidẽ dei pertinet.Aedificatio dei eſt,quãdo quis ea loquitur,quæ aliquid vtilitatis habẽt,per quæ præparat & ædificat deo tẽplũ in cordib⁹ auditorũ.Sed figmẽta Iudæorũ quæ memoriter recitãt, nullius vtilitatis ſunt. Dicit enim beatus Hieronymus: Quid mihi prodeſt ſcire quot annis vixerit Mathuſalem,Noẽ,Sem, aliique patres? Nihil.Sic intelligẽdum eſt de fictionibus illorum,à quibus Apo-

Apoſtolus præcipit eis per Timotheum vt deſiſtant. *Finis enim præcepti eſt charitas.* Finis eſt terminus, finis eſt conſumptio qua conſumitur cibus, vt vltrà non ſit quod erat, Vnde dicimus, finitus eſt cibus. Finis etiam eſt cõpletio, perfectio, conſummatio, qua cõſummatur tela, vnde dicimus, finita eſt tela. i. texendo perfecta eſt, & cõſummata. Sic finis præcepti, ſiue præceptorũ perfectio & completio eſt charitas. Totã enim magnitudinẽ & latitudinem diuinorum eloquiorũ ſecura poſsidet charitas, qua diligimus deum & proximũ. Omnis igitur præcepti finis ſiue completio charitas eſt, id eſt ad charitatẽ referetur omne preceptum, quia qui deũ diligit, nõ peccat: & qui proximũ amat vt ſeipſum, nõ delinquit, quia non adulterat vxorem eius, quoniam nõ vult ſuã adulterari nõ occidit alium, quia non vult occidi. Sic de cæteris intellgẽdum eſt præceptis. Et ipſa charitas *De corde puro* debet eſſe, non de ficto: *& conſcientia bona & fide non ficta.* Conſcientia ſæpe ponitur pro ſpe, ſicut in hoc loco. Charitas ergo de ſpe bona debet procedere, quia ideo debet deum & proximum diligere, vt æterna præmia ſe ſperet exinde recepturum. De fide etiam non ficta, vt quod credit & intelligit, opere perficiat. Nam fides ficta eſt quæ cõfitetur ore, ſed nõ tenetur corde, neq; exornatũr operibus: quã multi habent, de quibus dicitur: Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. Fides vero vera eſt, quæ tenetur corde, profitetur ore, perficitur opere. *A quibus* ſubaudis virtutibus, id eſt, à charitate, ſpe bona, & fide nõ ficta *aberrantes quidam* Iudæorum *conuerſi ſunt in vaniloquium* loquentes ea quæ vana ſunt, nullámque vtilitatem in ſe habentia. *Volentes eſſe legis doctores, non intelligentes* ea ſicut intelligenda ſunt *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Iudæi ſiquando de praua & falſa opinione ſua, & de fabulis & traditionibus ſuis vanis reprehendi & conuinci cœperint, ad defendendum id quod leuiſsima temeritate & cogitatione, necnon & apertiſsima falſitate dixerunt, eoſdẽ libros ſuos, vnde id probant, proferre conãtur: vel etiam memoriter, quæ ad teſtimonium valere arbitrantur, multa verba inde pronuntiant: non intelligentes ſicut intelligenda ſunt: neque quæ loquuntur: neque teſtimonia quæ proferunt de quibus volunt affirmare, ſuam falſitatem ponentes incongrua exempla. *Scimus*

autem quia bona lex eſt, ſi quis ea legitime vtatur. Ille vtitur legitime lege, qui intelligit quare ſit data, videlicet ad reparã-dã & roborandã naturalem legem, quam genus humanum iam cõculcatã habebat, & qui intelligit quandiu obſeruari debuit in figura, ſcilicet vſque ad Chriſti aduentum, & qui ea quæ in lege præcipiuntur carnaliter & in figura, poſt domini aduentum ſpiritaliter intelligit, & iam non in figura, ſed in veritate adimplet, videlicet vt circuncidat ſe; id eſt, expoliet per baptiſmum & per pœnitentiam ab omnibus peccatis, & celebret ſabbatum ſpiritaliter, quieſcendo à prauo opere, & præcepta moralia teneat. Qui taliter vtitur lege, bona eſt illi lex *ſciens hoc, quia iuſto non eſt lex poſita*, id eſt, iuſtificato per fidem & gratiam baptiſmatis, & legẽ volenti implere, non eſt lex poſita, id eſt, impoſita vt ſupra illum ſit. In illa enim eſt potius, & cum ipſa quàm ſub illa, quia amicus legis eſt. Vnde ſi omnes iuſti eſſent, nequaquã eſſet lex data. *Sed iniuſtis & peccatoribus* data eſt lex, vt illi eius timore deſinant peccare. *Plagiarius* ſubaudis poſita eſt lex. Plagiarij ſunt ſeductores, qui homines ſeducendo furantur & vendunt *Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum.* In Græco habetur, humanus ſermo, id eſt,
Lucæ. 5. iucundus, gratus & acceptus. Quid enim iucundius, quid
Matth. 18. gratius vel acceptius, quam audire, quia Chriſtus Ieſus
Ioh. 1. venit peccatores ſaluos facere? Si ergo eſt humanus, nunquid eſt & diuinus? Eſt vtique, quia niſi eſſet diuinus, nequaquam potuiſſet peccatores ſaluos facere, Sed humanum illum dixit alio modo, quia verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis vel fidelis ſermo eſt, id eſt verus, & dignus eſt, vt ab omnibus acceptus habeatur, quia Chriſtus Ieſus venit peccatores ſaluos facere: ſicut ipſe dixit. Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, & venit filius hominis ſaluare quod perierat. Sed quærendũ eſt quare dicat Apoſtolus, quare primus ego ſum. Nũquid ante eum non fuit peccator Cain? Nunquid ante eũ non fuerunt peccatores Sodomitæ, & Iudæi qui crucifixerunt dominum? Vel nunquid illum primum venit vocare & ſaluare? Nunquid ante eum non eſt vocatus & ſaluatus Petrus, aliique Apoſtoli, multíque credentes? Sunt vtique. Notandum, quia ſicut dicitur primus in bono inter

alios

alios, ita etiam & primus inter alios in malo: & ponitur aliquando pro ordine vel dignitate. Sed in hoc loco Apoſtolus cauſa humilitatis primum ſe dixit, quaſi priorem aliis, aut peſsimum omnium. Sic enim ſoliti ſumus dicere, verbi gratia: Tranſit rex aut quælibet poteſtas per quẽdam locum, & inuenit turbam latronum, & dicit: Quis eſt primus in vobis, adducite illum, id eſt quis eſt primus ad malum, adducatur, cuius authoritate alij latrocinium exercent. Sic etiã dum inuenit aliquis artifices laborantes dicit, Quis eſt hic primus? Non interrogat quis prior ſit ætate, ſed quis prior ſit arte. Sicut ille prior eſt in arte, ita latro primus eſt in iniquitate: Et beatus Apoſtolus hoc modo de ſe dicit cauſa humilitatis: Quorum primus ego ſum, id eſt illorum peccatorum quos venit Chriſtus ſaluare, ego ſum peſſimus. Re enim vera multum erat imbutus iniquitate, qui Chriſtum iam in cælo ſedentem perſequebatur in terra in membris ſuis. *Sed ideo miſericordiã conſecutus ſum, vt in me primũ oſtenderet Chriſtus Ieſus omnẽ patientiã ad informationem ſiue ad exemplum eorũ qui crediturι ſunt illi in vitam æternam.* *Actu. 9.* Quare ſit miſericordiam conſecutus, exponit cauſas. Chriſtus, inquit, daturus veniam conuerſis ad ſe peccatoribus, extẽdit charitatem ſuam vſque ad inimicos ſuos, & ne primum elegit acriorem inimicum, quem ſanaret, ne cæteri deſperaret. Egit dominus more peritiſsimi medici, qui veniens ad illum locum vbi antea ignotus erat, & vbi plurimi infirmi ſunt, quẽcunque grauiori infirmitate laborantem, & in deſperatione poſitum inuenit, illum aſſumit primum ad curandum, vt in illo oſtendat peritiam ſuæ artis, & vt alij infirmi videntes illum ſanatũ, qui grauiori morbo grauabatur, non deſperent de ſalute: ſed vnuſquiſque illo in loco dicat proximo ſuo, Vade ad illum medicũ, ſecurus eſto, ſanabit te, ſic dominus Ieſus Chriſtus verus medicus, oſtendit in Beato Paulo gratiam ſuæ medicinæ. i. miſericordiã ſuæ pietatis, ſanãdo illũ à languore infidelitatis & morbo vitiorũ, vt in illo oſtẽderet, quia ſi illius miſertus eſt, qui eius fuit perſecutor in ſanctis martyrib᷑, vtique & aliis miſerebitur. *Regi autẽ ſeculorũ immortali inuiſibili ſoli deo, honor & gloria in ſecula ſeculorũ.* Quidã regẽ ſeculorũ in hoc loco intelligunt deũ patrẽ, pro eo quod ait Apoſt. inuiſibili, dicentes, ideo illũ appellatũ eſſe ab Apoſtolo in..

uiſibilem, quòd eius perſona in veteri teſtamento per ali-
Eſa,15. quã ſubiectam creaturam & ſimilitudinem non fuit oſten-
Dan.7. ſa,ſed filij,ſicut oſtenſa eſt Iſaiæ, qui vidit illum in habitu
regnantis ſedere:& Danieli,qui dixit, Aſpiciebam in viſu
noctis,& ecce filius hominis venit, & data eſt ei poteſtas.
Quod beatus Auguſtinus reprehendit,affirmans regem ſe
culorum inuiſibilem ſanctam trinitatem appellatam eſſe,
patrem videlicet & filium ac ſpiritumſanctum, quæ trini-
tas perſonarum veritatem deitatis facit,quæ eſt vnus de⁹:
& ſicut eſt pater inuiſibilis,ita filius inuiſibilis,& ſpirituſſã-
ctus inuiſibilis, quia deus ſpiritus eſt. Illi ergo qui dicunt
perſonã patris non eſſe oſtenſam in veteri teſtamento,at-
tendant quid dicat Daniel,Aſpiciebam,inquit,& ecce an-
Ibidem. tiquus dierum ſedit. Quapropter rex ſeculorum ſancta tri-
nitas eſt:quæ eſt vnus & verus deus, immortalis,immuta-
bilis,& inuiſibilis in ſua ſubſtantia. Pater igitur & filius &
ſpirituſſanctus, vnus deus,rex eſt ſeculorum præteritorum
& futurorum.homo vero aſſumptus à verbo ex tempore,
rex eſt futurorum,ex quo aſſumptus eſt à verbo, Nam præ-
teritorum ſeculorum non fuit rex ille homo,quia nõ erat.
Soli deo,id eſt,ſanctæ trinitati honor,laus,iubilatio,& glo-
Luc.5. ria in omnia ſecula ſeculorum ſit. *Hoc præceptum* ſuperius
dictũ:quia Chriſtus Ieſus venit peccatores ſaluos facere,
vel etiam hoc præceptum *commẽdo tibi* quod dicturus ſum
fili Timothee ſecundum præcedentes in te prophetias,vt milites in illis bonam militiam. Prophetias præcedentes appellat in-
telligentiam prophetarum,quam habebat Timotheus an-
tequã ordinatus eſſet epiſcopus. Cõmendo,inquit,tibi hoc
præceptum,ſubaudis intelligentiã prophetarum,quæ præ-
ceſſit in te antequam epiſcopus ordinareris à me,vt mili-
tes,id eſt,certes in illis prophetiis bonam militiam,id eſt,
pugnam,docendo te & alios,quod prædicas ore,perficiẽ-
do opere. Nam militia dicitur pugna, & miles pugnator,
habens fidem ſubaudis rectam *conſcientiam bonam* id eſt,
bonam ſpem:quæ intelligitur per conſcientiam,ſicut pau-
lo ſuperius prædiximus. Ille ergo habet bonam ſpem, qui
talia opera agit, pro quibus ſperat ſe præmia æterna per-
cepturum, *quam* ſubaudis fidem vel ſpem, *repellentes quidam,circa fidem naufragauerunt.* Naufragium dicitur na-
uis fracta. Et ſicut ille nudatur à ſubſtantia ſua quam ha-
bebat

bebat in naui,qui naufragium patitur , & inſuper ipſe perit:ita qui repellunt fidem,nudantur à veritate fidei,& pereunt inſuper æterna perditione.Circa fidem naufragauerunt,id eſt nudi & alieni à veritate fidei remanſerunt,vel etiam perierunt *ex quibus* id eſt ex his qui à veritate fidei receſſerũt *eſt Hymenæus & Alexander,quos tradidi ſathanæ, vt diſcant non blaſphemare.* Alexander quidam fuit faber ærarius,veniens ad fidem Chriſti, ſed poſtea reuerſus eſt ad apoſtaſiam ſuam , qui poſtea erat apud Athenas faciens ædes Dianæ , quando commouit totam ciuitatem contra Apoſtolum.Vnde ipſe dicit in epiſtola ſua ad Timotheum: Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit.Multi ergo fuerunt qui à fide receſſerunt , ex quibus fuit Simon magus , & Hymenæus atque Alexander ,quos duos tradidit Apoſtolus diabolo ad vexandum & puniendum , quo ſuadente & inſtigante à fide receſſerunt , & nomen omnipotentis Dei blaſphemabant, ne alij auderent ſimiliter facere,Nam tantæ poteſtatis erat Apoſtolus , tantámque gratiam habebat, vt recedentes à fide , ſolo verbo traderet diabolo.

CAPVT II.

OBſecro igitur primo omnium fieri obſecrationes,orationes , poſtulationes , gratiarum actiones,pro omnibus hominibus , pro regibus , & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt. Beatus Apoſtolus dirigens hæc verba Timotheo, in illo tradidit omnibus epiſcopis & preſbyteris , omníque eccleſiæ formã quomodo deberent miſſarum ſolennia celebrare,& pro omnib⁹ hominibus orare : quam formam vel exemplum omnis eccleſia modo retinet.Nam obſecrationes ſunt quicquid præcedit in miſſarum ſolenniis , vſque ad illum locum vbi incipit ſacerdos conſecrare myſteria corporis & ſanguinis domini , inquiens , Te igitur clementiſſime pater petimus. Orationes ſunt,quas fundit ſacerdos in conſecratione Eucharistiæ vſque ad fractionem corporis domini , videlicet quando particulam quandam ſacerdos in calicem ponit. Poſtulationes ſunt benedictiones epiſcopales , quas dicit epiſcopus ſuper populum , inuocans nomen Dei ſuper il-

lum, quod tractum eſt ex veteri teſtamento. Per Moyſen námque dixit dominus ſacerdotibus, Inuocabitis nomen
Num. 6. meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Gratiarum actiones ſunt laudes quas communicato populo refert ſacerdos deo patri, qui dignatus eſt myſteria corporis & ſanguinis filij ſui dare eis ad ſalutem & redemptionem. Et ne forte diceret aliquis, non debemus orare pro regibus infidelibus, & iudicibus ac ducibus, quia pagani ſunt præcepit Apoſtolus pro omnibus hominibus orare, eodem ſpiritu ſancto afflatus, quo & Ieremias propheta, qui miſit epiſtolam Iudæis qui erant in Babylone, vt orarent pro vita re-
Hiere. 29 gis Nabuchodonoſor, filiorúmque eius, & pro pace ciuitatis, ad quam ducti erant captiui, inquiens. Ideo debetis orare pro eis, quia in pace illorum erit pax veſtra. Similiter & Apoſtolus reddit cauſas quare talia præcipiat. *vt tranquillam & quietam*, id eſt pacificam *vitam agamus in omni pietate & caſtitate* Pietas eſt cultus & religio omnipotentis dei. Ideo ergo orandum eſt ſeruis dei pro regis vita, & pace regni, vt ipſi liberius poſſint dediti eſſe cultui & religioni dei: quia plerúmque dum hoſtes fugant ſeruos dei à propriis ſedibus, & deſæuiunt bella & ſeditiones per regna, non poſſunt in cultura dei eſſe intenti per omnia ſicut tempore pacis. Pietas etiam eſt miſericordia quam debemus impendere pauperibus & indigentibus. Si ergo deprædamur ab hoſtibus, non poſſumus opus miſericordiæ exercere, quia non valet miſericordiam impendere alteri, qui non habet vnde miſeriam ſuam vel ſemetipſum ſuſtentet: Sed vt habeamus vnde eleemoſynam tribuamus, orãdum eſt pro vita regis ac principum, & pro pace regni, & vt agamus vitam noſtram, id eſt ducamus in omni caſtitate corporis. Tempore pacis vtcúnque & cum minima difficultate ſeruari poteſt caſtitas: quando verò deprædatur regnum à prædonibus & hoſtibus, nequaquam poteſt ſeruari, quia domini qui deprædati ſunt captiuos, explent voluntatem ſuam & immunditiam cum eis vt libet: nec valent reſiſtere, Quapropter orandum eſt pro ſalute & vita fidelium regum & principum, vt longo tempore conſeruati pacem habeant & regnum, & magis ac magis proficiant in melius. Pro infidelibus quoque orandum eſt, vt reſipiſcant ab infidelitate, & tranſeant ad fidem.

Hoc

Hoc enim bonum eſt coram ſaluatore noſtro Deo, ſubaudis, vt pro omnibus hominibus oremus *qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Cum Pſalmiſta dicat: Omnia quæcunque voluit dominus fecit: & Apoſtolus: Qui vult omnes homines ſaluos fieri: quærendum eſt,quare omnes homines non ſoluentur? ad quod dicendum,quia verum eſt quod Pſalmiſta dicit: Quia ipſe dixit,& facta ſunt ſimiliter omnes homines vult ſaluare qui ſaluantur,& qui per miſericordiam quærunt ſaluari. Totum enim pro parte poſuit Apoſtolus, ſicut & in euangelio.vbi dicit dominus:Si exaltatus fuero à terra,omnia traham ad me:Non enim omnes homines traxit aut trahit ad ſe, ſed omnia ſubaudis electa,& ex omnibus generibus & gentibus, & ex omni ſexu & conditione, à regibus vſque ad mendicum,à perfectis vſque ad puerum vel infantam vnius diei. Nemo tamen poteſt ſaluari,niſi quem dominus vult:quia ipſe cui vult miſeretur. Si enim omnes homines in ſua perditione manſiſſent,rectum dei iudiciū eſſet. Sed vt eius miſericordia & potentia oſtenderetur, quia ipſe potens eſt omnes homines ſaluare, in illis qui pereunt, oſtendit ſuum rectum iudicium:& in his qui ſaluantur,ſuam miſericordiam. Præuenit enim nos eius gratia vt velimus, debet noſtra voluntas voluntati illius concordare,& tūc ipſe dabit poſſe:atque ex hoc quod eius volūtati iungimus noſtram voluntatem,digni ſumus remuneratione. Tamen totū illius gratiæ eſt retribuendum, quicquid boni agimus. Qui vult (inquit) omnes homines ſaluos fieri,ſubaudis,qui ſaluantur:& ad agnitionem ſanctæ Trinitatis venire,quæ eſt ſumma & ſubſtantialis veritas. *Vnus enim deus* pater & filius ac ſpiritusſanctus. *vnus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.* Dominus Ieſus in vna perſona verus deus & verus homo eſt. Si ſolummodo deus eſſet, non poterat eſſe mediator noſter,quia ipſe in natura diuinitatis vnius ſubſtantiæ eſt cum patre. Econtra ſi ſolummodo homo purus eſſet, nequaquam mediator eſſet inter nos & deum patrem: quia peccator eſſet, & ſimilis nobis omnibus. Accepit ergo humanitatem noſtram qui deus erat, & per hoc quia ſine peccato conceptus, natus, & conuerſatus eſt, Deus verus & homo exiſtens,innocenter pro nobis mortuus, factus eſt

mediator noſter, quia nemo eſt deus & homo, niſi ipſe ſolus, nam mediator non poteſt eſſe niſi inter duas partes. Eſt autem mediator malus qui generat diſcordias inter duos. Bonus vero mediator generat & procurat pacem, ſicut dominus Ieſus inter nos & deum patrem. *qui dedit redemptionem pro omnibus* ſubaudis electis. Quam redem ptionem? *ſemetipſum* Qui dedit etiam *teſtimonium* ſubaudis reſurrectionis noſtræ & aſcenſionis ad beatitudinē æternam *temporibus ſuis*, id eſt, tempore quo reſurrexit & aſcendit ad cælos, Teſtimonium reſurrectionis dedit, quia ſicut ipſe mortuus eſt, & tertia die reſurrexit: atq; poſtmodum ad cælos aſcendit, ita nos credimus reſurgere in die iudicij, atque ad gaudia cęleſtis regni trāſire, ſicut ipſe promiſit. *In quo teſtimonio*, id eſt, in ſpe reſurrectionis, *poſitus ſum ego prædicator* vt illam annunciem. *Volo ergo viros orare in omni loco*, Si Apoſtolus vult, deus vult qui habitat in eo: quia vas electionis eſt ille. Ne forte putaret aliqui, non eſſe orandum niſi tantūmodo in eccleſia, ait Apoſtolus: volo homines orare in omni loco, in agris, in ſyluis in domibus, in itinere. Tamen non præcipit orare in turpibus locis, ſicut eſt ſterquilinium, neque in publicis locis, in foro videlicet, aut in plateis, niſi cauſa itineris, vt ſi in itinere ſit poſitus, ne reprehendatur ille talis cum phariſæis, quibus dominus ait: Væ vobis phariſæi hypocritæ, qui o-

Mat. 6. ratis in angulis platearum. *leuantes ad cælum puras manus*, ab homicidio, à rapina, à furto, à periurio, *ſine ira & diſceptatione*, id eſt, diſcordia *Similiter volo & mulieres orare in habitu ornato*, non ornato auro, vel gemmis aut margaritis, ſed ornato dicit, id eſt, congruo ſibi, quia nullus eſt plus congruus quàm candidus, ſicut eſt ſindon. *ſed quod decet mulieres* ſubaudis illud indumentum habeant, *promittentes pietatem per bona opera*, id eſt, oſtendentes religionem & cultum dei ſe tenere per bona opera. *Mulier in ſilentio diſcat*, ſubaudis quod ignorat, *cum omni ſubiectione*. non in eccleſia. neque cum ſuperbia, ſed in domo. *Docere autem mulieri non permitto*, in ſuo ſexu permittitur mulieri docere in domo ſua, & pueros etiam, in eccleſia autem prohibetur. Et hoc quare? Quia ſubiecta debet eſſe viro, quia de corpore eius facta eſt. Vel etiam idcirco non permittitur ei docere, quia fragilior eſt ſexu quam vir. Et cauendū

ne

ne ſicut Eua per ſerpentem ſeducta mortem attulit mundo,ita etiam facile ad errorem lapſa, alios ad eundem errorem pertrahat. *Adam non eſt ſeductus* ſubaudis , primus per ſerpentem , mulier autem ſeducta , ſubaudis prima, *in præuaricatione fuit*, id eſt præuaricationis pœnæ ſubiacuit *Saluabitur autem* ſubaudis mulier *per filiorum generationem, ſi permanſerit* eadem mulier *in fide perfecta & dilectione* dei & proximi *ac ſignificatione* vt præter virum proprium alterum non cognoſcat , *cum ſobrietate* ſiue cum temperantia. Saluabitur mulier per filiorum generationem , id eſt per bona opera , ſi habuerit charitatem , miſericordiam, hoſpitalitatem , cæteráque talia , quæ beatus Gregorius intelligi vult per filios. Aliter: Nunquid ſaluabitur mulier amplius , ſi permanſerit in caſtitate ? Vtique. Sed ſi genuerit filios, & eos in fide & religione omnipotentis dei educauerit,atque ad perfectionem bonæ vitæ perduxerit , ſi quid deliquit, ſaluabitur pro labore quem illis impendere ſtuduit *fidelis ſermo* , id eſt verax , ſiue præcedens ſiue ſubſequens,vel humanus ſermo,vt in Græco habetur,id eſt iucundus , gratus,& acceptus.

CAPVT III.

S*I quis epiſcopatum deſiderat,bonum opus deſiderat.* Opus,non dignitatem : laborem,non honorem.Ideo debet aliquis epiſcopatum deſiderare , vt aliis doctrinam verbi dei annunciet,vt bonum exemplum oſtendat,& ſi neceſſitas fuerit,vt primus ad palmam martyrij currat.*Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe*,id eſt ſine crimine & capitali peccato.Nõ dixit:Sine peccato:quia non eſt homo ſuper terram qui faciat bonum , & non peccet *ornatum* moribus & virtutibus atq; doctrina, non auro redimitis veſtibus aut caſtoriis *pudicum*,id eſt caſtum ab omni immunditia *hoſpitalem*.Laicus aut quilibet eccleſiaſticus ſi duos aut tres pauperes hoſpitio colligit,hoſpitalitatis officium implet· epiſcopus vero, ſi omnes non receperit,inhoſpitalis reputatur.*non percuſſorẽ* vt non ſit pugil,ſicut iudices iſtius ſeculi.Vel ſi percuſſus fuerit,non reddat vicem,vel etiam prauo ſuo exemplo aut doctrina peruerſa non percutiat animos ſubiectorum.*non*

cupidum. Morbo cupiditatis penè omnes laborant *vnius vxoris virum*, id eſt antequam ordinetur, vnam vxorem debet habere, vt nō ſit bigamus aut trigamus: poſtea vero penitus abſtinere debet, *ſuæ domui bene præpoſitum*, id eſt ſuæ familiæ antequam ordinetur. *non neophytum*, id eſt nouellū conuerſum, id eſt nouiter venientem ad fidem, vel nouiter deſerentem militiam ſecularem. *Ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*, id eſt in dānationem, in quam diabolus incidit per ſuperbiā, & dicat: Indigebat eccleſia mea ſapientia, vel meo auxilio, ideo me ad fidem adduxit, & ſuper ſe conſtituit. *Oportet etiam illum & teſtimonium bonum habere ab his qui foris ſunt*, id eſt ab hæreticis & paganis, qui extra eccleſiam ſunt, debet habere bonū teſtimonium, ſicut de beato Baſilio legimus. *Similiter diaconos* ſubaudis oportet eſſe pudicos. Quare tacuit de presbyteris? Quia in ordine epiſcopali comprehenduntur presbyteri. Omnis enim epiſcopus presbyter eſt, & tamē non omnis presbyter epiſcopus eſt. *Non turpe lucrum ſectantes.* Turpe lucrum eſt, per vſuram & quaſdam inuentiones lucra temporalia cumulare. *Habentes myſterium fidei in conſcientia bona.* Myſterium dicitur res occulta, & myſterium fidei appellat hic ipſam fidem, qua credimus in deum, quæ occulta eſt: quia nō videtur niſi in corde. Conſcientiam bonam dicit ſpem bonam, vt per bona opera ſperēt percipere præmia æterna. Habētes myſterium fidei, id eſt fidem perfectam in ſpe bona, *Similiter mulieres* oportet eſſe *pudicas*. Quidam voluerunt hic intelligere diaconiſſas, ſed non eſt illud, vt beatus Auguſtinus dicit. *Scias quomodo oporteat te in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viui, columna & firmamentum veritatis*, Eccleſia & columna & firmamentum veritatis appellatur, quod vnum eſt, propter firmitatem fidei, & quia doctrinis cæleſtibus & diuinis miraculis firmata eſt. *Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu.* Sacramentum dicitur occulta res, idem eſt & myſterium, ſiue myſticum aliquod. Sacramentum autem iſto in loco appellat Apoſtolus verbū dei patris, quod in natura diuinitatis (in qua æquale eſt patri) inuiſibile manet. Sacramentum vero pietatis dicit, id eſt religionis & veræ culturæ, quia illi ſoli competit religio ſancta, & illum conuenit venerari. Iſtud magnū

ſacramen-

ſacramētum pietatis manifeſte eſt,id eſt manifeſtatum eſt in eccleſia,in cordibus fidelium, quod filius dei eſt. Et hoc eſt quod ſubiungit. Quod manifeſtatum eſt in carne,id eſt iſtud ſacramentum quod in natura diuinitatis non poterat videri,viſibile factum eſt per carnem,& per doctrinam cæleſtem,& per miracula diuina. Vnde dicitur in euangelio. Hoc fecit initium ſignorum Ieſus,& manifeſtauit gloriam ſuam. Iuſtificatum eſt iſtud ſacramentum in ſpiritu,id eſt iuſtum apparuit eſſe per plenitudinem diuinitatis quæ erat in illo,& quæ cuſtodiuit eum à peccato, *apparuit angelis*,id eſt Apoſtolis & prædicatoribus per carnem & miracula, *prædicatum eſt gentibus* ab Apoſtolis quando profecti prædicauerunt vbique,*creditum eſt in mundo*,id eſt ab habitatoribus mundi creditum eſt quòd ipſe eſſet verbum dei, *aſſumptum eſt in gloria* paternæ maieſtatis. Ordo præpoſterus eſt. Apparuit enim Apoſtolis,ac deinde aſſumptum eſt ad dexteram patris, & ſic poſtmodum prædicatum eſt ab Apoſtolis,& creditum eſt à gentibus.

CAPVT IIII.

S*Piritus autem manifeſte dicit* ſubaudis per me. Tale eſt ac ſi diceret: Hęc dicit ſpirituſſanctus per me, *quia in nouißimis temporibus*, id eſt in hac nouiſsima ætate in qua modo ſumus *diſcedēt quidam à fide , attendentes ſpiritibus erroris*, id eſt dæmonibus in errorem illos trahentibus. Idem eſt quod ſubdit *& attendentes doctrinis dæmoniorum in hypocryſi loquentium mendaciũ*, id eſt in ſimulatione veritatis. Dæmones enim loquuntur per ora hæreticorum ſimulate, quaſi vera ſit eorum prædicatio *& cauteriatam habentium ſuam conſcientiam.* Cautere vel cauterium, eſt ferramentum medici, à quo corrumpitur & vritur cutis & caro hominis. Et ſicut cauterio cutis & caro corrumpitur, ita illorum mens qui à fide recedunt,corrupta eſt praua doctrina & peruerſo opere, & hoc eſt quod dicit Apoſtolus: Corruptam habentes mentem,*prohibentium nubere*,id eſt nuptias celebrare, dicentes nuptias à diabolo eſſe inuentas,nō recolentes neq; intelligentes quod dicit dominus primis hominibus: Creſcite & multiplicamini. &,Propter hoc relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori ſuæ. In his locis notauit Apoſtolus per ſpiritũ ſanctũ hæreticos qui poſt diſceſſum eius

fuerunt,Marcionem videlicet, Hebionem, Cherinthum, Manem, cæteróſque peruerſi dogmatis doctores. *Ineptas autem*, id eſt non aptas & non congruas fidei *& aniles fabulas deuita.* Aniles fabulas appellat deliramenta quæ ſolent anus & vetulæ mulierculæ excogitare & narrare iuuenculis. *Exerce teipſum ad pietatem*, id eſt extende ad cultum & religionem omnipotẽtis dei, & ad miſericordiam. *Nam corporalis exercitatio ad modicum*, id eſt ad aliquid *vtilis eſt* verum eſt, quia exercitatio corporalis, quæ fit in aliquo opere, leuamen præſtat corpori. Aliter. Corporalis exercitatio quæ fit in ieiunio, in vigiliis, in abſtinentia, in refrenatione corporis, parum prodeſt illi qui habet vnde faciat eleemoſynam pauperi, & retinet illam. *Pietas autem*, id eſt miſericordiæ opus, *ad omnia vtilis eſt, promiſsionem habens vitæ* præſentis *quæ nunc eſt, & futuræ* etiam vitæ. Qui eleemoſynam impendere pauperi curat: & in præſenti miniſtrat ei Deus temporalia ſubſidia, & in futuro vitam æternam, & hoc eſt quod dicit: Promiſsionem habens præſentis vitæ & futuræ *qui eſt ſaluator omnium hominum, maxime fidelium.* Sicut omnipotens deus creator eſt omnium creaturarum, ita etiam ſaluator, quia ipſe ſaluat illam in hoc ſeculo. Maximè tamen fidelium ſaluator eſt, quos ſaluat in hoc ſeculo & in futuro. *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.* Adoleſcentia & iuuentus pro vno accipiuntur. Et Timotheus iuuenis iam erat: ideo dicit: Talem te præbe, vt ætatem tuam nemo poſsit ſpernere. Es iuuenis ætate, ſis ſenex mente & moribus *Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyteri* Gratiam appellat hic fidem & ſapientiam, atque remiſsionem peccatorum & gratiam epiſcopatus quæ per prophetiam data eſt illi, quia prophetiæ ſpiritu reuelante cognouit B. Paulus Timotheum dignum eſſe epiſcopali honore.

CAPVT V.

S*Eniorem ne increpaueris*, quia ſolẽt ſenes durè accipere quando increpantur à iunioribus. Sed dicit beatus Gregorius, quòd licet Apoſto. dicat, Seniorem ne increpaueris, ſenior tamen ſtultus vehementer eſt increpandus, &c. *Viduas honora, quæ veræ viduæ ſunt*, id eſt talem quæ ſexaginta annorum

eſt,

eſt, & fuit vnius viri vxor, & quæ deſolata eſt à filiis & filiabus, omníque ſubſtantia. Honor autem hic pro dono & muneribus accipitur. *Nam vidua quæ in delitiis eſt viuens, corpore, mortua eſt* in anima apud deum, licet apud homines videtur viuere. *Si quis* fidelis vel ſi qua vidua *ſuorum* filiorum *& maxime domeſticorum* qui in domo eius ſunt *curam non habet* vt illos doceat recte viuere & conuerſari, fidem negauit per mala opere *& eſt infideli deterior* quia melius eſt viam veritatis non cognoſcere, quàm poſtea deuiare. *Vidua eligatur* ſubaudis ad ſuſtentandum de ſubſtantia eccleſiæ *non minus ſexaginta annorum*, id eſt ſexagenaria. *Cum enim luxuriatæ fuerint* illæ adoleſcentiores viduæ *nubere volunt in Chriſto*, id eſt in fide Chriſti, & fidelem Chriſtianum accipere in maritum. Solent multæ mulieres mortuis viris ſuis promittere deo viduitatem, caſtitatem, & accipere velamen ſuper caput ſuum, poſtea vero miſcent ſe ſeruis ſuis, & aliis & fornicatoribus, atque ad vltimum in Chriſto volunt nubere, id eſt aliquem Chriſtianum accipere, dicentes. Quia non poſſum me continere, nubam alicui Chriſtiano fideli. Iſtam talem iuuenculam præcipit Apoſtolus deuitare *habentes damnationem, quia primam fidem* & promiſsionem quam deo promiſerunt permanere in viduitate *irritam fecerunt* accipientes poſtea maritũ. *Volo nullam occaſionẽ dare aduerſario*, id eſt volo vt occaſionem non dent diabolo *gratia* ſiue cauſa *maledicti* vt maledicantur & blaſphemẽtur ab illis, *Si qua fidelis* mulier *habet viduas* filias aut neptes *ſubminiſtret illis* quę neceſſaria ſunt. *Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.* Duplicem honorem præcipit exhiberi preſbyteris, in ſalutationibus videlicet, vt humilient ſe illis ſubiecti, & in exhibendis donis ſubſidiíſque temporalibus. *Sine præiudicio nihil facias in alteram partem declinando*, id eſt nihil facias, niſi prius tuo iudicio & diſcretione examines & diſcernas vtrum faciendum ſit necne *Manus citò nemini impoſueris* donec probes vitam illius & fidem, vtrum rectam fidem teneat, atq; doctrinam illius, vt poſsit populum docere. Sine his tribus nullus eſt ordinandus epiſcopus aut presbyter ſcilicet ſine fide catholica, conuerſatione bona, & doctrina ſana. *Neque cõmunicaueris peccatis alienis* Peccatis cõmunicat epiſcopus, id eſt particeps eſt pec-

catorum alicuius, quando cognoſcit aliquem veraciter criminoſum eſſe, vel audit malam famam illius, & ordinat illum epiſcopum vel presbyterum. Si vero ignorat peccata illius, nec audit illius malam famam, neque videt illum confeſſum aut conuictum teſtibus, licet ſit peccator qui ordinatur, nō eſt epiſcopus particeps peccatorum eius. *Noli adhuc aquam bibere, ſed modico vino vtere propter ſtomachum tuum, & frequētes tuas infirmitates* Solent homines qui cum vino nutriti ſunt, infirmari quando abſtinent à vino, quia quaſi natura eſt illis vinum bibere. Similiter de cæteris rebus quibus homo nutritus eſt, & quæ in vſu habuit, ſi quando ab illis abſtinet, debilitatur corpus, & non valet explere ita diuinum officium, & dei ſeruitio eſſe deditus. Quapropter ne Timotheus nimiū abſtinendo à vino infirmaretur amplius, & non poſſet poſtmodum diuino operi inſiſtere, præcipit ei Apoſtolus modico vino vti: quoniā ſi vinum cum temperantia & ſobrietate quis biberit, leuamen præſtat corpori. Sed quid eſt quod patrem Publij dyſenteria laborantem ſolo verbo ſanauit Apoſtolus, & diſcipulum ſuum Timotheum non ſanauit, niſi tantummodo medicinam quodammodo oſtendit, per quam poſsit aliquid corpus alleuare? Pater Publij quia infidelis erat, neceſſe habebat ſanari per miraculum, vt per ſanitatem corporis ſibi præſtitam perueniret ad ſanitatem animæ. Timotheus vero qui fidelis erat, non indigebat ſanari per miraculum, quia fideliſsimus erat.

CAPVT VI.

S*I quis aliter docet* ſubaudis quàm nos prædicamus, nō debere ſeruos fideles ſeruire dominis infidelibus, *& non acquieſcit ſanis* ſiue veris. *ſermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei* etiam doctrinæ nō acquieſcit, *quæ ſecundū pietatem*, id eſt ſecundum religionem *eſt* ſubaudis de vita. In hoc loco Iudæos notat, qui dicebant non temere ſeruum in ſeruitio teneri, niſi ſex annis, ſecundum legis præceptū. Sed dicit beatus Auguſtinus: quia illud ſpiritaliter eſt intelligendum, magnumque myſterium in ſe cōtinet, quod illi carnaliter obſeruabant, & dicit omni tempore quo vixerit ſeruus, debere dominis ſuis ſeruire, niſi ab eis libertatē promeruerit *Superbus eſt* ille talis qui aliter docet *nihil* boni *ſciens*, ſed languens in animo

animo *circa quæſtiones & pugnas verborum* quod vnum eſt, *ex quibus* quæſtionibus *oriuntur blaſphemiæ* quia blaſphemat ſacram ſcripturam per malam interpretationem *ſuſpiciones malæ* ad inuicē:quia vnus ſuſpicatur aliū non recto intelligere *conflictationes hominum mente corruptorum* quia confligendo inter ſe de quæſtionibus, corrumpunt hominum mentes *&* illi tales *à veritate priuati ſunt*, id eſt longe ſeparati ſunt *exiſtimantium quæſtum* ſiue lucrum temporale *eſſe pietatem* ſiue prædicationem,id eſt, qui ideo prædicant, vt lucrum temporale poſsint accipere ab auditoribus. *Eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia.* Ac ſi diceret:Vis ſcire ô Timothee quid ſit lucrum magnum ſeu quæſtus? Pietas,id eſt,fides & cognitio ſanctæ Trinitatis eſt lucrum magnum cum ſufficientia: quando homo non deſiderat plus habere quā neceſſe eſt ad corporis neceſsitatem implendam. *Nam qui diuites volunt fieri, incidunt in tentationes diuerſas*,quia diu nóctúque cogitant quomodo poſsint ditari, & incidunt etiam in laqueum,id eſt, in damnationē diaboli. *radix ſiue initium omnium malorum eſt cupiditas*, id eſt,amor pecuniarum & honoris: quæ & auaritia nominatur, quia omnia mala de illa procedunt. Videamus quomodo. Verbi gratia:Volo adulterium perpetrare,occido virū mulieris,& hoc cupiditas agit. Volo abundare diuitiis, aufero equum alicuius,& expolio alios. & in hoc cupiditas eſt, Similiter de cæteris vitiis intelligendum eſt. Sed quæſtio eſt in hoc loco,quare dicat Apoſtolus, radix omnium malorū eſt cupiditas ſiue auaritia,cum ſapientia dicat:initium ſiue radix omnis peccati ſuperbia:quomodo ergo erit vtrūque & auaritia radix peccati, & ſuperbia initium peccati? Vtrūq; verū eſt,quia iſta duo cōiuncta ſunt, & vnū ſine altero nequaquā ſit. Auaritia etenim non ſolū diuitiarū eſt, ſed altitudinis & dignitatis. Omnis nāq; ſuperbus ideo ſe extollit,vt maior appareat aliis, & auarus ideo congregat diuitias,vt altior & potentior ſit aliis in dignitate, & præcellat eos in multitudine diuitiarum. *quam* ſubaudis cupiditatē ſiue auaritiā *quidam appetentes*.i. vltra modū quærētes *errauerunt à fide &c. Apprehende vitam æternam* recte docendo, & bene viuendo *ad quam* percipiendam *vocatus es & confeſſus bonam confeſsionem coram multis teſtibus.* Apprehende vitam æternam. Timotheus quando baptiza-

tus eſt, tantæ ætatis erat, vt interrogatus vtrum crederet deum omnipotentem, & quomodo crederet, ipſe ore proprio confiteretur ſe credere. *Præcipio tibi coram deo* patre *qui viuificat omnia* ſubaudis, quæ viuificantur *&* coram Chriſto Ieſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pilato bonam confeſsionem. Quod fuit illud teſtimonium, ſiue illa confeſsio? quod vnum eſt iſtud, Pilato interrogante vtrum ipſe eſſet rex Iudæorum? ait: Tu dicis, Ecce teſtimonium. Similiter quando dixit, Ego teſtimonium perhibeo veritati. Et quid præcipio tibi? vt ſerues mandatum tibi à me commendatum, ſine macula irreprehenſibile vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt vſquequo ab illo voceris per mortem corporis. vel vſque ad diē iudicij ſeruet vnuſquiſque fidelium hoc mandatum quod ſupra tibi commendaui *quem* ſubaudis aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti *ſuis temporibus*, id eſt congruis & diſpoſitis *oſtendet beatus & ſolus potens rex regum, & dominus dominantium.* Beatum & ſolū potentem regémque regū ac dominus dominantium debemus intelligere hic ſanctam trinitatem, patrem videlicet filiū, ac ſpiritum ſanctū, vnum deum omnipotentem, qui aduentū hominis aſſumpti à verbo oſtendit congruis temporibus *qui ſolus habet immortalitatem*, id eſt, immutabilitatē. Angeli & animæ hominum immortales ſunt: ſed comparatione omnipotentis dei, cuius immutabilitas neq; initium neque finem habet, iſti immortales nō ſunt, quia eorū immortalitas ex tēpore cœpit eſſe. Velut amplius dicamus, in hoc ꝙ mutari poterunt angeli & animæ, quaſi immortales non fuerunt. Quando enim angelus peccauit, in ſuperbiā erigens ſe (cuius rei cauſa mutatus eſt de bono in malum) quaſi in mortem cecidit, quia mutari potuit. Similiter homo quando peccando mutatus eſt de bono in malum, in mortem corporis & animæ cecidit, ideóque ſolus omnipotens deus & immortalis manet ineternum *& lucem habitat inacceſsibilem.* Deus omnipotens lux eſt ſubſtantialis, quia illuminat omnem hominem. Sed ſi inacceſsibilis eſt, quare dicit Pſalmiſta, Accedite ad eū, & illuminabimini? In hoc ergo eſt inacceſsibilis, quia nemo poteſt accedere ad eum, niſi à deo attrahatur. Qui verò à deo attrahitur, illi eſt acceſsibilis *quem nullus vidit hominum* ſubaudis, corporeis oculis, *ſed nec videri poteſt* ſicuti eſt, corporeis oculis. Videtur.

detur tamen ex parte mentis intuitu. *Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere*, id eſt non ſuperbire, neque in ſuperbiam erigi, *neque ſperare in incerto diuitiarum*. Diuitiæ huius ſeculi incertæ ſunt, quia tranſitoriæ ſunt, quoniam plerunque amittet illas homo ante mortem ex toto autem in ipſa morte. Ideó que nemo debet ſpem ſuam in illis ponere *ſed in deo* ſubaudis debet ſperare *qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum*, id eſt, qui omnia bona nobis adminiſtrat, quæ poſſumus ita diſponere in præſenti, vt in futuro fruamur remuneratione eorum. Præcipe etiam illis, *bene agere* videlicet vt bene agant. *communicare*, id eſt, mortales ſe recogitare, & ſocios eſſe aliis hominibus in fragilitate, & *theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum*, id eſt, diuitias ſibi præparare in futurum, faciendo amicos de mammona iniquitatis, iuxta quod dominus ait: Theſaurizate vobis theſauros in cælo. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. O *Thimothee depoſitum* ſiue commẽdatum *cuſtodi*, id eſt, gratiam fidei & ſapientiæ doctrinam quam tibi commendaui *deuitans* ſiue declinans *profanas*, id eſt, irreligioſas *nouitates vocum*. Sunt enim nouitates vocũ non profanæ, ſed religioſæ, ſicut legimus quòd in Antiochia primùm Chriſtiani appellati ſunt, & ſicut ſancti patres in ſynodo nouum quoddam nomen adinuenerunt homouſion, id eſt, vnius ſubſtantiæ. quod in tota ſerie diuinarum ſcripturarum ante non eſt inuentum. Iſtæ tales nouitates vocum non ſunt contra religionem, ſed religioſæ, quia ad religionem pertinent. Econtra ſunt nouitates vocum prophanæ, quas adinuenerunt hæretici, à quibus præcepit Apoſtolus declinare Timotheum, Et deuita etiam *oppoſitiones*, id eſt, quæſtiones, *ſcientiæ falſi nominis*, id eſt, quæſtiones Iudæorum, quas ſolent opponere, quæ videntur quæſtiones eſſe ſcientiæ, ſed falſo nomen ſcientiæ habent, quia non eſt ibi ſcientia, *quam ſcientiam falſi nominis quidem promittentes*, id eſt, oſtendentes tanquam vera ſciẽtia ſit *circa fidem exciderunt*, id eſt à veritate fidei alieni perierunt, *Gratia* dei *tecum* ſubaudis ſit. Amen, id eſt, fiat quod oro, vel verum eſt, quod hactenus dixi &c.

IN EPISTOLAM AD TIMOTHEVM poſteriorem argumentum Haymonis.

SEcundam epiſtolam Timotheo ſcripſit ab vrbe in carcere de exhortatiõe martyrij: & quid futurum ſit temporibus nouiſsimis, & ſua paſsione: & vt perſeueraret in officiis rectè prædicationis, & ſancta operatione &c.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Timotheũ poſteriorem exegeſis.

CAPVT I.

P*Aulus Apoſtolus.* Cuius Apoſtolus? *Chriſti Ieſu per voluntatem dei* patris *ſecundum promiſsionem vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Deus omnipotens pater ad hoc voluit eligi per filium ſuum Paulum Apoſtolum, vt per illum annunciaret promiſsionem vitæ æternæ, quę eſt in Chriſto Ieſu.i. quæ datur per fidem Chriſti Ieſu electis. Vita enim æterna per Chriſtũ datur, quia in illo cõſiſtit, ſicut ipſe dicit: Ego ſum via, veritas, & vita, & hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, vnum & verũ deum. *Timotheo chariſsimo filio.* In græco habetur germaniſsimo fratri. *Gratias ago deo meo, cui ſeruio à progenitoribus,* ſiue à patribus *meis in conſcientia pura*.i. in mente pura, ab omni fictione & ſimulatione: *quòd ſine intermiſsione habeam tui memoriam.* Quidam codices habent, quam ſine intermiſsione: ſed melius eſt dicere quod legimus in Geneſi, ꝙ Abraham reuertente à cæde
Gene.14. quatuor regum, occurrerit ei Melchiſedech ſacerdos dei ſummi, & obtulerit ei panem & vinum: cui Abraham dedit decimas de prædis omnium hoſtium, & dicit idem Paulus Apoſt. in epiſtola ad Hebræos, quòd Leui qui decimas accepit à fratribus ſuis, ipſe decimatus eſt in proauo ſuo Abraham, adhuc enim in lumbis erat Abrahæ, quando decimas dedit Melchiſedech ſacerdoti. Vnde conſiderandũ eſt,

quia ſicut Leui in proauo ſuo decimatus eſt, ita Apoſtolus in Abrahã Iſaac & Iacob, aliiſque patribus deo ſeruiuit. Et hoc eſt quod dicit: Gratias ago deo meo, cui ſermo à progenitoribus meis. Hoc autem ideo dicit, vt oſtendat eandem fidem habuiſſe veteres patres qui domini aduentum præceſſerunt, quam habebat ipſe aliique Apoſtoli, & ab illis patribus deſcendit ad Apoſtolus & ab aliis ad nos, ſicut & à nobis deſcendit ad illos qui futuri ſunt. Refert autem gratias deo, quo donante ſemper erat memor diſcipuli ſui Timothei, nec poterat illius obliuiſci. Vel etiam in hoc referebat ei gratias, quia ſeruiebat illi à progenitoribus ſuis. *deſiderans te videre, vt gaudio replear.* de tuo aduentu *memor lachrymarum tuarum* quas fudiſti à me recedendo. Quãdo Apoſtolus iſta ſcribebat, Timotheus erat vltra mare, & ipſe iacebat in carcere conſtrictus catenis & cippo: ideóq; tantum deſiderabat illum, vt in illo haberet aliquam conſolationem. Nam quando ab illo diſceſsit Timotheus, amariſsimas fudit lachrymas. Recordationem accipiens, ſiue habens *eius fidei quæ eſt in te non ficta, quia bonis operibus illam exornas* fides *habitauit primum in auia tua Loide, & in matre tua Eunice.* Genealogiam Timothei ad memoriam reducebat Apoſtolus, vt oſtenderet amorem ſuum quem habebat non ſolum erga illum, ſed etiam erga parentes quorum memoriam habebat, *certus ſum autem quòd & in te* ſubaudis, habitat eadem fides. Propter quam cauſam, quia fidem veram habes, *admoneo te vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum.*

Quia Timotheus manſuetiſsimus erat, & nimiæ patiẽtiæ, hortatur illum Apoſtolus quatenus fortiter conſiſtat in prædicationis officio, & fortiter redarguat negligentes, inquiens, Ideo admoneo te vt euigilare facias in te gratiã Dei, vt ſine timore prædices, & corripias peccantes. Gratiam autem Dei appellat fidem, doctrinam & operationem, quæ omnia gratis dantur. *Non enim dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed virtutis.* Duo ſunt timores, vnus bonus, alter malus. Malus timor eſt, qui à diabolo immittitur, quẽ habuit Petrus quando dominum negauit, & de quo dicit dominus. Noli timere eos qui occidunt corpus. Bonus autem timor à deo datur, quem dicit Iſaias ſuper dominum requieuiſſe, Et requieſcet (inquiens) ſuper eum ſpiri-

tus timoris domini,& de quo dominus in euangelio: Timete, inquit, eum qui poteſt animam & corpus perdere. De malo ergo timore, per quem quis diſcedit à fide, dicit Apoſtolus hic: Non dedit nobis ſpiritum timoris, vt timeamus perſecutores huius ſeculi, & ceſſemus propter hoc à prædicatione, ſed ſpiritum virtutis, id eſt, fortitudinis, vt conſtãter annuntietur verbum fidei *& dilectionis* vt diligamus deum & proximum *& ſobrietatis* vt in omnibus ſobrie & temperate agamus. *Noli itaque erubeſcere teſtimonium domini noſtri* Erant quidam illo tempore qui erubeſcebant dicere Chriſtum eſſe hominem verũ & mortuum & paſſum, quidam etiam negabant illum natum eſſe de virgine, & reſurrexiſſe à mortuis. Quapropter alloquitur Timotheum, inquiens. Nolite verecundari teſtimonium præbere Chriſto, quod natus eſt de virgine, quod paſſus eſt, quòd mortuus eſt, quòd reſurrexit, atque aſcendit ad cælos, vbi ſedet nunc in gloria paterná. Sed *neque me vinctum eius*, erubeſcas aut deſpicias: quia non cauſa furti aut homicidij teneor aſtrictus vinculis, ſed pro veritate. *Sed collabora euangelio.* Laboro ego, collabora tu mecum *ſecundum virtutem dei. qui nos liberauit à morte, & vocauit vocatione ſua ſanctam*, Hic iungit ſe omnibus Apoſtolis, qui à domino ſunt vocati. Nam ſicut Petrus, Andreas, Iacobus & Ioannes à domino vocati ſunt, quibus dixit, Venite poſt me, faciam vos piſcatores hominum: ita Apoſtolus Paulus vocatus eſt de cælo, dicente domino: Saule Saule, quid me perſequeris? Iſta ergo vocatio ſancta fuit, quia per illam ſanctificati ſunt, *non ſecundum opera noſtra*, id eſt, merita noſtra vocauit nos, *ſed ſecundum propoſitum ſuum*, id eſt, ſecundum quòd ipſe definiuit & prædeſtinauit, vocauit nos: & ſecundum *gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu, ante tempora ſecularia.* Tempora ſecularia debemus hic intelligere tempora & ſecula quæ ex eo tempore eſſe cœperunt, quo mundus factus eſt, & dies & nox. Nam antea non erant ſecula neq; tẽpora, quouſq; venit viciſſitudo diei & noctis, & mutabilitas tẽporis, ſed quaſi æuũ erat. Igitur ante omnia ſecula & tẽpora data eſt Apoſtolis gratia in prædeſtinatione dei, quòd apoſtoli Chriſti eſſent futuri, & omnes etiam electi à deo prædeſtinati ſunt in Chriſto ante initium mundi, ſicut in epiſtola ad Epheſios dicitur: Qui prædeſtinauit

nos

nos in ipſo, id eſt, in Chriſto ante mundi conſtitutionem. De qua prædeſtinatione dicit dominus in euangelio: Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui in prædeſtinatione, priuſquam mundus eſſet. *Manifeſtata eſt autem* ſubaudis eadem gratia *nunc* in vltima ætate *per illuminationem ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti*, id eſt, per doctrinam & miracula illius qui lux eſt, & qui illuminat omnem hominem. Oſtenſa eſt & manifeſtata illi gratia in mundo, quæ eſt prædeſtinata ante exordium mundi *qui deſtruxit quidem mortem*, reſurgendo à mortuis, & electos ſuos de morte reuocando. *Illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangelium*, id eſt, vitam æternam & incorruptionem atque immortalitatem quam habet in ſe, ex quo reſurrexit à mortuis, quia reſurgens à mortuis iam non moritur. Vel oſtendit & manifeſtauit, ſiue illuminauit per prędicationem euãgelij: quoniam ſicut ille viuit, ita ſperamus nos reſurgere & viuere ſine fine fœliciter cum illo *in quo* ſubaudis euangelio, poſitus & conſtitutus *ſum ego predicator. Ob quam cauſam* ſubaudis quia ego conſtitutus ſum predicator euangelij *etiam hac patior: ſed non confundor*, id eſt, non erubeſco, Quid patiebatur Apoſtolus? Perſecutiones, flagella, carceres, vincula, cippum, famem, ſitim, & cætera talia incommoda *Scio enim cui credidi*, id eſt, chriſto, ideóque non confundor inter tormenta, *& certus ſum quia potens eſt depoſitum meum ſeruare in illum diem* Depoſitum poſuit pro commodatum, & quid Apoſtolus habebat cõmendatum Chriſto? Salutem ſuam habebat apud illum cõmiſſam. Inde dicit: Certus ſum, quia Chriſtus cui credidi, potẽs eſt ſeruare ſalutem meam in illum diem, id eſt, in diem iudicij: quam ſalutem in ſpe & in fide illius collocaui. *Formam habens*, id eſt, exemplum *ſanorum verborum quæ à me audiſti*. Sana verba ſunt ſiue ſana doctrina, quando hoc quod predicatur, operibus impletur *bonum depoſitum cuſtodi per ſpiritumſanctum qui habitat in nobis*, id eſt, doctrinam & operationem quam tibi commendaui, cuſtodi per virtutem ſpirituſſancti, qui eſt in nobis: vel, depoſitum quod accepiſti per ſpiritum ſanctum, cuſtodi *Scis quia auerſi ſunt*, id eſt, receſſerunt *à me omnes qui in Aſia ſunt* Si Apoſt. intantum prædicauit in Aſia, donec omnes Aſiani crederẽt, ſicut in Act. Apoſt. Lucas dixit, quare hic dicit Apoſt. à ſe

omnes receſſiſſe? Et ibi ergo & hic totum pro parte poſitū eſt. Crediderunt ergo omnes Aſiani electi & prædeſtinati, receſſerunt omnes reprobi & non predeſtinati, ex quibus eſt Phygelus & Hermogenes. Alter fuit Phygelus, & alter fuit Philetus, & tamen vterque apoſtata, Phygelus & Hermogenes ſocij fuerunt, de quibus hic dicitur: & Philetus ſimiliter & Hymenæus, de quibus in ſubſequentibus ſermo habebitur. Phygelus ergo & Hermogenes adhæſerunt non ſimpliciter beato Apoſtolo, ſed vt explorarent eius prędicationem & conuerſationem, & reprehenderent eū. Sed cum hoc non potuiſſent, receſſerunt ab illo, quia non erant rectè fidei, *Det miſericordiam dominus Oneſiphori domui,* id eſt familiæ illius. Iſte Oneſiphorus Aſianus fidelis erat effectus per prædicationem Apoſtoli: qui cum ſui cauſa veniſſet Romam ad imperatorem, vtpote quia nobiliſſimus erat, magnæ quę dignitatis, requiſiuit vbi eſſet Apoſtolus. Et cum reperiſſet illum eſſe in carcere, non eſt dedignatus ad illum venire, ſed conſolatus eſt illum, & præbuit ei quæ neceſſaria erant. Inde dicit Apoſtolus, *ſæpe me refrigerauit* ſuo colloquio & conſolatione *& catenam meam non erubuit. Det illi deus* pater *inuenire miſericordiam in illa die à domino* ſubaudis filio, id eſt, in die aduentus filij dei ad iudicium, det illi deus pater miſericordiam inuenire. Tale eſt hoc, quale & illud quod legitur in Geneſi. Pluit dominus, filius, à domino patre *Quanta Epheſi miniſtrauit* idem Oneſiphorus non ſolùm mihi & tibi, verùm etiam aliis fidelibus, *tu melius noſti* ſubaudis, quàm alius.

CAPVT II.

T*V verò fili mi confortare in gratia* dei vel in ſapientia dei *quæ eſt in Chriſto Ieſu* & quæ audiſti à me per multos teſtes *ſiue quæ audiuiſti coram multis teſtibus* hæc commenda fidelibus hominibus, *qui idonei erunt & alios docere,* Illis debet committi prædicatio diuina, qui apti ſunt illi officio in omni conuerſatione ſua, videlicet vt quod prædicāt ore, confirment operibus. *Nemo militans deo, implicat ſe negotiis ſecularibus,* quia nemo poteſt duobus dominis ſeruire, Deo & ſeculo.

ſeculo. Secularia negotia ſunt, per vſuras & adulationes lucra temporalia acquirere, ſicut faciunt illi qui regibus & comitibus ideo ſeruiunt, vt ab eis temporalia accipiant beneficia. A talibus debent ſe cuſtodire epiſcopi, qui (vt Canones dicunt) prædicationi debent ſemper inſiſtere & orationibus. Et non ſolum Epiſcopi, ſed etiam omnis ordo eccleſiaſticus debet ſe (inquantum valet) ab his immunem reddere. Ideóque debet qui deo militat, ab his ſe remouere *vt ei placeat* Deo, cui ſe probauit, *id eſt, cui ſe deuouit tempore baptiſmatis, Laborantem agricolam oportet primum de fructibus* ſui laboris *percipere.* Quantum ad literam pertinet, dignum eſt vt agricola & vinitor primùm fructus ſui laboris deguſtent. Altiori autem ſenſu, ager eſt hic mundus vel eccleſia, agricolæ & vinitores ſunt prædicatores, qui ligone verbi dei excolunt corda auditorum. Qui debent fructus ſui laboris, id eſt victum & calciamentum & veſtimentum accipere ab auditoribus ſuis, quia dign⁹ eſt operarius mercede ſua. Et primùm debent illi ſuam neceſſitatem implere ex his quæ accipiunt, & ſic poſtmodum aliis de his quæ ſuperſunt miniſtrare. Fortaſſe quærit aliquis, quare Apoſtolus qui labore manuum ſuarum viuebat, talia præceperit Timotheo, videlicet vt acciperet ab auditorib⁹ ſuis ea quæ neceſſaria ſibi erant? Cui reſpondendum eſt. Timotheum bonæ voluntatis atque intẽtionis fuiſſe: & quia ipſe ſciebat beatum Apoſtolum labore manuum ſuarum viuere, nihilque accipere à ſubiectis, volebat imitari magiſtrum: ſed non volebat operari, grauatus infirmitate ſtomachi. Quapropter ſcripſit ei Apoſtolus quatenus acciperet à ſubiectis ſubſidia, conſulens infirmitati illius, Vnde & ſubdit: *intellige quæ dico,* ſubaudis, quia ad te pertinent. *Dabit enim tibi dominus intellectum* non ſolum in his, ſed etiam *in omnibus. Memor eſto dominum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Dauid,* id eſt de progenie Dauid. *ſecundum euangelium meum,* id eſt ſecundum prædicationem meã, Non oportet quando ad Timotheum ita ſcribebat Apoſtolus, vt ipſe ignoraret, ſed propter hæreticos quos præuidit futuros, qui dicturi erant Chriſtum non reſurrexiſſe à mortuis neque natum de virgine. Si enim de virgine natus non eſt, vtique nec de ſemine, id eſt de progenie Dauid deſcendit. Sed veritate roboratum eſt, illum de ſe-

mine mulieris eſſe natum ſine ſemine viri, & tamen virgo permanſit *in quo* Euangelio *laboro vſque ad vincula quaſi male operans*, id eſt quaſi latro, aut homicida. *ſed verbum Dei non eſt alligatum.* id eſt, licet ego ſim alligatus corpore, tamen verbum dei non eſt alligatum: quia ſemper prædico poſitus in vinculis. *Ideo* ſubaudis quia verbum Dei non eſt alligatum. *omnia* incommoda *ſuſtineo propter electos*, id eſt propter illos qui electi & prædeſtinati ſunt vt ſalutem conſequantur. *Nam ſi commortui ſumus, & conuiuemus*, id eſt, ſi morimur peccatis in baptiſmate, ſicut Chriſtus mortuus eſt carne ſine peccato, viuemus vtique cum illo vita æterna. ſi in bonis operibus permanſerimus, & ſuperuiuemus in ſpe. *Si ſuſtinemus*, ſubaudis, tribulationes & paſſiones pro Chriſto in hoc ſeculo, ſicut ipſe ſuſtinuit pro nobis *& conregnabimus cum illo.* in æterna beatitudine. *Si negauerimus*, ſubaudis illum coram hominibus *& ille negabit nos* ſicut ipſe dixit: Qui negauerit me coram hominibus, negabo eum coram patre meo. *Si non credimus* illum ſubaudis filium dei eſſe, & verum Deum *ille fidelis manet*, id eſt, verus deus manet. Sicut deus omnipotens non eget noſtra laude, ſic etiam ſi adhæremus illi, non creſcit: neque ſi receſſerimus, decreſcit, quia ſemper manet idem. *negare ſeipſum non poteſt.* i negare ſeipſum nõ vult ꝙ nõ ſit deus, vt B Aug. dicit. Nec enim decet deũ vt ſemetipſum neget. *Hæc commone, teſtificans coram deo*, id eſt, teſtem deum inuocans. *Noli verbis contendere* ſubaudis, neque cum gentibus, neque cum Iudæis. *Ad nihil enim vtile eſt* contendere *niſi ad ſubuerſionem* ſiue ad deceptionẽ *audientium* Sæpe dum contendunt homines de quæſtionibus ſcripturarum, maxime illi qui ſapientes videntur eſſe, decipiunt corda auditorum ſimplicium, quia plerũque talia proferunt quæ cõtra ſalutem ſunt, & contra veritatem, non curantes niſi tantummodo vt vincant. Attamen ſi aliquid diſputandum eſt de ſcripturis diuinis, inter ſapientes potius collatio eſt habenda cum ratione, quàm contentio cum furore. *Sollicite*, id eſt, ſtudioſe *cura teipſum probabilem*, id eſt, probatum & laudabilem *exhibere deo, operarium inconfuſibilem* ſiue irreprehenſibilem *recte tractantem* & cum veritate exponentem *verbum veritatis, Profana autem*, id eſt, irreligioſa & veritati contraria *& vaniloquia* quæ nullam

nullam vtilitatem habent, *deuita*, & fuge. *Multum enim proficiunt ad impietatem*, id eſt multum præualent ad irreligioſitatem vaniloquia. *& ſermo eorũ*, id eſt ſermo hæreticorũ, *vt cancer ſerpit.* Sicut morbus qui appellatur cancer, quando naſcitur in membro hominis, totum membrum occupat, & plerunque totum corpus mortificat, quia magis ac magis ſerpit, id eſt creſcit, carnémq; comedit: ita ſermo hęreticorum vitã animę comedit. i. fidẽ comedit, & mortificat ipſam animam ſuo errore: & ſicut cancer ſerpit, id eſt, creſcit de membro in membrum, ita error creſcit de vno transeundo in plurimos. *Ex quibus* hæreticis vaniloquia ſiue inaniloquia habentibus *eſt Hymenæus & Philetus, qui à veritate* fidei *exciderunt* ſiue ceciderunt *dicentes reſurrectionem iam factam*, Duæ reſurrectiones à domino ſunt prolatæ, & à nobis creditæ. Prima eſt quæ fit in anima & in fide, quando homó qui mortuus eſt ĩ infidelitate, in inobediẽtia, in iniuſtitia, omnibúſq; peccatis, venit ad baptiſmum, & per fidem qua credit in deum omnipotentem, & per gratiam baptiſmatis reſurgit ad fidem & obedientiam. De qua reſurrectione dicit dominus: Venit hora & nunc eſt, quando mortui audiẽt vocem filij dei: & qui audierint, id eſt qui obedierint, viuẽt. Altera eſt generalis corporum, quæ erit in die iudicij, de qua etiam ait dominus: Venit hora quando omnes qui in monumentis ſunt, audiẽt vocem filij dei, & procedent. De illa reſurrectione quæ fit in anima & in fide, loquitur hic Apoſt. quam Hymenæus & Philetus dicebant iam eſſe, & nunquid verum non dicebant? verum vtique, neque propter hoc reprehenduntur ab Apoſtolo, ſed propterea quia iſtam ſolummodo confitebantur, alteram quæ erit in corpore, denegantes. Omnes enim ſectæ quæ ſuum errorem hominibus inſerere præſumpſerunt, non negauerunt iſtã mentium reſurrectionẽ, vt B. Auguſt. dicit, ſed corporum, ne diceretur eis: Si non reſurget anima, quare mihi talia loqueris? Quid in me facere vis? Si nõ facis ex deteriore meliorem, quare mihi loqueris? Multi tamen carnis reſurrectionem negauerunt, ſicut Hymenæus & Philetus, qui à fide & ſocietate B. Pauli recedentes ſeminabant errorem huiuſmodi: Quicunque baptizatus eſt, iam reſurrexit in anima. Non eſt neceſſe vt timeat aliquis, quia non erit reſurrectio corporum. *Sed firmum fundamentum dei ſtat,*

habens ſignaculum hoc. Quaſi diceret aliquis: Et quis poterit reſiſtere eis, Phileto ſcilicet & Hymenæo? Ideo ſubiecit ſtatim: Firmũ autem fundamentum dei ſtat. Firmũ fundamentum dei appellat fidẽ firmam qua credimus deũ omnipotentẽ, ſicut credendũ eſt, & qua credimus reſurrectionẽ animarum in præſenti, & corporũ in futuro. Iſtud fundamentum ſtat in cordibus fidelium, habens hoc ſignaculum ſubaudis quod ſequitur. *Nouit dominus qui ſunt eius* iſta eſt impreſsio ſigilli, quia nouit .i. elegit dominus illos qui ad eius hæreditatem pertinent. Et hoc eſt ſignaculũ fidei, quia alijs recedentibus à fide, illi qui electi ſunt, nullo modo poſſunt ſeduci. Nam dei cognoſcere, eligere eſt. Et ſi ita eſt .i. ſi dominus elegit illos qui ſunt eius *diſcedat ab iniquitate*.i. ab hominibus iniquis: & ſi non valet corpore, ſaltem mente. Vel etiam ab omni iniquitate & errore recedat *omnis* electus *qui nominat nomen domini* ſicut nominandũ eſt, corde videlicet, ore, & opere. *In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia.* Quantũ ad literã attinet, in magna domo regis, aut alicuius hominis magni ſunt vaſa aurea & argentea in honorẽ, in quibus ipſe comedit, & potat, ſunt lignea & fictilia in contumeliam, vbi coquuntur carnes, & defertur aliquid. Altiori autem ſenſu, iſta magna domus, ſancta eccleſia eſt, quæ tantæ magnitudinis eſt, vt ab oriente vſque ad occidentem, à meridie vſq; ad ſeptentrionẽ protendatur. In qua ſunt vaſa aurea & argentea, electi: ſunt lignea & fictilia, reprobi. Per aurũ intelliguntur illi qui ſpiritalẽ ſenſum habent, per argentũ minoris dignitatis, qui habẽt eloquiũ & ſermonẽ. Iſti ſunt in honorem, quia ad honorẽ & gloriam patriæ cæleſtis ſubleuabuntur: lignea & fictilia ſunt reprobi, qui demerguntur in ſupplicium damnationis. *Si quis ergo ſe emundauerit ab iſtis* ſubaudis hæreticis & erroribus *erit vas in honorem. Iuuenilia autem deſideria*, id eſt, adulterium, immunditiam, luxuriam, furtum, rapinam, venationem, vagabunditatem, omnémque laſciuiam, deuita & fuge. *Sectare*, id eſt amplectare *iuſtitiam* vt recte viuas: ac ſi diceret. In locum iuuenilium deſideriorum inſere iſtas virtutes. *Stultas autem quæſtiones* Iudæorum, hæreticorum, atque gentilium & quæ ſunt *ſine diſciplina*, id eſt, ſine aliqua vtilitate *deuita, quia generant lites* lites verò generant odium. *Seruum autem domini*

ni oportet docibilem eſſe. Quantum ad proprietatem verborum pertinet, hoc diſtat inter docilem & docibilem, quia docilis eſt, qui alios poteſt docere: docibilis, qui facilè poteſt doceri, vnde dicitur: Erunt omnes docibiles deo, id eſt facile docebuntur à deo. Sed Apoſt. non curãs de proprietate verborum, videtur in hoc loco docibilem poſuiſſe pro docili: quia epiſcopus docilis debet eſſe, id eſt, alios debet docere *cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt veritati, ne forte det illis deus pœnitentiam* ſubaudis de priſtinis erroribus & peccatis *ad cognoſcendam veritatem.* Hic ſermo quo dicit, ne forte: vel ſicut quidam codices habent, nequando det illis deus pœnitentiam, pro ſi forte ponebatur antiquitus, ſed modo inuſitatus habetur. Corripientem, inquit, eos cum modeſtia, ſi forte det illis deus pœnitentiam. *& reſipiſcant à diaboli laqueis,* id eſt, vt recedant ab erroribus diaboli, quibus illaqueati tenentur, & incipiant iterum ſapere veritatem. Nam reſipiſcere eſt quaſi reſapere *à quo* diabolo *capti tenentur ad ipſius* diaboli *volũtatem* peragendã.

CAPVT III.

IN *nouiſſimis diebus,* id eſt, In vltima ætate *erunt homines ſeipſos amantes* ſubaudis non deũ. Seipſum amat, qui ſibimetipſi placet, qui deſideria & volũtates proprias implet, non dei, nec poteſt dicere cũ Petro veraciter, Tu ſcis quia amo te. Nam ille deum amat, qui non quærit ſuam voluntatem, ſed dei. Paulus Apoſtolus propheta erat, ideóque prophetauit quæ modo ſunt in eccleſia, & quæ adhuc futura ſunt. Qui enim hoc animo paſcunt oues Chriſti, vt ſuas velint eſſe, non Chriſti, ſed conuincuntur amare, non Chriſtum. Et erunt *cupidi*, id eſt, amatores pecuniarum. *elati* volentes aliis dominari, ſuperbi, gloriantes de honoribus quos à ſubiectis accipiunt *blaſphemi* deum blaſphemantes per hæreſes *parentibus non obedientes* id eſt, patribus ſpiritalibus vel etiam patri & matri. *ingrati* beneficiis Dei, vel malum pro malo reddentes *ſceleſti* patrem & matrem nõ honorantes, modum peccati tranſcendentes, vel interficientes animas ſuas & alienas. *ſine affectione*, id eſt, ſine dilectione, non compatientes infirmis, criminatores id eſt,

detractores,famam ſanctorum maculare conantes *incontinentes*, id eſt cupiditates peſſimas non refrenantes *immites*, id eſt ſæui,lites generantes *ſine benignitate*, id eſt, ſine beneuolentia,neſcientes neque volentes ſubuenire aliis, *proditores*,id eſt facta bonorum hominum, quæ occultanda ſunt,inimicis indicantes & manifeſtantes: quia non eſt homo qui faciat bonum & non peccet, *proterui*,id eſt, procaces, verecundiam humanam inuerecunda excogitatione perturbantes *voluptatum amatores magis quàm Dei* ſpiritalibus gaudiis lætitias temporales anteponentes, & deſideria carnis perficientes. Hæc omnia vitia ex illa radice pullulant,quòd ſunt homines ſeipſos amantes *habentes quidem ſpeciem pietatis*, id eſt exemplum religionis *virtutem autem eius abnegantes.* Virtus religionis ſuæ pietatis eſt finis ſiue completio præcepti, id eſt, charitas de corde puro,& conſcientia bona,& fide non ficta, id eſt, charitas cum fide & ſpe,& cum executione bonorum operum. *Ex his* enim ſubaudis hæreticis *ſunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis.* Præuidit ſpiritu ſancto repletus Apoſtolus Manichæos hæreticos futuros & alios,& loquitur de futuro quaſi de præſenti. Manichæi enim ingrediebantur in domo mulierum, & decipiebant eas,& hoc maximè apud Perſidem.Inde dicit Apoſt. Erũt inquiens, quidam qui penetrabunt mulierum domos, & ducent mulierculas captiuas à ſenſu rectæ fidei ad prauum ſenſum *oneratas peccatis*,quæ ducuntur variis deſideriis atque erroribus *ſemper diſcentes,& nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes* qui ſtudium videntur habere, ſed non perueniunt ad hoc vt diſcernant inter veritatem & mendacium,inter bonum & malum. *Quemadmodum autem Iãmes & Membres reſtituerunt Moyſi, ita & hi qui reſiſtunt veritati.* Animoſitas hæreticorum ſemper inquieta eſt. Quos magi Pharaonis haberent conatus, demonſtrat Apoſtolus Iammes & Membres duo fratres fuerunt magi,quorum nomina Apoſt.nõ inuenit in diuinis libris,ſed in apocryphis, id eſt in occultis, qui ab omnibus non ſunt legendi, quia inter vera multa cõtinentur falſa.Iſti ergo duo magi reſtiterunt Moyſi,quãdo & virgas ſuas cõuerterũt in dracones, ſicut Moyſes ſuã,& aquam in ſanguinẽ. Sed cũ peruentum eſſet ad tertiũ ſignũ,i.ad ciniphes, ibi defecerũt,dicentes:

Digitus

Digitus dei hoc eſt. Sublato enim ſigno à terra, ſublata eſt & eorum magica maleficétia. Et bene etiam à tertio ſigno ſuperati ſunt, quia virtute ſpiritusſancti, qui tertia perſona eſt trinitatis, illorum maleficentia eſt victa, *homines* dico erunt *corrupti mente, reprobi circa fidem*, id eſt, non probi *ſed vltrà non poterunt* ſubaudis reſiſtere, ſi adhibita fuerit veritas. Sic factum eſt: Statim vt hæretici in concilium verorum doctorum venerunt, & cum illis cœperũt habere narrationem, vltra non potuerunt ſuperare ſuis erroribus alios, ſicut Eluidius ſuperatus à B. Hieronymo & alij hæretici ab aliis veris doctoribus. *Tunc autem aſſecutus es meam doctrinam & inſtitutionem*, quod idipſum eſt. Inſtituo autem dicitur quaſi intus ſtatuo. Et aſſecutus eſt etiam propoſitũ meũ bene viuendi, *Omnes qui volunt pie*, id eſt, religioſe ac iuſte *viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiuntur* aut diabolo, aut à malis hominibus, vel etiam à ſuiipſorum membris. *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata*, id eſt à deo data *vtilis eſt ad docendum* alios *ad redarguendum* negligentes *ad corripiendum* volentes in malitia pérmanere *ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo dei, ad omne opus bonum inſtructus.*

CAPVT IIII.

T*Eſtificor coram deo & Chriſto Ieſu, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos: & per aduentum ipſius & regnum eius, prædica verbum* euangelij *inſta* in admonitione *opportunæ* volentibus, & in portu quietis conſiſtentibus *importune* noléntibus, *argue* peccantes *obſecra* bene laborantes vt in melius proficiant *increpa* illos qui nolunt corrige ſe *in omni patientia & doctrina.* Quid eſt quod ad Titũ ſcribens præcepit illi inquiens, Increpa cũ omni imperio: & ad Timotheũ ſimiliter epiſtolam dirigens dicit, Increpa cũ omni patiétia, niſi quia medicus erat amborũ? Nã Titus nimiæ erat patiétiæ, ideóq; præcepit ei & inſtigauit ad hoc vt increparet cũ omni imperio, ne forte propter ſuã manſuetudiné non corriperet delinquentes. Timotheus auté quia acrioris animi erat, neceſſe habebat admonere vt cũ omni patiétia increparet delinquentes, ne forte vltra modũ durè increpans, in deſperationem aliquem puſillanimem poneret. *Ad ſua deſideria*

coaceruabunt ſibi magiſtros, id eſt veritatis magiſtros contemnentes, congregabunt ſibi magiſtros qui illa loquẽtur quæ ipſi deſiderant, & ad voluntatem ipſorum pertinent *prurientes auribus*. Prurire eſt ſcalpere. Illi pruriunt auribus, qui ſemper aures habent intentas ad hoc vt aliquid noui audiant, *Opus fac euangeliſtæ.* Opus euangeliſtæ eſt docere & operari, ſicut legimus de Chriſto, Quia cœpit Ieſus facere, & docere. Qui ergo bonum aliquod denunciat, ſed ipſe idipſum opus non implet quod docet, euangeliſta quidem appellari poteſt, ſed opus euangeliſtæ non facit. *Miniſterium tuum imple*. Miniſterium illius erat alios docere, vt eo recedente à corpore, remaneret aliquis qui in eius locum ſubrogari potuiſſet, & eſt ſenſus: Tempus meæ paſsionis iam imminet, in proximo eſt & tuus receſſus. Sicut ergo te docui, vt remaneret poſt me qui miniſterium meum impleret, ſic & tu alios inſtrue, qui tibi ſuccedant. & quaſi ei diceret Timotheus, quare mihi præcipis vt miniſterium meũ impleam? ſubiunxit, inquiens, *Ego enim iam delibor, & tẽpus meæ reſolutionis inſtat* ſiue imminet. Libare dicimus degu ſtare & fundere vel immolare: inde componitur delibo delibas, & delibor delibaris. hic autem pro ſacrificatione & immolatione ponitur, ac ſi diceret: Ego enim iam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, ſed ei⁹ immolatio nõ eſt reputata ad gratiã, mors autẽ illorum gratiſsimum ſacrificium fuit deo. *Bonum certamen certaui*, id eſt bene pu gnaui *curſum conſummaui.* Sicut ille qui in ſtadio currebat, perueniens ad locum deſtinatum, brauium ſibi promiſſum accipiebat: ſic beatus Apoſtolus inter metas fidei currens peruenit ad acoronm ſui laboris. Vnde ipſe dicit *Fidem ſer uaui, in reliquo* ſiue de reliquo vel de cætero *repoſita eſt mihi* & reſeruata apud deum *corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die,* id eſt, in die iudicij *iuſtus iudex,* Sic loquitur de die iudicij abſolute, quaſi de re omnibus nota. Re enim vera omnibus certa & nota debet eſſe illa dies, & ab omnibus expectanda. *Non ſolum autem mihi* ſubaudis, reddet coronam *ſed & his qui diligunt aduentum eius.* Illi diligunt aduentũ eius, qui ſecuri de præmio ſperãt ſe remunerari ab illo. Sicut rex quilibet aut imperator alicui ſuorum principum coronam tribuebat antiquitus victoriã reportanti ab hoſtibus, ita dominus ſuis victoribus & militibus

tibus præmia æterna & brauia ſine fine manſura donabit. *Demas me reliquit, diligens hoc ſeculum* magis quàm deum: *& abiit Theſſalonicam* Iſte adhæſit Beato Apoſtolo per multum tempus, ſed cum tempus perſecutionis aduenisſet, receſsit ab illo, factúſque eſt apoſtata. *Creſcens in Galatiā.* Iſte extitit fidelis, & cauſa prædicationis abiit ad alias nationes Apoſtolo volente, ſimiliter & Titus. *Marcum aſſu me, & adduc tecum. & enim mihi vtilis in miniſterio prædicationis.* Iſte eſt Marcus Euangeliſta, qui cum Petro & Paulo multo tempore manſit, aliquando morās apud Petrum, aliquando apud Paulum. *Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum: & libros,* quos ibi dimiſi *maxime autem membranas* defer, vbi ſcribam meas epiſtolas. Penula veſtis erat conſularis, qua induebantur conſules Romani quando ingrediebantur in curiam. Sed forte quæret aliquis, quomodo vel vnde acciderit hoc genus veſtimenti Beato Apoſtolo? Cui reſpondendum eſt. Romanos ante aduentum domini hunc habuiſſe morem ſiue conſuetudinem, quando monarchiam totius orbis ſibi acquirebant, vt quæcunq; gens eis cum pace & coronis occurriſſet, darent ei libertatē, in tantū vt fratres eorū dicerētur, ciuéſq; Romani appellarētur: dabātq; eis poteſtatē ædificandi curiam, & habere conſules, ſicut & illi habebant. Pater igitur Pauli de Giſcali oppido terrę repromiſſionis fuit, vbi natus, trāſlatus eſt in Tarſum Ciliciæ. Quodam tempore venientibus Romanis per Ciliciā occurrit eis ipſe cum aliis Tarſenſibus, vtpote qui nobilis inter illos habebatur, & excepit eos cum pace. Tunc Romani dederūt eis libertatē ſupra dictam, & poteſtatem ædificandi curiam, veſtéſq; induere conſulares, vt penulati intrarent in curiam more Romanorum: ideoque pater B. Pauli penulam accipere meruit cauſa dignitatis: poſt cuius mortem Apoſto. ob memoriam eius recordationis hanc veſtem ſibi retinuit *Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit.* Iſte eſt Alexander de quo iam ſupra diximus, qui reuerſus eſt ad apoſtaſiā. Et quia erat artifex, fabricabat ædes Dianę apud Athenas: vnde & ipſe commouit omnem ciuitatem contra Apoſtolum, reſiſtens fortiter prædicationi eius. *reddet ei dominus ſecundum opera eius.* Non ait, Reddat, optatiuo modo, ſed reddet indicatiuo, quod verbū prænuntiātis eſt,

non imprecantis. Sic dicit & de illa hypocriſi Iudæorum, cui euerſionem imminere cernebat: Percutiet te deus paries dealbate. Prophetæ nanque ſolent maximè figura imprecantis futura prædicere, ſicut figura præteriti temporis ea quæ ventura erant, ſæpe cecinerunt. *In prima mea defenſione nemo mihi affuit.* Defenſionem in hoc loco appellat perſecutionem atque preſſuram, quam ſuſtinuit quando in primordio ſuæ fidei miſſus eſt cum Barnaba à ſpiritu ſancto ad prædicandum. Quam perſecutionem bene vocat defenſionem, quia tribulatio temporalis defendet electos in die iudicij à pœnis inferni. *Omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.* Non orat pro Alexandro qui inſidentia fraternitatem oppugnando peccauerat, ſed pro his orat qui non abruperant amorem, ſed timore ſuccubuerant, vt eis ignoſcatur. Quapropter intereſt multum cum poſt agnitionem dei quiſquam oppugnat fraternitatem, & aduerſus ipſam gratiam qua reconciliatus eſt deo, inuidentiæ facibus agitatur. *Dominus autem mihi aſtitit, vt audiant omnes gentes verbum prædicationis* de ore meo. *& liberatus ſum de ore leonis*, id eſt de inſidiis diaboli, de quo dicit Petrus, Aduerſarius noſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quæ deuoret. Vel etiam leonem appellat Neronem, de cuius

Gene.1. manibus liberauit eum dominus quando venit Romam adductus ab his qui præerant Iudææ, ob hoc quia Cæſarem appellauit. Nam cum veniſſet Romam, duobus annis manſit in libera cuſtodia, & in ſuo conductu, & poſtea tranſiuit ad alias nationes quæ erant in circuitu Romæ. Nam quando iſta ſcribebat, in libera cuſtodia erat: & quia non ſtatim vt adductus eſt, interfectus eſt, idcirco dicit ſe liberatum. *Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo ſit*, Dominus Ieſus Chriſtus, deus & homo eſt, ideo orat Apoſto. vt verbum dei patris; dominus videlicet Ieſus, ſit cum ſpiritu illius. Et ſi fuerit cum ſpiritu, erit & cum corpore. *Gratia vobiſcum*, id eſt remiſsio peccatorum, & reconciliatio dei patris, omniaque bona quæ diuinitus gratis largiuntur, ſint vobiſcum. *Amen*, id eſt fiat, vel vera ſint quæ hactenus ſcripſi, &c.

IN

IN EPISTOLAM AD TITVM ARgumentum Haymonis.

TRanſiens Apoſto.à Creta inſula ad alias nationes & ciuitatum incolas, reliquit Titum diſcipulum ſuum Cretæ vice ſua, vt haberét qui nupererant ad fidem cõuerſi protectorem,ne forte Iudæorum garrulitate, aut hæreticorum latratu, à ſtatu rectæ fidei ſubuerterentur. Sed vt illum ſolicitiorem redderet,præſertim cum caſtigatio ſeu hortatio magiſtrorũ ſtudioſorum ſtudioſiores efficiat diſcipulos, commonefacit eum & inſtruit ad plenum de conſtitutione presbyterij, & de ſpiritali conuerſatione, & de hæreticis vitandis qui Iudaicis fabulis credunt,ſcribens ei à Nicopoli ciuitate.

IN EPISTOLAM PAVli ad Titum exegeſis.

CAPVT I.

P*Aulus ſeruus dei.* Cum dominus ac redemptor noſter Apoſtolis ſuis dixerit,Iam non dicã vos ſeruos, ſed amicos meos:quęri poteſt quare egregius prædicator & magiſter gentium ſeruum ſe poſtmodum vocauerit? Sed ſi bene perpenderimus, duo eſſe genera ſeruitutis,ſicut & timoris, proculdubio lucẽ clarius patebit,quia non extitit contrarius verbis dominicis.Siquidem ſeruitus timoris eſt qua timet ſeruus dominum ſuum, & ancilla dominam ſuam, timentes ab eis flagellaris: Seruitus autem amoris eſt qua timet bonus filius patrem ſuum, metuens animũ eius offendere in aliquo, atque hæreditate priuari. De ſeruitute ergo illa quæ pertinet ad timorem pœnalem, dicit Apoſtolis quia iam non dicam vos ſeruos timoris,ſed amoris. De illa vero quę pertinet ad amorem filiorum,loquitur alibi,dicens: Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis,dicite:Serui inutiles ſumus:quod debuimus facere fecimus. Et Pſalmiſta:Timor(inquit)domini caſtus permanet in ſeculũ ſeculi.Hunc nanque timorem habent & ſancti angeli.quem

profecto habuerunt Apoſtoli peraduentum ſpirituſſancti. per quem diffuſa eſt charitas in cordibus eorum, quem & nos ſummopere debemus habere. Quæri etiā poteſt, quid ſit quod in epiſtola ad Romanos ſeruū ſe Ieſu Chriſti vocat, hic autem ſeruum dei patris: nam cū dicit Paulus, Seruus dei, nomine dei, perſona patris accipitur. Ad quod dicendum, quia vt demonſtraret in tribus perſonis vnam eſſentiam, vnāque deitatem, atque vnam potentiā eſſe, aperte ibi ſeruum ſe dixit Ieſu Chriſti, & hic dei patris: quoniā ſicut illæ tres perſonæ regnant & dominantur omni creaturæ, ita inſeparabiliter omnem ſeruum ſibi deuotum poſſident: ac per hoc quicunq; ſeruus eſt Chriſti, vtiq; ſeruus eſt patris ac ſpirituſſancti *Apoſtolus autem Ieſu Chriſti* dixit ſicut ſeruitus Apoſtoli indifferenter ad totam trinitatem refertur, ita quoque Apoſtolatus eius in commune ad totam trinitatem eſt referendus. Tota enim trinitas elegit illum ad prædicationis gratiam, dicens ad Apoſtolos: Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. At verò conſideratè diſcreuit ſeruitutem ab Apoſtolatu, quoniam non omnis qui ſeruus, ſtatim & Apoſtolus: ſed quicunque Apoſtolus, vtiq; & ſeruus. *Secundū fidē electorum dei* Electos hic accipere debemus illos de quibus dominus dicit: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, & de quibus idē egregius prædicator, qui elegit nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem eos videlicet, qui non tantum vocati, ſed inſuper electi ſunt ad gloriam ſempiternam, ſecūdum quorum electorū fidem Paulus Chriſti Ieſu Apoſtolus eſt, quia ad rectitudinē fidei quam ipſi Apoſtoli tenuerunt, miſſus eſt ipſe gentibus prædicare. *& agnitionē veritatis quæ ſecūdum pietatem eſt.* Ex ſuperioribus pēdet, hoc modo: Apoſtolus Ieſu Chriſti, ſecundum fidem electorum dei, & ſecundum agnitionem veritatis, quæ veritas ſecūdū pietatē eſt. Veritas eſt Chriſtus, qui dixit, Ego ſum via, veritas, & vita: ſecundū cuius agnitionem, Paulus Apoſtolus officiū impleuit, immo ſecundū agnitionē totius trinitatis, quæ ſumma veritas eſt. In hoc enim ſecundum agnitionem veritatis Apoſtolus extitit, quia agnouit omnipotentē deū trinitatē habere in perſonis, & vnitatē in ſubſtantia deitatis. Et hæc agnitio veritatis bene ſecundū pietatē (hoc eſt religionē dei) dicitur conſtare: quoniam ea docet, & ea

amando

amando amplectitur,quę ad religionē veri dei pertinent. eſt nanque veritas carens pietate,ſicut in liberalibus artibus, Grāmatica enim atque dialectica,veritatem recte loquēdi habent,& inter falſa & vera ſyllogiſmorū argumētatione diiudicant: ſed tamen agnitionem pietatis minime in ſe habēt,dum de religione veri dei & ſalute animæ non diſputant. Geometria quoq; & arithmetica ſimúlque & muſica quæ numerorum ſubtilitate conſiſtunt,agnitionem veritatis in ſe quidem habent, ſed non eſt illa ſciētia pietatis agnitio. Vt ergo Apoſtolus oſtenderet ſe agnitionem illius veritatis habere, quæ ſecundum pietatem eſt, idcirco prouide iſta protulit. Sequitur, *in ſpem vitæ æternæ.* Fides electorum & agnitio veritatis,quæ ſecundum pietatem eſt, in ſpem vitæ æternæ remunerationis poſita eſt: quia quicunque fidem rectam habet, atque agnitionem omnipotentis dei, quam pie & religioſe viuendo exornat, vtique ſpem æternæ remunerationis poſsidet. Neq; enim aliquis valet habere fidem agnitionémque veritatis, ſi defuerit ſpes certa *quam promiſit qui non mentitur deus, ante tempora ſecularia.* Certum omnibus fidelibus eſt, quia omnis homo mendax, ſolus autem deus verax, qui poteſt cuncta implere quæ promiſit. Ipſe ergo qui non mentitur, quia ſumma veritas eſt, ipſe promiſit fidelibus ſuis vitam æternam ante tempora ſecularia. Secularia dicuntur à ſequendo,quòd in ſe reuoluantur, Varrone teſte, Secula autem computantur ex eo quo materies informis per ſpecies diſcreta eſt,& ex quo deus dixit, Fiat lux, & facta eſt lux. Ex eo enim cœpit varietas temporis,& viciſsitudo horarum paritérque dierum in ſemet reuolui:antea vero,vt doctores dicunt,non erat tempus,ſed æuum,quod ſolummodo eſſe habebat. Nam inter tempus & æuum hoc diſtat, quia æuum ſtabile eſt,tempus vero mutabile. Sed ſi hominibus promiſit vitam æternam,quod omnino non dubium eſt,quomodo promiſit illis qui necdum erant creati, ante tēpora ſecularia, niſi quia in eius æternitate in præſentia & prædeſtinatione iā fixū erat quod congruo tēpore futurū erat. Quāuis igitur humana diuinis ex toto nō ſunt cōparāda,dicamus tamen aliquid ſub exēplo,vt lucidius cōprehendatur quod dicitur: Quilibet hominum cupidus filij multo antequā habeat illum,procurat domos,familiam

poſſeſſiones prædiorum, diſponens in animo ſuo omnia illa dare filio, necdũ adhuc nato. Ita & omnipotens deus in præſcientia & prædeſtinatione ſua promiſit fidelibus atq; electis ſuis ante omnia tempora vitam æternã dandã. Sequitur *manifeſtauit autem temporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione, quæ credita eſt mihi ſecundum præceptum ſaluatoris noſtri dei.* Verbum dei patris, filius eſt, de quo Ioannes: In principio (inquiens) erat verbum, & verbum erat apud

Ioan.1. deum, & deus erat verbum. Iſtud verbum quod in natura deitatis inuiſibile erat, manifeſtauit deus pater per humanam naturam, in qua homo factus, viſibilis mundo apparuit temporibus ſuis, id eſt, congruis, & ab illo diſpoſitis, de quibus idem Apoſtolus alias dicit: Poſtquam (inquiens) venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum &c. Vita ergo æterna quam promiſit deus pater electis ante omnia ſecula, verbum illius eſt, quod de ſeipſo dixit, Ego ſum via, ve-

Ioan.6. ritas, & vita. Et qui filium promeretur habere, qui eſt vita, habet vtique patrem cum ſpiritu ſancto, quæ tota trinitas vna vita æterna eſt, ſicut ipſe dominus ait: Hæc eſt vita æ-

Iob.19. terna, vt cognoſcãt te, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, cũ ſpiritu ſancto vnum & verum deum eſſe. Vitã igitur æternam, quam promiſit ante omnia ſecula, id eſt verbum ſuũ, manifeſtauit deus pater temporibus ſuis, eo modo quo dictum eſt. Manifeſtauit quoque nobis, quoniã vidimus illum præſentem in prædicatione ſiue per doctrinam Pauli apoſtoli, quæ credita & commendata eſt ei ſecũdum præceptũ ſaluatoris noſtri dei, qui dixit apoſtolis, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. Saluator autem deus nõ alius intelligitur quam filius. Ipſe enim cum patre & ſpiritu ſancto vnus & verus ſaluator & deus eſt. *Tito dilecto filio* Filium ſuum cum vocat doctrina, exemplo, eruditione, atque diſciplina, non tamen natura. Eodem modo Titus filius eius erat, quo & Corinthij, quibus ipſe dicebat: Per euangelium ego vos genui. Nam ipſe ad fidem Chriſti eum adduxerat *ſecundum communem fidẽ* Non ſecundum omnium credẽtium fidem Titus filius eius erat, quoniam nõ omnium fides perfecta eſt, ſed ſecundum cõmunem fidem dicit, hoc eſt, ſecundum ſuam & illius, quorũ fides perfectiſſima erat. *Gratia & pax à deo patre noſtro &* Chriſto Ieſu ſaluatore noſtro, *Amen.*

AD LECTOREM.

Curſitatum eſt à compluribus candide lector ſurſum ac deorſum, nullam non eruentibus bibliothecam, quo preſens Haymonis in Titum exegeſis, quæ paſſim mutila circunfertur, ad integrum reſtitueretur: ſed in quotquot incidimus exemplaria, antequam exordirentur fere ſuccisa reperimus, non autoris vitio, ſed bibliographorum neſcio qua incuria, cum ſint penes quos hoc opus integrum lateat, rerum tamen bonorum negligentiores, quàm vt ipſi edant, aut aliis edendum communicent. Quamobrem Chriſtiane lector hoc qualicunque fragmento contentus viue, donec illi reſipiſcant, ac bonum commune diuulgent. Vale.

IN EPISTOLAM PAVLI AD Philemonem argumentum Haymonis.

Eato Apoſt. prædicatione euangelica intonante in Aſia, credidit inter cæteros quidam vir nobilis, nomine Philemon, diuina gratia illuſtrat⁹: & baptizatus eſt in ſacro ac viuifico fonte. Apoſtolo autem digrediente ab illis partibus, non eſt perſecutus eum Philemon, ſed remanſit in propria regione, miniſtrans de ſuis facultatibus fidelibus. Diues enim erat, abundans multis opibus Habebat tamen ſeruum nomine Oneſimum, adhuc infidelem, qui eum fugiens, furatus eſt bona eius. Et quia dominus illius magnæ poteſtatis erat atq; nobilitatis, timens comprehendi ab illo, multiſque tormentis affici, vtpote cui non paruum diſpendium intulerat, tranſiit mare, & à Græcia venit Romam, ibique reperiens Apoſtolum retruſum in carcerem pro fide Chriſti, acceſſit ad eum, quoniam agnoſcebatur ab illo, ſicque ab Apoſtolo inſtructus credidit, & baptizatus miniſtrabat ei. Et quia apoſtolus prædicabat ſeruos debere eſſe ſubditos dominis ſuis, duxit indignum, ſeruum alterius ſine voluntate domini ſui ſecum retinere. Quapropter remiſit illum ad dominum ſuum, ſcribens ei familiares literas de carcere per eundem ſeruum, quatenus ſuſciperet illum cum affectu dilectionis, non inferens pœnas pro bonis ab illo ſublatis: Cuius epiſtolæ principium iſtud eſt.

IN EPISTOLAM PAVLI AD PHILEMONEM, EXEGESIS.

PAulus vinctus Ieſu Chriſti De nomine Apoſtoli ſæpius in aliis epiſtolis diſputatum eſt. Nunc videamus quare in exordio huius epiſtolæ, vinctum Ieſu Chriſti ſe dicat, & nomen apoſtolatus reticeat, quod in aliis ſolicitè ponere conſueuit. Plus ergo videtur dicere vocãs ſe vinctum Chriſti Ieſu quàm Apoſtolum: quoniã multi fuerũt qui dixerunt ſe eſſe Apoſtolos Chriſti dũ prædicarẽt, qui noluerunt eſſe vincti Ieſu Chriſti, refugiẽtes tormentũ paſſionis. Nõ tamen omnis vinct⁹, Chriſti Ieſu vinctus dici poteſt: quoniã multi ſunt qui latrocinio, aut ſacrilegio, aut aliqua culpa promerentur mitti in carcerẽ, vinculíſque aſtringi: qui verò pro veritate fidei vinculantur, dubiũ non eſt quin vincti Chriſti Ieſu exiſtãt, ſicut Paulus, alíique Apoſtoli, qui gloriabantur vincti Chriſti Ieſu appellari. Digni enim habiti erant pro nomine Ieſu contumelias pati. Dicit ergo ſe vinctum Ieſu Chriſti, vt nullo modo auderet inexpletum dimittere neque denegare quod miles tanti regis rogabat, *& Timotheus frater.* Timotheus coepiſcepus eius erat ab illo ordinatus, ideóque frater in fide. Ponit autem cũ nomine ſuo nomen coepiſcopi ſui, vt maioris autoritatis eſſet eius epiſtola. Poteſt & aliter intelligi: Quandocunque Apoſtolus epiſtolas ſuas dictabat, erant in circuitu eius diſcipuli conſedentes: & ſi alicui aliquid relatum eſſet, ita ponebat in corpore epiſtolæ, vtpote ſua verba, recogitãs quia ſæpe dominus iuniori reuelat quod melius eſt. Quapropter quia particeps erat illi⁹ epiſtolæ, Ponebat nomen illius vt ſuum. *Philemoni dilecto & adiutori noſtro, & Appiæ ſorori chariſſimæ.* in Græco non habetur dilectus, ſed diligibilis. Non enim dilectus poteſt dici qui diligitur, & non diligit, neque eſt dignus dilectione. Diligibilis autẽ qui & diligitur & diligit, dignúſq; eſt dilectione: quod iſti Philemoni ſatis cõgruit. Ipſe enim dignus erat dilectione, ideóque diligebatur ab Apoſtolo, diligẽs & ipſe Apoſtolũ. Adiutorem eũ vocat, quia in opere

prædicationis

prædicationis collaborabat illis,& adminiſtratione facultatum ſuarum ſubueniebat fidelibus. Appia quam vocat ſororem chariſſimam, religioſa fœmina creditur fuiſſe: quam cauſa dignitatis ſorore appellat in fide, non quod reuera ſoror eius extiterit in carne. Fuit autem aut reuera coniunx Philemonis, aut etiam ſoror natura. Inſeritur nomen illius in medium inter duos viros apoſtolicos, inter cooperatorem videlicet Pauli Philemonem, & commilitonem eius Archippum, vt tali ex vtroque latere fulta comitatu, non videatur ordinem ſexus habere, ſed meriti. Hic autem Archippus arbitrandus eſt cum Paulo & Timotheo contra aduerſarios pro Chriſti nomine aliquando dimicaſſe, & victor extitiſſe: quapropter nunc commilito illorum nuncupatur, ſiue quòd in eodem certamine bellóque victor extiterit, ſiue quòd adhuc commilitaret illis in prędicatione aſſidua *& eccleſiæ quæ eſt in domo tua* Philemone ad fidem veniente, credidit vxor illius, & liberi, & maxima pars ſeruorū illius: quibus omnibus Apoſtolus verba ſalutatoria dirigit, & quia plures erant, eccleſiæ nomine deſignauit illos. Eccleſia ſiquidem latino vocabulo dicitur cōuocatio fidelium. Vt ergo putaretur certius nō ad Archippi, ſed ad Philemonis referēdum eſſe perſonam, aperte patefecit dicens, Quæ in domo tua eſt ô Philemon *Gratia vobis & pax à deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto* ſubaudis ſit, In omnibus epiſtolis æquale principium ponit, gratiam eis & pacem optans, quibus ſcribit. Gratia autem eſt fides & remiſſio peccatorum, quam gratis conſequimur in baptiſmo. Pax vero, qua reconciliamur deo patri & angelis. Potes quidē & ita intelligi, vt ad Deū patrē referatur quod dicit, gratia vobis à deo patre noſtro: & pax ad dominū Ieſum Chriſtū, qui per ſanguinem paſſionis ſuæ factus eſt nobis pax & recōciliatio. Sed quia vna eſt patris filiiq; natura, melius eſt vt ſimul ad vtrunq; referamus & gratiā & pacē, ſicut aliis epiſtolis meminimus plenius expoſuiſſe. Perſona vero ſpiritusſancti in donis ſuis intelligitur: vel vbi vna perſona trinitatis auditur, ibi tota trinitas intelligitur. *Gratias ago deo meo ſemper memoriā tui faciēs in orationib⁹ meis* Hactenus Paulus & Timotheus Philemoni, Appiæ & Archippo pariter ſcripſerūt, tamē in ſequētibus approbatur Apoſtolus tantūmodo ad Philemonē ſcribere, & vnū

cum vno ſermocinari.Hunc etiam morem in aliis epiſtolis eius inuenire poſſumus,vt cũ plures in prefatione ponuntur,poſtea per totũ corpus epiſtolæ vnus diſputans inducatur.Quod autẽ ait Gratias ago deo meo ſemper memoriã tui faciens in orationibus meis,ita accipiendũ eſt,vt ſemper gratias ageret deo ꝑ illorũ ſalute quos domino acquiſierat,ſemperq; illorũ memoriã ageret in orationib9,quatenus in fide recta bonisq; operibus perſeuerarẽt.Nec mirũ ſi ille quia alios hortatur,dicens, In omnibus gratias agite,& ſine intermiſſione orate:ipſe etiã hoc opere primũ impleuerit.Et notãdum quia cũ dixiſſet,Gratias ago deo, ſtatim ſubintulit,meo·quoniã cũ omnipotẽs deus omnium cõmuniter deus ſit,tamẽ ſpecialiter eorũ dicitur deus eſſe, qui per fidẽ & vitæ meritũ eũ venerãtur & colunt,vt Abrahã,Iſaac,& Iacob,de quibus ipſe dicebat Moyſi,Ego ſum deus Abrahã,deus Iſaac,& deus Iacob:per fidem videlicet rectam,vitæque meritũ.& quia beatus Apoſtolus fidẽ cõſtantiſſimã habebat,per quã ſciebat deum ſibi placabilem fore:vitæque meritũ,quo non ignorabat illũ delectari:cũ fiducia dixit.Gratias ago deo meo.i.laudes refero illi cum gratiarũ actione pro ſalute tua *audiens charitatem tuã & fidẽ quam habes in domino Ieſu,& in omnes ſanctos.* Philemon qui tãta laude dignus erat apud Apoſtolum,haud dubium quin charitatẽ haberet erga deũ & proximũ,fidem quoque habebat in domino Ieſu,credendo in eũ & in omnes ſanctos,imitator fidei illorum exiſtendo.Ille enim fidẽ & charitatẽ habet in deũ & in omnes ſanctos, qui ipſam charitatẽ,& fidẽ in operationẽ vertit.Sequitur, *vt cõmunicatio fidei tuæ* ſubaudis qua cõmunicas & participas fidei apoſtolicæ *euidens fiat in agnitione omnis boni in Chriſto Ieſu.* Poteſt ergo ex ſuperioribus ita coniungi:Gratias ago deo meo audiẽs charitatem tuam & fidem quam habes in domino Ieſu,& in omnes ſanctos,ſemperque memoriam tui facio in orationibus meis,vt participatio fidei apoſtolicæ euidens ſeu manifeſta fiat omne bonum in ſe habere.Communicatio ſiquidem hic pro participatione fidei apoſtolicæ accipitur.cui ille participabat.quanquam & ad communionem poſſit referri,qua participabat fidelib9 de facultatib9 ſuis. *Gaudium enim magnum habui & conſolationem in charitate tua, quia viſcera ſanctorũ requieuerunt per te frater,* In carcere erat

B.Apoſtolus,

B. Apoſtolus, ibiq; famam Philemonis audiebat, quia maximum refrigerium præſtabat ſanctis in tribulatione poſitis. Vnde & plenius inculcat quare dixerit, gratias ago deo meo memoriam tui faciens in orationibus meis. Dignum ſiquidem erat gratias agere deo meo pro charitate illius, qui interno cordis affectu & profundo animo ſanctorum preces ſuſcipiendo refrigerauerat. Viſcera ſiquidem aliquando ponuntur pro filiis: aliquando pro interno & immenſo dilectionis affectu, hic autem pro vtroq; accipi poſſunt. Viſcera, inquit, ſanctorum requieuerunt per te frater, id eſt filij ſanctorum in tribulatione & egeſtate poſiti, refrigerium acceperunt in conſolatione tua, & in ſubminiſtratione qua eis miniſtraſti, ſiue interni ſenſus & magni affectus ſanctorũ requieuerunt per te. Magnũ etenim refrigerium habent in tribulatione & egeſtate poſiti, dum aliquem repererint conſolantem: quod apertè inuenitur impleſſe iſte Philemon, *Propter quod* ſubaudis quia interni affectus requieuerunt per te *multam fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi quod ad rem pertinet.* hoc eſt, ad vtilitatem tuam *Propter charitatem magis obſecro, cum ſis talis, vt Paulus ſenex, nũc autẽ vinctus Ieſu Chriſti* idcirco toties ſe repetit vinctum Chriſti Ieſu eſſe, vt illũ in fide perfectiſsimũ redderèt, nec deſperaret ſi in eũ aliqua cõtrarietas prorũperet, ſiue etiã quia illi aliter ſubuenire nõ poterat poſitus in tribulatione, ſaltẽ quòd obſecrabat pro ſeruo, facilius impetraret. Poterat autẽ illi imperare, ſicut ipſe manifeſtat, vtpote Apoſtolus ſubiecto, præſertim cuius ſtudio ad fidẽ venerat: ſed quia maximã charitatẽ habebat erga omnes ſanctos, maluit obſecrare quàm imperare. Nec enim erat neceſſe vt ex autoritate apoſtolica ei imperaret. In hoc autẽ quod dicit, cũ ſis talis, vt Paulus ſenex: oſtendit illũ coæuũ ſibi, ac per hoc quaſi honorabilius alloquitur illũ, quàm ſi eſſet iunior ætate. *Obſecro te pro meo filio quẽ genui in vinculis Oneſimo.* Volens impetrare quod poſtulabat, iam non pro ſeruo Philemonis, ſed pro ſuo filio præcatur, vt dum audit illũ ab Apoſtolo filium vocari, magis diligat illum vt fratrem, quàm tormẽtis afficiat pro fuga, & furto vt ſeruum. Genuerat autẽ illũ in vinculis poſitus, non carne, ſed prędicatione, ſicut & Corinthios, quibus dicebat: Per Euãgelium ego vos genui. In vinculis enim tenebatur, quãdo ad

illum venit Oneſimus *qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autē & mihi & tibi vtilis* inutilis autem extitit Oneſimus domino ſuo Philēmoni, quandō non ſolum de ſeruitio illius fuga ſe ſubtraxit, ſed inſuper illius bona furatus eſt. Tibi, inquit, ſoli inutilis, nō cæteris, nunc econtrario vtilitatis cōpenſatione qua & ipſi domino & Paulo vtilis eſt cęteríſq;, per Paulū plus charitatis meretur quàm odij ante meruerat. Domino ſuo in hoc iā erat vtilis, quia ſeruiebat Apoſt. pro domino ſuo quod vtiq; dominus eius debuerat agere, ſi præſens eſſet. Apoſtolo in hoc erat vtilis, quia illo in carcere poſito, vinculíſq; detento, miniſtrat ei prout in tēporalibus, & inſuper in ſpiritalibus, deferens literas Apoſtoli huc illúcq; *Tu autem illū vt viſcera mea ſuſcipe.* Viſcera (ſicut iam diximus) ſignificant internum cordis affectum, & plenam ex animo voluntatē, cum totum quicquid in nobis eſt, ſuſcipitur à rogante: aliquando tamen intelliguntur & filij: Suſcipe, inquit, illū vt mea viſcera, hoc eſt vt filiū meū chariſsimū: vel in illo ſuſcipe internum affectū dilectionis meæ. *Quem ego volueram mecum retinere, vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euāgelij.* Idcirco filiū ſuum, & filium vinculorū, & miniſtrum euangelij in vinculis conſtituti toties replicat, vt Philemon prudens diſpenſator tantū in præfatione laudatus nō auderet negare, ne ſuis laudibus videretur indignus: Vt pro te, inquit, mihi miniſtraret: quia ſi fieri poſſet, tu debueras mihi in vinculis poſito miniſtrare. *Sine cōſilio autem tuo nihil volui facere* hoc eſt, nolui eū ſine tuo cōſenſu retinere, vti ne velut ex neceſsitate bonū tuū eſſet, ſed voluntariū. Poterat quidē Apoſtolus ſine volūtate Philemonis Oneſimū ſibi in miniſterium retinere, ſed ſi hoc ſine voluntate eius feciſſet, bonū quidem erat eius, ſed non voluntariū: quod autem non eſſet voluntarium, oſtenderetur non eſſe ex toto bonum. Nihil quippe perfectum bonū eſt niſi quod vltroneum eſt. Ex quo Apoſtoli conſideranda eſt prudentia, qui idcirco fugitiuū ſeruum remittit ad dominū, vt poſſet domino ſuo prodeſſe, dum ab eo fuerit remiſſus: qui prodeſſe nō poterat ſi teneretur domino ignorante neq; volente. Quo loco quærūt nōnulli, quare omnipotens deus non creauerit Adam ita vt nō poſſet peccare. Quibus reſpondendū eſt: quia ſi talem feciſſet eum vt non poſſet peccare, bonum illius non eſſet perfectū, quod præmiū

mium mereretur, ſed neceſſarium:neq; etiã liberum arbitrium haberet. Creauit enim hominem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuam, vt ſicut ipſe voluntate eſt bonus, non neceſſitate; ita & homo voluntate debet eſſe bonus, non neceſsitate. *Forſitam ideo diſceſſit ad horam à te, vt æternum illum reciperes, iam non ſicut ſeruum, ſed pro ſeruo chariſſimũ fratrem,* Pulchrè aduerbium dubitatiuum addens, forſitam, ſententiã temperauit, Occulta quippe dei iudicia ſunt, & temerariũ eſt quaſi de certo pronũtiare, quod dubiũ eſt. Cautè ergo & timide, & nõ fixo gradu loquutus eſt, ne videretur omnibus ſeruis occaſionẽ fugiẽdi dare, vt prędicatorũ diſcipuli fierent. Quod autẽ dixit, ad horã, pro tempore poſuit. Omne enim tẽpus præſentis vitæ ad cõparationẽ æternitatis, aut nihil eſt, aut breuiſſima hora. Vt æternum, inquit, illum reciperes. Nullus dominus æternũ ſeruũ poteſt habere, quoniã vterque illorũ & conditio vtriuſq; morte finitur. Oneſimus verò qui per fidẽ Chriſti factus eſt æternus æterno Philemoni, quia & ipſe in Chriſtũ crediderat, ſpiritu libertatis accepto, iam nõ ſeruus, ſed frater in fide cœpit eſſe, de ſeruo frater chariſſimus, & frater æternus, vnde & Apoſt. dicit, vt æternũ illum reciperes, hoc eſt, æternaliter cũ Chriſto regnaturũ, & nõ ſicut ſeruũ, ſed plus ſeruo, id eſt magis quàm ſeruũ, chariſſimũ. ſ. fratrẽ. Plus enim ad nos pertinet frater in affectu charitatis quàm ſeruus. Habent & quidã codices vt pro ſeruo chariſsimum fratrẽ reciperes. Quod vtrũq; accipi poteſt, quoniam quãdo fugit, ſeru⁹ erat adhuc infidelis exiſtẽs: quãdo vero reuerſus eſt, iã frater erat in fide fidelis effectus. Et vt Philemõ nõ dedignaretur illũ vice fratris tenere, addidit *& maxime mihi* ſubaudis chariſſim⁹ frater eſt *quãto magis tibi & in carne & in ſpiritu* & eſt ſenſus: Si mihi chariſſimus eſt, quãto magis tibi & in carne & in ſpiritu debet eſſe charus? Mihi quidẽ ſpiritu eſt cõiunctus propter vnitatem fidei, tibi autẽ & in fide & in ſpũ & in carne debet eſſe charus, quia ad te pertinet. Fide enim eſt frater tuus, carne autẽ & cõditiõe ſeruus tuus: quapropter magis à te diligi debet. Siquidẽ quãdo erat ei ſubiectus in carne, non erat ei iunctus in domino: nũc autem & in carne & in domino. Ex quo colligitur ſeruum qui crediderit in Chriſtũ, duplici lege domino ſuo cõſtringi, vt ei & in carnis neceſsitate iũgatur ad tempus, &

in æternum ſpiritu copuletur. *Si ergo habes me ſocium* in fide, *ſuſcipe illum ſicut me*, quaſi diceret. Si me vis habere ſocium habeto & Oneſimum, quem ego & conſortem & ſocium, habeo. Quem ſi nolueris habere vt fratrem & ſocium, attende quia & me habere non poteris. *Si autem aliquid nocuit aut debet tibi, hoc mihi imputa. Ego autem paulus ſcripſi mea manu, ego reddam* Ego (inquam) qui alias epiſtolas meas non ſcribo, ſed dicto, cauſa amoris tui vt obtinere poſsim quod poſtulo, ſcripſi iſtam tibi: ego reddam quod Oneſimus furto rapuit. Huius reſponſionis epiſtola iſta teſtis eſt, quam non ſolito more dictã, ſed manu mea ſcripſi. Vnde poterat ei reddere quod Oneſimus abſtulerat? Siquidem in carcere tenebatur. Qui ergo diuitiis temporalibus pro Chriſti amore carebat: ſecurus erat poſſe ei recompenſare ex dono diuitiarum cæleſtium. Ego (inquit) reddam tibi obtẽtu mearum precum theſauros indeficiẽtes. Noli morulas facere in indulgendo Oneſimo: ſecurus eſto de præmio. *Vt non dicam tibi, quòd & teipſum mihi debes.* Si hoc (inquit) feceris quod peto, tunc non dicam tibi quòd & tu omnia tua mihi debes, & in poteſtate mea debes conſiſtere. Proprer ſermonem enim Chriſti quem tibi euangelizaui, & quòd Chriſtianum filiumque dei te effeci, teipſum mihi debes. Et ſi tu meus es: non ſolum Oneſimus, ſed etiam omnia tua mea ſunt, & ad me pertinẽt. Poteram (inquit) eo vti vt meo, ſed voluntati tuæ relinquo, vt mercedem habeas ignoſcendo. *Ita frater* ſubauditur fac vt poſtulo: *ego te fruar in domino.* Frui eſt cum delectatione vti & poſsidere, vnde dicitur in lege: Si no feceris quæ tibi præcepta ſunt, generabis filios, & non frueris illis, hoc eſt, cum delectatione non videbis illos, quoniã captiui ducentur corã te. Ego (inquit) fruar te in domino, hoc eſt: delectabor in dilectione tua *refice viſcera mea in domino*, id eſt filiũ meum Oneſimũ vel internum amorem & affectum dilectionis meæ. *Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi: ſciens quoniam & ſuper id quod dico facies.* Qui præſumit de illo quem rogaturus eſt: ipſa quodãmodo præſumptione præiudicat, ne ei negare liceat quod rogatur. *Simul autem & para mihi hoſpitium. Spero enim per orationes veſtras donari me vobis* idcirco præcipit ſibi hoſpitium parari, vt audiens eum ad ſe venturum Philemon indulgeat, & dum eum expectat,

ſtat, facilius faciat quod rogatus eſt. Et quia vbicunque Apoſtolus erat, multitudo ad eum confluebat, neceſſe erat vt magnam domum haberet, & quæ remota eſſet à circo, à theatro, & à ſpectaculo, vbi laſciui diſcurrētes turpia quæque ſectabantur *Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu.* Iſte Epaphras prædicator euangelij exiſtens, adhærebat beato Apoſtolo, & fortaſsis cū illo fuerat captiuus ductus de Hieroſolymis Romam, vel certe tunc cum illo tenebatur in carcere. Marcus ipſe eſt qui euāgeliū ſcripſit. Demas ipſe eſt de quo alibi dicit, Demas me dereliquit. Lucas ipſe eſt ſcriptor euāgelij, Actuumque Apoſtolorum, de quo & in alio loco dicit: Miſimus cum illo fratrē, cuius laus eſt in euangelio. Et ſicut Apoſtoli de piſcatoribus piſciuꝫ, facti ſunt piſcatores hominum, ita hic de medico corporū in medicum conuerſus eſt animarū. Quotienſcunq; enim dicta illius leguntur, medicinam præſtant intelligentibus. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro Amen.* Gratia hic accipitur fides, remiſsio peccatorum, & donum ſpiritusſancti, quæ orat Apoſtolus eſſe cum ſpiritu illorum, quibus iſta ſcribebat. Per ſpiritum autem, ſiue animam ſiue etiam rationabilitatē poſſumus intelligere. Cum enim in anima ſiue rationabilitate gratia diuina fuerit, totum hominem replet, faciens eum ſpiritalem, vt adhæreat domino mente & corpore, & impleatur illud quod ſcriptum eſt: Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. 1. Cor. 7.

In epiſtolam ad Hebræos, præfatio.

IN primordiis huius epiſtolæ dicēdū eſt quę cauſa extiterit cur Apoſtolus Paulus morem ſuū in hac epiſtola nō ſeruauerit, videlicet vt vel vocabulū nominis ſui, vel ordinis deſcriberet dignitatem. Hæc igitur cauſa extitit quòd nomine ſuo nō titulauit eā, quia Iudæis ſcribebat ſuis fratribus, quibus odioſus erat eò quòd circūciſionē & ſabbatū & ſacrificia, cæteraq; quæ lex pręcipit obſeruāda, ipſe doceret nō debere carnaliter obſeruari poſt domini paſsionē. Nam illi qui crediderāt Iudæi, cōtendebāt vtrunq; teneri, baptizari ſcilicet ſecundū gratiā euangelij, & circuncidi, ſabbatum quoq; obſeruare ſecundū legis præceptū. Quapropter ſi poſuiſſet nomen ſuū Apoſtolus in exordio huius epiſtolæ, poterat euenire vt eius æmuli nomē illius in prima fronte legentes, dedigna-

rētur eā recipere, ſicq; vtilitas lectionis differretur. Nomē autē apoſtolatus idcirco nō poſuit, quoniam ipſe apoſtolus gentium cōſtitutus, ſi nomine apoſtolatus ſui prætitularet epiſtolā ad eos directam, vocans ſe Apoſtolum, videretur illis fortaſſe ꝙ ſe vellet apoſtolo præferre Petro, qui princeps illorum erat à domino ordinatus, ſicut idē egregius prædicator alio in loco dicit: Qui operatus eſt Petro (inquiēs) in apoſtolatū circūciſionis, operatus eſt & mihi inter gētes. Fortaſſis etiā diceret, Quid eſt quód Paulus doctor gentium præfert ſe apoſtolis noſtris Petro & Iacobo? Scribat ſuis gētibus, nō indigemus vt ſcribat nobis Habemus enim apoſtolos nobis à domino conſtitutos, qui nos abunde poſſunt docere. Quo facto oſtēdit ſe nō ignorare illorū ſuperbiā, paritérq; ſuam exhibuit humilitatē. Simili modo etiā & apoſtolus Ioānes cauſa eiuſdē rationis & humilitatis, nomen ſuum in epiſtola ſua prætermiſit. Vel certe, vt dicunt quidā, propterea quia Chriſtū in hac erat epiſtola nominaturus apoſtolum, dicens: Habemus pontificē & apoſtolum confeſsionis noſtræ Ieſum iuſtum: noluit nomen apoſtolatus ſui in primordio huius epiſtolæ nominare. Nō enim cōgruum duxit, vt vbi Chriſtum dicturus erat apoſtolum, inibi etiā ſe apoſtolum nominaret, maximéque in titulo, ne cuilibet videretur ſe præferre Chriſto, ſed maluit tacito nomine de figuris legis eos inſtruere, & ad veritatem quæ Chriſtus eſt, perducere. Hanc autē epiſtolam quidam dicunt eſſe Barnabæ apoſtoli, quidam Lucæ, quidam Clementis, dicentes quoniā ſi Pauli eſſet, ipſe vtique more ſolito ſicut in aliis, ita etiam nomen ſuum in iſta præponeret. Sed ſi Pauli non erit, quia eius nomine non eſt titulata, ergo nec Barnabæ, nec Lucæ, neq; Clementis, aut alicuius erit, eò quód nullius nomine titulatur. Cui ergo illorum aſcribenda eſt? Vtique egregio prædicatori: quippe quæ ex lucido ſenſu & genere locutionis comprobatur illius eſſe, quanquam ſubtiliori atque apertiori ſtylo comprehenſa ſit omnibus eius epiſtolis. Nam fertur Apoſtolus hanc Hebræis miſſam, Hebræo ſermone conſcripſiſſe, in quo ipſe peritiſsimus extitit, cum reliquas Græco ſermone ſcripſerit. Poſt diſceſſum verò Apoſtoli, Lucas euangeliſta Græco ſermone eam comprehendit, ex quo poſtmodum tranſlata eſt in Latinam linguam, ſicut & reliquæ.

IN EPISTOLAM PAVLI ad Hebræos exegeſis.

CAPVT I.

M*Vltiphariam multíſque modis olim deus loquens patribus in prophetis, nouiſſimis diebus iſtis locutus eſt nobis in filio.* Omnis intentio beati Apoſtoli in hac epiſtola eſt, vt Iudæos cognatos ſuos, qui & Hebræi ab Heber appellantur, in quo aſſumpti ſunt, à lege Moyſi tranſire faciat ad gratiã euãgelij, ab obſeruatiõe carnali ad ſpiritalem: ſimúlque eminentem gratiá quæ per filium data eſt fidelibus, diſcernat à legalibus vmbris, quæ angelicis miniſtrationibus exhibitæ fuerũt. Vnde & primũ ponit prophetas diuerſis modis variiſque locutionibus patribus fuiſſe locutos, dicens, Multifariam. i. multis locutionibus: multiſq; modis, hoc eſt, multis qualitatibus, olim id eſt, in præterito videlicet tempore loquens deus pater per prophetas patribus noſtris. Deinde vt oſtenderet quanta differentia eſſet gratiæ inter illos & patres illorũ, ſubiunxit. Nouiſsimis diebus iſtis vltimæ ætatis, locutus eſt nobis per filium. Dicendo autem, Locutus eſt in prophetis & in filio, tantundem valet quaſi diceret, Per prophetas & per filium: quia in præpoſitio pro alia præpoſitione. Per accipitur: ſicut multis in locis epiſtolæ eius inuenitur his præpoſitionibus indifferenter vti. Conſideremus ergo quomodò multis locutionibus, multíſq; qualitatibus locutus ſit deus pater patribus veteris teſtamenti. multis verò locutionibus, multíſque qualitatibus locutus eſt eis, quia non ſemper vniformiter ſecreta ſua eis reuelauit. Aliquãdo enim aperte & per angelũ locutus eſt eis, vt Abrahæ, cui dixit: Secũ- *Gene.17.*
dum hoc tempus veniam, erítque Sarę filius. Moyſi quoque *Deut.5.*
præcepta legalia dando, Nõ occides: Nõ adulterabis, cętera- *Gene.12.*
ráq; huiuſmodi: Loth quoq; de Sodomis eũ educẽdo, aliiſq; *Exod.1.*
quãpluribus. Aliquando verò obſcure, & per ænigmata, & per ignem, vt Moyſi, cui dixit, Ego ſum qui ſum, Hæc dices filiis Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos: Aliquando in habitu militis: vt Ioſue. Aliquando in corde: vt Dauid: qui dice-

Pſal.84. bat: Audiã quid loquatur in me dominus deus: cæteríſque prophetis, Aliquãdo per ſómniũ, ſicut Daniel, quod genus prophetiæ eſt. Nouiſsime autẽ.i. in fine tẽporũ locutus eſt nobis Apoſtolis ſuis, cæteríſque credentibus per filiũ ſuũ. & eſt ſenſus: Patribus noſtris, vtpote ſeruis, locutus eſt olim ꝑ ſeruos ſuos angelos, & per conſeruos illorũ prophetas, nouiſsime autẽ dieb⁹ iſtis vltimæ ætatis locutus eſt nobis Apoſtolis, omnibúſq; aliis fidelib⁹ per filiũ, vtpote filiis. Nã quanta diſtãtia eſt inter gratiã euangelij, quæ per filiũ data eſt, & legẽ quæ per ſeruũ adminiſtrata eſt, tãta differentia eſt inter miniſtros & auditores legis, quoniã ſerui ad ſeruos miſsi ſunt, & inter promiſsionem & gratiã, quæ per filium data eſt filiis, ac poſtmodũ per filios filiis adminiſtrata. Sequitur *quẽ conſtituit hæredem vniuerſorũ.* Hæres dicitur ab hero, id eſt, domino, eo ꝙ libera poteſtate in hæreditate paterna dominetur. Conſtituit ergo deus pater filium ſuum hæredem vniuerſorum, hoc eſt totius mundi, ſeu omnium creaturarũ, non tantũ ſecundum diuinitatem qua coæternus eſt patri, & coæqualis eſt illi in omnipotentia deitatis, & in quo æternaliter ipſe poſsidet omnia cum patre, ſed potius ſecundum humanitatẽ aſſumptam à verbo, conſtitutus eſt ille dominus & hęres ſuper omnem creaturam, ſicut illi deus pater promiſit, dicens: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Et ipſe filius reſurgens à mortuis, ſic loquitur ex perſona humanitatis: Data eſt mihi (inquiẽs) omnis poteſtas in cælo & in terra. Non ergo diuidimus perſonas ſed diſtinguimus naturas. Vnde animaduertendum eſt ſolerti indagine, Apoſtolum in hac epiſtola, nunc de ſubſtantia humanitatis loqui, nunc verò de ſubſtantia deitatis. Nã quod dixit illum conſtitutum eſſe à deo patre hæredem omnium creaturarum, ad humanitatem illius retulit: Volens autem diſcretionem facere inter diuinitatis naturam & humanitatis eius, & oſtendere quid propriè pertineret ad vnamquanque naturam, ſubintulit, dicens: *per quem fecit & ſecula.* Secula dicuntur à ſequendo, eo ꝙ ſequantur, in ſemetipſa reuertendo ac redeundo, Hic autem per ſecula debemus intelligere omnia quæ facta ſunt in tempore.

Vt ergo oſtenderet Apoſtolus eundem nouiſsimis diebus veniſſe in mundum, ac temporaliter hæreditatem percepiſſe,

piſſe,qui ante omnia ſecula erat cũ patre, dixit: Per quem fecit deus pater omnia quæ in tẽpore facta ſunt. Nã quod euangeliſta Ioãnes dicit:Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factũ eſt nihil, hoc Apoſtolus ſignificauit dicendo, Per quẽ fecit & ſecula,referẽs hoc ad diuinitatẽ eius. Deinde verò quibuſdã gradibus aſcenſionũ eleganter vtens peruenit ad id quod omnibus his maius eſt,& inſonuit dicens: *Qui cũ ſit ſplendor gloriæ,& figura ſubſtantiæ eius*: Deus pater lux eſt, ſicut idẽ Apoſtolus ait, loquens de filio: Qui habet,inquit,lucẽ inacceſsibilem,& filius lux eſt,& ſpiritus ſanctus lux,ita & pater ſplendor, & filius ſplẽdor, & ſpiritusſanctus ſplendor. Sed quomodo lux naſcitur ex luce,& ſplendor procedat de ſplẽdore, nõ creſcente numero,impoſsibile eſt diffinire. Idcirco autẽ appellatur filius ſplẽdor patris,quia ſicut in igne tria ſunt inſeparabilia, ignis videlicet,calor,& ſplendor,& tamen ſplendore oſtenditur nobis ignis & calor,licet humana non ſint comparanda diuinis,ita natura patris & filij & ſpirituſſancti inſeparabiliter cõiuncta & vnita eſt,& per verbũ ſuum quaſi per ſplendorem dignatus eſt ſemetipſum oſtendere, & inſuper myſterium totius trinitatis, dicente ipſo filio: Ego & pater vnũ ſumus. Et iterum, Baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpirituſſancti. Mirabili igitur modo Apoſt. vnã ſubſtantiã deitatis patris & filij oſtendit, vt duas perſonas aperiret in gloria & ſplẽdore. Per ſplẽdorẽ quippe vnitatem declarauit eſſentiæ cũ deo patre: in nomine autẽ gloriæ perſonã dei patris expreſsit, in ſplendore autẽ perſonã filij. Et ſic eſt filius ſplendor de ſplendore,ſicut lux de luce, deus de deo,lumen de lumine,principiũ de principio. Sequitur: *& figura ſubſtantiæ eius*, Quantũ ad homines pertinet,aliud eſt figura,aliud eſt ſubſtantia, quia dum pingitur imago & figura alicuius hominis in pariete, nõ eſt illud figura,quod eſt ſubſtantia. Apoſtolus autẽ figurã in hoc loco pro ipſa ſubſtãtia & pro æqualitate eſſentię poſuit: & quod hic dixit figuram,alias dixit formam,inquiens: qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Forma enim illic,& figura hic, vnam declarant æqualitatem eſſentiæ. Chriſtus ergo ſplendor patris eſt, & figura ſubſtãtię eius,quia per illũ pater eſt manifeſtatus,ſicut ipſe

Ioan.1.
1.Thim.5.
Ioan.10.
Matth.28.
Philip.2.

dicit. Pater, manifeſtaui nomen tuũ hominibus, & æqualis eſt illi in ſubſtantia deitatis, Sequitur *portánſque omnia verbo virtutis ſuæ.* Dicendo portans, facilitaté continendi voluit exprimere: poſuítque portans pro eo quod eſt gubernans & regẽs, Verbũ igitur dei patris omnia quæ fecit, verbo virtutis ſuæ portat, hoc eſt, potentia virtutis ſuæ & verbo iuſsionis ſuæ omnia gubernat & regit. Nõ enim minus eſt gubernare mundũ, quàm creaſſe. Nam in creando ex nihilo ſubſtantiæ rerũ producta ſunt, in gubernando verò ea quæ facta ſunt, ne ad nihilũ redeant, continentur. Ergo dum hæc omnia reguntur, & ad inuicem ſibi repugnantia coaptantur, magnum & admirabile virtutis dei iudicium declaratur. Poſt tantã diuinę maieſtatis in filio claritatem, ad humilia incarnationis eius deſcendit, paritérq; diſcernit naturã diuinitatis atq; humanitatis, dicens: *purgationẽ peccatorum faciens.* Nam quod dixit, portãs omnia gubernatione ſua, & regimine virtutis ſuæ, ad diuinitatem retulit: quod verò ſubdidit, purgationẽ peccatorũ faciens, ad humanitatem eius propriè pertinet. Quomodo fecit purgationem peccatorũ? Per redemptionẽ vtique paſsionis ſuæ, & per aquam baptiſmatis, iuxta quod Ioannes in Apocalypſi ſua dicit: Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo *ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis.* Conſiderandus eſt ordo verborum. Primum ſiquidem perhibuit purgationem peccatorum dominum ſua paſsione nobis procuraſſe, ac deinde dixit illum ſedere ad dexteram maieſtatis in excelſis. Nam Chriſtus primùm nos redemit ſanguine paſsionis ſuæ, & ſic poſtmodum altitudinem cælorum penetrauit, vbi nunc ad dexteram patris ſedet. Sedere autem illius pro habitare & eſſe ponitur iſto in loco, ſicut & dextera pro honore & dignitate ſumma, Nam non eſt putandum quòd omnipotens pater, qui ſpiritus eſt incircunſcriptus, omnia replens, dexteram aut ſiniſtram habeat, ſicut nos habemus: aut quòd ita ſedeat in dextera illius filius eius, ſicut ſolent filij regum ſedere iuxta patrem, appoſito ſibi ſolio: ſed ſicut diximus, dextera pro gloria & dignitatis honore accipitur: Siquidem & pater à dextris eſſe ſcribitur Chriſti, vt in Pſalmo habetur: Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges. Ambo ergo à dextris ſunt, quia nihil eſt in diuinitate ſiniſtrum: quia vnum eſt cum Deo iam in glo

ria homo aſſumptus à verbo, & quadrageſimo die exaltatus ad cæleſtia. Quid eſt ergo, ſedet ad dexteram maieſtatis? niſi vt dicatur, habitat in plenitudine paternæ maieſtatis. Et cum dicit, in excelſis, oſtendit illum hominem ſuper omnem creaturam angelicam & humanam exaltatũ eſſe. Vnde & ſequitur: *tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit.* Factum autem vel affectũ pro ſuſceptum debemus hic accipere, tanquam diceret: Tanto melius atque honorabilius præ angelis à deo patre ſuſceptus eſt in gloria maieſtatis, quanto præ illo differentius atque excellentius nomen filiationis hæreditauit. Nam quanta diſtantia eſt inter nomen filij & ſerui, tanto ille maioris dignitatis eſt præ angelis, quoniam ille creator, ſecũdum diuinitaté dico, illi creaturæ. Ipſe quoq; homo in hoc eſt maior omnibus angelis omniq; creatura, quia poteſtas quæ erat in verbo ante omnia ſecula, requieuit in illo homine aſſumpto à verbo ex tempore cõceptionis. Quapropter illi ſunt miniſtri & famuli, ſicut in eius tentatione & paſsione, in reſurrectione quoque & aſcẽſione declaratum eſt. Ille auté filius proprius & hæres extitit, quod nobis & Apoſt. innuit, dum ſubiungit: *Cui enim dixit vnquam angelorum, filius meus eſt tu, ego hodie genui te?* ſubaudis, nulli angelorum hoc dictum eſt. Hoc de verbo dei intelligendum eſt, quod coæternum & conſubſtantiale eſt deo patri. non de qualibet creatura, licet legamus in libro Iob angelos appellatos eſſe filios dei: in Geneſi quoque filios Seth: quod vtique quando fit, abuſiue fit. Quando ergo dixit ei, filius meus tu? Tempore baptiſmatis, & in mõte quãdo intonuit vox paterna cælitus dicens: Hic eſt filius meus dilectus. Et in hoc quod dicit, filius meus es tu, manifeſtat ex ipſa ſua eſſentia illũ eſſe genitum. Notandúmque quia non dixit, ante omnia ſecula genui te, vel in præterito tempore, ſed hodie, inquit, genui te, quod eſt aduerbiũ præſentis temporis. In deo enim nec præterita tranſeunt, nec futura ſuccedunt, ſed omnia tempora ſimul ei iuncta ſunt, quia omnia præſentia habet: & eſt ſenſus, Sicut ego ſemper æternus ſum, neq; initiũ neque finé habens, ita te ſemper filiũ coæternum mihi habeo. Tale eſt & iſtud quod alibi dicit: Ante luciferũ genui te, id eſt, ante angelicam creaturam, & ante omnia ſecula. *Et rurſum, Ego illi ero in patrem, & ipſe erit mi-*

Ioan. I.

bi in filiū Vides ne quomodo diſcernit geminā naturam in chriſto? Nā quod dixit paulo ſuperiꝰ, hodie genui te, ad diuinitatis retulit naturā: at vero quod ſubintulit, ego ero illi in patrē, ad humanitatis eſſentiā refert ſine aliqua dubitatione. Vnde & congruè verbo futuri tēporis vſus eſt, dicēs, ero: quoniā deus pater quādo dixit ad Dauid, cū dormieris cū patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuū, quod egredietur de lumbis tuis, & firmabo thronū eius ſuper thronū tuū, ipſeq; erit mihi filius, & ego ero illi in patrē: futurum erat adhuc vt verbū dei patris aſſumeret hominē ex vtero virginali in vnitate perſonæ ſuæ, qui filius dei in veritate eſſet, nō adoptiuus, ſed proprius. Hæc autē ſententia & ad ſuperiora poteſt reſpicere, vt ita legatur ſub interrogatione rurſū; cui angelorū dixit, Ego ero illi in patrē? & ſubauditur nulli: vel certe abſolute & affirmatiue hoc modo rurſum de illo dicit deus pater. Ego ero illi in patrem. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli dei* Omnis vnigenitus poteſt dici primogenitus, eò quòd primus aperiat vuluā matris: nō tamē omnis primogenitus vnigenitus, quia habet alios fratres ſequentes ſe. Dominus autē Ieſus tā ſecundū diuinitatē quàm ſecundū humanitatē, & vnigenitus & primogenitus dici poteſt. Vnigenitus eſt ſecundū diuinitatem, quia in natura diuinitatis nō habet fratres ſubſequentes ſe. Secundū humanitatem quoque vnigenitus eſt beatæ Mariæ, quia poſt illū alios non genuit, ſicut calumniatur Heluidius dente viperino. Primogenitus eſt ſecundū diuinitatis eſſentiàm, ſicut per Salomonē teſtatur, dicens. Ego ſapientia ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Secundū humanitatē quoq; primogenitus eſt in multis fratribꝰ adoptiuis, de quibus ipſe dicit Mariæ: Vade ad fratres meos, & dic eis. Quod autem dicit Apoſtolus, cum iterum introducit deus primogenitum filium ſuum in mundum, ſic videntur hæc verba ſonare, quaſi iam altera vice introductꝰ eſſet. Sed quomodo hoc ſit intelligendum euangeliſta Ioannes ex parte manifeſtat, dicens: In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. Verbū ergo dei patris per quod omnia facta ſunt, vnius eſſentiæ exiſtens cū deo patre & ſpirituſancto, vbique eſt, & omnia implet, quia cingendo implet omnia, implendo cingit, gu-

bernando

bernãdo præſidet, præſidendo gubernat. Et quia in mundo erat, vbi carnem aſſumpſit, & tamen inacceſſibile erat noſtris aſpectibus, quia nõ videbatur, ipſam aſſumptionẽ carnis appellat alterũ introitum. Dũ enim qui inuiſibilis erat humanis aſpectib⁹, aſſumpta carne viſibilẽ ſe prębuit, quaſi iterũ introductus eſt. Notãdúmque quia quod Apoſtolus introitũ nominat, hoc in euangelio ipſa veritas exitum vocat, dicens: Exiui à patre, & veni in mundum. Merito ergo exitũ vocat incarnationis ſuæ aſſumptionẽ, manifeſtationémque: quia nos foris eramus à deo expulſi extra aulam paradiſi, & palatiũ regis æterni, poſiti in carcere huius mũdi, & in exilio relegati. Verbi gratia, ſicut excluduntur ab aula regia, regis offenſam incurrẽtes, & deſtinantur in exiliũ, atque in carcerẽ includuntur. ſed ſicut bonus mediator volens eis veniã impetrare, non eos primùm introducit in aulam regis, ſed ipſe foras egreditur, ibíq; cum eis miſcet ſermocinãdi negociũ: ſicq; correctos & caſtigatos introducit eos in conſpectũ regis. eo modo dominus Ieſus exiuit ad nos. Nã egreſſus eſt ad nos à cõſpectu paternæ maieſtatis carnem aſſumendo, viſibilemq; ſe præbẽdo, & collocutus eſt nobiſcũ præcepta regis æterni, ſicq; nos ſuis prædicationib⁹ & miraculis correctos & caſtigatos, atq; ſua fide confirmatos, ſuaq; paſſione à peccatis emendatos, introduxit in aulam, & in cõſpectũ paternæ maieſtatis, quandó aſcendendo ad cælos patefecit nobis aditũ regni cæleſtis. Dicendo autẽ introducit eũ in orbẽ terræ: hoc ſignificat, cũ ei cõmittit orbem terræ, & cũ manifeſtat illum dominũ eſſe totius mundi. Tunc enim poſſedit orbẽ, cũ ab vniuerſis eſt agnitus domin⁹ totius orbis. Hoc autẽ non de ſubſtãtia verbi, ſed de eſſentia hominis accipe dictũ. Quodq; ſequitur, & adorẽt eũ omnes angeli dei, tale eſt ac ſi diceret, omnes angeli mei & ipſius, quia per eũ ſunt facti. Tunc ergo adorauerũt eũ, quãdo natiuitatẽ illius annuntiauerunt, & quando illo eſuriẽte acceſſerũt & miniſtrauerunt ei, ſiue quãdo ſepulchrũ ei⁹ cuſtodierunt. quotidie quoq; adorant eũ, quia iuſſioni illius obtẽperãt. Sed nunquid ſolis angelis præcepit deus pater illum adorare? Nõ, quin potius omni creaturæ. *Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* Quod dicit, & ad angelos quidẽ dicit, (ſub aut deus pater, vel ſcriptura diuina)

tale eſt ac ſi diceret,de angelis,ad ponens pro de.Nõ enim ſeruat Apoſt.ordinem ſiue ſenſum præpoſitionum. & eſt ſenſus:Ipſe quem præcipiũtur angeli adorare, de ipſis ſuis ſpiritibus quotienſcunque vult facit angelos.Miniiſtros etiã ſuos facit flammam ignis:quia qui in conſpectu illius aſſiſtunt,in amore ſuo incedentes & inflammantes reddit, iuxta quod alibi dicitur,in quem deſiderãt angeli proſpicere.Nã quod dixit,qui facit angelos ſuos ſpirit⁹,præpoſtero ordine ꝓtulit.Debuerat enim dicere,qui facit ſpirit⁹ ſuos angelos.Sciendum eſt autẽ quòd angelus nomẽ eſt officij, non naturæ,qui ſemper quidem ſunt ſpiritus , ſed nequaꝗ iure ſemper vocãtur angeli,niſi quãdo mittuntur.Angelus etenim græco vocabulo,latino dicitur nũtius.Si quæris nomen naturæ , ſpiritus eſt:ſi officij , angelus eſt.Ex eo quòd ſubſiſtit,ſpiritus eſt:& ex eo quòd mittitur,angelus.Verbi gratia,ſicut homo nomen eſt naturæ , miles autem nomen eſt officij.Dicatur & alio modo: Angeli & miniſtri dei omnipotẽtis ſunt ſacerdotes & prælati eccleſiæ, iuxta quod Malachias dicit:Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam , & legem requirũt ex ore eius,quia angelus domini exercituũ eſt.Sacerdotes ergo eccleſiæ ſpiritus ſunt , quando gaudia patriæ cæleſtis ſuis auditoribus annuntiãt,dicẽtes,Pœnitentiã agite,appropinquabit enim regnũ cælorũ.& fulgebũt iuſti ſicut ſol,& erunt ſicut angeli dei in cælo.Flamma vero ignis ſunt quãdo terrorẽ ignis gehẽnę ſuis auditorib⁹ minãtur,dicẽtes:Omnis arbor nõ faciẽs fructũ bonũ, excidetur,& in ignẽ mittetur. *Ad filium autẽ* ſubaudis dicit Pſalmiſta: *Thronus tuus deus in ſeculum ſeculi,virga æquitatis virga regni tui* Intuere quõ & cũ quãta claritate diſcernat angelicã creaturam á filio qui cuncta creauit.Thronus græce,latine dicitur ſedes regia,ſicut & ſoliũ.Per thronũ autẽ vno modo poſſumus intelligere regnum,per ſceptrum autem quod eſt virga aurea,poteſtas intelligitur regni.Dicit ergo Pſalm.loquens ad filium dei:O deus , regnum tuum & poteſtas imperij tui in ſeculũ ſeculi manebit , Tale quid
Luc.1. & Gabriel dicit ad Mariam,Ipſe regnabit in domo Iacob in æternũ,& regni eius non erit finis.Iſtud eſt regnum,de quo turbæ clamabãt,Benedictum quod venit regnũ patris noſtri Dauid.& de quo ipſe dominus Pilato,Regnũ meũ nõ eſt de hoc mundo.Aliter,Thronus ſiue ſedes iudicantium

ſolet

ſolet eſſe. Vnde & in lege humana præcipitur, vt nõ detur iudiciũ niſi ſedendo. Quapropter non incongrue per ſedẽ poſſumus intelligere iudicium quod procedit à ſede. Iſtud eſt iudiciũ de quo ipſe filius dicit: Pater non iudicat quenquã, ſed omne iudiciũ dedit filio & de quo Pſal. ad deũ patrem: Deus iudicium tuum regi da .i. Chriſto. Thronus ergo dei in ſeculũ ſeculi manebit, quia iudiciũ nouiſſimum ꝙ dabit electis, dicens eis, Venite benedicti percipite regnũ vobis paratum, & reprobis dicet: Ite in ignẽ æternũ, æterna diſcretione ſtabit inter vtróſque, eo teſtante in euangelio ac dicẽte: Tunc ibunt hi in ſupplicium æternũ, iuſti autẽ in vitã æternam. Quod verò ſequitur, Virga æquitatis virga regni tui: per virgã æquitatis intelligitur rectitudo ſẽtẽtiæ & iudicij illius, ſiue poteſtas regni iuſta, quæ virga regit iuſtos in iuſtitia, & percutit impios iuſtè & rectè, ſine aliqua perſonarũ acceptione cũctos gubernans & iudicãs. *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatẽ* Iſta eſt virga recta, vt diligatur iuſtitia, & odio habeatur iniquitas. Nemo enim perfectè poteſt dilegere iuſtitiã, niſi odio habuerit iniquitatẽ. Iniquitas autem, quæ & à nomine nominatur, intelligitur quicquid cõtra legẽ diuinã ſit. Veritatis etenim amor, odiũ eſt falſitatis. Et quia dominus dilexit iuſtitiã, quia nõ peccauit, & odio habuit iniquitatẽ, qui pręmij meruerit precipere, exponit dicẽs *propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis præ perticipibus tuis* Pſal. alloquitur filiũ dei, & dicit: O deus vnxit te deus pater oleo exultationis, propterea qa odio habuiſti iniquitatẽ, & dilexiſti iuſtitiam. Nõ ergo eſt intelligẽdũ ꝙ filius dei ſecundũ naturã diuinitatis, in qua æqualis eſt patri, poſſit deum habere, quia ipſe cũ patre & ſpũſancto verus eſt deus. Secundũ autẽ quod homo eſt, deũ patrẽ habet deũ, quia ab illo eſt factus, ideóq; dicit Pſalmiſta. vnxit te deus deus tuus oleo. Vnctus eſt Chriſtus nõ oleo viſibili, ſed plenitudine ſpirituſſancti, q die baptiſmi in ſpecie colũbæ ſuper eũ requieuit, nec ex tẽpore baptiſmatis ſolũmodo plenitudo ſpirituſſãcti in eo mãſit, ſed potius ex temporeconceptionis, iuxta qđ Iſaias loquitur dicẽs. Requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini, ſpirit⁹ ſapiẽtię & intellectus, ſpũs cõſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcẽtiæ & pietatis: replebitq; eũ ſpũs timoris domini. Oleo autẽ exultationis ſeu lętitiæ dicit illũ vnctũ, quia Chriſtus q nũquã peccauit

ti inquã triſtitia habuit ex recordatione peccati. Quid eſt enim oleo lætitiæ vngi, niſi peccati maculam non habere. Sanctorum etenim conſcientia tunc magis ac magis hilareſcit, atque in læticiam magis prorumpit, quando nulla peccati grauioris recordatione mordetur. Spiritus quidem ſanctus qui requieuit in Chriſto, cuſtodiuit illũ vt ſine peccato conciperetur, ſine peccato naſceretur, & ſine peccati macula ab hoc mundo tranſiret, iuxta quod de illo ſcriptũ eſt. Peccatũ nõ fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Sed quid eſt quod de illo dicit Pſal. Vnxit te de⁹ deus tuus oleo exultationis prę participibus tuis? Qui ſunt ergo eius participes? In veteri quidem teſtaméto fuerũt patriarchæ participes Chriſti in hac vnctione, quia cum nõ eſſent oleo viſibili vncti, ſed dono ſpiritusſancti repleti, appellabantur Chriſti. i. vncti, iuxta quod in Pſal. ſcriptũ eſt, dicẽte domino de Abrahã Iſaac & Iacob ad Abimelech, & ad cæteros reges Paleſtinorũ: Nolite tangere chriſtos meos. Fuerunt quoque reges, ſacerdotes & prophetæ participes illius, quia ad illos ſpecialiter vnctio pertinebat, per quã donum ſpiritusſancti merebantur accipere. Nam legimus Saulũ vnctũ à Samuele, & Dauid. Salomon quoque vnctus eſt in Gyon. Sacerdotes etiã vngebãtur, ſicut vnctus eſt Aaron à Moyſe, dicente ſibi domino: Vnges Aarõ & filios eius mihi in ſacerdotes iure perpetuo. Prophetæ nihilominus vngebantur, ſicut vnctus eſt Eliſeus ab Elia, cui dixit dominus: Vnge Eliſeum prophetam pro te. Iſti tres ordines dominũ præſignabant, qui eſt verus rex, ſacerdos atq; propheta. In nouo autem teſtamento participes ſunt illius Apoſtoli, martyres, confeſſores, atque omnes qui per gratiam baptiſmatis abluuntur, & ſpiritusſancti donũ conſequuntur, & à Chriſto Chriſtiani dicuntur. Chriſtus ergo præ omnibus participibus ſuis vnctus eſt oleo lætitiæ, quia omnes ad menſuram accipiunt ſpiritumſanctum, ipſe autem non ad menſurã accepit, ſed ad plenitudinẽ, ſecundum illud: Non enim ad menſuram dat Deus pater ſpiritum filio ſuo, ſed in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *& tu in principio domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli.* Poſt humanitatis filij dei excellentiam, conuertit ſe iterum ad æternitatem eius diuinitatis, dicens: Tu (inquit) domine in principio

creaturarum

creaturarũ terram fundaſti. Vbi ergo fundauit terrã? Si recte perpendimus, videbimus quia nutu & diſpoſitione diuina ſubſiſtit fundata ſuper nihil niſi in ſemetipſa. Et quod dicit, Opera manuũ tuarũ ſunt cæli, non eſt putandũ quòd verbũ dei patris, quod incorporeũ eſt, manibus operetur, quia nõ habet lineaméta corporis in natura diuinitatis, ſicut nos habemus. Opera ergo manuũ eius, virtutẽ iuſsionis eius debemus accipere, quoniam verbo & potẽtia virtutis eius ſuæque iuſsionis quæcũque vult operatur, iuxta quod Pſalmiſta dicit: Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mãdauit, & creata ſunt. Virtute igitur verbi dei cælum & terra ſubſiſtunt, quia virtute iuſsionis eius omnia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Sed cum Moyſes in principio Geneſeos, cælum dicat primum factum, ac deinde terram, ſic dicens: In principio fecit deus cælum & terrã: quæſtio oritur, quare Pſalmiſta primum ponit terrã, ac deinde cælum, quaſi terra antè fuerit facta quàm cælum? quæ ita ſoluitur, quòd ille præpoſuit cælũ terræ, iſte ſuppoſuit, idcirco factũ eſt, vt oſtenderetur ſimul illa duo eſſe facta: ſed quod diuina poteſtas ſimul fecit, humana vox ſimul nequiuit proferre, quapropter neceſſe erat vnũ ante alterum dicere. *Ipſi peribunt, tu autẽ permanebis.* poſitus eſt hic pluralis numerus pro ſingulari, ſicut multis aliis in locis diuinæ ſcripturæ. Nõ enim de firmamento hoc intelligendum eſt, vbi ſidera cõtinentur, neque de cælo æthereo, per quod curſus ſeptem planetarum aguntur: ſed de iſto cælo aereo, à quo & aues cæli dicuntur, potius accipiendum eſt. In die ergo Iudicij peribit iſtud cælũ aereum, vnde anhelitum attrahimus & remittimus, nõ vt penitus deſinat eſſe à ſua natura, ſed mutabitur ab hac ſpecie in meliorem: & ab hac dẽſitate in ſubtilitatem & claritatem ætheris. Vnde & Apoſt. in alio loco dicit: Præterit figura huius mundi. Si figura præterit: ſubſtantia remanebit. Nam quantum ſpatium occupauit aqua tempore diluuij, ita vt altior eſſet quindecim cubitis ſuper omnes montes ſub omni cælo: & (vt quidam dicunt) pertingens vſque ad circulum lunę: tantũ ſpaciũ tenebit ignis in die iudicij, comitans domini aduentũ, iuxta quod Pſal. dicit: Ignis ante ipſum præcedet, qui conſumet omnia nubila, omnẽque denſitatẽ iſtius aeris, eritq; cælum nouũ & terra noua. De hac immutatione & dominus in euangelio

loquitur dicens: Cælũ & terra tranſibunt. Tranſibunt quidem ab hac figura & ſpecie in melius per innouationẽ, & permanebunt in ſubſtantia propria *& omnes vt veſtimentum veteraſcent.* Veſtimentum hic debemus corpus accipere humanũ, quod conſumitur longæuitate temporis, & dolore infirmitatis, ac redigitur in puluerẽ. Sicut ergo corpus humanum veteraſcit quidẽ, & in puluerẽ redigitur, ſed in die iudicij per reſurrectionem innouatur, ita iſtud cælũ aereum præ nimia longæuitate quodammodo iam veteraſcit: ſed in die iudicij per inflammationẽ ignis innouabitur *& velut amictum mutabis eos, & mutabuntur.* Amictus dicitur ab amiciendo.i.à circundando. Bene ergo cælũ amictui comparatur quo circundamur, quoniã ſicut amictus humanum corpus hincinde cingit, ita cælũ ex omni parte cingit terrã, æqua lance libratum. Vnde & peli animantis alio in loco cõparatur, dicente Pſal. Extendens cælum ſicut pellẽ. Mutabis (inquit) cælũ ſicut amictum: ac ſi diceret: Sicut amictus facile plicatur ſi fuerit extenſus, rurſúſq; plicatus leuiter extenditur, & ſi fuerit ſordibus coinquinatus, facilè poteſt mundari: ita cælũ à te facile eſt extenſum, atq; cõpoſitum, ſicque facilitate incomprehenſibili in die iudicij mutabis ab hac figura & ſpecie in meliorẽ. & vt oſtenderet iam deinde facta domini ſub æternitate manſura, addidit: Et mutabũtur, quaſi diceret. Poſtquã mutata fuerint, in ea nouitate permanebũt, nunq̃ ad hoc corruptibile redituri. *Tu autẽ idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Ecce differentia inter creaturã temporalẽ factam & creatorẽ in ſua æternitate æqualiter manentẽ. In omnipotentem etenim deũ non cadit præteritũ vel futurũ, neque aliqua mutabilitas, ſed omnia ſunt ei præſentia, ſempérq; eſt immutabilis: vnde Pſal. æternitatẽ & immutabilitatem verbi dei ſubtili conſideratione perpendens ſubſtantiuo verbo præſentis temporis vſus eſt, loquens de illo. Cælũ, inquit & terra mũtabũtur, tu autẽ idem ipſe es modo, qui eras ante omnia ſecula: & anni tui.i. æternitas tua nõ deficiet. ipſe ergo qui ſemp̃ habet eſſe, dicit de ſemetipſo ad Moyſen: Ego ſum qui ſum. Hęc dices filiis Iſrael: Qui eſt, miſit me ad vos: Quapropter oĩs creatura rationabilis, quę per ſe mutabilis eſt ac tẽporalis, ſummopere laborare debet, quaten⁹ ei poſſit cõiungi & adhærere, qui ſemper idẽ manet. *Ad quẽ autẽ*

angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis: quoadusque ponã inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ. Poſtquã autem maieſtatẽ diuinæ æternitatis oſtendit in filio eſſe, iterũ conuertit B. Apoſtolus ſermonẽ ad glorificationẽ eius humilitatis, dicens: Ad quã angelorũ dixit aliquãdo, ſede à dextris meis? ſubaudis nullũ. Nulli enim archangelorũ, nulli dominantium aut virtutũ ſiue principatuum hanc gloriã conceſsit deus pater, vt ei diceret. Sede à dextris meis, hoc eſt, habita, & quieſce mecũ in plenitudine meæ maieſtatis. Victori autem filio & totius mũdi per incarnationis ſuæ diſpenſationem triũphatori, poſt reſurrectionis gloriã quadrageſimo die dicit ei. Laboraſti in paſsione, laboraſti in redẽptione generis humani: quieſce mecũ in gloria, quoaduſq; ponam inimicos tuos, vt ſint ſcabellũ pedum tuorũ. Quoaduſque vel donec, non ſignificat finem alicuius tẽporis iſto in loco, ſed pro infinito & ſempiterno poſitum eſt, quaſi diceret aliis verbis, Tu ſemper habita in plenitudine maieſtatis meæ, quia ego ſubiiciam æternitati tuæ inimicos tuos Iudæos, alióſque incredulos. Pedes etenim domini, ſtabilitatẽ æternitatis eius deſignant, vbi ille tanquam in veſtigiis firmis virtute omnipotentiæ ſuæ cõſiſtit. Poſſumus & per pedes non incongruè myſteriũ incarnationis eius accipere. His autem pedibus, æternitatis videlicet illius ſeu fidei, ac potentiæ incarnationis eius, duobus modis quotidie ſubiiciuntur inimici illius, dum videlicet vitiorum atque infidelitatis contrarietate derelicta, ſponte ſe ſubiiciunt illi ad ſalutem, vt ſub illo tueantur: vel certè dum nolentes in eum credere, coacti ſubiiciuntur illi, & calcantur dominio poteſtatis eius. Sequitur, *Nónne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis?* Si omnes ſpiritus cæleſtium virtutum mittũtur ad ſalutem credentiũ, quid eſt quod Daniel dicit, Milia militum miniſtrabant ei, & decies milies centena milia aſsiſtebãt ei? Quomodo enim omnes mittũtur, ſi decies centena milia ei aſsiſtũt? Intelligendũ eſt ergo quod omnipotens deus qui ſpiritus eſt incircunſcriptus, oĩa implet, & vbiq; totus eſt. Quapropter angelicus ſpiritus, qui incircũſcriptus eſt, quocũq; mittatur, intra deũ currit, deũque ſemper præſentem habet: ideóque ipſi qui mittuntur, ipſi etiã & aſsiſtunt ei. Vel certe ideo omnes mitti dicuntur, quia

ſicut Didymus Græcus in lib. de ſpiritu ſancto ait, Ex omnibus ordinibus cæleſtiũ dignitatũ mittũtur, ſicut Gabrielem, Michaelem archangelos legimus miſſos in volumine Danielis, Raphaelẽ quoque ad Thobiam, Vnus etiam legitur de Seraphim miſſus ad Iſaiã, quando calculo tetigit os & labia eius: & ſicut frequenter angeli leguntur ad ſanctos miſsi. Generaliter autẽ (ſicut doctores dicũt) vnicuique fideliũ ab ortu natiuitatis, vel à tempore baptiſmatis datur à deo angelus ad ſui cuſtodiã, & qui ei ſuadeat bona agere. Vnde Apoſtolus hic dicit: Miſsi ſunt (inquiens) in miniſterium ſalutis propter eos qui hæreditatem patriæ cæleſtis ſunt percepturi. In hoc ergo loco, ſicuti diximus, omnes mittuntur: eiuſdémque dignitatis ſunt qui mittuntur, cuius & qui aſsiſtunt: Vel certe quia omnes eiuſdẽ voluntatis ſunt, & dũ illi qui ſemper aſsiſtunt, conſentiunt cũ eis qui mittuntur, quodammodo in illis omnes aſsiſtunt, omnéſque mittuntur: & eſt ſenſus: Quid mirum ſi vnico filio dei miniſterium ſuum exhibent angeli, cum etiam noſtræ ſalutis miniſtros eos conſtet eſſe effectos? Quapropter nemini illorum dixit, Sede à dextris meis.

CAPVT II.

P*ropterea abundantius oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus, ne forte ſupereffluamus.* Propterea, inqt, quia filius dei excellentior eſt omnibus angelis, qui nobis euangeliũ ſuum dedit, vel certe quia angelos nobis miniſtrat, qui deo ſemper renuntiant opera noſtra, licet ipſe vbique ſit, abundantius atque plenius oportet nos obſeruare ea quæ audiuimus à Chriſto in euangelio, & ab Apoſtolis eius, q̃ in lege ſolebamus, quæ per ſeruũ data eſt. Et quare abundantius? ne forte ſupereffluamus. i. ne forte pereamus, & à ſalute excidamus, vel ne forte euaneſcamus tranſeuntes in perditionẽ, more fluminis decurrẽtis in mare, dũ ſenſus noſtri per inania quæque diſcurrũt. Iungit autem perſonam ſuã illis, more ſuo agens. Et quare abundãtius? Reddit cauſam, dũ in ſequẽtib⁹ verbis explicat dicẽs. *Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobediẽtia accepit iuſtam mercedis retributionẽ: quomodo nos effugiemus ſi tantã neglexerimus ſalutẽ?* Sermo legis prophetarum per angelos dictus eſt ad patres noſtros: quia per ſubiectã creaturã locutus eſt Moyſi & prophetis

phetis:iuxta quod B. Stephanus in contentione ſua manifeſtat dicens de Moyſe. Hic eſt Moyſes qui fuit cũ angelo, qui loquebatur ei in mõte Sina. Factúſq; eſt firmus.i. verus idẽ ſermo per angelũ dictus: quoniã ſicut ibi prædictũ eſt, ita omnia euenerũt,ſiue bona ſiue mala: omníſq; præuaricatio ſiue tranſgreſsio legis, atq; inobediẽtia cõtra illum ſermonẽ patrata,accepit iuſtam retributionis mercedẽ,iudiciũ ſcilicet æternæ dãnationis,ſicut illis cõtigit qui murmurando inobediẽtes extiterunt. Notandũ autẽ, quia cum merces in bonã partẽ maximè accipiatur, hic pro malo poſuit Apoſt.more ſolito, non curans de proprietatibus verborũ, ſed indifferenter vnum pro altero ponens, ſicut hic mercedẽ in malo,& alibi captiuitatẽ in bono, vbi dicit: In captiuitatẽ redigite omnẽ ſenſũ ad obediendũ Chriſto. Facit ergo Apoſt. cõparationẽ à ſermone legis qui per angelum dictus,ad gratiã euãgelij per filiũ datã:& dicit:Si enim ſermo legis per angelos dictus, verus eſt in omnibus quæ premiſit bonis,vel quæ minatus eſt malis:quanto magis erit firmus ſermo euangelij datus per filiũ. Et ſi illi qui inobedientes extiterunt legi,damnationẽ æterni iudicij non potuerunt euadere, quomodo nos effugiemus vindictã dei, ſi tantã neglexerimus ſalutẽ,fidẽ ſcilicet euangelij,vitãque æternã tã magnã vtpote per filiũ nobis annunciatã atque promiſſam? Subaudis, nullo modo. His verbis manifeſtat Apoſt.non fuiſſe tantã ſalutem in lege, quãta ineſt euang. Lex enim promittebat terrã,dicẽs:Si volueritis & audieritis me,bona terræ comedetis:euãgeliũ aũt promittit cælũ, dicens: Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cælorũ.Illa præſtabat vindictam de terrenis hoſtibus,iſtud præſtat de ſpiritalibus. Illa promittebat vitam longæuam temporalẽ,euangelium concedit vitam ſine fine manſurã. *Quæ* ſubaudis ſalus, *cum accepiſſet initium enarrari per dominũ, ab eis qui audierunt,in nobis confirmata eſt.* Salus ergo quæ in euangelio continetur, à domino accepit initiũ enarrandi, quia ipſe primùm annuntiauit eã per ſeipſum,dicens. Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnũ cælorum:&, Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit, Deinde verò confirmata eſt,hoc eſt credita eſt ab eis qui audierũt eã, ab Apoſtolis videlicet.qui cum domino fuerunt,& ſucceſſoribus eorum:vel certe confirmata,id eſt, conſolidata eſt

& perfecta in nobis ab eis, qui ab ipſo domino perceperũt eam,quia ſalus quæ per ſpiritumſanctũ nobis data eſt,permanet in æternũ. Cauſa humilitatis ſuã iungit perſonam cũ eis,dicens: In nobis cõfirmata eſt ab eis qui audierunt. Ad hæc poterat aliquis dicere: Quomodo confirma eſt ab eis?Cui ille: *conteſtante deo ſignis & portentis & variis virtutibus,& ſpiritusſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatẽ.* Cõfirmata eſt,inquit, in nobis eadẽ ſalus ab eis qui audierunt,conteſtante deo .i. ſimul teſtimoniũ perhibente eorũ doctrinæ ac prædicationi, non voce,ſed virtute,ſed exhibitione miraculorũ,&varietate linguarũ:quia ſi dicebat aliquis apoſtolorũ mortuo aut infirmo,ſurge, eſto viuus aut ſanus,ſtatim ſurgebat incolumis.Signa autẽ & prodigia & virtutes pro vno hic accipiuntur.Quod verò ſubiungit,ſpiritusſancti diſtributionibus, affluentiã ſignificat gratiarũ, quã non habuerunt patres veteris teſtamenti:quæ fuit data poſtquã glorificatus eſt dominus Ieſus,teſte euangeliſta, qui dicit:Nondũ erat ſpiritus datus,quia nondũ fuerat Ieſus glorificatus.Iſte ſunt diſtributiones ſeu diuiſiones quas apoſtolus alio in loco commemorat,dicens: Alij datur per ſpiritum ſermo ſapiẽtiæ,alij ſermo ſcientiæ &c. quæ in ſequentibus enumerat,vſque dũ ſubiungit: hæc omnia operatur vnus atque idẽ ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult, vnde & hic dicit,ſecundũ ſuam volũtatẽ. Diuinæ enim voluntati atq; conſilio cuncta tribuit, ne quis in ſuis meritis confideret.Ipſe enim ſpiritusſanctus nouit quid cuiq; proſit,vel quid cuique ſit commodum. *Non enim angelis ſubiecit deus orbem terræ futurum de quo loquimur.* Ad ea quæ ſuperius dixit deũ patrem dixiſſe filio: Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ: pertinet hoc quod modo dicit.Orbem autem futurum appellat homines habitantes in orbe: de quibus tunc temporis futurum erat vt in Chriſtum crederent, vel de quorum ſalute prædictum eſt à prophetis quòd futura eſſet. Non,inquit,angelis ſubiecit deus pater orbem crediturum de quo loquimur,dicendo ex perſona dei patris ad filium. Ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum,ſed filio ſuo tradidit illum,cui ipſe dicit in pſalmo:Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Vnde & ipſe filius congratulans ſibi traditum orbem crediturum, dicit: Ego autem

conſti-

conſtitutus ſum rex ab eo,id eſt à deo patre. *Teſtatus eſt autem in quodam loco quis dicens.* Quod nomina prophetarum reticet in hac epiſtola,quorum teſtimonia ponit,non cauſa inuidiæ,aut abſcondentis affectu hoc agit, ſed narrantis voto,& oſtendentis intuitu Hebræos multam habere ſciẽtiam diuinarum ſcripturarum,quibus iſta ſcribebat,in tantum vt nec opus haberet nomen ponere dicentis.Hoc ergo teſtimonium ex pſalterio Dauidico ſumptum eſt, qualiter loquitur ad deum patrem : Quid eſt homo?Suppreſſe & cum deſpectu pronuntiandum eſt iſtud, quid eſt homo? ſubaudis,fragilis, mortalis, caducus & ſequax Adæ,qui in veteri peccato originali pronitate eſt deuictus,*quod memor es eius?*ſubaudis vt miſericordiæ tuæ dona largiaris, tua eſt gratia, non illius meritum. Hominis memor eſt dominus, quãdo ei peccata dimittit gratuita miſericordia,& miſericordiæ ſuæ dona largitur. Sequitur *Aut filius hominis* ſubaudis quid eſt?Hoc quidem doctores referunt ad Christũ, qui in euangelio ſæpiſsime filium hominis.i.filiũ Mariæ ſe vocat , ac propterea ſub interrogatione ſurſum erigenda eſt vos,& eſt ſenſus.Quid promeruit ille homo aſſumptus à verbo,vt filius dei fieret?Quodque ſequitur,*quoniam viſitas eum* ad genus humanum refertur,de quo paulo ſuperius ſub nomine hominis dictum eſt,Quid eſt homo:& eſt ſenſus,Quoniam viſitas genus humanum per filium tuum, & perpetua largiris beneficia,non eſt meritum illius,ſed tua gratia,ideóque ſubſiſtit:quia à te viſitatur.Viſitatio ad medicum & ægrotum pertinet.Nam viſitationis officium dicitur medicus implere,quãdo ad infirmum quempiam ingreditur. Et genus humanum quod infirmum & languidũ erat:deus pater tunc viſitauit,quando miſit filium ſuum,qui verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis,de qua viſitatione dicit etiam Zacharias pater Beati Ioannis baptiſtæ:Viſitauit nos oriẽs ex alto,quidam doctores hoc quod dicit,Quid eſt homo quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam viſitas eum?totum referunt ad genus humanũ,hoc verò quod ſequitur,referunt concorditer ad Chriſtum *Minuiſti eum paulominus ab angelis* Per mortem corporis & opprobria paſsionis , minorem facit deus pater filium ſuum angelis, qui ſecundum diuinitatem æqualis ei erat in omnipotentia deitatis, quia angeli immortales &

impaſsibiles exiſtunt, Minoratus eſt auté non neceſsitate, ſed ſpontanea volútate, ſicut idem Apoſtolus aliàs ait: Qui cum in forma dei eſſet, non rapinā arbitratus ſe eſt eſſe ſe æqualé deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiens, factúſq; eſt obediens patri vſq; ad mortem, mortem auté crucis. Ex ea enim parte qua mori potuit creator angelorū, minor factus eſt angelis. Bene autem dixit paulo minus: & ſi mortale corpus aſſumpſit, peccati tamen macu lam non habuit *gloria & honore coronaſti eum* Pſalmiſta loquitur ad deum patrem de humilitate & exaltatione filij dei, dicens: Minuiſti, inquit, filium tuū paulominus ab angelis, dum eum mortalé creaſti: ſed quia ille obediens tibi extitit vſq; ad morté, gloria & honore coronaſti eum. Tale eſt illud quod Apoſtolus dicit alio loco. Propter quod & deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Gloria ergo coronauit illū deus pater in reſurrectione: honore autem in aſcéſione: quando quadrageſimo die reſurrectionis ſuæ exaltauit illū ſuper omné creaturam, Aliter: Gloria coronatus eſt in multitudine credentiū, videlicet cum poſt reſurrectionis triūphū, credulitaté totius mūdi in hoc quod homo eſt accepit: honore auté in cōfeſsione paternæ maieſtatis: hoc eſt, in eo ꝙ in plenitudine paternæ gloriæ habitat *& cōſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum* Per hoc quod homo factus eſt, conſtitutus eſt à deo patre ſuper opera iuſsionis eius, ſupra cæleſtia videlicet, terreſtria, & inferna: qui ſecūdum diuinitatis potentiā ſicut cum deo patre omnia creauerat, ita cum illo omnia poſsidebat, Dicédo enim, cōſtituiſti eum ſuper opera manuū tuarū, omnis creatura mōſtratur ſubiecta eſſe illi, quia ſicut poteſtate verbi omnia creata ſunt, ita ille homo aſſumptus eſt à verbo cum verbo poſsidet cuncta *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius*. i. æternitati illius & poteſtati, vt omnis creatura illū adoret, & hoc eſt quod ipſe poſt reſurrectionis gloriam apparens diſcipulis ſuis dixit eis: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. *In eo enim quod omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectū ei.* In eo. i. in hoc dono vel facto, ꝙ ei omnia ſubiecit, nec cæleſtia videtur excepiſſe, nec terreſtria, vt diceret præter angelicā creaturā, ſed ita concluſit, dicens, Omnia ſubiecit

Matth. 21.

ei.

ei. *Nūc autē necdū videmus omnia ſubiecta ei*, Quid eſt quod B. Apo. loquitur. Nā cum dixiſſet, omnia ſubiecta eſſe Chriſto, ſtatim ſubintulit, dicens: Nunc autem necdum videmus omnia ſubiecta ei: Si omnia ſunt ei ſubiecta, quomodo non ſunt ſubiecta? Intelligendum eſt ergo hoc modo vt ſuperius: vbi dixit: nihil dimiſit non ſubiectum ei: vt intelligamus vniuerſalē ſubiectionē, & voluntariam, ſcilicet per fidē: & neceſſariā, qua cogitur omnis creatura ſubiecta eſſe ſuo creatori. Hic vero vbi dicitur, necdum videmus omnia ſubiecta ei, tātummodo de voluntaria ſubiectione accipere debemus, quę per fidē cōſtat, qua in eum credere noluērt. Quia enim tunc tēporis quādo Apoſtolus iſta loquebatur, euāgelij necdū prædicatio per totū mundū diuulgata erat, necdūq; omnes prędeſtinati ad vitā credebant, rectè dixit: necdū ſunt ei omnia ſubiecta. & nō ſolum tunc, ſed etiam adhuc omnes prædeſtinati nō credunt. *Eum autē qui modicum quàm angeli minoratus eſt, videmus Ieſum propter paßionem mortis gloria & honore coronatū*: Hic apertè manifeſtat: quia gloria & honor Chriſti crux eius fuit, pro qua modicū minoratus eſt ab angelis, moriēdo pro noſtra ſalute. Vnde & Apo. alibi cū dixiſſet, factus obediēs eſt patri vſq; ad mortē, mortē autē crucis, ſtatim ſubſecutus eſt dicēs, Propter quod & deus exaltauit illū, & dedit illi nomē quod eſt ſuper omne nomē, &c. Sic etiā ipſe dn̄s ꝓuocabat Apoſtolos dicēs: vt glorificetur filius hominis. Sed ſi ille qui dn̄s eſt, ea quæ pro ſeruis paſſus eſt, gloriā vocat: multo magis tu homo quę pro domino pateris, tibi ad gloriā ſempiternā pertinere nō dubitare debes. Eū, inquit, Ieſum videmus coronatū, nō oculis corporis: ſed oculis mētis: dum ſedet in plenitudine paternæ maieſtatis *vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortem*. Gratia dei patris appellatur filius, eò ꝙ nobis à deo patre gratis ſit datus. & ꝙ gratis pro nobis mortē ſuſtinuit. Nō eñ debebatur pro nobis noſtro merito, vt filius dei pro nobis guſtaret mortē: ſed ineffabilis gratia hoc fecit. Quod autem dicit pro omnibus illum guſtaſſe mortem, quidam doctores ita abſolute intelligunt, vt dicatur pro omnibus pro quibus guſtauit, id eſt pro electis ad vitā æternam prædeſtinatis. At vero quidam ita generaliter accipiunt, vt dicatur pro omnibus fidelibus atque infidelibus mortem guſtaſſe: dicentes: Ipſe quidem pro omnibus mor-

tuus eſt,licet omnes nõ ſaluẽtur. Et ſi omnes nõ credunt, ille tamẽ quod ſuum erat fecit. Vnde B. Proſper hanc ponit ſimilitudinẽ, Et quilibet medicorũ peritiſsimus qui veniẽs in ciuitatẽ populoſam, vbi multi infirmi habẽtur, temperat potionẽ cõtra omnia genera infirmitatũ, & cõuocat omnes, dicẽs: Venite omnes populi qui variis infirmitatibus laboratis, & bibite ex hac potione, quam cauſa ſalutis veſtræ præparauit, ſpõdeo vobis cum obteſtatione, quòd ſi quis biberit ex ea, medelã ſtatim cõſequetur. Qui credunt verbis illius, accedunt, bibunt, & ſanãtur: qui verò renuũt bibere, nõ ſanãtur, ſed in ſua infirmitate cõtabeſcũt. Quãtũ ergo ad medici deuotionẽ pertinet, pro omnium illorũ ſalute potionẽ temperauit, licet aliis nõ proſit, niſi his qui ex ea biberũt. ita & Chriſtus, quãtum in ſe fuit, pro omnibus mortuus eſt, quanquã nõ proſit eius paſsio niſi ſolummodo his qui in eum credere voluerunt. Simúlq; notãdum quia non dixit Apoſtolus, ſubiacuit morti, ſed proprie guſtauit mortẽ, per quod velocitatẽ reſurrectionis voluit oſtẽdere. Breui etenim tempore à morte potuit retineri: vt ea deuicta, cõfeſtim victor reſurgeret. *Decebat enim eũ propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem ſalutis eorum conſummari per paſsionem* Decebat, inquit, eum, autorem ſcilicet ſalutis eorum per paſsionem conſummari, id eſt perficere omnium ſalutem per paſsionem Chriſti, qui eſt autor ſalutis omnium credentium, & qui ante paſsionem ſuam multos filios adoptiuos adduxerat in gloriam fidei, ſpei, & charitatis: qui certam ſpem habebãt gaudia patriæ cæleſtis & æterni regni hæreditatem ſe poſſe percipere: Vel certè per paſsionem decebat eum perficere omnia quæ de illo prædicta erãt. Vnde ipſe dixit pendens in cruce, conſummatum eſt, Propter quem omnia, id eſt, per mortem eius reſtaurata ſunt omnia cæleſtia & terreſtria: homo ſcilicet redemptus, & numerus angelorum redintegratus. Per quem omnia, ſubaudis, facta ſunt, iuxta quod Ioãnes dicit, Omnia per ipſum facta ſunt. Vidéſne quantum eſt in medio noſtri, nobíſque coniunctus eſt? Ipſe filius, & nos filij: ille proprius, & nos adoptiui: ſed ille ſaluat, & nos ſaluamur. Vides quomodo nos cõiungit & diſcernit? Nam cum dicit, multos filios adduxit in gloriam, hic coniunxit: cum vero addit, autorem ſalutis

tis

tis eorum,hic diſcernit. *Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur,ex vno omnes.* Quis eſt qui ſanctificat? Chriſtus per fidem paſsionis ſuæ, & per donum baptiſmatis. Qui ſunt qui ſanctificantur? Omnes credentes,qui ſanctificantur fide paſsionis Chriſti,& gratia baptiſmi. Sed qui ſanctificat Chriſtus,& nos qui ſanctificamur,ex vno deo patre omnes ſumus, quia ab illo omnia originem acceperunt. Vnus eſt enim deus,per quem & in quo omnia. Sed aliter ille,aliter nos. Ille quaſi proprius filius poteſt ſanctificare, nos vero quaſi adoptiui ab illo ſanctificamur. Attamen vnum habemus patrem in cælis,ille proprium,nos adoptiuum *Propter quam cauſam* ſubaudis, quia & ipſe & nos ex vno deo patre ſumus, licet diſcrete *non confunditur fratres vocare eos* qui ſunt filij adoptiui *dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis* Cum dicit,non erubeſcit fratres eos vocare,oſtendit non eſſe eandem fraternitatem noſtræ humanitatis,ſed in miſericordia eius multa,& humilitate maxima,qui nos fratres elegit ſibi: hoc quoque prophetico affirmat teſtimonio,ne quaſi nouum putaretur, & non multo ante prædictum. Ait enim, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis. Poſt ſacram paſsionem & venerandam reſurrectionem promittit ſe gloriam diuinitatis paternæ, & nomen eius quo pater dicebatur, toto orbe diuulgaturum. Nuntiabo dicit,id eſt narrari faciam à prædicatoribus meis mihi à te datis. Nam reſurgens à mortuis dicit mulieribus:Ite,nuntiate fratribus meis.& ad Mariam: Vade ad fratres meos, & dic eis. Fratres autem dicuntur & qui diligunt, & qui diliguntur, addit vero *In medio eccleſiæ laudabo te.* In medio eccleſiæ, hoc eſt, in cœtu fidelium laudauit deum patrem filius, quādo Apoſtolis reuerſis à prædicatione dixit: Confiteor tibi pater domine cæli & terræ.i.laudo & glorifico te, quia abſcondiſti hæc à ſapiētibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ipſe quoq; quotidie in medio eccleſiæ laudat deum patrem,dum fideles quiq; eius paſſione & reſurrectione redempti,eiúſq; baptiſmate abluti, indefeſſas laudes deo patri referunt corde ore,& opere. His enim tribus modis laudandus eſt deus, *Et iterum, Ego ero fidens in eum* hoc eſt,in deum patrem. Vox eſt filij dei de deo patre ex parte humanitatis loquentis. Nam homo ſuſceptus à verbo, totam confidentiam ſuam in deum patrem po-

ſitam habebat,vnde dicebat:Pater clarifica filium tuũ.Et pro fidelibus ſuis ſupplicans aiebat.Pater,volo vt vbi ego ſum,& iſti ſint mecum.Quos etiã exhortans vt confidentiã haberent:dixit,Confidite,ego vici mundum. *Et iterum, Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi deus* Hæc duo teſtimonia ſumpta ſunt ex oraculo Iſaiæ prophetæ loquẽtis in perſona filij dei.Iſti autem ſunt pueri,ſancti videlicet apoſtoli, quibus dominꝰ ait.Pueri,nunquid pulmentarium habetis? Qui bene pueri vocãtur propter innocentiã & humilitatẽ, de quibus ipſa veritas dicit:Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum cælorum. *Quia ergo pueri communicauerũt carni & ſanguini: & ipſe ſimiliter participauit eiſdem.* Hoc de apoſtolis,omnibúſque fidelibꝰ dictum eſt,quia per hoc fratres fuerunt domini,quia verũ corpꝰ & ſanguinem habuit, ſicut & illi habuerunt.Quo loco confunditur Manichæus cũ ſuis,qui auſus eſt dicere deũ verũ corpus nõ habuiſſe,cũ Apoſtolus dicat,quia aſſumendo carnẽ particeps extitit illorũ.Sicut enim illi pueri & nos carne & ſanguine cõſtamus,ſic & chriſtus pticipauit carni & ſanguini,homo factus: & ſicut Chriſtus communicauit noſtrę ſubſtãtiæ per aſſumptionẽ hominis, ſic & nos pertcipes eius ſumus per aſſumptionẽ corporis & ſanguinis eius.Quare aũt cõmunicauerit Chriſtus carni & ſanguini,in ſequẽtibus manifeſtat,dicens *Vt per mortem deſtrueret eum qui habebat mortu imperiũ,id eſt,diabolũ,& liberaret eos qui timore mortis per totam vitam erãt obnoxij ſeruituti* Admirabile quiddã hic,demonſtra apoſtolus,oſtendens diabolũ per hoc deuictũ à Chriſto,per quod poteſtatẽ tenebat in mundo.Arma quæ fuerũt illi quõdam fortia aduerſum mundũ,hoc eſt mors, per ea illũ Chriſtus percuſſit,ſicut Dauid abſtracto Goliæ gladio,ex eo caput illius amputauit, in quo quõdam victor ille ſolebat fieri.Quia ergo diabolus per mortẽ hominis in mundo principatum præſumpſerat, per mortẽ Chriſti tẽporalẽ vinci debebat.Quapropter participauit Chriſtus carni & ſanguini,vt mori potuiſſet ad tẽpus,ſicque dũ mortuus eſt,qui peccatũ nõ fecerat, deſtruxit diabolũ qui peccatum attulerat,per quod mors in orbẽ venerat.Siue etiam in hoc deſtruxit diabolum & mortẽ,quia ſemper mortuus eſt peccato,dũ non peccauit.Deſtructo autẽ imperio diaboli liberauit electos ſuos, qui timore mortis per totã vitã

ſuam

ſuam quandium viuebant in hoc ſeculo, obnoxii.i. debiti & aſtricti erãt ſeruituti mortis & diaboli. In hoc enim timebant mortẽ, quia ſerui erant mortis, dũ omnes morti ſubiacebãt, *Nuſquã enim angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehẽdit.* Quòd ſuperius dixerat, pueros communicaſſe carni & ſanguini, & quia Chriſtus participauerit eis, exequitur amplius hunc ſenſum, volens oſtẽdere vnde participaret eis, & dicit: Nuſquam.i. in nullo loco, neque in cælo, neq; in terra angelicã creaturã aſſumpſit, ſed corp⁹ humanũ de ſemine Abrahæ aſſumpſit. Quibus verbis fauet illis blandiendo, quòd ſemen illorum aſſumpſerit. Quia ergo homo redimẽdus erat morte filij dei, non angelus: idcirco non angelicam naturam aſſumpſit, quæ mortem nõ poteſt pati: ſed humanã in qua mori potuiſſet. Nec angelis tanta eſt dignitas collata, vt in vna perſona eorum naturæ filius dei cõiungeretur: quam dignitatẽ ſiue honorẽ humanæ naturæ diuina gratia cõtribuit, vt de⁹ & homo vna eſſet perſona. Et quare dixit, apprehẽdit, quod pertinet ad fugientẽ? quia nos quaſi recedẽtes à ſe, & lõge fugiẽtes inſecutus apprehendit *Vnde debuit per omnia fratribus aſſimilari* Pro hac, inquit, ratione quia nõ aſſumpſit angelicã naturã, ſed humanã de ſemine Abrahæ, debuit ꝑ omnia aſſimilari fratribus. Quid eſt per omnia? i. natus eſt: educat⁹, creuit, eſuriit, paſſus eſt ac mortuus, vt per omnia iſta ſimilis eſſet fratribus, qui huiuſmodi cõditioni ſubiecti ſunt & connexi. Sed fortaſſe quærit aliquis, quare homo ſit reparatus potius quã angelus lapſus? Cui reſpõdendũ eſt, hominem nõ tantũ deliquiſſe, quantũ diabolum. Ille enim diabolo ſuadente peccauit, diabolus vero nullo ſuadente, ſed ſuperbiẽdo corruit. Homo quoque quia corpus habebat, manducare indigebat: diabolus autem quia ſpiritus eſt: totus inexcuſabilis eſt. Fuit & tertia cauſa, videlicet quia homo nec dum peruenerat ad locũ vbi æternaliter cum deo regnaturus erat: ſed in paradiſo terreno morabatur, de quo tranſferendus erat in cælum completo numero electorum: diabolus autem in cælo iam erat collocatus, *vt miſericors fieret & fidelis pontifex ad eum, vt repropitiaret delicta populi* Miſericors dicitur à miſero corde, videlicet quia miſeriam ſuſtinet, & cognoſcit per experimentum miſereri. Itaq; non fuit alia cauſa illum per omnia fratribus aſſimilari, niſi vt miſeri-

cordiam nobis præſtaret nos redimendo, & fidelis fieret verúſque & potens pontifex ad deum patrem interpellãdo pro nobis, noſtríſque propitiaret peccatis. Hæc enim huius miſerãdæ diſpenſationis cauſa fuit. Vidit quippe humanum genus humo intantum, peccatorum vinculis ligatũ, & miſertus eſt eius ſicut fidelis pontifex reconciliãs nos deo patri, & recõciliando purgans. Miniſteriũ etenim ſacerdotis atque pontificis eſt fidelẽ eſſe, vt poſſit eos quorũ ſacerdos eſt, liberare à peccatis. Pontifex quoq; dicitur eò quòd pontem.i. viam præbeat ſuis ſequacibus ſuo bono exemplo, ita & dominus pontem fecit nobis.i. bonam viam oſtendit, cũ diceret: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Pontem etiam nobis fecit quando aperuit nobis ianuã regni cæleſtis, vbi modò conſiſtit, deum patrẽ interpellans pro nobis *In eo in quo paſſus eſt ipſe & tentatus, potens eſt eis qui tentantur, auxiliari.* In eo, inquit.i. in homine in quo tentatus eſt ipſe à diabolo, ſed nõ ſuperatus, & paſſus à miniſtris illius, potens eſt vinctos liberare, tentatóſque adiuuare ne vincantur: quia tentationes noſtras & paſſiones non ſolum ſicut deus cognoſcit, ſed etiã ſicut homo experimento probauit, ac propterea nõ ſolum per hoc quòd deus eſt, poteſt nobis auxiliari, ſed inſuper per hoc quòd homo eſt, quoniam eiuſdem poteſtatis eſt homo aſſumptus à verbo, cuius erat & idem verbum.

CAPVT III.

V Nde fratres ſancti vocationis cæleſtis participes, conſiderate Apoſtolum & pontificem confeſſionis noſtræ, qui fidelis eſt ei qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo illius. Fratres eos vocat tam carne quam ſpiritu, qui ex eodem genere erant, eandémque fidem habebant. Sanctos, quia ſanctificati fuerant fide paſſionis Chriſti, & aqua baptiſmatis: qui participes erant cæleſtis vocationis, hoc eſt, patriæ cæleſtis, ad quam dominus omnes vocat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Conſiderate Apoſtolum & pontificem fidei noſtræ Ieſum. Apoſtolus græce, latinæ dicitur miſſus. Et dominus Ieſus Apoſtolus noſter eſt, quia gratis à deo patre nobis miſſus eſt, ſicut ipſe teſtatur dicens: Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſrael: & ſicut miſit me pater, & ego mitto vos. Vnde & idem egregius prædicator

alio in loco dicit: Miſit deus filiũ ſuum factum ex muliere. Pontifex auté cõfeſſionis noſtræ eſt, quia cõfeſſioné fidei noſtræ prætendit ante deũ patré: qui fidelis eſt ei. i. deo patri qui fecit illũ, iuxta quod alibi dicitur, Quia factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carné. Notãdum auté de humanitatis eſſentia hoc eſſe dictũ, in qua ipſe fidelis fuit deo patri, obediens ei vſque ad morté. Nõne fidelis erat deo patri, quando omnia quæ agebat, non ſuæ gloriæ reputabat, ſed patri, dicens: Pater in me manẽs, ipſe facit opera? Sicut & Moyſes, inquit, fidelis erat in omni domo eius. Domũ dei hic populum debemus intelligere, plebẽ. ſ. Iſraeliticam, cui Moyſes præpoſitus erat à deo, de qua domo dicit Iſaias: Vinea domini ſabaoth domus Iſrael eſt. & iterũ exhortando, Domus Iacob venite & ambulemus in lumine dei. In qua domo Moyſes fidelis fuit. i. deuotus, & bonæ volũtatis, defendẽs ea quæ dei erant, ſibique nõ vſurpans gloriam dei. *Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricauit illam.* Hoc in loco aut erit hypallage in ſenſu, aut ſatis neceſſaria ſubauditio ſupponetur, hoc modo. Tanto maioris gloriæ Chriſtus prę Moyſe dignus inuẽtus eſt, quanto maiorem honorẽ habet, ſubaudis dominus domus qui fabricauit eandem domum, ſiue tãto maiori gloria Chriſtus præ Moyſe dign⁹ inuentus eſt, quanto maiorem honorem habet fabricator à domo quam ipſe fabricauit. Redditq́; cauſam quare maioris gloriæ ſit fabricator domus, quàm domus ab eo fabricata. *Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autẽ omnia creauit, deus* ſubaudis eſt. Hic factoré à factura diſcernit, vtriuſque domus autoré deum eſſe intelligi volens, & populi. ſ. Iſraelitici, & gẽtilis *Et Moyſes quidẽ fidelis erat* hoc eſt, deuotus & bonæ volũtatis *in tota domo eius, tanquam famulus in teſtimonium eorũ* ſubaudis verborũ *quæ dicenda erant. Chriſtus autem tanquam filius in domo ſua* habitat, ordinans & diſponẽs illã. Quãta differentia eſt inter famulum quẽ paterfamiliâs præponit domui ſuæ, & filium quẽ derelinquit hæredẽ, tanta diſtãtia eſt inter Moyſen & Chriſtũ. Moyſes enim fidelis & deuotus famulus fuit in domo dei omnipotẽtis: hoc eſt, in plebe Iſraelitica ĩ teſtimoniũ eorũ verborũ quæ per illũ dicẽda erãt ad populũ, quoniã teſtis erat verborũ domini ad populũ, iterũmque populi ad deũ. Chriſtus

vero liberè ordinat domum ſuam:hoc eſt,eccleſiam ſuam, tanquã filius hæreditatẽ paternam. De qua domo ſubiungit Apoſto.dicens. *Quæ domus ſumus nos,ſi fiduciam & gloriam ſpei vſque ad finem firmam retineamus* Hortatur iterum Apoſt.Hebræos fortiter ſtare in fide, & perſeuerare in bono opere,iungens ſe more ſolito illis.Domus, inquit,dei ſumus,ſi fiduciam.i.fidẽ rectã,& gloriã ſpei noſtræ firmam retinuerimus vſque ad finem mortis noſtræ,vel vſque ad diem iudicij. Gloria ſpei noſtræ eſt, qua gloriamur nos in ſpe iam eſſe filios dei, & quod modo tenemus in ſpe, credimus nos poſſeſſuros in re.Bona enim quæ nobis promiſſa ſunt,in hac pœnali vita habere nequaquã poſſumus. quamobrem habentes fidem rectam, ſpem certam, expectemus patienter præmia nobis à domino promiſſa.Sequitur: *Quapropter dicit ſpiritus, hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra &c vſque, ſi intrabunt in requiem meam* De ſpe paulò ſuperius locutus fuerat B.Apoſtolus quod oporteat ſperare ea quæ futura ſunt, & dat inde teſtimonium propheticum ſub comparatione quemadmodum illi perierunt,qui deſperauerunt de potentia dei,& quid promeruerũt pauci qui ſub ſpe certa promiſſis dei crediderũt. Quia ergo obſcure B.Apoſtolus locutus eſt,neceſſe eſt hic replicare hiſtoriam veteris veſtamenti,vt manifeſtior fiat oratio.Eductus populus Iſraeliticus de Aegyptiaca ſeruitute in ſignis & mirabilibus domini, cũ multam viã deſerti perambulaſſent,paſti à domino manna,aqua de petra potati,eiúſque protectione tutati, conſilium inierunt omnes mittere de ſingulis tribubus principes ſpeculatores, qui deberent ſpeculari atque conſiderate terrã à domino ſibi promiſſam. Qui pergentes luſtrauerunt terram:reuerſique ſunt poſt ſpatium quadraginta dierum ad multitudinem,nuntiantes terram fertiliſſimam,magnorúmque fructuum procreatricem,ſed habere vrbes munitas,viróſque inexpugnabiles eſſe in ea,vtpote de ſtirpe Enachim, hoc eſt gigantum.Iſraelitæ verò ingrati & inſenſati,quot oportebat recordari tantorũ Dei beneficiorum:quomodo eos clauſos in medio tanti exercitus Aegyptiorũ,eripuerit de periculis, fluuiorúmque fontes de petra ſine defectu donauerit,manna tribuerit, aliáque innumerabilia beneficia eis contulerit,nec deo crediderunt,deſperantes de eius potentia.

potētia, nec horū aliquid rememorati ſunt, ſed timore deſperabili perterriti, murmurãdo dixerunt: vtinã non introducat nos dominus in terrã illam. reuertamur in Aegyptū. Deus igitur iratus ꝙ ſic citò obliti fuiſſent beneficiorum ac mirabilium eius, iurauit ꝙ nō eſſet intratura generatio illa in requiem & patriam olim patribus promiſſam: ſicq; illa ſexcenta milia quæ egreſſa ſunt de Aegypto, perierūt, præter duos tantummodo, Caleph videlicet filium Iephonæ, & Ioſue filium Num, qui ſeditionem populi compeſcere niſi ſunt, creduli promiſsionibus domini. Notandū autem tres requies ab Apoſtolo in hac epiſtola cōmemorari. Vnam ſabbati, qua requieuit deus ab operibus ſuis. Secundam in Palæſtina, in quã ingreſsi Iſraelitæ requieturi ẽrãt à miſeria & laboribus multis. Tertiam quoq; quæ vera eſt requies, regnum videlicet cælorum, ad quam quos peruenire contigerit, pleniſsimè requieſcent à laboribus ærumniſque huius ſeculi, de qua hic Apoſtolus prophetãdo ſpiritaliter loquitur, dicens: *Quapropter* ſubaudis, quia domus dei ſumus, ſi fidem rectam & gloriam ſpei firmam retinuerimus *nolite obdurare corda veſtra*, ne ſimilia patiamini, qualia progenitores veſtri paſsi ſunt priuati requie promiſſa. Hortabatur his verbis Apoſtolus Hebræós, vt non eſſent infideles & increduli, ne perderent requiem æternam ſibi à domino promiſſam, ſicut perdiderunt patres eorum requiem temporalem. Nolite, inquit, hodie obdurare corda veſtra, ſicut, ſubaudis, obdurauerunt patres veſtri in exacerbatione, in amaricatione, quando me ad amaritudinem prouocauerunt ſecundum diem tentationis eorum in deſertó, vbi tentauerunt me patres veſtri multis modis, dicētes. Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? Et nunquid poterit nos introducere in terram patribus promiſſam? Quod autem dicit hodie, nō loquitur iam Pſalmiſta ad illos qui mortui ſunt in deſerto murmurando cōtra dominū, & increduli exiſtendo, ſed potius ad illos qui dominicæ prædicationis tempore fuerūt, Apoſtolorūque, & vſq; ad finē ſeculi futuri ſunt. Hodie, inquit. i. in die noui teſtamenti vel omni tempore quãdiu dicitur hodie, nolite obdurare corda veſtra. Hodie nanq; pro ſempiterno ponitur, id eſt donec mundus & vita præſens manet. Sequitur *probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis.* Quod

pamur illi,quia ipſe caput noſtrum , & nos membra illius, cohæredes & concorporales illi ſecundum ſpiritalem hominem qui creatus eſt in ipſo.In eo etiã participamur illi, quia corpus & ſanguinem eius ſumimus ad redemptionẽ noſtri:quapropter non eſt deſperandum,*ſi tamen initiũ ſubſtantiæ vſque ad finem firmum retineamus,dũ dicitur. Hodie ſi vocẽ eius audieritis:nolite obdurare corda veſtra* cõtra deum in infidelitate *quemadmodũ in illa exacerbatione* ſubaudis,obdurauerunt patres veſtri corda ſua. Initium ſubſtantiæ Chriſti dicit fidẽ Chriſti,per quã ſubſiſtimus,& renati ſumus,quia ipſe eſt fundamentum,omnium virtutum. Et bene ſubſtãtiam eam vocat: quia ſicut corpus anima ſubſiſtit & viuificatur,ita anima fide ſubſiſtit in domino & viuificatur, ac ſine fide quaſi nihil eſt. Vnde dicit per prophetam : Iuſtus autem meus ex fide viuit. Et idem egregius prædicator, Sine fide (inquit) impoſsibile eſt placere deo. Subſtantia autem Chriſti appellatur fides , vel quia ab illo datur , vel

Aba.2. certe quia ipſe per eam habitat in cordibus fidelium,iuxta quod idem Apoſtolus aliàs dicit,optando in interiore ho-

Heb.11. mine habitare Chriſtũ per fidem in cordibus veſtris.Tunc ergo veraciter Chriſti participes ſumus,ſi fidem eius vſque ad finem mortis noſtræ, vel vſque ad diem iudicij firmam retinuerimus,omni videlicet tempore, quãdiu dicitur nobis per prophetam. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra , *Quidam enim audientes exacerbauerunt ,ſed non omnes qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen,* Illius hiſtoriæ tacite mentionem facit,quando reuerſis exploratoribus,dixerunt murmurando : Vtinam non introducat nos dominus in terram illam , Ioſue autem & Caleph glorificauerunt Deum , dicentes ad omnem multitudinem : Potens eſt dominus introducere nos ad terram illam. Quidam ergo audientes verbum Dei de promiſſione & ſermone exploratorum, ad amaritudinem prouocauerunt eum ob incredulitatis & deſperationis malum, ſexcenta videlicet milia , quorum corpora proſtrata ſunt in deſerto, ſed tamen exacerbauerũt eum omnes qui profecti ſunt ex Aegypto, quoniam Ioſue & Caleph ex tanta multitudine glorificauerunt illum,vnde & meruerunt terram repromiſsionis non ſolum poſsidere , ſed etiam aliis per ſortem diuidere.Quare autem Apoſto. hoc proſequatur,

tur,ſenſus eſt. Audierunt alij omnes verbum dei de promiſſione terræ repromiſſionis, ſicut & nos audiuimus de patria cœleſti:ſed quid profuit illis ſermo auditus?Nolite ergo putare quòd ex auditu tantum prædicationis introitus ſit in requiem dei, niſi adhibita fuerit fides de corde puro. *Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis?nónne illis qui peccauerunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ſuam niſi illis qui increduli fuerunt?* id eſt illis qui dubitauerunt quòd potuiſſet eos dominus inducere in terram repromiſsionis, *Et videmus*, id eſt intelligimus *quoniam non potuerunt intrare in requiem ipſius* illa ſexcenta milia propter incredulitatem.

CAPVT IIII.

T*imeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiē ipſius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe* Timeamus,inquit, perditionem illorum,iuſtumque iudicium dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, ne forte relicta & neglecta pollicitatione fidei quam deo dedimus in baptiſmate introeundi in requiem patriæ cæleſtis,reuertamur iterum ad opera infidelitatis, quæ abdicauimus coram multis teſtibus. Poteſt & de illa pollicitatione intelligi,quam dominus promiſit nobis dicens: Diſcite à me; quia mitis & humilis ſum corde: & inuenietis requiem in animabus veſtris. Et ipſe ergo nobis illam requiem promiſit, & nos ſpopondimus nos intraturos in eā tempore baptiſmatis.Quamobrem laborate, ne exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe ab illo regno,hoc eſt,ne aliquis veſtrū minus dignus indeliatur introeūdi in requiem dei. Loquitur Apo.more viatorum proficiſcentium de vna regione in aliā,quibus ſolet dicere is qui omnibus dicit,Videte ne quis veſtrum in itinere remaneat: vt ſimul omnes peruenire poſsimus quò tēdimus. Sed & ſi cuius iumētum prælaſsitudine defecerit,ſubleuate inuicē eius ſarcinas,ne forte ob hoc in via remaneat.Electi enim in præſenti ſeculo quaſi in via ſunt tendente ad patriam.Sed ne aliquis remaneat qui non poſſit peruenire ad patriā cæleſtē,ſimplices quiq; & infirmi ſubleuādi ſunt ope & auxilio fortium, iuxta illud:Alter alterius onera portare. *Etenim nobis nuntiatū eſt quemadmodum & illis.* More ſolito iungit ſe Iudæis, Gala.6.
qui tunc temporis erant, & dicit: Etenim omnibus nobis

Iudæis nuntiatum eſt vt intremus in requiẽ patriæ cæleſtis, quemadmodũ & illis qui egreſsi ſunt ex Aegypto,nũtiatum eſt vt intrarent in requiẽ terræ repromiſsionis:nobis tamen per filium,illis autem per famulum.*Sed non profuit ſermo auditus non admixtus fidei ex his quæ audierunt.* Sermo quem audierunt illa ſexcenta milia per Moyſen de requie terræ Paleſtinæ,nõ profuit illis,quia non fuit admixtus & coniunctus fidei, & contemperatus fide ex his promiſsionibus quas audierũt. Tunc enim prodeſſet ſermo auditus, ſi credidiſſent,quoniã tunc eſſet cõtemperatus fide. Quoniam vero nõ crediderunt,nõ fuit coniunctus fidei,ideóq; nihil eis profuit quod audierũt, quoniã in eam intrare nõ meruerunt. Poſt hæc verba exhortationis,ſubiunxit Apoſtolus,dicens: *Ingrediemur enim in requiem eius,qui credidimus, quemadmodum dixit,ſicut iuraui in ira mea,ſi introibunt in requiẽ meam.* Iſto in loco ad completionem ſenſus neceſſe eſt aliquid adiicere. Ingrediemur(inquit)in requiem patriæ cæleſtis, à deo nobis promiſſam ſubaudis, ne forte dicatur nobis ſi increduli fuerimus,quemadmodũ dixit illis qui nõ introierunt,ſi introibunt,id eſt non introibunt in requiẽ meam. Quibus verbis hortatur omnes intrare in requiem domini,ne forte nobis dicatur ob infidelitatem quod illis dictum eſt. Nam ſicut certum eſt quòd increduli non introibũt, ſic certum fixumque habetur quòd creduli introibunt. *Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis*, id eſt ornatu mundi perfecto,dixit quodam loco de die ſeptima ſic. *Et requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis*, In
Gene.2. Geneſi dixit deus per Moyſen iſtud.His verbis vult Apoſtolus oſtendere aliam eſſe requiem meliorem ad quam vocati ſumus, quàm fuerat illa in Palæſtina,ad quam Iudæi vocati ſunt, nec dicit nos intraturos in illam quæ fuit in Palæſtina, ſed oſtendit illos non intraſſe propter duritiam cordis ſui, nec in Palæſtinam, nec in requiem cæleſtem. Dicit ergo de prima requie ſic: Requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis. Requieuit quidem à conditione nouarum creaturarum, ſed non requieuit à gubernatione eorum quæ fecerat, & vt quotidie ex ipſis etiam noua producat, vnde veritas in euãgelio Iudæis dicit,Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.Non enim plus eſt deo mundum ex nihilo creare,quàm factum guber-

gubernare. Præmiſſa ergo prima requie ſeptimi diei in qua requieuit deus, ſubiunxit ſecundam, quæ promiſſa eſt populo dei, dicens: De illa quidem quodam loco ita dixit deus per Moyſen, *& in iſto loco rurſum* dicit, *ſi introibunt in requiem meam.* Si verò coniunctio, ſicut iam ſupra dictum eſt, pro affirmatione, pro dubitatione, & pro negatione accipi poteſt. Superius namq; pro negatione duobus in locis poſita eſt, vbi ait iuraſſe deum propter incredulitatem illorum, ſi introibunt in requiem meam, id eſt, non introibunt: hic verò pro affirmatione poteſt accipi, ſub alio ſenſu, ſicut Ioannes Chryſoſtomus aliíque doctores exponũt, quaſi diceret. Si introibunt in requiem meam, ſubaudis, bene habebunt. & hoc de requie quæ fuit in Palæſtina, accipe. Vnde protinus additur: *Quoniam ergo ſupereſt quoſdã introire in eam, & hi quibus prioribus annuntiatum eſt, non introierunt propter incredulitatem* ideo dicit, Quoniam ſupereſt vel reſtat quoſdam intraſſe in requiem terræ repromiſſionis: & quia pauci intrauerunt in eam requiem quæ fuit in Palæſtina, id eſt, duo tantum Caleph & Ioſue, ex omnibus illis qui de Aegypto exierunt, hi, id eſt, ſexaginta milia quibus prioribus annuntiatum eſt, non intrauerunt in eam, ſed cadauera eorum proſtrata ſunt in deſerto, *iterum terminat diem quendam hodie in Dauid dicendo* poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt: *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Ordo verborum eſt: Poſt tantum temporis quo illi murmurauerunt & mortui ſunt in deſerto, terminauit, hoc eſt, ſtatuit & definiuit ſpirituſſanctus iterum quendam diem: tempus videlicet noui teſtamenti: dicendo per Dauid Hodie: ſicut ſupra dictum eſt: vbi Apoſtolus ex perſona prophetæ locutus eſt. Hodie ſi vocẽ eius audieritis, &c. quaſi diceret aliis verbis: O Iudæi conciues mei, nolite putare quòd iſtud quod Dauid dixit: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra: ad illud tempus pertineat, quo illi murmurauerunt in deſerto: vel quòd cauſa ſalutis illorum dixerit, qui iam mortui erant: quoniam ad aliud tempus pertinet, ad tempus videlicet noui teſtamenti. A die enim murmurationis eorum in deſerto, multũ tempus eſt vſque ad Dauid, & vſq; ad nos, quibus Dauid iſta præloquebatur. Conſiderandúmque ſimul, diem pro tempore dominici aduentus

nouíq; teſtamenti accipiendũ:& quod dicit in Dauid, tale eſt quaſi per Dauid. Mutauit enim præpoſitionẽ more ſolito. Poteſt & ita intelligi quod dicit, Terminat diem quendam hoc eſt, terminũ & finẽ imponit ſpiritusſanctus præterito tempori, quod fuit à die murmurationis illorum,& dat initium alteri tempori, dicendo per Dauid Hodie &c. Sequitur: *Nam ſi eis Ieſus* filius Naue ductor populi Iſraelitici, *præſtitiſſet requiem*, ſubaudis veram *nunquam de alia requie loqueretur* Dauid. *poſthac, die*.i. deinceps, poſtquã illam adepti eſſent. Hic oſtendit tertiam quandam requiem de qua Dauid dixit, Hodie &c. non illam ſignificans, ad quam Ieſus filius Naue populum introduxit, ſed aliam quandã multo excellentiorem, ad quam nõ typicus Ieſus, ſed verus introducit quotidie eos qui ſunt eius. Si enim Ieſus filius Nauæ veram pręſtitiſſet requiem populo, cuius ductor extitit, nequaquam de alia requie loqueretur Dauid poſtea. Certum eſt enim quia futurum eſt quoſdam accipere quę per illam ſignificata eſt quæ fuit in Paleſtina, *Itaque* ſubaudis quia Ieſus filius Naue non præſtitit veram requiem populo cui præerat, *relinquitur*.i. reſeruatur in futurum *ſabbatiſmus populo dei*. Veram requiem patriæ cæleſtis, ſabbatiſmũ vocat, alludens ad nomen, quoniam Iudæi requiem ſabbatiſmum dicebant. Requies ergo cæleſtis ſabbati, populo dei credenti veraciter reſeruatur in futurum, vita ſcilicet æterna, quæ præcellit ſabbatũ legis: quoniã in illo requieſcebant tantùm corpora, in iſta autem animæ populi dei. Vnde ſequitur, *Qui enim ingreſſus eſt in requiem ipſius*, hoc eſt, dei omnipotentis, quæ eſt vita æterna *etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis*. terrenis, omnibúſque laboribus *ſicut à ſuis deus* requieuit die ſeptima. Requies dei, perfectio operum illius intelligenda eſt, videlicet dum ſexto die finita primordiali rerum creatione, in ſeptimo ceſſauit à creatione nouarum rerum. Per illam verò requiem Dei, quę nõ eſt æterna, ſtudioſe prouocat nos vt ad requiẽ æternæ beatitudinis illã, quã ſabbaptiſmũ appellat, totis niſibus anhelemus. Quiſquis ergo iſtud dei ſabbatum intrauerit, requieſcet perpetuo ab omni labore & ópere, ſicut deus requieuit à creatione nouarum rerum. *Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne idipſum quis incidat incredulitatis exemplum.* Magna quidem res & ſalutaris eſt fides, quoniam ſine hac

non

non eſt ſaluari poſsibile alicui,ſicut ſcriptum eſt, Sine fide impoſsibile eſt placere deo. Quiſquis deo nõn credit, non ſaluatur. ſed ad ſalutem non ſufficit ſola fides, neceſſarium eſt etenim cooperari per dilectionem fidei, & conuerſari dignè deo, quia fides ſine operibus mortua eſt. Proinde Apoſtolus conſiderans fœlicitatem perpetuæ vitæ, hortatur dicens, Feſtinemus fide recta, operatione ſancta introire in illam requiem patriæ cæleſtis nobis promiſſam, ne aliquis noſtrum incidat in idipſum incredulitatis exemplum & deſperationis, in quod illi ceciderũt. Feſtinemus, inquit, quoniam non ſufficit ſola fides, ſed debet addi & vita fidei condigna. Sufficienter enim exemplo parentum noſtrorũ docemur, ne in idipſum infidelitatis exemplum incidẽtes, in quod illi ceciderunt, talia patiamur, qualia illi paſsi ſunt.

Viuus enim eſt ſermo dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. Apoſtolo dicente & hortante, feſtinemus ingredi in requiem patriæ cæleſtis, fide & operatione, ne aliquis noſtrum incidat in idipſum infidelitatis exemplum, in quod illi ceciderunt; & eueniant nobis talia qualia illis euenerunt, qui proſtrati ſunt in deſerto. Poterant illi Iudei reſpondere: Nequaquam nobis talia euenient, quia nõ habemus prophetas & iudices, per quorum ora nobis loquatur dominus, ſicut illi habuerunt: ideo quicquid egerimus, excuſabiles erimus. Ad hæc Apoſtolus volens oſtendere eundem habere nos iudicem, quem illi habuerunt, qui illos propter incredulitatem damnauit, dixit: Non eſt ita. Viuus eſt enim ſermo dei & efficax. Sermo dei patris & verbum filius eſt, qui potentialiter interfecit illa ſexcenta milia in deſerto ob infidelitatem, quia ei noluerunt credere. Hic eſt ſermo qui nunquam moritur, ſed ſemper idẽ manet, iuxta quod Pſal. dicit: Tu autẽ idem ipſe es, & anni tui, id eſt, anni æternitatis tuæ non deficient. Hic eſt ſermo qui de ſeipſo dicit: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortẽ non videbit in æternũm. Si enim illi iſtum ſermonem dei ſeruaſſent rectè credendo, & bene viuendo, viuerent vtiq; temporali & æterna vita, terrámque repromiſsionis intrarent. Similiter & nos ſi ſeruauerimus ſermonẽ eius, viuemus, requieq; cæleſtẽ intrabimus. Iſte ſermo dei patris; qui ſemper viuit cũ deo patre, & per quẽ pater omnia iudicat, efficax eſt, hoc eſt, ad operãdũ facilis; quia ſine labore ope-

ratur. Ipſe enim dixit, & facta ſunt: & omnia quæ ipſe voluit, fecit. Penetrabilior quoque eſt omni gladio ancipiti, hoc eſt, ex vtraq; parte acuto: quia gladius materialis vtraque parte acutus, mẽbra quidẽ diuidere poteſt à corpore, & penetrare ſecreta carnis, adeo vt animã à corpore faciat exire, ipſumque corpus in mortẽ redigat, ſed tamen ipſam nõ poteſt diuidere minuatim, neq; ſecreta eius penetrare. Vnde domin⁹ dicit: Nolite timere eos qui occidũt corpus, quia animam non poſſunt occidere. Sequitur *pertingens idẽ ſermo dei vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus. compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.* Anima viuimus, ſpiritu, id eſt ratione habilitate intelligimus. Vita nobis carnalis cum beſtiis cõmunis, ratio ſpiritualis cũ angelis. Et ſunt quædã peccata quæ pertinent ſpecialius ad corp⁹ quã ad ſpiritũ, vt eſt homicidiũ, fornicatio, adulteriũ, furtũ, ſacrilegiu, & cætera talia, quæ actu corporis perpetrãtur. Iterũ ſunt alia quæ pertinent ſpecialius ad ſpiritũ quã ad corpus, vt eſt odiũ, ira, doloſitas, inuidia, cæteráque huiuſmodi quæ ſine actu corporis cõſtant. Et quia corpus anima viuificatur, nõ incongruè per animã poſſumus intelligere peccata corporalia: per ſpiritũ verò peccata ſpiritalia, quæ in ſecreto mẽtis verſantur. Iterũ per cõpages debemus intelligere cogitationes quæ ſibi inuicem cõpaginantur & coniunguntur, dũ vna alterã ſubſequitur: per medullas verò ſubtiles intẽtiones: & hoc eſt quod ſubiungit, diſcretor cogitationum & intentionũ cordis, cogitationes referens ad compages, intentiones ad medullas. ita autem iungendus eſt iſte verſiculus: viuus ſermo dei eſt efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingẽs vſque ad diuiſionem animæ & diuiſionẽ ſpiritus, & pertingens vſque ad diuiſionem cõpagũ & diuiſionẽ medullarũ, & diſcretor eſt cogitationum & intentionum cordis. Sermo ergo dei patris intantum eſt efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, vt diſcernat inter opera carnis & opera ſpiritus, inter carnalia peccata & ſpiritalia, inter cogitationes bonas & malas, ſiue intentiones bonas vel malas. Poteſt etenim cogitatio vtcunque bona eſſe, & intentio mala: verbi gratia, vt ſub comparatione loquamur. Eſt quædam vidua, cuius poſſeſsio hæreditaria à fortiore inuaditur, accedens autem ad iudicem legiſque doctorem, depreca-

precatur quatenus ſuſcipiat eius cauſam, ſitq; ei in auxiliũ, quatenus obtinere hæreditatẽ ſibi abſtractã poſsit, promittens ei aut centũ ſolidos, aut etiã non modicã partẽ hæreditatis eiuſdẽ. Qui iudex ingrediẽs eccleſiã dei, proſternit ſe in faciẽ, orans & dicens: Deus æternæ, qui omnia iuſte iudicas, & qui dixiſti, iudicate pupillo, defendite viduã, præbe mihi hodie auxiliũ, quatenus cauſam huius viduæ obtinere poſsim. Hæc dicens, cogitatio quidem & verba bona ſunt, ſed intẽtio nequam: quoniã niſi vidua aliquid promiſiſſet quod ille ſperaret ſe accepturũ, nequaquã cauſam illius ſuſcepiſſet. Hanc ſubtilitatẽ cogitationum & intentionum cordis diſcernit & diiudicat ſermo dei, cõſiderans quo animo vel quo deſiderio quiſque ſeruiat in corde: tanquam penetrabilis eſt ſermo dei, & eius intuitus, vt omnia noſtra quæ agimus vel cogitamus, certius ab illo quã à nobiſipſis cognoſcãtur. Illũ ergo habeamus ſemper in teſtimoniũ actuum noſtrorũ, cogitationũq; vel intẽtionũ noſtrarũ, quẽ iudicẽ habituri ſumus. Timeamus eius præſentiã, cuius ſciẽtiam nullatenus effugere valemus. Vnde ſequitur: *Non eſt vlla creatura inuiſibilis in cõſpectu eius* neq; angelica creatura, neq; humana inuiſibilis eſt in cõſpectu eius. *Omnia autẽ nuda*, id eſt, manifeſta *& aperta ſunt oculis eius*, hoc eſt, præſentiæ illius. Quomodo ergo poteſt illi aliqua res incognita eſſe, à quo omnia facta ſunt? Nec mirum ſi, totus vbique totam ſuam cognoſcat creaturam. Hic maximè terruit Apoſtolus Iudæos, dicẽs. Omnia nuda & aperta eſſe oculis eius *ad quem nobis ſermo*, Quis eſt ad quẽ nobis ſermo? ad quem, niſi filiũ, cui ipſi reddituri ſumus rationem actuum noſtrorum ſimúlque cogitationũ & intentionum. *habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Ieſum filium dei teneamus ſpei noſtræ confeſsionem*, id eſt, fidem nominis eius. Paululùm in ſuperioribus de diuinitate filij dei differens dixit, omnia nuda eſſe & aperta oculis eius: nunc autem quia de carne loquitur, & de pontificatu illius diſputat, qui ſemetipſum obtulit in ara crucis cauſa noſtræ ſalutis. Ipſe enim pontifex ſiue ſacerdos, ipſe & ſacrificium. Pontifex nanque dicitur eo quòd pontem & viam præbeat populo. Et ipſe dominus viam rectitudinis nobis exhibuit, per quã ambulare debemus, dicens nobis. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Et pontẽ ad patriam cæleſtem peruenien- *Matth. 11.*

vero liberè ordinat domum ſuam:hoc eſt,eccleſiam ſuam; tanquã filius hæreditatẽ paternam. De qua domo ſubiungit Apoſto.dicens. *Quæ domus ſumus nos,ſi fiduciam & gloriam ſpei vſque ad finem firmam retineamus* Hortatur iterum Apoſt.Hebræos fortiter ſtare in fide,& perſeuerare in bono opere,iungens ſe more ſolito illis.Domus, inquit,dei ſumus,ſi fiduciam.i.fidẽ rectã,& gloriã ſpei noſtræ firmam retinuerimus vſque ad finem mortis noſtræ,vel vſque ad diem iudicij. Gloria ſpei noſtræ eſt, qua gloriamur nos in ſpe iam eſſe filios dei, & quod modo tenemus in ſpe, credimus nos poſſeſſuros in re.Bona enim quæ nobis promiſſa ſunt,in hac pœnali vita habere nequaquã poſſumus. quamobrem habentes fidem rectam, ſpem certam, expectemus patienter præmia nobis à domino promiſſa.Sequitur: *Quapropter dicit ſpiritus, hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra &c vſque, ſi intrabunt in requiem meam* De ſpe paulò ſuperius locutus fuerat B.Apoſtolus quod oporteat ſperare ea quæ futura ſunt, & dat inde teſtimonium propheticum ſub comparatione quemadmodum illi perierunt,qui deſperauerunt de potentia dei,& quid promeruerũt pauci qui ſub ſpe certa promiſſis dei crediderũt. Quia ergo obſcure B.Apoſtolus locutus eſt,neceſſe eſt hic replicare hiſtoriam veteris veſtamenti,vt manifeſtior fiat oratio.Eductus populus Iſraeliticus de Aegyptiaca ſeruitute in ſignis & mirabilibus domini, cũ multam viã deſerti perambulaſſent,paſti à domino manna,aqua de petra potati,eiúſque protectione tutati, conſilium inierunt omnes mittere de ſingulis tribubus principes ſpeculatores, qui deberent ſpeculari atque conſiderare terrã à domino ſibi promiſſam.Qui pergentes luſtrauerunt terram:reuerſique ſunt poſt ſpatium quadraginta dierum ad multitudinem,nuntiantes terram fertiliſſimam,magnorúmque fructuum procreatricem,ſed habere vrbes munitas,viróſque inexpugnabiles eſſe in ea,vtpote de ſtirpe Enachim, hoc eſt gigantum.Iſraelitæ verò ingrati & inſenſati,quos oportebat recordari tantorũ Dei beneficiorum:quomodo eos clauſos in medio tanti exercitus Aegyptiorũ,eripuerit de periculis, fluuiorúmque fontes de petra ſine defectu donauerit,manna tribuerit, aliáque innumerabilia beneficia eis contulerit,nec deo crediderunt,deſperantes de eius potentia.

potētia, nec horū aliquid rememorati ſunt, ſed timore deſperabili perterriti, murmurādo dixerunt: vtinā non introducat nos dominus in terrā illam, reuertamur in Aegyptū. Deus igitur iratus ꝙ ſic citò obliti fuiſſent beneficiorum ac mirabilium eius, iurauit ꝙ nō eſſet intratura generatio illa in requiem & patriam olim patribus promiſſam: ſicq; illa ſexcenta milia quæ egreſſa ſunt de Aegypto, perierūt, præter duos tantummodo, Caleph videlicet filium Iephonæ, & Ioſue filium Num, qui ſeditionem populi compeſcere niſi ſunt, creduli promiſsionibus domini. Notandū autem tres requies ab Apoſtolo in hac epiſtola cōmemorari. Vnam ſabbati, qua requieuit deus ab operibus ſuis. Secundam in Palæſtina, in quā ingreſsi Iſraelitæ requieturi erāt à miſeria & laboribus multis. Tertiam quoq; quæ vera eſt requies, regnum videlicet cælorum, ad quam quos peruenire contigerit, pleniſsimè requieſcent à laboribus ærumniſque huius ſeculi, de qua hic Apoſtolus prophetādo ſpiritaliter loquitur, dicens: *Quapropter* ſubaudis, quia domus dei ſumus, ſi fidem rectam & gloriam ſpei firmam retinuerimus *nolite obdurare corda veſtra*, ne ſimilia patiamini, qualia progenitores veſtri paſsi ſunt priuati requie promiſſa. Hortabatur his verbis Apoſtolus Hebræos, vt non eſſent infideles & increduli, ne perderent requiem æternam ſibi à domino promiſſam, ſicut perdiderunt patres eorum requiem temporalem. Nolite, inquit, hodie obdurare corda veſtra, ſicut, ſubaudis, obdurauerunt patres veſtri in exacerbatione, in amaricatione, quando me ad amaritudinem prouocauerunt ſecundum diem tentationis eorum in deſertò, vbi tentauerunt me patres veſtri multis modis, dicētes. Nunquid poterit deus parare menſam in deſerto? Et nunquid poterit nos introducere in terram patribus promiſſam? Quod autem dicit hodie, nō loquitur iam Pſalmiſta ad illos qui mortui ſunt in deſerto murmurando cōtra dominū, & increduli exiſtendo, ſed potius ad illos qui dominicæ prædicationis tempore fuerūt, Apoſtolorūque, & vſq; ad finē ſeculi futuri ſunt. Hodie, inquit, i. in die noui teſtamenti vel omni tempore quādiu dicitur hodie, nolite obdurare corda veſtra. Hodie nanq; pro ſempiterno ponitur, id eſt donec mundus & vita præſens manet. Sequitur *probauerunt & viderunt operā mea quadraginta annis*. Quod

dicit probauerunt opera & mirabilia ea, non eſt ita intelligendũ, vt dicatur probauerũt, id eſt elegerunt cauſa gratiarũ actionum, ſed potius probatio hæc ad curioſitatẽ eſt referenda & tentationẽ. Probauerunt (inquit) opera mea, hoc eſt, curioſitatis cauſa exquiſierũt, tentãtes vtrũ omnipotens eſſem. Sed quid factum eſt? viderũt illa per quadraginta annos, & permãſerũt ingrati. Poteſt quod dicit quadraginta annis, & ad ſequentia iungi. Quadragenarius aut numerus myſticus in diuina ſcriptura habetur: Quadraginta diebus dominus in deſerto ieiunauit, vt triumpharet de illo per quem illi quadraginta annis murmurauerũt in eremo contra dominũ, conſummataq; tota gloria victoriæ in paſsione & reſurrectione, quadraginta diebus fuit cũ diſcipulis, antequã cælorũ altitudinẽ penetraret. Primis vero diebus quadraginta tentationẽ huius ſeculi oſtendit, poſterioribus quadraginta diebus conſolationẽ, qua conſolandi ſunt in patria. Corpus enim eius, id eſt eccleſia neceſſe eſt vt tentationes patiatur in præſenti ſeculo, vt poſtmodũ peruenire poſsit ad gaudia patriæ cæleſtis. Tamen & in præſenti nõ deeſt ille conſolator, qui dixit: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad cõſummationem ſeculi. Sequitur *Propter quod* ſubaudis quia tentauerunt me cauſa curioſitatis, & opera mea quadraginta annis probauerunt *offenſus ſui generationi huic.* Plus eſt dicere offenſum ſiue infenſum quàm dicere iratum, quoniam qui iraſcitur, facilè poteſt ab ira remoueri qui verò infenſus ſiue offenſus fuerit, aut vix aut nullo modo poteſt placari, ita omnipotẽs deus offenſus. i. valde & implacabiliter iratus fuit illis ſexcẽtis milibus qui perierũt in deſerto. *Et dixi* ad Moyſen & Aaron, vel etiã ad Ioſue. *Semper hi errãt corde.* Multis modis caſtigauit eos dominus dẽs omnipotẽs: ſed illi ſemper corde errauerũt, à via veritatis & rectitudinis deuiãtes. Quicunq; enim voluntati dei nõ obſequundat, errat à rectitudine iuſtitiæ, *Ipſi vero non cognouerunt vias meas* Non cognouerunt dicit, hoc eſt non approbauerunt, nec elegerũt actiones meas & præcepta mea: vel non cognouerunt, quia noluerunt ad hoc cognoſcere vt tenerent & obſeruarent illa *quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* Si, aliquando ponitur pro affirmatione, aliquando pro dubitatione, aliquando pro negatione, vt in præſenti

oco

loco pro non,& in Pſalmo dicēte propheta:Si reddidi retribuentibus mihi mala, id eſt non reddidi. Ordo verborum eſt. Non introibunt in requiem meam, ſicut iuraui in ira mea,hoc eſt,in vindicta mea.Ira enim dei,vindicta eſt illius.Loqui deum,magnum eſt:iurare vero,minus metuēdum. Cum enim omnis ſermo illius pro iuramento accipi debeat,quoniam ſemper verus eſt,dicitur aliquando iurare ad exaggerādam vim rei,& vt terrorem incutiat auditoribus.Sic dicitur & iraſci more humano, cū ſemper ipſe idem maneat,quatenus dum audiuimus illum iratum,metuamus peccare.Quod autem dicit, Nō introibunt in requiē meā,hic(ſicut ſuprà dictum eſt) geminam requiē debemus intelligere vnam.ſ.terrā repromiſſam Abrahæ,quā illi perdiderūt propter infidelitatem ſuā:alteram verò vitam æternā de qua Apoſt.ſpiritualiter loquitur dicens: In quā non introibunt Iudæi in infidelitate manentes.*Videte fratres ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malū incredulitatis diſcedendi à deo viuo.*Hortatur iterum Apo.eos blandiendo,vocans eos fratres,& dans conſilium quomodo intrare poſſint in requiem veram,Fratres mei carne,fratres etiam fide:videte,id eſt cauete,ſummaq́ue diligentia attendite,ne forte ſit in aliquo veſtrum voluntas non bona,& cor malū incredulitatis diſcedendi à Deo viuo,ſicut fuit in illis qui errauerunt in deſerto adorando idola:& pereatis,ſicut illi perierunt.*Sed exhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.*Quia illis Iudæis ſcribebat,qui iam crediderant,& inter quos tales erāt qui alios in fide, ſpe,boniſque operibus exhortari poterant, ideo taliter loquitur: Exhortamini, inquiens,vos inuicem,& corrigite voſmetipſos per ſingulos dies,donec hodie cognominatur,id eſt omni tempore præſentis vitæ,in quo eſt ſpatium pœnitendi.Si quiſquam peccauerit,non deſperet de venia quādiu viuit,nec obduretur aliquis veſtrū fallacia peccati.i. deſperatione, decipiente peccato infidelitatis, quaſi per pœnitentiā nō poſſit promereri indulgētiam,Ille enim qui ſatis perfecte nō credit,ſolet plerūq; in deſperationē ruere, redditq; cauſam quare nemo debet deſperare de venia,dicēs. *Participes enim Chriſti effecti ſumus* Chriſto partipamur & coniungimur,vtpote vnū cū illo exiſtentes.Siquidē in hoc partici-

pamur illi,quia ipſe caput noſtrum, & nos membra illius, cohæredes & concorporales illi ſecundum ſpiritalem hominem qui creatus eſt in ipſo. In eo etiã participamur illi, quia corpus & ſanguinem eius ſumimus ad redemptionẽ noſtri:quapropter non eſt deſperandum, *ſi tamen initiũ ſubſtantiæ vſque ad finem firmum retineamus, dũ dicitur. Hodie ſi vocẽ eius audieritis: nolite obdurare corda veſtra* cõtra deum in infidelitate *quemadmodũ in illa exacerbatione* ſubaudis, obdurauerunt patres veſtri corda ſua. Initium ſubſtantiæ Chriſti dicit fidẽ Chriſti, per quã ſubſiſtimus, & renati ſumus, quia ipſe eſt fundamentum, omnium virtutum. Et bene ſubſtãtiam eam vocat: quia ſicut corpus anima ſubſiſtit & viuificatur, ita anima fide ſubſiſtit in domino & viuificatur, ac ſine fide quaſi nihil eſt. Vnde dicit per prophetam: Iuſtus autem meus ex fide viuit. Et idem egregius prædicator, Sine fide (inquit) impoſſibile eſt placere deo. Subſtantia

Aba.2. autem Chriſti appellatur fides, vel quia ab illo datur, vel certe quia ipſe per eam habitat in cordibus fidelium, iuxta

Heb.11. quod idem Apoſtolus aliàs dicit, optando in interiore homine habitare Chriſtũ per fidem in cordibus veſtris. Tunc ergo veraciter Chriſti participes ſumus, ſi fidem eius vſque ad finem mortis noſtræ, vel vſque ad diem iudicij firmam retinuerimus, omni videlicet tempore, quãdiu dicitur nobis per prophetam. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, *Quidam enim audientes exacerbauerunt, ſed non omnes qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen,* Illius hiſtoriæ tacite mentionem facit, quando reuerſis exploratoribus, dixerunt murmurando: Vtinam non introducat nos dominus in terram illam, Ioſue autem & Caleph glorificauerunt Deum, dicentes ad omnem multitudinem: Potens eſt dominus introducere nos ad terram illam. Quidam ergo audientes verbum Dei de promiſſione & ſermone exploratorum, ad amaritudinem prouocauerunt eum ob incredulitatis & deſperationis malum, ſexcenta videlicet milia, quorum corpora proſtrata ſunt in deſerto, ſed tamen exacerbauerũt eum omnes qui profecti ſunt ex Aegypto, quoniam Ioſue & Caleph ex tanta multitudine glorificauerunt illum, vnde & meruerunt terram repromiſsionis non ſolum poſsidere, ſed etiam aliis per ſortem diuidere. Quare autem Apoſto. hoc proſequa-

tur,

tur,ſenſus eſt. Audierunt alij omnes verbum dei de promiſſione terræ repromiſsionis, ſicut & nos audiuimus de patria cœleſti:ſed quid profuit illis ſermo auditus? Nolite ergo putare quòd ex auditu tantum prædicationis introitus ſit in requiem dei, niſi adhibita fuerit fides de corde puro. *Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis? nónne illis qui peccauerunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem iurauit non introire in requiem ſuam niſi illis qui increduli fuerunt?* id eſt illis qui dubitauerunt quòd potuiſſet eos dominus inducere in terram repromiſsionis, *Et videmus*, id eſt intelligimus *quoniam non potuerunt intrare in requiem ipſius* illa ſexcenta milia propter incredulitatem.

CAPVT IIII.

Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiē ipſius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe Timeamus, inquit, perditionem illorum, iuſtumque iudicium dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, ne forte relicta & neglecta pollicitatione fidei quam deo dedimus in baptiſmate introeundi in requiem patriæ cæleſtis, reuertamur iterum ad opera infidelitatis, quæ abdicauimus coram multis teſtibus. Poteſt & de illa pollicitatione intelligi, quam dominus promiſit nobis dicens: Diſcite à me; quia mitis & humilis ſum corde: & inuenietis requiem in animabus veſtris. Et ipſe ergo nobis illam requiem promiſit, & nos ſpopondimus nos intraturos in eā tempore baptiſmatis. Quamobrem laborate, ne exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe ab illo regno, hoc eſt, ne aliquis veſtrū minus dignus inueniatur introeūdi in requiem dei. Loquitur Apo. more viatorum proficiſcentium de vna regione in aliā, quibus ſolet dicere is qui omnibus dicit, Videte ne quis veſtrum in itinere remaneat: vt ſimul omnes peruenire poſsimus quò tēdimus. Sed & ſi cuius iumētum prælaſsitudine defecerit, ſubleuate inuicē eius ſarcinas, ne forte ob hoc in via remaneat. Electi enim in præſenti ſeculo quaſi in via ſunt tendente ad patriam. Sed ne aliquis remaneat qui non poſsit peruenire ad patriā cæleſtē, ſimplices quiq; & infirmi ſubleuādi ſunt ope & auxilio fortium, iuxta illud: Alter alterius onera portare. *Etenim nobis nuntiatū eſt quemadmodum & illis.* More ſolito iungit ſe Iudæis, qui tunc temporis erant, & dicit: Etenim omnibus nobis Gala. 6.

Iudæis nuntiatum eſt vt intremus in requiẽ patriæ cæleſtis, quemadmodũ & illis qui egreſsi ſunt ex Aegypto,nũtiatum eſt vt intrarent in requiẽ terræ repromiſsionis:nobis tamen per filium,illis autem per famulum.*Sed non profuit ſermo auditus non admixtus fidei ex his quæ audierunt.*Sermo quem audierunt illa ſexcenta milia per Moyſen de requie terræ Paleſtinæ,nõ profuit illis,quia non fuit admixtus & coniunctus fidei, & contemperatus fide ex his promiſsionibus quas audierũt. Tunc enim prodeſſet ſermo auditus, ſi credidiſſent,quoniã tunc eſſet cõtemperatus fide.Quoniam vero nõ crediderunt,nõ fuit coniunctus fidei,ideóq; nihil eis profuit quod audierũt, quoniã in eam intrare nõ meruerunt.Poſt hæc verba exhortationis,ſubiunxit Apoſtolus,dicens:*Ingrediemur enim in requiem eius,qui credidimus, quemadmodum dixit,ſicut iuraui in ira mea,ſi introibunt in requiẽ meam.*Iſto in loco ad completionem ſenſus neceſſe eſt aliquid adiicere.Ingrediemur(inquit)in requiem patriæ cæleſtis, à deo nobis promiſſam ſubaudis, ne forte dicatur nobis ſi increduli fuerimus,quemadmodũ dixit illis qui nõ introierunt,ſi introibunt,id eſt non introibunt in requiẽ meam. Quibus verbis hortatur omnes intrare in requiem domini,ne forte nobis dicatur ob infidelitatem quod illis dictum eſt. Nam ſicut certum eſt quòd increduli non introibũt, ſic certum fixumque habetur quòd creduli introibunt. *Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis*, id eſt ornatu mundi perfecto,dixit quodam loco de die ſeptima ſic. *Et requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis*, In Geneſi dixit deus per Moyſen iſtud.His verbis vult Apo-
Genc.2. ſtolus oſtendere aliam eſſe requiem meliorem ad quam vocati ſumus, quàm fuerat illa in Palæſtina,ad quam Iudæi vocati ſunt, nec dicit nos intraturos in illam quæ fuit in Palæſtina, ſed oſtendit illos non intraſſe propter duritiam cordis ſui, nec in Palæſtinam, nec in requiem cæleſtem. Dicit ergo de prima requie ſic: Requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis. Requieuit quidem à conditione nouarum creaturarum, ſed non requieuit à gubernatione eorum quæ fecerat, & vt quotidie ex ipſis etiam noua producat, vnde veritas in euãgelio Iudæis dicit,Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.Non enim plus eſt deo mundum ex nihilo creare,quàm factum guber-

gubernare. Præmiſſa ergo prima requie ſeptimi diei in qua requieuit deus, ſubiunxit ſecundam, quæ promiſſa eſt populo dei, dicens: De illa quidem quodam loco ita dixit deus per Moyſen, *& in iſto loco rurſum* dicit, *ſi introibunt in requiem meam.* Si verò coniunctio, ſicut iam ſupra dictum eſt, pro affirmatione, pro dubitatione, & pro negatione accipi poteſt. Superius nanq; pro negatione duobus in locis poſita eſt, vbi ait iuraſſe deum propter incredulitatem illorum, ſi introibunt in requiem meam, id eſt, non introibunt: hic verò pro affirmatione poteſt accipi, ſub alio ſenſu, ſicut Ioannes Chryſoſtomus aliique doctores exponũt, quaſi diceret. Si introibunt in requiem meam, ſubaudis, bene habebunt. & hoc de requie quæ fuit in Palæſtina, accipe. Vnde protinus additur: *Quoniam ergo ſupereſt quoſdã introire in eam, & hi quibus prioribus annuntiatum eſt, non introierunt propter incredulitatem* ideo dicit, Quoniam ſupereſt vel reſtat quoſdam intraſſe in requiem terræ repromiſſionis: & quia pauci intrauerunt in eam requiem quæ fuit in Palæſtina, id eſt, duo tantum Caleph & Ioſue, ex omnibus illis qui de Aegypto exierunt, hi, id eſt, ſexaginta milia quibus prioribus annuntiatum eſt, non intrauerunt in eam, ſed cadauera eorum proſtrata ſunt in deſerto, *iterum terminat diem quendam hodie in Dauid dicendo* poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt: *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Ordo verborum eſt: Poſt tantum temporis quo illi murmurauerunt & mortui ſunt in deſerto, terminauit, hoc eſt, ſtatuit & definiuit ſpirituſſanctus iterum quendam diem: tempus videlicet noui teſtamenti: dicendo per Dauid Hodie: ſicut ſupra dictum eſt: vbi Apoſtolus ex perſona prophetæ locutus eſt. Hodie ſi vocẽ eius audieritis, &c. quaſi diceret aliis verbis: O Iudæi conciues mei, nolite putare quòd iſtud ꝙ Dauid dixit: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra: ad illud tempus pertineat, quo illi murmurauerunt in deſerto: vel quòd cauſa ſalutis illorum dixerit, qui iam mortui erant: quoniam ad aliud tempus pertinet, ad tempus videlicet noui teſtamenti. A die enim murmurationis eorum in deſerto, multũ tempus eſt vſque ad Dauid, & vſq; ad nos, quibus Dauid iſta præloquebatur. Conſiderandúmque ſimul, diem pro tempore dominici aduentus

nouiq; teſtamenti accipiendũ: & quod dicit in Dauid, tale eſt quaſi per Dauid. Mutauit enim præpoſitionẽ more ſolito. Poteſt & ita intelligi quod dicit, Terminat diem quendam hoc eſt, terminũ & finẽ imponit ſpiritusſanctus præterito tempori, quod fuit à die murmurationis illorum, & dat initium alteri tempori, dicendo per Dauid Hodie &c. Sequitur: *Nam ſi eis Ieſus* filius Naue ductor populi Iſraelitici, *præſtitiſſet requiem*, ſubaudis veram *nunquam de alia requie loqueretur* Dauid. *poſthac, die.* i. deinceps, poſtquã illam adepti eſſent. Hic oſtendit tertiam quandam requiem de qua Dauid dixit, Hodie &c. non illam ſignificans, ad quam Ieſus filius Naue populum introduxit, ſed aliam quandã multo excellentiorem, ad quam nõ typicus Ieſus, ſed verus introducit quotidie eos qui ſunt eius. Si enim Ieſus filius Nauæ veram prҿſtitiſſet requiem populo, cuius ductor extitit, nequaquam de alia requie loqueretur Dauid poſtea. Certum eſt enim quia futurum eſt quoſdam accipere quæ per illam ſignificata eſt quæ fuit in Paleſtina, *Itaque* ſubaudis quia Ieſus filius. Naue non præſtitit veram requiem populo cui præerat, *relinquitur.* i. reſeruatur in futurum *ſabbatiſmus populo dei*. Veram requiem patriæ cæleſtis, ſabbatiſmũ vocat, alludens ad nomen, quoniam Iudæi requiem ſabbatiſmum dicebant. Requies ergo cæleſtis ſabbati, populo dei credenti veraciter reſeruatur in futurum, vita ſcilicet æterna, quæ præcellit ſabbatũ legis: quoniã in illo requieſcebant tantùm corpora, in iſta autem animæ populi dei. Vnde ſequitur, *Qui enim ingreſſus eſt in requiem ipſius*, hoc eſt, dei omnipotentis, quæ eſt vita æterna *etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis.* terrenis, omnibúſque laboribus *ſicut à ſuis deus* requieuit die ſeptima. Requies dei, perfectio operum illius intelligenda eſt, videlicet dum ſexto die finita primordiali rerum creatione, in ſeptimo ceſſauit à creatione nouarum rerum. Per illam verò requiem Dei, quҿ nõ eſt æterna, ſtudioſe prouocat nos vt ad requiẽ æternæ beatitudinis illã, quã ſabbaptiſmũ appellat, totis niſibus anhelemus. Quiſquis ergo iſtud dei ſabbatum intrauerit, requieſcet perpetuo ab omni labore & opere, ſicut deus requieuit à creatione nouarum rerum. *Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne idipſum quis incidat incredulitatis exemplum.* Magna quidem res & ſalutaris eſt fides, quoniam ſine hac

non eſt ſaluari poſsibile alicui,ſicut ſcriptum eſt, Sine fide impoſsibile eſt placere deo. Quiſquis deo non credit, non ſaluatur.ſed ad ſalutem non ſufficit ſola fides,neceſſarium eſt etenim cooperari per dilectionem fidei, & conuerſari dignè deo,quia fides ſine operibus mortua eſt. Proinde Apoſtolus conſiderans fœlicitatem perpetuæ vitæ, hortatur dicens, Feſtinemus fide recta, operatione ſancta introire in illam requiem patriæ cæleſtis nobis promiſſam, ne aliquis noſtrum incidat in idipſum incredulitatis exemplum & deſperationis, in quod illi ceciderũt. Feſtinemus,inquit, quoniam non ſufficit ſola fides,ſed debet addi & vita fidei condigna. Sufficienter enim exemplo parentum noſtrorũ docemur,ne in idipſum infidelitatis exemplum incidẽtes, in quod illi ceciderunt,talia patiamur,qualia illi paſsi ſunt.

Viuus enim eſt ſermo dei, & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti. Apoſtolo dicente & hortante, feſtinemus ingredi in requiem patriæ cæleſtis,fide & operatione,ne aliquis noſtrum incidat in idipſum infidelitatis exemplum, in quod illi ceciderunt, & eueniant nobis talia qualia illis euenerunt,qui proſtrati ſunt in deſerto. Poterant illi Iudei reſpondere: Nequaquam nobis talia euenient,quia nõ habemus prophetas & iudices, per quorum ora nobis loquatur dominus,ſicut illi habuerunt: ideo quicquid egerimus,excuſabiles erimus. Ad hæc Apoſtolus volens oſtendere eundem habere nos iudicem,quem illi habuerunt,qui illos propter incredulitatem damnauit, dixit: Non eſt ita. Viuus eſt enim ſermo dei & efficax. Sermo dei patris & verbum filius eſt, qui potentialiter interfecit illa ſexcenta milia in deſerto ob infidelitatem,quia ei noluerunt credere. Hic eſt ſermo qui nunquam moritur,ſed ſemper idẽ manet,iuxta quod Pſal. dicit: Tu autẽ idem ipſe es,& anni tui, id eſt,anni æternitatis tuæ non deficient. Hic eſt ſermo qui de ſeipſo dicit: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortẽ non videbit in æternũm. Si enim illi iſtum ſermonem dei ſeruaſſent rectè credendo,& bene viuendo, viuerent vtiq; temporali & æterna vita.terrámque repromiſsionis intrarent. Similiter & nos ſi ſeruauerimus ſermonẽ eius, viuemus,requieq; cæleſtẽ intrabimus. Iſte ſermo dei patris, qui ſemper viuit cũ deo patre,& per quẽ pater omnia iudicat, efficax eſt,hoc eſt,ad operãdũ facilis, quia ſine labore ope-

ratur. Ipſe enim dixit, & facta ſunt: & omnia quæ ipſe voluit, fecit. Penetrabilior quoque eſt omni gladio ancipiti, hoc eſt, ex vtraq; parte acuto: quia gladius materialis vtraque parte acutus, mẽbra quidẽ diuidere poteſt à corpore, & penetrare ſecreta carnis, adeo vt animã à corpore faciat exire, ipſúmque corpus in mortẽ redigat, ſed tamen ipſam nõ poteſt diuidere minuatim, neq; ſecreta eius penetrare. Vnde domin⁹ dicit: Nolite timere eos qui occidũt corpus, quia animam non poſſunt occidere. Sequitur *pertingens idẽ ſermo dei vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus. compagum quoque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.* Anima viuimus, ſpiritu, id eſt rationabilitate intelligimus. Vita nobis carnalis cum beſtiis cõmunis, ratio ſpiritalis cũ angelis. Et ſunt quædã peccata quæ pertinent ſpecialius ad corp⁹ quã ad ſpiritũ, vt eſt homicidiũ, fornicatio, adulteriũ, furtũ, ſacrilegiu, & cætera talia, quæ actu corporis perpetrãtur. Iterũ ſunt alia quæ pertinent ſpecialius ad ſpiritũ quã ad corpus, vt eſt odiũ, ira, doloſitas, inuidia, cæteráque huiuſmodi quæ ſine actu corporis cõſtant. Et quia corpus anima viuificatur, nõ incongruè per animã poſſumus intelligere peccata corporalia: per ſpiritũ verò peccata ſpiritalia, quæ in ſecreto mẽtis verſantur. Iterũ per cõpages debemus intelligere cogitationes quæ ſibi inuicem cõpaginantur & coniunguntur, dũ vna alterã ſubſequitur: per medullas verò ſubtiles intẽtiones: & hoc eſt quod ſubiungit, diſcretor cogitationum & intentionũ cordis, cogitationes referens ad compages, intentiones ad medullas. ita autem iungendus eſt iſte verſiculus: viuus ſermo dei eſt efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingẽs vſque ad diuiſionem animæ & diuiſionẽ ſpiritus, & pertingens vſque ad diuiſionem cõpagũ & diuiſionẽ medullarũ, & diſcretor eſt cogitationum & intentionum cordis. Sermo ergo dei patris intantum eſt efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, vt diſcernat inter opera carnis & opera ſpiritus, inter carnalia peccata & ſpiritalia, inter cogitationes bonas & malas, ſiue intentiones bonas vel malas. Poteſt etenim cogitatio vtcunque bona eſſe, & intentio mala: verbi gratia, vt ſub comparatione loquamur. Eſt quædam vidua, cuius poſſeſsio hæreditaria à fortiore inuaditur, accedens autem ad iudicem legíſque doctorem, deprecа-

precatur quatenus ſuſcipiat eius cauſam, ſitq́; ei in auxiliũ, quatenus obtinere hæreditatẽ ſibi abſtractã poſsit, promittens ei aut centũ ſolidos, aut etiã non modicã partẽ hæreditatis eiuſdẽ. Qui iudex ingrediẽs eccleſiã dei, proſternit ſe in faciẽ, orans & dicens: Deus æternæ, qui omnia iuſte iudicas, & qui dixiſti, iudicate pupillo, defendite viduã, præbe mihi hodie auxiliũ, quatenus cauſam huius viduæ obtinere poſsim. Hæc dicens, cogitatio quidem & verba bona ſunt, ſed intẽtio nequam: quoniã niſi vidua aliquid promiſiſſet quod ille ſperaret ſe accepturũ, nequaquã cauſam illius ſuſcepiſſet. Hanc ſubtilitatẽ cogitationum & intentionum cordis diſcernit & diiudicat ſermo dei, cõſiderans quo animo vel quo deſiderio quiſque ſeruiat in corde: tanquam penetrabilis eſt ſermo dei, & eius intuitus, vt omnia noſtra quæ agimus vel cogitamus, certius ab illo quã à nobiſipſis cognoſcãtur. Illũ ergo habeamus ſemper in teſtimoniũ actuum noſtrorũ, cogitationũq́; vel intẽtionũ noſtrarũ, quẽ iudicẽ habituri ſumus. Timeamus eius præſentiã, cuius ſciẽtiam nullatenus effugere valemus. Vnde ſequitur: *Non eſt vlla creatura inuiſibilis in cõſpectu eius* neq; angelica creatura, neq; humana inuiſibilis eſt in cõſpectu eius. *Omnia autẽ nuda*, id eſt, manifeſta *& aperta ſunt oculis eius*, hoc eſt, præſentiæ illius. Quomodo ergo poteſt illi aliqua res incognita eſſe, à quo omnia facta ſunt? Nec mirum ſi, totus vbique totam ſuam cognoſcat creaturam. Hic maximè terruit Apoſtolus Iudæos, dicẽs. Omnia nuda & aperta eſſe oculis eius *ad quem nobis ſermo*, Quis eſt ad quẽ nobis ſermo? ad quem, niſi filiũ, cui ipſi reddituri ſumus rationem actuum noſtrorum ſimúlque cogitationũ & intentionum. *habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filium dei teneamus ſpei noſtræ confeſſionem*, id eſt, fidem nominis eius. Paululùm in ſuperioribus de diuinitate filij dei differens dixit, omnia nuda eſſe & aperta oculis eius: nunc autem quia de carne loquitur, & de pontificatu illius diſputat, qui ſemetipſum obtulit in ara crucis cauſa noſtræ ſalutis. Ipſe enim pontifex ſiue ſacerdos, ipſe & ſacrificium. Pontifex nanque dicitur eo quòd pontem & viam præbeat populo. Et ipſe dominus viam rectitudinis nobis exhibuit, per quã ambulare debemus, dicens nobis. Diſcite à me quia mitis ſum, & *Matth. 11.*
humilis corde. Et pontẽ ad patriam cæleſtem peruenien-

di præſtitit ſanguine paſſionis ſuæ,& per vndam baptiſmatis:vel quia ipſe primus cælos penetrauit. Ergo Moyſes ductor populi,cui promiſſa eſt requies trāſitoria, nō intrauit in requiē,quā ſæpius populo promiſit. Iſte verò noſter ſacerdos melioris promiſſionis ſponſor,faciēs viā credētibus in ſe, primus intrauit in requiem;populo ſibi credito promiſſam,vnde & magnū pontificem eū appellat, qui habet ſempiternum ſacerdotium,ſemper viuens ad interpellandū pro nobis. Sic enim dixit de illo angelus ad Mariā : Hic erit magnus,& filius altiſſimi vocabitur. Oſtēdens etiā illum eſſe filiū dei,dixit Ieſum filium dei,quod nuſquam de Moyſe dicere voluit:ſed potius eū famulū eius dixit. Sequitur: *Non enim habemus pontificem qui non poſſit compati* ſiue condolere *infirmitatibus noſtris* Hoc eſt dicere : Non ignorat quæ noſtra ſunt:venit enim per viā humanæ conditionis per omnia ſine peccato. Quapropter nō ſolū per hoc quòd deus eſt,& omnia nouit,cognoſcit infirmitatē fragilitatis noſtræ.& poteſt miſereri,verumetiam per hoc quòd homo eſt noſtri particeps fact⁹ in fragilitate carnis abſq; peccato,& cognoſcit & indulgere valet. Multi pontifices ignorant eos qui in tribulatione ſunt conſtituti, neq; quæ ſit tribulatio in quolibet. Impoſſibile eſt quippe afflictiones afflictorum ſcire,qui experimento afflictiones non habuit,& ſenſibiliter omnia nō ſuſtinuit. Pōtifex autē noſter competenter omnia ſuſtinuit quæ fuerunt illata humanæ miſeriæ poſt peccatum primi hominis,& tunc in interiora velamina ad thronū paternæ maieſtatis aſcendit. Vnde & ſequitur *Tentatū autem* habemus pontificem *per omnia* tentamēta *pro ſimilitudine* ſubaudis carnis peccati *abſque peccato*: tentatus quidem eſt Chriſtus multis modis per omnia tentamenta , ſed non eſt ſuperatus in tentationibus,quin potius probatus victor glorioſus extitit. Tentamenta autem quibus tentatur, ſunt hæc, Eſuries , ſitis,tentatio diaboli,perſecutio,plurimorū ſputa,accuſationes,calumniç,repulſio à propria gente,ad vltimum crucifixio. Tentatus eſt ſiquidē his modis pro ſimilitudine carnis abſque peccato. Sed cū in veritate Chriſtus verā carnē habuiſſet,quare dicit pro ſimilitudine carnis abſq; peccato illū eſſe tentatū? In hoc enim quia homo factus eſt,verā carnem habuit : in hoc verò quia peccati carnem non habuit,abſque peccato

ſimilitudine carnis noſtræ habuit,quæ eſt caro peccati.Nã peccatũ nõ fecit,nec inuẽtus eſt dolus in ore ipſius.Quòd ſi peccatũ habere potuiſſet, haberet vtique iã nõ ſimilitudinẽ carnis peccati,ſed proprietatem carnis peccati.Caro enim noſtra,caro peccati eſt,quia cũ peccato cõcipimur,cũ peccato naſcimur:illiꝰ autẽ caro non fuit caro peccati,ſed munditiæ & caſtitatis atque innocentiæ,quia ſine peccato natus eſt,cõceptũſque,&ſine peccato ab hoc mũdo trãſiit, Quapropter nõ eſt tentatus in carne peccati,vt peccatum faceret,ſed in ſimilitudine carnis peccati,vt abſq; peccato maneret. *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur,& gratiam inueniamus in auxilio opportuno.* Quia pontificem habemus qui ſcit compati infirmitatibꝰ noſtris,per hoc quod ſimilia ſuſtinuit,& poteſt adiuuare per hoc quòd deus eſt,quia iã penetrauit propria virtute altitudinẽ cælorũ,hortatur Apoſtolꝰ accedere nos ad thronũ eius cũ fiducia,& dicit:Adeamus mente & cõtẽplatione,per fidẽ quoq, bonis operibꝰ exornatã ad thronũ gratiæ,hoc eſt,ad ſedẽ filij dei,qui nobis gratis datꝰ eſt à deo patre:& qui ſedens in plenitudine paternæ maieſtatis,gratis poteſt dimittere nobis peccata noſtra.Gratia nãque dei filiꝰ illius appellatur,nobis gratis datꝰ,iuxta quod idẽ Apoſto.in hac eadem epiſtola manifeſtat dicẽs:Gratia dei pro omnibus guſtauit mortẽ.Et quare debeamus accedere ad thronũ eius fide & deuotione,ſubſequitur,inquiẽs: Vt miſericordiã cõſequamur.i.remiſſionẽ peccatrorum,& gratiã donorũ ſpũſſancti,ſiue indulgentiã inueniamus in auxilio opportuno i.in præſenti ſeculo.Nũc enim opportunũ tẽpus eſt auxilij & miſericordiæ ipſius,de quo idem Apoſt.alias dicit:Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nũc dies ſalutis,& de quo propheta.Tẽpore,inquit,accepto exaudiui te.Cui enim in præſenti ſeculo miſericordiam præſtat,dimittẽdo ei peccata,& gratia donorũ ſpiritualiũ replet,illũ vtiq; in futuro regno ſecũ regnare promittit.Et quia põtifex noſter eſt ſedẽs in throno gloriæ paternæ,omnia tribuit quæ nobis ad ſalutẽ prouenire certiſſimũ eſt.

CAPVT V.

Omnis nanque pontifex ex hominibus aſſumptus,pro hominibus conſtituitur in his quæ pertinent ad deũ,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis, qui poſſit cõdolere his

qui ignorant & errat, quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate, & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro ſemetipſo offerre pro peccatis. In his verbis quædã ponit Apo. communia Chriſto & ſacerdotibus legis, quædam vero altiora pertinentia proprie ad Chriſtum, & iterum quædam humiliora pertinẽtia ſolũmodo ad ſacerdotes veteris legis. Nã quod ait, omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, ſicut Aaron & Chriſtus, pro hominibus conſtituitur in his officiis quæ ad deũ pertinent, orando pro illorum ſalute: hoc commune eſt Chriſto & illis ſacerdotibus. Pontificis enim officium eſt, inter deum ſtare & populum, & deum deprecari pro populi delictis. Hoc & Chriſtus per hoc ꝙ & homo & deus eſt, fecit, ſeipſum offerens pro peccatis noſtris, ſemper viuens ad interpellãdũ deum patrem pro nobis. Semel quidẽ ex hominibus aſſumptus, ſemper pro hominibus interpellat. Iterũ quod dicit, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis, ex parte commune eſt, & ex parte minime, atque diſſimile. Nã in hoc quòd Chriſtus ſacrificium obtulit pro populi delictis, quod & illi agebãt, quædam cõmunio eſt: ſed in hoc quòd ille pro ſe non obtulit, ſicut illi pro ſuis delictis hoſtias offerebant, iam non eſt cõmunio. In hoc quoq; diſſimilitudo exiſtit, quia illi irrationabilia offerebant ſacrificia, boues. ſ. arietes, hircos, & cætera alia: Chriſtus verò rationabile animal pro totius mundi ſalute obtulit, hoc eſt. ſeipſum, q eſt agn⁹ immaculat⁹, iuxta quod Ioan. dicit: Ecce agn⁹ dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Reliqua quę iã ſequũtur, nõ ſunt cõmunia. Etenim quod dicit: Qui poſſit cõdolere his qui ignorant & errant, hoc eſt, qui ignoranter peccãt & errant: quoniã & ipſe circũdatus eſt infirmitate carnis, in qua tentari potuit per omnia pro ſimilitudine carnis peccati abſque peccato. Hic iã excellẽtia eſt pertinens ad Chriſtum, de qua paulo ſuperius plenius diſſeruimus. Per hoc enim quod ſimilia paſſus eſt, potẽs eſt compati, & per hoc quòd deus eſt, in vtraq; ſubſtãtia potẽs eſt miſereri. Quod verò adiunxit, & propterea debet quẽadmodũ pro populo, ita etiã pro ſemetipſo offerre pro peccatis, hoc ad ſacerdotes legales, ſiue noſtri temporis magis pertinet quã ad Chriſtũ, qui peccatũ nõ fecit. Põt & illud quod dixit, quoniã & ipſe circũdat⁹ eſt infirmitate, referri ad ſacerdotes legis, ſiue ad noſtros, ita vt infirmitas accipiatur

tur pro peccato,& quia ipſi circũdati ſunt infirmitate carnis,hoc eſt peccato,indigẽt vt pro populo,ita & pro ſe offerre. His verbis oſtẽdere voluit Ap.q͂d ſit põtifex,& demõſtrare quæ pertineãt ad põtificẽ,& quod ſit ei⁹ miniſteriũ,& quæ ſint ſigna pontificat⁹,videlicet vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis,ſciens cõdolere his qui ignorãt & errãt Ac deinde diſputare aggreſſus eſt, quomodo quis ad ſacerdotiũ accedere debeat dicens *nec quiſquam ſumet ſibi honorẽ ſacerdotij,ſed qui vocatur à deo, tanquã Aarõ* ſubaudis vocatus eſt ſigno florentis virgæ, ſiue ſigno incẽdij illorũ qui eius põtificatui inuidẽtes , dignitatem ſacerdotij affectando inuadere moliebãtur.His enim duobus ſignis oſtẽſus,demõſtratus eſt ſacerdos à deo electus. Confundit autẽ ac percutit beatus Apoſtolus ſacerdotes cupidos honoris,& ſacerdotij auidos,qui ſponte immittunt ſe & ingeruut ad miniſterium ſacerdotale , non vocatione dei vel voluntate,ſed potius interuentu munerum,quia non pro ſalute populi,ſed pro ambitione ſeculi hoc agunt *ſic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit vt pontifex fieret,ſed ille qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Glorifico,honorifico,clarifico,tria quidem ſunt verba ,ſed vnum ſenſum habentia,quod vno verbo græcè concluditur , dicendo,edoxaſe:vnde pro interpretum varietate aliter atque aliter in latino poſitum habetur,nam quod in euangelio euangeliſta dicit dominũ dixiſſe,Si ego glorifico meipſum,gloria mea nihil eſt,hic Apoſt. clarificationẽ nominauit.Chriſtus ergo ſemetipſum non clarificauit.i.nõ glorificauit,vt à ſemetipſo pontifex fieret,pontificatúſq; honorẽ haberet , quia non erat à meipſo.Et hoc eſt quod ipſe in euãgelio dicit:Non veni à meipſo,ſed ille me miſit & iterum.Ego gloriam meã nõ quæro,eſt qui glorificat me pater meus. Sicut ergo à ſeipſo non venit,quia à ſeipſo non erat,ſuámque gloriã non quærebat,ita ſemetipſum nõ clarificauit,vt põtificatus honorẽ à ſeipſo haberet,ſed à patre clarificatus eſt,qui locut⁹ eſt ad eũ die baptiſmatis,dicens: Hic eſt fili⁹ meus dilectus,in quo mihi cõplacui.Quæ clarificatio ſiue glorificatio multò antè per prophetam ſpiritu ſancto inſpirãte prædicta eſt,loquentẽ in perſona filij dei, & dicẽtẽ:Dominus dixit ad me,filius meus es tu,ego hodie genui te.Et quia omnipotẽti Deo omnia futura, quaſi iam

prætcrita auté præſentia ſunt,quod ei poſt baptiſmū dictu rus,erat quaſi iā dictū habebat.Quaproter merito præterito tépore vſus eſt,inquiens:Dominus dixit ad me.Nomine auté domini deū patrē intelligere debemus.Et vt in Chriſto vnā perſonā eſſe credamus,adiecit:Ego hodie genui te:hoc eſt dicere,Ego ſemper & æternaliter manens ſemper te habeo filium coæternum mihi.Hodie nanq; aduerbium eſt præſentis temporis,quod propriè deo competit.Sequitur. *Quemadmodū & in alio loco dicit.Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech* Ex ſuperiori verſiculo iſta pendent,vbi dicit Apoſtolus,quia Chriſtus non ſemetipſum clarificauit vt pontifex fieret, ſed deus pater qui locutus eſt ei,Filius meus es tu,ipſe clarificauit eū,quēmadmodum & in alio loco dicit ipſe ad filiū:Tu es ſacerdos in æternum &c.Conſiderandū autem Chriſtum non eſſe ſacerdotem ſecundum id quod genitus eſt à deo patre ante omnia ſecula,coæternus gignenti & conſubſtantialis,verus deus manens apud patrem,ſed ſecundū hoc quòd natus eſt ex vtero virginali,in fine temporū homo factus, necnon propter victimam quam pro nobis obtulit à nobis acceptam,carnem videlicet ac ſanguinem ſuum.Sed quare ſecundum ordinē Melchiſedech,& non ſecundū ordinem Aaron dicatur exiſtere ſacerdos, diuerſæ cauſæ exiſtunt. Et prima quidem eſt,quia Melchiſedech ſecundum legalia mandata non fuit ſacerdos,ſed ſecundum cuiuſdam ſingularis ſacerdotij dignitatem,panem offerens deo & vinum, & non brutorum animalium ſanguinem.In cuius ordine ſacerdotij Chriſtus factus eſt ſacerdos,non temporalis,ſed æternus:nec offerens victimas legales,ſed inſtar illius,panem & vinum,carnem videlicet ac ſanguinem ſuū,de quibus ipſe dixit,Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.Iſta quoque duo munera, panē videlicet & vinū,cōmiſit eccleſiæ ſuæ in memoriā ſui offerenda.vnde patet ſacrificium pecudū periſſe, quod fuit ordinis Aaron: & illud manere potius,quod fuit ordinis Melchiſedech qa & Chriſtus illud corroborauit,& eccleſiæ ſuæ tenendum reliquit.Secunda autem cauſa eſt, quia Melchiſedech rex & ſacerdos fuit,vnctúſque fuit, non oleo viſibili ſicut ſacerdotes legis,ſed oleo ſpiritusſancti.Et chriſtus gemina dignitate inſignitus manet.Nam quòd regiam dignitatē,

poſſideat

poſsideat,ipſe manifeſtat dum dicit, Ego autẽ conſtitutus ſum rex ab eo.i.à deo patre, Et poſt reſurrectionem ſuam quãdo dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra, Pſal.quoque dicit ad deũ patrẽ. Deus iudiciũ tuum regi da.Quòd verò ſacerdos exiſtat,ſatis patet,quoniã ſeipſum obtulit in ara crucis pro nobis, & nunc interpellat deum patrem pro noſtra ſalute. Quòd etiam vnctus ſit,non oleo viſibili, ſed plenitudine ſpiritusſancti, Pſalmiſta nobis innuit,dicens ad ipſum: O deus, vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ cõſortibus tuis,hoc eſt plenitudine ſpiritusſancti. Tertia quoque cauſa eſt quare ſecundũ ordinẽ Melchiſedech, & non ſecundũ ordinẽ Aaron Chriſtus dicatur ſacerdos, videlicet quia ſicut de Melchiſedech ſemel legitur in diuina ſcriptura, & de eius ſacerdotio, ita Chriſtus ſemel ſemetipſum obtulit immolandũ pro nobis. Sequitur:

Qui in diebus carnis ſuæ,preces ſupplicationéſque ad eum qui poſſet illum ſaluum facere à morte,cum clamore valido & lachrymis offerens,exauditus eſt pro ſua reuerentia. Hoc nõ de Melchiſedech dicit Apoſtolus, ſed de Chriſto, volens certius exprimere quid pontifex noſter egiſſet in ſuo vero ſacerdotio. Quid eſt: In diebus carnis ſuæ? Hoc eſt, quandiu habitauit in corpore mortali,preces ſupplicationéſque cũ clamore valido & lachrymis offerens ad eum, hoc eſt ad deũ patrem. Dies carnis domini noſtri,dies ſunt in quibus carnem aſſumpſit,in quibus tentatus eſt & paſſus,& in quibus mortale corpus inhabitauit. Omnia autem quæ ipſe egit in carne,preces ſupplicationéſque fuerũt pro peccatis humani generis Sacra verò ſanguinis eius effuſio,clamor fuit validus,in quo exauditus eſt à deo patre pro ſua reuerẽtia, hoc eſt voluntaria obedientia, & perfectiſsima charitate. Nónne cũ lachrymis preces fundebat,dicẽs. Triſtis eſt anima mea vſque ad mortẽ.&,Pater,ſi fieri poteſt, transfer calicẽ iſtum à me.Et quia voluntarie obẽdiens fuit deo patri vſque ad mortẽ,exaudiuit illum deus pater,die tertia eũ ſuſcitando:iuxta quod Pſal.dicit: Nõ dabis ſanctũ tuum videre corruptionẽ. Dicitur autẽ fudiſſe preces ſupplicationéſque non timore mortis,quã ſponte ſuſcipiebat, ſed potius cauſa noſtræ ſalutis, voluntatẽ paternæ diſpenſationis prępoſuit voluntati carnis ſuæ,vt verã oſtenderet in ſeipſo naturã humanitatis noſtræ.Notandũ autẽ,quia reuerentiã

ſecundum Caſsiodorum duplici modo accipitur. Aliquãdo pro amore, aliquãdo pro timore hic verò pro ſumma ponitur charitate, qua filius dei nos dilexit, & pro ſumma obedientia qua fuit obediens patri vſq; ad mortẽ. *Et quidẽ cum eſſet filius dei, didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiam, & conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, appellatus à deo pontifex iuxta ordinem Melchiſedech.* Cum eſſet, inquit, filius dei in veritate, didicit obedientiam ex his opprobriis & tormentis quæ paſſus eſt. hanc voluntariam iam exhibuit patri obedientiam, expertus illam ex parte humanitatis. Hanc obedientiam quam hic didiciſſe dicit Apoſtolus filium dei, hoc eſt voluntarie ſuſcepiſſe, alio loco oſtendit, vbi dicit: Cum in forma dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiens, factúſque obediens patri vſq; ad mortẽ. In eo verò quod ait, Et cõſummatus .i. perfectus in ſacerdotio omniq; obediẽtiã, factus eſt omnibus obtẽperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, oſtẽdit quãtum lucrũ ſit eius paſsio, eius obediẽtia, quæ omnibus credentibus ſufficit ad ſalutẽ æternam. Sequitur. *De quo,* id eſt non de Melchiſedech, ſed de Chriſto *grãdis nobis ſermo & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.* Illa difficultas interpretandi ſermonem quem de filio incarnato inſtituit, non fuit in eius ignorantia cui reuelata ſunt myſteria à ſeculis abſcondita, ſed potius in illorum tarditate, qui imbecilles .i. infirmi in fide & fragiles ſenſu ad intelligendum profunda myſteria fuerũt, qui etiã pro tẽpore magiſtri debuerãt eſſe, vnde & ipſe reddit cauſam dicens, Quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum ac deinde ſubiungit: *Etenim cum deberetis magiſtris eſſe propter tempus* ſubaudis quo penè ab initio legem habuiſtis & prophetas: *rurſum indigetis vt doceamini* à me aliiſque Apoſtolis *quæ ſint elementa exordij ſermonum dei, & facti eſtis quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.* Ad eos loquitur qui diu morantes in lege, exercitatũ ſenſum debuerãt habere de aduentu Chriſti per dicta legis & prophetarũ: per gratiã quoque quæ per eũ credentibus allata eſt. Qui certe cũ debuiſſent magiſtri eſſe gentiliũ propter tẽpus præteritũ, in quo omnia ſuperius memorata habuerũt, rurſum indigebãt vt docerẽtur ab illo cæteriſq; Apoſtolis quę ſint elementa ſermonũ dei. Elementa dicuntur quaſi elemẽta, eo quò I ex

ipſis

ipſis cætera originem ſumant, initia videlicet & fundamē ta creaturarum. A quibuſdam etiam dicuntur elimēta per, id eſt quaſi,fabricamēta,ab eo quod eſt elimo elimas, quaſi ex eis fabricata ſunt omnia.Hic autē elimenta ſiue elemē-ta duobus modis poſſumus intelligere.i.vt ipſos characte-res & pronūtiationes literarū,à quibus exordiū ſumunt ſer-mones: vel certe ipſa initia & fundamenta fidei. Quaſi di-ceret.Hoc indigetis vt doceamini, quæ ſint elementa lite-rarum,vel initia fidei, cum deberetis profunditatem my-ſteriorum intelligendo ſcrutari,& perfecti eſſe in fide.Fa-cti eſtis,inquit,quaſi infantes, quibus lacte opus ſit.i. ſim-plici & rudi doctrina,nō ſolido cibo .i. perfecta doctrina, profundiſque ſermonibus vel myſteriis.B.Apo. hāc habet conſuetudinē,vt ſimplicē doctrinā lactis nomine deſignet, perfectam autē ſolidum cibum appellet.vnde dicit Corin-thiis adhuc minus perfectis:Lac vobis potum dedi,non e-ſcam,quia necdum poteſtis capere . Lac ergo ſimplicis do-ctrinę eſt incarnatio filij dei,paſsio,mors,reſurrectio illius, aſcenſio in cælos. Solidus verò cibus perfecti ſermonis,eſt myſterium trinitatis, quomodo filius coæternus ſit patri, quomodo ſpiritusſanctus procedat ab vtroq; , & quomodo tres ſint in perſonis , & vnus in ſubſtātia deitatis . Sed qui nō poteſt intelligere quod Euāgeliſta ait,Verbū caro factū eſt:quomodo poterit ad altitudinē ſermonis eius perueni-re,vbi ait.In principio erat verbum , & verbum erat apud deum,& deus erat verbum?Sequitur. *Omnis enim qui la-ctis eſt particeps*,id eſt ſimplicis tantum doctrinæ *expers eſt ſermonis iuſtitiæ* hoc eſt , alienus eſt à diſcretione perfectæ iuſtitiæ,quia nōdum poteſt penetrare arcana myſteriorū, nec ſcit ita vt expedit,diſcretionem facere inter bonum & malum:redditque cauſam quare. *Paruulus eſt enim*,ſubau-dis ſenſu & intellectu. *Perfectorum autem* hominum *eſt ſolidus cibus*,id eſt,qui perfectos habent ſēſus, illorū eſt al-ta & obſcura ſentire myſteria de diuinitate omnipotentis dei.vnde & ſequitur *Eorum* dico eſſe ſolidum cibum *qui pro conſuetudine* lectionis *exercitatos habēt ſenſus* hoc eſt ſtudiis li-terarum extenſos, *ad diſcretionem boni ac mali*, nec nō ad diſcretionem veritatis ac hæreticæ prauitatis . Sicut e-nim paruulus inter cibum & cibum diſcernere neſcit, & ſæpe in noxiis ſumendis cibis periclitatur ſi non prohi-

beatur à ſeniore:ita indoctus quiſq; qui diſcretionē doctrinarum neſcit,facilè decipitur, atque in via erroris periclitatur. Quapropter dicit,quia omnis qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ. quod enim in lacte & ſolido cibo,hoc in indocto & ſapiente differt. Sicut lac paruulis cõgruit,& ſolidus cibus ętate perfectis,ita indoctis humilis ſermo,& ſapientibus arcanum myſterium noſſe conuenit, qui exercitatos habent ſenſus ſtudio lectionis. Ex vſu quidem lectionis & frequēti meditatione diuinarum ſcripturarum,efficiuntur ſenſus noſtri exercitati & extenſi ad maiora intelligenda,vnde Pſalmiſta beatum eſſe virum dicit, qui in lege domini meditatur die ac nocte.

CAPVT VI.

Q*Vapropter intermittentes inchoationis Christi ſermonem,ad perfectiora feramur* quapropter,quia exercitatos ſenſus decet nos habere in lege domini, intermittētes ſermonē inchoationis Chriſti,ad profunda & alta myſteria deitatis eius ducamur Sermonē inchoationis Chriſti vocat initium fidei,inſtructionem videlicet de natiuitate Chriſti humana, de paſsione, de reſurrectione atque aſcenſione eius,& gratia baptiſmatis. Sicut enim eũ qui literis eſt imbuendus,elemēta literarũ oportet primum audire:ſic & Chriſtianus debet his inſtrui primo omnium, & poſt modum ad myſteria diuinitatis venire *non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis & fidei* fundamentum ſubaudis non rurſum iaciētes *ad deum*. Fundamentum pœnitentiæ vocat vnde primum inſtrui debet qui baptizandus eſt, ſi tamen ad ætatē intelligibilem peruenit,hoc eſt, vt credat dominum Ieſum Chriſtũ genitum ex deo patre ante omnia ſecula,natum de maria virgine in fine temporũ pro ſalute generis humani ſine ſemine viri, paſſum,mortuum,reſurrexiſſe tertia die,aſcēdiſſe ad cælos, venturum ad iudiciũ vt reddat vnicuiq; ſecundũ opera ſua, reſurrectionē corporum, & immutabilitatem animarum, bonos in gloria,malos in pœnis manere,omnipotentē deũ trinitatem habere in perſonis,vnitatē in ſubſtantia. Poſtq̃ iſta omnia confeſſus fuerit ſe credere, debet cõfiteri peccata ſua,ſicq; iniungenda eſt ei pœnitentia aut 40. aut 20. aut 7. dierum,ſicut in paſsionibus ſanctorũ legimus,ac deinde debet baptizari, abrenuntians diabolo & omnibus põpis

eius,

eius,omnibúſque operibus eius.Baptizatuſ verò debet ple nius inſtrui de diuinitate, vt credat patrem ingenitum, filiúmque genitum, ſpiritúm ſanctum nec genitum nec ingenitum, ſed ab vtroque procedentem: de regula quoquè viuendi ſecundũ doctrinam euangelicã atque apoſtolicã, qua debeat agere bona, & vitare mala. Quia ergo Iudæi quibus Apoſt.ita ſcribebat iã baptizati erãt, iamq; fundamentũ ſuperius deſcriptũ perceperãt, hortatur illos ad iſta maiora tendere, & opus nõ eſſe vt iterum illud fundamentum pœnitentiæ & fidei ad deum iaciatur in illis. Idcirco autem fundamentum pœnitẽtiæ id vocat, quia ſicut dictũ eſt, baptizãdis pœnitẽtia prius iniũgebatur. Vnde in Acti. Apo.B.Petrus dicit Iudæis ad fidem concurrentibus: Pœnitentiam agite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrum. Fundamentum quoque fidei ad deũ eſt, quia fides qua accedimus ad deum,fundamentum eſt omnium virtutum.Nõ debet eſſe,inquit, neceſſe vt iterum iaciamus fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,& fundamentũ fidei, per quam acceditur ad deum quod in vobis iactũ eſt antequã ad baptiſmi gratiã veniſſetis.Pœnitentiã ab operibus mortuis agere,eſt ipſa opera mala per pœnitẽtiã delere quę animam mortificabãt.Opera nãq; mortis ſunt peccata. Nã ſicut anima viuificatur fide aliiſq; virtutibus, ita infidelitate moritur & peccatis.Sequitur. *Non rurſum iacientes fundamẽtum* baptiſmatum doctrinæ. Fundamentum baptiſmatum doctrinæ eſt inſtitutio & doctrina baptiſmatis, videlicet quid contineat in ſe baptiſmus, & quid conferat ad fidem accedentibus.Sed quòd dixit plurali numero baptiſmatum fundamentum,pro varietate accipientium poſuit nõ quòd plura baptiſmata debeant intelligi, ſed vnum: quia ſicut vnus eſt deus, & vna eſt fides.ita vnũ baptiſma *impoſitionis manuũ* fundamentũ nõ debemus rurſus iacere.Impoſitionẽ manuũ appellat confirmationẽ, per quã pleniſsime creditur accipiẽdus ſpirituſſanctus,quod poſt baptiſmũ ad cõfirmationẽ vnitatis in eccleſia à põtificibus fieri ſolet. His igitur perfecte in eccleſia perceptis, fides reſurrectiõis & iudicij futuri habenda eſt,vnde ſubiũgit Apo.dicẽs *ac reſurrectionis mortuorũ,& iudicij æterni* fundamẽtũ nõ debetis iacere iterũ vt inſtruamini de fide generalis reſurrectionis & iudicij quod dabitur iuſtis pariter & iniuſtis, quaſi iã nõ ſitis

de his inſtructi. Notandũq; ad omnia ſemper ſubaudiẽdũ eſſe,& non rurſum iacientes fundamentũ. *Et hoc faciemus ſiquidem permiſerit deus* hoc eſt,& ad maiora vos ducemus, & de his omnibus quę enumerauimus,pleniſsime docebimus vos,vt non ſit iterũ neceſſe ex toto & à capite ponere fundamentum.Ne verò vllatenus quis ſecundum vel tertium exiſtimaret poſt peccata fieri baptiſmum , mox ſubintulit dicens: *Impoßibile eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati* ſubaudis,per gratiam ſancti ſpiritus in baptiſmate fidei *guſtauerunt etiam donum cæleſte* hoc eſt remiſsionem peccatorum perceperunt in baptiſmate , ſiue cõmunicauerunt corpori & ſanguini domini poſt baptiſmum *& participes facti ſunt ſpiritusſancti* in diſtributione ſcilicet donorum *guſtauerunt nihilominus bonum dei verbum* .i. doctrinam euangelicam intellexerunt *virtuteſque ſeculi venturi* , id eſt glorificationẽ reſurrectionis,vitámque futuram *& prolapſi ſunt* à fide Chriſti,negãdo illum , aut etiam ad criminalia peccata prolapſi *renouari iterum ad pœnitentiam* hoc eſt, nouos fieri per pœnitentiam,ſubaudis à ſuperioribus,impoſsibile eſt.Impoſsibile eſt , inquit, iterum renouari poſſe eos per pœnitentiã & per baptiſmum , qui poſtquam omnia quæ ſuperius memorata ſunt perceperunt , prolapſi ſunt ad immunditiam criminalium peccatorum,aut etiã ad infidelitatem. Non dixit difficile eſt,ſed impoſsibile. Quod enim difficile eſt, vtcunque poteſt agi . Impoſsibile verò eſt , quod nullo modo fieri poteſt . Quid ergo ? Excluſa eſt pœnitentia poſt baptiſmum , & venía delictorum ? Abſit , Duo ſiquidem genera ſunt pœnitentiæ , vnum quidem ante baptiſmum, quod & præparatio baptiſmi poteſt appellari de quo ſuperius diximus, quia iniũgitur illis qui inſtruuntur antequam ad baptiſmũ perueniant , quod B. Apoſtolus hic excludit, dicens nõ poſſe iterũ renouari per pœnitentiam,quatenus pœnitẽtia peracta iterũ baptizentur : Alterum autẽ genus pœnitentiæ eſt quo poſt baptiſmũ delentur peccata, quam
Roma.6. B.Apoſt. minime excludit. Terret ergo oẽs vt timeãt poſt baptiſmi gratiã grauioribus peccatis ſe implicare, quia nõ poteſt fieri ſecũda vice renouatio per lauacrũ baptiſmatis. Nã ſicut Chriſtus ſemel mortuus, & ſemel reſurgens , iam non moritur:ita ſemel gratia baptiſmatis agẽda eſt,nec poteſt iterari , niſi dubium fuerit , vtrumnam quis captus ab hoſtibus

hoſtibus ſit baptizatus. Renouari autẽ dixit nouum fieri. Nouũ autẽ fieri hominẽ ſacri baptiſmatis eſt, de quo pro- *Pſal. 10.* pheta dicit: Renouabitur vt aquilę iuuẽtus tua. Impoſsibile eſt inquam iterum renouari poſſe aliquẽ per pœnitentiã quæ fit ante baptiſmũ ad hoc vt iterũ baptizetur pœnitentia expleta, qui ea quæ ſupra cõmemorata ſunt perceperunt, virtutéſq; ſeculi venturi guſtauerunt. Quod dicit, guſtauerunt virtutes ſeculi venturi, tale eſt ac ſi diceret. Si cognouerunt quòd in reſurrectione vẽturi ſeculi ſunt electi ſicut angeli dei in cælo: & quòd iuſti fulgebũt ſicut ſol in regno patris eorũ: nullo modo poſſunt iterum ita renouari per pœnitentiã, & per baptiſmũ iteratũ ſi peccauerit criminale peccatũ, ſicut in primo & baptiſmate noui effecti ſunt. Erãt enim qui volebant baptiſmũ iterare, dicẽtes, *Mat. 13.* Quicquid peccauero, nõ eſt mihi curæ, quoniã præcipiam me baptizare rurſus, & renouabor totus ſicut prius. Quod Apoſtolus denegat ex toto nullo modo poſſe fieri. Et quia virtus baptiſmatis in cruce & ſepultura Chriſti maxime cõſtat, proinde ſubiũxit: *Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filiũ dei, & oſtẽtui habentes.* Tamẽ nõ ideo denegatur pœnitẽtia: quia licet nõ renouẽtur in baptiſmate, iterũ tamen indulgentiã valebũt accipere per cõfeſsionẽ peccatorũ, per humilitatẽ, per pœnitentiã, per eleemoſynã ſi habetur facultas, & ſi dimiſerint fratribus in ſe peccantibus. Qui iterum baptizari volunt, quantũ in ſe eſt, Chriſtum quoq; iterum crucifigere volunt, & deriſioni habere, hoc eſt, enim illum oſtentui habere. Sed nõ poteſt fieri, quoniã ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt in carne in cruce, ita & nos ſemel mori poſſumus in baptiſmate peccato. *Terra enim ſæpe ſuper ſe venientem bibens imbrem, & generãs herbam opportunã illis à quibus colitur, accipit benedictionẽ à deo* Hoc paradigmate arguit Iudæos qui ſæpe biberũt imbrẽ cœleſtis doctrinæ, ſed nunquã germina fidei bonorũq; operũ ꝓtulerũt. Ponit aũt primũ cõparationẽ de bona terra, ac deinde de mala. Terra, inquit, bibẽs imbrẽ, id eſt ſanctæ & bonę volũtatis anima accipiẽs gratiã ſpiritusſãcti, imbrẽq; diuinorũ eloquiorũ, & generãs herbã opportunã, hoc eſt, virtutes bonas, fidéq; perfectã proferens ſuis prædicatoribus, à quibus excolitur, ſiue ſibimetipſi, accipit benedictionẽ vitæ æternæ, vel abundantiã virtutũ, & refert fructus triceſimos, ſexa-

geſimos,pariterq; centeſimos.Nihil enim opportunius ſide perfecta fideliũ dei cũ vita optima.Proferẽs ergo Apoſtolus hoc exẽplum de anima florente in virtutibus, deiq; benedictione digna,mox ſubiũxit aliud paradigma de illa quæ ſuam negligit ſalutem, dum freque͂ter imbrem cæleſtis doctrinæ poſsit ſuſcipere *proferens autem ſpinas ac tribulos,reproba eſt,& maledictioni proxima.* Per ſpinas ac tribulos punctiones peccatorum poſſumus intelligere, quibus pungitur anima,de quibus dominus dixit Adæ:Terra tua ſpinas ac tribulos germinabit tibi,id eſt,caro tua pũctiones peccatorum & aculeos vitiorum proferet tibi Siue per ſpinas & tribulos,curas ſuperfluas,ſolicitudinẽſque iſtius ſeculi debemus accipere,de quibus dominus in euangelio dicit: Curæ iſtius ſeculi & ſolicitudines diuitiarum ſuffocant verbum, ita vt infructuoſum reddatur. Anima igitur proferens punctiones peccatorum,curisque ſeculi & ſolicitudinibus diuitiarum occupata, reproba eſt:hoc eſt,laude indigna,& maledictioni proxima.Notandumque quia nõ dixit maledicta eſt, ſed maledictioni proxima. Quandiu enim reſeruatur ad pœnitentiam,quaſi non eſt maledicta. ſin vero pœnitentiam noluerit agere, iam maledicta erit, Vnde & ſequitur *cuius conſummatio*,id eſt,finis illius animæ in prauo opere & perſeuerantia in malo vſque ad exitum vitæ *in combuſtionem* ſubaudis ignis æterni, *erit* quaſi diceret:Non quidem quandiu ſpatium pœnitendi habet, maledictioni proxima eſt:ſed ſi permanſerit in iniquitate ſua, combuſtioni æterni ſupplicij ſubiacebit.Hæc enim cõbuſtio nõ erit niſi his qui vſq; in finẽ vitæ ſuæ permanſerint in peccatis ſuis:quia in quacũq; die cõuerſus fuerit peccator,vita viuet,& nõ morietur.Poſtquã ſufficiẽter increpauit eos,terruit ac percuſsit,blandiẽdo iterũ alloquitur eos, ne deſperatos redderet: ſed tamẽ neq; in omnibus adulatur,neq; in omnibus percutit. Dicit ergo *Confidimus autem de vobis dilectiſsimi meliora & viciniora ſaluti,tametſi ita loquamur.* Quia non habuit vnde eos ad præſens laudaret, laudat eos de ſpe futurorũ quã habebat de illis: quaſi diceret: Nõ dicimus hoc veluti putantes vos ſpinis plenos, ſed timẽtes ne tales efficiamini.Melius eſt enim vos verbis terreri, quã de rebus doleatis. Optima quæq; opera de vobis cõfidimus,veſtræq; ſaluti proficua: quamuis ita loquamur.

Gene. 3.

Nam

Nam quod ſuperius diximus de reproba terra & combuſtionibus proxima, non de vobis hoc diximus, quia meliora de vobis credim⁹. Reduxit quoq; eis preterita bona opera illorũ in memoriã: & quatenus ex præteritis poſſet adducere ad bona quæq;, ideo ſubiunxit. *Non enim iniuſtus eſt deus, vt obliuiſcatur operis veſtri & dilectionis, quam oſtendiſtis in nomine eius, qui miniſtratis ſanctis & miniſtratis.* Ecce quomodo recreauit animos eorum & reformauit: præterita bona opera ad mentẽ reuocãs quia in omnipotentẽ deũ obliuio nõ cadit, ideo nõ obliuiſcitur operũ & laborũ fideliũ ſuorũ: & in hoc eſt iuſtus, quia remunerat electos ſuos pro ſe laborãtes, Si enim obliuiſceretur operum illorum, nec eos remuneraret, vtcũq; iniuſtus pútaretur, quod omnino nefas eſt dicerẽ. Vnde Apo. dicit, Nõ iniuſtus eſt deus, vt obliuiſcatur operis laborisq; veſtri & dilectionis quã oſtẽdiſtis pro amore nominis eius in inuicẽ, & in omnes, qui miniſtratis ſanctis, & adhuc ſecũdũ veſtrũ poſſe miniſtratis. De illis ſanctis dicit, qui veniẽtes ad fidẽ Chriſti, expoliati ſunt ab aliis Iudæis, quos laudat in hac epiſtola, dicens: Rapinã bonorũ veſtrorũ cum gaudio ſuſcepiſtis. & de quibus Iſaias lõge ante prædixerat: Et qui receſsit inquiens, à malo, Iudæorũ prædæ patuit. Iſtis talib⁹ expoliatis, qui nõ fuerant expoliati, prout poterant miniſtrabant. Quale vero quãtũmue deſiderium haberet de ſalute eorũ, ſequentibus verbis ex parte exprimit, dicens *Cupimus autem vnumquẽque veſtrũ eandem oſtendere ſolicitudinem* ſubaudis, quã retro habuiſtis *ad expletionem ſpei vſque in finẽ* vitæ veſtrã, ſiue diei iudicij *vt nõ ſegnes efficiamini* hoc eſt pigri & deſides in bono opere, & in mãdatis dei perficiendis. Deſideramus, inquit, vos nõ tantũ circa verba, ſed etiã in virtutibus cõuerſari, non quaſi præterita opera veſtra culpantes, ſed vt de futuris ſoliciti ſitis admonentes, hoc eſt, quales fuiſtis primũ, tales cupimus & modo eſſe & in futurũ. Et non dixit volo, quod eſt autoritatis diuinæ, ſed quod erat paternæ dilectionis, hoc eſt, cupimus vnũquemq; veſtrum eandem erga fratres ſemper oſtẽdere dilectionem, quam olim habuiſtis ad completionẽ ſpei in æternam reſurrectionẽ, Expletio enim ſpei, eſt adeptio rerũ quas nos cõſecuturos ſperamus *verum imitatores eorum* ſubaudis, cupimus vos eſſe *qui fide & patientia hæreditabũt promſsiones.* Hortatur iterum

eos vt fide non ficta & patientia perfecta, expectent promiſſiones dei, & hæreditatem quam ſanctis ſuis promiſit. Quod dupliciter accipi poteſt: ſcilicet vt referatur ad patriarchas & ſanctos veteris teſtaméti, qui multas promiſſiones acceperunt de Chriſto, & de hæreditate terræ repromiſſionis. Qui fidem habentes perfectam, qua crediderunt deum implere poſſe quæ promiſit: & patientiam ſolidiſsimam, qua non in ſe, ſed filiis ſuis promiſsiones expectauerunt implendas, meruerunt amici dei eſſe, & in filiis ſuis eaſdem promiſsiones hęreditare. Poteſt & ad Apoſtolos alióſq; ſanctos referri, qui per fidem & patientiã meruerunt conſequi, & hæreditare promiſsiones æternæ benedictionis à domino ſibi omnibúſq; fidelibus promiſſas. *Abrahæ nanque promittens deus, quoniam neminẽ habuit maiorem per quem iuraret, iurauit per ſemetipſum, dicens: Niſi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te.* Vt firmius corroboraret ea quæ ſuperius dixerat de ſanctis quos hæreditabant promiſsiones dei fide & patientia: idcirco vtitur exemplis. Sed mira eſt ſapientia eius. Aliquando enim laudibus extollendo blanditur eis, aliquando terroribus terret, Nam in ſuperioribus terret eos ne infideles eſſent, & minus creduli promiſsionibus dei: nunc autem exẽplis hortatur ad patientiam & fidem, vt indubitanter credant, nõ ſolũ deo dicente, verumetiã iurante per ſemetipſum. Si promittente deo iniquũ eſt non credere, quàm impium eſt deo iurante fidem non accõmodare? Iurauit autẽ deus pater Abrahæ per ſemetipſum, quia neminẽ habuit maiorem
Gene. 13. per quẽ iuraret, dicẽs: Niſi benedicẽs benedicã te, &c. Re-
Gene. 22. petitio verbi, cõfirmatio eſt rei. Niſi in hoc loco affirmatiue ponitur pro certe ſiue pro quia, & eſt ſenſus, Certe ſemper benedicã te in filiis tuis, ſemperq; multiplicabo te *& ſic longanimiter ferens adeptus eſt repromiſſionẽ* hoc eſt, diu per patientiã credendo ſuſtinens cõſecutus eſt promiſsionẽ in filiis ſuis de terra repromiſsionis, quam ei promiſit, dicẽs: Terrã hãc tibi dabo & filiis tuis. & inſuper promiſsionẽ de Chriſto, de quo ait, In ſemine tuo benedicentur oẽs gẽtes. Sequitur, *Homines enim per maiorẽ ſui iurant, & omnis cõtrouerſiæ eorũ finis ad cõfirmationem eſt iuramentum* quaſi diceret: Si hominibus in futurum creditur de quibus per prophetã dicitur, omnis homo mendax: quãto magis dei iuramento

credi

teredi debet,qui eſt veritas, & qui nec falli poteſt nec mẽtiri: & cui inſuper ſine iuramento credi oportet? Homines, inquit,per maiorẽ ſui iurãt,hoc eſt,per deũ, qui eſt eorum creator. Iuramentũ quoq; eſt finis omnis cõtentionis eorũ ad cõfirmationẽ,quia per iuramẽtũ credẽdum eſt, nec debet poſtmodũ querela fieri iuramẽto cõpleto,ſed finis cõtentionis debet eſſe iuramẽtum ſub confirmatione. *In quo* ſubaudis iuramento,vel propterea quia confirmatio rei,iuramentum eſt: *volens deus oſtendere abundantius immobilitatem conſilij ſui hæredibus pollicitationis*,id eſt,patribus ſiue promiſſionis hæredibus. *Interpoſuit iuſiurandum,vt per duas res immobiles,quibus impoßibile eſt deum mentiri, fortißimum ſolatium habeamus*,id eſt,firmiter illi credamus *qui confugimus credendo ad tenendam propoſitam ſpem.* Hoc eſt,ad accipiendã promiſſam remiſsionem vel remunerationem. Duas res immobiles hic debemus accipere promiſſionem dei de Chriſto,qua dixit: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes, & iuſiurandum illius quod dixit, Per memetipſum iuraui tibi.Promiſsio enim illius eſt immobilis, quia non potuit mutari,& iuramentum illius veridicum eſt. Quidam enim rem immobilem,vnam intelligi volunt promiſsionem, & iuramentum illius;alteram autem completionẽ ipſius rei. Propoſitam vero ſpem,dicit veritatem rerũ geſtarum,promiſsionem videlicet patriæ cœleſtis, ad quam percipiendam confugimus per fidem *quam* ſpem *ſicut ancoram habemus animæ tutã ac firmam* Sicut ancora proiecta à naui non permittit eam circunferri neque periclitari,licet venti cõmoueant eam,ſed iactatã firmiter tenet nauem inter procellas & fluctus:ita fides ſpe futurorum bonorum roborata,firmat mentẽ noſtram inter proſpera huius ſeculi & aduerſa, & introducit nos in ſpem rerum, quã modo fide & ſpe tenemus. Ideóq; addit Apoſt. dicens. *& incendentẽ vſque ad interiora velaminis.* Interiora velaminis vocat ſecreta regni cælorum,& gaudia patriæ cæleſtis. Velum enim quod erat ante ſancta ſanctorum, ſignificat cælum. Quæ vero erant intra velum,ſecreta ſunt regni cælorũ.Spes autẽ interiora velaminis penetrat, dũ per mentis contẽplationẽ futura bona cõſpicit, dũ cæleſtia præmia abſq; vlla dubitatione credit ſibi prouenire,ſperat,amat,operibúſq; oſtẽdit quòd credat,& quod ſperet.Si hanc ſpem nõ habueri-

Ibidem.

Pſal.4.

mus, vtique ſubmergeremur, nõ tantũ in ſpiritalibus, verũ etiam in carnalibus, ſicut ſubmergitur nauis non habens iactatam ancorã. Sed ſi voci prophetæ obaudierimus dicẽti, Iacta ſuper dominũ curã tuã, & ipſe te enutriet: tũc noſtra ſpes fixa in interiora velaminis, nulla infidelitate mergi poterit. Sequitur *vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, pōtifex factus* & conſtitutus à deo pater *in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Vt firmiorem nobis ſpẽ adderet, ideo hoc de Chriſto ſubiunxit. Præcurſor autem dicitur à præeundo & præcurrẽdo, & eſt alicuius præcurſor, ſicut Ioannes Chriſti. Cõſiderandũ autem quia non dicit ſimpliciter, Introiuit Ieſus in interiora velaminis, ſed cum additamẽto, dicens: Vbi præcurſor pro nobis introiuit, veluti abſq; dubio nos oporteat proſequi pręcurſorem noſtrũ, Precurſorem verò & cõſequentes, in eadẽ via eſſe cõuenit. Chriſtus itaque reſurgẽs à mortuis, præcurrit nos ad altitudinẽ cælorum, factúſq; eſt nobis præcurſor, aperiẽdo nobis cælum, & gaudia patriæ cæleſtis reddendo. Si ergo volumus ſubſequi præcurſorem noſtrum, debemus ſicut ille, & ipſi ambulare. Hoc autem ad naturam humanitatis filij dei refertur, in qua ſemetipſum obtulit deo patri in ara crucis ſacrificiũ ſalutis noſtræ. Quare Chriſt⁹ ſecundũ ordinẽ Melchiſedech dicatur exiſtere ſacerdos, ſatis apertè (vt reor) paulò ſuperius oſtẽſum eſt, Sed quod dicit introiſſe illum in interiora velaminis, more pontificum Iudæorum loquitur, qui ſemel in anno ingrediebantur intra velum in ſancta ſanctorum oraturi in templo pro populo, ſic & Chriſtus ſecreta regni cælorum penetrãs, orat aſſidue pro ſalute fidelium ſuorum.

CAPVT VII.

H*Ic enim Melchiſedech rex Salem, ſacerdos dei ſummi* ſubaudis fuit, *qui obuiauit Abrahæ regreſſo à cæde regum, & benedixit ei, cui & decimas omnium diuiſit Abraham* Tradunt hebræi ipſum Sem fuiſſe primogenitum Noe filiũ, qui eo tempore quo natus eſt Abraham, habuerit annos ætatis ducẽtos nonaginta duos, eóque tempore quo mortuus eſt abraham, habuerit annos quingentos ſexagintaquinque, & ita ſuperuixerit Abraham annis trigintaquinque: quibus expletis, facti ſunt omnes dies vitæ ſuæ ſexcenti anni.

ni. Nec eſt mirum ſi abrahæ obuiã proceſſerit, eiq; panem & vinũ obtulerit, quod abnepoti ſuo iure paternitatis debebat, & benedixerit ei, decimáſque prædæ atq; victoriæ ab eo acceperit, ſicut ſacerdos ſummi dei excelſi, nõ falſorũ deorum & idolorum, qui fuit etiam rex ſalem. Salẽ autẽ (ſicut Beatus Hieronymus dicit) non eſt putanda Hieruſalem, vt Ioſephus hiſtoriographus, noſtrorumq; arbitrãtur plurimi, ſed iuxta opidũ eſt Scythopolim, quæ vſq; hodie appellatus Salẽ ſiue ſalim, de quo (teſte beato Hieronymo) in euangelio legitur. Erat autẽ Ioannes baptizans in Ennom iuxta Salim, quia aquæ multæ erãt ibi, Idcirco autẽ fit iſta varietas noĩm, quia hebræi multis in locis per cõſonãtes ſolũmodo ſcribũt, ſubtractis vocalibus, atq; ita ſecundũ arbitriũ legẽtis pronũciatur, non vno ſemper eodemq; modo, Oſtẽditur autẽ in eodẽ oppido palatiũ Melchiſedech, ex magnitudinẽ ruinarũ oſtẽdens veteris operis excellentiã: ad quã ciuitatẽ ſiue oppidũ legitur etiã Iacob deſcẽdiſſe, quę fuit in terra Canaã regionis Sichẽ. Cõſiderandũ quoq;, quòd Abrahã de cæde hoſtiũ reuertens quos perſecutus eſt vſque Dan, non in via reuerſionis habuit Hieruſalẽ, ſed potius Salem oppidũ ſuprà memoratũ. *Primum quidem qui interpretatur rex iuſtitiæ, deinde rex Salem, quod eſt rex patris, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dierum, neque finem habens vitæ.* Sæpe beatus Apoſtolus Melchiſedech in typũ domini ſaluatoris introducit. Quamuis enim penè omnes ſancti & patriachæ & prophetæ prioris tẽporis in aliqua re figurã Chriſti expreſſerint, tamẽ Melchiſedech ſpecialius, qui nõ fuit de genere Iudęõrũ, in typo præceſſit ſacerdotiũ filij dei, de quo deus pater dicit in Pſal. 119. Tu es ſacerdos in æternũ ſecũdum ordinẽ Melchiſedech. Ordinem autẽ eius multis modis interpretari poſſumus, ſicut iã ſupradictũ eſt, quòd ſolus rex fuerit, & ſacerdos: & ante circuncïſionem functus ſacerdotio: vt nõ gentes à Iudæis, ſed Iudæi à gẽtibus ſacerdotiũ acciperent: neque vnctus oleo viſibili, vt moſaica præcepta cõſtituunt, ſed oleo exultationis, fideiq; puritate: neq; carnis & ſanguinis victimas immolauerit, ſed pane & vino ſimplici puróq; ſacrificio Chriſti dedicauerit ſacerdotium. Sed primùm (vt Apo dicit) in hoc aſſimilatur filio dei, quia interpretatur rex iuſtitiæ, melchõ etenim ſiue melchi, regem

ſonat:ſedet vero,iuſtus ſiue iuſtitia. Et quis eſt ver⁹ rex iuſti tiæ,niſi Chriſtus, qui dicit in Pſal.Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo?Ipſe enim iuſtè & rectè regit & gubernat electos ſuos,iuſtitiæ amatores effectos.Deinde autē aſſimilãtur filio dei per hoc quod dicitur rex pacis,quod pertinet ad Chriſtũ.Salē interpretatur pax,Chriſtus igitur nos iuſtificat,q eſt rex iuſtitiæ,& ipſe pacificat omnia quæ in cęlis & quæ in terra ſunt,qui naſcēdo & moriēdo & reſurgēdo atq; aſcendēdo pacē attulit mũdo: qui ſecundũ diuinitatē ſine initio & fine rex eſt æterno patri coæternus,quãuis ex tēporali matre tēporalis eſſet. Sicut enim iſtius Melchiſedech nõ legimus initiũ vel finē in ſcriptura ſacra: ſic nõ nouimus filij dei initiũ vel finē:quia non habet aliquid horũ in natura deitatis,& in hoc eſt ſimilitudo,quòd nec illi⁹ nec iſtius initiũ legitur vel finis.illi⁹ quidē,quia non eſt ſcriptũ:iſtius autē,quia omnino nõ eſt.Neq; enim ſub quo nat⁹ eſt Melchiſedech legitur,neq; quãdo mortuus eſt narratur,ſed ſubitò introducitur, ſicut & Elias.Nec omnino credendũ eſt quòd Melchiſedech ſine patre aut ſine matre eſſet,cũ Chriſtus quoq; ſecundũ vtrãq; naturã & patrē habuerit & matrē:ſed propterea hoc dicitur de illo,quia ſubitò introducitur in diuina ſcriptura, ſicut diximus, & genealogia illius non commemoratur: de quo etiam dicitur quòd aſſimilatus filio dei,in his omnibus ſuperioribus dictis *manet ſacerdos in æternum* nõ in ſe, ſed in Chriſto Nam Melchiſedech mortuus eſt,ſed figura eius æternaliter in Chriſto manet.Similitudo autē hic nõ pro æqualitate ponitur,ſed pro figura *Intuemini autē quantus ſit hic cui decimas dedit de precipuis Abrahã patriarcha*, cõuertit ſermonē ſuum ad eos qui glorianturſe filios eſſe Abrahæ, & nobilitatem generis ab illo ducere ſe iactant vnde in euãgelio dominum eũ præponere conabãtur,cũ dicerēt:Nunquid tu maior es patre noſtro Abrahã?Vt ergo illorũ cõfunderet ſuperbiã Apoſtol⁹,dixit.Intuemini & attēdite diligēter quãtus fuerit hic Melchiſedech ſacerdos dei ſummi,cui decimas dedit Abrahã patriarcha de precipuis.i.de meliorib⁹ ſpoliis.Quib⁹ verbis vult oſtēdere,maioris dignitatis & honoris fuiſſe Melchiſedech,quē Abrahã,ac per hoc maius & ſancti⁹ fore ſacerdotiũ Chriſti,quã Iudæorũ:quaſi diceret.Quē vos excellentiorē omnib⁹ hominib⁹ æſtimatis, hic decimas obtulit

tulit Melchiſedech:qui in figura Chriſti præceſſit. *Et quidē de filiis Leui ſacerdotiū accipiētes, mandatum autē decimas ſumere à populo ſecundūlegem*.i.à fratribus ſuis, quanquā & ipſi exierint de lumbis Abrahæ. Tāta eſt (inquit) excellētia ſacerdotij, vt etiā ipſi qui eūdem habuerant progenitorem, & ab vno patre deſcenderāt: propter excellentiæ meritū quo meliores erāt fratribus ſuis, vtpote Aaron, qui inter viuos & mortuos ſtans, irā domini placauit, ſacerdotij dignitatē adipiſci mererentur: ac propterea niſi Melchiſedech maioris dignitatis eſſet quàm Abraham, nequaquam Abrahā alienigenæ decimas dediſſet, ſicut Aaron maioris meriti fuit quàm fratres illius reliquarum tribuum. Dicit ergo. Et quidem de filiis Leui accipiētes ſacerdotium, ſicut accepit Aarō & filij eius, mādatum & præceptum habent ſecundum legem ſumere decimas à populo, quaſi meliores illis, & hoc à fratribus ſuis, cum vnum eūdémq; habuiſſent progenitorem, iuxta quod Apoſtolus manifeſtat, dicens, Quāquam & ipſi fratres Leui exierint de lumbis Abrahæ, *Cuius autem generatio*, id eſt Melchiſedech, *non annumeratur in eis*, id eſt in filiis Leui *decimas ſumpſit Abraham, & hunc* id eſt, Abraham *qui habebat repromiſſiones* de filio dei *benedixit* Ille Melchiſedech. Hic oſtendit incircunciſum ſacerdotem circunciſo ſacerdote multo eſſe ſublimiorem. Quomodo ergo hoc oſtenditur? Vtique quia ipſe Leui ex quo ſacerdotale genus ortum eſt, decimatur eſt à Melchiſedech in lumbis progenitoris ſui, iámque erat Abraham circunciſus, iámque promiſſionem à deo acceperat quod in ſemine eius benedicerentur omnes gentes, quando benedictus eſt à Melchiſedech ſacerdote incircūciſo, dans ei decimas totius prædæ. Benedicens autem eum Melchiſedech, dixit: Benedict⁹ Abrahā deo excelſo, quo protegēte, hoſtes in manu eius proſtrati ſunt, & alia quæ ſequūtur in eodē loco. *Sine vlla enim contradictione quod minus eſt à meliore benedicitur* quaſi diceret. Omnibus luce clarius videtur, quòd minor à maiore benedicitur. Vnde Abraham quaſi minor à Melchiſedech tanquā à meliore benedictionem percepit. Proīde maior ac melior eſt typus Chriſti, quā illius qui promiſſiones de chriſto habebat. *Et hi quidem moriētes homines decimas accipiunt, ibi autem conteſtatur, quia viuit.* Hic, inquit, hoc eſt, in preſenti ſeculo, vel in tēplo quod

adhuc ſtabat, morietes homines, filij videlicet Leui (q mortales ac moribundi ſunt) decimas accipiunt: ibi autem. i. in alia vita, vel loco vbi dicitur de Chriſto, Tu es ſacerdos in æternum, cōteſtatur deus pater cum iuramento, quia viuit Chriſtus Vnde dicit Pſal. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum: tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinem Melchiſedech, *& vt ita dictum ſit, per Abraham & Leui qui decimas accepit,* In filiis ſuis, vel accepit hactenus à fratribus ſuis *decimatus eſt* à Melchiſedech *adhuc enim in lumbis* hoc eſt propagine ſeminis. *patris erat Leui quā'o obuiauit ei Melchiſedech.* Quomodo dicit Leui decimatum à Melchiſedech, cū nondum natus eſſet, præſertim cum & filius fuit naturalis Iacob? Vtique nō eſt in ſe decimatus, ſed in Abraham, de cuius progenie deſcendit. Quando enim Abrahā decimas obtulit Melchiſedech, in illo omnes filij eius dederunt, quapropter dicit Apoſtolus, quia Leui eius decimas accepit in filiis ſuis à fratribus ſuis, decimatus eſt per Abraham, ſiue in Abraham, Quibus verbis declaratur quia niſi ſacerdotium melchiſedech (qui in figura ſacerdotij Chriſti præceſſit) maioris dignitatis eſſet, nequaquā Abraham, omnéſque filij eius ab illo decimati eſſent. Dū enim ſacerdotium à ſacerdotio decimatur, maioris dignitatis vnum altero oſtenditur. *Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat (populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech alium exurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron dici? Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat.* Hinc incipit iam plenius differentias noui teſtamēti oſtendere, dicēs. Si conſummatio. i. perfectio vitæ atque iuſtificationis, per ſacerdotium leuiticum fuit: quid neceſſe fuit alium exurgere ſacerdotem ſecundum ordinem Melchiſedech? Nam quia Aaron primum poſt legem datam ſacerdotem fuiſſe de tribus Leui, nulli dubium eſt, ideo ſacerdotium quo functus eſt, Leuiticū nominauit ſacerdotiū: vel certe quia ipſe Leui in filiis ſuis functus eſt ipſo ſacerdotio. Nam abnepotes illius ſuſceperūt illud, Moyſes. ſ. & Aaron cum reliquis fratribus ſuis ex eadem tribu. Nam Leui genuit Caath: Caath vero Amram: Amram autem genuit Moyſen & Aaron. Ideóque dicit populum ſub ipſo ſacerdotio legem accepiſſe, quia Moyſes & Aaron principes erant illis temporibus

in

in populo, qui ipſam legem adminiſtrauerunt de tribu ſacerdotali exiſtentes egro ſacerdotio leuitico multo melior eſt ordo ſacerdctij Melchiſedech, qui typum gerebat ſacerdotis noſtri.nequaquam enim dixiſſet.ſecundum ordinem Melchiſedech, ſi illud ſacerdotium Aaron melius eſſet, ſub quo populus Iudæorum legem accepit. Si autem ſacerdotium legis tranſlatum eſt ad Chriſtum ſecundum ordinem Melchiſedech, neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat:hoc eſt,à lege Moyſi neceſſe eſt tranſire ad legẽ euangelij. Neque enim poteſt ſacerdos ſine lege & ſine teſtamento eſſe, & ſine præceptis. Summis niſibus laborabat Apoſtolus vt à lege Moyſi faceret eos tranſire ad legem euangelij, à carnalibus ad ſpiritalia. *In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt, de qua nullus altario præſto fuit.* Manifeſtum eſt enim quòd ex Iuda ortus ſit dominus noſter, in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. In quo enim,ait,hæc dicuntur,id eſt de quo hæc dicuntur, ꝙ eſt ſacerdos in æternum, dominum ſignificans ſaluatorem, de alia tribu eſt, quàm ſacerdotali, de illa videlicet de qua nullus altario præſto fuit, hoc eſt, de tribu Iuda. Non enim ordine tantũmodo,neque teſtamento vel præceptis mutatum eſt,ſed etiam tribu. Et quomodo tranſlatum eſt ſacerdotium de tribu in tribum,de ſacerdotali videlicet ad regalem, vt eadem ipſa ſit & regalis & ſacerdotalis in Chriſto,qui eſt rex & ſacerdos?Intuere myſterium. Primo fuit regale ſacerdotium in Melchiſedech, ſecundum conſequentiam huius ſermonis, ſecundò autem fuit ſacerdotium ſolummodo ſacerdotale in Aaron, tertiò autem fuit iterum regale ſacerdotium in Chriſto,ſicut & primo. Vnde & eccleſia modò regale ſacerdotium habet,dicente Petro:Vos enim genus electum,regale ſacerdotium. Tribus ergo Iuda, ex quo dominus ortus eſt per virginem Mariam,cum ſemper regia eſſet,& nunquam ſacerdotalis,in Chriſto fuit vtrunque,& regalis,& ſacerdotalis,tranſlato ex toto ſacerdotio à tribu Leui, quæ antea ſacerdotalis erat. *Et amplius adhuc manifeſtum eſt,ſi ſecundum ordinem Melchiſedech, exurget alius ſacerdos qui non ſecundum virtutem vitæ inſolubilis.* *Conteſtatur enim* deus pater loquens ad filium *quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Defectus dictionis iſto in loco habetur ſatis

neceſſarius, quapropter nunc dicatur ita. Et amplius adhuc manifeſtum eſt, ſubaudis, deſtructum eſſe ſacerdotium legis per hoc quòd Chriſtus non ſecundum ordinem Aaron dicitur ſacerdos eſſe in æternum: ſed ſecundum ordinem Melchiſedech, quàm per hoc, quia de tribu Leui non fuit. Quod enim dicit, ſi ſecũdum ordinem Melchiſedech, exurgeret alius ſacerdos: non dubitatiue loquitur, ſed affirmatiue, quaſi diceret, Amplius adhuc per hoc demonſtratur deſtructum eſſe ſacerdotium legis, quia ſecundum ordinem Melchiſedech ſurrexit Chriſtus alius ſacerdos, qui non ſecundum carnalis mandati legem factus eſt ſacerdos ſicut Aaron. Legem carnalis mandati vocat, quia ex maxima parte carnalis erat, carnalia præcipiens, in circunciſione, in mundatione corporis, in hoſtiis & oblationibus carnalibus, in diſcretione ciborum, dierum ac tempo rum, dicens, Mane extra caſtra, laua corpus tuũ, offer hoc vel illud, abſtine ab his cibis, obſerua iſta tempora: cæteráque his ſimilia, quæ omnia morte finienda erant. Chriſti autem ſacerdotium ſpiritale eſt, & ſecũdum virtutem vitæ inſolubilis, id eſt ſecundum potentiam vitæ indeficientis, quæ nullo interueniente mortis metu ſolui poterit. Habet enim Chriſtus in ſe vitam inſolubilem: quia quãuis ad tẽpus mortuus ſit in carne, tamen viuit in æternum diuinitate, & inſuper humanitate, poſtquam victor à mortuis reſurrexit. Vnde deus pater conteſtatur iurando quia viuit, dicens per Pſalmiſtam: Tu es ſacerdos in æternum *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati* hoc eſt legis Moyſi *propter infirmitatem eius & inutilitatem.* Infirmitatem vtique in hoc habebat lex, quia operantes non valebat adiuuare, inutilitatem verò in hoc, quia nemini regnum cælorum valebat aperire. Vnde ſequitur *Nihil enim ad perfectum adduxit lex*, Quid enim? Nihil profuit lex, profuit quidem aliquid corpora mundando, peccata leuia relaxando: ſed nihil ad hoc profuit, vt perfectos facere poſſet ſeruientes in ea, quoniam grauiora peccata non tollebat, nec ianuam regni cæleſtis alicui aperiebat. Quapropter reprobata eſt, vt gratiæ daretur locus, in qua perfectio cõſtat. Vtilis quidẽ fuit fidem habẽtibus in Chriſto, non illis qui totã ſpem ſuam in eius carnalibus obſeruationibus ponebant *Introductio verò melioris ſpei* ſubaudis, eſt modò in gratia *per quã*

ſpem

ſpem *proximamus ad deum.* Habuit quidem lex ſpem, ſed non talem qualem gratia præſtitit. Sperabant enim beneplaceutes legemque cuſtodientes poſsidere terram, iuxta illud, Si volueritis, bona terræ comedetis, nihilque erūnoſum pati proſpere viuere, ſicut dictum eſt, Qui fecerit ea, viuet. Hic autem ſperamus, quia placentes & euangelica præcepta cuſtodientes, non terram poſsidebimus, ſed cælum, inſuper etiam (quod cælo multo melius eſt) ſperamus proximi deo conſiſtere, ad ipſum paternum ſolium peruenire, & miniſtrare ei cum ſanctis angelis, iuxta quod ſaluator ait in euangelio: Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris ſui, eruntque ſicut angeli dei in cælo. Hoc verò ſacerdotium, per quod hanc gloriam poſſeſſuri ſumus, non eſt ſine iureiurando, vt firmam dei promiſsionem credamus. Vnde Apoſtolus ſubdit *Et quātum eſt* ſubaudis, firmum iſtud ſacerdotium Chriſti de quo loquimur, vtique multum eſt: quia *non ſine iureiurando* firmatum eſt *Alij quidem ſine iureiurando facti ſunt ſacerdotes* vt Aaron, filiique eius, quibus deus non iurauit quòd eſſent ſacerdotes in æternum ſecundum ordinem legis *hic autem*, id eſt Chriſtus *cum iureiurando* ſacerdos factus eſt *per eum* hoc eſt, per deum patrem *qui dixit ad illum, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum,* id eſt non mutabit iuramentum ſuum, quoniam *tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Inquātum melioris teſtamenti ſponſor* ſiue promiſſor *factus eſt Ieſus* ſcilicet inquantum cum iureiurando dei patris ſuum ſacerdotium tenet. Inquantum ſacerdotium Chriſti quod iuramento dei eſt ſanctum, ſua dignitate præcellit ſacerdotium legis veteris: intantum præcellit etiam gratia euangelij legem Moyſi. *Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco, quòd morte prohiberentur permanere, hic autem,* id eſt Chriſtus, cui pater dixit cum iureiurando, Tu es ſacerdos in æternum *eo quòd maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium* Duas ponit hic differentias, B. Apoſtolus, quia ſacerdos noſter non habet finem, ſicut ſacerdos legis, & quia cum iureiurando ſuum ſacerdotium poſſeſſurus eſt, quia enim ſacerdotes legis mortales erant, plures facti ſunt ſacerdotes in ipſa lege, ſicut Aaron & filij eius, idcirco quòd morte præuenti prohiberētur permanere in ſacerdotio. Mortuis enim patribus ſuccedebant filij in locum ipſorum: Ie-

ſus autem ſolus, quia immortalis eſt, ſempiternum habet ſacerdotium, nec vllum habere poterit ſubſequentem, eo quòd ipſe maneat in æternum. Sequitur *Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt, accedens per ſemetipſum ad deum ſemper viuens ad interpellandum pro nobis*, vnde, inquit, quia Chriſtus in æternum manet, & ſempiternum habet ſacerdotium, ſemper interpellat pro nobis, ſemperque poteſt ſaluare. Quia vero quidam codices habent, accedens per ſemetipſum ad deum, quidam vero plurali numero, accedentes, vtrumque recipi poteſt. Chriſtus ergo pontifex noſter non per alium pontificem maiorem ſe accedens ad deum patrem, ſed per ſemetipſum, ideóque poteſt ſaluare in ſe credentes. Poteſt & ita intelligi quod dicit, ſaluare in perpetuum poteſt accedentes per ſemetipſum ad deum. Nos qui puri homines ſumus, per illum accedimus ad deum patrem, quia mediator noſter exiſtens aſsiſtit dei vultui pro nobis, dirigens preces noſtras ad deum patrem. Vnde & ſacerdotes eccleſiæ altari aſsiſtentes dicunt? Suſcipe domine ſancte pater preces populi tui per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuum, Et quia ſemper viuit, ſemper interpellat pro nobis. Alij verò pontifices qui non ſemper erunt, non ſemper interpellant. Interpellat autem pro nobis per hoc quód naturam aſſumpſit humanam, quam aſsiduè oſtendit vultui dei pro nobis, vt miſereatur ſecundum vtranque ſubſtantiam. *Talis enim decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus* Non eramus digni, nec promerebamur talem habere pontificem, ſed neceſſe erat nobis vt talem haberemus pōtificem, qui eſſet ſanctus in interiori homine, innocens manibus, impollutus corpore, ſegregatus à peccatoribus, id eſt ab omni peccato immunis, & à conuerſatione peccatorum ſeparatus. In hoc enim fuit ſeparatus à peccatoribus, quia alij homines cū peccato concipiuntur & naſcuntur, atque ab hoc ſeculo cū peccato tranſeunt: hic autem ſine peccato eſt conceptus, ſine peccato natus, & ſine peccato ab hoc mundo trāſiuit, quoniā peccatū nō fecit, nec dolus inuētus eſt in ore eius. Factus autē eſt excelſior cælis, quādo quadrageſima die admirandæ ſuæ reſurrectionis ſuper omnes cælos, & ſuper oēs ordines cæleſtiū ſpirituū eleuatus eſt ad cōſeſſum paternæ maieſta-

maieſtatis, vbi ſedet nunc in plenitudine honoris & gloriæ. Poteſt & ita intelligi quod dicit, Talis decebat vt nobis eſſet põtifex, quaſi diceret, Iudæi velut ſerui per timorem legis deo ſeruientes, legales pontifices habuerunt, ſibi cõſeruos, mortales ac peccatores, qui pro ſemetipſis ſimiliter indigebant offerre: nos autem quibus dictum eſt, Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos meos, & qui filij dei ſumus, ſeruiendo illi amore filiationis: decet vt habeamus pontificem immortalem, ſegregatum à peccatoribus. Sequitur: *Qui non habet quotidie neceſſitatem (quemadmodum ſacerdotes legis) prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel ſeipſum offerendo* dominus noſter Ieſus Chriſtus. Quid fecit? Vtique obtulit ſacrificium non pro ſuis delictis, ſed pro noſtris: & ſemel hoc fecit, non amplius, quia ſemel mortuus pro peccatis noſtris, iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Magnitudinem ſacrificij Chriſti hic oſtendit, quod ſemel oblatum tantum præualuit, quantum omnia ſacrificia legalia non valuerunt. Vnum enim fuit, & ſemel oblatum, & ſufficit in ſempiternũ ad tollenda omnia peccata credentium. Pontifices autem Iudæorum peccatores erant, & ideo neceſſe habebant pro ſuis delictis hoſtias offerre, & ideo ſacrificia illa hominem iuſtificare non poterant, quia inconueniens erat, vt pro homine rationali irrationale animal offerretur. Quærebatur, itaque pontifex ſine peccato, & hoſtia rationabilis, nec inueniebatur: Inuentus eſt autem vnus ſine peccato, Deus & homo, & obtulit ſeipſum rationabile ſacrificium pro ſalute hominis rationalis, *Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes* Dicit enim dominus ad Moyſen in lege: vnges Aaron & filios eius mihi in ſacerdotes. Sed quia illi infirmitatem, hoc eſt peccata habebant, quibus infirmabatur illorum anima, neceſſe habebant vt pro populi, ita etiam pro ſuis delictis hoſtias offerre, Iſte autem tam potens eſt, vt non indigeret pro ſe offerre, ſed inſuper ſemel oblato ſuæ carnis ſacrificio, omnium ſaluti ſufficeret. *Sermo autem iuriſiurandi qui poſt legem eſt, filium in æternum perfectum.* Subaudis, oſtendit, ſiue perfectum conſtituit ſacerdotem, nõ infirmitate grauatum, ſicut lex conſtituit eos. Poſt legem factus eſt ſermo dei patris ad Dauid de Chriſto cum iureiu-

rando,vbi dicitur,Iurauit dominus, & non pœnitebit eũ, &c.Ponit hic Apoſtolus filij nomen ad diſtinctionem ſeruorum,qui fuerunt in lege, qui ſerui infirmi fuerunt, ſiue quia peccatores,ſiue quia mortales erant,filium verò perfectũ oſtendit,qui ſemper viuit,& ſemper ſine peccato eſt.

CAPVT VIII.

C*Apitulum autem ſuper ea quæ dicuntur* hoc eſt, repetitio ſuper ea quæ dicuntur de Chriſto. Quo dicto ſignificat aliquid ſummum & magnum,& quaſi per recapitulationem præcedentis diſputationis ad rem ipſam deducit auditorem. *Talem habemus pontificem* qualem ſubaudis diximus,ſanctum videlicet,innocentem, impollutum,ſegregatum à peccatoribus & qualem adhuc dicturi ſumus in ſequentibus *qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cœlis, ſanctorum miniſter, & tabernaculi veri quod fixit deus,& non homo.* Sedem magnitudinis in cœlis debemus accipere plenitudinem paternæ maieſtatis, in qua filius dei ſedet,quæ etiam deſignatur per dexteram. Nec eſt pueriliter accipiendum, quòd deus pater dexteram aut ſiniſtram habeat, qui ſpiritus eſt omnia implens, vt ita ſedeat filius in dextera illius,ſicut ſolet filius ſedere iuxta patrẽ ſuum regem:ſed,ſicut diximus,plenitudinẽ maieſtatis, ſummãque gloriam beatitudinis & proſperitatis debemus per dexteram intelligere,in qua filius dei ſedet.Sedere autẽ filij pro habitare ponitur.Pontifex ergo noſter qui cõſedit in ſumma gloria paternę maieſtatis in cœlis,ſanctorũ miniſter eſt,Quod duob⁹ poteſt modis accipite:veniẽs quippe dominus in mundũ per incarnationis exhibitionem,miniſtrauit ſanctis apoſtolis , aliiſq; fidelibus,& etiã qui adhuc futuri ſunt, panẽ refectionis verbi ſpiritalis , & potum doctrinæ euangelicæ, dicens:Si quis ſitit,veniat ad me, & bibat,&, Venite ad me oẽs qui laboratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos.Miniſtrauit illis etiam documentũ fidei,& gratiã baptiſmatis:& inſuper(quod maius fuit) ſacramentũ redẽptionis per paſsionem ſuam,& cognitionem myſteriorum in lege & prophetis, ac poſtea ſua aſcẽſione miniſtrauit nobis aditum patriæ cœleſtis.Ecce quomodo & quid miniſtrauit electis ſuis apparẽs mundo.Dicatur & aliter:Sanctorum miniſter erit in futurũ,quando ſemetipſum miniſtrabit illis , vt cognoſcant eũ cum patre

&

& ſpiritu ſancto ſicuti eſt, cum tradiderit regnũ ſuum deo & patri. Vnde in euangelio de ſe ſub perſona patrisfamiliâs loquens dicit: Amen dico vobis, ꝙ præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis. Tranſire enim dicitur, quia electos ſuos de iudicio ad regnũ tranſire faciet, vel à contemplatione humanitatis ad cognitionem diuinitatis ſuæ. Miniſtrabit illis, cum ſe & patrem cum ſpiritu ſancto eis monſtrabit. Nam cibus & vita illorum viſio ſanctæ trinitatis erit, ſicut ipſe dicit ad patrem: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te cum ſpiritu ſancto, & Ieſum Chriſtum quem miſiſti vnum & verum deum. Tabernaculi quoque veri miniſter eſt, quod conſtituit ſiue compoſuit deus, & nõ homo. i. cæli, quod ipſe nobis adminiſtrat, vt claritate ſiderum illius illuſtremur. Tabernaculum enim quod Beſeleel cõpoſuit in deſerto, ſiue quod à Salomone factũ eſt in terra repromiſsionis, non fuit verum, quia carie & vetuſtate conſumptum eſt, nec ſemper durare potuit. ideóq; tabernaculum verum cælum vocat, quoniam in æternum ſtabit, nullaque vetuſtate conſumetur. Poteſt & altiori ſenſu intelligi, vt tabernaculum verum accipiantur animæ iuſtorum, quibus iſte filius dei gaudia patriæ cæleſtis adminiſtrat, & in quibus ipſe habitare dignatur, iuxta quod per prophetam dicitur, Inhabitabo in illis & inambulabo, & Apoſtolus: In interiori homine habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. &, Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. *Omnis enim pontifex ad offerenda munera conſtituitur: vnde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat.* Non enim poteſt eſſe ſacerdos, niſi habeat quod offerat. Pontifices verò veteris ſacerdotij ſecundum præceptum legis munera & hoſtias pro ſuis & pro populi offerebant delictis. Chriſtus verò cum in ſempiterna diuinitatis ſuæ natura non haberet quod offerret, ſumpſit ex nobis quod pro nobis offerret, id eſt, carnem humanam, ſeipſum videlicet, quem obtulit in ara crucis. Quid ergo tam aptum immolationi, quàm caro rationalis pro rationali? Et quid tam mundum pro immundis, quàm carnem ſine vlla contagione offerre? Et quoniam quatuor in omni ſacrificio conſideranda ſunt, videlicet cui offerat, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: hæc etiam poſſumus hic reperire ſatis eleganter, Quòd enim

nulli ſacrificium debetur, niſi ſoli vero deo, pontifex noſter mūdam hoſtiam pro nobis deo patri obtulit, idem exiſtēs ſacerdos & ſacrificium. Offert enim ſacrificium deo patri acceptum per eccleſiam ſuam. Dum enim nos offerimus ſacramenta corporis eius, ipſe offert. *Si ergo eſſet ſuper terram.* ſubaudis ſacerdos terrenus ſecundum ordinem Aaron, *nec eſſet ſacerdos* ſecundum ordinem Melchiſedech *cum eſſent* ſacerdotes Leuitici generis *qui offerrent ſecundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deſeruiunt cæleſtium, ſicut reſponſum eſt Moyſi cum conſummaſſet* ac perfeciſſet *tabernaculum* oraculi. Si eſſet terrenus pontifex ſuper terram, ſicut Aaron, vel aliquis ſecundum eius ordinē immortalis & ſine peccato, qui ſuis ſacrificiis potuiſſet mūdare genus humanum, perfectúmque reddere, non eſſet vtique ſacerdos ſecundum ordinē Melchiſedech in æternum, quia ſatis eſſent qui offerrēt legalia munera. Sed quia Aaron & filij eius mortales erant & peccatores, quapropter non poterant genus humanum perfectum reddere: ideo venit Chriſtus ſine peccato, qui in æternum ſuum ſacerdotium teneret, ſuóque ſacrificio genus humanum perfectiſsime mundaret, non talis quales fuerunt illi qui exēplari & vmbræ deſeruiunt cæleſtiū. Exemplar eſt figura & ſimilitudo, per quod res alia oſtenditur: ſicut imago ex preſſa in pariete, exēplar eſt & figura veri hominis. Sacerdotes igitur Iudæorum exemplari .i. figuræ & vmbræ cæleſtium myſteriorum deſeruiebant, quia omnia illa ſimilitudines & figuræ erant iſtorum, quæ in eccleſia modò in veritate aguntur. Cæleſtia autē myſteria dicit ſpiritalia, quòd obſeruatores ſuos in veritate ad cæleſtia ducunt. Nónne cæleſte altare eſt fides noſtra, in qua offerimus quotidie orationes noſtras deo? *Vide (inquit) omnia facito ſecundum exēplar quod tibi oſtenſum eſt in monte.* Quoniam auditus noſter minus aptus eſſe videtur ad diſciplinam percipiendā q̄ viſus (non enim ita animo cōmendamus quæ audimus quomodo illa quæ ipſo viſu percipimus) ideo non ſolū auditu, verumetiā viſu demonſtratū eſt Moyſi à domino in mōte tabernaculū quod facturus erat cooperāte Beſeel. Vnde dicit ei: Vide vt oīa facias ſecundū illā ſimilitudinē quæ tibi in monte oſtenſa eſt. Quod autē dicit, intelligendū eſt tā de tabernaculi cōſtructione vaſorū́q; eius, q̄ de ſacrificiis

&

& hoſtiis quæ ibi oblaturi eſſent. *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium*, ſacerdotij videlicet dignitatem, *quanto & melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromißionibus ſancitum eſt* hoc eſt firmatum, ſtatutum, & corroboratũ. Vides, inquit, quanto melior eſt iſta celebratio, quàm illa quæ tunc temporis agebatur. Siquidem illa exemplar & figura, iſta veritas eſt, ſicut in euang. dicitur. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Nunc, hoc eſt, in hac nouiſsima mundi ætate, tanto melius miniſterium ſacerdotij ſortitus eſt Chriſtus, quàm fuiſſet illud legale, quanto & melioris teſtamenti eſt mediator. Quanto meliora ſunt cæleſtia terrenis, ęterna tẽporalibus, tanto melioris teſtamẽti dator & mediator eſt Ieſus, & tãto melioribus promiſsionibus confirmatũ eſt iſtud: Teſtamentum etenim vetus, terrena ac tẽporalia promittebat, dicens: Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Et: Obſerua quæ præcipio tibi, vt ſis lõgæuus ſuper terrã. cæteráque his ſimilia promittens temporalia atque terrena. Nouum verò quod per Chriſtum datum eſt, promittit ac tribuit cæleſtia & æterna, vitámque perfectam per gratiam baptiſmatis, & fidẽ dominicæ paſsionis, remiſsionẽ videlicet omniũ peccatorũ. dicit nanq; euange. Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnũ cælorũ. Et, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Et: Quia erunt electi ſicut angeli dei in cælo. Et inſuper quod maius eſt, quod dicitur in euang. Ioan. Quotquot, inquit, receperũt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri. Ecce quomodo melioris teſtamẽti mediator & dator eſt Chriſtus, & quomodo meliorib⁹ promiſsionibus confirmatũ eſt. In hoc quoq; melius ſacerdotium ſortitus eſt, quia illud tẽporale fuit, iſtud eſt æternũ. Illud non poterat hominẽ iuſtificare: nec regnũ cælorum ſuis obſeruatoribus reſerare: iſtud verò perfecte iuſtificat hominẽ, ſtatimq; ei regnũ cælorum aperit. Mediator autẽ teſtamẽti appellatur dñs, quia ſicut Moyſes mediator fuit inter deum & populũ, verba dei ad populum referens, iterúmque populi ad deũ: ita & Chriſtus verba dei patris nobis retulit, iterúmq; noſtra refert ad deum. Tranſiens Apoſtolus à ſacerdote & ſacrificio, tunc demum teſtamenti differentiam facit, dicens *Nam ſi illud prius* teſtamentum *culpa vacaſſet, non vtique ſecundi* teſtamenti *locus inquireretur,*

hoc eſt, ſi aliud teſtamentũ legis peccata poſſet auferre, vt obſeruatores ſui inculpabiles eſſent, nõ ſecundi teſtamenti locus nunc inquireretur. Sed quia illud nõ fuit perfectum, illo ſublato inuentus eſt locus aptus ſecundi teſtamenti, ſicut *vituperans eos*, id eſt, non approbans dignos laude, *dicit* per prophetam. *Ecce dies venient, dicit dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod feci cum patribus eorum in die qua apprehendi manum illorum vt educerem eos de terra Aegypti, quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamẽto meo, & ego neglexi eos, ait dominus deus.* Ecce dies noui teſtamenti, & vltimæ ſeculi ætatis venient, dicit dominus, & conſummabo, id eſt, perficiam ſuper domum Iſrael & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum. Quantum ad literam pertinet, per domũ Iſrael decem tribus intelliguntur, quæ ſeparauerũt ſe à domo Dauid tẽporibus Hieroboam: per domum autẽ Iuda, duæ tribus Iuda & Beniamin cũ tribu ſacerdotali, quæ adhæſerunt domui Dauid. Altiori autem intellectu per vtranq; domũ debemus intelligere omnes tã ex Iudæis ꝗ ex gentibus credentes, qui deum rectè cõfitẽdo (quod interpretatur Iudas) veri Iſraelitę ſunt: hoc eſt, deũ mẽte vidẽtes, quibus dominus perfecit atq; cõ-
Iaco. 2. pleuit nouũ teſtamentũ, gratiã ſcilicet euangelij. Teſtamẽtum autẽ nouũ dicitur ad differentiã veteris. Vt verò altius dicamus, vetus teſtamentũ ob hoc dicitur, eo ꝙ hominem in vetuſtate peccati poſitũ, nouum reddere non valebat: at verò nouũ teſtamentum dictum eſt, eo ꝙ veterẽ hominem id eſt, peccato veteris hominis Adæ cõmaculatũ, nouũ efficiat in baptiſmate per fidẽ dominicę paſsionis: quod nõ eſt ſimile teſtamẽto veteri, quod fecit cũ patribus eorũ: quia illud terrena ꝓmittebat ac tẽporalia, & præcipiebat carnalia, iſtud verò æterna & cæleſtia promittit, præcipiẽs ſpiritualia. Quod verò dicit: In die qua apprehendi manũ illorũ, vt eos educerẽ de terra Aegypti, magnã familiaritatem ſuã omnipotens deus oſtẽdit, quã exhibuit illi populo. More enim mulierũ loquitur ſermo diuinus, quæ apprehẽdere ſolẽt paruulorũ manus, & plerunq; ſecũ ducere, plerunque etiã hinc illincque ſuſtentando, ne labentur, vtpote firmos greſſus nõ habentes adhuc. Sic omnipotens deus: cũ ille populus puerilis ac paruulus eſſet: quia neq; greſſus bonę ope-

rationis habebat, neq; fortitudinẽ qua ſe poſſet exoluere à iugo opprimẽtium, tetendit manũ ſuam ei, magnũ videlicet auxilium pietatis ſuæ: & extraxit eum de fornace ferrea: trahens ad cognitionem ſuam: & amplius amore eum diligẽs gratiſsimo, ſimúlq; deducens per deſerti vaſtitatem, introduxit in terram omnibus meliorem. Sed quia nõ permanſerunt in teſtamẽto eius, id eſt, non obſeruauerũt quæ præcepit in teſtamẽto ſuo: neglexit eos: hoc eſt, dimiſit eos ire ſecundum deſideria cordis ſui, iuxta quod Pſalmiſta dicit. Notandum autẽ quia cum dixiſſet ſermo diuinus: Perficiam teſtamentum nouum, non ſecundum illud quod pepigi cum patribus eorum: ne forte Iudæi poſſent oblatrando dicere illud teſtamentum deſtruendum eſſe de quo dixit ad Abraham deus, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: diſcrete manifeſtauit de quo loqueretur, cum ſubintulit dicens: In die qua apprehendi manum illorum vt educerem eos de terra Aegypti. De lege enim dixit hoc, quam quinquageſimo die egreſsionis illorũ de terra Aegypti, datam eſſe conſtat in monte Sinai, in qua non permanſerunt patres eorum, ſed fecerunt vitulum conflatilem in Oreb, & adorauerunt illum. Nam illud quod pepigit cum Abraham, in Chriſto completum eſt, in quo benedicentur omnes gentes. *Quia hoc eſt teſtamentum quod diſponam domui Iſrael* ſcilicet credentibus *poſt dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum ſuperſcribam eas, & ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum, & nõ docebit vnuſquiſque proximum ſuũ, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens, Cognoſce dominum: quoniã omnes cognoſcent me à maiore vſque ad minorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorũ, & peccatorũ eorum non recordabor amplius.* Magna diſtantia eſt inter legem & legem, inter ſcripturam & ſcripturam, inter doctores legis doctoréſq; euãgelij, inter literam & gratiã ſpiritalis intelligentiæ. Nã litera legis ſcripta eſt in tabulis lapideis, gratia autẽ ſpiritalis intelligẽtiæ data eſt fidelib⁹ per ſpiritũ ſanctum, per quem charitas dei diffuſa eſt in cordibus fidelium. Hoc autem quod dicit, Dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum ſuperſcribam eas: ſpecialiter ad ſanctos Apoſtolos pertinet, qui gratiã noui teſtamenti non habuerunt ſcriptam in tabulis lapideis, neq; in mẽbranis, ſed in mente & in cordibus ſuis diuinitus ex-

Pſal. 80.

aratam habuerunt Primùm quidem ante dominicam paſſionem, quando (ſicut Matthæus narrat) aſcẽdit in montẽ, ibíque cum illis illũ prolixum ſermonem habuit, vbi inſtitutio totius perfectæ vitæ continetur. Secundò verò poſt reſurrectionem ſuam, quando (ſicut Lucas teſtatur) aperuit illis ſenſum vt intelligerent omnia quæ ſcripta erant in lege Moyſi & prophetis & pſalmis de ipſo, deinde verò decimo die aſcenſionis ſuæ adueniente ſpiritu ſancto in linguis igneis ſuper eos, reuelauit eis vt cognoſcerẽt quicquid mortalibus de deo ſciendum erat. Quomodo enim poſſent euangeliſtæ tãta miracula & verba cæleſtia poſt eius aſcẽſionẽ ſcribere, niſi ea in tabulis cordis diuinitus exarata haberẽt? & precipue B. Ioannes qui ſexageſimo quinto anno poſt dominicã aſcenſionem euangelium ſcripſit, quomodo poſſet tãta de diuinitate illius proferre, quæ ipſe dominus eis protulit, maximè ea nocte qua cõprehenſus eſt? Nos autẽ partim in cordibus, plenius autẽ in membranis ſcriptũ habemus ab illis nobis relictum, vt in illis meditando exerceamur. Quod autem ſubiungit, Non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens, Cognoſce dominum: non ad præſens tempus referendum eſt, vbi inuicem docemur, ſed (ſicut dicit beatus Auguſtinus) dum loqueretur propheta Ieremias de primo domini aduentu, ſubitò conuertit oculũ mẽtis ad ſecundum, poſt quẽ nemo docebit proximũ ſuum vt cognoſcat deum, quoniã electi poſiti in eius contemplatione videbunt & cognoſcent eũ ſicuti eſt. Nã in præſenti (ſicut diximus) docemur ab inuicẽ. Poſtea etiam peccatorũ illorum nõ erit memor: quoniã omnes expoliati ab omni fece mortalitatis & corruptionis corporis, & mutabilitate atque peccato, reſurrectionis gloria donati fulgebũt ſicut angeli dei in cælis. *Dicendo autẽ nouum, veterauit prius.* Sumens Apoſtolus fiduciã & authoritatem ex dictis propheticis, vbi dicitur, Conſummabo teſtamentũ nouum ſuper domum Iſrael, oſtẽdit vetus iã liquidius eſſe finiendũ. Dicendo autẽ, Conſummabo nouum teſtamentũ, oſtendit in vetuſtatem redigi ſiue vetuſtũ effici illud quod erat prius, vnde ſubiungit. *Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.* quaſi diceret, Quia ſermo diuinus per hoc quod dixit teſtamentũ nouũ futurum, & vetuſtum eſſe prius: datur intelligi, quia ſi antiquatur,

tiquatur,& vetuſtum eſt prius teſtamentũ, in proximo eſt vt intereat,finemque recipiat. Hoc verò intelligendum eſt non de præceptis vitæ ac morum,in quibus lex manet cõcordans cum euangelio,ſed de mandatis ſacrificiorum carnalium, in quibus aduenιente Chriſto quem figurabant, finem acceptura erat lex.

CAPVT IX.

H*Abuit quidem & prius iuſtificationes culturæ,& ſanctum ſeculare.* Prius quidem teſtamentum habuit iuſtificationes culturæ, quia per diuinum cultum iuſtificabantur homines à leuioribus culpis:habuit & ſanctum ſeculare,in quo ſeculi homines, hoc eſt gentiles ad iudaiſmum tranſeuntes recipiebãt. Patebat enim non ſolũ Iudæis,ſed etiam gentilibus. Sanctum ergo ſeculare vocat locum atriorum vbi gentiles ſtabant ad adorandum poſt Iudæos. *Tabernaculum enim factum eſt primum,in quo candelabra & menſa,quæ* ſubaudis menſa vel propoſitio panum, *dicitur ſancta* Non de illo tabernaculo diſputaturus eſt hic Apoſtolus,quod Moyſes fecit in eremo, vbi tantummodo vnum candelabrum fuit:ſed de templo quod poſtea Salomon ædificauit in Hieruſalem,vbi fuerunt plura candelabra. Vnde quod dicit primum,non eſt referendum ad tempus,ſed potius ad locum. Diuidit enim illud templum Salomonis B. Apoſtolus in duo tabernacula:& primum quidem tabernaculum appellat illam partem templi vbi erãt candelabra & menſa,ſuper quam ponebantur duodecim panes callidi,ſex hinc,& ſex inde,& ſuper panes duæ patinæ aureæ,plenæ thurè,vna hinc,& altera inde:eratq; ibi à ſabbato vſq, ad ſabbatũ:& erat ibi altare aureũ,vbi offerebatur incenſum thymiamatis mane & veſpere:cum qua parte tẽpli comprehendit altare holocauſtorum,quod erat ſub diuo ante fores tẽpli domini,in quod tabernaculũ licite ingrediebãtur quotidie ſacerdotes,& reliqui miniſtri. Secundũ autẽ tabernaculũ vult intelligi ſancta ſanctorũ, illã videlicet partem templi quæ diuidebatur pariete.20. cubitorũ & velo,quod pendebat ante parietẽ,vbi intrinſecus erat arca Moyſi,continens in ſe tabulas legis, & vrnã aureã,in qua erat manna,virga quoq; Aaron quæ frondu erat. Ipſa autẽ arca pleno ſchemate erat facta,ideóq; ſuper ipſam erat tabula aurea,quæ appellabatur propitiatoriũ,

eò quòd inde loqueretur dominus Moyſi & ſacerdotibus: & ſuper ipſam arcã erant duo Cherubim, quæ alis ſuis obumbrabant tabulam propitiatorij, verſiſque vultibus reſpiciebant in propitiatorium. In iſtud ſecundum tabernaculum, hoc eſt ſancta ſanctorũ, nemo audebat ingredi, niſi ſolus pontifex ſemel in anno, qui acceptò ſanguine in vaſculo ingrediebatur intus oraturus pro populo, ſeptimadecima videlicet die ſeptimi menſis à feſtiuitate paſchali, quæ dies appellabatur quidem propitiationis. in craſtinũ autem ſequebatur feſtiuitas tabernaculorum. Spiritualiter autem illud primum tabernaculum vbi ſacerdotes licite ingrediebantur, ſtatum præſentis eccleſiæ ſignificat, vbi ſunt plura candelabra, ſancti videlicet prædicatores, qui ſibi & aliis lucent verbo & exemplis: vel etiam vbi ſunt dona ſpiritusſancti, quibus fidelium corda illuminantur, qui per fidem in eccleſia conſiſtunt. Et de menſa, diuina videlicet ſcriptura, de qua Pſalmiſta dicit, Paraſti in conſpeſpectu meo menſam. Eſt & propoſitio panum in menſa, intellectus videlicet ſacræ ſcripturæ, quo quotidie reficiũtur animæ fidelium. Poſſumus & per panem intelligere corpus & ſanguinẽ domini, quod in eccleſia conſecratur. *Poſt velamentum autem ſecundum tabernaculum* ſubaudis eſt, *quod dicitur Sancta ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti.* De his ſingulis quomodo & qualiter eſſent ordinata, ſecundum literam paulo ſuperius elucidatum eſt: quapropter ſpiritualia myſteria videamus. Velum poſt quod erat tabernaculum, quod appellabatur ſancta ſanctorum, cauſa ſuæ dignitatis, ſicut & cãtica canticorum, ſignificat cælum, poſt quod ſunt interiora patriæ cæleſtis. Eleuato velo ingrediebatur pontifex cum ſanguine in ſancta ſanctorum, oraturus pro populo: & dominus noſter pontifex cum ſanguine paſſionis ſuæ eadem paſſione peracta, reſerato cælo, Sancta ſanctorum penetrauit, vbi aſſidue deum patrem exorat pro nobis. In ſanctis ſanctorum erat thuribulum, quia Chriſtus in ſecretis patriæ cæleſtis conſiſtit, per quem orationes noſtras ad deum patrem dirigimus. Arca teſtamenti circuntecta ex omni parte auro, caro eſt domini noſtri ſaluatoris, qui autor eſt vtriuſque teſtamenti.

ſtamenti,& qui interius plenus erat diuinitate,& exterius refulgebat virtute miraculorum verborũque cæleſtium.In auro enim ſolet claritas ſermonis deſignari,ſicut ſapientia dicit:Concupiſce ſapientiam ſicut aurum.Vrna aurea habens manna,Chriſtus eſt,in quo manna diuinitatis eſt,qui dixit:Ego ſum panis viuus,qui de cælo deſcendi. Virga Aaron quæ fronduerat, ſacerdotij dignitas eſt, quæ ſemper floret in Chriſto:ſiue potentia imperialis.Duæ tabulæ teſtamenti in arca,duo ſunt teſtamenta conſiſtentia in Chriſto,Sequitur *ſuper quæ erant* id eſt,ſuper arcã *duo Cherubim gloriæ,obumbrantia propitiatorium* Duo Cherubim regentia arcam,quæ interpretantur plenitudo ſciẽtiæ, duo ſunt teſtamẽta,in quibus plenitudo eſt ſciẽtiæ quæ tegunt Chriſtum,qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris,quia in diuina ſcriptura latet. *de quibus* omnibus ſubaudis quid myſterij in ſe habeant *non eſt modo dicendum per ſingula.* Fortaſſis ideo reticuit, quia multis ſermonibus opus habebat, ſiue quia necdum erant capaces omnia capere. *His verò ita compoſitis* & ordinatis,quæ diximus eſſe tam in primo tabernaculo quàm in ſecundo,hoceſt,in ſanctis ſanctorum *in priori quidem tabernaculo* hoc eſt in illa parte templi in qua altare incenſi erat,& ante cuius etiam fores erat altare holocauſtorum *ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes.* Non eſt ita intelligendum, quòd in tẽplo ſuper altare incenſi hoſtias offerrent,aut vbi perficerent ſacrificia victimarum,ſed potius ſacrificiorum officia poſſumus accipere incenſum,ad quod offerendum ſemper ingrediebantur ſacerdotes mane & veſpere,ſiue conſummato & perfecto ante templum in altari holocauſtorum, ſemper ingrediebantur in templum cum incenſo.Poteſt & tertio modo intelligi, vt(ſicut ſuperius diximus)cum templo altare etiam holocauſtorum comprehenderit, ac per hoc à parte totum voluerit comprehendere. Vtrunque tamen pro vero accipi poteſt. *in ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine, quem offerret pro ſua & populi ignorantia.* Secundum autem tabernaculum in quod ſolus pontifex cum ſanguine ingrediebatur, ſignificat interiora patriæ cæleſtis ille vero pontifex ſignificat Chriſtum, qui ſemel ingreſſus eſt ſancta ſanctorum intra velum, completa paſſione ſua, vt adſiſtat nunc vultui

dei pro nobis orans,nõ pro ſuis,ſed pro noſtris deliĉtis:niſi forte dicatur orare pro ſuis,propter communionem quã habet cũ corpore ſuo,quod eſt eccleſia,vnde dicit in paſſione.Deus deus meus,vt quid me dereliquiſti?longe à ſalute mea verba deliĉtorum meorũ.Quæ ſunt enim verba deliĉtorũ,niſi corporis eius,quod nos ſumus?Ipſe enim peccatũ non fecit,nec dolus inuentus eſt in ore eius *hoc ſignificante ſpiritusſanĉto,nondum propalatam eſſe ſanĉtorum viam*.i. hoc ſignificante ſpiritusſanĉto ad Moyſem, nondũ veniſſe Chriſtũ,qui ſemel cũ ſanguine paſſionis ſuæ ingrederetur cælorũ ſecreta.q.d.aliis verbis:Ideo ſolus pontifex cũ ſanguine intrabat in ſanĉta ſanĉtorũ,vt diſcamus quia cæleſte regnũ inacceſſibile erat adhuc mortalibus, quoaduſq; veniret Chriſtus,qui expleta,paſſione ſua aperiret nobis ianuã patriæ cæleſtis,reſerato velo.i.cælo.Nondũ enim erat manifeſtata ſanĉtorum via ingrediẽdi in patriam cæleſtẽ, ſiue non manifeſta via intelligentiæ,quia ignorabant homines quid ſignificarent illa myſteria, Nec putemus illuc nos non poſſe ingredi quò pontifex noſter prius ingreſſus eſt.Ipſe nanq; dicit ad patrem: Pater, volo vt vbi ego ſum,& iſti ſint mecum,& alibi,Vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit.Et quia adhuc templum ſtabat quando apoſtolus iſta loquebatur,& munera legalia,quamuis ſine cauſa,ibi offerebantur,ideo ſubiunxit,dicens: *Adhuc priore tabernaculo habente ſtatum quæ* ſubaudis res *parabola eſt* hoc eſt, figura & ſimilitudo *temporis inſtantis* ſiue præſentis. Quod enim agebatur in templo tũc temporis, figura erat & ſimilitudo illius veritatis quæ iã in eccleſia completur. Sequitur *iuxta quam* ſubaudis parabolam ſiue figuram. *munera & hoſtiæ offeruntur*, adhuc ibi à ſacerdotibus, *quæ* munera vel hoſtiæ *non poſſunt perfeĉtum facere ſeruientem iuxta conſcientiam.* Conſcientia dicitur cordis ſcientia, per quam intelligitur mens hominis.illa,inquit, munera carnalia non poterant perfeĉtum reddere ſeruientem in lege,iuxta perfeĉtionem mentis:quia non valebant mẽtem iuſtificare,dum non tollebant grauiora peccata.Neminem enim ad perfeĉtum adduxit lex.Sed in quibus ex maxima parte mundatio legis conſtabat,ſubſequenter oſtendit,inquiens *ſolummodo in cibis & potibus & variis baptiſmatibus,& iuſtitiis carnis* ſubaudis:videbatur perfeĉtum

facere

facere ſeruientem, *vſque ad tempus correctionis*, id eſt, meliorationis & emendationis *impoſitis* iſtis ſcilicet iuſtitiis carnis. Hæ iuſtitiæ carnales in differētia ciborum & potuum, ac variorum baptiſmatum ſiue lauationum vſque ad tempus dominici aduentus impoſitæ fuerunt, ſicut & reliqua quæ agebantur in figura. domino autem adueniente correctæ ſunt, hoc eſt, emēdatæ, ac in melius mutatæ. Nam per munda animalia quæ lex præcepit vt edantur, ſignificantur munda opera: per immunda verò animalia, immunda opera intelliguntur, à quibus abſtinendum eſt. Per potus vero mundos, doctrinam eccleſiaſticorum virorū: per immundos verò, doctrinam hæreticorum nihilominus debemus accipere. De baptiſmatibus verò Iudæorum plenius in euangelio Marci legitur, vbi vituperabant phariſæi dominum & diſcipulos eius: non lotis manibus manducare. Omnes enim lauationes illorū, nomine baptiſmatū deſignantur. Aliquādo autē manus ſolummodo lauant, aliquādo pedes, aliquādo totū corpus, quando aut aliquid immūdum contingunt, aut etiam ſi ad mortuū accedunt. Sed fruſtra lauant manus corpúſque totū, dum contemnunt fonte ſaluatoris ablui. Nam quod propheta dicit. Lauamini, mūdi eſtote, & mundamini qui fertis vaſa domini: illi ſolūmodo carnaliter intelligebāt: cum potius de lauatione baptiſmatis Chriſti & munditia operum dictum ſit. Iſta omnia impoſita erant vſque ad tempus correctionis: hoc eſt, vſq; ad tempus dominici aduentus. Poſtea verò immutata ſunt à Chriſto in melius: quia dum carnaliter obſeruabantur, munditiam corporis adimplebant. dum verò ſpiritaliter cœperunt obſeruari, munditiam animæ pariter cœperunt operari. *Chriſtus autem aßiſtens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id eſt, non huius creationis.* Pontifex Iudæorū qui ſemel in anno cum ſanguine introibat intra velum in Sancta ſanctorū oraturus pro populo, Chriſtum ſignificabat, ſicut iam multis in locis declaratum eſt: qui cum ſanguine paſsionis ſuæ reſerato cælo ingreſſus eſt ſecreta patriæ cæleſtis, vbi nūc aſsiſtit vultui dei patris, orans pro nobis. Pontifex autem futurorum bonorum, duobus modis appellatur. Futura enim bona quæ nobis ipſe adminiſtrauit, fuerunt verba cæleſtia, paſsio illius, reſurrectio, baptiſmus, remiſsio pecca-

torum,perfectáque iuſtificatio:quæ idcirco futura bona appellabantur,vel quia myſteriis præfigurata ſunt, vel etiam quia prædicta ſunt in diuinis oraculis.Altiori auté intellectu futura bona poſſumus accipere gaudia patriæ cæleſtis, quæ nobis per Chriſtũ adminiſtrata ſunt.Vnde & põtifex appellatur,eo ꝙ põtem.ſ.viam iuſtitiæ, viámque ad patriã cæleſtem aſcendendo nobis exhibuerit. Alia tranſlatio habet, Chriſtus adueniens pontifex futurorum bonorũ.Niſi enim aduenifſet,nequaquã hæc futura bona nobis adminiſtraſſet,neq; aſsiſteret vultui dei patris pro nobis.Notandúmq; quia non dixit ſimpliciter apoſtolus illum aſsiſtere, ſed per tabernaculum vſus etiam cõparatiuo gradu, dicẽs: Per amplius & perfectius.Tabernaculum autem per quod aſsiſtit deo patri,humanitas illius eſt: quoniã niſi homo fieret,nequaq̃ deo patri aſsiſtere poſſet. Tabernaculum ergo corporis dominici,amplius eſt tabernaculo Moyſi, tabernaculo quoq; Salomonis, quia illa manibus carnaliũ hominum facta ſunt: hoc verò intra vterũ virginis ſine ſemine virili,totius trinitatis opere effigiatũ eſt.Siue in hoc eſt amplius & maius illis tabernaculis,quia diuinitas verbi, q̃ tota nõ poteſt cõprehẽdi in tabernaculo manufacto, in illo homine pleniſsime requieſcit, Perfectius ſiue ſanctius in hoc eſt illis tabernaculis,quia cũ neutrũ illorũ ſibi miniſtrãtes ſanctificare perfectóſq; facere poſſet,iſtud tabernaculũ ad ſe accedẽtes & à peccatis mundare, & perfectos facere poteſt.Quod dixit nõ manufactũ,expoſuit ipſe,dicẽs,id eſt non huius creationis cuius nos ſumus, quia nõ fuit ſemine virili cõceptũ.Iſte eſt lapis quẽ vidit Daniel abſciſſum de monte ſine manibus,hoc eſt,de populo Iudæorum,datũ ſine ſemine virili & coitu maſculino. *Neque per ſanguinẽ hircorum aut vitulorum,ſed per proprium ſanguinem ſemel introiuit in ſancta,æterna redemptione inuenta* non cum ſanguine legalium animaliũ,à quo perfecta iuſtificatio nõ poterat dari: ſed cũ ſanguine paſsionis ſuæ introiuit in patriã cæleſtẽ: quo ſanguine omnes ſunt redẽpti,perfectéq; iuſtificati, nõ tẽporali,ſed ęterna redẽptione.De hac redẽptione dicitur
Luc.1. per Zachariã patrẽ beati Ioannis. Viſitauit nos,& fecit redemptionẽ plebis ſuæ. Redẽptio autem ad captiuos pertinet: & nos captiui eramus captiuati à diabolo in primo parente noſtro, *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis*

cinis vituli aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti? Si ſanguis animalium irrationabilium poterat carnem mundare, & (ſicut tunc temporis videbatur) ſanctificabatur ſi quis immũdus aſperſus fuiſſet illo ſanguine: multo magis ſanguis Chriſti poterat mundare animam noſtram, & pleniſsime iuſtificare Sed ne quis putaret plenam iuſtificationem & emundationem prouenire aſperſione illius ſanguinis legalis, ſubintulit Apoſtolus carnis emundationem ſecundũ legem per illum dari, quaſi dicat. Sanctificatur quidem caro & mundatur propter legis præceptum, ſed tamẽ anima nõ expiatur. Addidit quoq; differentiæ cauſam, per quam demonſtrauit illum ſanguinẽ animalium non eſſe immaculatum, dicens de Chriſto: Qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo. Spirituſſanctus, qui repleuit illum hominem in vtero virginali, cuſtodiuit eum vt abſque peccato ab hoc mundo tranſiret, eſſetq; immaculatum ſacrificium in odorem ſuauitatis deo patri. Emundabit conſcientiam noſtram. i. mentem noſtrã ab operibus mortuis. Opera mortua ſunt peccata, quæ animã occidunt. Sicut enim anima viuit virtutibus, quæ opera vitæ appellãtur: ita moritur vitiis & peccatis, ſimúlq; trahitur ad mortẽ æternæ perditionis. Et bene dixit ab operibus mortuis, ſi quis enim in lege tangebat mortuum, polluebatur: tamen aſperſione ſanguinis poſtea mundabatur. Similiter qui imitatus fuerit opus mortuæ animæ, inquinatur, tamẽ per fidẽ dñicæ paſsionis mũdatur. Qui enim tetigerit picẽ, inquinabitur ab ea: tamen per fidẽ dominicæ paſsionis mundabitur, hoc eſt, ſi per pœnitentiã & gratiam baptiſmatis quis fuerit ablutus ab operibus mortuis, ſi eadem iterum attigerit, cõtaminatur. Sequitur. Ad ſeruiendum deo viuenti. Hic apertiſsimè oſtẽditur, quia opera mortua habentes nõ poſſunt ſeruire viuo & vero deo, quia illi mortui ſunt & falſi. Si enim qui mortuum aut aliquod immundum tangebat, non oportebat eum intrare in templum: quanto magis quis opera mortua habens, non poterit intrare in cælum? *Et ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente,* ſiue interueniente *in redemptionem earundem præ-*

uaricationum quæ erant ſub priori teſt umento, repromiſsionem accipiant qui vocati ſunt æternæ hæreditatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat ſeu interueniat *teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alioquin*, id eſt, aliter *nondum valet* firmum eſſe teſtamentum *dum viuit ille qui teſtatus eſt.* Leges humanas hic videtur Apoſtolus tangere, quæ ſolent teſtamentum quod alter alteri de hæreditate ſua facit, infirmum facere, quouſque teſtator ipſius teſtamenti morte interueniente diſceſſerit: mortuo verò illo teſtatore qui teſtamentum fecit, omnino iam firmum manet. In hunc modum teſtamentũ vitæ æternæ quod à Chriſto accepimus, non aliter nobis firmum manere poterat, niſi ipſe morte ſua illud roboraſſet. Tantum enim erat peccatum noſtrum, vt aliter non potuiſſemus redimi & ſaluari, niſi vnigenitus dei filius pro nobis moreretur. Et quia ad illud conſequendum quod ille promiſerat, indigni eramus, ipſe nobis morte ſua mediator factus eſt, vt per mortẽ ſuam indebitam, illam quæ nobis debebatur, auferret. Et quia fortaſsis poterant multi minus perfecti dubitare de promiſsionibus domini, maxime eo ꝙ mortuus eſt quaſi infirmus, beatus Apoſtolus exponit exempla ex communi conſuetudine legum humanarum, oſtendens quia non viuentibus teſtatoribus, ſed morientibus firmãtur teſtamenta, fortitudinémque accipiunt, Quandiu enim viuit teſtator, poteſt immutare ſententiam ſuam, & alios atque alios hæredes adducere in hæreditatem ſuam. Quapropter volens Apoſtolus monſtrare firmum eſſe teſtamentum quod Chriſtus nobis dimiſit, dicit, Ideo Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, vt morte ſua interueniente in redemptionem illarum præuaricationum quæ non poterant auferri & deleri in priori teſtamento, deletæ ſunt autẽ per eius paſſionem, repromiſsionem æternæ hæreditatis accipiant illi qui vocati ſunt æterna vocatione. Nã non loquitur hic de generali vocatione, de qua dominus ait, Multi ſunt vocati, ſed pauci electi: ſed de illa de qua idem egregius prædicator loquẽs, ait de electis dei: quos præſciuit, hos & prædeſtinauit: & quos prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, illos & iuſtificauit: & quos iuſtificauit, illos & magnificauit. Titulũ autẽ æternæ hæreditatis ex parte in præſenti ſeculo iã poſsidemus nobis à domino datũ, euangelium

Matt. 10. *Roma.* 8.

videli-

videlicet illius, quod obſeruatores ſuos æternaliter cũ deo facit viuere, ſubminiſtrãs gratiã ſpiritus ſancti, remiſsioné peccatorũ, cognitioné ſuã, & pacé quã nobis reliquit pergens ad paſsioné ſuam. Pacé, inquit, relinquo vobis. Iſtum quidé titulũ hæreditatis quaſi arã in præſenti habemus, ſed perfectius nobis ſupplebitur, cũ erit deus omnia in omnibus, cum tradiderit Chriſtus regnũ deo & patri, cum fuerimus perducti ad gaudia patriæ cæleſtis, in qua futuri ſunt electi ſicut angeli dei in cælo, videntes deum ſicuti eſt. & hæc erit perfecta hæreditas electorum, quam Chriſtus in morte ſua confirmauit. *Vnde*, hoc eſt, quia teſtamentum in mortuis confirmatur *nec primum quidem teſtamentum ſine ſanguine dedicatum eſt*, id eſt, confirmatum & conſecratum.

Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit, dicens. Omnia iſta in figura agebantur. Nam vitulus ille, qui plerunque hoſtia ſacerdotis erat, Chriſtũ ſignificabat, qui verus ſacerdos exiſtens, vitulum, hoc eſt ſemetipſum obtulit deo patri in ara crucis. Iſte eſt vitulus, quem pius pater mactauit pro reuerſione filij prodigi. Hircus quoque qui pro peccato offerebatur, eundem Chriſtum ſignificabat, qui pro peccatoribus oblatus eſt, iuxta quod idem Apoſtolus alias ait: Eum qui non nouerat peccatum deus pater pro nobis peccatum fecit, hoc eſt, hoſtiam pro peccato. Quòd enim vetus teſtamentum ſanguine reſperſum eſt ad confirmationé, ſimiliter & populus, typicè ſignificabat ſanguine paſsionis Chriſti nouum teſtamentũ cõfirmandum, & populum credentem mundandum. Aqua autem qua populus aſpergebatur, aqua eſt baptiſmatis, qua fideles perfunduntur. Lana coccinea charitaté Chriſti ſignificat qua pro nobis paſſus eſt, & de qua alibi dicitur, Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuũ vnigenitum daret pro mũdo. Hyſſopus herba eſt humilis in petra naſcés, per quã humilitas deſignatur Chriſti, & fortitudo, qua interiora noſtra purgãtur. Nam huius herbe genere pulmonũ vitia purgari ſolét. Poteſt & per hyſſopũ pœnitentia accipi, quæ fortiter peracta interiora vitia mentis purgat. *Hic ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos deus* ac ſi diceret. Hæc eſt cõfirmatio huius teſtamenti, quod mandauit ad vos deus. Iſte

Lucæ.15.
Leui.9.
1.Cor.5.
Ioan.3.

ſanguis præfigurabat illum ſanguinem qui de latere Chri
Mat.26. ſti in cruce manauit. Hoc ſanguine Chriſtus & nos aſperſit,& teſtamentum ſuum cōfirmauit,ſicut ipſe dixit. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti in remiſsionem peccatorū. *Etiam tabernaculum & omnia vaſa myſterij ſanguine ſimiliter aſperſit.* Tabernaculum illi intelligendi ſunt, de quibus per prophetam deus loquitur dicens, Inhabitabo in illis, & inambulabo. Et de quibus Apoſtolus alibi dicit: Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Vaſa verò diuerſa, fideles ſunt in eccleſia, diuerſa officia habentes. Quidam etenim ſunt vaſa prædicationis, ſicut Apoſtolus, de quo dominus
1. Cor.12. ad Ananiā ait: Vas electionis mihi eſt iſte. Quidam verò diuerſos gradus ac varia officia habent, quæ idem egregius prædicator cōmemorans ait: Alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, alij prophetia, alij gratia ſanitatum: & alij atque alij diuerſa dona habent, quæ ſingulis diuidit ſpiritusſanctus prout vult. Tabernaculum ergo & omnia vaſa illius ſanguine aſperguntur, quia vniuerſalis eccleſia cum omnibus ſibi miniſtrantibus ſanguine paſsionis Chriſti mundatur. Sequitur. *Et omnia penè in ſanguine mundantur ſecundum legem: & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſsio.* Quare dixit penè in ſanguine mundari omnia ſecundum legem? Quoniam illis non erat perfecta mundatio, neque perfecta remiſsio. Corpora enim quantum ad legem pertinet, mundabantur aſperſione ſiue effuſione ſanguinis animaliū, leuiáque peccata relaxabantur: ſed in hoc quód maiora crimina non tollebat, neque perfectum hominem reddebat, non erat perfecta mundatio. Perfecta autem mundatio & remiſsio in ſanguine Chriſti conſiſtit, qui pro nobis effuſus eſt in remiſsionem peccatorum, ſine cuius ſanguinis effuſione nemo redimitur. *Neceſſe eſt ergo exēplaria quidem cæleſtium his* ſacrificiis & aſperſionibus *mundari. Ipſa autem cæleſtia, melioribus hoſtiis* mundantur *quam iſtis.* Sacrificia legalia, exemplaria, id eſt, figuram & ſimilitudinem vocat. iſta autem quæ modo in eccleſia in veritate celebrantur, cæleſtia appellat, id eſt, ſpiritalia, quoniam ſpiritualia ſunt, & ſpiritualiter agenda: ſiue cæleſtia, eo quòd illos qui in veritate ea celebrant, ad cæleſtia perducant. Exemplaria, inquit, cæleſtium myſteriorum, ac rerum quæ in lege agebantur in figura iſtorum quæ modo in eccleſia complen-

complentur, neceſſe erat mundari talibus ſacrificiis typicis, & aſperſionibus figuratiuis, quia non habebantur vera: ipſa autem cæleſtia, id eſt ſpiritalia quæ in veritate modò in eccleſia celebrantur, melioribus hoſtiis mundantur quam iſtis legalibus: ſanguine videlicet paſsionis Chriſti. nam quia quærebantur vera ſacrificia, quibus perfectè potuiſſent homines mundari, nec inueniebantur, neceſſe fuit tam diu manere illa, quouſque vera aduenirent. *Non enim in manufacta facti Ieſus introiuit exemplaria verorum, ſed in ipſum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Non introiuit, inquit, Ieſus in manufacta ſancta, ſubaudis, quæ ſunt exemplaria verorum. Manufacta appellat Sancta ſanctorú, quæ primùm manibus Beſeleel facta ſunt in eremo, & poſtea ſimiliter manibus operatorum in templo Salomonis, in quæ nõ introiit Ieſus, ſed in ipſum cœlũ, quod non eſt manibus hominum factum, ſed iuſsione & voluntate verbi dei extenſum. Igitur illa fuerunt exemplaria & figuræ verorum, quia iſta vera Sancta ſanctorum præfigurabant, quæ Chriſtus ſemel introiit. Introire autem dicimus Ieſum ſecundum id quòd homo eſt. Nam ſecundum id quòd deus eſt, vbique eſt, & omnia implet: nec in manufacta hominum introiit ſed in ipſum cœlum, iuſsione dei creatum. Nec hanc ſolam differentiam oſtendit, ſed etiam pontificem proximum primum factorem, vt appareat, inquit, vultui dei pro nobis, hoc eſt, vt ſeipſum exhibeat præſentiæ paternæ, nobíſque illũ propitiũ reddat. Vnde Ioannes dicit, Aduocatum habemus apud patrẽ Ieſum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. *Neque enim vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta ſanctorum per ſingulos annos in ſanguine alieno, alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi.* Non eſt Chriſtus ad hoc ingreſſus in ſancta ſanctorum, vt ſæpe ſemetipſum offerat, quemadmodum pontifex Iudæorum ingrediebatur in ſancta ſanctorum per ſingulos annos: neque cum ſanguine alieno, ſed cum ſuo, quoniam ipſe qui ſacerdos eſt & ſacrificium, ſemel ſeipſum obtulit in ara crucis: at verò reſurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur: nec eſt neceſſe vt amplius moriatur, quoniam ad ſalutem omnium credentium ſatis ſufficit vna paſsio eius. Alioqui, hoc eſt, ſi aliter eſſet, vt ſemel

1. Ioan. 2.

Rom. 6.

iam non videri in ſimilitudinem carnis peccati, ſed nec aliorum peccata portantem in corpore ſuo ſuper lignum, ſicut in primo aduentu fecit, nec interuenire amplius pro peccatis, ſed vindictam exercere in peccantes.

CAPVT X.

V*Mbram enim habens lex futurorum bonorum. non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere.* Ordo verborum eſt, Habens lex vmbram futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, nunquam poteſt accedentes ad ſe perfectos facere eiſdem ipſis hoſtiis quas offerunt indeſinenter per ſingulos annos. Futura bona duobus modis intelligenda ſunt, videlicet vel ſacramenta quæ in veritate in Chriſto & in eccleſia completa ſunt, quæ futura erant vt venirent: vel etiam gaudia patriæ cæleſtis. Vmbram autem vocat figuram & ſimilitudinem, imaginem autem pro veritate ponit. Multifariam igitur ſacramenta Chriſti & eccleſiæ per figuram oſtẽdebat, donec veniret ipſa veritas Chriſtus, qui interiorem eiuſdem figurę ſenſum data gratia ſpiritus ſancti eccleſiæ ſuæ patefaceret, ſimúlque moriendo in cruce, omnia illa ſacramenta reuelaret. Nunquam autem potuit accedentes ad ſe perfecte mũdare eiſdẽ ipſis hoſtiis quas ſemper offerebant ipſi ſacerdotes per ſingulos annos. Eaſdem enim ipſas hoſtias irrationabiles offerebant omnibus annis, arietes videlicet, boues hircos, turtures, & colũbas. Sequitur *Alioquin ceſſaſſent offerri, ideòque nullam haberent vltrà conſcientiam peccati cultores illius ſemel mundati. ſed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit* Alioquin, hoc eſt, ſi ab omnibus eſſent liberati peccatis, ceſſaſſent offerri illæ hoſtiæ, eò quòd nullam haberent vltrà conſcientiam, id eſt memoriam & recordationem peccatorum illorum à quibus cultores illius ſemel mundati eſſent. Sed quia hoc non potuit fieri, & nunquam potuerũt maiora & criminalia peccata illis ſacrificiis mundari, fit per ſingulos annos cõmemoratio peccatorũ in ipſis hoſtiis, verbigratia. Si obtuliſſet quis præſenti anno hoſtias pro peccato adulterij, aut ſacrilegij, aut patricidij, neceſſe erat vt omnib' annis id ageret, quoniã non poterat perfecte expiari ab illo piaculo. Proinde accuſatio peccatorum fuit quod fiebat, non

ſolutio infirmitatis, nõ virtutis oſtenſio. In eo enim quòd ſemper offerebantur, redargutio peccatorum erat. In eo autem quòd ſemper erat neceſſaria redargutio infirmitatis eiuſdem ſacrificij, propter hoc, inquit, oportuit ſemper offerri propter infirmitatem, quia non poterat perfectè mundare: & vt memoria & redargutio peccatorum fieret. Quid ergo dicendum eſt? Nunquid & ſacerdotes noſtri quotidie idem non agunt dum offerunt aſſiduè ſacrificiũ? Offerunt quidem: ſed recordationẽ facientes mortis eius. Et quia nos quotidie peccamus, quotidie indigemus mundari. Et quia ille non poteſt iam mori, dedit nobis hoc ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, vt ſicut paſſio illius redemptio & ablutio fuit mundi, ita etiam iſta oblatio, redemptio & mundatio ſit omnibus in vera fide offerentibus, bonamq; intentionem habẽtibus. In hoc enim differt ab illo veteri ſacrificio ſæpius repetito iſtud noſtrum quod ſimiliter repetitur, quia iſtud eſt veritas, illud figura, iſtud perfectum reddit hominem, illud minime: & iſtud nõ cauſa infirmitatis ſuæ repetitur, quaſi non poſſit perfectã cõferre ſalutem, ſed in commemorationem paſſionis Chriſti, ſicut ipſe dixit: Hoc facite, inquiens, in meam cõmemorationem, & vna eſt hæc hoſtia, non multæ ſicut illæ erant. Quomodo vna eſt, & non multæ. cum & à multis & diuerſis in locis diuerſiſque temporibus offeratur? Attentiſſime ergo animaduertendum eſt, quia diuinitas verbi dei, quæ vna eſt, & omnia replet, & tota vbiq; eſt: ipſa facit vt non ſint plura ſacrificia, ſed vnum ſacrificium, licet à multis offeratur: vt ſit vnum corpus Chriſti cum illo quod ſuſcepit in vtero virginali, non multa corpora: Nec nũc quidẽ aliud magnũ, aliud minus, aliud hodie, aliud cras offerimus, ſed ſemper idipſum æquam magnitudinẽ habes. Proinde vnũ eſt hoc ſacrificium Chriſti, non diuerſa, ſicut illorum erãt. Nam ſi aliter eſſet, quoniam in multis locis offertur, multi eſſent Chriſti, Vnus ergo Chriſtus vbique eſt, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnum corpus vbique habens: & ſicut qui vbique offertur, vnum corpus eſt, non multa corpora: ita etiam & vnum ſacrificium. Sequitur *Impoſsibile enim eſt ſanguine taurorũ & hircorum auferri peccata.* Quæ ratio eſſe poterat, vt rationabilis homo ſanguine irrationabilis animalis mũdaretur? Quapropter etſi leuiora peccata

cata per illa ſacrificia purgabantur, corpúſque mundabatur, quantum ad legem petinet, tamẽ impoſsibile erat criminalia & grauiora peccata illis ſacrificiis mũdari. Vnde neminem ad perfectum adduxit lex. *Ideo ingrediens mundũ, dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti: corpus autem aptaſti mihi. Holocauſtomata pro peccato non tibi placuerunt, tunc dixi, ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam deus voluntatem tuam.* Anteriores hoſtiæ oſtendũtur his verbis inutiles eſſe ad integram perfectamq́; mundationem, & forma magis fuiſſe, nec eſſe acceptabiles deo, quoniam ab initio nõ placuerunt ei. Non eſt putandum quòd omnipotens deus nidore carnium & cõcrematione animalium vnquam delectatus fuerit, (licet legatur odoratus eſſe odorem ſuauitatis) ſed fide & deſiderio offerẽtis. Vnde & per Hieremiã dicit: Holocauſtomata veſtra nõ ſunt mihi accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt mihi. & per Iſaiam. Ne offeratis (inquit) vltrà ſacrificium mihi, incenſum abominatio eſt mihi. Qui mactat bouem, quaſi qui excerebret canem. Sed quæſtio hinc poteſt oriri non modica, quare imperauerit vt offerri debuiſſent, ſi illi non placuerunt, nec volũtatis illius fuit? Quæ gemina ſolutione poteſt ſolui. Conſiderans deus omnipotẽs animos Iudæorũ pronos ad idola colenda, & ritum gentium imitandum, imperauit eis multa & grauia ſacrificia offerre, ne otioſi ſine ſacrificiis ſedẽtes, in cultum deorũ alienorum, cum vidiſſent alios offerre, inciderẽt: maluítq; ſibi offerri à ſe creata, quã idolis, dæmoniorumq́; portentis, impoſuítq; illis in ſeruitutem, non iniuſtificationẽ: quia non eſt eius voluntas talia offerri tali modo & egregius prædicator, vtpote creatura creatorẽ ſequẽs, ſuis in dictis peregit: dicẽs: Volo oẽs homines eſſe ſicut meipſum, id eſt, caſtos & cõtinẽtes. & iterũ: Volo (inquit) iuuenes nubere, filios procreare, propter fornicationẽ & adulterium. Ecce duas voluntates conſtituit, ſed tamen non ſunt eius ambæ. Primùm dicens: Volo omnes homines eſſe, incontinentia, ſicut meipſum, volũtatem ſuam expreſsit. Secundò veró, Volo iuuenes nubere: indigentiæ cauſa taliter locutus eſt propter fragilitatem carnis. Similiter non erat voluntas omnipotentis dei talia ſacrificia offerri, ſed propter infirmitatem illorum præcepit. Vnde ſuperius dixit, quia nõ ſolum nõ voluit, ſed nec deſide-

Hiere. 6. *Eſaiæ. 1.* *1. Cor. 7.* *1. Tim. 5.*

rauit. Poteſt & ita reſolui, vt quia futurum erat verum ſacrificium per Chriſtũ in eccleſia, præceperit typica & figuratiua ſacrificia præcedere. Et reuera ita neceſſe erat, vt ſicut verbis prænuntiabatur, ita etiam & myſteriis præſignaretur, quatenus à figura citius tranſirent ad veritatem. Sed quia illi non placuerunt illa ſacrificia, aduenit iterũ: de quo Apo. ait. Ideo (inquit) quia impoſſibile erat ſanguine hircorũ auferri peccata, & quia nõ placebant deo talia ſacrificia: ingrediens mundũ (non dubiũ eſt quin Chriſtus) dicit. Ingreſſio autẽ iſta, nihil eſt aliud niſi miſſio eius, apparitio eius videlicet humanitatis. Quando enim qui vbique præſens erat, ſed tamẽ inuiſibilis, factus poſtea homo viſibilis mũdo apparuit: quodãmodo vbi erat, illuc ingreſſus eſt. Et quid dicit deo patri? Hoſtiã, inquit, & oblationem noluiſti: corpus autem aptaſti ſiue perfeciſti mihi. illud tibi offerã ſacrificium acceptũ. Holocauſtomata & pro peccato nõ tibi placuerunt. tũc dixi, Ecce venio, per incarnationis myſterium, vt meo ſacrificio redimã genus humanum. Holocauſtum dicebatur eò quòd totum cremaretur in altari, quaſi totum incenſum. Nam holou dicitur totum, cauſtum verò incenſum. Sed ſi holocauſtomata pro peccato ei non placebant, quæri poteſt quomodo mundabantur. Ad quod reſpondnedũ eſt, quia fide & pœnitentia digna mũdabantur, ſicut mundatus eſt Dauid à peccato adulterij atq; homicidij. Perfecta autem mũdatio in Chriſti aduentu data eſt. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam deus volũ-

Gene.1. tatem tuã. De huius libri capite diuerſe à doctoribus diſputatur. Quidam enim intelligũt hic initium Geneſis, vbi ſcriptum eſt, quòd in principio. i. filio fecerit deus cælum & terram. Quidam primum Pſalmum, quem quidam referunt ad Chriſtũ. Quidam ad quemlibet electum, in quo dicitur. In lege domini voluntas eius. Sed quia in his nihil de morte Chriſti præfiguratur, de qua Apoſtolus ſermonẽ per totum hunc locum habet, melius videtur intelligi de Leuitici libri initio dictum, qui liber cũ totus de ſacrificiis & hoſtiis cõtineatur primum ſacrificium de vitulo præcipit offerri, dicẽs: Si quis ex vobis hoſtiã offert domino de pecoribus, maſculum immaculatum offerat, hoc eſt, vitulum de bobus, ſiue de armẽto. Vitulus iſte de bobus aſſumptus, atq; in ſacrificiũ oblatus, Chriſtus eſt, de genere patriarcharum

rum ortus, ac pro ſalute generis humani immolatus. Dicit ergo Chriſtus ad patrē: Quia ſacrificia irrationabiliū animalium tibi non placent, eò quòd perfectè hominem mūdare nō poſſunt, ecce venio in mundum per incarnationis myſterium. In capite etenim libri Leuitici ſcriptum eſt de me, vt faciam voluntatem tuam, hoc eſt, vt moriar pro ſalute generis humani. Voluntas enim dei patris fuit, vt fili⁹ ſua paſſione genus humanum redimeret. Vnde ipſe filius appropinquans ſuæ paſſioni dixit: Sed vt cognoſcat mūd⁹ quia diligo patrē, & ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio: ſurgite, eamus hinc, ad paſſionem. *Superius dicens, Quia hoſtias & oblationes & holocauſtomata pro peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi, quæ ſecundum legem offeruntur, tunc dixi: Ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam aufert primum* ſubaudis teſtamentum, dum eius oblationes reſpuit *vt ſequens* teſtamentum *ſtatuat*, id eſt, ſtare & permanere faciat. *In qua voluntate* dei patris quam filius adimpleuit, *ſanctificati ſumus* in baptiſmate *per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel* Quod dicit Semel, tale eſt ac ſi diceret: Sanctificati ſumus in baptiſmate per paſſionē quam Chriſtus celebrauit ſemel, *Et omnis quidem ſacerdos legis præſto eſt* altari *quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ nunquam poſſunt auferre peccata* ſubaudis criminalia atque capitalia. *Hic autem* haud dubium quin Chriſtus *Vnam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius* Miniſtrare ſiue offerre, ſignum eſt miniſtrationis, per quod intelligitur humilitas Chriſti: at verò ſedere, ſignum eſt iudicantis & dominantis, & vt ei miniſtretur: per quod oſtenditur exaltatio & gloria filij dei, qui humilis quidem apparuit, nunc autem exaltatus ſuper omnem creaturam, habitat in plenitudine paternæ maieſtatis, expectans & conſiderans tempus de reliquo, quando iudicet orbē terræ. Et cuius rei cauſa fiat iſta dilatio, exponit dicens, vt ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius. Inimici eius ſunt Iudæi, hæretici, & falſi Chriſtiani, omnes infideles, qui ſubiiciendi ſunt poteſtati illius. hic enim & neceſſaria poteſt ſubiectio intelligi, quæ pertinet ad reprobos in nequitia permanētes: & voluntaria, quæ pertinet ad electos, qui deſerentes viam nequitiæ, ſponte ſe ſubdunt Chriſto

per fidem. Illi ſacerdotes Iudæorum multas quotidie offerendo hoſtias, non poterant auferre peccata: Chriſtus autem ſemel ſemetipſum offerens, abſtulit peccata mundi, & ſedet nunc in gloria Dei patris. *Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos,* id eſt ſemel ſe offerés, perfectos fecit ſanctificatos in ſempiternum. *Conteſtatur autem nos & Spiritusſanctus, poſtquam enim dixit, Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum ſuperſcribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius.* Conteſtatur, inquit, nos & Spirituſſanctus, id eſt, teſtimonio ſuo verba noſtra confirmat, non ſolum per Pſalmiſtam, ſed etiam per prophetam, quia illæ hoſtiæ iam non ſunt offerendæ. In ſequentibus verbis defectus ſententiæ eſt ſatis neceſſarius, quapropter dicatur ita: Poſt quam enim dixit omnipotens deus per prophetam Hieremiam, Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit dominus, Dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum ſuperſcribam eas, ſtatim ſubintulit: Et peccatorum eorum non memorabor amplius, oſtédens iam non fore dienceps neceſſarias hoſtias figuratiuas: quod etiam Apoſtolus manifeſtat dum ſubdit. *Vbi autem horum* peccatorum *remiſſio, iam non eſt neceſſaria oblatio pro peccato* Nam poſtquam hoc teſtamentum adimpletum eſt quod deus per prophetam promittebat, ſtatim illæ hoſtiæ finem acceperunt, quia veniente veritate vmbra diſceſſit. Notandum autem, quia vbi recordatio peccatorum non eſt, quæ in baptiſmate per fidé dominicæ paſſionis dimittuntur, iam non eſt neceſſaria oblatio legis pro peccato. *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen, id eſt, carnem ſuam, & ſacerdotem magnum ſuper domum dei.* Hactenus oſtendit pontificis & hoſtiarum, tabernaculi quoque & teſtamenti & repromiſſionis diſtantiam, multámque differentiam: nunc inuitando hortatur accedere ad ea quæ per Chriſtum in veritate nobis aduenerunt, dans autoritatem de magno pontifice, dicens: Propterea (inquit) plus habemus fiduciam per ſanguinem Chriſti mundari, quam illi qui carnaliter hoſtias offerebant: quia hoſtia noſtra vera & rationabilis eſt. Intantum

tum

tum enim maiorem fiduciam habemus in ingreſſu cælorũ per ſanguinem Chriſti, inquantum magis cohæredes effecti ſumus. Nullus autem ad dona ſpiritusſancti peruenire valebit niſi per fidem ſiue fiduciam, id eſt per viam nouam & viuentem quam initiauit nobis Chriſtus, hoc eſt, initium vtendi dedit: viam vero nouam dicit fidem nouam, quæ per Chriſtum data eſt, ſiue exemplum humiliatis, per quod ipſe perrexerit, humilians ſemetipſum vſque ad mortem. Poſſumus & nouam viam accipere aditum patriæ cæleſtis nobis per Chriſtum reſeratum: qui idcirco noua via appellatur, quoniam nulli antea greſſibilis fuit. Dicendo autem nouam, conatur oſtendere cuncta maiora noua nos habere. Siquidem nũc aperta eſt nobis via fidei per quam pleniſſimam iuſtificationem accipimus, & apertæ ſunt nobis portæ cæli, quod nemini antea concedebatur. Viuentem quoque appellauit eam, hoc eſt, ſemper manentem, ſeu ſemper patentem, quoniam & fides recta æternaliter manebit, & porta cæli ſemper patebit. Initiauit autem hãc viam nobis Chriſtus, id eſt, dedicauit & confirmauit ſeu initium vtendi dedit per velamen, id eſt per carnem ſuam: idemque primo ſecauit illam viam aſcendendo ad patriam cæleſtem, & ipſa prima initium nobis dedit vtendi. Caro autem dominica non incongruè velaminis nomine deſignatur, quia ſicut velum celabat arcam, & ea quæ intra illam erant, ita intra illam carnem diuinitas verbi Dei latebat: & ſicut per velamen perueniebatur ad interiora, ita per humanitatem peruenitur ad diuinitatis cognitionem. Sacerdos autem magnus ſuper domum Dei, Chriſtus intelligitur, qui eſt à deo patre conſtitutus ſuper eccleſiam, iuxta quod ipſe dicit, Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius. Sequitur. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda.* Ex ſuperioribus iſta pendent, vbi dixit beatus Apoſtolus. Habentes itaque fratres fiduciam in ingreſſu ſanctorum per ſanguinem Chriſti, accedamus ad eum cum vero corde. Quid eſſet in vero corde accedere ad Chriſtum, expoſuit ſubiungens, In plenitudine fidei, vt credamus reſurrectionem generalem futuram, quaſi diceret, Iam quia fiduciam habemus ingredi in patriam cæleſtem, non

Pſal. 54.

debemus hæſitare quòd quorundam ſit reſurrectio, quorundam verò non, ſed vera fide debemus credere omnes homines reſurrecturos, quoſdam ad gloriam, quoſdam autem ad pœnam. Nam ſi quis de hoc hæſitat, non habet veram plenámque fidem. Poteſt & aliter intelligi. Plena fides eſt quæ concipitur corde, confitetur ore, & operibus bonis exornatur. Hac fide accedendum eſt ad deũ, quicunque vult introitum patriæ cæleſtis ſibi reſerari. Neceſſe eſt etiam vt ſint aſperſi corda à conſcientia mala. i. mundati per corda ſiue mundata corda habentes à peccatis & voluntate mala. ſimulque oſtendit quia non fide ſola, ſed etiam vita cum virtutibus quæritur, quoniam fides ſine operibus mortua eſt. Iudæi corpora mundabant, nos conſcientiam. Abluti, inquit, corpus, id eſt ablutum corpus habentes aqua munda, hoc eſt aqua baptiſmatis. Idcirco autẽ dicit corpus aqua baptiſmatis abluendum, quia dum corpus abluitur aqua, ſpiritu ſancto ſanctificatur anima *teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem. Fidelis enim eſt qui repromiſit.* Confeſſionem ſpei indeclinabiliter tenemus, ſi non deſperamus de patria cæleſti, & de omnibus quæ nobis promiſit domin⁹, vel ſi firmiter ea obſeruamus quæ pro feſſi ſumus in baptiſmate, Sicut enim fidelis & verus remunerator eſt Chriſtus in promiſſionibus ſuis, ita fideles nos eſſe vult in promiſſis noſtris quæ vouimus tẽpore baptiſmatis, diabolo videlicet contradicere, Chriſtóque ſeruire. *Conſideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorũ operum* hoc eſt, conſideremus diligenter inter nos: & quẽcunque viderimus maiorẽ charitatem habere, & operibus melioribus intentum, prouocemur illius exemplo, quatenus eum ſummopere imitemur, & in eum intendamus, vt diligamus, & diligamur. Ex dilectione quippe bona opera procedunt. Quapropter magnum bonum eſt dilectio, nullúmque bonũ quod nõ per charitatem fiat, quia plenitudo legis eſt charitas *non deſerentes collectionem noſtram* .i. congregationem fidelium *ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam, ſed cõſolantes* ſubaudis vos *inuicem.* In hoc loco non ſolũ admonuit, ſed etiam culpauit & terruit vnitatem charitatis ſcindentes. Erant enim multi qui conturbabãt congregationẽ fideliũ, quaſi nõ poſſent inter illos habitare cauſa ſuæ ſanctitatis, & deſerebãt collectionem illorum habitantes ſoli,

vt

vt deo liberius viderentur vacare. Iſti tales typo ſuperbiæ diſtenti deſpiciebant reliquos, & diſrumpebant charitatẽ: quod Apoſtolus vtrumque & admonet, & terret, hortans non deſerere ſocietatem fidelium, ſed potius cõſolari ſimpliciores, & ſuo exemplo confortare. Si enim tantum valet ſocietas fideliũ, vt vbi duo vel tres congregati ſunt in nomine ſaluatoris, ipſe ſit in medio eorum: multo magis vbi plures ſunt fideliũ, Chriſtus eis ſemper præſens aderit. Sequitur. *Et tanto magis* ſemper ſubaudis, ſectamini charitatẽ, vóſq; inuicem conſolamini *quanto videritis appropinquare diem* iudicij, in quo ſingulorum merita examinabuntur, vel etiam extremum diem vitæ noſtræ. Dicit enim alio in loco. Nihil ſoliciti ſitis, domin' prope eſt *voluntarie enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis*, id eſt poſt notitiam verę fidei, gratiæq; baptiſmatis *iam non relinquitur pro peccatis hoſtia* Sponte peccantibus nobis & deliberatè poſtquam accepimus agnitionem veræ fidei, & poſtquam mũdati ſumus in baptiſmate, non reſeruatur nobis vltrà hoſtia pro peccato, quæ pro nobis offeratur, ſicut in veteri lege donatũ eſt hoſtias ſæpius offerre ꝓ peccatis. Neq; enim Chriſtus, qui eſt hoſtia noſtra, iterum immolandus eſt pro peccatis noſtris. Hoc enim ſemel factum, & ſecundo opus non eſt, ſed magis opus eſt poſt acceptam gratiam permanere in fide recta, & munditia bonorum operum. Mundatus es in baptiſmate, liberatus es à criminibus omnibúſq; peccatis, factúſq; es filius dei. Si ad primum vomitũ reuerſus fueris, grauiſſimum te expectat iudicium (ſicut ſequentia manifeſtant) niſi per dignã pœnitentiã reuocatus fueris. His autem verbis non pœnitentiã excludit, neq; propitiationem quæ fit per pœnitentiæ medicamentũ, ſed ſecundum lauacrũ baptiſmi excludit. Non enim ita eſt inimicus ſalutis noſtrę, vt diceret, nõ eſt vltrà pœnitẽtia, neq; peccatorum remiſsio, ſed hoſtia, inquit, vltrà nõ eſt, hoc eſt, crux vltrà nõ eſt ſecunda, vt iterum Chriſtus crucifigatur, iterumq; nos baptizemur. Nam ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & iam nõ moritur, ita nos ſemel baptizati in fide mortis eius & ſepulturæ, ſicut Apoſtolus aliàs dicit, conſepulti cum illo per baptiſmum in mortem, iam nõ poſſumus rebaptizari *terribilis autem quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio quæ conſumptura eſt aduerſarios.* Aemulatio ali-

quando pro imitatione ponitur: aliquando pro inuidétia: hic autem pro cõſumptione & vindicta accipitur. Terret ergo Apoſtolus omnes, vt metuant poſt baptiſmi lauacrũ ad vitia relabi: quia non poſſunt rebaptizari. Terret etiam vt ſi peccauerint, pœnitentiam ſtatim ſtudeant agere dignã, quoniam quicunq; pœnitentiæ medicamentũ neglexerit, vindicta & conſumptio ignis æterni deuorabit eum. Quapropter vnuſquiſq; ad pœnitẽtiæ (dum tẽpus habet) medicamentum confugiat, ne igni tradatur æterno. *Irritã quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus* ſubaudis conuictus *moritur, quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?* Lex Moyſi dicitur, vel quia per Moyſen populo data, vel quia Moyſi data eſt à domino, ſicut & nos ſoliti ſumus dicere in oratione dominica ad deum, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, non quòd noſter antè fuerit, ſed cum ab illo datur, noſter efficitur. Incutit autem Apoſtolus terrorem Chriſtianis, ſumens comparationem à lege Moyſi, quam ſi quis tranſgreſſus fuiſſet, irritam eam & inanem faciens, duobus vel tribus teſtibus conuictus, ſine vlla miſeratione, & venia à iudicibus diiudicatus confeſtim occidebatur. Dicit ergo: Si ille qui legem, quæ per ſeruũ data eſt, tranſgreſſus fuerat, ſine vlla miſeratione occidebatur, quanto magis maiora ſupplicia ſuſtinebit, qui filium dei conculcauerit? Vtique quanto maior eſt Chriſtus Moyſe, & gratia euangelij per filium data, quàm lex per ſeruum adminiſtrata, tãto maiora merebitur ſupplicia, qui Chriſtum conculcauerit. Sed quomodo poſſumus illũ conculcare qui in dextera dei patris ſedet, eleuatus ſuper omnes cælos? Dũ enim præcepta illius pro nihilo ducimus, dedignãtes ea implere, tũc vtiq; eũ conculcamus. Sicut ea enim quæ conculcantur, pro nihilo ducimus, & nullius honoris: ſic & qui libere peccant, abſq; timore & abſq; pœnitentia, Chriſtũ cõculcant, ſiue cõtẽnunt, atq; deſpiciũt, eũq; iudicẽ futurũ minime formidãt. Vel certe Chriſtũ cõculcat, quicũq; corpus illius indigne percipit. Siue (vt tertio modo dicamus) Chriſtũ cõculcat, qui male viuẽdo de tabernaculo cordis ſui eũ expellit, qui dixit, Inhabitabo in illis, & inãbulabo. Sanguinẽ quoque

que teſtaméti pollutũ ducit,ſiue,vt in Græco habetur, cõmuné ſiue immũdũ:qui ſanguiné paſsionis Chriſti pro nihilo ducit,quo teſtamẽtũ nouũ cõfirmatũ eſt, quo ipſe etiã ſanctificatus eſt tẽpore baptiſmatis. Alio enim modo nihilominus ſanguiné teſtaméti pollutũ ducere,eſt myſteriũ ſanguinis Chriſti indigne percipere, nullâq; differentiam inter illum & reliquos potus facere cum in illo ſanctificatus ſit tẽpore baptiſmatis,& poſsit etiam quotidie ſanctificari,ſi digne perceperit eũ. De talibus dicit Apoſtolus: Qui mãducat & bibit indigne, iudicium ſibi mãducat & bibit, nõ diiudicans corpus & ſanguinem domini,ſiue diſcernẽs à reliquis cibis & potibus. Spiritui quoq; gratiæ,id eſt ſpirituiſancto cõtumeliã facit,qui de tabernaculo, cordis ſui male viuendo illum eiicit,vel qui non credit quòd per illũ in eccleſia fit remiſsio peccatorum : vel certe qui blaſphemat illum opera eius denegando,& diabolo tribuẽdo. Vnde dominus dicit: Qui blaſphemauerit in ſpiritum,non remittetur ei neq; in hoc ſeculo,neq; in futuro. Qui idcirco ſpiritus gratiæ vocatur: vel quia per illum nobis gratis dimittuntur peccata: vel certe,quia illo diſtribuente diuidũtur gratiæ donorum ſpiritualium fidelibus,quas Apoſtolus cõmemorat dicens: Et alij quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ,alij ſermo ſcientiæ,& cætera vſq; dum concludit,dicens: Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult *Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam* Loquitur omnipotẽs deus per prophetam : Mihi iniuriã & contumeliam facientibus vindictam reddam , & retribuam eis iuxta quod merẽtur, *Et iterum quia iudicabit dominus populum ſuum*, De inimicis ſuis hoc dictum eſt , Ego retribuam eis qui male faciunt: non de his qui male patiuntur, de his videlicet qui negligenter viuunt,& per pœnitentiam ſe purgare nolunt: ſed cum male faciunt,ſecurè ad menſam dominicam accedũt. Populum autem quem dominus iudicare dicitur, dupliciter poſſumus intelligere,& ad electũ ſcilicet populũ referre,& ad reprobum. Iudicabit enim dominus populũ ſuum, hoc eſt ſeparabit plebẽ ſuã , & diſcernet bonos à malis,fideles ab infidelibus. Quod ſi ad reprobos relatũ fuerit,iudicare pro dãnare accipiendum erit, Populus autem domini appellatur non per gratiam,ſed per creationem *Horrẽ-*

Deut.32.

dum eſt incidere in manus dei viuentis. Incidit in manus domini, qui iudiciũ hominis contremiſcit, & iudiciũ dei paruipẽdit. Incidit quoq; in manus domini, id eſt in poteſtatẽ & iudiciũ omnipotentis dei, quiſquis poſt peccatũ cõtemnit pœnitentiam agere. Quicunq: ergo peccator eſt: ſi nõ pœnituerit de peccatis ſuis, incidet in horrẽdũ & valde timẽdũ iudicium omnipotẽtis dei, qui reddet vnicuiq; ſecundũ opera ſua. *Rememoramini autẽ priſtinos dies in quibus illuminati magnum certamẽ ſuſtinuiſtis paßionum.* Optimi medicorum cum vulnus ſecuerint, & per inciſionem augmentum doloris fecerint, ſolatium & remedium illi loco adhibent vbi dolor ineſt, & perturbatam refouent animam. Poſtquã autem recreauerint illum, alteram iam non adiiciunt ſectionem, quin etiam illa quę ſecta ſunt, medicaminibus mitioribus & valentibus mitigare ſtudent, ſic & Apoſto. iſto in loco more illorũ agit. Poſtquã enim concuſsit animos eorũ & cõpunxit mentione gehẽnæ, affirmans omnino diſperituros qui gratiæ dei faciunt iniuriam, aliquo modo, & hoc ex lege Moyſi, aliiſque teſtimoniis edocens, & dicens metuẽdum eſſe incidere in manus dei viuẽtis, protinus ne multo timore in deſperationem ruerẽt, cõſolatur eos per laudũ blandimenta & exhortationes, reducẽs eis ad memoriã præterita illorum bona opera. Rememoramini, inquit, priſtinos dies in quibus illuminati per fidẽ, & confirmati per gratiã diuinã, magnum certamen ſuſtinuiſtis, ac ſi diceret. Quãdo introducti eſtis in fidem, quãdo in initio fidei eratis: tãtã fortitudinẽ demõſtrabatis, vt magnũ certamẽ paſsionũ ſuſtinueritis pro Chriſti nomine à cõtribulibus veſtris Iudæis non credentibus, quidã enim expoliati ſunt ab aliis nõ credentibus, quidã verò nõ, illi verò qui nõ fuerant expoliati, ſubminiſtrabant aliis de facultatibus ſuis. Quapropter cũ hoc agnouiſſent infideles, multa mala intulerunt vtriſq;. Vnde nõ dixit Apoſt. ſimpliciter certamen ſuſtinuiſſe eos, ſed addidit magnũ. nec dixit tentationes, ſed paſsiones *& in altero quidẽ* facto vel opere *opprobriis & tribulationibus: ſpectaculũ facti* eſtis: *in altero autem ſocij taliter conuerſantiũ effecti.* Ex parte, inquit, opprobriis, id eſt contumeliis & irriſionibus ſeu tribulationibus ſpectaculum facti eſtis, hoc eſt, publicè in cõſpectu multorum irriſi: ex parte autẽ altera effecti eſtis ſocij in cõpaſsione taliter

liter cõuerſantiũ, Apoſtolorũ videlicet, & eorum qui ſunt expoliati propriis facultatibus,& verberibus afflicti, atq; in carcerẽ retruſi. Duobus modis oſtendit eos bene labo-raſſe. ſ. vel quia publicè cõtumeliis & tribulationibus ſunt diuerſis afflicti, quod gen⁹ humanũ grauius ſuſtinet in cõ-ſpectu plurimorũ aliquid inhoneſtũ, aut verbis aut factis: ſiue etiã quia poſitis in carceribus cõpatiebãtur, victũq; ac veſtimentũ prout poterãt ſubminiſtrabãt: Vnde facti erãt eorũ ſocij, quoniam mercedem & retributionẽ quam pre-cipiet prædicator veritatis pro Chriſti nomine poſitus in carcere, aliiſq; tormentis afflictus, eãdẽ recepturus eſt ille, qui ei ſubſidiũ præbet ne deficiat in tribulationibus: ſicut ipſa veritas promiſit dicẽs: Qui recipit prophetã in nomi-ne prophetæ, mercedẽ prophetæ accipiet. Notandũq; quia nõ dixit ſimpliciter tribulationibus afflictos, ſed etiã au-gmentũ fecit dicẽs. Spectaculũ facti eſtis. Cum enim quis ſecretè exprobratur, contriſtatur quidẽ, ſed multo amplius ſi publice, & in cõſpectu multorũ. Genus enim humanũ ſi-cut valde delectatur laude publica, ſic facilè captiuatur op probriis apertè ſibi illatis. Quòd autẽ illi ea exhibuerunt quæ enumerauimus, apertius iam oſtẽdit dum ſequitur: *Nã & vinctis cõpaſsi eſtis, & rapinam bonorũ veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.* Mirabiliter laudat eos in fide, quoniã ſi fidem nõ haberent meliora ſe recepturos pro hac ſubſtãtia ſubtra-cta, nõ cum gaudio ſuſcepiſſent rapinã eius: Quãdiu enim permiſſum eſt eis, cõpaſsi ſunt aliis expoliatis, atq; aliis in carcere poſitis: expoliati verò cum gaudio ſuſceperunt ra-pinam & damnum ſibi illatũ, credentes ſe meliora rece-pturos. Vnde ſubdit *cognoſcentes vos habere meliorem & ma-nentẽ ſubſtantiam.* Quaſi diceret, videntes diuitias ſpiritales vobis pro his temporalibus profuturas, ſuſtinuiſtis cũ gau-dio rapinam bonorum temporalium. Hoc autẽ totũ factũ fuit apoſtolicum opus, & dignũ fortibus animabus, vt fla-gellis gauderent, ſicut in actibus Apoſtolorum dicitur, Eũ-tes autẽ à cõſpectu concilij ibant gaudentes, quoniã digni habiti ſunt cõtumeliã pati pro nomine Ieſu. Et vt demon-ſtraret iſtam temporalem ſubſtantiã non eſſe ſemper mã-ſuram, ideo dixit illos meliorem habere ſubſtãtiã & manẽ-tem, prout diceret firmam & ſubſtantialẽ atq; perpetuam, quæ perire non poſsit, ſicut iſta terrena perit. *Nolite itaque*

amittere confidentiam veſtrã, quæ magnã habet remunerationem, id eſt nolite deficere in tribulationibus: quia magna eſt remuneratio. Apparet autem quia magnam confidentiã habebant ad deum: quam ne amitterent, inſtantiſsimè eos hortatur. Facilius enim integra conſeruãtur, quàm amiſſa recuperantur. Quapropter quod tenetur & formidinẽ habet, neceſſe eſt vt fortitudinem habeat. Nihil, inquit, vobis neceſſarium eſt niſi vt ſtetis firmiter in fide veſtra, & permaneatis in fortitudine veſtra, quæ magnam habet remunerationem apud deum. *Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei faciẽtes reportetis promiſsionem.* O quàm magna remunerationis & conſolationis fiducia, veluti ſi quis ad athletam ac certatorem hoc diceret, qui cunctos ſuperaſſet, nullúmq; relictũ haberet, qui ſibi decertare poſſet: verbi gratia, dũ ille diceret: Iam quia omnes ſuperaui, nullúſq; ſupereſt qui mecum decertet, da mihi coronã: poterat illi quilibet dicere. Suſtine parũper vſq; dum veniat arbiter, aut etiã rex qui tibi brauium reddat pro victoria tua. Quod ſi ille athleta impatienter ferret non tolerans ſitim atq; æſtuationes, dicens: Aut date quod merui, aut recedã: diceretur illi. Patiẽter ſuſtine hãc morulã, in proximo eſt vt veniat Rex, qui tibi reddet præmiũ. Iſto modo & Apo. hortatur eos ne deficerẽt in laboribus, ſed patiẽter expectarẽt domini aduentũ, Patientia, inquit, vobis neceſſaria eſt. hoc eſt, vnum opus habetis, videlicet vt perſeueretis in agone, donec recipiatis coronã dignam labore veſtro, non enim qui cœpit, coronabitur: ſed qui perſeuerauerit in certamine vſq; in finẽ, hic ſaluus erit. In patientia (inquit dominus) poſsidebitis animas veſtras. Reportetis, inquit, promiſsionem, id eſt accipiatis gloriã ſempiternæ beatitudinis. *Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus eſt veniet, & non tardabit.* Qui venturus eſt veniet, & non tardabit, haud dubium quin Chriſtum ſignificet. Cõſolatur eos tãquam parum ſit temporis vſque dum veniet. non modica enim conſolatio eſt laboris, citò ſperare iudicem & remuneratorem, conſtantiam certaminis remuneraturum *Iuſtus autem meus ex fide viuit. Quod ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ.* Hoc propheticum teſtimoniũ intulit Apoſtolus ad exhortationem fidei in acquiſitionem animæ. Sicut enim vita corporis anima, ita vita animæ fides eſt, quæ

Abac. 2.

videlicet

delicet concipitur corde, confitetur ore, exornatur opere, quoniam fides ſine operibus mortua eſt. A qua fide ſi quis ſubtraxerit ſe, non placebit voluntati dei. Nō eſt enim putandum quòd deus pater, aut ſpirituſſanctus, aut filius in natura diuinitatis habeāt animam, ſed more humano loquens diuina ſcriptura, nobis conſulendo, voluntatem illius, animæ vocabulo exprimit. Conſiderādum autem, quia ſicut diſplicebit qui hæſitauerit, ita placebit deo qui crediderit viuens in fide ſua recta. Laboraſtis (inquit) in certamine, expectate beatam ſpem, Nolite dubitare quęrere quę ſperatis, quia iuſtus ex fide viuit. *Nos autem non ſumus ſubtractionis filij in perditionem, ſed fidei, in acquiſitionem animæ.* Non ſumus, inquit, ego & vos filij illorum paganorum atque gentilium, qui ſe ſubtrahunt à vita fidei & luce ſempiterna ad perditionem animarum ſuarum, ſed ſumus filij patriarcharum, qui fide probati ſunt, & in fide perfecti fuerunt, vt acquirerent ſibi ſuas animas ad ſalutem, & inſuper aliorum ſuo exemplo.

CAPVT XI.

EST *autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.* Ordo verborum: Eſt autem fides ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum videlicet rerū nō apparentiū. Fides eſt ea credere quæ non videntur, & dum ea credimus in veritate aut fuiſſe, aut eſſe, aut futura eſſe quæ non videmus, ipſa fides facit ea ſubſiſtere in corde noſtro quaſi ante oculos corporis. In rebus autem quæ videntur, neque credulitas dici poteſt, neque incredulitas, ſed potius agnitio dicenda eſt. At verò fides eſt, ita animum firmum eſſe de his quæ non videntur, ſicut de his quæ iam videntur: & dum hoc fit, fides facit ea ſubſiſtere in nobis credenda, Verbi gratia, vt ex multis ſaltem paucis vtamur exēplis: Reſurrectio generalis necdum facta eſt, & cū necdum ſit in ſubſtantia, ſpes facit eam ſubſiſtere in anima noſtra, quaſi præ oculis eam habeamus. Hoc eſt quod dixit, fidem eſſe ſubſtantiam illarū rerum quæ ſperantur: necdūq; videtur, Et ſi argumentum eſt eadem fides rerū quæ necdum apparent, quid eſt quod eam iam volunt videre? Arguere dicebant antiqui oſtendere, à quo venit argumentum, quaſi oſtenſio & præmonſtratio futurarum rerum, & illarum rerum quæ non videntur:

Eſt autem proprie argumentum, ratio quæ rei dubiæ facit fidem. Profectò ergo liquet, quia fides illarum rerum argumentum eſt, quæ apparere non poſſunt. Quæ enim apparent, iam fidem non habent, ſicut ſuperius diximus, ſed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpauit, cur ei dicitur: Quia vidiſti me, credidiſti? Sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali enim homine diuinitas videri non potuit. Hominem quippe vidit, & deum confeſſus eſt, dicẽs:
Ioan.20. Dominus meus, & deus meus. Videndo ergo credidit: quia conſiderando verum hominem, deum quem videre non poterat, exclamauit. *In hac enim fide teſtimonium iuſtitiæ cõſecuti ſunt ſenes.* Senes hic debemus intelligere patres veteris teſtamenti, patriarchas videlicet, prophetas, alióſque iuſtos qui in fide qua crediderunt deo, eiúſque promiſsionibus, teſtimonium laudis atque iuſtitiæ promeruerunt. Vnde Abraham qui credidit deo, reputatum eſt ei ad iuſtitiam, & amicus dei appallatus eſt. Hæc autẽ fides ita eſt accipienda, vt credat in corde, cõfiteatur ore, exornetur operibus. Ille enim veraciter credit, qui exercet operando quod credit. Quod econtra de his qui fidẽ nomine tenus retinent, Paulus dicit: Confitentur ſe noſſe deũ, factis autẽ negant *fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.* Quia enim quidam Hebræorũ adhuc debiles erant, & à fide quidem initium ſumpſerant, ex paſsionibus autem tribulationum puſillanimes efficiebãtur, minúſve patienter mala ſibi irrogata ferebant, hortatur eos Apoſtolus primò ex ſeipſo dicens. Rememoramini priſtinos dies. deinde ex ſcriptura diuina dicente, quia iuſtus ex fide viuit, deinde autem ex rationibus, oſtendens
Abac.2. fidem eſſe ſubſtantiam rerum non apparentium. Nunc verò ex progenitoribus incipit loqui, mirabiliter eos in exẽplum ponens, quia ſicut illi omnes per fidem ſaluati ſunt: ita & nos omnes per fidem ſaluamur. Cum enim inuenerit anima in eiſdem paſsionibus ſocium, requieſcit ac reſpirat. Hoc in fide, hoc in tribulatione qualicunque ſolet accidere. Valde enim eſt fragile genus humanum, nimiúmque hæſitans in cogitatione: quapropter neceſſaria eſt cõſolatio ex præcedentium fide & patientia. Apoſtolus ergo ex patribus eos quidem hortatur, ſed primò ex communi initio, dicens: Manifeſtum eſt, inquit, quia non ex ſtentibus

bus quæ ſunt, deus hæc fecit, ſed ex inuiſibilibus viſibilia, ex non exiſtentibus exiſtentia. Ratiocinando hoc inuenire non poſſumus, quomodo fecerit ex nihilo omnia, vel ex inuiſibilibus viſibilia, quia non eramus quando facta ſunt. Vnde ergo certum habetur? Vtique manifeſtum eſt quòd fidei res eſt iſta credere, Fide quippe credimus aptata eſſe, id eſt, perfecta ſeu facta ſecula, quia non ex viſibilibus, ſed ex inuiſibilibus facta ſunt quæ videntur. Inuiſibilia autem hic poſſumus intelligere informem materiam, de qua dicitur in exordio Geneſis: In principio fecit deus cælum & terram. In cæli autem nomine non eſt intelligendum iſtud cælum corporale, quod appellatur firmamentum, ſed angelica natura, cælique ſpiritales. Per terram verò intelligitur informis materies, de qua facta ſunt poſtmodum omnia corporalia, quæ tunc quodammodo inuiſibilia erant, quando tenebræ erant ſuperfaciem abyſsi. Ex inuiſibili autem materia facta ſunt viſibilia, quando per ſpecies & formas diuiſa & diſcreta ſunt omnia. Poteſt & alio modo intelligi quod dicit ex inuiſibilibus viſibilia fieri. Inuiſibiliter mũdus antequã formaretur in dei ſapientia erat, qui tamẽ per expletionem operis viſibilis factus eſt humanis obtuitibus. Quod autem dicit ſęcula perfecta eſſe verbo dei, per ſecula debemus intelligere omnia quæ facta ſunt in tempore, ſiue ſecula verbi dei patris, iuxta quod Ioannes dicit, Omnia per ipſum facta ſunt: ſecula autem, vt Ouidius Naſo dicit, dicuntur à ſequendo, eo quòd ſeſe ſequantur, atq; in ſe reuoluantur, teſte Varrone, Secula autem ex eo dici poſſunt, ex quo varietas cœpit eſſe temporis. *Fide plurimam hoſtiam Abel quàm Cain obtulit deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquutur,* Primum ponit eum qui mala paſſus eſt, & hoc à fratre, proprium illorum ponens exemplum. Etenim eadem paſsi fuerãt à cõtribulibus ſuis: Quapropter hortatur eos, vt ſicut ille iniuſte occiſus eſt à fratre, & non recuſauit perſecutionem, ita & illi non recuſarent ſi iniuſte paterentur à contribulibus fratribúſque ſuis. Plurimum quippe, id eſt, maiorem hoſtiam Abel obtulit deo quàm Cain, non quòd illa hoſtia in rebus carnalibus maior extitiſſet, ſed quicquid melius habuit Abel, per fidem deo beneuolo animo protulit, & ex-

inde ei ſua multiplicata fuerunt: & intelligimus ipſum per hec placuiſſe deo. Fide nãq; hoc fecit, quia credidit hęc quę bona voluntate offerebat, deo placere & ſe remunerandũ credebat ab eo. Teſtimonium quoque deo perhibente muneribus eius, ſiue quòd ignis deſcendit de cælo vt in Theodotione legitur, quia inflammauit dominus deſuper Abel & ſuper munera eius. ſeu per illam ſententiam qua à domino in euangelio eſt laudatus comprobatúſque eſt eſſe iuſtus. Sic enim dixit dominus in euangelio: Amen dico vobis, requiretur omnis ſanguis iuſtorum qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ. Per illam etiam hoſtiam adhuc loquitur iam defunctus, vt dicitur: Sanguis Abel clamat ad me de terra. ſiue adhuc loquitur, hoc eſt, licet interemerit eum corpore, tamen eius gloriam non potuit interimere cum eo. Dum enim gloria illius in toto mundo prædicatur, dum eius laus in ore omnium verſatur, dum eum omnes admirantur, quotidie adhuc licet defunctus loquitur. Qui enim alios ſuos exemplo admonet vt iuſti ſint, aliquo modo loquitur. *Fide Enoch tranſlatus eſt ne videret mortem, & non inueniebatur, quia tranſtulit illum deus.* Enoch per fidem placuit deo, quæ fuit bonis operibus exornata, credens ſe omnino per illam placere deo. Quapropter tranſlatus eſt in paradiſum terrenum, vnde quõdam eiectus fuerat Adã: videlicet ne experiretur mortem temporalem donec tempus à deo conſtitutum percurrat. Quo habitu verò vel quo ſtatu modo exiſtat in paradiſo, non eſt noſtrum inquirere. Hoc tamen credendum eſt, quia ſine aliqua moleſtia & ſine aliquo dolore aut labore quieſcit in illo paradiſo: & ſicut ille viuit ſine aliqua impugnatione carnis, ſine aliqua moleſtia, ita niſi homo primùm peccaſſet, completo omnium numero electorum à paradiſo terreno transferretur ad paradiſum cæleſtem. Vt autem transferretur, cauſa fuit quòd placuit deo: ſed vt placeret deo, cauſa fuit eius fides. Niſi enim crederet quòd redditurus eſſet ei deus mercedem, quomodo placeret ei? *Ante tranſlationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo.* dicente ſcriptura quia ambulauit Enoch cum deo, obtemperans voluntati eius.

Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. Credebat Enoch, quia ſi quis crediderit eſſe deum, & ad eum acceſſerit, tribula-

bulationem haberet. Quia ergo fides fundamentum eſt omnium bonorum, ideo ſine fide nemo poteſt Deo placere. *Credere enim oportet accedentem ad* Deum, *quia eſt*, *& inquirentibus ſe remunerator ſit.* Quicunque ad deum accedit credendo, credere oportet illum quia Deus eſt, hoc eſt ſemper habet eſſe, iuxta quod ipſe dixit ad Moyſen: Ego ſum qui ſum. &: Qui eſt, miſit me ad vos. Credere etiam debet, quia inquirentibus ſe per bona opera, iuxta quod Pſalmiſta dicit, Quærite dominum & confirmamini: æternus & verus remunerator ſit *Fide & Noe reſponſo accepto de his quæ adhuc non videbantur*, hoc eſt, de imbribus, *metuens aptauit arcam in ſalutem domus ſuæ, per quam* ſubaudis fidem *damnauit mundum*, comparatione ſcilicet melioris fidei & facti, *& iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.* Fide credidit Deo quod inducturus eſſet aquas ſuper terram, dicente ſibi illo: Finis vniuerſæ carnis venit coram me, & inducam aquas ſuper eos fac tibi arcam de lignis leuigatis, & cætera quæ ſequuntur: & ideo ſaluatus eſt cum omni domo ſua, hoc eſt, familia ſua. Perfectum autem operis aut rationis experimentum, nihil in hac cauſa profecit. Nubebāt, inquit, alij, vt ait dominus in euangelio, & aër ſerenus erat, ſigna quoq; nulla apparebant diluuij: veruntamē ille timuit, atque per fidē de his quæ necdum videbantur metuēs, conſtruxit arcam in ſalutem familiæ ſuæ, per quam fidē damnauit mundum comparatione fidei ſuæ, quam mundus habere noluit. Oſtendit enim eos dignos hoc ſupplicio, qui neque per centum annorum ſpatia illius arcæ cōſtructione corrigi voluerūt Per fidem quoque, non per legem hæres iuſtitiæ eſt inſtitutus, dum ipſe ſolus fidē patrum tenuit, quam ab illo cæteri didicerūt. Hæres autē regni cælorū vel hæres mūdi dicitur, quia de ſemine ſuo fuit reparatio mundi: & ex hoc apparuit iuſtus, quia credidit deo, *Fide qui vocatur* nunc *Abraham obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiuit neſciens quò iret* quaſi diceret, & ipſe Abraham per fidem placuit Deo. ſtatim enim vt ei dixit Deus, Exi de terra tua, & vade in terram quam monſtrauero tibi, dabóque illam tibi & ſemini tuo, credidit Deo, & exiuit in locum in quem ei præceperat, neſciēs quò abiret. Ignotus enim erat locus & habitatio illius terræ: & inquan-

Exod.3.

Gene.12.

tum ambulauit, per fidẽ ambulauit. Siue neſciens quò iret, quoniam quem imitaretur, nõ habebat. *Fide moratus eſt in terra repromiſſionis tanquam in aliena in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem.* Caſula diminutiuum eſt à caſa, id eſt, domo. hic autem pro tentoriis tabernaculiſque poſitum eſt, in quibus Abraham cũ Iſaac & Iacob cohæredibus more viatorũ & peregrinorum habitabant docens eos fidẽ dei, vtpote cohæredes promiſſionis ſuæ. Ea enim promiſſio quæ facta eſt ad Abrahã, facta

Gene.22. eſt ad Iſaac & Iacob, omnéſque qui ſimul cohæredes ſunt in repromiſſionibus abrahæ. Abrahæ nãque dictũ eſt: In te

Gene.26. benedicẽtur omnes gẽtes terræ. &, in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ. Ad Iſaac autẽ inquit: deus quod Complens iuramẽtũ ſpoſpondi Abrahæ patri tuo, multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, dabóque poſteris tuis vniuerſas regiones has. Ad Iacob quoque dixit: Ego deus omnipotẽs, creſcere & multiplicari ex te gentes faciam, dabóque tibi terrã quã dedi abraham & Iſaac. Ecce quomodo omnes cohæredes ſunt in repromiſſionib⁹ Abrahæ. Notãdum autẽ, quia fides Abrahæ duplicatur pro magnitudine fidei, vnde & caput fidei dicitur. Nam ſicut fide exiuit de terra ſua, neſciẽs quò iret: ſic fide manſit & demoratus eſt in terra ſua quaſi in aliena. Vidit filium ibi vt peregrinum habitantem, vidit nepotem, vidit ſeipſum in aliena terra peregrinantem, & nihil turbabatur. Quanquam enim ad ipſum dictum eſſet, quia tibi dabo & ſemini tuo, non per ſemen tibi, ſed tibi & ſemini tuo: tamen neque ipſe, neque Iſaac, neque Iacob potiti ſunt hac promiſſione, ſed ſucceſſio illorum. Et quia quando obediuit deo, exiens de terra ſua, nõ vocabatur Abrahã ſed Abram, ideo conſideratè dixit Apoſto. Fide qui vocatur nunc Abraham, tunc autem vocabatur abram, moratus eſt in terra repromiſſionis quaſi in aliena. Primùm quidem vocabatur ille Abram, deinde verò Abrahã. *Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor deus.* Ciuitas ſuperna fundamenta habere dicitur propter ſtabilitatem & firmitatem ſui. In qua qui ſemel locum inuenerit, nunquam poterit exhæredari, neque euelli. Ideo, inquit, illi fide morati ſunt in terra repromiſſionis quaſi in aliena, quia repromiſſiones in terra factas nõ attendebãt, ſed futuram quietem quærebant. Oſtenderunt

runt enim ſeipſos maioribus eſſe dignos,idcirco non permiſit eos accipere iſta,quia maiora dare volebat. *Fide & ipſi Saraſterilis virtutē in cōceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis generauit,quoniam fidelem credidit qui repromiſerat.* Quæſtio hic oritur, quare dicat fidem accepiſſe Saram virtutem concipiendi , cum ab angelo reprehenſa ſit cur riſerit cauſa infidelitatis? Riſus enim ille etiam ſi gaudij,plenæ tamen fidei non fuit:riſus autē Abrahæ & gaudij & plenæ fidei fuit.Quæ ita ſoluitur : Quia etſi primū dubitauit,poſtmodū tamen verbis angeli ſolidata eſt in fide, &euacuata dubitationis cauſa,introducta eſt fides.Virtutē in conceptione ſeminis accepit:quia iam mortificata erat ætate & ſterilis. Duplex enim erat præcluſio.Vna temporis,ſenuerat quippe iam:alia verò ex natura,ſterilis enim erat: ſed ad ſuſcipiendum & retinendum ſemen accepit vertutem.Mulieres namq; ex duabus præcipue rebus ſteriles eſſe ſolent,ſiue quia in vulua caloris virtutem nō habent,qua excoquāt ſemen: quod in ſenectute euenit, cum deficiūt muliebria.ſiue quando vulua concluditur etiam in iuuentute , vt non perueniat ſemen ad loca conceptionis. Contra quæ deus dedit virtutem contra ſterilitatem, ſtabilitatem contra ſenectutem.ad locū etenim conceptionis ſatis peruenit ſemen , & poſtquam peruenit, dedit partus ſoliditatem mulieri.Factúmque eſt vt fidei ſoliditate vteri inſolida confortarentur, & omnia poſſibilia fierent credenti. *Propter quod & ab vno orti ſunt: & hoc emortuo,tanquam ſidera cæli in multitudinem* facti ſunt *& ſicut arena quæ eſt ad oram maris innumerabilis.* Propter hoc, inquit, quia vterque veram fidem habuit,Abraham videlicèt & Sara,ab vno corpore Abrahæ & Saræ orti ſunt innumerabiles populi.His verbis voluit oſtendere,quia non ſolum Iſaac genuit Sara , verùm etiam plures quam aliqua fœcundarum mulierum. Vnum autē corpus dicit habere illos duos,propter hoc quod in Geneſi dicitur, quia erunt duo in carne vna.Addidit quoque adhuc & hoc,inquiens,corpore emortuo nati ſunt non vita mortua,ſed ſemine.Senex enim homo ſemen quidem iam fundere poteſt:ſed tamen ſoliditate ſeminis caret,vt filios procreare poſſit,niſi forte de adoleſcentula,vt alij fuerūt.Sicut ſidera,inquit, cæli vel arena maris.Hyperbolicè hoc dictum eſt.Per ſidera autem cæli,

boni intelligendi ſunt ex vtroque populo, filij Abrahæ per fidem: at verò per arenã maris reprobi accipiuntur ex Iudaico populo filij Abrahæ per carnem, qui terrena ſemper quærentes, pondere peccatorum grauantur. Et ſi hominib⁹ ſtellæ cæli, ſiue arena maris, vel etiam illi qui deſignati ſunt per hoc, innumerabiles ſunt, deo tamen cui omnia patent, numerabiles exiſtunt. *Iuxta fidem* id eſt, cum fide *defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus: ſed à longe eas aſpicientes ſalutantes & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt* ſcilicet quia peregrini ſunt ſuper terram *ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſiquidem illius terræ meminiſſent de qua exierant.* ad hoc vellent reuerti. *Habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem* quia nolunt reuerti ad eam de qua exierunt, ſed morantur in aliena quaſi peregrini *meliorem appetunt,* id eſt cæleſtem. Duo quædam hic dignum eſt quærere. Cum enim ſuprà dixiſſet, tranſlatus eſt Enoch, & non inueniebatur ne videret mortem: hic dicit, quia ſecundum fidem mortui ſunt omnes iſti. Et cum iterum dixiſſet non accepiſſe eos repromiſſiones, ſed à longe aſpexiſſe, ſuperius dixit de Abel, quia teſtimonium conſecutus eſt quòd eſſet iuſtus: & de Enoch, quia tranſlatus eſt. De Noe quoque quia ſaluatus eſt de condemnatione mundi: de Abraham etiam, Iſaac & Iacob, nulli dubium quin plurimas promiſſiones tam de Chriſto quàm de terra repromiſſionis acceperunt. Quæ duo huiuſmodi ſolutione egent. Quod primum dixit, omnes iſti mortui ſunt, cum fide, ita eſt intelligẽdum, quòd omnes illi mortui ſunt, præter ſolum Enoch, quem nouimus eſſe tranſlatum. Quod verò ſubintulit, non accepiſſe eos repromiſſiones, manifeſtum eſt quia in quibuſdã rebus acceperunt, in quibuſdam minime. Accepit ſiquidẽ Enoch ne videret mortẽ, accepit Noe vt ſaluaretur, acceperunt & alij plurimi. Sed hæc quidẽ erant illis libamina quædã, erãt & primæ deguſtationes futurorum, non plenitudo repromiſſionũ. Deus enim non ſolũ quæ futura ſunt nobis largitur, ſed etiã quæ huius vitæ ſunt neceſſaria præſtat, ſicut
Mat. 9. diſcipulis ſuis dicebat, Primũ quærite regnũ dei & iuſtitia eius, & hæc omnia temporalia vitæ, in quantum expediunt, adiicientur vobis. In hoc enim quia in præſenti ſeculo ex parte laudẽ iuſtitiæ promeruerunt, nec cũ impiis perierũt, locupletéſque

locupletéſque fuerũt boniſtẽporalibus,licet peregrini eſſẽt (vtpote legitur de Abraham quia erat diues in argento & auro)aliquas deguſtationes promiſſionum perceperũt.In hoc verò quia plenã promiſſionem patriæ cæleſtis nõ ſunt conſecuti,quaſi nõ perceperũt promiſſiones,de longe tamen aſpiciebãt promiſſiones,quas veniens dominus Chriſtus prædicauit,dicens:Quoniam ſi quis dimiſerit domum, aut fratres , aut ſorores , aut patrem,aut matrem propter me,centuplum accipiet , & vitam æternam poſſidebit.Iſtã promiſſionem non ſunt conſecuti illi ante domini aduentum,licet omnia ſua reliquiſſent,ſicut & Apoſtoli.Siue etiã promiſſiones de domini aduentu non ſunt conſecuti,quoniam licet eis promiſſu eſſet, tamen non viderunt eum præſentem in mundo.Salutabant quoque eaſdem promiſſiones,id eſt optabant & deſiderabant,ſicut dominus ait in euangelio:Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis,& non viderunt:& audire quæ auditis , & non audierunt.Ex metaphora nauigantiũ dixit ſalutantes,quia à lõge proſpiciẽtes deſideratas ciuitates,antequam ingrediantur eas,ſalutatione præueniunt:eáſque ſibi familiares efficiunt.Aſpiciebant autẽ in fide iſtas promiſſiones, ſalutabant deſiderio,& confitebantur ſermone quòd peregrini eſſent,iuxta quod Pſalmiſta dicit , quoniam peregrinus ſum apud te,ſicut omnes patres mei.Peregrinus à peregre, id eſt à lõge proficiſcendo dictus eſt.Peragrare enim perambulare dicimus.Nã qui in tabernaculis habitabant,qui ſepulchra pecuniis emebant,certum eſt quoniam peregrini erant,intantũ vt etiam vbi ſuos ſepelirent,nõ haberent. Quapropter prima virtus eſt peregrinum eſſe mũdi huius & hoſpitem , nihílque habere cõmune cum regibus huius ſeculi,ſed remoueri ab eis ſicut peregrinus, *Ideo non confunditur* .i.non erubeſcit *deus vocari deus illorum. Parauit enim illis ciuitatem* Ideo,inquit,quia illi deo crediderũt , nihílq; de terrenis ſibi præſumpſerũt,ad hoc vt in illis ſpem ſuam ponerẽt,idcirco nõ erubeſcit omnipotens deus vocari de⁹ illorũ.Sic enim ipſe dicit,Ego ſum de⁹ Abrahã,deus Iſaac, & deus Iacob,per fidẽ videlicet,vitæque meritũ.Sicut enim glorificatur,quãdo benignorũ optimorũ hominũ deus vocatur & colentiũ virtutẽ:ſic ecõtrario cõfunditur & erubeſcit in actis nefandorũ,ſi inuocatur ab illis.Vnde dicit per

Mat.19.
Luc.10.
Deut.3.
Eſa.52.

prophetam. Per vos nomē meum blaſphematur inter gẽtes. Illi autem ita erant clari virtutibus,& confidētia pleni, vt non confunderetur,ſed potius glorificaretur cum illorũ vocaretur deus. Dicitur autem generaliter deus terræ & cæli,ſiquidem & deus gentium,& non ſolum gentium.ſed etiam totius mundi,eò quòd ipſe omnia condidit. Sanctorum verò illorum non ſic dicitur deus ſolũmodo per creationē,ſed ſicut amicus: dicitur & nunc dominus deus Chriſtianorum. Parauit,inquit,illis ciuitatem, Hieruſalē ſcilicet cæleſtem,ideóque nō dedit illis in præſenti ſeculo hæreditatem. Vel etiam ideo nō erubeſcit vocari deus illorũ, quia ſecum prædeſtinauit illos regnare in cæleſti ciuitate. *Fide obtulit Abrahā Iſaac cum tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones: ad quem dictum eſt, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt deus.* Quid eſt quod Beatus Iacobus in epiſtola ſua mentionem Abrahę faciens laudat eum ſummopere ex operibus ſuis, beatus vero Apoſtolus non opera illius, ſed fidem attentiſſimè commendat? Recte igitur beatus Iacobus ex operibus eum laudat, quem ſciebat etiam fide perfectum, quoniam illis ſcribebat qui fidem quidem videbãtur habere, ſed eandem fidem bonis operibus non exornabant. At vero beatus Paulus qui illis ſcribebat qui opera bona legis videbantur habere, ſed fidem perfectam non habebant, iure fidem Abrahæ. attentius commemorat, quatenus ſtuderent eum imitari: vel certe vt oſtenderet quia qui filij Abrahæ volunt eſſe neceſſe eſt fidem & opera habeant, meritò vnus ex fide, alter nihilominus laudauit eum ex operibus Fide,inquit: obtulit Abraham Iſaac cum tentaretur. licet non haberet filium liberum niſi illũ, & in illo percepiſſet promiſſiones quod multarum gentiũ eſſet futurus pater, tamen non fuit ideo inobediens deo: & quanquam contraria iterũ audiret, dicente ſibi deo: Offer Iſaac filium tuum mihi, à quo iã audierat quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen, tamen non hæſitauit de promiſſionibus, credens quia à mortuis poſſet illum ſuſcitare deus, & ex eo multitudinem populorum multiplicare. Quapropter filium nox offerre voluit, quia à deo hunc continuo reſuſcitandum eſſe credebat. Sed ne poſſet quiſquã dicere, quia habebat alterum filium ex quo ſperabat repromiſſionem implendam,

implendam, propterea confidens obtulit iſtum, dicit Apoſtolus. Etiam vnigenitum obtulit ipſe Abrahã, qui repromiſsiones de illo perceperat. Quare ergo tẽtauit illũ deus? Nunquid ignorabat fortẽ eſſe virum illum in fide & probabilem? Sciebat vtique. Tentauit autem illum non vt ipſe cognoſceret, ſed vt aliis demonſtraret, & manifeſtam eius fortitudinem faceret, ſicut ipſe oſtendit dicens: Nunc cognoui ꝙ timeas dominũ, id eſt, alios cognoſcere feci quòd timeas dominum. *Vnde eum & in parabola accepit.* Parabola græco vocabulo, latinè dicitur ſimilitudo ſiue figura. Accepit eũ in parabola de morte à deo, qui dixit ei, Ne extendas manum tuam ſuper puerum, quia ariete occiſo iſte ſaluatus eſt. Occiſus eſt Iſaac, quãtum ad voluntatem pertinet patris: deinde redonauit illum deus patriarchæ in parabola, id eſt in figura & ſimilitudine paſsionis Chriſti, In ſimilitudine enim erant omnia quæ tunc agebantur in Abraham, quæ pro nobis verus Abraham, deus videlicet pater & creator omnium gentium, in fine ſeculi agere diſpoſuerat, Abraham ſiquidẽ figuram dei patris geſtabat: Iſaac verò figuram Chriſti. Abrahã ſiquidem portabat (vt ſcriptura dicit) ignem & gladiũ, quia deus pater gladium paſſionis portauit quodammodo, quãdo eum occidi permiſit: vnde dicit filius in pſalmo ad eum: Quoniam quem tu percuſsiſti, hoc eſt, percuti permiſiſti, perſecuti ſunt. Et deus pater per Zachariam: Percutiã paſtorem, id eſt, percuti permittam. Ignis quoque quem ferebat, calor & feruor ſummæ dilectionis illius eſt, qua nos diligit: de quã dicitur: Sic deus dilexit mundum, vt vnigenitum ſuum daret pro mũdo. Nam ſicut Abraham vnicum & dilectum filium ſuum deo victimam obtulit, ita deus pater vnigenitum filium pro nobis omnibus tradidit. Iſaac autem ipſe ſibi ligna geſtabat quibus erat imponendus: quia & Chriſtus portabat in humeris lignum crucis in quo crucifigendus erat. Aries ſignificat carnem Chriſti. Iſaac oblatus eſt, & non interfectus, ſed aries tantùm, quia Chriſtus in paſsione oblatus eſt, ſed diuinitas illius impaſsibilis manſit: *fide & de futuris benedixit Iſaac, Iacob, & Eſau.* Fide de futuris benedixit eis, quia iuxta quod eis imprecatus eſt, ita poſtea omnia illis euenire credidit, & quæ futura illis erant, ea benedicendo optauit. Poteſt & aliter intelligi. De futuris myſte-

riis benedixit eis : quia Iacob figuram Chriſti ſiue populi chriſtiani geſtabat, Eſau verò Iudaici. *Fide Iacob moriens ſingulos filiorum Ioſeph benedixit, & adorauit faſtigium virgæ*

Gene. 48. *eius.* Legimus in Geneſi, quòd audiens Ioſeph ægrotare patrem ſuum, venit ad eum, & obtulit ei duos filios ſuos, Effraim & Manaſſen ad benedicendum: qui fidem habens omnia illis euenire iuxta quod illis à deo inſpiratus optaſſet, benedixit eos. Idcirco autem dicitur ſingulos illorum benedixiſſe, quia ſuper vtrunque propriam benedictionem fudit, poſuitque minorē ante maiorem, quoniam præuidebat res ita futuras. Quódq; ſequitur, & adorauit faſtigium virgæ eius, id eſt, virgæ Ioſeph, dupliciter intelligi poteſt. Spiritu ſiquidem prophetico afflatus Iacob, cognouit deſignari, per virgam illam Ioſeph, regnum Chriſti: per faſtigium verò .i. ſummitatem virgæ, potentiam & honorem re

Pſal. 44. gni Chriſti, de qua Pſalmiſta ait: Virga recta eſt virga regni tui. Ergo non virgam adorauit pro deo ſecundum ritum gentilium qui idola colebant, ſed in virga Chriſtum, cuius regnum & potentiā præuidebat præfigurari in illa. Quantum verò ad literam pertinet, fortaſsis ſecundum cōſuetudinem illius temporis adorauit virgam Ioſeph, quem videbat dominum eſſe totius terræ Aegypti, ea ſcilicet ra-

Heſt. 5. tione qua Heſter legitur adoraſſe virgam Aſſueri. *Fide Ioſeph moriens de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſsibus ſuis mandauit.* De profectione filiorum Iſrael locutus eſt, credens omnia vera eſſe quæ promiſerat deus patribus eorum, præcipue quod dixerat ad Abraham: Scito

Gene. 13. prænoſcens quia peregrinum erit ſemen tuum in terra aliena, maléque tractabunt illud annis quadringentis: veruntamen gentem cui ſeruierint iudicabo ego, dixit dominus: & poſt hæc reuertētur in terram patrum ſuorum. Nequaquam ergo de ſuis oſsibus mandaret Ioſeph, niſi plena fide ſperaret reditum eorum in terram repromiſsionis. Dicit enim eis, Viſitans viſitabit vos dominus poſt dies multos: efferte oſſa mea hinc vobiſcum. Et non ſolùm tribus Ioſeph oſſa patris ſui deportauerunt ſecum per deſertum in terram repromiſsionis: ſed etiam reliquæ tribus omniū patriarcharū oſſa ſecum detulerūt, ſepelierúntque ea in Sichē quæ euenit in poſſeſsionem tribus Ioſeph. Nam Abraham Iſaac & Iacob in ſpelūca duplici Mambræ, vel Arbæ (quā

Abra-

Abraham emerat à filiis Heth) ſepulti ſunt cum Sara & Rebecca & Lia, vbi & Adam cum Eua ſepultus quieſcebat. Fortaſsis verò quærat aliquis, quæ cauſa extiterit vt omnes illi ſancti patres in terra repromiſsionis maluerint ſepeliri quàm alio in loco? Cui reſpondendum eſt, non curá gerendo ſepulchrorũ hoc agebãt, ſed potius quia per ſpiritũ ſanctum præuidebant dominũ in ea terra genus humanũ redempturum, ibique reſurrecturum, ſummo cũ deſiderio ibi conſepeliri optabant, quatenus eo reſurgente, pariter cum eo reſurgerẽt. Nos autem non debemus puſillanimes fieri vbicunq; ſepeliamur, cũ plurimorum martyrũ neſciamus vbi eorũ corpora glorioſe iaceant humata. *Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus à parentibus ſuis, eo quòd vidiſſent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum.* Non ſua fide occultatus eſt Moyſes quia adhuc fari nõ poterat: ſed fide parentum ſuorum, patris ſcilicet ac matris, qui fidem habentes quòd omnipotens deus poſſet eũ liberare & cuſtodire, cuſtodierunt illum tribus menſibus: dein de verò cũ nõ potuiſſent eũ celare propter vagitus ipſius, poſuerunt in fiſcellam ſirpeam, poſuerúntque in carecto fluminis. Edictũ enim huiuſmodi regis erat, vt omnes pueri in fluuiũ iactarẽtur. Sed quid eſt quod dicit non timuiſſe eos regis edictum? Si nõ timuerunt, quare nõ cuſtodierũt? In hoc ergo timuerunt: quia non ſunt auſi retinere eum: in hoc verò quaſi non timuerunt, quia non proiecerũt illũ in apertum fluuium: ſed in fiſcella, poſuerunt eum, ſicque immiſerunt carecto fluminis, habentes ſpem atque fiduciam quòd omnipotens deus cuſtodiret illum. quapropter acſi non timuiſſent, ita reputatum eſt illis. Vnde ergo iſti ſperauerunt ſaluare puerunt, niſi per fidem? Viderunt (inquit) elegantem infantem. Siquidem ab ortu natiuitatis magna fuit illi infuſa gratia venuſtatis, non natura hoc operante, quod natus eſt honeſtus infantulus: ſed gratiæ diuinæ dono, quę eiam barbaram illam mulierem Aegyptiam, filiam videlicet Pharaonis, ad hoc excitauit, vt amaret eum, vt ſumeret & nutriret. *Fide Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti. Aſpiciebat enim in remunerationem.* Tanquam ſi dice-

ret ad eos quibus hæc ſcribebat: Nullus veſtrum dimiſit aulam regalem amplam & claram, neque regios theſauros, ſicut Moyſes fecit, qui non ſolum contempſit, ſed etiã abnegauit. Cælo quippe præpoſito, noluit admirari Aegiptiaci regni pulchritudinem, magis eligens cum populo dei affligi, quàm temporalis peccati habere iocunditatem. Peccatum nanque deputauit, ſi maneret in aula regis, lætitia temporali fruens, ſuóſque fratres in tribulatione relinqueret. Non affligi, inquam, cum aliis, peccatum eſſe iudicauit. Si igitur ille non affligi acriter cum aliis, peccatũ eſſe iudicauit, quantum cumulum peccati habituri ſunt, qui cõgregationem fidelium deſerunt? Vos, inquit, pro vobiſipſis patimini, ille autem non ſolum pro ſe ſolo, aſpiciens in remunerationem, ſed etiam pro aliis hoc elegit, vt maiorem mercedem reciperet, vltroque ſe proiecit in tanta pericu-
Ioan.8. cula, cum ei liceret & pie viuere, & ſecularibus bonis perfrui. Maiores (inquit) diuitias ęſtimãs theſauro Aegyptiorũ
Exod.2. improperium Chriſti, Improperium Chriſti dicit, quia pro Chriſto ſuſtinuit Moyſes improperium, qui vnius eſſentiæ ſecundum diuinitatem cum patre eſt. Siue improperium Chriſti dicit, hoc eſt, quale Chriſtus ſuſtinuit à ſuis propinquis. Sicut enim Chriſtus improperiũ ſuſtinuit à ſuis quos venerat redimere, quando ei dixerunt: Dæmonium habes, & cætera mala ei intulerunt vſque ad paſsionem, ita & Moyſes improperium ſuſtinuit à fratribus ſuis: quos volebat liberare. dicebat enim ei vnus ex eis, Quis te conſtituit principem aut iudicem ſuper nos? vtrum interficere me vis ſicut interfeciſti heri Aegyptium? Similiter quando qui libet à domeſticis, vel ab eis quibus beneficium præſtitit, improperium ſuſtinet, improperium Chriſti ſuſtinet. Aſpiciebat (inquit) in remunerationem ſuam, & totius populi. Ita quando quiſque aduerſi aliquid patitur, debet reducere ad memoriã quã remunerationẽ à domino exinde ſit recepturus, *Fide reliquit Aegyptum: non veritus animoſitatem regis. Inuiſibilem enim tanquam præſentem ſuſtinuit.* Legimus in Exodo, quia cum Moyſi dictum eſſet à quodam Hebræo qui faciebat iniuriam fratri, quem Moyſes voluit increpare, Nunquid interficere tu me vis ſicut interfeciſti heri Aegyptium? fugit Moyſes in verbo iſto, eo quòd Pharao audito hoc quæreret eum interficere, ſed cum manifeſtum

feſtum ſit fugiſſe illum in Madiam, quid eſt quod beatus Apoſtolus dicit: Non veritus animoſitatem regis? Si enim non timuit, quare fugit? Quod ergo fugit, fidei fugit, credés liberari à deo & prætendit exterius timorem, cum interius nullum haberet metum: ideóque ſic ei reputatur, quaſi non timuiſſet. Idcirco enim noluit ibi manere, ne cauſa iactantiæ videretur ſe in apertum periculum præcipitare, ac tentare dominum deum ſuum, quod omnino diabolicum eſt. Sancti enim viri quandiu habent quod faciant, deum tentare non debent, ſed debent imitari dominum ſuum, qui frequenter locum dedit Iudæis, audientes quòd ipſe præcepit dicens: Cum vos perſecuti fuerint in ciuitate vna, fugite in aliam. Fuga ergo Moyſi tota exterior fuit: quoniam maxime de Dei auxilio fidebat. Vnde Apoſtolus dicit, Inuiſibilem deum tanquam præſentem ſuſtinuit. quod eſt dicere, ita erat ſiſus de dei adiutorio, & ita ſemper de eius protectione ſecurus erat, tanquam omnipotentem deum (qui natura eſt inuiſibilis) ſemper præſentem aſpiceret.

Fide celebrauit paſcha, & ſanguinis effuſionem, ne quis vaſtabat primitiua, tangeret eos. Fide qua Moyſes credidit per illum ſanguinem ſaluandum eſſe populum, celebrauit paſcha, & ſanguinis effuſionem quo liniuit poſtes, ne angelus qui vaſtabat primitiua Aegyptiorum, affligeret Iſraelitas: ac ſi diceret illis, Si ſanguis agni typici in medio Aegyptiorum, & in tanta deuaſtatione illæſos ſeruauit Iudæos quorum poſtes fuerunt reſperſi illo ſanguine, multo amplius ſaluabit nos ſanguis veri agni, hoc eſt Chriſti, quorum oſtia, id eſt frontes, munita ſunt ſigno paſsionis Chriſti. Timuit enim illum ſanguinem angelus, intelligens ibi dominicam mortem, ac propterea non tetigit poſtes: licet quod fiebat, nihil eſſet: ſed quod per illud fiebat, magnum erat. Sanguine agni illinuntur Iſraelitarum poſtes, ne vaſtator angelus audeat inferre mortem. Signantur dominicæ paſſionis ſignaculo fideles populi in frontibus ad tutelam ſalutis, vt ab interitu liberentur. *Fide tranſierunt mare rubrū tanquam per aridam terram: quod experti Aegyptij deuorati ſunt.* ac ſi diceret illis quibus iſta ſcribebat, Intantum fidem firmiter tenere debemus, vt quando in deſperationem aliquam animus noſter fluctuat, tunc quoque ſiſi ſimus vt liberemur, etſi vſque ad mortem veniamus, & de nobis de-

ſperetur. Nam quæ ſpes poterat eſſe illis? Ex vna enim parte erat mare, ex altera parte cingebantur altiſsimis montibus, à tertia parte erant hoſtes. Si vellēt fugere, aut in mari erant perituri, aut in manus Aegyptiorū inciderent, Habentes autem fidem, cuncta vicerunt. Fide enim qua credidit Moyſes deo, ad verbū illius percuſsit mare, & diuiſit illud in duodecim diuiſiones, iuxta quod in Pſal. dicitur, &

Pſal. 135. credētes omnes illæ tribus ſicco veſtigio poſſe tranſire mare, ingreſſæ ſunt: ſed prima tribus Iuda, iuxta quod in Oſee legitur. Iuda, inquit, princeps cū deo in mari, Quapropter illud mare Hebræis fuit à dextris & à ſiniſtris pro muro, præbens eis ſiccū iter, Aegyptios autē ſubmerſit. Vnde dicit Apoſt. quia experti illud Aegyptij deuorati ſunt, cognouerunt enim quòd mare eſſet. Ex hoc enim apparuit aquā eſſe, quia illi viuentes abſorpti ſunt, & ex hoc apparuit nō eſſe phantaſiam, ſed rerum veritatem, quam experti Aegyptij, deuorati ſunt. Allegoricè autem mare rubrum baptiſmus eſt, rubore ſanguinis Chriſti conſecratus. Hebræi qui exierunt de Aegypto, & tranſierunt per mare rubrum: fideles ſunt: qui derelinquentes tenebras infidelitatis, tranſierunt per fontem baptiſmatis. Pharao & Aegyptij mortui ſunt in mari, quia in fonte baptiſmatis mortuus eſt diabolus, amittendo poteſtatem quam habebat. Mortua ſunt etiam peccata originalia & actualia, ſiqua antea erant.

Fide muri Hiericho corruerunt circuitu dierum ſeptem. Non enim tubarum ſonitus murorum ſaxa deiecit, ſed fides qua illi crediderunt deo, deiecit illos. Legimus quod domino præcipiente Ioſue præcepit arcam dei portari per ſeptem

Ioſue. 6. dies in circuitu Hiericho, ac perſonare tubis. Septimo autem die cum increpuiſſent tubis, corruerūt muri Hiericho: quod magno myſterio non vacat. Hiericho quæ interpretatur luna, ſpeciem huius mundi tenet, quia ſicut luna mēſtruis completionibus deficit, ita hic mundus quotidianis defectionibus cadit. In arca verò eccleſia figuratur: in tubis autem æreis prædicatores fortes accipiuntur. Ioſue qui circundedit arcam, Chriſtus eſt, qui eccleſiam ſuam per hunc mundum gubernat. Hanc ergo vrbem Hiericho diebus ſeptem Iſraelitæ ferentes arcam, æneis tubis clangentibus circumeunt, & muri eius per arcæ præſentiā atque æ-rearum tubarū ſonitum cadūt, quia in hoc tempore quod

ſeptem

ſeptem dierum viciſsitudine voluitur, defertur arca, id eſt dum orbem terrarum circuiens mouetur eccleſia, ad prædicantium voces quaſi ad tubarum ſonitum muri Hiericho, id eſt elati huius mundi & principes, ac ſuperba infidelitatis obſtacula corruunt, donec in fine temporum mors nouiſsima inimica deſtruatur *Fide Raab meretrix non periit cum incredulis excipiens exploratores cum pace* Magnam conſolationem & exhortationem B. Apoſtolus iſto in loco omnibus præbet: quia ſi meretrix infidelis & idololatra ſola fide ſaluata eſt, multo magis illi ſaluabuntur, qui ad grauiora crimina non ſunt prolapſi. ac ſi patienter diceret, Inhoneſtum eſt, ſi meretrice infideliores eſtis. Illa tantum homines nuntiantes audiuit, confeſtimque credidit: vos autem non ſolum homines auditis, verum etiam voces prophetarum, quæ per omne ſabbatum leguntur: & inſuper ipſum filium dei ad vos miſſum cognoſcitis. Nam Raab effectum fidei conſecuta eſt. Omnibus quippe pereuntibus ſola ſaluata eſt. Raab autem (quæ interpretatur dilatata) figuram tenet eccleſiæ, quæ dilatata eſt ab oriente in occidentem, ab aquilone in meridiem: & latitudinem charitatis habet, intantum vt etiam pro ipſis inimicis orationem fundat. Et bene de extraneis atq; alienis gentibus erat viuens in deſideriis carnis, ac fornicationi deſeruiens, quia eccleſia aliena erat ante domini aduentum à deo, ſecundum deſideria viuens carnis, fornicationique atque idololatriæ deſeruiens. Poſtquam autem Ieſus verus miſit ad eam duos exploratores, hoc eſt Petrum & Paulum, ſiue duo teſtamenta, fidelis effecta reliquit fornicationem idololatriæ, ſicque ſaluata eſt, & ſaluatur quotidie ne pereat cum infidelibus. Hucuſque narrauit de legiſlatore, & de antiquis patribus: nunc dicturus eſt de iudicibus, qui fuerunt poſt Ioſue (nomina eorum tãtummodo commemorans propter breuitatem ſermonis) qui per fidem pugnauerunt, & gentes plurimas vicerunt. *Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrãtẽ* Hoc eſt, deficiet tempus deſtinatum ad ſcribendũ epiſtolam, ſi cuncta illorũ facta proſequi voluero, quos hactenus cõmemoraui, ſiue quæ narrare poſſum de his qui ſucceſſores illorum fuerunt, *de Gedeon, Barach, Sampſon, Iepte, Dauid, Samuel, & prophetis qui per fidem vicerunt regna,* Quòd omnes

ſiquidem in commune commemorat, illud eſt quòd ſingulorum opera eadem fide acta ſunt: quia omnes illi per fidem ſimul vicerunt regna. Gedeon ſiquidem accipiens ſignum à domino in trecentis viris, qui manibus aquã hauſerunt, de quibus dominus dixit ei, In his ſuperabis Madian, in vellere quoque humido & ſicco: fide repletus proſtrauit Zebee & Salmana, accepítque victoriam ex hoſtibus. Allegoricè autem Gedeon (qui interpretatur in vtero circuiens) ſignificat dominum Ieſum Chriſtum, qui per incarnationis myſterium in vtero virginis collocatus, plenitudine diuinitatis (quæ omnia replet) totum mundum circuibat, quia implẽdo omnia, circundat omnia. Trecenti autem viri qui manibus aquã hauſerunt, & accepto igne in lagenis contra Madian profecti ſunt, confractíſque lagenis ignis reſplenduit, tubíſq; increpuerunt, ſimúlq; hoſtes in fugam conuerſi ſunt: typum tenet ſanctorum prædicatorum, qui fidem ſanctæ trinitatis habentes, ſigno dominicæ paſsionis inſigniti ſunt, quod deſignatur per thau literam, quæ ſuo numero trecentos exprimit, & quæ apud veteres Iudæos ſimilitudinẽ crucis habebat, Lagenæ autẽ quæ ſunt vaſcula fuſilia vel fictilia, ſignificant corpora eorundem prædicatorum infirma, de quibus idem egregius prædicator dicit. Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, Sonus tubarum voces prædicatorum exprimit. Fractis ergo lagenis reſplenduit ignis, hoſtéſq; in fugam verſi ſunt. Medianitæ typum tenent iſtius ſeculi: quia poſtquã ſancti martyres ab hoc ſeculo deficiunt, creſcunt miracula, ſicque virtute miraculorũ concuſsi in fugam vertuntur ſcilicet aut fidei ſubdẽdo ſe, aut etiam à tormentis ceſſando, victi timore ſignorum. Illud quoq; non vacat myſterio, quòd Gedeone orante vellus primò Madidum fuit, & tota terra ſicca: ſecundo vero vellus ſiccum, & tota terra madida. Vellus enim figuram tenet populi Iudaici, terra autem omnium gentium. Iure ergo vellus primò madidum fuit, terra manente ſicca, quia quando Iudaicus populus rore ſupernæ ſapientiæ fuit humefactus ante domini aduentũ, omnes gentes ſiccitate fidei & ſapientiæ exiccatæ erant. Iterum cum poſt domini aduentum omnes gentes rore ſapientiæ fuerunt madidæ effectæ, Iudæa ariditate periit. Barach ipſe eſt Lapidoch maritus Deboræ, qui fide, qua

credidit

credidit prophetiæ,ſuperauit Siſarã,omnéſque currus eius. Sampſon fide qua credidit,impetrauit à deo quòd orabat, vt plures interficeret moriens quàm viuens. Dixit enim, domine deus memento mei,& redde nunc mihi priſtinam fortitudinem, deus meus,vt vlciſcar me de inimicis meis: & pro amiſsione duorum luminum, vnam vltionem accipiam. Iepte fidem habuit pugnando contra filios Amon, & filiam ſuam offerendo, licet in hoc ſtulte egiſſet, quòd omnipotenti deo ſanguinem humanum fundens putauit placere. Vouit ſiquidem vt ſi ei dominus victoriam daret de filiis Amon,immolaret ei quicunque primus occurreret de domo ſua. Quod & ita fecit. Nam occurrit ei filia ſua, quam poſt deploratam virginitatem occidit. Sed poteſt quæri,qua de cauſa mos inoleuerit, vt omni anno virgines Hebræorum plorent filiam Iepte. Cuius iſta cognoſcitur eſſe ratio, vt dum cernunt deplorari illam à filiabus ſuis, nemo ad tantam ſtultitiam, tantúmque piaculum audeat proſilire,vt deo humanum ſanguinem fundat.Dauid fide plenus, proceſsit contra Philiſteum, & interfecit eum.Et quoniam deo credidit, multas promiſsiones de Chriſto promeruit.Samuel propheta & ſacerdos fidem habuit perfectam,qua vnxit Dauid in regem ad verbum domini, & occidendo Agag, regem Amalech, *Operati ſunt iuſtitiam* quia quod crediderunt corde, opere compleuerunt, exornantes eandem fidem *adepti ſunt repromiſsiones* de Chriſto 1.*Reg.* 15. vel de patria cæleſti. Abrahã enim de Chriſto promiſsionem accepit,dicente ſibi domino, In ſemine tuo,id eſt in *Genes.* 22. Chriſto,benedicētur omnes gentes. Dauid quoque plurimas promiſsiones accepit,cui dominus dixit, Cũ dormieris cum patribus tuis,ſuſcitabo ſemen tuum quod egredie- 2.*Reg.* 7. tur de lumbis tuis, & firmabo thronum eius ſuper thronũ *Pſal.*131. tuum.Et alibi. De fructu lumbi tui ponam ſuper ſedẽ tuã. *Pſal.*88. Et cum iureiurando ſemel, inquit, iuraui in ſancto meo,ſi *Danie.*12. Dauid mentiar,ſemen eius in æternum manebit.*Obturaue runt*,id eſt clauſerunt *ora leonum* vt Sampſon,Dauid,& Daniel miſſus in lacum *extinxerũt impetum ignis* ſicut tres pueri Danielis ſocij iuſſu Nabuchodonoſor Chaldaica vrgente veſania,miſsi ſunt in fornacem ignis ardētis,quibus nihil moleſtiæ intulit *Effugerunt aciem gladij*, id eſt repulerunt fortitudinem hoſtium à ſe, valide pugnando, ſicut

Ioſue, Gedeon, Dauid, aliíque reges & principes Iudæorum *conualeſcerunt de infirmitate* vt Iob, & Ezechias, qui cum ægrotaſſet vſque ad mortem, domino ſibi propicio redditus eſt priſtinæ ſanitati per ſpacium quindecim annorum. Poſſumus & infirmitatis nomine malum captiuitatis intelligere, de qua liberati ſunt, domino volente, Cyro iubente, Eſdra & Nemia procurante *fortes facti ſunt in bello* vt Ieſus Naue ſucceſſor Moyſi, Sampſon qui mandibula aſini multos Philiſtinorum interfecit, Dauid quoque rex, Iudas Machabeus & fratres eius, quorum temporibus etiam ſex milia Iudæorum interfecerunt centum milia hoſtium & tria milia miſſa Antiochiam in auxilium Demetrij, peremerunt centum viginti milia *Caſtra verterunt exterorum* in fugam. Frequenter hoc egerunt. Caſtra autem dicuntur à caſtrando, eò quòd ibi caſtretur libido. Non eſt enim mos militaris vt pergentes in prælium vxores aut fœminas alias ſecum ducant. Duo autem quõdam principes terræ cum comitatu vxorum perrexerunt in bellum, Darius videlicet, & Antonius, ſed vterque inibi corruit. Darius quidem ſuperatus eſt ab Alexandro: Antonius vero ab Octauiano Auguſto *acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos.* Eas mulieres dicit, quarum filij ab Elia & Eliſeo ſuſcitati ſunt, quos illæ acceperunt poſt reſurrectionem vel reſuſcitationem, non vt eos haberent in maritos: ſed quos amiſerant in morte, receperunt viuos. *Alij autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem.* Plurimi ſanctorum diſtenti ſunt, hoc eſt in cruce extenſi funibus colligati, ſicut beatus Andreas. Seu diſtenti, hoc eſt ad capita duarum arborum colligati, ac diſrupti, vel etiam ad brachia equorum indomitorum extenti, ſicque ab eis diſrupti. Vel certe diſtenti ſunt, hoc eſt, decollati, quæ omnia in ſanctis martyribus videntur eſſe completa. Non ſuſceperunt redemptionem, hoc eſt, liberationem in præſenti: ad hoc vt ſoluerentur à tormentis: vt meliorem atque glorioſiorem inuenirent reſurrectionem in futurum: quoniam quo ampliora quis tormenta pro deo in præſenti ſuſtinet, eo glorioſior in reſurrectione apparebit. *Alij verò ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres.* Ludibria dicuntur à ludo, hoc eſt irriſione. Primò enim ſan-

cti martyres ludibriis & irriſionibus deludebantur, deinde verberibus afficiebantur, ſicque vinculis aſtricti ponebantur in carceres: ad poſtremum verò interficiebantur diuerſis & exquiſitis tormentis. *lapidati ſunt.* Vt Naboth, Hieremias in Aegypto à reliquis tranſmigratorum, Ezechiel in Babylone, aliique complures in nouo teſtamento. *Secti ſunt.* Hic pluralis numerus pro ſingulari poſitus eſt. Neminem enim ſanctorum legimus in veteri teſtamento ſectum, niſi Iſaiam prophetam, quem fecit ſecari ſerra lignea Manaſſes rex, qui filiam eius habebat in vxorem. *Tentati ſunt*, vt Abraham, & alij multi, non ad deceptionem, ſed potius ad probationem, illa ſcilicet tentatione de qua dicitur. Tentat vos dominus deus veſter, id eſt probat vos. nam deus intentator malorum eſt *in occiſione gladij mortui ſunt* vt Vrias & Ioſias, & alij multi. *Circumierunt melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti.* Eliam in hoc loco debemus intelligere, & alios qui taliter egerunt, & qui afflicti vndique penuriis & tribulationibus anguſtiati, fide ſuſtinuerunt omnia: vt ad deſideriorum ſupernorũ præmia poſſent peruenire. Omnis autẽ indigentia & egeſtas, anguſtia vocatur, qua anguſtiatur homo, id eſt affligitur, ſeu fame, ſeu alia inopia, Melotã dicunt quidam genus eſſe veſtimenti ex pellibus caprinis, ex vno latere dependens, quo genere veſtimenti propter aſperitatem in ægypto monachi dicuntur vti. Elias quoque legitur vſus illo fuiſſe. At verò quidam dicunt ex pellibus taxi, genus veſtimenti eſſe compoſitũ. Eſt enim animal quod taxus vocatur & melus, ſolitus habitare in cauernis terræ, cuius pellis hiſpida eſſe fertur, à quo nomine deriuatur vocabulum huius veſtis, id eſt à melo melota *quibus dignus nõ erat mundus.* Mundi nomine hic ſub vna ſignificatione poſſumus intelligere amatores mundi, qui terrena ſolummodo appetentes, ab amore creatoris ſui longè remoti erant, ac propterea non erant digni tales ſocios habere, quales fuerunt illi quorum magnalia Apoſtolus ſupra deſcripſit. Siue mundi nomine poſſunt accipi omnia quæ continentur in cælo & in terra, aurum videlicet, argẽtum, gẽmæ, atque omnia precioſa, & ipſi inſuper reprobi amore mundanarum rerũ decepti. Iſtis ergo ſanctis nõ erat mundus dignus, hoc eſt, ſi totus redigeretur ſub pre-

tio,nō poterat vni illorum rectè comparari, neque enim ſi omnia illa in pretium dari potuiſſent,talem aliquem virum emere poterant.Vt ergo ex pluribus paucorum memoriā agamus,quomodo poterat talis ac tantus vir comparari,vt Moyſes fuit,qui quando voluit mare diuiſit,quando voluit aquas eius reduxit,quādo voluit manna de cælo deſcēdere fecit,aquam de petra produxit,& cætera innumerabilia quæ fecit?Vel quomodo poterat cōparari pretio mūdano talis ac tantus vir,vt fuit Ioſue ſucceſſor eius,qui quādo voluit ſolem ac lunam,illa duo maxima luminaria,vno in loco ſtare fecit,dicens,Sol cōtra gabaon,& luna contra vallem aialon ne mouearis?Fortaſſis dicit aliquis:Ideo nō poterant emi:quia non poterant inueniri. Vtique verum eſt, quia non poterant in toto mundo ſimiles illorum inueniri,& ſi potuiſſent,nequaquā vllo pretio poſſent comparari: quoniam quod totus mundus nequibat perficere,hoc vnus illorum verbo agebat.Nam cum totus mundus temporibus Eliæ laboraſſet per tres annos & ſex menſes ſiccitate, nec potuiſſet pluuiam impetrare, verbo Eliæ apertæ ſunt cataractæ cæli,& venit pluuia ſuper faciem terræ *in ſolitudinibus errantes,in montibus & ſpeluncis & in cauernis terræ* Eliam eximium prophetarum hic vult intelligi,& filios prophetarum qui temporibus Achab & Iezabelis fugati ſunt,eò quòd volebat eos Iezabel interficere,& tunc temporis pauit eos quinquagenos Abdias in ſpelūcis & in cauernis terræ.Vnde & meruit donū prophetiæ iuxta quod dominus in euāgelio dicit,Qui recipit prophetā in nomine prophetæ mercedem prophetæ accipiet, *Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, deo pro nobis aliquid melius prouidente, ne ſine nobis conſummarentur.* Qui ſunt iſti qui teſtimonio fidei ſunt probati,niſi omnes ſuperius memorati.Quorum tam clara & laudabilis fides commemorata eſt,ſtellæ videlicet firmamenti,terreni homines,& cæleſtes angeli,viui lapides,& ſplēdidæ margaritæ, quorum opera quæ egerunt,fidem eorum confirmant, quoniam abſque fide impoſſibile eſt placere deo.Teſtimonio itaque fidei fuerunt probati,hoc eſt, operatione ſancta,quæ per fidem operabatur, laude digni inuenti ſunt. Fides enim illorum operibus mundis declarabatur.Sed cum ita eſſent perfecti, repromiſſionem non acceperunt.

Dicit

Dicit ergo aliquis: Quid eis profuit deo ſeruiſſe, ſi hactenus ſine præmio manēt? Abſit hoc à fideliū cordibus, vt credamus eos ſine præmio manere. Adhuc quippe mortali carne circundati, magnum premium perceperunt, videndi. ſ. deū quæ cognoſcendi, multáque mira patrandi: nūc verò quieſcūt in anima, in beatitudine regni cæleſtis, ineffabili lætitia perfruentes. Sed videamus quid Ioānes de illis in Apocalypſi ſua dicit, ſicq; nobis manifeſtabitur quā promiſſionem nō acceperunt: Vidi, inquit Ioannes, ſub altare dei animas interfectorum propter verbum dei, quod habebāt, & clamabant voce magna dicētes: Vſquequo domine ſanctus & verus non iudicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitāt in terra. Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ, & dictum eſt illis vt requieſcerent tēpus adhuc modicum, donec impleatur numerus conſeruorum & fratrum illorum. Singulas ſtolas modò habent animæ ſanctorū de ſua immortalitate gaudentes, & de fœlicitate qua fruūtur exultantes. Binas verò ſtolas habebūt cum in generali reſurrectione receperint immortalitatem & incorruptionē in corpore, quam modò habent ſolummodo in anima. Hāc ergo promiſſionem needum perceperunt, de qua Iſaias dicit. In terra ſua duplicia poſſidebunt, ſcilicet poſt generalem reſurrectionem. Et reuera ita dignū eſt, vt qui in corpore & anima deo ſeruierunt, in corpore pariter & anima remunerationem percipiant. Quod ſequitur, deo pro nobis aliquid melius prouidente, ne ſine nobis conſummarentur, hoc eſt, perfectionem conſequerētur. illic more humano agitur: verbi gratia, ſicut quidam filij reuertentes de agro, dicunt patri, pater laborauimus hodie, æſtum ſolis perpeſſi ſumus, tempus eſt vt tribuas nobis refectionem, & ille eis reſpondeat, ſubſtinete parumper quoaduſque veniant omnes fratres veſtri qui vobiſcum ſimiliter laborabant, & tunc cum eis pleniſſime epulabimini. Sic omnipotens deus quodammodo egit dum non dedit electis immortalitatem in corpore, vt maior gloria maiúſque eſſet deſiderium, cum omnes generaliter in die iudicij binas ſtolas acceperint. Et hoc eſt quod dicit, ne ſine nobis qui adhuc hic peregrinamur, perfectionem conſequerentur in reſurrectione corporum.

CAPVT XII.

I*Deóque & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum, per patiẽtiã curramus ad propoſitum nobis certamen.* Nubem teſtium appellat multitudinem patriarcharum ac prophetarum, reliquorũque fidelium, qui teſtes fuerunt perfectæ fidei, teſtes etiam filij dei quem prædixerunt in mundum venturum. Qui bene nubes vocantur, propter altitudinem ac multitudinem meritorum. Sicut enim nubes à ſole illuminatur, eiúſque calore perfunditur, ſicque poſmodum terram calefacit, & plerunque imbrificat illam, plerunque autem coruſcationes emittit: ita illi ſancti patres à vero ſole calefacti atque illuminati, ſuo exemplo corda hominum calefaciunt atque illuminant, ſuóque tempore pluuiam emiſerunt verbis, & coruſcauerunt miraculis. Impoſita eſt ergo nobis in exemplum tam magna nubes teſtium, vt fidem illorum & opera imitari ſatagamus. Quapropter ſimus deponentes omne pondus vitiorum per pœnitentiam, ſomnum quoque pigritiæ, & cogitationes infirmas. Per hoc autem quod ſubdidit, & circunſtans nos peccatum ſimus deponentes, oſtendit Iudæos ex omni parte à diabolo tentari, deſideriiſque carnalibus deſeruire, multíſque peccatis abundare. Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, vt ſicut illi ſuſtinuerunt patienter aduerſa huius ſeculi, ita & nos ſuſtineamus. Non dicit addamus curſui noſtro aliquid, ſed in eodem manentes, curramus ad deſtinatum nobis certamen, iuxta quod Pſalm. dicit: Viam mandatorum tuorum cucurri. In præſenti enim ſeculo in certamine ſumus poſiti contra vitia carnis, contra dæmones, contra falſos fratres, & neceſſe eſt vt patienter curramus ſiue expleamus certamen iſtud, quatenus peruenire poſſimus ad promiſſum certaminis premium. *aſpiciamus in autorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta.* Sicut filij parentes, & diſcipuli magiſtros in ſtudio operis atque in certaminibus attendunt, informantes mentem ex parte doctorum, ſumentes quaſdam regulas ab eis per viſum, ita & nos ſi volumus currere & diſcere vt bene curramus ad autorem ſiue conſummatorem

matorem Ieſum Chriſtum, attendamus qui dixit nobis: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. alibi, Si me, inquit, perſecuti ſunt, & vos perſequentur: & ſi patremfamiliâs Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius. Attendamus in Chriſtum, & accipiamus in illo exēplum patientiæ, qui dixit: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Ipſe namq; eſt autor fidei & conſummator. Autor fidei nobis eſt, quia ipſe nobis fidem infundit. Non enim poſſumus credere, niſi ab illo præueniamur. Vnde ipſe fidelib⁹ ſuis dicit. Nō vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Ipſe conſummator fidei ſiue perfector eſt, quia conſummationē ſiue perfectionē nobis præſtat in hoc vt in fide perſeueremus: ſiue in hoc perfector eſt fidei, quia dat volūtatē atq; poſſibilitatem perficiendi bonum, quo ipſa fides exornetur. Nā fides ſine operibus in perfecta eſt, mortua enim eſt. In illo enim omnes perfectionē habemus, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucē. Ipſe filius dei proponens ſibi, hoc eſt in præſentia ſua ſtatuens gaudium reſurrectionis atque aſcenſionis in cælū, totiúſque poteſtatis quā perceperit poſt reſurrectionē, ſuſtinuit crucē, propter hoc quòd in poſtremo videbat ſibi profuturū, confuſione cōtempta, hoc eſt pro nihilo deputata verecundia, quoniam ſine erubeſcentia & verecundia illud opprobrium ſuſtinuit. Gaudium nanque maximū fuit illi quòd pro nobis eſt paſſus, vt voluntatem dei patris impleret: pro quo poſtea potentiam ſupra omnem creaturā accepit. Vnde ipſe dicit: Deſiderio deſideraui hoc paſcha mādacare vobiſcū. Si igitur ille qui nullam habuit neceſſitatem vt crucifigeretur, crucifixus eſt propter nos: quanto magis iuſtum eſt nos omnia fortiter tolerare? Ad hoc itaque dominus apparuit in carne, vt humanam vitam admonendo excitaret, exemplum præbēdo accenderet, moriendo redimeret, reſurgendo repararet. Propter hoc enim moriebatur, vt doceret nos nihil exiſtimare gloriam quæ ab hominibus defertur. *atque in dextera ſedis dei ſedet.* hoc eſt, in proſperitate æternæ vitæ, & plenitudine paternæ maieſtatis. Si nulla eſſet alia dei promiſſio & exhortatio, iſtud exēplum ſolū debuerat ſufficere, quod in hoc loco de Chriſto oſtēdit Apoſtolus ad perſuadendū omnia aduerſa patiēter tolerare, vt cū Chriſto mereamur cōſidere in gloria. *Recogitate eum qui talē ſuſtinuit à*

peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt non fatigemini animis veſtris deficientes. Omnia aduerſa quæ Chriſtus ſuſtinuit à Iudæis, plagas, ſcilicet irriſiones, ſputa, colaphos, alapas, blaſphemias, ipſámque mortem. Apoſtolus ſolo nomine contradictionis oſtendere voluit, Rememoramini (inquit) Chriſtũ, qui tanta ac talia ſuſtinuit contraria pro peccatoribus, qui peccatũ non fecerat, vt vos qui trãſgreſſores & peccatores eſſe dignoſcimini, non fatigemini deficientes in animis veſtris: ſed imitando illum, ſuſtinete ſimilia patienter. Aduerſus ſemetipſum ſuſtinuit Chriſtus contradictionem, id eſt, dimiſit illos ſecundũ quod voluerunt facere contra ſe, nihil eis contradicens. Hortatur autem eos ne deficiant in tribulationibus, dum vſque ad martyrium & ſanguinis effuſionem non adhuc peruenerant. Vnde & ſubdit *Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis, aduerſus peccatum repugnantes* ac ſi diceret. Et ſi amiſiſtis facultates terrenas, expoliati à contribulibus veſtris, tamen mortem nõ ſuſtinuiſtis. Adhuc enim viui manetis. Vſq; ad ſanguinem reſtitit pugnans aduerſus peccatũ, qui pro veritate fidei aduerſus infideles pugnauit vſq; ad mortem, ſicut ſancti Apoſtoli, eorúmq; ſucceſſores fecerunt, nã infidelitatis peccatum maximum eſt dum autem quis vult decipere aut blanditiis, aut terroribus, pugnãs pro fide cõtra infideles, vtiq; aduerſus peccatum repugnat. Poteſt & de omni peccato intelligi, de mala videlicet ſuggeſtione, & praua volũtate, immundóq; deſiderio: quibus qui reſiſtit non conſentiendo eis, aduerſus peccatum pugnat *& obliti eſtis conſolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere diſciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris* Sapientia dei patris, quæ per Salomonem loquebatur, inter cætera etiam protulit hoc per os illius, quod beatus Apoſtolus modo in exemplum aſſumpſit, hortans Iudæos ne deficiant in tribulatione: quia à domino arguũtur cauſa probationis. Dicit ergo: Fili mi, noli negligere, ſiue negligẽter ducere diſciplinam domini. Diſciplina dicta eſt à diſcendo, quæ alio nomine correctio morum poteſt appellari. Dum enim quis anguſtiis & tribulationibus afficitur, non debet fatigari nec deficere, ſed potius patienter ſuſtinere, recogitãs quia à domino corrigitur. *Quem enim diligit dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.*

*pit.*Ideo hæc teſtimonia ponit Apoſtolus,vt ſicut filij à parẽtibus ſuis flagellantur,vt digni ſint ad hæreditatẽ paternam accedere,vnde & plerunq; ſtare tota nocte in frigore iubẽtur,variiſq; modis excoquuntur: ita & iſti ſimiliter correctiones à deo alacri animo ſuſtineãt, vt ad verã hæreditatẽ perpetuæ patriæ peruenire ſint idonei.Sunt enim multi qui in proſperis domino ſeruiunt,ſed tamẽ in aduerſis cedunt.Hi talès nõ ſunt adhuc perfectè probati ad hæreditatẽ captandam. Vnde Apoſtolus quem in proſperis bene viuere docuit, ne in correctione deficiat hortatur, quoniam filium quẽ diligit dominus,ad hoc vt hæredẽ illũ regni cælorum conſtituat, caſtigat illum variis diuerſiſq; modis:& flagellat aut infirmitate aut paupertate,aut perſecutione,aut tormentis.Notandũ autem quia non omnis qui flagellatur,filius eſt,ſed omnis filius flagellatur. Quem ergo ſanctorum ab hoc ſeculo ad hæreditatem ſempiternã legimus perueniſſe ſine flagellatione diuina? quapropter tanto minus de flagello quo caſtigamur, murmurare debemus,quanto certius in eo paternæ dilectionis affectum ſentimus.Vnde ipſe dicit.Ego quos amo,arguo & caſtigo, *Apoc.3.* At verò multi flagellabantur,vt Antiochus & Herodes,nõ vt ad hæreditatem aſſumantur,ſed vt hic ex parte demonſtretur quæ mala paſſuri ſint poſt mortem *In diſciplina perſeuerate, tanquam filiis* chariſsimis *vobis offert ſe deus.* Subaudis,vt hæreditatem patriæ cæleſtis capiatis:ac ſi diceret: Melius eſt vobis per diſciplinam & correctionem,quæ affectu paterno agitur, tranſire ad hæreditatem cæleſtem: quàm extra diſciplinam eſſe, ſicque ad pœnas deſcendere inferni.Putatis enim quòd odio vos habeat ac dereliquerit deus, per hæc quæ paſsi eſtis? Si hæc non pateremini, tunc magis hoc vos cogitare competebat. Nam ſi flagellat omnem filium quem recipit: qui non flagellatur, ſine dubio non eſt in numero filiorum.His verbis oſtendit eis, quia vnde putabant ſe derelictos eſſe, inde magis credere poterant diligi ab illo. *Quis enim filius quem non corripit pater?*Solet aliquoties paterfamiliâs filios alienos negligere, ſuos verò caſtigare & corripere: ne eos opprimat mala negligentia.Nullus eſt pater ſapiens qui non corripiat filios delinquentes,& aliquando bona agentes increpat,vt ad meliora accendantur.Vnde & Heli quia filios ſuos non *1.Reg.2.*

corripuit, non meruit eos hæredes ſacerdotij poſt ſe derelinquere. *Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes* boni filij, vel patres ſancti ſuperius memorati *ergo adulterini, & non filij eſtis.* Quiſquis extra diſciplinam domini manet, cuius diſciplinæ participes facti ſunt omnes boni filij pertinentes ad hæreditatem cæleſtem, adulterinus filius eſt, nec pertinet ad hæreditatem paternam, quia non eſt filius liberæ. Cauete ne ſitis adulterini filij. Omnes enim infideles & negligentes, diſciplinámque domini contemnentes, adulterini, & non filij reputantur. *Deinde patres quidem habuimus eruditores, & reuerebamur eos. Num multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, & viuemus* Deinde ſubaudis conſiderare debemus, quia patres habuimus eruditores, & timebamus eos: nónne multo magis obtemperabimus deo patri ſpirituum, & viuemus in gloria æterna: Pater ſpirituũ vel creator animarum, deus omnipotens eſt, quia omnia creauit primùm ex nihilo deinde verò ex elementis corpora hominũ, aliorumque animalium: animam verò hominis ex nihilo creauit, & creat adhuc. Non eſt enim putandum quòd anima pars deitatis ſit: quoniam deitas non eſt creata, anima autem creata eſt. Idcirco autem omnipotentem deum creatorem animarum appellat non corporum, cum omnium creator ſit, quia corpus noſtrum ex ſemine paterno ſimúlque materno conficitur: anima verò ſemper à deo ex nihilo creatur. Si, inquit, patres carnales timebamus, à quibus temporaliter erudiebamur, vt hæredes illorũ mereamur fieri, quanto magis creatori animarum obedire atque obtemperare debemus, vt cum illo in gloria æternæ beatitudinis viuamus? Nec ſolummodo differentia eſt inter eos propter diſcretionem perſonarum, quia iſti terreni, ille eſt cæleſtis, ſed etiam ipſa cauſa diſcipline atque eruditionis. Non enim ad eandem cauſam, vel ad res ſpiritales erudiunt, ſed ad id quod eis videtur, ſicut Apoſtolus manifeſtat dicẽs: *Et illi quidem* patres carnales, ex quorum ſemine corpora ſumpſimus, *in tempore paucorum dierum, ſecundum ſuam voluntatem erudiebant nos: hic autem* pater ſcilicet ſpirituum, *ad id quod vtile eſt erudit* nos, hoc eſt ad ſalutẽ & vtilitatem animæ noſtræ *in recipiẽdo ſanctificationem eius.* Illi quidẽ patres carnales ad hoc erudiunt nos, vt ipſis ſimus vti-

les

les ſecundum ſuam voluntatem, quæ in omnibus non eſt vtilis: deus verò omnipotens ad omnia vtilia nos inſtituit, vt animæ noſtræ ſalutem conſequamur, & recipiamus ſanctificationem eius, videlicet vt ſimus ſancti ſecundũ quendã modũ, ſicut & ipſe ſanctus eſt, iuxta quod ipſe dicit, Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Ad hoc in quã nos erudit & caſtigat, vt nos efficiat dignos ſuis muneribus. Vnaquæque etenim gens ſecundũ ſuã volũtatem filios erudiuit, ſicut cõſuetudo fuit Romanorũ ſuos filios erudire in re militari, & græcorũ literis inſtituere ſuos *Omnis autẽ diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris, poſtea autem fructũ pacatiſſimũ exercitatis per eã reddet iuſtitiæ* Omnis, inquit, diſciplina tam humana quàm diuina, tunc quando diſcitur, non videtur eſſe diſciplina gaudij, ſed mœroris. Ideo autem hanc omnem & diuinam & humanam diſciplinam vocauit: quia quicquid diſcitur, diſciplina vocatur. Idcirco autẽ in præſenti nõ videtur diſciplina gaudij, ſed mœroris, quoniã flagellatur ſæpiſsime & conſtringitur de quo id agitur, ſuſtinet famem, patitur frigus, omnémq; laborem. At verò cum peruenerit ad perfectionem, gaudet, lætatur, gratiſsimámque mercedem recipit, ſicut Apoſtolus dicit: Poſtea, inquiens, cum peruenerit ad culmẽ perfectionis, reddet ei eadem diſciplina pacatiſsimum fructum iuſtitiæ per eam exercitatis, id eſt per eandem diſciplinam probatis atq; perfectis. Fructum autem pacatiſsimum vocat gratiſsimam atq; acceptiſsimã remunerationem, quam percipiunt hi qui per eandem diſciplinam exercentur atque probantur. Verbi gratia: Romani tirones qui in diſciplina rei militaris ſunt exercitati, multa contraria primùm ſuſtinentes, poſtea, gauiſi ſunt, monarchiam totius orbis poſsidentes. Similiter intelligendum de his qui in diſciplina diuina affligũtur, qui præmia æterna recepturi ſunt, ſicut ſancti Apoſtoli, martyres & doctores eccleſiæ. *Propter quod remiſſas manus & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.* Propter quod? quia propter diſciplinã mercedis præmium redditur, gaudiúmque ſubſequitur. Vel propterea, vt poſsitis hæreditatẽ ſupernam cum bonis filiis percipere. remiſſas manus à bono opere, & torpẽtes otio pigritiæ, & ſoluta genua erigite ad bona opera agenda. Per pedes

Leui. 19.

autem & genua, debemus accipere bona opera, ſicut & per manus: per greſſus autem intellectum intentionémque mentis: & eſt ſenſus: Talia opera agite, quæ perfectum intellectum habeant quòd bona intentione fiant. Recte (inquit) ambulate, ne claudicatio plus accreſcat, ſed potius ad ſtatum rectitudinis erigatur. Remiſſas manus & genua ſoluta mandat erigere, ſicut & Iſaias præcipit dicens: Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate, vt nō claudicans quis erret, id eſt vt non hæſitans quis in fide boníſque operibus erret à via rectitudinis, magis autem ſanetur à peccatis credendo rectè in deum: ac ſi diceret: Qui non recte credit, melius eſt vt firmius & tenacius credat, quatenus omnibus modis inueniat medicinam animæ ſuæ. His autem verbis hæſitationes eorum tangit, ad hoc vt ſine aliqua dubitatione crederent in deum *Pacem ſequimini cum omnibus* ſubaudis bonis *& ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit deum.* Plurima quidem ſunt, quæ formam diſcretionémque chriſtianitatis oſtendunt, ſed plus omnibus ac melius charitatis mutuæ affectus, & pax quæ omnium hominum corda conſociat. Quapropter dicit ipſa veritas. Pacem relinquo vobis. & iterū, In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis adinuicem, propterea Apoſtolus dicit: Pacem ſequimini cū omnibus bonis. Pacis autem nomine intelligēda eſt dilectio & concordia. Sanctimonia autem dicitur caſtitas mentis & corporis: ac ſi diceret: Ita diligite omnes bonos vt voſmetipſos, & ſit in vobis caſtitas ſiue mūditia mentis, & corporis: quoniam ſine pace & ſanctimonia nemo videbit deū, Beati enim pacifici, quoniam ipſi filij dei vocabuntur. Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt *contemplantes ne quis deſit gratiæ dei.* Quod dicit contēplantes, id eſt diligenter attendentes atque cōſiderantes, ne quis veſtrum deſit gratia dei. ſic loquitur cum eis tanquam cum viatoribus, qui cum numero & comitatu in longa itinera permeant, quibus ſolet dicere is qui eis præeſt, Videte ne aliquis remaneat qui non pergat nobiſcum: veluti ſi diceret. Non hoc tantum requiro, vt vos ſoli gratiam conſequamini, patriāq; cęleſtem intretis, ſed etiam inſpiciatis & cæteros. Gratiam autem dei dicit fidem ſpem & charitatem, per quas meretur homo gratiam dei inuenire, quia cum

iſtis habet & reliquas. Siue gratiam dei dicit remiſsionem peccatorũ, quæ nobis gratis datur à deo in baptiſmo. Videte, inquit, ne quis veſtrũ alienus ſit à gratia dei, quæ datur in baptiſmate, vel à fide perfecta, cæteriſque virtutibus *nequa radix amaritudinis ſurſum geminans impediat: & per illã inquinentur multi* Radicem amaritudinis vocat voluntatem malam, prauamque intentionem, vnde procedit peccatum amaritudinis. Nã ſicut radix amara fructus dulces nõ poteſt proferre, ſed ſui ſimiles, hoc eſt amaros, ſulphureus quoque fons aquas non emittit habiles ad bibendum, ita mala voluntas & intẽtio praua malam operationẽ & peccatum amaritudinis à ſe emittunt, quibus impeditur iter ad patriam aſcendendi cæleſtem, atque per illam malam voluntatem (de qua procedunt ſemina nequitiæ) inquinãtur multi, quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit, & vno peccato infidelitatis multa opera quæ poterãt bona eſſe, deprauãtur, & ab vno peccatore multi coinquinantur. Radix enim amaritudinis ſpecialiter peccatum infidelitatis poteſt intelligi, licet ad malam voluntatem, atque intentionem nequam (vt diximus) referatur. Et cõgruè peccatum amarum dixit eſſe, quoniam nihil amarius eſt illo poſtquam fuerit perpetratum. Quod experimento agnoſcunt, qui poſt admiſſum delictum conſcientiæ mœrore macerãtur, dirãq; ſatis amaritudine cõſumuntur, intantum vt amaritudo ipſius delicti, ipſum intellectum ipſamq; rationẽ aliquoties ſubuertat, ſicut de Cain legimus qui in deſperationem fuit. *Ne quis fornicator aut profanus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primogenita ſua.* Fornicator appellatur Eſau, qui contra volũtatem patris & matris vxores alienigenas duxit. Profanus autem propriè dicitur irreligioſus, quaſi porrò, id eſt longe à fano & templo dei, hic autem pro gaſtrimargo, ſiue pro illo qui vtile pro inutili vendit, ponitur. Quod bene congruit Eſau, qui fuit gaſtrimargus, atque guloſus, vendens primogenita ſua pro vili cibo, pro lenticula ſcilicet rufa. Primogenita autem iſto in loco appellantur honor & dignitas ſacerdotij. Ante ſacerdotium enim Aaron (quod à deo conſtitutum eſt in lege) omnes primogeniti ſacerdotes erant, ſicut fuit Sem, qui & Melchiſedech, primogenitus filius Noë fuit. Magna etenim dignitas erat habere primogenita, quo-

Gene. 36.

niam & de ſubſtantia atque hæreditate paterna maiorem portionem ſumebant, veſtimentorúmque ornatu locupletiore ſplẽdebãt. Vnde legitur in Geneſi quòd rebecca accipiens veſtiméta Eſau valde bona, quæ apud ſe domi habebat, induit ea Iacob: ſicque adduxit eum ad patrem. Qui ut ſenſit odorem, veſtimentorúmque eius fragrantiam, dixit: Ecce odor filij mei, quaſi odor agri. Quia ergo inter Iudæos erant quidam ſectatores Eſau in fornicatione atque gaſtrimargia, reducit eis Apoſtolus ad memoriam factum Eſau, hortans cauẽdum ab omnibus illis, ne quis illis ſimilis fieret, qui pro delectatione temporalium rerum vſque ad vendenda ſua primogenita peruenit. Propria ſiquidem negligentia & cupiditate vendidit honorem quem à deo perceperat, & pro parua re magnam gloriam perdidit. Poſtremus factus eſt, qui erat primus; & qui erat ſecundus, manſit primus. *Scitote enim quoniam poſtea cupiens hæreditate benedictionem, reprobatus eſt.* Subaudis à deo. Narrat hiſtoria Geneſis quòd Eſau reuertens de agro vt comperit ſe præuentum à fratre ad benedictionem patris, dixit cum lachrymis, & clamore magno. Num vnam benedictionem habes pater? Benedic etiam & mihi. Cui Iſaac: Dominum tuum illum conſtitui: & vltrà fili mi tibi quid faciam? Tandem victus Iſaac clamoribus illius, dedit ei benedictionem de diuitiis huius ſeculi, & vt in his quæ terra profert abundaret, dicẽs: In pinguedine terræ & in rore cæli deſuper, erit benedictio tua. Apparet ergo quia cũ voluiſſet hæreditare benedictionem paternam, dignitatem videlicet ſacerdotij recipere, quoniã amiſerat, necnon & ſanctitatem patris cum ſpiritu prophetiæ, peccatis impedientibus ad hoc perductus eſt, vt reprobaretur à deo, & fraudaretur à fratre benedictione paterna, vnde & ſequitur. *Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam.* Quare non inuenit pœnitentiæ locum, id eſt veniam per pœnitentiam, quam cum lachrymis quæſiuit? Quia ita nõ quæſiuit vt debuit. Lachrymæ enim illæ indignationis fuerunt potius amiſsi honoris, & rancoris contra fratrem, quàm humilitatis, veræque pœnitẽtiæ. Vnde & dixit: venient dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrem meum. Quapropter quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam, tamen ad illum locum bene-

dictionis

dictionis non potuit peruenire vt frater ſuus.Ita enim debuerat pœnitere,ſicut de Petro legimus, qui cum dominũ negaſſet,egreſſus foras fleuit amare. Idcirco illi dimiſſum eſt tam grande peccatum, quoniam ſicut debuit pœnitentiam egit. *Non enim acceßiſtis ad tractabilẽ & acceßibilem ignẽ, & turbinem & caliginem & procellam,& tubæ ſonũ, & vocẽ verborum.* Mos eſt illorum qui cõparationes faciunt, vt alteram partẽ deprimãt,atque extenuent,vt res alterius partis emineat.Sic & Apoſtolus ex cõparatione illorum, quæ fuerunt in veteri teſtamento,noſtra maiora oſtendit & clariora,manſuetiora quoq; & meliora,atque admiratione digna.Facit enim nunc differentiam inter Chriſtũ & Moyſen,inter euangelium & legem,inter cælum & montem Sinai,aſperſionem ſanguinis legalis, & emundationẽ ſanguinis Chriſti,Multo enim meliora ſunt iſta quã fuiſſent illa. Ibi enim requieſcit vmbra,hic veritas tenetur & panditur. Non acceſsiſtis,inquit, ad tractabilẽ & acceſsibilem ignẽ, id eſt,non acceſsiſtis ad viſibilem & palpabile lumẽ ignis quod viſu corporeo tractari poſsit, ſicut de veteri populo Iudaico legimus: ſed inuiſibilẽ & incomprehenſibilẽ deũ. Hæc in Sina mõte facta referũtur,quãdo data eſt lex,ignis videlicet,turbo,caligo,procella,tubæ ſonus, & vox verborum.Viſus eſt,inquit, dominus deus in mõte Sina. Turbo eſt vẽtus validus auferẽs ſtipulas & leuia quæq;,ac puluerẽ terræ inuoluẽs:plerũq; etiã extollit quę põderoſa ſunt.Caligo eſt tenebroſitas fumi & ignis. Procella eſt tempeſtas & pluuia.Facta ſunt autẽ iſta quando lex dabatur,vt corda Iudęorũ prona ad peccandũ concuterentur,ne ipſam legẽ auderent tranſgredi.Vnde & terræmotus extitit ibi,vt ipſi ex tãto terrore perculſi,ad deũ cælorũ confugiũ facerent. Tenebræ autẽ ſicut & caligo obſcuritatẽ ipſius legis deſignant, turbo ſiue cõmotio ventorũ, cõminationem ipſius legis,quæ dicit,ſi quis hoc vel illud fecerit,occidatur. Procella ipſam vindictã.Tubæ ſonus præſentiã & aduentũ dei omnipotentis.vnde idẽ Apoſt.alias dicit,In iuſſu & in voce archangeli & in tuba dei deſcendet de cælo. Per tubam autem intelligitur ipſa vox angelorum. Non enim eſt putandũ quòd ænea aut cornea tuba Angeli increuerint.Vox quoque verborum non ipſius omnipotẽtis dei intelligitur: ſed angelorum, Per ſubiectam enim creaturam, hoc eſt,

Exod.19. 20.

Ioan.5. per angelum loquebatur deus ad Moyſen. Nam quod non
Actu.9. eſſet vox dei, dominus demonſtrat in euangelio, loquens
Iudæis. Neque vocem eius audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis. Et quòd Moyſes cum angelo, non cum domino fuerit locutus, oſtendit B. Stephanus in concione ſua, quā habuit cū Iudæis, hic eſt, inquiens, Moyſes, qui fuit cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina. Euangelium autem non fuit datum in tremore, neque cum comminatione, ſed affectu paterno locutus eſt dominus fidelibus tanquā filiis. Nā aſcendens in montē, quando inter cætera præcepta vitæ octo beatitudines eis protulit, nō apparuerunt neq; viſa ſunt ſigna quibus terrerētur, ſicut quando lex data eſt. Sequitur *Quam* vocem tubarū & angelorum, *qui audierunt, excuſauerunt ſe ne eis fieret verbum*.i. ne eis loqueretur. *Non enim portabant quod dicebatur ad eos*, hoc eſt, nō poterāt ferre vocem angeli præ timore. vnde & dixerunt Moyſi Loquere tu nobis: non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Nimio enim timore fuerant perculſi, videntes totum montem Sina fumare, procellas quoque & tonitrua & voces tubarum *& ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur* ſubaudis, lapidibus grandinis cælitus miſsis. Sic enim præceperat dominus. Longe ſe facient filij Iſrael à monte, quoniam ſi homo aut aliqua beſtia acceſſerit ad montem, lapidibus grandinis interficietur, *Et ita terribile erat quod videbatur* ſubaudis, vt neque auderent audire, neque accedere ad montem. *Moyſes enim dixit: Exterritus ſum & tremebundus*. Si Moyſes exterritus eſt, quid dicendum de aliis? *ſed acceſsiſtis ad Sion montem & ciuitatem dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem*. Ex ſuperioribus iſta pendēt, vbi dictum eſt, non acceſsiſtis ad tractabilem & acceſsibilem ignem mōtis Sinai: ſed acceſsiſtis ad Sion montem. cætera per parētheſin dicta ſunt. Per Sion autem quæ interpretatur ſpeculatio, & per Hieruſalem quæ interpretatur viſio pacis, vult intelligi cæleſtem patriam, eccleſiam videlicet ſupernam, quæ conſtat ex angelis & hominibus iuſtis, ad quam acceditur fide & deſiderio. Acceſsiſtis, inquit, ad Sion mōtem, hoc eſt ad ciuitatem dei viuentis. Hieruſalem fide & deſiderio, Et acceſsiſtis *ad frequentiam* ſiue multitudinem *multorum milium angelorum* conſociati illis in fide, conſociandi iterum in gloria, iuxta quod dominus dicit, Erunt electi

Exod.20. (margin, beside "re vocem angeli præ timore")

Ibidem. (margin, beside "audis, lapidibus grandinis")

electi ſicut angeli dei in cælo, & acceſsiſtis ad *eccleſiam primitiuorum qui conſcripti ſunt in cælis.* Eccleſiam primitiuorum debemus accipere in apoſtolis, qui primi crediderunt quorum fidei illi adiuncti ſunt credendo, quorum nomina ſcripta ſunt in memoria omnipotentis dei: iuxta quod ipſa veritas eis dixit. Gaudete quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Et acceſsiſtis ad *deum iudicem omnium,* id eſt, ad dominum Ieſum, qui dicit, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio, per illum enim iudicabit deus pater non ſolummodo Iudæos, ſed omnes homines. & acceſsiſtis *ad ſpiritum iuſtorum perfectorum.* Spiritum iuſtorũ vocat ſpiritum ſanctum, per quem ſanctificantur omnes in baptiſmate accipientes ab illo remiſsionem omnium peccatorum. Et bene perfecti vocantur, quia tunc iuſti perfecti exiſtent, dum ab omnibus contagiis mundabuntur. Siue ſpiritum iuſtorum perfectorum dicit animas ſanctorum qui apud deum probabiles extiterunt, quibus cõiuncti fuerant illi fide & deſiderio. Acceſsiſtis quoque ad *Ieſum mediatorem teſtamenti noui.* Dominus Ieſus per hoc quòd homo pariter & deus eſt, mediator noſter eſt, quoniam ſicut Moyſes mediator fuit inter deum & populum, verba dei referens ad populum, rurſúſque populi ad deum, ſecundũ quod ipſe dicit, Ego ſequeſter veſter medius inter deum & vos: ita & dominus Ieſus verba dei patris retulit nobis, & modo noſtra refert ad illum, interpellans aſsidue pro nobis, ſimúlque ſua paſsione confirmans nobis teſtamentum nouum. *Ad aſperſionem quoque ſanguinis* acceſsiſtis *melius loquentem quàm Abel.* More legis, aſperſionis nomine emundationem Chriſti ſanguinis timauit, quoniam mũdatio quæ per ſanguinem fiebat, aſperſio vocabatur. Acceſſerunt ergo illi ad ſanguinem Chriſti ſiue ad emundationem, hoc eſt, ad paſsionem eius, quoniam fide paſsionis eius mũdati ſunt. Sanguis verò Chriſti melius loquitur quã ſanguis Abel, quia ſanguis Abel vindictam expoſcebat homicidij fratris, ſanguis verò Chriſti vitam & indulgentiã implorabat ſuis perſecutoribus, dicente illo ad patrem: Pater ignoſce illis: quia neſciunt quid faciunt. Vel certe melius loquitur, dum nos loquentes facit quòd Ieſus ipſe eſt filius dei, cuius paſsione ſumus redempti, & baptiſmate abluti: & quia per ſanguinem eius ſumus effecti filij dei. *Vi-*

Luc.10. *Ioan.5.* *Luc.23.*

dete ne recuſetis loquentem quod eſt dicere, Cauete ne contemnatis Ieſum loquentem per euangelium ſuum, quoniã in dextera patris ſedet conſiderans quid vnuſquiſque noſtrum agat. *Si enim illi non effugerunt recuſantes eum qui ſuper terram loquebatur, multo magis nos qui de cælis loquentem nobis auertimus* ſubaudis, nõ effugiemus: ac ſi diceret. Si patres veſtri vindictam omnipotẽtis dei non effugerunt qui præcepta illius prçuaricati ſunt fabricãdo idolũ, quę per Moyſen vel per angelum data ſunt illis, quorum vterque in terra loquebatur, multo magis nos non poterimus euadere vindictam illius, ſi præcepta quæ nobis per filiũ data ſunt, contempſerimus. Illi eum in terra loquentem audierunt, nos de cælo. Propter vnitatem autem perſonæ quam habet filius dei in duabus naturis, dicitur de cælo nobis loqui. In terra enim videbatur loqui per humanitatem, ſed erat in terra & in cælo per diuinitatem. Vnde ipſe dicit:
Ioan. 3. Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo. Similiter dũ euangeliũ prædicatur in terris, ipſe quoque de cælo nobis loquitur: quapropter audiendus eſt multo melius quàm Moyſes, Sequitur. *cuius vox mouit terram tunc* ſubaudis quando lex data eſt *nunc repromittit, dicens, Adhuc ſemel, & ego mouebo non ſolum terram, ſed etiam cælum.* Ipſe qui tunc iuſsione mouit montem Sina, & terram in circuitu eius vbi populus ſtabat, quando Moyſi dedit legem, ipſe nunc repromittit nõ partem terræ mouendam à ſe, neque ipſam totam terram ſolummodo, ſed etiam cælum. Et ideo quanto maiora opera fieri promittit, tanto magis timendus eſt. Licet enim terræmotus ſæpius fuerit in diuerſis locis diuerſiſq; partibus mundi, non fuit tamen per totũ mũdum: & ſi mota eſt terra, non tamen cælum. Vnde bene dicit ſemel futurũ eſſe hoc in die iudicij, oſtendens quia nunquam iterum mouebuntur. Vnde & ſequitur. *Quod autem adhuc ſemel dicit, oſtendit mobilium tranſlationem tanquam factorum, vt maneant ea quæ ſunt immobilia.* Iſta motio cæli & terræ ad innouationem & meliorationem illorum pertinet. Terra quidem appropinquante die iudicij motũ ſuſtinebit, ac pariter mouebũtur cælũ ac terra: & mutabũtur ab hac ſpecie in meliorem, iuxta quod Apoſt. dicit alibi, Præterit figura huius
1. *Cor.* 7. mundi. Mutata figura, remanebit ſubſtantia, eritque poſtea cælum

cælum nouum, & terra noua. Cælum autem hic nō ſidereū neq; æthereum, ſed iſtud aereum accipe, à quo & aues cæli dicuntur. *Itaque regnum immobile ſuſcipientes* ſubaudis nunc in ſpe, quod percepturi ſumus in re *habemus gratiam per quam ſeruiamus placentes Deo cum metu & reuerentia,* Regnū immobile eccleſia eſt cæleſtis, quæ conſtat ex angelis & hominibus iuſtis. Regnū autē dei eccleſia iſta eſt, & regnū *1. Ioan. 3.* eccleſiæ omnipotens deus eſt. Hoc regnum modo ſuſcipimus in ſpe, tunc autem percipiemus in re, cum tradiderit Chriſtus regnum deo & patri. Idcirco autem appellatur regnum immobile, quoniam ſi cælum & terra immobiliter permanebunt poſt immutationem, multo magis electi poſt reſurrectionem immobiliter immortalitatem in corpore & incommutabilitatem in anima percipient, regnaturi cū deo æternaliter: erúntque ipſi regnum immobile omnipotentis dei, & regnum illorum contemplatio ſanctæ trinitatis. Et quòd iſtud regnum immobile ſuſcipiamus in re, hortatur Apoſtolus vt habeamus gratiā per quam ſeruiamus deo, placentes illi. Gratiam autem dicit fidem rectam, ſpem certam, charitatem perfectam, cum operatione ſancta, per quæ debemus deo ſeruire cum metu, timentes illū vt deum & iudicem omnium, & cum reuerentia diligentes illum vt patrem. Timere eum debemus, ne & hic flagellemur, & poſtmodum à requie ſeparemur.

CAPVT XIIII.

E*tenim deus noſter ignis conſumens eſt.* Deus omnipotens ignis appellatur, non vt materiā quam fecit cōſumat, ſed quò exterius homo attrahat rubiginem, ſcilicet peccatorum. Non enim illud cōſumit quod ipſe fecit: ſed quod malitia hominū intulit. Agit & illud iſte ignis, dū corda videlicet hominū ad amorem dei accendit. De quo igne veritas dicit: Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat? Terra enim vocata ſunt corda terrena: quæ dum ſemper in infirmis cogitationibus deſideriiſque terrenis verſantur, à malignis ſpiritibus quaſi terrena conculcantur. Sed ignem dominus in terram mittit, cū afflatu ſpiritus ſancti corda carnalium hominum ad amorem Dei & proximi accendit.

Ecce quare appellatur omnipotens deus ignis, videlicet quia rubiginem peccatorum conſumit, & corda hominum ad charitatem accendit. Sed poteſt adhuc quæri quare aſſimuletur igni. Ad hoc verò reſpondendũ eſt, quia ſicut ignis latet in ſilicibus & petris, ita omnipotens deus in creatura ſua manet: ſed tamen non videtur. *Charitas fraternitatis maneat in vobis.* Quod eſt dicere: Ita diligite omnes, ſicut voſmetipſos, recogitantes vos habere vnum deum patrem omnipotẽtem, & vnam matrem eccleſiam, ſiue ex vno patre Adam, & vna matre Eua progenitos eſſe, *& hoſpitalitatem nolite obliuiſci.* Non dixit, Hoſpitales eſtote, ſed hoſpitalitatẽ nolite obliuiſci, Fuerant enim illi ſatis hoſpitalitatibus dediti antequam expoliati eſſent propriis facultatibus: ſed poſtquam enudati ſunt maxima parte propria ſubſtantia, erant iterum nimium tenaces. Quapropter hortatur eos Apoſtolus, vt ſecundum poſſibilitatis modum hoſpitalitatis officium adimplerent, dicens eis, Hoſpitalitatem nolite obliuioni tradere priſtinam, Hoſpitalitas autem hilari mente & animo læto eſt agenda, iuxta quod Beatús Petrus dicit, Hoſpitales inuicem ſine murmuratione. Et alibi: Hilarem datorem diligit deus. Sequitur. *Per hanc enim placuerunt quidam deo, angelis hoſpitio receptis.* vt Abraham qui meruit promiſſionẽ de filio accipere, & loth qui liberatus eſt de excidio Sodomorum. vnde ipſe iudex omnium dicturus eſt in die examinis: Quandiu feciſtis vni ex minimis meis, mihi feciſtis *Mementote vinctorum tãquam ſimul vincti.* hoc eſt, ſicut optaretis vobis ſubueniri, veſtrique meminiſſe ſi eſſetis vincti in carcere, ita mementote illorum qui pro fide Chriſti vinculati tenentur, videlicet tanquam & vos ſimul ſitis vincti cum illis *& laborantium.* ſubaudis mementote *tanquam & ipſi in corpore ſitis morantes.* quod eſt dicere: Quia in corpore adhuc eſtis morantes, per quod experimento cognoſcitis quid neceſſe eſt laborantibus, mementote illorum qui laborant in doctrina & operatione ſancta, ſubminſtrando victum & veſtimentum: ſicut velletis veſtri meminiſſe, ſi taliter laboraretis. Per hoc enim quia in corpore mortali manetis, ſicut & illi, experimento probatis quia militia eſt vita hominis ſuper terram: & homo ad laborem naſcitur, ſicut auis ad volatum. *Honorabile connubium* ſubaudis, ſit in vobis, ſicut

cut placet deo. *& thorus immaculatus* Connubium dicitur à connubendo. Erant quidam tunc temporis qui condemnabant nuptias, dicentes immundum eſſe coniugale connubium, nec eſſe mundum poſſe à lecto coniugis ſurgentem. Vnde B. Apoſtolus legitimum connubium quod cauſa amoris filiorum ſit, non cauſa libidinis explendæ, non ſolum concedit, ſed etiam dicit Deo illud placere. Honorabile enim connubium eſt, amore filiorum legitimè vxorem ducere, temporibúſque cæteris ab ea abſtinere: nec plures vxores habere, quoniam in initio (vt ſcriptura dicit) creauit deus hominem ad imaginem ſuã, ad imaginẽ dei creauit illum: maſculum & fœminam creauit eos: dixitque eis, Creſcite & multiplicamini. In ſequentibus quoque dicitur quòd futuri eſſent duo in carne vna. Huiuſmodi connubij thorus immaculatꝰ eſt, hoc eſt, legitimus cõcubitus abſq; fornicationis cauſa, & immaculatus lectus: immaculati & illi inde ſurgentes, hoc eſt, maculam peccati inde non trahentes. Vnde Beatus Matthæus Apoſtolus dicit in quodã loco, quia legitimum coniugium & thorus immaculatus, ſordes habent quodammodo in commixtione ſeminis, ſed peccati maculam non habens. Melius eſt enim vxorem legitimam ducere, quàm cum meretriculis fornicari, aut etiã aliorum vxores violare. Si verò non fuerit legitimum connubium, neque amore filiorum, ſed cauſa libidinis explendæ, pluréſque fuerint vxores, iam non eſt honorabile connubium, neque thorus immaculatus *fornicatores enim & adulteros iudicabit deus* Fornicari, eſt quoquo modo polui, libidinémque explere. Adulterare vero eſt alterius thorum violare. Vnde adulter, quaſi alterius thorum violans. Sed nunquid omnipotens deus ſolummodo fornicatores & adulteros iudicabit, hoc eſt, damnabit, prætermiſſis homicidis, ſacrilegis, furibus, aliíſque diuerſis criminibus inuolutis? Minime. Quare ergo Apoſtolus ſpecialiter fornicatores & adulteros iudicandos fore dixit? Nimirum quia de homicidis, ſacrilegis, latronibus, parricidis, atque aliis peccatorum pondere grauatis, nulla hæſitatio eſt quin ſint dãnandi: de fornicatoribus verò & adulteris erant tunc tẽporis qui dubitabant, dicentes ad hæc factos maſculos & fœminas à deo, vt ſimul coeant, idéóque non eſſe peccatũ cum qualibet muliere concumbere. quod omnino longè à

Gene. 1.

veritate eſt. Vnde apoſtolus, cum dixiſſet honorabile connubium & torum immaculatum placere deo, mox ſubintulit, quia fornicatores & adulteros iudicabit deus, oſtendens iuſte iudicari fornicatores & adulteros. Si enim connubium conceſſum eſt, iuſte fornicatores ſuppliciis afficiuntur, iuſte puniuntur adulteri, *Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus.* Mos eſt honeſtas vitæ & bene viuendi. Non dixit, Nolite poſſidere diuitias, ſed ſint mores, id eſt, vita & conuerſatio veſtra ſine auaritia. Auarus dicitur auidus auri, videlicet quia tenax eſt in largiendo, & cupidus in accipiendo: & qui manum habet collectam ad dandum, & extentam ad accipiendum, De quoquidam ſapiens admonuit dicens: Non ſit porrecta manus tua ad accipiẽdum. & ad dandum collecta. Fortaſſis poſtquam expoliati fuerant propria facultate à non credentibus, cupiebant ſub retentu eleemoſynæ iterũ congregare diuitias: ideóque admonuit Apoſtolus vt eſſent mores illorum ſine auaritia, contenti tantum præſentibus neceſſariis, non præcogitantes de futuro, iuxta quod ipſe alibi hortatus fuerat dicens, Habentes victum & veſtitum, his contenti ſimus, & ne forte dicerent, Quid facturi erimus ſi neceſſaria nobis contigerit deeſſe ſuffragia? protinus conſolationem addidit, adhibens teſtimonium de libro Ieſu Naue. *Ipſe enim* deus omnipotens, *dixit, Non te deſeram, neque derelinquam* Poſt mortem Moyſi dixit dominus Ioſue, Sicut fui cum Moyſe, ita ero tecum Confortare, & eſto robuſtus: non te deſeram, neque derelinquam. Quod exemplum vt pertinet ad Ioſue, ita & ad omnem electum qui ſpem ſuam in deo habet poſitam. Nulla enim ratione mentitur, ſi in illo ſpem noſtram ponimus. *ita* ſubaudis eſt ille nobiſcum, *vt confidenter dicamus, Dominus mihi adiutor eſt, non timebo quid faciat mihi homo.* Hominis nomine intelligitur hic non ſolum carnalis quilibet aduerſarius, ſed etiam hoſtis antiquus, qui homo appellatur, ab officio ſuo vocabulum ſumens, eò quòd hominem decipiat, ſicut & Chriſtus leo appellatur propter fortitudinem, vnde propheta dicit, Eripe me domine ab homine malo, id eſt, à diabolo. Oportet ergo nos in omnibus tribulationibus ſeu tentationibus hunc verſiculum Pſalmographi ſeu Apoſtoli exclamare, dicentes: Dominus mihi adiutor eſt, non timebo

mebo quid faciat mihi homo.i.quilibet hoſtis aut aduerſarius. *Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum dei quorum intuentes exitum conuerſationis,imitamini fidem.* Omnes quidem prælati & doctores inquantum bona prædicant,& bona operantur,audiendi ſunt & imitandi:inquantum verò aut non recte prædicant,aut male viuunt, neq; audiendi ſunt, neque imitandi:verbi gratia, Si rectè prædicat,& bene viuit,audiendus eſt & imitand⁹: Si verò neutrum agit,non eſt audiendus neque imitandus At verò ſi recte prædicat, licet malè viuat:non eſt contẽnendus vt non audiatur.Vnde dominus dixit:Quæ dicunt facite,quæ autem faciunt facere nolite.Quia ergo iſti bonos præpoſitos habuerant,ſanctos videlicet apoſtolos,eorúnq; ſucceſſores,hortatur eos vt memores ſint iſtorũ, eorũque cõuerſationis cõſiderantes exitum,hoc eſt,perſeuerãtiam vſq; in finẽ in fide recta,boniſque operibus imitarentur fidẽ,hoc eſt firmitatem bonorum.Quia ergo finem bonum habuit eorũ conuerſatio,idcirco imitamini fidem illorum.Fidem autem firmitatem ſeu perſeuerantiá illorũ dicit *Ieſus Chriſtus heri & hodie,ipſe & in ſecula* Ad ſuperiora pertinent iſta,vbi teſtatus eſt dixiſſe deum, Non te deſerã,neq; derelinquam.Poterant illi reſpondere hoc non pertinere ad dei promiſſum, quia non eſt nobis promiſſum, ſed potius Ioſue promiſit hoc deus.ad hæc Apoſtolus: Nolite deficere, quoniã ſicut pertinet ad Ioſue iſta promiſſio, ita pertinet ad vos:quoniã Ieſus Chriſtus qui vnius eſſentiæ exiſtit cũ patre,tunc tẽporis ipſe fuit, ipſe eſt,ipſe erit & in ſecula.Nolite putare quaſi qui tunc temporis fuit, nõ ſit & modo.Idẽ enim qui fuit heri,idem erit & in ſeculũ.Heri autẽ præteritum ſignificat tẽpus:hodie,præſens:ſecula verò,futurum ſine termino:tanquam diceret,Ante ſecula & in ſecula & poſt ſecula ſemper manebit,ſicut de illo propheta dicit:Tu autem idem ipſe es,& anni tui non deficent. *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci,* Doctrinæ varia & peregrinæ,noua dogmata ſunt hæreticorum,quibus abducuntur & ſeperantur ſimpliciores à veritate fidei, ſuperſtitiones, quoque Iudæorum, qui docent abſtinendum à quibuſdam cibis quos lex prohibet, quoſdam vero concedunt.Quia ergo inter illos erant quidam carnaliter ſapientes,qui eſcarum obſeruatione & differentia ſe-

ducebāt quoſdam,abſtrahentes eos à doctrina euangelicâ quæ dixit omnia eſſe munda mundis,alloquitur illos Apoſtolus,ne illorum peregrina doctrina abducerentur.Quod & apertius manifeſtat ſubiungens. *Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis,quæ non profuerunt ambulantibus in eis* Optimum(inquit) & perfectum eſt,ſtabilire & conſolidare intellectum animi in gratia noui teſtamenti,vt habeatis fidem perfectam,credentes omnia munda mundis:non ſtabilire in differentiis & obſeruationibus eſcarum,dicentes quoſdam cibos mundos,quoſdam immundos,qui nihil profuerunt ambulātibus in illis obſeruationibus.Poſt domini aduentum omnia quæ in figura contingebant, ceſſauerunt:& maxime poſtquam dominus dixit.Non quod intrat in os,coinquinat hominē:ſed omnia ſunt munda,mūdis.Vidit ſiquidem deus cuncta quæ fecit, erántque valde bona.Melius eſt enim fidem retinere cum perfecto opere, quàm de differentia ciborum diſputare,reiiciēdo illa quæ deus munda creauit.Vna nanque perfecta obſeruātia eſt, abſtinere à peccatis:nihil enim prodeſt abſtinere à cibis,ſi non abſtineatur à peccatis.Nam licet generent illi ſtudiū circa huiuſmodi obſeruationes,nihil eis profuit, ſi fidē nō habuerunt.In hoc enim quòd legem cuſtodiebant,profuit illis:in hoc quod eſcis non veſcebantur,nihil vtilitatis perceperunt. *Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſeruiunt.* Legalem conſuetudinem ad myſterium ſpiritualémque ſenſum refert Apoſtolus.Legis ſiquidem præceptum erat, vt decima die ſeptimi menſis à feſtiuitate paſchali,feſtiuitate videlicet propinationis, acciperent vitulum & hircum, & immolarent eos extra caſtra·ſanguinem autem illorum animalium ferret pontifex in Sancta Sāctorum,oraturus ſolus pro populo:carnes verò illorum portarentur extra caſtra,ibique concremarentur,nec eſſet licitum alicui tabernaculo deſeruienti ex illis comedere.Spiritualiter autem illa duo animalia,videlicet vitulus & hircus,figuram tenent Domini Saluatoris, Ipſe eſt enim vitulus,quem pius pater in regreſſione filij prodigi immolauit:ipſe & hircus, qui pro peccatoribus oblatus eſt.Pontifex quoque ille,qui cū ſanguine illorum animaliū intrabat in Sancta Sanctorum,oraturus pro populo, typū gerebat iſtius veri pontificis, qui cum ſanguine paſſionis

ſuæ

ſuæ in interiora patriæ cæleſtis intrauit,oraturus pro fidelibus ſuis. Immolabantur illa animalia intra caſtra, ſed carnes illorum extra caſtra comburebantur : quia & redemptor noſter in Hieruſalẽ quaſi intra caſtra immolatus eſt, vocibus & iudicio filiorum Iſrael, ſed carnes illius extra Hieruſalem in cruce combuſtæ ſunt igne paſsionis. Quãdo enim adiudicatus eſt morti,clamãtibus Iudæis, Reus eſt mortis: crucifige eum, quodammodo (quãtum ad illos pertinet)immolatus eſt. Quod Marcus euangeliſta volens nobis oſtendere ita eſſe,dicit: Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum: linguis videlicet ſuis. Nam hora ſexta in cruce eſt leuatus extra Hieruſalem: ibiq; corpus eius cõbuſtũ eſt igne paſsionis. Altare autem illud Iudæorum quod fiebat extra caſtra. Vbi conſumebantur carnes , altare eccleſiæ eſt: vbi quotidie corpus conſecratur Chriſti. Habemus ergo altare eccleſiæ , vbi conſecratur corpus dominicum, de quo non habent poteſtatem edere, qui tabernaculo corporis ſui deſeruiunt fornicatores videlicet adulteri, ebrioſi, immundi, & hi qui ſeminant inter fratres diſcordias, omnéſque qui voluptatibus & deſideriis carnis ſuæ deſeruiunt. Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit. *Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra.* Hæc quomodo ad deum pertineant ſatis (vt reor) dictum habetur. Sed quia ipſe caput omnium electorũ per carnes illas animalium poſſunt intelligi omnes electi qui extra caſtra, hoc eſt, extra conuerſationem ſecularium carnalium quæ hominum mortificando membra ſua cum vitiis & concupiſcentiis, ſiue martyres pro Chriſti nomine ſuſtinent omnia aduerſa , & feruore ſancti ſpiritus accenſi conſumunt in ſe quicquid fluidum atque libidinoſum inuenitur ardéntque pariter amore dilectionis dei & proximi. Dupliciter enim conſumuntur extra caſtra, ſiue dum mortificant membra ſua cum vitiis & concupiſcentiis , vt diximus, ſiue dum ad exemplum dominicæ paſsionis martyrij palmam ſubeunt, iuxta quod beatus Petrus hortatur dicens: Chriſtus paſſus eſt pro nobis relinquens vobis exemplum vt ſequamini veſtigia eius , Infertur ſanguis illorum intra ſancta per pontificem , dum illorum vita laudabilis Deo patri præſentatur per verum ſacerdotem Ieſum qui

eſt aduocatus noſter interpellans pro nobis. Et congrue per ſanguinē iuxta accipitur, quia vita hominis in ſanguine eſt. Siue ſanguinis illorum infertur in ſancta, dum illorum animæ cum triumpho paſsionis ad cæleſtia deferuntur. Benę quoque in altari conſumuntur quia omnia iſta ſancti martyres in fide adimplent, qua ſe credūt à deo remunerari. De his quæ in hoc altari conſecrantur, non habent poteſtatem edere quæ tabernaculo deſeruiunt, quoniam ad ea quæ ſancti martyres in fide perfecta ſuſtinēdo adimplent, non audēt accedere hi qui carnaliter viuunt, & amore huius ſeculi tenētur aſtricti. *Propter quod* ſubaudis myſteriū adimplendū *& Ieſus vt ſanctificaret per ſanguinem ſuum populū in ſe credentem extra portam paſſus eſt.* Sicut liber

Mat. 13. Euangelium teſtatur, Dominus extra portam Hieruſalem paſſus eſt, in loco decollatorum, qui vocabatur Caluarius. Vt ergo dominus vmbram & figuram in veritatem conuerteret, quæ de ſe ſuiſque membris præfigurabatur, ſuóq; ſanguine redimeret, atque mundaret populum in ſe credētem, foris Hieruſalem paſſus eſt. *Exeamus igitur ad deum extra caſtra, improperium eius portantes.* Quia ergo dominus pro nobis paſſus eſt, hortatur Apoſtolus vt imitemur illum, dicens: Igitur, quia ipſe extra caſtra paſſus eſt, vt nos ſanctificaret: egrediamur ad eum extra conuerſationem carnalium hominum, mortificantes membra noſtra cum vitiis & concupiſcētiis, & imitemur eius paſsionem, martyrium pro illo ſuſtinendo. Hoc eſt enim improperium illius portare, eadem quæ ille ſuſtinuit pati. Crux enim illius improperium eius videtur eſſe paganis: nobis autem eſt ſanctificatio & redemptio. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, deſpicientes præſentia, amantes futura, contemnentes viſibilia, deſiderantes & amantes æterna. Sequitur: *Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.*

Certum eſt quia in hoc mundo non poſſumus habere habitaculum æternum, neque ciuitatem ſemper manentem: quoniam mundus tranſibit, & concupiſcentia eius. Quapropter debemus tendere ſummis niſibus ad ciuitatem cæleſtem Hieruſalem, quæ habitatorem habet deum, æternaliter permanſurum. *Per ipſum igitur offerimus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Per ipſum, id eſt, Chriſtum, debemus offerre deo

patri

patri ſacrificium laudis,& gratiarum actiones, pro omnibus bonis ab illo perceptis.Idcirco autem gratiarũ actiones fructum labiorum vocat. quia eædem gratiarũ actiones fructum præmiorum merentur.Vnde Apoſtolus dicit, *Roma.* 10.
Quia ore fit confeſsio ad ſalutem.Illi ergo pecudes offerebant,nos autem nihil horum offerimus,ſed ſolam gratiarũ actionẽ deo offerre debemus. De hoc ſacrificio dicit Pſal. *Pſal.*49.
Immolo deo ſacrificium laudis. *Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtiis promeretur deus.* Beneficus dicitur homo largus, & eleemoſynis deditus. Inde Beneficentia dicitur largitas eleemoſynarũ.Beneficentiæ,inquit,& communionis nolite obliuiſci, id eſt largitatis eleemoſynarum,& communionis (qua communicare & participare debetis aliis ex facultatibus veſtris)nolite obliuiſci.Si alij veſtras rapuere ſubſtantias, tamen ex eis quas habetis, eleemoſynas dare nolite obliuiſci, ſicut propheta dicit,Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Talibus enim hoſtiis & muneribus eleemoſynarũ promeretur deus adipiſci.Vnde dicit propheta,Miſericordiam volo & non ſacrificium.Non eſt conſiderandus pauper qui videtur accipere,ſed potius qui iuſsit dare. Eleemoſyna enim quę pauperi largitur in terra,à deo recipitur in cælo. Et noli attendere quód hoc tibi ſit redditurus quod accepit.Tu enim terrã dediſti,ille cælum reddet.Temporalia dediſti,æterna mercaberis. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis.* Obediẽdũ eſt omnibus prælatis & prædicatoribus, inquãtũ doctrina & mores illorũ ſanctæ & piæ exiſtunt.Si autem à via rectitudinis deuiauerint, ſicut ſcribæ & phariſæi,nõ faciamus qualia agunt,ſed qualia dicũt,niſi forte in fide cõtrarij extiterint.Nam ſi in fide cõtrarij extiterint,non ſolùm vitandi ſunt,ſed etiã fugiendi. At ſi bene docuerint, diſcrepauerint autẽ moribus à Chriſto,audiamus eũ dicẽtem de talibus in perſona ſcribarũ & phariſæorum,Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribę & phariſæi: Omnia ergo quæcũq; dixerint vobis,ſeruate & facite:ſecundũ verò opera illorum nolite facere.Dicunt enim & nõ faciunt. *Ipſi enim peruigilant,quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri,vt cum gaudio hoc faciant,& non gementes.* Omnibus quidem prælatis & præpoſitis obediendum eſt, niſi fortè à veritate fidei ab errauerint: præcipuè tamen

Pſal. 140. *Oſee.* 6. *Mat.*23.

illis qui peruigilant,hoc eſt, ſi ſine intermiſsione vigilant in prædicatione,in bono exẽplo,& cura exteriorũ ſoliciti exiſtentes,qualiter pro eis rationem reddant.Ideo ſubditi debemus eſſe prælatis noſtris, qui ſoliciti ſunt de nobis,vt pote pro nobis rationẽ reddituri, vt cũ gaudio hoc faciãt, & nõ gemẽtes,id eſt, vt cum lætitia & hilaritate curã noſtri agant, & non cum murmure & perturbatione animi: quoniam plerunq; mala cõuerſatio & inobedientia ſubiectorum ad amaritudinem prouocant animos prælatorũ,à deo vt ſegniores atque triſtiores circa profectum illorum exiſtant, ſiue obedire debemus illis, vt in die iudicij cum gaudio pro nobis rationem reddant, ſecuri de præmio, & non gementes,anxij de noſtra damnatione. *Hoc enim non expedit vobis*,ſubaudis, vt illi gemendo curam veſtri agant, vel pro vobis rationem cum triſtitia reddant.*Orate pro nobis.* Hic ſuperbiam elationémq; mentis quorundam pontificum deſtruit,qui typo ſuperbiæ inflati, dedignantur deprecari ſuos ſubiectos,quatenus pro eis orationes fundãt. Si ergo ille qui ad hoc vocatus eſt à domino, vt doctor & magiſter omniũ gentium fieret, nõ eſt dedignatus petere, quatenus pro illo ſubiecti eius, quos domino acquiſierat orarent,quãto magis indigẽt pleni inuidia, rapina, aliiſq; vitiis reſperſi,orationibus ſubiectorũ ſubueniri? Sequitur: *Cõfidimus enim quia bonã conſcientiam habemus,in omnibus bene volentes conuerſari.* Culpabatur Apoſtolus à Iudæis, quòd non diligeret gentẽ ſuam,ſicut gentiles,ideóque blandè ac deprecatoriè alloquitur illos,oſtendens ſe bonam voluntatem habére in omnibus hominibus.hoc eſt,& in Iudæis & in gentilibus.Confidimus,inquit,ego ac ſocij mei bonã voluntatem nos habere in omnibus hominibus,bene volentes conuerſari tã Iudæos quàm gentiles.Nolite aliquas accuſationes aut detractationes proferre,quoniã cõſciẽtia noſtra in nullo nos reprehendit, neq; damnat quòd bonã voluntatẽ non habeamus erga vos. *Amplius autem deprecor vos hoc facere,quò celerius reſtituar vobis* voluntatis quidẽ meæ eſt venire ad vos,ideóq; attentè deprecor vos pro me orare, vt citò deſiderium meum impleatur veniẽdi ad vos. Et notandum quòd primò poſtulabat ab eis orationis ſuffragiũ,ac deinde non ſimpliciter,ſed tota intentione,& omni prorſus ſtudio piam orationem pro eis ad dominum fundit,

dit,inquiens: *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnũ ouium in ſanguine teſtamenti æterni, dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum.* Deus pacis iſto in loco intelligitur deꝰ pater,à quo vera pax procedit,qui eſt amator pacis,& qui nos pacificauit per omnia ſibi per ſanguinem filij ſui,ipſe eduxit paſtorem magnũ ouium de mortuis.i.de ſepulchro,qui locus propriè mortuorum eſt, ſuſcitãs illũ tertia die , iuxta quod ipſe filius appropinquãs paſſioni orabat,dicens: Pater clarifica filiũ tuum.i.ſuſcita filiũ tuum.Et quid dicit eidẽ Deus pater in Pſal.Exurge gloria mea , exurge pſalteriũ.i. chorus omnium virtutũ.Cui filius: Exurgã diluculo.Deus ergo pater eduxit filium ſuum de mortuis,hoc eſt de inferno vel de ſepulchro,iuxta quod Pſal.prædixerat:Nõ dabis ſanctum tuum videre corruptionẽ.Et vt ita dicamus, ipſe filius ſuſcitauit ſemetipſum per potẽtiã verbi.Nã ſicut tota trinitas creauit illũ hominẽ in vtero virginali,ita tota trinitas eduxit illũ à mortuis,quoniã indiuiſibiliter operãtur illæ tres perſonæ.Magnus autem paſtor eſt dominus Ieſus, qui ad paſcua vitæ , & amœna prata virentis paradiſi ſuas oues perducit.Ipſe eſt paſtor, qui dicit in euangelio: Ego ſum paſtor bonus.Oues eius ſunt electi,de quibus ipſe dicit,Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur me, & ego vitam æternam do eis. *aptet vos*.i. præparet vos, perfectóſque reddat *in omni bono,vt faciatis voluntatem eius,faciens in vobis quod placeat coram ſe,per Ieſum Chriſtum,cui eſt gloria in ſecula ſeculorum Amen.* Deus,inquit,pacis aptet vos omni bono,hoc eſt faciat vos aptos in fide recta in doctrina,in operatione perfecta,vt poſſitis eius voluntatẽ perficere,faciẽs ipſe in vobis quod placeat illi.A vobis enim nihil boni habere poteſtis,niſi illo præueniente & ſubſequẽte.iuxta quod Pſal.exorat,dicẽs:Miſericordia eius præueniet me,& miſericordia eius ſubſequetur me.Apoſt.quoq; aliàs dicit, Deus eſt qui operatur in nobis & velle,& perficere.hæc autẽ omnia per Ieſum Chriſtũ,in oratione perficit,quoniã per illũ facti atq; redempti ſumus,& per illum quicquid boni habemꝰ,nobis ſubminiſtratur.Cui eſt gloria,id eſt deo patri & Ieſu Chriſto in omnia futura ſecula amen. Amen autem cõfirmatio eſt pro eo quod eſt fiat,vel ita eſt verũ,vt dixit. *Rogo autẽ vos fratres,vt ſufferatis verbũ ſolatij.Etenim perpaucis ſcripſi vobis.* Nota quòd totam epi-

ſtolā vnum verbū appellauit,nec dixit, Rogo vos vt ſuffe-ratis patienter verbū admonitionis,quia puſillanimes erāt, ſed verbū ſolatij,hoc eſt verbum conſolationis verbúmque adhortationis.Non enim ſcripſi vobis multa ſed pauca,ad comparationem illorū quæ vobis diceré,ſi præſens eſſem, timens vobis oneri eſſe. *cognoſcite fratrem noſtrum Timotheū dimiſſum.* Timotheus coepiſcopus erat B.Apoſt.& adiutor in prædicatione,quē dicit dimiſſum à ſe & ad prædicationem directū,ſiue Athenis,vbi illū dimiſerat fortaſſis Apo. Poteſt etiā intelligi quòd in carcere retentus,tūc fuerit dimiſſus. *cum quo,* id eſt cum Timotheo, *ſi celerius venerit ad nos,videbo vos* Manſuetiores eos vult reddere,dicens ſe paratū ad eos venire. *Salutate omnes præpoſitos veſtros,& omnes ſanctos.* Sicut generaliter omnibus Hebræis hanc epiſtolam ſcripſerat,ita generaliter omnes,ſalute vigere optabat,nō ſolùm prælatos,ſed etiam omnes ſubiectos,quos ſanctos vocat,quia ſancti fuerant in baptiſmate,ſimúlque blanditur eis,dū honorabiliter eos ſalutat ,quatenus animaduerterent ſe diligi ab illo non ad oculum,ſed ex toto mentis affectu. *Salutant vos de Italia fratres.* Apertiſſimè his verbis nobis innuit,quia Romæ hanc epiſtolā ſcripſerit,quæ in regione Italica ſita eſt. & ſicut doctoribus videtur,in carcere erat tunc temporis. *Gratia cum omnibus vobis Amen.* Gratia dicitur gratis data.Gratiæ autem nomine debemus hic accipere fidem perfectam cum executione bonorum operum,remiſſionem quoque peccatorum,quam percipiunt electi tempore baptiſmatis,donum etiā ſpiritusſancti,quod datur tam in baptiſmate quàm per impoſitionem manus epiſcoporum , quæ omnia gratis à deo dantur,Orat ergo Apoſtolus vt iſta omnia illi quibus ſcribebat,poſſiderent.Oremus & nos dominum pia ſupplicatione,quatenus per ſuffragiū egregij ſui Apoſtoli , horum munerum nos poſſeſſores in præſenti efficiat , fidémq; quā docuit,integerrimè cuſtodientes,boniſq; operibus exornātes,ad cōtemplationē ſupernæ viſionis,Chriſto duce,pertingere mereamur,Amen.

Excudebat Guilielmus Tiboutius, in vico vulgò nuncupato Alexandri Angli,ſub inſigni Pauonis. 1 5 5 0.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA